ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameane, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 1 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ SAMEDI 1 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3849

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉՈՐՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԸ ՅԱՋՈՂԵՑԱՆ ՓՐԿԵԼ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՆ ՊԱՐՊՈՒՄԸ ԿԸ ՍԿՍԻ ԱՅՍՕՐ, ՇԱԲԱԹ, ԵՒ ՊԻՏԻ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 10ԻՆ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ՆՈՐ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԳԾՈՒԻՆ ՄԻՆՉԵՒ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25, ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ՄԻՋՈՑԱՒ

Խաղաղութի՛ւն ամենիցուն... Չորս ջոջերը,— Չէմպըրլէն, Հիթլէր, Մուսոլինի եւ Տալատիէ, որոնք ժողովի հրաւիրուած էին Միւնիխի մէջ, հինգշաբթի օր, յաջողեցան համաձայնութիւն գոյացնել գերմանաչեխ տագնապի մասին, փարատելով պատերազմի մղձաւանջը :

Ինչպէս բացատրած էինք երէկ, Միւնիխի խորհրդակցութեան լուրն իսկ ընդհանուր սփոփանք պատճառեց ամբողջ աշխարհի մէջ, որ մէկ շաբաթէ ի վեր մատնուած էր խոր անձկութեան մը: Իսկ երբ հեռագրական գործակալութիւնները հաղորդեցին համաձայնութեան աւետիսը, կարծես նոր լոյս ծագեցաւ աշխարհի վրայ: Արդարեւ, երբեք այսքան սուկում պատճառած չէր պատերազմի հեռանկարը, մանաւանդ հիմա, երբ աննախընթաց պատերազմի մը կը ներկայացնեն սպառազինութիւնները, գիտութեան ամենէն հրէշային հնարքներով,— քիմիական, կազային եւն.:

Ջանանք ամփոփել օրուան լուրերը, օգտուելով բոլոր աղբիւրներէն.—

Հիթլէրին հրաւէրին վրայ, չորս վարչապետները անմիջապէս ճամբայ ելան դէպի Միւնիխ: Մուսոլինի գիշերուան *ժամը 6ին մասնաւոր կառախումբ մը հասաւ ընկերակցութեամբ իր արտաքին նախարարին, կոմս Չիանոյի:* Չէմպըրլէն *օդանաւ մը հասաւ ժամը 7.50ին, միասին առնելով իր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն — ան որ մասնաւոր նամակ մը տարած էր Հիթլէրի — արտաքին նախարարութեան երեք պաշտօնատարներ եւ իր անձնական քարտուղարը: Պ. Տալատիէ նոյնպէս օդանաւ հասաւ ժամը 8.45ին, ընկերակցութեամբ իր դիւանապետին, արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղար Լէժէի եւ Եւրոպայի գործերու գեր-տնօրէնին: Ժամը 9.25ին Մուսոլինի գերմանական սահմանագլուխը հասնելով, դիմաւորուեցաւ Հիթլէրի կողմէ, որ մասնաւոր կառախումբը հասաւ եւ* երկու վարչապետները մէկուկէս ժամ խորհրդակցեցան, *մինչեւ Միւնիխ: Երկուքը քաղաք հասան ժամը 11ին եւ դիմաւորուեցան մարաջախտ Կէօրինկի եւ Գերլինի իտալական դեսպանին կողմէ: Մուսոլինի Քարլ իշխանին պալատը գնաց: Քիչ վերջը հոն հանդիպեցաւ Հիթլէր, եւ երկուքը մէկ նոր խորհրդակցութիւն մը կատարեցին :*

Պ. Տալատիէ Միւնիխ հասաւ ժամը 11.14ին, դիմաւորուելով Գերմանիոյ արտաքին նախարարին եւ Գերլինի ֆրանսական դեսպանին կողմէ: Չէմպըրլէն հասաւ ժամը 11.57ին: Տալատիէ Գերլինի դեսպանին հետ խորհրդակցելէ վերջ, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ մարաջախտ Կէօրինկէ :

Ժամը 12.30ին չորս վարչապետները եւ իրենց խորհրդականները հաւաքուեցան Հիթլէրի մասնաւոր բնակարանը, եւ նախաճաշ ըրին, միեւնոյն ատեն խօսակցելով օրուան տագնապի մասին:

Ժամը 12.45ին սկսաւ բուն խորհրդակցութիւնը, տեւելով երկու ժամ : *Չորս վարչապետները առիթ չունեցան առանձին խօսակցութիւններ կատարելու :*

Ժամը 3ին (հինգշաբթի կէսօրէն վերջը) բաժնուեցան, բացի Մուսոլինիէն եւ Հիթլէրէն: Այս վերջինը իր մասնաւոր յարկաբաժնին մէջ ճաշի հրաւիրած էր իր զինակիցը: *Այդ պահուն Չէմպըրլէն հետ էր Գերմանիոյ արտաքին նախարարը, իսկ Պ. Տալատիէ մինակ՝ ֆրանսական պատուիրակութեան հետ :*

Ժամը 4ին Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարին քարտուղարը եւ Գերլինի չեխական դեսպանը Միւնիխ հասնելով, Պ. Տալատիէի յանձնեցին ծանուցագիր մը, որով չեխական կառավարութիւնը կը յայտնէր իր տեսակէտները: Քարտուղարը ներկայացաւ նաեւ անգլիական պատուիրակութեան, նոյն պաշտօնով: Կը հաստատուի թէ Անգլիոյ վարչապետը ինք թելադրած էր որ չեխական կառավարութիւնը ներկայացուցիչներ ղրկէ, ի հարկին խորհրդակցելու համար :

Ժամը 4.30ին ժողովը վերսկսաւ, *տեւելով մինչեւ 8: Յետոյ ընդհատուեցաւ ճաշի համար, վերսկսելու համար ժամը 10ին: Ուրեմն, առաջին օրը աւելի քան վեց ժամ խորհրդակցած եղան չորս վարչապետները,* եւ սկզբունքի կէտերու մասին համաձայնութիւն գոյացած ըլլալով, ստորագրուեցաւ գիշերուան ժամը 12.30ին:

Համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը

Տակաւին պաշտօնական գեկոյց չհրատարակուած, Փարիզի, Լոնտոնի, Գերլինի, Հռոմի եւ ուրիշ երկիրներու հեռագրական գործակալութիւնները արդէն կը հաղորդէին համաձայնութեան գլխաւոր կէտերը: Ահաւասիկ անոնց ամփոփումը.—

1. Չեխոսլովաքիոյ այն շրջանները ուր անվիճելի է գերմանական մեծամասնութիւնը (50 առ հարիւր կամ աւելի), պիտի պարպուին եւ աստիճանաբար Գերմանիոյ պիտի յանձնուին հոկտեմբեր 1ին (այսօր, շաբաթ) մինչեւ հոկտեմբեր 10, հսկողութեամբ Անգլիական Լեգէոնին կամ միջազգային զօրագունդի մը (անգլիացի, ֆրանսացի եւ իտալացի):

Այս զինուորները պարզ գլխանոցներ պիտի դնեն եւ ոչ թէ պողպատէ սաղաւարտներ :

2. Այն շրջաններուն մէջ ուր Գերմանները մեծամասնութիւն չեն կազմեր, կամ Չեխերը կ'ուզեն պահել ազգային եւ տնտեսական պատճառներով, միջազգային յանձնաժողով մը պիտի կազմուի, վէճերը քննելու եւ լուծելու համար :

3. Այս միջազգային յանձնաժողովին մէջ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան Չեխոսլովաքիա, Անգլիա, Գերմանիա, Ֆրանսա եւ Իտալիա: Ուրիշ խօսքով, հանրաքուէ պիտի չկատարուի այս վիճելի շրջաններուն մէջ: Յանձնաժողովը պիտի վճռէ թէ այդ շրջաններէն ո՛րը Գերմանիոյ պէտք է յանձնուի, ո՛րը Չեխոսլովաքիոյ: Որոշումները վերջնական պիտի ըլլան եւ ճշդուած շրջանները *պէտք է յանձնուին նոյեմբեր 25էն առաջ,* երբ պիտի գծուին Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները եւ Գերմանիա ստացած պիտի ըլլայ իրեն ձգուած հողերը:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԿԸ ՅՈՒԶԷ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՊԱՀԱՆՋՆԵՐԸ

Խորհրդակցութեանց ընթացքին, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի վարչապետները ջանացին ընդունիլ տալ անգլօ-ֆրանսական ծրագիրը, այլ մանաւանդ ապահովել Գերմանիոյ երաշխաւորութիւնը, չեխական նոր պետութեան մասին: Այդ միջոցին Մուսոլինի առաջ քշեց Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջները, եւ Հիթլէր առիթէն օգտուեցաւ, յետաձգելու համար երաշխաւորութեան խնդիրը: Բայց ի վերջոյ հաւանութիւն յայտնեց, պայմանաւ որ անյապաղ գոհացում տրուի Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի պահանջներուն:

Հինգշաբթի օրուան բոլոր ժողովներուն՝ մէջ, չորս վարչապետները ամփոփուեցան միայն չեխական հարցին վրայ, յաջորդ ատուան ձգելով ընդհանուր եւրոպական խնդիրները:

Անգլիական եւ ամերիկեան թերթերու թղթակիցները կը գրեն թէ Պ. Տալատիէ եւ ֆրանսական պատուիրակութիւնը ճաշի ատեն ջերմապէս գնահատեցին Հիթլէրի ցոյց տուած գործնական ոգին, վիճաբանութեանց ընթացքին, ինչպէս եւ Մուսոլինիի հաշտարար ջանքերը, իբրեւ միջնորդ մէկ կողմէ Գերմանիոյ եւ միւս կողմէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :

Մթնոլորտը այնքան նպաստաւոր էր որ, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ չորսերու խորհրդակցութիւնը ոչ միայն պիտի լուծէ չեխական տագնապը, այլ եւ խաղաղութեան երկար շրջան մը պիտի բանայ, հարթելով ուրիշ միջազգային կնճիռներ որոնք տարիներէ ի վեր կը ճնշեն Եւրոպան: *Այդ խնդիրները քննուեցան երէկ, ուրբաթ առտու, չորս վարչապետներուն բաժանումէն առաջ: Այդ առթիւ կատարուած խորհրդակցութիւնը կը յիշեցնէր Մեծ Պատերազմէն վերջը գումարուած միջազգային խորհրդաժողովները: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ օրակարգին վրայ կը գտնուէին մասնաւորապէս Սպանիոյ խնդիրը եւ անգլօ-իտալական համաձայնութեան գործադրութիւնը :*

Միջանկեալ ըսենք որ չորս վարչապետները ջերմ ընդունելութեան արժանացան Միւնիխի մէջ: Բոլոր պատուիրակութիւնները մասնաւորապէս կը գնահատէին Մուսոլինիի պայծառատեսութիւնը եւ Չէմպըրլէնի անդուլ ջանքերը, այնպիսի պահու մը երբ անխուսափելի կը համարուէր համաշխարհային պատերազմը :

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը մասնաւոր դեր մը կը վերագրեն նաեւ մարաջախտ Կէօրինկի: Գերմանիոյ օդանաւային նախարարը, որ միեւնոյն ատեն քառամեայ ծրագրին գլխաւորն է, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրած է.

— « Երբ չորս մեծ պետութեանց վարչապետները քով քովի կուգան այսպէս, չեն կրնար բաժնուիլ առանց համաձայնութեան մը յանգելու: Անձնական շփումները շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ քանի մը ժամէն գլուխ հանել շատ աւելի գործ, քան ինչ որ պիտի կատարուէր դիւանագիտական խորհրդակցութիւններով, ամիսներու ընթացքին: Ահա պերճախօս օրինակ մը անձնական խօսակցութեանց »:

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց որուն համաձայն կարգ մը նիւթերու եւ մասնաւորապէս ամէն տեսակ հանածոներու, կաշիներու և հիւսուածեղէններու արտածումը կարելի է արտօնել միայն փոխարժէքը ստերլինով վճարելու պայմանով: Այս տնօրինութեամբ, կ'արգիլուի յիշուած նիւթերու արտածումը դէպի Գերմանիա :

ՉՈՐՍ ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐԸ ՄԵԿՆԵՑԱՆ ԵՐԷԿ ՆՈՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿՆՔԵԼՈՎ

Չորս վարչապետները իրենց գործը լրացուցած ըլլալով, Միւնիխէն մեկնեցան երէկ, ուրբաթ: Պ. Տալատիէ օդանաւ հասաւ ժամը 1ին, նոր տեսակցութիւն մը ունենալով մարաջախտ Կէօրինկի հետ :

Միեւնոյն ատեն հրատարակուեցաւ կնքուած համաձայնութեան բնագիրը: Ինչպէս գրած ենք, գերմանական շրջաններուն պարպումը պիտի սկսի այսօր, շաբաթ, 1 հոկտեմբեր, վերջանալով հոկտեմբեր 10ին: Մինչեւ հոկտ. 28 *արձակուած պէտք է ըլլան գերման եւ չեխ բանտարկեալները :*

Ամէնէն ուշը մինչեւ նոյեմբերի վերջը *քուէարկութիւն պիտի կատարուի վիճելի շրջաններուն մէջ:*

Դեկտեմբեր 29ին չորս վարչապետները *նորէն ժողով պիտի գումարեն, կարգադրելու համար լեհ եւ հունգար փոքրամասնութեանց խնդիրը, եթէ մինչեւ այն ատեն համաձայնութիւն գոյացած չըլլայ Փրակայի հետ .*

**** Պ. Տալատիէի վերադարձէն անմիջապէս վերջը, նախարարական խորհուրդը ժողով գումարելով, պիտի քննէ զօրակոչի ենթարկուած 2, 3 եւ 8 թիւ պահեստիներուն արձակման խնդիրը:*

**** Մուսոլինի անմիջապէս Հռոմ վերադարձաւ, իսկ Չէմպըրլէն մեկնելէ առաջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, ընդհանուր հարցերու մասին:*

Մոսկուայի մէջ չորսերու խորհրդակցութիւնը կը նկատեն սկիզբը Ժ. Միութեան մեկուսացման, գայրոյթ յայտնելով Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դէմ :

Չեխական կառավարութիւնը նախապէս հաւանութիւն յայտնած էր

Պէտք է խոստովանիլ որ չեխական կառավարութեան բռնած դիրքն ալ մեծապէս դիւրացուց համաձայնութիւնը: Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչները ծանուցագիր մը ուղղած էին, որ կ'ըսէր.

— « Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է նոր զոհողութիւններ տանձնելու, Գերմանիոյ ձգելով այն շրջանները ուր աւելի քան յիսուն առ հարիւր կը կազմեն Գերմանացիները: Բայց կը խնդրէ նշանակել այնպիսի սահմաններ որ չեխական պետութիւնը կարենայ պահպանել իր գոյութիւնը եւ պաշտպանութիւնը: Չեխական կառավարութիւնը չի կրնար ընդունիլ հանրաքուէ մը այնպիսի շրջաններու մէջ որոնք չեխական մեծամասնութիւն մը կը կազմեն կամ ամբողջովին չեխական են, ինչպէս կը պահանջէ Գերմանիա զինուորական նկատումներով: Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի պայմանաժամերու նշանակումը, վերջնական կարգադրութեան համար: Այս բոլոր գործողութիւնները կրնան լրանալ դեկտեմբեր 15ին, բայց կարգադրութիւն մը կարելի է մինչեւ հոկտեմբեր 31: Չեխական կառավարութիւնը կ'ընդունի նաեւ հսկողութիւնը միջազգային յանձնաժողովի մը եւ Բրիտանական Լեգէոնին միջոցաւ, ինչպէս եւ անգլիական զօրքով գրաւումը՝ վիճելի երկրամասին Գերմանիոյ յանձնումէն առաջ: Կը հաւանի բանակցութիւններ կատարել զօրքը ցրուելու եւ իր զինուորները տուն կանչելու կամ իր կնքած դաշնագիրներու վերաքննութեան մասին: Բայց, իր իսկ, ինչպէս եւ Չեխերու եւ ռամկավար գերման փոքրամասնութեան եւ Հրեաներու պաշտպանութեան համար, չի կրնար պարպել, զօրացրում կատարել կամ լքել ամրութիւնները, սահմաններու գծումէն, ժողովուրդներու փոխանակութենէն եւ միջազգային երաշխաւորութեանց ապահովումէն առաջ: Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է փութացնելու այդ բանակցութիւնները եւ որ եւ է պարագայի մէջ չուզեր ուշացնել վերջնական կարգադրութիւն մը, որուն համար միանգամընդմիշտ որոշումներ տուած է Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի խորհուրդով եւ բազմաթիւ հեռագրական կոչեր ուղղուած են պետութեանց վարիչներու կողմէ, առաջնորդութեամբ նախագահ Րուզվէլթի : Այս տագնապալի պահուն, չեխական կառավարութիւնը քաղաքակրթութեան եւ աշխարհի խաղաղութեան շահերը կը գերադասէ իր ժողովուրդին տառապանքներէն եւ վճռած է կատարել զոհողութիւններ որոնք երբեք խլուած չեն չպարտուած ժողովուրդէ մը , այսքան կեդրոնացեալ ճիգերով: Հետեւաբար, իրաւունք ունի պահանջելու որ միւս կողմն ալ հասկացողութեան տրամադրութիւն յայտնէ Եւրոպայի եւ աշխարհի խաղաղութեան համար: Եթէ բանակցութեանց այս շրջանին մէջ ձախողանք մը պատահի , չեխական կառավարութիւնը կ'առաջարկէ որ ամբողջ վէճը յանձնուի միջազգային խորհրդաժողովի մը քննութեան կամ նախագահ Րուզվէլթի իրաւարարութեան : Չեխական կառավարութիւնը ամբողջովին պատրաստ է ընդունելու այսպիսի կարգադրութիւն մը»:

**** Բրիտանական Լեգէոնը, որուն կրնայ յանձնուիլ պարպուելիք շրջանին հսկողութիւնը, ունի 500,000 անդամ եւ արդէն իսկ պատրաստած է 50,000 հոգի, անմիջապէս գործի անցնելու համար իբրեւ չէզոք զինուոր, երբ ձեռնարկուի սահմանագծումի գործողութեանց: Զատուած 50,000 լեգէոնականները հատընտիր զինուորներ են, քաղաքային հագուստով եւ իրենց յատուկ խորհրդանշաններով: Անդամներէն ոչ մէկը զինուած պիտի ըլլայ, երբ գործի ձեռնարկէ: Պարզապէս պիտի ծառայեն իբրեւ քաղաքային ոստիկանութիւն: Լեգէոնին նախագահը երկուշաբթի*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

Բ.

Սխալ է կարծել թէ փոքր արհեստաւորներու վերջին գործադուլը քաղաքիկ երեւոյթ մըն է, եւ թէ միւս առեւտրականները գոհ ու խաղաղ են: Գործադուլը ընդհանուր է եւ կը շարունակուի տարիներէ ի վեր: Միայն թէ լուռ է, չի պոռթկար, աղմուկ չի հաներ, որովհետեւ Թուրքիոյ մէջ ո-եւէ է պոռթկումը, հոգ չէ ամէնէն անմեղ ձեւին տակ: Եւ փոքր արհեստաւորներէն ոմանք շատ սուղ պիտի վճարեն իրենց ելոյթը: Այսպէս, առեւտրականութիւնը հիմնովին նկուն է գործել, եղածը խափանարարութիւն (սապօթաժ) համարելով:

Ցետոյ, ինչպէս պիտի տեսնենք, այդ «փոքր արհեստաւորներէն» շատերը մեծ հաստատութիւններ են իրականին մէջ եւ տուրքերու անտանելի բեռն է որ ստիպած է զիրենք փոքրանալ...

×

Նախ ըսենք որ Պոլիսն է կառավարութեան գլխաւոր հարկատուն, երկրորդը Իզմիրն ըլլալով: Իր մօտ 600 հազար բնակչութեամբ, այդ քաղաքը միայն հինգ միլիոն ոսկի կը վճարէ Պաղաքապետութեան: Ալ կրնաք հեռեւցնել պետութեան տուած տուրքին չափը: Որովհետեւ, ճարտարարուեստ բոլորը գլխաւորաբար Պոլսոյ մէջ է: Դարձեալ հոս են դրամատունները, մեծ ընկերութիւնները, մեծ վաճառատուները եւն.:

Արդ, այս քաղաքը գրեթէ տուրք չէր վճարեր Աբտիւլ Համիտի օրով, իբրեւ մայրաքաղաք, իբրեւ առանձնաշնորհեալ:

Սահմանադրութեան շրջանին ալ մեծ բան մը չէր տար: Կար միայն թէմէթթու կոչուած շահատուրքը որ նախ շատ չէր, յետոյ չէր գանձուեր յազմամբ եւ գասերէ:

Տուրքի բուն դրութիւնը սկսաւ 1926ին, քէմալական վարչաձեւին հաստատումէն երեք տարի յետոյ: Ուխտած ըլլալով փոխառութիւն չընել, ամփ չբանալ տարին, վարչապետ Իսմէթ փաշա հնարեց տուրքերու ամբողջ շարք մը, սկսեալ շահատուրքէն (զազանճ վէրկիսի) մինչեւ ռազմամթ. գործառնութեան եւ այլ տուրքեր:

Գլխաւոր փոփոխութիւնը այն եղաւ որ, պետական պաշտօնեաները թէ մասնաւոր հաստատութեանց ծառայողները ենթարկուեցան ծանր տուրքերու:

Ասկէ զատ, առեւտրականներու տուրքը թէ ծանրացաւ եւ թէ բարձրացաւ, ծնունդ տալով ուղղակի կործանարար չարաչահութեանց:

Բայց խօսինք աւելի մանրամասնօրէն եւ օրինակներով, որպէսզի կացութիւնը երեւան գայ իր ամբողջ մերկութեամբ:

×

Ներկայիս գանձուող տուրքերը հետեւեալներն են.—

1. Շահատուրք (զազանճ վէրկիսի):

2. Տագնապի տուրք (պուհրան վէրկիսի):

3. Հաւասարակշռութեան տուրք (միւվազէնէ վէրկիսի):

4. Սատանայի տուրք:

Այս չորս տուրքերուն ենթակայ են պետական պաշտօնեաները եւ բոլոր մասնաւոր հաստատութեանց ծառայողները:

Մանրամասնօրէն չներկայացնեմ համեմատութիւնները, որովհետեւ շատ բարդ են: Մէկ տուրքը կը դանձեն ամբողջ թոշակին վրայ, յետոյ կը հանեն զայն եւ մնացեալին այսինչ համեմատութիւնը կ'առնեն, եւն.: Նատարեալ լաբիւրինթոս մը, զոր կարծես դիտմամբ ստեղծած են, որպէսզի հարկատուն չկարենայ ելլել մէջէն եւ եկամտական պաշտօնեան ուզածին պէս հաշուէ ու գանձէ:

Միայն ըսեմ թէ պաշտօնեայ մը իր թոշակին մօտաւորապէս ՄԷԿ ԵՐՐՈՐԴԸ տուրք կուտայ: Եւ այս՝ ամէն ամիս: Օրինակ, 100 ոսկի ամսականով կը ծառայես դրամատան մը, խանութի մը կամ դպրոցի մը մէջ: Պարտաւոր ես ամիսը 30—33 ոսկի տուրք վճարել:

Եւ նկատի առնելով այն հաւանականութիւնը որ ծառայողը կրնայ հնարել առանց հարկը վճարելու, կառավարութիւնը պայման դրած է որ գործատէրը տուրքը վար դնէ թոշակէն եւ ամէն ամիս յանձնէ իրեն մասնաւոր ցանկով մը (պօրտրօ): Եթէ յանձնումը չկատարէ օրին, կը դատապարտուի տուգանքի մը որուն համեմատութիւնը հարիւրին 10էն մինչեւ 300ի կը հասնի, տուրքին համաձայն:

Կրնաք երեւակայել վիճակը պաշտօնեաներուն եւ ծառայողներուն, որոնք յաճախ 20—30 ոսկի թոշակ կը ստանան: Անոնք մարդիկը ստիպուած են իրենց այս ողորմելի վաստակին մէկ երրորդը տալ պետական անտուկին, եւ մնացեալովը բնտանիք ապրեցնել:

Եւ որովհետեւ մնացեալը չի բաւեր, շատ մը հաստատութիւններ կը ստիպուին քիչ ցերկայացնել թոշակները, 50ի փոխարէն՝ 30, 20ի փոխարէն՝ 10, եւն.: Եւ բնականաբար չարաչար կը տուժեն, երբ խնդիրը երեւան գայ: Իսկ խնդիրը միշտ երեւան կուգայ, քանի որ մատնութիւնը միս ու արիւն դարձած է այս երանելի հանրապետութեան մէջ: Միւս նայէ պաշտօնեային, եւ ան յաջորդ օրը կը մատնէ քեզ, որովհետեւ կառավարութիւնը լրատուներուն կուտայ գանձած տուգանքներուն հարիւրին 25ը, համաձայն մասնաւոր օրէնքի մը, այսինքն բաշխօնային:

Զատ օրինակներ որոնք հազարներով են: Միայն ըսեմ թէ ճէչդ այդ ձեւով է որ վերջերս 27,000 ոսկի տուգանքի դատապարտուեցաւ Բերայի Հայոց Թաղականութիւնը: Որպէս թէ Թաղականութիւնը ժամանակին պակաս ցոյց տուած է քանի մը պաշտօնեաներու թոշակները:

Չմոռնամ յիշելու թէ տուրքի մաքսանենգութիւնը ամէնէն մեծ սուղը մեղքն է, եւ հետեւաբար շատ ծանր պատիժի ենթակայ: Ընդամէնը 300 ոսկի պակաս տուրք վճարէ, եւ արդէն տուգանքդ կը բարձրանայ 10—15 հազար ոսկիի:

×

Չկարծէք թէ 100 ոսկի ամսականով պաշտօնեան կ'ազատի, երբ ամիսը 30-33 ոսկի վճարէ: Կան նաեւ այլ տուրքեր, սկսեալ կոլուածատուրքէն մինչեւ ճամբու տուրքը, աղբի ու լուսաւորութեան տուրքը, պահապանի տուրքը, եւն., եւն.: Առնցմէ զատ Կարմիր Մահիկի եւ Հայր կուսակցութեան նման կիսապաշտօնական հաստատութիւններ ալ կուգան եւ որոշ գումարներ կը պահանջեն պարբերաբար:

∴

Գանք հիմա մեծ ու փոքր առեւտրականներուն եւ արհեստաւորներուն:

Ասոնք ամսական որոշ գումար մը չեն տար, այլ իրենց շահուն համաձայն տուրք կը վճարեն:

Երեւութապէս՝ արդար ձեւ: Որչափ շահիս՝ այնքան շատ կուտաս: Եթէ չշահիս՝ բնաւ չես տար:

Իրականութիւնը բոլորովին տարբեր է:

Նախ ստիպուած ես հաշիւ պահել կրկնատոմարի դրութեամբ, ի հարկին մասնաւոր հաշուակալ մը ունենալով, մնայուն թէ այցելու: Ասկէ զատ՝ պէտք է խնամով պահպանել հաշուեթի եւ ծախքի բոլոր փաստաթուղթերը, ի հարկէ բոլորին ալ վրայ դրոշմաթուղթ փակցնելով:

Երկրորդ՝ ամէն տարի Ցունիսին (նշմուական տարեգլուխ) պարտաւոր ես աշխատանքի արտօնագիր (իւճրէթ թէզքէրէսի) առնել, ի հարկէ գնելով փոխարժէքը, որ 1 ոսկիէն 25 ոսկի է, համաձայն հաստատութեան առաւելանին: Եթէ օր մը ուշանաս, խառագաթիկը տուգանք կը վճարես:

Երրորդ՝ ամէն տարի հաշուեկշիռ (պիլանչօ) պիտի ներկայացնես եկամտական ճիւղին, վրան քանի մը ոսկիի դրոշմաթուղթ փակցնելով: Ուշացումի պարագային՝ նորէն տուգանք:

Ենթադրենք որ տարեկան 1200 ոսկի շահ ցուցուցած ես: Հարկահաւաք պաշտօնեան կուգայ եւ կը գանձէ օրինական սակը, որուն մէջ են ամառականներուն վճարած չորս տուրքերն ալ:

Կուտաս 3—400 ոսկի եւ շունչ կ'առնես: Բայց մի անապարեր: Մէկ, երկու, յաճախ երեք չորս տարի յետոյ կուգայ կառավարական քննիչը եւ կը քննէ գումարները: Որքան ալ անթերի ըլլան հաշիւները, անկարելի է որ քննիչը պակաս մը չգտնէ: Մանաւանդ եթէ քրիստոնեայ ես:

Եթէ ճարպիկ ես, կամ եթէ ան (փիչ-մեք), ինչպէս կ'ըսեն Թուրքերը, կը յարմարիս քննիչին հետ, տալով կլործօն մը որ 100 ոսկիէն պակաս չըլլար: Բայց հարիւրին 90ը չեն գիտեր այս ձեւին, որ կրնայ մինչեւ բանտը տանիլ ենթական, միաժամանակ շատ ծանր տուգանքներու ենթարկելով զայն:

Քննիչը կ'երթայ եւ ահա քանի մը ամիսէն կուգայ պաշտօնական գնկուցում մը: Տոմարներդ անկանոն գտած ըլլալով, քննիչը ՁԵՂԵԱԼ ՆԿԱՏԱԾ է ՋԱՆՈՆՔ, եւ ԻՆՔԸ ԲԱՑԷՆ ԳՆԱՀԱՏԱԾ է ՁԵՐ ՇԱՀԸ, գանելով որ դուն տարեկան շահած ես ոչ թէ 1200 այլ 12,000 ոսկի, տասն անգամ աւելի: Հետեւաբար պէտք է վճարել 3—4000 ոսկի, առաւել հարիւրին 20, իբրեւ տուգանք անկանոն տոմարակալութեան, ինչպէս կը տրամադրէ շահատուրքի օրէնքը:

×

Թերեւս գայթակղիք, հարցնելով թէ ինչպէս կ'ըլլայ որ հաստատութեան մը շահը այնքան քմահաճօրէն կ'որոշուի անծանօթ պաշտօնեայի մը կողմէ, յաճախ 20—25 տարեկան անփորձ երիտասարդ մը: Չկա՞յ մարմին մը որուն բողոքէք:

Անտարակոյս կայ: Եւ մէկէ աւելի — վիրաքէնիշ, վէռարեկ եւ վէրգապէչ պետական խորհուրդ:

Եւ սակայն, գործնականին մէջ «զոր ինչ գրեցի՝ գրեցի»: Անհրաժեշտ երեւոյթին գրածը չի ջնջուիր: Այսպէս իրաւունք ունիս դիմելու եկամտական վերաքննիչ մարմնին. բայց պարտաւոր ես կանխիկ վճարել նշանակուած ծանր տուրքին կէսը: Ցետոյ, եթէ չշահիս վերաքննութեան մէջ, հարիւրին տասը համեմատութեամբ ալ տուգանք պիտի տաս:

Իսկ շահերդ հարիւրին հարիւր է: Ոճիր գործէ, մարդ սպաննէ, եւ կըրնաս ազատիլ: Բայց երբ խնդիրը կը վերաբերի տուրքի յանցանքին, ապառում չունին: Համաձայն դատական հրամանի մը, վերաքննիչ մարմինները կը մերժեն դիմումներուն հարիւրին 95ը, նոյնութեամբ վաւերացնելով նշանակուած տուրքը: Տարբեր խնդիր՝ եթէ ազդեցիկ պաշտպան ունենաս, կամ ազդեցիկ դրամը խաղցնես...

Վերաքննութենէն յետոյ կրնաս դիմել նաեւ տուրքի վճռաբեկ մարմնին. բայց պայման է մէկ ամսուան ընթացքին վճարել ծանր տուրքին մընացեալ կէսը: Ալ գործ չունիս՝ զբաղէ տարիներով: Եթէ շահիս անգամ — ինչ որ հազուադէպ է — չես կրնար ետ առնել վճարածիդ մէկ մասը: Պետական անտուկ մտած գումար մը կարելի՞ բան է որ դուրս ելլէ: Մարդիկը գիտեն առնել, բայց ոչ ետ տալ... Եւ լաւ, նաեւ կաշառք, օրինական պահանջդ ետ ստանալու համար: Ան ալ ո՞վ գիտէ քանի տարիէն:

Հետեւա՞նքը այս զարհուրելի կացութեան: Կ'արժէ քննել նաեւ այս կէտը:

ՏԽՈՒՐ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տեսարանը կը ներկայացնէ յարկաբաժին մը: Տանտիրուհին, աւելի քան երեսուն տարեկան, միջակ գեղեցկութեամբ եւ բարձրագոյն շպարով: Աղջկանցքէն հիւրանոց կ'երթեւեկէ: Մէկ անգամ կը նայի կերակուրին, տասնեւմէկ անգամ հայելիին: Մէկ անգամ աղ կը դնէ կերակուրին, տասն անգամ բրնձափոշի կը դնէ իր երեսին: Երկու անգամ կը խառնէ կերակուրը, տասներկու անգամ կը խառնէ ներկերը. կապոյտ, ճերմակ, կարմիր— Ֆրանսական դրօշ— կը քըսէ այտերուն, աչքերուն, շրթներուն: Կերակուրը կ'այրի, իսկ իր երեսին նայելով կ'ըսէ.—: «Հաւ, հում ուտելիք է»: Երեկոյ է: Կը հնչէ զանգը: Կ'երթայ կը բանայ դուռը: Ներս կը մտնէ ամուսինը: Ունի ընկճուած երեւոյթ: Նաեւ յոգնած: Կարծես ուսերուն վրայ կը կրէ բան մը: Ա՞չ...: Ո՛չ: Ամբողջ Գողգոթա լեռը:

Կինը կը խօսի ու կ'ըսէ.

— Նորէն ի՞նչ կայ...: Երեսդ կախեր ես: Նորէն տասը քիլօ տխրութիւն գնած տուն կուգաս: Ըսէ՛. ի՞նչ կայ...

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ: Քաղաքական հորիզոնը շատ մութ է: Ամպեր, սեւ ամպեր կուտակուեր են: Ամէն կողմ Թոյն, կազ, միքրոպ կը հոտի: Այսօր, վաղը կրնայ մեծ պատերազմ մը պայթիլ:

Կինը կ'ըսէ.

— Ի սէր Աստուծոյ, ի սէր երկնքի... վերջացուր սա երեմիականները...: Ես սենեակը կը զարդարեմ, սեղանը կը յարդարեմ, կը հագուիմ, կը պճնուիմ, ծաղկամաններն մէջ ծաղիկներ կը դնեմ, ծաղիկներուն վրայ անուշահոտութիւններ, կը ջանամ ժպիտ մը աւելցնել մեր բնակարանին մէջ, մինչդեռ դուն ամէն օր կուգաս: Ուրիշ խօսք չունի՞ս ընելիք...

— Ունիմ:

— Ըսէ՛, նայինք:

— Միսին քիլօն հինգ ֆրանք եւս վրայ դրեր է:

— Հիմա կը խենթենա՜մ...

— Միայն ատի՞ն համար...

— Ի՞նչ միւս ադելուն: Քու մէջդ զուարթութիւնը ազած ըլլալուն համար: Ա՛լ մեղքցիր ինծի: Ես չկարողացայ որ ամբողջ երիտասարդութիւնս սգեր լսելով անցընեմ: Եթէ միսը հինգ ֆրանք եւս աղեր է՝ աշխատէ օրական հինգ ֆրանք աւելի շահիլ: Առանկ կ'ըլլայ էքիլիպրդութիւնը եւ ոչ թէ լալով: Ուրիշ նիւթի մասին խօսէ, ուրիշ նիւթի մասին...

— Խօսիմ ուրեմն...

— Ըսէ՛...

— Հինգ օրէն տան վարձքը պիտի վճարուի ու քովս հարիւր ֆրանք չկայ...

— Է՛, հիմա ամբողջովին կը խենթենա՜մ...

— Քովս հարիւր ֆրանք չըլլալո՞ւն համար...

— Կրողը տանի քովդ եղած ու չեղած դրամը: Ես պիտի խենթենամ քու լալկանութեանդ համար...

— Բայց ես լացած չունիմ: Արցունքի կաթիլ մը չկար աչքերուս մէջ: Ես իրողութիւնը կ'ըսեմ:

— Մա՛րդ, մա՛րդ, իրողութիւնը, ճշմարտութիւնը, իրկանութիւնը ու ճշդութիւնը քեզի պահէ: Դուն ինծի սուտ ըսէ, կը բաւէ որ ըսած սուտդ զուարթ ըլլայ: Պատերազմ պիտի ըլլա՞յ, միսին քիլօն հինգ ֆրանք վրայ դրեր է՛, քովդ հարիւր ֆրանք չըկա՞յ...: Հոգիդ ողջ ըլլայ: Կը բաւէ որ ինծի պէս անման կնիկ մը ունիս: Զուարթացիր, երջանիկ զգայ ինքզինքդ: Մարդ Աստուծոյ, դուն տարբեր բաներ չունի՞ս...

— Ունիմ, շատ կարեւոր բաներ մըն է:

— Ըսէ՛, նայինք: Parlez moi d'amour...

— Գիտի բաեմ:

— Սանկ խնդալով, խաղալով ըսէ...

— Այսօր գործէս ճամբեցին զիս...

— Ի՞նչ տափակ մարդ ես, Աստուած իմ, ի՞նչ տափակ մարդ: Սանկ զըւարթ նիւթի մը մասին երկու խօսք ընել չես գիտեր:

— Գիտեմ:

— Խօսէ ուրեմն...

— Այսօր լուր առի որ մայրդ Կալըյի Լաֆայէթէն զարկած առեն օթոպիւսէն վար ինկեր է ու ճզմուեր է...

— Ի՞նչ... ա՛յ... մամաս... մա՛մ, անուշիկ, մամաս... դեռ երիտասարդ մամաս... Ե՞րբ, ե՞րբ... խօսէ...

— Ալ չեմ կրնար խօսիլ...

— Մեռա՞ւ, ըսէ՛ է մեռա՞ւ... ա՛հ, մամաս... մամաս... խենթնա՜մ պիտի...

— Մեռա՞ծ ըլլալուն համար պիտի խենթենաս...

— Ինտոր չխենթենամ, այսուէ...

— Մեռած չէ...

— Վիրաւո՞ր է, ճզմուա՞ծ է...

— Բան մըն ալ եղած չէ...

— Հապա ըսիր որ օթոպիւսէն վար ինկած առեն ճզմուեր է...

— Թող չտուիր որ վերջացնեմ: Մայրդ Կալըյի Լաֆայէթէն զարկած առեն օթոպիւսէն վար ինկեր է ու ճզմուեր է ձեռքի ծրարը...

— Իսկ ի՞նքը...

— Ինքը ծրարին վրայ իյնալով բան մը չէ եղեր...

— Ծրարին մէջ ի՞նչ կար...

— Տասներկու հատ երեսի սրբիչ, վեց հատ վարտիք, վեց հատ շապիկ, չորս հատ ալ սաւան:

— Է՛, աւելա ի՞նչ ըսելով ինծի պատմեցիր: Ա՞ս է քու զուարթ խօսակցութիւնդ...

— Զուարթ չէ՞: Միտքդ բեր մայրդ:

— Բերի:

— Հարիւր յիսուն քիլօ:

— Միտքս է:

— Օթոպիւսէն կ'իջնէ ձեռքը մեծ ծրարով մը....

— Կ'իջնէ...

— Դիւրին գլուխն չիջներ, որովհետեւ օթոպիւսին դուռը նեղ կուգայ իրեն, մինչդեռ ուրիշներ երեք հոգի ձեռք ձեռքի բռնած կ'իջնեն...

— Վե՞րջը...

— Մօրդ կողը երկաթին կը զարնուի ու յանկարծ թթին բերնին վրայ կ'իյնայ, ոտքերը վեր, ցուցադրելով իր սրունքներն ու գիսուրը որոնց մէջ մէկ կէս ձուկի կը նմանին: Ամբողջ անցորդները եւ օթոպիւսին մէջ գտնուողները մարելու աստիճան կը խնդան, հակառակ...

— Հակառակ ի՞նչ բանի...

— Հակառակ ընդհանուր տխրութեան որ յառաջ եկած է պատերազմի վախէն, միսին սղելէն, հացին սղելէն ու անգործութենէն...

— Տղինդղուխ, քեզի կ'ըսեմ որ երեք պիտի չկրնաս զուարթ նիւթի մը շուրջ երկու խօսք ընել: Ես ըսեմ ուրեմն: Այսօր, կէսօրէ վերջ, դերձակուհիիս մօտն էի: Վերարկուս ըլլալ: Հրաշալի բան մը եղած է: Հագայ, հայելիին առջեւ անցայ ու ինքզինքս չճանչցայ: Կռմսուհի զարձայ: Սուղ ալ չէ: Երեք հազար ֆրանք: Մէկ շաբաթէն պէտք է վճարես:

— Ըսելիք մը ունիմ...

— Տխուր բան չըլլայ: Սանկ հաճելի բան մը ըսէ...

— Շատ հաճելի բան մըն է...

— Առաջուց ըսեմ որ պատերազմ, անգործութեան եւ պարտքի խօսքերը կը ջղայնացնեն զիս...

— Առոնցմէ ոչ մէկը չէ: Հաճելի խնդիր մըն է...

— Խօսէ ուրեմն...

— Կը փափաքիմ... ամուսնալուծուիլ:

— Ինչպէ՞ս...

— Ինքնարուժման իրաւունքով կամ հանրաքուէով:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ
«ՃԱՌԱԳ»Ը

«ՃԱՌԱԳ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (34)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

— Ասիական առասպելին մէջ պատմուած ամենաանթարոյական կախարդը: Բոլոր կիներու չարութիւնները մէկ կնոջ մէջ մարմնացուած:

— Կեցէք որ հասկցնեմ սա...

Մընթին ոտքի ելլելով Ուիլին եւ Բէճսփութին մէջտեղը կեցաւ:

Այս երկրորդ միջադէպն էր եւ Բէճսփութ այնպիսի արիւնախում կերպարանք մը ստացած էր որ, Մընթին միասոսնջուեցաւ:

Այդ վայրկեանին դուրսէն դարձած զրան զարնուած հարուածները ամէն մարդ ոտքի հանեցին: Միայն Գագիկ էր հանդարտ ու անտարբեր,

— Բացէ՛ք, պոռաց ու սկսաւ դարձեալ ճեմել:

Մեր հայ ծառաները դէպի դուռը վազեցին եւ վայրկեան մը յետոյ վերադարձան, յայտնելով որ Զէյթունէն յիսուն ձիաւորներ եկած դուռը էր սպասեն: Գագիկ կարճ խնդուք մը արձակեց եւ մեզի մօտեցաւ:

— Ըսի թէ դուք, Անգլիացի մարդիկներդ, լաւ մարդանք պիտի տեսնէք:

Մընթին գլխով ըրաւ, եւ ձեռքը իր աւելէն դէպի մեզ ուղղած, արդարաբեց հանդարտ մնալ:

— Ըսի թէ շատ խօղ պիտի որսանք:

— Ուրեմն ցոյց տուր այդ խօզերը:

— Թուրքերը խօզ են:

Մընթին առոր չպատասխանեց: Եթէ չհամաձայնէր՝ պիտի նշանակէր վազքին մօտենալ կարմիր լաթ մը ձեռքին: Իսկ եթէ անոր անմիջապէս համաձայնէր, կրնար սխալ եզրակացութեան յանգիլ: Մեր հիւպատոսը պնդած էր որ բացի որսորդներէ ուրիշ ձեւով չներկայացնենք մենք մեզ, եւ օրինական կերպով առճակական կառավարութեան պաշտպանութեան իրաւունքը կը վայելենք:

— Կ'ուզէի պարոններ, որ իմ զաշնակիցներս ըլլայիք:

— Ներկայիս դուք մեր ծառաներն էք:

— Մինչ երբ ա՞յն նկատի պիտի առնէք զիս, հարցուց Գագիկ, ծայրայեղ ջղայնութիւնով մը:

— Եթէ այդպէս չէ, հապա ուրիշ ի՞նչ համաձայնութիւն ունինք, ըսաւ Մընթի մեղմ կերպով:

Գագիկ հասկցաւ անոր միտքը: Հայն շունչ մը առաւ:

— Էֆէնտի, ըսաւ խօսքն ուղղելով Մընթիին, բայց մեր բոլորիս աչքերուն մէջ նայելով կ'ուզէր մեր սրտերուն մէջ թափանցել: Դուք լորտ մըն էք եւ Անգլիոյ թագաւորին բարեկամ մը: Եթէ խօսքի տէր մէկը չըլլայի, ձեզ որպէս գերի կը պահէի եւ կը ըսիպէի ձեր բարեկամ Անգլիոյ Թագաւորին որպէսզի այդ անիծուած Թուրքերը ճզմէ:

Բուաթէմ Խան այս խօսքերը լսելով այնպիսի աղմուկով մը իր Թուրք քաշեց որ, քաղկէէն դուրս անգամ այդ ձայնը լսելի եղաւ, բայց Գագիկ գլուխը չդարձուց: Երեք զինուորներ Բուաթէմ Խանին մօտենալով, անոր եւ իրենց տիրոջը միջեւ կեցան, եւ մեր չորս Զէյթունցի ծառաներն ալ Բէճսփութին եռեւէն զգուշութեամբ մօտեցան:

— Հանդարտ կեցէք, հրամայեց Մընթին: Շարունակէ՛ Գագիկ:

Գագիկ երկու ձեռքերը Մընթիին երկարեց, ափերը դէպի վեր, կարծէք գժուխքին եւ արքայութեան բանալիները կը յանձնէր:

— Դուք բոլորդ ալ մարդիկներ էք: Ձեզի տուած խոստո՞ւմս պիտի յարգեմ, թէ տագնապի մատնուած ժողովուրդիս պիտի ծառայեմ:

Մընթին սրտով կերպով մեզ նայեցաւ, բայց մենք որեւէ նշան չըրինք: Մինչեւ հիմակ մեր բանակցութիւնները Մընթին կատարեր էր, որուն համար բնաւ չզղջացինք, թող որ նորէն ան շարունակէ:

— Պէտք է որ խոստումդ յարգես, ըսաւ Մընթին:

— Բայց ժողովո՞ւրդս, ըսաւ Գագիկ հեւալով:

— Անոնց տուած խոստումդ ալ յարգէ: Անշուշտ անոնց չըսիր թէ մեզ գերի պիտի բռնես:

— Բայց եթէ ձեր ծառան պիտի ըլլամ, եւ օրական երկու դրուշի համար ձեզ պիտի հնազանդիմ, ուրեմն ի՞նչ պէս ազգիս պիտի ծառայեմ:

— Սպասէ եւ պիտի տեսնես. պատասխանեց Մընթին մեղմութեամբ:

Գագիկ խորխտ կերպարանքով մը վիզը ծռելով.

— Պիտի պարմանաք էֆէնտի, եթէ ձեզ յայտնեմ թէ որքան երկար տարիներ սպասած եմ, տեսնելու համար թէ ուրիշներ ի՞նչ պիտի ընէին, եթէ իմ տեղս ըլլային:

Մընթին այդ գիտողութեան բնաւ չպատասխանեց:

Ցանկարծ «կրակ կայ» պոռչտուք մը բարձրացաւ, եւ քանի մը ակնթարթի մէջ Թուրքին մասնաւոր յարկաբաժինէն սկսան բոցերը դուրս ժայթքել եւ մինչեւ տանիքի գերանները տարածուիլ: Սենեակին միւս եզրը գտնուող կենդանիները յիմարացան եւ խուճապ մը յառաջ եկաւ. դուրսի Հայերը կ'աշխատէին ներս մտնել եւ օգնութեան հասնիլ եւ կը կռուէին մարդերուն, կենդանիներուն, կիներուն եւ երախաներուն հետ, որոնք հոն խճողուած էին: Ցետոյ վերի յարկի յարդը բռնկեցաւ, որուն պատճառով տակի ջերմութիւնը անտանելի դարձաւ: Մընթին ասիկա տեսնելով անմիջապէս անկիւնը դրուած կացինն ու երկու կեռերը առաւ եւ հրամայեց.

— Քանդեցէք պատը:

Ֆէրիս, Ուիլ եւ ես սկսանք գործի: Ֆարինքն ու Գագիկ մեզ կը դիտէին: Գործը նախապէս կարծուածէն շատ աւելի դիւրին էր: Քարերէն շատերը ոչ թէ շաղախով, այլ ցեխով կպցուած էին, ու առաջին երեք չորս քարերը նետածին պէս մնացեալները գլորուելով թեւամբ քակուեցան: Քիչ ժամանակի ընթացքին մեծ բացուածք մը գոյացուցած էինք, որմէ մաքուր հաւանկ ջերմութիւնը դէպի վեր կը վանէր: Զէյթունցիք այս բացուածքէն անցնելով կուրցած ձիերը անոր մէջէն դուրս հանել սկսան եւ քիչ ժամանակ վերջ չէնքը կարծես ամայացաւ: Թուրք սեփականատէրն ու իր բարեկամները դուրսը՝ լոյսի շրջագիծին մէջ կեցած՝ ճակատագրական հանդարտութիւնով մը կը դիտէին այս տեսարանը:

— Այդ Թուրքը հարէմ չունի՞, հարցուցի ես:

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Մէկ օրուան մէջ

Երբ վտանգը դուռը կը հասնի, ... կ'արթննան յանկարծ, իրար ... ջիղերը կը կորմնցնեն ։

Այդպէս են նաեւ պետութեանց ...երը ։ Երբ կացութիւնը կը ...ին, դժուարանայ, դէմքերը կը խոժոռնան, ... ու խորհուրդները կը բազմանան, աղմուկը կը մեծնայ, ու դէպքերը կը գահավիժին ։

... Սեպտեմբեր 26ը ։ Տալատիէ ու ... Լոնտոն կը վազեն օդանաւով. ... զօր. Կամլէն ։ Չէմպըրլէն նամակ կը գրէ Հիթլէրին եւ ... սուրհանդակի մը միջոցաւ ... կը ղրկէ Պերլին, պա... ու անձամբ օդանաւով ... ։ Բրիտանական խորհ... նիստի կը հրաւիրուի ։ Նա... Ռուզվէլթ հեռագիր կը ղրկէ ... Հիթլէրին, Պենէշին, Չէմպըրլէնին ու ... ։ Իսկ իրիկունը Հիթլէր ... սպառնալից ճառ մը ։

Այս բոլորը մէկ օրուան մէջ ։

Եթէ գործելու, շարժելու, ճար մը ... այս արագ թափը կապուած ... խաղաղութեան նման կենսական հարցի մը հետ, մարդ պիտի մղուէր մտածելու, թէ կա՛մ կեանքը ... պատկերացուցած ու ե... արագութեան է հասած եւ ... մարդիկ խելագարած են ։

Այսքան արագութիւն, այնքան ըն... փութ անհաճոյ է, պիտի բաէին ... եթէ մարդկութեան կեանքի ... գրուած չըլլար ։ Խաղաղութիւնը վտանգուած է, գերման բանակները պատրաստ են դուրս խուժելու իրենց սահմաններէն զահավէժ ... ինչպէս ծովը կը խուժէ ... անկողնէն դուրս՝ 200 մեթր արա... քամիի շաչումին տակ, ... կրնայ մերձուիլ արեան հե... մէջ ։ Անճարօրէն, չապենք ... եւ եօթանասնամեայ Չէմպըրլէն սաւառնակ կը նստի ժամ առաջ ... Կոտէսպէրկ ... «Ժամանակը դրամ է», ... մէջտ վազող, անհանգիստ, շարժուն Ամերիկացին ։ Ժամանակը թանկ է, կ'ըսեն Եւրոպայի մեծերը ։

Եւ այս արագութեամբ ալ կը պատրաստուին, կը զինուին, զօրքեր կը ... դէպի սահմանագլուխները, ...րոց ու խրամ կը շինեն, մարդիկ կը ...ին զէն ու զրահ, իսկ կին ու մանուկ կուլան ։

Արագութիւն խաղաղութեան համար ։ Արագութիւն պատերազմի համար մանաւանդ ։ Հեռագիր, հեռախօս ու սաւառնակ, որոնք յոյս կը բերեն ... մարդկութեան, հեռագիր, հեռախօս ու սաւառնակ, որոնք լաց ու արցունք կը բերեն դժբախտ ... աչքերուն ։

Մէկ օրուան մէջ ։ Ցաւ ու կիրք. ... ու յուզութիւն, ... ու տառապութիւն, մէկ օրուան մէջ փոփոխակի, զգացումներ իրարու կը յաջորդեն, մտածումներ իրարու կը բախին, տրամադրութիւններ ... կը բարձրանան ։ Կեանքը կը ... արագութեան ընթացքի ... Այնպէս ամէն ինչ կը վազէ, կը հոսի գահավէժ, կը սուրայ ։ Ամէնքը կը վազեն մտքով, սրտով, մարմնով, բայց ոչ ոք տէրը չէ այս վազքին ։

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑՆԵԼՈՒ

Սիրելի Արազ.— «Աղոց» գործիքին արմատն է սուղ (կարճ), բայց՝ ազել, կարճեցնել, կրճատել ։ Աղոցին ատամները կը կոչուին «ժաչար», կամ աղոցին բերանը, որ կը մաշեցնէ իր առարկան ։ Նպատակ չունինք մղելու մեր ընթերցողները որ գործածեն մաչարը, այս այլապէս բարացուցական բառը, այլ կը փափաքինք այսպէս անկարողութեան մասնել կարգ մը ազգերու այն յատկութիւնը, թէ հայերէնը հարկ եղած ճոխութիւնը չունի բառերու, ասացուածներու ։

Ծնանիլ, ծնանիլ բայերուն նոյնութեան կամ գրեթէ նոյնութեան վրայ պնդելը բոլորովին անտեղի չէ, որոնց գոյականներն ալ կ'ըլլան ծնունդ, ծնունդ ։ Անգամ մը որ բնական բանասիրութեան հաղբին — Թակարդին — մէջ, պատառում չկայ, այս զաղափարը — տեսակ մը մոլութիւնը — ... կը դառնայ, եւ կ'օգնէ մանաւանդ, լեզուին ընտելանալու ։

Ուշադրութիւն «յերիւրել» բային ։ Արմատը «երիւր» շիտակ ճամբայ, յարմար ուղի ։ Նոյն արմատէն (երիւր) է անշուշտ «յեռուլ» (շարել, կարգ կարգ), մարգարիտ շարել, իսկ յուլի իմաստով կ'ըլլայ սուտ սուտ ըսել (յերիւրել), յերիւրածոյ ։ Ծանօթութեան բաժ ենք եւ հոս դարձեալ կը կրկնենք.— առ ... վրայ կ'ըլլայ սահրիւր, որ կը նշանակէ մոլար ճամբայ, եւ սահրիւրել, որ կը նշանակէ մոլորել, խաբուիլ ։ Կը տեսնէ՞ք, աղաք, ինչո՞վ ... է մեր Մեծասքանչը, որ Հինգերորդ եւ յետագայ դարերուն մեր ... Այսպէս նկատեցէք, թէ պարագան նոյնն է այսօր ։ Մեզ ձուլելու համար լաւագոյն միջոց համարուած է մոռցնել մեր լեզուն եւ հրէացնել մեզ, եւ այս միջոցը կը գործադրուի այսօր, ... Պոլիսէն՝ ... անլեզու եւ ան... Թաթարները կը տիրապետեն մոռացածոյ ... մինչեւ... քաղաքակիրթ ... որ նոյն Թաթարները յաջողած են իրենց պօու... — բանջարանոցը դարձնել ։ Լըմնցաւ, Արազ, ...։

Ուրեմն, նորէն բանասիրութիւն, քանի որ անկէց կ'ախորժիս — բգ-ցոյց, գգաստ — կարծես արմատական է «գոյլ», նկատի ունենալով գերմանական Keusche, հայերէնին համեմատ ։ Ուրեմն Զ տառը աւելցած «գոյլ» արմատին վրայ ։ Եւ ո՞րքան դժուար է միթէ գոյշ, զգոյշ բառերէն անմեցել յուշիկ գուշակել բայը, ինչպէս նաեւ գուժել ։ Ինչ յարակցութիւն մարդկօրէն մտածումներու, ճիշդ ինչպէս է բնական երեւոյթներուն մէջ ։

Դժուա՞ր է արդեօք վարժուիլ լեզուին այս երեւոյթին հետ, թէ Ի վերջաւորող բառերը երբ կապուին, երբեմ բարդ, ուրիշ բառի մը, Ա յօդակապի պէտք չկայ, այլ Ի կը փոխուի Ե ։ Այսպէս՝ բարեսէր, գերեվաճառ (ոչ թէ գերավաճառ), որդեսէր, գինեէտ (ոչ թէ ... գինաւէտ, ինչպէս

Կեանքը ինչքան հետաքրքրական պիտի ըլլար եւ ապրիլը ի՜նչքան բաղձալի ու հաճելի, եթէ սակայն այս արագութիւնը կապուած չըլլար այն սիրի եղերական, ահաւոր, անանուն զուլումի մը հետ, որ պատերազմ կը կոչուի ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

կրուած էք) ։

Ուղի բառէն յղել, յուղարկել, ըղարկել եւ, հաւանական ուրեմն, ղրկել ։

Ստէպ, ստիպել, շտապել նոյն կանեվեակին (canevas) վրայ հիւսուած ։

Տարտա եւ մեր տառադը բացարձակ նոյն են, տարտա, որ կը նշանակէ կերպ, ձեւ, ինչպէս տառադ ։ Նկատի առէք միայն գիրերու փոփոխակները, հոս՝ Տ եւ Ա, Զ եւ Ա ։ Տակաւ, տակաւ ։ Սակառ, Տակառ ։ Բանասիրութիւն է, կը վերցնէ, երբ ըսենք թէ տռ ձեւը (հառա) կայ հաւասարապէս հաստատել, ստէպ, ստիպել, ստեղծել բառերուն մէջ, եւ հարկ է յիշել այս տաթիւ St յատկներէն ձեւը հարիւրեակ մը բառերու մէջ իրրեւ հոմանիշ մեր ստին, իրրեւ նշանակ հաստատութեան ։ Ցիշեցէք կարգ մը Ֆրանսերէն բառեր stand ։ Եւ, յետոյ, եկէք համբուրել Հայերէնը պարուրող շքեղ ամպոյնը — զինուորական վերարկուն ։

Միրելիս, կը հարցնես թէ իրօք ինչ է հայերէն հոմանիշը obsessionին ։ Ծառ գիւրին ։ Ձեզի հոմանիշ մը եւ աւելի հզօր — պաշարում ։ Երբ մէկը իր հեւաւած կամ սիրած կամ իրեն պարտադրուած խորհուրդի մը, առարկային մէջ կը սուզուի՝ խելքի պաշտօնապատճառելու չափ ուժգին, ահա obsession մը, պաշարում, obsédé, պաշարուած, պաշարուիլ, շատ ծանօթ բառ մը հին սերունդին, որ իր անկախութիւնը կերտելու գաղափարով պաշարուած էր, ինչպէս այսօր, աւաղ, շատ շատերը՝ ձուլումի առաջնորդող յուշերով ու հրապոյրներով, մանաւանդ օտարուհիներով, որպէսզի օտարին համար սերնդագործեն ։ — Ի՜ս, Արազ, ձգէ սա կամիթները, մարմինս կապոյտներով ծածկած ես ։

Խորթ եւ օտարացած զաւակներուն կ'ըսուի «ուրջուս», հին հայերէն բառ մը՝ զոր Գամառ Քաթիպա գործածած է գեղեցիկ կերպով.— «Ուրջուներէդ քեզ ոչինչ շահ չկայ» ։ Կարելի է ավելցնել՝ ուրջուներով կը զաւեն հարազատ ցեղից ։

Դարձեալ բանասիրական.— գերմ. Pfand ճիշդ մեր աւանդն է, գրաւը ։

Ի՞նչ պատճառաւ գործածեր է մէկը «չափազանց», փոխանակ չափազանց, համեստ բառը. ...։

Նուիրուածութիւն, յարուածութիւն սկսած են վխտալ ։ Ի՞նչ մեղք ունի անձնուիրութիւնը կամ անձնուրացութիւնը, պաղութիւնը կամ ձգտուած վիճակը ։

ՏԱՐԱԶ

ՁՈՐՍ ՀԱՂԵՐԷՆ

** Խորհրդային բանակը պատերազմի նոր մեթոտ մը ընդունած է ։ Այսուհետեւ կռուի ընկալուածութիւնը միմիայն սպաներէ կախուած պիտի չունենայ, այլ նաեւ զինուորներէ ։ Ֆրանսական սահմանի մէջ պէտք ժամանակ, երբ կարմիր վաշտ մը հրաման ստացաւ մտնելու կռուի մէջ, նախ ամէնը հաւաքուեցան ժողովներու եւ հողային թումբերու ետեւ եւ տասը վայրկեան խորհրդակցեցան կռուի ձեւերու մասին ։ Այս «ժողովի» ժամանակ շատ ճառեր արտասանուեցան եւ բացատրուեցան կռուելու կերպերը ։ Այնուհետեւ, կռուի ընթացքին, վաշտը ամէն դադարի պահուն, կանոնաւոր «ժողովներ» կը գումարէր, ուր կը քննուէին անցի ունեցած կռիւներու մանրամասնութիւնները եւ նոր կռուի ձեւերը կը ճշդուէին ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՕՐՈՒԱՆ ՏԱՂՆԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

Հիթլէր ինչպէս խոստացաւ իր պահանջները

Ցիւրիխէն կը գրեն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի, թէ Հիթլէր իր պահանջները խոստացաւ հետեւեալ կերպով.—

Սեպտեմբեր 14ին, չորեքշաբթի, Չէմպըրլէնի այցելութենէն առաջ Պէրխթէսկատէն, Հիթլէր Միւնիխի մէջ գումարեց զինուորական եւ նացի վարիչներու ժողով մը, եւ յայտնեց թէ մտադիր է Զուտէթեան Գերմաններու համար հանրաքուէ պահանջել եւ այս պահանջը առաջ քշել զինուորական ուժի սպառնալիքով ։

Գերման ընդհ. սպայակոյտի պետ Զօր. Քէյթէլ յայտարարեց, որ իրրեւ զինուոր ինք պատրաստ է ենթարկուելու գերագոյն պետին հրամաններուն, բայց իրրեւ քաղաքացի պարտք կը զգայ յայտնելու, թէ պէտք է զգոյշ ըլլալ, որովհետեւ եթէ նոյնիսկ Մեծն Բրիտանիա չէզոք մնայ, տակաւին Ֆրանսա պահեստի ուժի տեսակէտէ գերակշռութիւն ունի Գերմանիոյ վրայ ։

Չէմպըրլէնի Պէրխթէսկատէն մեկնումէն քանի մը վայրկեան առաջ, հինգշաբթի օր, Հիթլէր հեռախօսով յայտնած է մարաջախտ Կէօրինկին եւ Հէր Հիմլէրին, թէ ինք վճռած է պահանջել, որ Զուտէթեան հողամասերը անմիջապէս յանձնուին Գերմանիոյ ։ Զօր. Քէյթէլ դարձեալ պնդած է իր տեսակէտին վրայ եւ զգուշութեան խորհուրդ տուած է ։

Կոտէսպէրկ մեկնելու նախորդ գիշերը, ժամը 8ին, Հիթլէր գումարած է ուրիշ խորհրդաժողով մը, ուր համաձայնութիւն կայացած է, որ Առաջնորդը գերմանական ծանօթ յուշագիրը ներկայացնէ Չէմպըրլէնին ։

Այս յուշագրին կազմութեան առնուած են հետեւեալ հիմնական նկատումները —

Առաջին.— Հէր Հիմլէրի տեղեկագիրը, թէ նացի պահակազօրքը պատրաստ է ամէն հաւանականութեան առջեւ ։

Երկրորդ.— Հէր Հէսի տեղեկագիրը, թէ նացի կուսակցութիւնը կը տահանջէ վրէժխնդիր ըլլալ Չեխերէն եւ խորտակել Պենէշի կառավարութիւնը ։

Երրորդ.— Գերման զինուորական խմբակի մը տեղեկագիրը, թէ Զուտէթեան շրջանի կցումը վտանգաւոր կը դառնայ ռազմագիտական տեսակէտէ, եթէ թոյլ տրուի չեխ պետութեան մը գոյութիւնը ։

*** Չեխական աղբիւրէ կը հաղորդէն թէ բառ առ բառ քարտէսին, զոր Հիթլէր իր յուշագրին հետ ներկայացուց Չէմպըրլէնի, Չեխոսլովաքիայէն կտրուելով անմիջականօրէն Գերմանիոյ կցուելիք հողամասը կը պարունակէ 816.360 չեխ եւ 2.823.350 գերման բնակչութիւն, իսկ այն հողամասը, ուր յետագային հանրաքուէ պիտի կատարուի, ունի 1.116.000 չեխ եւ 144.700 գերման բնակիչ ։

Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ մնացեալ մասերուն մէջ կը բնակին 5.376.450 Չեխեր եւ 103.000 Գերմաններ ։ Առանցմէ զատ՝ կան Թէչէնի մէջ 12.000, Փրակայի մէջ 43.000, Պուտէյովիսի մէջ 11.000 եւ ցիրուցան հոս հոն 46000 Գերմաններ ։

Եթէ Հիթլէրի յուշագրով գրուած պահանջները գործադրուին, Գերմանիոյ իշխանութեան տակ պիտի մտնեն 1.932.450 Չեխեր, իսկ Չեխիոյ մէջ տակաւին պիտի մնան 103.000 Գերմաններ ։

*** «Լ'Օրոր»ի մէջ էմիլ Պիւրէ կ'ըսէ, թէ Հիթլէրի ախորժակը անկուշտ է եւ կը շարունակէ ․

— «Չեխոսլովաքիոյ տիրանալէ ետք, վստահաբար, Հիթլէր իրեն պիտի ենթարկէ Լեհաստանն ու Ռումանիան ։ Ես վստահելի աղբիւրէ գիտեմ, թէ Գ. Պէք (Լեհաստանի արտաքին նախարարը) աղդարարած էր Փիէր Լավալին, երբ այս վերջինը կ'անցնէր Վարշաւայէն Մոսկուա երթալու համար (ես ալ Լավալի պատուիրակութեան կ'ընկերանայի), թէ Լեհաստան իր աջակցութիւնը չի կրնար տալ մեզի՝ Չեխոսլովաքիոյ պաշտպանութեան համար ։ Ինչո՞ւ համար թէ ա'Օրսէ անտարբեր կը մնայ այսպիսի ահաւոր ազդարարութեան մը հանդէպ ։

Գալով Եուկոսլավիոյ, ան Պերլին-Հռոմ առանցքին կողմը դարձաւ այն ատեն միայն, երբ մենք մերժեցինք, Մուսոլինիին անհաճոյ չըլլալու մտահոգութեամբ, իր առաջարկը, կապելու իրեն հետ զինակցութիւն մը ։

ՄԱՄՈՒԼ

ՉԱՓԻ ԶԳԱՑՈՒՄ

Պուքրէշի «Արազ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (18 Սեպտեմբեր).

— «Ցորմէհետէ Ֆրանսա անգամ մը եւս ուրացաւ իր խոստումները եւ Թուրքը Սանճաք մտաւ յաղթականի մը պէս՝ բան մը փոխուեցաւ հայ կեանքէն ներս ալ ։

Ընենք, առանց այլեւայլի, թէ Թուրքին մտնելու ակնբեւ ձգտում մը կայ որոշ հայ շրջանակներու մօտ ։ Ոչ միայն Սանճաքի հայութեան մէջ սկսած է հաստնալ Թուրքը սիրաշահելու այդ մտայնութիւնը, այլ ան հոգ կը գտնէ տակաւ դուրսն ալ՝ Սուրիայէն ու Լիբանանէն սկսելով ։

Անոնք որ առիթ ունին աչքէ անցընելու Սուրիոյ և Լիբանանի հայ թերթերը՝ այդ ձգտումը որոշակի կը տեսնեն ։ Արդարեւ, մանաւանդ ռամկավար մամուլին մէջ, որոշ մտայնութիւն մը կայ հիմա Թուրքը ոչ միայն չգրգռելու, այլ հաշտեցողութեան մը գետին հարթելու ի հարկին ։ Մասնաւորաբար Պէյրութի Զարթօնքին բանած դիրքը Սանճաքի անցուդարձերէն ի վեր՝ մեզ այդ համոզման կը բերէ ։

Մենք անոնցմէ չենք որոնց մազերը փուշ փուշ կ'ըլլան մէկէն՝ երբ Թուրքերուն հետ հաշտեցողութեան մը դալու փորձերու լուրը կ'առնեն ։ Ազգերու կեանքին մէջ վայրկեաններ կան անշուշտ երբ սուրը կը կարկամեցնէ միւս բոլոր զգացումները, եւ վրէժխնդրութեան զգացումն է որ չէզոք կուտայ մարդուն ամէն մէկ քայլին ։ Բայց կեանքը իր դասերը ունի յաճախ ։ Ան կը չափաւորէ երբեմն մարդոց զգացումը, ու պաղարիւն կ'ընէ զանոնք աշխարհը դատելու ատեն ։

Մեզ չի զարհուրեցներ հետեւաբար որեւէ փորձ որ կ'ըլլայ խոսակցութեան գետին մը գտնելու համար մեր ամէնէն ոխերիմ թշնամիին, Թուրքին հետ ։ Մանաւանդ աշխարհի մը մէջ՝ երբ մեզ ուրացան մեր բարեկամները, ու մարդիկ մոռցան մեր թափած արիւնը, արամաբանական է որ մարդ ելքի ուրիշ ճամբայ փնտռէ ։ Սրտմտութեամբ չենք դիտեր ուրեմն փորձերը որոնք կ'ըլլան ապագայ հաշտեցողութեան մը սիրոյն ։

Բայց ներելի չէ որ ազգերը վազեն մէկ ծայրայեղութենէն միւսը ։ Ցաւ- ... ուհատութեան մէջ անձնատուր եղողները տուժեր են յաճախ ։ Մոռնալու չէ որ վիհ մը կայ մեր եւ Թուրքերուն միջեւ, ու այդ վիհը ճառով չի գոցուիր ։ Փաղաքուշ խօսքերը զորս Թուրքերը մեզ կ'ուղղեն հիմա, ու առասպելները զորս կը հնարեն հայ եւ Թուրք հասարակաց ծագում մը ապացուցանելու համար՝ չեն կրնար երկու ցեղերու մէջ բացուած խրամատը լեցնել ։ Ու վա՛յ անոնց որ երկու սիրալիր խօսքի առջեւ իրենց դատը կը մոռնան ։

Այո՛, դատ մը կայ Հայուն եւ Թուրքին միջեւ ։ Եթէ ցամքի իսկ արեան հեղեղը որ այդ խրամատը կը լեցնէ, եթէ չքանայ իսկ վրէժխնդրութեան ալիքը որ մեր սուրը կը հրահրէ մեր ներսը, եթէ, կ'ըսենք, պահ մը մեղմանայ իսկ երկու ժողովուրդներու միջեւ կուտակուած ատելութիւնը, սեր դատը միշտ կենդանի է ։

Երբ հայ ժողովուրդը ազգովին լարուած կը մնայ դէռ Թուրքին դէմ, թող հասանք մեն ալ գտնուի, այո՛, որպէսզի մերձեցման մը ձգտի ։ Բայց այդ մերձեցումը այն ատեն միայն հնարաւոր է՝ երբ Թուրքին միշտ ըղ-ջացնել տանք թէ առկախ կը մնայ դեռ մեր դատը, եւ թէ մեր իրաւունքները կը մնան միշտ անկորնչելի ։ Եթէ Թուրքին հետ լեզու գտնելու ջանադիր տարրերը՝ կը փորձեն գետին մը հարթել յիշեցնելու համար այդ իրաւունքները, բարի ։ Բայց եթէ անոնք մերձեցում մը կը փորձեն՝ Թուրքերուն բրած վերջին զարպասներէն կախարդուած, ու օճառի պէս ղեցիկ պղպջակներու սիրոյն մոռնալով ամբողջ անցեալ մը, վա՛յ իրենց ու մեզ այն ատեն ։

Ոչ «լորձնաշուրթն փառաբանութիւնները» զորս Պոլսոյ թերթերը կ'ուղղեն ցարդ Թուրքին առջեւ ծնրադրելով, եւ զորս հիմա Սանճաքի Երեւանի ժողովին մէջ ալ սկսան յեղյեղել «հայ երեսփոխաններ», ոչ ալ Թուրք թերթերուն անուշ խօսքերը կրնան դատ մը չքացնել ։ Այդ դատը միշտ կ'ապրի՝ քանի լուծուած չէ, քանի Թուրքերը չեն համոզուած անոր արդարութեանը ։ Այդ դատի ուրացման գնով շինուած բոլոր կամուրջները խարխուլ են, ու կը տեւեն օճառի պղպջակի մը չափ ։

Առանց քայլ կշռելու առնուած ճամբան սայթաքում կը տանի յաճախ, որովհետեւ իրաւունք մը կոխոտելով փորձուած ամէն մերձեցում համարմէք է անձնատուութեան ։

Այսպէ՛ս են անձնատուած եղած ազգերը, ու չքացած աշխարհի երեսէն» ։

Զգուշական միջոցներ Անգլիոյ մէջ

Անգլիոյ մէջ, Թագաւորին հաւանութեամբ, սկսած են կազմել բանակին օժանդակ կիներու զօրաբաժին մը, որ պիտի ունենայ 2000 կին սպաներ եւ 23.000 կին անդամներ ։

Անոնց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ, պատերազմի պարագային, կատարել այնպիսի գործը, որոնք հնարաւորութիւն տան արամարդոց մասնակցելու ռազմաճակատի կռիւներուն ։ Այսպէս՝ պիտի քշեն ինքնաշարժեր, զինուորական դրասենեակներու մէջ պիտի կատարեն գրագրութիւն, ընդհանուր գործեր՝ ինչպէս խոհարարութիւն, մաքրութիւն եւն. ։

** Լոնտոնի Պարպումի Խորհուրդը ծրագիր կազմած է անմիջապէս պարպելու քաղաքը եւ անկէ հեռացնելու 500.000 մանուկներ, եթէ հարկ ըլլայ ։

Մանուկները պիտի տարուին երկրին ներսերը, 50 — 100 մղոն հեռու, ընկերակցութեամբ իրենց ուսուցիչներուն ։

Լոնտոնի կայարաններու մէջ խըռնումը ծայր առած է ։ Քաղաքէն կը հեռանան բոլոր անոնք, որ ի վիճակի են ։

Հեռացող մանուկներու կրթութեան հոգատարութիւնը պիտի շարունակուի նորակառոյց շարժական դպրոցներով, որոնք պիտի հաստատուին ապարանքներու մէջ ։

Հիւանդանոցները եւս պարպելու ծրագիր մշակուած է ։

** Իրլանտայի մէջ եւս կրաւորական պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնուած են կառավարութեան կողմէ ։ Տըպլինի եւ Քորքի մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուած են այս մասին ։ Որոշուած է երկրին ռազմագիտական կէտերը հսկողութեան տակ առնել ։

** Լոնտոնի մէջ անընդհատ կը շարունակուի խրամներ փորելու գործը, գիշեր ցերեկ ։ Քաղաքին մէջ անգործ աշխատաւոր մնացած չէ, բոլորն ալ լծուած են աշխատանքի ։

Կազերդել դիմակներու բաշխումը նոյնպէս առաջ կը տարուի մեծ եռանդով ։

** Աէնի ուսուցիչներու եւ ուսուցչուհիներու ազգային սէնտիքան իր կարգին կոչեր ուղղեց Գ. Գ. Տալատիէի, Լէոն Պլումի, Սթալինի, Ռուզվէլթի, Չէմպըրլէնի եւ Պենէշի, որպէսզի ձեւ մը գտնեն եւ խաղաղութեամբ կարգադրեն չեխ-գերմանական վէճը ։

«ՅՈՒՍԱՅ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Վերցուր մազերն ու սրունքները կնոջ, ի՞նչ կը մնայ իրեն...։ Նիւթն է ։

Ներկայացուցի երեք երեւոյթնե՞րը ։

Մեծ մայրեկս կացինի զոհ դացած օրըար. «վա՜խ, վա՜խ, եավրում» էր ու պիտի ըսէր ։

Կապեմ թելը կտրուած չուանին ։

Հացի ճամբէն, սառմոզսի, լեռըդի, փայծաղի, երիկամունքի որպէսութեան անհամ հարցափորձէն վերջ, խօսքը կ'երկննար քաղաքական ներկայ անց ու դարձերուն ։

Արշամ խառնուածքով կնոջ, նշդրականի սիրող, Սահակն ալ ինծի չափ լաւ հանչցող եւ վարպետ տղայ՝ աչք մը աթթելէ վերջ ինծի, լուրջ դէմքով մը մէջտեղ նետեց Սանճաքի փորձանքը ։

— Մենք ընդհանրապէս՝ սովորութիւն ունինք դէպքերը խոշորացուցով դիտելու. չափազանց եղաւ ։ Չենք կրնար, չենք ուզեր խոստովանիլ թէ՝ յետ պատերազմեան Թուրքը նորածին ... դերմարդ մըն է ։ Թէ ան զնահատել, ով Հայուն շինարար բազուկները ... Համբոյրով կը դիմաւորէ ։ Թէ՝ օր մըն ալ գաղթականներս հրաւիրելով՝ մեր հոն լքուած գոյքերը վերադարձնելէ վերջ, ճամբու ծախքն ալ պետութեան վրայ «հրաշափառով» երկիր պիտի տանի մեզ ։

Մէկ խօսքով — իրենց բառով — սղունդ պիտի քաշէ հին վէճերուն վրայ, բարեկամս ։

Ու եւ լրացուցի նախադասութիւնը.

— Եւ ո՞վ գիտէ, ինչպէս պատմաբանասիրութեան դաս կուտայ աշխարհի, նոյնպէս ալ ազատականութեան դաս մը տալու համար մարդկութեան՝ հայկական 6 նահանգներուն գոնէ չորսը կը ձգէ մեզի օր մըն ալ ....

Գոռթկաց Սահակ, ձեռքը ծունկին զարնելով ։

— Սոփեստներ ։ Գիտեմ նոյն տըղաքներն էք ։ Չէք փոխուած ։ Ինչո՞ւ կը զայրանամ ։ Ձեմ զարմանար ։ Գիտեմ թէ ինչ «ասել էք ուզում» ։ Այո բարեկամ, այո, կան ։ Մեր մէջ ալ կը պակսիր բանակը խելօք Դաւիթներու .... ։

Խենթին մէկը քար մը գլորեց ու «մերոնք» ծրար կապելու ելեր են արդէն, ըսաւ Տ.Ն. Իրաւունք չունի՞ր ։

Մոսկովիոյ կուզա՞յ պատկառելի Լիւոն Թաշճեանի հին Ազգաց պատմութեան դասին մեզի տուած հեղինակամ մէկ մէջբերումը ։

Նախամարդուն — բառը ըսենք — վայրենի մարդուն, զարդասիրութեան վրայ խօսելու ատեն, փիլիսոփայ մըպիտով մը կ'ըսէր թէ՝ «վայրենիները իրենց քիթերը ծակելով փայլուն օղակներ կ'անցընէին հոն, իսկ քաղաքակիրթուած, ժամանակակից, մարդը՝ օղակը կ'անցընէ ականջի ծակերուն» ։

Ու բացուած ցուցամատին հետ՝ բթամատը քիթին ականջին տանելով կ'եղրակացնէր — «Զափեցէք մարդուն զարերէ ի վեր քաղաքակրթութեան մարզին մէջ կտրած ճամբան» ։

Այս Թուրքը՝ գերմարդ է ։ Ներողամիտ է ։ Գթասիրտ է ։ Եղբայրասէր է ։ Քաղաքակիրթ է ։ Աւելին՝ օրրանն է համաշխարհային քաղաքակրթութեան ։

Անատոլուի Օսման աղան 20 տարուան մէջ Ֆրանսացիին, Գերմանացիին, Ամերիկացիին, Անգլիացիին, հայուն, դաս տալու է ելեր ....։

— Չէ, քէֆի մը անկողմնակալ ըլլանք ։ Զարմանա՞նք ....։

Հապա հանրապետութի՞ւնը ։ Ձէ՞սը ։ Խալիֆա՞ն ։ Տաքե՞րը ։ Գուրա՞նը ։

— Գուրա՞նը ։ Մաքիս բան ձգեցի ։

Վէրքերս դեռ չաղէկցած, Թուրք գեղին մէջ Տէրվիշի մը հանդիպեցայ ։

— Տէրվիշ մարգարէի ներկայացուցիչ ։ Սուրբ, լուսաւորեալ էակ — մարդուկս ուսին բռնած երկաթը կացինը — Բէլթը — ճօճելով, թրցուած հայ կիներու ու մանուկներու գլուխներուն թիւը տալով՝ կը պատմէր թէ՝ «առանկցուցած իւրաքանչիւր կեանքը, մէյ մէկ ջահի վերածուելով, իրեն դրախտի մուտքին օրը՝ ճամբան լուսաւորեն պիտի» ։

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(2) (Շար.)

որ տեսակցութիւն մը ունեցած էր Հիթլէրի հետ, իր ծառայութիւնը առաջարկելով եւ բարեացակամ ընդունելութեան արժանացաւ :

Նոր պատրաստութիւններ Ֆրանսայի մէջ եւ ուրիշ լուրեր

Մինխիի համաձայնութիւնը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Փարիզի մէջ, բայց կառավարութիւնը միշտ արթուն կը մնայ: Համաձայնութենէն առաջ, հինգշաբթի առտու պաշտօնաթերթը հրամանագիր մը հրատարակեց, որ գործադրելի կը հռչակէ 1938 յուլիս 11ի օրէնքը,— ամբողջ ազգին կազմակերպութիւնը պատերազմի պարագային: Այդ օրէնքին տրամադրութեամբ,— 1. Բանակը եւ քաղաքային ուժերը պարտաւոր են գործակցիլ մէկ հրամանատարութեան տակ.— 2. Պէտք է չարժման մէջ դրուին բոլոր ճարտարագործական ուժերը, ղեկավարութեամբ մասնաւորապէս նշանակուած նախարարի մը.— 3. Կազմակերպել պաշտպանութիւն օդանաւային յարձակումներու դէմ:

*** Նախագահ Րոզվէլթ կոչ մը ուղղելով ամբողջ ժողովուրդին, յորդորեց աղօթքներ կատարել այս կիրակի, իր ընտանիքին հետ, խաղաղութեան համար :

*** Նախագահը նախընթաց օր կոչ մըն ալ խորհրդային կառավարութեան ուղղած էր, որպէսզի օժանդակէ, խաղաղութիւնը պահպանելու համար: Արտաքին նախարարին փոխանորդը անմիջապէս պատասխանեց, տրամադրութիւն յայտնելով ամէն աջակցութիւն ընծայելու: Մարաջախտ Վորոշիլով Ծայր Արեւելք գացած է իր փոխանորդին հետ, աչքէ անցընելու համար պաշտպանութեան միջոցները :

*** Հռոմի մէջ ընդհանուր լաւատեսութիւն կը տիրէ, Մինխիի խորհրդակցութեանց բարեյաջող ելքին առթիւ: Բոլորն ալ վստահ են թէ ոչ միայն խաղաղութիւնը փրկուած է, այլեւ անյապաղ պիտի գործադրուի անգլիւ-իտալական համաձայնութիւնը: Հազարաւոր Անգլիացիներ եւ Ամերիկացիներ որոնք պատրաստուած էին մեկնելու, ետ առին իրենց տոմսակները: Պապը ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, ի նէր խաղաղութեան: Թերթերը փառաբանելով Մուսոլինին, «Խաղաղութեան խրախարար» կը կոչեն զայն :

*** Լոնտոնի մէջ ալ ուրախութեան ցոյցեր կատարուեցան, փառաբանելով խաղաղութիւնը: Հազարաւոր նամակներ եւ հեռագիրներ կը հասնին վարչապետին, երախտագիտութեան արտայայտութիւններով: Լորտերու ժողովը միայն եօթը վայրկեան նիստ գումարելով յետաձգուեցաւ :

*** Զուիցերիա ընդհատեց իր զինուորական պատրաստութիւնները :

*** Ազգերու Դաշնակցութեան ժողովին մէջ, 49 ազգերու ներկայացուցիչները մեծ գոհունակութիւն զգացին, հաստատելով թէ պատերազմը խափանուած է:

*** Կը կարծուի թէ հանրաքուէ պիտի կատարուի, ճշդելու համար Չեխոսլովաքիոյ լեհ եւ հունգար փոքրամասնութեանց ճարկառալքը :

*** Պաշտօնապէս կը հերքուի նախագահ Պենէշի հրաժարման լուրը :

*** Օդանաւային պաշտպանութեան միջոցներ ձեռք առնուեցան ամբողջ Խ. Միութեան մէջ: Կարգ մը լամբարներ ծախուեցան բոլոր գլխաւոր կեդրոններուն մէջ եւ ժողովուրդին յանձնարարուեցաւ յրագրի թուղթեր փակցնել պատուհաններուն վրայ, որպէսզի ապակիները չցնցուին, օդանաւային փորձերու առեն: Միջոցներ ձեռք առնուած են կազարգել դիմակներ բաժնելու համար, հատը 21—27 րուբլի արժէքով :

Քանի մը գիծեր «Զորակ»ու կեանքէն

Կը ճանչնա՞ք այն չորս դէմքերը որ իրենց ափին մէջ բռնած են աշխարհի ճակատագիրը:

ՆԷՎԻԼ ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ.— 69 տարեկան է, ծնած Պըրմինկէմ: Զաւակն է հռչակաւոր Ճոզէֆ Չէյմպըլէնի: Ամուսնացած է եւ ունի երկու զաւակ, ինչպէս եւ թոռներ: Ուսումը աւարտած է Քէմպրիճի համալսարանին մէջ: 1911ին անդամ էր Պըրմինկէմի քաղաքապետական խորհուրդին, յետոյ եղաւ լորտ - քաղաքապետ: Խորհրդարան մտաւ 1918ին, երբ 50 տարեկան էր: Թղթատարական նախարար եղաւ 1922ին, ելմտ. նախարար՝ 1931ին, վարչապետ՝ 1937ին: Կը սիրէ ձուկ որսալ եւ թռչուններու կեանքը ուսումնասիրել :

ԷՏՈՒԱՌ ՏԱԼԱՏԻԷ.— 54 տարեկան է: Զաւակն է հացագործի մը: Կինը մեռած է: Ունի երկու զաւակ: Եղած է ուսուցիչ պատմութեան: Կ'ապրի քրոջը հետ: Նախկին ռազմիկ է, հարիւրապետի աստիճանին բարձրացած, Պատուոյ լեգէոնի եւ քանի մը յիշատակութեանց արժանացած: Քաղաքական ասպարէզը սկսած է 1919ին: Առաջին անգամ պատերազմական նախարար եղաւ 1929ին: Երեք անգամ վարչապետ եղած է: Հարուստ է, մեղմ, մարզասէր Արանչէլի հետեւանորդ էր, կը սիրէ նաեւ ձի նստիլ եւ մանաւանդ առագաստանաւ քշել: Ուսումնասիրական ուղեւորութեան թռչակ մը ստացած ըլլալով, նախընտրեց Իտալիա երթալ եւ վարժ իտալերէն կը խօսի :

ԱՏՈԼՖ ՀԻԹԼԷՐ.— 49 տարեկան է. ծնած՝ աւստրիական Թիրոլի մէկ աւանը, Պաւարիոյ սահմանին մօտ: Զաւակն է մաքսային պաշտօնեայի մը եւ չեխ մօր մը, գիւղացի: Ամուրի է: Զախողած ըլլալով գեղարուեստից վարժարանին մէջ, դարձաւ չէնքի ներկարար: Նախկին ռազմիկ է եւ քաջարար կռուած, յուրջ վէրքեր ստանալով: Դեր - տեղակալի աստիճան ունէր եւ կը յուսար զարգանալ զինուորական ասպարէզի մէջ, բայց ճամբուեցաւ գերմանական բանակին լուծման հետ, 1919ին:

1923ին փորձեց Պերլինի վրայ քալել իր հետեւորդներով: Շարժումը ձախողելով, Հիթլէր մէկ տարի արգելափակուեցաւ

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Եռ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր խումբերու ընկերները 30 Սեպտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ, 181 Քուռ Լաֆայէթ:

միջնաբերդի մը մէջ ուր գրեց ազգային - ընկերվարութեան աւետարանը, «Իմ պայքարը»: Թունդ բուսակեր է, չի ծխեր եւ միայն ջուր կը խմէ: Լռակեաց է, երազուն, եւ մտերիմները կ'ըսեն թէ սիրային պատմութիւն չէ ունեցած :

ՊԷՆԻԹՕ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ.— 55 տարեկան է: Հայրը երկաթագործ էր, մայրը՝ վարժուհի: Ամուսնացած է եւ ունի հինգ զաւակ, ինչպէս եւ թոռներ: Եղած է ուսուցիչ, յետոյ Զուիցերիա կ'անցնի, բայց գործ չգտնելով կը դառնայ հասարակ բանուոր, որմնադիր, կը շարունակէ ուսումնասիրել ընկերային գիտութիւնները եւ ֆրանսերէն կը սորվի: Քաղաքական ասպարէզը կը սկսի քսան տարեկանին, իբրեւ ընկերվարական գործիչ, եւ կ'արտաքսուի Զուիցերիայէն: Դառնալով տնօրէն ընկերվարական օրկանին՝ «Ավանթի», 1914ի պատերազմին առեն պայքար կը բանայ որպէսզի Իտալիա միջամտէ ի նպաստ դաշնակիցներուն: Պատերազմէն վերջը կը հիմնէ Ֆաշականութիւնը, կռուելու համար համայնավարութեան եւ Իտալիոյ մէջ տիրող անկարգութեան դէմ: Նախկին ռազմիկ է, ծանրապէս վիրաւորուած: Բանջարակեր է, միայն քիչ մը գինի կը խմէ, պատահաբար: Կը սիրէ մարզանքը,— լողալ, ձի նստիլ, օդանաւ վարել եւն. :

Հետապնդում օտարականներու մասին

Գաղտնի ոստիկաններ եւ ուրիշ պաշտօնեաներ առջի օր զանազան հետապնդումներ կատարելով, հարցաքննեցին 4000 հոգի: Քառասունեւհինգ հոգի ձերբակալուեցան զանազան յանցանքներու համար, իսկ 27 օտարազգիներ ալ՝ իբրեւ անկանոն:

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ սեպտեմբեր 29ին 3000 աղջիկներ երբ կ'աշխատէին գործարանի մը մէջ, Քալվատոս (հիւսիսային շրջան), տեսան որ վեց լեհ եւ մէկ գերման բանուորուհիներ կը կարդային պահեստներու զօրակոչը: Այս վերջինները ըսկսան աղաղակել,— « Կեցցէ՛ Հիթլէր, կեցցէ պատերազմը»: Ֆրանսուհիները պատասխանեցին եւ կռիւ մը ծագեցաւ: Ուրիշ կիներ ալ խառնուեցան, բայց ի վերջոյ հաստատութեան տնօրէնը յաջողեցաւ վերահաստատել խաղաղութիւնը: Յանցաւոր կիները առժամապէս ազատ արձակուեցան, բայց քննութիւն բացուած է:

*** Դարձեալ տեղական թերթերը կը գրեն թէ երեք Լեհեր Փարիզի մէկ փողոցին մէջ պահեստի զինուորներուն մօտենալով, օրճարան կ'առաջնորդէին, անհնազանդութեան մղելու համար: Երկուքը ձերբակալուեցան անմիջապէս, իսկ երրորդը, որ յաջողած էր փախչիլ, բռնուեցաւ իր տունին մէջ:

ԱՄԵՆԱՅՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԵԱՆՑ բանուորները որոշեցին աշխատիլ այսօր, շաբաթ, մէկ հոկտեմբեր (Հիթլէրի սահմանած պայմանաժամը): Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը այս պարագան հաղորդեց օդանաւային նախարարին: Շատ մը հաստատութեանց մէջ բանուորները իրենց այդ օրուան վաստակը կամ անոր մէկ մասը պիտի յատկացնեն զօրակոչի ենթարկուած ընկերներուն :

« ԱՔՍԻՕՆ ՖՐԱՆՍԷԶ », Փարիզի արքայական օրաթերթը, դրգռիչ գրութիւն մը հրատարակած էր հինգշաբթի օր, ապանութիւն դրդելով Լէոն Պլումի եւ ուրիշներու դէմ: Ոստիկանութիւնը գրաւեց բոլոր թիւերը: Մէկ օր առաջ ալ գրաւած էր «Լա Լիպէրթէ»ն, որ կը պարունակէր Պ. Ֆլանտէնի մէկ յայտարարութիւնը կառավարութեան դէմ: Նախկին վարչապետը հարցապնդում ուղղեց ներքին նախարարին, կարծիքի ազատութեան մասին :

ԻՎԱՆ ՄԻԽԱՅԼՈՎԻՉ, Մակեդոնական կազմակերպութեան երբեմնի ամենազօր հրամանատարը որ վերջերս վտարուեցաւ Թուրքիայէն, Պոլսոյ լեհական հիւպատոսարանէն վիզա ստացած էր, Լեհաստան երթալու համար: Միխայլով եւ կինը շոգենաւ նստան, բայց երբ Տանցիկ հասան, արգիլուեցաւ ցամաք ելլել, հակառակ վիզային: Շոգենաւը ճամբան շարունակեց հանդիպելով Կտինա, Համպուրկ, Լիվըրփուլ, Ալժէ. Բոլորն ալ մերժեցին ներս առնել աքսորականները: Շոգենաւը նորէն Պոլիս վերադարձաւ, բայց Մակեդոնացի յեղափոխականը եւ կինը չկրցան ցամաք ելլել: Այն առեն Իզմիրի ճամբան բռնեցին եւ փորձեցին ցամաք ելլել գաղտնապէս, բայց նորէն ձախողեցան: Եւ հիմա կը թափառին ծովէ ծով,— ինչպէս երբեմն յետնէ լեո :

ՁԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ առանց դրոշմաթուղթի պիտի փոխադրուին, թղթատարական նախարարութեան կարգադրութեամբ: Պահարանին վրայ պէտք է նշանակել իրենց զօրամասին դրոշմը եւ F. M. տառերը :

ԹՐԱՄՆԵՐ ԿԸ ՓՈՐՈՒԻՆ Փարիզի շատ մը պարտէզներուն մէջ, մասնաւորապէս դէպի հիւսիս եւ արեւելք :

ԽՍԱՑԻ ՂԱԶԱՐԵԱՆ անուն չրջուն վաճառորդ մը ձերբակալուելով Փոնթուազի բանտը փոխադրուեցաւ, երբ հոտած եղջիկ կը ծախէր Լիւզարշի շուկան: Այս առթիւ բռնուեցաւ 37 քիլօ աւրուած եղջիկ :

ՖԱՔԻՐ ԹԱՀՐԱ սեպտեմբեր 27 թուակիր նամակի մը հետ, մեզի ղրկած է թերթի մը կտրօնը, հաստատելու համար թէ իր վտարման լուրը հետեւանք է «վարչական սխալի մը»: Այդ կտորը մենք ալ կարդացեր էինք ժամանակին, բայց յաջորդ օրն իսկ ուրիշ թերթեր պնդեցին թէ նոր թղթածրար մը կազմուած եւ այս անգամ արտաքսում պահանջուած է ներքին նախարարութենէն: Թահրա պէյ իր նամակին մէջ կ'ըսէ թէ այժմ Նիս կը գտնուի, շարունակելով իր մասնագիտական զբաղումները :

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՆՐԲՈՒԹԻՒՆ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
[illegible] .... 225 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 120 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ
2
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE
2 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3550

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՓՈԹՈՐԻԿԸ ՈՐ ԱՆՑԱՒ...

Օրուան փոթորիկին հետ, «Յառաջ»ի առաջին էջին կամքին ալ վեր ի վայր հրջուեցաւ, տեղ տալու համար յորդահոսան լուրերուն ...

Բարեբախտաբար կարճ տեւեց փոթորիկը :

Ամէն պարագայի մէջ, փարատած է պատերազմի մղձաւանջը, եւ ընդհանուր յոռետեսութեան, չարագուշակ ենթադրութեանց եւ ահաւոր ճգնաժամի մը յաջորդած է խաղաղութեան սփոփանքը: Մխիթարութիւն մը, որուն կարօտը երբեք այսքան խոր եղած չէր, Մեծ պատերազմէն ի վեր :

Անշուշտ այս «յաղթանակ»ն ալ չահուեցաւ հզօրագոյնին կամեցողութեամբ, զոհելով տկարն ու անճարը,— Չեխոսլովաքիա:

Ճիշդ է որ այդ պետութեան կազմը չէր համապատասխաներ ժողովուրդներու ինքնորոշման սկզբունքին: Ուշ-կանուխ պիտի ունենար ճարճատումը, իբրեւ հետեւանք պատերազմական դաշնագիրներու վերաքննութեան, կամաւոր կամ բռնի :

Եւ սակայն, կարելի չէ պարտկել ողբերգութիւնը, երբ նկատենք որ դարձեալ մեծերը, յաղթականներն էին այդ արուեստական պետութեան հիմնադիրները, ինչպէս այսօր նորէն անոնք են որ կը քակեն, կը կրճատեն եղածը, ներդաշնակելու համար իրենց շահերը :

«Լեցէ՛ն մեզ», — կ'աղաղակէ Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը զօրավար մը — նոյնքան ողբաձայն որքան ռա միամիտ Նէկիւսը: Որքան մենք, որ լսումներու, խարէութեանց, դիւանագիտական խաղերու եւ դաւերու ամէնէն ահաւոր փորձառութիւնն ունինք 1878էն իվեր :

Խաղաղութի՛ւն, խաղաղութիւն: Մենք ալ մատաղ չըրա՞նք սեղան մը խաղաղութեան, երբ ամէն մէկն ստացած էր իր բաժինը, մեզի ձգելով միայն ցիրուցան ոսկորներ, հայրենի լեռներուն, դաշտերուն եւ գետերուն մէջ :

Ո՛ւժ, ո՛ւժ, անճար ժողովուրդներ: Եւ միութիւն, շաղախուած՝ ամուր հաւատքով մը, փրկելու համար մնացեալը :

Մենք չենք որ պիտի ժխտենք խաղաղութեան օրհնութիւնը, այս անիրաւ աշխարհին մէջ: Բայց կը թուի թէ ճակատագրական անէծք մը միշտ ալ պիտի ստուերէ խաղաղութեան, ցորչափ վերահաստատուած չէ արդարութիւնը: Որքանատեն որ «նուիրական» կը մնան խեղկատակ ու բարբարոս դաշնագիրներ:

Շ.

Չեխոսլովաքիա ի՞նչպէս համակերպեցաւ

Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը, Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնը ժողով գումարելով, հրամայեց պարպել գերմանական շրջանները: Այս ծանրակշիռ որոշման առթիւ վարչապետը, Զօր. Սիրովի ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, հազիւ զսպելով իր յուզումը, մինչ ժողովուրդը կը փափսար.— «Ատոր համար չէր որ մենք զօրավար մը դրինք կառավարութեան գլուխը»:

Վարչապետը յայտարարեց իր ճառին մէջ .

— «Իբրեւ զինուոր եւ վարչապետ, ես պարտաւոր եմ խորհիլ մեր բոլորին կեանքը փրկելու մասին: Ես գիտեմ յաղթանակի մը պայմանները, որովհետեւ պատերազմ վարած եմ: Պարտաւոր եմ ըսել, լիովին գիտակցելով իմ սպարապետի պատասխանատուութեանս, թէ կը գտնուինք մերինէն շատ աւելի մեծ ուժերու առջեւ եւ թէ պէտք է վարուինք անոր համեմատ: Մեր պարտականութիւնն է փրկել ազգին կեանքը: Մեր նախահայրերը, որոնք այս կտակը ձգած են մեզի, շատ աւելի տաժանելի, գրեթէ աղատաւորի կեանք մը ապրած են: Գիտակից իմ զինուորի պարտականութեանս, կը յայտարարեմ թէ պէտք է հետեւինք խաղաղասիրական համբուն: Այսպէս շարժելով, մենք պիտի պահենք մեր բոլոր ուժերը եւ նոր կեանք մը պիտի սկսինք: Ես ամէն բան կշռած եմ ։ Միւնիխի մէջ եւրոպական չորս մեծ պետութեանց ներկայացուցիչները որոշած են հրաւիրել մեզ ընդունելու նոր սահմաններ: Մեր առջեւ կը գտնուէին երկու ելքեր,— կա՛մ յուսահատական պաշտպանութիւն մը, զոհաբերումը ամբողջ չափահաս սերունդի մը, առանց հաշուելու կիները եւ մանուկները, կամ ընդունիլ պայմաններ որոնք աննախընթաց են պատմութեան մէջ: Մենք լքուեցանք: Մենք մինակ մնացինք: Մեր բոլոր դրացիները զինուած են: Մեր դիրքը կը նմանի ամրոցի մը որ պաշարուած է ջախջախիչ ուժերով: Մեր վարիչները կշռեցին բոլոր հնարաւորութիւնները : Մէկ կողմէ մեր սահմաններուն սեղմումը, միւս կողմէ՝ Ազգին մահը: Մեր բոլորին պարտականութիւնն է փրկել Ազգին կեանքը, որպէսզի չտկարանանք եւ կարենանք նորէն ոտքի կանգնիլ: Այս ճգնական պահերուն, պէտք է շնորհակալութիւն յայտնենք մեր բանակին, որ իր պատրաստութեամբ փրկեց ազգին կեանքը: Անպատուութիւն չէ հնազանդիլ բարեկամներու խորհուրդին, ինչպէս եւ ջախջախիչ ուժերու գերազանցութեան: Մենք յաղթահարեցինք վիշտին, յուսահատութեան եւ ցասումին, ապահովելու համար ապագան »:

*** Ընդհ. սպայակոյտին պետն ալ կոչ մը ուղղեց բանակին, բացատրելով պարտադրուած զոհողութեան անհրաժեշտութիւնը եւ բանակին պարտականութիւնները :

*** Գերմանական շրջանները պարպելու հրամանին հետ մէկտեղ, չեխական կառավարութիւնը յանձնարարեց հաւաքել կազարել դիմակները եւ հետզհետէ վերցնել ուրիշ բացառիկ միջոցներ: Ժողովուրդը բողոքի ցոյցեր կատարեց եղած զոհողութեանց դէմ, բայց բարեկարգութիւնը չխանգարուեցաւ: Փողոցներուն մէջ քարոզչոններ կը ծախուին որոնց վրայ սեւ մելանով ծածկուած են Գերմանիոյ փոխանցելի շրջանները :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՉԵԽԵՐԸ ՃԱՐԱՀԱՏ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵՑԱՆ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆ ԶՕՐՔԸ ՆԵՐՍ ՄՏԱՒ

ԱՆՕՐԻՆԱԿ ՑՈՅՑԵՐ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐԳԱԴՐԵԼ ԲՈԼՈՐ ՎԷՃԵՐԸ

Միւնիխի համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը, չեխական կառավարութիւնը ճարահատ համակերպած ըլլալով եղած կարգադրութեան, գերմանական զօրամասը Չեխոսլովաքիա մտաւ ուրբաթ կէս գիշերէն վերջը ժամը երկուքին (մէկ հոկտ.), երբ չեխական զօրքը սկսաւ պարպել փոխանցելի առաջին շրջանը (Պոհեմիոյ հարաւակողմը): Գործողութիւնները պիտի շարունակուին այսպէս մինչեւ հոկտեմբեր 10, ինչպէս բացատրած ենք քիչ անդին :

Միւնիխի համաձայնութիւնը աննկարագրելի խանդավառութիւն պատճառեց ամբողջ աշխարհի եւ մանաւանդ Եւրոպայի մէջ: Փարիզի, Լոնտոնի, Պերլինի եւ Հռոմի մէջ իբրեւ յաղթականներ դիմաւորուեցան Տալատիէ, Չէմպըրլէն, Հիթլէր եւ Մուսոլինի :

ՉԷՄԲԸՐԼԷՆ - ՀԻԹԼԷՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անգլիոյ վարչապետը Լոնտոն վերադարձած ատեն, Ուէսթմինսթըրի բոլոր զանգակները հնչեցին, իբրեւ աւետաբեր խաղաղութեան :

Անհամար բազմութիւն մը խռնուած էր Լոնտոնի փողոցներուն մէջ, պարզելով տեսարան մը որ շատ կը յիշեցնէր 1918 նոյեմբերի զինադադարի օրերը: Չէմպըրլէն կը վերադառնար ապահովելով անարիւն խաղաղութիւն մը որ կնքուած էր 24 ժամուան մէջ, թէյի եւ գարեջուրի սեղանի մը առջեւ, չորս ջոջերու կողմէ: Օդանաւէն իջնելէ վերջ, Անգլիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ .

— «Սիրելի բարեկամներ, մեր պատմութեան մէջ երկրորդ անգամն է որ Գերմանիայէն կը վերադառնանք պատուաւոր խաղաղութեամբ մը: Ես կը հաւատամ թէ այս խաղաղութիւնը ապահովուած է մեր ժամանակին համար »:

Չէմպըրլէն իրեն հետ բերած էր շատ աւելի կարեւոր յայտարարութիւն մը, որ հրատարակուեցաւ իր եւ Հիթլէրի անունով: Վարչապետը ուրբաթ առտու ժամը 11·30էն մինչեւ 13 տեսակցութիւն մը ունեցած էր Գերմանիոյ Առաջնորդին հետ, եւ յայտարարեց .

— «Ես միշտ այն հաւատքն ունեցած եմ որ եթէ կարելի ըլլայ խաղաղ ելք մը գտնել չեխ. հարցին, այդ պարագան իբրեւ մեկնակէտ պիտի ծառայէ ընդհանուր խաղաղեցման Եւրոպայի մէջ ։ Իբրեւ հետեւանք այս առտու վարչապետ Հիթլէրի հետ ունեցած տեսակցութեանս, որոշեցինք հետեւեալ յայտարարութիւնը հրատարակել .

— «Մենք, Գերմանիոյ Առաջնորդ - վարչապետը եւ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, նոր ժողով մը ունեցանք այսօր եւ համաձայնեցանք թէ անգլօ-գերմանական յարաբերութեանց խնդիրը առաջնակարգ կարեւորութիւն ունի մեր երկու երկիրներուն եւ Եւրոպայի համար: Մենք անցեալ գիշեր կնքուած համաձայնութիւնը եւ անգլօ-գերման ծովային համաձայնութիւնը կը նկատենք իբրեւ խորհրդանշանը երկու երկիրներու բաղձանքին՝ այլեւս երբեք պատերազմ չմղելու իրարու դէմ: Մենք վճռած ենք ընդունիլ խորհրդակցութեանց մեթոտը, կարգադրելու համար այն բոլոր խնդիրները որ կրնան շահագրգռել մեր երկու երկիրները եւ որոշած ենք շարունակել մեր ջանքերը, անհետացնելու համար վէճերու կարելի պատճառները եւ այսպէս նպաստելու Եւրոպայի խաղաղութեան ապահովման »:

Վարչապետը հըսաւ թէ գրաղած են գաղթավայրերու խնդրով, այլ պարզապէս յայտարարեց թէ ընդհանուր քննութեան մը ենթարկած են բոլոր հարցերը: Երկու վարչապետները նորէն պիտի տեսակցին, երբ առիթ ներկայանայ:

Այս առթիւ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի Հռոմ հրաւիրած է Չէմպըրլէնը: Վարչապետը մօտերս պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ եւ այդ առթիւ պիտի հանդիպի նաեւ Հռոմ, խօսակցելու համար անգլօ-իտալական համաձայնութեան եւ Սպանիոյ մասին :

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՅԱՂԹԱԿԱՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Աննկարագրելի խանդավառութեան մը արժանացաւ Ֆրանսայի վարչապետն ալ, Պուրժէի օդակայանէն մինչեւ պատերազմական նախարարութիւնը: Հարիւր հազարաւոր այրեր եւ կիներ խռնուած էին ճամբուն վրայ եւ անընդհատ կը ծափահարէին, խանդավառ կանչեր կ'արձակէին: Ամէն կողմէ ծաղիկներ կը նետուէին իր կառքին վրայ, կիներ կուլային իրենց ուրախութենէն, «Մարսէյէզ»ը կը թնդար, եւ ոստիկանութիւնը հազիւ կրնար պահպանել բարեկարգութիւնը: Վարչապետը ինքն ալ յուզուեցաւ եւ աչքերը թրջեցան: Պատերազմական պաշտօնատունը հասած ատեն, Տալատիէ ստիպուեցաւ երեք անգամ պատշգամ ելլել, մինչ բազմութիւնը ուրախութեան կանչեր կ'արձակէր եւ ծաղիկներ կը նետէր :

Օդանաւէն իջած ատեն, վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ ձայնասփիւռին առջեւ.

— «Կը վերադառնամ Գերմանիայէն, ուր բանակցութիւնները անշուշտ դժուարին եղան, բայց այն խորունկ համոզումով թէ կնքուած համաձայնութիւնը անհրաժեշտ էր խաղաղութեան պահպանման համար Եւրոպայի մէջ: Ես վստահ եմ այսօր թէ խաղաղութիւնը փրկուած է շնորհիւ փոխադարձ զիջումներու բաղձանքին եւ գործակցութեան տրամադրութեան որոնցմով միշտ առաջնորդուած էին չորս մեծ պետութեանց վարչապետները: Ես կը յուսամ թէ անգամ մը որ անցնինք այս վտանգաւոր կիրճը, կրնանք նախատեսել եւրոպական մեծ խնդիրներու ընդհանուր կարգադրութիւնը: Կը կրկնեմ որ եթէ յաջողեցանք այս արդիւնքը ձեռք բերել, այդ կը պարտինք նաեւ Ֆրանսայի ժողովուրդին կարգապահութեան, հանդարտութեան եւ վճռականութեան. ժողովուրդ մը որ երբեք չթերացաւ ցուցնելու ամենամեծ պաղարիւնը : Ֆրանսայի ժողովուրդը երբեք այնքան գրաւած չէր բոլոր մեծ ազգերու համարումն ու սիրտը: Ֆրանսացինե՛ր, մնանք միացեալ, աշխատասէր եւ հզօր ժողովուրդ մը: Այդ կը պահանջէ մեր պարտականութիւնը հայրենիքին հանդէպ, այդ կը պահանջէ բոլոր ժողովուրդներուն եւ աշխարհի խաղաղութեան շահը»:

*** Նախարարական խորհուրդը միաձայնութեամբ շնորհաւորելով վարչապետը եւ արտաքին նախարարը, որոշեց խորհրդարանը բացառիկ նիստի հրաւիրել երեքշաբթի օր, զբաղելու համար արտաքին քաղաքականութեամբ :

*** Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդը որոշեց Չէմպըրլէնի անունով կոչել մայրաքաղաքի փողոցներէն մէկը: «Փարի-Միտի» հանգանակութիւն բացած է, Փարիզի մէջ մասնաւոր տուն մը նուիրելու համար Անգլիոյ վարչապետին: Արմատական օրկանն ալ 25·000 ֆրանքի հանգանակութեան մը ձեռնարկած է, թանկագին նուէր մը մատուցանելու համար Տիկին Չէմպըրլէնի:

ՀՌՈՄԻ ԵՒ ՊԵՐԼԻՆԻ ՄԷՋ ԱԼ

Խանդավառութեան խելայեղ ցոյցեր կատարուեցան նաեւ Հռոմի եւ Պերլինի մէջ, Մուսոլինիի եւ Հիթլէրի վերադարձին առթիւ: «Տուչէ (Առաջնորդ), դուն փրկեցիր խաղաղութիւնը», կ'աղաղակէր Հռոմի ժողովուրդը, շրջապատելով Առաջնորդին կառքը: Բազմաթիւ կիներ կուլային: Մուսոլինի եւս ըսաւ.

— «Ընկերներ, յիշատակելի ժամեր ապրեցաք: Մենք Միւնիխի մէջ աշխատեցանք խաղաղութիւնը ապահովել արդարութեամբ: Այս չէ՞ իտալացի ժողովուրդին իտէալը»: (Այո՛, այո՛): Թագաւորն ալ կայարան գացած էր դիմաւորելու համար, բոլոր նախարարներուն եւ զեսպաններուն հետ: Մամուլը ցնծագին կը փառաբանէ Մուսոլինին իբրեւ «իրաւարար խաղաղութեան»:

*** Նոյն խանդավառութիւնը նաեւ Պերլինի մէջ, Հիթլէրի վերադարձին առթիւ: Գերմանիոյ պաշտօնական շրջանակները կը յուսան թէ խաղաղութիւնը ապահովուած է երկար ատենի համար: Շատեր կը հաւատան նաեւ ֆրանքօ-գերման համաձայնութեան մը: Մարաջախտ Կէօրինկ հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Պ. Տալատիէի հետ խօսակցելէ վերջ.

— «Ոչինչ պէտք է արգիլէ մեր երկու մեծ ժողովուրդները քով քովի ապրելու խաղաղութեամբ, ժողովուրդներ որոնք այնքան կը յարգեն իրար փոխադարձաբար»:

Լեհաստան ալ իր կարգին կը սպառնայ

Միւնիխի համաձայնութիւնը հազիւ կնքուած, չարաշուք լուր մը հասաւ Վարշաւայէն:

Լեհաստանի նախարարական խորհուրդը բացառիկ ժողով մը գումարելով հանրապետութեան նախագահին գլխաւորութեամբ, յայտարարութիւն մը հրատարակեց որ կ'ըսէ.

— «Լեհաստան վճռած է անկախօրէն կարգադրել իր վէճը Չեխոսլովաքիոյ հետ: Չեխական պատասխանը լեհական ծանուցագրին, որ կը սպասուէր 3 օրէ ի վեր, պիտի յանձնուի այս գիշեր (30 սեպտ.): Պատասխանը պիտի քննուի անմիջապէս: Եթէ չեխական պատասխանը համաձայնութիւն չյայտնէ անմիջապէս յանձնելու վիճելի հողամասը, լեհական կառավարութիւնը իրիկուան դէմ պիտի դիմէ այնպիսի միջոցներու որ կրնան շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ: Պատասխանատուութիւնը պիտի իյնայ Փրակայի վրայ»:

Յայտարարութիւնը կը խօսի նաեւ Միւնիխի ժողովի մասին, գնահատելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը: Կ'ըսուի թէ Լեհաստան վշտացած է, այդ ժողովին հրաւիրուած չըլլալով: Երրորդ անգամն է որ Լեհաստան ծանուցագիր կը ղրկէ, պահանջելով Թէշէնի շրջանը :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

4.— Երկրին պատմութիւնը

ՆԱԽԱՊԱՏՄԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Պեղումներու ուսումնասիրութեամբ՝ այժմ որոշ գաղափար մը ունինք հնագոյն Ափրիկեցիներու մասին:

Երբեմն վաչկատուն, հնագոյն Ափրիկեցին կ'ապրէր խրճիթներու մէջ, զորս կը հիւսէին ծառերու ճիւղերով, ընդհանրապէս երկու անիւով սայլակներու վրայ դրուած: Այս շարժուն խրճիթները շարունակ կը տեղափոխուէին կենդանիներու հօտին ետեւէն, նոր արօտավայրերու ի խնդիր: Իսկ նստակեաց Ափրիկեցիները բնակութիւն կը հաստատէին ջուրի ակերու կամ գետերու եզերքը, իրենց հիւղաւանին շուրջ կանգնելով պարիսպ մը, ուր կ'ապաստանէին թշնամութեանց ժամանակ, իսկ խաղաղութեան մէջ՝ կ'ապրէին միշտ դուրսը:

Անասնապահ էին կամ որսորդ: Կենդանիներու մորթ կը հագնէին եւ իրենց մարմինը կարմիր կը ներկէին: Քիչ թէ շատ զարգացած էր գեղեցկապաշտութիւնը,— խեցիէ կամ ջայլամի հաւկիթներով շինուած զարդարանքներ ունէին: Կը պաշտէին ջուրի ակերը, ծառերը, ապառաժները եւ զանազան կենդանիներ, ինչպէս նաեւ արեւը, լուսինը: Մասնաւոր յարգանքի առարկայ էին մեռելները, վտանգի պահուն՝ կը դիմէին իրենց մեռած նախահայրերուն խորհուրդին,— կ'երթային պառկիլ անոնց գերեզմանաքարերուն վրայ եւ առաւօտուն կը գործէին համաձայն իրենց երազներուն: Այսուհանդերձ չէին ուզեր, որ մեռելները վերադառնային իրենց խրճիթները,— ուստի, թաղման ժամանակ, մեռելը կը նստեցնէին պռկոտած ձեւով, այնպէս մը որ կզակը հանգչէր ծունկերուն վրայ եւ պինդ կը կապէին այս վիճակին մէջ, յետոյ թաղելու համար ծանրկէկ քարերու տակ: Երբեմն ալ մեռելը կը զետեղէին առժամեայ գերեզմաննոցի մը մէջ, արեւին տակ, մինչեւ որ միսը թափէր բոլորովին, յետոյ ոսկորները կը թաղէին յաւիտենական ու հաւաքական գերեզմաննոցին մէջ, տեսակ մը ոսկրահոր:

Այս ժողովուրդը ունէր այբուբեն մը, երկրաչափական նշանակներ, փիւնիկեան աթուբային ձեւով, զոր մինչեւ այսօր կը գործածեն Թուարէկները Սահարային մէջ:

ՓԻՒՆԻԿԵԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Փիւնիկեցիները, որոնք քալելով կ'անցնէին Ափրիկէի եզերքներէն, գինի, մետաքս եւ ապակեղէն կը տանէին դէպի արեւմուտք (Սպանիա) եւ արծաթ կը բերէին դէպի արեւելք, յաճախ կանգ կ'առնէին այս ափերուն վրայ,— ընդհանրապէս կ'ընտրէին այնպիսի վայրեր, ուր դիւրին ըլլար պաշտպանուիլ փոթորիկներու դէմ եւ հայթայթել ջուր եւ սնունդ: Եւ որպէսզի չկողոպտուէին, կը նախընտրէին կանգ առնել կղզիներու վրայ, ցամաքէն քիչ մը հեռու, կամ հրուանդանի վրայ զոր կարելի էր ամրացնել բերդի մը ձեւով: Այսպէս առաջին իրենց գլխաւոր հանգրուանը, հին Կարքեդոնը, որ կը կոչուէր նաեւ «արեւմտեան Տիւրոս», շատ մեծ անուն չունեցաւ իբրեւ վաճառաշահ կեդրոն: Փիւնիկեցիները փղոսկր, ջայլամի փետուր, վագրի մորթ եւ ոչխարի բուրդ կ'առնէին բնիկներէն, փոխանակելով գինիի, կերպասի, յախճապակիի հետ: Հետզհետէ զօրացաւ փիւնիկեան գաղութը եւ սակայն երբեք չկրցաւ յառաջանալ Ափրիկէի խորքերը,— քալեց ծովեզերքին վրայէն, այժմու Ալճերիայէն մինչեւ Մարոք՝ մարգարիտի պէս քաղաքներ ցանելով հեռուէ հեռու:

Ափրիկեցիները, ուշիմ աշակերտներ Փիւնիկեցիներու, սկսան գինի եւ ձէթ արտադրել, նոյնիսկ շահագործել տեղական հանքեր: Այսպէս զարգացաւ Ափրիկեան առաջին մշակոյթը, որու մէջ կարելի է գտնել, փիւնիկեանին հետ, եգիպտական ու հելլենական դրոշմը:

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆ.— «Յաւիտենական քաղաքը», Հռոմ, նախանձով կը դիտէր Կարքեդոնի բարգաւաճումը: Ու տաժանելի կռիւներէ վերջ, արեան գնով ի վերջոյ կործանեց զայն,— ի՛նչքան խոր էր հայրենասիրութիւնը Կարքեդոնի բնակչութեան, որ արհամարհեց մահը, եւ այրող քաղաքին բոցերուն մէջ կանգնած՝ կռուեցաւ ու չհանձնեց երբեք: Ի՞նչ պիտի ըլլար արդեօք աշխարհի վիճակը հիմա, եթէ յաղթած ըլլար այն (Աննիբալ), որ պահ մը կարծեց թէ պիտի յաջողի նուաճել «յաւիտենական քաղաքը», բայց պարտուեցաւ ու փախաւ մինչեւ լեռները Հայաստանի, որու մայրաքաղաքներէն մին, Արտաշատ, կ'ըսեն թէ հիմնուած է համաձայն իր պատրաստած յատակագծին:

Սակայն Հռոմի ափրիկեան աշխարհակալութիւնը չի սկսիր այն սարսափով, զոր կը պատճառէր իրեն Կարքեդոն,— փառապանծ քաղաքակրթութիւն մը, Միջերկրականի վրայ, ճիշդ իր դէմը, անպայմա՛ն պիտի գրգռէր իր ընչաքաղցութիւնը: Նումիդիա ցորեն ու գարի կը հայթայթէր իրեն՝ զինուորական արշաւանքներու ժամանակ: Մաւրիներու երկիրը՝ փիղ եւ այրուձի: Հարուստ էր Ափրիկէի հողը եւ կիները բեղնաւոր: Ու վերջապէս, երկրին թագաւորները կը սպասէին Հռոմի իրենց ոսկիով ու ջոլութեամբ: Նումիդիոյ թագաւորը, Ցուգուրթա, առանց վախնալու Հռոմէն, կը սպաննէ հռովմայեցի վաճառականները, եւ երբ Հռոմի Ծերակոյտը քննիչ կը ղրկէ, Ցուգուրթա ոսկիով ծախու կ'առնէ անոնց պատուիրակները: Հռոմ կը կանչուի եւ Հռոմի մէջ անգամ կը կաշառէ բարձրաստիճան պաշտօնատարները: Յաւիտենական քաղաքին մէջ իսկ կը յանդգնի սպաննել իր հակառակորդը: Կը փախչի իր երկիրը, կը կռուի հռովմէական բանակներուն դէմ, կը յաղթէ, սակայն վերջ միայն կ'իյնայ մատնութեամբ:

Ցուբա թագաւորը, որ կը նստէր Կեսարիոյ մէջ (այժմ Շէրշէլ), համբաւ էր շինած ոչ միայն իր պատմագրութեամբ, բանաստեղծութիւններով, լեզուի եւ արուեստի, թատրոնի եւ նկարչութեան, աշխարհագրութեան եւ բժշկական բոյսերու մասին գրած ուսումնասիրութիւններով, այլ եւ իր սքանչելի մայրաքաղաքով, ուր յիզուն էին յոյն-լատին արուեստագէտները, գեղասանները, գիտնականները,— Հանրային բոլոր հաստատութիւնները եւ հրապարակները զարդարուած էին հրաշալի արձաններով:

Իր որդին, Պտղոմէոս թագաւոր, երբ Հռոմ գնաց, այնքան սքանչացում պատճառեց իր ուսին նետած ծիրանիով, որ Կալիգուլա սպաննեց զայն, ըստ պատմութեան՝ նախանձէն խենթեցած, բայց աւելի ճիշդ անոր համար որ Հռոմ կ'ուզէր այդ հարուստ երկիրը կցել իր կայսրութեան, մեծարժէք մասնի մը իր մասերուն անցնելու ձեւով:

Հռովմէական տիրապետութենէն վերջ, երկիրը աւելի եւս ծաղկեցաւ, Տրիպոլիէն մինչեւ Մարոք՝ Հիւս. Ափրիկէ դարձաւ պարտէզ մը: Տակաւին քանի մը շաբաթ առաջ՝ նոր պեղումները կը հաստատէին որ Հռովմայեցիները թափանցած էին մինչեւ սիրտը Ափրիկէի, շինելով ճամբաներ, ամրոցներ եւ ջրանցքներ: Ռազմական սահմանները կը ներկայացնէին լայն ու խոր խրամատ մը, որու հիւսիսային շրթները կը ձեւացնէին զինուորական դիրքեր յատկապէս ամրացուած,— տեսակ մը Մաժինոյի գիծ: Ռազմական ճամբաներ, հիւսիսէն հարաւ իջնելով, ամէն ժամանակ կրնային օգնական ուժ հասցնել սահմանի պահակախումբերուն: Սահմաններէն դուրս, ուրեմն բարբարոսներու երկրին մէջ, Հռովմայեցիները իրենց գրաւման տակ կը պահէին նաեւ ռազմագիտական կարեւոր դիրքեր,— այսպէս Լաղուաթի գծին վրայ՝ բերդ մը ունէին Ճէլֆայի մէջ, աւելի արեւմուտք՝ Սֆիսֆայի մէջ:

Հռովմէական լեգէոնը, որու պաշտպանութեան յանձնուած էր այս ընդարձակ շրջանը այժմու Թունուզէն մինչեւ Օրան, կը բաղկանար 13 հազար զինուորէ, հետեւակ ու հեծեալ: Զինուորական այսքան քիչ ուժ եթէ կրնար գլխաւոր պահել Հիւս. Ափրիկէն, պատճառն այն էր, որ լաւ կազմակերպուած էր ամէն ինչ,— յախուռն կ'իջնէր անմիջապէս՝ կայծակի արագութեամբ հասնելով ուր որ պէտք էր: Զին. իշխանութիւնը երբեմն կը հրամայէր տեղական ցեղախումբերուն՝ օգնական ուժ հասցնել: Ընդհ. ապստամբութեան մը ժամանակ, Ասիոյ եւ Եւրոպայի բանակները քանի մը լեգէոն կը ղրկէին, եւ երկիրը կը հանդարտէր՝ քիչ մը արիւն տալով:

Չեմ ուզեր աւելի կանգ առնել հռովմէական զինուորական սքանչելի կազմակերպութեան վրայ, որ ապահովաբար նոյն ձեւով կը կառավարէր Հայաստանն ալ:

Հիւս. Ափրիկէ, «Հռովմէական խաղաղութեան» տակ, հետզհետէ բարգաւաճեցաւ: Մասնաւորաբար, զինուորական սահմաններուն մօտ, ուր երկիրը ամայի էր գրեթէ, նոր բնակավայրեր ստեղծուեցան,— զինուորներու բնտանիքները, յետոյ վաճառականները տուներ շինեցին իրենց համար, սպաները հողեր ստացան մշակելու համար, ու քաղաքակրթութիւնը քալեց մինչեւ անապատ: Լամբեսայի եւ Թիմկատի աւերակները այսօր հիացում կը պատճառեն այցելուներուն՝ ապացոյց տալով երբեմնի բարգաւաճ կեանքին:

Այսպէս, Հիւս. Ափրիկէն, իբրեւ Հռովմէական գաւառ, կը համարուէր կայսրութեան ցորենի շտեմարանը եւ արեւմուտքի ամէնէն հարուստ երկիրը: Ատոր համար՝ Ծերակոյտը ջանք չխնայեց աւելի արգաւանդ դարձնելու համար զայն: Շինեց ագուգաներ, ջրմուղներ, կամուրջներ, ջրաթումբեր, եւ զարկ տուաւ ձէթի եւ գինիի արտադրութեան, խաղողի, թուզի եւ ընկոյզի մշակութեան, մանաւանդ ծխարուծութեան: Հարուստները ձի կը բուծանէին ագարակներու մէջ,— թէ որքան սիրելի էր այս հերոս կենդանին որ կը թռչէր բոցի պէս, ձիարշաւներու ժամանակ, ահա արձանագրութիւն մը աւերակ ապարանքի մը խճանկարին վրայէն.— «Դուն կ'ոստնուս աւելի բարձր քան լեռը,— Յաղթական ըլլաս կամ ոչ, մենք կը սիրենք քեզ, Պոլիւտորքա»: Նումիդիոյ եւ Մաւրիտանիոյ ձիերը յաճախ մեծագումար մրցանակներ կը շահէին Հռոմի սարքած ձիարշաւներուն մէջ:

Բնակչութիւնը ոչ միայն հարստացաւ, այլեւ աճեցաւ,— Թեբեսայի, Սէթիֆի, Թիարէթի շուրջ այնքան ժողովուրդ կար, որքան հիմա Իլ-տը-Ֆրանսի եւ Պուրկոնեի մէջ:

Առողջ էր բնակչութիւնը եւ կայտառ: Հարիւր տարի ապրիլը բացառիկ բան մը չէր,— արձանագրութեան մը մէջ կին մը կը պարծենայ թէ 80 տարեկան է եւ ջերմ չէ տեսած: Բարոյական տեսակէտով պարկեշտ էր, թէեւ անգութ, զգայապաշտ թէեւ հաւատարիմ, զինուոր թէեւ արի: Քանի մը արձանագրութիւններ անոնց հին շիրմաքարերէն, իբրեւ բարոյական վկայութիւն.

— «Ես ժուժկալ եւ հնազանդ ապրեցայ նոյնքան, որքան կին մը պարտաւոր է ըլլալ հանդէպ իր ամուսնոյն, ես իրմէ զատ ուրիշ ոչ ոք սիրեցի, աղքատ էր՝ հարուստ ըրի, խնայողութեամբ, աշխատանքով եւ հնազանդութեամբ»:

Շէրշէլի հին գերեզմաննոցին մէջ, ծնողք մը կը գրէ իր զաւկին շիրմաքարին վրայ.

— «Այստեղ թաղուած է ամէն ինչ որ մեր սէրը եւ երջանկութիւնը կը կազմէր»:

Ուրիշ քարի մը վրայ.

— «Բիրգի՛լ, քա՜ղցր հոգի»:

Ջերմեռանդ կապերով կապուած էին իրենց նախահայրերու կրօնքին: Մեհեանի մը դրան ճակատը արձանագրուած էր.

— «Բարի՛ մտիր ներս, դուրս ելիր աւելի լաւ»

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՆԷԾՔԸ ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱՍՊԵԼԻՆ ՄԷՋ

Աւելորդ չէ թուել ուրիշ դրուագ մը անէծքի քայքայիչ ազդեցութեան,— Մեծն Ներսէս Հայրապետի անէծքը՝ Արշակ Բ.ի վրայ, երբ վերջինս սպաննել տուաւ Գնէլը (358):

— «Երբ Ներսէս, Վաղէս կայսեր մահէն վերջ Հայաստան վերադարձաւ եւ տեղեկացաւ Արշակի ամբարշտութիւնները եւ Արշակաւան քաղաքի հաստատման մասին, յորդորեց, յանդիմանեց եւ ի վերջոյ անիծեց Արշակը եւ մարգարէացաւ Հայոց Աշխարհի կործանումը: Երեք օր վերջը, հիւանդութիւն մը բնաջինջ բրաւ Արշակաւանի բնակիչներն ու անասունները, կը գրէ պատմութիւնը: Ըստ Խորենացիի նախարարներն էին որ կործանեցին Արշակաւանը (Խոր. գլ. 13):

Թէ Ներսէսի անէծքին հետեւանքն էր Արշակի եղերական մահը Անյուշ բերդի մէջ, կարեւոր չէ ճշդել, այլ կարեւորն է այն որ Ներսէս, որպէս Հոգեւոր իշխանութեան պետը, անիծեր է ամբարտաւան թագաւորը, որ բնաւ վախճան է ունեցեր: Թերեւս քաղաքական դէպքերը այլապէս պայմանաւորած էին Արշակի վախճանը. անէծքը զայն թունաւորած է, անոր նկարագիրը խաթարած, զայն մղած է թերեւս անմիտ ձեռնարկներու եւ կորուստի:

×

Պատմութեան մէջ քիչ յիշուած, եւ սակայն իր հետեւանքով ոչ նուազ աղիտալի է այն անէծքը զոր Յովհ. Երզնկացին կարդացեր է Անի քաղաքի բնակիչներու վրայ:

Ջահկեցի Ղազար կաթողիկոսը (1737) իր «Դրախտ ցանկալի» խորագրով գրքի մէջ (1) կը պատմէ դրուագ մը Յովհ. վրդ. Երզնկացիի Անի քաղաքը այցելութեան, հոն քարոզելուն եւ Անեցիներու կողմէ անոր դէմ գործադրուած նախատինքներուն մասին:

Յովհ. Երզնկացին սքանչելի մատենագիր է ԺԳ. դարու, ծանօթ «Պլուզ» եւ «Ծործորեցի» անուններով. մեծ հռետոր եւ աստուածաբան, առաքինի վարդապետ եւ վարպետ տաղագիր: Անոր շարադրած շարականներէն շատերը գլուխ-գործոցներ են մեր եկեղեցական երգեցողութեան եւ բանաստեղծութեան («Այսօր ձայն հայրական», «Լերինք ամենայն», «Ով զարմանալի» եւն.):

Այս մեծ վարդապետն է որ Անի կ'այցելէ, քաղաքը տակաւին շէն է եւ հարուստ (շուրջ 1287 թուական). բնակիչները կ'ապրին զեղխ կեանքով, թողունք նկարագրութիւնը Ալիշանի, որ նոյն դրուագը կը պատմէ Շիրակի մէջ (2):

— «Զեղծեալ բնակչացն անառակութեամբ եւ մոլորութեամբ, գայ առ նոսա, Յովհաննէս Երզնկացի, խրատել եւ ուղղել, Նոքա պէս պէս օրինակաւ քամահեն եւ այպն առնեն ըզնովաւ, վասն որոյ նախ տղայամահ անկանի ի քաղաքին, ապա ելեալ ի բուրվառէ վարդապետին ի խընկարկելն՝ այրէ զգլուխ 400, յետոյ զաւանն չարք եւ այլակերպք յափշտակել կոտորեն զտղայսն եւ զպատանեակս: Սակաւ մի զգաստացեալ բնակչացն՝ յետ երից ամաց դարձեալ զառաջնին ի չարիս իւրեանց, գայ միւս անգամ վարդապետն քարոզել, իսկ անզգամաց կապեալ զնա եւ թմբկահարելով մերկացուցեալ՝ շրջեցուցանեն զայլիւ ընդ քաղաքն, եւ զամբիւղիւ կախեն ի դուռն աւագ եկեղեցւոյն, եւ ապա բրածեծ արարեալ ի բաց հալածեն, եւ նորա երթեալ ի բլուր մի բարձր՝ անիծանէ զքաղաքն որ եւ իսկոյն շարժեալ սկսանի տապալիլ. վասն որոյ փութացեալ բնակչացն ի բաց փախչին. եւ գաղթեալ երթան այլ եւ այլ կողմանս եւ յաշխարհս»: (3)

Այստեղ ալ, իրաւացի կամ ոչ, Անիի կործանումը վերագրուած է Անէծքի ահաւոր արդիւնքին: Յովհաննէս վարդապետի անէծքի հետեւանքն է ուրեմն Անիի հիմնայատակ կործանումը երկրաշարժէն: Այստեղ ալ հայ ժողովուրդի հաւատալիքն է որ կ'երեւակայէ, նոյնիսկ բնութեան պատահարները կը վերագրէ այսպէս անէծքներու գարհուրելի արդիւնք եւ Աստուծմէ ղրկուած՝ իրենց մեղքերուն իբրեւ պատիժ:

∴

Հայ ժողովուրդի կեանքի ամէն երեսներուն վրայ անէծքը կարեւոր տեղ կը բռնէ, իբրեւ բարոյական կեանքի մէջ վարձքի եւ հատուցումի վճիռ. Ան սպառնացող պատիժն է խօսքը չյարգողներու, սրբապղծութիւն ընողներու, կտակներու ոգիին դէմ մեղանչողներու դէմ:

13 — 15 դարերու, Հայ իշխաններու նուէրները վաւերացուած են կնիքով եւ անէծքի սպառնալիքով նուիրատուին կամքը չյարգողներու դէմ (4):

— «... Ես Գրիգոր եպիսկ. Միսեաց կանգնեցի զկամարքս եւ ի վերայ գեղեցիկս, շինութիւնս է եւ որ այլ աշխատութիւնս իմ ի տանս եւ այսպէս վկայեն եկեղեցիէս. եւ յորժամ յաւարտումն եկն ամենայն, կամեցայ եղբարք եւ կարգաւորք տանս վասն ծախատոյց ինձ լինել...

... Որ խափանմանն պատճառ լինի եւ իցէ պատճառաւանաք եւ ոչ կատարէ եւ զրկէ զհոգին իմ, երէց կայրապետաց ներէ ի կալզաւորաց զրկեալ եմ եւ որոշեալ (լիցի) ի փառաց լոյսոյն Աստուծոյ, այժմ եւ հանդերձելումն եւ ԱՆԷԾՍ կրեցէ ի սուրբ երրորդութենէս եւ մի՛ գտցէ բարութիւն ի Քրիստոսէ, իսկ հաստատիչք գրոյս օրհնեալ եղիցին»:

Ուրիշ մէկ մը, այլ օրինակ.

— «Այդ՝ որ յետ մեր ի մերոց կամ յօտարաց կամ յիշխանաց կամ ի ձեռնաւորաց այս հաստատ պայմանս եւ ունէաք վճիռս խափանել ջանայ ...

Բաժին ընդ Յուդայի եւ ընդ այլ խաչահանուացն եղիցի, եւ զկայէնին եւ զանիծեալն չարագործացն առցէ պատիժս, եւ յերից սուրբ ժողովոցն նզովեալ լիցի. եւ թէ Տանկն առաք փոխի եւ յափշտակել ջանայ՝ յԱստուծոյ եւ իւր փեղամբարէն ամբաստան եղիցի, եւ ընդ սատանայի ի դժոխս իջցէ. եւ տունք եւ զաւակք քնջեալ եւ բարձեալ եղիցի. իւր եալցն լինի եապամ եւ հազար, հազար, հազար նալալ՛թ լիցի ի թուին 723 յամսեանն Նոյեմբերի 13»:

×

Մինչեւ մեր օրերը խոր արմատ ձգած անէծքի հաւատալիքը: Անէծքի կարեւոր մէկ ոյժը կը կայանայ այն բանին մէջ որ անիծողը, ինչպէս եւ անէծքը ընդունողը հաւատան անոր, սպասեն պատուհասին գալուն:

Հոգեբանութիւնը եւ կենսաբանութիւնը օգտակար տուեալներ կը հայթայթեն, որոնցմով կարելի է բացատրել հարցը: Ծանօթ է որ ամէն արարած կը յարմարի իր միջավայրին ու պայմաններուն: Այս յարմարումը միշտ գիտակցութեամբ չէ, կը կատարուի այլ անհատ կենդանիի ներքին-գոյութեան մղող ոյժով մը. [illegible] ջոցը, որ կենդանական աշխարհի [illegible] վրայ գտնուող արարած մըն է, իր միջավայրին, իր ապրած հողին եւ բուսականութեան հետ գոյնը կը փոխէ, բնութեան յարմարելու ներքին ճիգն է որ կը գործէ:

Մարդոց մէջ ալ այդ ներքին ոյժը գոյութիւն ունի, ան մեծ դեր կը կատարէ մարդոց յաջողութեան եւ յառաջդիմութեան մէջ: Այդ ոյժին ընթանալի կերպերէն մէկն ալ հաւատքն է: Ինքնաթելադրութիւնը ուրիշ մէկ

(1) Տպ. Կ. Պոլիս 1725. էջ 620-634:

(2) Շիրակ, էջ 103:

(3) Տես Սիոն, ԺԹ. տարի 83. Մկրտիչ արք. Աղաւնունի յօդուածը՝ Յովհ. Երզնկացիի մասին:

(4) Տաթեւ տարեցոյց Զ. տարի էջ 297-8 (Արտակ եպիսկ. Սմբատեան) եւ Ալիշան. Սիսական, էջ 236:

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԷԼԵԱՆ

Ակնթարթի մը մէջ մենք չորս տուներն բոլորտիքը կը վազվզէինք: Ուիլ ու ես մեր կեանքով անցքին դուռը խորտակեցինք: Մընթին եւ Ֆրէտը մեզ հրելով ներս մտան եւ մինչեւ իմ աչքերուս եւ կոկորդիս մուխը մէկ կողմ վանելս, տեսայ որ անապարանքով դուրս կ'ելլէին, իրենց բազուկներուն մէջ առած երկու տարեց կիներ, կիները կը ճչային, իսկ անոնք կը խնդային ու կը հաչային, այնպէս որ հազիւ կրնային վազել: Այն ատեն Ուիլ նոր ահազանգով մը երակներուս արիւնը սառեցուց:

— Երկուաներ՛ն, պոռաց ան: Միգըլը ամբարին մէջ մնաց:

Կիները ձգելով, չորս մէկանց կրկին պատին ծակէն ներս, մտանք շէնքին դժոխային ջերմութեան մէջ եւ ամբարին դրացուած կափարիչը բանալով Միգըլը դուրս քաշեցինք եւ [illegible] ... ցնով եւ պոռալով զինքը բացուածքէն դուրս հանեցինք. այդ միջոցին Ֆրէտ տկարութիւն մը զգալով գետին ինկաւ:

— Միգըլ, ըսաւ Ուիլ, Ֆրէտին սիրտը քննելով, Աստուած գթայ վրադ, եթէ բարեկամիս՝ Օքսին մահուան պատճառ եղար:

Ֆրէտ չմեռաւ, ոչ թէ անոր համար որ կ'ուզէր «երկնային» մատնութենէն փրկել, այլ որովհետեւ կը փափաքէր հանդիսատ կերպով փախչիլ:

— Ներսը կը պարպէ, առ լաւ է, ըսաւ մթութեան մէջ ձայն մը: Տաքութիւնը անցաւ: Կ'աղէկնայ այլեւս: Բայց սահրաները պէտք էր որ մարդոց բնաւորութիւնները գրող այդ մարդը ամբարին մէջ թողէին, ուր անանց մեզ կրկնակի նեղութիւն պատճառելու, իր տերոջը բախտին պիտի արժանանար:

Բուսթէմ Խան լոյսին մէջ նկաւ. գիմացի մուտքէն դուրս ելլողներէն ամենավերջինը ըլլալուն՝ մօրուքը կիսովին այրած էր եւ կատղած ջորիի մը կողմէն ալ աքացի ստացած էր:

— Գերմանացին ի՞նչ ըրիր, հարցուց Մընթին:

— Ո՛չ, սահիպ: Ոչինչ. իրաւ կ'ըսեմ ես բան չըրի: Թուրքին եօթը տղաքն էին, գնչուներուն կողմէ քաշքըշուած: Այս տեղը կրակի տուողը Գերմանացին էր: Այն աղջիկը զոր Մակա Ժախը կը կոչեն, անոր հրդեհելը տեսեր է: Կատուի նման անկիւն կը դիտէ եղեր, յուսալով այդպիսով զբօսնուլ, երբ Գերմանացին կրակէն իր մօտ թուղթ կայծով մը իր կապերը այրեր է: Դուրս ցատկած երկրորդ կրակի կտոր մը դէպի բաժանման պատը նետելով շէնքին բանկերուն պատճառ դարձեր է: Ամբողջ պատասխանատուն այդ անպիտանն է սահիպ:

— Կը կարծե՞ս, հարցուց Մընթին:

— Այո, սահիպ, ան է: Անմիջապէս վերջ Թուրք ոստայն կապերը քակելով անոր ականջին պոռացեր է որ պէտք փախչի եւ ըսէ թէ Հայերը այրեցին Քանիփէն: Թէեւ Կրէկոր Ժախը թուրքը սպաննեց: Եւ Մակայ մինչեւ բացուածքը հետապնդելով Գերմանացին, եղելութիւնն հաղորդեց նոր հասնող Զէյթունցիներուն ոմանց, որոնք զէնքը բռնելով դարձեալ նետուեցին կրակին մէջ, ուր կը մնայ: Սկսած եմ համակրիլ այս Զէյթունցիներուն, գնչուներն իսկ առաջուընէ աւելի կը սիրեմ: Դատողութեան տէր եւ գործունեայ մարդիկ են անոնք:

— Արիւնի՜ մարդիկ, յանդիմանեց Մընթին: Թուրք սրճարանատէրն ու իր եօթը տղաքը ի՞նչ եղան:

— Անոնք ալ պիտի այրին, եթէ սահիպը կը հրամայէ:

— Եթէ անոնք այրին, դուն ալ կ'այրիս: Գագի՞կն ուր է:

— Գնաց տեսնելու թէ սահիպներուն ձիերը պատրաստ եւ թամբուա՞ծ են: Գագիկը գլխ սահիպներուն մօտ ղրկեց, ըսելու համար որ մեկնելու ատենն է: Պէտք է հեռանալ մինչեւ Թուրքերուն հոս հասնիլը, այրած տունին պատճառով անոնց վրէժխնդրութեան նշանակ չըլլալու համար: Գերմանացին հոն գտնուելուն փաստը ըլլայ կամ ոչ, անոնք վստահաբար պիտի ըսեն որ Հայերը այրեցին տունը:

Յետոյ լսեցինք Գագիկին ձայնը, որ բարձրաձայն կը կանչէր.

«Հայտէ-չապուք»: Եւ վերցնելով Փիթըր Միգըլը շէնքին շուրջը վազեցինք, ուր բոցերէն սարսափահար ձիերը արդէն թամբուած էին: Հոն թողուցինք Թուրքն ու իր եօթը զաւակներն ու երկու կիները, որպէսզի իրենց ուզած ձեւով պատմեն եղելութիւնը:

ԳԼՈՒԽ Ց

Անոնք որ բնաւ մութին մէջ չեն ձիավարած յեղուզակներու հետ կողք կողքի, եռեւը թողելով այրող տուն մը եւ ջարդուած ու հրդեհուած գիւղերէն յառաջ եկած կարմիր հորիզոն մը, ըսենք որ այդպէս ընելու զգացումը հրճուալի է ու վայրի, եւ ոչ առանց ամբարիշտ հաճոյքի:

Կատաղի ուրախութիւն մը եւ մեծ փորձանք մը անցուցած ըլլալու գիտակցութիւնը ունէինք: Վայրկեան մը տեսակէտները մէկ կողմ նետուած էին: Այդ ժամին մենք [illegible] դղեակի մը համար փնտռտուքի եղողները չէինք, ոչ ալ որսորդ կամ զբօսաշրջիկ: Գագիկի եռեւէն մեր ձիերը քշած առեններիս ազատութեան հովին ներու պարտադրած յարգանքը հոն ստուած էինք: Արտանց աւազակ եղած չէինք, եւ մեզմէ մէկը Անգլիացի խորհրդակա՞ն մը:

Կիները— մէջն ըլլալով Մակայն— առաջեւէ կ'երթային: Մեր շուրջը [illegible] սայլերով լեցուած էր, որովհետեւ Զէյթունցիները ասոր տունէն սրճարանատիրոջ կովերն ու եզները եւ իրենց արջառին հետ միասին մեզ կը քշէին: Ճարճատող բոցերը հոն համար փառանքի ազդանշան կը հանդիսանային, ուստի պէտք էր [illegible]:

Մընթի Գագիկի ուշադրութիւնը հրաւիրեց այն պարագան թէ անիմաստութիւն է այդ արջառով ճամբորդելը դէպ ատուն չեղած: Այն ժամանակ Գագիկ նետի մը նման ձին քշելով [illegible] սուր ձայնով մը կանչեց որ [illegible]: Թուրք գերիները, ձեռքերնին կռնակի վրայ պինդ կապուած եւ ձիերուն վրայ կծկուած յետոյ Զէյթունցի Հայերուն մէջտեղէն կ'երթային:

(Շար.)

ՄԵԾԵՐՆ ՈՒ ՓՈՔՐԵՐԸ

…աւոգքը կնքել, չեզոք պատնէշ. …ռատել տալ, չեզոք խոստմնազանց …ել ստորագրութիւն տալ, չեզոք …ել վայն: Առանց հասարակ մտահ…ոգել … Համար քրէական …ութիւններու …իւնքներ են, բանտով պատժելի:

Բայց պետութեանց, մանաւանդ …երու եւ հզօրներու համար, յանձ…ները չեն սանք, այլ մարզանք, օր…, … քաղաքականութեան պահանջ, … իրաւունքին խնդիր, եւ եթէ կ'ու…պարութեան խնդիր, նոյնիսկ իմաստութեան վկայա…

Ուրիշնե՞ր կ'ուզէք: Բազմաթիւ են: …ամէնէն թարմը:

Գերմանիոյ Առաջնորդը — ոչ իմա… — Սեպտ. 26ին խօսեցաւ մեծ …մը եւ աշխարհ ունկնդրեց: Այդ …մական ճառին մէջ ան չմոռցաւ …ել, թէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ իր …պահանջը եթէ գոհացուի, այլ…րիշ հողային պահանջ պիտի …ւնենայ Եւրոպայի մէջ:

…քաղաքական խիստ կարեւոր …է անտարակոյս:

Բայց տեղին չէ՞ յիշել, որ նոյն Առաջնորդը, Սաար ժամնելու առթիւ, …6 Մարտ 7ին նոյնքան հանդիսաւոր …ով տուած էր հետեւեալ խոս…ը՝ — «Մենք Գերմանները այլեւս …հողային պահանջներ չունինք Եւրոպայի մէջ»:

Եւ այս խոստումէն հազիւ երկու տարի անցած նոյն Գերմանիան աքչռեց Աւստրիա: Այսօր այլեւս աշխարհի քարտէսին վրայ Աւստրիա գոյութիւն չունի:

Վերի խոստումէն հազիւ երկուքուկէս տարի անցած՝ Հիթլէր առեղծեց Զուտէթեան հարցը, որ այնքան արիւն ու քրտինք թափել տուաւ Անգլիոյ վարչապետին:

Սեպտեմբեր 26ի խոստումը արդեօ՞ք պիտի չնմանի Մարտ 7ի խոստումին…

Անհատներ երբ խոստմնազանց ըլլան, օրէնքը կը պատժէ: Ո՞վ խօսք պիտի հասկցնէ խոստմնազանց պետութեան մը, մանաւանդ եթէ ան Գերմանիոյ նման մեծ է, մինչեւ ակռաները զէն ու զրահ հագած, խոժոռ, սպառնական ու անզիջող:

Եթէ խոստմնազանցը փոքր պետութիւն մը ըլլար, մեծերը կ'իջեցնէին յախուռ գլխուն ու տեղը կը նստեցնէին: Բայց ո՞վ զանգակ պիտի կապէ մեծ մեղանչողին հանդէպ:

Աւա՜ղ, ոչ ոք: Մեծերը կը մեղանչեն, փոքրերը կը տուժեն: Աշխարհի օրէնքը բուն էութեան փոխուած չէ Ադամէն ասդին, հոգ չէ թէ մարդիկ Ժընեւի մէջ Ազգերու Դաշնակցութիւնը ստեղծեն, որպէսզի տարին անգամ մը վրան ծիծաղին:

Բարոյակա՞ն: Բայց անիկա տկարներու համար է միայն: Մեծերը ուժ ունին, ա՛լ ի՞նչ ընեն բարոյականը:

ԱՍԱՏՈՒՐ

…ւորն է այդ ներքին ոյժին:

…ոգ իր վրայ կը պարտադրէ ըլլալ … այն, որուն կ'ըղձայ:

Այս ներքին ոյժը երբեմն գիտակ…ցութեամբ կ'արտայայտուի: Հոգեկան…թենէն գիտենք ձգտումը, …ջը եւ անոր գործադրութեան փու…ը: Երբեմն անգիտակցութեամբ է …ր կեանքի պայքարը կը տանինք, մեր …թեան, մեր էութեան մէջ թաքուն …որութիւն մը կը մղէ մեծ գործե…, կամ կեանքի ամենադժուարին …պարներու մէջ յաղթական դուրս …լու:

Ժողովուրդներն ալ, անհատներու …ես, ունին ապրելու, յարատեւելու …յդ ներքին ոյժը: Ան տեսակ տեսակ …ներով կը յայտնուի: Հին …ական փիլիսոփայութեան մէջ …ուած կ'ըսեն այն ուժին, որ ան…որ իր լինելութեան կը հասցնէ: Ժողովուրդներու այդ ներքին ոյժի …յանութիւնները զանազան երեւոյթ…ներու տակ կը փոխանցուին սերունդէ սերունդ. երբ նոր սերունդը չունի …ցնել սերունդի յատուկ ժառանգելի …յդ յատկութիւնները, կ'ըսենք թէ …լասերում կամ այլասերում կայ:

Ժողովուրդի մը կամ անհատի մը …րոյ արձակուած անէծքը յաճախ կը …ործէ առանց երեւալու. կը խորտա…կէ ներքին դիմադրական ոյժը, կը …կարացնէ անհատը, զայն խոցելի կը …րձնէ: Երբ ժողովուրդ մըն է ա…նիծուածը, ան հետզհետէ կը կորսնցնէ իր գոյութեան մասին հաւատքը, …նոր մէջ կը տկարանայ ինքնապաշտ…պանութեան բնազդը:

Ինչո՞ւ դիմադրել երբ «անիծուած» …է երկինքէն, դատապարտուած է կոր…սուելու:

Նոյն մտայնութիւնն էր որ պաշա…րած էր հայ ժողովուրդի եւ իշխան…ներու հոգին, երբ Լէնկթիմուր Հայաստան արշաւեց: Հայ ժողովուրդը զայն համարեց Աստուծմէ ղըրկուած պատիժ, չպայքարեցաւ անոր դէմ. զուցէ հայ զօրաւոր ուժերուն առջեւ տեղի տար թաթարական հեղեղը, որ ըստ կարգ մը պատմագիրներու 25—35,000 հոգին չէր անցներ: Հայ իշխանները խոյս կուտան լեռները՝ ժողովուրդը ձգած իր բաղդին. իսկ հայ ճակատագրապաշտ քրիստոնեան կ'ողբայ «Մեղք իմ ծովացեալ Նման զգուեդ անօրինաց ի վերայ քրիստոնէից, մանաւանդ ի վերայ տանս Բուրդելի» կը գրէ Յակոբ Գրիչ, աշակերտ Որոտնեցիի (1383):

Այս մտայնութիւնը ունէր քրիստոնեայ աշխարհը երբ Լէնկթիմուր Հայաստան արշաւեց: Ան անդամալուծուած էր այս «երկնառաք պատիժ»ին առջեւ, խորտակուած էր անոր դիմադրական ոյժը:

Ինչպէս հաւատքը եւ ինքնաթելադրութիւնը կը զօրացնեն մարդուն ներքին կեցուածքը, հակառակ իմաստով՝ անիծուած ըլլալու հաւատքը կը տկարացնէ անոր ապրելու, դիմադրելու ոյժը: Նոյնիսկ այն ատեն, երբ մարդ սկեպտիկ է եւ չի հաւատար անոր, ան կը գործէ անգիտակցաբար, կը թափանցէ անիծեալին ներքին էութեան մէջ ու թերեւս կ'աւերէ անոր կենսաբանական բջիջներու ներդաշնակ գործունէութիւնը:

Պատմութենէն գիտենք թէ ինչպէս իշխանաւորներ ընկճուած են անէծքներու եւ անաթէմաներու վճիռին տակ, իրենց խրոխտ ճակատները խոնարհեցուցած են, թողութիւն խնդրած եւ ապաշխարհած են, որպէսզի անէծքը վերցուի:

Այսօր կը թուի թէ անցած է անէծքի դարը: Գիտակցութիւնը զինուած է գիտութեան տուեալներով: Մենք փորձեցինք մեկնել ու հարցին տալ կարելի լուծումը:

Վ. ՄԵԼԻՔԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԵՌԱԳՈՅՆԸ

Քու ծալքիդ տակ մենք շնչեցինք օ՛դն ազատ.
Մեր լեռներուն, մեր փոթորկող երկնքին
Հողմերուն մէջ քեզ ողջունեց լիաթոք
Ոսկեղէն դարձող մեր վաշտերուն հուրրա՛ն վէս.
Տեսանք մենք քու ծրփալն լայնշունչ վեհութեամբ՝
Կատարին դէմ խրճիթներու եւ մատրան.
Գեղեցի՜կ էր քու փողփողիլն երկնի դէմ,
Երբ մեր բերրի դաշտերուն մէջ ցորենի
Կը բարձրանար երգն արօրին եւ խոփին,
Մինչ զէն ու զարդն հայ արդարադատ գունդերուն՝
Ազատութեան կենսատարգեւ այգին մէջ:

Մարտերէ մարտ եւ պատնէշ առ պատնէշ
Վազցուցինք քեզ. մեր լանջքին դէմ կեցա՛ր դուն
Զո՛ւարթ եւ խրոխտ, ինչպէս արծուին մագիլն հոծ՝
Թուրքէն տաշուած քարակոյտին վէրքին մէջ.
Ձիչա՛ւ երբեք քու ձերբազատ մեծութիւնն
Անգթութեան գիշերին մէջ. մեր զինուորն
Վե՛ր բռնեց քեզ, երբ կը կռուէր կուրծք կուրծքի
Ոսոխին դէմ. երբ ադուամաղ իր տարիքն
Կը մահանար պայքարին մէջ՝ դա՛րձեալ վեր
Ան տէգեց քեզ, որովհետեւ ան տենչաց
Մեռնիլ միայն քու սրբազան շուքին տակ:

Փայլէ՛ դրօշ, բա՛ց քու ծալքերդ, փողփողէ՛,
Դուն ոգին ես մեր հայրերուն եւ երկրին
Որ կը շրջի ափունքէ ափ, դուն կուտաս
Թա՛փ մեր սրտին. դուն հաւա՛տքն ես արդար
Որ չի՛ մեռնիր երկրի վրայ, որ կ'ապրէ
Անմահութիւն մեր երազին, որ ունի
Իր լուսածագ խորքին աշխարհ մ'արգասաբեր,
Որուն միակ բընակիչներն են խորին՝
Մեր կաշմբուռն խոէշքն եւ յո՛յսն անբասիր,
Անդրդուելի մեր տառապանքն հայաշէն,
Եւ մեր վշտին խորիմաստ դէմքն անծրփին:

Փայլէ՛ դրօշ. մեր ներշնչեալ էութիւնն՝
Կը դիտէ քեզ. մենք քեզմով ենք խանդով լի.
Քու օրօրումն երթին մէջ կարծես լայն
Թեւաբաղձ մ'է բոյնէ զուրկ թռչունի.
Մեզ կ'երեւին քու հովանւոյդ տակ դարձեալ
Մեր հերոսները, մեր հայրերուն շարքերն հոծ,
Եւ շօգեղինեդ հարուածներու տակ կայտառ
Թմբուկները պիրկ եւ շեփորները ու զէնքերն,
Եւ մոլեռանդ զաւարտակներն մեր ցեղին,
Որոնք խումբ խումբ կը հաւաքուին քեւիդ տակ,
Իրենց սրտին մէջ ճօճելով մարտի սէրն:

Փայլէ՛ դրօշ. վե՛ր փոքրացած աշխարհէն,
Այս ստահակ եւ բռնակալ ցոլիրէն,
Ուր զօրաւորն ամենէն վատ կուտան է,
Ուր սեւաթոյր եւ անաստուած օրուան մէջ՝
Արդարութիւնն կ'արտասուէ տաք արցունքներ.
Վե՛ր հայ դրօշ. աւելի՛ վեր. քու վայրերդ
Աստղն է երկնի եւ իր ամպերն յակինթէ.
Քու մարտական կենսունակ կեանքերդ չեդաւ
Ո՛չ ոքէ վար. ո՛չ մէկ դրօշ աւելի
Փառքով ծրփաց մեռեալներուն վրայ սուրբ,
Եւ տրտմադէմ աւերակաց վըրայ խոր:

Փայլէ՛ դրօշ. մենք ծնրադիր կ'ուխտենք այժմ
Որ դուն դարձեալ պիտ' երեւիս մեր երկրին
Պատուին վրայ. մենք քեզ դարձեալ պիտ' բերենք
Արարատի եւ Մասիսի գագաթին.
Պիտ' փրկենք քեզ մեր արիւնով եւ մահուամբ.
Մեր ջըլապինդ բազուկներն քեզ պիտ' տանին
Դէպի դղեակն ազատութեան. յո՛կ քեզմո՛վ
Մենք պիտ' եգրենք ժեռուտ սահմանն ալեծուփ՝
Մեր խաչտանգուած հայրենիքին. յո՛կ քեզմո՛վ
Մենք պիտ' պատենք մահն ու վէրքերն լայնաբաց
Մեր անտրտունջ եւ սրբազան զինուորին:

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

[illegible]

Այդ Տէրվիշը՝ ինչպէս ուրիշ ջարդարարներ՝ ողջ է դեռ Թուրքիա: Փաթթոցին ձեւը փոխած ըլլայ թերեւս, բայց՝ բայց՝ կ'երդնում՝ ոչ ուղեղը….

Ինծ աւելին կայ:

Տղէ՛ս, մոլեռանդութեան ուրիշ օրինակ մը: Խնդալիք պատմութիւն — եւ չհնդացի սակայն — եթէ ջարդի, եաթաղանի, աքսորի խօսք ըլլար, դուխ չցուցնէի պիտի: Այդ նիւթերէն իւրաքանչիւր հայ իր անգիր հարցերն ունի արդէն:

Տասնըչինդ տասնըվեցի ձմեռն էր: Ունիկի հանող փուշերն անգամ ձիւնին տակ՝ հօտը ստիպուած էր գոմերու մէջ բանտարկուիլ:

Անատոլուի երկրագործը տարին երեք չորս ամիս Իլք կիւզ, Օրթա կիւզ, Սօն կիւզ; Ձէմիէրի, Կիւճիւք— կը կարուի աշխարհէն: Կը կղզիանայ իր գեղին մէջ:

Էրիկմարդիկ՝ անասուններու կեր տալէ զատ՝ ուրիշ գործ չեն ունենար: Հիւրանոցէ հիւրանոց հաւաքուելով, օճախին շուրջ փռուած, ծո՛յլ, ծո՛յլ, շաղակրատելով օր, ժամ կը մեռցնեն:

Կիներու, հարսներու համար շալվար, գուլպայ, «չէփիկէն» հիւսելու օրերն են ձմեռը:

Աղջիկները «ճիհէզ» կը պատրաստեն:

Իսկ տղոց՝ փորի ցաւ կը բերէ ձիւնը…

Ըսին թէ եկեր էր հօճան, բացուեր էր մէտրէսէն:

— Ծիւքրի, դո՛ւն ալ պիտի երթաս, Գուրանը կարդալ պիտի սորվիս, ըսաւ ինծի Հիւսնի աղան:

Դպրո՜ց: Կարդա՞լ: Ինչո՞ւ չէ: Պատառ պատառ եղած հագուստներով, ստած արեւներով, բուքին փոթորիկին քաշուած հեղ աղբիւրէն ջուր հրելու, ճակնդեղ կարած մատներով մինչեւ իրիկուն փայտ կոտրելու տեղ՝ տաք տեղ նստելով Գուրան պիտի կարդայի:

Մեր ոչխարներու գոմէն քիչ մը վերեւ, անոր համար որ, դպրոց կոչուած նախնական անհեթեթ երկու պատուհաններ — պատին վրայ՝ արակիներով պատուհաններ: Տանիքին մէջտեղը բացուած ծակի մասին չէ խօսք — եւ հօճային համար ալ՝ կոշտ փայտերով շինուած պատուանդան մը ունէր:

Ծերուկը, եր խուշոր, լափ ու մաշած, գոյն նետած «ճիւրխա»յին, հաստ ու ճերմակի նմանող փաթթոցին տակ ճզմուած, պոռալ պոռչտալով շարք շարք «խասըր»ի վրայ ծունկի նստեցուց մեզ:

Ու միասին՝ գլուխին ծռելով ու շրջակուելով՝ ռնգային միօրինակ եղանակով մը կը կրկնէինք հօճային նախադասութիւնը:

Պիսմիլլահի րահմանի րահիմ:

Ղուլ հու Ալլահ ու ահէտ Ալլահ ու սամէտ

Լէմ եէլուտ վէ լէմ եուլէտ վէ լէմ յէ քուն լէ հու՝

Ղուլ հու էն ահէտ(*):

Եթէ մեռցուցի աղուոր արաբերէնը, իմս չէ յանցանքը: Իմս չէ յանցանքը: Կ'երդնում՝ Գուրանի, Աստուածոյ վրայ՝ հօճան այդպէս սորվեցուց մեզի:

Ու հաւկնալ ուզելու, ճիշդ հնչելու, ուշիմ, խելացի աշակերտ երեւալու ճիգերս կայծ թափեցին աչքերուս:

Շաբաթ չանցած զոց սորվեցայ դասս:

Ու իմ կարգիս՝ կարդացի, ու այնչափ լաւ, սահուն արտասանեցի որ հօճան բոլորին առջեւ «աֆէրիմ» ըսաւ ինծի:

Յաղթական էի, հպարտացայ:

Մէջս սակայն՝ անհանդարտութիւն մը աւելցուց հօճային «աֆէրիմ»ը:

(*) Յանուն շատ ողորմած եւ կարեկից Աստուծոյ
Մի է Աստուած
Աստուած յաւիտենական
Ոչ ծնաւ, ոչ ծնունդ տուաւ ան
Հաւասարող անոր ոչ մէկը կայ:

Երրորդութեան գաղափարը ժխտելով՝ խայթը քրիստոնէութենէն առջառող հիմնական գլուխներէն մին Գուրանի:

Ա. ԿԱՊԾՆՑ

(3) (Շար.)

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԵՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

ԼՈՆՏՈՆ — Ինչպէս գրած էինք, Անգլիոյ վարչապետը երկար ճառ մը խօսեցաւ Սեպտ. 28ին, Երեսփ. Ժողովին առջեւ, որ բացառաբար նիստի հրաւիրուած էր, չեխոսլովաքեան տագնապին առթիւ: Անգլիերէն բնագրէն քաղելով մաս - մաս պիտի հրատարակենք այդ պատմական ճառը, որ երեւան կը հանէ շարք մը ծանրակշիռ յայտնութիւններ.—

Ա.

ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՐՄԱՏԸ

Երբ Երեսփ. Ժողովը յուլիսի վերջը փակուեցաւ, շատեր դիմեցին ինծ, որ վերագումարուի ժամանակէն առաջ: Այս դիմումը կատարողները նկատի ունէին Սպանիոյ խնդիրները: Բայց բոլորս ալ կը յուսայինք, թէ խորհրդարանը հետաքրքրող դէպքերը ի վերջոյ խաղաղ լուծման մը պիտի յանգէին եւ անհրաժեշտութիւն պիտի չծագէր բացառիկ նստաշրջանի:

Դժբախտաբար այս յոյսերը չարդարացան: Այսօր մենք կը դիմագրաւենք կացութիւն մը, որ իր նմանը չունի 1914էն ի վեր:

Այսօրուան վէճին արմատը կարենալ գտնելու համար, անհրաժեշտ պիտի ըլլար երթալ ետ մինչեւ այն օրը, երբ կազմուեցաւ Չեխոսլովաքիա պետութիւնը՝ իր այլատարր բնակչութիւններով…

ԵՐԵՔ ԵԼՔԵՐ

Բրիտանական կառավարութեան առջեւ երեք ելքեր կային.—

1. Կրնայինք սպառնալ Գերմանիոյ, թէ պատերազմի կը մտնենք, եթէ յարձակում գործէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ:

2.— Կրնայինք չէզոք նստիլ եւ թոյլ տալ, որ իրերը ընթանան իրենց ճամբով:

3.— Վերջապէս, կրնայինք վէճին խաղաղ լուծում մը գտնելու փորձ կատարել բանակցութեանց ճամբով:

Առաջին ելքը մերժեցինք, մենք Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ դաշնագրային պարտաւորութեանց տակ չէինք:

Երկրորդը նոյնպէս. երկիրը մեր կողքին պիտի չկանգնէր, եթէ ջանայինք պատերազմի մղել զայն՝ արգիլելու որ փոքրամասնութիւն մը Չեխոսլովաքիոյ մէջ ինքնավարութիւն ձեռք բերէ:

Մենք դիմեցինք երրորդ միջոցին, — բանակցութիւն, որ թերեւս աւելի վտանգաւոր ճամբայ մըն էր, բայց նպատակը այնքան մեծ էր, որ կ'արժէր այդպիսի վտանգի յանձնառու ըլլալ: Եւ երբ լորտ Ռընսիմէն յանձն առաւ երթալ Չեխոսլովաքիա, մենք ուրախացանք մտածելով թէ գտած ենք իրաւարար մը, որ ունի փորձառութիւն, շրջահայեցութիւն եւ վճռականութիւն:

Եթէ ի վերջոյ լորտ Ռընսիմէնի առաքելութիւնը յաջողութեամբ չպսակուեցաւ, ատոր յանցանքը իրենը չէ. մենք եւ ամբողջ Եւրոպան միայն երախտագիտութիւն ունինք իրեն եւ իր գործակիցներուն հանդէպ, որոնք իրենց երկար եւ աշխատ ճիգերով յօգուտ խաղաղութեան՝ շահեցան երկու վիճող կողմերու ալ յարգանքն ու վստահութիւնը:

ԱՆՁՐԳԵՏԸ ՇԱՏ ԼԱՑՆ ԷՐ

Սեպտեմբեր 21ին լորտ Ռընսիմէն ինծի ուղղեց նամակ մը, որ կը խտացնէր իր առաքելութեան տեսութիւնները:

Այս նամակին ուշադրաւ կէտերը կարելի է խտացնել հետեւեալ կերպով.—

Յունիս 7ին Զուտէթեան գերման կուսակցութիւնը հրապարակ դրած էր որոշ առաջարկներ, որոնք կը պարունակէին Քարլսպատի մէջ Հէր Հէյնլայնի ապրիլ 24ին խօսած ճառին ութ կէտերը: Չեխ կառավարութիւնն ալ իր կարգին մշակած էր ազգութիւններու օրինագիծ մը, լեզուական օրինագիծ մը եւ վարչական բարենորոգումներու օրինագիծ մը:

Օգոստոսի կէսին արդէն յայտնի էր լորտ Ռընսիմէնին, թէ երկու կողմերու առաջարկներուն միջեւ անջրպետը խիստ լայն էր: Ուստի ան ամէն ջանք գործ դրաւ իրաւախոհութեան և յաջողեցաւ համոզել, որ Զուտէթեան գերման կուսակցութիւնը բանակցութիւնները չխզէ, իսկ առք. Պրակի կառավարութիւնն ալ մշակէ օգոստոս 21ի առաջարկութիւնը, որ կը թուէր թէ Զուտէթեան գերման ղեկավարներուն կողմէ պիտի ընդունուէր իբր բանակցութեանց հիմ:

Սեպտ. 1ին եւ 2ին Հէր Հէյնլայն գնաց Պէրխթէսկատէն խորհրդակցելու Հէր Հիթլէրին հետ կացութեան մասին: Հէր Հէյնլայն Հիթլէրին կը տանէր լորտ Ռընսիմէնի կողմէ նամակ մը, ուր յոյս կը յայտնուէր, թէ Հիթլէր պիտի ընդունի չեխ կառավարութեան առաջարկը իբր բանակցութեանց հիմ եւ պիտի թելադրէ, որ Փրակայի բանակցութիւնները շարունակուին:

Լորտ Ռընսիմէնի նամակին ուղղակի պատասխան չեկաւ Հէր Հէյնլայն, բայց վերադարձաւ այն համոզումով, թէ Հէր Հիթլէր կը փափաքի հարցը խաղաղ կերպով լուծել: Իր վերադարձէն ետքն էր, որ Զուտէթեան ղեկավարները պնդեցին Քարլսպատի ճառի ութ կէտերու ամբողջական ընդգրկման վրայ:

Օգոստոս ամսուն լորտ Ռընսիմէն կեդրոնացուց իր ջանքերը, որոշ յաջողութիւններով, երկու կողմի բանակցութիւնները իրարու մօտեցնելու կէտին վրայ:

ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԴԻՏԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ

Այսուհանդերձ, անդին Գերմանիոյ մէջ տեղի ունեցող դէպքերը սկսան որոշ մտահոգութիւն պատճառել Նորին Վեհափառութեան կառավարութեան: Յուլիս 28ին արտաքին նախարարը անձնական նամակ մը գրած էր գերման արտաքին նախարարին, եւ ցաւ յայտնած էր, որ գերման նախարարը Պերլինի մէջ դեսպան Սըր Նէվիլ Հէնտէրսընին ըսած էր, թէ գերման կառավարութիւնը վերապահ դիրք ունի լորտ Ռընսիմէնի առաքելութեան հանդէպ եւ զայն կը նկատէ միմիայն իբրեւ Անգլիացիներու վերաբերեալ գործ մը: Մեր արտաքին նախարարը յոյս կը յայտնէր, որ գերման կառավարութիւնը պիտի գործակցի անգլիական կառավարութեան՝ խաղաղութեամբ լուծելու վէճը եւ այս կերպով ճանապարհ հարթելու որ վերահաստատուին Մեծն Բրիտանիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ փոխադարձ վստահութեան եւ գործակցութեան յարաբերութիւնները:

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ ՎՏԱՆԳՈՒԱԾ

Օգոստոսի սկիզբը մենք տեղեկացանք, որ Գերմանիոյ մէջ արտակարգ ծաւալով զինուորական պատրաստութիւններ տեղի կ'ունենան: Զէնքի տակ կանչեցին պահեստի ուժերը, արատ չարձակեցին այն զինուորները, որոնց ծառայութեան ժամանակը լրացած էր, կազմեցին գործաւորական վաշտեր լրացնելու արեւմտեան սահմանի գերման ամրութիւնները, ինչպէս նաեւ իրաւունք տրուեցաւ զինուորական իշխանութեանց, որ բռնագրաւեն ապրանք ու աշխատանք:

Այս քայլերը, որոնք տակն ու վրայ ըրած էին քաղաքային կեանքը Գերմանիոյ մէջ, չէին կրնար չի նկատուիլ արտասահմանի մէջ իբրեւ կէս զօրաշարժի համարժէք, եւ մտածել կուտային, թէ գերման կառավարութիւնը վճռած է Զուտէթեան խնդիրը լուծել, զէնքի ուժով ի հարկին, մինչեւ աշուն:

Այս կացութեան առջեւ, Պերլինի անգլիական դեսպանին հրահանգ տրուեցաւ յիշեցնելու գերման կառավարութեան, թէ այս անբնական քայլերը պիտի նկատուին արտասահմանի մէջ իբր սպառնալիք Չեխոսլովաքիոյ, թէ պիտի շատցնեն լարուածութիւնը ամբողջ Եւրոպայի մէջ եւ թէ պիտի մղեն, որ չեխոսլովաք կառավարութիւնն ալ իր կարգին նախազգուշական նման միջոցներ ձեռք առնէ:

ՕՐՍ ՀԱՒՆՐԷՆ

Ամանորը Յունուար 1ինս տօնելու սովորութիւնը բաղդատաբար նոր ժամանակներու մէջ ընդունուած է:

Հին օրացոյցները եւ ժամանակագիրները Սեպտեմբերը ընդունած էին իբրեւ նոր տարի: Այս ամսուն կը սկսէր ամանորը հին Եգիպտացիներու, Փիւնիկեցիներու եւ Պարսիկներու համար: Հին Եբրայեցիներուն ալ նոր տարին կը սկսէր սեպտեմբեր 21էն ոչ շատ ուշ: Ֆրանսական յեղափոխութեան օրացոյցը ամանորը նշանակեց աշնան առաջին օրը՝ սեպտ. 22, 1792ին: Հին Գրիգորեան, Կ. Պոլսոյ քաղաքային, Անտիոքի, Մակեդոնական եւ Անտիոքի կայսերական տոմարներ ամանորը կը սկսէին սեպտ. 11ին: Իսկ Աղեքսանդրեան տոմարը ընդունած էր օգոստ. 29:

ՄԻՒՆԻԽԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԲՆԱԳԻՐԸ

Ահաւասիկ բնագիրը այն համաձայնութեան որ կնքուեցաւ Միւնիխի մէջ, Սեպտ. 29ին, Մեծն Բրիտանիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ.—

Չորս պետութիւնները,— Գերմանիա, Միացեալ Թագաւորութիւն (Մեծն Բրիտանիա), Ֆրանսա, Իտալիա, նկատի առնելով արդէն սկզբունքով իրականացած կարգադրութիւնը Գերմանիոյ թողելու համար Զուտէթեան Գերմաններու հողերը, համաձայնած են հետեւեալ տրամադրութեանց եւ պայմաններու վրայ, որ կը վերաբերին այդ փոխանցումի գործողութեանց: Այս համաձայնութեամբ, պետութիւններէն իւրաքանչիւրը յանձն կ'առնէ կատարել անհրաժեշտ ձեռնարկները, ապահովելու համար անոր գործադրութիւնը.—

1. Պարպումը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 1ին:

2. Միացեալ Թագաւորութիւնը, Ֆրանսա եւ Իտալիա կ'ընդունին թէ խնդրոյ առարկայ երկրամասին պարպումը պէտք է լրանայ Հոկտեմբեր 10ին, առանց քանդելու որ եւ է հաստատութիւն: Չեխոսլովաքեան կառավարութիւնը պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնէ այդ պարպումը կատարելու առանց որ եւ է վնաս հասած ըլլալու նոյն հաստատութեանց:

3. Պարպումի պայմաններուն մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին միջազգային յանձնաժողովի մը կողմէ, բաղկացած Գերմանիոյ, Միացեալ Թագաւորութեան, Ֆրանսայի, Իտալիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչներէն:

4. Գերմանական զօրքին կողմէ գերազանցօրէն գերմանական հողերու աստիճանական գրաւումը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 1ին: Ցարակից քարտէսին վրայ նշանակուած չորս գօտիները (շրջան) գերմանական զօրքին կողմէ պիտի գրաւուին հետեւեալ կարգով.—

Թիւ 1 շրջան՝ հոկտ. 1ին եւ 2ին: Թիւ 2 շրջան հոկտեմբեր 2ին եւ 3ին: Թիւ 3 շրջան հոկտ. 3ին, 4ին եւ 5ին: Թիւ 4 շրջան՝ հոկտ. 6ին եւ 7ին:

Գերազանցօրէն գերմանական միւս հողերը պիտի ճշդուին միջազգային յանձնաժողովին կողմէ եւ գերմանական զօրքին կողմէ պիտի գրաւուին այսօրուընէ մինչեւ Հոկտեմբեր 10:

5. Երրորդ յօդուածով յիշուած միջազգային յանձնաժողովը պիտի ճշդէ այն երկրամասերը ուր հանրաքուէ մը պիտի կատարուի: Այդ երկրամասերը պիտի գրաւուին միջազգային զօրագունդերու կողմէ, մինչեւ ժողովրդական քուէարկութեան լրացումը: Նոյն յանձնաժողովը պիտի ճշդէ նաեւ այն պայմանները որոնց համաձայն պիտի կատարուի հանրաքուէն, իբրեւ հիմ բռնելով Սարի հանրաքուէն: Նմանապէս ան պիտի ճշդէ հանրաքուէի բացման թուականը, որ կրնայ ըլլալ ամէնէն ուշը մինչեւ նոյեմբերի վերջը:

6. Սահմաններու վերջնական ճշդումը պիտի կատարուի միջազգային յանձնաժողովին կողմէ, որ իրաւասութիւն պիտի ունենայ նաեւ, կարգ մը բացառիկ պարագաներու մէջ, չորս պետութեանց յանձնարարելու սահմանափակ փոփոխումներ՝ առանց հանրաքուէի փոխանցելի շրջաններու ազգագրական հանգամանքի որոշման համար:

7. Պիտի հաստատուի նախընտրութեան իրաւունք մը (օփսիոն) բնակիչներու մասին՝ փոխանցելի երկրամասերուն մէջ մը նալու կամ դուրս ելլելու համար: Այդ ընտրութիւնը պիտի գործադրուի վեց ամսուան պայմանաժամի մը մէջ, սկսելով ներկայ համաձայնութեան թուականէն: Գերմանօ-չեխ յանձնաժողով մը պիտի ճշդէ այդ ընտրութեան մանրամասնութիւնը, պիտի քննէ անհրաժեշտ միջոցները դիւրացնելու համար բնակչութեանց փոխանակութիւնը եւ պիտի կարգադրէ այդ փոխանակութիւններէն ծագելիք խնդիրները:

8. Չեխական կառավարութիւնը ներկայ համաձայնութեան կնքումէն սկսելով, չորս շաբթուան ընթացքին պիտի արձակէ այն բոլոր Զուտէթեան Գերմանները որ կը գտնուին զինուորական կամ ոստիկանական կազմին մէջ եւ կ'ուզեն արձակուիլ: Միեւնոյն պայմանաժամին մէջ չեխական կառավարութիւնը պիտի արձակէ այն Զուտէթեան Գերմանները որոնք բանտարկուած են քաղաքական յանցանքներու համար: (Ստորագրութիւններ):

Համաձայնութեան կցուած են չորս յաւելուածներ: Առաջինով բրիտանական եւ ֆրանսական կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ ի զօրու է 1938 սեպտեմբեր 19ի անգլօ-ֆրանսական առաջարկներուն 6րդ յօդուածը, որ կը տրամադրէ միջազգային երաշխաւորութեամբ ապահովել չեխոսլովաք պետութեան նոր սահմանները որ եւ է նախայարձակման դէմ:

Երկրորդ յաւելուածով չորս պետութեանց կառավարութիւնները կը յայտարարեն թէ Չեխոսլովաքիոյ լեհական եւ հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը եթէ մինչեւ երեք ամիս կարգադրուած չըլլայ շահակից պետութեանց համաձայնութեամբ, պիտի քննուի չորս պետութեանց վարչապետներուն ուրիշ մէկ ժողովին մէջ:

Երրորդ յօդուածով փոխանցելի երկրամասէն ծագելիք բոլոր խնդիրները կը յանձնուին միջազգային յանձնաժողովին:

Չորրորդ յօդուածին տրամադրութեամբ, նախատեսուած միջազգային յանձնաժողովը պիտի բաղկանայ Գերմանիոյ արտաքին նախարարէն, երեք պետութեանց Պերլինի դեսպաններէն եւ Չեխոսլովաքիոյ կառավարութեան նշանակած մէկ անդամէն:

*** Գերմանական զօրքը առաջին շրջանը մտաւ շաբաթ առտու հոկտեմբեր 1, գրաւումը շարունակելով այսօր ալ: Այդ շրջանը կը գտնուի Չեխոսլովաքիոյ հարաւային մասին մէջ, Լինցի եւ Փասաուի (Աւստրիա) հիւսիսակողմը:

Այսօր, կիրակի եւ երկուշաբթի գերմանական զօրքը պիտի գրաւէ հիւսիսային շրջանը, Տրէզտէնի հարաւակողմը:

Երկուշաբթի, երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի պիտի գրաւէ արեւմտեան շրջանը, մէջն ըլլալով Քարլսպատը եւ Մարիէնպատը:

Հինգշաբթի եւ ուրբաթ պիտի գրաւէ հիւսիսային շրջանի մէկ մասը, որ սահմանակից է գերմանական Շլեզիոյ:

Եւրոպական տագնապին անդրադարձները Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ

Պէյրութէն կը հեռագրեն Թայմզի (29 սեպտեմբեր).—

Սուրիա եւ Լիբանան եւրոպական տագնապը կը դիմեն յարաճուն անձկութեամբ: Լիբանանի մէջ ֆրանսական զինուորական իշխանութիւնները զօրացուցած են ծովեզերեայ պաշտպանութեան ամրոցները եւ հակօդային մարտկոցները Պէյրութի, Տրիպոլսոյ եւ ուրիշ կէտերու մէջ, արագօրէն չինած լրացուցած են զինուորական նոր օդակայան մը: Այս գործունէութիւնը ցոյց կու տայ, թէ հոգատար պետութիւնը յանկարծակիի չուզեր գալ եւ կ'ըմբռնէ թէ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ պատերազմ մը շուտով կը տարածուի Միջերկրականի վրայ:

Սուրիոյ մէջ օտար յարձակման մը վտանգը աւելի քիչ է. բայց կառավարութեան տկարութիւնը ենթադրել կուտայ, թէ պատերազմի մը պարագային անջատողական ու յեղափոխական շարժումները կը զօրանան եւ կը տարածուին Դամասկոսէն, Հալէպէն, Հոմսէն ու Համայէն դուրս, այն վայրերու մէջ, ուր սուրիական պետութիւնը ուժեղ հեղինակութիւն չի կրնար գործ դնել: Ճէզիրէի շրջանը, որ կը գտնուի Եփրատի եւ Իրաքի ու Թուրքիոյ սահմաններուն միջեւ, խառնակ վիճակի մէջ է: Տուրք չի գանձուիր, քրտական հոծ բնակչութիւնը ըմբոստ է եւ կառավարական պաշտօնեաները չեն համարձակիր երթալ իրենց գործերունկլուխը անցնիլ: Ճէպէլ Տրուզը կեդրոնական կառավարութեան պաշտօնեաներու հրահանգներուն որ եւ է կարեւորութիւն չի տար: Կայ նաեւ խորունկ դժգոհութիւն Լաթաքիոյ Ալէվիներու մէջ:

Սուրիոյ տկարութիւնը պատճառ եղած է, որ Լիբանանի հանրային կարծիքը ուժ չտայ Սուրիոյ եւ Լիբանանի միացման տեսակէտին,— որ երբեք ժողովրդականութիւն գտած չէ Լիբանանի մէջ: Լիբանանցիները աւելի շուտ Սիոնականներու համակիր են: Անոնք չեն վախնար Հրեաներու առեւտրական մրցակցութենէն, որովհետեւ բաւականաչափ ուժեղ են առեւտրական ասպարէզի մէջ, եւ հետեւաբար չեն բաժներ այն հակահրէական ու հականգլիական տրամադրութիւնները, որոնք կը տիրեն Սուրիոյ մէջ: Անկէ զատ՝ Լիբանանի մէջ քրիստոնեայ մեծամասնութիւնը այնքան ալ բարեկամաբար տրամադրուած չէ իսլամ փոքրամասնութեան հանդէպ 1936ի եւ անցեալ տարուան Պէյրութի դէպքերէն ասդին, իսկ Սուրիացիներու մէջ տիրող պառակտումը պատճառ դարձած է, որ Սուրիոյ հետ միացումի հեռանկարը հաշտ աչքով չդիտուի Լիբանանցիներու կողմէ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԻԷՐ ԲԱԶԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 5 Հոկտեմբեր, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կոզիւն» ակումբին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան: Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակը տպուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ:

Գին,— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածները պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածները՝ 7,50 ֆրանք: Անոնց մէկ հատորի ապսպրանքի համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ: Առաւօտեան 10 եւ 15 ֆրանք (բոց եւ քեհի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան գանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, *Մարսէյլ*

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԳԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ ԶՐԿՈՒԵՑԱՆ 416 քաղաքացիներ, որոնց 219ը կիներ են: Ուրիշ հրամանագրով մը հոն կ'առնուին 92 երեւելիներու տրուած շքանշանները, իբրեւ հետեւանք անոնց գործած ոճիրներուն: Այս շնորհազուրկներուն մէջ կը գտնուին դատական նախկին գործավարը՝ Կրիլէնկօ, Մարքս-Էնգէլս կաճառին նախկին տնօրէնը՝ Ռիազանով, որ վտարուեցաւ 1931ին, Լորտկիբանիցէ՝ Անդրիոյ Կեդր. Գործադիր Կոմիտէին նախկին նախագահը եւ ուրիշներ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ 359 հոգի սպաննուած եւ 174 հոգի վիրաւորուած են սեպտեմբերի ընթացքին: Սպանեալներուն 246ը ահաբեկիչներ են, 8ը անգլիացի զինուորներ: Ջեկոյցը կ'ըսէ թէ արաբ ահաբեկիչները բազմաթիւ ձիեր կը գողնան, իրենց մասնաւոր հեծելազօրքը կազմելու համար: Արդէն ձեռք անցուցած են 300 ձիեր, նժոյգներ եւ ջորիներ:

ՁՄԵՌՆԱՅԻՆ ԺԱՄԸ սկսաւ այս գիշեր (շաբաթ): Ջմոռնաք մէկ ժամ ետ տանիլ ժամացոյցը:

ՊԵԼԺԻՈՅ կառավարութիւնը, որ զէնքի տակ առած էր վեց դասեր, որոշեց զանոնք ցրուել երեք-չորս օրէն:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ թերթերը կը գրեն թէ պատերազմը պարզապէս յետաձգուած է եւ «անձնատուութիւն» կը կոչեն Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի բռնած դիրքը: «Իզվեստիա» կ'ըսէ.— «Պատերազմը պարզապէս յետաձգուեցաւ եւ Ֆրանսա ու Անգլիա շատ աւելի տկար դիրք մը ունին այսօր քան առաջ»:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին նախարարը, Թ. Ր. Արաս, Պելկրատ հանգիպեցաւ անջի օր եւ երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Զարուհի Պապոնեան եւ աղջիկը՝ Օր Մայտա, Տէր եւ Տիկին Ս. Պալէնտէրեան կը ծանուցանեն որ այս Կիրակի, 2 Հոկտ. Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15 Rue Jean Goujon, տեղի կ'ունենայ հոգեհանգիստ իրենց ամուսնոյն, հօր եւ աներհօր՝ ողբացեալ ԼԵՒՈՆ ՊԱՊՕՆԵԱՆԻ մահուան տարելիցին առթիւ:

Կը հրաւիրուին ազգականները, բարեկամները եւ հանգուցեալին յիշատակը յարգողները:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հայ երիտասարդ... ընկերակցութեան Հոկտ. 1ի ... երեկոյթ պարահանդէսը յետաձգուած է, ցնոր տնօրինութիւն:

ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ՍԵՒՐԸ

Մխիթարեան Հայրերու Սեւրի ... րատեան վարժարանին ... 1938—1939 տարեշրջանը կը սկսի ... տեմբեր 1էն:

Արձանագրութիւններու ... պէտք է դիմել վարժարանին ... հակը ամէն օր ժամը 15էն 18ը. Rue Troyon-Sèvres (S. et O.):

Տնչութիւն

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dumeme, PARIS (13) — A. DER ...

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 4 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ — MARDI 4 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3551

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՃԱՀՆ ՈՒ ԿՈՐՈՒՍՏԸ

Դեռ կը հնչեն ցնծութեան աղաղակները, քանի որ փարատեցաւ պատերազմի մղձաւանջը, այնքան ահաւոր եւ աննախատեսելի։ Եւ յորդահոսան բազմութիւններ կը շարունակեն երախտագիտութիւն յայտնել չորս «մեծերուն», ինչպէս երբեմն արքաներուն։

Բուն իրականութիւնը այն է որ չորս ջոջերը ուզեցին եւ խափանեցին պատերազմը, ուղղակի եւ անմիջական շահ մը չունենալով անոր մէջ։

Տարբեր պարագաներու տակ, դարձեալ անոնք էին որ պիտի հնչեցնէին մարտակոչը, մէջտեղ նետելով շռնդալից նշանախօսեր, ինչպէս 1914ին։

Միւս կողմէ, կարելի չէ ժխտել թէ այսօր շատ աւելի զօրաւոր են խաղաղութեան ազդակները, քան 20—25 տարի առաջ, երբ թագաւոր-կայսր մը կրնար կրակի տալ ամբողջ Եւրոպան, շահագործելով այս կամ այն պատրուակը։

Այսօրուան վարիչները ստիպուած են նկատի առնել ոչ միայն հանրային կարծիքը, այլ եւ այն միլիոնաւոր կազմակերպուած բազմութիւնները, որ կը կոչուին նախկին ռազմիկ, բանուոր կամ գիւղացի։

Երէկ աւելի դիւրին էր ճզմել այդ անհամար, տարերային զանգուածները, քան այսօր, հակառակ զանազան միահեծան դիկտատուրաներու, որոնք ունին խոցելի կողմեր ալ, ինչպէս երէկուան ամենազօր կայսրութիւնները։

Կան ուրիշ պարագաներ ալ, օրինակ՝ մեծ պետութեանց ռազմական պատրաստութեանց անհաւասարակշռութիւնը, որ մտածել կուտայ ճակատագրական պահուն։

Այսպէս կամ այնպէս, օրհնութիւն մը պէտք է համարել որ փարատեցաւ մղձաւանջը, — գոնէ երկար ատենի համար յետաձգուեցաւ պատերազմը, իր քստմնելի հետեւանքներով։

Արդ, ի՞նչ հեռանկարներ կը պարզէ աննախընթաց տագնապի մը այս մխիթարական ելքը, Եւրոպայի եւ առ հասարակ ամբողջ աշխարհի համար։

Ուրախութեան կանչերուն հետ, միջազգային մամուլը այս խնդիրն է որ կը քննէ, յանգելով խառնակ եզրակացութեանց։

Լաւատեսներու կարծիքով, Միւնիխի համաձայնութիւնը նոր շրջան մը կը բանայ, խաղաղութեամբ կարգադրելու համար միջազգային կնճիռները։

Անոնք այլեւս անխուսափելի չեն գտներ պատերազմը, մինչեւ անգամ դիւրացած կը տեսնեն սպառազինութեանց կրճատումը, — կը բաւէ որ հինգ-վեց մեծ պետութիւններ միշտ պատրաստ ըլլան գլուխ գլխի տալու, փոխադարձ բարեացակամութեամբ։ Անշուշտ, միշտ ալ զոհելով տկարը։

Ուրիշներ, աւելի յոռետես կամ իրատես, կը կարծեն թէ խաղաղութեան քաղաքականութիւնը ոչ թէ շահեցաւ, այլ տուժեց, քանի որ Չեխոսլովաքիոյ անդամատումը կը սպառնայ վեր ի վայր շրջել ամբողջ Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի քարտէսը։

Այս տրամադրութիւնը մանաւանդ զգալի է Փարիզի մէջ, ուր շատ մը թերթեր Ֆրանսան նուաստացած, տկարացած կը գտնեն, իբրեւ հետեւանք Միւնիխի համաձայնութեան։

Արդէն իսկ անվիճելի են հետեւեալ իրողութիւնները.—

1. Կաշկանդելով եւ անդամատելով Չեխոսլովաքիան, ինքնին ջուրը ինկած կ'ըլլայ հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը, որուն այնքան մոլեռանդութեամբ կապուած էր Ֆրանսա։

2. Հաւաքական ապահովութեան հետ, վերջնապէս կը թաղուի նաեւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, քանի որ Եւրոպայի գործերը կը կարգադրուին քառանդամ դրութեամբ — Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Գերմանիա — համաձայն երկու Առաջնորդներու կամքին։ (Սէն-Գոխ, Լը Ժուռնալ)։

3. Փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներուն կը յաջորդեն պետութենէ պետութիւն կնքուած համաձայնութիւններ, ինչպէս կը պահանջէ Հիթլէր, սկիզբէն ի վեր։

4. Ամբողջովին կը խորտակուի Ֆրանսայի զինակցութիւններու ցանցը։ Շատ մը թերթեր գիտել կուտան թէ Չեխոսլովաքիոյ խորտակումէն վերջը, այլեւս ոչ մէկ պետութիւն պիտի վստահի Ֆրանսայի երաշխաւորութեան, նախընտրելով Գերմանիան։

5. Միեւնոյն պատճառով, եւ Գերմանիոյ ճնշումով, հաւանաբար ջուրն իյնայ նաեւ Ֆրանքօ-խորհրդային զինակցութիւնը։ Կարծողներ կան թէ Մոսկուա կրնայ նոյնիսկ մերձեցում փորձել Պերլինի հետ, իսկ Ռումանիա իր գլխուն ճարը նայիլ։

6. Գերմանիա 3ուկէս միլլիոն ժողովուրդ եւ ահագին տարածութիւն եւս շահելով, կը դառնայ մօտաւորապէս 80,000,000 հոգինոց պետութիւն մը, դէմ դիմաց՝ Ֆրանսայի հետ որուն բնակչութիւնը այս համրանքին կէսէն քիչ մը աւելի է։ Մասնագէտ մը այս առթիւ գիտել կուտայ թէ Գերմանիա կցելով Աւստրիան, անդամատելով Չեխոսլովաքիան եւ խորտակելով Ֆրանսայի զինակցութիւնները, տրամադրելի կ'ունենայ աւելի քան 30 զօրաբաժին, ի հարկին ճակատելու համար։

Յոռետեսներուն եզրակացութիւնն այն է թէ Ֆրանսա պիտի հարկադրուի նոր ելքեր փնտռել, պահելու համար իր դիրքը, իբրեւ մեծ պետութիւն, բայց պիտի հանդիպի անհնարին դժուարութեանց։ Այս պարագան անշուշտ պիտի անդրադառնայ միւս ժողովրդապետութեանց վրայ, որոնք նոյնքան մտահոգ են Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ յարաճուն գերակշռութենէն։

Բայց այս պարագան իսկ ճամբայ չի՞ բանար աւելի հաստատուն վերակազմութեան մը, դաշնագիրներու ամբողջական վերաքննութեան, որուն անձկութեամբ կը սպասեն փոքր պետութիւնները։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԵՀԵՐՆ ԱԼ ՍԿՍԱՆ ԳՐԱՒԵԼ ԻՐԵՆՑ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ՀՈՂԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻՆԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ

Ինչպէս հաղորդած էինք, լեհական կառավարութիւնը երրորդ եւ աւելի խիստ ծանուցագիր մը — վերջնագիր — ուղղեց Չեխոսլովաքիոյ, անմիջական պատասխան պահանջելով։ Չեխական կառավարութիւնը պատասխանեց շաբաթ իրիկուն, պարզապէս տեղի տալով, ինչպէս Գերմանիոյ առջեւ։ Այս առթիւ հետեւեալ զեկոյցը հրատարակուեցաւ։

— «Մանրամասնօրէն քննելէ վերջ լեհական վերջնագիրը Թէշէնի (Սիզին) շրջանի մասին, նկատի առնելով միջազգային կացութեան դժուարութիւնները եւ բռնադատուած՝ Միւնիխի որոշումներու հետեւանքներէն, կառավարութիւնը ուրիշ բան չի կրնար ընել եթէ ոչ ընդունիլ լեհական պահանջները։ Կառավարութիւնը այս տաժանելի որոշման յանգեցաւ լիովին համաձայն քաղաքական կուսակցութեանց պատասխանատու վարիչներուն հետ։ Եւ այդ որոշումը տուաւ այն գիտակցութեամբ թէ ուրիշ որ եւ է վճիռ պատճառ պիտի դառնար աւելի ծանր բարդութեանց»։

Տրուած որոշման համաձայն, լեհական զօրքը Թէշէնի շրջանը մտաւ կիրակի, 2 հոկտեմբեր, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին։ Ամբողջ գրաւումը պիտի լրանայ մինչեւ հոկտեմբեր 10, ճիշդ գերմանական շրջանին պէս։ Նոր սահմանագլուխին ճշդումը պիտի կատարուի կարգ մը տեղական հանրաքուէներէ վերջ։ Ժողովուրդներու եւ գոյքերու փոխանցման հետ կապուած խնդիրները պիտի կարգադրուին երկու կառավարութեանց կողմէ։ Չեխական կառավարութիւնը անյապաղ ազատ պիտի արձակէ լեհ պաշտօնեաները, ինչպէս եւ քաղաքական բանտարկեալները։

*** Թէշէնի շրջանը Չեխոսլովաքիոյ կցուեցաւ Վերսայլի դաշնագրով, որովհետեւ իր հարուստ ածխահանքերը անհրաժեշտ կը համարուէին նորաստեղծ պետութեան համար։ Լեհերը զայն գրաւեցին 1919ին, բայց Չեխերը մէկ տարի վերջը ետ առին, Լեհաստան պատերազմի բռնուած ըլլալով Ռ. Միութեան հետ։ Ատեն մը կը խորհէին հանրաքուէ կատարել, բայց մէկդի դրուեցաւ։ Շրջանին տարածութիւնն է 800 քառ. քիլոմեթր, բնակչութիւնը՝ 240,000, որուն 100—200,000ը լեհեր են։ Ածխահանքերը Լեհաստանի պիտի անցնին մեքենաբար, իսկ Վիթքովիցի շրջանը, որ երկաթի ձուլարաններ ունի, հանրաքուէի պիտի ենթարկուի։

Լեհական վերջնագիրը, կը սպառնար ձեռք առնել «այնպիսի միջոցներ որոնց հետեւանքները կարելի չէ նախատեսել» եւ Փրակա զիջեցաւ, հակառակ նախագահ Ռուզվէլթի կոչին, ինչպէս եւ ամերիկեան, գերմանական, ֆրանսական եւ անգլիական ներկայացուցիչներու ձեռնարկներուն։ Լեհաստան վշտացած էր որ զինքը չէին հրաւիրած Միւնիխի ժողովին։

*** Լեհական զօրքին յառաջխաղացութեան հրամանն արձակեց սպարապետը, մարաջախտ Սմիկլի-Ռիծ, ձայնասփիւռին առջեւ.— «Յառա՜ջ»։ Մարաջախտը չէջեց իր յաղթարարութեան մէջ.

— «Այսօր պիտի անցնիք Օլցա գետակը, որ սահմանագլուխի նուաստացուցիչ դերը կատարեց քսան տարի։ Այսօր այդ գետակը կերպարանափոխուած է, շնորհիւ լեհ ազգի կամքին։ Դուք կը մարմնացնէք այդ կամքը։ Ձեզի հետ, լեհական հանրապետութեան մեծութիւնն է որ կ'անցնի գետը։ Հետեւաբար, ամբողջ Լեհաստանը հպարտութեամբ կը նայի ձեզի։ Մեծարեցէք անոնք որ, առանց համազգեստի, պայքարեցան գետէն անդին, զոհելով իրենց կեանքը»։

Յետոյ թնդաց հրամանը,— «Ո՛ն անդր, յառա՜ջ»։

ՉԵԽԵՐԸ ԿԸ ՊԱՐՊԵՆ, ԳԵՐՄԱՆՆԵՐԸ ԿԸ ՏԵՂԱՒՈՐՈՒԻՆ

Պատրաստութիւններ Հիթլէրի համար

Գերմանական զօրքը շարունակելով իր խաղաղ թափանցումը, մտաւ պարպուելիք երկրորդ շրջանը, առանց որ եւ է միջադէպի։ Ժողովուրդը մեծ պատրաստութիւններ տեսած է, ընդունելու համար Հիթլէրը, որուն առաջին այցելութեան կը սպասուէր երէկ, երկուշաբթի։

Պարպուած շրջաններուն մէջ անմիջապէս կը պարզուի կեռխաչի դրօշը, եւ քաղաքային իշխանութիւն կը հաստատուի։ Չեխ զինուորները եւ ժողովուրդը կը հեռանան հանդարտօրէն, համաձայն կառավարութեան հրահանգներուն։ Գերմանացիները անմիջապէս յայտարարութիւններ կը ցրուեն, աւետելով,— «Հայրենիքը ազատեցաւ»։

Հիթլէր գրաւեալ շրջաններուն ընդհ. վերատեսուչ նշանակեց նացի առաջնորդը, Քոնրատ Հէնլայն։ Գերմանական զօրքը ներս մտած ատեն բոլոր եկեղեցիներու զանգակները կը հնչեն, եւ ծա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

OCCASION !

Չէ՞ք ընդունիր թէ Յառաջն ալ օգնած եղաւ եթէ ոչ խաղաղութիւնը պահպանելու, գոնէ անոր յոյսը վառ պահելու։

• Յիշեցէք վերջին «Օրը Օրին»ը.

Տէր ողորմեա, Տէր ողորմեա,
Տուր աշխարհիս խաղաղութիւն,
Ազգին Չեխաց համբերութիւն
Եւ Գերմանաց խոհեմութիւն։

Արդ, խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, մէկուն համբերութեամբ եւ միւսին խոհեմութեամբ։ Եւ կամ Չէմպըրլէն-Հիթլէր-Մուսոլինի-Տալատիէ քառեակ սաղմոսերգութեամբ։

Եւ ահա նոր փորձանք, Միւնիխի համաձայնութենէն անմիջապէս վերջը։

Գերմանական զօրքը հազիւ սահմանը անցած, լեհականն ալ առաւ մարտակոչը,— «Ո՛ն անդր, յառա՜ջ»։

Եւ հիմա Հունգարիան է որ կը խլրտի, առայժմ զգոյշ, շատ աւելի մեծ պատառ մը ճանկելու համար։

Ես կը կարծեմ թէ տակաւին ուրիշներ ալ գլուխ պիտի վերցնեն, հետզհետէ արթննալով կամ դուրսէն քաջալերուելով։ Եւ ծանուցագիրները իրարու պիտի յաջորդեն։

Անշուշտ չորս ջոջերը այս մասին ալ միջոցներ խորհած են, ի սէ՜ր խաղաղութեան։

Առանց խանգարելու իրենց դիւանագիտական գաղտնապահութիւնը, ես ալ քսանըչորս ժամ որոնելէ վերջ, ծրագիր մը յղացայ, միանգամ ընդմիշտ ամէն հոգէ ազատելու համար Փրական։

Չէ՞ որ տառապեալը տառապեալին վիճակէն կը հասկնայ։

Կը թելադրեմ հետեւեալ ազդը հրատարակել անմիջապէս.

— «Չեխոսլովաքիոյ կառավարութիւնը միշտ պատրաստ՝ նորանոր զոհողութիւններ կատարելու ի սէր խաղաղութեան, պայմանաժամ կը սահմանէ մինչեւ **1938** դեկտեմբեր **31**, ուղղելու խնդրագիր կամ ծանուցագիր ներկայացնեն բոլոր անոնք որ — ազգ, ցեղ թէ անհատ — հողային պահանջներ ունին, համաձայն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին։

Այդ պահանջները կրնան ըլլալ ամբողջ երկրամաս մը, շրջան մը, նահանգ մը, կամ քաղաք, աւան, գիւղ, դաշտ, սարահարթ, գետ, անտառ, ծառ, ածու, արօտավայր կամ բանջարանոց։

«Չեխական կառավարութիւնը պատրաստ է բոլորին գոհացում տալու առանց օտար միջամտութեան, կամ հանրաքուէի, կը բաւէ որ ծանուցագիրներուն լուսանցքին վրայ գտնուի Հիթլէրի, Մուսոլինիի կամ Չէմպըրլէնի անունին առաջին գիրը։

1938 դեկտեմբեր **31**էն վերջ ներկայացած պահանջները նկատի չեն առնուիր։»

— Կարելի չէ՞ հայ-թրքական կնճիռն ալ կարգադրել այս ծրագրով։

— Կամաց կամաց, *հավաշ-հավաշ...*

ՎԱՀԷ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐԸ ԶԵՐԾ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ԹՈՒՂԹԻ ԵՒ ՆԱՆՍԵՆԵԱՆ ՏՈՒՐՔԷՆ

Վալանսէն կը գրեն մեզի հոկտ. 1 թուականով.—

Այն բոլոր հայրենազուրկ օտարականները, որոնք զինուորական տետրակ ստացած էին, ծառայութեան շրջան մը (փէրիօտ) կատարելու, ինքնութեան թուղթի եւ Նանսէնեան տուրքէն զերծ կացուցուած են, ինչպէս նաեւ անոնց ընտանիքները։

Թուղթերու փոփոխութեան ժամանակ պէտք է ցոյց տալ զինուորական տետրակը։

Որ եւ է զինուորական ծառայութիւն չընողներուն համար նոյնն է օրէնքը։

*** Շատեր 15 օրուան ծառայութեան հրամանագիր ստացած էին, բայց թուղթերը ետ առնուեցան, տեղի չգոյութեան պատճառաւ։

*** Մասնակի զօրաշարժին առթիւ մեր հայրենակիցներէն ալ ինքնաշարժներ գրաւուեցան, որոնք պիտի վերադարձուին։

Հպատակ եւ զինուորական տարիք ունեցող մեր հայրենակիցները զէնքի տակ առնուեցան առաջին օրէն իսկ։

Անգլիոյ ծովային նախարարը հրաժարեցաւ

Շաբաթ օր, մինչ Անգլիոյ վարչապետը անհուն ցնծութեամբ կը փառաբանուէր իբրեւ աւետաբեր խաղաղութեան, խանգարուեցաւ իր իսկ դահլիճին խաղաղութիւնը։ Ծովային նախարարը, Տըֆ-Քուփըր, իր պատճառաբանեալ հրաժարականը ներկայացուց, բոլորովին հակառակ ըլլալով դահլիճին վարած արտաքին քաղաքականութեան։ Այս առթիւ գրած նամակին մէջ, նախարարը կը յայտնէ թէ պատճառները պիտի բացատրէ երեսփ. ժողովին մէջ։

Պ. Տըֆ-Քուփըր, որ նախապէս պատերազմական նախարար էր, սկիզբէն ի վեր տեսակ մը ընդդիմադիր եղած է եւ երեսփ. ժողովին մէջ փոքրամասնութիւն մը ունի իրեն հետ։ Կը կարծուի թէ ուրիշ քանի մը նախարարներ ալ համամիտ են իրեն. բայց չեն ուզեր հրաժարիլ։ Անոնց կարծիքով, Չէմպըրլէն տեղի տալու չէր Գերմանիոյ պահանջներուն, աւելի ամուր դիրք բռնելով։ Դահլիճին 22 անդամներէն չորսը,— հողագործականը, առեւտրականը, առողջապահականը, լորտ կնքապահը — եւ Պ. Քուփըր կ'առարկեն թէ կարելի չէ տեւական եւ պատուաւոր խաղաղութիւն մը ապահովել զոհելով Չեխոսլովաքիան կամ Սպանիան եւ թէ ուշ-կանուխ Անգլիա պիտի հարկադրուի ճակատիլ Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի դէմ։ Անոնք դահլիճին «գաղափարապաշտ» մասը կը ներկայացնեն, ջերմ կուսակից ըլլալով Ազգերու Դաշնակցութեան, մինչդեռ միւսները կը պատկանին Չէմպըրլէնի գործնական դպրոցին։

ՓԱՐԻԶԻ լուսավառութիւնը, որ կրճատուած էր օրուան տագնապին հետեւանքով, պիտի վերահաստատուի աստիճանաբար։ Ամէնէն առաջ պիտի վերցուին կապոյտ ապակիները, որոնք աղօտ լոյս մը կուտային։

ԱՅԼԱԶԱՆ ՈՒ ԾԱՆՐ ՀԱՐԿԵՐ

Տուր, տուր, տուր...

(Գ. եւ վերջին մաս)

Նախորդ երկու յօդուածներով բացատրեցինք թէ կառավարական պաշտօնեաները եւ ժամանակ հաստատութեանց ծառայողները ամէն ամիս իրենց տուրք կը վճարեն իրենց վաստակին հարիւրին 33ը, առանց հաշուելու այլ տուրքեր, որոնց համեմատութիւնը ապահովաբար հարիւրին 40ի կը հասցնեն։

Բացատրեցինք նաեւ թէ առեւտրական կացութիւնը աւելի ծանր է, քանի որ չգիտեր թէ ի՞նչ պիտի վճարէ իբրեւ տուրք։ Այսպէս, անոր մը՝ ծարելիքը կախուած է պարզ պաշտօնեայի մը քմահաճոյքէն, եւ յաճախ կը հասնի դարհուրելի չափերու։

Այս պատճառով, անդադար հասնանութիւններ կը գոցուին, տարին մինչեւ քանի մը հազար։ Օրինակ, օտար հաստատութիւն գրեթէ չմնաց։ Հաշուեյարդարի ենթարկեցին գրեթէ բոլորը, սկսեալ նշանաւոր «Ճէմայէլ»էն, «Մայէրջէն», «Գօն Մարշէ»էն մինչեւ «Փրէմէ Լիանէ» ծանօթ դրամատունը։ Եւ գացին, որովհետեւ տուրքին վերջը չի գար, սանկի պէս անդադար կը բուսնի։ Մանաւանդ տուգանքները, որոնք չես գիտեր ինչո՞վ կը բազմապատկուին։

Չմոռնանք մէջտեղն է։ Տասնըհինգ տարի առաջ, Բերայի կամ Ղալաթիոյ մէջ խանութ մը գնել կարենալու համար, ստիպուած էիր բացէն ֆամի մը խափիտ կամ խափար ոսկի վճարել, իբրեւ «օդի դրամ» (hավա փարասը)։ Ախորժ տրամադրելի տեղ չկար, այնքան ծաղկած էր առեւտուրը։ Վարձքերն ալ շատ բարձր էին։

Այսօր՝ արդէն խոկ ամայութիւն է։ Փիրայից (վարձու) վերտառութիւնը աւելի կը ծակէ ամէն քայլափոխի, ո՛չ միայն երկրորդական փողոցներու, այլեւ Բերայի մեծ պողոտային վրայ, որ ամէնէն բանուկ եւ սուղ շրջանն է։ Խոշոր վաճառատուններ պարապ կը սպասեն, օդի դրամ չեն ուզեր, շատ համեստ վարձք ունին, բայց վարձող չկայ։ Ո՞վ կը համարձակի մտնել, երբ շատ չանցած դէմը պիտի գտնէ պայրաւակալարները (չանքտար), որոնք կուգան հոգէստ հրեշտակի նման, կամ քանի մը հազար ոսկի պահանջելու կամ ապրանքները արգելքի տակ առնելու (hանզ)։ Ցետոյ ալ ծախելու ոչինչ գինով, երբ սարսափագող, դեղին թուղթը տանայէ յետոյ մինչեւ մէկ չարաթ չվճարես պարտքդ...

Հարկահաւաք մը, որուն հետ կը յօսէի անցեալ տարի, մտերմօրէն խոստովանեցաւ թէ իրենց պատճառաւ գոցուեցան շարք մը հաստատութիւններ Բերայի մէջ։ Եւ ի մէջի այլոց յիշեց նշանաւոր Մատամ Պէկօվը, ռուս տիկին մը որ գեղարուեստական պուպրիկներ կը ծախէր այնքան սուղ գիներով, ինչպէս նաեւ ֆուղիկ կարասիներ։ Հակառակ այդքան շատ շահելուն, չդիմացաւ տուրքերու ծանրութեան եւ գոցեց վաճառատունը։

×

Ցիշեմ նաեւ Ցովսէփ Տէյիրմէնճեանը, որ մեռաւ անցեալ շաբթու։

Գալաթիա մէջ ունէր այլիշի հակայ գործարան մը եւ տարեկան մեծ գումար կը վճարէր իբրեւ տուրք։ Քանի մը տարի առաջ կը ստիպուի գոցել ննանկ գէղծարար պաշտօնեայ մը։ Եւ տեղա պաշտօնեան չուներ կ'առնէ Եղիամական ճիւղին մօտ, յայտնելու համար թէ գործառնութեան տուրքը պակաս վճարուած է։

Այսքանը բաւական եղաւ որ 300,000 ոսկի տուգանք որոշուի։ Ի՞նչ ընել։ Այդքան գումար վճարել անհրաժեշտ էր։ Միւս կողմէ որոշ էր որ կառավարութիւնը պիտի գար ու պիտի գրաւէր գործարանը։

Ճարպիկ մարդ, Գ. Ցովսէփ Տէյիրմէնճեան կը յաջողի ժամանակին իր ողջուն անուան փոխանցել գործարանը, զայն կոչելով «Ա. Տէրմէն» (Ալեք Տէյիրմէնճեան)։

Միւս կողմէ բոլոր կալուածները Լանգի ենթարկել կուտայ զանազան դրամատուններու։

Կառավարութիւնը շատ աշխատեցաւ չեղեալ նկատել տալ գործողութիւնները եւ գրաւել գործարաններն ու կալուածները, բայց չյաջողեցաւ, որովհետեւ օրինական բոլոր ձեւականութիւնները լրացած էին, եւ պէտք է խոստովանիլ թէ նոր Թուրքիան կը յարգէ օրէնքը, բայց կ'ուզէ օրինական ձեւականութիւնը։ Այնպէս որ երբ հեղը մնայ, նոր օրէնք մը կը մշակէ եւ այս ձեւով «օրինական» կը դարձնէ գրաւումը։

Եւ սակայն, տարիներով արիւնքրտինք մտնելէ ետք, Տէյիրմէնճեան դատապարտուեցաւ 30,000 ոսկի վճարելու։ Անցեալ տարի կ'ըսէր ինծի — 10,000 ոսկի մնաց, այս ալ վճարեմ եւ մեկնիմ այս երկրէն. ալ հաց չմնաց...

Դժբախտաբար չկրցաւ հասնիլ նպատակին եւ ահա կը մեռնի, առանց այսպէս մինչեւ։ Դիւրին բան չէ այդքան ծախքերու ենթարկուիլ եւ մանաւանդ իրենց դիրքէն, առիսւելի գոցնելն աշխատիլ՝ իբրեւ պարզ պաշտօնեայ վաճառական մը...

Եւ Տէյիրմէնճեանները մինակ իրենք չեն, այլ ամբողջ բանակ մը, հարիւրներով, հազարներով։ Ցարտնուն ծախքերը հոգալու համար՝ կառավարութիւնը անխնայ կը քամէ ժողովուրդը, քաղաքներու մէջ անճար եփ հանելով ապրանքները, իսկ գիւղերու մէջ՝ երկրագործին եզը կամ կովը։

∴

Բայց ինչպէ՞ս կը դիմանան առեւտրական հաստատութիւնները. ինչպէ՞ս չեն գոցուիր բոլոր խանութները։

Նախ՝ ամէն տարի բազմաթիւ հիմնարկութիւններ կը գոցուին։

Երկրորդ՝ ոմանք չեն կրնար գոցել, որովհետեւ գոցուելուն պէս իրենց վրայ պիտի թափին աւնելիքատերերը։ Այնպէս որ, իբրեւ նուազագոյն չարիք, կը նախընտրեն քաշկռտուիլ, մարկով ապրիլ։

Երրորդ՝ կարեւոր մէկ մասը անդադար կը ձեւափոխուի, օրինակ, երբ կը տեսնեն որ տուրքը վիզը ելած է, ժամանակին կնոջ անուան կը փոխանցեն բոլոր ապրանքները եւ կըղուծները, որպէսզի կառավարութիւնը չկարենայ գրաւել։ Օր մըն ալ կը գոցեն խանութը եւ նոր մը բանալ կուտան, այս անգամ կնոջ անունով։

Կարգ մը գործարաններ ալ, ազատելու համար որոշ տուրքերէ և պարտաւորութիւններէ, փոքր մասերու կը բաժնուին, իւրաքանչիւրին համար անուանական տէր մը ներկայացնելով։ Օրինակ, եթէ ունին 25 բանուոր եւ ձիու ուժով մեքենայ մը, ենթակայ են թէ՛ աշխատանքի օրէնքին, թէ՛ գործառնութեան տուրքին եւ թէ տոմար պահելու պարտադրանքին՝ երեք մասի բաժնէ հաստատութիւնը՝ իւրաքանչիւրին տալով 8—5 բանուոր եւ 3 ձիու մօթոր, եւ այն ատեն կ'ազատին երեք պարտաւորութիւններէն ալ։

Արդէն, ինչպէս կը գրեն թերթերը, այս պարագան ալ դեր ունի գործառնութեան տուրքի ընդհանրացման հետ։ Տեսնելով որ բազմաթիւ հիմնարկութիւններ այս ձեւին կը դիմեն, կառավարութիւնը որոշեց տուրքի ենթարկել անխտիր բոլորը, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց բանուորներու թիւը, կամ մեքենային ուժը։ Որովհետեւ, համաձայն «Ճումհուրիէթ»ի, այս ձեւով պետական սնտուկը տարեկան 700—800,000 ոսկիի նոր հասոյթ մը պիտի ունենայ։ Այլ խօսքով մաքսանենգութեան միջոցով այդքան դրամ պակասած էր։

∴

Այլ խառնութիւններ։

Տեսնելով որ հազարաւոր անձեր մեկնեցան արտասահման՝ առանց վճարելու իրենց տուրքը, կառավարութիւնը վեց եօթը տարիէ ի վեր հաստատած է դրութիւն մը, որով անցագիր կը տրուի միայն անոնց, որոնք թուղթ կը ներկայացնեն թէ ատուրքէն պարտք չունին։ Թուղթն ալ պէտք է տայ ենթակային պատկանեալ իմ նիստական ճիւղը, եւ ոչ թէ ուէէ կառավարական պաշտօնատուն։ Եւ որովհետեւ այդ ճիւղը գիտէ կացութիւնը, անկարելի է թուղթառանալ առանց վճարելու կամ զօրաւոր երաշխաւոր մը ցուցնելու։

Եւ ճարահատ, շատերը կը սափումն մնալ եւ ուրիշ գործի մը մէջ բախտ որոնել։ Ահա թէ ինչո՞ւ խանութները փակ չեն ամբողջովին։

×

Իբրեւ «արդիական» պետութիւն, Թուրքիա ջնջած է պարտքի համար բանտարկութեան դրութիւնը։

Բայց ասիկա ըրած է միայն մասնաւոր պարտքերու համար, այսինքն երբ առնելիքատէրը անհատ մըն է։ Իսկ եթէ կառավարութիւնն է առնելիքատէրը, այն ատեն փառաւորապէս կը բանտարկեն պարտականը։

Ժամանակին կարգ մը իրաւաբաններ դիտել տուին թէ հակասական է այս։ Քանի որ Թուրք քաղաքացի մը պէտք չէ բանտարկուի պարտքի համար, արդարութիւնը կը պահանջէ որ չբանտարկուի նաեւ տուրքին համար։ Մանաւանդ որ առաջին պարագային բան մը առած է ու չէ տուած, իսկ երկրորդ պարագային բան մը չէ առած, այլ պարզապէս չէ կրցած կատարել պարտականութիւն մը։

Բայց ինչպէս ըսի, տուրք չվճարելը ամենածանր մեղքն է Թուրքիոյ մէջ։

Այնքան խեղճ է պետական սնտուկը։

×

Այս բոլորէն յետոյ, այլեւս պարզ է նշանակութիւնը փոքր արհեստաւորներու վերջին ելոյթին։ Օրէնքով արգիլուած ըլլալով ցոյցը, այդ խեղճերը բողոքի ուրիշ միջոց չգտան, եթէ ոչ քանդել մեքենաները, որ գնած են տարիներու արիւն քրտինքով։ Կամ՝ բոլորովին գոցել հաստատութիւնը, ինչպէս կը հաղորդէ Ճումհուրիէթի Աստղաբարի ընթերցողը։

Իրապէս անտանելի է կացութիւնը։ Զսեռնելով հասոյթի այլ աղբիւրներ, միւս կողմէ դառնալով յարաճուն եւ անյետաձգելի կարիքներու առջեւ, կառավարութիւնը տարիներէ ի վեր չոքած է ժողովուրդի կուրծքին եւ անդադար կը հրամայէ.

— Տո՛ւր, տո՛ւր, տո՛ւր։

Ժողովուրդը տուաւ մինչեւ հիմա, բերնէն կտրելով կամ ունեցածին մէկ մասը ծախելով։ Բայց «տո՛ւր»ին վերջը չի գար։ Անգլիոյ տրամադրած վարկը, որքան ալ պատկառելի, փոր չի կշտացներ։ Վերջ ի վերջոյ դրամ չէ, այլ մեքենայ կամ մարտանաւ։

Ցետոյ— ինչ որ ամէնէն կարեւորն է— ընդհանրապէս այդ վարկը պիտի ծառայէ աւելի ու աւելի ծանրացնելու տուրքերը։ Որովհետեւ, տարեվճարները բնելու համար, կառավարութիւնը Անգլիոյ պիտի տայ ցորեն, բուդ, զանազան պտուղներ։ Արդ՝ դրամ պէտք է առնել գիւղացիներէն։ Իսկ դրամի միակ բաց աղբիւրը տուրքն է։

Եւ կասկած չկայ թէ առաւելապէս այս նկատումով է որ գործառնութեան տուրքը տարածուեցաւ փոքր արհեստաւորներուն վրայ։

Եթէ Թուրքիա պիտի կործանի օր մը, այդ պիտի ըլլայ առաւելապէս տուրքերուն պատճառով։ Այնքան անտանելի չափերու հասած են։

ԴԻՏ

ԿԵԴՐՈՆԱՑՈՒՄ

Բոլորն ալ գիտեն թէ ինչպիսի աննախանձելի պայմաններու մէջ են ընթանում մեր հաւաքականութիւնը պահպանելու եւ կրթելու բոլոր տեսակի աշխատանքները։ Թէեւ այս աշխատանքներին լծուած են գաղթահայ գրեթէ բոլոր կազմակերպութիւններն ու միութիւնները, բայց եւ այնպէս, նկատի բռնելով չհամարելով, գաղթօնային տեղեկութիւններով յաճախ ծնունդ են առնում նորանոր միութիւններ, ընդհանրապէս պատճառ դառնալով եղածները պառակտելու եւ տկարացնելու։ Եթէ մէկը փորձէր կազմել յետպատերազմեան ժամանակաշրջանին գոյութիւնում կազմուած հայկական կազմակերպութիւններին եւ միութիւններին ցանկը եւ գրի առնէր անոնց համառօտ պատմութիւնը, այն ատեն միայն կարելի էր ապացուցանել թէ ո՛րքան պատասխանատու եւ վնասակար դեր են կատարում այն բազմաթիւ միութիւններն ու կազմակերպութիւնները, որոնք կարճատեւ կամ երկարատեւ գոյութիւններից յետոյ չքանում են։ Եւ եթէ ուշի ուշով քննելու լինենք գաղթահայ կեանքի պահանջները եւ վաղուց գործօն դեր կատարող կազմակերպութիւններին եւ միութիւններին կարողութիւնները, կուգանք այն հաստատ համոզման թէ բաւարար են մեր ունեցածները, պայմանով որ իրար չխանգարեն, այլ աշխատին բարի նախանձախնդրութեամբ իւրաքանչիւրը իր կարողութեան չափով ընդառաջ գնալ մեր ժողովուրդի ծով կարիքներին։

Նկատի պէտք է առնել նաեւ այն իրողութիւնը, որ բոլոր համայնքներին մէջ չնչին փոքրամասնութիւնն է որ գործօն դեր է կատարում հանրային ասպարէզներում. իսկ մեծամասնութեան դերը կրաւորական է։ Նոր միութիւններին մէջ դարձեալ գլխաւոր բեռը ծանրանում է վաղուց գոյութիւն ունեցող միութիւններին մէջ գործօն դեր կատարողներից մէկ զգալի մասի վրայ, որով առաջ է գալիս գործօն տարրերի չարաչար օգտագործում, ուժերի վատնում եւ անբաւարար արդիւնք։ Գաղթահայութիւնը կարելի է նմանեցնել մի մեծ գործարանի, որ ամէն տարի տասնեակ նոր ձեւի մեքենաներ, ուզում եմ ասել միութիւններ է յօյս աշխարհ ընծայում։ Կարծէք թէ մեր ժողովուրդը ի վիճակ չի որեւէ ժողովրդական ձեռնարկ տարուէ տարի աւելի լայնացնելու եւ տարածելու, աստիճանաբար աւելի ընդարձակելով իր գործառնութիւնները, ինչպէս առեւտր. խոշոր ձեռնարկները, որոնց հանդէպ եղած վստահութիւնը աւելի մեծ է, եւ այնպիսի ձեռնարկներ տուած արդիւնքն էլ բնականաբար աւելի զգալի է։

Այս ցաւալի երեւոյթը նկատելի է նաեւ առեւտրական ասպարէզում։ Փոխանակ իրենց ունեցած դրամագլուխները միացնելու եւ հաւաքաբար աւելի խոշոր եւ արդիւնաւէտ գործեր ձեռնարկելու, իրար դէմ են մրցում, իրարից բաժանւում, կոտորակւում, որով հայ վաճառականութիւնը չդիմանալով օտար առեւտրական հաստատութիւնների հետ եղած անհաւասար պայքարին, հայ վաճառականութիւնը միջազգային առեւտրական ասպարէզի մէջ աստիճանաբար քչւում է յետին շարքերը, շատերին սնանկութեան մատնելով։

Նոյնն է նաեւ մեր հանրային ասպարէզում.— Հէնց որ մէկ միութիւն բաւկում է յաջող գործեր կատարել, անմիջապէս կացինն առնելով սկսում ենք ճիւղերը կտրատել,— պարզ խօսքով եղածի կողքին մի նոր միութիւն ենք հիմնում. ուռուցիկ խոստումներով եւ եղած միութիւններից գործօն անդամներ կորզելով, հներին տկարացնելով։ Նորին էլ՝ եթէ մի քիչ նախանձելի դիրք են գրաւում, անմիջապէս բաժն ու բրիչը առնելով սկսում ենք տակը փորել։ Կարծէք թէ չի կարելի որ եւ է միութեան շուրջը հաւաքուելով տարուէ տարի լայնացնել եւ տարածել նրա գործունէութիւնը, որպէսզի աւելի շօշափելի լինի իր տուած արդիւնքը, եւ ուրեմն աւելի մեծանայ իր հեղինակութիւնը թէ մեր ժողովուրդի մէջ եւ թէ օտարների մօտ։

Այս տեսակէտից ելնելով, համամիտ չեմ վերջերս «Ցուսաբեր»ի «Համագաղութակցութիւն» անունով մի նոր միութիւն հիմնելու առաջարկին։

Քանի որ «Համագաղութակցութեան» նպատակն է լինելու համախմբել եւ տարածել մեր մշակութային սեղծագործութիւնները, ինչ հարկ հիմնելու այս նոր միութիւնը, այն էլ մեր ներկայ անխախտելի պարագաների մէջ, երբ տասը տարի է ինչ գոյութիւն ունի Համազգայինը։ Եթէ կարգ Համազգայինի ծրագիրը եւ ծանօթանանք իր տասը տարուան բազմաբեղուն գործունէութեանը, կը տեսնենք թէ անոր ընդգծած սպասարկը այն բան չէ, որ գաղթահայ կրթական եւ մշակութային բոլոր պահանջները կարող է գոհացնել տալ, եթէ կարենայ սակցական ու զանազան նեղմիտ կոխաբարութիւնները մէկ կողմ նետել եւ միացած ուժերով Համազգայինը դարձնենք իրապէս մի խոշոր համազգային, համահայկական կազմակերպութիւն։

Պէտք է հաւաքել մեր ժողովրդի մէջ ցրուած անտիպ հէքեաթները, պատմութիւնները, երգերը, պարերը, հանելուկները, արժէքաւոր հնութիւնները եւայլն,— այս բոլոր աշխատանքները սիրով կրնայ կատարել Համազգայինը, եթէ գործի լծուել կարող անձեր։ Աւելաւորն հանրային գործերով զբաղելու մի լայն ասպարէզ։ Որտեղ պէտք է հայ երիտասարդները մանաւանդ, ամբողջ թափով նետուին, իրենց մտաւոր եւ բարոյական կարողութիւնները մարզելու եւ դաստիարակելու համար։ Որքան խայն է նկատել, որ Համազգայինի մասնաճիւղերի մէջ տարուէ տարի աւելանում են նորահաս, տարեկան երիտասարդ գործօն տարրերը։ Իրենց էլ սրանք ասպարէզ են բացում իրենց ծանօթ մտաւորական ունեւոր աշխատողներին, որոնք ինչ հանրապէս հետու էին իրենց պաշտօնական հանրային պարտականութիւններից։

Համազգայինը այս տասը տարիների ընթացքում շօշափելի գործեր է կատարել, ինչպէս եւ բարոյական, ժամանակակից մի շարք դպրոցներ սկսած Բէյրութէ Հալէպ, Անտիոքից մինչեւ Թալիսին համեստ դպրոցները։ Միեւնոյն ժամանակ կազմակերպելով դասախօսութիւններ, հանդէսներ, ներկայացումներ, աշխատելով շքեղ արուեստագէտներին, զբաղեցնելով նաեւ հրատարակչական գործով։ Տեղն է ասել, որ Համազգայինի հրատարակած օրագրեր իրենց ճոխ բովանդակութեամբ կը գերազանցեն բոլոր քոյր միութիւններու պարբերականներից։

Գաղթահայ բոլոր միութիւններին ու կազմակերպութիւններին, բացի Բ. Բարեգործական միութիւնից, որ իր յատուկ առաքելութիւնն ունի այս մատչելի չէ յայն խաւերի համար հայ կալուածի ճարը եւ Համազգայինը պէտք է դրուէն կեդրոնական տեղը, որոնց շուրջը կրնան հաւաքուիլ հանրային գործերի նախանձախնդիր բոլոր տարրերը, առանց դաւանանքի յաղթական համոզմունքների եւ տեղի խտրութեան։ Իսկ քոյր միութիւնները, որոնք ունին իրենց նպատակը, պէտք է զօրաւոր համախմբման որոշ կեդրոնական կազմակերպութիւններին, պահելով հանդերձ իրենց ինքնուրոյնութիւնը, որքան խոստանեն մեր ուժերը եւ միասնաբար գործենք, բնականաբար աւելի շօշափելի կը լինի ձեռք բերուած արդիւնքը։ Նոր նոր միութիւններ երեւան բերելով եւ իրար խաչաձեւելով ու խանգարելով, մեծ վնասներ ենք պատճառում մեր կրթական, մշակութային եւ առհասարակ հանրային բոլոր գործերին։

ԲԵՆՕ

ՎԷՊ

- ՕԱՐԱՑ ՓԵՈՒՆ ՄԸՆ ԹՈՐԹՈՒՆԸ (36)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Արեւածագէն քիչ առաջ արգայայի ճամբէն չեղելով մտանք հեղեղատի մը մէջ որ դէպի Մարաշ կը տանի։ Ֆրէտ իմ եւ Ռեյլին միջեւ, ձիին վրայ ընացած կը խօսէր։ Այրող արեւարանին մուխը գրեթէ անհետացած էր միջոցին մէջ, մեր առեւ եւ հետապնդումի ոեւէ ձայն կամ շարժում չկար։

Այդ ճամբէն մեր ձիերը քշելը շատ դժուար էր եւ մեր բեռնաւորուած կենդանիներըհանդստի պէտք ունէին։ Դարա Տաղի լեռներուն վրայի բարձունքներն էինք. ամենուրեք քարեր, անտառ եւ ջուրի հոսանք։ Առանայի կողմը երկինքն ամբողջ ծուխով պարուրուած էր։

Այդ կողմերը դարանակալ պահուըտելու համար վայրեր կային, բայց մեր խումբը այնքան բազմամարդ էր եւ լաւ զինուած, որ այդ կողմէն վախնալու պատճառ չունէինք։ Մենք քաշելու համար, Մակա ժափր հասաւ յառաջամրակ։ Իր ահեւ մարդերը հովին կը վէտվէտէին։ Առաւօտեան ցօղն ու արեւին ճառագայթները զէնքը այնպէս զեղեցկացուցած էին որ կարծես Ահի Գազայի խանութի բոլոր շքեղ գոհարեղէնները իր վրայ կը կրէր։ Վրան նայուելիք ամենասիրուն էակն էր ան,— բնական, անհաւատալի եւ արշալոյսին նման անընտել, եւ չէր բունքներ այնքան կարմիր որքան կոկոնները այն ճիւղերուն որոնցմով անիկա իր կենդանիին կը զարնէր։

Բայց տեսնելով Ռեյլը որ ձիէն վար կ'իջնէր, իր ժպիտը յանկարծ կերպի փոխուեցաւ, եւ Ֆրէտ զայն յանդիմանելու պատրաստուեցաւ։ Մական խուռն սպարէզ կարդաց.— Զէյթունցիներուն շարքերուն մէջ մտաւ, իր մատակ ձին ուղղակի մեր վրայ քշեց, անցաւ Ֆրէտին եւ իմ միջեւ, Ֆրէտին երեսին ծառին ճիւղովը վայրագ կերպով զարկաւ եւ Ռեյլին հանոյք պատճառելու համար իր կենդանին, փորին տակը գլորուեցաւ։ Ռեյլ խնդաց անոր եւ փորձեց մարակը իր ձեռքէն առնել։ Տեսնելով որ Ֆրէտին վնաս չէ պատճառած, աղջիկը խնդաց եւ վրան թքնելով իր ձին մարակեց Գազիկին մօտ եւ սկսաւ անոր ականջին փսփսալ։

— Անիծուի՛ Բուսթէմ Խանը. իր պարտականութիւնը չկրցաւ կատարել, ըսաւ Ֆրէտ խնդալով եւ թուքին հետ արիւնի կաթիլներ դուրս տալով։

Հազիւ այս բառերը արտասանած էր, երբ արշալու վրայ հասաւ Բուսթէմ Խան եւ կէս զինուորական ձեւով բարեւեց մեզ։ Բացի Մընթիէն մեզ այդպէս կը բարեւէր, որովհետեւ հնդկական գունդերուն մէջ մենք որպէս զինուոր ծառայած չէինք։

— Մթութեան մէջ Իսմ Քիւրխիմի շայլերուն հետեւեցայ, ըսաւ ան իր այրած մօրուքը շփելով եւ իր ձիուն վիզը շոյելով։ Ձեր այս ջուրի հոսանքը հասնելէն մէկ ժամ առաջ անոր ձին քշելով առանձին փախչիլը տեսայ Աստուծոյ ականներուն վրայ երդում կ'ընեմ որ, երբ գեղաչէմ կին մը մութին մէջ մարդոց խումբէն չեղելով առանձին կը թափառի, հոն անպայման մատնութիւն մը կայ ըսի եւ անոր հետեւեցայ։

Գլանէկին տուփը Բանփուրթին հըրամցուցի եւ զարմացումով տեսայ որ չմերժեց թէեւ յայտնի շուարումով։ Ըստ մահմետական օրէնքին խոյամ մը պէտք չէ պղծուի առնելով այն բաները որոնք Եւրոպացիի ձեռքը դպած են. բայց ոմանք իրենց արհեստին բերումով այս մանրամասնութիւնը յաճախ զանց կ'առնեն։ Մեզմէ հարիւր քայլ առաջ Մական կը խօսէր եւ կատաղի շարժումներ կ'ընէր, ապահովաբար չոր գլուխ Գազիկին թերահաւատութիւնը փարատելու համար։ Մընթին նստած՝ անխօս մտիկ կ'ընէր զայն։

— Ի՞նչ տեսար Բուսթէմ Խան, հարցուց Ֆրէտ։

— Նախապէս շատ քիչ բան։ Աչքերս լաւ են. սակայն այդ գնչու կնոջ աչքերը աւելի լաւ են եւ անոր հետեւելով էի դրադած, որովհետեւ ձայնս կ'առնէ բռնելով անոր շատ չէի կրնար մօտենալ։ Իր անհանդարտ մատակախանձին խրխինջները պատճառ դարձան որպէսզի ան իմ ձիուս թեւնեւ ամբակներուն ձայնը չառնէ. առակից ապահովցայ որ թշնամիի չէր ըսպասեր։ Այս աղջիկը մեզ իր բարեկամներուն մատնելու կ'երթայ ըսի եւ պուրակներուն մէջ կրկին իր ձիուն հետեւեցայ։

— Լա՞ւ։

— Մինչեւ առաւօտ ձիավարեց. ես ալ անոր կը հետեւէի։ Ցետոյ արշալոյսը հազիւ բացուած թանձր մառախուղէն դուրս ելլելով ձիէն վար իջաւ։ Ես մացառներուն մէջէն զինքը կը դիտէի. եւ ահա ես ալ վար իջայ ձիուն ոտնդերը գոցած որպէսզի չխրխնջէ։ Այդ կինը, Մակա ժափր ծնրադրելով սկսաւ հողը ճանկռտել նման շունի մը որ թաղուած ոսկոր մը կը փնտռէ։

Մեր դիմացը Մակա ժափր սարսափով կը վիճաբանէր։ Ցանկարծ Գազիկ անոր դառնալով երեք արագ հարցումներ ուղղեց։ Զկրցի տեսնել թէ աղջիկը առանց պատասխանելո՞ւ թէ ոչ. բայց տեսայ որ Մընթին կը մերժէր։

— Ինծի կը թուի թէ այդ աղջիկը նշաններ կուտար, ըսաւ բարկութեամբ Բուսթէմ Խան։ Բայց թէ ո՞ւր, ի՞նչ բանի մասին, չեմ գիտեր։ Քիչ վերջ ձիին վրայ հեծնելով մացառներուն մէջ եւ առանց սխալելու նոր ճամբայ մը բռնեց։ Անոր եղած տեղը գացի եւ քննեցի այն հողը ուր նշաններ բրած էր։ Ինչպէս ըսի, աչքերս լաւ կը տեսնեն, բայց անորինները աւելի լաւ։ Իր կատաղի գործերին ամբակներէն դատ ոչինչ տեսայ, ալ մէկ ալ փխրուն հողին այն մասը, ուր ծունկի եկած եւ ձեռքով փորած էր։

(Շար.)

...երկխաւսութիւն...

...Օր. երբ ժամանակը մահ... մէջ Միջէլի պողոտային վը-... մէկին դէմը անկուեցաւ Փրկու-... Բանակի զինուորներէն Ցարու-...

...Մ', բարեւ, բարեւ, եղբայր ...ական Թէր այսպէս։

...Հոգիներու փրկութեան ...իրաւունք ունիս։ Վերջին ժամը ...ած է

...ու չատոնց գուշակած էի արդ-...

...Հայոց «պարտագան» Աթանիկը ...կ'առաջէ իր ճամբուն վրայ ...մարդիկը, արեւելեան կայս-... ...ցած եւ ննջուորեամբ

...մենք հաւատացեալները երկինք ...ամբէնք խոնիկով եւ ժամով։

...Հիթլեր դէպի երկինք... կը ...գրացիներուն հոգին Թու-... կարերով։

Մենք մեր ազանդաւորները ...կը ճամբենք աղօթքով, ...եւ ...

...բանդապուլանքներով։

...դայմով...

Գերմանիոյ Աւագներու երկինք ...իր Թէնամիներուն մարմին-... ...եւ քանդիչ ռումբերով ...մէկմէ այդ ոչնչային մի ...Մենք երկինքի ճամբան կը ...քաղաքական քարոզներով

...Ծրարներ զեղահատներով։

...կը տեսնեմ որ չար ոգին փորը ...է։ Ո՛հ, ապաշխարեցէք, ա-... ...մահու աշխարհի կոր-... մօտեցած է։

Վա՜հ, ատա՜դ, եղո՜ւկ...

Ամբարիշտ եւ անհաւատ մարդ-...ութեան ատրիկս հնեյալ է։

Մի՛ պակը, դէչ կ'ըլլամ կոր...

Այո, սիրելեաց բարեկամս, մին-... մէկ չարաթ բոլորս ալ երկնա-...պարոզցի պիտի դառնանք։ Բայց ե-...անոնց, որ վերջին դատաստան-... աշխարհի դասը պիտի բաղ-...ին

Երանի՛, երանի՛ հաւատացե-...ոց։

...փակ, պահ մը փորձուեցայ ...եւ մեզա՛յ ազաղակել, ...անդրադարձայ որ ձէա-... Թագուն լուսաւորդ պողո-... վրայ կը գտնուէի...

Հոգիներու փրկիչը երեւի նկատեց ...էր մեր կիրոյ ծուռ դր-... անմիջապէս ձեռքը մխրճեց ...եւ հոգեւոր քա-... մինչ տաղաւարին մէջ, ...քաշեց պզակ մը։

Վրան ակնարկ մը նետեցի։ Մէկն ...Թերթիկներէն, որ կը ծառա-... ...եւ դիւրագայթ հոգինե-...ներ յափշտակելու նամակութիւններ-... ...Տափն ալ «Մարանաթա» հաւա-...

— Վա՛յ սարսափելի, բոցաղաղած-... ...ո՞ւն ալ Մարանաթայի խմբագ-...ութեան կը պատկանիս։

— Այո՛, ի՞նչ կայ որ...

— Կարդացի՞ր Արագի «Օրը Օրի»...

— Ի՞նչ մեղքս պահեմ, չկարդացի, ...կը զուշակեմ... երկնային գո-...ութեամբ. Ահ, mon vieux, չատ ա-... կը ճանչնամ զինքը։ Հին «էնա-...րը» մըն է...

Գ. ԱՐԱՄ

«Շանն է որ կը փակէ աշխարհը»

« Փարի - Միտի »ի տնտեսական բաժնի աշխատակիցը, Ռոպէր Ալբէրման, օրուան տագնապին վերլուծում-ը կատարելով՝ կը գրէ այս խորագրին տակ. «Գերմանիոյ քաղաքական պահանջներուն բիրտ ծառայումը կը բացատրուի երկրին տնտեսական պահանջներով ».—

Տակաւին չատ հեռու ենք եւրոպական ընդհանուր խաղաղութենէն, որուն յոյսը ծնաւ պահ մը մեր մէջ։

Երբ սկզբունքով որոշուած էր զոհացում տալ Գերմանիոյ՝ Զուտէթական հարցին մէջ, ի՞նչպէս բացատրել Հիթլէրի քաղաքական պահանջներուն բիրտ աճումը։

Կը թուի թէ պատճառներէն գըլխաւորն է իր երկրին տնտեսական չահերուն պաշտպանութիւնը։ Գերմանիա ամէն գնով կ'ուզէ որ դէպի արեւելք իր առեւտրական յառաջխաղացութիւնը արգելքի չհանդիպի Չեխոսլովաքիոյ կողմէ, որ իր զօրաւոր զրահին դէմ կանգնած՝ կ'աշխատի պաշտպանել իր քաղաքական անկախութեան հետ տնտեսական անկախութիւնն ալ։ Գերմանիա կ'ուզէ ինչ ալ պատահի, գրաւել ու զօրացնել առեւտրական գերակչիռ դիրք մը Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ։

Եւրոպական քարտէսէն Չեխոսլովաքիոյ ջնջումին պիտի յաջորդէ Հունգարիոյ հարցը, որ յատկանշական փաստ մը կը կազմէ դէպի արեւելք գերմանական յառաջխաղացութեան։

1937ին, Գերմանիա եւ Նախկին Աւստրիան գրացի Հունգարիայէն կ'առնէին հողագործական արտածումներու հարիւրին 53ը։ Այդ պարագան ծանր անդրադարձումներ ունեցաւ, նախ որովհետեւ Գերմանիա, օտար արամադրելի թղթադրամ չունենալով, չկրցաւ օգնութեան հասնիլ հունգարական պետական դրամատան՝ նախանիւթ գնելու տեսակէտով։ Հունգարական արտածումներուն փոխարժէքը վճարելու համար, Գերմանիա սուեց « սառած » մարք (դրամ մը որ արգիլուած է շրջաբերութեան համար), զոր օգտագործելու համար հարկ է գնել գերմանական ճարտարուեստական ապրանքներ։ Այնպէս որ 1937ին, Հունգարիոյ ճարտարարուեստական ապրանքներու ներածումներուն 80 առ հարիւրը կուգար Գերմանիայէն եւ Նախկին Աւստրիայէն։

Երկրորդ, իբրեւ հետեւանք Աւստրիոյ կցումին՝ կացութիւնը ծանրացաւ անոր համար, որ հունգարական արտածումները կը վճարուէին աւստրիական նախանիւթերով,— աղացք, երկաթ, կապար, նիքէլ, ալիւմինիոմ, բուրդ եւայլն։

Ներկայ պայմաններուն մէջ, Գերմանիա որ կը ներածէ հունգարական նոյն ապրանքները, կ'ուզէ որ կրճատուին աւստրիական վերոյիշեալ արտածումները եւ կ'աշխատի համոզել Հունգարիան, որ փոխանակ նախանիւթ պահանջելու՝ ընդունի ճարտարուեստական արտադրութիւններ։

Հունգարական ճարտարարուեստը, դժգոհ այդ առաջարկէն, կը մերժէ երկրին մէջ տեսնել գերմանական ճարտարարուեստին մրցակցութիւնը, ու Գերմանիա, այս անգամ, կ'առաջարկէ հունգարական արտածումներուն փոխարժէն վճարել «սառած» մարք, զոր չէ կրնար օգտագործել։

Ճիշդ այս ձեւով կը ներկայանայ կացութիւնը Դանուբեան եւ պալքանեան բոլոր երկիրներուն մէջ։ Վերջերս էր միայն, որ Անգլիա գործի անցաւ, ընդդիմանալով Գերմանիոյ տնտեսական գերիշխանութեան, առեւտրական յանձնակութիւններ կատարելով չահագրգռուող պետութեանց հետ։

Մասնաւորաբար Հունգարիոյ մէջ, Անգլիա խոստացաւ փոխատուութիւն մը կատարել առեւտրական գետնի վըրայ այն ձեւով զոր կատարեց Եւրոպայի հարաւ - արեւելեան այլ երկիրներու մէջ, նպատակելով Անգլիոյ հետ անոնց տնտեսական յարաբերութեանց բարգաւաճումին։

Գերմանացիները անմիջապէս սակէ եզրակացուցին թէ Անգլիոյ այս գործունէութիւնը կը ձգտի խափանել Գերմանիոյ ճամբան դէպի արեւելք, իբրեւ հետեւանք Գերմանիոյ վերականգնումի ծրագրին մէջ տնտեսական հարցերը լուծելու հզօր ճիգին, որ ուրիշ նպատակ չունի բայց եթէ ...փոքր երկիրներուն խեղդամահ դառնալ։

Այս անգամ Գերմանիա փորձեց գիմադարձել՝ սպառնալով հրդեհ վառել Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ «Կամ ամբողջը, կամ ոչինչ»,— ահա Հիթլէրի պահանջին իմաստը։ Սակայն խոհեմութիւնը այն է որ Գերմանիա չվտանգէ չեխական ամբողջին համար գերմանական ամբողջը, որովհետեւ բախտաւորուէր մէկ դարձուածքով կրնայ կորսնցնել այն նուաճումը զոր կատարեց՝ տնտեսական գերակչիռ դիրք մը բռնագծելով իրեն համար, Կեդր. եւ Արեւելեան Եւրոպայի մէջ։

Անշուշտ որ տնտեսական պայքարը, որքան ալ խիստ ըլլայ, աւելի նախընտրելի է քան զինեալ պայքարը։ Եւ, ինչպէս Իտալիոյ առաջնորդը փափաք կը յայտնէր, հաստատելու համար եւրոպական ժողովուրդներու հաչտ կենակցութիւնը, անհրաժեշտ է որ նախ հաստատուին բնական յարաբերութիւններ երկիրներու միջեւ։

ՏԱՃԱՏ ԹԷՐԼԷՄԷՋԵԱՆ ԿԸ ՓՆՏՌԷ ԻՐ ՈՐԴԻՆ

Ամերիկեան թերթերը կը գրեն.—

— Տաճատ Թէրլէմէզեան, (Նիւ Հէմշիրի Սալըմփըրինքի) երկրագործ մը, երէկ (սեպտեմբեր 17) Նիւ Եորքի փողոցներուն մէջ կը փնտռէր իր որդին Վանիկը, որ չաբաթ մը առաջ փախած է տունէն՝ իմանալով թէ հայրն ի վիճակի չէ զինք քոլէճ ղրկելու այս աչնան։

Երկու օր առաջ հայրը նամակ մը ընդունած է Վանիկէն, որ կը գրէր թէ ինք կ'ապրի Վայ Էմ Սի Էյի մէջ եւ գործ մըն ալ գտած է։ Վայ Էմ Սի Էյի արձանագրութիւնները ցոյց կուտան թէ Վանիկ միայն մէկ գիշեր կեցած է այնտեղ

Ոստիկանատուն, թերթերու խմբագրատուները եւ ռատիօ կայաններ այցելելէ վերջ՝ Տաճատ սկսաւ Նիւ Եորքի անծայրածիր փողոցին մէջ իր որդին փնտռել։

Վանիկ 17 տարեկան է եւ աւարտած Հայ Սքուլի շրջանը։ (Հայրը մասնիկ Դաւօի աշակերտն է)։

ԿԱՐԴԱՑԷ՛Ք ՏԱՐԱԾԵՑԷ՛Ք

« ՅԱՌԱՋ »Ը

ՕՐ. ԱՐԱՔՍԻ ԹԱՍԼԱՔՃԵԱՆ

եւ

ԱՐՄԻԿ ԶԱՄԱԼԵԱՆ

Ամուսնացան

Բոնսթանցա, 4 Սեպտ. 938

ԸՆԴՀ. ՆԵՐՈՒՄ ՀԱԹԱՅԻ ՄԷՋ

— · —

Անտիոքէն կը հեռագրեն — Կառավարութեան ներումի եւ պատժի յետաձգման առժամեայ օրէնքը հրատարակուած ու անոր գործադրութեան ձեռնարկուած է։ Օրէնքէն օգտուողները արդէն ձգուեցան։ Այս առթիւ աղատ արձակումի արարողութիւն մը կատարուած ու դատական նախարար Ճէմիլ Եուրաման ճառ մը խօսելով Անթաքիոյ բանտին մէջ, օրէնքը բացատրած է։ Ներումէն եւ պատժի յետաձգումէն օգտուած հարիւրաւոր դատապարտեալներ զուարճութիւններ սարքած են։ Օրէնքին բովանդակութիւնը —

1. Մինչեւ Հաթայի ազգ. ժողովին նշադութեան թուականը՝ 2-9-938 հրատարակուած ընդհ. եւ մասնաւոր օրէնքներու եւ որոշմնագրերու մէջ գրուած յանցանքներով ամբաստանուած ու դատապարտուածները ներման արժանացած են։

2. Բացառութիւն ըլլալով պարոքի, կեղծումի, մարդասպանութեան, յափշտակութեան, աւարառութեան համար ու հանրային բարոյականի դէմ գործուած արարքները, յանցանքով եւ ոճիրով ամբաստանուածներն ու դատապարտուածները ներման արժանացած են։

3. Երկրորդ յօդուածին մէջ յիշատակուած մարդասպանութեան, յափշտակութեան, աւարառութեան, հանրային բարոյականի դէմ գործուած ոճիրներով ամբաստանուածներուն մասին հետապնդումը ու դատապարտուածներու ալ վճռին գործադրութիւնը յետաձգուած են։

4. Երրորդ յօդուածին տրամադրութիւններէն օգտուողները եթէ միեւնոյն տեսակէն կամ աւելի ծանր յանցանք մը գործեն պատժի յետաձգումի միջոցին, եւ կ'առնուի յետաձգումի որոշումը, հին եւ նոր յանցանքներու մասին հետապնդում կը կատարուի անոնց դէմ, ընդհ. տրամադրութեանց համաձայն ու դատապարտուածները կը կրեն իրենց նախկին դատապարտութեան մնացեալ պատիժը։

5. Այս օրէնքին հետ առնչութիւն չունին յանցանքէ առաջ եկած անձնական իրաւունքի եւ հատուցումի վերաբերեալ դատերը։

6. Դատական եւ ներքին գործերու նախարարները պաշտօն ունին սոյն օրէնքը գործադրելու։

** Նոյնպէս Անթաքիայէն կ'իմացնեն թէ, Բարձր. առեւտրի կազմութեան օրէնքը վաւերացուած եւ դատական սարքերը կազմուած է։

Նախագահն է փաստաբան Գ. Ա-...ասեան։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՆԱՆՐԱԿՇՒՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Բ.

ԻՒԻՊԳԻՆԹՐՈՓԻ «ՈՁ»Ը

Ասիկա, յարեց մեր գեսպանը, արդէն տուաւ խափանել նաեւ անգլեւգերման խօսակցութիւններու վերսկսումը։ Կը յուսացուէր, որ գերման կառավարութիւնը փոխէ իր ռազմական պատրաստութիւնները եւ առաջքը առնէ վերը մատնանշուած վտանգներուն։

Այս զիմումներուն Հէր Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պատասխանեց նամակով մը, որով կը մերժէր խօսիլ մատնանշուած զինուորական քայլերու մասին եւ այն կարծիքը կը յայտնէր, թէ Փրակայի մէջ անգլիական ջանքերը ծառայած են միմիայն սրելու Չեխերու անհաչտութիւնը։

Այս վերաբերմունքին է տեսա, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը որոշեց, մեր գանձային քարտուղարին լսելով, որ օգոստոս 27ին պիտի խօսէր Լանարքի մէջ, անգամ մըն ալ ուշադրութիւն հրաւիրել իր այն խօսքերուն վրայ, զորս արտասանած էի մարտ 24ին այս ժողովին մէջ։ Ան յայտարարեց, թէ իմ ըրած յայտարարութեանց վրայ աւելցնելիք կամ դայն փոխելիք ոչինչ ունի։

Կ'ուզեմ յիչողութիւններդ թարմացնել անգամ մըն ալ այսօրեր կարդալով իմ մարտ 24ի յայտարարութիւնը։

« Ուր խաղաղութեան եւ պատերազմի հարց կայ, հոն օրինական պարտաւորութիւնները չէ միայն որ խնդրոյ առարկայ են, եւ երբ պատերազմ ծագի, կարելի պիտի չըլլայ զայն սահմանափակել միայն անոնցմով, որոնք անոր պատասխանատուն են։ Անհնարին պիտի ըլլայ նախատեսել, թէ պատերազմը ուր պիտի վերջանայ եւ որոնք պիտի մասնակից դառնան անոր։

« Իրողութիւններու անողոք ճնշումը աւելի հզօր կրնայ ըլլալ քան պաշտօնական յայտարարութիւնները, եւ այդ պարագային, շատ հաւանական է որ ուրիշներ ալ, որոնք սկզբնական վէճին մէջ կողմ չէին, անմիջականօրէն մասնակից դառնան։

« Ասիկա մասնաւորապէս ճշմարիտ է երկու երկիրներու՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի համար, որոնք ունին երկարատեւ բարեկամական գործակցութիւն, իրարու սերտօրէն միախառնուած չահեր, տոգորուած են ժողովրդապետութեան ու ազատութեան միեւնոյն գաղափարականներով եւ վճռած են պաշտպանել զանոնք»։

ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՄԵԾՆԱՅ

Օգոստոսի վերջերը տեղի ունեցան նոր դէպքեր, որոնք տագնապի սրութիւնը մեծցուցին։

Ֆրանսական կառավարութիւնը, տեղեկանալով որ գերման քանի մը զօրաբաժիններ չարժած են դէպի իր սահմանագլուխը, ինքն ալ նախազգուչական միջոցներու դիմեց եւ զէնքի տակ կոչեց պահեստիները՝ Մաժինոյի գիծերու պաշտպանութիւնը ապահովելու։

Օգոստոս 28ին գեսպան Սըր Նէվիլ Հէնտէրսըն կանչուեցաւ Լոնտոն խորհրդակցութեան համար։ Գումարեցինք նախարարական բացառիկ խորհուրդ մը օգոստոս 30ին, նկատի առնելու գեսպանին տեղեկագիրն ու ընդհանուր կացութիւնը։

Օգոստոս 31ին, գեսպանը վերադարձաւ Պերլին եւ Վիլհէլմթրասի մէջ պետական նախարարին ուժեղ կերպով ազդարարեց, թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար անտարբեր մնալ, եթէ Գերմանիա յարձակողական քայլ առնէ Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, մանաւանդ եթէ Ֆրանսա հարկադրուի միջամտել։

Սեպտեմբեր 1ին գեսպանը տեսաւ Հէր Ֆոն Ռիպպէնթրոփը եւ կրկնեց անոր, իբր ուժեղ անձնական ազդարարութիւն, այն ինչ որ ըսած էր պետական նախարարին նախորդ օրը։

Դեսպան Սըր Նէվիլ Հէնտէրսընի միջոցաւ այս անձնական ազդարարութիւնները ուղղելով եւ յիչեցնելով Չեխոսլովաքիոյ մասին մեր գանձային նախարարին ճառը օգոստոս 27ին, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը կը բաղձար տպաւորել գերման կառավարութիւնը կացութեան լրջութեամբ, առանց զայն աւելի եւս բարդացնելու երեւոյթը տալու՝ պաշտօնական ազդարարութեան մը միջոցաւ, զոր կրնար գերման կառավարութիւնը իբր հրապարակային յանդիմանութիւն նկատել, ինչպէս եղած էր մայիս 21ին մեր պաշտօնական դիմումին առթիւ։

ՃՆՇՈՒՄ ՊԵՆԷՇԻ ՎՐԱՅ

Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը ի մտի ունէր նաեւ մօտալուտ գումարումը Նիւրէմպէրկի նացի համագումարին, որու բացումը պիտի կատարուէր սեպտեմբեր 5ին եւ պիտի տեւէր մինչեւ 12։

Դժուար չէր կանխագուչակել, որ գերման վարչապետը պարտաւորուած պիտի զգար այնտեղ հրապարակային յայտարարութիւն մը ընելու Զուտէթեան հարցին մասին. ուստի մեզ անհրաժեշտ թուեցաւ, մեր կողմէ գերման կառավարութեան եղած ազդարարութեան զուգընթաց, Փրակայի վրայ ամէն ազդեցութիւն գործածել, որ սկսին բանակցութիւնները չեխ կառավարութեան եւ Զուտէթեան ներկայացուցիչներու միջեւ այնպիսի հիմունքներով, որոնք յոյս ներշնչէին թէ հարցը պիտի առանց արգելքի ու գոհացուցիչ լուծում մը։

Ուստի, Փրակայի անգլիական գեսպան Պ. Պազիլ Նիւթըն տեսակցեցաւ Տոքթ. Պենէշի հետ սեպտեմբեր 3ին, եւ պնդեց թէ Չեխոսլովաքիոյ չահերը կը պահանջեն, որ անյապաղ եւ անվերապահ կերպով առաջարկէ այնպիսի զիջումներ, առանց որոնց Զուտէթեան վէճը անհնարին պիտի ըլլայ կարգադրել։

Լորտ Ռընսիմէն չատ ջերմօրէն ուժտուեց Պ. Նիւթընի դիմումին Տոքթ. Պենէշին։ Թէ լորտը եւ թէ գեսպանը երկուքն ալ Տօքթ. Պենէշի ուշադրութիւնը հրաւիրեցին այն կէտին վրայ, թէ անհրաժեշտ է համաձայնութեան մը յանգիլ Զուտէթներու հետ Հէր Հիթլէրի Նիւրէմպէրկի մէջ սպասուած ճառը խօսելէն առաջ, ինչպէս նաեւ այն կէտին վրայ թէ միջազգային կացութիւնը խիստ բարդացած է գերման զինուորական պատրաստութիւններու պատճառով։

ՊԵՆԷՇԻ ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐԸ

Տոքթ. Պենէշ այս դիմումներուն, որոնք տեղի ունեցած էին Չեխոսլովաքիայի իսկ օգտին, պատասխանեց կարգ մը առաջարկներով, որոնք ծանօթ են Չորրորդ Ծրագիր անունով։ Այս առաջարկները հաղորդուեցան Զուտէթեան ներկայացուցիչներուն սեպտեմբեր 6ին։

Լորտ Ռընսիմէնի կարծիքով այս ծրագիրը կը բովանդակէր Քարլսպատի ութը կէտերու պահանջները գրեթէ ամբողջութեամբ եւ բանակցութիւններու վերսկսման ազնիւ հիմք կը ծառայէր։

Ու որովհետեւ Նիւրէմպէրկի խորհրդաժողովի բացման ճառը ոչ մէկ յիշատակութիւն կը պարունակէր չեխոսլովաք հարցին մասին եւ Հէր Հիթլէր ու միւս գերման ղեկավար պէտքերն ալ Փրակայի բանակցութիւնները չարունակելու կողմնակից վերաբերմունք ցոյց կուտային վերջերս, ուստի կը թուէր թէ Զուտէթեան հարցը գոհացուցիչ կերպով հնարաւոր պիտի ըլլայ կարգադրել Չեխոսլովաք պետութիւնը ինքնավարութեանց վերածելով՝ ըստ չեխոսլովաք կառավարութեան Չորրորդ Ծրագրին, որ հրատարակուեցաւ սեպտեմբեր 7ին։

Դժբախտաբար Չորրորդ Ծրագրի հրապարակումին հետեւեցաւ Մահրիշ - Օսթրաուի ծանրակշիռ միջադէպը։ Անգլիացի դիտողներու քննութիւններէն յայտնի եղաւ սակայն, որ այս միջադէպին կարեւորութիւնը խիստ չափազանցուած էր։

Այս միջադէպին անմիջական հետեւանքը այն եղաւ, որ Զուտէթեան ղեկավարները մերժեցին բանակցութիւնները վերսկսիլ, եթէ միջադէպը անյապաղ չկարգադրուի։

Չեխոսլովաք կառավարութիւնը անմիջապէս քայլեր առաւ կարգադրելու, բայց նոր միջադէպեր ծագեցան սեպտեմբեր 11ին Էկէրի մօտ, եւ, հակառակ լորտ Ռընսիմէնի ջանքերուն երկու կողմերը իրարու քով բերելու, բանակցութիւնները չվերսկսան Հիթլէրի Նիւրէմպէրկի մէջ սեպտեմբեր 12ին խօսած փակման ճառէն առաջ։

Նկատի ունենալով թէ Չեխոսլովաքիոյ մէջ կացութիւնը մտահոգիչ կերպով կը բարդանայ եւ թէ Հէր Հիթլէրի ճառը թերեւս փակէ բանակցութիւններու դուռը ընդմիշտ, ուստի Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը նոր քայլերու դիմեց զսպիչ ազդեցութիւն գործ դնելու գերման կառավարութեան վրայ։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Ես ինքզինքս արժանի չէի նկատեր այդ գնահատութեան։ Կը զատապարտէի հօրս։ Անոր հմայքէն բան մը չի պակսէր իմ աչքերուս։

Ոգեկոչում մը ամիսներով եա կը ...անէր զիս։ Գեղի հօրեղբօրէն անդին կը վախնայի հոն մօտենալու, մասամբ ալ փախստական դառնալու, եւ ...քանի հօրեղբայրներ կարած պիտի ըլլայի արդէն— իմ ծննդավայրիս՝ Եոզկատի՝ Վահանեան վարժարանի գրասեղաններուն վրայ կը տեսնէի ինքզինքս։

Հոն ամէն օսար լեզու ըմբռնելու, ...ելու համար, մեր դասերը կը ...արգմանէինք Թուրքերէնի (*)։

Լա սուրի է լը լիօն

Ֆապէ բլէ արպաա։

Ես ի՞նչ ընեմ հօգիով

Պէն ճանը նէ՞ էտէյիմ։

Իմ Թուրք ընկերներս ալ ունէի՞ն արդեօք իմ մտահոգութիւնս, չեմ գիտեր։ Չեմ կարծեր, քանի որ Թութակի պէս կը մոլտային անոնք։ Ու-րիշ ոչինչ։

Որոչեցի վերջապէս գործադրել որոշումս։ Փարատել մչուշը։ Թերեւս ուրիշ «աֆէրիմ» մըն ալ փրցնէի։ Տունէն ալ գոհ մնալով հացիս վրան աւրդար իւղ պիտի քսէին. ո՛վ գիտէ։

Ու ցատկեցի։ Ելայ ոտքի։ Ու հօճայէն մօտենալով՝ համարձակութեամբ ըսի.

— Հօճա էֆէնտի, կը կարդամ, գոց գիտեմ։ Մեր դասը անգամ մը թարգմանէ որ՝ հասկնամ՝ ըմբռնեմ։

Ծա՛փ։ Ապտակ մը իջեցուց հօճան երեսիս։ Կայծեր իջան աչքերուս...։ Փրփրած, բարկութենէն դողալով կը պոռար մեր ուսուցիչը.

— «Տէօնմէ՛»։ (դաւանափոխ)— դուն ո՞վ ես որ մարգարէին խորհուրդին պիտի թափանցես...։ Ես անգամ հիմակ մօրուքովս չեմ յանդգնած քու հետաքրքրութիւնդ ունենալ...։

Հասկցա՞ք բարեկամներ։ Ըստ ընկերս՝ ձեռքերը այտերուն տանելով՝ կարծես զգացած ըլլար գեռ ցաւը ապտակին։

Ու գաւաթը մէկ չունչով պարպելով՝ չարունակեց մեր ընկերը։

Կը տեսնեմ որ խելօք էք։ Տէրվիշը դաւաթ մը խմցուց, դաւաթ մըն ալ պարպեցինք հօճային համար, երրորդ մըն ալ եա ապտակիս։ Ճնկենք բարեկամներ։ Ես ալ իմ կենացս։ Միտուութեանս մէջ...

Ու՝ կրկնամկրտութեանս տխուր յիշատակին։ Ճշմարիտ կրօնքին մօտեցի յիչատակ մը, որուն սէրին պիտի հանդիպէի Տէրվիշին։ Հօճային դիտութեան վրայ լեռան քամող՝ Թրքական կեղեւ կապած, մոլեռանդ մտայնութեան ուրիշ ապացոյցի մը։

Երկինքէն երեք խնձոր ինկաւ։ Մէկը քեզի, մէկը Արշամին, երրորդն ալ ինծի։

Կեղեւներուն հետ կուտերն ալ կուլ տանք հօճային, Տէրվիշին եւ... Ալլահին...

Վերջին խնդացէք Այո՛ Ալլահին։ Գործին մէջ Ալլահ մըն ալ կայ։ Մարդի օճախը։ Զօրնայ արժաղ։

Կացինէն հրաչքով ազատած՝ ցրցոններու մէջ փաթթուած, մկրատ ու օճառ չտեսած մազ մօրուքով թափառական, աղատ մուրացկանի մը ժախանէր տխմարութեան զոհ պիտի երթայի...

Ամիս մը աչք չխփեցի։ Գիշեր ցերեկ կ'ամնայի, բարեկամ։

Իրենք ալ զղջացին։ Զազաներ։ Մեծ էր։ Պիտի մեռնի, կ'ըսէին։

Միտք չունիմ գեռ մեռնելու։ Զըղարին եմ։ Զաղարի՛ն։ «Բանկրէն-» խուսափեցայ։

— Ինչո՞ւ պաշէն կը սկսիս...

— Ամէնուն ըսելու չի գար։ Երբ հոս փոխանցուի... հակառակ ամուսնութիւնը, ընդմիջեցի կատակելով։

Սահակ ձեռքը երկինք բարձրացուցած՝ ատրոամ չարժում մը գծելով՝ չարունակեց.

Ա. ՆԱԳԵՆՑ

(4)

*) Սանիմանագրութենէն վերջ բրբ... ...ի մէջ, հայկական ...ները սկսած էին հայերէնը մի... ...լեզու դարձնել ...

փերն ու երգերը կը թնդան ամէն կողմ։ Զօրքին առջեւէն կ'երթան հիթլէրական վաշտերը։ Չեխական զեկոյց մը կը գնահատէ գեր-մանական զօրքին ընթացքը ։

Հէնլայն կոչ մը ուղղելով իր հայրենակիցներուն, կ'ըսէ. — «Հինգ տարի պայքարեցանք մեր հայրենիքին ազատութեան համար։ Առաջնորդը յաղթականօրէն վերջացուց մեր պայքարը։Մեր տանց շնորհակալ ենք »։

Միջազգային յանձնաժողովն ալ իր կարգին կոչ մը ուղղելով, կը յորդորէ կարգապահ մնալ, որպէսզի փոխանցումը կատարուի առանց միջադէպի ։

*** 6000 զինուորներ պատրաստուած են Անգլիոյ մէջ, զրկուելու համար Չեխոսլովաքիոյ այն վիճելի շրջանները ուր հանրաքուէ պիտի կատարուի, համաձայն Միւնիխի որոշման ։

*** Փիլզէնի մէջ անձնապան եղաւ չեխ բժիշկ մը՝ իր կնոջ եւ երկու աղջիկներուն հետ, երբ լսեց գերմանական զօրքին մուտքը։ Իսկ չեխ սպայ մը, որ անտառի մը խորը ապաստանած էր, քանի մը գնդակ արձակելէ վերջ լռեց։ Կը կարծուի թէ անձնասպան եղած կամ սպաննուած է ։

*** Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթեան շրջանի Գերմանիոյ կողմէ գրաւման հետեւանքով՝ Չեխերը պիտի կորսնցնեն ահագին հարստութիւն ։

Բացի զինուորական կառուցումներէ, ամրոց եւն., Գերմանները կը տիրանան բազմաթիւ գործարաններու եւ առեւտրական հաստատութիւններու ։

Միայն փոխանցուած ճարտարարուեստական մեքենաներու արժէքը կը գնահատուի քանի միլիոն ոսկիի ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

Կարեւոր յայտարարութիւններ կը սպասուին

Այսօր, երեքշաբթի, բացառիկ նիստի հրաւիրուած է Ֆրանսայի խորհրդարանը, լսելու համար վարչապետին յայտարարութիւնները՝ Միւնիխի համաձայնութեան մասին ։

Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Պ. Տալատիէ պիտի գոհանայ կարճ զեկուցումով մը, խնդրելով յետաձգել հարցադրումները ։ Վիճաբանութիւնները անխուսափելի են, բայց կը կարծուի թէ ի վերջոյ համաձայնութիւն պիտի գոյանայ, հինգշաբթի կամ ուրբաթ օրուան յետաձգելով օրակարգը ։

Շատ աւելի կարեւոր յայտարարութիւններ կը սպասուի Անգլիոյ խորհրդարանին մէջ, որ բացուեցաւ երէկ, երկուշաբթի։ Իրազեկներու կարծիքով, Պ. Չէմպըրլէն պիտի չգոհանայ միայն Միւնիխի համաձայնութեան զեկուցումով, այլեւ պիտի պարզէ իր տեսակէտները՝ Սպանիոյ, անգլօ-իտալական համաձայնութեան, ֆրանքօ-գերմանական ոչ-յարձակման յայտարարութեան մը, օդանաւային պայմանագրութեան եւ զինաթափութեան մասին։

*** Անգլիոյ վարչապետը հեռագիր մը ուղղելով Պ. Տալատիէի, իր «երախտապէտ գնահատումը» կը յայտնէ անոր ուղղամիտ գործակցութեան համար, ինչպէս եւ «իր հիացումը այն քաջութեան եւ արժանաւորութեան համար» որով ներկայացուց « իր մեծ երկիրը»։ Հեռագիրը յիշելով Հիթլէրի հետ ստորագրուած յայտարարութիւնը, յոյս կը յայտնէ թէ կարելի պիտի ըլլայ Եւրոպայի խաղաղութիւնը ամրապնդել բարեկամեցողութեամբ եւ վստահութեամբ ։

*** Անգլիոյ թագաւորը գիր մը ուղղելով Պ. Չէմպըրլէնի, ջերմապէս կը գնահատէ անոր ջանքերը, որոնց շնորհիւ կարելի եղաւ խնայել պատերազմի սարսափները։ Թագաւորը միեւնոյն ատեն շնորհակալութիւն կը յայտնէ ժողովուրդին, այրերուն թէ կիներուն, որ այնքան հանդարտ վճռականութիւն մը եւ պատրաստակամութիւն մը ցոյց տուին տագնապի օրերուն ։

Կարգ մը շրջանակներու մէջ կը թելադրէին բրիտանական մեծ պատուանշանը՝ Ծնրակապի շքանշանը տալ Չէմպըրլէնի, բայց վարչապետը մերժեց «առ այժմ »։

Անհամար շնորհաւորութիւններ կը հասնին ինչպէս Անգլիոյ նոյնպէս Ֆրանսայի վարչապետին, գոյացած համաձայնութեան առթիւ, որ փարատեց պատերազմի վտանգը։

*** Պ. Տալատիէ շաբաթ իրիկուն Անծանօթ Զինուորին դամբարանը երթալով, արծարծեց աւանդական բոցը։ 200.000 հոգիէ նոյ բազմութիւն մը կը հետեւէր թափորին, թնդացնելով «Մարսէյեզ»ը եւ ցնծութեան կանչեր արձակելով ։

*** Զօրացրումը սկսած է արդէն եւ պիտի վերջանայ աստիճանաբար։ Զօրաշարժի առթիւ գրաւուած կառքերը, անասունները եւն. հետզհետէ կը վերադարձուին իրենց տէրերուն, որոնք օրինական հատուցումը պիտի ստանան գրաւման շրջանին համար։

*** Մոսկուայի հեռագրական գործակալութիւնը կը հերքէ այն լուրը թէ Խ. Միութիւնը արտօնած էր որ Պ. Տալատիէ Միւնիխի մէջ գործէ նաեւ յանուն խորհրդային կառավարութեան ։ Հերքումը կ'ըսէ թէ Խ. Միութիւնը «ոչ եւ է յարաբերութիւն չէ ունեցած եւ չունի Միւնիխի խորհրդաժողովին կամ անոր տուած որոշումներուն հետ »։

Խորհրդային կառավարութեան պաշտօնաթերթը , « Իզվեստիա », կը գրէ թէ Պ. Չէմպըրլէն քանի մը օրէն գործադրել պիտի հաչակէ անգլօ-իտալական համաձայնութիւնը, ճանչնալով Եթովպիոյ գրաւումը եւ Մուսոլինին ազատ ձգելով Սպանիոյ մէջ։

Հունգարիան ալ կ'ածապարէ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՆՈՐԷՆ ՀԱՄԱԿԵՐՊԵՑԱՒ

Լեհաստանէն վերջ, կարգը եկած է Հունգարիոյ, իր բաժինը պահանջելու համար չեխական աւարէն։ Մանաւանդ որ, Միւնիխի ժողովին մէջ, Մուսոլինի եւ Հիթլէր ջերմապէս պաշտպանեցին իր պահանջը ։

Հունգարական կառավարութիւնը չուզեց վերջնագիր ուղղել , չգրգռելու համար Ռումանիան եւ Եուկոսլավիան, որոնք նոյնպէս հունգար բնակչութիւններ ունին։ Հունգարիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը հրաժարեցաւ առջի օր։ Կ'ըսուի թէ պատճառը այն է որ կառավարութիւնը մերժած էր իր առաջարկը՝ վերջնագիր գրկելու մասին ։

Հունգարիոյ վարչապետը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ մամուլին .

— « Միւնիխի համաձայնութիւնը անկասկած առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ Հունգարիոյ համար, քանի որ չորս մեծ պետութիւնները կը հաստատեն մեր պահանջներու օրինաւորութիւնը։ Անշուշտ եզրը չի կրնար գոհացնել մեզ։ Հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը կրնայ լուծուիլ միայն այն եղանակով որով լուծուեցաւ գերմանականը, այսինքն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքով։ Մենք պիտի զգուշանանք որ եւ է արկածախնդրութենէ եւ պիտի շարունակենք մեր արդար իրաւունքները պահանջել բոլոր տրամադրելի միջոցներով։ Անհրաժեշտ է որ բոլոր Հունգարները մէկ մարդու պէս միացած, պատրաստ ըլլան կրելու ամէնէն տաժանելի զոհողութիւնները։ Երկրին վարիչները գիտակից են իրենց պարտականութեանց, բայց պէտք է որ ժողովուրդը վստահութիւն ունենայ »։

Վարչապետը հեռագիր մը ուղղեց Մուսոլինիի, երախտագիտութիւն յայտնելով անոր ընծայած աջակցութեան համար ։

*** Փրակայի հունգարական դեսպանը Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարին ներկայանալով, յայտնեց թէ իր կառավարութիւնը կը փափաքի որ անմիջապէս գործադրուի ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը ։

Փէշթայի չափաւոր թերթերը կը գնահատեն կառավարութեան դիւանագիտական մեթոտները, բայց ուրիշներ կը պահանջեն աւելի արմատական միջոցներ, գրաւելու համար հունգարական հողերը։ Հիթլէրական թերթ մը կ'ազդարարէ .— «Զգացանք որ Չեխոսլովաքիոյ նոր կացութիւնը ամրապնդուի, այլապէս պատմական վայրկեանը պիտի փախցնենք։ Դիւանագիտական մեթոտը ինքնախաբէութիւն է »։

*** Չեխական կառավարութիւնը պատասխանելով Հունգարիոյ ծանուցագրին, պատրաստակամութիւն յայտնեց անմիջապէս կարգադրելու հողային խնդիրը, ուղղակի բանակցութիւններով։ Խառն յանձնաժողով մը կազմուեցաւ, ճշդելու համար փոխանցելի հողամասերը։ Հունգարական կառավարութիւնը այլեւս կարգադրուած կը նկատէ խնդիրը ։

ՀԱՏԸՆՏԻՐ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀՐԵԱՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՄԸ «կեցցէ՛ պատերազմը» գոչած ըլլալով Տիժոնի մէջ, ամբողջ տարի տուաւ իր խանութը ։

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐԸ հաւատարմութեան ուղերձ մը ղրկած էին ազգ. պաշտպանութեան նախարարին, պատրաստակամութիւն յայտնելով 10,000 կամաւորներ տրամադրելու։ Այս առթիւ շնորհակալութիւն կը յայտնեն որ ճանչցուած է իրենց նախկին ռազմիկի հանգամանքը։

ՄԱՐԱՇԱԼ ԱՎԷՐԷՍՔՈՒ, Ռումանիոյ երբեմնի վարչապետը եւ ազգային հերոսը, մեռաւ կիրակի օր։ 79 տարեկան էր։ Իր միջամտութեան շնորհիւ էր որ յաջողեցաւ Կարոլ թագաւորին վերադարձը ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԳԱՆԻԷԼ ՎԱՐՈՒԺԱՆ «Արծիւ» ենթակոմիտէէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 5 Հոկտեմբեր, Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կարին» ենթակոմիտէին մէջ. կարեւոր օրակարգ։

ԱՆԻՒԹ ՀՈՒՆԱՆ ԼՈՆԳԻ «Արամ» ենթակոմիտէէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8 ½ին. ծանօթ հաւաքատեղին, նոյն օրակարգով.

1939 "ԳՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ,,

Ժ.ԲԴ ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ 1939 տարուան « Գոյամարտ» Օրացոյցը, գեղեցիկ եւ ճոխ տպագրութեամբ ։

Բովանդակութիւն.— Հ. Յ. Դաշնակցութեան պատմութիւնը, հեղինակ՝ Մ. Վարանդեան, Ազգային պատմական եւ յեղափոխական դէմքերու եւ դէպքերու մասին հակիրճ տեղեկութիւններ, ժամանումի չիֆեր, գրական հատուածներ, գիտական տեղեկութիւններ Հայաստանի եւ գրացի երկիրներու մասին, առացուածքներ եւ տաղեր։ Ազգային եւ կրօնական տօները մանրամասնութեամբ։

Կողքին կեդրոնը զարդարուած է «Մայիս 28ի Ծնունդը» (նկար՝ Վ. Խաչէնտէրեանի) եռերուած հայկական գոյն եռագոյնով ։

Երկու կողմերը նկարներ՝ Տիկին Արղութեանի, Մարօի, Քրիս Ֆէնէրճեանի, Անդրէասեանի եւ երկու խմբանկարներ ։

Թերթիկներուն տակը՝ Քրիստափորի, Զաւարեանի եւ Ռոստոմի նկարները Ցուլարձանով ։

Թերթիկներուն մէջ զետեղուած են Մ. Վարանդեանի, Յ. Միրիաքեանի, Սէրէմճեանի, Վաճառեանի, Թէրլէմէզեանի, Զօր. Սեպուհի, Գոլոյեանի եւն. նկարները ։

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Փրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Փր., արտասահման՝ 6 Փրանք։

Բացի մեր գործակալներէն՝ ապառիկները նկատի չեն առնուիր։ Դիմել՝ մեր ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

ԱՐԱՐԱՏԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը։

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Լերրոյ-Թ... սրահին մէջ։

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ՓՈԼԻՔԷՆԻ

ԱԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՈՐԷՆ ...

Հրաւիրուած են զինուորական եւ քաղաքային իշխանութիւնները, ինչպէս նաեւ հայ կազմակերպութիւնները եւ ֆրանսական նախկին պատերազմիկներու Միութիւնը։

Գեղարուեստական հոխ յայտագիր մը կը կատարեն Ֆրանսական Նուագախումբը եւ Հայ Ազգային Միութեան 60 հոգինոց նուագախումբը (Harmonie U. M. A. C.)։

Կ'երգեն Օր. ԾՈՎԻՆԱՐ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ (Լիոնի Քոնսէրվաթուարէն) եւ Օր. ՍՐԲՈՒՀԻ ԼԻՍԼԻՃԵԱՆ։

Լուսարձակով պիտի ներկայացուի Մուսա լերան քաջասուն օրերու հերոսամարտէն դրուագներ։

Հայ Լեգէոնականներու Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղի վիճակախաղէն շահած են հետեւեալ թիւերը.—
76 լոթըրի նաւոխալ, 316 ինքնահոս գրիչ, 1233 կնոջ հովանոց, 1479 օ որ քոլոնեը, 705 մէկ տարուան «Թագմիկ» թերթ, 1438 մէկ զոյգ կենոջ գուլպայ, 1421 վեց թաշկինակ, 336 մէկ փողկապ, 55 երեք հատ անուշահոտ օճառ, 1533 մէկ տուփ բրնձափոշի ։

ԿԱՅՔԵՐ ՏԻՐԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

[illegible]

Cours Lafayette angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԼԵՌՆԱՅ-ԱՐՈՒԵԱՐ

Ամսագրին օգոստ.-սեպտ. միացեալ թիւը (7) ճոխացեալ բովանդակութեամբ .

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ Էջմիածնի շուրջ եւ Էջմիածնի առթիւ։ Մ. ԽԱՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ Արփիարեան հրապարակագիր։ ՎԱՀԷ ՎԱՀԵԱՆ Հատուցում (քերթուած)։ Փ. ՍԱՆԱՍԱՐ Յ. Գ. Մըրքեան ... ԱՐՔ. ՏՐԱՊԻԶՈՆԻ Մշեցի Մշակը (շարունակութիւն եւ վերջ) ... ԱՐԱՋԵԱՆ Հայագիտութեան կորուստները։ Հ. Ա. ՔԻՊԱՐԵԱՆ «Կիլիկիոյ Զարշարանքը»։

Զմճարող բաժանորդներէն կը խնդրուի փակել իրենց հաշիւները ։

Բաժանորդագրութիւն Ֆրանսա 40, եւ արտասահման՝ 50 Փրանք

Դիմել՝ Մ. ՊԱՐՍԱՄԵԱՆ, 30, Rue Drouot, Paris (9):

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ.

(Fondé en 1925) :-: R. C Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	[illegible] ֆրանք	190 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ MERCREDI 5 Octobre 1938 [illegible]

ԺԴ ՏԱՐԻ - 14e Année No [illegible]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատերազմը խափանուեցաւ, բայց մտահոգութիւնները չեն վերցուած տակաւին։

Շատերու համար եղածը «զինադուլ մըն է պատերազմական վիճակի մէջ», ինչպէս կը յայտարարէ Անգլիոյ աշխատաւորական կուսակցութեան վարիչը, երեկ. ժողովին մէջ։

Անշուշտ քաղաքական խաղերն ալ դեր ունին այսպիսի արտայայտութեանց մէջ։

Օրուան վարիչը միշտ պիտի քննադատուի, եւ փոխատացութիւնները պիտի շարունակուին երկար ատեն, մինչեւ նոր փոթորիկ մը, — նորէն միացեալ ճակատ կազմելու համար։ Կեանքը պիտի ընթանայ, առանց գաղափարներու ընդհարման։ Իսկ մարդկային յատկութիւնները սահման չունին, մանաւանդ երբ կարգը կուգայ ոչ թէ գործելու, պատասխանատուութիւններ ստանձնելու, այլ խօսելու, վիճելու, իմաստութեան դասեր թափելու։

Միւնխէն երեւոյթն է որ կը պարզեն օրուան թերթերը կամ երեկ. ժողովներու մէջ եղած վիճաբանութիւնները։

Ընդհանրապէս, բոլորն ալ գոհ են որ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ։ Ամէնէն թթու ընդդիմադիրն ալ երախտագիտութիւն կը յայտնէ։

Եւ սակայն, վախը չէ փարատած։ Թանձր մշուշ մը սեւ սեւ [illegible] ապագան։ Ինչպէս կապոյտ ապակիները կը նսեմացնեն լոյսը, նոյնպէս գունաւոր ակնոցներ մռայլ կամ աղօտ կը ցուցնեն հեռանկարը։

Ինչո՞ւ, — գլխաւորաբար այն պատճառով որ դիկտատուրաները կը զօրանան, եւ գաղտնի դիւանագիտութիւնը ի պատուի է նորէն։

«Ես որ եւ է գաղտնիք չունիմ», — կը յայտարարէ Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը։ «Ոչ մասնաւոր դաշինք մը կնքեցի Հիթլէրի հետ, ոչ ալ յանձնառութեան տակ մտայ»։

Այս յայտարարութիւնը բաւակա՞ն է, հանգստացնելու համար հասարակ մահկանացուն կամ քաղաքական գործիչը, որոնք ամէն մէկն բան չեն գիտեր, շատ մը բաներ կը կասկածին, բնականաբար։

Օրինակ, իրողութիւն է որ Պ. Չէմպրլէն կը խորհի նոր տեսակցութիւններ սարքել Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի հետ։ Վերջին պարագան մօտալուտ կը համարուի արդէն, քանի որ կ՚ըսեն թէ Անգլիոյ վարչապետը պտոյտ մը պիտի կատարէ Միջերկրականի մէջ, «հանգստանալու համար»։

Արդ, հանրային կարծիքը ե՞րբ ամբողջովին կը տեղեկանայ պետական վարիչներու մասնաւոր խորհրդակցութեանց եւ որոշումներուն, — երկու ըլլան անոնք թէ չորս։

Մաս մը բան կ՚իմանայ, երբ չնախատեսուած դէպք մը պատահի։ Իսկ մնացեալը կամ կարեւոր մաս մըն ալ՝ երբ այս կամ այն վարչապետին, նախարարին, դեսպանին յուշերը հրատարակուին։

Յիշեցէք որ 20 - 25 տարի անցած է, եւ շատ մը գաղտնիքներ դեռ նոր կը պարզուին, Մեծ Պատերազմին նախընթաց պարագաներուն կամ հաշտութեան բանակցութեանց մասին։

Ուրեմն, ժողովրդավար երկիրները մտահոգ են որ դիկտատուրաները կը զօրանան, եւ Առաջնորդներ իրենց կամքը, պայմանները կը պարտադրեն, ի հարկին պատերազմի սպառնալիքով։

Միւս կողմէ, այդ ժողովրդավար երկիրներուն մէջ ալ, պետական վարիչները հետզհետէ աւելի ազատ կը զգան իրենք զիրենք, նախաձեռնութիւններ, պատասխանատուութիւններ կը ստանձնեն։ Ամուր կառչած՝ այս կամ այն ծրագրին։

Այդ է, օրինակ, Չէմպրլէնի պարագան։

Շառաւիղը՝ պահպանողական գերդաստանի մը որ այնքան վճռականութեամբ հարթած է բրիտանական աշխարհակալութեան ճամբան, Անգլիոյ վարչապետը կը գործէ իրեն յատուկ մեթոտներով։

Անշուշտ ան չանտեսեր խորհրդարանը, ոչ ալ կը խախտէ սահմանադրութեան տրամադրութիւնները։ Եւ սակայն, բռնած է ճամբայ մը որ եթէ այսօր խաղաղութիւն բերաւ, կրնայ փորձանքներ կամ անակնկալներ ստեղծել վաղը։

Չէմպրլէն համոզուած է իր բռնած ճամբուն օգտակարութեան, եւ այդպէս ալ պիտի շարունակէ, մինչեւ որ երիտասարդ մը յաջորդէ իրեն, ինչպէս կ՚ըսէր երկուշաբթի օրուան ճառին մէջ, տեսակ մը հեգնութեամբ։

Ի՞նչն է որ կը բաժնէ երիտասարդն ու ծերը, այս համաշխարհային տագնապին մէջ։

Կարդացէք ճառերը եւ պիտի տեսնէք որ երկու կողմերն ալ համաձայն են երկու բանի մէջ, — խաղաղութիւն եւ... վերազինում։

Հարց է այժմ, — խաղաղութիւնը ո՞րքան կրնայ դիմանալ, եթէ զինարշաւը պիտի շարունակուի շոգեկինդ, նոյն խելագար թափով։

Անգլիոյ ծովային նախարարը նախընտրեր է հրաժարիլ, տեսնելով որ վարչապետը կ՚երթայ կը բանակցի, փոխանակ ասպարէզ կարդալու Հիթլէրի։ Բայց կը թուի թէ ինքն ալ շատ վստահ չէր բռունցքին հրաշագործութեան, քանի որ ճառը կը վերջացնէ ... վերազինում քարոզելով։

Վարչապետը նոյնպէս վերազինում կը պատուիրէ, — ամէն պարագայի մէջ, համաձայն չէ անոր թափը թուլցնելու, Միւնխէնի համաձայնութենէն վերջն ալ։

Ուրեմն, Մեծն Բրիտանիա պատրաստ չէ տակաւին, ասպարէզ կարդալու համար։ Եւ քանի որ սպառազինութիւնները պիտի շարունակուին, — մնացեալը դուք դատեցէք։

Ահա թէ ինչո՛ւ մտահոգութիւնները չեն փարատած տակաւին, հակառակ այնքան բարեյաջող ելքի մը. — Միւնխէնի համաձայնութիւն։

Շ.

Վ Ե Ր Ջ Ի Ն Ժ Ա Մ

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ ՄԻՒՆԻԽԻ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆԸ

«ՄԷՐ ԵՒ Է ՊԱՏՃԱՌ ՉՈՒՆԻՄ ԱՄՉՆԱԼՈՒ»

30 ՄԻԼԻՈՆ ԱՆԳԼ. ՈՍԿԻ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, ընդդիմադիրները քննադատեցին Միւնիխի համաձայնութիւնը, ուժ առնելով ծովային նախարարին հրաժարումէն եւ ուրիշ պարագաներէ։ Վարչապետը ջերմապէս պաշտպանեց իր վարած քաղաքականութիւնը, որ ապահովեց «պատուաւոր խաղաղութիւն մը», աշխարհը փրկելով անխուսափելի պատերազմի մը սարսափներէն։

Առաջին անգամ խօսեցաւ Պ. Տըֆ - Քուփըր, ծովային նախարարը, որ հրաժարած էր քանի մը օր առաջ։

«ՓՈՐՁԵՑԻ ԿԼԼԵԼ, ԲԱՑՑ ԿՈԿՈՐԴՍ ՄՆԱՑ»

Նախարարը մանրամասնօրէն պարզեց իր անհամաձայնութիւնը վարչապետին քաղաքականութեան դէմ՝ Հիթլէրի հետ կատարուած բանակցութեանց ընթացքին։ Երկար ատենէ ի վեր կը սպասէր որ վարչապետը բացորոշապէս յայտնէ Գերմանիոյ թէ Անգլիա պիտի պատերազմի, եթէ Գերմանացիները Չեխոսլովաքիա արշաւեն։ Իրեն համար նպաստաւոր առիթ մըն էր Նիւրընպէրկի համագումարը, պարզելու համար Անգլիոյ դիրքը։ Ցետոյ յուսաց թէ այդ պարզութիւնը պիտի ըլլար Պէրխթէսկատէնի մէջ, վերջապէս Կոտըսպէրկի մէջ։ Ինք անձնապէս կը յանձնարարէր զօրաշարժի ենթարկել բրիտանական նաւատորմը։

«Վարչապետը Կոտըսպէրկէն վերադարձաւ վերջնագրով մը որուն պայմանները կրնար տուն տալ միայն անազորոյն եւ վըրէժխնդիր թշնամի մը, երկար պատերազմի մը մէջ պարտուած հակառակորդի մը։ Փորձեցի կլլել Միւնիխի պայմանները, բայց կոկորդս մնացին։ Հիմա որ զգետնած են զոհը, Գերմանացիները պիտի չզրկուին անոր աքցի տալու հաճոյքէն եւ գերմանական բանակը պիտի չզրկուի իր աւարէն։ Մեծն Բրիտանիոյ արտաքին քաղաքականութեան մեթոտներուն չի համապատասխաներ անգլօ-գերմանական յայտարարութիւն մը ստորագրել, առանց խորհրդակցելու դաշնիքին անդամներուն, մեր զինակիցներուն եւ գաղթապետութեանց հետ կամ առանց դիւանագիտական մասնագէտներու աջակցութեան։ Վարչապետը իր յոյսը դրած է Հիթլէրի ուղղամտութեան վրայ։ Ան կը յուսայ բանաւոր եղանակով մը լուծել առկախ մնացած բոլոր խնդիրները։ Թերեւս իրաւունք ունի։ Բայց որովհետեւ ես չեմ հաւատար, լաւ է որ քաշուիմ։ Ես կը հրաժարիմ պաշտօնէ մը զոր կը սիրէի. թերեւս կը խորտակեմ քաղաքական ասպարէզս, բայց կարեւորութիւն չունի։ Ես կը պահեմ բան մը որ մեծ արժէք ունի։ Ես կրնամ աշխարհին երեսալ ճակատս բաց»։

Նախարարը իր ճառին մէջ չեշտեց թէ անհրաժեշտ է զարկ տալ վերազինման, աւելի լայն ատրիճանի մը վրայ, քանի որ Անգլիա յանձն առած է «սահմանագլուխ մը պաշտպանել Կեդր. Եւրոպայի մէջ»։

ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ԷՐ...

Այս բացատրութենէն անմիջապէս վերջը խօսք առաւ Պ. Չէմպըրլէն, որ ներողութիւն խնդրեց թէ այսօր պիտի չպատասխանէ Պ. Տըֆ Քուփըրի, «թէեւ ոչ ետ առնելիք բան մը ունիմ, ոչ ալ զղջալիք»։

Վարչապետը մանրամասնօրէն բացատրեց տագնապին ծանրութիւնը, պնդելով թէ պատերազմը անխուսափելի էր եւ ամբողջ աշխարհ խաղաղութիւն կ՚ուզէր։

— «Ժամանակը կենսական ազդակ մըն էր։ Բոլոր տարրերը կային պայթումի մը համար որ աղէտ մը պիտի յանգէր գահավիժօրէն։ Հետեւաբար կենսական էր որ արագօրէն ձեռք բերէինք եզրակացութիւն մը՝ կարելի եղածին չափ շուտ կատարելու համար փոխանցումի այս տաժանելի գործողութիւնը»։

Ցետոյ բացատրեց Կոտըսպէրկի եւ Միւնիխի պայմաններուն տարբերութիւնը, ապացուցանելու համար թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը աւելի մօտ է Պէրխթէսկատէնի քան Կոտըսպէրկի ծանր պայմաններուն։ Ընդդիմադիրները չհամոզուեցան եւ սկսան աղաղակել, — «Ամօ՜թ, ամօ՜թ»։

ՉԷՅՄՊԸՐԼԷՆ. — Ամչնալու որ եւ է պատճառ չունիմ։ (ծափեր)։

Վարչապետը շարունակելով իր ճառը, յայտնեց թէ Չեխոսլովաքիա 30.000.000 ոսկիի փոխառութիւն մը խնդրած է, վերակազմելու համար երկիրը եւ թէ Մեծն Բրիտանիա պատրաստ է տասը միլիոն վճարելու անմիջապէս։

Ընդդիմադիրները նորէն հեգնական կանչեր արձակեցին.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ).

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ).

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵԹԷ ՏԻՏՂՈՍՈՎ ԳՈՀԱՆԱՅԻՆ ...

«Փարի - Սուար»ի մէկ աշխատակիցը պտոյտ մը կատարելով ժողովրդական խաւերու մէջ, հետեւեալ հարցումը ուղղած է.

— Ի՞նչ կ՚ուզէիք տալ Պ. Տալատիէի, որ խաղաղութիւնը բերաւ ձեզի։

Պատասխանները, որոնք հրատարակուած են անուններով, հասցէներով եւ լուսանկարներով, կը պարզեն հոգեբանական պատկերը փարիզի հասարակ մահկանացուներուն։

Այսպէս, լայնանիստ կին մը, որ ռուսիկի առեւտուրով կը զբաղի, պատասխաներ է.

— «Սիրով նուէր կ՚ընեմ կոգով մը լեցուն սունկ, զոր ես ինքս պիտի զատեմ ամէնէն ընտիրներէն»։

Կառապան մը կ՚ըսէ.

— «Անշուշտ ան արժանի է ինչ որ ուզէ։ Եթէ բնդուրի, զաւաթ մը լեցուն փէռնօ կը հրամցնեմ, բայց Օրուան, ոչ թէ ասրի վրայ։ (Նստած ատեն սուղ է, ինչպէս գիտէք)։

Թարմագեղ օրիորդ մը.

— «Անշուշտ կ՚ընդունիմ թէ չեմ կրնար տալ բան մը որ համապատասխանէ իր կատարած գործին։ Կ՚ուզէի տալ համբոյր մը, փունջ մը ծաղիկ եւ, եթէ հանգամանքութիւն կատարուի, մէկ օրուան վաստակս»։

Պատերազմի որբ մը.

— «Ես պատերազմի որբ մըն եմ։ Միլիոնաւոր որբեր խնայուեցան եւ ես գիտեմ թէ ինչ կը նշանակէ այդ։ Այս մարդը պէտք է փառաց մը կամ ծառուղի մը անունը Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներուն եւ աւաններուն մէջ, ինչպէս եւ իր արձանը՝ դպրոցներուն մէջ»։

Հեծելանորդ մը.

— «Կարծեմ թէ հեծելանիւ նուած ի ժամանակին, եւ շատ կը սիրէ մարզանքը։ Իմ հեծանուիս շատ նոր չէ, բայց այդ է ամբողջ ունեցածս։ Եթէ գիտնայի թէ հաճելի է, սիրով իրեն կը նուիրեմ զայն»։

Ինը տարեկան աղջիկ մը կը նուիրէ իր շնիկը, մէկուկէս տարեկան։ Թաղաքացի մը կ՚առաջարկէ հանգանակութիւն կատարել, Տալատիէի արձանը շինելու համար, տրամադրելով հինգ ֆրանք։ Պատերազմի հաշմանդամ մը հարիւր ֆրանք նուիրելով, կը թելադրէ արձակուրդի կայաններ հաստատել մանուկներու համար եւն.։

— Մե՞նք ինչ նուիրենք, հարցուց ընթերցող մը։

Հարցումը միտքս ձգեց մեր տարաբախտ Մարզպետը։

1916ին, պատերազմի ամէնէն տաք շրջանին, մեր «Քէրվիչ» ընկերը, որ զինուած միախառնի, երբեմն ալ Արաբի տարազ հագած՝ Գանիյէն Հալէպ կ՚երթար, իմանալով անտանջ պատերազմին ելեւէջները, ոսկեղղական նամակ մը կ՚ուղղէր Պոլիս, հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գրեցէք Թիֆլիս, բացատրեցէք առըր անձ է, որպէսզի համոզեն Նիքոլա մեծ Դուքսը որ զրաւէ ամբողջ Բըքա-Հայաստանը։ Իրեն խոստացէք մեր երկրին փոխարքայութիւնը եւ ուրիշ ինչ որ կ՚ուզէ։ Մի՛ տնտնաք ...

Ինք ալ կը պատրաստուէր Կովկաս երթալու, երբ, Մուսուլի մօտ, ձիէն վար իյնալով մեռաւ, այնքան փառաց ներու մէջ ողջ մնալէ վերջ։

Եթէ Մարզպետ ողջ ըլլար, եւ որ եւ է հեռանկար տեսնէր աքի մը հող առանձ, անշուշտ պիտի ուզէր մէկ - մէկ տիտղոս նորել չորս ջոջերուն համար, կամ իշխանաշինութիւն զառն - զառն։

Օրինակ «Իշխան Վասպուրականի», «Պարոն Կիլիկիոյ», «Իշխան Ծոփաց աշխարհի» կամ «Սեպուհ Տարօնոյ»..

Վ.Ա.Շ.

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆՆԵ՞Ր ՊԻՏԻ ՊԱՀԱՆՋԷ

Երեսփ. ժողովը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ, լսելու համար կառավարութեան զեկուցումը Միւնիխի համաձայնութեան մասին։ Այս առթիւ բազմաթիւ հարցապնդումներ պատրաստուած էին։ Ամէնէն կարեւոր պարագան այն էր որ պետական գանձը նորէն տագնապի մատնուած է, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերու առթիւ ձեռք առնուած զգուշութեանց։ (Լոնտոնի թերթերը 25 միլիոն ոսկի կը հաշուեն բացառիկ ծախքերը)։ Այնպէս որ, կառավարութիւնը հարկադրուած է նոր լիազօրութիւններ պահանջելու, այլապէս դժուար պիտի ըլլայ վերահաստատել հաւասարակշռութիւնը։ Տագնապին առթիւ մեծ գումարներ քաշուած էին խնայողական սնտուկներէն։ Միւնիոյն ատեն գանձը ծախսած է տասը միլիառ Ֆրանքի վարկը, որ սահմանուած էր Պանք տը Ֆրանսի կողմէ։ Հարկ եղած է նաեւ գործածել երաշխաւորութեան գումարը, պահելու համար Ֆրանքին գինը։ (Անգլիականը 178.98 էր առջի օր, տոլարը՝ 37.29)։

Հիթլէր գրաւեալ շրջանը մտաւ զօրքին հետ

Չեխոսլովաքիոյ գերմանական 3րդ շրջանին գրաւումէն առաջ, Հիթլէր էկէր մտաւ յաղթական ցոյցերու մէջ։ (Այս քաղաքը եղած է վառարանը հիթլէրական գործունէութեան)։ Առաջնորդը երբեմնի չեխական սահմանագլուխը անցնելով, դիմաւորուեցաւ աննկարագրելի ցոյցերով։ Յաղթական կամարներ շինուած եւ ծաղիկներ ցանուած էին ճամբուն վրայ, իսկ ժողովուրդը մոլեգին կանչեր կ՚արձակէր եւ կը ծափահարէր։ Հիթլէր ճառ մը խօսելով, յայտարարեց .

— «Կ՚ողջունեմ ոչ միայն ձեզ, այլեւ ձեզմով ամբողջ Զուտէթեան երկիրը որ քանի մը օրէն ամբողջովին մաս պիտի կազմէ Մեծազոյն Գերմանիոյ։ Այս շրջանը այլեւս երբեք պիտի չանջատուի մայր հայրենիքէն։ Պէտք է բոլորս միասին ըլլանք եւ երբեք սխալ չհասկնանք իրար։ Ձեր երջանկութիւնը երջանկութիւնն է 75 միլիոն հայրենակիցներու, ինչպէս որ ձեր վիշտը վիշտն էր, քանի մը օր առաջ, մեր բոլորին։ Մեծազոյն Գերմանիոյ վրայ կը հսկէ գերմանական վահանը եւ գերմանական սուրը կը պաշտպանէ զայն։ Բոլոր ընկերները պատրաստ են իրենց կեանքը զոհելու փոխադարձաբար»։

Այնուհետեւ սկսան խրախճանքները, տեւելով մինչեւ գիշեր։ Հիթլէր այցելեց նաեւ ուրիշ գրաւեալ քաղաքներ։ Արդէն Գերմանիոյ կցուած են նշանակուած երեք շրջանները, մէջն ըլլալով Քարլսպատն ու Մարիէնպատը (ջերմուկներ)։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ ձերբակալուեցան քսան բանթողներ, որոնք փորձեր էին խանգարել ոստիկանական պահականոցի մը շինութիւնը։

ԹՈՒՐՔԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ՞ ՍԻՐԱՇԱՀԻԼ ՀԱՅԸ

Ա.

Արտասահմանի մեր թերթերը ատենէ մը ի վեր շատ կը զբաղին հայ-թուրք յարաբերութեանց խնդրով, եւ հաւատալով թէ Թուրքիա ներկայիս կը փորձէ սիրաշահիլ Հայերը, կ'աշխատին գտնել անոր դրդապատճառը, քաղաքական յետին նկատումները:

Քայլ մը աւելի առաջ նետելով՝ Աթէնքի «Նոր Օր»ը չօշափելի զարմանք երևցուցած եւ ամենայն լրջութեամբ գրեց թէ Թուրքիա սկզբունքով հաւանած է արտասահմանի Հայերու վերադարձին, իբրեւ հետեւանք զիջումութեան մը կատարած բարեխօսութեան: Միայն չուզեր վերադարձնել անոնց կալուածները:

Ինք ունի՞ն այս ենթադրութիւնները, Անգարա իրապէս փորձա՞ծ է, կամ կը փորձէ՞ մօտենալ Հայերուն, այս թէ այն նկատումով:

Աշխատինք պատասխանել այս հարցումներուն, որովհետեւ խնդիրը շատ լուրջ ու փափուկ է եւ մակերեսային դատում մը կրնայ դուռ բանալ ցաւալի թիւրիմացութիւններու:

X

Հայ-թուրք մերձեցումի խնդիրը ծագեցաւ այն օրէն սկսեալ, երբ Ճումհուրիէթի խմբագրապետ Եռնուս Նադի գրեց թէ, համաձայն Աթաթուրքի կատարած պատմական հետազօտութեանց, Հայերը թուրքերէն սերած են եւ հետեւաբար «ողջագուրուելիք եղբայրներ» են, «Եւր ալ գուն Լուրքն»:

Հոս է աղբիւրը բոլոր լուրերուն, ինչպէս եւ անոնց վրայ հիմնուած խորհրդածութեանց:—Քանի որ Թուրքիոյ նախագահը ըրած է այդ «գիւտը» եւ կիսապաշտօնական օրկանն ալ պէտք տեսած է հրապարակելու զայն, ուրեմն բան մը կայ, ուրեմն Թուրքերը կ'ուզեն մօտենալ մեզի, լեզու գտնել մեզի հետ, մեր գործակցութիւնը ապահովել այս կամ այն խնդրոյն մէջ կամ ճակատին վրայ:

Այսպէս տրամաբանեցին կարգ մը Հայ թերթեր եւ դեռ կը շարունակեն տրամաբանել: Եւ ատոր հետեւանքն է Աթէնքի «Նոր Օր»ի խմբագրականը, ուր անուղղակի կը թելադրէ խօսիլ Թուրքին հետ, չմերժել անոր բացած սիրալիր ձեռքը, երկարած ձեռքը:

Արդ, ինչպէս աւելի առաջ պարզեցի այս սիւնակներուն մէջ, Աթաթուրքի վերագրուած «գիւտը» հետեւանքն է ծանր թիւրիմացութեան մը: Երեսփոխան Եռնուս Նադի որքան կ'ուզէ թող գրէ. իրենց նախագահը երբեք չէ ըսած թէ Թուրքը եւ Հայը նոյն ծագումը ունին:

Այս սեղումին հեղինակը ԹՈՒՐՔ ՉԷ, այլ ՀԱՅ, տխրահռչակ Յակոբ Մարթայեանը, նոր անունով՝ Յակոբ Տիլ Աչար (լեզու բացող):

Եւ բրաւ ՎԵՑ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ, 1932ին, երբ Սոֆիայէն եկաւ մասնակցելու Պոլսոյ Թուրք լեզուական առաջին համաժողովին: Մէջ բերելով հայերէն եւ թուրքերէն կարգ մը բառերու նմանութիւնը կամ նմանաձայն հնչումները, Մարթայեան կ'եզրակացնէր թէ հայ լեզուն թուրքերէնէն ծագած է, անոր մէկ մասն է:

Արդէն, Աթաթուրք չի գրադիր ոեւէ մանրամասնութեամբ եւ յաւելապէս կը զգուշանայ ստորագրելէ ոեւէ «գիտական - պատմական» երկ: Ան միայն ընդհանուր ուղղութիւնը կուտայ եւ արբանեակները դրի կ'առնեն իրենց ստորագրութեամբ եւ ենթակայ պատասխանատուութեամբ:

Այսպէս կ'ընէ երկու նկատումով.—

Ա. Իբրեւ «Հանճար», իրեն կ'իյնայ միայն ընդհանուր հորիզոնները բանալ, համբայ ցուցնել: Օրինակ՝ զօրավար մը անձամբ չի մասնակցիր պատերազմին, այլ միայն ուղղութիւն եւ հրահանգ կուտայ: Հասարակ զինուորն է որ գործնապէս կռիւ կը մղէ:

Բ. Անձամբ հրապարակ գալը անպատեհութիւններ ունի: Օրինակ, ի՞նչ պիտի ըսէ եթէ օր մը երեւան գայ որ գրածը սխալ է: Մինչդեռ եթէ գրողը երեսփոխան մը կամ խմբագիր մը ըլլայ, սխալը անոր կը բեռցնեն եւ գործին մէջէն դուրս կուգան:

Ասիկա որ բացարձակապէս սխալ է այն կարծիքը թէ Աթաթուրքն է որ մէջտեղ նետած է Թուրքերու եւ Հայերու համացեղ ըլլալու պնդումը: Այդպէս բան մը չկայ ու չի կրնար ըլլալ:

X

Այն ատեն Եռնուս Նադի ի՞նչ համարձակութեամբ այդ տեսակ վերագրում մը բրաւ հրապարակաւ:

Նախ՝ պէտք է նկատի ունենալ թէ Թուրքիոյ մէջ ազատ են ըսելու ամէն բան որ վնաս չի բերեր վարչաձեւին կամ ճնշողութիւն չի կազմեր կառավարութեան դէմ:

Երկրորդ՝ Աթաթուրքի թելադրած «Եւսութիւնը» այնքան արմատական ու համաշխարհային է որ, համարձակ կրնաս անոր մէջ գտնել ամէն բան, օրինակ ըսել թէ Ֆրանսացին եւ Անգլիացին ալ Թուրքերէն սերած են: Արդարեւ, երբ կ'ընդունիս թէ Թուրքը մայրն է բոլոր ցեղերուն եւ առաջին քաղաքակրթութեան, եւ թուրքերէնն ալ մայրն է բոլոր լեզուներուն, մնացեալը ինքնին կը քակուի կծիկի նման: Այսինքն ուզածդ կրնաս որդեգրել տալ այդ «մօր»ը, բաւ է որ կանչես, չվիրաւորես «մայր»ը, առաջաւոր չընես Թուրքը:

Այսպէս է որ, Թուրք մամուլը տարիներէ ի վեր կը պնդէ թէ ԳՈՒԼԿԱՐԸ ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ԾԱԳՈՒՄ ՈՒՆԻ: Եւ կը պնդէ՝ միշտ Աթաթուրքին անունով, որովհետեւ ան է աղբիւրը բոլոր «գիւտերուն եւ ճշմարտութեանց»:

Երրորդ՝ «Ճումհուրիէթ» այդ «գիւտը» հրապարակ նետեց ՄԻԱՅՆ ԵՒ ՄԻԱՅՆ ՍԱՆՃԱՔԻ ԽՆԴՐԻՆ ՀԱՄԱՐ, կը բաւէ յիշել թուականը.— 1938 Մայիս, երբ Սանճաքի արձանագրութիւնները հասած էին իրենց ամէնէն եռուն շրջանին, թրքական ցանկը շարաշար կը պարտուէր եւ անօգուտ կ'անցնէին բոլոր փորձերը՝ Սանճաքի Հայերուն քուէն շահելու մասին:

Այս տագնապալի պահուն էր որ «Ճումհուրիէթ» գրեց քանի մը խմբագրականներ, որոնք իրականին մէջ ԽՈՒՐՋ ԱՋԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ մըն էին, եւ ոչ թէ չօյանք: Այսպէս է որ, բուն իսկ այն խմբագրականին մէջ ուր խօսք կ'ըլլայ Աթաթուրքի «գիւտ»ի մասին, Եռնուս Նադի կը հասկցնէր թէ ԳՈՒՍԱՀԱՅԵՐԸ ԱԼ ՊԻՏԻ ՏՈՒԺԵՆ, եթէ Սանճաքի իրենց ազգակիցները շարունակեն գործել թրքական դատին դէմ: Ահա այդ խօսքերը բառ առ բառ:

«Ինչո՞ւ եւ ի՞նչ իրաւունքով բարկանանք Թուրքիոյ Հայերուն, քանի որ մտնէն գիտենք թէ անոնք, Հաթայի խնդրին մէջ, թուրք հայրենասիրութենէն տարբեր մտածումէ մը ՊԻՏԻ ՉՏԱՌԱՊԻՆ» («Ճումհուրիէթ», 7 Յունիս 1938):

Ուշադրութիւն կ'ընէ՞ք բայի ժամանակին.— «պիտի չտառապին», ոչ թէ «չեն տառապիր»: Թուրք թերթը ըսել կ'ուզէ թէ Թրքահայերը դեռ կը մնան կասկածելի եւ կրնան հրաժարել Թուրքին «բարիքութիւնը», եթէ Սանճաքի Հայերը դարձի չգան:

Ինչպէս կը տեսնուի, եղածը ԸՆՏՐԱԿԱՆ ԳԱՐՁ ռազմավարութիւն մըն է, ուրիշ ոչինչ: Ռազմավարութիւնն ալ նոր չէ: Դեռ 1936ին, նոյն այդ Եռնուս Նադիի յանձնարարութեամբ, Գէորգ արքեպիսկ. Արսլանեան կ'երթար Սուրիա՝ համոզելու համար այդ շրջանի Հայերը որ գործակցին Թուրքերուն հետ:

Դեռ 1936ին, դարձեալ նոյն Թուրք երեսփոխանին միջնորդութեամբ, թուրք կառավարութիւնը կը գնէր «Ժամանակ» թերթէն որոշ օրինակներ եւ ՁՐԻ ԿԸ ՂՐԿԷՐ ՍԱՆՃԱՔ, զանազան հասցէներու, օրինակ առաջնորդ Խադ եպիսկ.ի. Ալեքսանտրէթի թաղականութեան եւն.:

1938ի եղոյթը՝ պարզապէս շարունակութիւնն էր այն մեքենայութեանց եւ միայն մէկ նպատակ ունէր.— շահիլ ոչ թէ Հայերը, այլ ԱՆՈՆՑ ՔՈՒԷՆ:

X

Զուր է հետեւաբար, պատրանքներ սնուցանել: Անգարա մէկ վայրկեան իսկ մտքէն չէ անցուցած մօտենալ Հայերուն եւ պիտի չանցընէ, քանի կը շարունակուի գէպքերու ներկայ դասաւորումը, քանի Հայը կը նկատուի ջնջուելիք ուժ մը: Եւ այսպէս արտայայտողը բուն իսկ Եռնուս Նադին է որ բառ առ բառ այսպէս կը գրէր

—Մանաւանդ Հայերը պէտք է չորս յանան իրենց աչքերը, քանի կ'ապրին իբրեւ հաւատարիմ եւ անկեղծ հայրենակիցներ, Հայերը մազաչափ բան մը պիտի չկորսնցնեն Հաթայի մէջ: Հանրապետական Թուրքիան, որ Հայերու համար ընդհանուր ներում մը ունի [illegible] ԹԵԱՆ ԱՄԵՆԱԲԱՐՁՐ ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՄԸ, ԱՅՆՔԱՆ ԲԱՐՁՐ Է ՈՐ ՉԻ ՉԻՋԱՆԻՐ ԹՇՆԱՄՈՒԹԻՒՆ ԸՆԵԼՈՒ ՀԱՅԵՐՈՒՆ: Ընդհակառակն, իբրեւ հետեւանք ապացուցուած պատմական ազգակցութեան եւ ցեղային ծիրերուն, Հայերուն դէմ մեր զգացումը ամբողջովին եղբայրական ու ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ է այսօր: Վերջ ի վերջոյ, թուրք հանրապետութիւնը արդիական սկզբունքի մըն է որ իր ապահովութիւնը դրած է սեփական ուժին երաշխիքին տակ եւ ԱՄԿԷ ՑԵՑՈՑ ՉԻ ԿԸՐՆԱՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԻԼ ԹԷ ԱՅՍԻՆՉ ՏԱՐՐԷՆ ԿԱՄ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ ՈԵՒԷ ՎՆԱՍ ԿՐՆԱՅ ԳԱԼ ԻՐԵՆ («Ճումհուրիէթ», 18 Յունիս 1938):

Նոյն շրջանը «Սոն Փօսթա»յի խմբագրապետ Մուհիտտին Պիրկէնի մօտ, որ ուրիշ մէկը չէ եթէ ոչ «Թանին»ի տախկին խմբագրապետը, որուն ժամանակին պաշտօն տրուեցաւ նաեւ իբրեւ գաղափար երթալ Ադրբէջան ու ստանձնել համոթուրանականութիւնը: Անդրադառնալով այն զրոյցներուն որ Սանճաքի Հայերը պիտի չարգուին, այս նախկին իթթիհատական գրել կուտար.

«Թուրքիան այսօր ոեւէ պաշտօնական Հայերուն մէջ բշնամի մը են յիշականելու: Հայաստան կոչուած երկրին մէջ, որուն պայմանները ծանօթ են, հազիւ 700—800,000 Հայ կայ: Եթէ գումարենք Կովկասի եւ Իրանի մէջ ցրուած Հայերը, հազիւ մէկուկէս միլիոն կ'ունենանք: Իսկ եթէ մէկտեղենք աշխարհի բոլոր Հայերը, հազիւ երկու քուկէս միլիոն կ'ունենանք: Արդ ՉԿԱՅ ԱՒԵԼԻ ԱՆՎՆԱՍ ԲԱՆ ՄԸ, ՔԱՆ ԵՐԵՒԱԿԱՅԵԼ ՈՐ ԿՐՆԱՆՔ ԹՇՆԱՄԻ ԸԼԼԱԼ ԱՅՍ ՏԿԱՐ ԶԱՆԳՈՒԱԾԻՆ: Եթէ աշխարհի բոլոր ոչ-թուրք ազգերը թշնամի ընտրենք մեզի, Հայերուն ԿԱՐԳԸ ԱՄԵՆԷՆ ՎԵՐՋԸ ԿՈՒԳԱՅ («Սոն փօսթա», 20 Յունիս 1938):

ԺԻՐԱՅՐ ԳԱՐՏԱՇ

ՅՈ՞ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ ԴԷՊԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻ՞ՒՆ ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

3.

Աւստրիան կցելու գործողութիւնը պատրաստուեցաւ իր բոլոր մանրամասնութիւններուն մէջ խորազննին քննութեամբ եւ գործադրութեան մէջ այնպիսի կարգապահութեամբ մը, որ ցոյց կուտայ Փրուսիոյ վարչական մեքենային գերազանցութիւնը: Զինուորական ու քաղաքային իշխանութիւնները նախատեսած էին ամէն բան ու պատրաստ՝ եթէ հարկ զանուայ կցումը կատարել արագօրէն,— նշանակուած էին պաշտօնեաները եւ ոստիկանները, տպագրուած էին պատի յայտարարութիւնները եւ հրովարտակները, յատակագծուած էին կատարուելիք շինութիւնները եւ արձանագրուած ձեռնարկուելիք կառուցումները՝ առանց մոռնալու անոնց լուսանկարներն ու ժամանակացոյցները

Նոր քարտէսին վրայ խորհրդածութեան չափ թելադրիչ է այն պարագան, որ Գերմանացիները, հազիւ թէ Աւստրիա մտան, անմիջապէս ձեռնարկեցին ճամբաներու, հնոցներու, ջրաթումբերու շինութեան: Այսպէսով նախ գործի լծուեցան անգործները, որ բաւական կը կազմէին Աւստրիոյ մէջ: Ետքոյ երկաթ ու պողպատ անհրաժեշտ է Գերմանիոյ, պէտք է նոր նահանգները փոխարինեն Լոթէնի կորուստը: Եւ գերման բազուկը սկսաւ սեւ ածուխը վերածել կարմիր ածուխի: Ինչպէս նաեւ աւելցնել ջրաելեկտրականներու թիւը՝ խնայելով ածուխը:

Բայց ինչո՞ւ Գերմանիա աճապարանք եւ փութկոտութիւն ցոյց կուտայ երկաթուղիներու եւ ջրանցքներու շինութեան մէջ: Ինչո՞ւ համար երկաթուղիներու ընդհանուր քննիչը, Տոքթ. Թոդ, Մարտ 28ին, Պերլինի մէջ կը յայտարարէր թէ ծրագրուած Լինց-Վիեննա գիծին շինութեան աւարտումը պիտի տրուի Սալցպուրկ-Լինց-Վիեննա գծին, հրամայելով շինութիւնը սկսիլ անմիջապէս: Ինչո՞ւ համար տեղական յառաջ կը տարուի միջեւրոպական երկաթուղիին շինութիւնը, Էսս - Վա - Շտտֆէլ - Սալցպուրկ - Պաւտովէյթ - Պոլիս: Ինչո՞ւ համար, մարաջախտ Կէօրինկ հրովարտակով մը թուական որոշեց 18 Մայիսը՝ աւարտելու համար Շարլըմանի ծրագրած ջրանցքին շինութիւնը, որպէսզի Մայնի վրայով Դանուբը կապուի Հռենոսի, Հիւսիսային ծովը՝ Սեւ ծովուն, իբրեւ միջոց փոխադրութեան ի տուրնջեան եւ ի գիշերի, այդ ճամբով աշխատցնելու համար 1500 թոնանոց եւ 80 մէթր երկարութեամբ նաւակ փոխադրանաւեր, որոնք պիտի փոխադրեն տարեկան տասը միլիոն թոնօ: Ինչո՞ւ համար սկսան շինել 45 քիլոմեթր երկար այն ջրանցքը, որ Դանուբը միացնելով Քօսթանցայի՝ կ'ազատագրէ Պրայլայի եւ Կալացի ռումանական նաւահանգիստներուն անցատուելք վճարելու պարտաւորութենէն: Ինչո՞ւ աւստրիական տարմիղը որ պաշտօն ունէր հսկել երկրին ապահովութեան՝ միջերկրային երկաթուղիին ու Դանուբին վրայ, այժմ գերմանական ինչպէս Հռենոսը, անմիջապէս գերմանականացուցին ու զօրացուցին:

Անոր համար որ հունգարական ցորենով, սերպիական երկաթով եւ ռումանական քարիւղով պարենաւորելու համար Հիթլէրական Գերմանիան, խաղաղ թէ կամ բռնի, ամէն բան պիտի փորձուի, որպէսզի հաւասարակշռուի Գերմանիոյ տնտեսութիւնը պատերազմի ժամանակ, եւ երկիրը ազատագրուի, պատերազմի պարագային, այն հսկողութենէն, զոր կրնայ ի գործ դնել Արեւմուտքը ծովային ճամբաներուն վրայ:

Թիւերով եւ դէպքերով ներկայացնենք այն ազդեցութիւնը, զոր, շնորհիւ Աւստրիոյ կցումին, արագօրէն կրնայ գործել Ներ. Գալբանեանն վրայ Հիթլէրական Գերմանիան, որ այսուհետեւ կը տիրապետէ միջեւրոպական ճամբաներուն՝ երկաթուղիով, խճուղիով եւ գետով:

Վայրէջքը ուղղուած չէ դէպի Պելկրատ կամ Թրիէսթէ, այլ դէպի հունգարական դաշտը եւ անկէ՝ դէպի դաշտերը Ռումանիոյ եւ Ուկրանիոյ: Առանցքը, որուն շուրջ պիտի դառնան Արեւելեան Եւրոպայի ժողովուրդները, այլեւս Հռոմ-Պերլին առանցքը չէ, այլ Հռենոս - Դանուբ առանցքը:

Գիտեմ որ Եուկոսլաւիա, որ, 1932ին, իր արտածումներուն հարիւրին 23ը եւ ներածումներուն հարիւրին 13ը կը յատկացնէր Իտալիոյ, 1937ին նուազեցուց հասցնելով մինչեւ 9 եւ 8 առ հարիւրի, ընդհակառակն բարձրացնելով իր արտածումները եւ նոյնպէս ներածումները դէպի Աւստրիա-Գերմանիա մինչեւ 35 եւ 45 առ հարիւր: Ստոյգ էր որ պիտի աւելնար pyriteի եւ bauxiteի վաճառումը: Զենիցայի դարբնատուններ, Սոլիթի ալիւմինիումի գործարանները, Բուգովիկայի օդային ճարտարարուեստը, Քրուփօրայի ծարիրի (antimoine), Կրիպենիքայի կապարի գործարանները կրնան աւելցնել դրամագլուխ եւ բարեկամ պետութեան մը պատերազմական ուժի միջոցը: Այնքան ատեն որ Ադրիականի եզերքներուն վրայ սահմանները ցեղային չեն, Գերմանիոյ համար դիւրին է Իտալիան հանել Եուկոսլաւիոյ դէմ եւ անդամալուծել մէկը միւսով: Բայց Եւրոպա դաշնագրով սահմանակից Աւստրիա-Գերմանիոյ 200 քիլոմեթր վրայ՝ պաշտպանուած չէ երկիրը Գերմանիա մը, հարաւային սլաւական ամբողջ այսուհետեւ աւելի ապահովուած է ընդդէմ գերմանական վայրէջքին քան հունգարական դաշտը: Եւ Մարքսոսի նայի առ մը փոքրամասնութիւնը չի կրնար դանիլ բանալ Հիթլէրի առջեւ: Ամբողջ ոչ մեկուսացած է, ոչ ալ պաշարուած: Բայց [illegible] կողմէ: Եւ այդ [illegible] կը կապէ Արեւմուտքի Արտադրութիւնն ալ չի բաղկանար միայն ու միայն հողագործական նիւթերէ: Այդ այլազանութեան շնորհիւ կրնայ պահել իր հաւասարակշռութիւնը եւ զինք ազատագրել գերութենէ: Այն հզօրագոյնները, որոնց կոչ կ'երթան իր կաթոլիկ դաւանակից եղբայրները, ոչ միայն հետա[illegible]

[illegible]

ԴԻՏ

Մէջբերումները այնքան պերճախօս են որ, մեկնութեան չեն կարօտիր: Եւ սակայն, կ'արժէ վերլուծել զանոնք, որպէսզի տեղի չմնայ ոեւէ պատրանքի: Մանաւանդ երբ աւելցնենք նաեւ նախաբանը:

Հայ Երից. Ակումբ

Հայ Երիտասարդաց Ակումբը, իր հինգերորդ տարեկան ընդհանուր ժողովը կը գումարէ այսօր, Չորեքշաբթի, 5 Հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 9ին: Այս առթիւ վարչութիւնը, որ կը լրացնէ իր ժամանակաշրջանը, կ'ուզէ իր բարոյական եւ նիւթական գործունէութիւնը պարզել ժողովին միջոցաւ:

Միութիւնը իր չորրորդ տարեշրջանը կը փակէ եօթանասուն անդամներով, աւելի ուժեղ եւ կենսունակ քան երբեք: Կազմակերպած է այս տարուան ընթացքին 30 դասախօսութիւններ եւ վիճաբանական ժողովներ, որոնց ունկնդիրները ներկայ եղած են միջին հաշուով 40 հոգի: Բոլոր հաւաքոյթները վերջացած են փոխադարձական մասով մը, օգտակար եւ հաճելի:

Վարչութիւնը կ'ուզէ նախ եւ առաջ հաճելի պարտականութիւն մը կատարել, իր շնորհակալութիւնները յայտնելով Ակումբիս դասախօսներուն, որոնք պատրաստակամութեամբ, առանց կասկածի իրենց զբաղումներուն, ուզեցին մեզ օգնել որպէսզի կրնանք հասնինք ինչ որ պատեհութիւնները նեցած չենք սովորելու:

Այսպէս Գ. Զօրանեան բրաւ մի դասախօսութիւններ միջնադարեան գրականութեան մասին, արդէն առաջուած ըլլալով ռազմական շրջանը, որոնց վերջինները կամակերպուած էին, Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան հետ համատեղ Գ. Վրացեան շարունակեց վեց հաւաքոյթներու ընթացքին իր Հայոց պատմութեան դասախօսութիւնները, առնելով արդի շրջանները: Լսեցինք Գ. Շ. Միսաքեանի շահեկան դասախօսութիւնը, հայ մամուլի զարգացման մասին: Մէկ մէկ դասախօսութիւն [illegible]

[illegible]

ՉԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Մրնթին հիմա սկսած էր խօսիլ:

Կը տեսնէի որ ան Գաղիկին կը ժպտէր եւ աղջիկը բարկութեան նշաններ ցոյց կուտար: Բուռթէմ Խան մեզի նման հետուէն կը դիտէր զանոնք, ու նախադասութիւնները ընդհատելով.

— Կրնայ ըլլալ որ բան մը թաղած է հոն. եթէ այդպէս է ես չգտայ: Երկար չկրցայ մնալ հոն, որովհետեւ ծիուն վրայ նետուելուն պէս փախչիլը մէկ եղաւ. ու ես չկորսուելու համար ստիպուած էի անոր ետեւէն հասնիլ: Ուստի ձիս քանի մը անգամ խըթանեցի եւ վերջապէս անոր հասայ. բայց կարծեմ մեր ձայնը իմացաւ: Սպասեց մացառներուն մէջ եւ անցած ատենս վրաս խոյացաւ այնքան յանկարծակի, որ կը զարմանամ թէ այդ մ'ը յիմար առասպելներն էին որ զինք կտոր կտոր ըլլալէ պահպանեցին: Յաճախ չէ պատահած ինծի որ մէկը պահուըտած տեղէն վրաս յարձակի ձիով եւ ողջ մնայ: Բայց ճիշդ ժամանակին ճանչցայ անոր ով ըլլալը եւ ձեռքս կրկին պատեանին մէջ դնելով անիծեցի այդ կէս - գնչուն, վասնզի մնացեալ կէսը Էպլիսէն ծնած է:

Մեզմէ բաւական հեռի, Գաղիկ որոշումի մը յանգած էր. բայց Մակամ գետ կը ջանար անոր այդ որոշումը փոխել տալ: Ան կը խօսէր բարձրաձայն եւ կրքոտ ու երկու ձեռքերն ալ կը շարժէր:

— Գաղիկ այն մարդիկներէն չէ որ երիտասարդ կին մը զայն ընտրէ հետը ընտանենալու համար, ըսաւ Խնծի Ֆրէյա հանդարտ կերպով:

Զհասկցայ թէ ինչ տեսած էր որ իրեն այդպէս մտածել կուտար:

Բուռթէմ Խան ննջելով սկսարէթը, զոր եւ տուած էի, սկսաւ իր պատմութիւնը շարունակել:

— Առաջինութիւն ըսուած բանը չունի այդ կինը:

— Ինչէ՞ն գիտես, հարցուց Ուիլ:

— Որովհետեւ իրեն հայհոյած ատենս կը խնդար: Յետոյ հարցուց թէ ի՞նչ տեսայ հոն:

Ի՞նչ ըսիր

— Զէնքը փորձելու համար ըսի թէ իր սիրահարը տեսայ, զոր մթութեան մէջ հոտոտելով անգամ պիտի կարենամ ճանչնալ:

— Ատոր ի՞նչ պատասխան տուաւ:

— Դարձեալ ծիծաղեցաւ: Զեզի կ'ըսեմ թէ այդ կինը չամչնար: Յետոյ ինծի քաւ որ եթէ այդ պատմութիւնը Գաղիկին պատմելու ըլլամ, ուրիշ ձեւով մը զիս պիտի սպաննէ:

Ըսաւ եւ իր ձին խթանելով— ան - պիտան կենդանին ամբողջ խօսակցութեան տեւողութեան կը ջանար վիզին զնդերները պատռել— յառաջ շարժեցաւ. ես ալ ետեւէն. եւ ահա հոս եմ:

— Սիրահարը տեսած ըլլալու պատմութիւնը որչա՞փ ճիշդ է, հարցուց Ուիլ:

— Ոչ մէկ ճշմարտութիւն: Ըսի պարզապէս զինքը փորձելու համար:

— Ինչո՞ւ ուրեմն կը հաւատայ:

— Ասուած որ գնչուները ասեղծած է, միայն ան գիտէ:

Այդ վայրկեանին բումբին յառաջապահ մասը արօտավայրի մը մէջմտաւ, ուրկէ գլգլան գետակ մը կը հոսէր: Գաղիկ հրամայեց պահիկ մը կենալ ձիերուն ջուր տալու համար: Մենք մօտեցանք Գաղիկին եւ մեզի ալ պատմեց այն բաները զոր հաւանաբար նախապէս բսած էր Մրնթին:

— Մակա կ'ըսէ որ մարդու մը հանդիպեր է որ իրեն ըսեր է թէ օրիորդ Կլօրիա Վանսէթմէնը եւ հօթը անձէ բաղկացած խումբ մը ճամբուն վրայ յարձակման ենթարկուեր են, բայց կրցեր են խոյս տալ. սակայն կրկին անոնց հետքերուն կը հետեւին. այնպէս որ Տարսոն վերադառնալու համար դեռ շատ ճամբայ ունին:

Բուռթէմ Խան Մրնթին աչքերուն մէջ նայեցաւ ու շրթները լռութեամբ շարժեց:

— Դո՞ւն ինչ գիտես, սերտար, հարցուց Մրնթին:

— Այդ կինը կը ստէ:

Մակամ Բուռթէմ Խանին նայեցաւ այնպէս ինչպէս էգ ընձառիւծը կը նայի թշնամիին աչքերուն: Րէճփութին խօսած ատեն Մակամ կոկորդը ցոյց տալով նշանակալից շարժում մը ըրաւ, զոր Րէճփութ եթէ տեսաւ իսկ՝ չուզեց ձեւացուց:

— Որ աստիճան սուտ կը խօսի, հարցուց Գաղիկ հանդարտ կերպով:

— Ամբողջութեամբ: Ես իրեն կը հետեւէի: Ան մարդու չհանդիպեցաւ. թէեւ հողը ձեռքերովը փորեց հոն, ուր օր մը առաջ անցնող ուխտը ձիերու սմբակներուն հետքերը կային:

Գաղիկ գլուխը շարժեց, ճշմարտութիւնը հասկնալով: Շատ հաղուադէպ ձիերը արգելքներ:

Եթէ Րէճփութին ենթադրութիւնը սխալ եղած էր եւ ինքն ալ ամօթով մնացած, յամենայն դէպս Մակամ պարագան յարմար չնկատեց այդ բանը մատնելու:

Ո՜հ, շատ լաւ, գոչեց. Ուր ձիեր կային հոն, որոնք քառասմբակ նորշուէին: Ամբակներուն հետքերը ժամուան էին:

Դողին մտիկ կ'ընէր անձանձրոյթ եւ առանց յանդիմանելու: Յետոյ ըսաւ.

— Դիմացի բլուրներուն վրայ [illegible] գիւղակ մը կայ, ուր կարծեմ շատ մը Հայեր պահուած են:

Ան այդպէս ըսաւ որպէսզի մեզմէ մէկն ու մէկը հոն երթայ զինքը գտնելու: Մակամ հասկցաւ նրբութիւնը:

— Շատ լաւ, ըսաւ ան. թող ասոնք երթան: Եւ ցոյց տուաւ զիս եւ Ուիլը:

— Կ'ըմբռնէք անշուշտ որ մինչեւ որ օրիորդ Վանսէթմէնին ուր գտնուիլը չհասկնանք, աւելի առաջ չենք կրնար շարժիլ, ըսաւ Մրնթին.

— Ինծի պէտք ունին Զէյթունի մէջ, պատասխանեց Գաղիկ, ծանրաբարոյ կերպով մը:

(Շար.)

ԱՄՍՈՒՆ[illegible]

«Բաժանեա՛, զի տիրեսցես...»

[illegible] նշանաբանն է աշ[illegible] մինչեւ այսօր [illegible] կիրարկուի մեծերու կողմէ [illegible] փոքրերու, բարձր սկզբունք [illegible] նշանաբաններու կեղծ [illegible]

[illegible] կատարուածը, [illegible] մը տարբեր է: Հիթլեր [illegible] ապատեղէ ծըն[illegible] բարբարոս բռնութեան [illegible] թէւատները չեխական [illegible] մէջ...

[illegible] Չեխոսլովաքիան: Եւ ահա [illegible] կը փութան բաժին փրցնել [illegible] փոքր ազգեր՝ Լեհաստան, [illegible] որոնցմէ մին դեռ երէկ [illegible] մեծերու ճիրանէն [illegible] դեռ երէկ բաժանումի դա[illegible] ազգամաշ վը[illegible] Անոնք ալ կ'ա[illegible]

Հապա Իտալիա՞ն: Մուսոլինին չէր, որ եա պիտի մնար անդամատումի այս սեղանէն:

Բայց այս ազատագրողներու, այս նոր փրկիչներու երջանիկ տիրապետութեանց տակ ինքնորոշման պէտք ունեցող, ազատագրուիլ տենչացող ազգեր չկա՞ն: Թիրոլի Գերմանները խո՞րթ զաւակ են Նացիներու մեծ Հայրենիքին համար: Տանցիկը խո՞րթ երկիր է Պերլինի դանակաւորներու աչքին: Վարչաւա չի՞ տեսներ, որ Լեհաստանի մարմնին վրայ պալարի նման նստած են աւելի քան հինգ միլիոն Ուկրանացիներ եւ ուրիշ ազգութիւններ:

Բաժանեա՛ Չեխոսլովաքիան ինքնորոշման սկզբունքի անունով, որպէսզի տեւտոնեան ծաւալականութեան ճամբան բացուի Դանուբի հոսանքի վրայով դէպի խորհրդային երկիր:

Հիթլեր կը բաժնէ, որովհետեւ կ'ուզէ տիրել, պիտի տիրէ: Ինչո՞ւ չէ, երբ Լոնտոնի մէջ ամէն ինչ հաշիւի զարնող եւ հաշիւով վերլուծող-ներ եւ այլուր խաղաղութեան սիրոյն դաշնագիր ուրացողներ կը վազեն Սոսֆնորդին, խնդրելու որ տիրէ, բաժնէ բայց սկզբունքի մը յարմարցնէ, ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, եթէ կ'ուզէ:

Խե՜ղճ Չեխեր: Հասկցան, բայց ուշ է:

ԱՍԱՏՈՒՐ

[illegible] մատենագրութեան մա[illegible] Ա. Չօպանեան եւ Գ. Զարդար[illegible] Հայաստանի տնտեսական դար[illegible] մասին դասախօսութիւն մը [illegible] Գ. Հ. Բասմաճեան, Ա[illegible] եւ Փարիզի Հայ Երիտասար[illegible] Միութեան աղջիկ:

[illegible] նոյնպէս ինք ուսումնա[illegible] պատրաստուած Ա[illegible] անդամներու կողմէ: Գաւա[illegible] նիւթերու մասին խօսեցան [illegible] կարգով ընկերներ՝ Վ. [illegible], Ց. Եղիազարեան, Ա. [illegible] եւ Ս. Աֆանասեան, որո[illegible] նիւթերու մասին՝ Գ. Եղիա[illegible] եւ Գ. Նազարեան, իսկ Լա[illegible] խօսեցաւ Մուրատ Բոֆաչէ[illegible] եւ Մխիթարեան հաստատութիւն[illegible] պատմութեան մասին: Գրական նիւթերու մասին խօսեցան Բ. Գօ[illegible] եւ Հ. Նիկողոսեան: Ակումբ[illegible] կազմակերպից նոյնպէս երկու վի[illegible] ժողովներ, հայ երիտա[illegible] չահագրգռող նիւթերու [illegible]:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբը իր [illegible] բոլոր նոյնպէս, [illegible] երիտասարդական միու[illegible] համագործակցութեան [illegible]: Հաստատուած անկու[illegible] եւ մշակութային գետնի [illegible] Միութիւնն, այդ ծրագրի [illegible] փոխադրողներէն մէ[illegible], մեծապէս նպաստեց ա[illegible]:

Ակումբը կազմակերպեց իր տարե[illegible] պարահանդէսը եւ երեք պարահ[illegible] ընկերական հաւաքոյթներ որոնք [illegible] եւ զուարթ մթնոլորտի մը [illegible] անցան եւ պայծառ միու[illegible] նիւթականը: Ցաջող էին նոյն[illegible] ներկայացուած այն անտարբերու[illegible] որ ցոյց տուին հայ թատերա[illegible], Գարոնեանի «Պաղտասար Աղբարի» եւ Չէխովի «Վհուկին» ներկայացումները, կազմակերպուած մի-

ասնաբար Մուրատ Ռաֆայէլեան նախկին աշակերտներու միութեան, եւ Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութեան հետ:

Հայ Երիտասարդաց Ակումբի հրաժարեալ վարչութիւնը կը մաղթէ ան ընկերներուն որոնք Հայ Երիտասարդաց Ակումբի հինգերորդ տարեշրջանի գործերը պիտի առաջնեն, նորանոր յաջողութիւններ եւ աւելի լայն նուաճումներ, վստահ որ Փարիզահայ գաղութը եւ մամուլը պիտի չխնայեն այս տարի եւս այն համակրանքը որ մեծապէս նպաստեց մեր գործունէութեան:

Վարչութիւն

ՆՈՐ ԲԵՌ ՄԸ ԵՒՍ ...

Ինչպէս յայտնի է, երկու տարիէ ի վեր Պոլսոյ փոքրամասնութեանց եւ օտար միջնակարգի եւ լիսէներուն համար օգնականներ նշանակուած են կրթական տեսչութեան կողմէ: Կրթական գործավարութիւնը որոշած է որ փոքրամասնութեանց եւ օտար նախակրթարաններու համար ալ, իբրեւ արձորէնի կամ ուսոյ ուսուցչի օգնական, մշակոյթի կամ Թուրքերէնի պաշտօն. ուսուցիչներէն մէկը նշանակուի: Այս օգնականներուն ամսաթոշակները կրթական գործավարութեան կողմէ պիտի որոշուին անշուշտ վճարուելով Թաղ. խորհուրդներու կողմէ: Կրթական տեսչութիւնը միեւնոյն ատեն յանձնարարած է ամեցնել Թուրք ուսուցիչներուն թոշակները: Կեդր. վարժարանը փակուելու վիճակին հասած է:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՇԱՒԱՑԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայ Լեգէոնական միութեան մասնաճիւղի վարչութիւնը, որուն ղեկավարն է նախկին ծովային սպայ Շարլ Տիրան Թէքէեան, ամէն տարի կարգապահութեամբ, կը տօնէ Արարայի հերոսամարտի տարեդարձը: Ցաջողութեամբ տօնուեցաւ նաեւ 20րդ տարեդարձը գեղարուեստական ճոխ բաժինով մը:

Ցայտագիրը իր բովանդակութեամբ կը համապատասխանէր օրուան տօնին նուիրականութեան.

Տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ սեպտեմբեր 25ին, կիրակի առաւօտ ժամը 8—12, Մարսէյլի «Փրատօ»ի Ս. Թարգմանչաց եկեղեցին դարձած էր ուխտատեղի մը, մասնաւորապէս նախկին կամաւոր ու մարտիկներու համար:

Ներկայ էին, Փարիզէն յատկապէս հրաւիրուած, հրամանատար Պընուա տ'Ասփ, Մարսէյլի զինուորական իշխանութեան կողմէ հարիւրապետ Փէլրալոփ, ծովակալութեան կողմէ հրամանատար Մոլէնիէ, կուսակալութեան կողմէ Mr. Causeret, երեսփոխան Mr. Ponsarte, Profeseur Ranolla, եւ ֆրանսական նախկին կամաւորներու, զանազան միութեանց ներկայացուցիչները, ու ազգային իշխանութեանց, Ֆրանսահայ մամուլի, Հայ Մարտիկներու ու Կամաւորներու Միութեանց ներկայացուցիչները:

Հոգեհանգստի արարողութիւնը կատարեց Զգօն վարդապետ:

Ներկաները կէսօրին առաջնորդուեցան Շաթօ տը Ֆլօրի սրահը, ուր տեղի ունեցաւ յայտագրին երկրորդ մասը: Օտար բարձրաստիճան հիւրերը, պատուուեցան զանազան ըմպելիներով: Խօսք առին Գ. Տիրան Թէքէեան, ու Մարսէյլի երեսփոխաններէն Mr. Ponsarte:

Առաջինը պատմեց (ֆրանսերէն) ձէպէլ Մուսացիներու քաջագործութիւնները, եւ հայ լեգէոնին կազմութիւնը: Իսկ երկրորդը ջերմապէս գնահատեց Լեգէոն ու Լեգէոնականներուն Պաղեստինի ճակատին (Արարայի) ցոյց տուած հերոսութիւնը, եւ հըրապարակաւ յայտարարեց թէ Ֆրանսացի պատերազմական նախարարութիւնը քանի տարի առաջ պաշտօնապէս ճանչցաւ վերջապէս հայ լեգէոնականներու նախկին ռազմիկի համը գամանքը ու իրրեւ այդպիսին տամս ստանալու իրաւունքը: Օտար հիւրերու մեկնումէն վերջը տեղի ունեցաւ հանդէսին հայկական բաժինը եւ ճաշը:

Ներկաները բոլորուած սեղաններու շուրջ, զուարթներ պարպեցին հայ նահատակներու կենացը: Ալգայի, radio-էն կը հնչեցնէր ազգային յեղափոխական երգեր: Բաժակաճառեր խօսեցան Գ. Տ. Թէքէեան, Լիոնի հայ լեգէոնականներու մասնաճիւղի կողմէ Գ. Տօնապետեան, Լասիոթայի ներկայացուցիչը Մարսէյլի հայ կամաւոր ու Մարտիկներու կողմէ, Գ. Հացաշործեան, Փարիզի ռամկավար շաբաթաթերթին Թղթակիցը պոլսահայ «Մեղու» երգիծականի կողմէ Մանուկեան եւ ուրիշներ:

Ժամը 3ին սկսաւ հանդէսին գեղարուեստական բաժինը նախագահութեամբ նախկին ռազմիկ ընկեր Գալուստ Կուլոեանի:

Արտասանեցին Գ. Գ. Ս. Բրուտեան, Կ. Թիւթիւնեան, փոքրիկն օր. Մ. Գասպարեան:

Պուլվար Օտտօյի կաղոյա Ֆաշի տանուհիները իրենց հայկական տարազով ու պարերով ծափեր խլեցին: Օր. Պերճուհի Գէորգեան մեներգեց, Գ. Լեւոն Ղեւոնդեան իր ջութակով եւ Օր. Եփրեմ Ցակոբեան երգով համերգին փայլ մը տուին:

Գ. Տիրան Թէքէեան կարճ կենսագրականով հանդիսականներուն ներկայացուց հրամանատար Պընուա տ'Ասփն եւ քիչ հրաւիրեց: Հրամանատարը պատմեց թէ ինչպէս փըրկուեցան ձէպէլ Մուսացիները, ինչպէս կազմակերպուեցաւ հայկական լեգէոնը, եւ ցուցնեց թէ գերմանական ու թրքական ահաւոր բանակին դէմ, 5000 Հայեր դրոհ տալով, անկեցին Ֆրանսական դրօշը, Արարայի բարձունքին վրայ: «Հայկական լեգէոնն էր որ առաջին անգամ մտաւ Պէյրութ ու Կիլիկիա: Ամէն գնահատանքէ վեր են հայ զինուորին կորովն ու քաջութիւնը ու Ֆրանսային մատուցած ծառայութիւնը: Դժբախտաբար այդ քաջագործութիւնը շուտով մոռցուեցաւ Մերիններուն կողմէ, ու Հայուն հետապնդած ազգային դատը մնաց թուղթի վրայ»:

Գ. Թէքէեան յուսադրելով ներկայացուց Մուսա լերան 40 օրերու հերոսամարտէն նկարներ, ու հանդէսը վերջացաւ Գ. Ղազարեանի մէկ դաշնակով:

Ն. Կոյեցի

ԱՆԳԼԻԱ ՄԻԼԻՈՆՆԵՐ ԾԱԽՍԵՑ ՄԷԿ ՇԱԲԹՈՒԱՆ ՄԷՋ

— . —

Օդային յարձակումներու դէմ ժողովուրդը պաշտպանելու համար ձեռք առնուած կանխազգուշական միջոցները Անգլիոյ պետական գանձին արժած են 16 միլիոն ոսկերլին: Իսկ պատերազմի հաւանականութեան առթիւ ընդհանուր պաշտպանողական միջոցներու համար ծախսուած է 30 միլիոն ոսկերլին:

Առնուազն 100,000,000 պարկ աւազ բաշխուած է իշխանութեանց կողմէ:

Կարգադրութիւն եղած էր երկու միլիոն հոգի հեռացնելու Լոնտոնէն եւ ուրիշ խճողեալ քաղաքներէ, իւրաքանչիւր մանուկի պատսպարման համար վճարելով շաբաթական 10ական շիլին:

** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն, թէ չխոսուածք ստացնալէն շահողներ եղան Լոնտոնի ատաղձի եւ աւազի վաճառականները, պարպուած վերաբերեալ մեքենաներ պատրաստող տունները եւ երկաթի առեւտուրով զբաղող հաստատութիւնները:

** Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին մէջ վերջին երկու ամսուան ընթացքին երկու կողմէ սպաննուածներու եւ վիրաւորներու թիւը եղած է 65,000:

** Անգլիոյ մէջ պատրաստած են մանաւոր շարժանկար մը «Ձէյմպըլէն՝ օրուան մարդը» խորագրին տակ, որ ցոյց պիտի տրուի ամենուրեք: Այս ժապաւէնին տեւողութիւնը 12 վայրկեան է պաստառի վրայ: Փաթէ Նիւզի վարիչը յայտարարեց, թէ աննախընթաց քանակութեամբ պապարանք ստացած է ամէն կողմէ:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԵՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՑ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՆՐԱԿՇԻՌ ՑԱՑՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Գ.

ԱՆԳԼԵՒՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՊԵՐԸ

Երբ Նէվիլ Հէնտէրսըն մնաց Նիւրէնպէրկի մէջ սեպտեմբեր 9—12 եւ ամէն առիթ ու պատեհութիւն օգտագործեց հասկցնելու գերման ղեկավարներուն— ինչպէս մարաջախտ Կէօրինկ, Հէր Ֆոն Րիպպէնթրոփ, Տօքթ. Կէօպէլս, Պարոն Ֆոն Նէօյրաթ եւ պետական նախարար Տօքթ. Վէյցզէքէր— այն դիրքը, զոր որդեգրած էր Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը եւ որ պարզաբանուած էր իմ մարտ 24ի եւ գանձային նախարարի օգոստոս 27ի ճառերուն մէջ:

Մեր գեսպանը հաղորդեց, թէ մեր այս ջանքերու արդիւնքին մասին գերման կառավարութեան մօտին մէջ այլեւս տարակոյսի տեղիք չկրնար մնացած ըլլալ: Եւ որպէսզի ըլլայ թէ այս ճնշումը ո եւ է կերպով անբաղձալի արդիւնք մը առաջ բերէ, ուստի որոշեցինք Հէր Հիթլերին ո եւ է անձնական գիմում չկատարել եւ անոր վրայ ազդելու փորձ չընել:

Սեպտեմբեր 9ին նախարարական խորհուրդը գումարուեցաւ, որ քննեց կացութիւնը եւ որոշեց ձեռք առնել նախազգուշական միջոցներ, ինչպէս ականակիր եւ ականահաւաք մարտանաւերը շարժման մէջ դնել եւն. եւ եսպտեմբեր 11ին մամուլին տուի հաղորդագրութիւն մը, որ շատ լայն հրապարակութեան արժանացաւ, եւ ուր մէջ չէշտեցի, թէ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի կապերը խիստ սերտ են, այնպէս որ հաւանական է որ այս երկիրը փութայ Ֆրանսայի աջակցութեան ի հարկին:

Սեպտեմբեր 12ի առաւօտեան դահլիճը դարձեալ նիստ գումարեց: Որոշուեցաւ որ ո եւ է օգտակար քայլ կարելի չէ առնել այժմ, նախքան Հէր Հիթլերի ճառը, զոր պիտի խօսէր Նիւրէմպէրկի մէջ երեկոյեան:

Սեպտ. 12ի ճառին մէջ Հէր Հիթլեր շատ ուժեղ շեշտ դրաւ այն զինուորական պաշտպանողական միջոցներուն վրայ, զորս ձեռք առած էր արեւմտեան սահմանագլուխի երկայնքին: Գալով Չեխոսլովաքիոյ՝ ան յիշեցուց աշխարհին, թէ ինք փետրուար 22ին ըսած էր թէ Գերմանիա այլեւս չի հանդուրժեր որ Զուտէթեան Գերմաններու ճնշումն ու հալածանքը շարունակուի: Անոնք ինքնորոշում կը պահանջեն, բսաւ Հիթլեր, եւ անոնց պահանջին զօրավիգ պիտի կանգնի Գերմանիա:

ԸՄԲՈՍՏԱՑՈՒՄ ԶՈՒՏԷԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՄԷՋ

Ուստի, առաջին անգամ ըլլալով, Հէր Հիթլերի ճառը Գերմանիոյ աջակցութիւնը կը խոստանար Զուտէթեան Գերմաններուն, եթէ անոնք իրենց միջոցներով չկարենային գոհացում ստանալ, եւ դարձեալ առաջին անգամ ըլլալով, Հէր Հիթլեր հրապարակով մէջտեղ կը դնէր ինքնորոշման պահանջը:

Այսուհանդերձ ան իր ճառով չփակեց դուռը բանակցութեանց առջեւ Փրակայի մէջ եւ ոչ ալ հանրաքուէ պահանջեց:

Բայց այս ճառը, մասնաւորաբար ճառին այն մասը, որով գերմանական աջակցութիւն կը խոստացուէր Զուտէթներու դատին, անմիջական եւ դժբախտ ազդեցութիւն գործեց ժողովուրդին վրայ:

Ցոյցեր տեղի ունեցան ամբողջ Զուտէթեան երկրին մէջ եւ բազմացան այն միջադէպերը, որոնք արդէն ըսկսած էին սեպտեմբեր 11ին: Ծանրակշիռ ըմբոստութիւն ծագեցաւ, որու ընթացքին յարձակումներ գործուեցան չեխական ոստիկանութեան եւ պաշտօնէութեան վրայ, եւ սեպտեմբեր 14ին, ըստ չեխոսլովաք պաշտօնական ցուցակագրութեան, արդէն սպաննուած էին 21 հոգի եւ վիրաւոր ուած էին 75, որոնց մեծ մասը Չեխեր:

Անմիջապէս պաշարման վիճակ հռչակուեցաւ խառնակ շրջանին մէջ:

Սեպտ. 13ի իրիկունը Հէր Հէյնլայն եւ Զուտէթեան վարիչներ ժողով գումարեցին Էկէրի մէջ եւ հեռագիր ղրկեցին չեխոսլովաք կառավարութեան, թէ իրենք չեն կրնար սատանձնել պաշարման վիճակի եւ անոր հետեւանք-ներու պատասխանատուութիւնը, եթէ կառավարութիւնը յետս չկոչէ իր զսպողական կարգադրութիւնները:

Լորտ Ռընսիմէնի առաքելութեան կողմէ կատարուած ջանքերը, որ Զուտէթեան վարիչները բանակցութեան մտնեն չեխոսլովաք կառավարութեան հետ, ձախողեցան, եւ սեպտեմբեր 14ին Հէր Հէյնլայն հրատարակեց յայտարարութիւն մը, թէ Քարլսպատի ութ կէտերը այլեւս բաւարար չեն եւ կացութեան լուծումը միմիայն ինքնորոշման մէջ է:

ՀԷՅՆԼԱՅՆԻ ՓԱԽՈՒՍՏԸ

Անկէ անմիջապէս ետք Հէր Հէյնլայն փախաւ Գերմանիա, ուր, ինչպէս կը հաղորդուի, զբաղեցաւ Զուտէթեան Գերմաններու լեգէոններու կազմակերպութեամբ, որոնց թիւը կ'ըսուի թէ 40.000ի կը հասնի:

Այս կացութեան մէջ լորտ Ռընսիմէն տեսաւ, թէ ո եւ է օգտակար նըպատակի պիտի չծառայէ եթէ իր կողմէ իրաւարարութեան նոր ծրագիր մը հրապարակ գնէ:

Երեսփ. ժողովը թող յիշէ, թէ Սեպտ. 14ի իրիկունը արդէն կացութիւնը չափազանց լարուած էր եւ վըտանգ կար, որ գերման զօրամասերը, որոնք համախմբուած են այժմ սահմանագլուխի վրայ, մտնէին Չեխոսլովաքիա՝ ազատելու Զուտէթեան շըրջանի մէջ խառնակութիւնները եւ Չեխերու եւ տեղական Գերմաններու միջեւ ծագած կռիւները, թէեւ վստահելի լուրեր ցոյց կուտային որ կարգ կանոնը ամբողջապէս վերահաստատուած էր այդ շրջանին մէջ սեպտեմբեր 14ին:

Միւս կողմէ՝ վտանգ կար որ հալածանքը Չեխոսլովաքիա ներխուժուած զօրաշարժ յայտարարելու, ինչ որ թերեւս պատրուակ տար գերմանական բանակի ներխուժման:

Երկու պարագաներուն ալ գերմանական ներխուժում մը պատճառ պիտի դառնար, որ Ֆրանսա, իր դաշնագրային պարտաւորութեան մղուած, աջակցութեան փութար Չեխոսլովաքիոյ, ինչ որ պիտի առաջնորդէր բոլորը համեւրոպական պատերազմի մը, որուն առջեւ մեր երկիրը չէր կրնար անտարբեր մնալ եւ պիտի մասնակցէր, Ֆրանսային օգնութեան փութալով:

Այս կացութեան առջեւ՝ ես որոշեցի թէ ժամանակը հասած է որ գործադրութեան դնեմ ծրագիր մը, զոր մտքիս մէջ կ'որոճայի ժամանակէ մը ի վեր, իբր վերջին ապաւէն:

Միահեծան պետութեանց հետ գործ ընելու գլխաւոր դժուարութիւններէն մէկը այն է, որ միջոցները կը պակսին անմիջականօրէն շփման մէջ մտնելու այն անձերուն հետ, որոնց ձեռքը կը գտնուի վերջնական որոշումը: Ուստի որոշեցի որ անձամբ մեկնիմ Գերմանիա եւ տեսնեմ Հէր Հիթլերը, դէմ դիմաց խօսակցութեամբ ստուգելու թէ արդեօ՞ք տակաւին յոյս չկայ խաղաղութիւնը փրկելու:

Հէր Հիթլեր իմ առաջարկս ընդունեց սիրայօժար եւ սեպտեմբեր 15ին ես իմ առաջին օդային ճամբորդութիւնս կատարեցի դէպի Միւնիխ:

Պէտք է խոստովանիմ որ ինծի զարմանք պատճառեց այն ջերմագին ընդունելութիւնը որուն արժանացայ ամենուրեք իմ այս ձեռնարկս, բայց անոր բերած ժամանակաւոր հանդարտութիւնը նշան էր, թէ կացութիւնը ինչքան ծանրակշիռ էր եւ ինչքան մըտահոգութեամբ կը դիտուէր ամենուրեք:

Այս առաջին խօսակցութենէն, որ երեք ժամ տեւեց, ես ըմբռնեցի, թէ կացութիւնը շատ աւելի սուր եւ շատ աւելի սահպողական էր քան կը պատկերացնէի:

Շատ քաղաքավար, բայց կատարելապէս բացորոշ եղանակով մը Հէր Հիթլեր յայտնեց, թէ իմք վճռած է որ Զուտէթեան Գերմանները ինքնորոշման տիրանան եւ վերադարձուին Գերմանիոյ, եթէ այդպէս կ'ուզեն:

Եթէ Զուտէթները այս գործը իրենց ջանքերով գլուխ չկարենան հանել, ըսաւ ան, ինք պիտի օգնէ անոնց որ յաջողին վճռապէս յայտարարեց, թէ այդ գործը գլուխ հանելու համար պատրաստ է համաշխարհային պատերազմի մը վտանգը յանձն առնելու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Հալած էր ձիւնը: Հողը ուռած ու ճերմակ հով մը՝ ժանգոտած, թոյլ ոտքերէն շարժում կը բերէր: Գիւղին փոքրիկ գետակին երկայնքին՝ քիչ օրեր առաջ ճերմակ մոմեր բռնած հարսնուկները հագուստ փոխած՝ վառեր էին իրենց կանթեղները:

Գետակին հետ մենք ալ սիրահարուած էինք ուռիներու, որոնց ճկուն ճիւղերուն ուժին լեցուն կեղեւներէն իրենց շինելով կը սուլէինք.

Ամա՛ն, ամա՛ն, նայ նայ է՛յ
Նու տաղըն ալտըննտա
Իւչ ազան էյմա
Նալըն նապը խալըմ
Հէչ պիրիըն ալմա
Արակէմ եօզ տէյի
Եյլէնիր գալմա
Յարըն եալա իէտիյէսի
Թաշը նանը տըր:
Ամա՛ն, ամա՛ն մէվլամ է՛յ

Շու տաղըն արտընտա
Սըրա սէօյիւտլէր
Եիւզ պաշը օթուրմուշ
Աակէր եօյիւթլէր
Կէտիպտէ կէլմէյէն
Պօզա եէկիտլէր
Եա պէն ադլամայըմ
Քիմլէր ադլասըն
Նէշիլի արթընտա
Գարա պաղլասըն
Ամա՛ն, ամա՛ն փէլէՔ է՛յ:

Նոյն աղաւնին պէս, հօտն է որ գուրս կը նետուի նախ, հասնող գարունը աւետելով, նոր տարուան ձիւնածաղիկներուն համը նայելու համար:

Երբ բոլոր գոմերէն թափուելով կալ հաւաքուեցան ոչխարները, զարմանք՝ Խոմոյեր չերեւցաւ մէջտեղ:

Գաղ առեր հիւանդացեր էր գեղին ամիւը:

Լաւ օգով գուրս ելած հօտը ներս չէ մտներ: փորձառութիւն ունի գիւղացին: Ուրիշ օրեր ալ պատահած են նըման անախորժ անակնկալներ:

Առանց վէճի գեղին վերի ծայրէն մինչեւ վարի ծայրի բնակարաններն մեծ տղան կամ ծառան՝ կարգով՝ մէկ մէկ օր կամ շաբաթ, արծելու կը տանին ոչխարները:

Կարգը եկաւ մեզի:

Տան մեծ տղան, տանը նոր էր մըտած, երկու տարի աւելի մեծ էր ես Հայկոէն:

Կրունկներուս քսուող ճերմակ հապալ ուներուս, հօյ հօյ, քըշ, քըշ, ալիրտ պիւրտ քշեցի հօտը:

Բանակիս յառաջապահները անտառակ եւ անհամբեր այծեր՝ կը փորձէին ձեղքել խումբը:

Ու Եաւուզ՝ բծախնդիր կարգապահութեան, մատիս նշանին վրայ յառաջ նետուելով կարգի կը բերէր զանոնք:

Հօ՛յ, հօ՛յ, քը՛շ քը՛շ:

Հպարտ էի ես: Հրամանատարը չորս հարիւր գլուխներու, ես՝ տան մեծ տղան: Տէր, երբ քիչ մըն ալ մեծնամ, կը խոստանամ...:

Բլուրներու եաին էր ձգեր գիւղը: Լեռներու կուշտէն Խնլիւի ժայռերուն երկնցանք:

Արեւը հեռուն, հորիզոնին, բոցէ թագ մըն էր դրեր:

Ոչխարներս կշտացած՝ կ'որոճային, խելօք անշարժ: Այծերը սակայն՝ երբ կշտանան՝ կ'ուզեն խաղալ, զըւարճանալ: Իրար կ'անցնին, կը հրմշտկեն, կը կռուին ալ երբեմն: Անոնք ալ վերի արտին վարի արտին ծաղիկները՝ իրարու մէջ՝ պատուի, սիրոյ, շահի, աղահուութեան, գոզախարի, ազատութեան, դրախտի, դժոխքի խըրդային հաշիւներ չէին լուծեր արդեօք...:

Ինչու էր պէտք...:

Ու ես, մերձուած անհունը արծաթոյն երազներուս, երկնցած չուանիս կուշտին, կը փչէի սրինգիս:

Աչքէ ականջէ հեռու Անշարժ բլուրներուն հետ՝ նոր գորգի պէս թուշոտ, կանանչ, մարգագետինները միայն վկայ՝ որբ հաղթուկի ցաւերուս, կը նուագէի, կը ջանայի ներդաշնակել եղանակը ղարիպի երգին:

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

· «Աղձմտանքի գին», բացագանչեց երեսփոխան մը:
·– «Ձեր գրպանէն վճարեցէք», պոռաց ուրիշ մը :
·· « Հարիւրին 8 տոկոս նշանակեցէք», ձայն տուաւ Երրորդ մը :

Ուրիշներ վարչապետը կ՚անուանէին «Հիթլէրի սուրհանդակը»: Պ. Չէյմպրլէն ճառը շարունակեց առանց ազդուելու այդ նախատինքներէն: Այս անգամ ջերմապէս գնահատեց երեք վարչապետները :

· « Ցաժանելի բաներ ըսուեցան Գերմանիոյ վարչապետին մասին. բայց կը կարծեմ թէ ժողովն ալ կը խոստովանի այն դըժուարութիւնը ուր կը գտնուէր ան, եւ առնելու համար այնքան բացորոշ յայտարարութիւն մը: Պէտք է խոստովանիմ որ, եթ համոզուեցանք — հոգ չէ թէ վերջին պահուն — խորհրդակցելու ուրիշ պետութեանց հետ այնպիսի հարցերու մասին որոնց համար վճիռ արձակած էր միանգամ ընդ միշտ, իրական եւ շօշափելի աջակցութիւն մը կը կազմէր խաղաղութեան: (Ծափեր): Ինչ կը վերաբերի Պ. Մուսոլինիի, անոր աջակցութիւնը անշուշտ կարեւոր եղաւ եւ թերեւս վճռական: Իր թելադրութեանց վրայ էր որ 24 ժամ յետաձգուեցան զօրաշարժի վերջին գործողութիւնները, որ պէտք է պատեհութիւն մը ունենանք կացութիւնը քննելու: Կ՚ուզէի աւելցնել թէ խորհրդակցութեանց ընթացքին, Դուչէն (Առաջնորդ) եւ իր արտաքին նախարարը մեծապէս օգնեցին մեզի: Անոնք էին որ միճադրանութեան ակիզբր ներկայացուցին այն յուշագիրը զոր Պ. Տալատիէ եւ ես կրցանք ընդունիլ իբրեւ հիմ բանակցութեանց: Կը կարծեմ թէ Եւրոպա եւ ամբողջ աշխարհ պատճառներ ունին երախտագէտ ըլլալու Իտալիոյ վարչապետին, որ նպաստեց խաղաղ լուծման : Կարգ մը տեսակէտներով, Պ. Տալատիէ շատ աւելի դժուարին պարտականութիւն մը ունէր քան միւս երեք բանագնացները, նկատի առնելով այն մասնաւոր յարաբերութիւնները որ իր երկիրը կը կապեն Չեխոսլովաքիոյ հետ: Պարտականութիւն կը սեպեմ ըսել թէ իր քաջութիւնը եւ պատասխանատուութեանց գիտակցութիւնը, իր հասկացողութիւնը եւ պաղարիւնը անգնահատելի արժէք ունեցան բանակցութեանց ընթացքին»:

Պ. Չէյմպրլէն նոյն ջերմութեամբ գնահատեց նաեւ Նախագահ Բուզվէլթը, որուն կոչերը, «այնքան վճռական այլ համոզիչ, հաստատեցին թէ աշխարհի ամենահզօր ազգին ձայնը կրնայ լսուիլ ովկիանոսէն 3000 մղոն հեռու, եւ ազդեցութիւն գործել Եւրոպացիներու մտքին վրայ: Իմ կարծիքով, բոլոր ժողովուրդներու խաղաղասիրական միաձայն զգացումն էր որ ամէնէն հզօր ազդեցութիւնը գործեց »:

Վարչապետը անդրադառնալով Հիթլէրի հետ ստորագրուած յայտարարութեան, ըսաւ ·

–– « Չեմ հասկնար թէ ինչո՛ւ կասկածներ կրնան յարուցանել իմ խօսակցութիւններս Պ. Հիթլէրի հետ: Ես ոչ դաշինք մը կնքեցի, ոչ ալ յանձնառութեան տակ մտայ: Մեր խօսակցութիւնը թըշնամական չէր որ եւ է ազգի հանդէպ: Իմ նպատակս էր պարզապէս քիչ մը աւելի ընդլայնել այն անձնական շփումը զոր հաստատեր էի Պ. Հիթլէրի հետ»:

Իբրեւ եզրակացութիւն, Պ. Չէյմպրլէն շեշտեց թէ զինաթափութիւնը միակողմանի չի կրնար ըլլալ: «Պէտք չէ կարծել թէ Միւնիխի համաձայնութիւնը թոյլ կուտայ տկարացնել մեր վերազինման ճիգերը: Բայց եւ այնպէս մեր առջեւ կը բացուի նոր հեռանկար մը դէպի զինաթափութիւն »:

ԻՆՉ Կ՚ԸՍԵՆ ԸՆԴԴԻՄԱԴԻՐՆԵՐԸ

Վարչապետին ճառէն վերջը կարգով խօսք առին ընդդիմադիրները: Աշխատաւորականներու վարիչը, Էթլի, յայտարարեց·

— « Հիթլէր ճշմարիտ յաղթանակ մը շահեցաւ: Ժողովրդապետութեան եւ քաղաքակրթութեան դատը սոսկալի պարտութիւն մը կրեցին: Չեխերն են որ փրկեցին Եւրոպայի խաղաղութիւնը : Միայն անոնք են որ զոհողութիւն կատարեցին: Իրականութիւնը այն է որ Եւրոպայի քարտէսը բռնի փոխուեցաւ Հիթլէրի պատերազմի սպառնալիքով: Տօգնալին սկիզբէն ի վեր Խ. Միութիւնը հաւատարիմ մնաց իր յանձնառութեանց, բայց իր կարծիքն անգամ չհարցուեցին »:

Պ. Իտըն, նախորդ արտաքին նախարարը, խոստովանելով հանդերձ որ պատերազմին առաջքը առնուեցաւ եւ ամբողջ աշխարհ երախտապարտ է, ցաւ յայտնեց որ զոհուեցաւ պզտիկ եւ բարեկամ ազգ մը: Ազատականներուն ներկայացուցիչը բացատրելով գինուորական ..... յայտարարեց·

–– «Մենք միայն Զուտէթեան շրջանները Գերմանիոյ չտուինք, այլ Գերմանիոյ յանձնեցինք Հիթլէրի, Իտալիոյ ալ Մուսոլինիի»:

Վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երէկ ալ :

Ի՞նչ կը ներկայացնէ նոր Չեխոսլովաքիան

Չեխոսլովաքիան կ՚անդամատուի յօգուտ Գերմանիոյ, Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի :

Ան կը կորսնցնէ իր հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին 75 առ հարիւրը, իր հանքային ճարտարարուեստին կէսը, մետաղագործական ճարտարարուեստին մէկ երրորդը: Ան կը պահէ իր հողագործութեան 90 առ հարիւրը :

Հակառակ այս կորուստներուն սակայն, ան դուրս կուգայ տարածայէն միատարր, ապահովուած եւ կեդրոնակութեան ամէն ..... օժտուած :

Չեխ վարչապետ Զօր. Եան Սիրովի յայտարարեց ·

– Հակառակ այս բոլորին, մենք տակաւին մեռած չենք: Նոր պետութիւնը կենսունակ է···

Նոր Չեխոսլովաքիան, անդամատուելէ ետք կը դառնայ ամբողջովին նոր պետութիւն մը, միատարր: Պիտի ունենայ հարիւր հազար քառ. քիլոմեթր տարածութիւն եւ մօտ տասը միլիոն բնակիչ (որմէ 378,000 Գերմաններ եւ 150 – 200,000 Հունգարներ): Նախապէս ունէր 140,000 քիլոմեթր տարածութիւն եւ 14,726,000 բնակիչ: Միւնիխի համաձայնագրով կը կորսնցնէ մօտ 40,000 քառ. քիլոմեթր հող եւ 4,700,000 բնակիչ:

Իր նիւթական եւ տնտեսական կորուստները պիտի կրնայ շատով դարմանել տնտեսական սերտ կապեր ստեղծելով լեհական Լոցի հետ (Շլեզիա), Ռումանիոյ, Հունգարիոյ եւ Պալքաններու հետ, բարի դրացիական յարաբերութեանց վերահաստատումով:

Չեխոսլովաքիա, միացած Լեհերուն, Ռումէններուն, Հունգարներուն եւ պալքանեան պետութեանց, կրնայ տակաւին մեծ դեր կատարել Գերմանիոյ «դէպի արեւելք գրոհ»ին առջեւ:

Հ. Յ. Դ.

Շար. իւ]

ՓԱՐԻԶԻ ՔՐԻՍՏՈՓՈՐ Կոմիտէ ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 5 Հոկտեմբեր, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԱՆԻԵՐ ԳՈՒԱՐՈԼԼՈՆԳԻ «Աշոտ» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8.30ին. Ֆանոմ Ֆաւաքաստւորին, նոյն օրակարգով:

ՉԱՆՈԹԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ սոյնեց հոկտեմբեր 10էն սկսեալ տարիճանարար արձակել 1910ին եւ 1912ին ծնած պահեստիները, որոնք զէնքի տակ առնուած էին վերջերս: Ինչպէս կ՚երեւայ, Իտալիան ալ իր կարգին զգուշական միջոցներ ձեռք առած էր արտօրէն եւ լռիկմնջիկ, դրօշի տակ հրաւիրելով պահեստիները, եւ հիմա կ՚արձակէ :

ԶՕՐ. ԱՎԵՐԷՍԿՕ, որուն մահը ծանուցեր էինք երէկ, ծնած էր 1863ին, Պէսարապիա: Թորինոյի զինուորական ակադեմիան աւարտելէ վերջ, փայլուն դերք մը գրաւեց բանակին մէջ: 1916ին հրամանատարն էր Քոպրուճայի առաջին զօրաբանակին եւ արդէն մեծ ժողովրդականութիւն շահած: Բայց ամբողջ Ռումանիոյ համար առասպելական դէմք մը դարձաւ երբ 1917 յուլիսին Մարաշեշթի եւ Մարաշտիի փայլուն յաղթանակները տարաւ մարաջախտ Մաքէնզէնի դէմ: 1918 փետրուար 9ին հրաժարեցաւ զահ..... ...., եւ .... նախարար .... բէզին: Ինքն էր որ հիմնեց ժողովրդական կուսակցութիւնը: Իր երկրորդ դահլիճը կազմեց 1920ին, իսկ երրորդը՝ 1926ին, պաշտօնավարելով մինչեւ 1927: Այնուհետեւ հետզհետէ թուլցաւ իր գործունէութիւնը: Երկար ատեն ի վեր կը տառապէր սրտի ծանր հիւանդութենէ մը :

ԻՏԱԼԻՈՅ արտաքին նախարարութեան օրկանը մասնաւոր զեկոյց մը հրատարակելով, կը յանձնարարէ անմիջապէս կարգադրել Հունգարիոյ պահանջած հողերուն խնդիրը: Ինչպէս հաղորդած էինք, չեխական կառավարութիւնը համակերպած է արդէն, եւ բանակցութիւններ կը կատարուին :

ՄԱԺԻՆՕՅԻ ԳԾԻՆ ՎՐԱՅ հաստատուած զինուորները տակաւին պիտի չարձակուին: Շատ մը պահեստիներ կրնան տուն երթալ, բայց պիտի չարձակուին, մինչեւ որ գերմանական զօրաշարժը վերջանայ: Սպարապետը, Զօր. Կամլէն, այդ շրջանը գնաց, քննական պտոյտ մը կատարելու համար :

140 ՀՈԳԻ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ Պաղեստինի վերջին խռովութեանց ընթացքին: Եաֆայի մէջ մեռան տասը Արաբներ, ռմբակոծութեան մը պայթած ըլլալով: Երուսաղէմի մէջ մահուան դատապարտուեցաւ Հրեայ մը :

ԱՀՌԵԼԻ ՊԱՅԹԻՒՆ մը տեղի ունեցաւ Պուլվառ Օտտոյի (Մարսէյլ) իւղի գործարանին մէջ, ուր կ՚աշխատին 1500 բանուորներ, նաեւ շատ մը Հայեր: Մեռան չորս հոգի: Վիրաւորներուն թիւը կը հաշուէն 40 հոգի, որոնց մէջ կը գտնուի Հայ մը, Խաչատուր: (Թերեւս ուրիշներ ալ կան, կը սպասենք մեր թղթակիցներուն տեղեկութեանց):

ԵՐԵՔ ԽԱԶԱԳՈՂՆԵՐ կեղծ աղամանդ մը ծախած էին Ամերիկացիի մը, 120,000 Ֆրանքի: Ամբաստանեալներէն երկուքին համար տեղական թերթերը կը գրեն թէ Իրանցիներ են (հաւանական), Վահրամ Բաջեան եւ Յովհաննէս Ղամբարեան :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի վիճակահանութեան, ի նպաստ «Շահրիկեան» դրադարանի շինութեան, շահած են հետեւեալ թիւերը.—

135 Լեռներու խորհուրդը, 218 Դաւիթ Բէգ, 152 Խենթը, 463 Մայիս 28ը, 500 Աղբիւր Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ, 370 Փետր. 18ը, 487 Զալալէգին, 231 Յեղափոխականի միտքեր, 440 Երուսաղէմ, Երուսաղէմ, 212 Մագրանկարներ: Ստանալու համար դիմել Միութեան դրադարանը, 5 Rue l'Eclipse, երկուշաբթի, չորեքշաբթի, Ուրբաթ իրիկունները ժամը 7—8.30, Կիրակի առաւօտ 10—12:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 Ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 6 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ JEUDI 6 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3853

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՉ ԻՒՐ ԴԱՍԱՐԱՆ ՓՈԽՈՒԵՑԱՒ...

Քիչ մնացած էր պատերազմին, եւ ամբողջ աշխարհ իրար անցաւ, պաշտպանական միջոցներ ձեռք առնելով :

Բանակներ, նաւատորմիղներ եւ օդատորմիղներ շարժման մէջ դրուեցան: Արամներ փորուեցան: Մեծագումար վարկեր քուէարկուեցան: Բոլոր մայրաքաղաքներուն եւ ուրիշ կեդրոններու մէջ, տարբերկրեայ պաշտպանները կարգի դրուեցան եւ անտառ ազդիւրով հրահանգներ տրուեցան ժողովուրդին:

Անգլիա 40 միլիոն հակաթոյն դիմակներ բաժնեց, սկսելով կառավարէն: Ամէն միջոց ձեռք առնուեցաւ, ի հարկին Լոնտոնէն դուրս փոխադրելու համար երկու միլիոն հոգի, մասնաւորապէս կիներ եւ մանուկներ :

Այսպէս, Փարիզի մէջ, աւազ բաժնեցին, լոյսերը նուազեցուցին, մասնաւոր յարկերներ կամ խրամներ շինեցին: Անհամար շարքեր եւ հանրակառքեր դրուեցին: Երկաթուղիները ամէն բան ըրին առաջ յառկայուեցան զինուորական փոխադրութեանց: Լաց ու կոծ, «սուգ ու շիւան» տուներու մէջ ...

Կարճ խօսքով, արտակարգ պատրաստութիւն բոլոր ճակատներուն վրայ, առանց երկրի, ազգի, ցեղի կամ տեղի խտրութեան:

Կիներն ու մանուկները, ակռայլիկ պառաւներն ու անդամալոյծները անգամ հասկցան թէ բան մը կը դառնայ, սպառնալով խաղաղութեան, միլիոնաւորներու կեանքին եւ քաղաքակրթութեան :

Միայն հայկական ճակատը մնաց անտարբեր, թաղուած՝ երանելի անգործութեան մը մէջ:

Նարեկացի մը բլլար եւ երգէր.

— «Մախախանջոյնս Ծիրիլման, անրջակրան Խրագօֆ, խօլակնաց զնարից ...»:

Անարգար եղած պիտի բլլայինք, մոռացութեան տալով երկու պատմակա՞ն իրողութիւններ.—

1. Խորհրդակցութիւն մը՝ Բարեգործականի կեդրոնին մէջ, մասնակցութեամբ զոյգ Օֆիսներու, զբաղելու համար գինուոր–ցուներու խնամատարութեամբ եւ յարակից խնդիրներով:

2. Ֆրանսահայ նախկին ռազմիկներու անունով շրջաբերութեան հանուած յուր մը, որ կ'աւետէր թէ տասը հազար հայ կամաւորներ պատրաստ են ծառայելու իրենց երկրորդ հայրենիքին : Առանդութիւն մը որ կը շարունակուի 1914էն իվեր...):

Ուրի՞շ: Մենք տեղեկութիւն չունինք: Եթէ մեր ուշադրութենէն վրիպած է, թող բարեհաճին յուսաբանել:

Գիտենք, միայն, որ Հ. Յ. Դ. Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէն ալ խորհրդակցութիւններ կատարած է, ի նախատեսութիւն անակնկալներու :

Ուրի՞շ: Ուրի՞շ:— Ըսինք արդէն: Կ'արձանագրէինք, եթէ գիտնայինք :

×

Բարեբախտաբար մղձաւանջը շուտ փարատեցաւ, եւ մարդիկ վերադարձան իրենց գործերուն, օրհնելով խաղաղութիւնը:

Անոնք որ տեղափոխուած էին — հարիւր հազարներ — ճամբայ ելան դէպի տուն: Զինուորները սկսած են վերադառնալ: Արտակարգ անօրինութիւնները չեղեալ հռչակուեցան, եւ սովորական կեանքը վերահաստատուեցաւ :

Բայց եթէ պայթա՞ծ բլլար պատերազմը ...

Ի՞նչ պատկեր պիտի ներկայացնէինք «ազգովին»: Մանաւանդ ի՞նչ պիտի բլլար վիճակը սա « Հայկական Փարիզ»ին, որուն ձայնը այնքան բարձր եւ անուշ կը հնչէ դէպի արեւելեան գաղութները. Պալքաններէն մինչեւ Իրաք եւ Իրան, մինչեւ Ամերիկա: ...

Անփոյթ եւ անգլուխ, կամ բազմագլուխ՝ սովորական ատեն : Անհոգ, անտէր եւ անճար՝ ահաւոր պատերազմի մը նախօրեակին եւ միշտ լեցուն՝ անսահման յաւակնութիւններով...

Անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ՝ յետին ժողովուրդը կարգ, դաս եւ դասարան փոխած է, իսկ մերինը կը մնայ նոյն կարգին մէջ:

Ճշմարիտ քննութիւն մըն էր որ անցաւ Եւրոպան,— ամբողջ աշխարհը: Քննութիւն՝ քստմնելի տագնապի մը մէջ, որ արիւնոտ բուրգեր թափել կուտար, որ կրնար յանգիլ պատերազմի :

Ամէն մէկը վտանգուած ազգերէն, լարեց ուժերը, կարելի յաջողութիւնը ապահովելու համար այդ քննութեան մէջ : Ամէնէն անճարն ալ ամփոփեց թեւերը, ի հարկին ապարէզ նետուելու, կամ կրակէն շաղափաւոր մը հանելու, կամ նուազագոյն վնասով ազատելու համար :

Մենք մնացինք խեղանդամ, կատարելապէս անշարժութեան դատապարտուած: Եւ կամ բոլորովին ինքնագոհ, իբրեւ թէ Հրատ մոլորակին մէջ ապրած բլլայինք :

Իսկ եթէ փոխարինելը պայթէ՞ր ...

Ո՞ր. հոգ: «Ազգին եւեւելիները» հարկաւ բան մը գիտեն : Թող անոնք մտածեն :

Ո՛, այդ երեւելիները: Եթէ անոնք ալ չըլլային, իսկապէս մեռած էր մեր մուխը ...

« Երեւելի»ներէն անոնք որ անուն ունէին 1895 - 96ին կամ Ընդհ. պատերազմէն առաջ, նօսրացած են, մաշած կամ հանգստեան կոչուած: Ուրիշներ, անոնք որ երիտասարդ կը կոչուին, տակաւին ասպարէզ եւ ճամբայ կը փնտռեն, կամ կը սպասեն «բանադրուելու» դիրքերու պարպուելուն: Կայ դաս մըն ալ, որ իրեն վերապահած է միայն մէկ մենաշնորհ,— պատուհանէն դիտել եւ քրքիջներ արձակել :

Պատկերը աւելի՞ բախտաւոր էր ուրիշ գաղութներու մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԻՒՆ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Կառավարութիւնը երեքշաբթի օր Երեսփ. ժողովին յանձնած էր օրինագիծ մը, որով բացարիկ լիազօրութիւններ կը պահանջէր մինչեւ 1938 նոյեմբեր 15, երկրին տնտեսական եւ ելմտական անմիջական վերակազմութեան համար:

Երեսփ. ժողովը նիստը շարունակելով մինչեւ ուշ ատեն, երէկ առտուան դէմ քուէարկեց այս օրինագիծը, 78ի դէմ 331 ձայնով: Ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, իսկ համայնավարները դէմ քուէարկեցին: Ձեռնպահներուն թիւը կը հասնէր 200ի:

Օրինագիծը կը տրամադրէ վերարժեւորել ոսկիի պահեստին գինը: Հսկողութիւն պիտի չկատարուի փոխանակութեանց վրայ (շանժ), ոչ ալ նոր վարկեր պիտի պահանջուին Պանք տը Ֆրանսէն :

Կառավարութիւնը նախապէս լիազօրութեան պայմանաժամ նշանակած էր դեկտեմբեր 31, բայց եղած բողոքներուն վրայ կրճատեց ժամանակը, նշանակելով նոյեմբեր 15: Վարչապետը այս առթիւ լուսաբանութիւններ տալով ելմտական յանձնաժողովին առջեւ, բացատրեց թէ ինք անցեալին մէջ հակառակ եղած է բացառիկ օրէնքներու, բայց այժմ հարկադրուած է լիազօրութիւն խնդրել երկրորդ անգամ, բացարձակապէս անհրաժեշտ գտնելով զայն: Եւ վճռապէս հերքեց այն զրոյցները թէ պիտի փոխուի ելմտական քաղաքականութիւնը: Սովորական ելմտացոյցը խորհրդարանին պիտի ներկայացուի բաւ օրինի:

Ելմտական նախարարն ալ իր կարգին բացատրութիւններ տալով, ըսաւ թէ գանձին վիճակը կատարելապէս գոհացուցիչ էր յուլիսին եւ օգոստոսին, բայց արագօրէն փոխուեցաւ սեպտեմբերին, որովհետեւ նուազեցան պետական փոխառութեան արձանագրութիւնները, մեծ գումարներ քաշուեցան խնայողական արկղներէն եւ բացառիկ ծախքեր եղան մասնակի զօրաշարժի հետեւանքով: Այս առթիւ վճռապէս հերքեց թէ օրինական սահմանէն աւելի դրամ քաշած են Պանք տը Ֆրանսէն :

Կառավարութիւնը հետեւեալ միջոցները կը նախատեսէ, ելմտական վերակազմութեան համար.—

1. Խաղաղութեան փոխառութիւն մը կնքել, իբրեւ երաշխաւորութիւն ցուցնելով օտար դրամ մը :

2. Փութացնել տագնապին առեն շրջաբերութեան հանուած դրամատոմսերու սպառումը :

3. Վերարժեւորել Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը: Այս չի նշանակեր արժեզրկել Ֆրանքը, այլ ոսկիին արժէքը յարմարցնել ներկայ պայմաններուն: Ներկայիս այդ պահեստը կը հաշուէն Օրիոլի Ֆրանքով, անգլիականը 112էն, մինչդեռ սթերլինը 179ի բարձրացած է այսօր: Վերագնահատում կատարելով, «Օրիոլի» 55 միլիառ Ֆրանքը պիտի արժէ մօտաւորապէս 90 միլիոն «Մարշանտոյի» Ֆրանք :

75Ի ԴԷՄ 535 ՁԱՅՆՈՎ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՅԱՅՏՆՈՒԵՑԱՒ Դ'ԱԼԻՖԻՆ

Պ. Տալատիէի զեկուցումը Երեսփ. Ժողովին մէջ Միւնիխի համաձայնութեան մասին

Երեսփ. ժողովը երեքշաբթի օրուան նիստին մէջ լսեց վարչապետին զեկուցումը՝ չեխական տագնապին եւ Միւնիխի համաձայնութեան մասին: Եւ վստահութիւն յայտնեց, 75ի դէմ 535 ձայնով (յետաձգում հարցապնդումներու): Երեք հոգի ձեռնպահ մնացին, իսկ համայնավարները հակառակ քուէարկեցին, ինչ որ կը նշանակէ խախտել ժողովրդական ճակատը :

Պ. Տալատիէ մանրամասնօրէն պարզելով Չեխոսլովաքիոյ տագնապին ելեւէջները, մասնաւորապէս կանգ առաւ վերջին շաբաթներուն վրայ, եւ կարգ մը նորութիւններ յայտնեց.

« Սեպտեմբեր 13-14ի գիշերը թելադրեցի Պ. Չէմպըրլէնի ուղղակի հանդիպումներ կատարել, փոխանակ ծանուցագիրներ փոխանակելու: Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը, որ միեւնոյն կարծիքն ունէր, Պէրխթէսկատէն գնաց: Այս առթիւ կ'ուզէի պարզապէս ըսել թէ իր արի նախաձեռնութիւնը եւ գիշեր ցերեկ ցոյց տուած գործունէութիւնը ապահովեցին խաղաղութիւնը: Գիտէք թէ ինչ պատահեցաւ Պէրխթէսկատէնի տեսակցութենէն վերջը: Բոլոր բանակցութիւնները պիտի հրատարակուին պաշտօնական տետրակի մը մէջ: Բայց այդ հրատարակութիւնը շատ քիչ նորութիւններ պիտի յայտնէ, որովհետեւ, թերեւս առաջին անգամ ըլլալով պատմութեան մէջ, ամէն բան հրապարակաւ եղաւ եւ քննուեցաւ բոլոր ժողովուրդներուն առջեւ: Ես կը հաւատամ որ եթէ ի վերջոյ խաղաղութիւնը պահպանուեցաւ, պատճառը այն է որ գաղտնի դիւանագիտութեան չդիմեցինք: Մենք գործեցինք լոյսին մէջ, ժողովուրդներու հսկողութեան տակ, եւ կ'ուզէի չեշտել թէ ժողովուրդները — բոլոր ժողովուրդները — խաղաղութիւն կ'ուզեն »:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՄԻ ԽԱՐ ՈՒՆԻՄ . .

« Ցառաջ »ն ալ իր կարգին խրելով եւրոպական տագնապին ծովքերուն մէջ, երկար առեն է ի վեր եարբուած ցի կը ցայի արեւելեան կողմն աշխարհի, — այն որ կը կոչուի մէկ վեցերորդը աշխարհի :

Ի՞նչ կը բանին այնտեղ, մանաւանդ Հայաստանի մէջ:

— Կ'ստատեն, կը պարեն, «զօրականչիկ»ները զօրանոց կը դրկեն տավուլ - զուռնա զարնելով, եւ կ'երգեն ու կը ցնծան :

Չէ՞ որ աշխարհի «ամէնէն երջանիկ» երկիրն է Խ. Միութիւնը, մեր Հայրենիքն ալ' անոր ամէնէն բախտաւոր մասնիկը: Մանաւանդ հիմա որ «հողմացրիւ» ոչնչացուցին «ժողովուրդի թշնամիները», վարչապետներէն մինչեւ բանաստեղծները :

— Փառք, փառք, զուարճանալու սահման չէ:

— Ուզածդ փառք ըլլայ: Ահա կարդա՛: Զայն հնչեց Նոր Ախտայէն. (Խ. Հայաստան, 17 սեպտ. 1938).

ՎՈ՞Վ Է ԱՐԵՒ

— Սովետական մեր աշխարհը
էն վո՞վ արաւ շէն ու արագ.
— Սովետական մեր աշխարհը
Ստալինն արաւ շէն, արեվար :
— Վո՞վ էր կուլակին խրկողը
Ու ուլքաղքից առնող խողը :
— Ստալինն էր առնող խողը
Ին էր կուլակին խրկողը :
— Վո՞վ էր քշեց մեր աշխարհից
Դաշնակներին, Բէգին, Աղին :
Ստալինն էր Բեգին, Աղին
Խրկեց, արաւ դարբադաղին :
— Վո՞վ կարեց տէրտէրի ցեղը
Ուսում, դպրոց պերաւ գեղը:
— Ստալին ջնջեց էնոնց ցեղը,
Ուսում, դպրոց պերաւ գեղը :
Խոնք պիթուն Ստալինն արաւ,
Մեզի ազատութիւն պերաւ,
Մենեմ Ստալինի բուաթին
Նրա գործին, զէյրաթին :

Դետ ի՞նչ զեխաբնի նայն բիւն մէջ, ամբողջ էջի մը վրայ փռուած .
Ախչիկներ, հանաք արէք,
Եար նանայ :
Օղակով չանաք արէք,
Եար նանայ,
Ջան նանայ:
Զամբակը քալա - քալա,
Եար նանայ,
Ջան նանայ:
Թոփ արէք սալա - սալա:
Հա՛տ մըն ալ եւ կոնծէ՛ ....
Մի խար ունեմ կոմսոմոլ,
Բուլբուլ, բուլբուլ ,
Քաղքը, խոտով վարդի քօլ
Սարերի սումբուլ :
Մի խար ունեմ բրիգադիր,
Բուլբուլ , բուլբուլ ,
Ջահելների մէջն ընտիր,
Սարերի սումբուլ :

Ափսո՛ս որ Փարիզը շատ հեռու է Երեւանէն. այլապէս ես ալ աշուղ մը դարձած՝ կ'երգէի
Մի խար ունեմ սուսիկ - փուսիկ ,
(Ո՛վ դու անբախտ իմ Հայրենիք),
Երեսը կախ, կարմիր տոտիկ,
Գլխուն վրայ կապար թաթիկ,
Որին փախէ հատիկ հատիկ:

ՎԱՀԷ

Դրամական տագնապը Ֆրանսայի մէջ

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ հոկտեմբեր 4 թուականով .—

Կառավարութիւնը կը խորհի հրապարակ դնել « խաղաղութեան փոխառութիւն» մը, հոգալու համար վերջին տագնապին պատճառած ծախքերը:

Շաբաթ օրուընէ ասդին ելմտական եւ դրամական կացութիւնը վատթարացած է : Անցեալ շաբաթ Ֆրանքի կացութիւնը բարւոքած էր միջազգային տագնապին փարատման շնորհիւ, բայց կառավարական գանձը Պանք տը Ֆրանսէն այնքան դրամ քաշեց զօրաշարժի ծախքերը գոցելու նպատակով, որ դրամագլուխին երկրէն փախուստը վերսկսաւ :

Ելմտական շրջանակներու մէջ կը հաւատան թէ սեպտ. 22էն ի վեր կառավարութիւնը Պանք տը Ֆրանսէն քաշած է երեսուն միլիոն սթերլին, իր ունեցած 42 միլիոնի ընդհանուր վարկէն գիմաց:

Իրազեկներ կը կարծեն թէ կառավարութիւնը կա՛մ նոր վարկ պիտի խնդրէ, ինչ որ դրամը արժեզրկել կը նշանակէ եւ կամ պիտի պարտաւորուի սակարանը եւ դրամի փոխանակութիւնը հսկողութեան տակ առնել :

Կացութիւնը այնքան ծանրակշիռ է, որ այսօր Պ. Պլում «Փոփիւլէր»ի մէջ հարց կուտայ, թէ ժամանակը հասած չէ՞ նորէն սեղանի վրայ դնելու Ֆրանքի պաշտպանութեան այն օրինագիծը, որ մէկդի ձգուեցաւ անցեալ ապրիլին: Հաւանական չէ որ գահլիճը այդպիսի քայլ առնէ այժմ :

Շատ հաւանական է, որ կառավարութիւնը որոշէ Պանք տը Ֆրանսի մէջ պահուած ոսկի ֆոնտը վերագնահատել Ֆր.ի այսօրուան սակով: Այս կարգադրութեամբ կրնայ շահիլ 200 միլիոն սթերլին:

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Պելկրատի մէջ

Գերման ազգային տնտեսութեան նախարար Հէր Վոլթըր Ֆունք այցելեց Պելկրատ եւ խորհրդակցութիւններ ունեցաւ Եուկոսլաւ վարչապետին ու պետական դէմքերու հետ :

Պելկրատէն մեկնելու առթիւ, նախարարը յայտարարեց թէ իր այցելութեան նպատակն էր ընդարձակել ու ամրացնել առեւտրական յարաբերութիւնները Գերմանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ միջեւ: Ըսաւ թէ Միւնիխի համաձայնագրէն ետք կեդրոնական Եւրոպայի մէջ պիտի գործադրուի տնտեսական նոր դրութիւն մը:

Հէր Ֆունք մեկնեցաւ Անգարա: Ճամբան երկու օր կանգ պիտի առնէ Սոֆիայի մէջ:

Կը կարծուի թէ շուտով բանակցութիւններ պիտի սկսին Պելկրատի ու Պերլինի միջեւ, կնքելու համար առեւտրական պայմանագրութիւն մը, որուն համաձայն Գերմանիա պիտի գնէ Եուկոսլաւիոյ բոլոր արտադրութիւնները, փոխարէն հայթայթելով անոր ճարտարագործական ներածումները :

ՍԱՐՍԱՓԵԼԻ ՓՈԹՈՐԻԿ ՄԸ ահագին վնաս պատճառեց հիւսիսային Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ: Բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան եւ հինգ հոգի մեռան: Լոնտոնի մէջ ծառ մը ինկաւ հանրակառքի մը վրայ եւ երեք հոգի մեռան: Նիւթական վնասը անհաշուելի է :

ԹՈՒՐՔԸ ԿԸ ՓՈՐՁԷ՞ ՍԻՐԱՇԱՀԻԼ ՀԱՅԸ

(Բ. եւ վերջին մաս.

Նախորդ յօդուածով գիտել կուտայինք թէ միամտութիւն է հաւատալ որ Անգարա փոխած է իր ըմբռնումը եւ այժմ կ'ուզէ սիրաշահիլ Հայերը։ Եւ իբրեւ փաստ, ներկայացուցած էինք երկու Թուրք խմբագրապետներու Եունուս Նատիի եւ Մուհիտտին Պիրկէնի գրութիւնները։

Արդարեւ, երկուքին ալ մօտ կը տեսնուի ծայրայեղ թերութիւն մը, աւելի ճիշդ՝ կատարեալ արհամարհանք։

Ահա Եունուս Նատին, երեսփոխան եւ անդամ՝ խորհրդարանի արտաքին յանձնաժողովին։ Այս կը հաւաստէ թէ Հայերը ջարդուելու վախ չունին եւ թէ ընդհակառակն օր մը կրնան ներուիլ ու վերադառնալ։ Այլ խօսքով, անձնախորհրդաց գիջում մը կ'ընէ, կը խոստանայ Լոզանի դաշնագիրը գործադրել, ինչպէս պնդեցին կարգ մը միամիտ հայ խմբագիրներ։

Բայց— ուշադրութի՛ւն— ասիկա կ'ընէ ոչ թէ իբրեւ պարտաւորութիւն, այլ «իբրեւ ՄԱՐԴԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ Ա-ՄԵՆԱԲԱՐՁ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ»։ Այլ խօսքով, ԿԸ ՄԵՂՔՆԱՅ ԽԵՂՃ ՀԱՅԵՐՈՒՆ եւ խղճի դէմ կը նկատէ աւելի երկար ատեն դուրսը պահել զանոնք։ Բայց այս շնորհն ալ կանխիկ չէ, այլ ԱՊԱՌԻԿ։ Օր մը— դուք ըսէք Մռապաշին— քէյֆը պիտի գայ եւ պիտի ըսէ՝ արտասահմանի Հայերուն

— Ալ կը բաւէ ձեր քաշածը, Թուրքին սիրտը վեհանձն է, գթառ, հայտէ՛ ներս անցէք, խելօք մը զբաղեցէք ձեր գործերով...

Ուրիշ կերպ ալ չի կրնար ըլլալ, երբ այդ ամբարտաւան խմբագրապետը կ'ըմդոստի թէ «Թուրքիան այնքան լարձր է որ ՉԻ ՋԻՋԱՆԻՐ թշնամութիւն ընել Հայերուն», եւ թէ «ասկէ յետոյ ՉԻ ԿՐՆԱՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԻԼ ԹԷ ԱՅՆԻՆՉ ՏԱՐՐԷՆ ԿԱՄ ՀԱՅՐԵՆԻՔԷՆ ՈՒՐԻՇ ՎՆԱՍ ԿՐՆԱՅ ԳԱԼ ԻՐԵՆ»։

Թարգմանե՞նք այս խօսքերը.

— Դուք Հայերդ այնքան տկար էք եւ մենք Թուրքերս այնքան զօրաւոր ենք, որ մազաչափ վախ չունինք ձեզմէ։ Հետեւաբար ինչո՞ւ ջարդենք ձեզ։ Ընդհակառակն կը ներենք, կ'արգահատինք, եւ թերեւս օր մը բարեհաճինք ներս առնել ձեզ, պայմանաւ որ խելօք մնաք, երես դարձնէք սա անիծեալ Դաշնակէն...

Բայց ի՞նչ հարկ թարգմանելու, երբ Մուհիտտին Պիրկէն, որ մեծ պատերազմէն առաջ իբրեւ քարոզիչ (պրոպագանդիստ) գնաց Կովկաս եւ մօտէն հետաքրքրուեցաւ հայկական գործերով, գրչի հարուածով ջնջել կուտայ ոչ միայն արտասահմանի հայ գաղութը, այլ եւ Հայաստանի, այլ եւ Ռուսիոյ բոլոր Հայերը։

«Եթէ աշխարհի բոլոր ոչ-թուրք ազգերը թշնամի ըլլան մեզի, Հայերուն կարգը ԱՄԵՆԷՆ ՎԵՐՋԸ ԿՈՒԳԱՅ»։

Կը տեսնէ՞ք յետինութեան հասնող ամբարտաւանութիւնը։ Ըսել կ'ուզէ թէ Թուրքը կրնայ վախնալ Ասորիէն, Բաղդէյցիէն, մինչեւ անգամ Գրեյքէն, ԲԱՅՑ ՈՉ ՀԱՅԷՆ, եթէ նոյնիսկ աշխարհի բոլոր Հայերը մէկտեղ գան, մէկ պետութիւն կազմեն։

Ձեզ գիտեր թէ կարելի՞ է աւելի բաց խօսիլ, աւելի յստակ ձեւով պոռալ Հայուն երեսին թէ կ'արհամարհեցէն, կ'անտեսեն զինքը, եւ խոնարհ պէտք չունին իր բարեկամութեան։ Տրամաբանութիւնն ալ այս կը պահանջէ։ Երբ մէկը ուժ չունի ձեռնտու, երբ զայն աշխարհի ամէնէն յետին ազգը կը նկատեն, գնչուէն ալ վար, ինչպէ՞ս կրնաս անոր բարեկամութիւնը ուզել եւ մանաւանդ փնտռել։

Ոչ, միլիոն անգամ ոչ։ Թուրքը միայն իսկ չանցներ փնտռել ձեր բարեկամութիւնը, հետեւաբար ի զուր հարս-փեսայ կ'ըլլանք եւ կը փորձուինք մխրճուիլ ենթադրութեանց մէջ, որոնք ուրիշ բանի պիտի չծառայեն, եթէ ոչ աւելի մթագնել տիրող լուսը, աւելի խորացնել պառակտումը։

Մի խաբուիք Թուրք մամուլի չոյող խօսքերէն։ Անոնց նպատակն է պարտադրել անցընել Սանճաքի տագնապը, առիթ չտալ տրտունջի եւ մանաւանդ օտար թղթակիցներու պոռչտուքին թէ Հայերը նորէն պիտի ջարդուին։

×

Փա՞ստ կ'ուզէք։ Յիշեմ մէկ հատը, ամէնէն յատկանշականը։

Թուրք զինուորական պատուիրակութեան պետը՝ զօր. Ասըմ Գիւնտուզ, Անտիոքի մէջ յաջողութեամբ աւարտելէ յետոյ բանակցութիւնները, Յուլիս 3ին Անգարա վերադարձաւ։ Ողջերթի հանդէսը տպաւորիչ դարձնելու համար, Սանճաքի Հայեր Ֆվիին նախագահը կը դիմէ ոչ-Թուրք տարրերուն եւ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ եւ թախանձագին կը խնդրէ պատուիրակութիւններ փութացնել Ալեքսանտրէթի կայարանը։

Աւելորդ է ըսել թէ Հայերն ալ կ'ընդունին եւ երեք հոգինոց պատուիրակութիւն մը կը ղրկեն։

Խօսելով այս երեւոյթի մասին, Անտիոքի Թուրքերէն թերթը՝ «Ենի Կիւն» մասնաւոր կարեւորութեամբ կը յիշատակէ թէ ողջերթի եկած էին «իբր Թուրք (Ալեւի), Յոյն, Հայ, Մարոնի եւ միւս համայնքներու ներկայացուցիչները Զօր. Ասըմ Կիւնտուզի եւ ընդերցեին իրենց յարգանքն ու յաւէժ յայտնել Աթաթիւրքին»։

Թուրք թերթը, սակայն, պէտք կը տեսնէ այս մասնաւոր երեւոյթին ուրիշ մասնաւոր մէկ փուլը մատնանշել.

— «Զօրավարը մէկիկ մէկիկ սեղմեց իրեն ներկայացուածներուն ձեռքը եւ հարցուց անոնց որպիսութիւնը։ ՄԱՍՆԱՒՈՐԱԲԱՐ հարցուց հայ համայնքին ներկայացուցչին որպիսութիւնը եւ ըսաւ.

— Մեր հայ եղբայրները ի՞նչպէս են։ Իրենց աչքերը կը համբուրեմ...» («Ենի Կիւն», 5 Յուլիս 1938.)

×

Պարապ խօսք, անտարակոյս։ Բայց բան մըն էր վերջ ի վերջոյ, գանէ իբրեւ երեւոյթ։ Ահա զօրավար մը, այն ալ ընդհանուր սպայակոյտի Բ. ատենապետը, այսինքն իրական նախագահ, որ «եղբայր» կ'անուանէ Հայերը եւ կը համբուրէ անոնց աչքը։

Եթէ ճիշդ է որ Անգարա Թուրքը կը նկատէ հայը եւ անկեղծօրէն կ'ուզէ սիրաշահիլ զայն ռեւէ ձեւով, լեզու ըստնել անոր հետ, պէտք չէ՞ որ զինուորականի համբոյրի այս պատմութիւնը լայնօրէն արձագանգ գտնէր թուրք մամուլին մէջ եւ մանաւանդ մեկնաբանուէր, նիւթ դառնար իր խմբագրականներու։ Օրինակ, պէտք չէ՞ր որ Եունուս Նատին ելլէր եւ յօխորտանքով գրէր.

— Ամիս մը առաջ ըսի թէ Աթաթիւրք Հայերը կը նկատէ ողջագուրուելիք եղբայրներ, ուր ալ գտնուին անոնք։ Ամիս մը յետոյ, ահա խօսքէն գործի կ'անցնինք, Հայերուն աչքը համբուրելով զօրավարի մը միջոցաւ, որ կը ներկայացնէ ամբողջ թուրք բանակը, այսինքն Թուրք ամէնէն անկեղծ, աղնուագոյն ու ազնուական դասը։ Կը տեսնէ՞ք, Հայեր, որքա՛ն անկեղծ ենք մենք։ Հետեւաբար հեռացէք Թոմիրէթի Դաշնակներէն եւ մեզի եկէք։ Ծուռով կը բանանք դռները եւ գործնապէս կը համբուրենք, փոխանակ այսպէս օդային համբոյրներ փոխանակելու...

×

Մինչդեռ ի՞նչ տեսանք։ Կիսապաշտօնական Անատոլու գործակալութեան թղթակիցը որ շուքի նման հետեւեցաւ զօր. Ասըմի եւ անոր ընկերակցող կամ ողջերթի եկողներուն խօսքերը եւ համբոյրները «չափոչափ»ը, էջերով բան գրեց Պոլսոյ եւ Անգարայի թերթերուն, ԲԱՅՑ ԳԱՂԱՆՋՈՒՄՆ ԶԱՔԱՐԻԱՅԻ ԳԱՀԵՑ, ԵՐԲ ԿԱՐԳԸ ԵԿԱՒ «ՀԱՄԲՈՅՐ»Ի ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ։

Ո՛չ մէկ խօսք, ոչ իսկ պարզ ակնարկութիւն մը, հակառակ անոր որ ատոր անգամ առիթ կը ներկայանայ։ Օրինակ, գործակալութեան թղթակիցը տեղ մը կ'ըսէ. «Միւս տարրերն ալ կը մասնակցէին հանդիսութեանց»։ Եւ վերջակէտ։

Ինչո՞ւ այս խորհրդաւոր լռութիւնը։ Ինչո՞ւ Անատոլու գործակալութեան ականջալուր թղթակիցը խնամով ծածկեց «համբոյրի» պատմութիւնը։

Աւելին կայ։ Ձուկի նման համր մընաց նաեւ «Ճումհուրիէթ»ի խմբագրապետը, կ'երեւի արդարացնելու համար իր ձկնային անունը— Եունուս (տեսակ մը ձուկ)։ Համր մնաց, հակառակ աչքին տակ ունենալուն «Ենի Կիւն»ը, որմէ չարունակ արտատպում կ'ընէ։

Լուռ մնացին նաեւ Թուրքերէն միւս թերթերը, կարծես հետեւելով կարգախօսի մը։ Արդարեւ, համաձայն յաւէտ զրոյցներու, Անգարայէն հրահանգ տրուած էր չգրել զօր. Ասըմի «համբոյրի» մասին։

Այսպէս է որ, Պոլսոյ «Արեւելք»ը գրեթէ նոյնութեամբ արտատպեց «Զարթօնք»ի մէկ թղթակցութիւնը, բայց խնամով ջնջեց այն հատուածը որ կը վերաբերէր «համբոյր»ի պատմութեան...

Կը կրկնեմ. Եթէ Անգարա իսկապէս փափաքող է հայ եւ Թուրք մերձեցման, պէտք չէ՞ որ օգտագործէր հոգեբանական առիթը եւ լայն մեկնութիւններ կատարել տար իր թերթերուն։ Եւ երբ ընդհակառակն կը հրամայէ խօսքն անգամ չընել, կը նշանակէ թէ չունի նման փափաք մը, եւ Մուհիտտին Պիրկէններու հետ Հայը կը նկատէ գանցառելի տարր մը, որուն կարծիքն է գթալ, բայց ոչ բարեկամանալ։

Ձեզ գիտեր թէ այս բոլորը բաւական պիտի ըլլա՞ն բանալ տալու մեր աչքը եւ մեզ հեռու պահելու վտանգաւոր պատրանքներէ։ Ներկայ Թուրքը հինը չէ, այլ այնքան զօրաւոր ու ինքնավստահ դարձած, որ ինքզինքը գիրադաս կը նկատէ բոլոր ազգերէն, նոյնիսկ Անգլիայէն կամ Գերմանիայէն։

Արդ, այս ամբարտաւանութեամբ տագնապած մէկը չէ որ արժէք պիտի տայ հայկական բեկորներուն։ Իսկ Հայաստանի մասին խօսք չի կրնար ըլլալ ու երբ Ռուսիան կ'անտեսեն, մեր մանրանկար հայրենիքը չէ որ Հաշուի պիտի առնեն։ «Անոր պայմանները ծանօթ են», ինչպէս գիտել կուտայ «Թան»ի նախկին խմբագրապետը։

Ինչ որ հիմա կ'ընէ Անգարա, միայն եւ միայն Սանճաքի տագնապին համար է։ Ապա թէ ոչ բնաւ նպատակ չունի վերաքննելու իր դիրքը Հայերուն հանդէպ։ Այդ հաշիւը փակուած կը համարի...

Այս է իրականութիւնը, զոր պէտք է տեսնենք, որքան ալ տխուր ըլլայ։

ԴԻՏ

ՏՐՏՈՒՄ-ԱՆՈՒՇ ԵՐԱԶՆԵՐ...

Պատերազմի նախօրեակը կ'ապրէինք...

Միտքը կարելի չէր ազատել օրուան հոգերէն։

Անկեղծ եղած պիտի ըլլայի՝ ազատ ձեւանալով այդ բոլորէն։

Բան մը կայ կարծես որ մարմնոդ կը սեղմէ գլխին վրայ որ ամպանի ըմճակներ կը յօրինէ, մինչ միտքը կը ձեմէ արտուղի, մոռցուած ճամբաներէ։

Վաղուան պատերազմը թերեւս կըրնամուտ նոր դուռ մը ըլլայ, կը խորհէի, ամէն անոնց համար որ՝ ապրելի եւ գործնապէս պիտի չմասնակցին անոր։

Գուցէ բոլորս ալ համազգեստ հագնինք։ Ո՞ր կառավարութեան համար, եւ ի՞նչ տուներ պիտի հիւսուին միջնաբերդներուն առեն։ Ճակատին ետեւն՝ ինչե՞ր պիտի բանի միտքը, երբ ժամանակը պիտի սահի, չատերուն համար, ինչպէս անասունի մը ժամանակը

Տակաւին ականջիս մէջ են ձայներն երէկուան— Մշակոյթը չի մեռնիր... Արուեստը անմահ է...— Այո՛, այո՛... բայց այն ատեն ինչո՞ւ չես կարդար նորէն գլուխ-գործոցները։

Ինչո՞ւ մահուան արհաւիրքը...։

Արուեստը չի մեռնիր, բայց արուեստագէտը մահկանացու է, կ'ըսեմ. կարելի չէ որ չզգայ մահուան հոգէն։

Կրնա՞ս վերլուծել մտային վիճակը գրողի մը, որ ամէնուն մտապաղումներէն դուրս նիւթի մը վրայ իր ուլունքները կը հիւսէ, առանց մտահոգուելու պատմութիւնով որ անդին կը դրուի կարմիր մելանով։ Գիտեմ, կան այնպիսիներ որոնք բնաւ չեն մտահոգուիր ազգութեան ճակատագրով, բայց մանաւանդ այս օրերուն, երբ թերթը կը գոցեն ու ձայնասփիւռը կը բանան, ու հակադարձաբար, մինչեւ բրիկուն չարունակ, կը կարծե՞ս թէ հայ թերթն ալ չեն փնտռեր, լուր մուրալով, որոշ լուրեր, հայ լուրեր։

Ամրագիրը -եթէ պահանջ չզգար իրաւունք ունի սակայն այդպիսիներուն մասին ալ մտածելու. անոնց համար աշխատելու, լուրերուն քով ի վեր գնելով ազգային մշակոյթը՝ մեծածախ թովչութիւնով, հայ մտածումին հրապոյրով, հայ արուեստին կախարդանքով։

Վաղը թնդանօթները կրնան գոռալ, մահ ղրկել ամէնուրեք։ Բայց թնդանօթներն ալ հոգի ունին. ու կը փչեն իրենց հոգին։ Մենք երէկուան Հայերը չենք այլեւս։ Իւրաքանչիւրը իր գործը ունի կատարելու որ կը ձուլուի համայնքի գործին մէջ, ուր պըդտիկ հաշիւներն ու պատմութիւնները կ'անհետին։

Կռանքներուն մէջ՝ կան օգնութեան եւ բարեգործութեան հաստատութեանց համար կառողները, կան ճըգնարաններու մէջ փակուելով տառապագին ծուլութեամբ աշխարհի բոլոր սեղմերը քաղողները։

Ի՞նչ պիտի ընենք դուն ու ես։

Ձեզ գիտեր։ Գիտեմ միայն որ իմ գիտակցութիւնս ունիմ լոկ, իմ անօգուտ գիտակցութիւնս՝ դիտելու եւ ճեկնելու անօգուտ գործն ու կը վախնամ որ այդպէս ալ շարունակեմ։

Ապագայի ցուցափեղկին առջեւ կեցած՝ աչքերս մեր անմահներուն պէմքերը կ'ողբերգեն։ Ձէն ի ձեռին մեռնող հերոսներէն աւելի եւ մանաւանդ այն միւս անմահներուն՝ որոնք իբրեւ միակ զէնք իրենց Երազն ունեցան։

Նորէն կը զինեմ գործերը մեր նահատակներուն որոնք գրադարաններու յարկերուն վրայ կը յանձնուան։ Մատեանս երկիւղածօրէն կը պատցընեմ այդ մարգարտաշէն ու փայլուն ամբիչին հատորներուն վրայ, արցունքներ՝ որոնք գոհարներու են փոխուեր։ Բայր երիտասարդ կիներն ու այրերը ցեղին թող կարդան զանոնք, վերապրելու համար Երազը անոնց՝ որոնք իրենց օրերու մանուկին ծայրերը նուաստակաւթեան կամ մեր փականքով գոցեցին։

Իրենց յիակատար ծաղկածթթումին մէջ իսկ հնձուած այդ գրագէտներուն գործերը կը պատմեն մեզի անոնց Երազը՝ այն գեղեցիկ կեանքը զոր ուզեցին պարտադրել Հայուն կեանքին։

Մշուշի վարագոյրը զոր ձգուած է ամէն Հայու ներկայ կեանքին ու անցեալին միջեւ կ'արժէ որ մէկդի քաշենք ատեն ատեն, եթէ կ'ուզենք տառապանքի շողով մը նշուլել պահիկ մը զէթ անդոյն, անորոշ անհաստատութիւնը այս կեանքին — կեանքի այս օրերուն։

ԱՐԱՄ ԱՃՆԱՒՈՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԱՅՈՒՆ — ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԼԵԶՈՒԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆԻՆ ՄԻՒԱՑՔՆԵՐԸ

Երեւանի գիտութեանց ակադեմիան բացած է գրականութեան եւ լեզուի ուսումնարան մը, որ ունի երեք բաժին։ Առաջին բաժինը նուիրուած է Հայոց գրականութեան, երկրորդը՝ ժողովրդական բանահիւսութեան եւ երրորդը՝ Հայոց լեզուի ուսումնասիրութեան։

Ուսումնարանը նպատակ ունի.

Ա.— Գրել հայ գրականութեան պատմութիւնը մարքս-լէնինեան ակնոցով, հնագոյն շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը։ Գիտի պատրաստուին խմբագրութեան երկու ձեւեր,— համառօտ պատմութիւն հայ գրականութեան, ընդարձակ պատմութիւն հայ գրականութեան։ Ուսումնարանին դերը պիտի ըլլայ ուսումնասիրել եւ ներկայացնել հայ գրականութեան զարգացումը իր հիմնական հանգրուաններուն մէջ, բացատրել գրական ուղղութիւններու եւ դպրոցներու բաժանումը, հայ գրականութեան կապը համաշխարհային գրականութեան հետ, միջազգային յառաջատար գրականութիւններէն եւ մասնաւորապէս ռուսական գրականութենէն կրած ազդեցութիւնները եւ հայ ժողովուրդին ինքնուրոյն դերը մշակոյթի եւ գրականութեան ստեղծումին մէջ։ Վերջապէս Ուսումնարանը պիտի աշխատի քննել եւ լուսաբանել, սկսելով Ե. դարէն, հայ գրողներու հոյակապ ժառանգութիւնը, ցոյց տալով թէ հայ գրողները ինչպէս ծառայած են ժողովուրդին, ցոլացնելով անոր պայքարը եւ խնդիրները։

Բ.— Պարզել հայ ժողովուրդին հազարամեայ բանահիւսութիւնը մարքս-լէնինեան ակնոցով, ցոյց տալով հայ ժողովուրդին ազատագրական եւ ընկերային պայքարին ցոլացումը այդ բանահիւսութեան մէջ։

Գ.— Պարզել խորհրդային իշխանութեան օրով սկսած լեզուական վերանորոգութեան հիմնական խնդիրները։

*** Երեւանի համալսարանի «գիտական աշխատողներէն» Հ. Ցարութիւնեան, «Խորհ. Հայաստանի» մէջ, այս առթիւ կը գրէ.

— Հայ ժողովուրդը մինչեւ այժմ չունի իր պատմութեան մարքսեան ուսումնասիրութիւնը։ Ժողովուրդի թշնամիները ամէն կերպով աշխատած են աղաւաղել մեր տաղանդաւոր ժողովուրդին իսկական պատմութիւնը։ Անոնք գանգուածներուն հրամցուցեր են թագաւորներու եւ կալուածատէրերու կեանքը իբրեւ հայ ժողովուրդի պատմութիւն։

Գիտութեանց ակադեմիայի բացած պատմութեան եւ մշակոյթի ուսումնարանը այժմ իր հնգամեայ ծրագրով ձեռնարկած է յառաջիկայ տարիներուն տալ հայ ժողովուրդին իսկական պատմութիւնը։ Այս ուղղութեամբ առնուած են արդէն առաջին քայլերը։

Փրոֆ. Յ. Սամուէլեանի նախագահութեան տակ, գիտական յանձնախումբ մը կ'աշխատի խմբագրել հայ ժողովուրդի պատմութեան դասագիրքը։ Գալ տարուընէ սկսեալ, Ուսումնարանը պիտի հրատարակէ պատմագիտական շարք մը մենագրութիւններ, այդ շարքին մէջ՝ ամէնէն կարեւորն է Տիգրան Բ.ի պատմութիւնը, որ գործն է Փրոֆ. Մանանդեանի։ Պատմագիտութեան մասնագէտներու խումբ մը կ'ուսումնասիրէ «Հայ ճարտարապետական մտքի պատմութիւնը» եւ «Հայ ժողովրդական բանահիւսութեան պատմութիւնը», հրատարակելի առանձին հատորով։ Տարիներէ ի վեր կ'ուսումնասիրուին Վաղարշապատի մատենադարանին 24 հազար հայերէն հին ձեռագիրները եւ զանոնք սիսթեմաթիք կերպով հրատարակելու հարցը։

Ուսումնարանը երրորդ հնգամեակի ընթացքին պիտի հրատարակէ նախապատրաստուած թարգմանեան «Հայ ճարտարապետութեան պատմութիւն»ը։

Միւս կողմէ ամէն ջանք կը թափուի

---

(38)

ԶԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՈՐԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Մակնի խօսակցութիւնը միջամտեց եւ Ռեյլը ցոյց տալով.

— Այդ մէկը որպէս պատանդ պահէ եւ զայն մինչեւ Զէյթուն բեր։ Այն ատեն մնացեալները անոր պիտի հետեւին։

Գազիկ լուրջ կերպով անոր նայելով.

— Աս պիտի առնեմ, ըսաւ, ձեռքը յարգալից կերպով Մընթիի թեզանիքին վրայ դնելով։ Էֆէնտի, դուք Անգլիացի լորտ մըն էք։ Ձեր կեանքն ու հանգստութիւնը գլխուս վրայ թող ըլլայ, բայց այդչափ սիրոյն համար պատանդի մը պէտք ունիմ։ Դուք միւսներդ պիտի փնտռէք օրիորդ Միտիանթուհին, որուն առիպողականութեանը համաձայն եմ։ Եթէ այս պատանդը մօտս ունենամ, ըսաւ կրկին Մընթիին դպչելով, պիտի պարտաւորուիք զինքը փնտռելու համար մեր քով գալ։ Էֆէնտի, կ'ըմբռնէ՞ք որ տեղաւորուած եմ, չէ՞։

Մընթիին գլխովը հաստատական շարժում մը ըրաւ, լուրջ ծիծաղով մը։ Անոր աչքերուն մէջ կրակ մը կար, ինչպէս եւ այնպիսի բան մը զոր ըրենու տեսած չէի նախապէս։

— Այն ատեն ես ալ գնդապետ Սահիպին հետ կ'երթամ, յայտարարեց Բուսթէմ խան։ Այլապէս այդ գնչուհինոր զայն կը սպաննէ։

—Աւելի լաւ է որ օրիորդին փնտռտուքին օգնես, Բուսթէմ խան։

— Ոչ, գնդապետ սահիբ պահապանութ. արիւնդ գլխուս վրայ թող ըլլայ. մինչեւ դժոխք եւ անկէ ալ անդին՝ եթէ պէտք ըլլայ, հետդ պիտի գամ։

— Տղաք, համաձա՞յն էք, հարցուց Մընթի։ Գազիկի որոշումին մասին չենք կրնար վիճիլ։ Անոր գթութեանը ենթարկուած ենք եւ ինքզինքնիս անոր արամադրած։

— Պէտք է օրիորդ Վանտէրմէնը գտնենք, ըսաւ Ռեյլ։

— Գթութեանս ենթարկուած չէք դուք էֆէնտի, բողոքեց Գազիկ, յայտնապէս յուզուած։ Աւելի շատ գաղտագողութեանս տրամադրութեան տակ կը գտնուիք։ Ազգութեանս եւ պատուոյս սիրոյն է որ չեմ համարձակիր ձեզ կորսնցնել։ Ինչպէս որ հոգիս մը կառքին մէջ դրուած ժամանակը կովը անոր պիտի հետեւի, այնպէս է նաեւ ձեր-պարագան։ Եթէ ձեռքերուս մէջ ունենամ ձեզմէ մէկը,— գլխաւորը, ազնուատոհմը, լորտը, Անգլիոյ թագաւորին եղբօրորդին, (Մընթիին առտիճանը անդիկի նման երթալով կը բարձրանար Գազիկի բերանին մէջ), մնացածներդ անշուշտ զայն փնտռելու պիտի ելլէք։ Այսպէս-սով թէ պատիւս եւ թէ հայրենիքիս դատը պիտի շահին։

Մընթին անույշ ժպիտով մը պատասխանեց.

— Միեւնոյնն է Գազիկ, մի՛ յոգնիր այդ մասին։ Քեզի հետ պիտի գամ։ Բուսթէմ խանն ալ ինծի հետ ըլլալ կը նախընտրէ։

Գազիկ կողմնակի կերպով բայց ուշանց խօսելու Բուսթէմ խանին նայեցաւ։

— Այդ նպատակին համար մէկ պատանդը բաւական է։ Թոյլ տուր վայրկեան մը ընկերներուս հետ խօսիմ։

Գազիկ գլուխը շարժեց եւ չորսս մէկ կողմ քաշուեցանք։

— Աս ի՞նչ յիմարութիւն է որ կ'ընես, հարցուց Ֆրէտ։

— Լռէ՛, Ֆրէտ։ Ասկից մէկ նարտա աւելի Գազիկին հետեւելու պէտք չունիք դուք։ Մինակ իմ ներկայութիւնս կը բաւէ իրեն։ Այդքանը միայն բոլոր գործնական նպատակներուն պիտի ծառայէ։ Ձեր ընելիքը այն է որ գըտնէք օրիորդ Վանտէրմէնը, եթէ կըրնաք, եւ զայն կրկին Տարսոն վերադարձնէք։ Հոն, Տարսոնի մէջ, հիւպատոսին օգնեցէք որ իշխանութիւններուն վրայ ճնշում ի գործ դնէ։

— Տղաք, գինով էք դուք։ Ուրկէց գտաք խենթիքը, բարկացաւ Ֆրէտ։

— Ըսել կ'ուզես որ աւելի յարմար կը նկատես որպէսզի լեռներուն մէջ փնտռենք այդ երիտասարդ կինը, եւ որպէս Գազիկին պաշտօն դէպի Զէյթո՞ւն քաշքշենք։ Մինչ Տարսոն առաւօտուն երեք օրէն կրնանք հասնիլ ձիով։ Գիտէք նմանապէս թէ Թուրքերը ծովեզերեայ ճամբաներուն վրայ ձեզ դպչելու չպիտի համարձակին։

— Եթէ հարցը տար գայ, օրիորդ Վանտէրմէնին առանձին եղած ատենն ալ պիտի չհամարձակին դպչիլ անոր։

— Այն ատեն զինքը լեռներուն մէջ խաղուցէք, ըսաւ Մընթին ծաղրական կերպով։ Գազիկ ըսաւ ինծի որ կեսարիոյ կողմերէն հարիւրաւոր ձիաւոր Քիւրտեր այս կողմերը կուգան։ Ըսաւ թէ քաղաքներու աւարառութեան համար թերեւս շատ ուշ պիտի մնան անոնք, բայց լեռներու աւազակութեան մէջ վարպետ մասնագէտներ են։ Ինչո՞ւ ուրեմն օրիորդ Վանտէրմէնը Քիւրտերու գթառատ սպասարկութեան չյանձնենք։

— Մարդ պիտի կարծէր թէ դուն եւ Գազիկը պահուած գանձերուն տեղը գիտէք։ Եւ կամ չըլլայ որ խոստացած ըլլայ քեզ Զէյթունի դուքս հռչակել, հարցուց Ռեյլ։ Ճիշդ չէ ըրածդ, Մընթի։ Պէտք չէ այդպէս վարուիլ մեզ հետ։

— Աւելի լաւ կերպ մը տուր ցոյց այն ատեն։

Առաջարկութիւնը շատ տեղին էր, որովհետեւ մեզմէ ոչ մէկը կրնար ուրիշ միջոց մը ցուցնել։ Ընդունելով որ Գազիկ իր ձիաւոր Զէյթունցիներէն քանի մը հոգի տրամադրէր մեզ, դարձեալ արկածալի գործողութեան մը համար շատ քիչ պիտի ըլլար այս թիւը։ Անշուշտ որ կին մը չէինք կըրնար անպաշտպան ձգել բլուրներուն վրայ, ենթակայ Քիւրտերուն շարժումներուն եւ նախկին յափշտակութեան։ Եթէ զինքը գտնէինք իսկ դժուար թէ զայն պահել մինչեւ քաղաք հասցնէինք։

— Ժամանակը կ'անցնի, ըսաւ Գազիկ արագօրէն շողշողի նմանող ժամացոյց մը հանելով եւ զարկը կանոնաւոր ըրելու համար շարժելով զայն։

— Իրականութիւնը այն է որ, ըսաւ Մընթին մեզ մէկ կողմ տանելով, որովհետեւ Բուսթէմ խան սկսած էր Զէյթունցի Գազիկին հարցնել, Գազիկին ազնուական մարդն անուցած ակնկալութիւններուն շատ հաւատք չունիմ։ Ձեր բանակցութեան խօսքերուն ամբողջ տեւողութեան ինծի այդ մասին եւ կարծեմ իր մարդը ցը հաւատարմութեանը շատ չի վստահիր։ Աւելի կը հաւատայ այն բանին որ զիս որպէս պատանդ պահելով պիտի ստիպէ Թուրք կառավարութիւնը որպէսզի իր ջարդարարները կանչէ։ Եթէ կրնաք գտնել այդ կինը բլուրներուն մէջ եւ ապահով զայն Տարսոն հասցնել, աւելի լաւ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլաք Գազիկին, իմ փրկութիւնս ալ ապահոված։ Ուրեմն անպայման թող եւ գնդապետին օգնել։

(Շար.)

Մուսան մարդը

...

ման անուրանալի է, որ չմտահոգած վտանգի Նախաձեռնութիւնը Եւրոպա կը պարտի ամբողջովին մէկ մարդու, — վարչապետ Չէյմպըրլէնին։ Ան էր որ ռամակոխեց ասանդական կամ ստվորական փափկանկատութիւնները, պատշաճութեան սահմանները ու կաշկանդումները մէկդի վանեց, եւ արագ արագ, իրարու եաեւ, կեանքի կոչեց Պէրխթէսկատէնի, Կոտէսպէրկի, Միւնիխի խորհրդաժողովները այնքան արագ, որքան անմիջական էր պատերազմի վտանգը եւ որքան հրամայական էր խաղաղութեան յարձակողականը.

Չէյմպըրլէն յարձակեցաւ, խաղաղութիւնը գրաւ տալու պատերազմը նահանջեց։

Եւ ո՞վ է որ տակաւին կը համարձակի Թութակ ըլլալ ու կրկնել այն հինցած անհիմն տեսակէտը, թէ անհատը դեր չունի պատմութեան մէջ։

Ո՞ր համայնավարն է, որ թութակի չափ խելք չունի տակաւին, տեսնելու թէ մարդիկ պատմութիւն կը կերտեն, ոչ թէ պատմական ուժերու պարզ խաղալիքներն են միայն։

Ահա չեխոսլովաք տագնապը։ Փոխեցէք գերակատարներու անունները, Չէյմպըրլէնին տեղ աթոռի վրայ բազմեցուցէք ուրիշ մը — նուազ խաղաղասէր, եւ դուք պիտի տեսնէք, որ Եւրոպան այսօր պիտի ճարճատէր մեծ պատերազմի մը գեհենին մէջ։

Չէյմպըրլէն յաղթեց երկրագունդը հուր ու սուրի մատնել ուզող չար ոգիներուն, ան յաղթեց պատերազմի Մոլոքին։

Ան գնացաւ ըլլալ օրուան մարդը։

Այս տագնապէն ետք՝ պիտի բռէի ճանչնալ[illegible] եմ, եթէ երբեք խորապէս չխոռչէի ամէն տեսակի... ակ-րեբէն։

ԱՌԱՏՈՒՐ

պէս Նաեւ Աչարաա միութեան գործը։ Կ. Թաչք անկարներուն եւ հիւանդներուն ալ օգնութեան կը հասնի, հոգեպէս եւ նիւթապէս մխիթարելով։ Տիկինը յատկապէս կանգ առաւ օգափոխութեան կայանի կառուցած ծանր աշխատանքներուն վրայ, թուեց թէ ինչ դժուարին պայմաններու եւ զոհողութիւններու գնով մանուկներու օգափոխութեան կայանը նախանձելի վիճակի վրայ դրուած է։ Կ. Թաչի մեր անձնազոհ քոյրերը մայրական համբերութեամբ եւ հոգածութեամբ կը հսկեն իւրաքանչիւր փոքրիկի բոլոր պէտքերուն՝ առողջութենէն սկսեալ մինչեւ հոգեպէս կազդուրումը։ Այս կոչ ուղղեց իգական սեռին որ անդամակցին Կ. Թաչին, որպէսզի աւելի հզօր թափով կուրծք տան այլասերման վտանգին եւ մասնաւորապէս ազգապահպանման գործին։

Այս հրաւէրին վրայ, ներկայ մեր քոյրերը բարի նախանձէ դրդուած, պատասխանեցին թէ իրենք ալ կ'ուզեն մասնակից ըլլալ այն հսկայ կազմակերպութեան որ գաղթաշխարհի մէջ օգնութեան կը հասնի բոլորին, առանց զատամանքի եւ սեռի խտրութեան։ Մեր մասնաճիւղը որ վեց հոգիէ կը բաղկանար, կրկնապատկուեցաւ։

Մտերմիկ խօսակցութիւններու ատեն մեներգեց ճարտարագէտ - երկրագէտ Գ. Վահէ Գալուստաքեան «Մի լար» եւ «Դուն էն գլխէնը», դաշնակի ընկերակցութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի, արտասանեց Գ. Ա. Թաշճեան «Ես իմ անուշ Հայաստանին» (Ե. Չարենց)։ Թէեւ հաւաքոյթը փակուեցաւ ժամը 7ին, սակայն ներկաները իրարու երես կը նայէին, չուզելով հեռանալ սրահէն։

Թաչուհիները կազմակերպած էին սեղան մը ի պատիւ Շրջ. վարչութեան ներկայացուցիչին։

Հաւաքոյթէն կէս ժամ վերջ արդէն սեղաններու շուրջ հաւաքուած են։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ա. Վէնտէրեան, որ բոլորին ալ առանձին առիթ տուաւ որ երկու խօսք ըսեն, արտասանեն, մեներգեն կամ պարեն։ Բաժակներ պարպուեցան անձնուէր հայ կնոջ յարատեւ գործունէութեան համար։ Սրահը կը թնդար ազգային եւ յեղափոխական երգերով։ Ժամը 10 անց խաչուհիները ժողով ունեցան, քանի որ ընկերուհին պիտի մեկնէր առտուն կանուխ։ Տիկին Բիւզանդ կարգ մը թելադրութիւններ ըրաւ. նկէ վերջ չեւտեցնէ հայ մօրդերբւտա մեծ է, մասնաւորապէս մեր այս աստանդական վիճակին մէջ, թէ անհրաժեշտ է կազմակերպուած տարերք ննտուել, աւելի մեծ արդիւնք տանելու համար։ Ուրեմն լաւ մնջիկ չէ՞ր գործ։

Թղթակից

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՏԱՃԻԿՆԵՐԸ ՉԻՄԱՆԱՆ...

— . —

ԼԻՈՆ, 2 Հոկտ.— Տէր Խմբագիր. — Խումբ մը Հայ մասկանաճներ անցեալ ուրբաթ կը վերադառնային Լիոնի Սպանդանոցէն, երբ նոյն շէնքին մօտ արձարանի մը առջեւ նստող ստարազգի մը կը սկսի խիստ անվայել եւ թրքավարի ակնարկութիւններ ընել անոնց հասցէին, որոնք, ըստ սովորութեան, հայերէն խօսակցելով, կը շարունակէին իրենց ճամբան։ Ցարգելի Հայ հայրենակիցները իսկոյն կը յիշեցնեն նոյն ստարազգիին, թէ պատճառ, մեր լռանքը ուղղակի կոշտաբար անվայել վարմունք մըն է։ Ինչո՞ւ մեր լեզուն չխօսինք։ Տարիներէ ի վեր մենք հոս կ'աշխատինք մեր բոլոր պարտականութիւնները կատարելով խղճի մտօք, պատրաստ ամէն զոհողութիւններու, եւ ահա թէ ինչպէս կը գնահատէք զուք։ Բարեբախտաբար շատ քիչ է թիւը անոնց՝ որոնք ձեզի պէս պիտի վարուէին»։ Մեր չենազ օտարը, փոխանակ գինաթափ ըլլալու, ալ աւելի զարկ կուտայ իր նախատինքներուն, որոնց տակ չեն մնար ի հարկէ, մեր հայրենակիցները, որոնցմէ մին հարկ կը տեսնէ քաղաքավարօրէն յիշեցնել, թէ «իր հայրը այս երկրին համար մեռած է»։ Ցզէտը ինչ պատասխանէ, կը հանիք. — «...Հայցի համար մեռած է...»։ Հետզհետէ խռնուող բազմութիւնը դժբախտաբար կը ճայնակցի պինդ-շյուսի օտարին։ Եւ մեր հայրենակիցները, կոտրած սիրտով, խռոված խղճմտանքով, խռհեմութիւն կը համարին, առանց այլեւս երկարելու իրենց տեղը դառնալ, կատարեալ գիտակցութեամբ այս տխուր վիճակին, ուր մինչեւ իսկ մեզ ու յանցանք կը համարուի իրենց՝ հայրենի բարբառը գործածել...։ Չէ՞ որ այս «ժեղքին» համար Թուրքերը սկսած են մինչեւ իսկ դանակոծել մեր հայրենակիցները Պոլիս, եւ մեր ազգութիւնը մոռցնել տալու համար կ'աշխատին նողկալի միջոցներով նախ մեր լեզուն կտրել մեր բերանին մէջէն։ Չէ՞ որ նոյնը պիտի ընեն, այսօր վաղը ծանօթ երանելի Սանճաքին մէջ ալ։ Ահ այժմ մեզի կը մնայ բոլոր այս փորձերուն դէմ. — ծունկ մը աղօթք աւելի ընել։

ԱՄԷՆ։

***

ՏԷՐ ՁՕՐԻ ազգային վարժարանի աշակերտներէն Վարուժան Տէր Գէորգեան եւ Սուրէն Սէքիսեան, երկուքն ալ 13 տարեկան, Եփրատ գետին մէջ լողնալու ատեն, զետամոյն եղած են։

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԵՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Դ.

«ԻՄ ԺԱՄԱՎԱՃԱՌՈՒԹԻՒՆԸ»

Այն իրողութիւնը, թէ գերման վարչապետը կը խորհէր անմիջապէս արշաւել Չեխոսլովաքիա, այնքան ուժեղ տպաւորութիւն գործեց իմ վրայ որ, ես հարց տուի իրեն թէ ինչո՞ւ ուրեմն այդքան տեղ ճամբորդել տուաւ ինծի, քանի որ առով ես պարզապէս ժամավաճառ կ'ըլլայի։

Ասոր պատասխանեց ան, թէ եթէ տեղն ու տեղը ես կրնամ վստահեցնել իրեն թէ Մեծն Բրիտանիա կ'ընդունի ինքնորոշման իրաւունքը, ոչն առեն ինք յօժար է բանակցութեան ենթարկելու ինքնորոշումը գործադրելու եղանակները ու մանրամասնութիւնները, հակառակ պարագային եթէ ես իրեն ըսէի թէ Մեծն Բրիտանիա չի կրնար քննութեան առնել այդպիսի սկզբունք մը, ինք պիտի պատասխանէր թէ այլեւս աւելորդ է շարունակել մեր խօսակցութիւնները։

Անշուշտ ես ի վիճակի չէի տեղն ու տեղը այսպիսի ապահովութիւն տալու, բայց յանձն առի վերադառնալ անմիջապէս եւ խորհրդակցիլ պաշտօնակիցներուս հետ, եթէ ինք անմիջական զինուորական քայլեր առնելէ ետ կենար, մինչեւ որ ես ժամանակ ունենայի մեր կառավարութեան պատասխանը հաղորդելու։

Ան ապահովցուց ինձ, թէ զինուորական միջոցներ ձեռք չառնէր, պայմանով որ Չեխոսլովաքիոյ մէջ չպատահի բան մը, որ հարկադրէ զինք միջամտելու։ Այս հաւաստիացումը մինչեւ այսօր ալ մնաց ի զօրու։

Ես կասկած չունիմ,— իրիկուայ Զորդ դէպքերու վրայ յետադարձ ակնարկ մը ձգելով—թէ միայն իմ այցելութիւնս էր, որ առաջքը առաւ արշաւանքի մը, որուն համար ամէն ինչ պատրաստուած էր։ Ինծի համար պարզ էր, որ քանի որ գերման զինուորները ձեռք զրուած էին արդէն, ոչինչ եւ ոչ ոք կրնար առաջքը առնել արշաւանքի մը, եթէ Զուտէթեան Գերմաններուն չի տրուէր ինքնորոշման իրաւունք, եւ այն՝ արագ կերպով։ Այս էր խաղաղ լուծման միակ յոյսը։

ԲՐՆՍԻՄԷՆԻ ՄՐԱԳԻՐԸ

Ցաջորդ օրը վերադարձայ Լոնտոն եւ նոյն իրիկունն ալ գահլիճը գումարուեցաւ։ Ներկայ էր նաեւ Լորտ Բրնսիմէն, որ իմ խնդրանքովս նոյն օրը վերադարձած էր Փրակայէն։

Լորտ Բրնսիմէն մեզի յայտնեց, թէ թէեւ իր կարծիքով բանակցութիւններու խզման պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Զուտէթեան ծայրայեղներու վրայ, այսուհանդերձ, նկատի ունենալով սահմանային կռիւները Չեխոսլովաքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ այն վայրերու մէջ, ուր Զուտէթեան Գերմանները մեծամասնութիւն կը կազմեն, անհրաժեշտ է անոնց անմիջապէս տալ ինքնորոշման իրաւունք։

Ան բառ թէ հողային անջատումը անխուսափելի է եւ այս գործողութիւնը պէտք է կատարուի անյապաղ։

Խաղաղ կերպով փոխանցումէ համար կարելի է կարգադրութիւններ ընել։

Այնուամենայնիւ Չեխոսլովաքիոյ ուրիշ վայրերու եւ այս շրջանին մէջ իսկ տակաւին պիտի մնան բազմաթիւ Գերմաններ ու Չեխեր, որոնք կողք կողքի պիտի ապրին, ուստի, լորտ Բրնսիմէնի կարծիքով, պէտք էր գտնել տեղական ինքնավարութեան ձեւ մը՝ շրջբորոլ ծրագրի մատնանշած հիմունքներով։

Առնցմէ զատ, կը մտածէր լորտ Բրնսիմէն, Չեխոսլովաքիոյ ապահովութիւնն ու անձեռնմխելիութիւնը հնարաւոր պիտի ըլլայ պահպանել միայն այն պարագային, երբ իր ներքին ու արտաքին քաղաքականութիւնը այնպէս վարուի, որ ան ապրի խաղաղ իր դրացիներուն հետ։

Ասոր համար ալ, ըստ լորտ Բրնսիմէնի, ան պէտք է դառնայ չէզոք ինչպէս Զուիցերիան։ Ասիկա կը նշանակէ՝ ապահովութիւն տառնալ Չեխոսլովաքիայէն, որ պիտի չյարձակի իր դրացիներուն վրայ եւ միաժամանակ մեծ պետութիւններու կողմէ ապահովել զայն, որ յարձակման ենթակայ պիտի չդառնայ։

Լորտ Բրնսիմէն յանձնարարեց, որ իր քառադրված քաղաքականութիւնը իրագործելու համար անհրաժեշտ պիտի ըլլայ կազմել միջազգային յանձնաժողով մը, որ ճշդէ Գերմանիոյ փոխանցուելիք շրջանի սահմանները եւ հակէ գործադրութեան վրայ ու եւ է համաձայնութեան, որ պիտի կայացուի։

ՄԻԱԿ ԵԼՔԸ

Լորտ Բրնսիմէն առաջարկեց նաեւ կազմել միջազգային զինուորական ուժ մը, որ պահպանէ կարգն ու կանոնը փոխանցելի շրջաններուն մէջ, որպէսզի չեխոսլովաք զօրքն ու ոստիկանութիւնը քաշուին կարելի եղածին չափ շուտով։

Բնականաբար, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը անհրաժեշտ տեսաւ խորհրդակցիլ Ֆրանսական կառավարութեան հետ Հէր Հիթլէրին պատասխանելէ առաջ, ուստի Պ. Պ. Տալատիէ ու Պոնէ հրաւիրուեցան օդանաւով գալ Լոնտոն եւ խորհրդակցիլ անգլիական նախարարներուն հետ սեպտեմբեր 18ին (վարչապետը այս առթիւ կարդաց հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը, ուր ըսուած էր թէ անգլիական ու ֆրանսական կառավարութիւնները կատարեալ համաձայնութիւն կայացուցին)։

Այս խօսակցութեանց ընթացքին երկու կառավարութիւններու ներկայացուցիչները առաջնորդուեցան այն բաղձանքով, որ վերջն այնպիսի լուծում մը գտնեն որ համեւրոպական պատերազմի տեղի չտայ, եւ մանաւանդ գտնեն այնպիսի լուծում մը, որ չիպրկադրէ Ֆրանսան ինքնաբերաբար ռազմական գործողութեանց ձեռնամուխ ըլլալու՝ դաշնագրային յանձնառութիւնը մղուած։

Համաձայնութիւն գոյացաւ, որ այս նպատակներուն հասնելու միակ միջոցն էր ընդունիլ ինքնորոշումը, հետեւաբար Փրակայի անգլիական ու ֆրանսական դեսպաններուն հրահանգ տրուեցաւ յայտնելու չեխոսլովաքիոյ կառավարութեան, թէ այսուհետեւ Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն մէջ կարելի չէ շարունակել պահպանումը այն շրջաններուն, ուր Զուտէթեան Գերմաններ կը բնակին, առանց վտանգելու նոյնինքն Չեխոսլովաքիոյ եւ համեւրոպական խաղաղութեան շահերը։

ԳԵՏՈՒԹԵԱՆՑ ԵՐԱՇԽԻՔԸ

Ուստի առաջարկուեցաւ չեխոսլովաք կառավարութեան անյապաղ ուղղակի Գերմանիոյ յանձնել այն բոլոր շրջանները, ուր 50 առ հարիւրէն աւելի Զուտէթեան Գերմաններ կը բնակին։ Միջազգային մարմին մը պէտք էր կազմել ճշդորոշելու նոր սահմանագլուխը եւ կամ հսկելու բնակչութեանց փոխանակութեան վրայ՝ ըստ ազգութեանց սկզբունքին։

Չեխոսլովաք կառավարութեան յայտնուեցաւ, որ իր ապագայ պաշտպանութիւնը ապահովելու համար, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը պատրաստ է, Եւրոպայի խաղաղեցման գործին իր բաժինը բերելու նպատակով, միանալ միջազգային երաշխաւորութեան մը, որ պիտի տրուի Չեխոսլովաքիոյ՝ պաշտպանելու անոր նոր սահմանները անիրաւ յարձակման մը դէմ։

Այսպիսի երաշխաւորութիւն մը պիտի ապահովէր Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը, քանի որ կեանքի պիտի կոչէր ընդհանուր ապահովութիւն մը անիրաւ յարձակումներու դէմ փոխարէն այն դաշնագիրներուն — Ֆրանսայի եւ Խորհրդային Ռուսիոյ հետ — որոնք զինուորական փոխադարձ յանձնառութիւններ կը պարտադրէին։

Այսպիսի լուծում մը առաջարկելով չեխոսլովաք կառավարութեան, Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւնները ի մտի ունէին այն հաւանականութիւնը, թէ թերեւս չեխոսլովաք կառավարութիւնը նախընտրէ լուծել վէճը ինքզինք առարկայ հողամասերը ուղղակի յանձնելով Գերմանիոյ, փոխանակ դիմելու հանրաքուէի, որ կրնար նոր դժուարութիւններու դուռ բանալ Չեխոսլովաքիոյ բաղկացուցիչ միւս ազգութիւններու եւս պահանջքը բանալով։

ԱՐՇԱԿՈՒՆԻ ԴԱՒԻԹ ԵՂ. ... ՅԱՒԵՐԺԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

...

պայեւ, Վ. Վահրամեան, Յովհ. Տիրաց, Արեւ Ցարութիւնեան, Գ. Աղբալեան, Սիմակ Սահակեան, Վ. Կիրպոտին, Բ. Շիգանեան։

Ցարելեանը պիտի տօնուի գալ տարի Մայիս ամսուն, Երեւանի մէջ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԳՈՒՑՕ, 1 Հոկտ.— Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղը հրապարակային հանդիպում մը կազմակերպած էր, Շրջ. վարչութեան ներկայացուցչուհի ընկերուհի Էլլէն Բիւզանդի այցելութենէն օգտուելով։ Հաւաքոյթը տեղի ունեցաւ 25 սեպտեմբեր, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին, Հ. Յ. Դ. «Բարսեղ - Շահպազ» ակումբի մէջ։ Ներկայ էր գաղութիս գիտակից հասարակութիւնը։

Ցերեկոյթը սկսաւ Կ. Խաչի քայլերգով, զոր խումբ մը խաչուհի - խաչականներ երգեցին, դաշնակի ընկերակցութեամբ Ա. Գ. Մեսումենցի։ Ետքայ խօսք առնելով Տիկին Էլլէն Բիւզանդ պարզեց Կ. Խաչի կատարած աշխատանքները։ Մասնաւորապէս ծանրացաւ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակութեան վրայ, յիշատակելով այն մասնաճիւղերը, որոնք արդէն իրենց սեփական դպրոցները ունին, իսկ չունեցող մասնաճիւղերն ալ բացի բարոյապէս օժանդակելէ, նիւթապէս կը նպաստեն դպրոցներուն, Շրջ. վարչ. գլխաւորութեամբ։ (Այդ...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

...

մի էին յանդեր...։

Սաստկացաւ կռիւը։ Ու պատերազմիկ այծերուն հետ՝ միաժամօրէն՝ արգիլուած զօտին մտած ոչխար մըն ալ՝ տեսայ որ ժայռէ մը վար գլորեցան։

Փակայ հասակէկ զաւազանիս։ Եսավոյն ալ կը հետեւէր ինծի՝ հաշտարար զատաւորի դերը դիւրացնելու համար։

Պատերազմիկ այծերը նորէն ժայռերը թռան։

Կռուի դաշտին վրայ՝ միակ, չէզոք ոչխարը կը մնար փռուած։ Ելլելու, ճամբան շարունակելու յուսահատ՝ ճիգերն անոր՝ կը լքէին զինքը սակայն։ Չէր կրնար, կլլելու փորձ անգամ չէր ըներ ան այլեւս։

Զօրաւորները խաղէն պրծած՝ անմեղը, տկարը, միշտ զոհուելու ենթակայ՝ ոսկրը կոտրուած, գետին էր մնացած։

Կանոն յաւիտենակա՞ն...։

Օգնեցի։ Շփեցի։ Ճար չկար։ Մատաղ գիրուկ ոչխար մը պիտի մեռնէր։ Օ՜, ի՞նչ բախ, առակէր պիտի։ Ի՞նչ ըսէի պիտի ես ազլայիս, աղաչիս։

Պէտք չէր երկար վարանիլ։

Քաշեցի կապերը տրեխներուս։ Վիրաւորեին ոտքերուն հանգոյց մը ձգեցի, ու... Ցանուն հօ՛ր, կտրեցի վիզը ոչխարին։

Զերկնցնեմ։

Արեւը մտաւ մարը։

Մորթուած ոչխարը ուսիս զարկած, արիւն քրտինք տուն հասնելով ազդեցի պատմել եղելութիւնը ազլայիս։

Բերանս հազիւ թէ բացած՝

— Դո՞ւն, գո՞ւն մորթեցիր այդ ոչխարը...։ Լաէ՛, լաէ՛, աչքերս չտեսնա՞ն։ Տա՛ր, քէ՛, ազբանոց՝ շուներուն նետէ այդ հարամ միսը։ Գնա կերվուր ես դուն։ Չես բլփառուած։ Ջուտուիր քու մորթած միսդ պռուտ ազլայա, զարշանքի ծամածռութ մը դնելով՝ ծալք կապած վհուկի դէմքին։

Գաղտնաբարոյ մարդուկէ մը կուչուիս ստացած դաշոյնի հարուածին չափ մրկող՝ ուրիշ հարուած մը ես կը ստանայի...

Բերան չկցցայ բանալ։

Եավրուղին աչքերը լո՛յս։ Հլու՝ կատարեցի հրամանը...։

Ընկերս Թաչկինակը գոյն նետած ճակտին տարաւ՝ կարծես թէ հոն տպուած նուաստացումի աբտա մը սրբել կ'ուզէր կաթկթող պաղ քրտինքին հետ...։

Զխանդարեցինք։

Շարունակեց ընկերս։

— Անցան օրեր, շաբաթներ։ Հարսնիք կար մանչ զաւակ ունեցող տունէրուն մէջ։ Երկու Աղաբաներ, տավուլ զուռնայով տունէ տուն շրջելով մանուկ կը թլփատէին։

Ուխերորդ գործողութենէն վերջ, կարգը եկած էր ինծի։ Գեղին հետաքրքիր լաճերը հիւրանոցին պատուհաններն էին խուժեր։

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք տղաք, Շիւքրիին ալ պիտի թլփատուի։

Ու ծալլապատիկ նստեցայ կարպետին վրայ։ Աջ թեւիս երիտասարդ մը կախուած, ձախիս ալ ուրիշ մը, երբորդ մըն ալ եակս ուսերուս կթնած՝ շարժելու անկարող զարձուցած էին զիս։

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(5)

ԱՄԵՆԷՆ ՏԱԳՆԱՊԱԼԻ ՇՐՋԱՆԸ

Պ. Տալատիէ պարզելով միւս ծանօթ իրողութիւնները, Չէյմպըլէն - Հիթլէր տեսակցութիւնը Կոտըսպէրկի մէջ, ինչպէս եւ չեխական կառավարութեան կատարած զոհողութիւնները, շարունակեց.

-- «Մինչ Մ. Նահանգներէն նախագահ Րուզվէլթի մեծ, վեհոգի եւ բանաւոր ձայնը սրտագին կոչ մը կ'ուղղէր խաղաղ լուծման համար, Պ. Չէյմպըլէն կատարելապէս համախորհուրդ՝ մեզի հետ, նոր զեկոյց մը կը հաղորդէր Պ. Հիթլէրի: Սեպտ. 27ին, իր խորհրդականը, Սըր Հորէյս Ուիլսըն, Լոնտոն կը վերադառնար Պերլինէն, տանելով Գերմանիոյ Առաջնորդին պատասխանը, որ շատ քիչ տեղ եւ ժամանակ կը ձգէր բանակցութեան մը համար: Պ. Չէյմպըլէն ինք յայտարարեց թէ Գերմանիոյ վարչապետը ազդարարած էր բրիտանական բանբերին թէ վճռած է գործի անցնիլ յաջորդ օրն իսկ, սեպտեմբեր 28ին, կէսօրէն վերջը ժամը 2ին: Միայն քանի մը ժամ կը մնար մեր առջեւ: Պ. Չէյմպըլէնի ձայնասփիւռ ճառը ի սփիւռս աշխարհի կը ծանուցանէր կացութեան ծանրութիւնը: Սեպտեմբեր 27 - 28ի գիշերը դիմեցինք Պերլինի մեր դեսպանին, որպէսզի անձնական ունկնդրութիւն մը խնդրէ Հիթլէրէն, իսկ Լոնտոնի դեսպանին ալ յանձնարարեցինք որ խնդրէ Անգլիոյ արտաքին նախարարէն՝ հրահանգներ տալ Հռոմի բրիտանական դեսպանին, որպէսզի Պ. Մուսոլինիէն խնդրէ ուժ տալ խորհրդաժողովի մը գումարման: Սեպտեմբեր 28ի առաւօտ ժամը 11·15ին Պերլինի մեր դեսպանը ունկնդրութեան ընդունուելով վարչապետ Հիթլէրի կողմէ, անոր կը ներկայացնէր ճշգրիտ եւ անմիջապէս գործադրելի առաջարկներ, յանուն Ֆրանսական կառավարութեան: Պ. Հիթլէր չմերժեց այս թելադրութիւնները եւ իրեն վերապահեց գրաւոր պատասխան մը տալ: Պ. Չէյմպըլէն ալ իր կողմէ գերագոյն ճիգ մը կը փորձէր, առաջարկելով Գերմանիոյ մէջ ժողովի հրաւիրել արեւմտեան չորս մեծ պետութեանց վարչապետները: Պ. Մուսոլինի կը ձայնակցէր այս առաջարկին, ուժգնօրէն եւ յաջողութեամբ: Ան կրցաւ ձեռք բերել վճռական արդիւնք մը,— գերմանական զօրաշարժին յետաձգումը 24 ժամուան համար: Պ. Հիթլէր անմիջապէս հրաւէրներ ուղղեց Միւնիխի ժողովին համար: Ես ընդունեցայ հրաւէրը: Այլեւս ձեւականութիւններու կամ հակառաջարկներ բանաձեւելու խնդիր չէր որ ունէինք, այլ խաղաղութիւնը փրկելու հարց: Շատեր արդէն վերջնապէս խորտակուած կը համարէին խաղաղութիւնը: Ես «այո» ըսի եւ երբեք չեմ զղջար: Ես կը նախընտրէի որ ներկայ ըլլային բոլոր պետութիւնները: Բայց հարկ էր շուտ շարժիլ. ամենաթեթեւ յապաղումը կրնար ճակատագրական ըլլալ: Պ. Հիթլէրի եւ Պ. Մուսոլինիի հետ սրտաբաց խօսակցութիւն մը աւելի արժէք չունէ՞ր քան բոլոր առաջարկները կամ գրաւոր վիճաբանութիւնները: Գիտէք Միւնիխի տեսակցութեան արդիւնքը: Մենք խուսափեցանք բանի ուժէն: Մենք խաղաղութեան համբարուէն կատարեցինք չորս երկիրներու մէջ: Չորս մայրաքաղաքներու ժողովուրդներուն կողմէ Պերլինի, Հռոմի, Լոնտոնի եւ Փարիզի մէջ չորս կառավարութեանց վարչապետներուն եղած ջերմ ընդունելութիւնը, իրենց երկիրներու քաղաքներէն եւ գիւղերէն բոլորին հասած անհամար վկայութիւնները աչքի առջեւ ունենալով, ի՞նչպէս կարելի է մէկ վայրկեան իսկ կասկածի տակ դնել մարդոց անհուն սփոփանքը եւ խաղաղասիրութիւնը: Միեւնոյն ատեն մարդկային յաղթանակ մըն է այս, քանի որ Միւնիխի համաձայնութիւնը, շնորհիւ փոխադարձ զիջումներու եւ բոլորին բարեկամեցողութեան, առոյգ յառաջդիմութիւն մը կը կազմէ Կոտըսպէրկի յուշագրին վրայ»:

Վարչապետը ուրիշ մանրամասնութիւններ ալ յիշելով, յայտարարեց թէ կառավարութիւնը մտքէն չանցըներ նոր բարեկամութիւններ հաստատել հիներուն տեղ: «Ի սէր խաղաղութեան, մենք կ'ուզենք նոր կամ նորոգուած բարեկամութիւններ աւելցնել հին եւ փորձուած բարեկամութեանց վրայ»:

Պ. Տալատիէ զեկուցումը վերջացուց համերաշխութեան կոչ մը ուղղելով, եւ շեշտելով թէ խաղաղութիւնը կրնան պահել միայն առողջ ուժեղութեամբ մը եւ հաւասարակշռուած նկարագրով: «Այժմ անհրաժեշտ է որ բոլոր Ֆրանսացիները իրենք զիրենք նկատեն տեւական զօրաշարժի մէջ, յանուն խաղաղութեան եւ հայրենիքի: Մենք խաղաղութիւնը չենք կրնար պահել եթէ վերջնապէս ընդհանուր կարգապահութիւն մը չհաստատենք, եթէ Եւրոպան եւ աշխարհը չկազմակերպենք նոր սկզբունքներու վրայ, եթէ կեդր. Եւրոպայի մէջ պատերազմէն խուսափելէ վերջ, զայն չվանենք ուրիշ ամէն տեղէ ուր կը ճարակի դեռ: Կառավարութիւնը պէտք է միջոցներ ունենայ, գործելու համար: Մենք վճռած ենք ձեզմէ խնդրել այդ միջոցները: Ձեզի կ'իյնայ տրամադրել այդ միջոցները կամ մերժել: Բայց գիտցէք որ ձեր որոշումներէն կախում ունի ազգին շահը, մինչեւ անգամ կեանքը»:

*** Վարչապետին ճառը արժանացաւ ջերմ ծափերու: Համայնավար խմբակցութեան ներկայացուցիչը խօսք առնելով, «աւազակութիւն» կոչեց Միւնիխի համաձայնութիւնը, եւ ըսաւ թէ կառավարութիւնը «սպաննեց ժողովուրդներու վստահութիւնը, որ կենսական տարրն է ժողովրդապետութեանց: Մի մոռնաք թէ զոհ մը ողջակիզուեցաւ եւ թէ զոհուեցաւ անոր համար որ բարեկամ էր Ֆրանսայի եւ կը հաւատար Ֆրանսական խօսքին»:

Համաձայնութեան դէմ խօսեցաւ նաեւ Թունդ ազգայնական մը, Քէրիլիս: Ընկերվարականներուն կողմէ յայտարարութիւն մը կարդաց Լէոն Պլում, ընդհանուր գաղափարներ յայտնելով եւ շեշտելով թէ հարկ է անյապաղ ձեռնարկել Եւրոպայի խաղաղութեան վերակառուցման:

Ֆրանսա դեսպան մը պիտի ղրկէ Հռոմ

Արտաքին նախարարը ունկնդրութեան ընդունելով Փարիզի իտալական դեսպանատան գործակատարը, խնդրեց հաղորդել իտալական կառավարութեան թէ Ֆրանսա որոշած է դեսպան մը նշանակել Հռոմի համար: Կը նշանակէ թէ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութիւններն ալ բարւոքման ճամբուն մէջ մտած են:

Թրքական քարոզ Սանճաքին մէջ

Դամասկոսէն Քրոնիկ թերթը կը գրէ.—

Սանճաքի իրական տէրն է Թուրքիոյ ներկայացուցիչ Ճէվատ Աչըքալըն: Ան է որ կը կառավարէ Սանճաքը, Էնկիւրիէն ստացած հրահանգներուն համաձայն:

Սանճաքի կառավարութիւնը ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ Հալքէվիի շուքը:

Միայն քէմալականներն են որ կը գրաւեն բոլոր կարեւոր պաշտօնները հարիւրէն հարիւր համեմատութեամբ: Զրոյցի մը համաձայն Թուրք կառավարութիւնը մէկ միլիոն ոսկիի օգնութիւն է յատկացուցած Սանճաքի:

*** Արաբական Դիւանը կը տեղեկացնէ թէ Թուրքիա որոշած է բազմաթիւ Թուրք ընտանիքներ հաստատել Սանճաքի մէջ: Իբրեւ սկզբնաւորութիւն Ռումանիոյ Թուրք գաղթականներէն 1500 հոգի պիտի փոխադրուին Սանճաք:

*** Սուրիոյ մարզպանութեան մէկ հրամանագիրը կ'արտօնէ երեք շարք դրոշմաթուղթ հրապարակ հանել Սանճաքին համար: Ասոնք սուրիական դրոշմաթուղթեր են որոնց վրայ պիտի տպուի Սանճաք տ'Ալեքսանտրէթ վերտառութիւնը, Սանճաքի մէջ գործածուելու համար:

Թուրք գաղթականներու տեղաւորումը

Թուրք թերթերը կը գրեն թէ վերջերս Ռումանիայէն եւ Պուլկարիայէն եկած 3000 գաղթականներուն կէսը Թրակիա, կէսն ալ Զօրում, Նիյտէ եւ Եոզկատ տեղաւորուած են: Երկու նաւեր գաղթական կը փոխադրեն Գոսթանցայէն եւ Վառնայէն: Ռումանիայէն եկած գաղթականները Թրակիա, իսկ Պուլկարիայէն եկածներն ալ Անատոլու պիտի տեղաւորուին: Այս տարի Պուլկարիայէն եկած գաղթականներուն թիւը 8000ի, իսկ Ռումանիայէն եկածներունը 12,000ի պիտի հասնի:

ՉԱՒԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉՕՐԱՇԱՐԺԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ պահեստիներու աշխատավարձքի մասին խորհրդակցութիւն մը կատարելով, Ռուպէ - Թուրքուանի հիւսուածեղէնի հաստատութիւնը որոշեց օրական 40 ֆրանք վճարել, անոնց բացակայութեան շրջանին: Անոնք որ շաբաթական կը ստանային, պիտի ստանան ամբողջ շաբաթականը, Ընտանեկան նպաստներն ալ պիտի վճարուին: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնն ալ որոշեց պահանջել կառավարութենէն որ.— 1. Զօրաշարժի ենթարկուած բոլոր բանուորները, պաշտօնեաները եւ ամէն տեսակ աշխատաւորները անմիջապէս վերստանան այն գործերը զորս հարկադրուեցան ձգել զօրաշարժի պատճառով.— 2. Բանուորները եւ գիւղացիները ստանան իրենց աշխատավարձքը եւ կրած կորուստները:

Աշխատանքի նախարարը պաշտօնական գեկոյցով մը կը յիշեցնէ նահանգապետներուն եւ աշխատանքի շրջանային քննիչներուն թէ՝ համաձայն 1921 յունիս 23ի օրէնքին, պարտաւոր են ապահովել դրօշի տակ առնուած գինուորներու աշխատանքը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱՀԱՂԻ 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը, որ յետաձգուած էր, պիտի կատարուի հոկտեմբեր 14ին, Ռէնսի մէջ:

ՀԱԶԱՐ ԱՆԳԼԻԱՑԻ զինուորներ ճամբայ հանուեցան դէպի Չեխոսլովաքիա, հսկելու համար այն շրջաններուն վրայ, ուր պիտի կատարուի հանրաքուէն:

ԱՆԳԼԻՈՅ Երեսփ. ժողովին մէջ վիճաբանութիւնները շարունակուեցան երեքշաբթի օր: Այս առթիւ խօսք առին երկու նախկին նախարարներ, Լոյտ Ճորճ եւ Չըրչիլ, զանազան քննադատութիւններ ուղղելով: Իսկ նախորդ վարչապետը, լորտ Պոլտուին, առաջին անգամ խօսելով իբրեւ անդամ Լորտերու ժողովին, ջերմապէս գնահատեց կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

ՀԻԹԼԷՐ ՔԱՐԼՍՊԱՏ ՄՏԱՒ խանդավառ ցոյցերու մէջ եւ կարճ բանախօսութեամբ մը պանծացուց շահուած յաղթանակը: Գերմանական զօրքը երէկ ալ շարունակեց նշանակուած հողերուն գրաւումը:

ՍԼՕՎԱՔՆԵՐՈՒ ինքնավարութեան կուսակցութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով չեխական կառավարութեան, պահանջեց Սլովաքիոյ ինքնօրէնութեան պայմաններն ընդունիլ 24 ժամէն.— Ռութէններն ալ ինքնավարութիւն կը պահանջեն: Չեխական դահլիճը վերակազմուեցաւ, երկու սլովաք եւ ռութէն նախարարներ առնելով: Մօտերս մասնաւոր նախարարութիւն մը պիտի հաստատուի Սլովաքիոյ համար:

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը նոր ծանուցագիր մը ուղղեց Չեխոսլովաքիոյ, պահանջելով.— 1. Անմիջապէս արձակել բոլոր քաղաքական յանցաւորները.— 2. Արձակել բոլոր հունգար զինուորները.— 3. Խառն ջոկատներ կազմել, բարեկարգութիւնը պահպանելու համար հունգարական հողերուն մէջ.— 4. Երկու սահմանամերձ քաղաքներ յանձնել Հունգարիոյ, իբրեւ խորհրդանշան գրաւման. —5. Բանակցութիւնները սկսիլ հոկտեմբեր 6ին (այսօր):

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ կը հեռագրեն թէ Նուվէլ Օտէլի խուղի զոհերուն պայթումին հետեւանքով, մինչեւ հիմա մեռած են 10 հոգի: Ուրիշ կարգ մը վիրաւորներու վիճակն ալ ծանր մտահոգութիւն կը պատճառէ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՌՈՍՏՈՄ [illegible] «[illegible]» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս ուրբաթ գիշեր, 7 Հոկտ., ժամը 8.30ին. ծանօթ ճաշարանին, նոյն օրակարգով

[illegible]

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Ընկեր Կայծ» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 7 Հոկտ., ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին Լավիստ սովորական տեղը: Ներկայ պիտի ըլլայ կոմիտէի ներկայացուցիչը: Ներկայանալ անդամատոմսով:

ՍԷՆ ՄԱՐԹԸՐ «Ցաւագ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, սովորական ճաշարանին: Կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. «Վիտամինթօ» ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ ընտրութիւն պատգամաւորի: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ս. ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դուրեան» գրադարանը: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Մարսիլիահայերու ուշադրութեան
ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Սախպողական պատճառներով «Մշակոյթի Օրուան» տօնակատարութիւնը՝ յետաձգուած է 30 Հոկտ., կիրակի իրիկուան, Քօլէժի սրահին մէջ: Յայտագիր եւ մանրամասնութիւն մօտ օրէն: Կը խնդրուի ՄԱՐՍԻԼԻԱՀԱՅ կազմակերպութիւններէն նկատի ունենալ վերոյիշեալ [illegible]

ՅՈՒՇԱՏԵՏ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր դպրոցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէ-ֆանս: Կարեւոր օրակարգ: Ժողովէն վերջ Մասնաճիւղս պիտի զբաղի ձեռագիտութեան գիշերային դասընթացքով: Ներկայ պիտի ըլլայ ձեռագիտութեան ուսուցչուհին

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին ախոյեանական մրցումը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 9 Հոկտ., Cheylardի մէջ: Փափաքողները կրնան առնել օթօքարը որ կը մեկնի Քաֆէ տը Լ'Եսթի առջեւէն ժամը ճիշդ 12.30ին:

ՓԱՐԻԶԻ Երաժշտասիրաց Երկսեռ Միութեան «Կոմիտաս» երգչախումբի առաջին փորձը յառաջիկայ Ուրբաթ, 7 Հոկտ., երեկոյեան ժամը 9ին Salle Wacker, 69, Rue de Douai, Place Clichy, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերոբեանի: Կը խնդրուի անդամ-անդամուհիներէն ինչպէս նաեւ համակիրներէն անպայման ներկայ ըլլալ այս անդրանիկ փորձին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կը փութամ [illegible] շնորհակալութիւններս յայտնել [illegible] լոր անոնց որ հաճեցան իրենց [illegible] ցութիւնը յայտնել ողբացեալ [illegible] ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ՄԻՀՐՈՒՇԻ մահուան առթիւ, անձամբ կամ գրաւոր, [illegible] պէս նաեւ իրենց բարոյական եւ [illegible] թական աջակցութիւնն [illegible] ուղղակիօրէն, Մարսէյլէն, Էքսէն եւ [illegible] նիսէն, Տրակինեանէն, Էքսէն եւ [illegible] րիզէն Շնորհակալութիւն նաեւ [illegible] ելիխանութեանց, Հ. Կ. Խաչին եւ [illegible] մանի Թաղ. Խորհուրդին [illegible] յանդեան» սրահի վարչութեան [illegible] լողութիւն որ չեմ կրնար զատ [illegible] արձանագրել բոլորին անուններ [illegible] Միութիւն թէ անհատ բարեկամներ [illegible]

Ց. ՂԱԶԱՐԵԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԹԻՒԹԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 225 ֆրանք 120 ֆրանք

ՈՒՐԲԱԹ 7 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 7 Octobre 1938

14րդ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3854
Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԺԱՄԱՆԱԿԸ ՉՍՊԱՍԵՐ

— Ի՞նչ ընէինք, մե՞նք ալ զօրաշարժ կատարէինք, այն սեւ օրերուն երբ անխուսափելի կը համարուէր պատերազմը, երբ 24 ժամ կը մնացած աշխարհասասան փոթորիկի մը պայթելուն ։

Հարցումը կապ ունի այն տեսութեան հետ ուր կը պարզէինք, երէկ, մեր անկերպարան, անհոգ եւ անգլուխ ողբերգութիւնը՝ տագնապի ընթացքին ։

— Եւ կամ նորէն կամաւորական գունդե՞ր կազմէինք, այս անգամ այն ճակատը վազելու համար ։

Հարցումներու ձեւն անգամ ոչ թէ միամտութիւն, այլ չարաչար տգիտութիւն կը մատնէ, անգամ մը եւս ապացուցանելով թէ կորսնցուցեր ենք մեր վիճակին գիտակցութիւնը։ Կամ գոնէ ետ գացեր ենք, բաղդատելով 1914ի հետ։

Խնդիրը շատ պարզ է ։ Փոթորիկ մը կը սպառնար բովանդակ Եւրոպայի, հետեւաբար եւ մեր գլխուն։ Բարեբախտաբար կարճ տեւեց, եւ ամպերուն յաջորդեց արեւը ։

Արդ, մեր ճակատագիրը յարդի շիւղէ մը կախուած էր, այդ օրերուն։ Պատրաստ չէինք որ եւ է ճակատի վրայ։ Եւ ժամանակը այնքան կարճ էր որ, կրնար անակնկալի բերել մեզ ։

Չունէինք որ եւ է կեդրոնական իշխանութիւն։ Ոչ ալ ծրագիր կամ ուղեգիծ։ Ո՞ր պիտի ըլլար մեր ճամբան, եթէ փոթորիկը իսկապէս պայթէր։ Եւ ո՞վ պիտի վարէր ղեկը, չենք ըսեր բան մը ընելու, գոնէ ահաւոր նաւաբեկութեան մը վնասները նուազեցնելու համար ։

Եւ այս կացութիւնը կը շարունակուի տարիներէ ի վեր։ [illegible] չափ խելք։ Լեռնակուտակ ծրագիրներ, բաղձանքներ, առաջարկութիւններ ։ Ինչպէս եւ սուտանաթեւ ճախրանքներ,— «եթէ այսպէս ըլլայ, եթէ այնպէս ըլլայ »։

Իսկ երբեւ իրականութիւն՝ պարզապէս անապատ, քանի մը տնտունկներով եւ ազազուն ծառերով ։

Տակաւին քանի՞ տարի այսպէս, երբ ամէնքս ալ գիտենք որ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, բայց կասկածելի սպառնալիքները երբեք չեն անհետացած։ Թերեւս ալ բազմապատկուած եւ աւելի զօրացուած են։

Վկայ՝ օրուան հզօրները, որոնք իրենց խաղաղասիրական յաղթանակը փառաբանելով հանդերձ, միշտ կը յիշեցնեն չարաշուք սպառնալիքը,— վերածնուած։ Բուն բառով՝ զինարշաւ ։

Որո՞ւ համար գաղտնիք է թէ բոլոր տեսակի արշաւները ի վերջոյ կը յանգին ընդհարումներու, անզգուշութեան մը, կիրքի մը կամ արկածի մը հետեւանքով ։

Արդ, երբ ուրիշները կը վերապրին, փառօք եւ կազ կ'ամփոփեն, կամ օդանաւ եւ մարտանաւ կը շինեն, մենք ո՞ր օրուան կը սպասենք, գոնէ մեր տունը կարգի դնելու համար ։

Առանց փոթորիկի կամ պատերազմի ալ, այնպիսի հոգեր ունինք որ ղեկավարութեան եւ աշխատանքի կը սպասեն։ Կը պահանջեն գլուխ եւ ուղեղ ։

Ունի՞նք մէկն ու միւսը։ Առանց կուսակցական կամ հատուածական խտրութեան, կրնա՞նք այսպէս շարունակել, սպասելով Աստուծոյ ողորմութեան կամ հրաշքի մը ։

Թափառական Հրեան ունի կեդրոնական ղեկավարութիւն, այս երկրին մէջ,— Դաշնակցութիւն Հրէական ընկերութեանց, որ իր հասարակութեան ձայնը կը ներկայացնէ որ եւ է առթիւ։

Տարագիր Ռուսերն ունին իրենց մասնաւոր կազմակերպութիւնները, որոնք ինչքան ալ բազմազան կամ հակամարտ ըլլան, գլուխ գլխի կուտան տագնապալի պարագաներու մէջ ։

Միայն այս երկու օրինակները չէի՞ն կրնար որ եւ է բան սորվեցնել մեզի։ Գոնէ սթափեցնել, քանի որ շատ աւելի եղերական է մեր կացութիւնը, այստեղ եւ ամէն տեղ ։

Տեսէք, չկրցանք համազգային ուղեգիծ մը գտնել նոյն իսկ Ալեքսանտրէթի հարցին մէջ, ամէն հոգ ձգելով հոգեւոր իշխանութեան, աւելի ճիշդ՝ եպիսկոպոսի մը հայեցողութեան ։

Ամբողջ ժողովուրդ մը սարսեցաւ իր հայրենի լեռներուն վըրայ։ Շատեր ձգեցին հեռացան։ Միւսները չեն գիտեր,— մնա՞ն թէ հեռանան։

Մեր դի՞րքը։ Մեր պա՞հանջը։ Խղճուկ հանգամանաւորութիւն մը, եւ ուրիշ ոչինչ։ Կամ թեր ու դէմ փոխասացութիւն, թերթէ թերթ ։

Զանազան շրջանակներու մէջ կը յուզուի նորօրինակ հարց մը,— բարեկամութիւն Թուրքիոյ հետ ։

Ո՞վ է պատասխանատուն այս ձախաւեր մարզանքին,— օրուան այս ժամուն։ Ըլլայ իսկ պարզ լրագրական քննութիւն։

Անդին, Երեւան կը շարունակէ քար լռութիւն պահել, լռութեան դատապարտելով Էջմիածինն ալ, որմէ հասած երկու կասկածելի նամակներ բաւական եղան հանգստացնելու հոգեպէս այրուածները ։

Եւ դեռ ուրիշ հոգեր, որոնք երբ սեղանի մը վրայ ամփոփուին, կրնան գլխու պտոյտ պատճառել ։

Իսկ եթէ այս բոլորին հետ աչքի առջեւ բերենք նաեւ հիմնականը,— այն որ Հայկական Դատ կը կոչուի, մարդ իրապէս կ'ապշի, տեսնելով համատարած թմրութիւնը։

Վերջապէս ո՞րն է այն հզօր ազդակը, որ պիտի կրնար խօսքերը գործի վերածել — ընդհանուր ղեկավարութիւն մը հաստատել, այսօրուան թէ վաղուան համար ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՊԵՆԵՇ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԿԸ ՓՈԽԷ ԻՐ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Տոքթ. Պենէշ, Չեխոսլովաքիոյ հանրապետութեան նախագահը, հրաժարեցաւ հոկտեմբեր 5ին, իբրեւ հետեւանք նոր կացութեան ։

Մինչ գերմանական բանակը հետզհետէ կը տեղաւորուէր փոխանցելի շրջաններուն մէջ, նախագահը նամակ մը գրեց վարչապետին, բացատրելով թէ ինք այլեւս խոչընդոտ մը կազմէ նոր կացութեան մէջ, «մանաւանդ միջազգային տեսակէտով եւ խաղաղութեան պահպանման համար »։

Նախագահին հրաժարումը ծանուցուեցաւ չորեքշաբթի իրիկուն ժամը 7ին, ձայնասփիւռով։ Տոքթ. Պենէշ ընտրուած էր 1935 դեկտ. 18ին, յաջորդելով հանգուցեալ Մասարիքի։ Պաշտօնավարութեան շրջանն էր եօթը տարի։ Իր յաջորդը պէտք է ընտրուի յառաջիկայ 14 օրերու ընթացքին, երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին կողմէ։

Նախագահին հրաժարումէն առաջ, վարչապետը՝ Զօր. Սիրովի յայտարարութիւն մը կարդաց ձայնասփիւռին առջեւ, պարզելով կառավարութեան նոր ծրագիրը, «կեանքի եւ մահուան պայքարին մէջ»։ Յայտարարութիւնը կ'ըսէ․

«Այսօր նոր կեանք մը կը սկսինք։ Այլեւս թոյլատրելի չեն սխալները։ Վստահութիւնը պէտք է ըլլայ փոխադարձ, իսկ հաւատարութիւնը՝ բացարձակ »։

Կառավարութիւնը այս առթիւ կը յայտնէ թէ ինքնավարութիւն տրուած է Սլովաքներուն եւ Կարպաթեան Ռուսերուն (Ռութէններ)։ Նոր պետութեան արտաքին քաղաքականութիւնը պիտի ըլլայ «բարեկամական մեր դրացիներուն հետ», գործադրելով Միւնիխի համաձայնութիւնը։ Յետոյ զօրավարը կարդաց նախագահին հրաժարագիրը ։

« ԱՆԱՐԴԱՐ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ »

Տոքթ. Պենէշ ինքն ալ ձայնասփիւռ ճառ մը խօսեցաւ, մասնաւորապէս շեշտելով․

— « Պատերազմէն վերջը հաստատուած եւրոպական հաւասարակշռութեան ամբողջ դրութիւնը երթալով կը տկարանար քանի մը տարիէ ի վեր, իսկ վերջին երեք տարիներու ընթացքին հիմնովին փոխուեցաւ։ Փոխուեցաւ ի վնաս մեզի եւ մեր բարեկամներուն։ Չեխոսլովաք հանրապետութիւնը, համախորհուրդ իր բարեկամներուն հետ, տարիներով պարկեշտօրէն ջանաց ուժ տալ այդ դրութեան եւ ստիճանաբար բարեփոխել զայն, որովհետեւ այդպէս կը պահանջէր մեր շահը։ Վերջին երեք տարիներու ընթացքին դէպքերը ընթացան անակնկալ արագութեամբ ։ Մենք լարեցինք մեր բոլոր ուժերը, երբ այս շրջափոխումը վերածուեցաւ ազգութեանց պայքարին։ Մենք անկեղծօրէն փորձեցինք համաձայնիլ միւս ազգութեանց հետ, ծայրագոյն զիջումները կատարելով։ Արտաքին ազդեցութիւններու եւ Եւրոպայի շրջափոխումին հետեւանքով, դէպքերը այնքան ծանրացան որ յանգեցան միջազգային ընդհարումի մը ուր ստիպուած էինք մեր սահմանները պաշտպանել զինու զօրութեամբ։ Այսօր չեմ ուզեր ոչ վերլուծել, ոչ ալ քննադատել այդ դէպքերը։ Ինծմէ մի սպասէք նաեւ մեղադրանքի որ եւ է խօսք ո եւ է մէկուն հասցէին։ Օր մը պատմութիւնը պիտի դատէ այդ բոլորը եւ պիտի արձակէ իր արդար վճիռը։ Պիտի ըսեմ միայն մէկ բան որ խորապէս կը խոցոտէ մեր բոլորին սիրտերը,— այն զոհողութիւնները որ մեզմէ պահանջուեցան այնքան ստիպողաբար, ոչ համեմատական են, ոչ ալ արդար։ Ազգը պիտի չմոռնայ այս պարագան »։

Եզրակացութեան մէջ, որ հայրենասիրական կոչ մըն է, նախագահը կը յայտնէ թէ «ձեռք պիտի չքաշենք մեր հին բարեկամներէն եւ նոր բարեկամներ պիտի փնտռենք մեր շուրջը »։

*** Չեխոսլովաքիոյ դահլիճին վերակազմութեան առթիւ, արտաքին նախարար նշանակուեցաւ Հռոմի դեսպանը, Պ. Շվալքովսքի, որ անմիջապէս տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին, Մուսոլինիի, ինչպէս եւ անգլիական եւ գերմանական դեսպաններուն հետ։ Չեխական մամուլը գրեթէ ամբողջութեամբ անհրաժեշտ կը գտնէ արտաքին քաղաքականութեան փոփոխութիւնը։ Կարգ մը թերթեր կը յանձնարարեն քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն։ Ուրիշներ կ'առաջարկեն համաձայնութիւն կնքել անմիջական դրացիներուն հետ, շեշտելով .— « Պէտք է ճշմարտութիւնը ըսել ժողովուրդին։ Մենք այլեւս չենք կրնար պահել նախկին ուղղութիւնը։ Մեր երկիրը տարիներով պէտք ունի խաղաղութեան։ Պէտք է բարեկամական յարաբերութիւն մշակէ իր դրացիներուն հետ։ Մինչեւ հիմա ուրիշներու խորհուրդները լսեցինք, այժմ հարկ է որ մենք մեզի ապաւինինք» ։

*** Դահլիճին վերակազմութեան առթիւ, նախարարներուն թիւը կրճատուեցաւ։ Մէկ մէկ նախարարներ նշանակուեցան Սլովաքներու եւ Ռութէններու գործերուն համար։

*** Չեխերուն համար հանգանակութիւն բացին Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնները։ Առաջինը 2000

(Շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԻՆՉԵ՞Ր, ԻՆՉԵ՞Ր …

Երեք շաբաթ առաջ թերթ մը ստացայ Լիոնէն — «Ակօս», օրկան «Ֆրանսայի շրջանի բողոքող Հօկնականներու կեդր. մարմնին»։ Թուականը՝ 1938 Յունիս 8։ Տպուած՝ Փարիզ ։

Քանի մը օր վերջը՝ օրինակ մը եւս նոյն թիւէն։ Այս անգամ՝ Մարսէյլէն։

Օրուան տագնապը թոյլ կուտա՞ր զբաղիլ Հօկերով եւ «Ակօս»ներով ։

Հիմա որ շարը խափանուած է եւ օրուան վարիչները ճառ խօսելով զբաղած են, ճառ մըն ալ թող «Ակօս»ը նայէ։

Թերթը ամբողջովին յատկացուած է մերկացումներու։ Չորս էջ լման ամբաստանութիւն՝ Հօկի կեդր. վարչութեան դէմ, Ֆրանսայէն մինչեւ Երեւան ։

Ինչպէս կ'երեւայ, «Ակօսական»ները սպրդած դաշինք մը կնքեր են 1935 սեպտեմբեր 8ին, մասնակցութեամբ Փարիզի, Լիոնի եւ Մարսէյլի Մերկացուցիչներուն, պայքարելու համար կեդրոնական «քլիք»ին դէմ (իրենց բառն է)։

Արդ, Երեւան պաշտօնապէս լուծած ըլլալով Հօկը, բող. մարմինն ալ «կուգայ անգամ մը եւս խնքզինքը լուծուած եւ իր օրկանը՝ «Ակօս»ը դադրած յայտարարել »։

Ուրեմն, յաղթանակը շահած ըլլալով, ուզած են վերջին հարուած մը տալ Հօկի գլխաւոր վարիչներուն ։

Եւ ամէն յօդուածագիր կը պատմէ քանի՜ր, քանի՜ր որոնք բողոքողներու դատարաններու մէջ կը լսուին ։

Այսպէս, Լիոնէն յօդուածագիր մը կ'աղաղակէ․

— « Այո, ընկերներ, պարտաբոյծ Գր. Վարդանեանի եւ ներկաները աստուծահաճ վերածող լիազօր «հրէշ-տակ»ին՝ ժողովուրդի թշնամի անբարոյական Դանուշ Շահվերդեանի գործակից եւ մեղսակից Հօկի Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը տեսելով, կեղծելով, սեւացնելով նման չահենուած քասափ մը վերածեց մեր անհաման կազմակերպութիւնը, որուն ի տես՝ Խ. Հայաստանի կառավարութիւնը ուրիշ միջոց չգտաւ ու լուծեց զայն »։

Ուրիշ մը կը բացատրէ․

— « … Իսկ մեր դէմ ունէինք փորձառու աւազակներու, կեղծաւորներու, ստախօսներու եւ զրպարտիչներու յանկօրէն կազմակերպուած ուժը» ։ (Ստորագծումը բնագրէն)։

Եւ այսպէս վերէն վար, բոլոր էջերուն վրայ ։

Ճաշակեցէք հատուած մը եւս, — «Բաց նամակ լուծուած Հօկի ֆրանսայի մասնաճիւղի եւ խորհ. Հայաստանի բարեկամներուն», որ բանած է գրեթէ մէկ էջ․

— « Պարոնայք քլիքայիններ, մի՞թէ անճիշդ վերագրո՞ւմ եղած է այն փաստը, որ Գր. Վարդանեան, իբրաւանչիւր անգամ արտասահման ճարակուրդի պայուն, Հօկի մօտ կեդրոնացած զանազան ֆոնտերէ գոյացած գումարները առած է եւ այդ գումարներէն 12.000 հազար կորսնցուցած է, գիշեր մը, Տօվիլի խաղատանը մէջ, ի ներկայութեան Դր. Տէր Սիմոնեանի լրտեսին եւ Գ. Թախմազեանի։ Միթէ քլիքային կեդր. վարչութեան մէջ գտնուող Գ.երը, ժողովներէն վերջ թղթեր խաղալով, Գր. Վարդանեանէ զանազան գումարներ չե՞ն կորզած ՝ գեղծումին իրենց մասնակցութիւնը արդարացուցիչ կերպով թերած ըլլալու դիտաւորութեամբ։

Դեռ աւելին. ձեր խմբակին գլխաւոր ղեկավարը չէ՞ր որ, գիշեր մը, մէթրոյի առաջին կարգի վակոնի մը մէջ, ներկայացուց Վարդանեանը ֆրանսուհիի մը՝ իբր Հայաստանի հանրապետութեան նախագահ, եւ, շարունակելով իր միջնորդի դերը, շփման մէջ դրաւ երկուքը՝ կնոջ ընելով շաբաթական 500 — 1000 ֆր.ի վճարում մը ….

Ձեր խօսիր Պուլկարիա ուղարկուած միլիոնին 25.000 ֆրանքի չափ վատնուած ծախքի մասին։ Այսքան ալ բաւ է։ Հերքեցէք, գեղծարարներ»։

Ի՞նչ կ'ըսես, եղբայր Մարկոս, լա՞ւ թէ խնդամ ։

ՎԱՀԷ

ԾԵՐԱԿՈՅՏՆ ԱԼ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ԼԻԱԶՕՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԷՆՔԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, երեսփ. ժողովը գիշերային նիստի մը մէջ 78ի դէմ 331 ձայնով քուէարկեց կառավարութեան պահանջած լիազօրութիւնը, մինչեւ նոյեմբեր 15։ Ծերակոյտն ալ իր կարգին քննելով օրինագիծը, վաւերացուց զայն 2ի դէմ 280 ձայնով։ Քսան հոգի ձեռնպահ մնացին։

Վարչապետ Պ. Տալատիէ այս առթիւ ճառեր խօսեցաւ երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին մէջ, բացատրելով լիազօրութեանց անհրաժեշտութիւնը, նիւթական եւ տնտեսական վերակազմութեան համար։ Թէ վարչապետը եւ թէ նիւթական նախարարը շեշտեցին թէ նոր զոհողութիւններ պիտի պահանջուին, ելեւմուտքը հաւասարակշռելու եւ ֆրանքին գինը պահելու համար։ Հակողութիւն պիտի չհաստատուի դրամական փոխանակութեանց վրայ, ոչ ալ նոր արժեզրկում պիտի կատարուի, այլ գանձին պէտքերուն մէկ մասը պիտի ճարուի վերարժեւորելով Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը, համաձայն ֆրանքի ներկայ արժէքին ։

Վարչապետը կը սպառնար հրաժարիլ, եթէ մերժուէր լիազօրութիւնը։

Իր ճառերուն մէջ, վարչապետը նորէն խօսեցաւ Միւնիխի համաձայնութեան վրայ ․

— « Այդ համաձայնութիւնը փրկեց Եւրոպայի խաղաղութիւնը։ Անոր շնորհիւ անցուցինք մեծ վտանգ մը, բայց տակաւին բաց ծովը եկած չենք։ Խաղաղութիւնը կը կառուցուի ժամէ ժամ, երբ կը գտնուինք այնքան խռովայոյզ աշխարհի մը մէջ։ Նիւթական հաւասարակշռութիւնը էական մէկ տարրն է խաղաղութեան պահպանման։ Երբ ժողովուրդի մը ելեւմուտքը խանգարուած է, իր արտաքին գործունէութիւնը կը ջլատուի ներքին տկարութիւններով։ Ուստի, անոնք որ պատրաստ էին իրենց արիւնը տալու, պատասխանելով հայրենիքի կոչին, պէտք է պատրաստ ըլլան ընդունելու բոլորէն պահանջուած զոհողութիւնները, յանուն հայրենիքի փրկութեան »։

*** Բացառիկ օրէնքին քուէարկութենէն վերջ, խորհրդարանը նիստերը յետաձգեց մինչեւ նոյեմբեր ։

ԼԻՈՆ, 5 հոկտեմբեր (Յառաջ.— Երեքշաբթի օրուան (13 հոկտեմբեր) «Յառաջ»ին մէջ Վալանսէն հաղորդուած այն լուրը թէ զինուորական տեսակ ունեցողները ազատ են ինքնութեան թուղթի տուրքէն, հոս ալ իր զօրու է։ Բոլոր անոնք որ զինուորի տեսակ ունին, իրենց թուղթերը փախած ժամանակ թող ցոյց տան իրաւասու պաշտօնեային ։

Աւելորդ է ըսել թէ այս կարգադրութենէն պիտի օգտուին շատ մը երիտասարդներ ։

ԾՈՒՌ ՆՍՏԻՆՔ, ՇԻՏԱԿ ԽՕՍԻՆՔ

Առենէ մը ի վեր նոր հով մը կը փչէ հայկական հորիզոնին վրայ։ Բարձր դիւանագիտութեան հով մը։ Թամկավարներէն՝ որոնց ցարդ միայն մենաշնորհն էր բարձր դիւանագիտութիւն վարելը՝ մինչեւ մէկ - երկու Դաշնակցական գրիչներ կ'ուզեն «Ջէյմպըլէն» խաղալ, առանց իրենց չորսդին նայելու։

Եղածը ի՞նչ է։

Աթէնքի «Վերածնունդ»ը, Պէյրութի եւ Հալէպի ռամկավար մամուլը (Զարթօնք եւ Եփրատ) մէջտեղ նետեց Թուրքիոյ հետ հաշտեցողութեան մը գալու գաղափարը, եւ թուրք մամուլէն վարձատրուեցաւ, գովասանքներու տարափով մը։ Աթէնքի «Նոր Օր»ն ալ յօդուած մը տպեց, իսկ «Ազդակ» փուեթայ շարք մը լուսաբանութիւններ հրատարակել, որպէսզի չխաբուին Թրքական խաղերէն։

Ամէն պարագայի մէջ, եղածը սխալ մըն է։ Նախ որ այսպիսի կարեւոր հարց մը չի ծեծուիր հրապարակաւ, հաշտեցողին չհաշտեցողին առջեւ։ Երկրորդ՝ դիւանագիտութիւնը հրապարակային մարզանք չէ։

Երբ այսպիսի խնդիրներ կը ծեծուին հրապարակաւ, տեղի տալով անպատասխանատու վիճաբանութեանց, քուն խնդիրը կը կորսնցնէ իր լրջութիւնը եւ կարեւորութիւնը։

Միւս կողմէ, այդ ձեւը մեր ժողովուրդին մէջ ալ յառաջ կը բերէ նահանջական հոգեբանութիւն մը, երբ մանաւանդ չունինք բարձրագոյն մարմին մը, վարելու համար այս ժողովուրդին քայլերը։ Եւ յառաջ կուգան այլանդակութիւններ որոնք մեր շահէն աւելի կը ծառայեն գիմացինին չահուն։

Ուրեմն նախ քան Թուրքեւհայ մերձեցում մը քարոզելը, պէտք է գլուխ հանել ազգային միատարր մարմին մը, որ, քննէ, կշռէ եւ որոշումներ բանաձեւէ։

Ծրըլափ չէ յաջողած այս բանը, վնասակար եւ վտանգաւոր է մամուլի սիւնակներէն խօսիլ այսպիսի նիւթերու մասին։

Մեր մէջ կայ հատուած մը որ չուզեր ազգային միութեան մը կազմութիւնը, ինչ որ պիտի արգիլէր պզտոր ջուրի ձկնորսութիւնը։ Այդ հատուածը իր խղճ շահուն համար առաջ կը նետէ քաղաքական միտքեր, շփոթութիւն հանելու եւ ձախողեցնելու համար ազգային միութեան գաղափարը։

Սայլը եզներուն առջեւը չլծենք։

Նախ ազգային միութիւն, եւ ապա դիւանագիտութիւն։

Ազգային վերին մարմինին հրահանգներուն համաձայն միայն, կարելի կ'ըլլայ միտքերը պատրաստել մամուլի միջոցաւ։

Քանի մը խօսք ալ միամիտ առաջարկներու եւ պայմաններու մասին որոնք երեւցան կարգ մը թերթերու մէջ։

Ինչպէս վերը ըսի, «Ջէյմպըլէն» չխաղանք։ Այդ մեծ մարդուն խաղաղութեան եւ համաձայնութեան ձեռնարկներուն ետին կար հսկայ կայսրութիւն մը իր ամբողջ ծանրութեամբը, եւ սակայն վարչապետը տեղի տուաւ Հիթլէրի առջեւ։ Ինչ՞ Չեխոսլովաքիոյ թոյլ տրուեցաւ բերանը բանալ միայն «այո» ըսելու համար, այնպիսի կարգադրութիւններու որոնց նոյնիսկ ներկայ չէր։

Զօրաւորին եւ տկարին միջեւ եղած իրերահասկացողութեան եւ խաղաղութեան աւելի պայծառ ու խօսուն օրինակ եւ պատկեր չի կրնար գտնուիլ, քան ինչ որ տեսանք գերմանեւչեխ խաղաղութեան եւ հասկացողութեան։

Անշուշտ եթէ խնդիրը վերաբերէր Անգլիոյ կենսական շահերուն, Ջէյմպըլէնի եւյթը պիտի չունենայինք։ Իսկ համաձայնութեան եւ իրերահասկացողութեան արդիւնքը տարբեր պիտի ըլլար։

Զօրաւորին հետ տկարը չի կրնար անշահախնդիր եւ արդար հասկացողութեան գալ։ Եղբերու անհաւասարութիւն կայ, ուրեմն արդիւնքի անհաւասարութիւն պիտի գոյանայ։

Թուրքիա եւ Հայերը, այսօր՝ այնպէս են ինչպէս Գերմանները եւ Չեխերը, նոյնիսկ շատ աւելի վատ։ Մենք կառավարութիւն, պետութիւն չենք։ Ի՞նչ ունինք Թուրքիոյ տալու ի փոխարէն հաշտութեան եւ համաձայնութեան։ Արդէհետեւ, վերջնապէս համաձայնութիւնները կ'ըլլան փոխադարձ զիջումներու հիման վրայ։

1918ին երբ Թուրքիա ճանչցաւ հայկական անկախութիւնը, պարագաները տարբեր էին, կար հայ զինուոր, կար Բաքու հասնելու հեռանկարը, որոնք մղեցին Թուրքիան կարճ կապելու Հայոց հետ, առժամապէս ճանչնալով անոր անկախութիւնը առժամեայ։ Թուրքեւգերման զինակցութեան յաղթութեան պարագային, այդ Հայաստանն ալ պիտի ջնջէին։

Այսպիսի պայմաններուն մէջ խօսակցութիւն փորձել Թուրքիոյ հետ՝ կը նշանակէ մեր անձնատուութեան պայմանները սահմանելու երթալ։

Իրրեւ հարստութիւն մեզի մնացած են միայն մեր ազգութիւնը եւ մեր մշակոյթը։ Իսկ ասոնք փոխանակելի, զիջելի եւ սակարկութեան մէջ դնելիք ապրանքներ չեն։

Թուրքիոյ նպատակն է վերջնապէս ձուլել հայութիւնը Թուրք զանգուածին մէջ։ Եւ ասոր համար մեր միամիտներուն առջեւ կը նետէ միեւնոյն ցեղէն ըլլալու, արենակցութեան, եղբայրութեան խօսքեր։

Համալսարանի դասընկերներէս Թուրք մը, որուն հետ շատ աղնիւ բարեկամութիւն մը պահած էի, այս ամառ իր պաշտօնատեղին՝ օտար երկիր մը՝ գացած ատեն, եկաւ զիս տեսնելու։

Մեր «ալմա մաթէր»ի կապերը մեզ տարին հեռաւոր խօսակցութեանց մէջ։ Ցեղային կապերու եւ արենակցութեան խնդիրն ալ եկաւ սեղանի վրայ։ Եւ ծիծաղներու ու գլանիկի ոլորտներու մէջէն կայծակի պայծառութեամբ անցաւ միտք մը, ամբողջ ծրագիր մը, դեռ մշուշին մէջ ... «Որ մը, ով գիտէ ինչ պատեհութեան մը մէջ, Թրքական պահանջ մը, Կովկասը Հայաստանի ... «ցեղակիցներուն Թուրքիոյ կցուելուն ...»։

Այն օրէն ի վեր երբ նշանաւոր խաշաղարէր մը ըսաւ թէ «մեծ կայսրութիւն մը չի կրնար իրար անցնիլ փոքր ժողովուրդի մը համար ...» անգամ մը եւս հաստատուեցաւ թէ իրաւունքը ուժինն է։ Թող այս օր ըլլայ մեր պոլիտիկաներու ականջին։

Ամէն բանէ առաջ հաստատենք ազգային միութիւն մը, ղեկավար մարմին մը, եւ ապա ճամբայ ելլենք։

ՊԵՐՃ

ՈՐՈՇԵՆՔ ՄԵՐ ԴԻՐՔԸ

Դէպքերը կանխել՝ իմաստուն քայլ մը առնել կը նշանակէ։

Աշխարհը մէկէ աւելի ճակատներու բաժնուած է։ Մարդկութիւնը տնտեսական, ընկերային ու ֆիզիքական խրամատներով հեռացած է իրարմէ եւ դիրք բռնած իրարու դէմ։

Հրաբուխը ժամանակաւոր դադար մը միայն ըրած է, կրկին կրակ առնելու, կրկին շուրջը լաւա նետելու համար։

Բարոյական օրէնքը խաղաղութեան՝ փլուզումէ փլուզում կ'առաջնորդուին, տեղի տալով բանի ուժին։

Մթնոլորտը թունաւորուած է։ Եւ դաւական դարձած բառերն ու բանաձեւերը, դաշինքներն ու դաշնագիր ուժեղրկուած են։

Ուժին կը կառչին բոլորը։ Ուժը կ'իշխէ, ուժը ապարէզ կը կարդայ բոլորին, ուժը կը սպառնայ ամէն կողմ անվարան եւ սանձարձակ։

Ժողովուրդներու եւ պետութիւններու նիւթական տարողութիւնը կը մաշի, կը հալի, կը փոշիանայ ռազմանիւթի յառկացուելով։

Մեզմէ իւրաքանչիւրը գիշերը գլուխը բարձին կը դնէ, առաւօտ ռումբերու համատարած տարափէն արթնալու մտավախութեամբ։

Անհա այս իրական վիճակին առջեւ, մեծ ազգերը կը ճշդեն իրենց դիրքը իրենց պետական միջոցներով, պաշտօնական հրահանգներով եւ յայտարարութեամբ։

Բոլոր ազգերը թոհ ու բոհի մէջ են, իսկ միակը որ ցրուած աշխարհի չորս ծագերուն, անտէր ու անտիրական կը մնայ անտարբեր, կարծես ապրելով աշխարհէն հեռու, աստղերուն եւ մոլորակներուն մէջ, հայ ժողովուրդն է, որ ո՛չ դիրքը ճշդած է, ոչ ալ կը գրագի։

Դառն փորձերէ անցաւ մեր տարագիր սերունդը։ Դեռ թարախոտ վէրքեր ունինք ապաքինման կարօտ։ 1914ին բոլոր միւս ազգերը մեզ գտան անպատրաստ։ Պատահականութիւնները առաջնորդեցին մեզ, անորոշութիւնը եւ անվճռականութիւնը ջախջախեցին մեր դիմադրական կորովը, եւ դէպքերէն քշուելու միամտութիւնը պատճառ եղաւ կորսնցնելու մեր կէսը։

Ոչ ոք գիտէր եւ կամ կը կասկածէր թէ մեր դաշնակիցները մինչեւ ռուսական յեղափոխութիւնը արդէն բաժան բաժան ըրած էին մեր հայրենիքը, որոշած մեր ճակատագիրը առանց մեզի բան մը հարցնելու։ Ոչ ոք կրնար երեւակայել թէ յաղթականները պիտի պատռէին Սեվրի դաշնագիրը, տեղի տալով Լոզանի մը սպառնալիքներուն առջեւ։

Վարչաձեւերը փոխուած կրնան ըլլալ, բայց պետական շահերն ու ձգտումները նոյնը կը մնան։

Սանձաքին փաստը դեռ թարմ է մեր յիշողութեան առջեւ։

Ձեխոսլովաքիան փաստերուն մեծագոյնն է, ամէնէն չնդալիցը եւ անվիճելին։ Եւ անշուշտ ոչ միակը։

Նոր քարտէսներ գծելու, սահմանները նեղցնելու եւ լայնցնելու մոլուցքը վարակած է պետական վարիչներու ուղեղը։

Անգլուխ էինք, անկազմակերպ ներքնապէս թէ արտաքնապէս, իրարմէ անտեղեակ, անհաղորդ, առանց որոշ ուղղութեան եւ ազգային գիմագծի եւ այդպէս ալ մնացինք, մեր եռանդը ձգելով միլիոնաւոր զոհեր, հայութեան չունեցէն զուրկ հայրենիք մը եւ դարձանք տարագիր։

Արտասահմանի մէջ հասակ նետեց սերունդ մը որ հազիւ կը յաճէ հայերէնը, հազիւ կը գիտակցի իր ծագումին այսօր, եւ որուն հետ վաղը պիտի չկարենանք մեր լեզուովը խօսիլ։

Այսօրուան մեր ներքին վիճակը գրեթէ նոյնն է ինչպէս երէկ, երբ աշխարհը չէզոքութեան մասին կը մտածէր կամ վառօդի հոտը բռնած էր ամէն կողմ՝ մէկ տարբերութեամբ՝ որ երէկ թիւ ունէինք, հաշուի կ'առնէին մեզ, իսկ այսօր մոռցած են մեզ։

Դեռ շատ ուշ չէ բարեբախտաբար։ Պէտք է խելքի գալ եւ որոշել մեր դիրքը միահամուռ ներկայանալու համար աշխարհին առջեւ։

Ցաղթական կամ պարտուած բոլոր կողմերը պէտք է գիտնան թէ Հայը մէկ նպատակ, մէկ խօսք, մէկ բաղձանք ունի, Հայն ու հայ հայրենիքը ունենալ ազատ ու երջանիկ։

Այս տպաւորութիւնը ձգելու համար անհրաժեշտ է.—

— Ստեղծել համահայկական կեդրոնական պատասխանատու մարմին մը։

— Հրահանգել որ ամէն Հայ իր հիւրասիրուած երկրին մէջ ըլլայ օրինապահ եւ հաւատարիմ երկրին շահերուն։

— Իրաւունք չտալ ոեւէ մէկուն որ ինքնագլուխ հրապարակ նետուի, աջակցի այս կամ այն կողմին հայ ժողովուրդի անունով։

— Գտնել մեր թիւը, մեր տնտեսական դիրքը մինչեւ վերջնական հաշուեյարդարի օրը։

— Ամէն տեղ մեր դիրքով ու վարչաձեւով շահիլ բոլոր կողմերուն համակրանքը, սիրելի դարձնել մեր ժողովուրդը բոլորին։

Եւ կարգ մը նման խնդիրներ, որոնց լուծումը ո՛չ թէ պէտք է տայ իւրաքանչիւր համայնք ինքնագլուխ, այլ կեդր. մարմնի միջոցաւ։

Այսպէս միայն կարելի է ներդաշնակել եւ բանաձեւել հայկական շահերը։

Օգտուինք մեր անցեալի սխալներէն, ճշդենք մեր դիրքը, եւ չձգենք որ օտարները կարեկցին մեզի եւ վճռեն մեր ճակատագիրը։

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

ՁՈՐԸ ՀԱՎԵՐԷՆ

ԵԿԵՂԵՑԻ ԵՒ ՀԱՄԲՈՅՐ.— Մ. Նահանգներու Քոլոմպօ քաղաքի մէջ եպէց Ալէքսիս Սէրիւ եկեղեցւոյ մէջ համբուրելը արգիլած է։ Ան իր քարոզին մէջ ըսած է.—

«Ես հակառակ չեմ համբոյրի, բայց ուզողները կրնան դուրսը համբուրուիլ, եկեղեցին յարմար տեղ չէ համբոյրի»։

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՎԱՐԱԳՈՅՐԻՆ ԵՏԵՒ

Շարժանկարի աշխարհին մէջ երեւցած յաջողութիւնները, որոնք մեզի հիացում կը պատճառեն, չեն այնպէս, ինչպէս որ կ'երեւան դուրսէն։

Ցիշեմ քանի մը պարագաներ, օգտուելով տեղական թերթէ մը։

Անգլիական ստուտիոներու մէջ, ժապաւէն մը կը պատրաստուի միջին հաշուով հինգ ամիսէն։ Հօլիուտի մէջ արուեստագէտները երեք-չորս ամիս կը սպասեն, մինչդեռ Ֆրանսայի մէջ 25էն 30 օր։ Այս արագութեան մէջ կը գտնուին ամէն յաւելութեան եւ թերութեան պատճառները։ Եթէ Ֆրանսա կարենայ շատ կարճ ժամանակի մէջ պատրաստել իր ֆիլմերը, անոնք առհասարակ քիչ մը հապճեպ աշխատութեան երեւոյթը կ'առնեն։

Շարժանկարը ենթակայ է տրամադիկ արուեստի անստուգութեան եւ կ'ենթարկուի արտադրողներու ճաշակին։

Ո՞վ է արտադրողը։ Մարդ մը որ դերասանին շուրջը կը հաւաքէ կարող մասնագէտները։ Եթէ ինքը դրամ ունի, գործը յաջող կ'ընթանայ, եթէ չունի, ամէն միջոցներով կը փնտռէ զայն։ Եթէ չգտնէ, կը չահագրգռէ իր աշխատակիցներուն մէկ մասը, եւ մուրհակներ շրջաբերութեան կը դնէ։

Ամէն աշխատակից արժանի կ'ըլլայ օրինմայի աստղին փառքին։ Բեմադիրը շրջապատուած իր աշխատակիցներով, կը բացատրէ երխտասարդ աստղին թէ ինչպէս շնորհալի կերպով խաղալու է դերը, կրկնելով քանի մը անգամներ։ Եւ այն տեսարանը որ պիտի տեւէ հազիւ վեց երկվայրկեան, կը պահանջէ մէկ ժամուան աշխատանք եւ կ'արժէ հազար ֆրանք իր աշխատանոցին։

Կը տեսնենք որ դերասան մը կրնայ իր անունը խոշոր գիրերով արձանագրել տալ յայտագրին վրայ, ըլլալով հանդերձ շատ պարզ գերակատարը այն մեծ դերասանին որուն դէմքը կը մնայ անծանօթ ժողովուրդին եւ շատ անգամ իր աշակերտին քառորդ վարձատրութիւնն իսկ չստանար։

Ձմոռնանք նոյնպէս այն փայլուն յաջողութիւնը զոր աստղը կ'ունենայ շնորհիւ ելեկտրագէտին եւ մեքենավարին։ Մէկը կրնայ պարզ մազի մը շուրջը ստեղծել երազային լուսապսակ մը։ Միւսը կ'առնէ նկարը այնպէս որ մեծ քիթը բնական չափ առնայ եւ քաշէ նկարը այն ժամանակ, երբ աստղը ամենափայլուն արտայայտութիւն կը ցոլացնէ։ Դիմայարդա՞րը։ Ձէ՞ որ իրեն վրձինին մէկ ծայրովը դերասանին ճակատագիրը կ'որոշէ։ Ան աւելի բաց կամ գոց գոյնով մը կը գեղեցկացնէ եւ մինչեւ իսկ կը փոխէ ողեղ դիմագիծ մը։ Եւ նոյնիսկ մեքենավարը կրնայ, եթէ ուզէ խաթարել ամենանուրբ ձայն մը եւ կամ թողուլ իր վիճակին մէջ։

Դերասանական արուեստը քիչ անգամ կը վարձատրէ իր մարդը եւ աւելի նուաղ չափով՝ երիտասարդ աղջիկները որոնք կ'երազեն աստղ մը դառնալ։ Այն արուեստագէտներուն մէջ որոնք իրենց մասնագիտական գերը կ'ընծայեն սինէմայի արուեստի համար, ամէնէն հետաքրքրականը անխօս դերասաններու դիրքն է։

Քանի մը տեսակ ֆիկիւռաններ կան։ Առաջինը— բազմութիւնը,— բաղկացած է մեծ մասով անգործներէ եւ փոքրիկ հասարակներէ, որ միշտ կը ներկայանան studioներու դուռներն այն յոյսով թէ պիտի ընդունուին ստանան 80 ֆրանք։ Բայց ամէն օր բազմութեան պէտք չկայ։ Աւելի շատ կը փնտռուին լաւ հագուած ֆիկիւռաններ, որոնք փայլուն օրեր տեսած են։ Որեւէ ժապաւէնի մէջ կը նշմարենք քանի մը դէմքեր որ 90ի ժամանակները առաջնակարգ տեղ կը գրաւէին Փարիզի մէջ եւ այլուր։ Անոնց համար խաղալ գեղեցիկ լուսապարզ բեմի մը վրայ՝ կը նշանակէ կրկին ապրիլ իրենց հին կեանքը։ Ֆիկիւռանները խմբակցութիւն կը կազմեն եւ ուղղակի կ'ընդունուին սինէմայի կողմէն։

Պարզ դիմատուներ (silhouette) կը ստանայ 100 ֆրանք, սովորական զգեստով, 120 ֆրանք՝ պաշտօնական զգեստով, կէսօրէն մինչեւ ժամը 8 յաւելուածական ժամերը 15 ֆրանք եւ մինչեւ կէս գիշերէ վերջ 30 ֆր.

Բոլոր երիտասարդները որ բեմ կը բարձրանան կ'երազեն դառնալ աստղ։ Շատերը շուտ կը զղջան, տեսնելով որ այնքան դիւրին չէ, ուրիշները կը կառչին բեմադիրին որ գիրենք ընդունի, որեւէ պատճառ ցոյց տալով։ Բայց առհասարակ ամէն արհեստանոցի մէջ կայ կին մը կամ մարդ մը որ կը վհատեցնէ նորընծաները։

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱՋԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՆՈՐ ՇԷՆՔԸ

Երեւանի կառավարութիւնը վաւերացուց պետական համալսարանի նոր շէնքին նախագիծը։

Ըստ այդ նախագիծին, համալսարանին նոր շէնքը պիտի ունենայ ... հազար խոր. մեթր ծաւալ. Պիտի ունենայ կենսաբանական, բնագիտամաթեմաթիքական, քիմիական, երկրաբանական, աշխարհագրական ֆաքիւլթէներ եւ մատենադարան մը առանձին շէնքերու մէջ։ Մատենադարանը պիտի ունենայ 300 000 հատոր գիրք։

Համալսարանի շէնքին շինութեան համար պիտի ծախսուի 7 միլիոն ... հազար րուբլի։

ՀՈՂԻ ԳԱՆԱՐ

Երեւանի փոքրիկ հանրապետութիւնը կը տառապի մշակելի հողի պակասէն։ Այդ առթիւ, գիւղատնտես Ա. Զիտչեան կը գրէ «Նոր Հայաստան»ի մէջ.

— «Ընկերվարական գիւղատնտեսութիւնը հրամայական պահանջ կը դարձնէ մշակելի նոր հողեր գտնել։ Գիտութեանց ակադեմիային հողագիտական բաժինը այժմ կը զբաղի գիտական լուծում մը տալ այդ պահանջին՝ մշակելի հողի նոր տարածութիւններ տալով աշխատաւորութեան։ Ծանօթ է որ Արարատեան դաշտին մէջ 50 հազար հեկտար ճահճային հողամասեր կան, որոնք մինչեւ այժմ որեւէ օգուտ չունին գիւղատնտեսութեան։ Այդ հողերը ամէն յարմարութիւն ունին պտղամշակութեան, շաքարի ու գինեգործութեան (ճակնդեղի մշակութեան), անուշահոտ բոյսերու եւ բամպակի մշակութեան, ինչպէս նաեւ խոտամշակութեան ի պէտս անասնապահութեան»։

Գիւղատնտես Գր. Սիւրմէնեան, ...

«ՑԱՒԱՑ ԻՐ ԹԻՐԹՕՆԸ» (39)

ՃԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼԳՕԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այսպէսով վիճաբանութիւնը փակուեցաւ, որովհետեւ Մակա ծախը սահելով անցաւ Գազիկի քովէն եւ մեզի մօտեցաւ յայտնապէս մեզի մասին ընելու գիտաւորութեամբ։ Անիկա ըստ բաւականին անգլիերէն խօսելու կարողութիւնը վերագտած էր, հակառակ անոր որ մեր առաջին հանդիպումին, այդ լեզուն գիտնալը իրեն վերապահած էր— ընչուրի խաղ պարզապէս։

Ֆրէտ ձեռնոցները նետեց. մինչդեռ մենք ոեւէ կասկածէ անտեղեակ էինք։

— Հիմակ օրիորդ, ըսաւ անոր մօտենալով, իրար հասկնանք։ Այս մարդը իմ բարեկամս է, ակնարկելով Մընթիին, եթէ ձեռքէդ եկած օգնութիւնը չընես անոր եւ քու պատճառովդ դժբախտութիւն մը պատահի, գիտցած ըլլաս որ վերջը քեզի շատ սուղի կը նստի։

Մական իր ցիրուցան մազերը ետեւ տանելով խնդաց։

— Բնաւ մի վախնաք, սահիբ, պատաց Բուաթէմ Խան։ Եթէ իմ գնդապետ սահիպս բան մը պատահելու ըլլայ, առաջին անգամ այդ Իսէ Քէլլսիմը պիտի մեռնի։ Եւ կիները իրենց երախաները վախցնելու համար սերունդէ սերունդ պիտի պատմեն այդ մահուան պատմութիւնը։

— Կը լսե՞ս, հարցուց Ֆրէտ։

Մական դարձաւ խնդաց եւ տարաշխարհիկ լեզուով մը հայհոյեց։

— Կը լսեմ։ Դուն ալ սաչափը իմացի՞ր ո՛վ...

Մական այստեղ այն տեսակ բառ մը գործածեց որ լսողը կրակ կը կըտրէր։ Ցետոյ չարունակեց Ուէյլը ցոյց տալով.

— Եթէ այդ մարդուն բան մը պատահի, ես ինքս, այս, կին մը, ես առանձին պիտի սպաննեմ, սպաննեմ, սպաննեմ, նախ պիտի չարչարեմ ու յետոյ պիտի սպաննեմ ձեր բարեկամը, զոր Մընթի կը կոչէք։ Ինծի Մակա կ'ըսեն։ Իմացած էք որ ըսածս կը կատարեմ։ Գալով այդ Բուաթէմ Խանին, զայն այլեւս երբեք պիտի չտեսնէք։

Գազիկ դարձաւ իր խոշոր ժամացոյցը դուրս հանեց։ Կարծես Մակային սպառնալիքը չէր իմացած, հակառակ անոր որ ան իրմէ միայն քանի մը քայլ հեռու կը գտնուէր։

— Ժամանակը կ'անցնի, պէտք է հիմա ճամբայ ելլել էֆէնտի։

— Ես այդ մարդուն հետ կ'երթամ, ըսաւ Մական, Ուէյլը ցոյց տալով. վստահ սակայն որ այդ տեսակ բան մը չպիտի թոյլատրուէր իրեն։

— Հոս եկուր Մակա, ձայնեց Գազիկեւ ձիուն վրայ նետուեցաւ։ Դուք պարոններ, իւրաքանչիւրդ կրնաք ձեզ հետ մէկ մէկ Ջէյթունցի ծառայ առնել։ Ոչ, ոչ աւելի։ Ոչ. ձեր գործպաններուն փամփուշտը կը բաւէ։ Այո, գիտեմ որ մնացեալը ձերն է. վերջը Ջէյթուն գալով ետ կ'առնէք անոնք։ Հայտէ, հայտէ։ Հեծէք։ Ո՞ն, յառաջ. հայտէ Ջէյթունցիներ։ Դէպի Ջէյթո՛ւն։ Զալըմ։

ԳԼՈՒԽ 9

Ուստի երեքս տխուր ու անշարժ կեցանք, մինչ ցնցոտիներ հագած երեք Ջէյթունցի մարդիկներ, մեր եւ իրենց ձիերուն սանձերը բռնած կը մնային։ Դիտեցինք Մընթիին մէկ կողմ երթալը, Գազիկի հրամանին ենթակայ խայտաբղէտ ամբոխին մէջէն, առանց մնաք բարով մը ըսելու։

Գազիկ մեր զոյգերը կրելու համար միայն մէկ ջորի ձգեց մեզի, ու մինչդեռ զօրաբանակի զօրավարի մը նման ձիուն վրայ նստած իր ամբոխին յառաջանալը կը դիտէր, Ջէյթունի Աչք տիտղոսին յոբելեանը քիչ մը կը նըսեմանար, այն պատճառով որ իր մէկ աչքը մեր վրայ կեդրոնացուցած էր։ Քննութենէ անցուցած իր անկանոն ամբոխը կը բաղկանար դեղադէմ մարդիկներէ եւ մօրուաւոր. ամէնքը կը կրէին այծի կաշիէ վերարկուներ. հին պատերազմիկներէն իւրաքանչիւրը խօսք մը ունէր ըսելիք Գազիկին, ան ալ կը պատասխանէր, երբեմն ալ պատասխանի տեղ երգում մը կ'ընէր։ Բայց այսպէս ընելով հանդերձ ծրարներուն մէջէն մեր վերցուցած ամենափոքր առարկան անգամ կը տեսնէր. ու երբ իր յարմար գատածէն աւելի առարկաներ վերցնել կը փորձէինք, խստօրէն յանդիմանեց մեզ։

Ցետոյ հրամայական շեշտով մը գոչեց.

— Գրպաններդ պարպեցէք, էֆէնտիմ։ Ամէն մէկուդ համար հրացանի վեց գնդակ եւ վեցական գնդակ ալ ատրճանակի, բաւական է։ Այո, գիտեմ որ անոնք ձեր գնդակներն են. սակայն իմ ժողովուրդս աւելի շատ պէտք ունի անոնց։

Երբ ձին քշեց, անոր վրայ Տօն Գօսաքի նման հեծած եւ Մական առջեւը ձգած, որովհետեւ աղջիկը կ'ուզէր մատակախանձը Ուէյլին կողմը ուղղել, զայն անգամ մը եւս տեսնելու համար,— մեզի այլեւս ուրիշ բան չէր մնար ընելիք՝ բայց եթէ դէպի լեռները ուղղուիլ եւ կամ անուղղութենէ մեռնիլ. Բարձունքին վրայ Մընթիին կոնակին աներեւութանալը տեսանք. իր ժօտիկէն կ'երթար Բուաթէմ Խանը։ Այն ատեն Ֆրէտ երեք Ջէյթունցիներէն մէկուն նշան ըրաւ որ պէտք է ճամբայ ելլեն։

Գազիկի մեզի յանձնած երեք մարդիկն ալ խոժոռ դէմքեր ունէին անգլիերէն չէին հասկնար, ու պատճառով գլխաւորաբար որ իրենց ընկերներէն չէին ուզեր բաժնուիլ։ Բայց վախն ալ կար միեւնոյն ատեն, վասնզի իրարու շատ մօտ կը ձիավարէին եւ մանաւանդ կը նետէին հրդեհուող հայ գիւղերէն բարձրացած ծուխի ամպերը։

— Եթէ այս մարդիկը Գազիկի ետեւէն երթալու փորձ մը ընելով մեզ անծանօթ եւ վտանգաւոր վայրին մը ձգեն, որպէս ապահովութիւն մէկ գնդակ միայն պիտի արձակեմ. ... դարարեց Ֆրէտ. անկէց ետքը ...

— Այն ատեն Գազիկ շատ հաւանաբար իրենց կաշին պիտի քերթէ, ... առանց մեզի վերադառնան. ... տաւ Ուէյլ։

Այդ տեսակէտին մէջ որոշ իրականութիւն կար. որովհետեւ յետագային մենք տեսանք Գազիկի անգութ կատաղութիւնը։

Սակայն սկիզբէն մինչեւ վերջ ... Ջէյթունցիներուն մէջ դաւաճանութեան ոեւէ նշան չնշմարեցինք. միայն թէ քանի ժամերը կը սահէին իրենց ... ընկերներէն հեռանալու յուզումը կը աստակնար։

(Շար.)

ՏՈՄՍԵՐ

Մայրն եւ մանկան միջեւ

Սեպտեմբերը եղաւ տագնապի, ... ամիս բովանդակ Եւրոպայի համար ։

Ամէն մարդ, թագաւորէն մինչեւ ... ժամկոչը, նախարարէն մինչեւ ... աւելածուն, անցան յուզումի, ... ցաւի եւ ուրախութեան ..., ... խնդակցութեան եւ խանդավառու... , մահուան ու յարութեան ապրեցան ...

Բայց այս բոլորի մէջ, բոլորէն ա... մէկ մարդ եղաւ, որ տառապե... ամէնէն շատ եւ ամէնէն խոր ։

Պէնէշը ։

... վարկեան մը դուք ձեզ պատ... ... այն ահաւոր պատասխա... ... , որուն կոչուեցաւ ա... ... Կրնա՞ք երեւակայել այն ... վիճակը, որուն մէջ գըր... յանկարծ ։

... ամէն կողմէ շրջապատուած ... օղակէ մը, որ Գերմանիա կը ... եւ որ անհամբեր, դաժան , ... սահմանին վրայ ինքզինքը ... ներս խուժելու համար ։

... զինակիցներ, որոնց մին ա... մէջ գիշելու, գլուխ ծռե... պատերազմի աղէտը խնայելու ... կուտայ, իսկ միւսը ա... մէջ ձուկի լռութիւն կը պա...

... ն՞րա ։ Իր վարած երկրին ժո... իրար կ'անցնին, պետա... կազմը կը ճարճատի, սիւները ... խախտին, եւ կը թուի թէ շէնքը ... պիտի փլի ...

... մայրն ու մուրճին միջեւ ։ Ծովուն ... միջեւ ։ Զիջ պէտք է ... ։ Ննջք պէտք է նջք գտնելու ։ ... պէտք է մնացեալը փրկե...

Եւ ան ունի այս երկն ալ ։ Զաւակն ... մը, որ զինուեցաւ կռուիլ ... , եւ մեծ Մասարիքին հետ

կողք կողքի, պետութիւն ստեղծել ։

Դիւրի՞ն բան է՝ մարդ իր ստեղծածը, իր շինածը, իր երկնածը վրայ տալ, կորսնցնել, լքել ։

Զիջի՛լ, բայց թերեւս իրեններն ու պատմութիւնը վճիռ տան, որ քաջութիւնը չունեցաւ ազգին ու հայրենիքին պաշտպան կանգնելու ։ Հրաժարի՞լ, բայց թերեւս ըսեն թէ դասալիք դարձաւ ։ Կռի՞ւ ընդունիլ, բայց այդ կը նշանակէր անհաւասար ուժին առջեւ ջարդուփշուր ըլլալ, մոխիրի վերածուիլ ։

Ի՞նչքան դաժան է ճակատագիրը մարդոց ։ Ահա՛ մարդ մը, քաղաքագէտ, պատմագէտ, հանրային մեծ գործիչ ։ Ճակատագիրը կը բարձրացնէ զայն պետութեան կերտողի լուսապսակ բարձունքը, կը նստեցնէ նախագահի աթոռը, որպէսզի օր մըն ալ արիւն փսխէ, սիրտ ու միտք մաշեցնէ՝ ինկած սալին ու մուրճին միջեւ ։

Ինչքա՞ն դաժան է ճակատագիրը մանաւանդ փոքր պետութեանց գլուխը բազմած մեծ մարդերուն, որոնք աղէտը վանելու խելքը ունին, բայց ուժը չունին ։ Եւ ուզեն չուզեն, կը հարկադրուին տեղի տալ ։

Պէնէշ գիտցաւ տեղի տալ ։ Պատմութիւնը անարդար պիտի չըլլայ իրեն հանդէպ ։ Ինչ որ կորսնցուց, պիտի շահի նոր ապահովութեան օղակով մը, որ աւելի կը կշռէ քան խորհրդային դաշինքը ...

Պէնէշ, փոթորիկի բռնուած մարդը, կորսնցուց հող ու աւելի քան չորս միլիոն մարդ ։ Բայց ասիկա պատճառ պիտի դառնայ, որ նոր Չեխոսլովաքիան իրապէս դառնայ Չեխոսլովաք պետութիւն մը ։

Վերսայլի մեծերուն սխալը քանդ փոքր չեխ ժողովուրդը ։ Եւ 1919ին Պէնէշին անսացող չորս մեծերուն գծած քարտէսը չտեւեցին 1938ի չորս ջոջերը ։

Կենդանի նահատակ, որուն կողին դանակ խրեցին ու արիւն չելաւ ։

ԱՍՏՈՒՐ

Նպատակով ։ Այդ արշաւախումբերը պիտի աշխատին մասնաւորապէս Աղմաղան եւ Արագած լեռներու լանջերուն վրայ ։ Արդէն երեւան հանուած են չեչաքարի, լաւայի եւ մարմարիոնի նոր հանքեր ։ Պիտի շարունակուին դարձեալ Փիրղուշդանի եւ Ալլահվերդիի պղինձի եւ արճիճի հանքերու արդիւնաբերական աշխատանքները ։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ

—.—

Երեւանի թատերական ուսումնարանը սեպտեմբերին սկսաւ իր նոր շըրջանը ։

Այս տարի թատերական ուսումնարանը ընդունուած են 90 ուսանողներ ։ Տակաւին պիտի ընդունուին ուրիշներ ալ ։ Համաձայն ուսումնական ծրագրին՝ պիտի դասաւանդուի թատրոնի պատմութիւն, դերասանի վարպետութիւն — բեմավարութիւն, դիմախաղի վարպետութիւն, ճարտասանութիւն, եւայլն ։

Ուսումնարանը ունի 6 դասարան, 4ը հայկական, 2ը թրքական (ազէրի) ։ Ուսումնարանը ունի մասնագէտ դասախօսներ ։ Վաստակաւոր բեմավար Լ. Քալանթար պիտի դասաւանդէ բեմավարութիւն, ժող. դերասանուհի Ա. Ոսկանեան՝ բեմական արտասանութիւն, վաստակաւոր դերասան Սիրդոյեան՝ թատրոնի պատմութիւն ։

** Թատերական այս նոր տարեշրջանին՝ ռուսական թատերական ներկայացումները պիտի դրուին Սունդուկեան պետական թատրոնին մէջ, որ այսուհետեւ պիտի մնայ ռուսական Բանւորախումբին տրամադրութեան տակ ։ Հայկական ներկայացումներ պիտի տրուին կոմունարներու այգիի թատրոնին մէջ ։ Ռուսական թատրոնը վերանորոգելու եւ կահաւորելու համար 90 հազար րուբլի վարկ բացուած է, իսկ հայկական թատրոնը վերանորոգելու եւ կահաւորելու համար՝ 60 հազար րուբլի ։

խեթի, տապերալի, կապերնէ, վերդիլէս, ռերոխայ, մուսկատ, Ֆուրմէնտ, պնդրոխիմէնս ...

** Սեպտեմբեր 12 — 24, հեծելանիւով արշաւի մրցում մը կատարուեցաւ 225 մարզիկներու միջեւ, երեք գծով ։

1.— Երեւան - Աշտարակ - Վաղարշապատ - Երեւան ։

2.— Լենինական - Կիրովական - Ալփաւ - Լենինական ։

3.— Դիլիջան - Սեւան - Ախտա - Դիլիջան ։

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՎԻԷՆԻ ԴՊՐՈՑԻՆ ՎԵՐԱԲԱՑՈՒՄԸ

—

ՎԻԷՆ, 4 Հոկտ. — Ֆր. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը կը վերաբանայ իր դպրոցը — նոր ծրագրով — յառաջիկայ երկուշաբթի՝ հոկտեմբեր 10 ։ Միշտ գիտակից իր պարտականութեան — եւ իբրեւ աջ բազուկ ունենալով տարիներու քրտնաջան աշխատանքները — մասնաճիւղս նորանոր զոհողութիւններ ընելով՝ աւելի դրական արդիւնք մը ձեռք բերելու համար, կուզայ իմացնել հայ ծնողներուն թէ փոխանակ շաբաթական երեք օրուան, այս տարի դասաւանդութիւնները տեղի պիտի ունենան շաբաթը հինգ անգամ (երկուշաբթի, երեքշաբթի, չորեքշաբթի, հինգշաբթի եւ ուրբաթ) կանոնաւոր դասաւանդներու բաժանմունքով եւ միեւնոյն ուսուցիչով ։ Յուսով ենք որ հայ ծնողները նկատի պիտի առնեն այս պարագան եւ պիտի ուզեն իրենք ալ փոքրիկ զոհողութիւն մը կատարել ։

Այս առթիւ կ'արժէ յիշեցնել որ Ֆր. Կ. Խաչի մասնաճիւղը որոշած է ամէն մէկ աշակերտի համար՝ իբրեւ ամսօրեայ սակ, փոխանակ 3 ֆրանքի 4 (չորս) ֆրանք գանձել ։

* Ֆր. Կ. Խաչի Վիէնի մասնաճիւղը ընդհ. անդամական ժողովի կը հըրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները ստիպողաբար 8 հոկտ. շաբաթ օրը ժամը 2.30ին Խաժակ Ակումբին մէջ ։

Վարչութիւն

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔՈ-ԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ...

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Ե.

Համաձայնելով հրաշխաւորել Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները անիրաւ յարձակումներու դէմ, Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը ստանձնած կ'ըլլար նոր յանձնառութիւն մը, քանի որ մենք ասկէ առաջ ալ եւ է պարտաւորութիւն յանձն առած չէինք Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, բացի Ազգերու Դաշնակցութեան սահմանադրութենէն ծագած պարտաւորութենէ ։

Չեխոսլովաք կառավարութիւնը պատասխանեց սեպտեմբեր 20ին այս առաջարկներուն, թելադրելով որ Զուտէթեան վէճը ենթարկուի իրաւարարութեան՝ ըստ 1926ի չեխոսլովաք-գերման իրաւարարութեան Դաշնագրին ։

Փրակայի անգլիական ու ֆրանսական դեսպաններուն հրահանգեցինք մատնանշելու չեխոսլովաք կառավարութեան, թէ վէճը այդ ձեւով խաղաղօրէն լուծելու յոյս չկայ, ուստի Չեխոսլովաքիոյ շահերուն եւ եւրոպական խաղաղութեան սիրոյն անհրաժեշտ է, որ չեխոսլովաք կառավարութիւնը անյապաղ ընդունի անգլւ-ֆրանսական առաջարկութիւնը ։

ՉԵԽԵՐՈՒ ԶՈՀՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Սեպտեմբեր 21ին չեխական կառավարութիւնը անմիջապէս առանց վերապահութեան ընդունեց անգլօ-ֆըրանսական առաջարկները ։ Փրակայի մեր դեսպանին հրահանգեցինք յայտնել տոքթ. Պէնէշին, թէ Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը խորապէս գիտակից է այն անսահման զոհողութեանց, որոնց յանձնառու եղաւ չեխոսլովաք կառավարութիւնը եւ այն հանրօգուտ մեծ ոգին, զոր ցոյց տուաւ ։ Այս առաջարկները դըրինք այն յոյսով, թէ ընդհանուր աղէտը կը կանխենք եւ Չեխոսլովաքիան կը փրկենք արշաւանքէ մը ։ Չեխոսլովաք կառավարութեան պատրաստակամութիւնը յանձնառու ըլլալու այսպիսի անսահման զոհողութեան պատճառ դարձաւ, որ իր լուրջ ստեղծուի համակրանքի մեծ ալիք մը, զոր ուրիշ ոչ մէկ քայլ կրնար ստեղծել ։

Մենք յուսացինք, թէ Զուտէթեան Գերմաններու հարցին անմիջական կարգադրումը պիտի չխարդացուի առաջ մղումով հունգար եւ լեհ փոքրամասնութեանց պահանջներուն, կացութեան այս տագնապալի պահուն ։

Այս փոքրամասնութիւնները սակայն հետեւողականօրէն պահանջեցին միեւնոյն իրաւունքները, ինչ պիտի շնորհուէին Զուտէթեան Գերմաններուն ։ Եւ երբ Փրակա ընդունեց անգլւ-գերման առաջարկները, որոնց հիման վրայ Զուտէթեան շրջանները պիտի տրուէին Գերմանիոյ, լեհ եւ հունգար կառավարութիւնները պահանջ դրին, որ իրենց երկիրներուն միացուին այն հողամասերը, ուր կը բնակին լեհ եւ հունգար փոքրամասնութիւնները ։

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԸՆԹԱՑՔԸ

Լոնտոնի հունգարական եւ լեհական դեսպանները այս իմաստով դիմումներ կատարեցին Նորին Վեհափառութեան կառավարութեան սեպտեմբեր 19ին եւ 20ին, իսկ սեպտեմբեր 21ին

եւ 22ին նոյն պահանջները ներկայացուցին Փրակային ։

Նորին Վեհափառութեան կառավարութիւնը նկատի առաւ այս պահանջները եւ պատասխանեց, թէ այժմ Անգլիա իր բոլոր ուժերը կեդրոնացուցած է Զուտէթեան հարցին վրայ, որու լուծումէն կախում ունի խաղաղութիւնն ու պատերազմը Եւրոպայի մէջ ։

Մենք ըսինք դեսպաններուն, թէ լիովին կը հասկնանք հունգար ու լեհ կառավարութեանց շահագրգռութիւնը Չեխոսլովաքիոյ իրենց փոքրամասնութեանց հանդէպ, բայց կը յուսանք թէ իրենք այս փափուկ վայրկեանին ոչինչ պիտի ընեն, որ ընդլայնէ տագնապի սահմանները ։

Լեհ կառավարութիւնը դժգոհ մնաց այս պատասխանէն եւ յայտնեց, թէ լեհական պահանջը պէտք է անյապաղ կարգադրուի ։ Զինուորական կեդրոնացումներ տեղի ունեցան Թէշէնի ուղղութեամբ եւ Լեհաստանի մէջ հանրային կարծիքը փոթորկուեցաւ ։

Հունգար կառավարութիւնը քաջալերուեցաւ, երբ խնամակալ իշխանը ընդունեց մարաջախտ Կէօրինկին սեպտեմբեր 20ին եւ վարչապետին, արտաքին նախարարին եւ սպայակոյտի պետին Պէրխթէսկատէնի մէջ սեպտ. 21ին ։ Զօրաշարժի միջոցներ ձեռք առնուեցան այն ատենէն, որ հունգար բանակի ուժը կրկնապատկուեցաւ ։

ՀԻԹԼԷՐ ԵՒ ԻՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Այս բարդութիւններու պատճառով Զուտէթեան Գերմաններու հարցին լուծում գտնելու գործը աւելի եւս դժուարացաւ, որով սեպտեմբեր 22ին ես դարձեալ գացի Գերմանիա, այս անգամ Կոտէսպէրկ՝ Հռենոսի վրայ, ուր Հէր Հիթլէր հանդիպում նշանակած էր, փոխանակ Պէրխթէսկատէնի, որ ինծի համար շատ հեռու էր ։

Անգամ մը եւս արժանացայ, փողոցներու եւ գիւղերու մէջ, ուրկէ անցայ, ջերմ ընդունելութեան, որ ցոյց կուտար գերման ժողովուրդի ջերմ բաղձանքը խաղաղութեան ։ Եւ իմ ժամանումի օրը, իրիկունը, երկրորդ հանդիպում մը ունեցայ գերման վարչապետին հետ ։

Դեռ իմ Լոնտոն գտնուած ժամանակ կառավարութիւնը Ֆրանսական կառավարութեան հետ մշակած էր խնդրոյ առարկայ հողամասերը Գերմանիոյ փոխանցելու եւ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները ճշդելու ծրագիր մը ։

Ես պարզեցի ասիկա Հէր Հիթլէրին, — որ նախապէս ծանօթ չէր առոր — ինչպէս նաեւ առաջարկեցի, որ անիրաւ յարձակման դէմ Չեխոսլովաքիոյ երաշխաւորութիւն պէտք է տրուի ։

Երաշխաւորութեան դէմ չառարկեց ան, բայց ըսաւ թէ չի կրնար երաշխիք տալ, այլ պէտք է որ միւս պետութիւններն ալ, ընդ որս նաեւ Իտալիան, հաւաքական երաշխիք տան ։ Ես պատասխանեցի, թէ իմմէ երաշխիք չէ որ կ'ուզեմ այժմ, այլ կը փափաքիմ իմանալ, թէ արդեօ՞ք պատրաստ է այժմ նոր Չեխոսլովաքիոյ հետ կնքելու ոչ - յարձակման դաշինք մը ։

...յորդին, կը գրէ.

— «Գիտութեանց ակադեմիային գիւղատնտեսական բաժինը մեծ ջանք ... թափէ երկրին բերքի քանակը բարձրացնելու տեսակէտով ։ Այսպէս ... շնորհիւ գիւղատնտես Տ. Տէր-Սա... կեանի կատարած փորձերուն, կա... եղաւ Սուեփանաւանի դաշտե... մէջ մէկ հեկտարէն 70 կենդինա... փոխարէն առնել 270 կենդինար ... Շամշադինի դաշտե... մէջ մէկ հեկտարէն 120 կենդի... փոխարէն 430 կենդինար ։ Գիւ... Գ. Թումանեանի կա... փորձերով, ըստ ակադեմա... Լիսէնկոյի մեթոտներուն, բամ... աւելի կանուխ կը հասնի հիմա ։ Գիւղատնտես Գիւլբանեանի զննութեանց շնորհիւ, Հայաստանի մէջ ե... հանուեցան ցորենի այնպիսի տեսակներ, որոնք դիմացկուն են եւ ... վարակուիր ցորենի ծանօթ հի... անդութիւններէն ։ Գիւղատնտես ... Թախտաջեան եւս յաջող փորձեր կա... է բուսամշակութեան մէջ ։

ՔԻՄԻԱԿԱՆ ԵՒ ԵՐԿՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

———

Քիմիագէտ Դ. Մարուխեան կը գրէ ... Երեւանի քիմիական ուսումնարա... ... է վերջերս կարեւոր աշխատանքներու, — Ա.՝ կզմինտրի արդիւնաբերութիւն, այդ նպատակով քըննութեան առաւ Փարաքարի կաւահանքերը ։ Մասնագէտ Սիմոպլեան փորձերը հաստատեցին որ Փարաքարի կաւը յարմար է նաեւ որքան տանիքներու յատուկ կզմինտր պատրաստելու, նոյնքան եւ կոյուղիի խողովակներ շինելու ։ Նոյն նպատակով Ներկայիս կ'ուսումնասիրուին Շէնգաւիթի կաւահանքերը ։

Քիմիական ուսումնարանը կ'աշխատի նաեւ տեղական նիւթերէ հանել ս.ւէթաթ տը ցէլիօզ (?), որ պիտի ծառայէ արհեստական մետաքսի արդիւնաբերութեան ։ Ուսումնարանը կ'աշխատի դարձեալ Հայաստանի լեռնային ու դաշտային շրջաններուն մէջ մշակել անուշահոտութիւն արտադրող, մասնաւորապէս դերանի (արդեօք ժէրանիո՞մ = կռնկենի) եւ նման բոյսեր ։

Փրոֆ. Հ. Կարապետեան կը գրէ թէ Երեւանի երկրաբանական ուսումնարանը ներկայիս կը քննէ Հայաստանի բնական հարստութիւնները ։ Մասնաւոր գիտական արշաւախումբեր պիտի կազմուին ի մօտոյ ուսումնասիրելու համար հանքածուխի, չեչաքարի, բրածոներու, հրաբխային լեռներու հարստութիւնը, շինութեան յարմար եւ լաւագոյն նիւթեր երեւան հանելու

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՏՈԼՍՏՈՅ

———

Երեւանի Գրողներու Միութիւնը սեպտեմբերի սկիզբը երեկոյթ մը սարքած էր Տոլստոյի ծննդեան 110ամեակին առթիւ ։ Գրողներու տան դահլիճը լեցուած էր գրողներով, ուսանողներով եւ ուսուցիչներով ։ Երեկոյթը բացաւ Գրողներու Միութեան քարտուղարը, Գ. Բորեան. Դասախօսութիւն մը կարդաց Գ. Ոսկանեան, նիւթ ունենալով «Լէնինը Տոլստոյի մասին» ։ Խօսք առին Դ. Դէմիրճեան եւ Գ. Լեւոնեան, որ յուշեր պատմեց, Տուղանով (Բաքուի դերասաններէն), որ կարդաց գլուխ մը Տոլստոյի նըւիրուած իր յուշերու գիրքէն, Գ. Բեօ, որ կարդաց Վահան Տէրեանի Տոլստոյի թաղման մասին ։ Արտասանութիւն մը ըրաւ Տոլստոյէն ռուս դերասան Ֆէլլէր ։

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

———

Պաշտօնանկ եղաւ դատական փոխգործավար Անուշաւան Մարկոս Խուդոյեան եւ իրեն յաջորդեց Ռուբէն Յովհաննէս Գուլքանեան ։

*** Երկրին բերքը մթերելու պաշտօն ունեցող լիազօր Զարչօղլեանի զեկոյցէն կը քաղենք հետեւեալ բառերը, որոնք խաղողի անուններ են. — Խարջի, գառան դմակ, մըսխալի, կա

ԱՌՕԳԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

———

Այս խորագրին տակ, Թուրք ծանօթ քննադատ Պ. Փէյամի Սաֆա հետեւեալը կը գրէ.

« Մենք, Թուրքերս, կը ջանանք որ Ֆրանսերէնը Փարիզցի Ֆրանսացիէ մը առոգանութեամբ խօսինք ։ Նմանընողներ ալ շատ ունինք ։ Նոյնիսկ անոնց մէջ այնպիսիներ կան, որոնք մէկ անգամ իսկ Ֆրանսա ոտք չեն կոխած ։

Բայց, Թուրքիա ծնած եւ մեծցած փոքրամասնութիւններէն շատեր չեն կրցած Թուրքերէնը թրքական առոգանութեամբ սորվիլ ։ Մնակեանի թատերախումբին մէջ յիսուն տարի «փիէս» խաղացող արուեստագիտուհիներու կարելի չէր եղած «պայրամ» ըսել տալ ։ Բոլորն ալ «պայր - ե ամ» կ'ըսէին ։ Անկասկած Մարիամին նմանելուն համար ։ Բայց երբ մենք «Մայրամ» ըսենք հաճելի կը հնչէ՞ անոնց ականջին ։ Անմիջապէս կը հարցնեն.

— « Մայթա՞պ էտօրսուն » ։

ՅԱՌԱՋԻ ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ԹՈՒՐՔԻՆ ԳԼՈՒԽԸ

Չէի դողար ։ Չէի ուզեր տկարութիւն ցուցնել ։ Գետը վրաս պիտի խընդային ։

Լուռ էինք ամէնքս ալ ։ Ապտալն ալ, ... ալ, ես ալ ։

Ու դահիճը կոշտ դանակ մը քաշեց ... Ձախ ձեռքով ու ակռաներով ... կաշիէ կտոր մը՝ նախ թքաւ ..., ու սկսաւ քսել աջ ձեռքի դա...

Ըսի թէ չէի՞ դողար ։

Բայց խոստովանիմ որ՝ ակռաներս ... պիտի փշրէի գանոնք ։ Ե... ... ... կը մտնէին ։ ... պուտ պուտ պաղ քրտինք ... կը ծորէր ։

— «Պիմպլլահի բահման էլ րա... ....

Ու կաթկթող արիւնս կեցնելու հա... աղբակէ մը այրած թրիքի մո... ... ցանեց Ապտալը վէր...

Նեցի թէ ... չարաթներով անցուն

պառացեր կանչեր էի ես ։ Ներսուէն ... ալ պատեր ։

Պատմութիւնս եթէ չունենար ուրիշ ... մըն ալ, ոչ մնած ոչխարին եւ ոչ ալ անոր հետեւող Ապտալին խօսքը ընէի պիտի ։

Շարունակե՞մ ։

Առենն էր ցանքի ։

Ամէն տարու «էմմիի»ս հետ — ա... դարձուեցաւ Գում Գույաւի մէջ ինքնապաշտպանութեան գիմած հայերէն, աս ալ ուրիշ պատմութիւն — երկու «չինիք» ցորեն խուրջինը լեցուցած, մեր երկու զոյգ լծկաններուն հետ կ'երթայինք արտերը ։

Հօ՛, հօ՛ ։

Ու առեն առեն եզներուն չուշ տալլու համար, արտին չհերկուած մասին փուշերը կը կտրէի ես ։ Ու էմմիս դողնոցը ուռեցնող հայհոյանքները առաւ հեղ մը ալ, հեղ մըն ալ ձայն կը դանէր, ուղիղ գծով մը համաչափ յառաջանալով ։

Զօրս արտեր սերմանեցինք ։ Հինգերորդին քայլերը հեզհեւէ կը դանդաղեցնէր իմ սրտիս եզներէն մին, Սեւուկը ։

Սկսուած ակօսը չվերջացուցած տեղ տեղ կենալ սկսաւ անիկա ։

Ձեռքս առաւ ։ Նախ ատամը դոյն չմնի ։ Ուժակութիւն է ըսաւ ։ Երկա՛ր՝ ծայրին սուր դամ մը անցուած դաւազանով քանի հեղ Սեւուկիս կուշտերը ծակեց ան ։

Կենդանին ճարահատ, արիւնլուայ, ցաւէն սուր երկաթին՝ սկսաւ պառկիլ ։ Պէօ՛ղ ։ Տարօրինակ խուլում մը որ անասունները դանակի տակ միայն կ'արձակեն ։

Զղջնացաւ գիւղացին ։ Գաւազանը այս անգամ կռնակին կառեց՝ ծունկերուն ծունր դալով գետին փռուած ...սօ, անլեզու, տառապող անասունին ...

Վախէս նորէն՝ դող մը առաւ զիս ։ Ինչո՞ւ անդութ մարդը կը չարչարէր Սեւուկս ։ Զոյգ լծկաններու մէջէն իմ ամէնէն աւելի սիրած, խնամած եզս ։

Բոլոր ոյժս հաւաքելով՝ « էմմի մի զարներ, մեղք է, հիւանդ է դուցէ » ըսի ես մարդուկին, ձայնիս կարեկցութեան, դութի, վախի, լալու չափ յաղիշ շեշտ մը դնելով ։

«Արձակէ՛ տուն տարէ», ըսաւ յանկարծ էմին ինծի ։

Մաճկալի դղջում ։ Ու կենդանիին արիւնոտ կուշտերը շոյելով՝ շարունակեց անիկա — «Շուտ ըրէ, տար ։ Բրաինքներու մէջ է ։ Բնական է, աղայ, ցաւ ունի անասունը ։

Այս ցա՛ւ ունէր կենդանին, օրերով ախոռը կապուած մնաց անիկա ։

Կը մեղքնայի Սեւուկին ։ Խնամքիս յանձնուած ախոռի քսան բնակիչներուն աչքերուն առջեւ՝ կողմնակցութիւն կ'ընէի ես անոր համար ։ Օրը երեք անգամ կ'աւլէի, կը սրբէի տակն ու վրան ։

Մսուրին մէջն անոր՝ չտեսնուած բան՝ Բարեկենդան կար ... ։ Զար խոտը, դաշնակներու յատուկ գարին ... ալ չհանելով՝ ցանքի ցորեն կը գողնայի եւ առջին կը լեցնէի ես հիւանդ եզին ։ Թող ուտէ՛ր, ուտէր աղէկնար Սեւուկս, եւ ես ուլունքներով պիտի զարդարէի անոր եղջիւրները ։

Բայց ինչ ընե՛մ ։ Ոչ գարին յարդին, ոչ չոր խոտին, եւ ոչ ալ ցորենին կը մօտենար Սեւուկս ։

Կը նիհարնար, կը նիհարնար, կաշին՝ ցցուած ոսկորներուն կը փակէր ։ Խոշոր աչքերն անոր գանկի խոռոչներուն թաղուած, մառլ, տժգոյն նայուածքով մը կ'ըսէին կարծես ինծի ։

— «Շնորհակալ եմ, բախտակից եղբայր ։ Ի՞նչ կուզայ ձեռքէդ ։ Գիտե՛մ, կ'ընես կարելին մեղմացնելու համար ցաւս որ կը կրծէ, կը հալեցնէ զիս ։ Գիտե՛մ, կը ճանչնամ ես քեզ ։ Դուն ալ բռնակալ ձեռքերով քուկիններէդ խլուած՝ ինծի պէս գրաստ բերուած ես հոս ...» ։ (Զարդարաբենիը Սարը Համդա հայարնակ գիւղը պարպելով կրակ տալէ առաջ, թալանէն Սեւուկը բաժին էին հաներ մեր տան) ։

Դարերով ես մնացած Անատոլուի գիւղերուն մէջ նոյն կեանքն ունէին մարդիկն ու կենդանիները ։

Հիւանդութեան, ցաւի մը պարագային պառաւներու նախնական դեղերուն հետ կը դիմեն յաճախ վհուկներու Ռուխսաններուն ... ։

Բժիշկը, դեղագործը ո՞վ կը ճանչնայ ։

Ոչ դեղը պառաւին եւ ոչ ալ Ռուխսան խաֆած վհուկին մեղմեցին ցաւը Սեւուկին ։

Ան միշտ մերժեց ուտել ։ Մերժեց խմել ։

Ծանրացաւ հիւանդս հետզհետէ ։ Պառկած տեղէն ելլելու կարողութիւն անգամ չունէր այլեւս ։

Ու օր մըն ալ չորս ոտքերը երկարու

զուգահեռական երկնցուցած, տքալով դուայ ... դադթականը ։

Վազեցի լուր տալու էմմիին ։

Հասկցաւ գիւղացին ։ Սուր դանակ մը խլելով ախոռ իջաւ անիկա ։

Պիսմիլլա՜հ ... ։

Գլուխը զատուած էր վիզէն Սեւուկիս, բոլոր տառապանքները վերջացած էին յանկարծ ... ։

Մարդուկը անմիջապէս թոքն ու լեարդը երկնցնելով ըսաւ ինծի.

— «Թաղէ ասիկա ։ Հող էր հիւանդութիւնը ։ Բաճ չուճի մնացած մասը միսին ։ Կը չորցնենք ... կ'ուտենք ։

Տգէտ ու մոլեռանդ գիւղացին զարհուրած աչքերուս արտայայտութենէն ոչինչ գուշակեց ... ։

Ու ընկերս՝ մեզի մեր խուցումներուն ձգելով՝ վերջացուց ։

Հանրապետութիւն ։ Ֆէս ։ Լատինական տառ ։ Նախագահի խօսում ։ Յուղայի համբոյր ։ Ակը քաղաքակրթութեան, պատմութեան, գիտութեա՞ն ։ Եւ դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր ... ։

Չի փոխուիր, չէ, բարեկամներ, չի փոխուիր «Թուրքին գլուխը» ... ։

Մենք ջանանք քչիկ մը փոխել գոնէ մերինը ։

Ա. ԿԱՊԵՆՑ

(Վերջ)

ռսկի տրամադրեց, իսկ Փարիզի մէկ «Լը Փօփիւլէր»ը բացած է հանգանակութեան ցանկ մը որուն գլուխը կը գտնուի նախկին վարչապետ Լէօն Պլում 100 ֆրանքով։

Ուրիշ քաղքենի թերթեր ալ, մասնաւորապէս «Թան»ը ձեռնարկած են հանգանակութիւն, օգնելու համար թշուառութեան մատնուած Չեխերուն։ Չեխական թերթերը կը գրեն թէ 3–500.000 փախստականներ հասած են Փրակա, բեռ դառնալով կառավարութեան վրայ։

Հիթլէր ալ կը շնորհաւորէ Տալատիէն, Չէմպըրլէնը եւ Մուսոլինին

Հիթլէր ալ իր կարգին ճառ մը խօսեցաւ չորեքշաբթի օր, փառաբանելով Միւնիխի համաձայնութիւնը։ Այս առթիւ ջերմ շնորհակալութիւն յայտնեց «մեծ բարեկամին, Մուսոլինիի, որ արդար լուծման մը համար նժարին մէջ դրաւ ոչ միայն իր հանճարին ուժը, այլեւ իր ամբողջ ժողովուրդին զօրութիւնը։ Պէտք է շնորհակալութիւն յայտնեմ նաեւ ուրիշ երկու մեծ մարդոց, Տալատիէի եւ Չէմպըրլէնի, որոնք վերջին պահուն օգնեցին արդար լուծում մը գտնելու»։

Առաջնորդը յետոյ շնորհակալութիւն յայտնեց գերման ժողովուրդին, բացագանչելով.

— Մենք խուճապ չունեցանք։ Ո եւ է Գերմանուհի խնայողական անտուկները չիվազեց, իր դրամները ետ առնելու համար։ Մենք պէտք չունեցանք փակելու մեր խնայողական սնտուկները եւ դրամատուները։ Ոչ մէկ խանգարում պատահեցաւ մեր գործերուն մէջ։ Մեր բոլոր բանուորները հրաժարեցան քաղքցիի հանգիստէն։ Ես հպարտ եմ իմ ժողովուրդով։ 1938 տարին մեր պատմութեան մէջ պիտի մնայ իբրեւ մեծ թուական մը։ Այս տարուան ընթացքին պատռուեցան մեզի պարտադրուած ճակատագրի գիրքին վերջին ամօթալի էջերը։ Այժմ գերման ազգը վերահաստատուած է իբրեւ մեծ ազգ»։

Ֆրանքօ-ռուս դաշինքը արժէք ունի՞

Այս խնդիրը կը յուզուի Մոսկուայի մէջ, հիմա որ Չեխոսլովաքիան մտած է բոլորովին նոր կացութեան մը մէջ։ Խորհրդային կառավարութիւնը չուզեր նախաձեռնութիւն առանձնել չեղեալ համարելու Ֆրանքօ-ռուս դաշինքը, բայց իր եզրակացութիւնը այն է թէ դաշնագիրը արժէք չունի այլեւս, եւ թէ պէտք է վերաքննել երկու երկիրներուն յարաբերութիւնները։

Խորհրդային մամուլը կը ջանայ համոզել Ֆրանսացիները որ վստահութիւն չունենան Անգլիոյ վրայ, քանի որ ան միշտ պատրաստ է համաձայնելու Գերմանիոյ հետ։

«Ժուռնալ տը Մոսքու», որ արտաքին նախարարութենէն կը ներշնչուի, իբրեւ կիսապաշտօնական օրկան, կը հարցնէ խմբագրականի մը մէջ.

—«Ֆրանսայի անձնատուութեան անխուսափելի հետեւանքը պիտի ըլլայ իր մեկուսացումը, որովհետեւ, Միւնիխի համաձայնութենէն վերջը այլեւս ո՞վ պիտի հաւատայ իր խօսքին, ո՞վ իր դաշնակիցը պիտի մնայ։ Ֆրանսա իր ձեռքով եւ, առանց խորհրդակցելու Խ. Միութեան հետ, ջնջեց չեխեւ-խորհրդային դաշինքը որ պատկն էր Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքին եւ տարրերէն մէկը արեւելեան շրջանային դաշինքի մը։ Այժմ ի զօրու կը մնայ միայն Ֆրանքօ-խորհրդային դաշինքը։ Բայց ի՞նչ է իր արժէքը, հիմա որ Ֆրանսա պատռեց իր դաշնագիրը Չեխոսլովաքիոյ հետ»։

Որքան ցո՞ւրտ օտարականներէն

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդի անդամներէն Պ. Անրի Թորչոաէ նամակ մը ուղղելով Սէնի նահանգապետին, կը խնդրէ տեղեկացնել թէ քանի՞ օտարականներ ուզեցին կամաւոր արձանագրուիլ, վերջին տագնապի ընթացքին։ Ետոյ կը հարցնէ թէ՝ նպատակայարմար չէ՞ այժմէն առնել թէ Սէնի նահանգին օտարականներէն որո՞նք պատրաստ են ի հարկին կամաւոր արձանագրուելու։ Եւ կ'առաջարկէ անմիջապէս բժշկական քննութեան ենթարկել զանոնք։ Եթէ զինուորութեան յարմար են, լաւ, իսկ եթէ ոչ, կը թելադրէ մասնաւոր տուրք մը գանձել — «արեան տուրք» բոլոր այն օտարականներէն որ ենթակայ չեն զինուորական ծառայութեան։

*** Վարչապետը (միեւնոյն ատեն ազգ. պաշտպանութեան նախարար), հրապարակաւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ բոլոր այն օտարականներուն, հպատակ թէ ոչ, որոնք զինուորութեան ենթակայ չըլլալով հանդերձ, պատրաստակամութիւն յայտնեցին ծառայելու Ֆրանսական բանակին մէջ, վերջին տագնապին ատեն։

Նորագիր զինուորներու արձակումը

Ազգ. պաշտպանութեան նախարարը որոշեց արձակել այն երիտասարդները որոնք կը վերջացնեն իրենց երկամեայ զինուորութիւնը։

Յուլիս 5ին պաշտօնաթերթին մէջ հրատարակուած շրջաբերականի մը համաձայն, այս երիտասարդները (բացի անոնցմէ որոնք ծառայած են բերդապահ զօրքին մէջ եւ ենթակայ են մասնաւոր կանոնի) պէտք էր արձակուէին ժամանակէն առաջ, Հոկտեմբեր մէկին, բայց իրենց օրինական շրջանը կը վերջանայ միայն Հոկտեմբեր 15ին։

Վարչապետը (պատերազմ. նախարար) չուզելով աւելի երկար ատեն դրօշի տակ պահել նորակոչները, որոշեց որ անոնք արձակուին Հոկտեմբեր 15ին։

2, 3 եւ 8 թուագրուած պահեստները, որոնք դրօշի տակ առնուեցան վերջերս, արձակուած պիտի ըլլան մինչեւ յառաջիկայ երեքշաբթի, մէջն ըլլալով Մաժինոյի գծին զինուորները։

Իսկ նորագիրներու զինուորագրութիւնը, որ նշանակուած էր Հոկտեմբեր 19ին եւ 20ին, պիտի կատարուի Նոյեմբեր 3ին եւ 4ին։

Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը Էնգիւրիի մէջ

Էնգիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 4).—

Թուրք կառավարութիւնը ջերմ ընդունելութիւն սարքած է Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի, որ պիտի մնայ երեք օր։

Պերլինի թրքական դեսպան Համտի Արբակ պէյ այստեղ եկաւ, որպէսզի մասնակցի այն բանակցութիւններուն, որոնք տեղի պիտի ունենան Հէր Ֆունքի եւ Թուրք նախարարներու միջեւ։

Հէր Ֆունքի առաքելութեան նպատակն է ստեղծել նոր առեւտրական ճամբայ մը Հնդկաստանէն դէպի միջին Եւրոպա՝ Մերձաւոր Արեւելքի, Թուրքիոյ, Սեւ Ծովու եւ Դանուբի վրայով, դուրս ձգելով Կարմիր ու Միջերկրական ծովերը։

Եթէ այս ծրագիրը յաջողի, այն ատեն Գերմանիա պիտի գրաւէ տիրական դիրք Պալքաններու մէջ եւ իր ազդեցութիւնը զգալապէս պիտի զօրանայ Մօտաւոր Արեւելքի մէջ։

Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ մերձեցումը

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց դեսպան մը նշանակել Հռոմի համար ուր դեսպանութիւնը թափուր կը մնար երկու տարիէ ի վեր։ Այս որոշումը մեծ գոհունակութիւն պատճառեց Իտալիոյ մէջ, մանաւանդ որ անոր անմիջական հետեւանքը պիտի ըլլայ կայսրութեան (Եթովպիոյ գրաւման) ճանաչումը։ Ամէնքն ալ այս կարգադրութիւնը կը նկատեն իբրեւ ուղղակի հետեւանքը Միւնիխի տեսակցութեան։

Այս առթիւ ըսենք որ 1936 դեկտեմբերին Ֆրանսա հետեւելով Անգլիոյ, փաստօրէն ճանչցած էր Եթովպիոյ գրաւումը, ջնջելով Առտիս Ապէպայի դեսպանութիւնը։ Այս անգամ Ֆրանսա դեսպան նշանակելով, իրաւապէս ալ պիտի ճանչնայ գրաւումը։ Դեսպանութեան առաջին թեկնածու կը համարուի Պերլինի դեսպանը, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ։

*** Անգլիական թերթ մը պարզելով Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց բարւոքումը, կը գրէ թէ մօտերս համաձայնութիւն պիտի կնքուի այդ երկու երկիրներուն եւ Անգլիոյ միջեւ, սպանիական հարցի մասին։ Այս եռեակ համաձայնութիւնը, որուն պիտի միանայ նաեւ Գերմանիա, հիմնուած է հետեւեալ սկզբունքներուն վրայ.—

1. Սպանիոյ քաղաքացիական պատերազմին երկու կողմերը կրնան պայքարը շարունակել մինչեւ վերջը, առանց արտաքին օգնութեան։ 2. Օտար կամաւորները պէտք է ետ կանչուին անյապաղ։ 3. Պատերազմիկները այսուհետեւ պիտի զրկուին թէ զինուորի, թէ զէնքի եւ թէ ռազմանիւթի օգնութենէ։

Նոր զինակիցներ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ (Հոկտեմբեր 3).—

Զրոյց մը շրջան կ'ընէ, թէ հեռաւոր Արեւելքի կարմիր բանակի հրամանատար մարաջախտ Պլիւխէր պաշտօնազուրկ եղած է եւ այժմ հսկողութեան տակ կը պահուի Մոսկուայի իր տան մէջ։

Այսօրուան պաշտօնաթերթը կը հրատարակէ հրամանագիր մը, որով Նիքոլա Քրիլէնկօ եւ 92 խորհրդային քաղաքացիներ կը զրկուին իրենց պատուանշաններէն։ Անոնցմէ չորսը արդէն գնդակահարուած են, եւ կը հաւատուի թէ Քրիլէնքօ եւս այդ բախտին արժանացած է արդէն։

*** Խ. Միութեան գործավարներու խորհուրդի փոխ-նախագահ (փոխ վարչապետ) նշանակուեցաւ Բուլգանին, պետական դրամատան նախագահը, յաջորդելով Չուբարի (Ուկրայնացի)։ Միւս երկու փոխ–նախագահներն են Միկոյեան եւ Լազար Քականովիչ։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ բրիտանական մարզպանը յանկարծ Լոնտոն մեկնեցաւ օդանաւով, իբրեւ հետեւանք նոր բարդութեանց։ Կացութիւնը խիստ չափազանց շատ ծանր է, մանաւանդ հիւսիսային շրջանին մէջ։ Հեռագրական բոլոր հաղորդակցութիւններ խզուած են, գիծերու աւերման հետեւանքով։ Անգլ. կառավարութիւնը նոր զինուորներ ճամբայ հանեց դէպի Պաղեստին։ Հոկտ. հինգին բուռն ճակատամարտ մը տեղի ունեցաւ Գալիլիոյ լճին առք, անգլիացի զինուորներու եւ արաբ ըմբոստներու միջեւ։ 80 Արաբներ սպաննուեցան։

ԿԻՆ ՄԸ ԵՒ ԵՐԿՈՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՆԵՐ կացինով գլխատուեցան Պերլինի մէջ, իբրեւ հայրենադաւ, ամբաստանուած ըլլալով թէ լրտեսութիւն կատարած են ի հաշիւ օտար պետութեան մը։

ԱՆԳԼԻՈՅ երեսփ. ժողովին վիճաբանութեանց ընթացքին, նախկին նախարար Չըրչիլ քննադատելով Միւնիխի համաձայնութիւնը, յայտարարեց թէ ան «մեծ աղէտ մը կը կազմէ Ֆրանսայի եւ Մեծն Բրիտանիոյ համար։ Տապալեցաւ սրբուեցաւ Կեդր. Եւրոպայի զինակցութեանց այն ցանցը որուն վրայ հիմնուած էր Ֆրանսա իր ապահովութիւնը»։ Ուրիշներ ալ խիստ քննադատութիւններ ուղղեցին, բայց եւ այնպէս վստահութեան քուէն ապահովուած է։

ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ զինուորութիւն հաստատելու համար օրինագիծ մը ներկայացուեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին, իբրեւ հետեւանք վերջին դէպքերուն։ Լորտերու ժողովն ալ օրինագիծ մը ըստացած է, նոյն բովանդակութեամբ։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ՆՈՒԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Բելճիա եւ Իտալիա .... 2.. ֆրանք 140 ֆրանք
Օտար երկիրներ .... 2.. ֆրանք 1.. ֆրանք

ՇԱԲԱԹ
8
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI
8 Octobre
1938

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3855

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀԱՆԴԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ...

Դարագաները բոլորովին տարբեր են։ Բայց, չատ մը տեսակէտով, ի՞նչքան իրարու կը նմանին չեխական ողբերգութիւնն ...սպիականը։ Եւ կամ հայկականը :

Օրուան հզօրները գլուխ գլխի տուին եւ արձակեցին վճիռ մը՝ ...բռնակալութեան գոհին :

Այո, փափկանկատութիւնն ալ իր տեղը ունեցաւ։ Իրաւար... բարեհաճեցան գոհը տեղեակ պահել անցուդարձէն, օրը օրին ...ամը ժամուն։ Նոյնիսկ լուր ղրկեցին որ ան պատուիրակներ ...րկէ Միւնիխ, ի հարկին խորհրդակցելու համար :

Եւ սակայն, այդ պատուիրակները ունէին միայն մէկ իրա... սպասել իրենց հիւրանոցին կամ յարակից սրահի մը մէջ, ...իրա համար տրուած որոշումը :

Այդպէս ալ եղաւ : Դատաւորները արձակեցին վճիռը, եւ հաղորդեցին պատուիրակներուն, որպէսզի Փրակա տանին եւ անմիջապէս ձեռնարկեն գործադրութեան :

Հալա բողոքելու իրաւո՞ւնքը :

Այդ ալ չեն զլանար։ Գործադրէ՛, յետոյ կրնաս բողոքել ուզածիդ չափ :

Անհաւասարի նոր պարագայ մը։

Օրուան լուրերը կ՚ըսեն թէ գերմանական զօրքը մտած է շրջան մը որ նախատեսուած չէր Միւնիխի համաձայնութեամբ

Չեխական կառավարութիւնը պատճառաբանեալ բողոքագիր մը ուղղած է Պերլին, միջազգային յանձնաժողովին։ Բողոքագիրը կ՚ըսէ թէ Գերմանացիները անցած են ազգագրական սահմանները :

— Անոնք կ՚ուզեն կարելի եղածին չափ շատ հող գրաւել, հարուստ քաղաքներով, ճարտարարուեստական կեդրոններով եւ հաղորդակցութեան կարեւոր ճամբաներով։ Այդ քաղաքները եւ կեդրոնները իսկ եւ իսկ չեխոսլովաքեան են, ուր չեխոսլովաք մեծամասնութիւն մը կը բնակի։ Այս կերպով Գերմանիոյ կցուած պիտի ըլլան 815,000 Չեխեր։ Յետոյ Գերմանիոյ ներկայացուցիչները կը պահանջեն հանրաքուէ կատարել կարգ մը շրջաններու մէջ ուր գերման բնակչութիւնը հազիւ 0.2-6.5 առ հարիւր կը կազմէ։ Այդ շրջաններուն մէջ կ՚ապրին 1.116.000 Չեխեր եւ միայն 14.000 Գերմաններ »:

Պատասխա՞նը,— համակերպեցէք։ Բողոքագրի մասին ալ «պարտ ու պատշաճը» կը տնօրինուի ...

Իսկ ազգին մարդիկ արդէն ձեռնարկած են վսե՛մ եւ ազնուական գործի մը,— հանգանակութիւն։ Ծիշդ ինչպէս հայոցինը ...արուածներուն առեն, երբ մարդասէրներ, միսիոնարներ եւ մայրապետներ ասպարէզ կը նետուէին, դրամ, հագուստ - կապուստ, հաց կամ դեղ ճարելու համար «մնացորդաց»:

Հանգանակութեան կոչ մը ուղղած է Քէնթըրպըրիի արքեպիսկոպոսը, ուժ տալու համար Լոնտոնի լորտ — քաղաքապետին նախաձեռնութեան։ (Ցիշեցէք լորտ Մէյըրս Ֆընտը):

Հանգանակութիւն կը կատարեն ընկերվարական կուսակցութիւնները, Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ ուրիշ երկիրներու մէջ։ Անգլիականը տրամադրեց 2000 ոսկի, Ֆրանսականը՝ 10.000 ֆրանք ։

Հանգանակութեան ձեռնարկած են բազմաթիւ թերթեր, առանց կուսակցական խտրութեան, բայց ընդհանրապէս ձախակողմեան.

Հանգանակութեան հանճարե՛ղ միջոց մը կ՚առաջարկէ Փարիզի արմատական պաշտօնաթերթը, «Լ՚էօվռ»ը, 60 միլիոն Փրանք ...արելու համար :

Ինչպէս,— ազգային հանգանակութեանց « օրեր» սահմանելով, մասնակցութեամբ նախկին ռազմիկներու, երիտասարդական կազմակերպութեանց եւն.։ Այս ձեռնարկին առթիւ, օգնութեան կը կանչուի նաեւ ... Ազգային վիճակահանութիւնը :

— « Գիտենք որ 150 միլիոնի միջին շարք մը զուտ շահ կ՚ապրանքէ 45 միլիոն ֆրանք, որուն վրայ կարելի է աւելցնել պետութեան մէկ նպաստը եւ տուրք մը (բաժին) պարգեւներու վրայ․ ...ովհետեւ նպատակայարմար է կանխաւ խնդրել շահողներէն որ տրամադրեն իրենց վաստակին կարեւոր մէկ մասը։ Այսպէս, շնորհիւ հաղաղութեան վիճակախաղի մէկ շարքին, կարելի պիտի ըլլայ անմիջապէս Փրակա դրկել 60 միլիոնի գումար մը»:

Ինչպէս կը տեսնէք, մարդիկ լրջօրէն գործի ձեռնարկած են, վէրքեր ամոքելու համար :

Կը մեղադրե՞նք։ Բա՛ւ լեցէ, պիտի ըսէր մեր վարժապետը։

Պարզապէս պատմութիւն կը պատմենք։ Պատմութիւնը «փոքրիկ դաշնակիցներու», դիւրահաւան եւ անճար ժողովուրդներու, որոնք միշտ իրարու կը նմանին իրենց ճակատագրով, ո՛ր աստղին տակ ալ ինկած ըլլան։ Եւ պատմութիւնը զօրաւորներուն, որոնք միշտ ջուրին — կամ արիւնին — երեսը կ՚ելլեն, աշխարհը բաժնելով իրենց միջեւ, եւ փշրանքներ նետելով զոհերուն առջեւ,— հանգանակութի՛ւն:

Թշուա՛ռ ժողովուրդներ, տակաւին քանի՜ տարի պիտի բամէք այդ փշրանքներու լեղին, նստած արեան ճապաղիքներու մէջ կամ աւերակներու վրայ ...

Հանգանակութիւններով — մուրացկանութեամբ — չէ՞ որ կը փակէ Ազգերու Դաշնակցութիւնն ալ, 1920էն ի վեր, նըպաստ բաշխելով հայկական հողարատ տարագիրներու, փոխանակ տարրական արդարութեան,— ափ մը հող իրենց սեփական հայրենիքէն եւ ազատութիւն :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՇՈՒՆԴԱԼԻՑ ՋՐՈՅՑՆԵՐՈՒ ԱՌԹԻՒ

«ԶԳԵՑԷՔ ՈՐ ԼՈՒՌ ՈՒ ՄՈՒՆՋ ԱՇԽԱՏԻՄ»

Լիազօրութեան օրէնքը հազիւ քուէարկուած, չնդալից զրոյցներ սկսան շրջիլ, կառավարութեան մտադրութեանց մասին։

Վարչապետ Պ. Տալատիէ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ այս առթիւ, հանդարտեցնելու համար հանրային կարծիքը․

— « Խորհրդարանէն ստացայ անհրաժեշտ լիազօրութիւնները, երկրին ելեւմուտքը բարւոքելու եւ տնտեսական գործունէութիւնը բազմապատկելու համար։ Խորհրդարանին փակումէն հազիւ քանի մը ժամ վերջը, սկսաւ զուշակութեանց եւ սուտ լուրերու տեղատարափը։ Մարդիկ մրցումի ելան ամէնէն այլանդակ տնօրինութիւնները յերիւրելու, ամէնէն աւելի լաւատեղեակ երեւալու համար։ Աւելորդ է ըսել թէ այդպիսի մարդանքներու հետեւանքը կ՚ըլլայ վրդովել հանրային կարծիքը եւ մտահոգութիւն պատճառել ճիշդ այն պահուն ուր ընդհանրական վստահութիւնը կը վերահաստատուի։ Վճռած եմ վերջ տալ այս բոլոր չարաչուք քմայքներուն։ Եթէ անոնք շարունակուին, պիտի չվարանիմ ձեռք առնել անհրաժեշտ տնօրինութիւնները։ Ես ինքս վճռապէս ստանձնած եմ ամէնէն ծանր պատասխանատուութիւնները։ Շա՞տ է պահանջել որ հանգիստ ձգեն զիս, լուռ ու մունջ աշխատելու համար։ Լուրջ եւ խոր ուսումնասիրութենէ մը վերջ, եւ յարմար դատած պահուս է որ, անշուշտ օրերով աշխատելէ ետք, պիտի տամ արդար եւ օգտակար որոշումները։ Ուստի կը խնդրեմ բոլոր Ֆրանսացիներէն որ բացարձակապէս հաւատք չընծայեն շրջած լուրերուն։ Ես սովորութիւն չունիմ ոեւէ մէկուն յայտնելու իմ որոշումներս։ Կը յուսամ թէ Ֆրանսացիները կառավարութեան որոշումներուն պիտի սպասեն նոյն հանդարտութեամբ ինչպէս մեր անցուցած փորձառուոր օրերուն ։»

*** Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն (29 սեպտեմբեր), ոսկի պահեստը 43.01էն ինկած էր 38.27 առ հարիւրի, Միւնիխի համաձայնութեան նախընթաց շաբթուն։ Այս գրեթէ աննախընթաց անկումը, որ ոսկիի համեմատութիւնը իջեցուց 35 առ հարիւրի օրինական համեմատութենէն միայն 3 կէտ վեր, մասամբ հետեւանք էր Ֆրանսական դրամի «արտագաղթ»ին, բայց մեծ մասով արդիւնք՝ մօտ 15,000,000.000 ֆրանքի նոր թղթադրամներու շրջաբերութիւն։ Կառավարութիւնը ստիպուած էր այս միջոցին դիմել, գոհացնելու համար անոնք որ իրենց դրամները ետ կը քաշէին տագնապի օրերուն, մանաւանդ որ, վճռած էր մորաթորիում չկատարել ։

Պաշտօնական շրջանակներու մէջ կը հաւատեն թէ կացութիւնը արագօրէն բարւոքած է հոկտեմբեր մէկէն սկսեալ, երբ արտասահման փոխադրուած գումարները սկսան վերադառնալ, ինչպէս կը ցուցնէ Ֆրանքի արժէքին բարելաւումը :

Արտաքին նախարարին զեկուցումը միջազգային կացութեան մասին

Երեկ. Ժողովին արտաքին գործերու յանձնախումբը առջի օր լսեց արտաքին նախարարին մանրամասն զեկուցումը՝ միջազգային կացութեան մասին :

Պ. Ժորժ Պոնէ երկարօրէն պարզեց այն անցուդարձը որ յանգեցաւ Միւնիխի համաձայնութեան։ Եւ շեշտեց ․

— « Մեծ հոգեր կը ծանրանան մեր վրայ։ Ֆրանսա ամէն ջանք ի գործ պիտի դնէ իր պարտականութիւնները կատարելու համար։ Բայց ժողովուրդը պէտք չէ մոռնայ այն տագնապալի ժամերը զոր ապրեցաւ։ Ան իր ցանկացած ապահովութիւնը պէտք է սպասէ ոչ թէ դիւանագիտութենէն, այլ իր իսկ անձնական ճիգէն»:

Ներկաները չարք մը հարցումներ ուղղեցին, զեկուցումէն վերջը։ Նախարարը հաստատեց թէ իտալական կառավարութեան հաւանութիւնը խնդրուած է, դեսպան մը ղրկելու համար, թէ Չեխոսլովաքիոյ նոր կառավարութիւնը պիտի շարունակէ իր աւանդական բարեկամութիւնը Ֆրանսայի հետ, թէ սեպտեմբեր 30ի անգլեւգերմանական յայտարարութիւնը երբեք չի վնասեր Անգլիոյ յանձնառութեանց, ի հարկին օգնելու համար Ֆրանսայի։ Յետոյ հաւաստեց թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կ՚ուզեն օգնել Չեխոսլովաքիոյ վերակազմութեան, տնտեսական եւ ելմտական գետնի վրայ :

*** Վիճաբանութեանց ընթացքին, ընկերվարական երեսփոխան Կրումպաք պատմեց թէ Հիթլէր շնորհակալութեան հեռագիր մը ուղղած է Պ. Ֆլանտէնի, անոր շնորհաւորութեանց առթիւ, յոյս յայտնելով որ նախկին վարչապետը պիտի շարունակէ իր ջանքերը, «կատարեալ համաձայնութիւն եւ գործակցութիւն հաստատելու համար Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ միջեւ »:

Այս յայտնութիւնը մեծ յուզում պատճառեց ժողովականներուն, եւ ընկերվարական երեսփոխանը նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեց արտաքին նախարարին, որ չպատասխանեց։ Պ. Ֆլանտէն ալ պահ մը լուռ մնալէ վերջ, յայտարարեց.

— « Թոյլ տուէք որ զանց առնեմ այս միջադէպը։ Ես այստեղ եկած չեմ պատասխանելու Պ. Սալոմոն Կրումպաքի։ Անոր պա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԲԱԲԵԼՈՆ

Երբեք փորձա՞ծ էք աչքէ անցրնել խորհրդարանի վիճաբանութիւնները, — ֆրանսական կամ անգլիական։

Այդպիսի փորձութեան մը մատնուեցայ առջի օր, քիչ մը լուսաբանուելու համար, բայց կարծես առելի մթնց հարիզոնը :

Ահա Ֆրանսայի երեսփ. ժողովին նիստը, որ տեւեց երեքշաբթի իրիկուն ժամը 3էն մինչեւ չորեքշաբթի առտու 5.35:

Օրակարգը՝ վարչապետին զեկուցումը Միւնիխի համաձայնութեան եւ միջազգային կացութեան մասին։

Զեկուցման ընթերցումէն վերջը, իւրաքանչիւր խմբակցութեան ներկայացուցիչը բեմ կը բարձրանայ, իր տեսութիւնները պարզելու համար :

Առաջին անգամ կը խօսի բոլշեւիկներու ներկայացուցիչը, Պ. Կապրիէլ Փէրի։ Բնականաբար սաղ - պղպեղ ճառ մը, Միւնիխի համաձայնութիւնը կոչակելով անձնատուութիւն եւ նըւաստացում, սպառնալիքի առջեւ :

« Շատ չուտ մոռցաք որ Փրակա ժամանակին բողոքած է Ֆրանսայի յօչոտման դէմ ... Մինչեւ Միւնիխի բանակայ վճիռը կարելի էր հաւատալ թէ չեխոսլովաք պատնէշը, պահպանելով Պալքաններու ճամբան, ի հարկին կը պաշտպանէր նաեւ Ֆրանսական կուրծքերը։ Այդ պատնէշը տապալեցաւ։ Միեւնոյն ատեն, դուք ... փորձելով ժողովուրդներու վստահութիւնը Ֆրանսայի վրայ. ապացուցիք աշխարհի թէ վտանգաւոր է բարեկամ ըլլալ Ֆրանսայի »:

Թուին ազգայնական մը, Փարիզի երեսփոխան Քէրիլիս, խմբագիր «Էքօփոքի», նոյնպէս կը քննադատէ համաձայնութիւնը, տրտնջալով թէ փրանսան աւելի տկարացաւ, Չեխոսլովաքիոյ խորտակումով :

— « Չեխոսլովաքիան, որուն կապուած էինք զինակցութեան դաշնագրով մը եւ նուիրական յանձնառութիւններով, ձգուեցաւ իր բախտին : Այն տագնապը որմէ այնքան տառապեցաւ, հետեւանքն էր ահարկու սպառքարի մը, որու ընթացքին կաշառաբոյր ոսկին ալ իր դերը կատարեց, Գերմանիոյ սպառնալիքներէն առաջ.. Չինուորական տեսակէտով, այն 30 — 40 զօրաբաժինները զորս անշարժութեան պիտի դատապարտէր Չեխոսլովաքիա, այժմ տրամադրելի պիտի ըլլան, եթէ քանի մը ամիսէն ուրիշ ազդարարութիւններ ալ ուղղուին մեզի»:

Անկախ եւ յեղափոխական երեսփոխան մը, որ իր կռնակը տուած է գիրացիներուն, վերակազմելու համար փրանսական պետութիւնը, կ՚ողջա՞յնէ բանախօսութեամբ մը, գնահատելով գոյացած համաձայնութիւնը.

— « Կ՚ըմբռնեմ որ շատեր ժխտեն ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքը, բայց կայ մէկը որուն ըրածը զիրքը չեմ ըմբռներ։ Այդ է՝ մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի ։ Մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի, որուն ... (Իւմանիթէ) 1933 յունիս 24ին այդ իրաւունքը կը պահանջէր Ալզաս Լորէնի համար, մեր պաշտօնակիցը Կապրիէլ Փէրի, անդամ Գ. Միջազգայինի, որ իր հինգերորդ համագումարին մէջ, Չեխոսլովաքիոյ գոյութիւնն անգամ կ՚ուրանար եւ չեխ համայնավարները կը հրաւիրէր բաժնուիլ անկէ, կը յայտարարէր այս բեմէն.— « Մեր բովանդակ համակրանքը Չեխոսլովաքիոյ աշխատաւոր բազմութեանց եւ ազգային փոքրամասնութեանց, սլովաք, գերման, հրեայ, հունգար, որ կը հարստահարուին Փրակայի կեդրոնական իշխանութեան կողմէ »:

Գոյնզգոյն գռեհիկներու շարք մըն ալ յաջորդով, այս անգամ բրիտանկան խորհրդարանէն, որուն վիճաբանութիւնները աւելի երկար տեւեցին, — երեք օր :

Երբ զոհ չմնաք, մնացեալը կը լրացնէք... Ղալաթիոյ ազգ. ժողովի ատենագրութիւններէն (Է՜ր երբեմն)։

Վ.ԱՀԷ

ՖՐԱՆՍԱՑԻ ՍՊԱՅ ՄԸ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՒ ԱՆՏԻՈՔԻ ՄԷՋ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն թէ Ֆրանսացի սպայ մը սպաննուած է Անտիոքի մէջ։ «Քրօնիկ»ի թղթակիցը կը գրէ.—

Թրքական պահականոցի մը առջեւէն անցած ժամանակ, տեղակալ Շապօ տեսաւ որ Թուրք զինուորները բարեւ չեն տար : Երբ դիտողութիւն ըրաւ, Թուրք ենթասպայ մը եկաւ եւ վէճի բռնուեցաւ։ Յետոյ ալ, դատը շահելու համար, քաշեց ատրճանակը եւ պարպեց տեղակալ Շապոյի վրայ, որ երեք գնդակ ստացաւ։

Թուրք հրամանատարը ձերբակալեց ենթասպան։ Թուրք բարձրաստիճան սպայ մըն ալ յօժարեցաւ իր արիւնը փոխանցել վիրաւորին, բայց ուշ էր։ Տեղակալ Շապօ մեռած էր։ Ի՞նչ պատիժ պիտի տրուի մարդասպան ենթասպային :

*** Հալէպի «Էքլէր տիւ Նօր» թերթն ալ այսպէս կը պատմէ դէպքը.— Տեսնելով որ երեք Թուրք զինուորներ չեն բարեւեր իրեն, տեղակալ Շապօ դիտողութիւն կ՚ընէ, քանի որ Ֆրանսական եւ Թրքական սպայակոյտները պարտաւորիչ դարձուցած են փոխադարձ բարեւը : Այս միջոցին վրայ կը հասնի Թուրք ենթասպայ մը, եւ առանց բառ մը ըսելու, ատրճանակի երեք գնդակ կը պարպէ Ֆրանսացի սպայի ստամոքսին վրայ :

Վիրաւորը անմիջապէս կը փոխադրուի Հալէպի զինուորական հիւանդանոցը, բայց կը մեռնի հակառակ բոլոր խնամքներուն ։ Արիւնի փոխանցման պէտք տեսնուած ըլլալով, Հաթայի Թրքական ուժերու հրամանատարը՝ գնդապետ Շաքիր, ազնուական շարժուձեւով մը վազեց վիրաւորին սնարին մօտ եւ տրամադիր եղաւ իր արիւնը տալու ։

Թուրք զինուորական իշխանութիւնը ցաւ յայտնեց Գնդ. Քոլէի։ Միւս կողմէ խիստ միջոցներ ձեռք առնուած են յանցաւորին դէմ, որ արդէն բանտարկուած է ։ Ձերբակալուած են նաեւ անոր մեղսակիցները ։

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ կը շրջին մարաջախտ Պլիւխէրի մասին։ Զրոյցի մը համաձայն, անձնասպան եղած է ։ Ամէն պարագայի մէջ, մարաջախտը Ծայր. Արեւելք չի գտնուիր ։

800 ԲԱՆՎՈՐՆԵՐ բռնի գրաւած ըլլալով Սանսոն գործարանը (Գուլոնէր - Գիյեանքուր), շրջուն պահակները միջամտեցին եւ կէս ժամէն պարպեցին հաստատութիւնը ։

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց, կազմել ծովեզերեայ պաշտպանութեան տորմիղ մը։ Այս նպատակով՝ պիտի գնէ արդիական թեթեւ յածանաւեր եւ պիտի հիմնէ ծովային սպաներու վարժարան մը։ Կառավարութիւնը որոշեց նաեւ հիմնել կեդրոնական պետական դրամատուն մը, թղթադրամ շրջաբերութեան հանելու իրաւունքով ։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՍԿԻԶԲՆ ԵՐԿԱՆՑ...

Քաղաքական տագնապը, որ վերջացող ամսուն ծանրօրէն նստած էր բովանդակ Եւրոպայի ուսերուն, անցաւ։ Միւնիխի համաձայնութեամբ փարատեցաւ պատերազմի անմիջական սպառնալիքը։

Եւ այժմ, ջիղերու համեմատական հանդարտութեան մէջ, հնարաւոր է նայիլ ետ եւ վայրկեան մը պաղարիւնով կշռել եղէն ու շահը։

Ամէնէն առաջ պէտք է ըսել, որ խաղաղութիւնը փրկողը եղաւ, բազմաթիւ ազդակներու կարգին, նոյնինքն Չեխոսլովաքիան, ինչպէս իրաւամբ կը նկատէր Գ. Իտըն անգլիական խորհրդարանին մէջ։

Այս փոքրիկ երկիրն էր, որ կրցաւ զոհել առաւելագոյն չափով. հաշուեցաւ մօտ 40.000 քառ. քիլոմէթր հողի եւ մօտ 4.500.000 բնակչութեան կորուստին հետ։ Պատմութեան մէջ երբեք, առանց զէնք արձակելու եւ ռազմադաշտի վրայ խորտակուելու, այսպիսի դաժան անձնատուութեան պայմաններ թելադրուած չէին ոեւէ ազգի։ Եւ երբեք ոեւէ ազգ այսքան հերոսաբար, ակռաները սեղմած ու սրտին վրայ քար դրած, չէր դիմագրաւած այսպիսի աննախընթաց անձնատուութիւն մը։ Չեխեան զոհեց խաղաղութեան համար, տեղի տուաւ ապրելու համար։ Եւ ինչպէս իր աշխատաւորական պայքարը եղած էր դիւցազնական ու առաքելական 20տարի առաջ, իր անդամատումն ալ եղաւ առաքելական ու դիւցազնական։ Որովհետեւ ան կրնար, գլուխը տաք մէկ րոպէին, ինքզինքը փշրել անխառն ինքնասպանութեան ժայռին վրայ, իր ետեւէն համայն մարդկութիւնը մխրճելով արեան գեհենի մէջ։

Այլեւս զարմանալի չէ, որ Զուտէթեան շրջանները Գերմանիոյ վիճելէ ետք Փրակայի վարիչները իրաւունք տուած կը յանձնեն Թէշէնը Լեհիոյն եւ վաղն ալ հունգարական շրջանները՝ Հունգարիոյ։ Միւնիխի համաձայնագրէն ետք,— Փրակա խորապէս գիտէ— պիտի վերածնի Նոր Չեխոսլովաքիա մը, իրապէս ազգային ու միատարր, մօտ 10 միլիոն բնակչութեամբ ու 100.000 քառ. քիլոմեթր տարածութեամբ, ուր չեխ ու սլովաք երկու քոյր ազգութիւններ պիտի ապրին ազգային լիակատար անկախութեան մէջ։

Եւ ասիկա շատ աւելի լաւ է թերեւս ապագային համար։ Երէկ Չեխոսլովաքիան ազգութիւններու խառնարան մըն էր, խճանկար պետութիւն մը, ուր հակամարտ շահեր ու հակումներ կը պժգացնէին ազգային ներդաշնակ զարգացման եւ բարգաւաճման հնարաւորութիւնները։ Պետութիւնը կը ծախսէր իր եկամուտներու մեծագոյն մասը ազգային պաշտպանութեան եւ պատրաստման վրայ, վարելով այնպիսի քաղաքականութիւն մը, որ զինք մշտնջենական հակամարտութեան մէջ կը պահէր իր դրացիներուն հետ,— Գերմանիա, Աւստրիա, Հունգարիա, Լեհաստան։— Երէկ ան հարկադրուած էր, իր գոյութիւնը պահպանելու մտահոգութեամբ, փոխադարձ օգնութեան դաշինքներ ստորագրել իր սահմաններէն հեռու մեծ պետութեանց հետ, մէկ կողմէն Ֆրանսայի եւ միւս կողմէն Խորհրդ. Միութեան հետ։

Այսօր այլեւս այսպիսի մտահոգութիւն ու այսպիսի գոյութեան մտմտուք չունի Նոր Չեխոսլովաքիան։ Ան պիտի ապահովուի չորս հզօրներու կողմէ, որոնց խօսքն ու երաշխիքը շատ աւելի կ'արժեն քան Ժընեւի մէջ տարին անգամ մը վիճաբանական ժողով սարքող Ազգաժողովը եւ կամ հաւաքական ապահովութեան անգոյն ու անզօր դաշինքները։

Չեխոսլովաքիան պիտի վերածուի չէզոք պետութեան մը, ինչպէս է Զուիցերիան, ուր նոր սահմանները անձեռնմխելի պիտի հռչակուին Լոնտոնի, Փարիզի, Պերլինի եւ Հռոմի կողմէ։ Ապահովութեան այս շղթան կ'արժէ այն զոհողութիւններն ու կորուստը, որոնք պարտադրուեցան այս զմայլելի ժողովուրդին։

Եւ պատճառ մը չկայ, որ այսուհետեւ Փրակա հիմնական վերագնահատումի չենթարկէ իր արտաքին քաղաքականութեան ուղեգիծը եւ չջանայ լեզու գտնել, բարի դրացիական յարաբերութիւն մշակել իր անմիջական հարեւաններուն հետ, ինչպէս Գերմանիա, Լեհաստան, Հունգարիա, որոնց հետ կապուած է առեւտրական, տնտեսական եւ այլ բազմաթիւ կապերով։ Փարիզ - Փրակա - Մոսկուա առանցքը չկրցաւ փրկել զինք։ Ինչո՞ւ չերջնել ճակատը եւ միջին դիրք չբռնել Լոնտոն-Փարիզ ու Պերլին-Հռոմ առանցքներուն հանդէպ հաւասարապէս.

Նոր Չեխոսլովաքիան կորսուած չէ, այլեւս խախուտ չէ, յուսաբեկ չէ։ Ան կենսունակ է եւ օժտուած ապրելու, անկախութեան ու ազգային կեանք ունենալու ամէն տուեալներով, ինչպէս կը շեշտէ Նոր վարչապետը՝ զօր. Սիրովի։

Եթէ Չեխոսլովաքիա չկարենար պահել իր ջիղերը, եթէ արժանապատուութեան հարցեր յարուցանէր, եւ կամ անոր վարիչները անձնատուր ըլլային րոպէական կիրքի եւ դէպքերուն գահավէժ ընթացք տային, տարակոյս չկայ որ ամէն ինչ պիտի կորսնցնէին։ Գերմանական ներխուժման առջեւ քար քարի վրայ պիտի չմնար երկրին մէջ եւ ոչ միայն հնարաւոր պիտի չըլլար յաղթանակ շահիլ, այլ ոչինչ պիտի փրկուէր, հոգ չէ թէ պատերազմէն ո'ր կողմը դուրս գար յաղթական։ Չեխոսլովաքիան պիտի սրբուէր քարտէսէն, եթէ չհասնէր Միւնիխի համաձայնութիւնը, ինչպէս գիտել տուաւ Անգլիոյ ներքին նախարար Սըր Սամուէլ Հոր խորհրդարանի մէջ։

✠

Այո, Միւնիխի համաձայնութեամբ ետ մղուեցաւ պատերազմի անմիջական վտանգը եւ խաղաղութիւնը վերահաստատուեցաւ, եթէ ներելի է այսպէս ըսել։

Բայց ի՞նչ խաղաղութիւն։ Կը թուի թէ աւելի շուտ զինադադար է քան իրական խաղաղութիւն։ Որովհետեւ, անուրանալի է,— ինչքան ալ գնահատելի ըլլան Չէմպըրլէնի ու Տալատիէի ճիգերը եւ ի՜նչքան ալ բարձր պոռան անոնք այս մասին իրենց խորհրդարաններուն մէջ— որ ժողովրդապետական հզօր երկիրները պարտութիւն կրեցին միահեծան (totalitaire) պետութեանց զէնքի սպառնալիքին առջեւ։

Հիթլէր յաղթեց առանց արիւն թափելու, ինչպէս յաղթած էր Սաար մտնելու եւ Աւստրիոյ Անշլուսը գլուխ հանելու առթիւ։ Պերլին-Հռոմ առանցքը իր խօսքը քալեցուց։

Եւ այստեղ է կացութեան ամէնէն բարդ ու ծանրակշիռ կողմը։ Երկու մեծ դիկտատորները, մինչեւ ակռաները զինուած, կազմ ու պատրաստ, յանկարծ կ'առաջադրեն իրենց պահանջները, կը խօսին իրենց դէմքերը եւ կը սպառնան պատերազմով։ Եւ ահա ժողովրդապետական երկիրները պարտաւորուած են քիչ մը դըժկամակիլ, իրար անցնիլ, բայց զիջիլ։ Կը նշանակէ՝ բիրտ ուժին առջեւ կը նահանջեն։ Մինչեւ ե՞րբ այս նահանջները... Ահա 20 տարի է, որ Լոնտոն ու Փարիզ նահանջի ճամբան են բռնած, մինչ Պերլին ու Հռոմ, աստիճանաբար յառաջ կը մղեն իրենց պահանջները, բռունցք կը ցուցնեն ու կը շահին։

Այս անհանդուրժելի պահանջկոտութեան առջեւ թումբ կանգնելու, զսպողական պատուար հանդիսանալու մտքով է թերեւս, որ Չէմպըրլէն շտապեցաւ Միւնիխի մէջ թուղթ ստորագրել Հիթլէրի հետ։ Այդպիսի մերձեցման կարգը Փարիզինն է այժմ՝ Պերլինի հետ։

Ի՞նչ է այս քայլին իմաստը։ Այն, որ ժողովրդապետական երկիրներու ղեկավարները սկսած են քիչ քիչ ըմբռնել, թէ Եւրոպայի փրկութեան բանալին չորսերու մերձեցման մէջն է։ Նախատօնակը կատարեց Չէմպըրլէն։ Այժմ պատրաստութիւններ կը տեսնուին մեծ պատարագին համար։ Կը թուի թէ բոլոր ճամբաները եւրոպական դիւանագիտութեան այսուհետեւ կը տանին դէպի չորսերու դաշինքը։ Ի վերջոյ չորս մեծերը պիտի կառավարեն աշխարհը։

Այս ճամբուն վրայ է որ զոհուեցաւ փոքր Չեխոսլովաքիան։ Եւ այսքանով չի սահմանափակուիր եղէնն ու շահը կորուստի գլուխը։ Ահա Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ խաղաղ մեկնիլ չկրցաւ, դիակի վերածուեցաւ։ Եթովպիոյ խորտակման ժամանակ, մինչեւ արիւնաքամ գէթ գոռոզութեամբ, բողոքի, վիշտի, պայքար մը աղմուկ կը լսէր։ Այս անգամ Ժընեւի անունն իսկ չկար։ Եւրոպան դուրս բերուեցաւ մեծ աղէտէ մը անխուսափելի սպառնալիքէն, բայց դուրս բերողը եղաւ ոչ թէ Ժընեւ, այլ Լոնտոնը գլխաւորաբար։

Ահա Խորհրդ. Միութիւնը, որ Միւնիխ իսկ չհրաւիրուեցաւ, հակառակ այն իրողութեան, որ անոր արտաքին գործոց նախարարը՝ Լիթվինով քայլ մը անգամ կը գտնուէր, հակառակ անոր որ դաշնակիցն էր Ֆրանսայի եւ աջակցութեան դաշինք ստորագրած էր Փրակայի հետ, հակառակ անոր որ վերջապէս աշխարհի մէկ մեծերուն կազմող պետութիւն է։ Խորհրդային երկիրը կղզիացուեցաւ ամբողջովին։

Ասիկա սկիզբն է երկանց, անտարակոյս, եթէ բոլոր ճամբաները կը տանին չորսերու դաշինքը, այդ ճամբաները վստահօրէն կը տանին նաեւ դէպի Թուրանական ամբողջական կղզիացումը։

Միւնիխի մէջ խնայուեցաւ Եւրոպային մեծ պատերազմը։ Միւնիխի մէջ դրուեցաւ սկիզբն երկանց...Խորհրդային Միութեան։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ՈՒՐՖԱՅԻ ԴԻՒՑԱԶՆԱՄԱՐՏԸ

(23րդ. տարեդարձին առթիւ)

Այո՛, դիւցազնամարտ մըն էր, հսկաներու, տիտաններու ահեղ մարտն էր, արի արանց ինքնապաշտպանութեան՝ պատուի ու ազգային արժանապատուութեան սրբազան ու անհաւասար կռիւն էր որ տեղի ունեցաւ 1915ին։

1915ին Սեպտեմբերի աշնան առաւօտ մը Եդեսիոյ տիտաններն ահարկու յանդգնութեամբ նետուեցան վայրագ ու նենգ թշնամիին՝ հազարաւոր կանոնաւոր ու անկանոն հորդաներուն վրայ, պայքարեցան— ինչպէս իրենց նախնիքները, դարեր շարունակ կուրծք տուած էն Պարսիկներուն, Արաբներուն, Թիւրքմէններուն— կուրծք տուին խիզախաբար՝ իրենց ակռաներով ու եղունգներով փորեցին ու կրծեցին պատմութեան կրանիթեայ էջերը, սերմանելով ազատութեան ու յեղափոխականութեան, վճռականութեան ու յանդգնութեան սրբազան սերմը։

Շատ է գրուած Ուրֆայի դիւցազնամարտին առթիւ, չեմ ուզեր ծանրանալ անոր փառայեղ անցեալին։ Այսօր վերյիշում մը կ'ուզեմ ընել ի յիշատակ անոնց՝ որ ինկան ցեղին ազատագրութեան եւ գոյութեան պայքարին սրբազան ճամբուն վրայ։ Այս առթիւ անտիպ դրուագ մը։ Շապին Գարահիսարցի Սիմոն Զարաչեան կը պատմէ —

«1915ին Պոլսէն տեղահանուեցայ յաղթաթիւ ընտանիքներու հետ դէպի Սուրիա։ Ամէն Հայ տեսած է այդ արհաւիրքի օրերը, ամէն կողմ նախճիր, ջարդ, բռնաբարութիւն, խողխողում։ Մենք ալ անցանք այդ տառապանքի ճամբէն, տեսանք ամէն խժդժութիւն. անցանք Կիլիկիայէն, Սուրիայէն, անցանք Եփրատէն։ Այդ օրերուն Եփրատի ջուրը կարմիր էր ու հազարաւոր դիակներ կը ծփային անոր ալիքներուն վրայ։ Հազարաւորներ եզերքը նետուած իրենց բողոք Եհովային կուրացած աչքերը բանալու։ Վերջապէս մտանք Միջագետք, օրրանն հին դարերու քաղաքակրթութեան։ Երբեմնի բեղնաւոր շրջանը այդ օրերուն ջարդերու եւ բարբարոսութեան կեդրոն էր դարձած։ Մեր անցած ճամբուն ամբողջ երկարութեան, կիներու, մանուկներու եւ ծերերու դիակներ էին փռուած։ Այս տեսարանը միայն կը բաւէր ամէն երկվայրկեան մահը երեւակայելու։ Այս սահմռկեցուցիչ տեսարանը մեր բանականութիւնը խորտակած էր։ Բոլոր այս սարսռեցուցիչ երեւոյթին վրայ աւելցուցէք ժանտամահներու վայրենի փեթակեռումը։ Արդէն կենդանի մեռեալներ էինք։

Հոկտեմբերի իրիկուն մը յանկարծ երկար ճանապարհներէ անցնելէ վերջ հասանք վայր մը ուր ապառաժ ճեղքուած անցք մը անցանք ու սկսանք զառիվար իջնել։ Հազիւ սկսած էր քաղաքի մը առուերը նշմարուիլ, հեռու հորիզոնին ծայրը, (ինչպէս կ'երեւի Ազատաստ պողողի կիրճն է ուրկէ կը նշմարուին քաղաքին հիւսիսային եւ հարաւային մասերը)։ Հոս ոստիկանները սկսան նեղել մեզ։ Վերջալոյսի մօտ էր։ Նախազգացումէ բռնուած կը սարսափէին ու այդ վախէն մեզ կը նեղէին ու կ'ըսէին.— «Շուտ քալեցէք, մութը չկոխած Ուրֆա մտնենք, հոս ձեր բարաւոր եղբայրները պիտի տեսնէք»։ Կարաւանը յոգնած, անօթի, ծարաւ, շատեր արդէն ճամբան աջ ու ձախ կողմերը կ'իյնային ուժասպառ, անխնայ հարուածներուն տակ։ Յոգնած կարաւանը ստիպուած էր գրեթէ վազել դէպի ... ինկածներուն վրայ կոխկռտելով։ Գայլերէն հալածուած ոչխարի հօտի մը կը նմանէինք։ Մեր ուժերը կը հատնէին, չէինք մտածեր քաղաք հասնելու, հոն օգնութիւն մը երազելով, առանց գիտնալու թէ կռուի թոհ ու բոհին մէջ Թուրքը աւելի անհանդուրժող պիտի ըլլար, ինչպէս իր սովորութիւնն է միշտ ոճիրներէն վրէժ լուծել։ Ուրֆայի քաջերէն չէր կրնար վրէժ լուծել, ուրեմն մեզմէ պիտի յագեցնէր իր բարբարոս բնազդը։

Ահա այս թոհ ու բոհին մէջ հազիւ երկու հարիւր մեթր դէպի քաղաք յառաջացած, յանկարծ անակնկալ պայթիւն մը, սոսկալի հրացանաձգութիւն մը։ Բոլորս սմքեցանք եւ սկսանք քարերուն տակ ճանապարհին երկու կողմը փորուածքներուն մէջ ապաստանիլ կարծելով թէ հոս պիտի ջարդէին մեզ։ Շատեր ճամբուն մէջ ուժասպառ ինկած էին։ Սարսափելի էր տեսարանը։

Այս վիճակը եւ հրացանաձգութիւնը տեւեցին մօտաւորապէս կէս ժամ։ Մեր «պահապան» ոստիկաններէն քանի չափ ինկած էին իրենց ձիերով։ Զարմանալի էր ոստիկաններէն շատ ձիեր ինկած էին։ Կռուողները նախ ձիերն էր որ կը սպաննէին։ Վերջապէս մօտ վեց հոգի ամառհարի պէս մօտեցած մեզի, նախ վիրաւոր ոստիկանները սպաննեցին, մօտաւորապէս 20 հոգի. անոնց զէնքերն ու փամփշտակալները հաւաքեցին, մեզի մօտենալով յայտնեցին թէ Հայեր են, Ուրֆացի։ Զարմանալի այն էր, որ երբեք կինիր էին։ Ձիերը զէնքին ինկած կը խրխնջային։ Վիրաւոր ոստիկանները կը գերեկցային մեզ որ ազատենք զիրենք։ Ահա թէ ինչպէս փառք է Թուրքը երբ ղերապանց կը գտնէ թշնամին. Վեց քաջերը մեզմէ քանի մը ուժեղներ առած հեռացան։

Յաջորդ օր քաղաքին ահագին բազմութեամբ եկան մեզ հաւաքեցին, մէկ մասն ալ սկսաւ հայ քաջերը հետապնդել... Ուրֆան գետ կը կռուէր։ 12 ժամ վերջ մենք հեռացանք Ուրֆայէն դէպի Տէր Զօր։ Ի՞նչ եղան այն հայորդիները, չեմ գիտեր»։

Ուրֆայի այս լեռներուն մէջ կարելի չէ երկար ժամանակ մնալ, որովհետեւ ամայի են եւ ... ջիղ եւ արար ցեղախումբերէ։ Այո, Արմէններ ու Արմէնուհիներ ցեղին սրբազան վրէժը կը լուծէին։ Մեր նախնիքներուն սովորական ոգին արբեցուցած էր իրենց մէջ, Վասիլի եւ Թաթուլի թոռները իրենց ժգուած աւանդը կը նորոգէին։ Արմէններու սրբազան տարուչանքը միշտ վառ պահելու համար անոր կրակը կ'արծարծէին։ Հայրենիքի սէրն էր որ կ'ներշնչէր իրենց սրտին ոգին։

Ասո՛ղ, առանք ալ զոհուեցան հայրենիքի եւ ազատութեան աստուծոյ անյաղ խորանին առջեւ, իբրեւ անկեղծ հաւատացեալներ։

Ո՜վ վեհոգի նահատակներ, դուք որ գիտցաք զոհուիլ հայրենիքի եւ ազատութեան նուիրական գաղափարին համար ու միշտ բարձր բռնած անոր վեհատանած դրօշը՝ ընդունեցէք այս վերյիշումս երբ պարունակ մը ... ձեր անթաղ աճիւններուն եւ ... մոմ ձեր անյայտ գերեզմանին ... անոնց մոլին ու ծուխը իբրեւ ... տական ու յեղափոխական հուր ... թափանցէ գաղթաշխարհի հայութեան ամայի հողերուն մէջ ... հայրենիքի եւ ազատութեան կրակ հեղհեղէ կը մարի ...

Թող վրէժի եւ արդարութեան ... ձայնը զրանայ բոլոր Արմէններու հողերուն որոնք տեւ ու գիշեր ... բաբախեն ...

ԵԴԵՍԱՑԻ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԵՑՈՒ...

Սիրելի Արագ.— Մենք մասնաւոր «ակումբներու կողմէ միաձ... բար» պատգամը։ Միաձեռնարկ ... պարզապէս միասին, մէկտեղ ... տեղ, կամ, եթէ կ'ուզես, միա... ... համախ... համախմբ... համախմբուած ըսելու տեղ ... մէ ... տղաք, առանց բաներ։ Նէյ ... մա «միաձեռնարար» ընէք, վա... իրենք պիտի համարձակին ... լաձեռնարար» ընել։ Բայց վերջ... այս անտարբերութիւններուն ...

Favoritisme, népotisme բառերը ... լեզուի մէջ տեսնող շատ ... մերաղնեան կը բաբախէ ... — Որչափ աղքատ է մեր լեզուն ... բար, ինչպէս պիտի թարգմանել ... բառերը (երբ թէ շատ ... կ'նուն թարգմանել պարզ բառերը ... Ի՞նչ հարկ իրար անցնելու ... isme մը առեր է լատինէն, անդին ... մը որ neveu է (մօտաւոր ազգական ... եղբօրորդի, քեռորդի, անորոշ ... տարուած բառ մը), եւ զուն կ... սեւ գոհարը՝ որ կը շողայ. Անտար... գուն, թարգմանէ անմիջապէս ... մարդիկը, ազգականները առաջ ... լու, քշելու դրութիւն, ... կողմնակցութիւն. Վստահ եղի ... ասարակ Եւրոպային ալ չի ... սա միրի երկու իմմերը։ Մենք ... քին թարգմանութիւնը գտնելի ... կը փայլի։

Ուրիշ մը կը գանգատի մեր ... անտարբերութեան մասին, թա... ... նոր բազաձայններու ներկայ ... նէն խորշելով։ Ալ զու պարզամ... որու համար նորաձայնութիւն ... անձին բղխեն է միայն, եւ ... ոյժը՝ գիտահաւ ձայնաւորներու ... խառնայ վաղը։ Ոչ ոչինչ կը ... կնաս թաւ ու մեղմ բաղաձայններ ... երկրորդ ... որ մեզի կը ... կարծես լակիդ յարանել ... ով, մերթ կը թնդայ անձրեւածի ... բառուն նման։ Ու ոչինչ կը ... ցանցակներով տառերուն, ց, ձ, ... ծ, խ, ծ, յարմարագոյն գեղեցկ... րինց հարմնաոց ձայնաւորներ ... միջեւ, որոնց գլխաւորագոյն ... ... կարծրութիւնը, ... կ'անօսրանայ, եւ այս վերջ... ա, փափուկ կ'րնծայեն իրենց ... կարողը, եւ որոնց միաձայնութ... լութեանցն կը ծնի ինչ որ կը ... հայկական լեզուին շնորհ. Այս ... ... կողմը այնպէս բրած է որ ... ... հնդեւրոպական հաղորդ... կենդրոնային, շրթնական, ատամնա... յին, քմային բոլոր ձեւակերպ... ներուն միջեւ որոշ ու ողջ տեղ ... գրուած է իբրեւ հնչում, իբրեւ ... եւ իբրեւ չէշտ։ Աղուէս է՝ երբ կ... ամեհազուկ ըլլալ։ Աւրեծ է՝ երբ ... ծուէն պիտի պատառել. Ջարի է՝ ...

---

(40)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ՈՒԼՓՈԹ ՄԸՆՏԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱԲԵԼԵԱՆ

Բայց բան մը որ մեզ համար անիմաստ կը թուէր, անոնք չէին անատրեր, մինչդեռ մենք չափազանց անհամբեր վիճակ ունէինք։ Ու երբ Ֆրէտ զանոնք խանդավառելու համար սկսաւ երգել այն երգերը որոնց հաճոյքով էր ունկնդրած Գարզիկին ամբողջ բանակը եւ շատ ախորժած, մեր Չէյթունցիները այս անգամ եւս զանելով բարկութեամբ անիծեցին Ֆրէտը եւ պոռացին։

— Ի՞նչ կ'ուզէք, հարցուց անոնցմէ մին, հայերէն լեզուով, եւ շարժումով մը հասկցուց թէ ի՞նչպէս մահ մը պիտի նախընտրէինք,— կախուի՞լ թէ ալիքներուն դուրս թափիլը։

Արիւնը սառեցաւ մեր երակներուն մէջ.

Ուրիշ խնդիրը շուտ մը լուծեց։ Նեղանցքի մը մէջէն խթանեց իր ձին եւ անոնցմէ առաջ անցանք։ Չէյթունցիները առխպուած ըլլալով մեր ետեւէն հասնիլ, իրենք ալ սկսան իրենց ձիերը քշել։ Կէս ժամ վերջ մեր կենդանիները արդէն քրտնաթոր վիճակ մը ունէին։ Ետեւ ձիերէն վար իջնելով սկսանք մագլցիլ։ Արագ շարժելու յոյս չունէինք ալ։

Կակուղ հողին վրայ Մակային բաց ոտքի հետքերէն ոչ մէկը գտանք։ Բայց գտանք ուրիշ անցք մը նուազ մացառուտ, որ փոխանակ ուղիղ շարունակելու, կ'երթար դէպի վիմատիպ հսկայ ժայռ մը։ Անոր ներքեւ կային խիտ անտառներ։

Վերջին յաղթական թռչունները իրենց բոյները կը թռչէին, երբ իրիկնամուտին անտառին ծայրը հասանք վերջապէս։ Յանկարծ մեր գլխուն վերեւ ձայն մը պոռաց։ Կեցանք ամէնքս։ Բարձր ձայն մը պատասխանեց մեզ որ մէկ քայլ եթէ առնենք տեղը ու անոր պիտի սպաննէ։ Արդէն մեր յոգնած կենդանիները հանդարտ կենալու համար համոզելու պէտքը չունէինք։

Այնտեղ սպասեցինք կիսամութին մէջ, մինչ անտեսանելի մէկը, որուն զէնքը աղմուկով մը ճիւղերուն զարնուեցաւ, մեզ մանրազնին կերպով վերէն վար դիտեց։

— Ո՞վ էք, հարցուց վերջապէս հայերէն լեզուով։

Մեր Հայերէն մէկը մեր մասին մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ։ Ինչի պատուիրեց մեր կեցած տեղէն քայլ մը չշարժիլ, մինչեւ մէկ ուրիշը բերելը։ Քսան վայրկեան յետոյ, երբ այլեւս մութ խաւար եղած էր, կառքած ատեններու ձայներ առինք եւ ծառերուն մէջէն վար իջնող երկու, երեք մարդոց ցած ձայնով խօսակցութիւնը։ Մթութեան մէջէն կեցին հարցաքննուեցանք, առանց սակայն հանելու զգացում մը կրելու։

Ծառերու բռներուն մէջեւ դրանուագ մէկը վերջապէս մեր բանած շատ ընտանի դիրքը գուշակելով, դարձեալ հարցուց թէ մենք ովքե՞ր կրնայինք ըլլալ։ Տրուած բացատրութիւններէն յոգնած, ձանձրացած, բան մը որ ժամանակի կորուստ կը պատճառէր, մեր մարդիկը ջղայնացած մեզ ցոյց տալով ըսին.

— Ասոնք Ամերիկացի են։

Նշանաւոր «Բացուէ՛ Սէզամը» որ Ալի Պապային նկուղը բացաւ, աւելի արագ շարժած չէր թերեւս այն վայրկեանին քան թէ հիմակ այս պահուս։ Հինգ հոգի կիմմէրեան խաւարին մէջէն դուրս ցատկելով մեզ շրջապատեցին բարի գալստեան ձեռքի սեղմումներով։ Ձիու թամբէն վար առաւ ինձ մէկ շատ կարճահասակ մէկը, որուն յապուկները գետ մինչեւ միջնաւոր մը պէս կրնային ճզմել։

— Ամերիկացիներու մեզի օգնութեան հասնիլը պէտք է հասկցած ըլլայինք, բռաւ ականջիս, յուզումէն ծանր ծանր շնչելով։

Սկսան ուրախութեամբ կանչել.

— Այս կողմէն, այս կողմէն եկէք։ Ձիերը բերէք, է՛յ, Չէյթունցիներ։ Ամերիկացիներ, Ամերիկացիներ։ Աստուած ձայներնիս լսեց. Ամերիկացիներ եկած են։

Մէկ ծառի բունէն միւս բունը անցնելով խարխափելով, որովհետեւ մեր անվարժ աչքերը մթութեան մէջ բան մը չէին կրնար որոշել, Ուրիշ յաջողեցաւ Ֆրէտին եւ իմ միջեւ հասնիլ։

— Այստեղ ամէնքս ալ եղանքներ ենք, փսփսաց. եւ գիտէ որ այս խօսքերը բաց առանց չափազանց երջանիկ կը զգար ինքն իրեն։ Մանաւանդ որ մեզի ընկերանալուն պատճառով, յաճախ զինքը Անգլիացի էին կոչած։

— Խորհուրդիս հետեւեցէք եւ ինքզինքնիդ Ամերիկացի ձեւացուցէք։ Եթէ այս մարդոց կրցէք հաւատացնել, այն ատեն կաշինիդ ողջ կրնաք դուրս հանել։

— Անշուշտ, յարեց Ֆրէտ, ծաղրական կերպով։

Եւ ամերիկեան շեշտով խօսակցութիւն մը սկսաւ Ֆրէտին եւ Ուեւլին միջեւ։

Մեծ դժուարութեամբ կը բարձրանայինք բլուրն ի վեր, ծառերուն եւ ապառաժներուն միջեւ, որոնք թշնամին շփոթութեան մատնելու բնոյթն ունէին։ Այս բլուրն ի վեր մագլցումը Ուեյլը նախապէս յուսահատութեան մատնեց, որուն վրայ սկսաւ ծիծաղիլ. յետոյ ինքն ալ խնդաց։

Հայերը ուրախ զուարթ մեր թիկունքներէն բռնած կը ջանային մեր դէպի բլուր վերելքը նուազ յոգնեցուցիչ դարձնել։ Յանկարծ սուր ձայն մը մեզի հրամայեց կենալ ու զէնքերու շաչիւնը իմացանք. մեր խումբը ... պատասխանեց «Թա - բա - րա...» ըմբռնեցով։

Մեր չուրջը քարիւղի հատ մը ... լուծուեցաւ եւ մէկը քանի մը քայլ ... մեր գտնուող հին շէնքի մը ... քին դուրս եկաւ. ... ան ձեռքին ... հինցած կայի լապտեր մը. ... կոտրած ապակիներուն տեղը ... թուղթեր փակցուած էին։ ... մինչեւ ակռաները զինուած էր ... լեռնցիին Բերանին մէջ ունէր ... կար դանակ մը, ատրճանակ մը կար ... ձեռքին մէջ եւ եռեւը զէնք մը կար ... էր. բայց կարգով մեր ամէնուս ... քին մօտեցնելէ վերջ իր լապտերը ... յանկարծ իր կատաղի արտայայտութիւնը անհետացաւ։

— Ատրճանակէ կը հասկնա՞ք, ... ցաւ ինծի անգլերէն, որովհետեւ ... իրեն ամէնէն մօտը կը գտնուէի. ... տալով իր Մաւզեր ատրճանակը ... չո՞ւ ասիկա չգործեր. ... փորձեմ։

— Եթէ մեզմէ մէկը ... շակել, կը նշանակէ թէ թերեւս ... մը ունի այս զէնքը, ըսի։

…ոտք յամառի ։ Վաղը է՝ երբ պիտի … ։ Ի Հարկին միամիտ, դիւրա… … եւ անզգայ է ։ Գեղազատ է՝ … պիտի յարձակի ։ Բայց ի Հարկին … գեղգեղէ սոխակի պէս ։ Եւ օձ է՝ … կը սալարի, իր կանանչ Հանդոյց… ամփոփելով Հողի ծերպերէն … ի Հարկին կը մթացնի ամպի … Արշալոյս է՝ երբ կը ցօղէ ։ Շը… է՝ երբ կ'երգէ, եւ Նարեկա… երբ կ'ընդվզի ։ Ձէ՞ որ արդէն … Անյաղթ եղած է երբ Արիստո… … եւ Երզնկացի Յով… է՝ երբ Դիոնեսիոս Արիսպագա… կը վերածուի, ինչպէս Գրոյերե… կամ Գարոյր Հայկազն է՝ երբ … կ'ըլլայ Աթէնքի մէջ ։ … միամիտ, պակասամիտ, որ … Հարստութիւնը ուրիշնե… … ազատութեամբը կ'ուղեն փո… …

… սիրելի Արաղ, քանի մը օրէ … Հայերէն Հոմերոս, Միլտոն եւ … կը վերծանեմ, եւ մեր Ս. … քանի մը Գլուխները կրկին կը … այլալեզու Նմանակնե… …

… — այս բառը Յորենա… է, կը նշանակէ «Հիւանդութիւն… բերող» ։ Այս բացատրութիւ… ներկայ բժշկական - գիտական … մէջ որքան կը գործածուի՝ … ամէնքդ գիտէք ։ Խնդիրը այն է … չէր գիտեր որ ճիշդ ախտորոշ Նը… …թեամբ ունինք զայն մեր լեզ… մէջ, եւ շատ հին ժամանակներէ … Ախտահաւակ - Հաւակ որ կը … Հեղինակ, պատճառ ։ Ուստի … ախտերու ։ Կ'ըսուի Նաեւ … — այս գիրքին կամ … Հեղինակը, սկզբնապատ… … Գիտէք արդէն այս բառին ար… - Հաւ, սա մեզի քաջածանօթ … մեր Հայրերուն Հայրը, որմէ … «Հաւհաւութիւն», դէպի Նախնա… … դառնալու բնազդական … (atavisme), եւ այս օտար բառին … մեր Հաւը, ay:

Սիրելի Արաղ, որպէսզի սթափում … մեր զառաբանին թմրեռուն …, (երէցները սթափե… չունին, գէպքերը աւելի … են անոնք սթափ, ար… պահելու Համար), Հոս … լեզուով խօսեցնենք Թոչուն… որ Տէր Աստուած Դրախտին … Հայերէն խօսեցաւ սկզբնական … զոյգին Հետ, որոնց Նա… … Թոչունները ալ սկսան ընդօրի… Ադամ - Եւայի մանրմրիկ բար… … Կ'երեւի՝ այդ միջոցին դեռ … գոյութիւն չունէր…) ։ Ահա՛ ։

Ճանչէ ճեպաւոն ի ճրղին, ճրճուեն … …

… կ'ուզէք, թող գռռայ քիչ մըն… … կամ օրտառմի պէս. —

…ճչուի ընդոստ դռոյթ ընդ տամալ … կուռ կարկուտ գռռ, բարկա… …

Բայց օձի պէս ալ կ'ընէ, երբեմն … խորխր Հաղնելով ։ Ինչո՞ւ չէ, … որ օձն ալ Աստուած ստեղծեց, … միւսը —

Ըզգըլոյնն ահարեկ ի խորս ահա
   բաքայց ի խոյս,
…ընչ աղէսf ռղին եւ գումարտակ ո -
   ...րստագառ վէտ վէտ տբտան
…ծաւնն, եւ զյամր ոլորս ընդ քարշ
   ածէ յետին պարոյր …

Բայց տեսէք, աղաք, օձը ինչպէս … կը մօտենայ Եւայի, … Հայու լեզ… ուով կամ Հայավար —

Օտուան Հոգեր եւ միջազգային մամուլը

Մինիխի համաձայնութեամբ թէեւ Եւրոպայի մէջ յուզումը անհետացած է, բայց միջազգային մամուլը վրդովիչ եզրակացութիւններ կը Հանէ այդ համաձայնագրի Հետեւանքներուն մասին ։

Ֆրանսական մամուլին արտայայտութեանց խտացումը կարելի է Համարել «Փարի Սուարի» մէջ Գ. Ժան Միսթլէրի Հետեւեալ գրութիւնը (Գ. Միսթլէր երեսփ. ժողովի արտաքին յանձնախումբի ատենապետն է) ։

— «Ես կը փափաքիմ, որ իմ Հայրենակիցներս ըմբռնեն, թէ թէեւ անմիջական սպառնալիքը անհետացած է, բայց կացութեան վտանգները կը մնան նոյնը ։

«Մեզի կը մնայ միջազգային Հարցերու վերահսկողութիւնը պահել մեր ձեռքին մէջ, քանի որ Լօքառնոյի դաշինքի չեղեալ Համարումով, Հաբեշստանի շրջանի գրաւումով, Հանլըսսով եւ Չալէքթեան Հողամասերու գրաւումով Գերմանիոյ կողմէ Եւրոպայի Հաւասարակշռութիւնը Հիմնովին խանգարուած է ։ Պէտք է իրատես ըլլալ ու տեսնել, թէ Ազգերու Դաշնակցութեամբ պայմանաւորուած զոյգ վիճակը այլեւս անցեալին կը պատկանի» ։

Գերմանական թերթերը սկսած են Հարց բարձրացնել, թէ գաղթավայրերու խնդիրը եւս պէտք է լուծել բանակցութեանց միջոցով, ինչպէս կը սրամաղթէ Հիթլէրի եւ Չէմպըրլէնի միջեւ կնքուած դաշնագիրը ։

Համպուրկէր Ֆրէմտէնպլաթթի պերլինեան թղթակիցը կը գրէ ։

— «Անգլիա առաջինը պիտի ըլլայ ըմբռնելու, թէ 80 միլիոնոց Հպարտ ու Հզօր պետութիւն մը չի կրնար Նեղել, որ իրմէ բանի խլած են իր գաղթավայրերը ։ Մինիխի համաձայնագրին պատմական կարեւորութիւնը կը կայանայ այն իրողութեան մէջ, որ Ատոլֆ Հիթլէր եւ Մուսոլինի յաջողեցան Եւրոպայի մեծ պետութեանց չորսէն դուրս քշել Խորհրդային Ռուսաստանը ։ Խորհրդային արտաքին գործոց Լիթվինով - Ֆինքէլսթայնի ձայնը գրեթէ չլսուեցաւ վերջին երկու շարաթուան դիւանագիտական բանակցութիւններու ատեն ։ Անոր խօսքերը այլեւս որ եւ է կշիռ չունին. որովհետեւ Լոնտոնի եւ Փարիզի պատասխանատու վարիչները գաղափարական դրդուիչներ չէին, այլ իրենց ժողովուրդներուն Համար խաղաղութիւն անխնչացող գործնապաշտ պատգամաւորներ ։ Այսպէս՝ ծրնեւի խորհուրդին տեղ կը Հաստատուի չորսե…

Սեւծննայր օձն անցեալ ընդ ծեմելիս
   բազմադարոյի,
Մեծաշուք խավանեցեալս ի մայր, ի
   շոն, յարմաւենիս,
Մերթ ի նօն ծեմեալ խորխով, մերթ
   բաքբաքուր գաղտագողի,
Սերթ ի բուրեն երեւեալ ի մանուա -
   ծոյ գեղապարոյրս, …
Եր ուրեք՝ զի քրքչանօք իմն ըզկա -
   տար իւր խորխով հակէր
Եւ զողորկ բզպարանցըն երկարէն
   կիտուածազարդ,
Եւ ըղհողըն լիզանէր՝ զոր եւայի կո -
   խէին ոտք …

Կը բաւէ … այս մաքսանենգութիւնը ։ — Գոց ըրէք ։ Օր մը կ'անդրադառնանք … ։

ՏԱՐԱԶ

…րու խորհուրդը ։ Ազգերու Դաշնակցութիւնը մեռած է. կեցցէ քաղաքակիրթ մեծ պետութիւններու եւրոպական խորհուրդը» ։

*** Խորհրդային մամուլը կը շարունակէ հեգնել ։ Կարմիր սկաուտներու օրկանը կը գրէ ․

— «Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի դաւաճանական ընթացքը պատերազմը քայլ մը աւելի մօտեցուցին» ։

Իզվէսթիա, կառավարութեան օրկանը, կ'ըսէ ․

— «Անգլիական եւ Ֆրանսական կառավարութիւնները անձնատուր եղան, որովհետեւ քաջութիւնը չունեցան գինելու իրենց աշխատաւորական պնդումները, այսպէս դաւաճանելով իրենց ազգային շահերուն» ։

*** Ռումանիական մամուլը առանց խտրութեան Համակրանք կը յայտնէ Չեխոսլովաքիոյ Հանդէպ ու կարեկցութեան զգացումներ կը շռայլէ ։

Լը Մոմամ կը գրէ ․

— «Տագնապին սկիզբէն մինչեւ վերջ Չեխոսլովաքիա եղաւ տպետական, լուրջ եւ պատուախնդիր ։ Նախագահ Պենէշ արժանի է ամէն գովեստի ։ Ան տեղի տուաւ, որովհետեւ մինակ մնաց» ։

*** «Պատերազմի եւ Փաշիզմի դէմ շինիներու Համաշխարհային կոմիտէ»ի Ֆրանսական Հատուածը Նամակ մը ուղղած էր վարչապետ Տալատիէի, բողոքելով Անգլիոյ ու Ֆրանսայի կողմէ Չեխոսլովաքիոյ վրայ գործադրուած ճնշումին դէմ ։ Այս առթիւ կոչ կ'ընէր որ Ֆրանսա յարգէ իր դաշնագրային պարտաւորութիւնները եւ «էր կանգնի Չեխոսլովաքիոյ Հողային ամբողջականութիւնը պաշտպանելու իր խոստումին ։

Կոմիտէն կը յայտնէր թէ կը խօսի 200.000 կին անդամներու անունով, որոնք ունին աւելի քան մէկ միլիոն Համակիրներ երկրին մէջ, եւ Նամակ գրելու որոշումը Հանուած է կոմիտէի Համաժողովին մէջ, 100 պատգամաւորներու միաձայնութեամբ ։

Այս նամակի Հրատարակման առթիւ Լ'Էօվրը կը ծաղրէ կիներու այս կազմակերպութիւնը եւ կը շեշտէ թէ Ֆրանսայի մէջ կիները դէմ են պատերազմին եւ կը պաՀանջեն խաղաղութիւն ։ «Պատերազմը եւ սպանդը ոեւէ Հարց չեն կրնար լուծել, կը գրէ արմատական օրկանը, բայց եթէ երբեք մենք մխրճուինք պատերազմին մէջ, այն ատեն մեծ դրամատիրութիւնը պէտք է գիտնայ, թէ այս անգամ իր ուսերակներուն վրայ պիտի կառուցանենք մարդկային մեծ եղբայրութիւնը …» ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԵՒ ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Այգային պաշտպանութեան նախարար Սըր Թամըս Ինսքիփ յայտարարեց Լըեալ. ժողովին մէջ (Հոկտ. 4), թէ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններու անձեռնմխելիութեան մասին Մեծն Բրիտանիոյ խոստացած երաշխաւորութիւնը անմիջականօրէն ի զօրու է ։

Թէեւ երաշխաւորութեան պաշտօնական դաշնագիրը ստորագրուած չէ տակաւին, ըսաւ նախարարը, բայց Մեծն Բրիտանիոյ կառավարութիւնը պարտաւոր զգաց որ Չեխոսլովաքիոյ Հանդէպ իր երաշխաւորութիւնը այժմէն իսկ ի զօրու դառնայ ։ Ուստի, յարեց, որ եւ է անիրաւ յարձակում Չեխոսլովաքիոյ վրայ պիտի մղէ ինքնաբերաբար անգլիական կառավարութիւնը ամէն միջոցի դիմելու՝ պաՀպանելու Համար անոր Հողային ամբողջականութիւնը ։

ԼՈՒՐԵՐ ՍԱՆՃԱՔԷՆ

Սեպտեմբեր 22էն Սանճաքի մէջ Հրատարակուած ընդՀ. ներումէն օգտուած են մօտ 500 բանտարկեալներ ։ Ալեքսանտրէթի բանտէն ազատ արձակուած են 192 Հոգի, որոնցմէ 64ը ոճրագործութեամբ դատապարտուած եւ 32ը ոճրագործութեամբ մեղադրուած ։

Ներկայիս Ալեքսանտրէթի բանտին մէջ կը մնան 16 բանտարկեալներ, որոնցմէ 8ը ներման օրէնագծին Հրատարակութենէն վերջը ձերբակալուած են, 7ը արգիլուած զէնքեր գործածած ըլլալով զինուորական ատեան յանձնուած են, իսկ 1ը դեղծարարութեամբ ամբաստանուած է ։

Անտիոքի բանտէն ազատ արձակուած են 187 Հոգի ։

ԹՈՒՐՔ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

Պէյրութի «Էլ Պէշիր» թերթին Համաձայն լիբանանեան իշխանութեանց տեղեկացուած էր մայրաքաղաքիս մէջ ներկայութիւնը մէկու մը, որ կը գրաւէր թրքական քարոզութիւններով և կ'աշխատէր առաջացնել կազմակերպութիւն մը այդ նպատակին Համար ։

Կասկածելի անձնաւորութեան մը բնակարանին մէջ խուզարկութիւններ կատարուած են եւ գրաւուած կարեւոր փաստաթուղթեր ։ Թուրք գործակալը, որ կը կոչուի Ս. Ս. կը բնակէր Ջօզայ Պլաթ թաղը ։

Ոստիկանութիւնը սկսած է Հետապնդումներ կատարել նաեւ Տրիպոլսոյ մէջ, ուր աւենէ մը ի վեր թրքական գործակալներ աշխատանքի լծուած էին ։ Ինչպէս կ'երեւի այդ քարոզութեան կեդրոնը փոխադրուած է Պէյրութ ։

ՀԱԱԿՑՈՂԻՆ ՇԱՏ ԲԱՐԵՒ …

«Սոն Փոսթա» 14 (սեպտ.) կը Հրատարակէ Հետեւեալ Հեռագիրը, զոր նոյնութեամբ կը թարգմանենք «Ի պէտս զարգացելոց» —

Անգարա, 13 Սեպտեմբեր — Ներման օրէնքին Հրատարակութեան վրայ, շատ մը փախստականներ (Ֆիրարի) դիմած են պաշտօնական Հաստատութեանց եւ թերթերու եւ Հարցուցած թէ ի՞նչ է իրենց կացութիւնը Հանդէպ ներման օրէնքին տրամադրութեանց ։

Պատկանեալ մարմիններուն Հաղորդուած է թէ ներման օրէնքի սաՀմանին մէջ չեն մտներ այն անձերը որ գրաւման շրջանին ծառայած են թըշնամիի նպատակներուն եւ թշնամիին Հետ գործակցելէ յետոյ փախած են ։ Հետեւաբար, այդ տեսակ անձերը ենթակայ պիտի ըլլան յայտագիր աալուդրութեան, Համաձայն երթեւեկի կանոնագրին (Թալիմաթնամէ) ։

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԿՐԸՆՈՊԼ — Քանի մը օր առաջ սեւ Հողին յանձնեցինք Տիկին Արշալոյս Սիմոնեանը, 28 տարեկան, որ երկար Հիւանդութենէ վերջ փակեց աչքերը, անմխիթար ձգելով ամուսինը, Գ. Հայկ Սիմոնեան եւ 8 տարեկան զաւակը, ծնողքը՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեանները եւ բոլոր պարագաները ։ Հոծ ... տեղ տառապանքին խումբ բազմութիւն մը կը Հետեւէր յուղարկաւորութեան ։ Թաղումը տեղի ունեցաւ 4 Հոկտեմբեր Սէն Ռօքի գերեզմանատան մէջ ։

Գ. Մուրատեան

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽԵՒԳԵՐՄԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Ձ.

«ԵՍ ԽՈՐԱՊԷՍ ՑՆՑՈՒԱԾ ԷԻ»

Ան ըսաւ, թէ չի կրնար այսպիսի դաշինք կնքել, երբ Չեխոսլովաքիոյ միւս փոքրամասնութիւններու պահանջները գոհացուած չեն ։ Եթէ սակայն, յարեց, այդ պահանջները գոհացուին, ինք յօժար է մասնակցելու Չեխոսլովաքիային տրուելիք միջազգային երաշխիքի մը ։

Այստեղ աւելի բան չխօսեցանք երաշխիքի Հարցին շուրջ ։ Հէր Հիթլէր յայտնեց, թէ ինք չի կրնար ընդունիլ իմ միւս առաջարկներս այն առարկութեամբ, թէ ատոնք խիստ անորոշ են եւ պատեհութիւն կ'ընծայեն Չեխերուն խուսափումներ կատարելու ։

Ան պնդեց, թէ արագ կարգադրութիւն մը վճռապէս տնիպողական էր, նոյն որ Զաւէքթեան Գերմանները կ'ենթարկուին ճնշումի եւ բռնութեան, եւ ակսաւ ինծի պարզել գլխաւոր կէտերը այն առաջարկներուն, զորս վերջը ինծի ներկայացուց յուշագրի ձեւով, բացի անկէ որ իր խօսակցութեան ատեն վերջնական պայմանաժամ չըսաՀմանեց ։

Երեսփ. ժողովի անդամները կ'ըմբռնեն, թէ ինչ դժուարին վիճակի մատնուեցայ, այսպիսի Հիմնովին անակնկալ կացութեան առջեւ գտնելով ինքզինքս ։

Պէրխթէսկատէնի մէջ ինծի ըսուած էր, որ եթէ ինքնորոշման իրաւունքը ընդունինք, Հէր Հիթլէր ինծ Հետ պիտի բանակցի զայն գործադրելու եղանակներուն եւ միջոցներուն վրայ ։ Ան վերջը ինծի ըսաւ, թէ ինք ոչ մէկ վայրկեան մտքէն անցուցած չէր, թէ ես կրնամ ետ վերադառնալ եւ իրեն յայտնել թէ ինքնորոշման սկզբունքը ընդունուած է (խնդում) ։

Ես չեմ ուզեր որ երեսփոխանները կարծեն թէ ան դիտմամբ կը խաբէր — ես այսպէս չեմ մտածեր ոչ իսկ վայրկեան մը — բայց ես կ'ակնկալէի, որ Կոտըսպէրկի մէջ պիտի բանակցէինք խաղաղօրէն իմ տարած առաջարկներուս շուրջ ։ Եւ ինծի համար խորունկ յուսախաբութիւն մը եղաւ, երբ խօսակցութեանց սկիզբն իսկ ան ըսաւ, թէ այս առաջարկները անընդունելի են եւ դրաւ բոլորովին նոր առաջարկներ, որոնք մեր կողմէ նախօրօք երբեք նկատի առնուած չէին ։

Ես խորհեցայ, թէ պէտք է որ քիչ մը առանձին ժամանակ ունենամ մտածելու թէ ինչ պէտք է ընեմ ։ Ուստի առանձնացայ, միւսքս լեցուն բազմաթիւ զուշակութիւններով՝ իմ առաքելութեան յաջողութեան մասին ։

Բայց, նախ եւ առաջ, ես ապահովութիւն առի Հէր Հիթլէրէն, թէ իր զինուորական ուժերը չպիտի շարժին մէջ պիտի չդնէ այս բանակցութիւններու տեւողութեան ընթացքին ։ Ես ալ իմ կողմէ սկսայ ազդեցութիւն գործ դնել չեխոսլովաք կառավարութեան վրայ, որպէսզի ո եւ է քայլ չառնէ որ խառնակութեանց տեղի տայ ։

Մենք որոշեցինք մեր խօսակցութիւնները վերսկսիլ յաջորդ առաւօտ ժամը 11.30ին, բայց նկատի ունենալով մէկու մը Հետ թարգմանի մը միջոցաւ խօսելու դժուարութիւնները, ինչպէս նաեւ այն պարագան, թէ վստահ չէի որ Հէր Հիթլէր ճշդիւ կ'ըմբռնէր ինչ որ ես կ'ուզէի ըսել իրեն, ուստի յարմար նկատեցի որ գրաւոր ներկայացնեմ իմ դիտողութիւններս այս նոր առաջարկներուն մասին եւ թող ինք քննութեան առնէ զանոնք, նախքան մեր խօսակցութիւններու վերսկսումը ։

Ուստի, իրեն գրեցի նամակ մը եւ ղրկեցի նախաճաշէն անմիջապէս ետք, եւ որու մէջ յայտնեցի թէ պատրաստ եմ այս նոր առաջարկները փոխանցելու չեխոսլովաք կառավարութեան, բայց կը վախնամ թէ անոնք այնքան ծանր են, որ անընդունելի Համարուին ։

Այս նամակը ստանալով Հէր Հիթլէր յայտնեց, թէ կը փափաքի ինք ալ գրաւոր պատասխանել ։ Հետեւաբար խօսակցութիւնները յետաձգուեցան ։

ԿԻՍ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Պատասխանը ստացուեցաւ յետմիջօրէին ուշ ատեն ։ Ես կը յուսայի, թէ այս յապաղումը նշան է թերեւս վերաքերմունքի փոփոխութեան մը, բայց երբ նամակը ստացայ, յուսախաբ եղայ տեսնելով, որ թէեւ կարգ մը լուսաբանութիւններ տրուած էին, բայց ո եւ է փոփոխութիւն չէր պարունակեր այն առաջարկներէն, զորս յերանացի ինծ յայտնած էր նախորդ գիշերը ։

Ուստի, ես պատասխանեցի եւ ուղեցի որ գրաւոր յիշատակագիր մը տայ ինծ, որ պարունակէ այդ առաջարկները ու քարտէսը, որպէսզի փոխանցեմ Փրակային, միաժամանակ տրամադրութիւն յայտնեցի թէ պիտի վերադառնամ Լոնտոն ։

Յիշատակագիրն ու քարտէսը ինծ յանձնուեցան իմ վերջին տեսակցութեան ընթացքին վարչապետին Հետ, որ սկսաւ այդ գիշեր ժամը 10.30ին եւ տեւեց մինչեւ ուշ առաւօտ ։ Այս տեսակցութեան ներկայ էին գերման արտաքին նախարարը եւ դեսպան Նէվիլ Հէնտէրսըն ու Սըր Հորաս Ուիլսըն ։ Եւ առաջին անգամ ըլլալով յիշատակագրին մէջ ես գտայ թէ պայմանաժամ սաՀմանուած էր ։

Հետեւաբար, այս առթիւ ես խօսեցայ շատ անկեղծ ու Համարձակ ։ Ես թուեցի իմ կարողութեանս բովանդակ թափով այն վտանգները, որոնք առաջ պիտի գան այս առաջարկներէն, եւ այն զարհուրելի Հետեւանքները, որոնք պիտի ծագին եթէ պատերազմ տեղի ունենայ ։

Ես յայտարարեցի թէ այս յիշատակագրին լեզուն եւ ձեւը — ես զայն անուանեցի ոչ թէ յիշատակագիր, այլ վերջնագիր — պիտի ցնցեն չէզոք երկիրներու Հանրային կարծիքը, եւ դառնօրէն յանդիմանեցի գերման վարչապետը, թէ ո եւ է կերպով չի գործակցիր խաղաղութիւնը ապահովելու իմ ջանքերուս (Ծափեր) ։

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Քուչեղ Երուանդին

—Հօ՛ Սերամ, Հօ՛, մէ՛ջը եկօ, Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Տօղան, Հօ՛, եզե՛ր գնա Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Պալչօ, Հօ՛, Հօ՛ Արապ, Հօ՛՛, … եկաւ, Հիմա թող պիտ աամ … Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Կարմիր, Հօ՛, քինթդ վեր… …, դարձի՛ր, շուքը դէմն է Հա… … Հօ՛՛, Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Սիրուն, Հօ՛՛, շուքը Կարմիր … Հասած է … Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Քամմա, Հօ՛, Հօ՛, եզե՛ր, …, Հօ՛՛ ։

— Հօ՛ Ճանըմ Տիլպէրս, Հօ՛, թող … աամ Հա՛, Հօ՛՛, Հօ՛՛ ։

— Մոնչ չա՛ն Հովիւ, խելըդ ո՞ւր …, կամը զեանէն կ'երթայ, մէջ … — գիտել կուտայ ինծի … կալին եզերքները վրայ …

— Ծօ չա՛ն աղայ, եզը կու թրքէ, … չի՛ նէյլէ՞ս ։ Թրքա՛յը ծօ … Հա… — բարկանալով կը պոռայ ծեր… խնեց Պօչօն, իր աղուն՝ Վըթանէսին վրայ ։

— Ծօ Հերիք չէ՞ թրքալի պէս կըռնծած՝ նստած ես ։ Ոտքի ելիր ։ Քիչ մը Հօ՛ ըրէ — ըսելով կը նեղանայ ձերանենց Սար-Խաչօն, իր թոռանը՝ Մենոյին ։

— Մոնչ չա՛ն որդի, Հիմա ձերկու մատէնծը շլէդ կու պլլեմ, գրուատ չի կենա՞ս կամին վրայ, ու Հօ ընես. — պոռպոռալով կը մօտենայ Խնկենց Խնկիլիկը, ու ձերկու մատէնծով Հատ մը կը փակցնէ Աչոտին ։

— Հօ՛ ըրէք մանչերս, Հօ՛ ըրէք — Հեզութեամբ կը յարէ Քէհենց Նուբրիկ Հօրքուրը իր թոռներուն — Նէ՛ յեցէք, արեւը գնաց, Հիմա թող պիտ աամ, Հա՛ ։

— Մոնչ Էղի՛կ (Եղիա), կամը թող տուէք մանչս ։ Նէյեցէք, շուքը դըրուատ իր տեղը՝ գիմացը Կարմիր-Քարը Հասած է, — կը ձայնէ վարէն՝ շարախէն, Օվկոնց Լուսիկ Ամոն, ու աղաքը ուրախութեամբ «Հօ՛Հա՛» ըսելով կամնաէնները կը Հանեն լուծերէն ։

— Ծօ Վահէ՛, կը Հարցնէ Պալենց Տան-ամուն, — կամը թող տուի՞ք ։ Հայտի գնա, Գուրգէնին Հետ թող տուէք, ու աղուոր մը մրեղները առէք եզներուն վրայէն, ու ընծէք ջրելու ։ Հասկցա՞ր ։ Հայտի, չո՛ւչու (չուտ) ։

X

Օգոստոս ։ Կալի ու Հունձքի եղանակ ։ Սաստիկ տաքը ոչ մէկ կանաչութիւն չէ ձգած գեղին մօտերը ։ Տօթը խանձած է նաեւ կամվար մանուկներու անպաշտպան դէմքերն անգամ ։ Այս եղանակին, մեր գեղը կը նմանի մրջիւններու բոյնի մը, եւ իր բնակիչներն ալ մրջյան մրջիւններու ։ Եւ ամէն զատակարգի պատկանողն իր գործի վայրին մէջ կը գտնուի ։

Պերուորներն ու Հովիւները իրենց Հօտերուն Հետ օդաները ։ Ասոնք աժենաերջանիկներն են, որ կը գտնուին գովասուն լեռներուն վրայ ։ Տարէց կիներէն մաս մը գեղ մնացած է, աշխատաւորներուն կերակուր պատրաստելու, ու նաեւ իրենց տուները խրնամելու Համար ։ Մանուկներն իրենց կամերուն վրայ, որոնց Հսկողութիւնը յանձնուած է գեղի երէցներուն ։

Օրը ղանդաղօրէն իր Հոգեվարքին Հետ կը խաղայ ։ Կապուտ-Ջաթի ըստուերը թողած է գեղը ։ Աշխուժացած են բոլոր աշխատաւորները ։ Կամվարները բոլորէն բանակը, Հիմա, այլեւս տաքցած կամերէն իրենց ոտքերը այրելու վախը չունին ։ Ինչպէս ժամ մը առաջ, ոտքերուն մէկը քիչ մը վեր քաշելով ճուտերու նման, ու քչոն ալ իրրեւ Նեցուկ ծառայեցնելով, փոխն ի փոխ կը պաղեցնէին քիչիկ մը ։

Այդ միջոցին իրենց Հօ՛, Հօ՛՛ներու երաժշտութիւնը միայն կը լսուի ամէն կողմ, քանի մը Հարիւր՝ Հարիւրեակ մը տանիքներուն վրայ ։

Կամերը կը դառնան անդադար, արագ արագ, իրենց սուր քարէ ակռաներով որան յարդի վերածելով, եւ, մեր անմահ Վարուժանի երգած «Կարմիր ցորեանը» մերկացնելով իրենց կճեպներէն ։

Կը Հասնի արձակելու ժամը ։ Երէցներուն Հրամանին վրայ, Հո՛փ կը ցատկէն կամերէն վար՝ կամվարները ժպտուն դէմքերով ։ Ու եզներն ազատելով իրենց լուծերէն, կը քշեն ջրելու դէպի գետակը ։ Կարգաւ, կարգաւ գեղի ամէն թաղերէն, ուրախ զըւարթ ցատկռտելով, ու գեղը լեցնելով զանազան բացականչութիւններով ։

Այնուհետեւ կը սկսի կալերուն որնելը (որան փռել) — Բոլոր այն կալերը, որոնք մանրուած ու յարդի(մալմղա) ատտիճանին Հասած են, պէտք է անոնց վրայ նոր որայ փռել (որնել), վաղուան պատրաստ ըլլալու Համար ։

— Լուսիկ ամո՛ւ, քիչ մի եկէք, մեր կալը որնենք ։

— Աղջի Մա՛քը, ըսօր միս մինակըմ. քիչ մի ձեռ չէ՞ս տար որ կալը որնե - լու ։

— Ջաթալ ամո՛ւ, Թուրան նէնէին Հետ քիչ մի ըղգին անցէք ։ Կալը եկէր է, շուշա մի որնենք, լմցնենք — իրարու ձայն կուտային տանիքէ-տանիք ։

Ու կը սկսէր Հաւաքական աշխատանքը ։

Եղած կալերուն վրայ նոր որայ կը փռուէր ։

Եւ այսպէս, ամէն օր փոխադարձաբար, խումբ խումբ կը դիմէին իրարու օգնելու, նկատի ունենալով, որ գեղի երիտասարդ աշխատաւորները դաշտերուն մէջ կը գտնուէին, եւ շատ անգամ Հնարաւորութիւն չէին ունենար մասնակցելու այս աշխատանքին ։

Մանուկներուս աշխատանքի բաժինն էր այդ պաՀերուն, բարձրանալ սրանձերու դէզերուն վրայ, քանդել խուրձերն ու վար գլորել, ու կրել՝ թափել նաեւ կալին վրայ, անոնց կապերը քանդելով ։ Իսկ որնելու պարտականութիւնը կ'իյնար տարէցներուն որոնք կալին մէկ ծայրէն՝ ու մէկ շարքի վրայ, Հաւասար բարձրութեամբ ցրիւ տալով կը թափէին որան, օրուան Հոգերու ու զանազան խնդիրներու շուրջ զրոյցին թելէն բռնած ։

— Մանուկ ամու, ըս տարի, Խաբալլուին ցորենը — Աստուած աչքէ պաՀէ — Մաշալլաh, տուն զուռ պիտի լեցնէ ։ Գիրգորն ու Կարպետը ալ կարգելու է ։ Ցորենի պօլ տարի ։ Ալ ո՞ր աւուր պիտի նէյլէք ։

— Աղջի Մաքը, դիտե՞ս, Հերու բաշտ, ձեր կալը լմնցած ու կոթինքն ալ կամնած վերցուցած էիք ։ Ըմմը ըստարի — մեռնիմ անունին — Աստուած տուեր է ։ Դէզդ տրիա կէս չէ եղէր ։

ՁԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(1)

(Շար.)

տասխանը ուրիշ տեղ կուտամ: Ես ալ Թղթածրարներ ունիմ, այն ատեն ի՛նչ անակնկալներ պիտի լսէք ...

*** Ընկերվարական կուսակցութեան վարչական խորհուրդը ժողով գումարեց առջի օր, քննելու համար Միւնիխի համաձայնութիւնը: Պ. Զիրոմսքի յայտարարութիւն մը կարդաց, որ կը դատապարտէր Պ. Տալատիէի քաղաքականութիւնը եւ առաջարկեց որ ժողովը խորացնէ: Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ ծագեցան, եւ կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը՝ Փոլ Ֆոռ փոքրամասնութեան մէջ մնալով հրաժարեցաւ, բայց ներկաները միաձայնութեամբ մերժեցին:

ՉԷՅՄՊՐԼԷՆ ՎՍՏԱՀՈՒԹԻՒՆ ՇԱՀԵՑԱՒ

Ոչ միջազգային ժողով, ոչ ալ պարտաւորիչ զինուորութիւն

Անգլիոյ երեսփ. ժողովը հինգշաբթի օր վերջացուց վիճաբանութիւնները՝ արտաքին քաղաքականութեան եւ մասնաւորապէս չեխական հարցի մասին: Ժողովը 144ի դէմ 366 ձայնով վստահութիւն յայտնեց Պ. Չէյմպըրլէնի վարած քաղաքականութեան, լսելէ ետք անոր վերջին խօսքը:

Վարչապետը երկար ճառով մը նորէն պաշտպանեց Միւնիխի համաձայնութիւնը եւ շեշտեց.

— «Այսօրուան պատերազմը կարելի չէ բաղդատել Մալպորօի կամ Նափոլէոնի պատերազմներուն հետ: Մինչեւ անգամ կարելի չէ զայն բաղդատել 1914ի պատերազմին հետ: Այսօր զինուոր մը, նաւազ մը կամ օդաչու մը տակաւին ապարէզ չնետուած, պատերազմը պիտի պայթի բանուորին, պաշտօնեային, անոնց կիներուն եւ զաւակներուն գլխուն: Մենք ուզեցինք Չեխոսլովաքիան փրկել բնաջնջումէ եւ պատեհութիւն ընծայել ապրելու իբրեւ նոր պետութիւն մը, այն ապահովութեամբ եւ չէզոքութեամբ ուր կը գտնուի Զուիցերիան: Մենք Չեխոսլովաքիան փրկեցինք կործանումէ, իսկ Եւրոպան՝ փլուզումէ: Զիս մեղադրեցին իբրեւ վախկոտ, Թոյլ, ինքնահաւան եւ բռնաքաղց: Ամբաստանեցին Թէ երկիրը պատերազմի անդունդը առաջնորդեցի: Անոնք որ այս մեղադրանքները արձակեցին, չատ չուտ մոռցան անցեալ չաբԹուան պայմանները եւ մեր միտքերն ու սիրտերը լեցնող մտածումներն ու յուզումները: Վերջին պահուն ես էի, եւ միայն ես, որ «Այո» կամ «ոչ» պիտի ըսէի, եւ իմ պատասխանէս կախում ունէր միլիոնաւոր հայրենակիցներու, անոնց կիներուն եւ զաւակներուն ճակատագիրը: Երբ մարդ մը իմ տարիքիս կը հասնի եւ այս պաշտօնը կը վարէ, քննադատութիւնը եւ նոյնիսկ նախատինքը արժէք չունին, բաղդատելով իր խղճին հետ: Ես համոզուած եմ Թէ պատերազմին առաջքը առի իմ բռնած գիծքով»:

Պ. Չէյմպըրլէն այս առթիւ բացատրեց Թէ անձնական չփումները չատ աւելի օգտակար են, քան միջազգային խորհրդաժողովները:

— «Կամ պէտք է վճռել Թէ անկարելի է բարեկամութեան եւ վստահութեան ամենաԹեԹեւ յարաբերութիւն մը ունենալ միահեծան պետութեանց հետ, պատրաստուիլ ընդհանուր պատերազմի մը եւ զինակցութիւններ կնքել. եւ կամ պէտք է փնտռել բոլոր միջոցները, որոնց չնորհիւ կրնանք խուսափիլ պատերազմէն, վերլուծելով ընդհարման պատճառները եւ ջանալով զանոնք ջնջել բանակցութեամբ, գործակցութեամբ եւ բարեկամեցողութեամբ: Ես չեմ հաւատար Թէ այսպիսի ծրագիր մը պիտի մերժուի բրիտանական ազգէն, մինչեւ անգամ եԹէ ատոր համար հարկ ըլլայ անձնական չփումներ ունենալ դիկտատորներու հետ»:

Վարչապետը այս առթիւ պատասխանելով զանազան հարցումներու, ըսաւ Թէ պարտաւորիչ զինուորութիւն պիտի չհաստատուի Անգլիոյ մէջ, խաղաղութեան ատեն: Նոր ընտրութիւններ ալ պիտի չկատարուին:

Գերմանացիները իրենց ուզածը կը գտնեն

Գերմանական զօրքը հինգերորդ շրջանը մտնելով, գրաւեց հողամաս մը եւս որ նախատեսուած չէր Միւնիխի համաձայնութեան մէջ եւ ուր կը գտնուին 850,000 Չեխեր: Այս գրաւումով երկիրը գրեԹէ երկուքի կը բաժնուի: Չեխական կառավարութիւնը բողոքեց Պերլինի միջազգային յանձնաժողովին, բայց այս վերջինը յանձնարարեց համակերպիլ: Այս որոշումով, միայն 38 մղոնի անջրպետ մը կը մնայ Պոհեմիոյ եւ Մորավիոյ միջեւ, տարածութիւն մը ուր ոչ երկաԹուղի կայ, ոչ ալ ճամբայ: Գերմանական հրետանին պիտի կրնայ տիրապետել այս տարածութեան վրայ: Որոշումը միեւնոյն ատեն մահացու հարուած մը կ'իջեցնէ Չեխոսլովաքիոյ ճարտարագործութեան, ձգելով միայն հողագործական երկիր մը: Չեխերը կը փախչին որ Փրակեան ալ գերմանական գրաւման տակ իյնայ:

*** Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը ամէնապէս ստանձնեց նախագահութիւնը, մինչեւ նոր ընտրութիւն: Երկու դաս զինուորներ ազատ արձակուեցան, եւ ուրիշներ ալ հետզհետէ կ'արձակուին:

*** Սլովաքներու ժողովրդական կուսակցութիւնը համաձայնելով միւս հոսանքներուն հետ, որոշեց գործակցիլ Չեխերուն հետ, կազմելու համար ինքնօրէն Սլովաքիա մը նոր պետութեան մէջ, նման նախկին Աւստրիա-Հունգարիոյ: Կառավարութիւնը անմիջապէս հաւանութիւն յայտնեց եւ վարչապետ մը նշանակուեցաւ Սլովաքիոյ համար, իր նախարարները անուանելու իրաւունքով:

*** Գերմանիոյ հետ համաձայնութիւն մը կնքելու հասանքը երԹալով կը զօրանայ Փրակայի մէջ: Արտաքին նոր նախարարը, որ Հռոմի դեսպանն էր, եղած է նաեւ դեսպան Թուրքիոյ եւ Պերլինի եւ մօտերս Գերմանիոյ մայրաքաղաքը պիտի երԹայ:

*** Հունգարիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականը Վարշաւա երԹալով, երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին հետ: Լեհաստան պիտի պնդէ որ Կարպաթեան շրջանը Հունգարիոյ կցուի եւ երկու երկիրները սահմանակից ըլլան:

Հ. Յ. Դ.

Լիոն

ՎԱՆԵՑՕ ՔԵՌԵՑՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները. 8 Հոկտեմբեր. Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, «Արծիւն» ակումբին մէջ. կարեւոր օրակարգ:

Փարիզ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 2ին. սովորական ժամադրավայրին՝ կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Հ. Յ. Դ. «Սիամանթօ» ակումբին մէջ, Օրակարգ՝ ընտրութիւն պատգամաւորի. Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

Ս. ԷԹԻԷՆԻ «Անտոք» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը՝ 9 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, «Դուրեան» գրադարանը: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ԿՐԸՆՕՊԼԻ «Նժդեհ-Տէրոյեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 8 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, ծանօթ հաւաքատեղին:

ՈՍԿԵՐԹԻ ԵՐԵԿՈՅԹ—ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՊԱՐՈՆ ՏԻԿ ՌՕՆԻ Պ. ՆԱՀԱՆԳԱՊԵՏԻՆ ԵՒ ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պ. ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ
ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՈՒ ԴՐՕՇԻ ՏԱԿ ԿԱՆԳՆԵԼՈՒՆ ԱՌԻԹՈՎ

8 Հոկտ., Շաբաթ գիշեր ժամը 9էն մինչեւ առաւօտեան 5
Պրէպան Մարսէյլէի սրահին մէջ, 146 Շըմէն տէ Շարդրէօ
Բացման խօսք՝ Պ. ՀՐԱՆՏ ԱԹԷՇԵԱՆԻ կողմէ.
Կը խօսի՝ Պ. ՏԻՐԱՆ ԹԷՔԷԵԱՆ:

Նոր ծրագիր Պաղեստինի համար

«Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի մէջ կը կարդանք (հոկտ. 6).—

Իրաքի արտաքին գործերու նախարար Սայիտ Թէֆիք փաշա էլ Սուատի, որ Լոնտոն կը գտնուի իբր հիւր անգլիական կառավարութեան, բերած է Պաղեստինի հարցը լուծելու բոլորովին նոր ծրագիր մը:

Ան այսօր պիտի խորհրդակցի այս մասին պատերազմական նախարար Հոր-Պէլիշայի, գաղթային նախարար Մաքտոնըլտի եւ սիոնական կազմակերպութեան պետ Տոքթ. Վայցմէնի հետ:

Կը հաւաստեն Թէ նոր ծրագիրը ամբողջապէս չեղեալ պիտի հռչակէ Պալֆուրի սկզբունքը եւ պիտի ջնջէ հրէական ազգային տունի գրութիւնը: Նոր ծրագրով պիտի վերակազմուի Պաղեստինը իբրեւ նոր պետութիւն անգլիական հոգատարութեան տակ, Իրաքի նման, ուր Հրեաները ամէն պատեհութիւն պիտի վայելեն իբրեւ Պաղեստինցիներ, բայց հրէական պետութիւնը վերջ պիտի գտնէ:

ԵԹէ այս ծրագիրը իրականանայ, Հրեաներու եւ Արաբներու միջեւ գործակցութիւնը պիտի վերահաստատուի եւ քաղաքական սիոնականութիւնը պիտի մեռնի:

Այս ծրագրին մանրամասնութիւններն են.—

1. Ստեղծել առանձին անկախ պետութիւն մը՝ Պաղեստինի սահմանադիր ժողովի գծած հիմնական օրէնքներուն համաձայն:

2. Անգլիական կառավարութիւնը վարչական իշխանութիւնը պիտի փոխանցէ ատեն առ ատեն տեղական կառավարութեան, ինչպէս եղաւ Իրաքի մէջ:

3. Բոլոր Պաղեստինցիները, առանց ցեղի եւ կրօնի խտրութեան, պիտի վայելեն միեւնոյն քաղաքական ու քաղաքացիական իրաւունքները:

4. Բոլոր համայնքները պիտի վայելեն քաղաքացիական հաւասար իրաւունքներ: Ոչ մէկը միւսին վրայ առանձնաշնորհներ պիտի չունենայ:

5. Բոլոր արաբական եւ հրէական գիւղերու ու քաղաքներուն պիտի տրուին քաղաքապետական իրաւունքներ, առանց անհատներու քաղաքային իրաւունքներուն դպչելու:

Ծրագիրը կը տրամադրէ նաեւ որ անգլիական առանձնաշնորհներն ու իրաւունքները լրիւ պահպանուին, ինչպէս նաեւ Թոյլ չտրուի, որ ներգաղԹով Հրեաներու Թիւը աւելնայ Պաղեստինի մէջ:

Արտաքին նախարար Լորտ Հալիֆէքս ի պատիւ Իրաքի նախարարին ճաշ մը տուաւ արտաքին գործերու պաշտօնատան մէջ:

Պաղեստինի նոր ծրագրին շուրջ խորհրդակցութեան ներկայ եղաւ Տոքթ. Վայցմէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒԼՈՒԶԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ դէմ հետապնդումներ կատարելով, քննուեցան 3000 անձերու Թուղթերը եւ 200 հոգի անկանոն գտնուեցան,— մեծ մասով Իտալացիներ, Սպանիացիներ, Զինացիներ եւն.: 30 հոգի արդէն արտաքսման դատապարտուած ըլլալով, բանտարկուեցան, 30 հոգի եւս արտաքսման դատապարտուեցան, հինգ դատալիքներ ալ վտարուեցան 48 ժամէն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԻՒՂԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ (Փույվառ Օտտօ) արկածին հետեւանքով, ծանրապէս վիրաւորուած է նաեւ ընկեր Անդրանիկ Թաշտարեան: Կը կարծուի Թէ զոհերուն Թիւը աւելի մեծ է, չատեր փլատակներուն տակ մնացած ըլլալով:

ՋԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ հինգ աւազակներ, որոնք մեղսակից կը համարուին Մարսէյլի կառախումբին մէջ վերջերս կատարուած մեծ գողութեան (ձոյլ ոսկի եւն. 7,000.000 ֆրանք արժէքով):

ՄԵԾԱՔԱՆԱԿ ԶԷՆՔԵՐ բռնուեցան (29 գնդացիր, երկու Թընդանօթ, բազմաթիւ հրացաններ եւն.) բեռնակառքի մը մէջ, ափը Մոնթրէօյի մէջ: Կառապանը եւ ընկերը ձերբակալուեցան, երբ կը փորձէին ծախել զէնքերը:

ԱՐԱՐԱՅԻ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅ ԼԵԳԷՈՆԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

Կը տօնուի Արարայի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձը ինչպէս նաեւ Միութեան դրօշին պաշտօնական յանձնումը.

Կիրակի, 9 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԸՆԿ. Տ. ԹԷՔԷԵԱՆԻ
ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Կ. ԽՐԱՅԵԱՆ

ՕԻԿԻՆՆԵՐ, ՕՐԻՈՐԴՆԵՐ ԵՒ ՊԱՐՈՆՆԵՐ

ՕԳՏՈՒԵՑԷՔ ԲԱՑԱՌԻԿ ԱՌԻԹԷՆ

ՋԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Հոկտեմբեր 20էն սկսեալ ՏԻԿԻՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ (մասնագէտ ձեւագիտութեան), պիտի ունենայ Պանթէօ-Բաշանի, Իսիի եւ Ալֆորվիլի մէջ ձեւագիտութեան գիշերային դասընթացքներ, շաբաթը մէկ անգամ, ժամը 8էն 11, հայ ակումբներու մէջ. գիտութիւն ... մար անոնց որ ցերեկները կ'աշխատին: Պիտի սորվեցնէ վեց ամսուան մէջ. անոնց որ կ'աշխատին եւ կը հետեւին կանոնաւորապէս ... ... պիտի սորվին կատարել ձեւել (coupe parfaite) ամենավերջին մեթոտով եւ պիտի ստանան իրենց վկայականը: Մանրամասնութեանց համար փափաքողները դիմեն 12 Rue Saint Sulpice, (4րդ յարկ) Տիկին Վարդանեանի, Paris (6). Մէթրօ Օտէօն:

ԵԴՈՒԱՐԴ ԳԱԼՓԱՔՃԵԱՆ

ԴՐԱՄԱՏՈՒՆ, 48 rue de la République, Marseille

Tél. Colbert 74 51, 47—77

Օտար դրամներու փոփոխութիւն. ձեր ... ... համար: կը գնենք եւ կը ծախենք ոսկի դրամներ.

Հին ԴԱՅՄԱՆԱԼԻՐ.

" ՇԻՐԱԿ "

Արեւելքի միակ իսկական օղին ...

ՐԱՔԸ ՏԻԶ

... ՐԱՔԸ ՏԻԶԻ ... ՐԱՔԸ ՏԻԶԸ ...

...alakupeian 8 Rue S... Dépôt / Rue de la Paix, Marseille. Tél. Dragon 70—89.

... ... !

ՅՐ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի Ընդհ. ժողովը, 8 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, իր դպրոցին մէջ, 2 Ռիւ տը լա Տէֆանս: Կարեւոր օրակարգ: Ժողովէն վերջ Մասնաճիւղս պիտի զբաղի ձեւագիտութեան գիշերային դասընթացքով: Ներկայ պիտի ըլլայ ձեւագիտութեան ուսուցչուհին:

ՎԱԼԱՆՍԻ Զ. Ո. Մ. Մարզականի առաջին ախոյեանական մրցումը տեղի պիտի ունենայ Կիրակի, 9 Հոկտ., Cheylardի մէջ: Փափաքողները կրնան առնել օԹոքարը որ կը մեկնի Քաֆէ տը լ'Էօրոփ առջեւէն ժամը ճիշդ 12.30ին:

ՓԱՐԻԶԻ Յ. Կ. Խաչի ընդհ. ժողովը՝ 8 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 4.30ին Բազմագումարեանի սրահին մէջ, 8 Ռիւ Թուլիէ, Փարիզ:

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏ. Միութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ, Փարիզի շրջանի ռազմիկ ընկերները, այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 66 Rue de Belleville Թաղային վերնայարկը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ առիպողաբար Պ. Սվաճեանէ (նախապէս Maison Seva T. S. F. 212 Fbg. St. Martin) որ իր նոր հասցէն տեղեկացնէ Թեմի վարչութեան:

ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՏՕՆԸ

Մարսէյլ-Փրատոյի Մայր եկեղեցիի Վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ Սրբոց Թարգմանչաց Տօնը մեծաշուք հանդիսութեամբ պիտի կատարուի Կիրակի օր, 9 հոկտ.: Կը հրաւիրուի հայ ժողովուրդը մասնակից ըլլալու այդ հոգեշունչ արարողութեան:

ԳՈՀԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՂՕԹՔ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Հոգաբարձութիւնս կը ծանուցանէ Թէ՝ Յառաջիկայ Կիրակի օր, 9 Հոկտեմբեր, խաղաղութեան պահպանման առթիւ, գոհաբանական մասնաւոր աղօթք տեղի պիտի ունենայ Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ եկեղեցւոյն մէջ: Պատարագը կը սկսի ժամը 10ին, գոհաբանական աղօթք ժամը 11.30ին (Քրիստոս պատարագեալ ...):

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Cinéma REXY

Cours Lafayette, angle Garibaldi

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Domesme — PARIS (13)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline; à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.
ԼԻՈՆ

MARSEILLE, M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.
ՄԱՐՍԷՅԼ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	285 ֆրանք	150 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 9 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 9 Octobre 1938

ԺԳ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3856

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ԲԱՆԱԼ ՃԱՄԲԱՆ

Աւելի քան մէկ տարիէ ի վեր կը հնչէ ազդանշան մը, մասնաւորապէս մեր շրջանին մէջ, — Միացեալ Ճակատ :

Նոր չէ բանաձեւը, բայց Դաշնակցութեան կեդրոնական մարմիններն ու մամուլը մասնաւորապէս արծարծեցին զայն, տարուան ընթացքին, նկատի առնելով կացութեան պահանջները, ազգային թէ քաղաքական :

Անկախ՝ այդ քարոզութիւններէն, օրուան դէպքերն ալ կը յիշեցնէին թէ պարտաւոր ենք ներքին ճակատ մը յարդարել եւ գըլուխ մը ապահովել : Աւելի քան երբեք :

Արդի՞ւնքը : Զափազանցութիւն պիտի ըլլար ըսել թէ բոլորովին յուսախաբ եղանք :

Ճիշդ է, ոչ «Միացեալ Ճակատ» կազմուեցաւ, ոչ ալ կեդրոնական ղեկավարութիւն մը ունեցանք : Տեղ - տեղ փորձեր կատարուեցան, մանաւանդ գաւառական շրջաններու մէջ, տեղական գործերու համար : Բայց բուն բանաձեւը տակաւին կը մնայ թուղթի վրայ, իբրեւ ծրագիր կամ բաղձանք :

Բայց եւ այնպէս, կա՛ն բարենշան երեւոյթներ, որոնք «ապագայ կը խոստանան» :

Ամէն պարագայի մէջ, մեղմացած են կիրքերը : Մթնոլորտը նորոգած է, եւ փոխադարձ բարեացակամութեան ճիգ մը կրնայ հարթել ճամբան, խօսքէն գործի անցնելու համար :

Դաշնակցութենէն զատ, ռամկավարներն ալ, որոնք առաջ լսել անգամ չէին ուզեր, տեսակէտներ յայտնեցին միացեալ ճակատի մասին : Մինչեւ անգամ անոնց մէկ օրկանը սրտայո՛յզ կոչ մը ուղղեց Հ. Յ. Դ. Ընդհ. Ժողովին, խոստովանելով թէ Դաշնակցութիւնը «արտասահմանի հայ կուսակցութիւններուն մէջ ամէնէն ուժովն է դեռ », («Արեւ», 8 օգոստոս) : Եւ այս առթիւ յայտնեց արամադրութիւններ որոնք բաներ մը հասկցնել կ'ուզէին :

Միւս հոսանքներէն լուր չունինք, բացի լրագրական ճամարտակութիւններէ : Իսկ ինչ որ «չէզոք» հասարակութիւն կը կոչուի, միշտ ալ տրամադիր է «իւրովանն ծառայելու», կը բաւէ որ քայլ մը առնուի, նախաձեռնութեան փորձ մը կատարուի :

Արդ, կը կարծենք թէ պարագաները երբեք այսքան նպաստաւոր եղած չէին, այդպիսի նախաձեռնութեան մը համար :

Որքան գիտենք, մասնակի խօսակցութիւններ կատարուած են զանազան վայրերու մէջ, եւ հաւանական է որ եզրակացութեան մը յանգին :

Զգելով ուրիշ գաղութներ եւ ամփոփուելով մեր շրջանին մէջ, արդեօք ժամանակը եկած չէ՞ այդպիսի նախաձեռնութիւն մը առանձնելու, կուսակցական ճամբով :

Ի՞նչ օգուտ օրն ի բուն քարոզելէն, երբ գիտենք որ աշխարհը գործով կը չարժի : Ընդհանրապէս չափել - ձեւելով, բայց երբեմն ալ յառաջ նետուելով :

Եթէ ուրիշներ կը դանդաղին, հրաշքի մը կամ աղէտի մը կը սպասեն, «միացեալ ճակատ»ին քարոզիչները իրե՞նք ալ պէտք է սպասեն :

Ժամանակը եկած չէ՞ որ Դաշնակցութեան Եւրոպայի Կեդր. Կոմիտէէն ինք առանձնէ նախաձեռնութիւնը խորհրդակցական ժողովի մը, եթէ ոչ Միացեալ Ճակատի Ծրագիրը իրականացնելու, գոնէ փոխադարձ հասկացողութեան մը ճամբան հարթելու համար :

Եթէ կան հարցեր որ ջուր կը վերցնեն, ուրիշներ չատոնց հասունցած են, անվիճելի են, բոլոր հոսանքներուն համար :

Այս կացութեան մէջ, ինչո՞ւ յամենալ ձեւակերպութիւններով :

Հրաւէր մը զանազան հոսանքներու, ինչպէս եւ սրտցաւ եւ հեղինակաւոր անհատներու, խօսակցութիւն մը՝ դէմ դիմաց, գըլուխ գլխի, — թերեւս լոյս մը կը ծագի :

Եթէ սպասենք որ բոլորն ալ միաձայն հաւանութիւն յայտնեն նախապէս, իրենց թերթերով կամ ճառերով, տարիները պիտի թաւալին այնպէս ինչպէս մինչեւ հիմա, եւ Հայկական Արտասահմանը միշտ ալ պիտի մնայ անկերպարան, թեւաբեկ եւ անդամալոյծ :

Մեր համոզումով, նոյնիսկ այն հարցերը որ կանխակալ կարծիքներ գոյացուցած են — ինչպէս, օրինակ, Հայաստանի խնդիրը — կրնան լուսաբանուիլ միայն ճակատ ճակատի խօսակցութիւններով, եւ ոչ թէ լրագրական փոխասացութեամբ :

Շատ - չատերը Դաշնակցութեան հանդէպ նախապաշարուած են պարզապէս իրենց նախնական, թերի կամ ծուռ գիտելիքներով.

Ուրիշներ հարեւանցի գաղափարներ ունին, թէ հայրենիքի եւ թէ Հայկական Արտասահմանի խնդիրներու մասին :

Երրորդ դաս մըն ալ երբեք սեղանի առջեւ նստած չըլլալով, ինքզինքը կը խրտչի եւ աւետարան կը կարդայ իր սեփական տանիքէն :

Եւ վերջապէս կան «անկախ»ները, որոնք յարած չըլլալով որեւէ կազմակերպութեան, կը սպասեն ազդանշանի մը, գործնական քայլի մը, իրենց իմաստութիւնը տրամադրելու համար :

Ամէն պարագայի մէջ, կը կարծենք թէ այլեւս պատճառներ չունինք վարանելու կամ ձգձգելու, երբ օրուան հոգերը իրար կը հրմշտկեն այնքան ուժգնօրէն : Երբ ամէն օր կը տեսնենք մերկապարանոց անզօրութեան մը պատկերները, — հայկական ճակատին վրայ :

Այս ժողովուրդը աւելի խիզախ էր, տարբեր պարագաներու մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԸ ԴԷՊԻ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐ ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԷՄ

Էնգիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 7). —

Գերմանիոյ տնտեսական նախարար Հէր Ֆունք, որ պտոյտի ելած է հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի երկիրները, յաջողցնելու Գերմանիոյ մեծագոյն տնտեսական յարձակողականը, բացառիկ ճիգ գործ կը թափէ, որպէսզի Թուրքիոյ մէջ անգլիական շահերը արգելք չհանդիսանան Գերմանիոյ առեւտրական թափանցումին : Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ վերջերս փոխ տուած տասը միլիոն սթերլինը եւ Գարապիւքի երկաթի գործարաններու շինութիւնը անգլիական հսկողութեան տակ՝ կը ձգտին խոչընդոտ հանդիսանալ գերման առեւտուրին զարգացման Թուրքիոյ մէջ :

Թէեւ Հէր Ֆունք երէկ հասաւ այստեղ եւ տեսակցեցաւ միայն Թուրքիոյ տնտեսական նախարար Շաքիր Քէսէպիրի հետ ու ճաշի մը ներկայ եղաւ, բայց արդէն մանրամասնօրէն սորված է թէ Թուրքիա ինչ բաներու պէտք ունի, իրականացնելու համար իր քառամեայ ճարտարարուեստական ծրագիրը :

Գերման նախարարին կ'ընկերանայ տնտեսական քարոզութեան պետ Հէր Քնոթէ, ինչ որ կը նշանակէ թէ իր ճամբորդութիւնը արտակարգ կարեւորութիւն ունի :

Այս ճամբորդութեան զուգադիպած է նաեւ գերման ճարտարարուեստական եւ դրամատիրական խմբակի մը ժամանումը այստեղ : Այս անցուդարձերը, ինչպէս նաեւ թրքական դահլիճին գումարումը թրքական մայրաքաղաքի ամէնէն նշանակալից դէպքերն են :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, Պերլինի մէջ մեծ գոհունակութիւն պատճառած են Պելկրատի եւ Էնգիւրիի մէջ չահուած արդիւնքները : Այս առթիւ կ'ըսեն թէ Գերմանիա կրնայ հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի պետութեանց տրամադրել ամէն տեսակ ապրանք, որոշ քանակութեամբ եւ հաստատուն գիներով : Կիսապաշտօնական զեկոյց մը կ'ըսէ թէ տնտեսական նախարարին բանակցութիւնները Թուրքիոյ հետ՝ «յանգած են կատարեալ արդիւնքի մը եւ համաձայնութեան » : Գերմանիա գրաւելով Զուտէթեան շրջանը, զօրացուցած կ'ըլլայ իր ճարտարագործական դիրքը, կրնայ հողագործական արտադրութիւններ եւ հում նիւթեր գնել հարաւային արեւել. Եւրոպայէն, փոխանակ առնէն զարկ տալով իր արտածումներուն :

Տնտեսական նախարարին այցելութենէն քանի մը շաբաթ առաջ, Էնգիւրի հասած էր գերման գործարանատէրներու խմբակ մը, որ տրամադիր է երկարատեւ վարկեր բանալու Թուրքիոյ, որպէսզի կարենայ գործադրել իր քառամեայ ծրագիրը :

*** Անգլիոյ առեւտրական նախարարութեան մէկ ներկայացուցիչը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարին Թուրքիա այցելութեան առթիւ.

— « Մենք ուշադրութեամբ կը հետեւինք այդ այցելութեան ընթացքին : Շատոնց է որ Գերմանիա կը ջանայ իր առեւտրական գործունէութիւնը տարածել Պալքաններու մէջ, եւ մենք գոհացած չենք միայն դիտելով : Կրնամ ըսել նոյնիսկ որ Գերմանիոյ ներկայ ճիգը տեսակ մը հակազդեցութիւնն է մեր կատարած աշխատանքին : Քանի մը ամիս առաջ, մենք առեւտրական դաշնագիր մը կնքեցինք Թուրքիոյ հետ, իսկ սեպտեմբերի սկիզբը յարեւման դաշնագիր մը՝ Ռումանիոյ հետ» :

Լոնտոնի առեւտրական շրջանակները կը հաւատեն թէ մօտերս դաշնագիր մը պիտի կնքուի Անգլիոյ եւ Պուլկարիոյ միջեւ : Այս դաշնագիրը խմբագրուած էր Պորիս Թագաւորին վերջին այցելութեան առեն :

ՖՐԱՆՍԱ՞Ն ՊԻՏԻ ՃԱՆՉՆԱ՞Յ ՖՐԱՆՔՕՆ

Արտաքին նախարարին յայտարարութիւնները

Արտաքին նախարար Պ. Ժորժ Պոնէ առջի օր ալ ներկայացաւ Ծերակոյտի արտաքին գործերու յանձնաժողովին, լուսաբանութիւններ հաղորդելու համար միջազգային կացութեան մասին : Այս առթիւ պատրաստուած էր երկար հարցարան մը, որուն նախարարը պատասխանեց մանրամասնօրէն : Իր բացատրութիւններէն կը հետեւի թէ Ֆրանսա կրնայ մօտերս դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել զօր. Ֆրանքոյի հետ, երբ կարգադրուի օտար կամաւորներու յետս կոչման խնդիրը : Այս հարցին համար տենդագին բանակցութիւններ կը կատարուին Անգլիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, եւ Ֆրանսա անհամբեր կը սպասէ անոնց արդիւնքին :

Պ. Ժորժ Պոնէ հերքեց այն զրոյցը թէ ազգայնական Սպանիոյ մայրաքաղաքին մէջ դեսպան պիտի նշանակուի անկախ երեսփոխան մը, Ժան Մալվի :

Նախարարին լուսաբանութիւններէն վերջը, զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որուն համաձայն հետեւեալ խնդիրները քննուած են Ծերակոյտի արտաքին յանձնաժողովին մէջ. —

1. Միջազգային երաշխաւորութեանց տարողութիւնը՝ Չեխո—

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԷԿ ԱԼ ԱՅՍՊԷՍ ԿԸ ԽՕՍԷԻՆ··

Փունջ մըն ալ բրիտանական խորհրդարանէն :

Ներողութիւն, կատակով սկսայ, բայց անգլիական լռութիւն մը թառեցաւ նիւթին վրայ, որ կը շեղի «Օրը Օրին»ի հանգամանքէն :

Ուրեմն կարդացէք իբրեւ քաղաքական գիտելիք, նորոգելով ձեր դիւանագիտական պաշարը :

Երեսփ. ժողովի չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ, ամէնէն աչառու ճառը խօսեցաւ Չըրչիլ, որ ծովային նախարար էր Մեծ պատերազմի շրջանին եւ գլխաւոր վայրիչը Տարտանէլի արշաւանքին :

Ո՞վ մէկը յիշել իր խօսքերէն որ ռումբի մը տպաւորութիւնը կը գործէին .

—«Վարչապետը կ'ըսէ թէ մեծ տարբերութիւն կայ Պերխտեսկատենի պայմաններուն եւ Միւնիխի համաձայնութեան միջեւ : Այո, տարճանակը ցցելով մէկ ոսկի պահանջեցին : Երբ տրուեցաւ, այս անգամ երկու ոսկի պահանջեցին, միշտ ատրճանակը ցցելով : Եւ վերջապէս դիկտատորը (Հիթլեր) հաւանեցաւ առնել մէկ ոսկի, 17 շիլին եւ վեց փէննի եւ մնացեալը հաշուեց բարեացակամութեան ապագային համար » :

Նախկին նախարարը, որուն աչքին Միւնիխի համաձայնութիւնը ամբողջական, ամենածանր պարտութիւն մըն է Մեծն Բրիտանիոյ եւ մանաւանդ Ֆրանսայի համար, հետզհետէ տաքնալով աւելի խոր մտահոգութիւններ յայտնեց :

— « Կը գտնուինք առաջնակարգ աղէտի մը առջեւ : Կոյր չձեւանանք ի . բականութեան հանդէպ : Այժմ պէտք է աչքի առջեւ ունենանք որ կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի բոլոր երկիրները պիտի ջանան լաւ յարաբերութիւններ մշակել հիթլերական Գերմանիոյ հետ : Այն ճամբան որ Դանուբէն ի վար կը տանի դէպի Սեւ ծով, չէպի հանքատեղեր ու քարիւղը, այն ճամբան որ կ'առաջնորդէ մինչեւ Թուրքիա, բաց է այլեւս, եւ, էութեամբ կամ իրականօրէն, Միջին Եւրոպայի այս բոլոր երկիրները իրարու ետեւէ պիտի խոյին Պերլինէն արձակուած ուժի քաղաքականութեան ցանցին մէջ, ուժ ոչ միայն զինուորական, այլեւ տնտեսական : Իսկ այս բոլորը պիտի կատարուի հեշտօրէն եւ արագօրէն, առանց հրացան մը արձակելու » :

Մտնենք Լորտերու ժողովը :

Անդամներէն մէկը, լորտ Արնոլտ, որ իրեւն աշխատաւորական եղած է, կը յայտարարէ ընդհանուր քրքիջներու մէջ.

— « Երբ աչքի առջեւ կը բերեմ աշխատաւորական կուսակցութեան վարիչներուն դիրքը եւ խօսած ճառերը տագնապի ընթացքին, գոհարանութիւն կը մատուցանեմ որ ձգեցի այդ կուսակցութիւնը » :

Ուրիշ մը, իսկ եւ իսկ անգլիացի.

— « Քաջալերել Չեխերը որ կռուին՝ պիտի նշանակէր թոյլ տալ որ իրենց երկիրը աւերակներու եւ գերեզմանատան վերածուի : Ո՛վ որ քաջալերած է Չեխերը կռուելու, արժանի է ապքի մը դատաճանը կոչուելու : Մեր ձեռքերը մաքուր են այդ խայտառակութենէն » :

Երրորդ մը, բնկերվարական.

— « Հէր Հիթլերի տրուեցան արեւելեան Եւրոպայի բանալիները, չետակ դէպի Սեւ ծով : Այս փոխանցումով Գերմանիոյ հանքածուխի արտադրութիւնը պիտի աւելնայ տարեկան 3½ միլիոն թոն, իսկ երկաթի եւ պողպատի արտադրութիւնը 3 —4 միլիոն թոն » :

Կարդացէք եւ մխիթարուեցէք :

ՎԱՀ.

Հրեաները կը մերժեն Պաղեստինի նոր ծրագիրը

Երէկ հաղորդած էինք թէ նոր ծրագիր մը պատրաստուած է Պաղեստինի համար, մէկդի դնելով հրէական տունը : Պաղեստինի հրէական պաշտօնական Գործակալութիւնը մերժեց այս նոր ծրագիրը, զոր Իրաքի արտաքին նախարար Սայէտ Թէվֆիք էլ Սուատի ներկայացուցած էր անգլիական կառավարութեան :

Պաղեստինի գործակալութեան վարչական մարմինը այս առթիւ հրատարակեց յայտարարութիւն մը, որու մէջ կ'ըսէ թէ հրէական ժողովուրդը չի կրնար ընդունիլ որեւէ ծրագիր, որ հրեաները կ'ենթարկէ փոքրամասնութեան վիճակի մը : «Հրեաները Պաղեստինի մէջ են ազգային տուն հիմնելու նպատակով եւ իրենց այս իրաւունքը ճանչցուած է Մեծն Բրիտանիոյ, Մ. Նահանգներու եւ ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի կողմէ :

Վերջին երկուքուկէս տարիներու խառնակութիւնները եւ ահաբեկումները չեն յաջողած արգիլել, որ հրեաները առաջ տանին իրենց հայրենիքի վերաշինութեան գործը : Հրեաները պատրաստ են գործակցելու արաբ ժողովուրդին հետ, բայց չեն հաշտուիր այն ծրագրին հետ, որ զիրենք փոքրամասնութեան վիճակին մէջ կը դնէ » :

Այս յայտարարութիւնը հրատարակուեցաւ սիոնականներու պետ տօքթ. Վայցմէնի եւ Իրաքի արտաքին նախարարին միջեւ խօսակցութենէ մը ետք :

*** Վերջին լուրերու համաձայն, արիւնալի կռիւներ ծագած են Արաբներուն եւ անգլիացի զինուորներուն միջեւ, ուրբաթ օր : Սպաննուած են 80 Արաբներ, մէջն ըլլալով ղեկավար մը :

*** Պաղեստինի մարզպանը, որ Լոնտոն կը գտնուի այժմ, կը շարունակէ խորհրդակցիլ նոր ծրագրի մասին : Մարզպանը պիտի վերադառնայ քանի մը օրէն : Հրեաները բոլորովին հակառակ են նոր ծրագրին եւ չեն ուզեր փոքրամասնութեան մը վերածուիլ արաբական պետութեան մը մէջ :

*** Համարաբական ժողով մը գումարուեցաւ Գահիրէի մէջ, քննելու համար Պաղեստինի կացութիւնը : Մասնաւորապէս Հնդիկ եւ Մարոքցի պատուիրակներ ուժգնօրէն քննադատեցին Անգլիոյ քաղաքականութիւնը, «ճիհատ» պահանջելով :

ԱՆԳԼԻՈՅ ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ հրամանատարը Փարիզ եկաւ երէկ, մասնաւոր պատուիրակութեան մը հետ, ուսումնասիրելու համար Ֆրանսայի օդանաւային կազմակերպութիւնը : Այս առթիւ անգամ մը եւս պիտի ուսումնասիրուի երկու պետութեանց օդատորմիղներուն գործակցութիւնը :

« ԴՈ՛ՒՐՍ ՏԱԼԱՏԻԷՆ ԵՒ ՊՈՆԷՆ», յայտարարեց համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, Մորիս Թորէզ, ձմեռնային մարզարանին մէջ գումարուած ժողովի մը առթիւ, խստօրէն քննադատելով Միւնիխի համաձայնութիւնը : Ամբոխն ալ գոռալով, կը պահանջէր բանտարկել Տորիոն, Լա Ռոքը եւ Ֆլանտէնը (նախկին վարչապետը, որ շնորհաւորութեան հեռագիր մը ուղղած էր Հիթլէրի) :

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

5.— Երկրին պատմութիւնը (Շար.)

ՌՈՍԿԵԴԱՐ.— Երկրորդ դարուն, Հիւս. Ափրիկէ հասած էր քաղաքակրթութեան բարձրագոյն աստիճանին։

Հռոմ իր լուծին տակ առնելով Հիւսիսային Ափրիկէն, պարտադրած էր նաեւ իր լեզուն։ Ու լատինական գրականութիւնը ծաղկեցաւ ափրիկեան ափերուն վրայ եւս։ Ափրիկէի բանաստեղծներէն յիշենք Ապուլէ Մադաւրացին, որ միաժամանակ բժիշկ էր, փիլիսոփայ, վիպասան, բնապատմագէտ եւ փաստաբան։ Այնքան սիրուած էր, իր գեղեցկութեամբ եւ պերճախօսութեամբ կը կախարդէր բազմութիւնները, որ քաղաքները կը մրցէին իրարու հետ՝ հրաւիրելու համար զայն եւ իր արձանը կը կանգնէին հրապարակներու վրայ։

Կարելի չէ յիշել Ափրիկէցի բոլոր գրողները եւ փիլիսոփաները, բնիկ կամ տիրող ժողովուրդին ծոցէն ծընած, բայց ի՞նչպէս չյիշել Ս. Օգոստինոսը, որ Ե. դարէն սկսեալ մինչեւ ԺԹ. դար կը տիրապետէր միտքերու վրայ,— իր աշակերտները կը համարուին Ս. Թոմաս Աքուինացին, Լութէրը, Կալվինը, նոյնիսկ Ժան-Ժագ Ռուսօն, որ ներշնչուած է Ս. Օգոստինոսի խոստովանութիւններէն։

Ափրիկէ տուաւ նաեւ տաղանդաւոր զօրավարներ Հռոմէական բանակին, ազդեցիկ ներկայացուցիչներ Հռոմի ծերակոյտին, նոյնիսկ մէկ կայսր Հռոմէական գահին։

Երկրին բնակչութիւնը ամէն ճիգ կը թափէր թափանցելու համար հռոմէական քաղաքակրթութեան մէջ,— շատեր կը նետէին իրենց փիւնիկեան անունները կամ թարգմանելով զանոնք՝ կ՚առնէին հռոմէական անուններ։ Այսպէս Մուտթումբաալը կը դառնար Դոնատոս, Բարիկը՝ Ֆէլիքս։ Փոխեցին նոյնիսկ իրենց աստուածներուն անունները։ Քաղաքները եւս կերպարանափոխուեցան՝ հետեւելով հելլենական եւ հռոմէական ճարտարապետութեան։ Կուիկուլի (այժմ Ճէմիլա) աւերակները ապշութիւն կը պատճառեն իրենց հոյակապ մեհեաններուն, բաղնիքներուն եւ պալատներուն մնացորդներով։ Քաղաքացիները կը նետէին իրենց փիւնիկեան պարեգօտը ու կը հագնէին հռոմէական պատմուճանը։

Երկիրը այնքան բազմամարդ դարձաւ եւ այնքան մշակուեցաւ,— Հռոմ կը կերակրուէր միայն ափրիկեան ցորենով,— որ «կը վախցուէր որ բնութիւնը քիչ գայ»։ Սովորութիւն էր այլեւս Ափրիկէն կոչել «ամբողջ աշխարհի զարդը» կամ «հռոմէական պետութեան հոգին»։

ԱՆԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ՇՐՋԱՆ.— Հռոմէական տիրապետութիւնը հետզհետէ տկարանալով վերջ գտաւ Գերմաններու գրոհին տակ։ Երկու գլխաւոր պատճառներու կը վերագրուի այս անկումը։

Նախ քրիստոնէութիւնը,— սկիզբները երկրին տէրն էր միայն զինուորական իշխանութիւնը, բայց երբ քրիստոնէութիւնը մուտք գործեց երկրին ներս՝ հետզհետէ այնքան զօրացան զարձաւ որ կարելի էր ըսել թէ երկիրը երկու տէր ունէր,— կայսրը եւ եկեղեցին։ Արդ, եկեղեցին, զօրանալէ վերջ, իր հակազինուորական քարոզութիւններով մեղկութեան առաջնորդեց ժողովուրդը, միւս կողմէ՝ վարդապետական վէճերով երկու թշնամի բանակի վերածեց բնակչութիւնը (կաթողիկեաններու եւ դոնատեաններու պայքար)։ Ու մինչ կայսրը ամէն կրօնական ազատութիւն կը շնորհէր, եկեղեցին խիստ պայքար մը կը բանար հեթանոսներու եւ հերձուածողներու դէմ։ Ինքնակոչ սուրբեր, քուրձ հագած ու գաւազան մը ձեռքին (հետեւելով Քրիստոսի, որ արգիլեց սուր գործածել), կը խուժէին հեթանոսական առանձնութեանց մէջ,խռովութիւնկը յարուցանէին՝ մարտիրոսանալու եւ Աստուծոյ աջ կողմը նստելու համար։ Մահուան այս տենչին մէջ անոնք չէին մոռնար աղաչել հեթանոսներէն որ չխաբեն զիրենք՝ չմեռնելու համար Ցուղային ձեւով, այլ հերոսական ձեւով՝ կը ցատկէին լեռներու անդունդներուն մէջ։ Աւելցուցէք այս պատկերին վրայ աշխատաւոր բազմութիւններու ըմբոստութիւնը,— պրոլետարները չէին ուզեր հնազանդիլ հողատէրերուն, յափշտակած աղնուականներուն եւ յարձակում կը գործէին գըղեակներուն վրայ,ճամբաներու եզերքը դիրք բռնած՝ կը կեցնէին անոնց կառքերը, վար կ՚իջեցնէին ազնուականները եւ իրենք կը նստէին կառքին մէջ՝ իրենց առջեւէն վազցնելով զանոնք.

Անիշխանութիւնը ծայր տուած էր արդէն։

Երկրորդ, բարբարոսները զգալով կեդրոնական իշխանութեան տկարանալը՝ իջան լեռներէն վար։ Հռոմէական տիրապետութեան ժամանակ, Նումիդիոյ եւ Մաւրիտանիոյ բնակչութեան մէկ մասը քաշուեցաւ լեռները՝ շուգելով ենթարկուիլ կեսարին։ Անառիկ բարձունքներու վրայ բնակած՝ անոնք, ամառ-ձմեռ, կը բընակէին ծառի ճիւղերով հիւսուած հիւղակներու մէջ ու կը սնանէին ցորենով ու գարիով, ճիշդ ինչպէս անասունները, առանց աղալու։ Երբեմն դաշտ կ՚իջնէին, կը կռուէին հռոմայեցի զինուորներու հետ քիչ մը աւար ձեռք ձգելու համար։ Հռոմայեցիները զանոնք կը կոչէին բարբարոս, — ասկէ անունը այն ժողովուրդին որ կ՚ապրի մինչեւ այժմ, Պէրպէրները, միշտ կռուազան եւ անքաղաքակիրթ։ Արդ, այս բարբարոսները գտան առիթը՝ յարձակելու համար քաղաքներուն վրայ, նեղելով եւ յաճախ նահանջի մատնելով հռոմէական լեգէոնները։

Այդ շրջանին է որ Գերմանները ցամաք ելան Հիւս. Ափրիկէ։ Առաջնորդութեամբ Գենսերիկի, յառաջ խաղացին արեւմուտքէն մինչեւ Կարթագոն, տէր ու տիրական դառնալով երկրին։ Հռոմէական լեգէոններէն վերջ, եկեղեցին ալ սկսաւ նահանջել եւ անցաւ դիմաց։ Գերմաններուն միացան Պէրպէրները եւ Միջերկրականն իջնելով՝ աւարի տուին Հռոմը։

Գերմանները, առաջին օրերուն կը կազմէին 50,000 հոգինոց բանակ մը, յետոյ այդ թիւը բարձրացաւ մինչեւ 80,000ի, եւ սակայն կը զգային որ իրենց այդ ուժը բաւական չէ դիմադրելու համար՝ եթէ բնիկ ժողովուրդը ապստամբի կամ բիւզանդական բանակը հասնի։ Ուստի կործանեցին հռոմէական բոլոր քաղաքներու պարիսպները։ Այդ սխալէն օգտուեցան Նումիդիացիներն ու Մաւրիտանացիները, նիզակ ճօճելով Աւրէսի բարձունքներէն իջան դաշտ, իրարու ետեւէ գրաւեցին քաղաքները, դէպի ծովեզերք քշելով Գերմանները, որոնք կլիմայէն թմրած՝ գրեթէ դիմադրութիւն ցոյց չէին տար այլեւս։

Եւ ահա երեւցաւ բիւզանդական բանակը, Բելիսարի առաջնորդութեամբ։ Յոյն զօրավարը, յանուն Բիւզանդիոնի կայսեր, արագօրէն վերադարձեց երկիրը, մինչեւ արեւմտեան Ալճերիոյ սահմանները,— իր տիրապետութեան տակ դանուող երկրին սահմաններուն վրայ կանգնեց ամրոցներ ու բերդեր, քանդելով հռոմէական գերեզմանները կամ օգտագործելով քանդուած հռոմէական պարիսպները։

Բիւզանդական տիրապետութիւնը, սակայն, ամբողջական չէր, երկրին մէկ մասը կը դանուէր Պէրպէրներու ձեռքը, որոնք դեռ կ՚աշխատէին ծով նետել Բելիսարի բանակը։

647ին, Հիւս. Ափրիկէի սահմաններուն վրայ երեւցան Արաբները։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ՀԱՅՈՒՆ ՎԵՐԱԶԻՆՈՒՄԸ

Պատերազմի մղձաւանջը անցերցանք։

Միտքը կարելի չէր զերծ պահել հոգերէն, ժողովուրդներու ճակատագիրը որոշելու սահմանուած դէպքերու մակընթացութենէն։

Հիմա որ մղձաւանջը անցած կը նըկատուի ու յարաբերաբար հանդիստ, դաղարի օրերու հեռանկարը կ՚ուրուագծուի, կը յստականայ, երբ աշխատանքի, համերաշխութեան պէտքը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ կը հասարուի, հիմա որ խաղաղութեան ու վերազինման փողին ձայնը կուգայ մեծերէն, մենք ալ դառնանք մեր վերազինման։

Այս դարձը կեանքին, կրօնամոլ նոր դուռ մը պէտք է ըլլայ, կը խորհիմ, մեր աւանդութեան առաջնորդող, բոլորիս համար առհասարակ այլ մանաւանդ անոնց համար որոնք արտուղի եւ խոտորնակ ճամբաներու վրայ կը յամենան մեկուսի։

Անցնող վերջին երկու եօթնակներուն անսաուգութեան հակառակ, «Արդի Հայ գրականութիւն» հատորին երեւումը մշակութային գրական մարզին վրայ նոր դէպք մը եղաւ։

Հ. Գ. Բ.ի սարքած ճաշկերոյթը որ մատենաշարի 11րդ հատորին յայտնութիւնը կը տօնէր, նոր առիթ մը ստեղծեց կրկին սեղանի վրայ դնելու մշակոյթի հարցը, անգամ մը եւս բախելու արուեստի դռները, թարոյական վերազինումի նորաստեղծ դրահներուն պատրաստութեան համար։

Ականջներուս մէջ կը հնչեն տակաւին խօսքերը այդ օրուան — մշակոյթը չի մեռնիր... Արուեստը անմահ է...։ Ճիշդ է։ Բայց գրական մշակները, արուեստագէտները մահկանացու են։ Անոնք չեն կրնար յաւերժօրէն հովէն։ Փութանք հաղորդուիլ անոնց հոգիներուն, քանի դեռ կ՚ապրին անոնք։ Լաւագոյն խրախուսանքը տուած պիտի ըլլանք։

Հ. Գ. Բ. մատենաշարի 11րդ հատորը, որ լոյս տեսաւ, քովէ քով կը բերէ յետպատերազմեան գրողներուն ցիր ու ցան գործերէն հատուածներ, նախանշակ մը տալու համար մեզի այդ նորերու տաղանդէն։

Ըստ զեկուցման, առանց փակելու նախորդ տասնեակին՝ նախաստակներու եւ մեռեալներու սահմանուած՝ աւանդութը, այն 11րդ հատորը հրապարակչական նոր դուռ մը կը բանայ հաղթահայութեան արտասահմանի մէջ ստեղծած գրական շարժումին համար։

Զինադադարի շրջանին, նոյնքան յեղակարծօրէն լոյս տեսնող որքան մարող թերթերուն պէս՝ պահ մը երեւնալէ վերջ անյայտացող գրչակներէն վերջ,— որոնք յաջորդեցին իրարու հակազդեցութեամբ մը որ ուրիշ բան չկրցաւ ընել այլ միայն փոխառութիւններ անցեալէն եւ կամ դասաւորումներ, փառաբանութիւններ մօտիկ կամ խնամի գրիչներու — այդ գրչակներէն յետոյ, որոնք արդէն արձանագրուեցան կենսագրութեանց տապանաքարին վրայ, առանցմէ դուրս, կ՚ըսեմ, ու գտա դասելով Յ. Օշական, Կ. Զարեան, Մ. Զարիֆեանի նման արդէն ճշդուած դիմագծութիւններ, այդ թուականներուն Պոլսոյ մէջ իրենց սկզբնաւորութիւնն ըրած յետոյ արտասահման անցնող գըրիչներէն, մանաւանդ վերջին տասը տարիներու ընթացքին, յայտնուեցան նոր ձեւակերպուած տաղանդներու շարք մը որ կ՚արժեւորէ «Արդի հայ գրականութիւն» յորջորջումը։

Արեւմտահայ գրականութիւնը 1915ի անօրինակ ցնցումներէն վերջ, երբ իր աւանդը փոխադրեց արտասահման 1922էն սկսեալ, անկէ ասդին նոր ծլարձակման շրջան մը ունեցաւ կրնանք ըսել։ Բայց եթէ հաւաքական գիծ բնորոշելու փորձերը վիժեցան, այդ կարճ ժամանակամիջոցին մէջ բարձրացան շատ ուշագրաւ տաղանդներ որոնք հետզհետէ տուին իրենց չափը, ու պիտի տան դեռ, կը յուսանք, աւելի շահեկան, աւելի յատկանշական բարեշրջման մը երանգաւորումը, ներկայի ու յետագայի անհանդարտ պարնանամուտին մէջ։

Որովհետեւ այնպիսի քանդակ մը որպիսին է «Արդի հայ գրականութիւն» յորջորջումը, կարելի չէ կերտել քանի մը կիճերով միայն, զարդարել դրասանդներով՝ փրցուած ու կորսուած մեծ մասամբ երէկուան յիշատակարաններէն որոնք նաեւ են խոհուն համբերութեամբ, կապուած իրարու՝ կամքերուն ամէնէն ամուրով։

Ահա ուրեմն հատոր մը եւս կուգայ եղբայրանալ այն տասնեակին որ կը յաւերժանայ գրադարանիս դարաններուն վրայ։ Որքան անողոք եղաւ այդ միջանկեալ ճակատագիրը։ Մատներս երկիւղածօրէն կը պտտցնեմ այդ մարգարտաշէն փայլուն համրիչին հատիկներուն վրայ, արցունքներ որոնք գոհարներու են փոխուեր։ Բոլոր երիտասարդ կիներն ու այրերը չեղին կրկին եւ կրկին թող կարդան գործերը անոնց՝ որ իրենց օրերու ժանեակին ծայրերը նահատակութեան կարմիր ուլունքով փականքեցին։

Իրենց ամենադեղեցիկ փթթումին մէջ իսկ հնձուած այդ գրագէտներուն գործերը կը պատմեն մեզի Երազը անոնց, ու հոգիիդ մէջ կը թուայի անպատում յանկուցումը անըմբռնելին կշռոյթին զոր ուզեցին պարտադրել անոնք Հայուն կեանքին։

Ամէն անգամ որ ձեռք առնուի այդ գործերէն մէկը, պիտի ճեղքուի մշուշի վարագոյրը՝ ձգուած ամէն Հայու ներկայ կեանքին ու անցեալին միջեւ, անօսական նշոյլներով լուսաւորելու համար, պահիկ մը գէթ, անգոյն անորոշ անհատականութիւնը իր ներկային — կեանքի այդ մնացորդին։

Այս է միայն մեզի արտօնուած վերազինումը։

Ու անմահութիւնն ալ՝ ուրիշին երախտագիտութեան մէջ ապրիլն է եթէ, անոնք՝ Գաղափարին ջահակիրները, արժանի կը մնան նորածիններուն յարգալիր խոնարհումին։ Այս եղաւ փառքը անոնց. կանխահաս մեռնելը՝ անջատուած հաւաքական կամքէն։

Վերապրողներէն անոնք որ պահանջը կը զգան այդ հաւաքական կամքին, եւ զորս կեանքը առած է այսօր արտասահմանի թշնամի հարկադրանքներու մէջ, անոնք կը պահեն իրենց հոգիին ու մտքին թաքուն ծալքերուն մէջ ներգօր թրթռացումը այդ խանդավառ ու խառնարար առնուածին, կը պահեն տակաւին լաւագոյն լինելութեան մը վստահութիւնը։

Հ. Գ. Բ.ի մը անշահախնդիր գուրգուրանքը պէտք էր առանձին հատորի մէջ ամփոփելու, միութիւն տալու համար այդ շրջանի արեւմտահայ գրականութիւնը ներկայացնող ցանուցիր նըրբարուեստ գործերուն զորս սատրապրեցին յիշատակութիւն ապահոված անուններ։

Անհամբերնթաց ու յաջող գործ մըն է հատարակչական այս ձեռնարկը, եթէ մանաւանդ նկատի ունենանք որ, մեր մէջ, հեղինակները յաճախ հրատարակիչներու չարաշահութեանց զոհերն են եղած։

Ինչ որ ալ ըլլան թերութիւնները այս 11րդ հատորին, Հ. Գ. Բ.ի—գործը չի կորսնցներ իր արժէքը, ու գընահատանքը զոր կ՚ակնկալեն անոնք պիտի չզլացուի իրենց, շարունակելու եւ աւելի խնամուած աւելի կատարեալ դարձնելու համար յաջորդ հատորները։

Կը խորհինք դատ դատ ու յաջորդաբար ներկայացնել այդ հեղինակները։ Միայն այսքանը կ՚ուզենք ըսել այսօր, թէ այդ տասնեակ մը գրագէտներուն յատկանշական գիծը այն է, որ անոնցմէ ամէն մէկը ուրոյն ներհայեցութեամբ արտայայտելով հանդերձ բնգածին, ինքնատիպ գաղափարներ, այդ գաղափարները կը կապեն զինքը թիւ մէկ Գաղափարին։

Այս պատճառաւ ալ անոնց ստեղծած շարժումը կը ստանայ բարեշրջական արժէք։

Մեզի համար փափաքելի է անշուշտ լսել օտար ափերու վրայ հասակ նետող դնոսաի սերունդը, գիտնալ՝ թէ ինչ արժէք կը վերապահէ այդ շարժումին, թէ՝ որն է այն ուղղութիւնը զոր բնդգրկել կը ցանկայ կամ կ՚ընդունի իբրեւ մեկնակէտ իր ներկայ ջանքին, ըլլալու համար աւելի բան մը։

Իր ցեղամշակութային բարոյական վերազինման ատրճանով, կեանքի՝ բարեշրջական իմաստով լինելութեան մը համար իր ունեցած հպարտանքին չափով է որ պիտի ճանչցուի, գնահատուի նոր սերունդին ուրոյն արժէքը։

ԱՐԱՄ ԱԶՆԱՒՈՐ

ՀԻԹԼԵՐԻ ՃԱՌԸ ԵՒ ՄԱՄՈՒԼԸ

Եւրոպայի անցուցած ահաւոր օրհնաճամի պահերուն, պատահեցան կատակերգական անցքեր ալ։

Օրինակի համար, Հիթլէրի վերջին ճառէն վերջ, խրաքանչիւր թերթ տարբեր կերպով կ՚ըմբռնէր կացութեան ծանրութիւնը։ Երբեմն նոյնիսկ բոլորովին հակառակ։

Անգլիական մամուլի ներկայացուցիչներէն «Գրիսթըլ Կարանթ» թերթը կը գրէր.

— Հիթլէրի ճառը թէեւ կը գոցէ բուռն ու մասամբ ալ պատերազմական, սակայն, ան բաց կը թողու յանակցութեանց դուռը։

Նոյ օրը լոյս տեսնող «Լիւիմպուլ փոսթ» թերթը կը գրէր, Սըր Ճոն Եթթըրի ստորագրութեամբ.

— Հիթլէր իր ճառով գոցեց բանակցութեանց դուռը, սակայն, կը տեսնեմ։

«Օքսֆորտ Հերըլտ» թերթին մէջ նշանաւոր հրապարակագիր մը՝ փրեր Թուքս, կ՚ըսէր իր խմբագրականին մէջ.

— Հիթլէր իր մեծագործ ճառով բանակցութեանց դուռը բաց թողուց ու դրան մէջ զետեղեց ահաւոր թնդանօթ մը։

«Թէյմզ Ուիքլի» պարբերաթերթին մէջ Սըր Ֆիլիպ Հոնթինկթըն, յայտնի գրագէտը, գրեց.

— Գերմաններու Առաջնորդը իր վերջին ճառով նկատմամբ իր մեծաշնորհ կըլլալ բանալ բանակցութեանց դուռն երբ ու կանգնեցաւ մուտքին մէջ մը կիրուն կէսը ձախէն վար, աւելի ալ սրբինոս ուշադրով ու կացին մը։

«Նորթհըմպըր» օրաթերթին մէջ քաղաքական քրոնիկագիր Տափու Լիուիս կը գրէր.

— Հիթլէր թէեւ պատերը ցնցեց փակեց բանակցութեանց դուռները սակայն, բացաւ պատուհան մը։

«Մանչ - Փորթսմութ» թերթը գրեց իր կարգին.

— Հիթլէր իր կատաղի ճառով փակեց բանակցութեանց շէնքին բոլոր դուռները, պատուհանները, ամբողջ ծակերը, նոյնիսկ ծխնելոյզը։

«Կրէմփիրըն Արոչ» թերթը իր առջին էջին գլուխը գրած էր մեծ...

— Ըստ իրականութեան Հիթլէր իր վերջին ճառով փակեց բանակցութեան պալատին բոլոր դուռները պատուհանները եւ լուսամուտները։ Կը մնայ նաեւ բանակցութեանց կողմնակի ծակ գլուխները. Վստահօրէն սակայն, կը հաղորդենք մեր ընթերցողներուն թէ ան բաց թողուց ետեւի դռնակը, այսինքն պարտէզի մուտքը։

«Փրէս Խրոնիկըլ» կը գրէր Հէնրի Մէյիլի ստորագրութեամբ.

— Հիթլէր խօսեցաւ ճառ մը որուն տակը եթէ բաց չէ, վրան սակայն բաց է։ Ան փակելով ամէն մուտք բացաւ բանակցութեանց շէնքին տանիքը։ Անկէ կրնայ ընդունիլ՝ օդանաւով բանակցութեանց երթալիք անձեր.

Իսկ «Մանչըսթըր - Շէֆիլտ» ...ալ թերթը կը գրէր, անստորագիր

— Հիթլէր թէեւ գոցեց ամէն դուռ ու փակեց ամէն պատուհան, ...սակայն, ունինք լապտեր, ...

- ԳԱՌԱՋ Ի ԹԻՐԺԻՆԸ (41)

ՋԵՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼ.ՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐՏԻԼԵԱՆ

Բացուածքին պահապանը համաձայնելով շարժեց լապտերը մեզ իր ետեւէն հրաւիրելու ձեւով մը եւ բռնուն քալել։ Ամէնքս միաժամանակ գնատի նմանող հին գլեակի մը պատին բացուածքին ներս մտանք եւ իր քայլերուն հետեւելով քարէ նեղ սանդուղներէն բարձրացանք վրայի յարկին կեդծ, ծուղակ-դուռը։ Այս կեղծ դուռը շինուած էր տախտակի կտորներէ։ Մարդը իր պէնքին փողովը գըրան դարկաւ եւ կ՚իմանայինք որ դուռը կարենալ բանալու համար ներսի մարդիկը տարակներ կը վերցնէին։

Վերջապէս բացուածք մը մէջտեղ եւ... լաւ. բայց մեր աչքերը քթթելու չափ լոյս չկար այնտեղ. այլ գլուխներու բազմութիւն մը եւ անոնց ետեւը կիսամութերին մէջ ուրիշ լապտեր մը։ Մէկ մէկ ծակէն վեր ելանք. Ներսը լոռնուողները մեզի տեղ կուտային եւ իւրաքանչիւր նոր մտնողի դէմքը ուշադրութեամբ կը դիտէին։ Ամէնքս ալ ներս մտնելէ վերջտախտակի կըտորները կրկին իրենց տեղերը դնելով տեղը ծանր քարեր շարեցին։ Ցետոյ ներսէնի մարդ մը ուրիշ լամբար մըն ալ վառեց, առանց սակայն լուցկի գործածելու. Թէեւ տախտակամածին վրայ իր մօտ տուփ մը լուցկի կար, այլ չոր խոտով մը լոյսը լամբարէն փոխանցեց։ Ուրիշ մէկը ոտնաձայնի փայտի ջահ մը վառեց, որ բոցավառ լոյս տուաւ բայց անտանելի կերպով մխաց։

— Մեր ձիերը ի՞նչ եղան, հարցուց Ֆրէտ, շուրջը արագ ակնարկ մը նետելով։

Մեր գտնուած տեղը խոշոր մութ սենեակ մըն էր, քարէ պատերով, որուն տանիքին մէկ մասէն առանձնացող դարդ երկինքին մէկ մասը կ՚երեւէր։ Մեր շուրջը կային քսան այր մարդիկ, բայց ոչ մէկ կին։ Երկու ծածկոցներ չուանով իրարու կապուած, սենեակին միւս ծայրը, պատին մէջ կախուած էին, որ կը նշանակէր անշուշտ թէ հոն կիներ կը բնակէին։

— Ձիե՞րը, հարցուց դարձեալ Ֆրէտ, քիչ մը վճռական կերպով։

Ծամբան մեզ հանդիպողներէն մէկը ծիծաղելով ձեռքերովը ինքնարդարացումի նշաններ կ՚ընէր։

— Կը խնամուին անոնք, էֆէնտի...։

— Գիտեմ, աւար վստահ եմ, եթէ ձի մը կորսուելու ըլլայ...

Արապաճի՛։

Մեր երեք Զէյթունցիներէն մէկը մեր մօտ եկաւ։

– Արապաճի՛, միւս երկու մարդիկն ալ առ եւ ձիերուն քով գացէք. մաքրեցէք եւ կերակրեցէք զանոնք։ Եթէ սեւէ մէկը արգիլելու ըլլայ, եկէք եւ ինծի ըսէք։ Ցետոյ մեզ հիւրընկալողներուն դառնալով.

— Սոմալիի բնիկները անգամ մը ընթրիքէ առաջ ձին կերան, բայց իրենց լաւ դաս մը տուի։ Կը խորհիմ որ ձեզի հետ խիստ վարուելու պատճառ մը պիտի չունենամ։

Սենեակին մէջ որպէս կարասի անկիւնը գրուած փսիաթ մը կար։ Ամէնքն ալ մեր շուրջը կանգնած էին, ու եթէ մեզ սպաննել էր իրենց մտադրութիւնը, կատարելապէս ի վիճակի էին ատոր. բայց ո եւ է մէկը մեր Զէյթունցիներուն նեղութիւն չպատճառեց։

— Անոնց քսան հոգիին դէմ, մենք հիմա երեք ենք, փափսացի, եւ Ուիլը գլխով հաստատեց ըսածս։

Բայց Ֆրէտ խնդիրը բարձրէն կ՚առնէր։

— Եթէ կը հանիս անոնց հետ մէկը դրէ վար, որպէսզի ձիերուն տեղը ցուցնէ։

Կարծես այստեղ հրաման գործադրող մարդ չկար։ Ըստ երեւոյթին ոչ մարդ միայն կար, որուն սկսան բոլորն ալ հրամաններ արձակել։ Ինքն մարդը մրթմրթալով դուրս ելաւ։

— Խնդիրը այն է որ էֆէնտի, մենք բնաւ չունինք, ըսաւ այն մարդը որ մեզի հետ առաջին անգամ խօսած էր։

— Անօթի չէք երեւիր սակայն, պատասխանեց Ֆրէտ։

Ցնցոտիազգեստ մարդերու ամբոխ մը կար հոն, մօրուքները երկարած եւ ոչ այնքան մաքուր, սովորական մարդու կերպարանքով. իրենց ունեցած միակ հագուստը վրանին ունեցածնին էր եւ շարաթէ մը ի վեր այստեղ կը գտնուէին։ Զանազան տեսակ զգեստներ հագած էին, բոլորն ալ կարկըտուած եւ թափթփուած, շատ հաւանաբար գիշերային ահաղանգի առեն աճապարանքով խլուած։

— Ոչ տակաւին, էֆէնտի, բայց մեր չունինք եւ քիչ ժամանակէն բոլոր հացահատիկները պիտի սպառին։

— Լաւ, ըսաւ Ֆրէտ, եթէ ձիու միս կ՚ուզէք, Թուրքերէն առէք։

Անոնց դէմքերուն վրայ տխուր ծիծաղ մը ուրուագծուեցաւ։

Ցանկարծ Ֆրէտ հարցուց.

— Օրէնքը Վանոէրմէնը ո՞ւր է։

Եւ առանց անոնց պատասխանին ըսպասելու, Ուիլ դէպի պատը արագ շարժում մը ըրաւ եւ գնաց կեցաւ հոն ուր եռեւէն մարդ չէր կրնար բռնել զինքը։ Զէնք չհանեց. թէեւ աչքերու մէջ կը կարդացուէր որ այդ էր նպատակը։ Ես ալ իրեն հետեւեցայ արագ քայլով խրախուսումի մը պարագային Ֆրէտին ինքնապաշտպանութեան պատեհութիւն մը տալու ակնկալով։

— Աս ի՞նչ կը նշանակէ, հարցուց երեք Հայերը միաժամանակ։

— Բնաւ մարդոց գաղտնիք մը չէ.

Սակայն ըսաւ Ուիլ.

— Եւ կամ այդ գաղտնիքին յանունիր չէ՞ք իմացած, աւելցուց ...

Բազմութենէն վեց մարդիկ կայծակի պէս Ֆրէտին եւ բացուածքին վրայ կառչած ծածկոյթին մէջէն, բայց յայտնի ծածկոցներուն չէին ...

— Ձեր հետ Ամերիկացի կին մը կա՞ր, հարցուց Ֆրէտ։ Այսպէս բաց թողած ձեռքը եւ ետեւը առաւ, բայց ... խանակ առընձնակին դուրս հանեց ... երդէսնիկը եւ երկու ձեռքով պահպանակը վերցուց։

— Ձեր հետ օրէնքը Վանոէրմէն կա՛յ, ...ուով ամերիկացի կին մը կրկնեց դարձեալ։

— Ձէնք հասկնար, էֆէնտի

(Շար.)

...րակի բեկանող աղաւաղումներ եւ բանա... ...ներու արդիւք։ ...կառավարական Թերթերէն «Տարլինի... ...ու Մէկէկէնս» կը գրէր.

...Հիթլէր բանակցութեանց դուռ... ...չէ որ փակեց, այլ միայն իր ...Հոսանք դիմակով մը։

...կը ռեւանէր, իսրաքան... ...Քերճ իր ըմբռնած ձեւով կը ...Հիթլէրի ձառով ատեղ... ...կացութիւնը։

...Թերթերէն լատերուն համար դուռ... ...կ ջին, ուրիշներուն համար ալ...

...բարեբախտաբար քաղաքագէտ ...ով, դժբախտաբար չեմ կրնար ...էք Հիթլէր ի՛նչեր գոցեց եւ ին... ...բացաւ, քաղաքական աշխար... ...մէջ

...նաւ խօսիլ, սակայն, իմ մէկ բա... ...վրայ կամ մէջը գոցած ու ...կարգ մը բաներու մասին, ...ւ։

...իր ճառով գոցեց բարեկա... ...ւան տարիէ ի վեր բաց գլու... Բարեկամս գինեուորական գլխա... ...գրուե։

...Հիթլէր իր ճառով գոցեց բարեկա... ...ուսելու ախորժակը, որ միշտ ...կը ատիեծ մը կլափին պէս։

Հիթլէր իր ճառով բացաւ բարեկա... ...Բարեկամս քունը փախ...

Հիթլէր իր ճառով բացաւ բարեկա... ...Բարեկամս քաղաքակա... ...բանէ հասեց։

Հիթլէր իր ճառով բացաւ բարեկա... ...Բարեկամս գլուխը քերեց։

Հիթլէր իր ճառով բացաւ բարեկա... ...մասանք։

Հիթլէր իր ճառով բացաւ բարեկա... ...գրպանին ծակը։

...ձեւի ալ նոյն փակումնե... ...բացումները կատարուեցան։ ...կէ բարեկամս, ինչպէս ես իմ բարեկամս եմ։

...մասին գրող բոլոր ...Թերը, սակայն, պէտք է գիտնան ...ամէն բանէ աւելի մէկ բան բաց... ...անխախտաբար կիրցով։

Ժողովուրդին քսակը (օրական ...անգամ Թերթ գնելու համար)։

Միջազգային ժամուլը գոցեց իր ...բացերը (եթէ ունէր) եւ իր բո... ...տեղերը բացաւ... դրամ դի... ...համար։

...Թերթերուն կ՚ըսնայ Հիթ... ...հոյակին մեծ բարեբար միջազ... ...ժամուլի։

«Փարի Սուար» Թերթը հանգանա... ...մը բացաւ Նէվիլ Չէյմպըրլէ... ...ուիրելու համար գեղեցիկ ... ...մը, հինգապատուած պղպուկով, ...Անգլիոյ առաջին քաղաքա... ...սխեմաւ ...

...կուգամ համեստօրէն առա... ...որ միջազգային մամուլը հան... ...մը բանայ տուն մըն ալ ...համար Գերմանիոյ Առաջ... Ադոլֆ Հիթլէրի։ Տուն մը՝ ...շուրջը անկուած ըլլան ձիթենի... ...Տուն մը՝ որուն քով ըլլայ հի... ...մը, վիրաւոր կամ հիւանդ ...դարմանելու համար։ ...տուն մը՝ որուն տակը բաց ...քովերը գոց, վրան ալ բացու... ...բան մը, կափարիչի ձեւ։ Տունին ...ալ գրուի խաչ մը, անշուշտ

կեռ տեսակէն։ Այո՛, տուն մը ուր հանգչի Հիթլէր դափնեկից բարձի վրայ, գրկած տիկին Խաղաղութիւնը։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ժամանակին, Չեխոսլովաքիոյ մայրաքաղաքին մէջ ունէինք 60 — 70 հայ ուսանողներ։ Եթէ անոնք այնտեղ ամուսնացած ու բնդնաւոր գործու- նէութեան մը լծուելով, բազմաթիւ պաւակներու տէր ըլլային, այսօր նոյն երկրին մէջ մենք ալ կ՚ունենա- յինք փոքրամասնութիւն մը եւ հողա- մաս մըն ալ մենք կը պահանջէինք։ Ափսո՜ս որ չօգտագործուեցաւ առի- թը։ Մեղքը առաւելապէս «Մագա- ղաթներու հեղինակ՝ բանաստեղծ Ահարոնին վիզը։

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԸ

Բարեկամ մը կ՚ըսէր.

— Մեծ է եղած անիրաւութիւնը։ Միւնիխի մէջ հաւաքուեցան Հիթլէր, Չէմպըլէն, Տալատիէ ու Մուսոլինի։ Մոռցան կամ անտեսեցին հինգերոր- դը ·

— Սթալի՞նը · ·

— Ոչ, եղբայր, հինգերորդ փիլիփա- ռմնը

— Ո՞վ է առ։ Լեհաստանի մարա- ջա՞խտը, Սմիկլի՞ն...

— Ո՛չ, եղբայր, ո՛չ ...

— Զօրավար Ֆրանքօ՞ն...

— Ո՛չ, մե՛ղք որ չես գիտեր թէ ո՞վ է Եւրոպայի հինգերորդ փիլիփանոը...

— Քէմալ Աթաթի՞ւրքը գուցէ ...

— Mais non... mais non...

— Ո՞վ է ուրեմն · ·

Ան որ միշտ կը հրաւիրուի կամ հա- կառակ պարագային ինքզինքը հրա- ւիրել կուտայ ...

— Ո՞վ է սա թագաւոր փառաց ...

— Արշակ Չօպանեան։

ՏԱՍԸ ՏԱՐԵԿԱՆ

Կը խօսուէր պատերազմի, պատե- րազմի ու պատերազմի մասին։

Վարչապետներէն սկսեալ մինչեւ յե- տին քաղաքացին, ամէն երկրի մէջ, կը ցանկային խաղաղութիւն։

Ու միւս կողմէ, օր եղաւ, որ ան- խուսափելի կը նկատուէր պատերազ- մը։

Ո՞վ էր ուրեմն որ պատերազմ կ՚ու- զէր։

Անգլիա՞ն։ Հազար անգամ ո՛չ։

Ֆրանսա՞ն։ Բնաւ երբեք։

Իտալիա՞ն։ Ցայտնապէս ոչ։

Գերմանիա՞ն։ Վստահ եմ որ ոչ։

Ո՞վ էր ուրեմն պատերազմ ուզողը։ Փոքրիկ քննութիւն մը բաւական եղաւ երեւան հանելու որ պատերազմ ու- զողները մանուկներն են։ Անոնք փո- ղոցներու մէջ սկսած էին սաւառնակ- ներ թռցնել, իրենց մէջէն կախել փայտէ սուրեր եւ պայթեցնել խաղա- լիկ — ատրճանակներ։ Կ՚արչաւէին թաղէ թաղ ու կը մղէին հերոսաւունչ ճակատամարտներ։

Ուրեմն մանուկ պէտք է ըլլալ պա- տերազմ ուզելու համար։

Եւրոպայի բնակչութիւնը իր խա- ղաղսիրութեամբ հաստատեց թէ ալ մանուկ մը չէ, այլ տասը տարեկան տղայ մը եղած է, որով դեռ շատ հաց պէտք է ուտէ կատարեալ մարդ դառ- նալու համար։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Քսանամեակի մը առթիւ

Լիբանի լեգէոնական միութիւնը, այ- սօր կը տօնէ «Արարա ռի Հերոսա- մարտին քսաներորդ տարեդարձը։

Մարսէյլ դեռ նոր կատարած է ...

Այսպէս, քանի գոյութիւն ունին միութիւն մը կազմելու չափ, համե- րաշխ Լեգէոնականներ, վարչութիւն- ներ նախաձեռնարկներ պիտի ըլլան ժամանակ հանդիսութիւններով տա- րին գոնէ մէկ անգամ ոգեկոչել իրենց նահատակներուն յիշատակը։

Եւ այս առիթով աշխարհ անգամ մըն ալ պիտի տեղեկանայ «Արարայի դաշտին, որ մէկ դրուագը եղաւ հա- մաշխարհային այդ գրոհին որ «Մեծ պատերազմ» կոչուեցաւ։

Մինչեւ որ քանի մը տասնեակ տա- րիներ եւս անոր վրայ ծածկեն մո- ռացութեան քօղը, խառնելով զայն առասպելային դրուագներու ու «Արա- րայի կորսուի Արարատի մէջ։

«Արարայի դաշտը որ աշխարհ մը խմած կը պարունակէ, գովարան- ուած ճակատ գինուորականներուն կողմէ, պաշտօնական վաւերաթուղ- թերու մէջ բացարձակապէս անտես- ուած է։ Մեղադրելի լռութիւն կը տիրէ նոյնիսկ կիլիկեան կռիւներու դասաւորումի տոմարներուն մէջ։

Անոր գործունէութիւնը կը վերա- գրուի կիլիկեան արշաւախումբին, կը խօսուի նոյնիսկ Լեժիօն Սիրիէն (Légion Syrienne)ի մասին որ Légion d Orientի մէջ հայու գումարտակ մը կը կազմէր։

Իսկ անպաշտօն աղբիւրներ եղած են այ աւելի ժլատ։

Ջեռքի տակ ունիմ պատերազմի տա- րիներու Illustrationի հաւաքածոն։ Հոն կը կարդաք հեռաւոր Նովկասի մէջ անմահ Քեաբի տուած կռիւներու մասին, բայց լեգէոնի, անոր հրաշա- պատում ծննդեան, եւ կարճ բայց բե-ղուն կեանքին կամ եղերական վախ- ճանին մասին շատ տարտամ նօթեր միայն կան։

Որով ապագայ պատմաբանի ամե- նաչոր տուեալներէ իսկ զրկուած է, վերակազմելու համար Հայկական Լե- գէոնի կեանքն ու գործը։

Հա՞րկ է արձանագրել թէ, այս մը- տահոգութիւնը պէտք է խրացնեն, Լեգէոնական Միութեան վարչութիւն- ները մասնաւորապէս եւ լեգէոնական- ները ընդհանրապէս։

Աշխարհի չորս կողմերէն հաւաք- ուած Լեգէոնականներ, զօրացրուե- մէն ետքը դարձեալ ցանցնուեցան ա- մէն կողմ, իրենց հետ տանելով անոյլ ու դառն յիշատակներ լեգէոնական մեծ ընտանիքին։ Իրենց ու միայն ի- րենց կը մնայ վերադարձնել զանոնք, հաւաքելու համար Հայկական Լե- գէոնի Ցիշատակարանին մէջ։

Ջեռնարկներ պակաս չեղան։

Ամերիկա, Եգիպտոս, Ֆրանսա վարչութիւն կամ անհատներ ջանա- ցին, անջատաբար, հաւաքել ինչ որ կրցան, առանց սակայն կարենալու նիւթերու նուազագոյն մասն իսկ հա- մաղրել։ Կը վախնանք որ անոնք ալ կորսուելու դատապարտուին քարտու- ղարներու դարակներուն մէջ կամ ան- հատներու մօտ։

Նման ձեռնարկներ կախուած են նիւթական յարմարութիւններէ, եւ իրենց առջեւ կը գտնեն անխուսափելի դժուարութիւններ։

Բայց այդ պէտք չէ նշանակէր գոր- ծը լքել իր բախտին, որպէսզի տա- րիները աւլեն տանին իրենց հետ ինչ որ կրնանք տակաւին փրկել փոշինե- րէն եւ փճացումէն։

Պէտք է հաւաքել այդ բոլոր նիւ- թերն ու իրերը որ կրնան յիշեցնել հայ զինուորին կեանքը, յուզումները, ոգորումը, պոոթկումները եւ վերա- դարձի տխուր ճամբան։

Սպասելով լաւագոյն օրուան մը ուր կարելի պիտի ըլլայ զանոնք յանձնել պատմութեան, հայ լեգէոնականնե- րուն կը մնայ զանոնք ամփոփել ապա- հով վայրերու մէջ։

Թերեւս աւելորդ չէ կրկնել որ, վարչութիւններու դարակները կամ քարտուղարներու գրասենեակը փո- փոխութիւններու պատճառով կրնան նորատաբեր դառնալ այդ նշխարնե- րուն համար։

Իսկ մեր երկիրը արգիլած է այդ- ւլիսի նիւթերու ներածումը։

Փարիզի մէջ ունինք զոյգ մը թան- գարաններ որոնք յարմարագոյն պա- հարաններ կրնան ըլլալ ամէնէն թան- կագին յիշատակներու իսկ։

Խօսքը կը վերաբերի Հ. Ց. Դաշ- նակցութեան Թանգարանին, եւ Բա- րեգործականի Նուպարեան Մատենա- դարանին։

Լեգէոնականները վերայիշեալ հաս- տատութիւններուն կրնան դրկել լու- սանկարներ, հրամանագրեր, ձեռնի, ...կոյցներ, նամակ, լեգէոնական գրականութեան վերաբերեալ նիւթեր, ցանուած արտասահմանի թերթերու մէջ, եւն. եւն.։

Վստահ ենք որ այդ բոլորը հոգա- ծու ձեռքերու մէջ պիտի դասաւոր- ուին «Հայկական լեգէոնի բաժնին» մէջ, դառնալով խօսուն աղբիւր, ա- պագայ պատմագրին համար, եթէ մինչ այդ հայ լեգէոնականներ չկարե- նան այդ բոլորը ամփոփել Ցիշատա- կարանի մը մէջ։

Գուրգուրանք մեր յիշատակներուն վրայ։

Օր մը, երբ վարչութիւնները գո- յութենէ եւ յետին լեգէոնականն ալ ...չէլէ դադրին, այդ յիշատակներն են որ պիտի կատարեն այն ինչ որ մենք այսօր կ՚ուզենք ընել տարեդարձի հան- դիսութիւններով։

Ց. ՆՇԱՆԵԱՆ

Մաղկախաղ բանաստեղծութեան

ՀԵՆԱԿԱՆ

1917

Եթէ Ֆրանսացի ըլլայի,
Բանուոր փոխարէրութեան,
Իմացական կայծ, հուր որ մարմին է
դարձած,
Զուակ հանրապետութեան, որու ա-
րւեսը կը հոսի Լիլի, Վէրտէօնի,
Մէցի մէջ,
Ձեմ կարծեր որ պիտի կարենայի գիս
պահել մօտդ, սիրելի՛ս,
Ձեմ կարծեր որ պիտի ուզէի դիտել
արցունքներդ, ո՛վ մայր,
Ձեզ պիտի ուրանայի պահ մը հայրե-
նիքին նոյնատեղին տակ,
Եւ պիտի երթայի մեռնիլ հայրենիքին
համար,
Ձեր անունները շրթներուս վրայ։
Եթէ Թուռ ըլլայի,
Հպարտ իր երիտասարդ ազատու-
թեամբ, դաժան ինքն իրեն հանդէպ,
Համբոյրով մը պիտի ազատագրէի
ինքզինքս ձեզմէ, սիրելի՛ս,
— Մխիթարէ՛ զայն, մխիթարէ՛ զայն,
տխար է,— պիտի ըսէի մօրս,
Եւ, պատսպարուած՝ լայն ժպիտովը
ամբոխին, եւ անոնց որ հաղին կը
սպասեն,
Եւ որոնց լեզուն քակած է Ողին,
Պիտի երթայի միթինկի մը մէջ բսել
ամէն բան, եւ առաջին առթիւ,—
Ո՛վ եղբայրներ,
Պիտի լայի ձեր բոլորին, բոլորին
սիրոյն համար,
Որ անծայրածիր է ինչպէս տափաս-
տանը, անըմբռնելի ինչպէս Ռուսիան։
Եթէ Գերմանացի ըլլայի,
Որ եւ է ցաւ պիտի չզգայի երբեք։
Մնաս բարով, սիրելի՛ս, մնաս բարով,
մայր իմ, հայրենիքը ամէն բանէ
առաջ։
Հարտարագէտ, ռաֆի պիտի կենայի
Ս-124ին վրայ շրջադէտին առջեւ,
Օրօրուելով ալիքներէն, զոր մեր ծա-
խախայրերուն կամքը հրամայած է
մեզի զրանել,
Ո՛ Լուզիթանիա,
Դուստր լիրբ Կարեբոնին, կործանեալ
եւ ծովամոյն,
Կամ, թերեւս, դուստր Հռոմի,— ո՛չ,
հեռի ինձմէ, տարակոյս,
Հեռի՛ ամբարշինդ ձեռքէն, որ կը
սիրամաէ հրդեհ, արհաւիրք եւ
կործանում,
Տժգունած թշնամիներուն մէջ ժողո-
վուրդին, որ բնորոշուած է կատա-
վարելու համար։
Քա՞ղցր է յաղթանակը, ուր որ ալ
գտնիմ։
Բայց ես Ձեխ եմ,
Կը մտածեմ քու մասիդ, սիրելիս։
Դուն անօթի ես երջանկութեան մը որ
ծնած չէ տակաւին,
Եւ քու մասիդ, մա՛յր, որ պատուհա-
նին մօտ լռիկ կը կարկտես զգեստդ,
Եւ գիտեմ թէ կը քալեմ կ՚երթամ
այս աշխարհէն սրախալով, չեր-
մահար։
Օրերը կը թռչին կ՚անցնին Եւրոպայի
սրտէն, կեանքը կը կրկնապատկուի,
Կուրծքը կը յայնեայ,
Տարօրինակ վարանքով մը, կը մտնե-
նայ ժամն արդարութեան
Որ խլուած է երկնակամարէն,
Միլիոնաոր աչքեր, հարցական ձե-
ւով, սեւեռապէս կը դիտեն նա-
կառագրին աղջամուղջը,
Որ կը պառնի, յամրօրէն, յամրօրէն,
սահմանին լեռներուն վերեւ։
Աւելի հեռուն՝ կը մարմրին
Սմպերը արեան որ թափուեցաւ որո՞ւ
համար, ինչո՞ւ համար։
Ո՛վ իմ ժողովուրդս, քեզի՞ համար,
քեզի՞ համար։
Կը հառաչեմ։

ՆՈՅԶԷԹ ՀՕՐԱ

ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ ՆՕԹԵՐ.— Ծնած է 1891ին։ Գրական ասպարէզ մտած է 1915ին։ Իր գործերն են Տողկած ծա- ռը (1920), Աշխատանքի օրը (1920), Աշխարհի սիրտն ու խաղէքը, Փոքրո- կոտ զարունը (1923), Իտալիա (1923), Լարերը հովին (1928)։ Բաւական գիր- ...է իր գրական չրջափուխութեան գիծը,— նախ բնապաշտ, յետոյ ան- հատապաշտ, պահ մը կը փորձէ դուրս ելլել իր ներանձնական աշխար- հէն՝ նետուելու եւ խառնուելու հա- մար ամբոխին մէջ։ Նոր հակադրե- ցութիւն մը եւ դարձեալ պահանջ կը զգայ լռութեան ու սիրոյ։ Սակայն անտարբեր չէ ընկերային յեղափո- խութեան ձայնին։

Համայնավար կուսակցութիւնը զինք վտարած է իր շարքերէն՝ մտած- ման անկախութեան համար։ Այժմ կը խմբագրէ Փաամօ պարբերականը.

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԳ

— . —

Աստուած իմ, օրհնէ՛ Հունգարը
Իր բարութեան եւ հանձնելուն մէջ,
Երկարէ պաշտպան բազուկդ
Իր կռիւին մէջ ընդդէմ թշնամիին։

Շնորհէ՛ երջանիկ տարիներ,
Իրեն որ միշտ հալածուեցաւ նակա-
տագրէն,
Այս ժողովուրդը արդէն քաւեց
Իր անցեալին եւ ապագային համար։

Դուն առաջնորդեցիր մեր նախնիքը
Կարպաթներու նուիրական ժայռերուն
վրայ,
Ջեռամբեր՝ Պէնտէկուզեներու արիւն
Ստացաւ այս գեղեցիկ հայրենիքը,
Ամենուրեք ուր կը մանչեն կանակները
Թիզային ու Դանուբին,
Արփատի հերոսական շառաւիղները
Կը սկսին ծաղկիլ։

Մեզի համար Կումանիայ դաշտերուն
մէջ
Հասցուցիր ցորեանները վէտվէտուն,
Թոֆայի որթատունկներուն վրայ
Կաթեցուցիր նեկտար,

Ցանած մեր դրօշը տնկեցիր
Վայրագ Թուրքին պատնէշներուն վրայ
Եւ Վիեննայի հպարտ բերդը
Կը հեծէ Մաթիասի դժխեմ բանակին
տակ։

Բայց, աւա՜ղ, մեր ոճիրներուն ծան-
րութեան տակ
Կուրծքիդ մէջ բոցավառեցաւ բար-
կութիւնը,
Եւ դուն պայթեցուցիր կայծակը
Մեծագոռ ամպերուդ մէջ։

Մերթ սուլել տուիր մեր գլխուն վերեւ
Աւարառու Մոնկոլին նետերը,
Մերթ թողուցիր որ տառապինք՝
Թուրքին լուծը մեր ուսերուն։

Քանի՜ անգամ նեչեց շրթներուն վրայ
Օսմանի բարբարոս ժողովուրդին
Երգ մը յաղթական
Ոսկորներու լեռնակոյտին վրայէն
Մեր բանակներուն քայքայուած։
Քանի՜ անգամ քու հարազատ զաւակդ
Վիրաւորեց քու կուրծքդ,
Եւ դուն դարձար, զաւկիդ ձեռքով,
Մահուանփոր մը միւս զաւկիդ համար։
Դատապարտեալը կը պահուըտի եւ
սուրը
Կ՚երթայ գտնել զինք իր քարայրին
մէջ,
Իր նայուածքը ապաստան կը փնտռէր
ամէն կողմ,
Բայց չէր կրնար հայրենիք գտնել իր
երկրին մէջ՝
Կը բարձրանայ լեռներն ի վեր, կ՚իջնէ
հովիտներն ի վար,
Իր կողքին կը քալեն միշտն ու տա-
րակոյսը,
Իր ոտքերուն տակ արեան հեղեղ,
Գլխուն վրայ բոցեղէն ծով։
Դղեակ մը կար հոն, հիմա բարակայտ,
Երջանկութիւնն ու խաղաղութիւնը կը
թռչկոտէին շուրջը,
Այժմ հոգեվարքներու հոնդիւնը
Կը լսուի անոնց փոխարէն։
Ո՛չ, ազատութիւնը չփթթեցաւ
Արեան մէջ անոնց որ մեռան,
Անգութ գերութեան մը արցունքներ
Հեղեղի պէս կը հոսին որբերու այրող
աչքերէն։
Ո՛վ իմ Աստուածս, գթա՛ Հունգարին
Զոր յաճախ ծեծեցին փոթորիկները,
Երկարէ պաշտպան ձեռքդ
Իր նեղութեանց ովկիանոսին վրայ։
Շնորհէ իրեն երջանիկ տարի մը,
Իրեն որ միշտ նակատագրին վէրքի
կրեց.
Այս ժողովուրդը արդէն քաւե՛ց
Անցեալին համար եւ ապագային հա-
մար։

Ֆ. ՔՈԼՑԷՑ

ԿԵՆՍԱԳՐ. ՆՕԹԵՐ.— Ծնած է 1790ին Մաղկախաղի հեւուսակին՝ դեռ երեխայ կորսնցուցած իր մէկ աչ- քը։ Աւարտած է իրաւաբանական հա- մալսարանը։ Ծնած է հելլենական եւ հռովմէական գրականութեամբ, մեծ պաշտամունք ունի հանդէպ լեզուին, — «ազգը կ՚ապրի իր լեզուին մէջ մի- այն» կը բանաձեւէր իր մէկ պայքա- րին ժամանակ, յանուն տուրքերու տակ հեծող հունգար հողագործներու եւ Թրանսիլվանիոյ կցումին (ծագու- մով Թրանսիլվանիացի է)։ «Աստուած մէկ կուրծք սահղծած է մէկ սիրտի համար, ինչպէս ալ մարդ մը կրնայ միայն մէկ հայրենիք ունենալ»։ Այս երգը սկիզբները կ՚երգուէր իբրեւ հունգարական քայլերգ։

ԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԵԿՑԻ ՆԵՆԵՆ ԵՒ ԻՐ ԱԹՈՌԸ

- Աղջի Ցօղաւիս։ Բան մը լսած ըմ, ըմէր, չեմ գիտեր թէ ուրո՞ւստ է...
- Ի՞նչ ես լսած, Նիբուկ։ Խոէ՜ Աստուած բարին է։
- Բարին տղուդ արիւն ըլլայ, բա- րին է, բարին... Աստուած չար բա- նէն հեռու պահէ ճամէն մարդ։ Լը- ...ու է թը, Գիրգորը Քօչենց ...աքսորուեր է, կ՚ըսեն, ...է։

Հա... տրուսա է։ Երկուքն ալ ...Քոյլին։ Խնձթի պէս տաջաբրտ ...երօրու։ Ըմէր, վեր չելլելէք մա- ...չուրեր ալ կ՚ըսին։

— Վա՛, ի՞չ կու լսիմ։ Ի՞չ կ՚ըսես ...Գիրգորին չիտայ որո՞ւ պիտ ...Գեղին մէջ ճամէնէն խելօք տը- ...քու տղան է. Ու փառք Աստծու, ...Կարմոնէնէն վրթողն ալ տը- ...ձեր տունը կու գիչէ.— «Մու- ...տունը վէ՞րն էտ հարցնելով։
— Հա, ըսուեն է ըմէր, մարդ չու- ...աղջիկը գեղացու տալ, կ՚ըսեն։

Կ՚ըսէ եղեր թը— «Գեղացու տամ, որ ո՞րտ քաղել տան, խո՞տ քաղել տան։ Բաղքցու պիտ տամ, որ աղջիկս խա- թուն ըլլայ, խանում ըլլայ»։ Ըմէր, խօսը մըլքերնիս, երկուքն ըլ խօսք մէկ ըրած ըն, ըս աչուն պիտ փախ- ցինք...։

Մինչեւ հոս խօսակցութիւնը տեղի կ՚ունենար մեր կալին վրայ։

— Աաչ-Աղբար, ըսաւ ու ժտեցաւ Գեանց ճէտէն ամուն, երբ տեսաւ ի- րենց Հալոյը, որ չարաճճին վար կ՚իջնէր իրենց կալը որնելուն ձեռք տալու համար։ Ընտըմէ (էֆէնտիմէ) սէօյլէյիմ, կու խորհիմ թը, ըս տարի, վարի օպան ո՞ր տեղ զարնել տամ...։ Կը հանէ ծխատուփը, ու «երկու մա- ւ ինչը կուրծքին կրթնցնելով, հաստ- կեկ սիկար մը կը փաթթէ, ու կը շա- րունակէ։— Ձեմ գիտեր թէ, Ճերմակ- Տէ՞ղ, Մամուն-Աղբո՞ւր, թէ՝ Խանա- կին-Զոր զարնել տամ։
— Եր ինծի կու հարցունես Մէկէ

տղբար.— կը պատասխանէ Հալոյ — ճմէնէն յարմարը Մամուն-Աղբիւրն է։ Զոր-Բերնին արտը երկու տարի է աղբ չէ տեսեր։Ըս տարի, պէտք է աղ- ւոր մը աղբել, աչնան «թափեկ» ցա- նելու համար։

—Ճէտէն ամո՛ւ, ձայն կուտայ յան- կարծ Իսախենց Աչոտը, Գաբրիէն ու Գուրգէնը Քէհենց խնձորներուն վը- րայ եկան...։
— Մոնչ վէ՞ր տեղ։
— Տէ՛հա... դիմացը...։

Ճէնտէն ամուն, «երկու մատէնէը ուտին, կը շտապէ դէպի տանիքէն կը- տուրը, ուր տեղէն կ՚երեւնան արդէն Քէհենց պարտէզն ու դետակը։

Կամը արձակել վերջ, Ճէտէն ա- մին Թոռները Ջուրը տարած էին եզ- ները։ Գետակէն անդին անցնելով Քէ- հենց պարտէզը մտած էին խնձոր զող- նալու համար։ Իսախենց Աչոտը նոյն- պէս իրենց եզները Ջրելու տարած էր գետակ. Այս վերջինը, երբ կը տեսնէ որ Ճէտէն ամին Թոռները պարտէզ կը մտնեն գողութեան համար, կը ապառ- նայ, «Ճէտէն ամին պիտ ըսեմ» յայ- տարարելով։ Իսկ անոնք ալ, երբ Ա- չոտին յայտարարութիւնը կը լսեն, «միջէվիր փիճծ ըսելով, անմիջապէս պարտէզէն դուրս կ՚ելլեն։ Այնպէս որ երբ Ճէտէն ամուն խիստ բարկացած ու կարմրած, մէկ կողմէն իրենց խօ- սակցութեան խանգարման, ու միւս կողմէն ալ, «Ճէտէն ամուն Թոռներն ըն եղէր պիտ ըսին առտուն» մտածե- լով, դէպի ցուէք վազեց, ջիչ կը մը- նար որ վար իյնար, եթէ չբռնէր շուտով, ու միշտ դիմացը նայելով րայլ մը եւս փոխէր։
— Մոնչ Պատրիկ...։
- Ի՞նչ է աչտէ... Հոս ընք... եզ- նին կու լոգցնինք։ Հիմա կուգանք։
— Ընտըմէ սէօյլէյիմ, մոնչ մէռէ՞- լըդ... Ո՞ւր էիք գացեր՝ մեռր, եզ- նին ձգելով։ Զուշտ բերէք եզնին, ներս բըէք ու վեր ելէք, կալը պիտ որնենք, չո՛ւշտ։

×

Իրիկուան կոչնակի ժամը հասած էր։ Իսախենց Իգնատիոսը, ժամէկով «Թոլոշեր ձեռքին, տունէն դուրս ցատ- կեց արտօրանքով, երբ զգաց որ ու- շացեր է։ Բացաւ ժամուն դուռը, ու միջանցքէն վերցնելով կոչնակը, իր սովորական տեղը— Քիպոյենց կալին գլուխը— դիրք բռնեց։ Լաւաշ հացէ «Թոլոշ»ին մնացած մասը տեղաւորեց մէկ գրպանը։ Աջ ձեռքովը վեր բարձ- րացուց կոչնակը։ Եւ, ձախ ձեռքով ուժին ներած չափով տուաւ մուրճի հարուածները, սովորական եղանա- կով— տա՛նկ, տա՛նկ, տա՛նկ...։

Կոչնակին ձայնը լսելով, ամառ- ուան ցանցառ ժամուորներն իրենց գործերը ձգեցին եւ դիմեցին ժամ, շատ մը ծունկ աղօթք ընելու։

Քիպոյենց Տատուկ ամուն, եւ Օղ- տիկ հարսան, որոնք կամը արձակած ու կալը կը շրջէին միասնաբար, կոչ- նակի առաջին հարուածին վրայ, «եր- կու մատէնէը դէտին նետելով, ...էքրտէքէն առաջ ժամ մտան։ Ժամուն դուռը, արդէն ճիշդ իրենց կալին վը- րայ կը բացուէր։

Քաթրենց Տէր Մանուկը, որ քիչ ան- դին դէզին վրայ նստած էր փիլոնն ու փակեղը, ու իրիցկինին հետ կալը կ՚որնէին, կոչնակի ձայնին վրայ, ձեռքին քակուած խուրձն առանց ցը- րիւ տալու, շուտով, փիլոնն ու փա- կեղը վերցուց, ու արագ քայլերով Գետենց դուռնէն անցաւ։ Հինգ վայր- կեան ետք, արդէն փոխուած ու «Հայր մերը» շրթունքին խորանէն ե- րեւցաւ։

ՋԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԵԱՆ

(2)

(Շար.)

«Ա՛ՍՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitèի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

սլովաքիոյ նոր պետութեան եւ Ֆրանսայի յանձնառութիւնները այդ մասին :

2. Միջազգային յանձնաժողովին խրատատութիւնները՝ Գերմանիոյ արուելիք հողերու մասին :

3. Միւնիխի համաձայնութեան ազդեցութիւնը Ֆրանքօ-ռուս եւ Ֆրանքօ-չեխական դաշնագիրներուն վրայ (փոխադարձ օգնութիւն) :

4. Ֆրանսայի եւ Գերմանիոյ, ինչպէս եւ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ յարաբերութեանց վիճակը, իբրեւ հետեւանք Միւնիխի համաձայնութեան :

5. Ֆրանսայի ամբողջ արտաքին քաղաքականութեան վերաքննութիւնը՝ սկսելով 1919էն, քաղաքականութիւն մը որ հիմնուած էր Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին եւ հաւաքական ապահովութեան վրայ :

Կ'ըսուի թէ ծերակուտականները կատարեալ հաւանութիւն յայտնած են Գ. Ժորժ Պոնէի զեկուցման: Այս առթիւ նախարարը չէ ըսեց թէ Հիթլէր անամէջ սպառնալիք մը չէր ըներ, երբ կ'ազդարարէր թէ Զուտէթեան երկրամասը պիտի գրաւէ նոյնիսկ ընդհանուր պատերազմի մը գնով : Եւ յայտարարեց .

— «Եթէ Միւնիխի համաձայնութիւնը չըլլար, Եւրոպան պատերազմի բռնուած պիտի ըլլար այսօր : Թէ համաձայնութենէն առաջ եւ թէ վերջը Ֆրանսա կատարեալ համերաշխութեամբ գործեց Անգլիոյ հետ: Երկու երկիրներն ալ այն համոզումն ունէին թէ իրենց մասնակցութիւնը այդ ժողովին՝ ճամբան պիտի հարթէ Եւրոպայի բոլոր խնդիրներուն լուծման համար, որմէ կախուած ունին աշխարհի բարգաւաճումը եւ ընդհանուր խաղաղութիւնը»:

Յանձնաժողովը կ'ընդունէր թէ այլեւս մեռած է Վերսայլի դաշնագրին վրայ հիմնուած միջազգային կացութիւնը, եւ թէ Ֆրանսա պարտաւոր է նոր քաղաքականութիւն մը վծել, ամէն բանէ առաջ սերտ գործակցութիւն պահելով Անգլիոյ եւ Իտալիոյ հետ :

*** Արտաքին նախարարը հերքեց այն լուրը թէ մարաջախտ Կէօրինկ Փարիզ պիտի գայ մօտերս :

Անգլիա կը պահանջէ որ կանչուին աւելի քան 10,000 կամաւորներ

Հռոմի անգլիական գեսպանը անդրդհատ խորհրդակցութիւններ կատարէ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ, փութացնելու համար անգլօ-իտալական համաձայնութեան գործադրութիւնը: Լաւատեղեակ աղբիւրներ կը հաւատան թէ Անգլիա պահանջած է որ Սպանիայէն ետ կանչուին ոչ թէ 10,000 իտալացի հետեւակազօրքեր, այլ երեք-չորս անգամ աւելին, ինչպէս եւ բազմաթիւ մասնագէտներ, թնդանօթաձիգներ եւ օդանաւորդներ:

Կ'ըսուի թէ Անգլիոյ այս պահանջները որոշուած են նախարարական խորհուրդի երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ, գոհացնելու համար քանի մը նախարարներ, որոնք աւելի ազդու քաղաքականութիւն մը կը թելադրեն: Ամէն պարագայի մէջ, Անգլիա գոհացուցիչ պատասխանի մը կը սպասէ Իտալիայէն, որ տրամադիր է թէ լիզու գտնելու Լոնտոնի հետ եւ թէ կարճ կապելու Սպանիոյ հանդէպ ստանձնած յանձնառութիւնները :

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ 50 — 60,000 իտալացի կամաւորներ կը գտնուին Սպանիոյ մէջ: Անգլիական կառավարութիւնը կ'ուզէ որ անմիջապէս ետ կանչուին այս կամաւորները, իբրեւ փոխարինութիւն միջազգային վաշտերու լուծման, որուն հաւանած է Սպանիոյ հանրապետական կառավարութիւնը :

*** Սպանիոյ ազգայնականները հինգ նոր գիւղեր գրաւեցին Եբրոյի շրջանին մէջ :

Ֆաշական խորհուրդին որոշումները ցեղային հարցի եւ Հրեաներու մասին

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը հոկտեմբեր 7ին եւ 8ին գումարուելով, վերջնական որոշումներ քուէարկեց ցեղային հարցի եւ Հրեաներու մասին: Բուն հարցին առթիւ վիճաբանութիւնները տեւեցին հինգ ժամ: Ցետաձգելով մանրամասնութիւնները, առայժմ կ'ամփոփենք Հրեաներու դէմ հաստատուած արգելքները ...

Խստօրէն արգիլուած է արիական. Իտալացիներու եւ Իտալահպատակներու ամուսնութիւնը քամական, սեմական և ուրիշ ոչ արիական տարրերու հետ.— Արգիլուած է պետական պաշտօնեաներու — ըլլան որ թէ քաղաքացի — ամուսնութիւնը օտար կիներու հետ, ինչ ազգի ալ պատկանին .— Հրեաները չեն կրնար անդամ ըլլալ Ֆաշական կուսակցութեան, գործի տէր կամ վարիչ դառնալ որ եւ է ձեռնարկի մէջ որ հարիւրէն աւելի մարդ կը բանեցնէ, 50 հէքթարէն աւելի հող ունենալ, զինուորութիւն ընել, խաղաղութեան թէ պատերազմի ատեն:

Բացառութիւններ ալ հաստատուած են: Տրուած որոշումները բաղդատաբար աւելի մեղմ են քան կը սպասուէր :

Անցեալ վերջերուն արտաքին նախարարութեան օրկանը, «Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա» յայտարարեց, թէ Ֆաշական կառավարութիւնը չի խորհիր քաղաքական, բարոյական ու տնտեսական միջոցներ ձեռք առնել Հրեաներուն դէմ, այլ խստութեանց պիտի ենթարկուին վարչաձեւին հակառակորդները միայն :

Անկէ իվեր շատ մը օրէնքներ հրատարակուեցան Հրեաներուն դէմ: Անոնց արգիլուեցաւ դպրոց յաճախել եւ ուսումնարաններու մէջ ուսուցչական պաշտօն վարել: Շատ մը փրոֆէսօրներ պաշտօնանկ եղան եւ Հրեաներու կողմէ գրուած դասագիրքերը վտարուեցան դպրոցներէն: Օտարածին Հրեաներուն հրամայուեցաւ հեռանալ Իտալիայէն մինչեւ 1939 մարտ:

Այժմ Իտալիոյ մէջ կան 70,000 Հրեաներ, որոնք կը վախնան թէ նոր խստութեանց պիտի ենթարկուին :

Նոր Չեխոսլովաքիան

Չեխական կառավարութիւնը ընդունուած ըլլալով Սլովաքիոյ ինքնավարութիւնը, անմիջապէս մասնաւոր կառավարութիւն մը հաստատուեցաւ նախագահութեամբ Եոզէֆ Թիսոյի: Նոր կառավարութիւնը կը բաղկանայ չորս նախարարներէ,— կրթական, տնտեսական, հողագործական եւ ելմտական: Բոլոր սլովաք նախարարները մաս պիտի կազմեն Փրակայի կեդրոնական կառավարութեան, իսկ իրենց կեդրոնը պիտի ըլլայ Սլովաքիոյ Զիլինա քաղաքը կամ ուրիշ մը: Նոր նախարարները անմիջապէս իրենց երդումը կատարեցին Փրակայի մէջ վարչապետ զօր. Սիրովիի առջեւ, որ միեւնոյն ատեն կը վարէ նախագահի պաշտօնը :

Այսպէս նոր Չեխոսլովաքիան կը վերակազմուի իբրեւ դաշնակցային պետութիւն, կեդրոնական կառավարութեամբ եւ Պոհեմիա - Մորավիոյ, Սլովաքիոյ եւ Կարպաթեան Ռուսիոյ կամ Ռութէնիոյ շրջանին կառավարութիւններով :

*** Լեհ եւ չեխ զինուորական իշխանութիւնները կը շարունակեն Թէշէնի շրջանին սահմանագծումը, իսկ հունգարական շրջանի մասին բանակցութիւնները պիտի սկսին այսօր, կիրակի: Լեհերը եւ Հունգարները կը շարունակեն ճնշում բանեցնել, որպէսզի երկու երկիրները սահմանակից դառնան, նոր հողերու գրաւումով :

*** Գերմանիա եւ Չեխոսլովաքիա բարեկամաբար որոշեցին փոխանակել քաղաքական բանտարկեալները, 24 ժամուան մէջ :

*** Գերմանական զօրքը վերջացնելով չորրորդ շրջանին գրաւումը, մտաւ հինգերորդը, որու մասին բողոքներ ներկայացուցած է Փրակա :

Հիթլէր կը վիրաւորուի ծաղկեփունջէ մը

Գերլինի հեռագրական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Հիթլէր թեթեւապէս վիրաւորուած է, եր ինքնաշարժին վրայ նետուած ծաղկեփունջէ մը: Չեկոյցը չըսեր թէ ո՛ւր է պատահած այս դէպքը :

Այս առթիւ կուսակցութեան վարիչ մարմինը հետեւեալ ազդը հրատարակեց, Առաջնորդին հրամանով . —

«Հակառակ կրկնակի հրատարակութեանց, որոնք կ'ազդարարէին թէ արգիլուած է ծաղիկներ կամ ուրիշ առարկաներ նետել Առաջնորդին կամ անոր հետեւորդներուն կառքին մէջ, վերջին օրերու ընթացքին քանիցս ծաղիկներ նետուեցան կառքին մէջ : Որպէսզի յառաջիկային այլեւս երբեք ծաղիկ չնետուի, կուսակցութեան եւ կուսակցական կազմակերպութեանց բոլոր վարիչները պարտաւոր են, Առաջնորդին անցքէն առաջ, հանդիսատեսներուն ձեռքէն առնել ծաղկեփունջերը: Շրջանային վարիչները եւ շրջանային վարչութեանց պետերը անձնապէս պատասխանատու են այս հրամանին գործադրութեան համար :

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, հոկտեմբեր 1ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 339,816 հոգի, որոնց 235,294ը այր, 104,522ը կին: Նախընթաց շաբթուան թիւն էր 338,409: Ուրեմն աւելցած են 1407 գործազուրկներ:

ԵՐԵՔ ԱՄԻՍ ԴԱԴԱՐՄԱՆ դատապարտուեցաւ «Ժուռնալ տէ Նասիոն» թերթը, Զուիցերիոյ մէջ, որ «խողագործներու ակումբ» կոչած էր Միւնիխի ժողովը :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ ԼԷ ԿՈՆԷՍԻ «Վարդան» կոմիտէին ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին ընկ. Արփիար Մարտիրոսեանի բնակարանը:

ՐԱՑՖԻ ԼՍԱՐԱՆի դասախօսութիւնը 13 հոկտ. հինգշաբթի իրիկուն Café Guillon. Փլաս տը լ'Օտէօն. մէթրօ Օտէօն: Կը խօսի Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ.

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՋՕՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր. 8 Ռիւ Պօպիւէ. Փարիզ: Կը խօսին զոյգ Միութեանց ներկայացուցիչները: Գեղարուեստական բաժին եւ պար: Խնամուած պիւֆէ եւ օրքէսթր: Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք:

ՁԵՒԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԵՐ

Յառաջիկայ հոկտեմբեր 25ին կը սկսի ձեւագիտութեան դասերը՝ **robe-d'après midi, robe du soir, ensemble, manteau, jusqu'au tailleur**, ճերմակեղէն եւ **dessin croquis**: Կը դասաւանդուի ամենապարզ եւ գործնական մեթոտով: Արձանագրութիւնները կրնան գիմել **modeliste-couturière CHRISTOFOR, 31 Rue Condorcet, Paris (9)** մէթրօ **Anvers** կամ **Cadet**:

Դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ հայերէն, յունարէն, ֆրանսերէն, անգլիերէն եւ ռուսերէն լեզուներով :

ԿԱՐԵՒՈՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ սափրողարար Գ. Սվաճեանէ (նախապէս Maison Seva T. S. F. 212 Fbg. St-Martin) որ իր նոր հասցէն տեղեկացնէ թերթիս վարչութեան:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կրընոպլի Հ. Ց. Դ. «Եօթնեղբայր»եան Կոմիտէն իր խոր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Հայկ Սիմոնեանին, իր տիկնոջ՝ ԱՐՇԱԼՈՅՍԻ մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ ծնողքին՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեաններուն եւ բոլոր պարագաներուն:

Կրընոպլի Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Գ. Հայկ Սիմոնեանի, իր Տիկնոջ՝ ԱՐՇԱԼՈՅՍի մահուան առթիւ, ինչպէս նաեւ տիկնոջ ծնողքին՝ Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեաններու եւ բոլոր պարագաներուն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հ. Մ. Ը. Մ.ի Փարիզի Ա. խումբը այսօր, կիրակի, պիտի մրցի F. C. Mitryի առաջին խումբին հետ (Փարիզէն 30 մղոն հեռու, դէպի հիւսիս-արեւելք): Ժամադրութիւն 1.30ին, Կառ տիւ Նոռ: Մեկնում ժամը 14.05:

Գիտի ընկերանայ Մ. Ռափայէլեան խումբը, մրցելու Mitryի պահեստին հետ: Ժամադրութիւն 12ին, մեկնում 12.35.

Պահեստի խումբը պիտի մրցի Esblyի Ա. խումբին դէմ (37 մղոն հեռու դէպի արեւելք). Ժամադրութիւն 12ին, Կառ տը լ'Էսթ:

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՓԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
[illegible] .... [illegible] ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... [illegible] ֆրանք 150 ֆրանք

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
11
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI
11 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3857

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԻՐԿՈՒՆ ԽՕՍՔ

ՄՈԽԻՐԻ ՏԱԿ ԹԱՂՈՒԱԾ ԿԱՅԾԵՐԸ

Կը թուի թէ բոլորովին անիրաւ չէին անոնք որ «զինադուլ» կը կոչէին Մոնիխի համաձայնութիւնը :

Զայն խափանուեցաւ, ճակատագրական պահու մը, շնորհիւ չորս երեւելիներու փոխադարձ հասկացողութեան: Բայց, չարիքին արմատները խոր են եւ ծաւալուն, հետեւաբար միշտ ալ նոր անակնկալներ կրնան պատահիլ, վրդովելով աշխարհի խաղաղութիւնը :

Օրուան վարիչները իրենք ալ չեն ծածկեր այս պարագան: Եւ, իբրեւ փրկութեան լաստ, պատուիրած են դասական իմաստութեան,— սպառազինութիւն: Զինուէ՛ ինչքան որ կրնաս, միշտ արթուն կենալով եւ դրացիդ գերազանցելով :

Այս ճամբուն վրայ, նոր եւ աւելի հզօր ճիգ մը կատարելու վճռած արձակած է Մեծն Բրիտանիա :

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ՝ բրիտանական կառավարութիւնը բաւական չսեպելով մինչեւ հիմա կատարուած սպառազինութիւնները, կ'ուզէ բազմապատկել եւ փութացնել զանոնք, մանաւանդ օդանաւային ճակատին վրայ: (Այս միջոցին Փարիզ կը գտնուի Մեծն Բրիտանիոյ օդանաւային հրամանատարը, մասնագէտներու շքախումբի մը հետ, ուսումնասիրելու համար երկու պետութեանց օդանաւային գործակցութեան ծրագիրները) :

Լոնտոն ծրագիրներ կ'որոճայ նաեւ ցամաքային բանակի զօրացման մասին :

Անգլիացի ժողովուրդը բնազդօրէն կը խորշի պարտաւորիչ զինուորութենէն, եւ որ եւ է կառավարութիւն չէ համարձակած այդ օրէնքը առաջարկել, խաղաղութեան ատեն: Վերջին տագնապներուն առթիւ, անխուսափելի կը համարուէր պարտաւորիչ զինուորութիւնը, բայց վարչապետը ինք նորէն հերքեց: Եւ հիմա կը խորհին ուրիշ ծրագրի մը մասին, — «ազգային ծառայութիւն», վերակազմելու եւ զօրացնելու համար ցամաքային բանակը :

Անդին, Գերմանիոյ մէջ, Հիթլէրի նոր ճառը եւ մանաւանդ նոր ամրութեանց շինութեան հրամանը այլապէս վրդովիչ ախտանշան մը կը մատնեն :

Ինչպէս կ'երեւայ, Գերմանիոյ Առաջնորդը չի հաւատար ժողովրդավար երկիրներու խաղաղասիրութեան: Ան պարզապէս կ'ըսէ, — այսօր Չէյմպըլէնն է, վաղը ուրիշ մը կուգայ եւ պատերազմ կը սարքէ: Ուրեմն, արթուն կաց եւ զինուէ՛, նոր զոհողութիւններ պարտադրէ ժողովուրդին :

Բայց միայն մոլեգին զինարշաւը չէ որ անձկութեամբ կը համակէ ժողովուրդներն ու խաղաղասէրները :

Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով՝ վէրք ի վայր չըջուեցաւ ամբողջ Կեդր. Եւրոպայի քարտէսը

Առ այժմ, այդ երկրին դրացիները զբաղած են աւար բաժնելով :

Գերմանիա լիուլի առաւ իր բաժինը, նոյնիսկ աւելին: Ինչ որ անվիճելի կը համարուէր եւ պիտի փոխանցուէր մինչեւ հոկտեմբեր 10, արդէն յանձնուած է, բոլոր պարունակութեամբ եւ հակայական ամրութիւններով: (Փրակա կը գանգատի թէ անիրաւաբար գերմանական իշխանութեան տակ անցած են նաեւ 850,000 Չեխեր): Իսկ մնացեալին յանձնումը պիտի կատարուի ժողովրդային քուէարկութեամբ :

Լեհաստան ալ 24 ժամէն առաւ իր պահանջած երկրամասը, Թէշէնի շրջանը, առանց կաթիլ մը արիւն թափելու :

Հունգարիա նոյնպէս խլեց ինչ որ կը պահանջէր, շնորհիւ «բարեկամական» բանակցութեանց, որոնք սկսան կիրակի օր եւ անմիջապէս յանգեցան համաձայնութեան մը :

Մատաղ ըլլար, այսքան գլուխն չէր բաժնուէր ...:

Բայց, միամտութիւն պիտի ըլլար կարծել թէ ամէն բան վերջացած է եւ Չեխերը պիտի յաջողին անարգել վերակազմել նոր պետութիւնը, Սլովաքներուն եւ Ռութէններուն հետ :

Լեհաստան եւ Հունգարիա չեն հրաժարած հիմնական ծրագրէ մը,— սահմանակից դառնալ, ուրիշ հողամասեր ալ մկրատելով Հունգարները մանաւանդ աչք ունին Սլովաքիոյ վրայ, որուն վերջին պահուն ինքնօրինութիւն շնորհեց Փրակա, նոր յօշոտումներէ խուսափելու համար: Մասնագէտներ կ'ըսեն թէ Գերմանիա պիտի չհանդուրժէ լեհեւհունգարական սահմանակցութեան, որպէսզի կարենայ բաց դուռ մը գտնել դէպի Ռումանիա: Ուրիշ խօսքով՝ դէպի Սեւ ծով եւ աւելի անդին:

Միւս կողմէ, չորս մեծերը խոստացած են երաշխաւորել նոր Չեխոսլովաքիոյ սահմանները :

Արդ, ի՞նչպէս կարելի պիտի ըլլայ հաշտեցնել այս յաւակնութիւններն ու խոստումները: Մանաւանդ որ, Գերմանիա քաղաքական - զինուորականէն վերջը, տնտեսական արշաւ մըն ալ կը փորձէ դէպի Պալքաններն ու Մօտաւոր Արեւելք: Վկայ՝ տնտեսական նախարարին շրջապտոյտը Պելկրատէն Էնկիւրի. (պիտի հանդիպի նաեւ Սոֆիա, Պուքրէշ եւ Աթէնք):

Տակաւին չխօսեցանք Միջերկրականի եւ Իտալիոյ յաւակնութեանց վրայ, որոնք նոյնպէս մոխիրի տակ թաղուած կայծեր են: Լոնտոն կ'աճապարէ կարճ կապել սպանիական պատերազմը, որպէսզի կարենայ սանձել Իտալիոյ ախորժակները:

Ամէն բան ըսած չեղանք այս հարեւանցի ակնարկով :

Քաղաքական եւ զինուորական արշաւներուն հետ զուգընթաց կ'երթան ընկերային խլրտումները: Երկու դիկտատուրաները, Պերլին եւ Հռոմ կառչած են նաեւ «գաղափարական» կամ վարդապետական պայքարին, իրենց ետեւէն քաշելով Ճափոնը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԻԹԼԷՐ ԿԸ ՓԱՌԱԲԱՆԷ ԻՐ ՇԱՀԱԾ ՅԱՂԹԱՆԱԿՆԵՐԸ

110 ՀԱԶԱՐ ՔԱՌ. ՔԻԼՈՄԷԹՐ ՀՈՂ, 10 ՄԻԼԻՈՆ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ

ՆՈՐ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԻՏԻ ՇԻՆՈՒԻՆ ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

Խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, բայց պատերազմը անկարելի չէ

Հիթլէր կիրակի օր Զաարպրուք երթալով (Հռենոսի վրայ), նշանակալից ճառ մը խօսեցաւ 200,000 ունկնդիրներու առջեւ: 75 մասնաւոր կառախումբեր հոն փոխադրած էին նացի կազմակերպութեան հետեւորդները, նոր թատրոնի մը բացման առթիւ : Նահանգապետը հանդէսին բացումը կատարեց հետեւեալ յայտարարութեամբ .

— « Այս օրերս 500,000 այրեր եւ կիներ չարունակեցին աշխատիլ ամրութեանց շրջանին մէջ: Անոնք միշտ կ'ըսէին,— «Առաջնորդը իրաւունք ունի »:

Հիթլէր իր ճառին մէջ փառաբանեց վերջին յաղթանակները, ինչպէս եւ Հռոմ - Պերլին առանցքին ամրապնդումը .

— « Այդ առանցքը, զոր շատեր ծաղրեցին, ոչ միայն հաստատուն եղաւ, այլեւ զօրաւոր՝ ամէնէն տաժանելի պահերուն: Այսպէս մենք յաջողեցանք պետութեան միացնել տասը միլիոն քաղաքացիներ եւ 110,000 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն, առանց արիւնահեղութեան: Մենք յաջողեցանք հակառակ միջազգային դրդիչներու եւ շահադէտներու սատայօդ պայքարներուն:

Հիթլէր այս առթիւ ջերմապէս գնահատեց «միակ հզօր բարեկամը», Մուսոլինին: Յիշեց նաեւ այն միւս օտար վարիչները որոնք ջանացին խաղաղութեան ճամբան գտնել, «մեծ Իտալացի»ին հետ: Ապա շարունակեց.

— « Մեր դիմացը կը գտնուին դիւանագէտներ որոնք նոյնպէս խաղաղութիւն կ'ուզեն: Բայց անոնք կ'իշխեն այնպիսի երկիրներու մէջ որոնց ներքին կազմը կրնայ իրենց տեղը դնել ուրիշներ: Այսպէս, Անգլիոյ մէջ բաւական է որ Տըֆ Քուփըր մը (Նախորդ ծովային նախարարը) կամ Իտըն մը յաջորդեն Չէյմպըլէնի : Մենք շատ լաւ գիտենք որ այդ մարդիկը պատերազմ կ'ուզեն: Իրենք ալ չեն ծածկեր այդ նպատակը: Այս պարագան կը ստիպէ մեզ արթուն մնալ եւ խորհիլ պաշտպանութեան մասին: Ասկէ զատ, մեր դիմացն ունինք, ինչպէս առաջ, սա համաշխարհային թշնամին, միջազգային Հրեան, որ միշտ կը դաւէ եւ կը սպառնայ, որուն քաղաքական հիմը կը գտնուի համայնավարութեան մէջ: Մենք շատ լաւ գիտենք ուժը միջազգային մամուլի մը որ միայն ստուով եւ զրպարտութեամբ կ'ապրի: Մենք կը ճանչնանք այն քաղաքական նորանշան կառուցումները որ գոյութիւն ունին մեր շուրջը: Ահա թէ ինչու վճռած եմ աւելի ուժգնօրէն շարունակել մեր ամրութեանց շինութիւնը արեւմտեան սահմանին վրայ, ինչպէս ծանուցի Նիւրընպէրկի մէջ: Այդ շինութեանց մէջ պիտի առնեմ երկու նոր շրջաններ, Էքս-լա-Շափէլ (Աախէն) եւ Զաարպուքէն: Դուք օգնեցիք ինծի, ընկերներ, ապահովելու խաղաղութիւնը: Ըլլալով հզօր պետութիւն մը, մենք ամէն վայրկեան պատրաստ ենք համաձայնութեան քաղաքականութիւն մը վարելու: Մենք կրնանք այդպէս չարժիլ, որովհետեւ ոչինչ կ'ուզենք ուրիշներէն: Մենք պարզապէս խաղաղութիւն կ'ուզենք : Այդպէս է պարագան Անգլիոյ հետ: Լաւ կ'ըլլար որ Անգլիոյ մէջ մէկդի դնէին Վերսայլէն մնացած կարգ մը սովորութիւններ: Գերմանիա չի կրնար հանդուրժել որ խնամակալի (վարժուհի) դեր կատարեն իրեն հանդէպ: Անտեղի է անգլիացի վարիչներու կամ երեսփոխաններու հետաքրքրութիւնը գերման քաղաքացիներու ճակատագրի մասին: Մենք այդպիսի բաներ չենք հարցներ Անգլիոյ, օրինակ՝ Պաղեստինի դէպքերու մասին: Ամէն պարագայի մէջ, խորհուրդ կուտանք այդ պարոններուն որ իրենց գործերով զբաղին եւ մեզ հանգիստ ձգեն: Աշխարհի խաղաղութիւնը կը պահանջէ որ բոլոր պատասխանատու քաղաքագէտներն ու դիւանագէտները իրենց սեփական գործերով զբաղին եւ չխառնուին ուրիշ երկիրներու կամ ժողովուրդներու գործերուն: Մեր առջեւ կը գտնուին հսկայական գործեր, մշակոյթի եւ տնտեսութեան գետնին վրայ: Ոչ մէկ ժողովուրդ այնքան պէտք ունի խաղաղութեան որքան մենք, բայց ոչ մէկ ժողովուրդ մեզի չափ գիտէ թէ ի՛նչ կը նշանակէ տկար ըլլալ, ենթակայ՝ ուրիշներու քմահաճոյքին: Ընկերներ, այս տարի մենք գլուխ հանեցինք Մեծն Գերմանիոյ միութիւնը, վերահաստատեցինք հզօր, հպարտ եւ ազատ Գերմանիա մը: Հրաշք մը կատարուեցաւ որուն շնորհիւ քանի մը տարիէն մենք ականատես եղանք Գերմանիոյ նոր յարութեան: Մենք այս տարի անչափելի երանութիւն մը վայելեցինք եւ ատոր համար շնորհակալ ենք Նախախնամութեան, որ օգնեց մեզ թշուառութենէն հանելու ազատութեան »:

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

« Ցուսաբեր » հետեւեալ տեղեկութիւնները ստացած է Սեպտ. 17 թուականով (1 հոկտ.) ....

Արժանահաւատ աղբիւրից տեղեկացայ, որ Թաւրիզցիներին քաջածանօթ սովետական գործիչներ՝ Մինասեանը եւ Ճուղուրեանը (Սիմոն) մէջտեղ չկան: Վերջինս հանրապետական Հայաստանի սպաներիցն էր, ուխտագրուած եղած Թաւրիզում եւ ԳՊՈՒԻ-ի մէջ աշխատող. ձերբակալուած է նրա քէնեկալ ամբարտաւան Աւդէյ Զուբարը (Հայ), որ նոյն տիպի բոլշեւիկ գործիչ էր: Բանտարկուած են բժշկուհի տիկին Արուսեակ Պօղոսեանը եւ պետական պաշտօնեաներից ցածօգի Սարգիս Յարութիւնեանը: Վաստ օրուան է եւ «Մինասեան վարչապետ» Գեղէոն Տէր Մինասեանը, որ նոյնպէս ուխտագրուած եղաւ Թաւրիզում :

Երեւանում նախկին ձերբակալուածների շարքում կան եւ մի քանի բժիշկներ, որոնց թւում եւ Գրիգոր Սաղեանը, իսկ պրոֆէսէօրներ Սիմէօն Նարինեանը (Սնար), Արսէն Տէրտէրեանը, գրող Դերենիկ Դեմիրճեանը, ազատ են: Աճառեանի ձերբակալութիւնը դժբախտաբար, ճշդւում է ...

Ցամառ լուրեր են պտտւում, որ Կարմիր Բանակի հայկական զօրամասերը վերադառնում են Հայաստան, ինչպէս եւ այն աքսորականները, որոնց պատժի ժամանակամիջոցը լրացել է: Առաջներումն այդպիսիները Հայաստան չէին կարող վերադառնալ ...

*** « Ցառաջ »ի ուղղուած նամակէ մը կ'իմանանք թէ Ռոստովի բանտին մէջ մեռած է Միհրան Խրանեան, իբրեւ հետեւանք սարսափելի տանջանքներու: Հանգուցեալը մտերիմն էր Իշխանի եւ գործօն դեր կատարած է Վանի ինքնապաշտպանութեան գործին մէջ:

Նոյն աղբիւրին համաձայն, ներգաղթողներուն 60 առ հարիւրը Ռուսաստանի խորերը ք շուած են :

Գերմանիոյ տնտեսական ձեռնարկները Պալքաններու եւ Մերձաւոր Արեւելքի մէջ

150 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐՔ ՓՈԽ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

Պերլինէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 8).—

Այսօրուան թերթերը արձագանգը կը հանդիսանան այն գործունէութեան, որուն լծուած է տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունք՝ ապահովելու համար Գերմանիոյ տնտեսական տիրապետութիւնը Եւրոպայի հարաւ-արեւելեան երկիրներուն մէջ :

Կիսապաշտօնական յայտարարութիւն մը կ'ըսէ թէ իր Պելկրատ այցելութենէն ետք Հէր Ֆունքի առաքելութիւնը յաջողութեամբ պսակուած է Թուրքիոյ մէջ եւ թուրք կառավարութեան հետ բանակցութիւնները լրացած են :

Կը կարծուի թէ գերմանական տիրապետութիւնը Պալքաններու եւ կեդրոնական Եւրոպայի մէջ անկասկածելի է այժմ, Չուտէթեան շրջաններու կցումէն վերջ: Այսուհետեւ անզօր պիտի ըլլան Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի հակայարձակողականի փորձերը՝ Պալքանեան երկիրներուն եւ Թուրքիոյ փոխատուութիւն ընելու միջոցով: Դանուբեան փոքր երկիրները դաշնակցութեան մը վերածելու ծրագիրը այլեւս կարելի է մեռած համարել :

Հէր Ֆունքի ծրագիրն է Պալքանեան երկիրներէն ստանալ անոնց երկրագործական արտադրութիւնները, փոխարէն տալով գերման ճարտարարուեստական նիւթեր:

Գալով Եուկոսլավիոյ՝ Գերմանիա պատրաստ է գնելու անոր արտադրութիւնները ամբողջովին, փոխարէնը տալով ճարտարարուեստական ապրանքներ շատ աժան գներով: Այս նպատակով ալ արդէն այժմ առեւտրական դաշնագիր մը կը մշակուի Պելկրատի եւ Պերլինի միջեւ :

1937ին Գերմանիա եւ Աւստրիա կը գնէին Եուկոսլավիոյ արտադրութեան 40 առ հարիւրը: Այս քանակը այժմ մեծապէս պիտի աճի; Հէր Ֆունք Պելկրատի մէջ յայտարարեց թէ, Գերմանիա պատրաստ է օգնելու Եուկոսլավիոյ, որ շինէ արդիական ճամբաներ եւ շահագործէ իր հանքային հարստութիւնները:

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 8).—

Հէր Ֆունքի եւ թուրք կառավարութեան միջեւ բանակցութիւնները կը շարունակուին: Այս խօսակցութեանց նպատակն է օգնել, որ Թուրքիա գլուխ հանէ Փոքր Ասիոյ մէջ իր ճարտարարուեստական ծրագիրը:

Գերմանիա կը ձգտի հասնիլ Պարսկական Ծոց: Այս պատճառով ալ պատրաստ է Թուրքիոյ հետ առեւտրական դաշնագիր կնքելու եւ զարկ տալու Թուրքիոյ տնտեսութեան :

Իրեն ի պատիւ թուրք տնտեսական նախարար Շաքիր Քէսէպիրի կողմէ տրուած հացկերոյթին մէջ Հէր Ֆունք ըսաւ, թէ գերմանեւթուրք առեւտրական յարաբերութիւնները աստիճանաբար կը սերտանան: 1933էն ասդին երկու երկիրներու առեւտուրը եռապատկուած է եւ այժմ հասած է տարեկան 21 միլիոն սթերլինի : « Մենք չենք ձգտիր ուրիշ երկիրներու առեւտուրը նուազեցնել, ոչ ալ թաքուն նպատակներ կը հետապնդենք անոնց հանդէպ, այլ կ'ուզենք զարգացնել մեր եւ անոնց առեւտուրը՝ այսպէս ապահովելով բոլորին ալ բարեկեցութիւնը, խաղաղութիւն եւ երջանկութիւն:

*** Պաշտօնապէս կը ծանուցուի թէ Գերմանիա 150 միլիոն մարքի վարկ մը բացած է Թուրքիոյ ճարտարարգործական, զինուորական եւ հանրօգուտ շինութեանց վերաբերեալ ապսպրանքներուն համար: Գերմանական թերթերը այս լուրը հաղորդեցին խոշոր տառերով: Փոխատուութիւնը կը համարուի «նոր դրութիւն

(Կուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԱՅՐ ԵՒ ՈՐԴԻ, ԵՐԿՈՒՔՆ ԱԼ ՑԱՄԱՐ

Հայր եւ որդի — Ճօզէ եւ Նէվիլ — Չէյմպըլէն։ Երկուքն ալ ահա պատմութեան մէջ հանդիսացան կամքի ուժի, յամառութեան տիպարներ։ Հայրը՝ իբրեւ նուաճող Հարաւ Ափրիկեան — Բարեյուսոյ եւ Օրանժի Գօէրական անկախ հանրապետութիւններուն, իբրեւ ընկճողը Քրիւկէրի մահուչափ ընդդիմութեան։ Որդին՝ իբրեւ աննուաճ առաքեալ մը խաղաղութեան եւ անհկուն ոգի մը խաղաղութեան ի խնդիր իր այհրադնաց վազքին մէջ։

Վիքթորիա թագուհիին արքայութեան վերջին տարիներն էին։ Մեծն Բրիտանիա, յղփացած մին միւսէն աւելի կարող պետական մարդոցմով, յաջողութիւնը զօրացած արձագանգուած բեւեռէ բեւեռ, հասարակածէ գիշերահաւասար, միջօրէականէ միջօրէական, միջազգային յարաբերութիւններէ ո՛չ այնքան, ինչպէս հիմա, համ առնող, այլ կզզիատըր իր մեծափառ առանձնութեան մէջ պարփակուած՝ իր պատգամներով միայն հասու արքունիքէ արքունիք, երկրէ երկիր, դիւանագիտութենէ դիւանագիտութիւն։ Սօլզպէրիի եւ Կլատսթընի Գաբրիէլ - Միքայէլ հրեշտակապետութեան օրերը չէին ճղիւ, բայց անոր մեծութեան համբաւը չորս հովերուն վրայ զարձկայ կը սարսուր, իր ձայնը բովանդակ տիեզերքին շուրջ կը հնչէր, աթոռը միշտ ամպերուն մէջ էր, գարշապարը՝ սանդարամետք։ Կեդր. Ափրիկէն կենդանի պէս կը թռչէր Հարաւային Ափրիկէ, ու ուսկէց դէպի Կրօքլանտա ալացքը երկար շաբաթներու գործ չէր անոր համար, եւ ասիկա՝ երբ տակաւին այերաւնաւոր երկինքին կուսական առագաստն ալ չէին պատռած։ Այս բիրտ, յոյր, դէգ հսկան այսպէս ամենազօր։

Բայց մէկ տկարութիւն ունէր մինչ, ո՛վ զարմանալիք զարմանալեաց, այս տիեզերական ուժին զապանակին վրայ մէկ բեւեռ միայն կը պակսէր։— Իր նաւերը չէին կրնար Արարատ բարձրանալ։ Ուրեմն ո՛վ ոխոցելի եւ անհասանելի բարձրութիւն տապանակիր հայանպատ լեռան։ Անգլիական նաւերը Արարատ չէին կրնար բարձրանալ։ Ինչ որ կը նշանակէ, մեր աշխարհի բառով, թէ Մեծնբրիտանիոյ վարապետներէն կրնար ընկճել, դնել Հայ Ցեղը, եթէ կամենար իսկ։

Մեծութեան եւ փառքի այս շրջանին՝ Ճօզէ Չէյմպըլէն, գաղթային նախարար, առաջին կարգի հռետոր, բայց աւելի գործնական ճարտասան, լիբրալ աւելի ճահատագումն բառերու, միտքը դրած էր Թագուհիին մանեակին անցընել Հարաւ-Ափրիկեան նոյն Հանրապետութիւններուն անկախ զըրօզը, ծաղկ մը աւելի երեցնելու համար։ 1898ին, այսպէս, Թնդանօթը սկսաւ պոռալ Թրանսվալի եւ Օրանժի սահմանագլխուն վերեւ։ Գո՞րծ արդարեւ ճարտարութեան։ Ենիկ կէտ նպատակին ադամանդի եւ ոսկիի հանքերուն նուաճումն էր։

Բայց, Մուսա՛յ, պէտք չէ շեղել նիւթէն, մենք հետզ ճամբայ ելանք բրիտանական յամառութեան երկու հրաշակերտ օրինակներ տալու համար։ Դուն երբ ոսկիի եւ ադամանդի ձայն տուիր, յանկարծ նուաճումի նըպատակի վրայ դարձուցիր խօսքդ, եւ քիչ մնաց պիտի ըսէիր՝ թէ բրիտանական նաւերը չէին կրնար բարձրանալ դէպի Արարատ, որովհետեւ ոսկիի եւ ադամանդի հանք չի պարունակեր այդ չքնաղ լեռը։

Արդ, 1898ի սկիզբներն էր, գաղթային նախարարը՝ Հարաւ - Ափրիկէի քարտէսը ձեռքը՝ յաջողած էր Լոնտոնի բովանդակ քաղաքական եւ դիւանագիտական աշխարհը գրաւուած գաղափարին բերել։ Բայց, առաջին բոպէին իսկ, երթալով յայտնի կ՚ըլլար, թէ Ճօզէին ենթադրածին կամ նկարագրածին չափ դիւրին չի յայեր գործը։ Ուրեմն, հարկ է յայտնել կամքի շրջապիծը, ինչ որ այնքան դժուար չէ Անգլիայի տիպարով երկրի մը մէջ։ Ի հակառակէն, սակայն, Գօէրներուն կամքը նոյնքան պողպատեայ դուրս եկաւ։ Ընդհուպ, իրականութիւն մը կար մէջտեղը։ Աննուաճ հակառակորդի մը հետ էր Անգլիոյ գործը։ Ոչ միայն հանրային կարծիքը, որ ամէն խնդիրներու մէջ աւելի դիւրաւ կը չհնուի քան ուրէք ծրագիր դիւանատուններու մէջ, այլ եւ քաղաքական վարիչները, զինուորական մասնագէտները համոզուեցան, թէ առաջին անապարանքին մէջ քանի մը ամսուան գործ նկատուած այս անգլիւպօէր «ընդհարումը» ուրիշ հանգամանք կ՚առնէր, տարբեր ձոյլքով պղպատ մըն էր, ծակել ու ծռել միանգամայն դժուար։ Ա՛հ, Նափոլէոնեան ոգի շրջանէն ի վեր եւ գաղթային բոլոր արկածախնդրութիւններու շրջանին մէջ այս առաջին անգամն էր որ սանկ խոժոռ ընկոյզ մը կոտրելու եւ լուծելու հարկին առջեւ կը գտնուէր Մեծն Բրիտանիա։

Զօրաբանակ, զօրաբաժիններ, կիսաբաժիններ, վաշտեր, գումարտակներ, ջոկատներ, ամենազգի բազմութեամբ գունդեր, օժանդակութեամբ հզօր նաւաբաժիններու, մ՚էր որ առիթը ներկայանար, իրարու ետեւէ անկարողութեան կը մատնուէին, չարաչար կը պարտուէին Թրանսվալի եւ Օրանժի մանրադննական ուժերուն առջեւ։ Աշխարհ շունչը բռնած կը հետեւէր վայրկեան առ վայրկեան անգլիւպօէր իրադարձութիւններուն։ Անգլիոյ արամագրիչ բոլոր զինուորական մարիններ, իրարու ետեւէ կը փութային դէպի Բարեյոյս, գլխաւորութեամբ Քիչների, որ երթալով Մեծն Բրիտանիոյ Արէսը դարձած էր, — դո՛ւր ջան, անօգո՛ւտ վաստակ։ Անպարտելի էր ծերուկ Քրիւկէր իր ռակաւաթիւ այլ աշխոյժ սպասալարներով, որոնց համբաւը կը թռչէր բերնէ բերան ծովերէն ու ովկիանոսներէն անդին։— Բայց կը յամառէր Ճօզէ Չէյմպըլէն, քանի որ իր ետեւն ալ ունէր անգլիական մեծամասնութեան գեր, որ պարտութիւններու չէր հանդուրժեր, որ իրեն ի մեղս կը գրէր ոեւէ նահանջ ոեւէ զինուորական եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ։ Եւ այդ մեծամասնութեան եւ կամապաշտութեան կենդանի յիշատակարանը, պըղինձի, պղպատի, արծաթի ամենազգի զուգախառնութեամբ ձուլուած յիշատակարանը, Թրաֆալկար անունին հմայքին տակ, կը պանծայ Անգլիացիներու մայրաքաղաքին՝ Լոնտոնի մէջ։ Իրաւ է թէ դժգոհութեան եւ խնդիրը պատուաւոր հաշտութեամբ մը կարճ կապելու ալիքը երթալով կը զօրանար, բայց Ճօզէ միշտ կը գտնէր ճակատագրական պատեհութիւն մը, խօսքով թէ գործով, բրիտանական կամքի առիւծը կերակրելու եւ զայն յաւէտ սթափ պահելու համար։ Դժբախտութեան ճակատագրականութիւնն ալ կը կքէր սակայն անգլիական բազմահնար մեքենայութիւններուն դէմ, եւ Քիչներ չէր դադրեր ձախողուածներու գոյժեր հեռագրելէ ծածկագիր։ Անգլիոյ ծանօթ հեռակայ եւ մօտակայ քաղաքականութեան ուխտեալ հակառակորդները, իրենց կողմէ, ամէն տեսակ դժհողութիւններու եւ հնարքներու դիմեցին, մինչդեռ կը գոռէին, նոյնիսկ չափազանցուած ձեւերու տակ համօրէնաշխարհի աւետելու ձախողուածներու բօթը։

Ու այսպէս թէ այնպէս, երկամեայ երկար պարտութիւններու շարանէ մը վերջ (1898—1900) կը հասնէր 1900ի, քսաներորդ դարու սկզբնալոյս ծագումին ցրտաշարժում Ամանոր՝, Ծնո՛ւնդը, Քրիսմը՛սը։ Աշխարհ կը տօնախմբէր, Մեծն Բրիտանիա արիւն արցունք կը թափէր Հարաւային Ափրիկէի տափաստաններուն վրայ։ Բայց ոչ միայն հոն, ոսկիի ու ադամանդի այն ապերախտ եւ ոխ հանքերուն շրջակայքը, այլ ալեւոր թագուհին՝ Վիքթորիա՝ իր ժողովուրդին հետ սեւ սուգ մտած, Եհովայի դուռները սփ առած էր, որպէսզի Ամենակարողը այս փորձութենէն դուրս բերէ բրիտանական համաշխարհը։— Ճօզէի գործը դժուարացած էր, նոյն իսկ անձնական ապահովութիւնը վըտանգի ենթարկուած էր Անգլիոյ պետական երեսփոխանական ատեններու մէջ այնքան անողորմաբար հնձուելուն վրայ։— Բայց Ճօզէ կը յամառէր— կը յամառէր, որովհետեւ այդ յամառութիւնն ալ նարակ կը գտնէր պարտութիւններուն եւ ձախողուածներուն հետզհետէ յաջորդող, զարգացած անգլիական մոլեգնութենէն։ Մինչ սակայն, չէ՛ անի այդ ամիսներուն էր որ Թուրանեան սկսած էր իր շարժումները ընդունել Աֆղանիստանի վրայէ դէպի Կեդր. Ասիա, Հնդկաստան։ Բարեբախտաբար Անգլիոյ եւ ծովերէն անդին Մեծն Բրիտանիոյ ոտքերը կղզիներու ջուրին մէջ թաղուած ըլլալով, դողահար սրունքներուն տարուեր գոնէ անծանօթ կը մնար ցամաքներու վրայ իր ամենազօր յայտնի ու անյայտ ոսոխներուն։ Անոր առիւծային մռնչիւնէն միայն կը գիտնար աշխարհ թէ ի՛նչ ծերպի մէջ բռնուած է իր տիրապետութեան կենդանակամարին հերոս առիւծին պոչը։ Ինչպէ՞ս քակել պատուաւորային այդ ծերպը եւ սլորակներով ու պարոյրներով գալարուած այդ օձաձեւ ճէտը դուրս քաշել անվնաս։ Այս էր կացութիւնը, նամանաւանդ, 1900ին սկիզբները, Մեծն Բրիտանիոյ համար, այնպէս որ մեր երիտասարդ, մինչեւ իսկ չափահաս նոր սերունդը, լսած կամ կարդացած ըլլալով հանդերձ, չի կրնար լման վերահասու ըլլալ անգլիական տեսակ մը յուսահատութեան, որուն ընդհանրապէս վարժուած չէ - կամ գոնէ մինչեւ այն ատեն վարժուած չէր— արտաքին աշխարհը։ Ափ մը ժողովուրդ, հոլանտացեց սակաւաթիւ համայնքի մը անփորձ պարտութիւնը քար կը հանէր Անգլիոյ դարաւոր յաղթանակներուն խաղաստղաներին վրայ։— Բայց Ճօզէ կը յամառէր, Անգլիոյ կամապաշտ յամառութեան հետզհետէ բարձր թումբին վրայ թառած, Ճօզէ, մահախառն յանդգնութեամբ, կը դիմագրաւէր ակումբներու եւ հասարակաց ճաշասեղաններու վրայ նոյնքան արագութեամբ ընդվզող հակաչէմպըլէնեան ցոյցերուն եւ արտայայտութիւններուն, մանաւանդ երբ Թուրքիոյ խուժումը դէպի Երեւելյաւելի կը թանձրանար։ Անգլիա՝ Հարաւային Բեւեռին ատանց քին վրայ, մինչ ատղին դարաւոր երկունքներու արգասիքներ կորսնցնելու վտանգին մէջ... Էհէ՛, անհանդուրժելի է այս, Ճօզէ՛, դուն մահացու հարուածի մը կ՚ենթարկես երկիրդ։ Բայց Ճօզէ, իր կարգին, սանձին չէ, անգլիական կամքի պաշտամունքէն զատ, զրահուած է Ս. Գիրքով, որուն մէջ նշանակուած բոլոր յաղթանակները վարժ է անգլիական զէն ու զրահին վերագրելու, չէ՞ որ Քէնթրպըրիի արքեպիսկոպոսն ալ Գօէրական հետաւթիւնը աստուածահաճոյ գործ մը ընկալելով, Ուէսթմինսթըրի Աբբայարանին մէջ Հին Կտակարանի եւ Նորին ալ սուրբերը վկայ կը տանի Եհովային դահոյքին առջեւ, թէ Անգլիա յաւէտ բոլէն ուղիղը եւ ճշմարիտը կ՚ընէ միայն — ուրեմն գը Թուի՛թ՛ն։ Եւ ո՞վ կրնայ երբեք Անգլիոյ եւ Եհովային միջեւ մտնել, խառնուիլ, իրենց ծածուկ հաշիւները [illegible]։

Անգլիական պարտութիւններուն լուրը ընդհանրապէս եւ Գօէրական պատերազմին ձգձգումի ընթացքը մասնաւորապէս, Կ. Պոլսոյ եւ գաւառի Հայ Աշխարհն ալ ելեկտրականացուցած էին։ Հայերէն թերթերը դժուարաւ կրնային յագուրդ տալ անձկուն հետաքրքրութեան։ Ո՛հ, միշտ այսպէս կ՚ըլլար՝ միշտ յուսացող ու միշտ յուսախաբ այս Ցեղին հաշիւներուն համար։ Արտաքին ոեւէ ցնցող դէպք յոյս— բաւական է որ քիչ մը երկարէր— կ՚աւետէր նրաղ մը, յոյս մը, ա՛ն մտքով, թէ խնդիրը սա՛ կամ նա՛ կերպարանքը առնելով, չի՞ կրնար արդեօք վերջ ի վերջոյ անդրադառնալ իրենց ապրած հայահալած շրջանակին, երկրամասին...։ Արդարեւ գիտակ, բառ ամենայնի, անգլիական ճառերակին կոչտ, ամոպայ անակնկալներուն, բայց չէ՞ որ յոյսը մահէն իսկ զօրաւոր է, քանի որ ջնջուման վերջ... անմահութիւնը կ՚երազէ Հայ համայնքը մինչեւ իսկ Եւրոպայի տնտեսական եւ առեւտրական քայքայումներէն այդ ուղղութեամբ բան մը կը յուսար, աւելի բնազդօրէն քան թէ խելքով։ Փանամայի, Տրէյֆիւսի գայթակղութիւններէն ալ մին ալ կրնա՞յ արդեօք փախչիլ եւ մտնել Թուրքիոյ փտութեան մարմինին մէջ։ Ուր մնաց յաղթական դէպքերու ընթացքին. Գօէրական պատերազմ, Սպանեւամերիկեան պատերազմ, Ռուսեւճափոնական պատերազմ, եւ զայլքն բառ էարգինօ, Հայուն պէս հետաքրքիր, վառվռուն, շողշողուն ապագայով հրահրուող Ցեղի մը համար։

Եթէ հիմա, պահ մը Չէյմպըլէնները թողլով, անգլիական պատմութեան մէջ, երէկի էջը բանանք, 1914 1918ի էջը, եւ անգլիական դիւանագիտութեան բոլոր խարկանքները— այդ էջէն վերջ— պարզ բոպէ մըն ալ ապրինք, եւ մեր գլխուն անոր իջեցուցած հարուածէն մանրերկրորդ մը սթափինք, կրնանք լոյսի այդ փախստեայ միջոցին ըմբռնել, թէ վերջին պատերազմէն ետք Ճօզէ Չէյմպըլէնի յանդգնութեամբ ու յամառութեամբ ջրդեղուած սերունդ անոր հողին վըրայ ալ այլեւս չի բուսներ։ Վիկ՛ «Թուրքեւանգլիական միաղեռը», որոնց մէջ անպատճառ պէտք չէ դիւանագիտական եւ քաղաքական խաղեր ու ճարտարութիւններ տեսնել միայն։ Կարելի չէ՞ արդեօք ենթադրել թէ այդ «խաղեր» բառուածին մէջ իսկ կա՛յ մէկը ա՛յն ճակատագրական Անկլօսաքսոններէն, այսինքն՝ անտես ու անհիմնալի տարրերէն, որոնք շատ դանդաղ այլ իրական ներգործութեամբ կրնան ամէն տեսակ ամուր ու անքակտելի նկատուած պատուարներուն վրայ ալ ճեղքեր բանալ։ Եթէ անգլիական կամքի պաշտամունքը բառինքեան հրաշք մըն է, ակնարկուած Անկլօսաքսններուն անոր մարմնին մէջ սըպրդիլն ալ պատմական ճակատագրականութեան մէկ հրաշքն է։

Եւ քաղաքական դէպքերուն սա նորագոյն երեւոյթը, իր կարգին, մէկը չէ՞ արդեօք նախանշաններէն, թէ Մեծն Բրիտանիոյ համաշխարհային գիրքին պահպանումը, սովորական հռետորական դուրս, կը կարօտի ուրիշ պահպանակներու կամ, տարբեր խօսքով, Մեծնբրիտանիոյ հին կանոնը չանցնիր այլեւս միջազգային շուկաներուն մէջ եւ ան ալ, ուրիշներուն նման, պարտաւոր կը գտնէ ինքզինք, իր ուժերուն մեծագոյն մասը գործածել ոչ թէ նուաճումներու համար, այլ ձեռքը ունեցածը փլուզումէ զերծ պահելու համար։ Ահա թէ ինչու մինչեւ իսկ ձեռքէն փախցուց Տարտանէլի «նախախնամական» տիրապետութիւնը։ Կարելի՞ բան է միթէ հօն չպաշտպանել Ս. Գիրքին սա խօսքը, — Նախ յիմարեցուցանէ եւ ապա կորուսանէ։ Այսուհետեւ այս հատուածը կայ նաեւ Անկլիքան եկեղեցիին սովորական Ս. Գիրքերուն մէջ։

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԻՏԱԼԻԱՅԷՆ

ԴԷՊԻ ՎԵՐԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆ

ՄԻԼԱՆՕ. — Ամպերը փարատեցան, ամբոխները եկեղեցիներէն իրենց շընորհակալութեան աղօթքը կը բարձրացնեն, կը լեցնեն քաղաքներուն հրապարակները երգելու ու պարելու համար, ուժգնօրէն արտայայտելով իրենց հրճուանքը։

Արդար ըլլալու համար, պէտք ըսենք որ Իտալիան տագնապին ամէնէն սուր շրջանին իսկ չկորսնցուց իր պաղարիւնը, եւ կեանքը երկրին մէջ ընթացաւ կանոնաւոր։ Զկարծուի սակայն որ ժողովուրդը չէր ըմբռնած վայրկեանին եղերական ծանրութիւնը, բայց մեծ վստահութիւն ունէր (եւ պարագաները հաստատեցին) Առաջնորդին խոհեմութեան եւ հաւասարակշռութեան վրայ։ Ցեղոյ բոլորին ծանօթ էր որ բանակը իր պարտականութիւնը կատարելու վիճակին մէջ կը գտնուէր։

Հետեւիլ այս օրերու դէպքերուն եւ իբրեւ Թղթակից խղճմտօրէն պարզել անցուդարձը՝ անկարելի եղաւ մեզի։ Այդ աշխատանքը կատարելու համար ուրիշ միջոցներ պէտք է ունենալ։ Բախտաբար Մուսոլինիին իրարու յաջորդող, կարճ բայց յստակ ճառերը տուին օրուան կացութեան պատկերը։

Այժմ տագնապը անցած է, ժողովուրդները կը դառնան իրենց աշխատանքին եւ մարդկութիւնը կը սպասէ որ բոլոր կնճռոտ խնդիրները լուծուին խաղաղ միջոցներով։

Զօրաւոր ժողովք եւ այդ ժողովին առած որոշումները գաղափարի մը յաղթանակն են, գաղափար մը, որ տեւալ մը որուն 16 տարիէ իվեր ջրօջակիրը եղաւ Իտալիոյ Առաջնորդը՝ Մուսոլինին։ Բարեկամ թէ թշնամի, յաղթական թէ պարտուած պէտք է ընդունին այս ճշմարտութիւնը։ Արդարեւ Իտալիոյ Առաջնորդը եղաւ առաջինը որ քաջութիւնը ունեցաւ հրապարակաւ յայտարարելու թէ խաղաղութեան դաշնագիրներով մեծ անարդարութիւններ գործուեցան, թէ այդ դաշնագիրները յաւիտենական չեն, եւ վերջապէս ինքը եղաւ որ հրաւիրեց աշխարհի հզօրները միանալու եւ խաղաղ միջոցներով սրբագրելու անցեալի սխալները եւ տալու արդար խաղաղութիւն մը բազմաչարչար ժողովուրդներուն։ 16 տարիներու պայքարը այսօր յաջողութեամբ կը պսակուի։ Իրատես մարդ, Մուսոլինին հասկցաւ որ նոյնիսկ ամէնէն արդար եւ անհի դատը կարելի չէ լուծել խօսքերով, անոր թէ լեզի, քանի ժողովուրդները ու պետութիւնները կը շարունակեն նախանձ մնալ։ Ուստի պատրաստեց ուժ մը, անհրաժեշտ միջոցը՝ ուրիշներուն, չհասկցողներուն ըմբռնելու համար այս ճշմարտութիւնները։ Իտալիան ու Գերմանիան միացած այսօր ի վիճակի են ամէնէն յանդուգն ծրագիրները իրագործելու։

Զեխոսլովաքիոյ Գերմանները ու Լէհերը ահա կը միանան իրենց մայր հայրենիքներուն, շուտով կարգը պիտի գայ նաեւ Հունգարներուն։

Մուսոլինիի Վէնէթոյ կատարած այցելութեան օրերուն Իտալական մամուլը անդադար խօսեցաւ բոլոր ժողովուրդներուն ապրելու իրաւունքին մասին եւ Իտալիան ներկայացուց իբրեւ ազգ մը որ իր կարելին ըրաւ եւ պիտի շարունակէ ընել, որպէսզի բոլորին արդար իրաւունքները ճանչցուին ու յարգուին։ Զօրաւորին ժողովին յաջորդ օրը, երեսփոխան Ֆարինաչչի [illegible] մը արտասանելով կը յայտարարէր թէ միայն Վերսայլի դաշնագիրը չէ որ պէտք է վերաքննուի, այլ բոլոր դաշնագիրները, որպէսզի բոլորին արդար պահանջներուն գոհացում տրուի, եւ խաղաղութիւն ապահովուի երկար շրջանի մը համար։

Մենք համոզուած ենք որ երբ վայրկեանը հնչէ, պիտի արծարծուի նաեւ Հայկական Դատը։

Արդարութիւնը կը քալէ հակառակ մարդոց չկամութեան, թերեւս շատ դանդաղ, բայց հաւատանք ու համբերենք թէ կը քալէ։

Ա. ՍԱՐԵԱՆ

«Փոքրամասնութիւնները պէտք է յաւակնին որ թուրքերէն խօսին»

Ժամհուրիէթ սակէ առաջ խմբագրականով մը յանձնարարած էր անել չափաւոր ըլլալ թուրքերէնի փորձածութիւնը պարտադիր դարձնելու աշխատանքին մէջ եւ մասնաւորաբար նկատի ունենալով այն պարագան որ պալքանեան երկիրները կրնան փոխ ադարձութեան դիմել։

Պատասխանելով Ժամհուրիէթի, համալսարանական երիտասարդութեան օրկանին՝ Կէնչլիքի խմբագիրը, Ի. Օրհօն, գիտել կուտայ մեծի խոլագրին տակ.—

Երիտասարդները կրկին եւ շատ անգամ կրկնել ձեռք առած են լեզուի հարցը, որ հինէն ի վեր կը զբաղեցնէ երկիրը։ Վճռապէս կրնանք ըսել թէ ՄՕՏ ԱՏԵՆԷՆ ԱՅՍՕՐ ՊԻՏԻ ՀԵՏԵՒԻ ԻՒՐՈՔ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ ԿԵՆԴԱՆԻ ՈՒ ԿՈՐՈՎԻ ՄԷԿ ՇԱՐԺՈՒՄԸ։

Ուշադրութեամբ կարդացինք Ճումհուրիէթի խմբագրապետ Գայ Նաայիր Նաայիի գրութիւնը՝ «թուրքերէնը բարձրացնենք իրեն արժանի յարգանքի դիրքին» վերնագրով։

Ճիշդ չըսանք իր գրութիւնը, որով յանելուած կը թնթաղատէ այն երիտասարդները որոնք կ՚ըսեն թէ անիկի խիստ պէտք է շարժիլ թուրքերէն խօսեցնելու հարցին մէջ։

Յօդուածին վերնագրէն, բովանդակութենէն եւ եզրակացութենէն այնպէս կը հասկնանք թէ Գայ Նաայիր Նաայի լեզուի հարցը մեզմէ տարբեր կերպով, պարզապէս Թուրք լեզուին յարգանք ցոյց տալու առաջանով կը տեսնէ, եւ այսպէս մտածելով, պարտականութեան եւ ընդհանուր յարգանք[...] Թեանց մէջ Թուրքերէն խօսիլը [...] բար կը գտնէ։

Մինչդեռ, մենք մեր լեզուի հարցը պարզ յարգանք մը շատ աւելի [...] Թուրք ազգին անկախ ապրելու եւ [...] հիմը կը նկատենք։ [...] Թերթին [...] խմբագրականին մէջ ըսած էի.

— «Թուրք ազգային նոր [...] հաւատքին կարծութիւնը [...] ուրուած է Թուրք լեզուով, որ [...] յակաց մշակոյթին եւ Թուրք [...] Հասարակաց Թուրք լեզուն [...] միջոցն է որ պիտի կրնայ Թուրք [...] նոր ոգին [...] Թուրք լեզուն [...] միններն են Թուրք [...] Թուրք ազգին եւ անոր ապագա[...]

Ի՞նչպէս մտածել։

Մեր պալքանեան դրացիները [...] ուժերուն քիչ մը վստահած [...] մեր Թուրք եղբայրներուն [...] կը գործածեն [...] Գուլկարիոյ օրինակ չէ՞։ [...]

Գ. Նաայիր Նաայի շատ [...] կարծիք մը կը յայտնէ։ [...] Համաձայնութեան [...] իր մեծ յոյսը կը դնէ [...]

Այս պիտի ըսենք որ, [...] Թուրքիոյ քաղաքական [...] ընկերային [...]

Անգլիա եւ Ֆրանսա, իրենց երկրի մէջ ամէնէն լայն [...] թեանց իրաւունքները [...]

Այս առթիւ յիշեցնենք թէ [...] իւր կարգ մը շրջաններուն [...] տարրերը, որոնք գտնուելով [...] րէն խօսիլ [...] մոռցած իրենց խնդրելու [...] իրականն Թուրք դարձած են։

Գ. Նաայիր Նաայիէն կը խնդրենք [...] գործածել մեր հաւատքը...

Բացարձակապէս հակառակ [...] ասողջութիւնը մեր դատին, որ [...] ունի մեր քաղաքական [...] կանոնութեան ապահովութեան [...] գութիւնը, երբ այսօր փոքրամասնութեանց հարցը կը սպառնայ [...] խարհային խաղաղութեան։ [...] Հանրական է եւ մանաւանդ Թուրքիոյ 300,000 փոքրամասնութիւններ մեր երկրին քաղաքական եւ [...] կը գտնուին։

Ցեմ գիտեր պէտք կա՞յ օրինակներ ցոյց տալու թէ հասարակաց լեզուն այսօր իսկ ազգերու միջեւ [...] կապ կը ստեղծէ։ Մենք մեր լեզուն հարցով ըսել կ՚ուզենք թէ [...] երկրին մէջ ծնած եւ մեծցած [...] մը երկրին մէջ փառնական [...] պէտք չէ մնայ։

Այս նպատակը ապահովելու համար ալ, ամէնէն վճռական միջոցն է [...] մէն առնեն եւ ամէն տեղ Թուրքերէն խօսիլ։ Հակառակ պարագային [...] ընդունինք, որ [...] մեր ազգը չունեցողներուն [...] զայն չեն սիրեր եւ մեր ծոցին [...] պայքար ու միջոց կը պահենք։

Մեր մէջ զանուող տարրերը [...] սոխք զանան, ամէնէն վճռական [...] ըսեր չապրեցուցին մեր ազգին [...] յարաբերային մէջ երկիր մը [...] վութիւնը իր ամէնէն նուիրական [...] բաւականը չէ՞։ Անգլիա եւ Ֆրանսա [...] որ այսօր փոքրամասնութեանց [...] տոնքեսերու պաշտպանը կը ներկայացնեն [...] Նան, իրենց երկիրներուն [...] նութիւնները ամէնէն ծանր [...] ներով, տարրաղութիւններով եւ [...] գերով չե՞ն փճացուցած եւ իրենց [...] չե՞ն ձուլած։

Գայ Նաայիր Նաայի, [...] թեանց մէջ ապրող Թուրք [...] նութիւններ խորհելով, [...] ճիշդ չպիտի ըլլայ [...] մը։

X

Ճօզէ - Չէյմպըլէնի յամառութիւնը իր հարազատին կուրծքին տակ ալ կենդանի տեսանք քաղաքական վերջին դէպքերուն ալ, որոնց ընթացքը դեռ կը շարունակուի այսօր եւ պիտի շարունակուի վաղը եւ միւս օր։ Հակառակ դրօշմով եւ տարբեր օծութեամբ նոյն յամառութիւնն է։ Ծաշեալ Ցեղասաի անմեղ կերպարանքով պատուանդանն Նէվիլ - Չէյմպըլէն, հօրմէն կամքի ժառանգ այս յամառութեամբ յաջողեցաւ, թէկուզ խօսքով, ճկել լանել Հիթլէրի մը երկնաքարէ պնդութիւնը։ Դուք մի նայիք առաջին բոպէին ձեռք անցած արդիւնքին վրայ ու նիհար քանակին ու որակին։ Դուք նայեցէք ապագայ հնարաւորութիւններուն, որոնք կը պայթին Հիթլէր - Մուսոլինեան զրահին վրայ «գծուած» ճեղքէն։ Այդ ճեղքը բացաւ հնարամիտ ու յամառ Նէվիլ - Չէյմպըլէն, որ, վերջապէս, զաւակն է այն հօր, որ Գահիրէէն Բարեյոյս Անգլիական [illegible] ...։

Կրկնակի յամառութեան այս դրուագին ի տես, չորս հովերուն տարտղնուած դժբախտ Ցեղի մը «եւ է զաւակը իրաւունք չունի՞ միթէ, մաղթելու որ յամառ Հօր մը, յամառ Որդիի մը մօտ յառնէ, կանգնի երրորդ մը,— Սուրբ Հոգին, որ, երկու հարազատներուն օրինակովը, ներշնչուի նետուելու հրապարակ, հալածական հայութեան անկախ երդիքը վերանորոգելու համար։ Ամէն։

ԵՏԱՆ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ

Մեկուսացածները

...նաց Ազգերու Դաշնակցու-
...բար անցաւ, Եւրոպայի
...չուացէ շրանուած մարդ չմնաց՝
...ականներէն մինչեւ զոհապաննե-
...մինչեւ անգամ Հեռաւոր Ամերի-
...ի խաղաղարը իր ձայնը հնչեցուց,
...մինեւի երեւելեաց ժողովին
...ցուեցաւ :
...րպան իրապէս վտանգի մէ՞ջ էր
...եթէ չէր, հապա ինչո՞ւ. Չէյմ-
...երեք անգամ Գերմանիա վազեց
...ւ — եւ Տալատիէ ու Մու-
...ալ Միւնիխ առին իրենց չուն-
...հապա ինչո՞ւ հազարաւոր մար-
...տեղ լքած ,խրամները փու-
...ու միլիոններ ծախսուեցան
...ին պաշտպանութեան անունով։
...կար, հրդեհի կայծ կար,
...խական, բուն հրդէհը նստած
...յորսնկեց, տեսաւ, բայց տե-
...չշարժեցաւ։ Եւ հրդէհին առաջքը
...ուրիշներ։
...ազմաբողովը լռեց։ Առով ալ կնքեց
...հանդրագոյն անդարձ։ Այլեւս ոչ
...հուսատայ անոր հեղինակու-
...կամ բարոյական ուժին,— աս-
...ուրիշ տեսակի ուժ չունէր։ Ամէ-
...յատուածնները ու հաւատաւորներն
...յուսախաբ եղան իրմէ :
...ժամանակ կար, երբ Ժընեւի ամ-
...ցանուած աղաղակ կը լսուէր
...բարի ու նմաններու բերնով ։
...ժամանակ կար, երբ Փուանքարէներ
...Բրիմանոներ ծանրութիւն, կշիռ
...ուած էին այդ հաւաքոյթի որոշում-
ներուն։ Ժամանակ կար, երբ Ուիլսըն-
ներ Թշուառ մարդկութեան փրկու-
թեան յոյսը անոր մէջ փնտռեցին …

Այսօր ոչ ոք այլեւս այդպիսի տեսլապաշտ — եթէ ոչ ինքնախաբ — աչքերով չի նայիր Ժընեւի վրայ։ Հիթլէր խորտակեց անոր սիւները, որոնք մէկ մէկ քանդուած էին արդէն Թոքիոյի ու Հռոմի ձեռքերով։ Չէյմպըրլէն հաչտուած է արդէն թէ չէնքը փլած է ։

Եւ մտածել, որ այս մեծամեծ յոյսերով ու հեռանկարներով կառուցուած չէնքին առաջին ծանր հարուածը տուողը եղաւ նոյնինքն այն երկիրը, որուն ներկայացուցիչը ամէնէն բուռն ու մոլեռանդ ճարտարապետը եղած էր անոր կառուցման։ Ամերիկա՞ն։ Ուիլսըն ու Ազգաժողով։ Ամերիկա ու Ազգաժողով ։

Ի՞նչ ողբերգութիւն ։

Բայց միայն Ազգերու Դաշնակցութիւնը չէր որ մէկդի նետուեցաւ Միւնիխի մէջ կամ անկէ առաջ, սեպտեմբերի մեծ տագնապին առեն։ Միայն Ժընեւը չէր որ լռեց ։

Անոր կողքին ու անոր հետ Թանձր լռութիւն պահողը եղաւ նաեւ ուրիշ մեծութիւն մը, որ տարիներով խոչոր խոչոր ջարդելու մէջ մրցանակներ էր չահած։ Խորհրդային Ռուսաստանը ։

Ո՞ւր մնաց Մոսկուան…

Միւնիխի մէջ մեկուսացուցին Ազգաժողովը ու Խորհ․ Միութիւնը ։ Եւ այս պատճառով ալ Ազգերու Դաշնակցութիւնը այսօր մէկ բարեկամ, մէկ ջատագով, մէկ պաշտպան ունի աշխարհի մէջ — Մոսկուան ։

Բայց ինչ կ'արժէ պաշտպան մը, որ ծովը ինկած կը փորձէ օձին փաթթուիլ …

ԱՍՏՈՒՐ

Ի՞ՆՉՊԷՍ ՊԻՏԻ ՀԱՇՈՒԵՆ ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԻ ՈՍԿԻՆ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Փարիզի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ․ 7)․—

Թէեւ վարչապետ Տալատիէի կառավարութիւնը խորհրդարանէն իրաւասութիւն ստացաւ հրատարակելու ելեւմտական եւ տնտեսական օրէնքներ մինչեւ նոյեմբեր 15, բայց կը կարծուի թէ հազիւ տասը օրուան մէջ կարելի պիտի ըլլայ մշակել ու հրատարակել այս մասին պէտք եղած օրէնսդրութիւնը։

Կառավարութեան առաջին գործը պիտի ըլլայ միջոցներ գտնել, Ֆրանքը ամրացնելու, երկրորդ՝ ելմտացոյցի հաւասարակչռութիւն հաստատել, երրորդ՝ փութացնել ճարտարագործական արտադրութիւնները ։

Ճարտարագործութեան արագացումը որ եւ է ընդդիմութեան պիտի չհանդիպի թէ ճարտարարուեստի եւ թէ աշխատաւորներու կողմէ, որոնք 40 ժամէն աւելի գործելու մասին չեն առարկեր այժմ։ Բայց աշխատավարձքերու կրճատումի ոեւէ փորձ մեծ անախորժութիւններու դուռ կրնայ բանալ ։

Տակաւին որոշուած չէ, թէ Պանք տը Ֆրանսի մէջ ոսկի պահեստը ինչ սակով պիտի գնահատուի։ Կը կարծուի թէ Ֆրանքի ոսկեգինը պիտի ըլլայ 30 միլիկրամ, որ կը համապատասխանէ 158․4 ֆրանքը մէկ սթերլինի։ Մինչեւ 1937 յուլիս Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստը պաշտօնապէս գնահատուած էր Ֆր․ը 43 միլիկրամ ոսկի, այսինքն 110 ֆրանքը մէկ անգլ․ ոսկի։ Ներկայիս սթերլինի գինն է 179 ֆրանք ։

Եթէ կառավարութիւնը որոշէ վերարժեւորում կատարել 158․4 ֆրանքը մէկ սթերլին հաշուելով, պիտի շահի 139 միլիոն սթերլին ։

«Կարգը ձեզի ալ կուգայ…»

Աւզի օր ուշագրաւ միջադէպ մը պատահեցաւ Անգլիոյ երեսփոխանական ժողովին մէջ։ Պահպանողական երեսփոխան մը հարցուց թէ կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առա՞ծ է, նախորդ նախագահ Պէնէշի անձնական ապահովութեան համար, աչքի առջեւ ունենալով Տոքթ․ Շուշնիկի ճակատագիրը ։

Կառավարութեան ներկայացուցիչը անմիջապէս պատասխանած չըլլալով, բուռն աղմուկ մը ծագեցաւ ընդդիմադիր նստարաններէն։ Ատենապետը ոտքի ելաւ։ Ժխորը կը շարունակուէր, « պատասխանեցէ՛ք» աղաղակներով։ Հարցումին տէրը այլեւս չսպասեց եւ տեղը նստաւ։ Այս անգամ ժողովին միակ համայնավար անդամը բացագանչեց, խօսքը ուղղելով նախարարներուն․

… « Թերեւս այս օրերս նոյն ճակատագիրը պիտի ունենաք նաեւ դուք »։

— «Նաեւ դուք», պատասխանեցին պահպանողականները ։

*** Աշխատաւորական մը հարցուց թէ վարչապետը կը խորհի՞ դաշնագիր մը կնքել Գերմանիոյ հետ, ընթացք տալու համար իրեն եւ Հիթլէրի միջեւ գոյացած համաձայնութեան ։

— Ո՛չ, ո՛չ, պատասխանեց վարչապետը, արտնեղած ։

ՀԱՑՈՎ ԵՒ ԹԹՈՒՑԻԿՈՎ ՌՈՒՄԲԵՐ արձակուեցան Ալիքանթէի վրայ, Սպանիոյ ազգայնական օդանաւերուն կողմէ ։ Վերջին լուրերու համաձայն, երկու կողմերն ալ պատրաստութիւններ կը տեսնեն օտար կամաւորները արձակելու ։

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԷՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ․ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Է․

Հակառակ այս պարզ խօսքերուն, խօսակցութիւնը տեղի ունեցաւ աւելի մտերմիկ մթնոլորտի մէջ քան երբ եւ իցէ։ Հէր Հիթլէր ինծ ըսաւ, թէ շատ կը գնահատէ ու երախտապարտ է իմ ջանքերուս համար, բայց ինք արդէն ընդառաջ գացած է ինծ քանի որ դիմած չէ զինուորական գործողութեանց, որոնք պատրաստ էին, եւ թէ ինք կուտայ Չեխոսլովաքիոյ այնպիսի սահմաններ, որոնք բոլորովին տարբեր պիտի ըլլային, եթէ պատերազմական գործողութիւններ տեղի ունենային ։

Պէտք է աւելցնեմ նաեւ որ մնաք բարով ըսելէ առաջ Հէր Հիթլէրին, ունեցայ առանձին կարճ խօսակցութիւն մը եւս անոր հետ, որ չեմ կարծեր որ անօգուտ անցաւ։ Առաջին՝ ան կրկնեց մեծ անկեղծութեամբ ու շեշտով, ինչպէս ըսած էր Պէրխթէսկատէնի մէջ, թէ ասիկա իր վերջին հողային պահանջն է Եւրոպայի մէջ եւ թէ երբեք փափաք չունի Գերմանիոյ կցել օտար, ոչ-գերման ժողովուրդներ։

Երկրորդ՝ կրկնեց ոգերուն կերպով թէ կը փափաքի բարեկամ ըլլալ Մեծն Բրիտանիոյ հետ եւ, անգամ մը որ Զուտէթեան հարցը մէջտեղէն վերնայ խաղաղօրէն, ինք ուրախ պիտի ըլլայ խօսակցութիւնները վերսկսելու ։

« Ճիշդ է, ըսաւ ան, տակաւին կը մնան գաղութներու խնդիրը, բայց պատերազմիկատանց չկայ տար մէջ։ Եւ ակնարկելով չեխոսլովաք զօրաշարժին, որ յայտարարուած էր երբ մենք խօսակցութեան մէջ էինք, յարեց գաղութներու խնդրին առթիւ « Անոր շուրջ զօրաշարժ տեղի պիտի չունենայ »։

ՉԵԽԵՐՈՒ ՄԵՐԺՈՒՄԸ

Վերադարձայ Լոնտոն սեպտեմբեր 24ին, կարգադրեցի որ ուղղակի Փրակային հաղորդուի գերման յուշագիրն ու քարտէսը, նոյն երեկոյեան ։ Կիրակի օրը, սեպտեմբեր 25ին, չեխ դեսպան Պ․ Մասարիք ինծ յանձնեց իր կառավարութեան պատասխանը, թէ Հէր Հիթլէրի պահանջները իրենց ներկայ ձեւով բացարձակապէս ու անվերապահ կերպով անընդունելի են (ծափեր)։

Այս պատասխանը հաղորդեցինք Պ․Պ․ Տալատիէին ու Պոնէին, որոնք միեւնոյն երեկոյեան եկան Լոնտոն եւ մեզ հետ խորհրդակցեցան կացութեան շուրջ ։

Խօսակցութիւնները վերսկսան յաջորդ առտու․ ֆրանսական նախարարները մեզ յայտնեցին, թէ եթէ Չեխոսլովաքիա յարձակում կրէ, Ֆրանսա պիտի կատարէ իր դաշնագրային պարտաւորութիւնները․ առար ի պատասխան՝ մենք ալ յայտնեցինք, թէ եթէ ֆրանսական ուժերը պատերազմի բռնուին Գերմանիոյ հետ, իրենց դաշնագրային յանձնառութեանց կատարման պատճառով, Մեծն Բրիտանիա պիտի աջակցի իրենց ։

Միեւնոյն ատեն, խաղաղութիւնը պահպանելու իբր վերջին ապաւէն, գրկեցի Սըր Հորաս Ուիլսընը Պերլին, սեպտեմբեր 26ին, Հիթլէրին ուղղուած անձնական նամակով մը, որ պէտք է յանձնուէր իրեն այդ երեկոյ ժամը 8ին ճառը խօսելէն առաջ։ Ֆրանսական նախարարները կատարելապէս համաձայնած էին իմ այս նախաձեռնութեան եւ այս իմաստով ալ կէսօրին հաղորդագրութիւն մը հրատարակեցին ։

Սըր Հորաս Ուիլսընի տարած նամակին մէջ ես յայտնած էի, թէ հանրային կարծիքը եւ չեխոսլովաք կառավարութիւնը նպաստաւոր ընդունելութիւն ցոյց տուած չէին գերման նոր առաջարկներուն, ինչպէս կանխատեսած ու ըսած էի ես Հէր Հիթլէրին ։ Ուստի ներկայացուցի նոր առաջարկ մը, հարցը բանակցութեամբ եւ ոչ թէ զէնքի ուժով կարգադրելու մտքով ։ Այս նոր առաջարկը կը թելադրէր ուղղակի բանակցութեան սկսիլ գերման ու չեխոսլովաք կառավարութեանց միջեւ, անգլիացի պատուիրակի մը ներկայութեան ։

Սըր Ուիլսըն կէսօրին հասաւ Պերլին (սեպտեմբեր 26) եւ իմ նամակս ներկայացուց Հէր Հիթլէրին, որ ուշադրութեամբ լսեց զինք, բայց պատասխանեց թէ չի կրնար իր որոշումը փոխել, որովհետեւ կը վախնայ թէ նոր խորհրդակցութիւն մը կրնայ անհանդուրժելի ձգձգումներ առաջ բերել։

Ես պէտք է ըսեմ, թէ ինչքան խոր տպաւորած է իմ վրայ այն արմատացած անվստահութիւնը ու թերահաւատութիւնը չեխոսլովաք կառավարութեան հանդէպ Հէր Հիթլէրի, զորս արտայայտած է ան ինծ հետ խօսակցութեանց եւ խօսած ամէն ճառի մէջ։ Այս բանակցութիւններու ատեն ալ այդ անվստահութիւնը գեխավար ազդակ մը հանդիսացաւ ։

Երէկ գիշեր ժամը 12.30ին ես ըստացայ իմ նամակիս պատասխանը Հէր Հիթլէրէն ։

Այս նամակին ուշադիր ընթերցումը կը պարզէ Հէր Հիթլէրի մտադրութեանց մէջ որոշ չափաւորութիւն մը, որ չկար իր տուած յուշագրին մէջ, ինչպէս նաեւ կարգ մը յաւելուածական առաջարկներ ։

Ան որոշ կերպով կը յայտնէր, թէ զինուորական ուժերը պիտի չանցնին քարտէսին վրայ նշանակուած կարմիր գիծերէն անդին, թէ անոնց պարտականութիւնը պիտի ըլլայ միմիայն պահպանել կարգը, թէ հանրաքուէն պէտք է կատարուի ազատ մթնոլորտի մէջ, զրաւ ազդեցութիւններէ անկախ եւ ինք պիտի ընդունի հանրաքուէ արդիւնքը, եւ թէ Գերմանիա կը մասնակցի նոր Չեխոսլովաքիոյ տրուելիք միջազգային երաշխաւորութեան՝ միւս փոքրամասնութիւններու հարցը եւս կարգադրելէ անմիջապէս ետք ։

(Մնացեալը յաջորդով)

Քանի՞ հոգի գնդակահարուած են Ռուսիոյ մէջ

«Մաթէն» կը ներկայացնէ Խորհ․ Ռուսիոյ հետեւեալ «վիճակագրութը», որ կազմուած է պաշտօնական տեղեկութեանց վրայ։ Այս վիճակագրը, պատրաստուած՝ Անգլիացիներու կողմէ, ցոյց կուտայ այն կորուստները, որոնց կամովին ենթարկուեցաւ Ռուսիա, 1938 յունուար 1էն ի վեր․—

1.— Կեդր․ կառավարութիւն խորհ․ Միութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ 5 գործավար, 6 անդամ կառավարութեան, 15 երեսփոխան եւ փոխ-գործավար։

2.— Խորհ․ Ուկրանիոյ մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ հանրապետութեան նախագահը, վարչապետ, 15 գործավարներ, 3 փոխ-գործավարներ ․

3.— Սպիտակ Ռուսիոյ Խորհ․ հանրապետութեան մէջ․— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, ․ գործավարներ ։

4.— Հայաստանի Խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ երեք գործավարներ, երկու քարտուղարներ կոմունիստ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէի (ԾՄԲ․— Իրականէն շատ պակաս է այս թիւը, հաշուած ըլլալով միայն ղեկավարները)։

5.— Ազրբէյճանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, 7 գործավարներ ։

6.— Թիւրքմէնիստանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ 5 գործավարներ եւ 1 քարտուղար կոմ․ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէի ։

7.— Վրաստանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, 4 գործավարներ ։

8.— Ուզբէկիստանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ վարչապետը, 9 գործավարներ։

9.— Տաճիկիստանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ 13 գործավարներ, 2 քարտուղարներ կոմ․ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէի ։

10.— Խազախստանի խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ հանրապետութեան նախագահը, վարչապետը, 2 փոխ-վարչապետ, 15 գործավարներ, 4 քարտուղարներ կոմ․ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէի ։

11.— Քիրկիզներու խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ հանրապետութեան նախագահը, 2 յաջորդական վարչապետները, 6 գործավարներ, 4 քարտուղարներ կոմ․ կուսակցութեան կեդր․ կոմիտէի ։

12.— Բուն Ռուսիոյ Դաշնակցային խորհ․ հանրապետութեան մէջ,— գնդակահարուած կամ անհետացած՝ հանրապետութեան նախագահը, փոխ-վարչապետը եւ 10 գործավարներ։

Հիմա գումարեցէք թիւերը։ Ուրեմն 1 յունուար 1938էն ի վեր, Խորհ․ Միութեան մէջ գնդակահարուած են 175 գործավարներ, 1441 բարձրաստիճան պաշտօնատարներ կառավարական կամ կուսակցական։

Բանակին մէջ այս «մաքրագործում»ը տեղի ունեցած է աւելի անգութ սանձարձակով մը, հնձուած է աւանդ 65 առ հարիւրը ։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՖՈՒԹՊՈԼ

— · —

Փարիզ —

Հակառակ անցեալ օրերու տագնապալի կացութեան, Հ․ Մ․ Ը․ Մ․ի յանձնախումբը անվարան շարունակեց իր գործունէութիւնը ։

Ա․ խումբը.— 18 սեպտեմբերին պարտուեցաւ Essonnesի նշանաւոր Ա․ խումբէն 6 —2ով։ 25 սեպտեմբերին յաղթեց Chiminots de Dreuxի Ա․ խումբին 4 — 3ով։ 2 հոկտեմբերին չկարենալով ամբողջական կազմով ներկայանալ զօրաշարժի առթիւ պարտուեցաւ Montmartre A. C.ի Ա․ խումբէն 5 —1ով ։

Մ․ Ռափայէլեան խումբը.— 18 սեպտեմբերին պարտուեցաւ Eslyի Ա․ խումբէն 3 — 1ով։ 25 սեպտեմբերին ջախջախիչ պարտութիւն մը կրեց C. A. Parisի պահեստիէն 11—1ով։ 2 հոկտեմբերին Luzarchesի Ա․ խումբին հետ հաւասար արդիւնք ձգեց 3—3ով։

Պոնեանի խումբը.— 18 սեպտեմբերին յաղթեց Longjumeauի Ա․ խումբին 2—1ով։ 25 սեպտեմբերին A. S. Transportի պահեստիին հետ հաւասար մնաց 1 —1ով։ Իսկ անցեալ կիրակի 2 հոկտեմբերին պարտուեցաւ Gentillyի պահեստիէն 3 · 2 ով ։

Միսակ Երանեան

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԹԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԹՈՒՆ

...կինց կոյր Տանօն, իր առաջնորդ ...իրր ձեռքին, աջին, ձախին ու դէպի ...առաջ հօշափելով, Նհատենց փողոցէն ...կը շտապէր դէպի ժամ։ Մեզի՝ մանուկներուս այնպէս կը թուէր թէ, ...կինց կոյր Տանօն, փողոցներէն անցնելու ատեն, ինքը տանիքներէն աւելի բարձր էր, ու իր ոտներէն վեր կ'երեւային արդէն

Դարձեալ, մենք՝ մանուկներս հաւատացած էինք թէ, ան, կոյր Տանօն, ...ամ երթալու ատեն, տունէն դուրս ...ելլէ նոր, իրենց տան առջեւի փոքրիկ զարվարը իջնելու ժամանակ, եթէ ոտքը սահէր՝ կամ քարի մը զարնուելով իյնար,— Աստուած չընէր— ...նոր գլուխը մինչեւ ժամուն դուռը ...կը հասնէր…։ Գլուխը մինչեւ ժամուն դուռը հասնէր, ոտքերն ալ անոնց իրենց տեղէն շարժելու, ճիշդ այդ զարվարին վրայ։ Մինչդեռ, ժամուն եւ այդ զարվարին հեռաւորութիւնը նուազագոյն հարիւր-հարիւր-յիսուն քայլ էր։ Անոր հասակը մեզի այնքան երկար կ'երեւէր, երկար բարտիի մը հանգոյն։

Երբ Հաճինց դունէն դէպի վար կ'իջնէր, այլեւս իրեն կ'ընդունէին Սրապցոնց կամփարները։ Անոնք խումբով եղները ջրել կը տանէին գետակ։ Զարանճինները երբ տեսան կոյր Տանօն, սկսան պոռալ,

Տայակը(*) տալին վրայ,

Կուլտուրը(*) սալին վրայ,

Տանն ալ կուլտուրին…։

— Վա՛յ ես ձեր… ջարդուելիքներ, ժամուն ճամբան ալ մարդը մեղքը կուբոթէք։

Բիրը գետին քաշեց։ Շօշափեց, ու քար մը գտնելով, վերցնելն ու ձայներուն եկած դին փարտելը մէկ եղաւ։ Բայց, տղաքը մէկ ակնթարթի մէջ չուած էին մօտէն։ Ոչ թէ կոյր մը, այլ ողջ աչքերով մէկն ալ եթէ եղած ըլլար, քար չէր կրնար հասցնել Սրապցոց կամփարներուն…։

Ճերաննց կամփարներն ալ կ'անցնէին ժամուն դունէն՝ Քիպոյենց կալին գլուխէն։ Ճլլոյենց, Պակոյենց ու Մէնդէրենց բոլոր հաւերը Թռած էին Քիթիպոյենց կալը։ Տղաքը երբ տեսան հաւերու երամը, բոլորը մէկ սկսան պոռալ, ինչ որ մեր գեղի սովորութիւնն էր։

— Քիպոյենց բողը՛տերը՛, բողը՛տերը՛։

— Քիպոյենց բողը՛տերը՛, բողը՛տերը՛՛։

Կամփարներու գիլ ձայները, ռումբերու նման, ժամուն բարձր ու փոքրիկ պատուհաններէն ներս, գետին, տախտակամածին վրայ, ճիշդ Օդոնիկ Հարսայի առջեւ իյնալով պայթեցան։ Օղոնիկ Հարսան աղօթքը կիսատ ձգած դուրս ցատկեց։ Դեռ միջանցքէն դուրս չէր ելած, երբ սկսաւ իր «քշա՛, քշա՛, քշանը», անիծելով հաւերն ալ տէրերնին ալ ։

— Ջարդուէի՛ն, հատնի՛ն, մեզի համա՛ր կու պահեն…։

Այդ օրը Ուսոյենց ցորենի մեքենան Քոչենց կալը կը գտնուէր։ Այդ տարին անոնց Գարեգինը իրեն հետ փոխնիփոխ դարձնելու համար, վարձած էր Օսեյենց ցեղեն Ակոն։ Այդ միջոցին, Ակոյին ձեռքն էր մեքենային բռնակը,— շարժման մէջ դնող ու դարձնող։ Մեքենան այնքան արագ կը դառնար, որ կարծես զայն դարձնողը մօթէօր մը ըլլար։

Քոչենց Հարսը՝ Մայամը, ի զուր ամբողջ հրգերը լարած էր, մեքենային կեր հասցնելու։ Մէկ թի մալամդան հազիւ մէկ դարձուածքի կը բաւէր։ Հարս Մայամը հազիւ փայտէ լայն թին մեքենային վրայէն քաշած, անյապօրէն կը լափէր ու պարապ կը մնար փորը։

Օսեյենց Ակոն երբ տեսաւ, որ մեքենան աւելի շատ ժամանակ անկեր կը մնար,— ինչ որ դժալի կ'ըլլար բանակորին թեթեւ դառնալէն, ու նաեւ մեքենային ձայնէն, ձայն տուաւ միւս Հարսին՝ Աղաւնիին ալ,

· Աղջի Աղաւնի՛, դուն ալ եկո, գէմ-գէմի անցէք, ու երկուքդ ալ լեցէք, չո՛ւշա չուշա։

Ու անոնք երկու ներկեր ճակատ-ճակատի կեցած անդադար թի կը շարժէին։ Ես, մեծ դժուարութեամբ կեր կը հասցնէի մեքենային։

Ակոն մէջքը քիչ մը ծռած, այս անգամ ա՛լ աւելի արագացուցած էր, եւ, անոնք,— հարսներն ու Ակոն— կարծէք մրցումի ելած էին իրենց ճարպկութեան մէջ։

Օսեյենց Ակոն կ'եռար, կ'եփէր կարծես հոգիին մէջէն, երբ կը նայէր Քոչենց ջուխտ հարսներուն։ Անոնց քրտնած ու կարմրտած, նաեւ գոյն առած երեսներուն։ Եւ, ո՞վ գիտէ, ինչեր կ'անցնէր անոր միտքէն այդ միջոցին։ Թերեւս ան կը մտածէր․

— «Ա՛խ, սըոնց պէս կնիկ մըն ալ ես ունենայի՛»։

Այդ միջոցին, իր ամենաշատ սիրած երգը կը կախուէր շրթունքէն․

Նշանակիս գէ՛ր մի մազը կտտրուէ՛ր…

Նարալի պլպուլն իմ, սարերու կիւլն իմ։

Քոչենց երկու վարդի կոկոն աղջիկներն ալ— Արաքս ու Բերսոն— իրենց մատաղիկ թեւերով ցորենը կը քաշէին մեքենային առջեւէն, երկուքն ալ պառկած շեղջին առջեւ։

Անո՞նք աւելի կարմրտուն էին թէ ցորենի շեղջը— կարելի չէր զանազանել։ Կարմիր ցորենը կ'իջնէր մեքենային առջեւէն այնպէս, ինչպէս ջրվէժ մը կը թափի ժայռէ մը վար։ Արաքս ու Բերսոն թաղուած էին շեղջին մէջ։ Ու անդադար, թեւերով կը քաշէին դէպի իրենց կուրծքերուն առջեւ ։

Ծերունի Կէօչկէր Հարսան ալ սորտորալով կոթինքը կը քաշէր ձերկու մատէնով։ Բայց, իր ուժը անբաւական ըլլալով այդ գործին, աւելի քըրտինքներու մէջ մնացած էր խեղճը։

Օրաներով բեռնաւորուած կենդանիներու վերջին դարձն էր այդ օրուան։ Անոնք, չարան չարան, գեղին չորս ճամբաներէն ներս կը մտնէին ։ Անոնք որ հեռու տեղերէ կուգային, պէտք էր եւ վերադառնային, հրճուանքներուն իրենց կերակուրները միասին առած։ Որովհետեւ, հնձուորները հոն կը գիշերէին, երբ արտերը բաւական հեռու կը գտնուէին գեղէն։

Այդ օր, Քէհէեց Նշանը Տրընկովիկէն կուգար իրենց ջորիին հետ։ Երկար օրայի բեռան մէջ թաղուած էր ջորին։ Եւ, կարծէք ջուխտ եղներու սայլ մըն էր որ գեղ մտաւ Պէտպէտենց տան վերեւէն։

ՋԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(3)

(Շար․)

(*) Տայակ — Թռչուն մը։

(*) Կուլտուր — Տանոյին կինը։

մը համաշխարհային փոխանակութեանց, բոլորովին տարբեր՝ այն քաղաքական վարկերէն զորս Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա տրամադրեցին հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի մէջ »: Պերլինի սեղանատրական օրկանը կը գրէ թէ Գերմանիոյ գործակցութիւնը հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի տնտեսութեանց հետ՝ հիմնուած է բնական եւ աշխարհագրական օրէնքներու, ինչպէս եւ այդ շրջաններու կազմական տուեալներուն վրայ »:

Գերմանիա ծրագրած է արհեստական ձգախէժի գործարան մը հաստատել Քէօթահեայի շրջանին մէջ, ինչպէս եւ հիւսուածեղէնի, ինքնաշարժի եւ ալիւմինիոմի գործարաններ՝ զանազան վայրերու մէջ :

ԻՏԱԼԻԱ ՀԻՒԱՆԵՑԱՒ ՍՊԱՆԻԱՅԷՆ ՔԱՇԵԼ 10,000 ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ

Անգլիա աւելին կը պահանջէ

Իբրեւ արդիւնք Հռոմի բրիտանական դեսպանին տեսակցութեանց, իտալական կառավարութիւնը հաւանեցաւ Սպանիայէն ետ կանչել այն կամաւորները որոնք Զօր. Ֆրանքոյի դրօշին տակ ծառայած են առնուազն 18 ամիս: Այս համաձայնութիւնը կը հարթէ ճամբան, հետզհետէ լուծելու համար սպանիական կնճիռը :

Լուրը հաղորդուեցաւ պաշտօնական զեկոյցով մը որ կ'ըսէ թէ Զօր. Ֆրանքօ յանձն առած է ճամբել այդ կարգի կամաւորները, «նպաստելու համար միջազգային վստահութեան վերահաստատման »:

Իրազեկներու կարծիքով, տասը հազար Իտալացիներ ենթակայ են այս որոշման: Ամբողջ Իտալացիներու թիւը կը հաշուեն 40,000 (Զօր. Ֆրանքոյի բանակին մէջ):

Լոնտոնի մէջ գոհունակութեամբ արձանագրուեցաւ այս համաձայնութիւնը, բայց անգլիական կառավարութիւնը աւելի մեծ զիջումներու կը սպասէ, իբրեւ գին անգլօ-իտալական պայմանագրին գործադրութեան եւ Եթովպիոյ գրաւման ճանաչումին: Լաւատեղեակ աղբիւրներու համաձայն, Անգլիա կը պահանջէ.—1. Ետ կանչել 30-40,000 իտալացի կամաւորները : 2. Ետ կանչել բաւական թիւով իտալացի օդաչուներ, մասնագէտներ, մարզիչներ եւ հրետաձիգներ: 3. Ետ քաշել որոշ քանակութեամբ զէնք եւ ռազմանիւթ, մասնաւորապէս թնդանօթներ, հրասայլեր, օդանաւեր, կամ Զօր. Ֆրանքոյի փոխ տրուած սուզանաւեր եւ թորփիլանաւեր: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Անգլիա կը պահանջէ նաեւ որ Իտալիա նոր հաւաստիքներ տայ, պարպելու համար Մայորքայի օդակայանը:

Փարիզի եւ Լոնտոնի ձախակողմեան շրջանակներու մէջ մտահոգութեամբ կը հետեւին այս բանակցութեանց, գիտնալով թէ չորս մեծերը կը փորձեն Միւնիխի համաձայնութիւն մըն ալ սարքել Սպանիոյ գլխուն եւ խեղդել զայն :

ԲՈՒՌՆ ՑՈՅՑԵՐ ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ ԴԷՄ

«Մեզի յանձնեցէք այդ սեւ շունը»

Շաբաթ գիշեր հիթլէրական երիտասարդները բուռն ցոյցեր կատարեցին Վիէննայի արքեպիսկոպոսին, կարտինալ Իննիցէրի դէմ, խորտակելով անոր պալատին ապակիները: Այս ցոյցերուն պատրուակ ծառայած էին կարտինալին քարոզները: Ցուցարարները կը պոռային .

— « Մեզի յանձնեցէք այդ սեւ շունը: Կտոր կտոր պէտք ընենք զայն եւ բան պէտք չթողունք կեդրոնացման կայանը փոխադրելու համար »:

Ցոյցերն սկսան ժամը 8.30ին, երբ ցուցարարները արքեպիսկոպոսական պալատին առջեւ հասնելով, աղմուկ մը բարձրացուցին, խորտակելով վերի յարկին ապակիները: Ցետոյ սկսան մագլցիլ դէպի պալատը: Քանի մը վայրկեանէն ամբոխը պալատէն ներս մտած էր եւ ջարդուփշուր կ'ընէր ամէն բան: Երկու հազարի հասած էր ցուցարարներուն թիւը: Ամբոխը միշտ կ'ոռնար .

— Վա՛ր բերէք Իննիցէրը: Մահ բոլոր քահանաներուն: Սպաննեցէք սեւ շունը »:

Ներս մտնողները քանդեցին ելեկտրական կազմածները եւ պատերուն պատկերները քաշել հանելով փողոց նետեցին: Այսպէս դուրս նետուած առարկաները յետոյ կրակի տրուեցան, խարոյկ մը կազմելով պալատին եւ մայր եկեղեցիին միջեւ: Ոստիկանութիւնը հասնելով, ժամը 9.30ին յաջողեցաւ վերահաստատել բարեկարգութիւնը, իսկ հրշէջները մարեցին կրակը :

Հակառակ բոլոր հետապնդումներուն, կարելի չեղաւ գտնել կարտինալը :

Պաշտօնական զեկոյցը հաղորդելով այս ցաւալի դէպքը, կ'ըսէ թէ 15-20 տարեկան երիտասարդներ էին ցուցարարները , թէ կարտինալը չէ վիրաւորուած եւ թէ խիստ պատիժներ պիտի տնօրինուին խռովարարներուն դէմ: Գլխաւոր պատասխանատուները պիտի դատուին եւ իրենց պատիժը կրելէ վերջ մէկ տարի պիտի արգելափակուին կեդրոնացման կայաններու մէջ :

Ոստիկանութիւնը հսկողութեան տակ առած է կարտինալը եւ անոր պաշտօնատունը: Հակառակ այս տնօրինութեանց, նոր ցոյցեր կատարուեցան կիրակի գիշեր: Քանի մը հարիւր հիթլէրական երիտասարդներ հաւաքուելով Ս. Ստեփաննոս եկեղեցիին շուրջը, սկսան պոռալ .

— « Ոճ անդր յառա՞ջ, ընկերներ. կախեցէք Հրեաները: Զարկէք աս սեւ քահանաները »:

Պաղեստինի յեղափոխութիւնը կը սաստկանայ...

Կացութիւնը երթալով կը ծանրանայ Պաղեստինի մէջ: Անգլիոյ գաղթային նախարարը որոշեց նոր զինուորներ ղրկել, քանի հազարի բարձրացնելով բանակին թիւը :

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ նոր ահաբեկումներ կատարուեցան շաբաթ եւ կիրակի: Բազմաթիւ զոհեր կան, երկու կողմէն ալ: «Տէյլի Մէյլ» կը գրէ թէ արաբ յեղափոխականները որոշած են մէկ անգլիացի մանուկ առեւանգել, ամէն անգամ որ Արաբ մը կախուի: Անգլիացի ընտանիքները խոր մտահոգութեան մատնուած են, այս սպառնալիքին հետեւանքով :

Իտալիոյ խորհրդարանը ջնջուեցաւ

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը հոկտեմբեր 8ի նիստին մէջ որոշեց լուծել խորհրդարանը, որ գոյութիւն ունէր 90 տարիէ ի վեր, եւ անոր տեղ հաստատել Ֆաշական կազմակերպութեանց եւ արհեստակցութեանց խորհրդարանը, որ չատոնց ծրագրուած էր :

Նոր խորհրդարանին անդամները իրենց աթոռները պիտի գրաւեն համաձայն իրենց վարած պաշտօններուն՝ Ֆաշական խորհուրդին կամ արհեստակցութեանց մէջ: Այս պաշտօնեաները կը նշանակուին կամ ուղղակի Մուսոլինիի կողմէ եւ կամ կը հաստատուին արքայական հրովարտակով, իր իսկ յանձնարարութեամբ: Օրէնսդրական իշխանութիւնը պիտի կեդրոնանայ նոր խորհրդարանին կողմէ նշանակուած յանձնաժողովներու մէջ: Ընդհանուր նիստերու մէջ պիտի քննուին միայն սահմանադրական տրամադրութիւնները, ընդհանուր հարցեր եւ հաշիւները : Մուսոլինի իրեն վերապահած է նաեւ արքայական հրամանագրով վճռել բացառիկ միջոցներ, պատերազմի պարագային :

Ուրիշ մանրամասնութիւններ յաջորդով :

Հունգարները ալ ստացան իրենց բաժինը

Չեխոսլովաքիոյ եւ Հունգարիոյ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները, որոնք սկսած էին կիրակի օր, անմիջապէս յանգեցան համաձայնութեան մը: Չեխոսլովաքիա յանձն առաւ պարպել երկու սահմանամերձ քաղաքներ , մէկը՝ 24 ժամէն, միւսը՝ 36 ժամէն: Բանակցութիւնները շատ բարեկամական էին եւ Չեխերը հացկերոյթ մը սարքեցին: Այս առթիւ արձակուեցան նաեւ հունգար բանտարկեալները :

Հունգարները աչք ունին նաեւ Սլովաքիոյ կարգ մը մասերուն վրայ, որպէսզի սահմանակից ըլլան Լեհաստանի: Բայց Գերմանիա շատ ալ տրամադիր չէ քաջալերելու այս շարժումը :

*** Սլովաքիոյ նոր կառավարութիւնը օրէնքէ դուրս հռչակեց համայնավար կուսակցութիւնը :

*** Լեհաստանի արտաքին նախարարը այցելեց Չեխոսլովաքիայէն նոր առնուած շրջանը, Թէշէն :

*** Չեխերը որոշեցին բանակցիլ Գերմանիոյ հետ, որոնք զուտ չեխական հողեր ալ գրաւած են, հիմնուելով 1910ի քարտէսին վրայ :

ՉԻՆԱՑԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻՈՆ, 8 հոկտեմբեր (Յառաջ).— Անոնք որ այս տարեշրջանին ինքնութեան թուղթերը նորոգած ժամանակ տուրք չէին վճարած, այժմ ոստիկանութենէն կը կանչուին, վճարելու համար : Ինքնութեան թուղթի տուրքէն ազատ են միայն անոնք որ լման զինուորութիւն, կամ 15 օրուան մարզանքի շրջան մը կատարած են:

Գ. ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ, որ Պատուոյ լեգէոնի ասպետ էր , բարձրացաւ նոյն շքանշանի սպայութեան աստիճանին, ի վարձ իր գրական ծառայութեանց: Պատուանշան ստացաւ նաեւ Գ. Մորիս Շրվալիէ :

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ սկսաւ երէկ, երկուշաբթի: Աւելի քան 40,000 աշակերտներ լեցուեցան Փարիզի հին եւ նոր լիսէներ: Հակառակ վերջին տարիներու շինութեանց, մերժուեցան 4000 թեկնածուներ: Նախակրթարաններու մէջ կը հաշուեն 270,000 աշակերտներ, 11,000 դասարաններով: Կարգ մը վայրերու մէջ շինուած են գեղեցիկ դպրոցներ, օդասուն եւ ծաղկազարդ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ նախորդ վարչապետը, Նահաս փաշա, ծանրապէս վիրաւորուեցաւ, Աղեքսանդրիայէն վերադարձած ատեն, իբրեւ հետեւանք զանազան խռովութեանց: Վիրաւորներուն թիւը հարիւրի կը հասնի: Վիրաւորուեցան նաեւ ոստիկանութեան հրամանատարը, Ռըսէլ փաշա (անգլիացի) եւ օգնականը :

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ կը գրեն թէ 1800ի կը հասնի թիւը այն քաղաքացիներուն որոնք յաջողած են ազատիլ զինուորութենէ, շնորհիւ զանազան խարդախութեանց: Կալանուած են 200 թղթածրարներ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐՆ ՈՒ ԹԱԳՈՒՀԻՆ Քանատա պիտի այցելեն յառաջիկայ տարի: Հաւանական է որ հանդիպին նաեւ Մ. Նահանգները :

ՃԱՓՈՆ Պերլինի դեսպան նշանակեց Զօր. Հիրոշի Օշիման, որ հեղինակն է հակաբոլշեւիկեան ուխտին եւ մտերիմը Գերմանիոյ արտաքին նախարարին :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՀՐԵԱՆԵՐԸ այսուհետեւ անցագիր պիտի չունենան, այլ անձնագիր (ինքնութեան թուղթ), իրենց լուսանկարով եւ մատնադրոշմով: Նոր հրամանագիր մը անվաւեր կը հռչակէ Հրեաներու անցագիրները, որոնք պէտք է ձեռնհաս իշխանութեան յանձնուին երկու շաբաթէն: Այն Հրեաները որ գաղթել կ'ուզեն, նոր անցագիրներ պիտի ստանան, միմիայն արտասահմանի համար :

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՓԱՐԻԶԻ «Նիգիտիա»ի կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի արձարանին վերնայարկը: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Դրօ», «Սերէմճեան» եւ «Արզումեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԱՆՆԷՕ-ՓՕՏՕՆ Ի «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Խորէն» ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ:

Դասախօսութիւն

ՌԱՖՖԻ ԼՈՒՌԵԱՆի դասախօսութիւնը 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի մէջ. մէթրօ Cadet: Կը խօսի Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»:

Ա. Չօպանեանի յոբելեանը Լիոնի մէջ

Տեղի կ'ունենայ 19 Նոյ., Շաբաթ երեկոյեան ժամը 8ին, Լիոնի Գ. Թաղապետարանի սրահին մէջ: Տեղական կազմակերպութիւններէն եւ միութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ սոյն թուականը:

Մանրամասնութիւնները անդրայն վրայ:

ԿԱՐԵՒՈՐ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ սրտցաւաբար Գ. Սվաճեանէ (նախապէս Maison Seva T. S. F. 212 Fbg. St. Martin) որ իր նոր հասցէն տեղեկացնէ թերթիս վարչութեան:

Հ. Բ. Ը. Միութեան Հայրենի ... ընթացքներու շարքը կը ... Հոկտ. Հինգշաբթի առաւօտ 8.30ին. 149 Bis Avenue d'Argenteuil, Asnières:

Այն ծնողները որ կը փափաքին իրենց զաւակները արձանագրել, ... բարեհաճին դիմել Հինգշաբթի օրը ժամը 9—12, 149 bis Av. d'Argenteuil, ընկերվարական ... սրահը:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 փրանք	75 փրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 փրանք	140 փրանք	
Ուրիշ երկիրներ	225 փրանք	110 փրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 12 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ – 14e Année No. 3858

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԽՐԿԱՅԻ ԽՕՍՔ

ՕՒՐԻՇ ԱԽՏԱՆՇԱՆՆԵՐ

Ըսինք թէ մոլեգին զինարշաւի մը հետ զուգընթաց կ'երթան ընկերային խլրտումները, իւղ լեցնելով կրակին վրայ :

Երկու գիկտատուրաները, իտալականն ու գերմանականը, միայն քաղաքական անիշխ չեն ոնուցաներ, այլեւ ընկերային :

Այսպէս, ամէն անգամ որ ճառ մը խօսի, Հիթլէր միշտ կը յիշատակէ «հասարակաց թշնամին».— Հրեան եւ Համայնավարութիւնը, իբրեւ միեւնոյն չարիքին երկու երեսները : Վերջին ճառին մէջ ալ չմոռցաւ այս պարագան, իբրեւ դաւադիր հռչակելով «միջազգային Հրեան» :

Միւսը, Մուսոլինի, աւելի զգոյշ է, ձեւականօրէն : Իսկ իրապէս մէջ նոյն քաղաքականութիւնն է որ կը հետապնդէ, ինչպէս սկսաւ ընդհանրապէս ցեղային, բայց մասնաւորապէս հրէական նոր օրէնքով :

Տակաւին քանի մը ամիս առաջ, Հռոմի մէջ միշտ կը հերքէին որ եւ է հակահրէական տրամադրութիւն : Իսկ նոր օրէնքէն առաջ, հրամանագրուեցան շարք մը տնօրինութիւններ, որոնք սահմանուած են ասպարէզէն քշելու Հրեաները :

Կարելի էր ըսել թէ իտալական տնօրինութիւնը աւելի պերճախօս է, քանի որ հազիւ 60 – 70,000 Հրեաներ կը գտնուին Իտալիոյ մէջ, մինչ Գերմանիա մինչեւ 600,000 կը հաշուէր :

Չմոռնանք ուրիշ յատկանշական պարագայ մը եւս, — 1918էն վերջ Իտալիա հաստատուած Հրեաները պարտաւոր են հեռանալ մինչեւ 1939 մարտ, նոյնիսկ եթէ հպատակ ըլլան : Բացառութիւններ շատ քիչ բան կրնան փրկել :

Արդ, միայն արիականութեան կամ ցեղային պաշտպանութեան հոգը չէ որ տուն կուտայ այս վարչական տնօրինութեանց եւ բացառիկ օրէնքներուն :

Ինչպէս Գերմանիոյ, նոյնպէս Իտալիոյ մէջ Հրեաները կը համարուին ընկերային չարիք : Թշնամի՝ հաստատուած կարգուսարքին : Դաւադիր եւ խռովայոյզ տարր : Մէկ խօսքով՝ չար ոգին ընկերային խաղաղութեան, իրենց հասկացողութեամբ :

Այս աւետարանը քարոզած ատեն, Հիթլէր բառերը չի ծամծմեր, մինչեւ իսկ «մանրէ» կամ «ժանտախտ» կոչելով Հրէականութիւնն ու համայնավարութիւնը : Իսկ միւսը եթէ նոյն բառերը չի գործածեր, գործքով կ'ապացուցանէ թէ իր համոզումն ալ տարբեր չէ :

Այս խուճապութիւնը բնականաբար հակազդեցութիւն յառաջ կը բերէ այն երկիրներուն մէջ ուր ազատ են մամուլը, ինչպէս հրապարակային ուրիշ արտայայտութիւններ :

Եւ անհուասիկ նոր խմորումներ ու խլրտումներ, յանուն քաղաքակրթութեան, ընկերային յեղափոխութեան կամ խաղաղութեան :

Մասնաւորապէս Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ մէջ, ուր ամէն կարծիք ազատ է, ձախակողմեան տարրերը լարած են իրենց բովանդակ ուժը, ճակատելու համար ֆաշականութեան եւ հիթլէրականութեան դէմ :

Այս շարժումին մէջ բնականաբար յառաջապահ դիրքերը կը գրաւեն բոլշեւիկները, որոնց համար նոր մարտակոչ մը դարձաւ Միւնիխի համաձայնութիւնը :

Կիրակի օր, Փարիզի համայնավար պաշտօնաթերթը չորրորդ էջը ամբողջովին յատկացուցած էր շռնդալից յայտարարութեան մը.— «Ոճիր մը գործուեցաւ խաղաղութեան դէմ ».— Օգնել հանրապետական Սպանիոյ՝ կը նշանակէ պաշտպանել խաղաղութիւնը »:

Կոչին տակստորագրած են Ֆրանսայի, Անգլիոյ, Սպանիոյ, Չեխոսլովաքիոյ, Մ. Նահանգներու, Գերմանիոյ, Իտալիոյ, Պելժիոյ, Զուիցերիոյ, Շուէտի, Քանատայի, Հոլանտայի համայնավար կուսակցութեանց ներկայացուցիչները, ինչպէս համաձայն Մոսկուայէն արձակուած ազդանշանին :

Քանի մը հատուածներ այդ կոչէն, գաղափար կազմելու համար պայքարին սաստկութեան մասին.

— « Խաղաղութեան դէմ ոճիր մը գործուեցաւ անցեալ սեպտեմբեր 30ին, Միւնիխի մէջ, ուր Պ. Պ. Չէյմպըրլէն եւ Տալատիէ Չեխոսլովաքիոյ անկախութիւնը եւ ժողովուրդներու ապահովութեան դատը զոհեցին ի փրկութիւն միջազգային ֆաշականութեան :

... Պ. Չէյմպըրլէնի դաւաճանութիւնը ուղղուած է ոչ միայն Չեխոսլովաքիոյ դէմ որ յանձնուեցաւ Պ. Հիթլէրի, այլեւ ուղղուած է Ֆրանսայի դէմ, զոր միջազգային ֆաշականութիւնը կ'ուզէ մեկուսացնել, յետոյ զգետնելու համար : Ուղղուած է հանրապետական Սպանիոյ դէմ, զոր կ'ուզեն Չեխոսլովաքիոյ օրին հասցնել : Ուղղուած է փոքր երկիրներու դէմ զոր գիշատիչ կառավարութիւններ կ'ուզեն ստրկացնել : Ուղղուած է ժողովրդապետութեան եւ ընկերային նուաճումներու դէմ, զոր կ'ուզեն ոչնչացնել ինչպէս Անգլիոյ, նոյնպէս Ֆրանսայի մէջ եւ այլուր : Ուղղուած է Խ. Միութեան դէմ, զոր բոլոր երկիրներու աշխատաւորները եւ վտանգուած փոքր պետութիւնները կը նկատեն միջնաբերդը աշխարհի խաղաղութեան » :

Դժուար չէ երեւակայել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ տանիլ այս մարտակոչը, իր այնքան կրակոտ բառերով եւ սպառնալիքներով :

Յայտարարութիւնը պարզապէս պատերազմ կը հռչակէ «Միւնիխի դաւաճանութեան եւ խայտառակութեան դէմ», ամբողջ աշխարհի մէջ. ճիշդ այն պահուն երբ միլիոնաւոր բազմութիւններ կը կարծեն թէ խաղաղութիւնը փրկուեցաւ, եւ կ'օրհնեն չորս «դաւաճանները» ...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Արաբները կը սպառնան վերջագիր դրկել Անգլիոյ

Անցեալ շաբթուան վերջերը Պաղեստինի շուրջ խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան Անգլիոյ գաղթային նախարար Մաքտոնըլտի, Պաղեստինի մարզպան Սըր Հէրոլտ Մաք Մայքըլի եւ սպարապետ գերկոմս Կորթի միջեւ : Այս խորհրդակցութեան մէջ էր, որ որոշուեցաւ զօրացնել անգլիական բանակը Պաղեստինի մէջ, զինուորական նոր առաքումներով, ինչպէս նաեւ Պաղեստինեան ջուրերու մէջ գործող մարտանաւերու թիւը հասցնելով 17ի :

Երբ Սըր Մաք Մայքըլ վերադառնայ Պաղեստին, պիտի ջանայ արմատախիլ ընել ահաբեկչութիւնն ու խառնակութիւնները եւ վերահաստատել կարգ-կանոնը :

Միաժամանակ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին Պաղեստինի ապագայի մասին : Գաղթային նախարարը դարձեալ պիտի շօշափէ Արաբներու եւ ազդեցիկ Հրեաներու կարծիքները : Պիտի տեսակցի նաեւ Իրաքի արտաքին նախարարին եւ սիոնականներու պետ Տոքթ. Վայզմանի հետ :

Ընդհանուր կարծիքը այն է, թէ Պաղեստինի անջատման ծրագիրը մէկդի պիտի դնեն եւ իվերջոյ կանգ պիտի առնեն միասնական պաղեստինեան վարչութեան մը ծրագրին վրայ, ուր բոլոր քաղաքացիները պիտի վայելեն հաւասար իրաւունքներ :

*** Բուռն վէճեր ծագեցան Գահիրէի Իսլամական Համաշխարհային Խորհրդաժողովի պատգամաւորներուն միջեւ :

Սուրիոյ ղեկավար Ֆարէս Խուրի պէյ ներկայացուց առաջարկներ, որոնք կը պահանջէին 1. Դադրեցնել հրէական ներգաղթը դէպի Պաղեստին : 2. Մէկդի դնել հրէական տուն կազմելու ծրագիրը : 3. Պաղեստինի համար ստեղծել սահմանադրական կառավարութիւն մը, որուն մասնակցին Արաբներ ու Հրեաներ համեմատական քուէարկութեամբ եւ 4. Կնքել դաշնագիր մը նոր պետութեան ու Անգլիոյ ու Ֆրանսայի միջեւ, համանման անգլեւիրաքեան դաշնագրին :

Այս առաջարկները, որոնց կ'ըսուի թէ համամիտ է մեծ մուֆթին, զօրաւոր ընդդիմութեան բախեցան Իրաքի եւ Պաղեստինի պատգամաւորներու կողմէ :

Ուրիշ առաջարկ մը եւս ներկայացուեցաւ, որ կը տրամադրէ Պաղեստինը կցել Սուրիոյ, բայց այս ալ ընդդիմութեան բախեցաւ :

*** Լոնտոնի թերթերը կը հաստատեն թէ նոր ծրագրի մը համաձայն, Պաղեստինը պիտի վերածուի միացեալ պետութեան մը, բրիտանական հովանաւորութեան տակ, ինքնավարութիւն տալով Արաբներուն եւ Հրեաներուն՝ իրենց բնակած քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ : Այս մասին մանրամասն զեկուցում մը պիտի տայ գաղթային նախարարը, երբ խորհրդարանը վերաբացուի նոյեմբերին : Ամերիկայի հրէական կազմակերպութիւնները կը շարունակեն հեռագիրներ տեղացնել Անգլիա, բողոքելով այս ծրագրին դէմ :

Վերջին մարդահամարի մը համաձայն, այժմ 900,000 Արաբներ եւ 400,000 Հրեաներ կան Պաղեստինի մէջ : Արաբները կը պահանջեն որ այս համեմատութիւնը — մէկի դէմ երկու— չխանգարուի Հրեաներու ներգաղթով՝ Գերմանիայէն, Իտալիայէն, Լեհաստանէն կամ ուրիշ երկիրներէ :

Անգլիա տրամադիր է կարգ մը զիջումներ շնորհելու Արաբներուն, բայց ոչ զէնքի սպառնալիքով : Ատոր համար ալ պատերազմական նախարարութիւնը կը շարունակէ նոր զինուորներ ղրկել, հեծելազօրքով եւ թնդանօթներով : Երբ այս նոր ուժերը Պաղեստին հասնին Եգիպտոսէն եւ Մալթայէն, անգլիական ուժը պիտի հասնի 14,000ի, որուն վրայ պէտք է աւելցնել նաեւ 6000 մասնաւոր ոստիկաններ : Անգլիացիները կը յուսան արաբական ըմբոստութիւնը ասնձել այս 20,000նոց ուժով : Կը յուսացուի որ զինադադար մը կնքուի մօտերս, երբ Լոնտոն հասնի արաբական պատուիրակութիւն մը՝ բաղկացած՝ երեւելիներէ : Այս պատուիրակութեան մէջ պիտի գտնուի ապստամբութեան ղեկավարին՝ մեծ մուֆթիին փոխանորդը : Եթէ նորէն համաձայնութիւն չգոյանայ, Անգլիա պիտի պահանջէ Ֆրանսայէն որ ձերբակալէ եւ Սուրիայէն արտաքսէ մեծ մուֆթին :

Արաբները կը սպառնան Հրեաներուն

Պաղեստինի Արաբներու Պաշտպանութեան Կոմիտէն հեռագիր մը ուղղեց Սիոնականներու վարիչին՝ Վայզմանի : Հեռագիրը, որ տեսակ մը վերջնագիր է, կ'ազդարարէ .

— «Ձեր բռնած ընթացքը, պատմութեան ամէնէն ծանր աղէտները պիտի բերէ ձեր եւ Արեւելքի բոլոր Հրեաներու գլխուն : Արաբները որ եւ է գնով թոյլ պիտի չտան որ դուք արաբական Պաղեստինի մէջ հաստատուիք եւ մեծամասնութիւն կազմէք : Դուք եւ ամբողջ աշխարհի մէջ տարածուած ձեր կրօնակիցները պարտաւոր էք փրկել կեանքը ձեր այն կրօնակիցներուն որ արդէն Պաղեստին եւ ուրիշ արաբական կամ արեւելեան երկիրներ կը բնակին : Գոհացէք պահելով ձեր այն հայրենակիցները որ արդէն Պաղեստին կը գտնուին : Թող Արաբները իրենց երկրին մէջ ձեզ հանդէպ վարուին այնպէս ինչպէս կը վարուէր մեծն Խօմէր Պաղեստինի Արաբներուն հետ, որովհետեւ եթէ Մեծն Բրիտանիա

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Գ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆՓՈՓՈԽԵԼԻՆ

Տեղական թերթէ մը կ'իմանամ թէ Բարեգործականը տարեկան ընդհ. ժողովը գումարած է հոկտ. 6ին, Փարիզ, Նուպարեան մատենադարանին մէջ :

Ներկայ եղեր են 19 ժողովականներ :

Այս վերջին տողը մեծ - մայրիկս ալ կը հասկնայ : Բայց յաջորդ մանրամասնութեանց շատ բան չհասկնալով, Ըոյնութեամբ կ'օրինակեմ .

— « Տրուած բացատրութեանց համաձայն, մասնակցող ժողովականները փոխանորդներու միջոցաւ կը ներկայացնէին 159 անձ, 293 ձայնով : Միութեան ներկայ կանոնները ժողովին մասնակցելու իրաւունք կուտան աւելի քան 1300 անձի, աւելի քան 1800 ձայնով » :

Աւելի խորախորհուրդ յայտնութիւն մը :

Ժողովին ատենապետը, Պ. Տիգրան Կամսարական, կը բացատրէ թէ ինչու չեն կրնար հիմնական փոփոխութիւններ կատարել .

— « Հիմնական կանոնագրին մէջ հիմնական անյեղլի սկզբունքներ կան եւ 32 տարուան գործունէութեամբ նուիրագործուած աւանդութիւններ, զոր մեր հաւատոյ հանգանակը ըրած ենք եւ զոր որ եւ է գնով թոյլ պիտի չտայինք խաթարել, առանց գրժելու մեր հաւատարմութեան երդումը » :

Ուրիշ երկու ժողովականներ ալ հաստատելով թէ Միութեան գեկավարներուն մէջ տիքթաթիւռ չկայ (գրէ՝ դիկտատուրա կամ դիկտատորութիւն), կը շեշտեն .

— « Պէտք է զգուշութեամբ մօտենալ կանոնական փոփոխութիւններու խնդրին, որովհետեւ Հիմն. կանոնագրին յօդուածները մէյ մէկ դաշինքներ են Նուիրատուներուն եւ Միութեան միջեւ, առանձնապէս գոյացած պայմանադրութիւններէն զատ » :

Ինչպէս կը տեսնէք, Բարեգործականի կանոնագիրը աւելի նուիրական է, տեւական եւ անձեռնմխելի, քան վերսայլի դաշնագիրը, կամ ոչ-յարձակման որ եւ է դաշինք :

Մի՛ղք որ Տոքթ. Պենէշ չկրցաւ օգտուիլ մերոնց իմաստութենէն, նոյ մը պակաս կորսնցնելու համար :

Զար զուգադիպութեամբ մը, երբ այս ժողովին նկարագրութիւնը կը կարդայի, թղթատրոր յանձնեց ուրիշ ռամկավար թերթ մը, Ամերիկայի «Պայքար»ը, որ խմբագրական մը նուիրած է Բարեգործականի համագումարին :

Ռամկավար օրկանը վերէն վարէն կճելով Բարեգործականի վարիչները, որոնք իրենց զինուածէն չեն շեղիր, կ'արհամարհեն « համարատուութեան եւ օրէնադրութեան սկզբունքը », խոշոր քար մը կը գլորէ .

— «Կան ուրիշ երկու չատ ցայտուն կէտեր, որ նոյնիսկ հիմնական կանոնագրի հետ առնչութիւն չունին եւ չի կրնար ըսուիլ թէ «յուծում» ստանալու համար կանոնագրային դժուարութեան կը բախին :

Առանցքէ առաջինը Բարեգործականի վարչական մեքենային մեծածախութիւնն է շրջանակներուն մէջ եւ մանաւանդ կեդրոնին մէջ, որուն թոյլատրուած է ունենալ գործի պահանջէն աւելի թիւով պաշտօնէութիւն եւ ընել պերճանքի մօտեցող շռայլ ծախսեր :

Երկրորդ ալ եւս այնքան ակնառու իրողութիւն է, որ ոչ ոք պէտք է փորձէ չքմեղացնել կամ բացատրել : Ամէնէն պարզուած անհասական հիմնարկութիւն մը դժուար թէ կրնար այնքան անհոգ ըլլալ իր կեդրոնի վարչական մեքենայի ծախքերուն համար, որքան Բարեգործականը, որուն նոյնիսկ կը պարտադրէ ունենալ ամէնէն համեստ եւ միայն գործի պահանջին համապատասխանող մեքենան ու ծախքերը » (22 սեպտ.) :

Զափը կ'անցընէ՛ք, եղբա՛րք ռամկավարք :

Մինչեւ հիմա դաշնակցական թերթերն էին որ ասանկ պաղ, անհաճոյ բաներ կը գրէին :

Իղձագի՞նը պակսեցաւ, թէ ներսանդ կ'ուզէք, «թշնամին» կոչուելով :

ՎԱՀԷ

Գերման նախարարը Թուրքիոյ մէջ

Էնկիւրիէն կը հեռագրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի (հոկտ. 10).—

Այստեղի օտար դիւանագիտական շրջանակները զարմացան, իմանալով որ Գերմանիա 150 միլիոն մարքի (12,500,000 ոսկի ստերլին) վարկ մը պիտի բանայ Թուրքիոյ :

Այս վարկը անսպասելի էր, որովհետեւ դեռ անցեալ մայիսին էր որ Անգլիա 16 միլիոն սթերլինի փոխառութիւն մը ըրաւ Թուրքիոյ :

Այստեղ ուշադրութիւն գրաւեց այն իրողութիւնը, որ գերման նախարար Հէր Ֆոնք երկարատեւ տեսակցութիւն մը ունեցաւ անգլիական դեսպան Սըր Փըրսի Լօրէնի հետ :

Հէր Ֆոնք իր մեկնումը դէպի Պուլկարիա յետաձգեց մինչեւ վաղը, որովհետեւ Տիկին Ֆոնքի թեւը վնասուեցաւ արկածով մը, երբ Էնկիւրիի տխպար ազարակը կ'այցելէր ձիաքարշ կառքով մը :

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ Թուրքիոյ տնտեսական նախարարը ընդունած է Տոքթ. Ֆունքի հրաւէրը՝ Գերմանիա երթալու համար :

*** 150 միլիոն մարքի փոխառութիւնը զարմանք պատճառած ըլլալով, «Ճիւմհուրիյէթ» լրագիրը, որ ընդհանրապէս գերմանասէր կը համարուի, կը բողոքէ ծուռ մեկնութեանց դէմ : Թուրք թերթը կ'ըսէ թէ գերմանական վարկը, ինչպէս նախապէս եղած անգլիական վարկը պարզապէս փոխադարձ վստահութեան ապացոյցներ են շահակից երկիրներուն միջեւ եւ չունին որ եւ է քաղաքական հանգամանք : Տոքթ. Ֆունք ինք ալ հացկերոյթի մը պահուն հերքեց թէ Գերմանիա քաղաքական դիտումներ կը սնուցանէ Թուրքիոյ հանդէպ եւ անհեթեթ հռչակեց այդպիսի ենթադրութիւնները :

Աթաթիւրք հաւնեն միանից

Տէյլի Թէլէկրաֆի մէկ աշխատակիցը կը գրէ (հոկտ. 19).—

Կ'իմանամ թէ Քէմալ Աթաթիւրքի առողջական վիճակը կը շարունակէ մտահոգութիւն պատճառել իր շրջապատին : Ժամանակէ մը ի վեր, մանաւանդ անցեալ Ապրիլէն ասդին, երբ Ֆրանսացի մասնագէտ մը հրաւիրուեցաւ Էնկիւրի, դարմանելու զայն, զրոյցներ յամառօրէն շրջան կ'ընեն, թէ Աթաթիւրք ծանրօրէն հիւանդ է, հակառակ պաշտօնական հերքումներու :

Տիրող ընդհանուր կարծիքը այն է, թէ Քէմալ Աթաթիւրքի մահէն ետք նախագահութեան պիտի կոչուի մարաջախտ Ֆէվզի Չագմաք, որ պիտի շարունակէ Թուրքիոյ արդի պետին քաղաքականութիւնը, մասնաւորապէս Մեծն Բրիտանիոյ հանդէպ բարեկամութիւնը :

ՄԵՆՔ ԵՒՍ ՅԻՇԵՆՔ «ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»ԻՆ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնն կայացրել է մի ճշմարիտ հայաստանեան որոշում— տօնել «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը.

Որքան էլ քննադատելի լինեն այդ որոշման հիմնաւորումները բուն բոլշեւիկեան վարդապետութեան եւ ուրիշներին նմանելու բռնազբօսիկ շարժառիթները, այս որոշումը մօտ է մեր սրտին, ցանկալի ու ողջունելի:

Յիշողութիւնները թարմացնելու համար բերում ենք «Իզվէստիա»յից ընթերցողներին արդէն ծանօթ զեկոյցը.

«Երեւան, 9 Սեպտեմբերի.— Հայաստանի Հ. Կ. Կ. Կ.-ի Բիւրօն որոշել է 1939 թ-ի Մայիսին անց կացնել (թարգմանում ենք բառացի) Հայաստանի ժողովրդական դիւցազներգութեան նշանակալից յուշարձանի՝ «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը: Այդ ստեղծագործութեան մէջ բացառիկ ցայտունութեամբ եւ ուժով արտայայտուած է հերոսութիւնն ու ազատասէր ոգին հայ ժողովրդի, նրա պայքարն օտար աշխարհակալների դէմ»:

Եթէ խորհրդային պաշտօնաթերթի հեռագրից բաց թողնենք քաղաքի եւ կուսակցական մարմնի անունները, մնացեալը, այսինքն բուն բովանդակութիւնն ամէն ոք կը վերագրէր միայն հայ տարագիր կազմակերպութիւններին— Համազգայինին, Գրողների Միութեան, Հ. Յ. Դաշնակցութեան, Թերեւս նաեւ Բարեգործականին եւ ուրիշներին: Ո՞վ կը կասկածէր, որ Սասնոյ քաջին վերյիշելու հայրենասիրական նախաձեռնութիւնը չի ծնած Գահիրէում, Փարիզում կամ Պէյրութում: Բայց ահա անակնկալ տեղն ու հեղինակը Երեւանն է ու բոլշեւիկեան Կեդր. Կոմիտէն: Թող դարերն մտահոգութիւններ չպաշարեն մեզ, եւ չկարծենք, թէ չարաբաստիկ «ազգայնականութիւն»ը կրկին գլուխ է բարձրացրել Հայաստանում, «Դաշնակներ» են սպրդել կուսակցական բարձր մարմնի մէջ եւ մենք շուտով լսելու ենք նոր «ինքնապաշտպանութիւնների» լուրեր: Ոչ. Հայ բոլշեւիկները առեալ դէպքում ոչ միայն չեն շեղել Լէնին-Ստալինեան ղեկավար ուղեգծից, այլ ընդհակառակն, Դաւիթին գնահատելով ուզում են ապացուցանել իրենց հաւատարմութեան ուղեգծին.

«Ընկերվարական մշակոյթի չպարզուած տարրեր կան բոլոր ազգային մշակոյթների մէջ, որովհետեւ ամէն տեղ կան շահագործուող դասակարգեր, որոնց կեանքի պայմաններն անխուսափելիօրէն ծնունդ են տալիս ընկերվարական մտածողութեան: Ազգային մշակոյթներից մենք վերցնում ենք միայն շահագործուող դասակարգերի մտածողութեան արտայայտութիւններ»:

Այսպէս է պատգամում Լէնին: Նրա ուղղափառ հետեւորդները մինչեւ վերջերս անտարբեր էին դէպի իրենց ազգի անցեալ գրականութիւնն ու պատմութիւնը, համարելով նրանց նախկին իշխող դասակարգերի սեփականութիւն: Այսպիսով նախկին սեպուհների հոգեկան ստեղծագործութիւնից մեծամասնականները իւրացնում էին միայն ժողովրդական վիպասանութիւնները, երգերը, պարերն ու աշուղական բանաստեղծութիւնը :

Այս տեսակէտին բացառիկ նեղմտութեամբ կառչած էր ականաւոր լենինագէտ Պոկրովսկին, որ շնորհիւ հանրային կրթութեան եւ արուեստների գործավարութեան մէջ ունեցած պատասխանատու դիրքին, աւելի քան տասը տարի դիկտատորի դեր խաղաց անցեալի պատմութեան եւ գրականութեան ցոյց տրուելիք վերաբերմունքի խնդրում, մինչեւ որ մահը վերջ տուեց հին բոլշեւիկ ուսուցչապետի ձախաւեր գործունէութեան :

Այժմ ամէնքը հայհոյում են Պոկրովսկուն, եւ նա պաշտօնապէս դասուած է վնասարարների շարքը: Ռուս մեծ հանճարները կրկին կրկին յարգանքի պատուանդանների վրայ դըրուեցին, թէեւ Պուշկին, Նեկրասով, Լէրմոնտով, Տոլստոյ եւ ուրիշներ ազնուականութեան ներկայացուցիչներ են եւ չի կարելի ասել, թէ իրենց պատկանած դասակարգի արտայայտիչներ չեն:

Դժբախտութիւնը նրանումն է, որ Հայաստանում, հնարհիւ բացառիկ պայմանների, պոկրովսկիականութիւնը դեռ իշխում է անխախտ: Հայ ամբողջ պատմագրութիւնն ու գրականութիւնը նուիրուած են ցեղի ազատութեան պայքարին ու անհուն տառապանքի վերյիշումին : Չկայ մէկ հատ պատմագիտական կամ գեղարուեստական գրուածք, որ չլինէր նախ եւ առաջ ազգային: Իսկ Մոսկուան կատաղօրէն հալածում է Հայաստանում այն ամէնը, ինչ կրում է իր մէջ մեր նուիրական տենչերի մի փոքրիկ բոյր: Բայց դէպի հիւսիս ամէն ինչ փոխւում է աստիճանաբար : Թիֆլիզում արդէն իշխան Ճաւճաւաձէն, Վրաց ազգային բանաստեղծը, այնքան նման Գամառ-Քաթիպային, որքան Արաքսի ափին քաշուած շրջագիծը կարող է նման լինել Կուրի ափին քաշուածին, հրապարակօրէն սիրուած է ու փառաբանուած. իսկ աւելի վերը Մոսկուայում չկայ նախկին ցարական Ռուսաստանի գրականութիւնից մէկ հատիկ անուն, որ բանադրանքի տակ լինի: Երեւանում շարունակում են անգիտանալ մանաւանդ ամենամօտիկ անցեալի ազգային հոգեկան հարստութիւնը: Գիւղերն են ընկնում առածներ ու առակներ, երգեր ու հեքեաթներ հաւաքելու, աշուղների համագումար են սարքում եւ այլ մեծութիւններ, [illegible] գրողների [illegible] երբեւ թէ «ձեւով ազգային, բովանդակութեամբ ընկերվարական» հայ մշակոյթ թխելու համար, որի մէջ առայժմ աշուղ Գրիգորի «Ջան Ստալին»ից բացի ուրիշ բան չի երեւում:

Հայկական վերջին յիշատակելի յոբելեանները Աստուածաշունչի հազարհինգհարիւր, Րաֆֆիի ծննդեան հարիւր, եւ կոտորածների քսանամեակները Երեւանին նոյնքան հետաքրքրեցին որքան աւստրալական Սիդնի քաղաքին: Ինչո՞ւ, որովհետեւ Աստուածաշունչը փառակների համար թարգմանուեց եւ ոչ թէ [illegible] բարձր քաղաքակրթութեան մասնակից հայ գիւղացիների, Րաֆֆին Թիֆլիսի [illegible] աղաների ու տէրտէրների «հերոսութիւնն ու ազատասէր ոգին արթնացրեց» եւ Թուրքերը միայն հայ վաշխառուներին կոտորեցին: Օ՜հ, գիտենք, գիտենք, որ Հայաստանում Կոմկուսի քարտուղարից մինչեւ Արագածի հովիւները՝ չկայ մէկը իր հոգու խորքում այդպէս մտածող, բայց այդպէս է արտաքին պատկերը: Հոսում են տարիները եւ սթալինեան խարազանի տակ մնում են զսպուած հայ տենչն ու խռովքը: Զի՞ թուլացնում ու դալկացնում նրանց ժամանակը, մեր ամենաոխերիմ թշնամին:

Թողնենք դառն խորհրդածութիւններն ու դառնանք ուրախալի երեւոյթին, «Սասունցի Դաւիթ»ի յոբելեանին:

Անցեալ տարուայ վերջին ամենամեծ եւ համատարած հանդիսաւորութեամբ տօնուեց Վրաց հանճարեղ բանաստեղծ Շօթա Ռուսթավելիի եօթն հարիւր յիսունամեակը: «Ընձենաւորը» թարգմանուեց մօտ քսան լեզուներով, հրատարակուեց միլիոնաւոր օրինակներով: Ռուսերէն թարգմանութիւնը կար արդէն, կատարուած մեծ բանաստեղծ Բալմոնտի կողմից եւ շքեղօրէն տպագրուած Փարիզում: Բայց յոբելեանի առթիւ չորս տարբեր թարգմանութիւններ եւս լոյս տեսան: Խորհրդային Միութեան բոլոր վայրերի հազարաւոր հաւաքոյթներում ներբողուեց Ռուսթավելին :

Այս տարի տօնուեց ռուսական ժողովրդական վէպի «Իգորի գնդի պատմութեան» եօթն հարիւր յիսունամեակը, նոյնպէս մեծ հանդիսաւորութեամբ եւ ծաւալով:

Հերթը Հայերինն է, Երեւի Մոսկուայից հրամայեցին մի բան մէջտեղ բերել: Եւ ահա «Սասունցի Դաւիթ»ի հազարամեակը: Բայց ինչպէս ասուեցաւ որ այս տարի լրանում է դիւցազներգութեան տասը դարը. այստեղ երեւում է արդէն պարզապէս հրաման կամ պարտականութիւն կատարելու Հ. Հ. Կ. Կ. Կ.-ի ենթակայական վիճակը: Բայց ի՞նչ հոգ. ընծախնդիր չլինենք ու հարցին մօտենանք ազգային շահի տեսակէտից:

Առաջին անգամ քսան տարուան մէջ հայկական բոլոր հոսանքները միմեանց հանդիպում են Հ. Հ. Կ. Կ. Կ.-ի որոշման վրայ: Ո՞ր հայ մարդը, ինչ քաղաքական դաւանանքի էլ պատկանի, չի ցանկանայ գնահատանքի տուրք տալ ցեղային հանճարի ամենաազնիւ ու վեհ ստեղծագործութիւններից մէկին, «Սասունցի Դաւիթ»ին : Մինչդեռ «Ընձենաւորը» անհատների յղացումներին (ռուսական դիւցազներգութեան հեղինակը անյայտ է), «Սասունցի Դաւիթ»ը զուտ ժողովրդական, տարիների, եթէ ոչ դարերի ընթացքում բազմութիւնների յղկած ու վերայղկած մի աննման գոհար է, որին երկնել է Հայաստանի փոթորկահար լեռնաշխարհը:

Հակառակ մեր կամքի այսօր մենք ունինք երկու հայրենիք: Մէկը՝ հարազատ՝ Արարատեան երկիրը, միւսը՝ անհարազատ՝ նրանից դուրս ողջ աշխարհը: Վստահօրէն այնտեղ, ուր մեր ծերունի հողը գրկախառնած է այնքան Դաւիթների դերեզմաններ, շքեղօրէն կը տօնեն նրանց նախահօր՝ հերոսական Սասնոյ զաւակի յոբելեանը. գէթ այդպէս պիտի ցանկանայ իշխանութիւնը, հարեւաններից յետ չմնալու համար եւ անկախ Հայաստանի ժողովուրդը : Իսկ մենք, այս անհարազատ ու անեզր հայրենիքում ապրողներս, պիտի օգտուենք այս յուսաւոր առիթից ու մայիսեան մի քանի ժամերն ապրենք համամիտ ու համազգացում մեր այնտեղի եղբայրների ու քոյրերի հետ: Եթէ իրօք պառոտախօսութիւններ չեն մեր հայրենասիրական ոգեկոչումներն ու հառաչանքները, պիտի ամէնքս ճիգ թափենք «Սասունցի Դաւիթ»ին մի նոր յաղթանակ ապահովել— մոռանալ բոլոր սահմանների, ծովերի ու ցամաքների անհամար բաժանումները ու վերապրել նրա յիշատակը իբրեւ մէկ ազգ, իբրեւ մէկ մարդ:

Եւ ոչ մի վայրում, որ հինգ հայ կարող են քով քովի գալ, թող մայիսեան տօնը չանցնի առանց խանդավառ հաւաքոյթի ու հոգեկան բոցավառումի:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

ՅՈ՞Ւ ԵՐԹԱՍ, ԵՒՐՈՊԱ

Գերմանիա պիտի իշխէ Սեւ ծովէն մինչեւ Մանշ

(Դ. եւ վերջին մաս)

Եթէ հարաւի սլաւական ամբողջը նուազ ենթակայ է սպառնալիքի եւ աւելի ամուր կը թուի քան հիւսիսի ամբողջը,— որովհետեւ նուազ պաշարուած է եւ աւելի լաւ պաշտպանուած, — ճամբան բաց է սակայն գերմանական վայրէջքին համար Մաճարական տափաստանին վրայ:

Հողագործական դասակարգը ստրուկ կայ,— կրկնակ է այդ դասակարգը : Հողազուրկ մէկ միլիոն գիւղացիները կը պահանջեն որ հողի բաշխում կատարուի, երկու միլիոն փոքր հողագործներ, պարտքի տակ, մեծապէս ազդուեցան հողային արտադրութեանց գիներու նուազումէն: Այս երեք միլիոն բնակչութիւնը,— ամբողջական բնակչութեան մէկ երրորդը— դիւրին արօ մը կը կազմէ կուսակցութեան մը համար, որ, ինչպէս ազգային-ընկերվարութիւնը, իր ծրագրին գլուխը արձանագրած է եւ մասամբ իրագործած է գերման գիւղատնտեսութեան բարգաւաճումը, ապահովելով գիւղացիական ձեռնարկներու պաշտպանութիւնը: Հիթլերական հակասեմական շարժումը, որ արդէն, Հունգարիոյ մէջ, իր կազմակերպութիւնն ունի, գործադուրկ երիտասարդ մտաւորականութեան, ինչպէս նաեւ եկմտական դասակարգին հետեւանքով աղքատացած միջին դասակարգին մօտ կը գտնէ գետին մը այնքան նպաստաւոր, որքան հպարտ եղան Մաճարները՝ Հրեաներուն ձգելով ճարտարարուեստական եւ առեւտրական ձեռնարկներու մենաշնորհը:

Բարոյական ազդեցութիւնը կը նպաստաւորուի տնտեսական ազդեցութեամբ: Նկատելով որ հունգարական արտածումները, երկու երրորդով, կը բաղկանան սննդեղէնէ, երկիրը դարձած է Աւստրօ-Գերմանիոյ լրացուցիչը: Մաճար շուկային վրայ իր գերակայութիւնը ջախջախիչ համեմատութեան կը հասնի,— 1937ին, արտածումներուն 41 առ հարիւրը եւ ներածումներուն 44 առ հարիւրը կը դըրկուին Գերմանիա: Հունգարական առեւտրական փոխանակութեանց մէջ գերմանականը 41 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազմէ, իտալականը՝ 10, ռումանականը՝ 9, անգլիականը՝ 8 առ հարիւր: Մաճար հողագործները Աւստրօ-Գերմանիոյ կը ծախեն իրենց ցորենի եւ եգիպտացորենի արտածումներուն 44 առ հարիւրը, բանջարեղէնին 47 առ հարիւրը, հաւեղէնին 49 առ հարիւրը, ալիւրին 60 առ հարիւրը, պտուղին 69 առ հարիւրը, ձիերուն 74 առ հարիւրը, խոզերուն 79 առ հարիւրը, հաւկիթին 83 առ հարիւրը: Հունգարիա ի՞նչպէս կրնայ հրաժարիլ իր այս յաճախորդէն :

Հունգարիա թողուած է անոր կամքին: Վաղը ան կրնայ, եթէ [illegible] քաղաքականութիւնը որուն կը հետեւին Չեխերը, Սերպերը, Անգլիան, Ֆրանսան հանդէպ Հունգարիոյ — այնքան աննախատեսելի եւ անհասկնալի որքան եղաւ քաղաքականութիւնը հանդէպ Աւստրիոյ — պարտադրել առեւտրական դաշինք մը, զինուորական գործակցութիւն մը, քաղաքական վարչաձեւ մը: Հիմակուընէ, իբրեւ հետեւանք գերմանական հակակշիռին որ ի գործ կը դրուի սննդեղէնի արտածումներուն վրայ, եւ գերմանական գործակցութեան, որ ցոյց կը տրուի ճարտարարուեստական մասնագէտ ու մեքենայ տալով, Հունգարիա, իրականին մէջ, մտած է Գերմանիոյ մաքսային միութեան մէջ:

Բայց այն օրը, երբ տնտեսական եւ ոչ քաղաքական — սահմանները երկարին, ուղղակի կամ անուղղակի, մինչեւ ռումանական հողերը, ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը այդ հաղորդակցութեան: Եթէ Կարոլ թագաւորը կըցաւ ազատել իր կեանքն ու թագաւորութիւնը, քաջութեամբ խորտակելով Երկաթեայ Պահապաններու դաւադրութիւնը, որ կապուած էր Պեռլինի եւ վճարուած էր Պեռլինի դրամով, այն օրը, երբ Հունգարիոյ վրայ գերմանական ցանկութիւնները իրագործուին, պիտի կրնայ արգիլել որ Գերմանիա չկրկնէ փորձուած գործողութիւնը, եւ չօգտագործէ իր փորձառութիւնը Պիրէնեաններէն անդին, կրակ չտայ, իր երկու շահերով,— հակասեմականութիւն եւ հողային ընկերվարութիւն — քաղաքացիական պատերազմի մը, ռուս-գերմանական պատերազմի մը, պատմական ձեւով, եւ վերջապէս չփորձէ [illegible] վերածելու եւ գերութեան տակ առնելու իր [illegible] Ռումանիոյ եւ Ուքրանիոյ մէջ, ինչպէս ըրած էր 1918ին եւ սակայն [illegible] Արեւմուտքի պետութեանց յաղթանակով.

Ահաւասիկ այս է վաղուան սպառնալիքը : Սարսափելի է,— 1940ին, Գերմանիա, [illegible] ու տէրական կանգնելով Կեդր. Եւրոպայի մէջ, միսի եւ ցորենի, նաւթի եւ քարիւղի իր պարէնաւորումը ապահոված վերջ, պէտք պիտի ուղղէ դէպի Արեւմուտք, մարդկային ու մեքենական այնպիսի ուժերով, որոնք իրեն յոյս կը ներշնչեն թէ պիտի կրնայ բոլորը աւելի քանդել ծով, այսպէս իրականացնելով 9 ծ/ի երազները, իշխել Սեւ ծովի ափերէն մինչեւ Մանշի եզերքը :

ԺԱՔ ՊԱՐՏՈՒ

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** Եգիպտոսի Ֆարուք թագաւորը հրաման յայտնած է օդանաւորդութեան սորվիլ եւ օդանաւորդի արտօնագիր ստանալ :

** Դեկտեմբերին Փարիզի մէջ պիտի գումարուի Արտասահման Իրաւունքի միջազգային կոմիտէի ժողովը: Ճափոնի պատուիրակը պիտի առաջարկէ, որ արեւելեան դիրքերը առաջօրէն թարգմանուին եւրոպական լեզուներու եւ փոխադարձաբար :

Ֆաշական խորհուրդին որոշումները ցեղային եւ հրէական հարցին մասին

Հռոմէն կը գրեն [illegible] կանով.—

Այս գիշեր, ժամը 10էն մինչեւ [illegible] նիստ ունէր Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, քննելու համար ցեղային հարցը: Իրենց գլխաւոր գիծերը [illegible] ծանօթ են, այդ հարցին մասին [illegible] որոշումները, որոնք կը [illegible] իր երկրին վարչաձեւին քաղաքական հանգամանքէն. Մանաւանդ [illegible] պաշտօնական յայտարարութիւններ ալ եղան, իսկ Մեծ Խորհրդին [illegible] հրապարակուեցան առաջին [illegible] ները, գործադրելու համար [illegible] հարցին մասին տրուած որոշումները — վեց ամսուան ընթացքին [illegible] հեռացնել բոլոր օտարահպատակ [illegible] հաները, իտալական վարժարաններէն [illegible] հեռացնել բոլոր հրեայ ուսանողները եւ ուսուցիչները :

Վերջին գիշերուան մէջ տրուած որոշումները աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն, ինչպէս կը տեսնուի [illegible] րակուած զեկոյցին մէջ —

Ֆաշական կուսակցութեան Գերագոյն Խորհուրդը, իբրեւ հետեւանք կայսրութեան ստեղծումին, [illegible] կան եւ ստիպողական կը համարի [illegible] ցեղային քաղաքականութեան մը [illegible] հրամայողութիւնը եւ ցեղային [illegible] քննութիւնը: Կը յիշեցնէ թէ Ֆաշականութիւնը [illegible] որ կը պայքարի եւ քաղաքական գործունէութիւն մը ցոյց կու տայ [illegible] լով իտալական ցեղին որակի եւ [illegible] նակի բարելաւման, որ կրնար ձախողիլ խառն ամուսնութեանց կամ խառնակցութեան պատճառներով, քաղաքական անհաշտելի հետեւանքներ [illegible] ծնունդ տալով: Հրէական հարցը կը կազմէ ընդհանուր համաշխարհային [illegible] հարցի մը այն երեսը, որ կը [illegible] մասնաւորապէս [illegible]

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կ'որոշէ.—

1. Արգիլել իտալացիներու եւ իտալուհիներու ամուսնութիւնը ամէն ցեղի հետ, որ կը պատկանի քամական, սեմական եւ այլ ոչ-արիական ցեղերու :

2.— Արգիլել պետական կամ հանրային հաստատութեանց պաշտօնեաներու — զինուորական թէ քաղաքային — ամուսնութիւնը օտարականներու հետ, ինչ ցեղի ալ պատկանին.

3.— Իտալացիները եւ իտալուհիները, ամուսնանալու համար օտարականներու հետ, եթէ նոյնիսկ արիական ցեղին պատկանին անոնք, պարտաւոր են նախապէս ստանալ ներքին նախարարութեան արտօնութիւնը.

4.— Աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առնել հանդէպ անոնց, որոնք կը վիրաւորեն ցեղին պատիւը կայսրութեան մէջ.

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կը յիշեցնէ թէ համաշխարհային [illegible] կանութիւնը [illegible] բարար [illegible] մակերպութեան ջնջումէն վերջ, [illegible] հակաֆաշական շարժումի [illegible] ասպարէզի մէջ, թէ [illegible] եան սեմականութիւնը, կամ [illegible]

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՓՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Հարցումը կրկնեց նախ հայերէն յետոյ Թուրքերէն լեզուով. բայց անոնք իրենց գլուխները չշարժեցին:

— Շատ լաւ, ըսաւ, շուտով պիտի գտնեմ: Միսիոնարական սան մը կըրնայ երգել «Հայրենիքս», «Սուաննի գետը», կամ «Անոյշ կոյր ծօ» երգը: «Անոյշ կոյր ծօ»ն գիտէք, այնպէս չէ՞. Դպրոցին մէջ երգա՞ծ էք զայն : Այդպէս ըլլալը պէտք է. Դրացի կուգամ որ այս մէկը չէք գիտեր:

Այն ատեն վստահ էի եւ հիմակ իսկ կը մնչեմ որ այդ իրիկունը առաջին անգամ ըլլալով այդ աւերակ դղեակին պատերը արձագանգեցին «…Հենաւուրց քաղաքին մէջ այս գիշերուան ժամանակ մը» երգին ձայները :

Երեք երգին ձայնակցեցանք եւ քանի մը անգամ երգեցինք զայն, մինչ Հայերը մեզ կը դիտէին անխօս : Այն ատեն կախուած ծածկոցներուն ետեւ անբացատրելի շարժումներ տեղի ունեցան եւ վայրկեան մը վերջը կին մը դուրս նետուեցաւ— անտարակոյս կերպով Հայուհի մը, տակաւին գեղեցիկ, բայց կեանքի թարմութիւնը քիչ մը անցուցած, եւ շատ հաւանաբար մօրով անհաւասարակշիռ:

Առանց զոյգն նկատողութեան առնելու մեր ներկայութիւնը, սկսաւ հըսկատարական կերպով ճառել ու հեծկլտալ: Ֆրէտ [illegible] համար ինքզինքը [illegible] կը զգար: Ֆրէտին եւ ինծի գտնուող տասնեակ մը մարդոց նշանակալից ազդարարութիւններ ըրաւ, զինքը գիտցած բոլոր բաները դուրս չթափէ, ապարդիւն կ'անցնէին:

Ոչ Ուիլ եւ ոչ ես, որ հայերէն չէինք գիտեր, երկար ատեն սպասեցինք կնոջ վերջին պատճառը հասկնալու համար: Ըստ երեւոյթին երկու երեք վարագոյրներու ետեւէն մեզի հասնող ուրիշ կնոջական ձայն մը առինք, որ արագ կերպով մեզի կը մօտենար. ծածկուելու ձայներ կային : Յետոյ աս բաներն իմացանք.

— Ով որ էք հաճեցէք անգամ մըն ալ նուագել այդ եղանակը: Զիս կը լսէ՞ք, կը հասկնա՞ք:

— Պոռթիւն չէ, յարեց Ուիլ:

— Կեանքը գրաւի կը դնեմ որ կը հասկնամ, ապաղակեց Ֆրէտ, եւ ըսաւ քանի մը անգամ նուագել:

Ձայնին տէրը այս անգամ գոհացուցիչ համարեց կարծեք: Կոտրտուքը նորէն սկսաւ եւ վայրկեան մը յետոյ կոշտ վարագոյրներուն ետեւէն ինքզինքը դուրս նետեց կին մը, որուն կառչած ուրիշ երկու կիներ, կը ջանային զինքը ներս քաշել: Անիկա կեցաւ, իր թուխ վարսերը ուսերէն վար կը կախուէին եւ զգեստները խանձոփնթոր վիճակ մը ունէին: Կիները մէկ քանի անգամ ուզեցին վարագոյրէն ներս քաշել զինքը, թէեւ առանց ոեւէ ցաւ պատճառելու, բայց ան իր կեցած տեղը հաստատ կը մնար: Յայտնի էր որ [illegible] ու թշուառութիւնը աւելի օգնած էին անոր գեղեցկութեան զօրացումին, քան թէ առնէր մըշտաաւոր չարքաշ կեանքը՝ որ Հայուհիներուն է:

— Դուք ո՞վ էք, հարցուց ան, եւ Ուիլ խնդաց հրճուալից:

— Կարծեմ օրիորդ Վանտէրմէնն էք դուք, ըսաւ Ֆրէտ, ամերիկեան [illegible] շեշտով մը:

— Այո, ես օրիորդ Վանտէրմէնն եմ: Դո՞ւք ով էք, խնդրեմ:

Մուրակին վրայ դրուած խոշոր քարին վրայ նստայ եւ զինքը դիտեցի ու տեսայ որ այդ աղօտ լոյսին մէջ անգամ այդ երիտասարդ կինը գեղեցկութեան մարմնացումն էր ինչպէս նաեւ առողջութեան եւ ուժի մարմնացում.

— Թոյլ տուէք ինքզինքս ներկայացնեմ — Օքս - Ֆրէտ Օքս:

— Բացատրեցէք խնդրեմ, յարեց աղջիկը, հայերէն երեքս ուղղելով:

— Մենք երեքս Ամերիկայի զբօսաշրջիկներ ենք եւ մեծ արշաւանքի մը կ'երթանք: (Ֆրէտ յատուկ մեզ Ամերիկայի ներկայացուց, որովհետեւ Հայերը այս խօսակցութեան ներկայ կը գտնուէին): Լսելով որ ճամբան կորսուած էք, եկանք ձեզ փնտռելու եւ Տարսոն առաջնորդելու: Համաձա՞յն էք:

Կիները սակայն անոր կը կառչէին, կարծէք բոլոր իրենց ապագան կախում ունենար զայն բանտարկուած պահելէն. թէեւ առանց անոր վնասելու:

Օրիորդը անոնց վրայ արտասուց ակնարկ մը ուղղեց. յետոյ մարդոց նայեցաւ, որոնք զինքը ազատ ձգելու ոեւէ տրամադրութիւն չէին ցուցներ:

— Շփոթեցնող բան մը կայ զոր չեմ կրնար ըմբռնել: Կրնա՞ք միջոց մը գտնել որպէսզի քանի մը վայրկեան առանձին խօսակցինք:

Անշուշտ:

Ֆրէտ դէպի պատը մեր մօտ ցատկեց, բայց մեզմէ ոչ մէկը դեռ ատրճանակ չքաշեց: Մենք մեզ բարեկամ մարդոց մէջ չկարծելու իրաւունք չունէինք:

— Երեսուն վայրկեան [illegible], յայտարարեց ան: Ան որ այժմէն սկսեալ մէկ վայրկեան աւելի կը մնայ այս սենեակին մէջ եւ կամ առանց իմ արտօնութեանս կրկին սենեակ կը մտնէ, ինծի բարեկամ չըլլար, ու պիտի հասկնայ թէ ինծի բարեկամ չըլլալը ի՞նչ կը նշանակէ:

Այս թեթեւ սպառնալիքը նախ կրկնեց հայերէն, յետոյ Թուրքերէն լեզուով, որովհետեւ անիկա այս լեզուն աւելի լաւ գիտէ: Չկայ հայ մը որ պատրաստուած չըլլայ թուրքերէն [illegible], պաշտօնական գործողութիւններու բերումով եւ անգիտակցաբար հնազանդեցան իրենց [illegible] ազգին լեզուն ունկնդրելու: Կորզուած ազատութեան հանդէպ դեռ նոր սկսած էին վայելել եւ [illegible] քական իշխանութեան ազդեցութիւնէն [illegible] ներէն բոլորովին ձերբազատուած չէին:

— Եւ մեզ հրահանգ [illegible] կինը մեզ հետ առանձին թողլով շարունակեց Ֆրէտ: Ըսէք որ կինը թող տան զինքը:

Մէկը կիներուն բան մը ըսաւ [illegible] հայ մը բոլորովին նայեցաւ [illegible] կնալու եւ վստահ ըլլալու համար [illegible] փախչելու ոեւէ միջոց [illegible] բիշներ ծուղակին խոշոր քարը [illegible] ցնելով միւս փոքր քարերը մէկ [illegible] մը, իրարու վրայ շարեցին եւ [illegible] ռանցուղներէն վար իջան մեզ [illegible] ձին թողլով. թէեւ շարժող ծածկոցներէն յայտնի կ'ըլլար որ կիները [illegible] հեռուն չէին գացած: Ամէնէն վերջը վար իջող մարդը օրիորդ Վանտէրմէնի յանձնեց ծխացող ջահը, [illegible] որ ինքնապաշտպանութեան համար կրնար պէտք ունենալ անոր: (Շար.)

[illegible]

…ռաջադրութիւններու՝ ահա քանի մը մարդիկ հայ մշակութային արժէքներով ու մասնաւորապէս հայ գրականութեամբ խանդավառ—տարինհատար մը կը պարզեն մեզ, այս օտար ափերուն վրայ։

Արգիլուած չըջան մըն է որ կը փակուի արդէն եւ կը սկսի երկրորդ շրջանը, նահատակ գրողներէն ետք արդի գրողներու — արտասահմանեան ու Հայաստանեան — շրջանը։

Հայ Գրագէտներու Բարեկամներու ծրագիր–կանոնագի՞րը կ'ուզէք։ Ի՞նչ պէտք կայ ատոր։ Ահա գործը՝ 11 հատոր հրապարակի վրայ։ Աւելա աւելի պերճախօս չէ՞ քան ո եւ է ծրագիր։

Եւ գեղեցիկ զպրութեան ամդաստանին մէջ, այս հատորէն ներս, քով քովի կը բազմին տարբեր ճաշակի, տարբեր համոզումներու, տարբեր խառնուածքի մարդիկ, որոնք սակայն իրարու կապուած են նուիրական աւանդի մը՝ հայ գրականութեան եւ նուիրական արժէքի մը՝ հայ Մեծասքանչի նուրբ ու հզօր թելերով։

Կուսակցական տարբերութի՞ւն, դաւանանքի ու կրօնի խտի՞ր։ Կեանքը կրնայ զատել գրողները, իրարմէ հեռու նետել զանոնք, բայց դեղարուեստական գրականութիւնը այդպիսի զատուողութիւն չարտօներ։

Վայր նոր հատորի մը մէջ Հայ Գրագէտներու Բարեկամները պիտի տան, իբր ապացոյց այս առողջ ըմբռնումին, 12րդ հատոր մը, որ ամփոփէ արտասահմանի այն գրողները, որոնք դուրսը մնացած են 11րդ հատորէն, յետագային ալ տալու համար, առանձին հատորով, Հայաստանի արդի գրողները։

Գիրքը գանձ է, հարստութիւն է, արժէք է ազգային կեանքի համար։ Գիրքը վայելք է, երջանկութիւն է, ներշնչման ու ինքնամփոփման աղբիւր է անհատին համար։

Կարդացէք հայ գիրքը, դառնալու համար իրական Հայեր ու իրական մարդիկ։

ԱՄԱՏՈՒՆԻ

…նը, իտալահպատակ այն բոլոր Հրեաները, որոնք,— եթէ պատճառ մը չունին այդ իրաւունքէն զրկուելու,— կը պատկանին.

1.— Ընտանիքներու, որոնք մեռել ունին Իտալիոյ ներկայ դարու չորս պատերազմներուն մէջ, Լիբիական պատերազմ, ընդհ. պատերազմ. Եթովպական պատերազմ, սպանիական պատերազմ։

2.— Ընտանիքներու, որոնք կամաւոր ունին յիշեալ չորս պատերազմներուն մէջ։

3.— Ընտանիքներու, որոնք վիրաւոր ունին յիշեալ չորս պատերազմներուն մէջ եւ պատերազմական խաչի չքանշան ստացած են։

4.— Ընտանիքներու, որոնք մեռել ունեցած են Ֆաշական կուիներու մէջ։

5.— Ընտանիքներու, որոնք անդամահատ կամ վիրաւոր ունեցած են Ֆաշական կռիւներու մէջ։

6.— Ընտանիքներու, որոնք Ֆաշիստ անդամներ ունին, կուսակցութեան մէջ մտած 1919ին, 1920ին, 1921ին եւ 1922ին, կամ 1924 տարւոյն երկրորդ կիսամեակին, ինչպէս նաեւ ընտանիքներու, որոնք լեգէոնական ունեցած են Ֆիումէի պայքարին մէջ։

7.— Ընտանիքներու, որոնք բացառիկ արժանիքներու տէր են, հաստատուած՝ յատուկ յանձնաժողովին կողմէ։

Իտալահպատակ այն Հրեաները, որոնք չեն պատկանիր վերը յիշուած դասակարգերուն, մինչեւ որ մշակուի նոր օրէնք մը իտալական քաղաքացիութիւն ստանալու մասին, չեն կրնար.

1.— Անդամ արձանագրուիլ Ֆաշական ազգային կուսակցութեան։

2.— Տէր կամ վարիչ դառնալ որ եւ է ձեռնարկի, որ կ'աշխատցնէ աւելի քան 100 հոգի։

3.— Տէր դառնալ աւելի քան յիսուն հեկտար հողի։

4.— Զինուորագրուիլ խաղաղութեան կամ պատերազմի ժամանակ։

Ցետագային որոշումներ պիտի տրուին այն արհեստներուն եւ զբաղումներուն մասին, որոնք պիտի արտօնուին կամ պիտի չարտօնուին Հրեաներուն։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը սրտահանգերձ կ'ընդունի.

1.— Հանրային պաշտօններէ հեռացուած Հրեաներու ռոճիկի իրաւունքը։

2.— Ոչինչ թոյլատրել որ փոփոխութիւն մտցուի կրօն. ազատ պաշտամունք կատարելու, եւ հրէական համայնքներու ներկայ օրէնքներու համապատասխան գործունէութեան մէջ։

3.— Արգիլել ամէն ճնշում որ ի գործ կը դրուի Հրեաներու վրայ, որպէսզի հրաժարին իրենց իրաւունքներէն։

4.— Արտօնել, որ նախակրթարաններէ զատ, ունենան հրէական միջնակարգ վարժարաններ։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը անկարելի չի գտներ, դէպի Գաղեստին հրէական գաղթին ընթացքը չեղելու նպատակով, որ արտօնուի եւրոպացի Հրեաներու հաստատումը, մասնաւոր հսկողչի տակ, Եթովպիոյ զանազան շրջաններուն մէջ։ Սակայն այս արտօնութիւնը կրնայ փոփոխութիւն կրել կամ ջնջուիլ համաձայն այն դիրքին, զոր ցոյց պիտի տայ սեմական ոչութիւնը հանդէպ Ֆաշական Իտա…

Բախտակիցները

—·—

Հայրենաշինութեան խանդավառ տարիներուն հանդիպեցանք առաջին անգամ մենք իրարու, Սորպոնի գրասենեակներուն առջեւ, չեն դասընկերութիւններ եւ դասընկերներ։

Քերականութեան, բառագիտութեան դասերէն անդին, արեւի ջերմ շողերով կը վառէին մեր հոգիները, մեր նորածագ հայրենիքներուն համար։ Դուք չէիք լսած Հայերու մասին, իսկ մենք չէինք ճանչնար Ձեզ…

Ինչ փոյթ սակայն։ Երկու նորաստեղծ երկիրներու զաւակներ էինք ու ճակատագրի նոյնութիւնը մեզ ընկերներէն իրարու կը մօտեցնէր։ Դուք ճանչցուցիք մեզ ձեր հայրենիքը, անոր մշակոյթը, ըսիք թէ Փրակի ամէն աւելէն հին համալսարանը եւ նուիրեցիք ինծի անծանօթ լեզուով գրուած ձեր գիրքը զոր միշտ կը պահեմ։ Իսկ մենք խօսեցանք ձեզի մեր անպատմելի ջարդերուն մասին, մեր հնաւուր, նորագոյն հայրենիքի մասին, անոր հին մշակոյթին, Արարատին, ոսկեթել երազներուն…

Մենք հասկցանք իրար։

Բայց ինչպէս համընթաց կը քալեն փոքր ազգերու ճակատագիրները։

Ան որ չէ տեսեր հայրենիքի մը կորուստը, չըմբռներ խորութիւնը այն ողբերգութեան որ հոգին կ'առնէ։ Անոր համար պատմական եւ աշխարհագրական երեւոյթ մըն է միայն փոփոխութիւնը։ «Այսինչ թուականին երկրին այս մասը անցաւ միւսին»։ Այսքան։

Անգամ մը եւս մենք կը հասկնանք զիրար.

Գիտէք թէ մեր հայրենիքն ալ դեռ վերջերս նորէն կորսնցուցին։ Ու հոն, երկրին մէջ, զաւակներուն ճիչը կոկորդին մէջ իսկ խեղդեցին, իսկ դուրսի բողոքը անարձագանգ կորսուեցաւ անդունդին խորը։ Փոքր է հիմա մեր երկիրը, ու մենք նետուած ու փրուած ենք աշխարհի չորս ծագերուն մէջ։ Մեր չարչարուած հոգիներն ալ կ'երազեն այն մոգական գաւազանը որ պիտի անդամալուծէ օր մը պղնձեայ բազուկներն ու կապարէ հոգիները։

Պատերազմի չփորին տեղ պիտի լուծի արդարութեան օրէնքը մը։ Եւ այն ատեն միայն պիտի կրնայ բարգաւաճիլ սեփական մշակոյթը հոգիներու եղեռնական անդորրութեան մէջ, այն ատեն միայն փոքր ազգերն ալ պիտի կրնան կառուցանել ճշմարիտ ապառումներու անխորտակելի տաճարները։

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ՔԻՉ ՄՆԱՑ ՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄ ԾԱԳԵՐ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻՈՅ ՏԱԳՆԱՊԻՆ ԱՌԹԻՒ…

(ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԾԱՆՐԱԿՇԻՌ ՑԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ)

Ը.

ՎԵՐՋԻՆ ՆԱՄԱԿԸ

Առանց յուսատու յայտարարութիւններ էին եւ չեմ վարանիր ըսելու, թէ իր հետ անձնական շփում հաստատելէ ետք կը հաւատամ իր խօսքերուն երբ ան ո եւ է բան կ'ըսէ ու կը յայտարարէ։

Բայց իմ մտքիս մէջ տեղ բռնող գլխաւոր մտածումը այն էր, թէ իր նամակը կարդալէ ետքն ալ տարբերութիւնը երկու կողմերու միջեւ այնքան փոքր էր որ կարելի էր անպայման կարգադրել խաղաղ բանակցութեամբ։

Այս զգացումը այնքան ուժեղ էր իմ մտքիս մէջ, որ որոշեցի անգամ մըն ալ — վերջին անգամ — գրել իրեն, Հէր Հիթլէրին։ Ահաւասիկ գրեցի.

«Ձեր նամակը կարդալէ ետքը այն վստահութիւնը ունիմ թէ դուք պիտի ստանաք ձեր ուզած էական կէտերը, առանց պատերազմի ու ձգձգումի։ Պատրաստ եմ ինքս Պերլին գալ եւ բանակցիլ հողային փոխանցումի մասին ձեր, չեխոսլովաք կառավարութեան եւ Ֆրանսայի ու Իտալիոյ ներկայացուցիչներուն հետ, եթէ համաձայն էք։ Համոզուած եմ որ կատարեալ համաձայնութեան մը կրնանք յանգիլ մէկ շաբթուան մէջ։

«Որքան ալ դուք կասկածիք Փրակայի կառավարութեան մտադրութեան վրայ, չէք կրնար կասկածիլ որ անգլիական ու Ֆրանսական կառավարութիւններ իրենց կարելին գործ պիտի դնեն իրագործելու, ամբողջապէս, արագ ու անթերի, տրուած խոստումները։

«Ես չեմ կրնար հաւատալ, որ դուք պատասխանատուութիւնը պիտի ստանձնէք սկսելու պատերազմի մը, որ պիտի վերջ տայ քաղաքակրթութեան, խնդրոյ առարկայ հարցը քանի մը օր ուշ կարգադրուելուն համար»։

ՀԵՌԱԳԻՐ ՄՈՒՍՍՈԼԻՆԻԻՆ

Միաժամանակ հետեւեալ անձնական հեռագիրը տուի սինեոր Մուսսոլինիին.

«Այսօր ես վերջին կոչ մը ուղղեցի Հէր Հիթլէրին, որ ետ կենայ բռնի ուժէն լուծելու Զուտէթեան հարցը, որ վստահ եմ թէ կրնայ կարգադրուիլ բանակցութեամբ եւ այնպիսի եղանակով, որ Գերմանիա առանց իր ուզած էական հողամասերն ու բնակչութիւնը։

«Ես պատրաստակամութիւն յայտնեցի երթալ անմիջապէս Պերլին բանակցելու չեխ ու գերման ներկայացուցիչներու, եւ եթէ գերման վարչապետը հաւանի, նաեւ Ֆրանսական ու իտալական ներկայացուցիչներուն հետ։

«Ես կը յուսամ թէ դուք պիտի տեղեկացնէք Հէր Հիթլէրին թէ դուք համաձայն էք ատոր եւ պիտի աղէք անոր վրայ, որ ընդունի իմ առաջարկս, որով պատերազմի մղձաւանջէն պիտի փրկուին մեր բոլոր ժողովուրդները։

«Ես արդէն երաշխաւորութիւն տուած եմ, թէ չեխական խոստումները պիտի իրագործուին, եւ ամբողջական համաձայնութիւն մը կայացնել կարելի պիտի ըլլայ մէկ շաբաթէն»։

Ի պատասխան իմ հեռագրիս, ինծի տեղեկացուեցաւ թէ Պերլինի իտալական դեսպանը հրահանգ ստացած է անմիջապէս տեսնելու արտաքին նախարար Հէր Ֆոն Ռիպպէնթրոփը եւ ըսելու անոր, թէ թէեւ Իտալիա պիտի կատարէ իր խոստումը կանգնելու Գերմանիոյ կողքին, բայց Նորին Վեհափառութեան կառավարութեան ըրած դիմումին կարեւորութիւնը նկատի առնելով Մուսսոլինի կը բաղձայ որ Հէր Հիթլէր յետաձգէ զօրաշարժի դիմելու իր որոշումը առնուազն 24 ժամով — գերման վարչապետը բանակ էր այդ Հորաս Ուիլսընին, թէ այսօր ժամը 2ին զօրաշարժ պիտի յայտարարէ — որպէսզի Սինեոր Մուսսոլինի ժամանակ ունենայ քննելու կացութիւնը եւ ջանայ խաղաղ ելք մը գտնելու (ծափեր)։

Ի պատասխան, Հէր Հիթլէր համաձայնեցաւ զօրաշարժը յետաձգել 24 ժամով։

Երեսփոխանները ինչ կարծիքներ ալ ունեցած ըլլան անցեալին Մուսսոլինիի մասին, ես կը հաւատամ որ ամէն ոք պիտի գնահատէ իր քայլը՝ գործելու միջ հետ Եւրոպայի խաղաղութեան համար (ծափեր)։

Այնուհ վարչապետ Չէմպըրլէն վերջացուց իր ճառը, յայտարարելով որ Հէր Հիթլէր հրաւիրած է զինք, Մուսսոլինին ու Տալատիէն Միւնիխի խորհրդակցութեան։

(Վերջ)

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ, Մատենաշար «Թազմիկ» թիւ 2։ Գրեց՝ Հըրանտ Փաստրմաճեան (որդին ողբացեալ Արմէն Գարոյի)։ Թարգմանեց՝ Յնդ. Տ. Բաղտասարեան։ Հրատ. Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան։ Փարիզ 1938։ Տպ. Տէր Յակոբեան։ Գին 10 Ֆրանք (Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ)։ Ուրիշ երկիրներ՝ 15 Ֆրանք, թղթատարի ծախքով։

Հասցէ — Միութեան կեդրոնը, 9, Rue Thénard, Paris (5)։

[illegible]

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը կը յայտարարէ նաեւ, անհատական վիճակի պարագաներու մասին, որոնց քննութեան պիտի առնուին ներքին նախարարութեան յատուկ յանձնաժողովին կողմէ, թէ վտարման ենթակայ չեն այն օտարահպատակ Հրեաները, որոնք

Ա.— 65 տարեկանէն վեր են։

Բ.— Ամուսնացած են Իտալացիի մը հետ նախքան ներկայ հոկտեմբեր ամիսը.

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, որոշելու համար մէկու մը սեմական ծագումը, կ'ընդունի թէ 1.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ով որ ծնած է հրեայ ընտանիքէ։

2.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ան որ ծնած է հրեայ հօրմէ եւ օտարացեղ մօրմէ։

3.— Հրէական ցեղին կը պատկանի ան որ, խառն ամուսնութենէ ծնած ըլլալով, կ'ընդունի հրէական կրօնքը։

4.— Հրէական ցեղին չի պատկանիր ան որ խառն ամուսնութենէ ծնած ըլլալով հանդերձ՝ ներկայ հոկտեմբեր ամիսէն առաջ ընդունած է հրէական կրօնքէն տարբեր կրօնք մը։

Որ եւ է անջատումի կամ խտրութեան ենթակայ չեն, ի բաց առեալ ամէն կարգի եւ աստիճանի դպրոցներու մէջ անոնց տրուած կրթութիւ…

…լիոյ։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը գոհունակութեամբ կ'արձանագրէ որ կրթական նախարարը մտադիր է հաստատել ամպիոններ հաստատած է Իտալիոյ գլխաւոր համալսարաններուն մէջ, ուսումնասիրելու համար ցեղային հարցը։

Ֆաշական Գերագոյն Խորհուրդը, ակնարկելով որ ցեղային հարցը բացառիկ հետաքրքրութիւն արթնցուցած է իտալացի ժողովուրդին մէջ, կը յայտարարէ Ֆաշիստներուն թէ այս հարցին մասին կուսակցութեան հրահանգները պարտադիր են բոլորին անխտիր։

ՀԱՕՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԵՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Քեհենց Ջորին ամէնէն արագաքայլն էր գիւղին մէջ։ Ու անոնց Նշանը, … ջրուն հարիւր քայլ ետ կը մընար Ջորիէն։ Երբ ան կ'անցնէր Տնաւեբենց տան առջեւէն, Նշանը հազիւ … Պէկայէնենց տան վերեւ։ … մէջտեղն, Սրապենց «Մատր» Աբրահամն ալ, իր պզտիկ իշուկին ետեւէն, կ'անցնէր Տնաւեբենց տան առ… փողոցէն։ Ու այդ տեղ, Քեհենց Ջորին իրենց հասաւ։ Անոր սովորութիւնն էր, որ երբ բեռնաւոր կամ … կենդանիի մը հանդիպէր, անպայմանօրէն կը գտնէր իրեն համար, … անոնց ետեւէն երթար։ Պէտք էր անպայման առաջ անցնէր։ Եւ, … այդ տեղն ալ, նեղ փողոցին մէջէն, Թինդեց ու անցաւ «Մատր» Աբրահամն ու իր պզտիկ իշուկին։

Աբրահամը շուտով ինքզինքը ան… սիրտ մը սեղմեց, եւ անմիջապէս … Սակայն, որպէս բնավ իր պզտիկ իշուկը քշուեցաւ, ու Տնաւեբենց անուքին մէջ, առձեռնին առեն ինկաւ, շրջուելով բեռան հետ միասին։ Անոր չորս ոտքերը իրենց պայտերովը միասին, որոնցմէ երկուքը — եւեւի ոտքերուն— գրեթէ բոլորովին մաշած, ու սմբակներու նեղ բաները մերկացած էին։ Էշը իր այդ անհասանելի վիճակին մէջ սկսաւ խըռխալ։ Մահուան հոնդիւններ կ'արձակէր։ Փնչերը, ձգախեղձ անօթի մը նման կը լայննային ու կը նեղնային անդադար։ Իր պզտիկ ոտքերը կը շարժուէին արագ արագ միջոցին մէջ։ Որովայնը հեւոցհեւ կ'ուռէր, կը բարձրանար, համեմատ իրեն ազատելու զանին սեղմումովը։ Տաքարէն ենքեր, կալերու հակիչ եռեսներն իրարու ձայն տալով, դէպի «Մատր»ին կողմը կը վազէին, իշուկը ոտք դուրս հանելու որպէս բեռան մէջէն։ Իսկ չարաճճի այն կամվորները, որոնք տակաւին գեղէն դուրս չէին ելած, դէպի գետակ երթալու իրենց եզներուն հետ, հաւաքուած էին «Մատր»ին ու իր իշուկին շուրջ, կուշտ ու կուռ ծիծաղելու առիթ մը գտած ըլլալով։ Մէկ կը գիտէին «Մատր» Աբրահամին անտարբեր կեցուածքն ու նայուածքը դէպի իր իշուկը, յարգէ ճերմակ պիշարակին տակէն, ու ձեռքերն ալ գրպանը տարածին…։ Ու մէկ ալ, սա պզտիկ իշուկին աղտակարգ վիճակը։

Կամվոր մանուկները թէ' կը ծիծաղէին չարաճճի, եւ թէ կը զարմանային, որ, ինչո՞ւ «Մատր»ը ոեւէ փորձ մը չէր ըներ, դժբախտ իշուկը ազատելու այդ հոգեվարքի վիճակէն։

Եւ ահա Քեհենց Նշանը կը հասնի։ Մէկ ակնթարթի մէջ կը ցատկէ դէպի վար, անուքը, ու զանակովը է… շուն գօտին կտրելով փորին տակէն, կը քաշէ անոր խուրձը ակռաներէն, մերկացնելով իր համետէն ու որպէս բեռէն։ Մէկ կողմ կը ձգէ զայն կիսամեռ վիճակի մէջ, ու դառնալով «Մատր»ին,

— «Մատր» ամո՛ւ, ինչո՞ւ ըսպէս սուս խուլ էկէր կու նէյէիր… Հըռը որ սատկէ՞ր։ Գիտես որ մեր Ջորին էշին զալըզը կու թնթէ, կ'ասի։ Ինչո՞ւ չի կեցար «Պալ-Աղբըրու էկ…ջին, սատկած իշուդ հետ, որ մեր Ջորին առնէր ըռ լան տեղուց։ Ու էշտ ալ ոտքի տակ չերթար։ Քիչ մնաց իս պէլան պիտ խօթէիր…։

Նշանի այս դիտողութեան լուռ մըտիկ ըրաւ մեր «Մատր»ը։ Անոր դէմքին վրայ միայն թեթեւ ծիծաղ մը խաղաց։ Ով գիտէ, թէ ինչեր անցան այդ վայրկեանին անոր երեւակայութենէն։ Թերեւս ան յիշեց Ամերիկայի իր հանգիստ կեանքը։ Իր փոքրիկ պզղզազակի խանութը, չարժանկարի մը տան ճիշդ դիմացը, որուն մէջ շատ հանգիստ կերպով կը ճաքէր իր օրապահիկը, ու մաս մըն ալ աւելցնելով գեղ կը ճամբէր։ Ու երբ այս պատկերը երեւակայութեան մէջէն դիտեց, յանկարծ աչքերն ալ վեր վերցուց, նայեցաւ երկար իր յարգէ գըլխարկին տակէն, դէպի հեռանե՞րը, մեր լեռներուն, սարերուն, ու գեղեցիկ բնութեանը մաքուր, որոնք ա'լ աւելի կախարդիչ դարձած էին, արեւի մայրամուտքի շէմքին վրայ…։

X

Ամէն անգամ, որ Պօլենց ու Տուրկենց կամվորներն անցնէին Պալ-Աղբիւրի վերեւէն, իրենց եզներով միասին, անգամ մը ալ պիտի պտտցնէին աչքի աչքով, Պազմենց Բեկցի Նէնէին այդ անդուանքն ըլլալը ճշդելու համար։ Անիկա կամ կալը կ'ըլլար, որ նեղուն, չիջելուն ձեռք տալու համար, եւ կամ չարտախը, երիկուան կորկոտ պիտի պատրաստութեան համար։ Կորկոտ պարը եփելէ ու լաւ մը պաղելէ ետք կը խառնէր թանին, կոչելով «խաթզան ապուր», որ մեր գիւղին ամառ երիկուններու ընտիր ընթրիքն էր զովացուցիչ։

Այդ օրն ալ, անոնք,— կամվորներ — սովորականին պէս, լաւ մը զըննեցին իրենց սուր աչքերովը, Բեկցի Նէնէին տուր ըլլալը ճշդելու համար։ Ան, եթէ տանը կամ կալը չըլլար, անպայման, Ջըրաձոր իր ածուն կը գտնուէր։ Հետեւաբար, կամվորներուն գործին չէր գար… եզները դէպի Ջըրաձոր քշելու, երբ թէ հոն ջրելու համար։ Սակայն, իրականին մէջ, կամվորներուն ծրագիրը տարբեր նպատակ կը հետապնդէր, երբ Ջըրաձոր երթային եզները ջրելու։

Կամվորներուն հետախուզութիւնը այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ Բեկցի նէնէն ո'չ կալն էր, ո'չ չարտախը, եւ ոչ դուռանդը կը գտնուէր։ Պէտմն,— մտածեցին անոնք— ան անպայման ածուն ըլլալու է, որ բնաւ չերեւնար այնտեղուանքը։ Ու մեր ծըրագիրը այսօր ալ պիտի մնայ անիրագործելի…

Սակայն, Պալենց խլլոտ Վահէն գիւրութեամբ յուսահատողներէն չէր։ Ու մտածեց թէ, թերեւս ներսերը ըլլալու է, ու գործով մը զբաղած այս միջոցին։

Տնաւեբենց Նազիկէն, այդ միջոցին Պալ-Աղբիւր իր հողէ կուժը կը լեցնէր։ Վահէն բաժնուելով կամվոր ընկերներէն, քիչ մը վարանոտ, մօտեցաւ ու հարցուց,

— Նազիկա քուրո՛ւկ, Բեկցի նէնէն ո՞ւր է լըթըփ… Մարս ըսաւ թը…

«Մարս ըսաւ թը», կամ «հարսս, ամուսս ըսաւ թըն», սովորութիւն էր մեր գեղի երախաներուն, որմէ անդին չէինք անցներ, երբ դրացիի մը կամ բարեկամի մը զրկուէինք որոշ գործով մը։

Երբ կը հասնէինք «ըսաւ թը»ին, այնտեղ անպայման կանգ կ'առնէինք քիչ մը կարմրած։ Մինչեւ որ դիմացինը հարցնէր անգամ մը, մեզի որոշ ողնութիւն կամ դիւրութիւն ցոյց տալով մեր ըսելիքը աւարտելու համար.

— Ի՞նչ ըսաւ, խավրու…

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(4)

(Շար.)

պատերազմի գիծէ, ինքզինքը պաշտպանելու համար Պաղեստինի մէջ, պիտի չկրնայ ձեզ պաշտպանել Արեւելքի բոլոր արաբական երկիրներուն մէջ»։

*** Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ Գահիրէի արաբական համագումարը վերջնագիր մըն ալ անգլիական կառավարութեան պիտի ուղղէ, պահանջելով դադրեցնել Հրեաներու ներգաղթը եւ սահմանադրական կառավարութիւն մը հաստատել, յարեւնման Իրաքի։ Համագումարը կը պահանջէ նաեւ ազատ արձակել բանտարկեալներն ու աքսորականները, եւ կը մերժէ Պաղեստինի բաժանման ծրագիրը, ինչպէս եւ Պալֆըրի յայտարարութիւնը։

« Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը, որ վերջերս Պաղեստին այցելած էր, կը գրէ թէ արաբ ժողովուրդը շատ լաւ կազմակերպուած է եւ կրնայ ի դերեւ հանել հոգատար իշխանութեան ջանքերը։ Արաբ ղեկավարները իրենց կամքը տիրաբար կը պարտադրեն ամէն կեդրոնի մէջ։ Արաբները պետական դատարան չեն դիմեր, այլ կ'երթան ազգային դատարանները, որոնք հաստատուած են բլուրներու մէջ։ Անոնք ամուր կառչած են իրենց հողային եւ վճռած են ամէն վտանգ աչք առնել, զայն պաշտպանելու համար։ Ամբողջ արաբ ժողովուրդը կազմակերպուած է երկար դիմադրութեան մը համար։

Պուլկարիոյ սպարապետը սպաննուեցաւ

Հոկտեմբեր 10ին, պատերազմական նախարարութիւն գացած ատեն, ատրճանակով սպաննուեցաւ Պուլկարիոյ ընդհ. սպայակոյտին նախագահը, Զօր. Փէյեւ։ Իր թիկնապահն ալ վիրաւորուեցաւ։ Ահաբեկիչը յետոյ անձնասպան եղաւ։

Թագաւորը իմանալով սպանութեան լուրը, Վառնայէն մասնաւոր կառախումբ մը նստաւ, Սոֆիա վերադառնալու համար։

Մարդասպանը նախկին սպայ մըն է, Վասիլ Քիրով, որ երկու ձեռքը մէյ մէկ ատրճանակ բռնած՝ ուղղակի պարպած էր զօրավարին եւ թիկնապահին վրայ։ Քիրով պաշտօնազրկուած էր վերջերս, եւ յետոյ ներման արժանացած։ Կը կարծուի թէ սպանութիւնը հետեւանք է անձնական վրէժխնդրութեան։

*** Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, մարդասպանը մեռնելէ առաջ հարցաքննուած եւ խոստովանած է թէ ուզեց վրէժ լուծել, թշուառութեան մատնուած ըլլալով։ Կարգ մը ձերբակալութիւններ կատարուեցան։

*** Զօր. Փէյեւ 50 տարեկան էր։ Զինուորական կրթութիւնը ստացած էր Փեթերպուրկի ակադեմիան, յետոյ Սոֆիայի զինուորական վարժարանին մէջ։

Մարդասպան Հայը դատապարտուեցաւ

1937 Մայիս 27ին Ալֆորի ա'Իթալիի վրայ 30 տարեկան Հայ մը, Սողոմոն Ղազարեան սպաննած էր իր հայրենակիցը, Պաղտասար Պետիկեան։ Նախ կռիւ մը տեղի ունեցած էր, որուն խառնուած էր նաեւ պատերազմի հաշմանդամ մը, Բարսեղեան։ Մարդասպանը դանակ մը խրած էր զոհին փորը, եւ Պետիկեան մեռաւ հիւանդանոցին մէջ։

Այս առթիւ տեղական թերթերը կը գրեն թէ Սողոմոն խման եւ խաղամոլ մարդ մըն էր, որ գործազրկութեան նպաստ կը ստանար եւ վեց տարուան ընթացքին ստացած գումարը, 60,000 ֆր. մսխած էր կապելաներու մէջ, փոխանակ կնոջը եւ երկու զաւակներուն յատկացնելու։ Միեւնոյն ատեն չարունակ դրամ կը պահանջէր Պետիկեանէ, մանաւանդ որ իմացած էր թէ ան 100,000 ֆրանք շահած է ազգ. վիճակահանութենէն։ Պետիկեան ձանձրանալով, այլեւս երես դարձուցած էր, եւ շարունակ կռիւ կը ծագէր երեք դրացիներուն միջեւ։ Դէպքին օրը Բարսեղեան ալ խառնուելով կռիւին, իր անցութուպով զարկած էր Պետիկեանի, իբրեւ թէ երկուքը իրարմէ բաժնելու համար։

Եղեռնագործ Ատեանը անցի օր դատեց մարդասպանը, որուն թարգմանն էր Պ. Խանճեան։ Զոհին կնոջ եւ երեք զաւակներուն փաստաբանն էր հռչակաւոր իրաւագէտ, Մորօ ժիաֆէրի, որ հետեւեալ կերպով բացատրեց ոճիրին շարժառիթը.

« Նախանձն էր որ զինեց մարդասպանին ձեռքը։ Պետիկեան պարկեշտ եւ յամառ աշխատաւոր մըն էր, եւ երջանիկ։ Կը զուրգուրար իր ընտանիքին վրայ եւ 50.000 ֆրանք շահած ըլլալով ազգ. վիճակահանութենէն, համեստ բնակարան մը շինած էր քաղաքէն դուրս։ Իսկ Սողոմոն Ղազարեան ծոյլ եւ խաղամոլ մէկն ըլլալով, կը նախանձէր իր հայրենակիցին երջանկութեան։ Ահա թէ ինչո՛ւ սպաննեց։

Ընդհ. դատախազը խիստ պատիժ մը պահանջեց։ Մարդասպանին փաստաբանը յուզիչ պաշտպանողական մը խօսեցաւ։ Երդուեալները ուշադրութեան յանձնեցին մեղմացուցիչ պարագաները, եւ մարդասպանը դատապարտուեցաւ հինգ տարի տաժանակիր աշխատանքի, տասը տարի ալ զրկուելով Ֆրանսա բնակելու իրաւունքէն։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԶՕՐ. ՖՐԱՆՔՕ յայտարարութիւն մը ուղղելով մամուլին, կը պահանջէ անմիջապէս ճանչնալ իր պատերազմիկի հանգամանքը, քանի որ հաւանած է ճամբել տասը հազար խուլացի կամաւորներ։ Այս առթիւ ազգայնական հրամանատարը վճռապէս մերժեց որ եւ է միջնորդութիւն։ «Քաղաքացիական պատերազմը կրնայ վերջանալ միայն այն ատեն երբ պարտեալը բացարձակապէս անձնատուր կ'ըլլայ յաղթականին»։ Զօրավարը 50,000 կը հաշուէ օտար կամաւորներէն անոնք որ սպաննուած են, իսկ 60,000 ողջ մնացողները։ Իր յայտարարութեան համաձայն, կարմիրները 500,000 հոգի սպաննած են մինչեւ հիմա։

ԼՈՆՏՈՆԻ գերմանական դեսպանատունը բացարձակապէս կը հերքէ այն լուրերը թէ մարաջախտ Կէօրինկ աչքէ ինկած է ձերբակալուած է։ Ձեկոյցը կ'ըսէ թէ Մարաջախտը կը գտնուի իր բանակատեղին, Սիլեզիա։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսին դէմ նոր ցոյցեր կատարուած ըլլալով, Հիթլէր մասնաւոր պատուիրակ մը ղրկեց, որպէսզի քննութիւն կատարուի։ Հաւանական է որ Առաջնորդը ինք ալ Վիէննա երթայ մօտերս։ Կառավարութիւնը պաշտօնական զեկոյց մը պիտի հրատարակէ, պարզելով իր դիրքը։ Կարտինալին դէմ կատարուած ցոյցերը մեծ յուզում պատճառեցին Վատիկանի մէջ։

ՔԻՒՐՏ ՑԵՂԱՊԵՏ Հաճի Րաշիտի դէմ մահափորձ մը կատարուեցաւ Սուրիոյ մէջ, հակառակորդ ցեղախումբի մը մէկ անդամին կողմէ, որ երեք գնդակ արձակեց։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ զինուորական խարդախութեանց առթիւ, ձերբակալուեցաւ Օլէմփիքի նախագահը եւ ուրիշ երեք անդամներ։

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԷՐԿ աննպաստ կարծիքներ յայտնած ըլլալով խորհրդային օդանաւորդներու բարոյական կորովի մասին, Մոսկուայի թերթերը կատղած են եւ «ֆաշիստ լաքէ» կը կոչեն ամերիկացի օդաչուն, որ անցեալ օգոստոսին Մոսկուա գացած էր։ «Փրավտա» նամակ մը հրատարակած է, որ կ'ըսէ.— «Լինտպէրկ Մոսկուա եկաւ Անգլիոյ յետադիմականներուն հրահանգով, խորհրդային օդագնացութեան տկարութիւնը հաստատելու եւ փաստեր ճարելու համար Չէյմպըլէնի, որպէսզի անձնատուր ըլլայ Միւնիխի մէջ»։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ազգ. Խորհուրդը նիստ գումարեց Փարիզի մէջ, իբրեւ նախապատրաստական աշխատանք յառաջիկայ համագումարին։ Այս առթիւ բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան արհեստակցական կազմակերպութեանց անկախութեան մասին։ Շատ մը պատգամաւորներ բողոքեցին բոլշեւիկներու ոտնձգութեանց դէմ։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՎԵՑ ՄԻԼԻՈՆ աշակերտներ լեցուեցան Ֆրանսայի դպրոցները, վերամուտի առթիւ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱՅԷՆ երեք սահմանամերձ քաղաքներ գրաւեցին Հունգարները։ Դեռ ուրիշ հողեր ալ կը պահանջեն։ Գերմանացիները վերջացուցին իրենց գրաւումը, եւ այժմ կը սպասեն վիճելի շրջաններու հանրաքուէին։

ՆՈՊԷԼԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԸ նախագահ Պենէշի տալ կ'առաջարկեն Լէոն Պլում, անգլիացի գրագէտ Ուէլս եւ ուրիշ մտաւորականներ, ինչպէս եւ ձախակողմեան մամուլը։

ԵՐԵՔ ԿԻՆ ՕԴԱՉՈՒՆԵՐ, Գոլինա Օսիպէնկօ, Վէրա Լոմակա եւ Մարինա Ռասքովա յաջողեցան կոտրել կիներու հեռաւորութեան մրցանիշը, թռչելով Սեւաստոփոլէն Արխանկէլ (1400 մղոն, ուղիղ գծով)։

ՔՍԱՆ ՀՈԳԻ ՄԵՌԱՆ Տիւսէլտորֆի մօտերը, երբ Պրիւսէլ-Պերլին օդանաւը բռնկելով վար ինկաւ ջարդուփշուր։

Հ. Յ. Դ.

...

ՓԱՐԻԶԻ «Եգիպտացի» կոմիտէէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, 6 Ավենիւ տ'Իթալի սրճարանին վերնայարկը։ Օրակարգ՝ Ընդ. ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Մուրատ», «Դրօ», «Սեբաստացի» եւ «Արգութեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին իր Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն։

ՊԱՆԵԷՕ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 12 Հոկտ., Չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, «Կորիւն» Ակումբին մէջ։ Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն։

Դասախօսութիւն

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆԻ դասախօսութիւնը 13 Հոկտ. Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի վերնայարկը, մէթրօ Cadet։ Կը խօսի Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»։

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒՀԵԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՋՕՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր։ 8 Րիւ Պօսիւէ, Փարիզ։ Կը խօսին զոյգ Միութեանց Ներկայացուցիչները։ Գեղարուեստական բաժին եւ պար։ Ճոխ պիւֆէ եւ օրքեսթր։ Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

Հ. Բ. Ը. Միութեան հայերէնի դասընթացքներու շարքը կը սկսի 13 Հոկտ., Հինգշաբթի առաւօտ ժամը 8.30ին. 149 Bis Avenue d'Argenteuil, Asnières

Այն ծնողները որ կը փափաքին իրենց զաւակները արձանագրել տալ բարեհաճին գիմել Հինգշաբթի օրերը ժամը 9 - 12, 149 bis, Avenue d'Argenteuil, ընկերվարականներու սրահը։

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameuse, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ ...	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 13 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ JEUDI 13 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3859

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

... ՇԱՌԱ՛Ց ՆՄ ՁԱՅՆԻԴ

Ի զո՛ւր կը մաղենք « Խ. Հայաստան »ի սիւնակները, որ եւ է ...ղեկութիւն փնտռելով արտաքին յարաբերութեանց մասին. Ը... ...ոյ կ'ուզենք՝ Երեւանի եւ Հայկական Արտասահմանի կապերու ... մասին.

Շատանց խզուած են այդ կապերը: Անոնք որ քիչ - շատ յար - ...ութիւն ունէին պարբերաբար թղթակցելու, ամէնէն աւելի ...րկած կ'երեւան այսօր:

Օրինակ՝ Բարեգործականը: Այդ Միութեան վերջին ընդհ. ժո- ...ովին առթիւ, նախագահը կը խոստովանէր.

— « Տարիէ մը ի վեր որ եւ է լուր չունինք Հայաստանէն: Կը ...ւսանք որ այս կացութիւնը պիտի պարզուի մօտիկ ապագային եւ ...թիւնս պիտի կրնայ, ինչպէս անցեալին, շարունակել իր բա- ...րատակ գործունէութիւնը Հայաստանի մէջ »:

Աւելի բախտաւոր եղած չէ Հանգուցեալ Հօկը: Բոլոր տեղե - ...ութիւնները կ'ապացուցանեն որ այդ «ոսկի կամուրջը» շատոնց ...ուած էր, նոյնիսկ իր լուծումէն առաջ, ինչպէս հաստատե - ...ին իր իսկ անդամները, հին թէ նոր:

Մնացեալը գիտենք արդէն, — երկու նամակներ էջմիածինէն, ...Արտասահման անցած — քշուած - հարիւրաւոր հայրենակիցներ — ...ու ինչպէս եւ օտարազգիներու վկայութիւնները, որոնք հրատա- ...րակուեցան Դաշնակցական մամուլին մէջ:

Այսօր «պզտիկին» անճրկած ենք, ուղղակի, անմիջական եւ ...ական տեղեկութիւններ քաղելու համար մեր հայրենիքէն, ...մանալու համար անոր չարն ու բարին:

Եւ նորէն Դաշնակցութիւնն է որ յաճախ անկարելին կը փոր - ...է, մօտաւորապէս ծանօթացնելով անցուդարձը, — մեծ մասով ...այլ, միօրինակ, այլ մանաւանդ վրդովիչ: Միւսները, անոնք ...որ բարեկամ կը համարուին, կարծես հրաշքի մը կը սպասեն, փո- ...խանակ իրենց կարգին ձեռնարկ մը փորձելու եւ նոր լոյս մը ճա- ...ելու:

Առաջարկուեցաւ դիմել Փարիզի խորհրդային դեսպանատան, ...մանաւորապէս տեղեկութիւններ ստանալու համար այն չարա - ...չար դէպքերու մասին, որոնց զոհ գացած են բազմաթիւ գործիչ - ...ներ, կուսակցական թէ ոչ, հոգեւորականներ եւ գրագէտներ, ինչ- ...պէս եւ կաթողիկոսն ու երկու կամ աւելի վարդապետներ եւ եպիս- ...կոպոսներ:

Կատարուա՞ծ է այդ ձեռնարկը, որքան ալ պարզամիտ երե - ...ւայ:

Տեղեկութիւն չունինք: Եւ կը կարծենք թէ ամէնէն լաւատես- ...ներն ալ սկսած են մոռնալ հիմա, հակառակ իրենց կանխակալ ...կարծիքներուն:

Առ նուազն չարաշուք է այս լռութիւնը, իսկ անորակելի՝ այդ ...առթիւ ցոյց տրուած անհոգութիւնը: Ի վերջոյ հարցը մեր հայրե- ...նիքին կը վերաբերի, թէ Ուրուկուէյ - Փարակուէյի:

Հայրենասիրութեան ո՞ր տարրական կանոնին կը համապա - ...տասխանէ սա՝ - ականջ պինդ փակել Դաշնակցականներու ճարած ...լուրերուն առջեւ, նոյնիսկ անճոռնի ճամարտակութիւններ փոր - ...ձել զանոնք անվաւեր հռչակելու համար, եւ ձեռնածալ յօրանջել:

×

Սպասելով «ազգասիրական» ձեռնարկի մը, փորձենք աչք մը ...նետել «Խ. Հայաստան»ի վերջին թղթարերին վրայ:

Ամբողջ էջեր — կոչե՛ր — ուսումնասիրելու բոլշեւիկեան կու- ...սակցութեան պատմութիւնը: Երեւանի պաշտօնաթերթին վերջին ...թիւ մը թիւերը կը յորդին այդ առթիւ հրամանագրուած գրուա- ...ծներով, — ամբողջ դաւանեթացք մը, որուն մանրամասնութիւն- ...ներն անգամ գլխու պտոյտ կը պատճառեն:

Ցեղոյ խմբագրականներ, կոչեր եւ մրցակցութեան հրաւէր - ...ներ՝ տարածելու համար «ռուսաց լեզուն», ինչպէս եւ ռուս մեծ ...ազգի պատմութիւնը:

« Խ. Հայաստան » սեպտեմբեր 29ի խմբագրականին մէջ նո- ...րէն կ'արծարծէ այս հարցը, դպրոցական վերամուտին առթիւ.

— «Հայկական ԽՍՀ լուսժողկոմատի ղեկավարութեան մէջ ...սողոսկած ժողովրդի թշնամիները երկար տարիներ հսկայական ...վնաս են հասցրել մեր ժողովրդական կրթութեան գործին: Այժմ ...Հայաստանի կուսակցական կազմակերպութիւնները, Լուսժողկո- ...մատը բոլշեւիկօրէն ձեռնամուխ են եղել վնասարարութեան հետե- ...ւանքները լիկվիտացիայի ենթարկելու գործին:

Յայտնի է որ ժողովրդի թշնամիները ձախողում էին Ռուսաց ...լեզուի դասաւանդման գործը: Ժողովրդի թշնամիների կողմից ...տարւում էր վնասարարական քաղաքականութիւն՝ մեր երեխանե- ...րին հեռու պահելու հոկտեմբերի, Լէնին - Ստալինի լեզուից, մեր ...մանուկներին կտրելու ռուս ժողովրդի հարուստ կուլտուրայի ...գանձերին հաղորդակից լինելու հնարաւորութիւնից »:

Թերթը աւետաբեր լուրեր ալ կը հաղորդէ, իբրեւ եզրակա - ...ցութիւն.

— «Հայկական ԽՍՀ լուսժողկոմատն այս տարի ձեռնարկեց ...Ռուսաց լեզուի 200 նոր եւ 500 հին դասատուների պատրաստման ...եւ վերապատրաստման շնորհակալ աշխատանքին: Այս տարի Երե- ...ւանում եւ Լէնինականում սկսում են գործել ռուսական մանկա - ...վարժական ուսումնատուները, որոնք Ռուսաց լեզուի դասատու- ...ական նոր կադրեր կտան Հայաստանի դպրոցներին: Այս տարի ...Հայաստանի դպրոցներն ստանում են Ռուսաց լեզուի 400 նոր դա - ...սատուներ »:

Պատկերը այնքան խօսուն է, որ կը վարանինք որ եւ է խոր - ...հրդածութիւն կցել:

Շ.

ՀՐԴԵՀ ՄԸ ԿԸ ՓՃԱՑՆԷ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ ԵՒ ՏՊԱՐԱՆԸ

Ցաւով կ'իմանանք թէ սեպտեմբեր 29 - 30 լուսնալու գիշերը հրդեհ ծագած է « Հայրենիք »ի շէնքին մէջ, անգործածելի դար - ձնելով զայն: Այս պատճառով թերթը լոյս չէ տեսած սեպտեմբեր 29ին, իսկ յաջորդ օրը հրատարակուած է երկու էջ, ցնոր տնօրի - նութիւն:

Մեր տեղեկատու ընկերը կը գրէ. —

Հրդեհին պատճառը չէ ճշդուած տակաւին: Թերեւս ելեկտրա- կան հոսանքի խանգարումէն ծագած է: Դուրսը երեք սենեակ վար- ձած ենք, գործերը շարունակելու համար: Շէնքը եւ մեքենաները ապահովագրուած էին, բայց ոչ համապատասխան արժէքով: Մեր տունը վառեցաւ, բայց ընկերները պատրաստ են ամէն զոհողու - թեան, աւելի փառաւորը հաստատելու համար:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՊՍՏ ՄԲՆԵՐԸ ՏԻՐԱԲԱՐ ԿԸ ԳՈՐԾԵՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Արաբական համագումարին վերջնագիրը

« Տէյլի Թէլէկրաֆ »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Երուսաղէմէն.

Քսան տարի ընդհանրապէս Մօտաւոր Արեւելք եւ մանաւորա - պէս Պաղեստին գտնուած ըլլալով, կրնամ ըսել թէ երբեք չէի տե- սած այսքան ծանր կացութիւն կամ իշխանութեան անձնատուու - թիւն: Մինչ հիւսիսային շրջանը, որ գրաւուեցաւ անցեալ ամառ, կը պահուի բացի Տիբերիայէն եւ Նապլուսէն, գրեթէ ամբողջ հա - րաւային շրջանը մինչեւ Եգիպտոսի սահմանագլուխը կը գտնուէր ապստամբներու տիրապետութեան տակ, անցեալ ամսու: Չափա - զանցութիւն չէ ըսել թէ՝ բացի երկրին կարգ մը մասերէն ուր զին- ուորներ դիրք բռնած են, Պաղեստինի կառավարական իշխանու - թիւնը ամփոփուած է Երուսաղէմի, Թէլ Ավիվի եւ Հայֆայի սահ- մաններուն մէջ:

Բեթղեհէմ եւ Բերսաբէ, զորս ապստամբները գրաւեցին օրը ցերեկով, նորէն զինուորական իշխանութեան ձեռքն անցած են, կ'ըսուի, բայց քաղաքային իշխանութիւններէն ոչ մին կը գործէ: Քեբրոնի եւ Թամալլահի պէս կարեւոր կէտեր ապստամբներուն ձեռքն են իրենց շրջականերով: Նոյն վիճակին մէջ է նաեւ Նապ - լուս, բացի փոքր մաս մը ուր զինուորներ տեղաւորուած են: Կա- ռավարական դատարաններ կը գործեն միայն վեց քաղաքներու մէջ: Ամբողջ դատարաններ կրակի տրուած են բոլոր ատենագրու- թիւններով: Ապստամբները ունին իրենց շրջանային դատարան - ները, որոնք վերաքննութիւն կը կատարեն կառավարական դատա- վճիռներու դէմ: Դէպի Եգիպտոս ամենօրեայ հաղորդակցութիւնը վերածուած է շաբաթը երեք օրուան, այն ալ ցերեկ ատեն եւ ընդ հսկողութեամբ:

Արաբ ոստիկանները, որոնք շատ լաւ կը ծառայէին սկիզբ - ները, զինաթափ եղած եւ ուրիշ աշխատանքներու կապուած են: Կառավարական պաշտօնատուները եւ գլխաւոր գիրքերը կը պահ- պանուին անգլիացի եւ հրեայ ոստիկաններու կողմէ, թիւով 8000:

Ցանցաւորները լեռնային դատարանները կ'առաջնորդուին մասնաւոր բանբերներու միջոցաւ: Ամէնէն ծանր յանցանքներէն մէկն է աւազակութիւնը, որուն համար խիստ պատիժներ կը սահ- մանուին, իբրեւ վարկաբեկիչ ազգային դատին համար: Երբեմն զուարճալի բաներ ալ կը պատահին: Նապլուսի մէջ, երեւելի մը սրճարանը նստած՝ կը հեգնէր մեծ միւֆթին, ըսելով թէ ան յար- մար է միայն պաղպաղակ ծախելու. Դամասկոսի փողոցներուն մէջ: Քիչ վերջը երկու Արաբներ մօտենալով ուսին զպան եւ հրա- մայեցին որ դուրս ելլէ: Երեւելին հնազանդեցաւ եւ երկու օր հետ- քը կորսուած էր, երբ իր բարեկամները ափ ի բերան մնացին, տեսնելով որ ... պաղպաղակ կը ծախէ փողոցներուն մէջ, հա - մաձայն կոմիտէի հրամանին:

Կը նշանակէ թէ հրաշալի կը գործէ լրտեսական մեքենան: Կա- ռավարութեան վարկը շատ ինկած է: Եթէ անհրաժեշտ միջոցները ձեռք առնուած ըլլային վեց ամիս առաջ, ոչ ապահովութիւնը այս- քան խանգարուած, ոչ ալ կառավարութեան վարկը կորած պիտի ըլլար: Ոչ միայն բրիտանական հեղինակութիւնը խորապէս ինկած է Արեւելքցիներու աչքին, այլեւ Անգլիոյ հանդէպ արհա - մարհանքը այնպիսի աստիճանի մը հասած է որ տարիներ պէտք են, այս վէրքը դարմանելու համար:

Կը սպառնան ոտքի հանել բոլոր Արաբները

Գահիրէի արաբական համագումարը վերջացաւ, հետեւեալ բանաձեւը քուէարկելով. —

Համագումարը չեղեալ կը համարի Պալֆուրի յայտարարու - թիւնը, որ կը խոստանար օգնել եւ ազգային տուն մը ստեղծել Պաղեստինի Հրեաներուն համար:

Կը պահանջէ անմիջապէս դադրեցնել հրէական ներգաղթը:

Կը մերժէ որ եւ է ձեւով բաժնել երկիրը:

Կը պահանջէ սահմանադրական կառավարութիւն մը հաստա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԻՏԻ ԹՐՔԱՆԱՄ ...

« Փարի - Միտի » թերթին տնտե - սական բաժնի խմբագիրը կը նախանձի Թուրքիոյ, որ խռովկոտ Եւրոպայի կողքին՝ եւքեարթային օրեր կ'ապրի:

Սկիզբէն ի վեր, կ'ըսեն, դրամատէնչ Թուրքը կը տրտնջայ թէ քաղը պա - կաս է, (ատոր համար քանդեց հայ - կական օջախները՝ ոսկի փնտռելու համար աւերակներուն մէջ, քարդեց Հայերն ու Հայուհիները՝ ոսկի փնտռ- ռելու համար անոնց աղիքներուն մէջ), կը տրտնջայ նաեւ այսօր՝ ճար- տարարուեստական երկիր եւ քաղա - քակրթութեան օրրան կոչուելու հա - մար իր թեկնածութիւնը դնելով ան - պատկառօրէն:

Բայց շա՛տ բախտաւոր է մեր փեսա- ցուն, որ ամուր բանած է Սեւ ծովու բանալիները: Ամէն կողմէ դրամ կը թափեն գլխուն: Երէկ Անգլիան էր որ 30 միլիոն սթերլին տուաւ, — «խայ- լր»ն ըրէ՛ եւ «քէֆդ նայէ», երբ Խանըն, յուր ըրէ, ըսաւ Ճոն Պուլ:

Նոյնէն հասաւ Տոքթ. Շախթ:

— Ա՛ռ քեզի 150 միլիոն մարք, պէտք կ'ունենաս Բամազանի Պայրա - մին:

Թուրքերը կատղած կը թուին: Ո - րովհետեւ նայինք պառնի կ'ըսի՞ն ա - մէն մարդու որ դրամ տան իրենց, չեն ուզեր ամէն մարդու շնորհել այդ պատիւը: Խենտ Թուրքին դրամ տալն իսկ պատիւ դարձած է հիմա, եւ դժ- ուար է արժանանալ այդ պատիւին: Օրինակ Ֆրանսացիները եւս շատ կ'ուզեն դրամ տալ, օր առաջ տալ, բայց Թուրքը կը մերժէ: Այսպէս որ Իրթայ, Թուրքին դրամ տալու պատի- ւը շահիլ ուզողները պաշ պիտի կա - պեն: Դեռ կան անանկներ, ինչպէս կարմիր Ռուսերը, որոնք անգամ մը դրամ տուին, բայց նորէն տալ կ'ու - զեն:

Անշուշտ, այս կացութիւնը ունի իր բարիքը գէթ մեզի համար, — այսու - հետեւ կրնանք վստահ ըլլալ որ Թուր- քերը չեն ջարդեր մեզ՝ աչք տնկելով մեր դրամին, կամ չեն քանդեր մեր օջախները՝ աչք տնկելով մեր ոսկեղէն փորերուն: Բայց եզրակա՞ն չէ Եւ- րոպացիներուն համար՝ որ շուտով ախոյեան ստիպուին կռիւ ընել իրարու հետ, մէկը միւսէն առաջ եւ աւելի դրամ տալու համար Թուրքին: Օրի - նակ, Ֆրանսացին, որ մոռցած է թէ պատերազմէն առաջ իրենց տուած դը- րամով զինեց Թուրքը իրենց իսկ դէմ, վաղը կրնայ պատերազմ յայտա- րարել Գերմանիոյ դէմ, ամբաստանե- լով զայն թէ արգելք կ'ըլլայ Թուրքին ...իչ մըն ալ ֆրանսական դրամ տը - ուելուն:

Ճիշդ է որ մեր մէջ ալ կան անվար- ուիներ, որոնք պատրաստ են անօթի մնալու՝ բայց իրենց խնայողութիւնը Թուրքին երկնցնելու ծնրադիր, — չէ՞ք տեսներ ձեր շուրջը հայկական ժպիտները, որ կը ծաղկին ապուշցած աչքերու մէջ:

Այս ի՜նչ բախտաւորութիւն, այս ի՜նչ բախտաւորութիւն: Լոթըրին կը զարնէ ամէն օր Թուրքիոյ հաշւոյն:

Բայց չեղա՛ւ, չեղա՛ւ, բախտի չար աստուածդ դու, — Լոթըրին տոմսա- կը ե՛ս կը գնեմ ամէն տարի, շահողը Թո՛ւրքն է միշտ:

Եթէ ասանկ երթայ, տիկի՛ն բախտ, կը թրքանամ, Աստուած վկա՛յ, կը թրքանամ (այս բայը հասկնալ հայ - կական իմաստով):

ԱՐԱՉ

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐԸ ԱԶԳ. ՓՐԿՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇԼԻՃ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Ֆրանսայի նախկին ռազմիկներու չորս ընկերակցութիւններ, որոնք համագումար 2ուկէս - 3 միլիոն անդամ կը ներկայացնեն, յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, պահանջելով ազգային փրկութեան դահլիճ մը հաստատել լայն իրաւասութիւններով, մինչեւ 1940ի նոր ընտրութիւնները: Այս առթիւ մանրամասն բա- ցատրութիւններ հաղորդեց Պ. Անրի Փիշօ, նախկին ռազմիկներու Դաշնակցային Միութեան նախագահը (ամենամեծ ընկերակցու - թիւնն է այս):

Յայտարարութիւնը ձաղկելով խորհրդարանական եւ կառա - վարական ձգձգումները ելմտական, տնտեսական եւ արտաքին գործերու մէջ, կը բացատրէ թէ հարցերը ախպողական լուծում կը պահանջեն: Վեց միլիոն ընտրողներ արդէն հաւանութիւն յայտնած են այս ծրագրի էական կէտերու մասին: Ազգային փր - կութեան դահլիճը պէտք է կազմուի այնպիսի քաղաքացիներէ ո- րոնք հանրածանօթ են իրենց իմաստութեամբ, վարչական կարո - ղութիւններով եւ մաքուր նկարագրով, առանց կուսակցական կաշ- կանդումներու: Եթէ ներկայ խորհրդարանը մերժէ այս ծրագիրը, նախկին ռազմիկները պիտի պահանջեն լուծել խորհրդարանը եւ անմիջապէս ձեռնարկել նոր ընտրութեանց, որոնց մէջ գործօն դեր պիտի կատարեն իրենք:

Նախկին ռազմիկները վստահութիւն յայտնելով Տալատիէի դահլիճին, կը խնդրեն օգտուիլ լիազօրութեան 45 օրերէն, գործա- դրելու համար այս ծրագիրը:

« Հարցը երեք ամիս ժամանակ շահելու խնդիր չէ, այլ Ֆրանսան փրկելու խնդիր: Չորս հարցեր կան սեղանի վրայ. — 1. Ֆրանսա ելեւմտացոյց չունի այլեւս: 2. Իր դրամը կը շարունակէ իյնալ: 3. Ահռելի տուրքին կէսը կը ծառայէ վճարելու յետնեալ պարտքերը: 4. Իսկ ամէնէն կարեւորը՝ աշխատանք, որմէ կա - խում ունին միւս երեք խնդիրները: Ֆրանսացիները իրարու հետ կը կռուին 40 ժամուան հարցի մասին, մինչդեռ մեր երկրին ար - տադրութիւնը իջած է 1913էն ալ վար: Ազգային տնտեսութիւնը կը ծիւրի, եւ սպառումը ինքնին պիտի դադրի, առ ի չգոյէ սպա- ռողներու: Անցեալ ապրիլին հրատարակուած 400 հրամանագիր - օրէնքները պարզապէս մեղմացուցին չարիք մը որ երթալով կը ծանրանայ »:

Տեղական թերթերը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայեն այս յայ- տարարութեան, իբրեւ ժամանակի նշան:

Անգլօ-գերման մրցակցութիւնը Թուրքիոյ մէջ

Պերլինի «Պէօրզէն Ցայթունկ» թերթը, խօսելով գերման տըն- տեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի բանակցութեանց մասին Պալ- քանեան երկիրներու հետ, կը գրէ. —

— « Անգլիական առեւտուրը հարաւ - արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն հետ այնքան մեծ եղած չէ, որ Մեծն Բրիտանիա պարտաւորուի պաշտպանողական միջոցներու դիմել, վերջին քա- նի մը շաբաթներու իրադարձութեանց պատճառով: Անգլիոյ նե - րածումի շուկաները ուրիշ տեղեր կը գտնուին»:

ՁԻՆՈՒՈՐԻՆ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ

ՌԱԶՄԱԿԱՌՔԵՐԸ ԿԸ ԹԱՒԱԼԻՆ...

Վերջերս Նիւ - Եորքի մէջ լոյս տեսաւ շատ կարեւոր հրատարակութիւն մը, այս խորագրով (The caissons roll): Հեղինակը «Նիւ Եորք Թայմզ»ի զինուորական եւ ծովային թղթակիցն է, Հէնսըն Վ. Պոլտուին որ ուզած է անձնական գաղափար մը կազմել տեղի ստացած թեանց վրայ, ու ատոր համար ալ քանի մը ամիս շրջագայած է Եւրոպայի մեծ ու փոքր բազմաթիւ երկիրներ, տեղին վրայ ուսումնասիրելու համար հսկայական աշխատանքը :

Համաձայն հեղինակին, խելագար զինարշաւ մը գոյութիւն ունի այսօր որ կը քամէ բոլոր հարուստ երկիրներու ամբիւրները: Տեղ մը վախն է որ կը պարտադրէ, ուրիշ տեղ մը ագահութիւնը, տարբեր տեղ մը գաղափարական պայքարը, բայց ամէն տեղ արդիւնքը միեւնոյնն է: Հողին կուրծքը կը ճեղքուի ամենուրեք: Ամրացնող կը կառուցուին անդադար, գործարանները կը բանին գիշեր ցերեկ: Իսկ սպայակոյտերն ալ բարդ յատակագիծ կը յղանան ու իրենք իրենց հարց կուտան թէ արդիական ամրութիւններ ու մարտանաւերը պիտի կրնա՞ն դիմանալ օդային յարձակումներուն, մեքենաշարժ զօրամասերը վճռական դեր մը պիտի կատարե՞ն, ծովերը ազատ պիտի ըլլա՞ն :

Ապագային նայելով՝ Պ. Պոլտուին կը գտնէ թէ երբեք տարիէն ազգերը ի վիճակի պիտի ըլլան կատարելապէս իրար կոտորելու :

Այս գիրքէն — որ անտարակոյս մեծ աղմուկ պիտի հանէ Ամերիկայի մէջ— քաղուածաբար Յառաջի ընթերցողներուն կը ներկայացնենք հեղինակին տպաւորութիւնները առանձնապէս Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ռուսաստանի մասին :

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Այս միահեծան երկրի մէջ ռազմական ընդհանուր տեղեկութիւններու, ինչպէս նաեւ այդ նպատակին յատկացուած գումարներու շուրջ բացարձակ գաղտնապահութիւն կը տիրէ, հաւանաբար շատ աւելի խիստ քան Ճափոնի կամ Ռուսաստանի մէջ :

Գերմանացիներու համար ամէն բանէ առաջ, համազգեստը կը կազմէ կատարելութեան խորհրդանշանը : Ու համազգեստի ներշնչած ազգային կարգապահութիւնը՝ խորապէս խարսխած է գերմանական հոգւոյն մէջ : Գերմանացիներու համար համազգեստը կը նշանակէ ոչ միայն «Ruhe und Ordnung», այլ աւելին — «փառք ու պատիւ, արժանապատուութիւն եւ զօրութիւն» :

Հիթլէր գիտնալով այդ, յեղաշրջեց նաեւ համազգեստը. Հօհէնցոլէրններու նման, ան կը ստեղծէ համազգեստաւոր ազգը :

Զօրանոցները արդիական են, ու օժտուած սայլայատակ քաղնիքներով ու կեդրոնական ջերմութեամբ: Սենեակները 5 հոգինոց են, ու սեղանները անհատական: Իսկ պատերը զարդարուած են գեղեցիկ նկարներով, որոնք Գերմանիոյ ապագան կը ցուցադրեն: Հետաւոր նմանութիւն ունին այս բոլորը Փոցտամի քարէ հին չէնքերուն հետ, որոնց մէկ մասը լքուած է այժմ, կամ արդիացած :

Գերմանիոյ զինուորական վերածընունդի ապացոյցները աւելի աչքի կը զարնեն, երբ ինքնաշարժով պտոյտ կ'ընէք Պերլինի շուրջ: Ամէն տեղ զինուորական մեծ ստեղծագործութիւններ : Աւելի տպաւորիչ են համազգեստաւոր մարդիկ, որոնք ամբողջ Պերլինը կը լեցնեն պարզապէս :

Ողիմպիական գիւղի մուտքին վրայ այժմ հետեւեալ արձանագրութիւնը աչքի կը զարնէ, «հետեւակային դպրոց»: Այս հաստատութիւնը ամբողջ աշխարհի զինուորական ճարտարապետութեան ամէնէն գեղեցիկ նմոյշներէն մին կը կազմէ :

Ամբողջ աշխարհի կողմէ գնահատուած է գերմանական արհեստագիտական ճարտարութիւնը եւ մեքենական հանճարը :

Գերմանացին կը վերաշինէ պատերազմի, խնամքով, առանց որ եւ է զանցառութեան եւ լաւագոյն կերպով :

Գերմանիոյ գլխաւոր պէտքերն են խոզ, համար, գետնախնձոր եւ «ռազմական» բազմաթիւ նախանիւթեր, որոնցմէ մաս մը բաւարար չէ, ուրիշ մաս մըն ալ բնաւ չի գտնուիր իր հողամասին վրայ: Ատոնց գլխաւորը էսանսն է: Գերմանիա ածուխէն սինթեթիկ էսանս մը կը պատրաստէ, որ սակայն քանի մը անգամ աւելի սուղ է քան ներածուած էսանսը :

Գերմանիան պէտք ունի նաեւ ձգախէժի, որ դարձեալ արհեստականօրէն կը պատրաստէ եւ որ կը կոչուի Buna: Այս ալ շատ աւելի սուղ է քան բուն արտադրութիւնը: Գերմանիոյ կը պակսին մօտ 18 տեսակ ռազմական նախանիւթեր :

Գերմանիոյ հողը բաւական բարեբեր չէ, սնուցանելու համար իր ազգաբնակչութիւնը: Անիկա պարտաւոր է իր հաղորդակցութեանց գիծերը պահել դուրսի աշխարհի հետ: Անոր համար կեանքի եւ մահու խնդիր է ստանձնարարաբար երթեւեկի ազատութիւնը պահել Պալթիկի մէջ :

Գերմանական վերազինման գլխաւոր յատկանիշերէն մին՝ իր պաշարինութիւնն է: Գերմանական բանակը կը կազմակերպուի մեթոտիկ, իմաստուն, ու կատարեալ ձեւով: Հակառակ Եւրոպայի մէջ տիրող չարունակական տագնապներուն, Գերմանիան երբեք գործի կատարելութիւնը չի զոհեր արագութեան :

Գերմանիոյ բանակը ազգային պաշտպանութեան սխտեմի բանալին է. Զօրավար Հանս Ֆոն Զէքթ եւ անգլիացի զօրավար Ֆուլլըր կը հաստատէին թէ աշխարհի ոչ մէկ ազգ կրնար միաժամանակ ունենալ այսպիսի ահարկու զանգուած մը, թէւ պէս զօրաւոր եւ գերազանցօրէն օժտուած մեքենաշարժ զօրամասերով :

Գերմանիոյ հակահրասայլային արհեստագիտութիւնը աշխարհի լաւագոյններէն է: Իւրաքանչիւր հետեւակ զօրաբաժին օժտուած է 37 միլիմեթրնոց 72 թնդանօթով: Գերմանական հակահրասայլային թնդանօթը զետեղուած է շատ ցած սայլի մը վրայ, ինչ որ գիւրաշարժութիւնը կ'ապահովէ : Հաւանական է որ առնկա լրացուի նոյնպէս 47 միլիմեթրնոց թնդանօթով մը — պելժիական նմոյշ — որ շատ աւելի ազդեցիկ է ծանր հրասայլերու դէմ :

Գերմանիոյ քիմիական ճակատը, այսինքն պատերազմական կաղերը անծանօթ են բոլորովին դուրսի համար: Գիտենք թէ Գերմանիա ունի «մշուշի միաւորներ», ժայթքոցներ, որոնք «մշուշ» կ'արձակեն քիմիկոս զինուորներու կողմէ: Բայց ոչ ոք գիտէ — բացի քանի մը բարձր դասու ղեկավարներէ - թէ Գերմանիա իրապէս նոր կազ մը հնարա՞ծ է թէ ոչ:

Գերմանիա շատ կարճ ժամանակի մէջ կրնայ պատերազմի դաշտ հանել երկու միլիոն մարդ, մարզուած կամ կէս - մարզուած: Նաեւ 800.000 զինուոր երեք ամիս վերջը : Սակայն այս զօրամասերը չեն կրնար այնպէս պատրաստուած ըլլալ, ինչպէս որ կը պահանջէ գերմանական ուսմունքը, ու անոնք պիտի չհաւասարին փրանսական զօրամասերուն :

Գերմանական ընդհանուր սպայակոյտը ռազմական կարողութեան առժնամեծ ազդակներէն մին կը հաշուէ: Զինուորական կցորդ մը Պերլինի մէջ կ'ըսէր թէ գերմ. ընդհանուր սպայակոյտը այնքան զինուորական հանճարներ ունի, եթէ պատահի նոյնիսկ որ իր ղեկավարներէն առանձնակ մը պակսին — ինչպէս օրինակ Զօր. Վէրներ Ֆոն Ֆրից կամ Զօր. Լուտվիկ Պէք, դարձեալ ան կը շարունակէ աւելի լաւ գործել քան որ եւ է ուրիշ բանակ :

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ.— Այս կազմակերպութիւնը բացառիկ ու յատկանշական երեւոյթ մը ունի Գերմանիոյ մէջ ասոր համար որ՝ օդանաւորդութիւնը եւ օդային վտանգի դէմ պաշտպանութիւնը կեդրոնացած են օդային նախարարութեան, այսինքն զօր. Կէօրինկի ձեռքը :

Անկարելի է որոշել գերմանական օդանաւերու ճշգրիտ քանակը: Գիտենք միայն թէ, 100,000 բանուոր շաբաթական 52 ժամ կ'աշխատին օդանաւային գործարաններու մէջ ու ամսական 2 — 300 սաւառնակ կը շինուին : Նախատեսուած պահեստի օդանաւերու թիւը 100 առ հարիւր կը հաշուին ծառայութեան մէջ գտնուող օդանաւերու հետ :

Կը կարծուի թէ Գերմանիա շատ մը գաղտնի օդակայաններ ունի անտառներու մէջ, որոնք խնամքով ծածկուած են, ինչպէս նաեւ զօրանոցներ որոնք վարագուրուած են ծառերով : Համիարներ՝ որոնք կիսագլան կառուցուած են, շուք չձգելու համար: Մրցասանդներ մոբէօոններու փորձի համար «տնձայն» սխտեմով վարդ մը տեղեկութեանց համաձայն, այս հօղամասերը տակէն յորդնելու դժուարութիւններ կան, ու հաղորդակցութեանց արահետները սակաւաթիւ են:

Օդանաւորդութեան տեղի հարցը լուծելու տեսակէտէն, ուրիշ որ եւ է եւրոպական երկիրէ աւելի Գերմանիոյ մէջ մեծ ճիգ կը թափուի:

Անոր օդային պաշտպանութիւնը եւ արհեստագիտական դպրոցները սքանչելի են :

ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՂ.— Գերմանիան պարտաւոր է մանաւանդ ապահովել Պալթիկի տիրապետութիւնը: Տանիմարքան եւ Նորվեկիան գիտեն այդ ու կ'ըսուի թէ համաձայնութիւն մը կնքուած է Գերմանիոյ եւ Տանիմարքայի միջեւ, որպէսզի թշնամութիւններ սկսած առեն Սքակէռաքը օգը հանուի Գերմանական նոր նաւերը այնպէս շինուած են, որ կրնան գործել բոլոր ծովերու վրայ, ամբողջ աշխարհի մէջ :

Գերմանիա կը տարածուի նոյնպէս դէպի Միջերկրական եւ կը թուի թէ խարիսխ նետել կ'ուզէ հեռաւորային Ափրիկէի կամ Սպանիոյ մէջ :

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԵՐՄԱՆԻԱ Կ'ԻՋՆԷ ԴԷՊԻ ՔԱՐԻՒՂԻ ՀՈՐԵՐԸ, ՄԻՆՉԵՒ ՊՈՒՔՐԷՇ ՈՒ ՄՈՒՍՈՒԼ

«Էքսէլսիօր»ի թղթակիցը կը գրէ փրակայէն —

Պատմագէտները, աշխարհագրութեան եւ զինուորական հարցերու մասնագէտները, երբ կը քննեն պատմութիւնը եւ նկարագիրը այն ռախական արշաւանքներուն, որոնց թատերաբեմ հանդիսացաւ Եւրոպան մինչեւ ԺԸ. դար, միաձայնութեամբ կ'ընդունին որ բոլոր այդ արշաւանքներուն պատճառն էր ... խոտը:

Թաթար, մոնկոլ եւ թրքական հորդաները, առանց խօսելու Փինիկեցիական ընտանիքին պատկանող այն բազմաթիւ ցեղախումբերու մասին, որոնք նետուեցան Եւրոպայի վրայ վերջին տասը դարերու ընթացքին, իբրեւ գործողութեան խարիսխ ընտրած էին դաշտերեան հովիտը: Որովհետեւ այդ հովիտին մէջ անոնք կը գտնէին ընդարձակ մարգագետիններ, որոնք կենսական արժէք կը ներկայացնէին հեծելազօրաց ձիերուն համար, Առանց հետեւակ եւ այրուձի բանակներու, ոչ կարելի էր յաղթել, ոչ ալ յառաջ խաղալ, իսկ առանց խոտի՝ այրուձին կ'անդամալուծուէր: Կարճ խօսքով, ձեռնարկելու համար Եւրոպայի գրաւման, արշաւող բանակին համար անհրաժեշտ էր, ամէն բանէ առաջ, տիրանալ Հունգարիոյ խոտաւէտ դաշտերուն:

Այժմ փոխուած է կացութիւնը : Այրուձին կորանցուց զինուորական գրեթէ ամբողջ կարեւորութիւնը այն օրէն ի վեր՝ երբ մեքենան եկաւ փոխարինել ձին: Աշխարհակալութեան մեքենան փոխուելով՝ փոխուեցան նաեւ աշխարհակալութեան սկզբնական նպատակները: Եւրոպական բանակները մեքենական ուժ առնելու, այնպէս որ չարժման մէջ դնելու համար այդ բանակները այս կամ այն ուղղութեամբ, անհրաժեշտ կը նկատուի ապահովել վառելանիւթի անոնց պահանջը, ինչպէս հին օրերու արշաւողները կ'աշխատէին նախ ապահովել խոտը:

Ահա թէ ինչպէս կը բացատրուի կարեւորութիւնը, զոր, ռազմագէտ ու տնտեսագէտ, Գերմանները կ'ընծային ձէթաւորական աւազանին յառաջխաղացութեան, առանցք մը որ կ'անցնի Ռումանիոյ եւ Մուսուլի քարիւղաբեր դաշտերէն:

Ներկայիս, 1,300 քիլոմեթր հեռաւորութիւն մը կը բաժնէ գերմանական օդանաւային կայանները ռումանական քարիւղաբեր դաշտերէն եւ 3,100 քիլոմեթր հեռաւորութիւն մը Մուսուլի հորերէն: Երբ գաւաթեան հողամասերու գրաւումը վերջ գտնէ, առաջին հեռաւորութիւնը նուազելով պիտի իջնէ 1,000 քիլոմեթրի: Իսկ երբ, անտեսական պատճառներով, Նոր Չեխոսլովաքիան հարկադրուի մտնել գերմանական առանցքին, 300 քիլոմեթրի միայն պիտի հասնի գերմանական օդանաւային կայաններուն հեռաւորութիւնը ռումանական քարիւղի հորերէն, որոնց այնքան աչք տնկած է Գերմանիա:

Ի՞նչ պայմաններու մէջ պիտի կատարուի այս «յառաջխաղացութիւնը դէպի քարիւղ»: Մինչ պիտի ըլլար կարծել թէ, իր վերջին յաղթանակներէն զինովցած, Գերմանիա պիտի մըտածէր անգամ մը եւս դիմել անակնկալներու եւ բռնի ուժի : Թէեւ ճիշդ է որ Գերմանիայէն ամէն բան կը սպասուի, բայց բաւական է ակնարկ մը նետել Կեդր. Եւրոպայի քարտէսին վրայ եւ քննել երկիրներու տնտեսական կացութիւնը, համոզուելու համար որ բռնի ուժի գործածութիւնը բացարձակապէս աւելորդ է, գէթ Նոր «Դրօշ Դէպի Արեւելք»ի առաջին հանգրուանին մէջ: Որովհետեւ նշաններ ցոյց կուտան թէ, այսուհետեւ Գերմանիա պիտի աշխատի «խաղաղ թափանցումով» մը իրագործել իր աշխարհատարած ձեռնարկները եւ խորտակել այն դիմադրութիւնը, զոր ցոյց կուտան զանուեբան պետութիւններ ընդդէմ գերմանական յառաջխաղացութեան դէպի քարիւղի հորերը, դէպի արեւելք:

X

Սկսինք Չեխոսլովաքիայէն

Գերմանիոյ թողած գաւառներ հողամասերը, երկիրը կը զրկեն արտածման յատուկ արտադրութեան ամէնէն կարեւոր կեդրոններէն: Արդարեւ, Պոհեմիոյ ամբողջ արտադրութեան հօթը տասներորդը կուգար այն գործարաններէն, որոնք կը գտնուէին Գերմանիոյ տրուած հողերուն վրայ:

Զխօսինք հանքածուխի հորերու մասին, որոնք կը գտնուէին Թէշէնի շրջանին մէջ, արդէն Լեհաստանի յանձնուած: Չեխոսլովաքիա միաժամանակ կը կորսնցնէ մեծ մասը այն հողերուն, որոնց արտադրութիւնը,— Lignite, graphite, երկաթեղէն եւայլն— կը ծառայէր իբրեւ նախանիւթ իր հիւսուածեղէնի, խեցեղէնի եւ քիմիական ճարտարարուեստին: Թէեւ ունի ճարտարարուեստական կեդրոններ Փրակայի շուրջ, Փիլզենի եւ Բրնոյի մէջ, այսուհանդերձ Չեխոսլովաքիա պիտի հարկադրուի արմատական կերպարանափոխութեան մը ենթարկել իր ընկերային եւ տնտեսական կառուցուածքը: Հոկտեմբեր 1էն առաջ, երկրին բնակչութեան 39,56 առ հարիւրը կը զբաղէր հողագործութեամբ, 33,87 առ հարիւրը ճարտարարուեստով, 10,60 առ հարիւրը առեւտուրով: Այսուհետեւ, նախանիւթի պակսելով, դժուար թէ նոյն ձեւով պահպանուի այս պատկերը: Կամայ թէ ակամայ, Չեխոսլովաքիան, որ ճարտարարուեստական երկիր մըն էր, պիտի դառնայ հողագործական երկիր: Արդ, հաշտարուած ըլլալով հողագործական երկիրներով, ինչպէս են Հունգարիան, Ռումանիան եւ Լեհաստանը, տրիպուած է իր արտադրութիւնները արտածել դէպի միայն Գերմանիա ; Միւս կողմէ, արեւմտեան պետութեանց, այսինքն Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հետ իր առեւտրական յարաբերութեանց զարգացումը պիտի կախում ունենայ մեծ մասամբ այն դիրքէն, զոր Գերմանիա պիտի բռնէ հանդէպ Չեխոսլովաքիոյ: Կարճ խօսքով, պիտի նշանակէր վտանգաւոր պատ[...] բանքներով սօրօրուիլ՝ ենթարկելով ալ նոր Չեխոսլովաքիան պիտի յաղթահարէ երկար ատեն դիմադրել տնտեսական այն ուժգին ճնշումին, զոր ահարկու դրացին պիտի չզլացէր գործածել իր վրայ: Արդ, տնտեսական ուրիշ երկիրէ մը կախում ունեցող այն կատարելութիւն վերջ ի վերջոյ հարկադրուած է հետեւելու նոր քաղաքական ուղղութեան մը, այսինքն թէ անհրաժեշտական է որ Չեխոսլովաքիա այսուհետեւ ուղէ կամ կարենայ արգելիչ պահապանի դեր կատարել քարիւղի ճամբուն վրայ.

**

Գանք Հունգարիոյ :

Երկրորդ ամբարտակ մըն ալ դիմադրութիւնը, որ Գերմանիա բաժնէ ռումանական քարիւղի դաշտերէն: Բայց Հունգարիա չի գտնուիր այն դիրքին մէջ, զոր Չեխոսլովաքիա բռնած էր հանդէպ Գերմանիոյ, Հունգարիա նպաստաւոր տրամադրութիւն ցոյց կուտայ Գերմանիոյ, կը գնէ իր արտածումներուն 48ը. Ուրեմն, հակառակ Մաճառներու հակագերմանական տրամադրութեանց, Հունգարիոյ ներկայիս ժամերը գործակցութիւն ցոյց կուտայ իր զօրաւոր դրացին. Այս առթիւ, չափազանց յատկանշական է հունգար երեսփոխանի մը գիրքին արտասանած ճառը, ուր կ'ըսէր թէ Հիթլէր ծրագիր մը մշակած է բաժնելու համար Հունգարիան, [...] ցոյց կուտայ թէ Պուտափեշտի քաղաքական մարդիկ այս ծրագիրը, որ ուրիշ առանց պիտի չունենար, բայց որ հունգարական ճարտարարուեստի կործանումը, եւ երկիրը պիտի վերածէր հակայ ագարակի մը, Գերմանիոյ՝ սնունդի համար, գործական արտադրութեանց կարիքները :

Հունգարիա անտեսապէս կախում ունենալով Գերմանիայէն, իր քաղաքականութիւնն ալ ազդուեցաւ անկէ. Սատոց խօսելու գէպքական սրբագրութեան մասին (չէ՞ որ Պերլինը եւ Պուտափեշտ միացած էին, Միւնիխի մէջ հայ, գերմանական պահանջներու դաշնագիրներու վերաքննութեան մասին), որոնք մասամբ մերժում առին Հունգարիոյ որ գիրք բռնէ Հռոմ - Պերլին առանցքին ի նպաստ, ոչ ոքի համար գաղտնիք է որ Պերլին մեծ ջանք կը թափէ Հունգարիոյ մէջ ... համար Գերմանիոյ քաղաքական ... փիլիսոփայական ուղեգծին վրայ: Սանտագէտներու կատարած հաշուարկներու համաձայն, Գերմանիա ծախսած է աւելի քան 10 միլիոն փենկէ (Ներկայ սակով 60 միլիոն ֆրանք) հիթլէրական քարոզչութեան համար Հունգարիոյ մէջ: Այս դրամը ... օգտակար ձեւով գործածուեցաւ, ... պէս ցոյց կուտայ թափը ազգային ընկերվարութեան չարժումին, այս վերջին ամիսներուն մեծապէս ... լացած էր: Թէեւ Իմրէտիի կառավարութիւնը, կոթնելով այն անհատ ... զինակցութեան, զոր կը վայելէ Հունգարիոյ մէջ խնամակալ Հորթի, մինչեւ հիմա կրցաւ ամբարտակ կանգնել ու արգիլել հանգիստանալ հիթլերիզմի բարձրացող ալիքներուն դէմ, բայց եւ այնպէս անուրանալի է ... ազգային - ընկերվարութեան ...

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՓԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

Օրիորդը ջահը ձեռքը կը շարժէր, աշխատելով անոր ծուխը նուազեցնել, մինչեւ որ տախտակները կրկին իրենց տեղերը տեղաւորուեցան: Ջահին լոյսին տակ անոր մազերը կը փայլէին եւ կը ցոլանային իր կապոյտ աչքերուն մէջ. ան կը նմանէր հին վէպի մը ոգիին որ ճամբայ կ'ելլէ սուրբ արշաւանքի մը համար:

— Հիմա խնդրեմ, բացատրեցէք ըսաւ ան, վերջին քարը տեղաւորած ատենն: Նախ, թէ ինչ տեսակ Ամերիկացիներ էք դուք: Ամէնքդ ալ այսպէս արտակարգ չէ՞ք եւ այս տեսակ բացատրութիւննե՞ր կը գործածէք:

— Ինչո՞ւ, նուազ զարնելու չափ ամերիկերէն չէ՞մ գիտեր, գիտել տըւաւ Ֆրէտ: Վայրկեան մը նստէք այս քարին վրայ եւ պիտի համոզուիք:

Աղջիկը նստաւ եւ մենք իր շուրջը հաւաքուեցանք: Քսան երկու քան երեք տարեկան հազիւ կար ան եւ անվախ ու վստահ երեւոյթ մը ունէր. բան մը որ ազնուական կիներու յատուկ է:

Ֆրէտ պիտի շարունակէր իր չաղակրատութիւնը, սակայն Ուիլ մէջ իյնալով.

— Ես Ուիլ Նէքսըն եմ, օրիորդ Վանոէյրմէն :

— Ո՞վ:

— Միսիոնի հիւանդապահուհին՝ օրիորդ Վանոէյրմէնը կը ճանչնամ:

— Այո, ձեզի խօսած է:

— Ֆրէտ Օքսը հոս...

— Այո, Անգլիացի են չէիք, գիտեմ: Ինչո՞ւ այդ աշխատանքը:

— Ատոնք երկուքն ալ Անգլիացի են:

—Այո, կը տեսնեմ. բայց ինչո՞ւ...

— Որովհետեւ որպէս լաւ Ամերիկացիներ ներկայանալով կը յաւակնինք հոս ողջ մնալ: Այս կողմերը անտառներուն մէջ գտնուող բոլոր անոնք որոնք Հայ չեն, մեռնելու սպառնալիքին ներքեւ կը գտնուին: Ենթադրելով որ կրնաք հոս եղած ըլլալ, ձեզ առնելու եկանք:

— Անշուշտ: Բայց ինչպէ՞ս գիտցաք:

— Երկար պատմութիւն է ատիկա: Նախ ձեզի ըսէք թէ ինչո՞ւ հոս էք եւ ինչո՞ւ բանտարկուած:

— Ամերիկա վերադառնալէ առաջ մէկ տարուան համար Մարաշի միսիոնարութեան տունը կ'երթայի, այն տեղ օգնելու համար: Տարսոնի մէջ ինծի ազդարարեցին որ այդ ճամբորդութիւնը կրնայ վտանգաւոր ըլլալ, բայց գիտնալով որ Մարաշի մեր միսիոնը մարդու շատ պակաս ունի, անոնց այդ խորհուրդին չանսացի: Առւկէ զատ ճամբորդութեանս ընկերանալու համար լաւագոյն մարդիկ ընտրեցի եւ ճամբայ ելայ: Տաճկական արտօնագիր մըն ալ ունէի, որ ահա հոս է, պառաւ ճամբորդելու համար, զոր Թուրքերը «թէզքէրէ» կը կոչեն: Այս պայմաններուն տակ չերթալս բացարձակապէս ծիծաղելի կը դառնար:

— Բացարձակապէս: Ձեր տեղը եղող ոեւէ կին ճամբայ պիտի ելլէր, համաձայնեցաւ Ֆրէտ :

— Ամէն պարագայի ես ճամբայ ինկայ: Գիշերները պառկեցանք այն Հայերուն տուները որոնք իմ հայ առաջնորդներուս ծանօթ էին. այնպէս որ ճամբորդութիւնս բնաւ դէւ չէր: Ամէն բան լաւ կ'ընթանար մինչեւ որ հասանք երկու ճամբաներու գիրար կտրած տեղ մը— եթէ կարելի է ճամբայ կոչել այդ այծի արահետները — ուր Մարաշի կողմէն եկող ձիաւոր երեք մարդիկ մեր դիմացը ելան: Անոնք այնքան արագ կը ձիավարէին որ դժուարաւ կեցուցինք գիրենք, հասկնալու համար թէ ի՛նչ պատահած էր որ այդքան արագ կը քշէին ձիերը : Անոնք սարսափահար ինծի ըսին թէ Մարաշի Թուրքերը Հայերը ջարդել սկսած են, եւ ինծի ալ լալով խորհուրդ տուին ետ դառնալ եւ փախչիլ :

— Ո՛ւր վազեմ, ըսի իրենց. Թուրքերը դիս պիտի չուզեն սպաննել:

— Այս խօսքերուս վրայ անոնք ըսկսան մտածել. իմ մարդիկս ալ անոնց մօտենալով անոնք սկսան այնքան արագ խօսիլ հայերէն լեզուով որ, ինծի համար մէկ բառ հասկնալը գրեթէ անկարելի դարձաւ: Ցետոյ երկնակամարին վրայ ծուխի ամպ մը մատնանիշ ընելով ըսին թէ ատիկա Մարաշի հայոց այրող տուներու ծուխն է որ կը բարձրանայ:

— Ինչո՞ւ միսիոնարութեան տան մէջ չապաստանեցաք, հարցուցի ես : Անոնք ինծի պատասխանեցին որ արդէն այդ չէնքերը պատսպարեալներով լեցուն էին:

— Եթէ անոնց պատմածները ճիշդ էին,— նկատեցէք որ ես չհաւատացի ատոնց— ուրեմն պատճառ մը աւելի որպէսզի ժամ առաջ հասնիմ եւ օգնեմ անոնց:

Ուստի ըսի իրենց ետ դառնալ եւ ինծի եւ իմ վեց մարդոց հետ գալ դէպի Մարաշ:

— Ի՞նչ պատասխանեցին անոնք, հարցուցինք երեքս միաբերան:

— Ձենդացին. ինծի բան մըն ալ չըսին: Թորհեցան թերեւս որ ապուշին մէկն եմ ես: Իրենք իրենց մէջ հինգ վայրկեանի չափ խորհրդակցեցան, առանց ինծի կարծիք հարցնելու եւ ծիու սանձէն բռնած անվերլծանելի ճամբորդութենէ մը յետոյ հոս բերին:

— Որպէս փրկագի՞ն պահեցին ձեզ:

— Բնաւ երբեք: Ինծի հանդէպ շատ ազնիւ վերաբերում ցոյց կուտան: Կարծեմ իրենց մտածումը այն է որ Թուրքերուն կողմէ խլուած իրենց կարգ մը կիներուն հետ զիս կարենան փոխանակել: Բայց աւելի զօրաւոր պատճառը սա է որ զիս ողջ պահելով իրենց բարեմտութեան ապացոյցը տան: Ձիս ուրիշ բանի համար եւս վար դրած են: Հոս ... սակ մը հիւանդանոց եմ ... Այս բլուրներուն վրայ ... հարիւրաւոր այրեր եւ կիներ ... ուրացած են. կիները ինծի ... խորհուրդ հարցնելու եւ խօսակցելու ... Հոս գրեթէ այնքան օգտակար ... անոնց, որքան եթէ Մարաշի մէջ ... լայի:

— Եւ հազիւ թէ, տեսնենք, ... ե՞րբ - քսան - քսանը մէկ - ... կու տարեկան էք, ըսաւ Ֆրէտ.

— Եղբայր տարիքէն եւ սեռէն ... խում ունի Անգլիոյ մէջ:

— Շարունակեցէք, պատմեցէք ... սաւ Ուիլ:

— Այլեւս ուրիշ ըսելիք ... Երբ նուազին կողմը ... կիները փորձեցին ինծի արգիլել ... գիտնալ: Ամերիկացիներու ... մացած էին եւ կը վախնային ... հետեւինք պիտի տանին:

(Շար.)

ՕՐՈՒԱՆ

Դէպի արեւելք…

Միւնիխի մէջ չորս ջոջերը ժողովի եկան. Արդիւնքը՝ փոքր Չեխոսլովաքիոյ պետութեան անդամահատումը։ որուն համար կ'ըսեն թէ ... կեանք մը կ'ապրի, — ոչ կը ... ոչ կը խմէ, ոչ ալ միս կ'ուտէ, ... իր մեծ մը գրածը ըրաւ, խօսքը ...

... գերման բանակները մտած ... Արդէն ... հողերը եւ հոկ- ... 10ին ապրուած են գլխաւոր ...։

... կանգ պիտի առնէ՞ ան, կամ ... է յաջորդ զոհը։ Ահա՛ հարցումը, ... կը կարդացուի բոլորի աչքերուն ... կամ շրթներուն վրայ։

... Գերմանիան մեծցաւ, միացուց իր ... սահմաններէն դուրս գտնուող մօտ 10 ... Գերմանացիները իրեն եւ դար- ... 80 միլիոննոց ամփոփ, միատարր, ... պետութիւն մը՝ միահեծան փո- ... կեդրոնական Եւրոպայի մէջտեղին ... ամբողջ հասակովը։

... ան կ'ուզէ կայսրութիւն ըլ- ... թէ մնալ իբրեւ մեծ պետու- ... մը միայն։ Գերման ժողովուր- ... տիրական Առաջնորդը ըլ- ... իր առաջնութեան — Գեր- ... կ'ըսեն թէ Աստուծմէ առա- ... է այս կոչումը — առաջին մասը, ... Վերսայլի հաշտութեան ... վերագրաւել Սարը, մի- ... Աւստրիան ու Զուտէթեան հո- ... Գերմանիան վերահաստա- ... ամբողջական մեծ պետու- թեանց չորքին առաջին անգը։

Կը մնայ առաջադրութեան երկրորդ մասը, — տիրանալ գաղթավայրերու, կայսրութիւն դառնալ, բաւարարութիւն տալ իր յաղթական ժողովուրդի հողի ու նախանիւթի ստիպողական պահանջներուն։

Նայեցէք Եւրոպայի քարտէսին վրայ զննող աչքերով, միտք բերէք Հիթլէրի հաւաստումը՝ թէ Եւրոպայի մէջ այլեւս պահանջներ պիտի չըլլան, եւ դուք պիտի համոզուիք, թէ Պերլինի սագի քայլեր նետող բիւրաւոր լեգէոններուն առջեւ ուրիշ ո եւ է հեռանկար չկայ… բացի խորհրդային երկրէն։

Վիլհէլմշթրասէ նստողները լաւ գիտեն, որ ծովերու վրայով դէպի Ասիա կամ Ափրիկէ թռիչք մը պիտի հանդիպի բրիտանական թշնամութեան, որ ձեռնտու չէ, դէպի Միջերկրական ասպարէզ մը պիտի ջղայնացնէ Հռոմը, ինչ որ երբեք բաղձալի չէ։ Հետեւաբար․

— Դէպի արեւելք՝ խորհրդային երկիր, ուր ուկրայնական դաշտերը առատ հացահատիկ ունին, ծով ունին, գաղթավայր դառնալու ամէն ցանկալի առաւելութիւնը ունին։

Հիթլէր, որ ծուխէն ու միսէն կը խորշի, թնդանօթի ամպայի ծուխ պիտի ժայթքէ կարմիրներու քթին եւ ապահովաբար պիտի չվարանի մարդկային մորթոտուած միսերը լեռնակուտակ դիզել, այս ճամբուն վրայ։

Մի՛ մոռնաք որ, Միւնիխի համաձայնութենէն ետքն ալ, ժուժկալ Հիթլէրը գերման կայսրութեան անժուժկալ պետն է։

ԱՍԱՏՈՒՐ

... մը կը ներկայացնէ այսօր ուժ մը, ... Հունգարիոյ քաղաքական վարիչ- ... պատրաստ են հաշուի առնել։ ... մասին, ոչինչ աւելի յատկանշա- ... է որքան հրաժարումը Ջօր. Քէ- ... — Թիչըրի, հունգարական ... պետը, որ քաշ- ... իր գրաւած դիրքէն, Պուտա- ... կառավարութեան ներկայա- ... ցուցիչներուն ու Հիթլէրի միջեւ Պերխթեսկատէնի մէջ տեղի ունեցած տեսակցութենէն քանի մը օր վերջ։ ... Իմրէդին, որ ներքին նախարար է, ... ինք կը համարուի հունգարական ... - ընկերվարութեան շար- ... ժումին ամէնէն զօրաւոր եւ ամէնէն ... հակառակորդները։

Դեռ կրնայինք յիշատակել ուրիշ ... եւս, ապացուցանելու հա- ... մար թէ Դանուբեան աւազանէն ներս գերմանական թափանցումը կը կա- ... տարուի արագօրէն, թէ Կեդր. Եւրոպայի պետութիւնները, տնտեսական ու քաղաքական պատճառներով, ի վիճակի չեն արգելք հանդիսանալու այդ ... Գրոհին։ Ինչպէս տե- ... սանք, ո՛չ Հունգարիան, ո՛չ ալ Չեխոսլովաքիան, չեն կրնար, իրենց սեփական ուժերով կասեցնել Գերմանիոյ յառաջխաղացութիւնը դէպի ռումանական քարիւղի հորերը, այսինքն դէպի նշանաւոր եւրասիական առանցքին հիւսակին ծայրը։ Ահա այդ իրողութիւնն էր որ պիտի ուղղութիւն տար Կեդր. Եւրոպայի քաղաքականութեան. այդ իրողութեան շուրջ միայն ... է բիւրեղացնել բոլոր ճիգերը, որոնք նպատակ ունին եւրոպական հաւասարակշռութիւնը վերահաստատել։

ԷՏՄՈՆ ՏԸՄԷԹՐ

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ՉԱՐՉԱՐԱՆՔՆԵՐ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՀԱՅ ԶՈՀԵՐ ԵՒ ԱՔՍՈՐԱԿԱՆՆԵՐ

Հայաստանի սահմանամերձ քաղաքէ մը կը գրեն մեզի, հոկտեմբեր 2 թուականով. —

Այսօր տեղս ժամանող նոր գաղթականներից մին պատահմամբ աչքէ անցուց «Յառաջ»ի թիւ 3841ի մէջ տպուած իմ տեղեկութիւնները եւ ըսաւ. — «Որչա՜փ ճիշդ են այս թերթին գրածները, եւ յարեց յուզմունքով.

… «Վերջերս տասնեակներով դէպի սպանդանոց են տանում. ոչ մի տեղեկութիւն մինչեւ օրս բանտարկուածներից, որոնց չարքում գտնւում են նաեւ կանայք։ Մի տիկին ութ ամսէ ի վեր հիւծւում է բանտում զոյգ երախաները քովը»։

Խարկովում հայկական ակումբը դեռ գոյութիւն ունի։ Ակումբի վարչութեան անդամներից աքսորուած են որպէս ազգայնական — «Դաշնակ» տասը տարիով Սիբիր Ռուսահպատակներ, Սարոյեան, Աւարոնեան, Վարդապետեան Կարապետ, Շահբազ, բոլորն էլ 25 — 30 տարեկան երիտասարդներ։ Բանտում չարչարանքից մահացել է տանկահպատակ Գարասարեան Գարեգին աղան։

Նոր եկողների թւումն է մի երիտասարդ, որ մէկ ամիս առաջ եղել է Երեւան, օգոստոսի վերջերը։ Նա պատմում է, որ Էջմիածնի ճանապարհը փակ է երթեւեկի, առանց արտօնութեան ոչ ոք չի կարող ներս մտնել։ Կաթողիկոսի խեղդամահ լինելը կարելի է լսել իւրաքանչիւրի բերնից։ Անյայտ է թէ Հայաստանի նորակոչ զինուորները Ռուսաստանի խորքերը ո՞ր կողմն են ղրկում։ *Ռուսական* զօրքը Մարգարայի կամուրջէն սկսեալ աչքի է ընկնում ամէն կողմ։

Նախիջեւանի շրջանի 24 նորակառոյց գիւղերից, որոնք լեցուած էին քիւրտ բնակիչներով, վերջերս բոլորն էլ տեղահանուած են եւ քշուած Ռուսաստանի խորքերը։

Վերջին ամսին՝ Սեպտեմբերին Երեւանից մինչեւ Խարքով բանտարկութիւնը դադրեցուցին։ Միայն հարցաքննութեան են ենթարկւում եւ աքսորում։ Մեծ մասամբ օտարահպատակներ են աքսորեալները։

Ռոստովի բանտում մահացել է Միհրան Խրանեանը։ Ողբացեալը մասնակցել էր Վանի ազատագրական կռիւներին։ Դեռ Դաւօի ժամանակի զինուորներից է, Իշխանի մտերիմ ընկեր եւ զինակից։ 1915ին գաղթած էր ընտանիքով Ռոստով, ուր բանտն էր ինկել Գէպէուի ձեռքով, բանտային խոնաւութիւնից սառում են ոտքերը եւ սաստնում է սրտի հիւանդութիւն։ Բանտային խցիկի մէջ հերոսաբար դիմադրում է դարչելի Գէպէուի քննիչին, որ սաստիկ ծեծում է։ Փոխադրում են հիւանդանոց, ուր մեռնում է իր ետին թողլով երկու աղջիկ եւ մէկ որդի, որոնք սեպտ. 20ին տեղս ժամանեցին, անտեղեակ իրենց հօր ողբերգական վախճանէն։— Օ.

ՆՈՐԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՍԻՒՆԱԿԸ

Մեր զինուորացուները

Անցեալ տարի բազմաթիւ հայ երիտասարդներ մեկնեցան, կատարելու համար զինուորական պարտականութիւնը զոր մեծ մայր Ֆրանսան կը պարտադրէր իրենց։ Այս տարի, բացի երիտասարդ զինուորացուներէ, կան տարէցներ ալ, որոնք թէեւ անցուցած են իրենց զինուորական տարիքը, սակայն երբեմն կը կանչուին, կատարելու 12, 18 կամ 24 ամիսներու ծառայութիւն։

Այսպէս կամ այնպէս, բազմաթիւ հայրենակիցներ ենթակայ են զինուորութեան, ինչ որ պիտի նպաստէ նոր գիտելիքներ սորվելու։

Զինուորը նախ հաւկան հիմքն է ինքզինքը պաշտպանելու եւ առաջին տարրը կազմակերպուած բանակի մը։ Բոլոր զինուորական հաստատութիւններուն նպատակն է զինուորներ պատրաստել, կարելի եղածին չափ լաւ։ Ցեսակը եւ որակը աւելի քան երբեք անհրաժեշտ են։

Նորագիրը, որ քաղաքային կեանքը կը ձգէ, հագնելու համար համազգեստ՝ տարիներու ընթացքին, բնականաբար զօրանոց կ'երթայ որոշ նախապաշարումներով, կարծելով թէ պժգալի պիտի ըլլայ իր նոր կեանքին մէջ։ Այս զգացումները, մեզի, հայրենազուրկներս համար, աւելի հատուկական կը դառնան, քանի որ հայրենիքէ զուրկ մնացած ենք եւ միայն հարեւանցի գաղափար մը ունինք զինուորական ծառայութեան մասին։ Ճիշդ է որ զինուորութիւնը դժուար ասպարէզ մըն է, բայց օգտակար եւ պատուաւոր ասպարէզ մը։

Զինուորը, պահակը եւ պաշտպանն է հայրենիքին, մարդը որ սահմանուած է իր արիւնով պաշտպանել սուրբ ժառանգութիւնը նախնիքներուն։

Բայց՝ զինուորը անհատ մը չէ միայն, այլեւ պարտականութեան մարդ մը, կիրթ, արթուն եւ ջանք, որ պատրաստ է զոհելու իր շահերը եւ իր կեանքը, հայրենիքի փրկութեան համար։ Զինուորը ինքն իրեն չի պատկանիր, այլ բոլորին, իսկ ամբողջութիւնը պարտականութիւններուն որոնց ենթակայ է, կը կազմէ «զինուորական ծառայութիւնը», ինչպէս կ'ըսէ բանաստեղծը։ Ծառայութիւնը նախ ընաւ գերութիւն չէ, ոչ ալ նուաստացում կամ ամօթ։ Զինուորութիւնը ազնիւ եւ պանծալի է, որովհետեւ պարտադրուած եւ ընդունուած է երկրի բարիքին համար։

Բանակը դպրոց մըն է առնութեան, որ կը նպաստէ բարւոքելու անհատը թէ ֆիզիքապէս եւ թէ բարոյապէս։

Ուրեմն պէտք է հաճութեամբ ընդունիլ զինուորական ծառայութիւնը զոր օրէնքը կը պարտադրէ։

Որքան գեղեցիկ պիտի ըլլար եթէ ուրիշին ծառայելէ առաջ, մեր հայրենիքին ծառայէինք։

Բայց, գացէք կատարեցէք այս վերջին ծառայութիւնը եւ վերադարձէք ողջ եւ առողջ, յաւագոյն օրերու հաւատքով։ Այն ատեն գոնէ պիտի կրնանք ըսել թէ ծառայեցինք երկրի մը, ուր հայրենիք բառը դեռ գոյութիւն ունի։

Լ. ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

ՁՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

∴ Ֆրանսայի մէջ հրապարակ պիտի հանուին նոր դրոշմաթուղթեր, Զինադադարի 20րդ տարեդարձին առթիւ, Նոյեմբեր 11ին։

∴ Աթէնքի Էսթիա թերթը կ'առաջարկէ մայրաքաղաքի փողոցներէն մէկուն անունը Չէմպըրլէն անուանել, անոր խաղաղութեան դատին մատուցած ծառայութեան համար։

∴ Մուսոլինի որոշած է յաջորդ ութ տարիներու ընթացքին շինել 60 [illegible] նաւեր, որոնց վրայ զետեղուած պիտի ըլլան 6 մատնաչափ մեծութեամբ թնդանօթներ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 Սեպտ.)։

— «Ո՛չ ոք գիտէ թէ ի՛նչ կը կատարուի մեր հայրենիքին մէջ, եւ մասնաւորապէս ի՛նչ վիճակի մէջ է Էջմիածինը։

Նորէն ամիսներ անցան ու այսպէս կոչուած կաթողիկոսական «տեղակալը» ձայն ծպտուն չի հաներ։ Կարճ միջոցներականով մը հաղորդելէ ետք Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի մահուան պարագաները, որոնք միշտ առեղծուածական կը մնան, Տեղակալին մեռանելիքներուն ժամուն եւ հարկադրաբար տուած կցկտուր բացատրութիւններէն ետքը մանաւանդ, Էջմիածինը լռած է։ Ոչ մէկ գիր, ոչ մէկ կոնդակ, ոչ մէկ հրահանգ, որ ցոյց տար թէ Էջմիածինը կանգուն է դեռ, իբրեւ աթոռ եւ կը շնչէ հոն, այսպէս կամ այնպէս, Ամենայն Հայոց հոգեւոր կեդրոնը։

Արտասահմանի թերթերու մէջ լուրեր շրջեցան անկէ առաջ, թէ կաթողիկոսական Տեղակալը Էջմիածին հրաւիրած է կաթողիկոսական նուիրակը՝ Գարեգին Եպիսկ. Յովսէփեանը։ Ամերիկահայ թերթեր գրեցին թէ նուիրակ սրբազանին ներկայութիւնը «անհրաժեշտ» նկատուած ըլլալով Էջմիածնայ մէջ, Գարեգին Եպիսկ. պատրաստութիւններ կը տեսնէ Եւրոպա եւ անկէ ալ Էջմիածին անցնելու համար։

Այս տեղեկութիւնները, որքան ալ անվաւեր նկատուէին մեզ համար, դարձեալ, յոյսի վերջին նշոյլ մը կը կարծէին թէ կերպով մը կը պահուի Էջմիածնայ Աթոռը եւ անշուշտ անոր գործերուն համար է որ կը հրաւիրուի Միաբանութեան ամէնէն հեղինակաւոր անդամներէն մէկը։ Այժմ, յոյսի այս վերջին նշոյլն ալ պէտք է մարած նկատել, քանի որ ինչպէս հաղորդեցինք քանի մը օր առաջ, Գարեգին Եպիսկ. «Առաջնորդ» ընտրուեր է Ամերիկայի Թեմին, ամերիկահայ «Երեսփոխանական ժողով»ին կողմէ։

Խնդիրը, այս պահուս այն չէ թէ Երեսփ. Ժողով մը որ ամերիկահայ պառակտուած Թեմին մէկ թեւը կը ներկայացնէ, իրաւունք ունի՞ «Առաջնորդ» ընտրելու, յանուն ամերիկահայ Թեմին։

Խնդիրը այն ալ չէ, թէ արդեօք յարմարագոյն ա՞նձն է որ ընտրուած է յանձին Նուիրակին, որ ծանր պատասխանատուութիւններ ունի այդ ողբերգական պառակտումին ոչ միայն չարունակման այլ եւ խորացման սեւ էջերուն։

Խնդիրը այն է, որ Էջմիածնայ Նուիրակը, որ առժամեայ պաշտօնով մը եկած էր արտասահման, կը մնայ ո՛ւր որ է. չի վերադառնար, ան ալ այն պիտի ատեն մը, երբ ամէնէն աւելի պէտք կայ իր ներկայութեան, եւ իր վերադարձը կրնար, գոնէ հաւաքականութեան մէկ մասին համար, հաւատք ու վստահութիւն ներշնչել Մայր Աթոռի կացութեան ու գոյութեան նկատմամբ։

Հետաքրքրական էր, թէ ամերիկահայ «Երեսփ. Ժողովը», նախ քան իր ձախող ընտրութիւնը, կարծիքն առա՞ծ էր Էջմիածնի. Էջմիածինը, եթէ դեռ կը շնչէ, հաւանութիւն տուա՞ծ է. եւ եթէ եղած են այս բոլորը ինչո՞ւ չեն հրապարակուիր, որպէսզի հայ ժողովուրդը իրազեկ դառնայ։

Անըմբռնելի կը թուի մեզի առաջնորդ ընտրել անձ մը, որ Գերագոյն Խորհուրդի անդամ է, որ «կը պատրաստուէր» վերադառնալ եւ որ յանկարծ կը մնայ Ամերիկա, առանց պաշտօնական թոյլտուութեան։

Լուռ են այս բոլորի մասին, ոչ միայն Էջմիածնի շրջանակները, եթէ կան դեռ, այլեւ արտասահմանի պաշտօնական եւ անպաշտօն շրջանակները. այսինքն՝ զոյգ պատրիարքութիւնները (Երուսաղէմ եւ Պոլիս) եւ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը, եւ յետոյ անոնք՝ որ կը յաւակնին իրազեկ ըլլալ Էջմիածնի ու Հայաստանի «անցուդարձերուն», լուրեր կը դարբնեն ու կը տարածեն, բայց իրողութիւններու առջեւ լուռ ու պապանձ կը մնան։

Արդ, դեռ երկա՞ր պիտի տեւէ այս լռութիւնը.

Արդեօք ժամանակը հասած չէ՞ որ գոնէ մեր պաշտօնական հաստատութիւնները միահամուռ կերպով միջոցներ ձեռք առնեն, դիմումներ եւ ձեռնարկներ կատարեն կացութիւնը ճշդելու եւ Էջմիածնայ մէջ տիրող պայմանները հայութեան առջեւ պարզելու համար։ Կա՞յ թէ չկայ Էջմիածին. եւ եթէ կայ՝ ի՛նչ կացութեան մէջ կը գտնուի ան։ Պէտք է որ գաղթահայութիւնը գիտնայ իրականութիւնը, որքան ալ դառն ըլլայ ան։ Պէտք է խզուի այն շղարշը, ժահացու լռութիւնը որ ամիսներէ ի վեր կը ճնշէ մեր հայրենիքին եւ մեր Աթոռին վրայ, այնքան եղերական դէպքերէն ետք։

Ի՛նչ բացատրութիւն ալ տրուի, աններողամտելի պիտի ըլլայ մեր անգործութիւնը կամ գլխահակ սպասումը։

Աշխարհ ալեկոծութեան մէջ է, քաղաքական դէպքերու դահավէժ ընթացքով, այո՛, բայց ճիշդ այդ պատճառով ալ պէտք է գիտնանք թէ հայ ժողովուրդի սիրտը, իր հայրենիքը, ու անոր կողքին՝ Մայր Աթոռը ի՛նչ կացութեան մէջ են։

Դատապարտելի պիտի ըլլար մեր ընթացքը. պիտի դառնայինք մենք ողորմելի ժողովուրդ, եթէ մեր պայուսր հաստատութեանց ու բազմադան կապերուն շնորհիւ ու յուզումը չկարենայինք հասնիլ իրականութեան։

Այս շահագրգռութեան մէջ, պարզ է բոլորին համար, ոչինչ չկայ անշըջահայեաց։ Որեւէ ժողովուրդ, որ մանաւանդ մեր կացութեան մէջ կը գտնուի, ոչ միայն իրաւունք այլեւ պարտականութիւն ունի գիտնալու իր սեփական գործերու վիճակը։

Անոյնութիւնը այս պահուս, ամիսներ ետք, արդէն իսկ պարտազանցութիւն է. անիրաւ ու անարդարանալի։

Պէտք է պատռուի այս ծանր լռութեան վարագոյրը»։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Ու Տնաւերենց Եւգինէն ալ, Վահէի մայրը ըսաւ միւսին աւելն կարեց անմիջապէս, զայն ծանր փորձանքէ մը ազատելով…. Հասկցաւ Վահէի միտքը, թէ անպայման մայրը ղրկած էր զինք, քանի մը աւելու Բեկցի Նէնէին։ Ու քանի որ, — «ինչ ըսաւ ես» ըսաւ, ոչ թէ իրեն, այլ Բեկցի Նէնէին կ'իյնար, Եւգինէն իր պարտականութիւնը կատարեց պատասխանելով.

— Հա, տունն էր, հիմակ չարտախն էր։ Գիտես թէ, վար՝ կէզարը (մառան) ինչպէս, ապլին աղ բերելու։

Այսքանը բաւական էր արդէն, որ Վահէն փութաց ըլլար թէ Բեկցի Նէնէն տունն էր։ Ու մանաւանդ վարը՝ կէզար, ու երբեք պիտի չառնէր Պէտպէնենց կալին գլխէն անդին անգամ, դէպի Ջնըաձոր։

Ի՞նչ բախտ, մտածեց Վահէն։ Ուրախացաւ ներքնապէս։ Եւգինէն իր կուժն առաւ ու մտաւ իրենց բակը։

Վահէն փութանակ դէպի Բեկցի Նէնէին դիմելու, ետ դարձաւ, ու շուտով ընկերներուն հասաւ Փոշենց կալին վերեւ։ Խնդալով առաջ վազեց, ու ընկերներուն դլուխը դարձուց դէպի Ջնըաձոր, Բէկցի Նէնէին ածուքին դին։ Այժմ բոլորն ալ ուրախ էին, որ Բէկցի Նէնէն տունն էր, ու իրենց ծրագիրը պիտի կրնային գործադրել….։

X

— Աղջի՛ հարս, Կասմեցի՛…

Բէկցի Նէնէն, վարի յարկէն վեր ելաւ տան մէջի սանդուխներով, ուր իջած էր մառան, ապուրին աղ բերելու։ Աստիճանի վերջին մասին վրայ, աչքերը չարտախէն դուրս՝ գիմացը նետելով նշմարեց, որ քանի մը փէտերու ծոպեր քշցնքերու հետ անհետացան Պէտպէնենց տան վերեւէն։ Այդ ճամբան դէպի Ջնըաձոր կը տանէր….։

Ան շուտով կասկեց, որ այդ անհետացողները — Պէտպէնենց տան վերէն — կամվարներ էին, ու կ'երթային Ջնըաձոր…։ Կարելի՞ բան էր, որ անոնք Ջնըաձոր երթային, ու առանց իր ածուքը մտնելու վերադառնային։

Մանաւանդ, ինչո՞ւ գետակ չէին երթար, վարի ճամբէն, ուր աւելի առատ էր ջուրը։ Ու կրնային նաեւ, իրենց եզներն ալ լողցնելով զովացնել, ու մաքրել անոնց վրայի մրեղները։

Ու Բեկցի Նէնէն, տակաւին ապուրին աղը ափին մէջ, փութանակ դէպի օճախ, ապուրին պտուկը դիմելու, արտօրանքով մօտեցաւ երկրորդ յարկէն տանիք բարձրացող «պատուհան»— աստիճանին։ Պարապ ձեռքը— մէկ ափին մէջ աղը կար ապուրին — կողքի փայտէ բազրիքին նետեց, ու լայն շունչ մը առնելէ ետք կանչեց ուժով,

— Աղջի՛ հարս, Կասմեցի՛…

Մեր էր Բեկցի Նէնէն։ Իր տարիքը որոշ չեմ գիտեր, բայց վեց տասնեակ մը տարիներ շալկած պէտք է ըլլար։

Ու, անոր համար դիւրին չէր գեղական բարձր յարկի մը քառակուսանջ նեղ աստիճանները վեր բարձրանալ շուտով։ Մանաւանդ որ, տակաւին նոր էր բարձրացած նոյնքան մը մառաններով աստիճանը, վարի յարկէն երկրորդ յարկ, ուր իջած էր մառան, կորկոտ ապուրին աղ բերելու։

Ու ան կը կարծէր որ, եթէ կանչէր հարսը, ձայնը աւելի շուտ կը հասնէր իրմէն, ու ան շուտով վար կ'իջնէր կալէն, ապուրին նայելու։ Ու ինքն ալ Ջնըաձոր կը փութար, կամվարներէն պաշտպանելու համար իր ածուքը։

Ձախը արձակելէ ետք, կը սպասէր «պատուհան»ին առջեւ, մէկ ոտքը առաջին մասին վրայ, ու մէկ ձեռքովն ալ միշտ բռնած բազրիքէն։ Ու անհամբեր կը սպասէր Հարս Կասմեցիին պատասխանին։

Բեկցի Նէնէն վայրկեանէ վայրկեան անհամբեր կը դառնար։ Գլուխը ետ դարձուց, ու անգամ մըն ալ աչքերը դէպի Պէտպէնենց կալին վերեւ նետեց, ստուգելու համար թէ, կամվարներուն քշցներն (մաստ) ու փէտերուն ծոպերը կ'երեւնայի՞ն տակաւին…։

Ջկային անոնք այլեւս։ Ճամբուն փոշիներն անգամ անհետացած էին։ Այդ կը նշանակէր թէ, բաւական ատեն անցած էր, ու անոնք մինչեւ հիմա հասած կ'ըլլային Ջնըաձոր։

Բեկցի Նէնէին ականջները տակաւին պատասխանի կը սպասէին Հարս Կասմեցիին, որ կ'ուշանար ու կ'ուշանար։ Իսկ աչքերն ալ մէկ օճախին վրայ եփուած կորկոտ ապուրի պտուկին կը նետէր, որու խուփին կէս բացուածէն պղպջակներ դուրս կ'ելլէին, կ'ուռէին, ու խուշրնալէ ետք, պայթելով կ'անհետանային, պտուկին փորն ի վար աղեղնաձեւ ճերմակ գիծեր չինելով։ Ու մէկ ալ դէպի այն ճամբուն կը նետէր, ուրկէ անհետացած էին կամվարները….։

Երբ կը նայէր ճամբուն կողմը,— որ ուղիղ իր ածուքը կ'երթար միտքը, աւերողութեններն աւելի անդին անցնելով կը յառաջանար արագ կերպով….։ Ղափտաններ կալին վերեւէն… Հողվրտիքին տակէն… Հողվրտիքին «ընդիր քինթէն»… Ու ահա կը հասնէր իր այնքա՜ն սիրելի ածուքը, ուր կամվար «չի ժմնողներ»ը ներս մտած կ'աւերէին….։

Ու ցնցուեցաւ։ Ինքզինքը հաւաքեց, ու երրորդ անգամ մըն ալ, այս անգամ աւելի ուժով, կանչեց Հարս Կասմեցիին.

— Աղջի՛ հա՜՜՜րս Կասմեցի՛…

— Ի՞նչ է, Բեկցի Նէնէ,— վերջապէս պատասխանեց հարսը։

Աղջի ի՞շ կ'ընես, չո՛ւշտ վար եկո…

— Բեկցի Նէնէ, կալը կու շրջիմ։ Ահա հիմա կուգամ։ Քիչ մնաց լմննալու։

— Աղջի չո՛ւշտ եկո կ'ըսեմ կու։ Թող կալը կիսատ մնայ։ Եկո որ ապուրին նայէ, հիմա ըն չի ժմնողները…

Խօսքը կիսատ ձգեց։ Դիմեց դէպի օճախ։ Ապուրին աղը պարպեց ափին մէջէն պտուկը։ Ժամանակ անգամ չունեցաւ խորհելու թէ, թերեւս այդ աղը շատ շատ էր ապուրին համար… Ատոր մասին մտածելու ժամանա՞կն էր։ Խոյացաւ սանդուխներէն վար։ Ու, արագօրէն— իր ուժին ներած չափով — սուրաց, անցաւ Գալ. Աղբիւրին առջեւէն։

Հարս Կասմեցին երբ վար՝ չարտախ իջաւ, տեսաւ Բեկցի Նէնէին աղ ուսը մինակ,— որ ձախէն քիչ մը բարձր էր…— ու մէկ ալ գլուխը, որոնք անհետացան շուտով Պէտպէնենց տան վերեւէն….։

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(5)

(Շար.)

տել եւ դաշնագիր մը ստորագրել Անգլիոյ եւ Արաբներուն միջեւ :

Կը յայտարարէ թէ այս պահանջներուն գոհացումը կը կազմէ միակ կարելի լուծումը տագնապին. այլապէս բոլոր արաբ ժողովուրդները պիտի երաւիրուին բրիտանական եղատակները եւ Հրեաները նկատել թշնամիներ, բոլոր տրամադրութեան հնարաւորութիւններով, — բնկերային, քաղաքական եւ տնտեսական :

Կը պահանջէ բոլոր արաբական երկիրներու կառավարութիւններէն ուժ տալ այս պահանջներուն, զանոնք հաղորդելով Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան: Կ'առաջարկէ միայն յանձնաժողով մը կազմել Գահիրէի մէջ, հսկելու համար այս որոշումներուն գործադրութեան :

*** Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց որ եւ է բանակցութիւն չկատարել Արաբներուն հետ, ցորչափ անոնք չեն դադրեցուցած ահաբեկչական գործունէութիւնը: Տիրող կարծիքը այն է թէ եթէ ապստամբութիւնը չդադրի անյապաղ, թշնամութիւնները պիտի ծաւալին, քանի որ Անգլիա նոր զօրագունդեր ղրկած է : Մարզպանը, որ Լոնտոն եկած էր, Պաղեստին պիտի վերադառնայ նոր լիազօրութիւններով :

*** Երեքշաբթի օր երկու բուռն ճակատամարտներ տեղի ունեցան անգլիական զօրքին եւ Արաբներուն միջեւ, մէկը՝ Երուսաղէմի հիւսիսային շրջանին, միւսը արեւմտեան մասին մէջ: Զօրսասմբեր նետուեցան Երիքովի ճամբուն վրայ, երբ կառքով կ'անցնէր Երուսաղէմի ոստիկանական տեսուչը :

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՆԵՂ ԿԸ ԳՏՆԵՆ ՍԱՆՃԱՔԸ

Սուրիոյ թերթերը կը գրեն. —

Թուրքերը գոհ չեն Սանճաքի հարցին մէջ իրենց գտած յաջողութենէն եւ Հաթայի ներկայ սահմաններէն: Անոնք կ'ուզեն որ ընդարձակուին Սանճաքի սահմանները ի վնաս Սուրիոյ եւ աւելի սանձարձակ ըլլան իրենց շարժումներուն մէջ :

Անտիոքէն եկած բարեկամ մը հաղորդեց թէ Թուրք եւ Ֆրանսացի սպաներ Անտիոքի մէջ ժողով մը գումարեցին՝ ճշդելու համար Սանճաքի սահմանները: Ժողովը, սակայն, չկրցաւ արդիւնաւոր դառնալ, որովհետեւ Թուրքերը պահանջած են սասնեակներով սուրիական գիւղերու կցումը Հաթայի: Անոնք առարկած են թէ անբնական են Սանճաքի ներկայ սահմանները եւ անհրաժեշտ է բարեփոխում մը :

Ֆրանսացիները ընդդիմացած են Թուրքերու պահանջներուն, աւելցուց մեր լաւատեղեակ բարեկամը, յայտարարելով թէ Թուրքեւֆրանսական վերջին համաձայնութեամբ ճշդուած են արդէն սահմանները :

Սպաները բաժնուած են առանց համաձայնութեան գալու : Ձենք գիտեր սակայն թէ մինչեւ ո՞ւր կ'երկարին Թուրքերու պահանջած սահմանները :

*** Անտիոքէն ղրկուած պաշտօնական տեղեկագիրներուն մէջ հետեւեալ ձեւով նկարագրուած է վատ յարձակումը, որուն ցած գնաց տեղակալ Շապօ . —

Տեղակալ Շապօ զօրանոցէն մեկնելով պաշտօնի կ'երթար կամուրջին միւս կողմը: Զօրանոցէն հազիւ հեռացած, կը հանդիպի քանի մը Թուրք զինուորներու, որոնք —հակառակ Ֆրանքեւթուրք համաձայնութեամբ ճշդուած պարտաւորութեանց — ոչ միայն չեն բարեւեր, այլեւ արհամարհական վերաբերում մը ցոյց կուտան : Քաղաքավարի գիտողութիւն մը ուղղելէ վերջ, տեղակալը կը շարունակէ ճամբան եւ կը հասնի քանի մը հարիւր մեթր հեռաւորութեան վրայ գտնուող կամուրջը :

Այդ միջոցին, Թուրք զինուոր մը եւ չաւուշ մը կը մօտենան տեղակալին եւ առանց բառ մը փոխանակելու կ'ապտակեն զայն : Տեսնելով որ ծանր միջադէպի մը պատճառ պիտի տրուի, տեղակալը կ'ուզէ խուսափիլ եւ կ'ուղղուի դէպի կամուրջ: Թուրք չաւուշը, սակայն, գոհ չի մնար Ֆրանսացի սպային պագարինութենէն եւ այդ վերաբերումը նախատինք կը նկատէ իրեն հանդէպ: Կը հանէ ատրճանակը եւ կը սկսի կրակել Շապոյի ետեւէն: Երեք գնդակները կը դպին անոր եւ կը փռեն գետին:

Ոճրագործ չաւուշը կը յանձնուի Թուրք զինուորական ատեանին:

ՀՈՒՆԳԱՐՆԵՐԸ ՆՈՐ ՀՈՂԵՐ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Գերմանիոյ տնտեսական տիրապետութիւնը Կեդրոնական Եւրոպայի մէջ

Հունգարական կառավարութիւնը գոհ չէ իր ստացած բաժինէն եւ նոր հողեր կը պահանջէ Չեխոսլովաքիայէն: Բանակցութիւնները անելի մը յանգած են: Հունգարական կառավարութիւնը կը հիմնուի 1910ի մարդահամարին վրայ, որուն համաձայն Հունգարները Սլովաքներէն աւելի են իր պահանջած շրջաններուն մէջ, իսկ չեխական կառավարութիւնը իր ձեռքն ունի 1930ի մարդահամարը: Հունգարները կ'ըսեն թէ Մեծ Պատերազմէն ի վեր բազմաթիւ ազգակիցներ Սլովաքիոյ միւս մասերը գաղթեցին, իրենց տեղերը ձգելով Սլովաքներու, Չեխերու եւ Գերմաններու: Իբրեւ միջին ճամբայ, Սլովաքները այժմ կ'առաջարկեն 1880ի մարդահամարը: Եթէ Հունգարիոյ պահանջները ընդունուին, միայն երկու միլիոն Սլովաքներ պիտի մնան Սլովաքիոյ մէջ, իսկ 750,000 ազգակիցներ պիտի մտնեն Հունգարիոյ տիրապետութեան տակ : Կան շրջաններ եւ քաղաքներ ուր Սլովաքները 60-90 առ հարիւր կը կազմեն: Հունգարիա այդ շրջանները կը պահանջէ ոչ թէ ազգագրական, այլ տնտեսական նկատումներով: Սլովաքները չեն ուզեր յանձնել նաեւ շրջան մը որ արմտիքի գլխաւոր աղբիւրն է ոչ միայն Սլովաքիոյ, այլեւ Պոհեմիոյ համար :

Բանակցութիւնները կը շարունակուին :

*** Գերմանական կառավարութիւնը սկսած է բանակցութիւններ վարել Չեխոսլովաքիոյ հետ, բարեկամական յարաբերութիւններ հաստատելու համար: Իր գլխաւոր պահանջներէն մէկն է բոլշեւիկեան կուսակցութեան լուծումը: Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը Պերլին կը սպասուի այսօր, հինգշաբթի:

Հոկտեմբեր 11էն սկսեալ գերմանական դրամը կը գործածուի գրաւեալ շրջաններուն մէջ, մէկ չեխական քրոնը հաշուելով 12 ֆէնինկ: Այս սակը նպաստաւոր է Զուտէթեան Գերմաններուն համար, քանի որ մինչեւ հիմա 8-60 մարք կը վճարուէր 100 քրոնի համար :

Գերմանիա այժմ տիրապետած ըլլալով Չեխոսլովաքիոյ վրայ, տնտեսական ազդեցութիւնը արագօրէն կը տարածուի հարաւային - արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Եուկոսլավիա միջոցներ կը խորհի, համայնավարական գործունէութիւնը սանձելու եւ ներգաղթը արգիլելու համար: Գերմանիա այսօր երրորդ տեղը կը գրաւէ Եուկոսլավիոյ մէջ, տնտեսական տեսակէտով, Անգլիայէն եւ Ֆրանսայէն վերջ, մինչ 1938ի սկիզբը 14րդ կուգար: Գերմանիա յանձն առաւ գնել Եուկոսլավիոյ հանքային արտադրութեան երկու երրորդը, որ կ'արժէ 932,000,000 տոլար, հինգ տարուան համար :

Հ. Յ. Դ.

Ժողով

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Զաւարեան» կոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ «Վռամեան», «Եփրատ», «Րգօ», «Սերէժնեան» եւ «Արգուտեան» խումբերու բոլոր ընկերները 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին իր Ակումբին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն :

Գրաւաւ

ՍԷՆ ՄԱՐԻՍԻ «Եառաւաչ» խումբի ընդհ. ժողովը 15 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական ծաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ :

Դասախօսութիւն

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆի դասախօսութիւնը 13 Հոկտ., Հինգշաբթի երեկոյ Café Cadetի վերնայարկը. Մէթրօ Cadet: Կը խօսի Գ. Վ. ԽՇԱՆԵԱՆ. Նիւթ՝ «ԱԶԳ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»:

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

«ՍԻՐՈՒՇ» ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ Տ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐՈՂ ՈՒԺԵՐՈՒ
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 15 ՀՈԿՏ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ
ՍԱԼ ՄԱԶԸՆԱՑԻ ՄԷՋ. 88 ՌԻՒ ՏՕՊԱՆԷԼ Մարսէյլ
16 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ սրահին մէջ. 10 ՊՈՒԼՎ. ՏԷ ՄԱՐԿՐԻԹ. Գաւառ

ԱՆԱՌԱԿ ԲԺԻՇԿԸ

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԻՐՔԻՊԱՇԵԱՆ եւ ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ:

ԹՈՒՂԹԱՏԱՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. Ժողովը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Երիմեան» սրահին մէջ: Կը հրաւիրուին բոլոր մարտիկները :

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Գ. Թրավէսեանի բնակարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13): Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ :

Հ. Թրավէսեան, Ե. Դանիէլեան Ս. Պապիկեան :

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Dessene — PARIS (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ընդհ. սպայակոյտի նախագահին՝ Զօր. Փէյեւի սպանութեան խնդիրը լրջօրէն կը զբաղեցնէ կառավարութիւնը: Զրոյցի մը համաձայն, ահաբեկիչը, Քիրով, որ վիրաւորուած էր, խոստովաներ է թէ 200 տոլար (40 անգլ. ոսկի) ստացած է զօրավարը սպաննելու համար: Քիրով մերժած է յայտնել իր մեղսակիցներուն անունները, միայն ըսած է թէ Մակեդոնացի էին : Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան :

ԻՏԱԼԻԱ չորս շոգենաւ ղրկեց Սպանիա, հետդարձէ պարպելու համար 10,000 կամաւորներ, ինչպէս խոստացած էր Անգլիոյ: Այս քայլը պիտի նպաստէ վաւերացնելու անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, մինչեւ նոյեմբեր :

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԷՇ, Չեխոսլովաքիոյ հրաժարեալ նախագահը, հաւանած է վերատեսուչ ընտրուիլ Կրակովի համալսարանին մէջ (Սկովաքիա): Նախորդ նախագահը 54 տարեկան է եւ ուսած է Փրակայի, Փարիզի, Տիժոնի եւ Լոնտոնի համալսարաններուն մէջ: Ամերիկայէն ալ պաշտօն առաջարկած են :

ՊԵԼԺԻՈՅ Ալպէռ գինուոր — Թագաւորին արձանին բացումը տեղի ունեցաւ երէկ, Քոնքորտի հրապարակին անկիւնը, մեծ հանդիսաւորութեամբ: Ներկայ էր իր որդին, Լէօփոլտ Թագաւորը, բազմաթիւ երեւելիներու հետ :

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ աշխատանքի ճակատին առաջնորդը, Տոքթ. Լէյ, որ Սոֆիա գացած եւ ունկնդրութեան ընդունուած էր Պորիս Թագաւորէն, Պուքրէշ գնաց, Պերլին վերադառնալէ առաջ :

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ Դաշնակցութեան ազգ. համագումարը վերջացաւ Լէոն Ժուհոյի վերադոյն կոչով, որ կը պահանջէր զոհողութիւններ կատարել, արհեստակցական միութեանց անկախութիւնը եւ միասնականութիւնը պաշտպանելու համար: Այս առթիւ չարադէտ համարելով Միւնիխի համաձայնութիւնը, առաջարկեց միջազգային խորհրդաժողով մը գումարել, Մ. Նահանգներուն մասնակցութեամբ. «այլապէս միակ պիտի մնանք» :

235 ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ձերբակալուած կամ բանտարկուած են վերջին մէկ շաբթուան ընթացքին: Առջի օր ոստիկանութիւնը հետապնդումներ կատարելով Փարիզի զանազան թաղերուն մէջ, ձերբակալեց ուրիշ 27 « անկանոն » օտարականներ : Մարսէյլի մէջ ալ ձերբակալուեցան 83 կասկածելի մարդիկ, մեծ մասով տնդացի :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը ցուցակագրած է ութսուն վեց անհատներ ու հիմնարկութիւններ, որոնք կը զբաղին օտար կառավարութեանց եւ առեւտրական մեծ տուներու պրոպագանտով եւ փոխարէն կը ստանան որոշ վճարում :

ԵՐԵՔ ԼՐՏԵՍՆԵՐ, որոնց երկուքը այր եւ կին են, դատապարտուեցան քանական տարի բանտարկութեան: Քսան տարի ալ իրաւունք չունին Ֆրանսա բնակելու: Տասը օր առաջ ալ բնտանիքի մը չորս անդամները դատապարտուած էին քանական տարուան, միեւնոյն յանցանքով: Բոլորն ալ ձերբակալուած էին գերմանական սահմանին վրայ :

Թէյասեղան

Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՕՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
16 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՑԱՆՈՒՆ Ճ. ՎԱՐԶՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿ. Ճ. ՄԻՍՍԱՔԵԱՆ
Ծանրոտ Միութիւնը կը բեմադրէ «ՄԱՐՄՍՑ ԹՈՐՈՍ», զաւեշտ
Գեղարուեստական բաժինին կը նուագէ Թախտա ԳԱՐԵԳԻՆ.
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 14 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 14 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ – 14e Année No. 3860

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱՆ Կ'ԵՓԻ ԻՆՔՆ ԻՐ ՄԷՋ

Պատերազմի մղձաւանջը հազիւ փարատած, հոսանքները նորէն իրար կը խաչաձեւեն, այս երկրին մէջ։

Անհաւասարակ շարք մը նոր երեւոյթներ, որոնք անգամ մը եւս կը հաստատեն թէ Ֆրանսա չէ գտած իր ներքին հանգիստը, առաւել վճռականօրէն գործելու համար միջազգային ճակատի վրայ։

Կարդացէք նախկին ռազմիկներու կոչը, որ պարզելով տնտեսական տագնապի մը զանազան երեսները, կը պահանջէ ազգային փրկութեան ծրագիր մը կազմել, մինչեւ 1940ի երեսփոխանական ընտրութիւնները։ Այս առթիւ ծրագիր մըն ալ մշակած են, եւ եթէ ներկայ խորհրդարանը մերժէ զայն, պիտի պահանջեն լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել, փոխանակ սպասելու մինչեւ 1940։

Առաջին անգամ չէ որ ասպարէզ կը նետուին նախկին ռազմիկները, իրենց տեսակէտները արժեցնելու համար։ Անոնք միշտ ալ պացուցած են իրենց ներկայութիւնը, պարբերական տագնապներու առեն։

Բայց, կը թուի թէ այս անգամ աւելի զօրաւոր է շարժումը եւ կը գտնուի աւելի նպաստաւոր պարագաներու մէջ. քանի որ խաղաղ մնացած էր պատերազմի պայթելուն եւ այս առթիւ անգամ մը եւս պարզուեցան Ֆրանսայի ներքին տկարութիւնները։

[illegible] պահն գալ, նախկին ռազմիկները ինքնավստահ կ'երեւան նաեւ իրենց ներկայացուցած համրանքով, — վեց միլիոն ընտրողներ՝ 11 միլիոնի վրայ։

Ուրիշ յատկանշական պարագայ մը,— ժողովրդական ճակատին հարճառումը, որուն առաջին պաշտօնական խոստովանութիւնը կը ներկայացնէ արմատականներու վարիչ մարմնին բանաձեւը։

Ձեւականօրէն, ճակատը կը տեւէ տակաւին, քանի որ պաշտօնական լուծում կամ խզում կատարուած չէ։ Իսկ իրականին մէջ, ճակատը շատոնց տեղի տուած է օրուան դէպքերու ճնշումին, քանի որ անոր երեք թեւերէն իւրաքանչիւրը կը նախընտրէ գործել համաձայն իր հայեցողութեան։

Այս պարագան յայտնապէս շեշտուեցաւ չեխական տագնապին առեն, երբ ընկերվարական կուսակցութիւնը իր անվստահութիւնը կը յայտնէր Պ. Տալատիէի արտաքին քաղաքականութեան նկատմամբ, իսկ համայնավարները խիստ վարկաբեկիչ պայքար մը կը մղէին, իրենց թերթերով եւ հրապարակային ժողովներով։

Ճեղքը աւելի խորացաւ, երբ, խորհրդարանի բացառիկ նիստին մէջ, ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, իսկ համայնավարները դէմ քուէարկեցին, կառավարութեան պահանջած լիազօրութեանց առթիւ։

Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր, համայնավարները այլեւս ալ ձախ չեն նայիր, հարուածելու, վարկաբեկելու համար Տալատիէի կառավարութիւնը, հրապարակաւ պահանջելով անոր հրաժարումը։

Պայքարին գլուխն անցած է կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէն, որուն ընդհ. քարտուղարը, Մորիս Թորէզ, բուռն ճառ մը կը խօսէր հոկտեմբեր 7ին, ձմեռնային մարզարանին մէջ, ամէնէն ծանր մեղադրանքներն ուղղելով։

Ինչպէս ամէն տեղ, Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութիւնն ալ նոր ազդանշան մը կը հնչեցնէ,— Չէմպըրլէն եւ Տալատիէ խորտակեցին խաղաղութեան ճակատը, օգնութեան թաչելու համար (ըսել կ'ուզէ օգնանաւով) Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի...

Թորէզն է որ կ'աղաղակէ, [illegible] բազմութեան մը առջեւ.

— «Միւնիխը հետեւանքն է 1936 մարտ 7ի, երբ Պ. Ֆլանտէն անձնատուր եղաւ Հիթլէրի առջեւ։

Միւնիխը հետեւանքն է ոչ-միջամտութեան չարաշուք նախաձեռնութեան զոր ստանձնեց մեր ընկերը՝ Լէոն Պլում։

Միւնիխը հետեւանքն է անշլուսին, Աւստրիոյ կցումին, որ կատարուեցաւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ հաւանութեամբ, թէեւ երկուքն ալ երաշխաւորներն էին Աւստրիոյ անկախութեան։

... Այո, այո՛, այո՛, դո՛ւրս Տալատիէ – Պոնէն, դո՛ւրս...

Մնացեալը ինքնին կը հետեւի,— քշել օրուան վարիչները, եւ հաստատել «կառավարութիւն մը որ արժանի ըլլայ Ֆրանսայի»։

Օրէ օր կը [illegible] այս ազդանշանը, եւ տակաւին առջի օր նոյն հոսանքին ճառախօսները կը թելադրէին չհնազանդիլ, եթէ կառավարութիւնը հարկ դատէր զինուորական նոր զգուշութիւններ ձեռք առնել։

Այս մթնոլորտին մէջ է որ, արմատական կուսակցութիւնը բացառիկ ժողով կը գումարէ, ճշդելու համար իր դիրքը։

Ո՞ւր կրնայ յանգիլ այս խմորումը։

Հարցումին պատասխանը գտնելու համար, անհրաժեշտ է պարզել այլապէս ուշագրաւ երեւոյթներ, մանաւանդ ընկերվարական կուսակցութեան դիրքը, որ կրնայ վճռական դեր կատարել։

Ուրիշ ազդակ մը եւս, Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը, կոչուած է ազդելու կացութեան վրայ, իր հինգ միլիոն կազմակերպուած անդամներով։

Այդ կազմակերպութիւնը դեռ նոր գումարեց իր ազգային խորհուրդը, եւ որուն ճառախօսները արհեստակցականէն աւելի քաղաքական հոգերով զբաղեցան, տեսակէտներ պարզեցին եւ պահանջներ դրին։ Այս առթիւ քուէարկուած բանաձեւն ալ ինքնին ազդանշան մը կը կազմէ, թէ ներքին եւ արտաքին գործունէութեան տեսակէտով։

Այսպէս կամ այնպէս, Ֆրանսան կ'եփի ինքն իր մէջ, շատ աւելի փափուկ պայմաններու տակ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՐՇԱՒԸ ԴԷՊԻ ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Պերլինի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ. 12).

Թէեւ տնտես. նախարարութեան պատոյտին առաջին փուլը զուգադիպեցաւ Չեխոսլովաքիոյ տագնապին եւ այս պատճառով արժանի արձագանգը չգտաւ մամուլին մէջ, բայց այժմ արդէն պարզ է, որ անոր առաքելութիւնը նախաբան մըն է գերման տնտեսական գերակայութեան հաստատման՝ Հարաւէն Սեւ Ծով։

Երբ Հէր Ֆունք մեկնեցաւ Պերլինէն սեպտեմբեր 18ին, Կոտըսպէրկի խորհրդակցութիւնը տակաւին կատարուած չէր Հիթլէրի եւ Չէմպըրլէնի միջեւ։ Բայց իրեն տրուած հրահանգը հիմնուած էր այն հաւանականութեան վրայ, թէ Գերմանիա շուտով պիտի գրաւէ տիրական դիրք Գոհեմիոյ եւ հետեւաբար կեդրոնական Եւրոպայի վրայ։

Զուտէթեան հողամասերու գրաւումով այժմ Գերմանիա ի վիճակի է զօրացնելու իր քաղաքական ու տնտեսական ճնշումը հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի վրայ, որովհետեւ Չեխոսլովաքեան ճարտարարուեստի մրցակցութիւնը վերջ գտած է։

Այստեղ լուրջ սպառնալիք չեն նկատեր անգլօ-ֆրանսական տնտեսական հակայարձակողականը, որ տեղի կ'ունենայ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն վարկեր բանալու ձեւով, որպէսզի իրենցմէ ապրանք գնեն։ Անգլիա կրնայ պարբերաբար ցորեն գնել Ռումանիայէն, բայց Գերմանիան է որ ի վիճակի է առեւտրական դաշինք կնքելու եւ ամէն տարի կանոնաւորաբար անկէ գնելու երկրագործական արտադրութիւններ։

Եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա շարունակեն փորձել «գողնալ» այն առեւտուրը, որ, ըստ գերման հայեցողութեան, կը պատկանի գերման պետութեան, Գերմանիա մէկ երկու տարուան ընթացքին ի վիճակի պիտի ըլլայ, արեւմտեան սահմանագլուխի վրայ իր ամրութիւնները աւարտել ետք, յայտարարել այն վարդապետութիւնը, թէ կեդրոնական եւ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի առեւտուրը բացառապէս իրեն կը պատկանի։

Հէր Ֆունք իր ճամբորդութեան առաջին մասը անցուց Պելկրատի մէջ։ Ան մեկնեցաւ կազմելէ ետք խառն կոմիտէ մը, որ պիտի մշակէ գերման-եուկոսլաւ նոր դաշնագիրը։ Այս դաշնագրով Գերմանիա գրեթէ մենաշնորհը պիտի ստանայ Եուկոսլաւիոյ ներածումին եւ արտածումին։

Գերմանիոյ նուաճողական մտադրութեանց թափանցել կարենալու համար բաւական է յիշել այն ճառը, զոր խօսեցաւ Հէր Ֆունք Պելկրատի մէջ։ Ան պատկերացուց այն հսկայական ծրագիրը, ըստ որու պիտի վերակառուցուի Եուկոսլաւիոյ հաղորդակցութեան ցանցը եւ զարկ պիտի տրուի երկրագործական արտադրութեանց, Գերմանիոյ անմիջական համագործակցութեամբ։

Կը մնայ տեսնել, թէ ինչքան ուժեղ պիտի բախին գերման եւ իտալական շահերը Պալքաններու մէջ։ Այստեղ որոշ կասկած կայ, թէ Իտալիա կը պաշտպանէ Լեհաստանի ու Հունգարիոյ սահմանակցութիւնը, որ կրնայ Պալթիկէն մինչեւ Ադրիական ծով ուղիղ գծով պատնէշ քաշել գերման տնտեսական ծաւալականութեան առջեւ։

Քանի որ Գերմանիա ընդհանուր ծաւալականութեան ծրագիր կը հետապնդէ, ուստի հաւանական է որ ժամանակաւորապէս հաշտուի արդիւնքը Իտալիոյ հետ բաժնելու մտածումին հետ։ Բայց անգամ մը որ Գերմանիա տեղաւորուի, այնուհետեւ ասպարէզ պիտի չթողու որ եւ է մրցակցութեան։

Հէր Ֆունքի մեծագոյն յաղթանակը եղաւ այն համաձայնագիրը, զոր կնքեց Էնգիւրիի մէջ եւ որուն համաձայն Գերմանիա 12,500,000 սթերլինի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ՝ ճարտարարուեստական ու զին. պէտքերը զարգացնելու համար։ Պերլինի առեւտրական շրջանակները կը կարծեն թէ միւս երկիրները, ուր պիտի այցելէ Հէր Ֆունք, շատ աւելի դիւրաւ պիտի իյնան Գերմանիոյ գիրկը, քանի որ Թուրքիան, ուր անգլիական ազդեցութիւնը գերակշիռ էր, տեղի տուաւ։

Երբ մօտիկ ապագային Թուրքիոյ տնտեսութեան նախարար Շաքիր Քէսիպիր այցելէ Պերլին, իրեն ցոյց պիտի տան ռազմական ու ճարտարարուեստական գլխաւոր հաստատութիւնները, եւ վերջնական կարգադրութիւն պիտի ընեն վերոյիշեալ վարկի մասին։

Էնկիւրիէն վերջ Սոֆիա, յետոյ Պուքրէշ եւ Աթէնք

Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունք Փոլսէն Սոֆիա հասնելով երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետին հետ։

Փոլսէն մեկնելէն առաջ նախարարը յայտնեց, թէ հրաւէր ըստացած է ռումէն եւ յոյն կառավարութիւններէն այցելելու Պուքրէշ ու Աթէնք։ Ինք ուրախութեամբ ընդունած է այս հրաւէրները, բայց յետաձգած է այցելութիւնը, որովհետեւ նախ կ'ուզէ Պերլին վերադառնալ։

Հէր Ֆունք Սոֆիայէն անմիջապէս պիտի անցնի Պերլին, ուր կարգ մը խնդիրներ ծագած են, Զուտէթեան հողամասերու գրաւումով։

Հէր Ֆունք յայտարարեց, թէ գերման-պալքան տնտեսական յարաբերութիւններու կանոնաւորումը տեղի պիտի ունենայ փոխադարձ դաշնագիրներով, որոնք հիմնուած պիտի ըլլան արտա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՌՈԴԸՐԹ ՔՈԼԷՃԻ «ՓԻԼԱՒ»Ը ԵՒ ՓՐՈՖ. ԱԲՐ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

Պոլսոյ թերթերէն ցաւով կ'իմանամ թէ հոկտեմբեր 7ին մեռեր է փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեան, բազմավաստակ ուսուցչապետը։

Ծնած՝ 1855ին, եւ հիւանդ՝ երկար ատենէ ի վեր, քանի մը տարի առաջ փարիզ ալ եկած եւ գործողութեան մը ենթարկուած էր։

Բայց ես իր կենսագրականը չէ որ պիտի ներկայացնեմ այստեղ։

Ոչ աշակերտ եղած եմ իրեն, ոչ ալ ընթերցող՝ իր փիլիսոփայական եւ հոգեբանական ուսումնասիրութեանց։

Իրեն հետ առաջին եւ վերջին հանդիպումս եղած է արկած մը, որ կրնայ... եղերական – կատակերգական կոչուիլ։

1915ին էր, ընդհանուր ձերբակալութիւններէն անմիջապէս վերջը։

Օրուան հետապնդումներէն խուսափելով, անցեր էի Բերա։ Ընկերներս ամէն գիշեր տեղ փոխել կ'աշխատէին, ցնոր տնօրինութիւն։

Գիշեր մըն ալ ինքզինքս գտայ Ռոպըրթ Քոլէճի ընդարձակ ճաշարանը, ուր կը ծառայէր մեր Արփիարը, այժմ Անթուվիլ։

Կարծեմ ժամը տասն էր, եւ մարդ չկար ճաշարանին մէջ։

Արփիար փառաւոր փիլաւ մը եւ ուրիշ ուտելիքներ շարած՝ սեղանին վրայ, կը խնդրէր որ շուտ վերջացնեմ։

Մէկ ալ նայուէն՝ սրահին մէջ երեւցաւ դէմք մը, զոր մէկ-երկու անգամ հազիւ տեսեր էի։

Փրոֆէսէօր Աբր. Տէր Յակոբեանն էր։ Սեղանին մը առջեւ նստած՝ կը պատրաստուէր ճաշել ուրիշի մը հետ։

Մեր աչքերը իրարու հանդիպեցան։ Ուսուցչապետը, միշտ ժպտուն, կարծես հանդարտութեամբ կը թարթէր գլխը, իբրեւ հաճոյական բարեւ մը։

Դո՞ւ միայն կաս յերուսաղէմ։

Քանի մը վայրկեան վերջը Արփիարը եկաւ, քիչ մը գունատ, եւ բանիր մը փափսաց ականջիս։

Փիլաւը կէս ձգելով, հեռացայ իրմէն։ Անցանք ոլոր-մոլոր նրբանցքներէ, դէպի աջ, դէպի ձախ, ա՛յս կողմէն, ա՛յն կողմէն,— եւ առաջնորդուեցայ թաքստոց մը, չեմ գիտեր ո՛ւր։

Ամէն պարագայի մէջ, Քոլէճը եւ փրոֆէսէօրը ազատած էին մեծ «փորձանք»է մը։

Մտածումս անմիջապէս գնաց Արփիարին։ Հապա եթէ ա՞ն փորձանքի հանդիպած ըլլար, իմ պատճառով...

Բարեբախտաբար կարգ մը ձեւ եր «միջադէպ»ը։ Եւ փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեան, միշտ զգոյշ եւ բարեմայն, ծայրայեղութեան չէր գացած։

Քանի մը տարի վերջը, 1919ին, այս խելօքիկ մարդն էր որ պատգամաւոր ընտրուեցաւ Փարիզի Ազգ. Համագումարին, պաշտպանելու համար հայկական պահանջները։

Հանգիստ իր... հեռատեսութեան։

• ՎԱՀԷ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆ ԱՐԿԱԾԸ

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, հրդեհ մը անգործածելի դարձուցած է Հայրենիքի խմբագրատունը (Պոսթըն)։

Թերթը լոյս տեսած է Սեպտ. 30ին, արկածէն քանի մը ժամ առաջ։ Ցաջորդ համարը հրատարակուած է հոկտեմբեր 4ին, միայն երկու էջ։ Խմբագրատունը առժամապէս փոխադրուած է Նախորդ շէնքին մօտ, Կ. Խաչի գրասենեակին կից։

Պ. ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՀԵՐՔՈՒՄԸ ԳԱՂՏՆԻ ՏԵՂԵԿԱԳՐԻ ՄԸ ՄԱՍԻՆ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան ազգային կոմիտէի վերջին ժողովին մէջ, ընդհ. քարտուղարը, Պ. Լէոն Ժուհօ, հետեւեալ պատմութիւնը պատմած էր, Պ. Տալատիէի հետ եղած խօսակցութեան մը առթիւ.

«Խօսակցութիւնը դարձաւ Չեխոսլովաքիոյ վրայ եւ Պ. Տալատիէ ըսաւ մեզի. – «Այո՛, դաշնագիրներով կապուած ենք Չեխոսլովաքիոյ հետ, բայց դաշնագիրները ենթակայ են մեկնութեանց»։ Ես պատասխանեցի.— «Ֆրանսա մեկնութեան չենթարկեր իր ստորագրութիւնը»։ Այն ատեն վարչապետը ըսաւ ինծի.

— «Լսեցէք, ձեզի պիտի կարդամ զօր. Կամլէնի մէկ տեղեկագիրը»։

«Տեղեկագիրը սեղանին վրայ էր եւ կարդաց առաջին էջը, որ կ'եզրակացնէր — աւելի ճիշդ կը հաստատէր — այն դժուարութիւնները ուր կը գտնուէինք, իբրեւ հետեւանք Սարի շրջանին Գերմանիոյ միացման, Հռենոսեան շրջանին վերազինման եւ Աւստրիոյ կցման։ Սպարապետը կը բացատրէր այս բոլոր դժուարութիւնները։ Այն ատեն ըսի վարչապետին.— Մենք ալ գիտենք այդ դժուարութիւնները. չկայ մէկը, ինչքան ալ անտեղեակ ըլլայ, որ չըմբռնէ ներկայ դժուարութիւնները, Չեխոսլովաքիոյ օգնութեան հասնելու համար։ Բայց, ի՞նչ կ'ըսէ Զօր. Կամլէն իր եզրակացութեանց մէջ»։ Եւ մեզի կարդաց եզրակացութիւնները, որ կ'ըսէին.— «Հակառակ այս բոլոր դժուարութեանց, պէտք է միջամտել»։

Այս պատմութիւնը նոյնութեամբ հրատարակուած ըլլալով Աշխատանքի Դաշնակցութեան օրկանին մէջ, վարչապետութիւնը անմիջապէս մամուլին յանձնեց պաշտօնական զեկոյց մը, որ «բոլորովին անճիշդ» կը հռչակէ Պ. Տալատիէի վերագրուած խօսքերը։

2,300,000,000 ֆրանք եւս ազգ. պաշտպանութեան համար

Նախարարական խորհուրդը 2,300,000,000 ֆրանքի բացառիկ վարկ մը սահմանեց ազգ. պաշտպանութեան, չորեքշաբթի օրուան նիստին մէջ։ Այս գումարէն 1,420,000,000 ֆրանքը պիտի գործածուի բանակին եւ օդանաւային ուժերուն համար, իսկ 887,500,000ը օդատորմիղին համար։

*** Նախարարական խորհուրդը նոյն նիստին մէջ նշանակեց հետեւեալ դեսպանները, սպասելով պատկան կառավարութեանց հաւանութեան,— Հռոմի համար՝ Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ (Պերլինի դեսպանը), Էնգիւրիի համար՝ Պ. Մասիլի, արտաքին նախարարութեան քաղաքական գործերու վարիչը, Պերլինի համար՝ Մոսկուայի դեսպանը, Պ. Քուլոնտր։

ՔԻՆՈՒՈՐԻՆ ՑՈՒՑԱՏԵՏՐԸ

ՌԱԶՄԱԿԱՌՔԵՐԸ ԿԸ ԹԱՒԱԼԻՆ..

(Բ. եւ վերջին մաս.

ԻՏԱԼԻԱ

Գերմանիոյ նման, Իտալիա եւս հերոսական աշխատանքի լծուած է, իր պէտքերը հոգալու, ու իրեն համար անկախ կեանք մը հիմնելու։

Գարդ կ'երեւի թէ Իտալիա ստիպուած է 70 առ հարիւր քարիւղ ներածել, կենսական խնդիր՝ պատերազմի համար։ Իտալիա զայն կը ստանայ արեւելեան Միջերկրականէն, ու իրեն անհրաժեշտ նախնական նիւթերէն կը պակսին 14 տեսակ։

Կը կարծուի թէ հոն 1200 գործարաններ անդադար կ'աշխատին պատերազմական պիտոյքներուն համար։ Իտալիան ի վիճակի է իր գործարաններու միջոցաւ պարենաւորելու իր բանակն ու նաւատորմիղը։ Իտալիոյ մէջ այժմ կը շինուին նաեւ տեսողական գործիքները, լուսարձակ եւն., զորս քանի մը տարի առաջ ստիպուած էին գնել Գերմանիայէն։ Բացի այդ իր «պատժարկութեններ» ի վեր, Իտալիա կեդրոնացուցած է ստորերկրեայ հսկայ մթերանոցներ քարիւղի եւ երկաթեղէնի, ըստ Մուսոլինիի՝ «քանի մը տարուան համար», ինչպէս նաեւ մանկանէզ, ալիմինիոմ եւ անագ։

Անցեալ տարի Հոկտեմբերին Իտալիա Լիբիայի մէջ ունէր 30 — 33,000 զինուոր եւ 200 սաւառնակ մարաջախտ Պալպոյի հրամանատարութեան տակ։ Կը կարծուի թէ այժմ այդ ճակատին վրայ ընդամէնը 50—60,000 մարդ կը գտնուի։

Վերջերս Լէրոս կղզիի մէջ հաստատուած է ծովային եւ օդային խարիսխ մը։

Կարմիր ծովու մէջ կը ծրագրուի հիմնել ծովային խարիսխներ Էրիթրէ եւ Ասսապ, ուր արդէն օդային լաւ կազմակերպուած կայան մը կայ։ Ասոնց համար ծախսուելիք գումարը կը նախահաշուի 100 միլիոն լիր։

Հակօդային պաշտպանութեան համար Իտալացիներ կը գործածեն 75 միլիմէթրնոց, ինչպէս եւ զոյգ խողովակով լաւ թնդանօթ մը 37 միլիմէթր 54 — Գրիտայի նմոյշ։ Այդ նպատակով մարզուած են միաժամանակ կանոնաւոր զօրամասեր, ինչպէս նաեւ սեւ շապիկաւորները։

Այն կարծիքը կը տիրէ թէ, մարաջախտ Պատոլլիոյի հրամանատարութեան տակ գտնուող իտալական ընդհանուր սպայակոյտը գերմանականէն եւ ֆրանսականէն անմիջապէս վերջը կուգայ։

Օդային ուժը.— Նկատելի է նաւագնդերու եւ նիւթեղէնի զգալի յաւելում մը։ Օդային վարժարանը մտնող աշակերտներու թիւը կրկնապատկուած է եւ 1938ի պիւտճէն (1,019,330,000) 230 միլիոնի յաւելում մը ունի անցեալ տարուան վրայ։ Ընդհանուր առմամբ ծրագրուած է 1940ին ունենալ 1937ի կրկնապատիկը։ Իտալիա կը յուսայ ունենալ այդ ժամանակ 4100 օդանաւ առաջին գծի վրայ։

Օդաչուները հաւանաբար նոյնքան լաւ չեն որքան իրենց գործիքները, հակառակ անհատական կամ խմբական թռիչքներու (Պալպոյի արշաւը)։

Ծովային.— Համաձայն ծովակալ Բամփանոյի պահանջին «Ովկիանոսային քաղաքականութիւնը» արդիական կառուցում կը պարտադրէ։ Ցայտնի է թէ Իտալիա իր հայեացքը ուղղած է Միջերկրականի աւազանէն անդին, երբ նկատի առնենք իր շինած հսկայ մարտանաւերը (35,000ական թոննոց)։

Ականակիրներու ճիշդ թիւը չի գիտցուիր, բայց շատ ալ բարձր չի թուիր։ Իմացայ թէ հազիւ 25 — 30 հատ գոյութիւն ունի արդիական նըմոյշներէն։

Անոր մէկ ձեւը «516», գրաւանուի մը կը նմանի։ Ունի 1000 ձիու ուժնոց օդանաւային երկու մօթէօռներ, 47 հանգոյց արագութեամբ։ Իսկ իր վառելանիւթի պահեստը 320 քիլոմէթրնոց շրջան մը կ'ապահովէ իրեն։ Ներսը 2 հատ 450 միլիմէթրնոց ական ունի որոնց իւրաքանչիւրի ծայրը զետեղուած է 110 քիլօ պայթուցիկ նիւթ։ «516»ը կը կրէ նաեւ 6 ընդծովեայ ռումբեր եւ 13 միլիմէթրնոց գընդացիր մը՝ ընդունակ կրակելու հորիզոնական կամ ուղղաձիգ վիճակի մէջ։

Նաւազները 9 հոգիէ կը բաղկանան, ստորադաս սպայի մը հրամանատարութեան տակ։

Նաւազները մարզուած են ամէնէն յանդուգն ու խիզախ գործերու համար։ Անոնք ընդունակ են ամէն տեսակ քաջութեան եւ անձնուիրութեան։

Խ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ներկայ Ռուսաստանը ոչ Աստուած կը պաշտէ եւ ոչ մարդը։ Ան կ'երկրպագէ Կարմիր Հրապարակի դամբարանին մումիային։ Անոր նոր տէրերը կ'ըմբռնեն թէ վաղուան պատերազմը կրնայ «գաղափարական» պատերազմ մը դառնալ, իսկ համայնավարութեան խորտակումը՝ նոր խաչակիրներու նշանաբանը։

Ռուսիա գլխաւորաբար պէտք ունի ձգախէժի եւ «անթիմոնի», զոր կը ստանայ դուրսէն։ Ան կը ներածէ նաեւ քարիւղ եւ Էսանս, որովհետեւ իր արտադրութեան աղբիւրները՝ սպառման կեդրոններու հետ կապող փոխադրական միջոցները անբաւարար են։ Անիկա դուրսէն կը գնէ նաեւ անագ եւ fungstène։

Ռուսաստան թէեւ հարուստ է նախանիւթերով, սակայն չի կրնար պէտք եղած կերպով շահագործել զանոնք.

Ռուսաստանի զինուորական տկարութիւնը յառաջ կուգայ այն յեղաշրջումէն՝ որով հողագործական երկիր մը կը վերածուի ճարտարարուեստական երկրի մը։

Ռուսերը նմանցնելու, ու լաւ ընդօրինակելու յատկութիւն ունին։ Իրենց ամբողջ գործարաններու եւ մեքենագիտական զրութիւնը ընդօրինակուած է արտաքին աշխարհի չափերու վրայ։

Անդրսիպերեան նշանաւոր երկաթուղին այժմ զոյգ գծի վերածուած է Խապարովսքի եւ Օմսքի միջեւ, ուրկէ կարգ մը գիծեր, այդ շրջանները կը կապեն Մոսկուայի հետ։ Թէեւ ճամբորդները կը վկայեն թէ գնացքները դանդաղ են, արկածներ, յապաղումներ եւ գծէն դուրս գալու դէպքեր յաճախ կը պատահին։

Ռազմագիտական ուրիշ երկաթուղի մը կը կառուցուի Պալքաշ լճի հիւսիս-արեւելք, որ պիտի միանայ Ամուրի վրայ եղած նոր նաւահանգիստ Կոմսոմոլսկի, իսկ այս ալ պիտի միանայ Նիկոլայեւսկիին (Օխոցկի վրայ)

Բանակը.— Ամէն երկրէ աւելի Սովիէթները շատ հրասայլ ունին։ Թեթեւ հրասայլերու թիւը կ'ենթադրուի մօտ 1800 հատ, առանց հաշուելու 6 — 700 օթօ-գնդացիրներ։ Ասկէ զատ Ռուսաստան ունի մօտ 2000 «Քրիսթի» հրասայլեր, ամերիկեան միջակ նմոյշէն, որոնք մեծ արագութիւն ունին։ Կան նաեւ հարիւրաւոր ծանր հրասայլեր որոնց ամենամեծ տեսակը 50 թոն կը կշռէ։ Ասոնց ժամական արագութիւնն է 20 —25 մղոն։ Ասոնք օժտուած են 75 միլիմէթրնոց մէկ կարճ 47 միլիմէթրնոց երկու երկար թնդանօթներով։ Օժտուած են նոյնպէս 4 — 6 գնդացիրներով եւ 7 հոգինոց խումբով մը։

Թեթեւ հրասայլերու զրահի 20 միլիմէթրնոց հաստութիւնը անբաւարար գտնուեցաւ Սպանիոյ պատերազմին մէջ։ Առհասարակ ռուսական բոլոր հրասայլերու զրահաւորումը խնդրական է պատերազմի ժամանակ։

Ռուսերը յաջող փորձեր կատարած են պողպատեայ տախտակներով խրամներու կամ փոսերու վրայէն անցնելու «Քրիսթի» հրասայլերը։ Այս «գերանները» իրենց հետ կը կրեն հրասայլերը։

Վերջերս կազմակերպուած են օթօգնդացիրային միաւորներ, 6 անիւնոց ամֆիպի (ցամաքի եւ ջուրի վրայ բանող) կառքեր Ֆորտի նմոյշով։ Ասոնց ծանրութիւնն է 10 թոն, զրահի հաստութիւնը կէս բթամատ եւ օժտուած են 2 գնդացիրով, 4 մարդով։ Այս զէնքին ժամական արագութիւնն է 65 քիլոմէթր ցամաքի վրայ եւ 10 քիլոմէթր ջուրի մէջ։

Արեւմտեան ճակատի երկայնքին ամրութիւններու գիծ մը կառուցելու ծրագիր կայ, որ կ'ընդգրկէ աւելի քան 3200 քիլոմէթր տարածութիւն։ Այս ամբողջ երկայնքի վրայ նկատի առնուած են 5 գլխաւոր «ճակատներ», կամ ներխուժման հաւանական ուղղութիւններ։

Ռուսերը ճարպիկ են նոյնպէս իրենց դիրքերն ու գնդացիրային բոյները ծածկելու, վարագուրելու արուեստին մէջ։

Օդային.— Խորհրդային օդային ուժը կը հաշուուի մօտ 50,000 մարդ, որոնց 7 — 8000ը օդաչուներ են։ Անոնք օտար դիտողներու վրայ այն տպաւորութիւնը կը թողուն, թէ անձնազոհ են, ճարտար եւ ճարպիկ։ Քաջ են ու լաւ դաստիարակուած։ Ապահովուած է յաջորդներու խնդիրը։ Միայն 1936 թուականին մարզուած են 10,000 անկարգել վարողներ եւ 15,000 օդաչու։ Փաստ է սակայն որ Ռուսերը մեծ պակաս ունին ճարտարարուեստական ձեռքերու եւ մասնաւորաբար մեքենագէտներու եւ մասնագէտներու.

Օդային վտանգի դէմ պաշտպանութիւնը մեծ չափերու հասած է Ռուսաստանի մէջ։

Օսոավիախիմը մինչեւ այժմ, մարզած է 4,600,000 մարդ օդային եւ կազային պաշտպանութեան դէմ։ Այս մարզանքները առանձին մաս կը կազմեն գործարաններու թէ դպրոցներու ծրագիրներուն մէջ։

Ռուսաստանի «ներքին ճակատ» վրայ կատարած աշխատանքը կ'ընդգրկէ ամբողջ ազգը.

Ռուսաստանը կը փորձէ իր ժողովուրդը պատրաստել վաղուան պատերազմին, բարելաւելով իր ճարտարարուեստը, իր փոխադրական միջոցները, ու նաեւ ստեղծելով պարենաւորման հսկայ մթերանոցներ։

X

Ահա ամփոփումը, մասնագէտի մը այնքան շահեկան ուսումնասիրութեան։

Կը մնայ ընթերցողին խորհրդածութիւններ կատարել, թէ ո՞րը արդեօք այս բոլոր գերմարդկային պատրաստութիւնները իրենց արտայայտութիւնը պիտի գտնեն։ Եւ կամ թէ ո՞վ որու դէմ պիտի ճակատի եւ ամէն մեղքի վրայ յաղթական դուրս գայ։

Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

ՑԵՂԱԿՐՕՆ ՈՒԽՏԵՐՈՒ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Ցեղակրօն Ուխտերու հինգերորդ պատգամաւորական ժողովը, ինչպէս յայտնի է, կայացաւ այս տարի Տիթրոյթի մէջ։ Մինչեւ հիմա մեր երիտասարդութեան պատգամաւորական ժողովները կը գումարուէին Պոսթըն եւ տեղի հեռաւորութեան պատճառով հնարաւորութիւն չունէր լայնօրէն մասնակցելու Քանատայի եւ ոչ ալ Միջին Արեւմուտքի երիտասարդութիւնը.

Պատգամաւորական ժողովներն ալ իւրայատուկ դպրոցներ են, ուր համախմբուելով ցեղակրօններու ներկայացուցիչները եւ շփման մէջ մտնելով իրարու հետ, կը ծանօթանան հայութեան կեանքին ու կենցաղին։ Այս տարուան պատգամաւորական ժողովի աշխատանքները նպաստեցին Միջին Արեւմուտքի, Քանատայի եւ առանձնապէս Տիթրոյթի շրջանի Ցեղակրօն Ուխտերու զօրացման ու ամրապնդման.

Գիտակից առոր, մեր երիտասարդութեան Պատգամաւորական Ժողովը յանձնարարեց Ցեղակրօններու Կեդրոնական Վարչութեան, որ յաջորդ տարուան Շրջ. Պատգամաւորական Ժողովը գումարուի Նիւ Եորք։ Ցանկալի է որ այսուհետեւ Ցեղակրօն Ուխտերու Պատգամաւորական Ժողովները գումարուին հերթով՝ հայաշատ կեդրոններու մէջ։ Կարգը, կը կարծենք, կարելի է սահմանել հետեւեալ ձեւով, Պոսթըն, Տիթրոյթ, Նիւ Եորք կամ Ֆիլատելֆիա եւ Շիքակօ։ Իւրաքանչիւր չորս տարին մէկ հրաւիրելով Պատգամաւորական Ժողովն այդ վայրերէն մէկուն մէջ, նպաստած կ'ըլլանք շրջանի Ցեղակրօն Ուխտերու զարգացման։ Բացի այդ, ինչպէս բոլոր վերը, հնարաւորութիւն տուած կ'ըլլանք որ Ամերիկայի երեք շրջաններու եւ Քանատայի Ցեղակրօն երիտասարդներն աւելի մեծ չափով գործօն մասնակցութիւն ունենան Պատգամաւորական Ժողովներուն։

Պատգամաւորական Ժողովն ուշադրութեամբ քննեց շարք մը հարցեր եւ հանեց որոշումներ։

ՈՒԽՏԵՐՈՒ ԶՕՐԱՑՈՒՄ

Այդ որոշումներէն նկատի առնենք գլխաւորները միայն։

Ուխտերու զօրացման, դաստիարակչական եւ կարգապահական հարցերու նկատմամբ Պատգամաւորական Ժողովն եկաւ հետեւեալ եզրակացութեան.

ա) Ուխտերը կը պարտաւորուին ժողով գումարել առնուազն ամիսը երկու անգամ։

բ) Ուխտերու վարչութիւններն ընտրել ձեռնհաս եւ աշխատելու տրամադրութիւն ունեցող ուխտակիցներէ։

գ) Մշակել ուխտակիցներու միջեւ ընկերական յարաբերութիւններ։

դ) Կազմակերպել փոխայցելութիւններ՝ մօտաւոր անդամներու միջեւ.

ե) Իւրաքանչիւր Ուխտի համար տեղական Դաշնակցական Կոմիտէի կարող ընկերներէն մէկը նշանակել որպէս դաստիարակ

զ) Դաստիարակը պարտաւոր է կանուխէն մշակուած ծրագրով զբաղեցնել Ցեղակրօն Ուխտերը։

է) Զօրացնել Ուխտերը նոր անդամներով։

ը) Կազմակերպել ընկերական հաւաքոյթներ, վիճաբանութիւններ եւ հարցախուզումներ ու դասախօսութիւններ։

թ) Հետաքրքրուիլ հայ գրական եւ յեղափոխական մեծ դէմքերու կենսագրութիւններով։

ժ) Անպայման ուսումնասիրել Ցեղակրօն Ուխտերու ծրագիր-կանոնագիրը։

ժա) Առանձնապէս ուսումնասիրել Դաշնակցութեան եւ Հայ Կ. Խաչի ծրագիր - կանոնագիրը։

ժբ) Պարտադրաբար օգտագործել բոլոր գործիչներու այցելութիւնները։

ժգ) Ծանօթութիւններ ձեռք բերել Հայաստանի աշխարհագրութեան մասին։

ՓՈԽԱՆՑՈՒՄ

Ցեղակրօն Ուխտերը կը համարուին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ենթակայ պատրաստութեան դպրոցներ. Այդ դպրոցներուն մէջ Ցեղակրօնները պէտք է ստանան հայեցի դաստիարակութիւն՝ հիմնապէս ծանօթանալով հայ ժողովուրդի պատմութեանը, մեր գրագէտներու կեանքին, Հայաստանի միջավայրին, հայ քաղաքական հոսանքներու ձգտումներուն եւ որ ամենալաւն է, սորվին պարտադրաբար նաեւ հայ լեզուն։

Ցեղակրօններու տարիքի սահմանն է 13—25։ Այս սահմանի մէջ է, որ Ցեղակրօնները ձեռք պիտի բերեն վերը մատնանշուած ծանօթութիւնները եւ 25 տարին լրացնելով, փոխանցուին՝ տղաքը մեր կոմիտէներու, իսկ աղջիկները գլխաւորապէս Հայ Կ. Խաչի մասնաճիւղերու մէջ։ Բացի այդ, փոխանցուածներէն ցանկութիւն ունեցողները միաժամանակ երկու տարի եւս կրնան մնալ Ցեղակրօն Ուխտերուն մէջ։ 27 տարին լրացուցածները այլեւս չեն կրնար ըլլալ Ցեղակրօն Ուխտերուն մէջ։ 23 տարին լրացնողները, որպէս նորեկներ, չեն կրնար մտնել Ցեղակրօն Ուխտերուն մէջ։

ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑ

Ցեղակրօններու Պատգամաւորական Ժողովը Ուխտերու զօրացման հետ կապակցաբար քննեց մեր Կոմիտէներու վերաբերումի հարցը եւ որոշեց.

ա) Կեդրոնական Վարչութեան միջոցով դիմել Հ. Յ. Դաշնակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէին եւ խնդրել որ հրահանգէ իր բոլոր Կոմիտէներուն աջակցութիւն ցոյց տալ տեղւոյն վրայ գոյութիւն ունեցող Ցեղակրօն Ուխտերուն։

բ) Հնարաւորութիւն տալ բոլոր Ցեղակրօն Ուխտերուն՝ օգտուելու Դաշնակցութեան ակումբներէն՝ ժողովներու եւ հանդէսներու համար

գ) Աշխատիլ որ Կոմիտէներուն եւ Ցեղակրօն Ուխտերուն միջեւ ստեղծուին սերտ եւ ներդաշնակ ընկերական յարաբերութիւններ.

դ) Պարտադրել բոլոր Կոմիտէներուն որ կազմակերպելիք կարեւոր հանդէսներուն անպայման մասնակցին Ցեղակրօն Ուխտերը.

ե) Յորդորել որ բոլոր ծնողները քաջալերեն Ցեղակրօն ուխտերու ձեռնարկները.

զ) Յորդորել որ բոլոր ծնողները իրենց զաւակներն ուղարկեն Ցեղակրօն Ուխտերու մէջ։

է) Ուխտակիցները՝ տեղական կոմիտէներու համաձայնութեամբ՝ ներկայ գտնուելու են Կոմիտէներու ժողովներուն։

ը) Ցանկալի է որ Կոմիտէները եւ Ուխտերու վարչութիւնները միասին խորհրդակցական ժողովներ ունենան զիրենք հետաքրքրող հարցերու մասին։

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երիտասարդութեան պատգամաւորական ժողովը՝ մտահոգուած իր հայեցի դաստիարակութեամբ, որոշեց

ա) Լայն տեղ տալ բոլոր ուխտերու թղթակցութիւններուն եւ գրութիւններուն։

բ) Հրատարակել յեղափոխական բնոյթ ունեցող պարզ պատմուածքներ։

գ) Ընդարձակ տեղ տալ հայ կեանքին եւ Հայաստանի վերաբերեալ գրութիւններուն.

դ) Ամէն ցեղակրօն ընկերոջ ընտանիք պարտաւոր է «Հայրենիք» օրաթերթը ստանալ։

ե) Ցեղակրօն Ուխտերու, Դաշնակցութեան եւ Հայ Կարմիր Խաչի ծրագիր - կանոնագիրը բացատրող յօդուածներ տպագրել։

6,300,000 աշակերտ Ֆրանսայի մէջ

Այս տարի, դպրոցական վերամուտին, նախակրթարաններու աշակերտութեան թիւը բարձրացած էր միայն 6,300,000, այսինքն մօտաւորապէս երկու միլիոն աշակերտ աւելի 1928ի աշակերտութենէն. Միջնակարգ վարժարաններու աշակերտութեան թիւը եւս բարձրանալով հասաւ 300,000, այսինքն մօտաւորապէս 100,000 աշակերտ աւելի 1926ի միջնակարգ վարժարաններու աշակերտութենէն։ Փարիզի լիսէները անցեալ տարի ունէին 41,800 ուսանող,— կարելի չըլլալով աւելի ուսանող ընդունիլ լիսէներուն մէջ, խիստ քննութեան մը ենթարկուեցան լիսէ մտնելու թեկնածուները, այնպէս որ 4000 [illegible] «թափեցան» այդ թեկնածուներէն։ Կրթական նախարարութիւնը այս [illegible] կրցաւ միայն երեք նոր լիսէներ [illegible]

[illegible] ԹԵՐԹՕՆԸ (44)

ՋԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼԳՈԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՅԻԼԵԱՆ

— Միշդ դուշակեր են, ըսաւ Ուիլ։ Գլուխը թօթվեց եւ մազերուն հիւսքերը ուսերէն վար ինկան։ Ոչ ոք պիտի դատապարտէր մէկը եթէ այդ օրէնք եւ ապահովութիւն չգտնուած վայրին մէջ զայն փափաքէր իբրագնել եւ փախչիլ։ Հայ մարդիկը կ'երեւի այդ փորձառութեան ապացոյցը տեսած էին։

— Հոս պիտի մնամ։ Ի՞նչպէս կըրնամ թողուլ զանոնք։ Կիները ինծի պէտք ունին։ Այս բլուրներուն վրայ ամէն օր, նոյնիսկ գրեթէ ամէն ժամ, երախաներ կը ծնին, կամ մէջքերնին կ'ելլեն. մինչեւ իմ հոս գալս կազմակերպուած ոեւէ օգնութիւն չկար։

— Արդա՞ն առնենք ի վեր հոս կը գտնուիք, հարցուցի։

— Գրեթէ երկու օր է։ Սպասեցէք, շաբաթ մը մնամ եւ կը տեսնէք։

— Ցեռնելու համար սպասելու միջոց չունինք, պատասխանեց Ուիլ։ Լաւագոյն բանը զոր կրնանք ընել, ձեզ փրկելն է...

— Ես փրկուելու պէտք չունիմ։

— ... Ձեզ ազատել— ձեզ Տարսոն վերադարձնել, ուր մինչեւ այս դէպքերուն վերջանալը աւելի ապահով պիտի ըլլաք եւ յետոյ պիտի փութաք մեր բարեկամին օգնութեան հասնիլ։

— Ո՞վ է ձեր բարեկամը, եւ ի՞նչ մարդ է։

— Իշխան մըն է։

— Ի՞րօ՞ք։

— Ոչ. իրականին մէջ կոմս մըն է. Կոմս Մօնթոփիլ։ Ամենաազնիւ մարդը, որուն նմանը մը հետ ընաւ ապրած չեմ։ Անիկա լաւերուն լաւն է։

— Եթէ առնկից նաւագ տեղեկութիւն տայիր իր մասին, որպէս աղերսխառ կաշիդ պիտի քերթէի։ Մընթին մէկն է որ մարդ պէտք է սիրէ, յայտնաբարեց Ֆրէտ։

— Ո՞ւր է հիմա, հարցուց օրիորդ Վանտըրմէէն։

— Ճամբայ ելած է դէպի քաղաք մը զոր Ջէյթուն կը կոչեն, պատասխանեց Ուիլ։ Հայու մը կողմէ վար գըրուած է որպէս պատանդ, յուսալով որ այդպէսով պիտի կարենայ Թուրքերուն վրայ ճնշում ի գործ դնել։ Գաղփ — այսինքն այդ Հայը՝ մեզ թոյլատրեց որպէսզի ձեզ փրկելու աշխատինք, գիտնալով որ Մընթին իրենց նպատակին համար աւելի անհրաժեշտ կարեւորութիւնը ունի.

— Եւ ինծի օգնելու համար ձեր բարեկամը հոն թողուցի՞ք։

— Անշուշտ. ի՞նչ կ'ենթադրէք։

— Ու եթէ ձեզի համար Տարսոն գամ ի՞նչ պիտի ըլլայ։

— Կ'ըսէ որ պէտք է անմիջապէս այնտեղի հիւպատոսարանը երթալ եւ վիճիլ։

— Դուք համաձա՞յն էք։

— Անշուշտ պիտի վիճինք։ Նոր ադամիկ պիտի բարձրացնենք, յետոյ Ջէյթուն երթալով անոր պիտի միանանք։

— Եթէ իմ խնդիրս ըլլար Տարսոն պիտի երթայի՞ք։

Ուիլ վարանում մը ունեցաւ։

— Ոչ. կը հասկնամ։ Անշուշտ պիտի չերթայիք։ Ձեզ ի՞նչ բանի տեղ կ'առնէք։ Առաջ զիս չէիք ճանչնար. հիմա կը ճանչնաք։ Կը կարծէք թէ պիտի համակերպի՞մ որ վտանգի մէջ թողուք ձեր ազնիւ բարեկամը եւ դուք ալ հետս օգնել խաղաք։ Ձեր ազնիւ բարեկամին համար շատ շնորհակալ եմ, բայց անոր մօտ գացէք, թէ ոչ ձեզմէ ոչ մէկուն հետ կը խօսիմ այլեւս։

ԳԼՈՒԽ 10

Մեզի համար պարզ էր որ չուզելով մեր բարեկամ Մընթին աւազակապետի մը բռնութեան ներքեւ պահել, կատարելապէս պատրաստ էինք առաջնորդելու օրիորդ Վանտըրմէէնը եւ փախչիլ անոր հետ, եթէ իր առարկութիւններով մեզ ժամավաճառ ընէր։ Պարզ էր նաեւ որ այս պատասխանատուութեան մասին խօսած եւ նկատողութեան անգամ առած չէինք։

— Երբեք չխորհեցան թէ պիտի մերժէք մեզ հետ գալ, ըսաւ Ուիլ։

— Մինչեւ հիմա ալ չենք հաւատար առոր, վստահացուց Ֆրէտ։

Աղջիկը շատ մը գլուխը դարձնելով անոր նայեցաւ։ Յետոյ իր աչքերը իմիններուս հանդիպեցան։ Անոր կապոյտ աչքերուն մէջ եւ մարգիկի յատուկ կզակին, վիզին եւ ուսերուն վըրայ մեզմէ աւելի զօրաւորութիւն մը կար։

Ուիլ խնդաց։

— Միծաղելի մի դառնաք, պիտի ընեմ այն ինչ որ յարմար կը դատեմ, պատասխանեց Կլորեան։ Այդ դժուարին վայրկեանին մեր ներքեւ գըտնուած Հայերը խորհելով որ իրենց մնացած միակ միջոցը ինքնավստահութիւնն է սկսան ձայնով զարնել ծուղակին այնքան ուժով եւ աղմկալից, որ քարերը վար գլորեցան։

Այդ աղաղակին վրայ շատ մը կիներ երեւակայեցի թէ տարեց, ծանրկոցներուն ետեւէն ներս թափուելով յարձակումի պատրաստ զըրութեան մէջ կեցան։ Այն գաղափարն ստացանք որ այդ Հայերը ոչխարամիտ խաղաղասէրներ չէին։ Անոնք այնպէս կը դիտէին օրիորդ Վանտըրմէէնը որ, եթէ այս վերջինը անոնց օգնութիւնը խնդրէր, անոնք անմիջապէս մեր վրայ յարձակելու պատրաստ էին։

— Եթէ քարերը մէկ կողմ չդնէք, կարծեմ իբրաբանցում մը տեղի պիտի ունենայ, ըսաւ ան, եւ Ուիլին ու ինծի միջեւ կեցաւ։ Ֆրէտ ետեւս գալով ընկաւ փափայ։ Ծուղակին մասին բաներ մը կ'ըսէր եւ ենթադրեցի թէ ծուղակը բաց ըսել կ'ուզէր. [illegible] հասկնար թէ ինչու մտածումը կ[illegible] գաղտնի պահել։ Սակայն կիներ զիս կանխեցին եւ վայրկեանի մը մէջ քարերը մէկ կողմ նետեցին, որով բացուածքէն այդ մարդիկը սկսան ներս մտնել։

Ի վերջոյ Ֆրէտին միտքը հասկցայ. վայրկեան մը անորոշութիւն տիրեց, որուն ընթացքին Հայերը սկսան իրենց կիներուն հետ խորհրդակցիլ. անոնք կ'ուզէին նախ մեր մտադրութիւնը հասկնալ ու յետոյ օրիորդ Վանտըրմէէնը մեզմէ հեռացնել. ու այդ անորոշ դրութենէն օգտուելով քաշուելով ու անոնց ետեւէն սահելով սանդուղներէն վար վազեցի։

Դղեակին պատին բացուածքը շատ դիւրութեամբ գտայ, շնորհիւ կապոյտ երկինքին որ պատին ծակէն կ'երեւէր լուսաւոր։ Սակայն երբ անկից դուրս ելայ, ինքզինքս գտայ [illegible] ներուն եւ դղեակին [illegible] մթութեան մէջ, այնքան սեւ որքան գետինը։

(Շար.)

Չեխոսլովաքիան երէկ եւ այսօր

Չեխոսլովաքիոյ տարածութիւնն է ...000 քառակուսի քիլոմեթր, մօտ ... բնակչութեամբ։ Անոր ա- ... լայնքն է՝ 300 քիլոմեթր ... երկայնքը՝ 900 քիլոմեթր։

...բաժնուած է չորս գլխաւոր պե- ...ներով, որոնց հետ ունեցած ... սահմանային գծին երկարութիւնն է ...00 քիլոմեթր, հետեւեալ կեր- ... Գերմանիա (Գերմանիա ...) 2,050 քմ., Լեհաստան՝ ... Հունգարիա՝ 850 քմ. եւ ...Ռումանիա՝ 200 քմ.։

Չեխոսլովաքիա կը բաղկանայ չորս ...նահանգներէ, հետեւեալ տարածու- ...թեամբ —

...Բոհեմիա 54,000 ք. քմ 6,180,0000 բն.
...Մորավիա 22,300 ք. քմ 2,670,000 բն.
...Սլովաքիա 32,000 ք. քմ 3,680,000 բն.
...Ռութենիա 12,7000 ք. քմ 610,000 բն.

...ցեղային բաժանումով, պատկերը ...հետեւեալն է. —

Չեխեր՝	6,430,000
Գերմաններ՝	3,500,000
Սլովաքներ՝	2,520,000
Հունգարներ՝	760,000
Ռութէններ՝	570,000
Հրեաներ՝	180,000
Լեհեր՝	100,000

Չեխերը.— Ընդհանրապէս խռնուած Բոհեմիոյ եւ Մորավիոյ նահանգ- ...ներուն մէջ, Ուղղակի ժառանգորդ- ...ներն են Եւրոպայի հնագոյն պետու- ...թիւններէն մէկուն, որ իր անկախու- ...թիւնը պահեց Ե. դարէն մինչեւ 1526։ ...Այդ թուականէն սկսեալ անոնք անցան ...տիրապետութեան ...տակ, Աւստրիոյ սահմաններուն ...մէջ մինչեւ 1919։

Սլովաքները — Բարքով ու լեզուով ...մօտ են Չեխերէն, թէեւ ...Հունգարիոյ (Սլովաքիա) մօտ ...10 դարէ ի վեր, մինչեւ 1920, քա-ղաքականապէս կապուած կը մնար ուրիշ պետութեան մը՝ Հունգարիոյ, որու տիրապետութեան ներքեւ միշտ դժգոհ մնացած են Սլովաքները։ Մինչեւ վերջերս տակաւին չէր կարծուեր որ Սլովաքներու Չեխերէն անջատման մասին խօսք կրնայ ըլլալ։ Այնքան հաւասար կապակցութիւն կայ երկու տարրերուն միջեւ։ Անոնց գլխաւոր ստորոգրական կուսակցութիւնը, խորհրդարանէն ներս թէ դուրս, ցարդ չէր առած ընդդիմադիրի անհրաժեշտ (?) դիրք մը։ Արդէն, տարիներէ ի վեր ինքնավարութեան պետը ալ ... մըն էր, յանձին վարչապետ Հոճայի։

Զուտէթեան Գերմանները.— Մազով թէ ծագումով միշտ ալ մնացած են գերման ու միշտ անհաշտ՝ Չեխերու։ Դարեր շարունակ ապրած ըլլալով հանդերձ պոհեմական սահմաններուն մէջ, միշտ ամփոփ մնացած են գերման սահմանամերձ շրջաններուն մէջ։

Ռութէնները.— Մաս կը կազմեն 25 միլիոնոց ուրոյն ցեղի մը, որ կը բնակի մասնաւորաբար Ուկրանիոյ, հարաւային Լեհաստանի եւ Չեխոսլովաքիոյ Ռութէնիա նահանգին մէջ։ Անոնց լեզուն շատ մօտ է ռուսերէնի, բայց ունին առանձին գրականութիւն մը։ Մինչեւ Թրիանոնի դաշնագիրը (յունիս 1920) Ռութէնիան ալ, Սլովաքիոյ նման մաս կը կազմէր Հունգարիոյ։

...Օմիքոյի, Փարք - Սէն - Մօրի եւ ...Մոլիթօրի մէջ։

...կրթական նախարարութիւնը իր ...վերջին ծրագրով թափած էր նախակրթարաններուն վերանորոգութեան եւ ...շինութեան վրայ։ Այս տարի Փարիզի ...դպրոցները ունէին 88 դասարան ...աւելի, արուարձաններու վարժարանները՝ 84 դասարան աւելի։

Նոր նախակրթարաններու շինութիւնը արժանի է հիացումի, — շինուած են այնպիսի նախակրթարաններ որոնք ճարտարապետական գոհարներ են իրապէս, գլխաւորաբար ...ուշադրութիւն դարձուած է լուսաւորութեան, ...որ աշակերտ ապարանքներու ...տպաւորութիւն կը թողուն։ Առողջապահական տեսակէտով անթերի, արդիական յարմարութեանց տեսակէտով կատարեալ, Ֆրանսայի Նոր Նախակրթարանները կարելի է ըսել աննմանական են ամբողջ աշխարհի մէջ.

...ոչ զորանոցի տպաւորութիւն կը ...թողուն, ոչ ալ բանտի։ Դպրոցականը ...տանը կը զգայ այնտեղ։

...Ամէն դասարան կառուցուած են բացօթեայ վարժարաններ, պարտէզներու ...մէջ մաքուր օդին մէջ.

...Նոյն հանդերձ հագարներու կը ...մնային այն երեխաները, որոնց դրամը չէին կրնար երթալ, չնչին պակասի ...պատճառով։

Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ

ԽՄԲ.— Տոքթ. Վ. Թորգոմեան հետեւեալ նամակը ուղղած է Շ. Նարդունիի այս նոր հրատարակութեան առթիւ.—

Սատացայ « Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ » չահեկան երկդ, զոր սիրուն ձօնիկով մը հաճած էիր յղել ինձ։

Ներող ինձ եղիր, եթէ աւելի կանուխ շնորհակալ չեղայ քեզ այս թանկ նուէրիդ համար. որովհետեւ ուզեցի կարդալ զայն մտամփոփ, եւ կարդացի ոչ թէ մէկ անգամ, այլ երկիցս ու երիցս եւ հրճուելով հիացայ անոր պարունակութեանը վրայ։

Կը զգեմ սրտի մեծ բերկրութեամբ, կը զգեմ գրելու ձիրքդ, գրիչդ, ուրկէ բխած են աւա վիպագրական քօղին տակ՝ սիրային գերզգայնիկ արտայայտութիւններ, խաւոր պատմական տեղեկութիւններով, աշխարհագրական կարեւոր ծանօթութիւններով, որոնց համար՝ յայտնի իմն է, թէ մեծ աշխատութիւն ես ունեցած, հասկաքաղի դեր ես կատարած, գիրքեր թղթատելով, ժողվելու համար նիւթիդ վերաբերեալ բոլոր վաւերականութիւնները։

Անկեղծօրէն կ'ըսեմ, թէ կը գնահատեմ քեզ, որ գրական մարզին մէջ կը փայլիս տակաւ, թէ իբրեւ բանաստեղծ, թէ իբրեւ երգիչ բնութեան եւ թէ իբրեւ բանասէր ու հետախոյզ մեր Ազգային Պատմութեան։ Վկայ « Երուսաղէ՛մ, Երուսաղէ՛մ »դ, իր նկարագեղ տեսիլներով, եւ ընտիր ու գրաւիչ շարադրութեամբ ու տեղեկութիւններով։

Բայց ինչ որ ինձ աւելի գոհունակութիւն կը պատճառէ, այն է, որ քու այդ բանաստեղծ գրադանքիդ մէջ չես մոռնար բուն կոչումիդ դերը, բժշկական արուեստդ, եւ ազգասիրական ջերմ եռանդով վառուած՝ ժամանակ կը գտնես առողջապահիկ դասեր ու խորհուրդներ մեզ բաշխելու « Հայ-Բոյժ » ամսաթերթիդ միջոցաւ։ Կեցցես..

Շատ հետաքրքրական ու ընթերցման արժանի գտայ «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ»դ, որուն մէջ գեղանի Ռամզեան, ազնիւ Նոնաթանի հետ կը սիրադուրեն, անոնց ճամբորդութիւն մը ընել կուտաս Անաթոլի գիւղէն մինչեւ Երուսաղէմ եւ իրենց ճամբուն վրայ տիրող տեսարանները ճարտար վրձինով մը անոնց աչքին պատկերացնելէդ վերջ կը ղոհացնես անոնց ուխտագնացութիւնը դէպի « Երուսաղէմ, Երուսաղէմ » եւ անոնց երգել կուտաս Սաղմոսի ՃԼԶ տունը, որուն վրայ մեծանուն քերթողը Հ. Եղուարդ Հիւրմիւզ, գրած է սքանչելի յարասութիւն մը, զոր մեր տղայութեանը զոց սորված էինք եւ դեռ չենք մոռցած, ու կը մրմռամ զայն երբեմն բռելով.—

Ըզքեզ առ գետովք Բաբելոնի Ռառեալ
ողբամ դառն ի կոծ
Սիոն գառանց իմ հայրենի, ո՛վ լոյս
աչաց դու իմոց.
Տրգմուտ պրբտառոյ եւ եղեգանց բնա-
կիմ ի մէջ անտեղումն
Եղերերգեն ինձ կոծակից ըզքեզ աղիճն
ի շրջանն՝
Ե՞րբ ի շրղթայս յայս ժանգահար
ընդ անձանօթ առանդօք
Զուր կարդայցեմ եւ վայրապար ար-
կից արտօսր եւ բոդոք։ Եւն.։

Որչափ յարմար են այժմ մեզի եւ մեր չուառ կեանքին վերոգրեալ տողերուն վերջին երկուքը։ Բայց թողունք այս կէտը...

Ձեմ ուզեր երկարել գովքս «Երուսաղէմ, Երուսաղէմ»իդ համար, ոչ ալ Ռամէլյափ եղերական վախճանին ու Նոնաթանի հրատոչոր մահուան վրայ կանգ առնել, այլ կը փափաքիմ որ մերանք կարդան այդ տեսրիկդ, որ շատ մը տեսակէտներէ գրաւիչ ըլլալէ զատ, կը պարունակէ եւ լաւ դասեր ու խրատներ... Թող կարդան զայն..

Իմ պատանեկութեանս դպրոցակից ողբացեալ Յ. Գ. Մրմրեան մեծ գրագէտն ալ գրած է՝ «Աղէկսիա»... «Երուսաղէմ» անուն գործ մը, բայց միստիքական գրուած մըն է այն, վերացական ու անիմանալի գաղափարներով լի, մինչ քու Երուսաղէմդ գրութիւնդ ժողովրդական է, իրական պատկերներ պարունակող։

Տոքթ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

ԼՐՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Նախագահ Րուզվէլթ մամուլի ներկայացուցիչներուն յայտարարեց, թէ մտադիր է մասնաւոր պաշտօնատուն մը սահմանելու, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ դաշնակցային ոստիկանութեան հետ միասին վերջ դնել օտար լրտեսութեան Մ. Նահանգներու մէջ։

Արդէն Նիւ Եորքի մէջ այժմ տեղի կ'ունենայ մեծ դատ մը գերման լրտեսութեան եւ նացի կազմակերպութեանց գործունէութեան առթիւ։

Լրտեսութեան խնդիրը երկու կողմերով կը պատկերանայ ամերիկեան կառավարութեան։

1.— Օտար քաղաքական գործունէութիւն։

2.— Օտար զինուորական ու նաւային լրտեսութիւն։

Նախագահին յայտարարութենէն անմիջապէս ետք ներկայացուցչական Մարթինտայս, որ օտարահակամերիկեան գործունէութիւնը» քննող Յանձնախումբին անդամ է, յայտարարեց, թէ մտադիր է առաջարկելու օրէնագիծ մը, որ արտօնէ՝

1.— Կազմել կեդրոնական դաշնակցային մարմին մը որ զբաղի օտար քարոզութեան ու լրտեսութեան հարցով։

2.— Խստացնել ներգաղթի ու արտաքսման օրէնքները։

3.— Ջնջել Մ. Նահանգներու մէջ այն քաղաքական կազմակերպութիւնները, որոնք դուրսէն կը ղեկավարուին։

Գ. Տայս յայտարարեց. թէ միայն սովետները Մ. Նահանգներու մէջ ունին 10,000 լրտեսներ, իսկ կան աւելի քան 300 Ֆաշական, Նացիական ու համայնավար կազմակերպութիւններ, որոնք դուրսէն կը ղեկավարուին։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ՀԱՅ ՄԱՐԶԻԿԻ ՄԸ ՅԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Տեղական թերթերը կ'արձանագրեն խոալրանակ Համբարձում Այվազեանի յաջողութիւնը։ Հայ պատանին, Սթատ Փէրշինկի մէջ տեղի ունեցած աշխատաւորական մէկ «Թուռնուա»-ին,— որուն կը մասնակցէին Ռուսեր, Զուիցերիացիներ, Սպանիացիներ եւ Նորվէկիացիներ — տեղացի ընկերներուն հետ կազմած է Ֆրանսայի վազքին մրցանիշներէն մին, 1500 մեթրը վեց շրջանէն առնելով 3 վայրկեան 13 4/5ով։ (Նախորդ մրցանիշն էր 3 վայրկեան, 15 8/10)։ Այս առթիւ, Իվրիի Թաղապետութիւնը մեծ հացկերոյթ մը սարքած է ի պատիւ Հայորդիին եւ իր Ֆրանսացի ընկերներուն, որուն մասնակցած են քաղաքապետներ եւ երեսփոխաններ։ Հայ մարզիկը յառաջիկայ շաբթու պիտի աշխատի բարելաւել այս մրցանիշը։ Ծնած Ատանա, 17 տարեկան, Հ. Այվազեան պատկանող է գեղարուեստի նախարարութեան, միանգամայն «Օլիմպ» Սթիւկից եւ քարտուղար զանազան մարզական կազմակերպութեանց։ Մեծ ապագայ կը խոստանայ։

Ա.

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Գ. Շահան Թիւրապեան՝ զաւակը Եգիպտոսի քարահանքերու քննիչ Գ. Արշամ Թիւրապեանի, հանրօգուտ շինութեանց ճարտարապետի (E. P. T.) տիտղոսով եւ փայլուն յաջողութեամբ լրացուց իր ուսանողական շրջանը, առաջին հանդիսանալով իր ընկերներուն մէջ։

Վկայական ստացաւ նաեւ միջազգային բարձրագոյն գիտութեանց վարժարանէն, «քաջալեր» յիշատակութեամբ։

Տ.

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ՍԱՆՃԱՔԻ ԱՆՑՈՒԴԱՐՁԸ

Ռամկավար թերթերը սկսած են օրօր կարդալ, յուսալով հեռանկարներ ցայտեցնել Սանճաքի կացութեան մասին։ Նմոյշ մը՝ Ամերիկայի Պայքարէն, Ա. Նազարի առաջագրութեամբ (23 Սեպտ.)։

— «Գիտենք թէ ներկայ պարագաներու ներքեւ Սանճաքի Հայոց դիրքը փափուկ ու դժուարին է եւ մտահոգութեան պատճառներ պակաս չեն ամէն օր։ Բայց պէտք է հասկնալ, որ անոնց համար անմիջական վտանգը ոչ քաղաքականութեան տեսառոգութիւններն ու դարձուածքներն են եւ ոչ ալ Թուրք զօրքին ներկայութիւնն է, այլ խուճապը, որ կրնայ անխորհուրդ ու անհաշիւ քայլերու մղել զիրենք եւ կորստաբեր ըլլալ՝ թէ անհատական եւ թէ ազգային տեսակէտով։ Անոնք նոր կացութեան հանդէպ, ինչպէս որ պիտի վարուին, ինչ որ պիտի ընեն, իրենք պէտք է որ որոշեն պաղարիւնով ու հանդարտութեամբ։ Եւ բարեբախտաբար դէպքերու ընթացքը ցոյց կուտայ, որ ժամանակ ու պատեհութիւն կայ այդպէս շարժելու համար։

Ֆրանսական հոգատար իշխանութիւնը ամէն առթիւ հաւաստիքներ տուաւ, թէ իրենք պիտի չքաշուին եւ միշտ պիտի հսկեն որ ամէն ոք իր ապահովութիւնն ու իրաւունքները վայելէ։ Թուրքեր ալ այս մասին խօսքեր կ'ընեն շարունակ եւ յայտնապէս ըղձալով (?) վերաբերմունք ունին Հայոց հանդէպ։ Հալէպցի կարեւոր ու պատասխանատու հայ անձնաւորութիւն մը, որ ինչպէս ուրիշ տարիներ, այս տարի ալ քնանկեօզ ամարանոց եկած է Սօղուգ - Օլուգ, մասնաւոր նամակի մը մէջ կը գրէ.— «Սանճաքի մասին թերթերու մէջ ինչ որ կը կարդաք, 90 առ հարիւր պէտք է զեղչէք։ Մենք 40 օրէ ի վեր Սօղուգ - Օլուգ ենք, ամբողջ գիւղը լեցուն է ամարանոց եկողներով՝ հանգիստ եւ խաղաղ։ Թուրք զինուորներուն Սանճաք մտած օրը հոս էինք, կատարեալ կրթութեամբ եւ կարգապահութեամբ եկան, ոչ մէկ անվայել ընթացք չունեցան, ոչ մէկ դէպք չպատահեցաւ։ Իսքէնտէրունի բաժինը՝ Արըզ գիւղին մօտ լեռան վրայ վրաններով կը բնակին»։ Հարկաւ մասնակի դէպքեր պատահեցան եւ այսուհետեւ ալ կրնան պատահիլ։ Օրինակի համար, փէսի դէմ, որ արաբական կը համարուի, պայքար մը ծայր առաւ, բայց սակայն Հայոց դէմ ուղղուած չէր։ Սանճաքցի արդիական Թուրքեր, եթէ հոս ու հոն փէս կրող Արաբներու ու Հայերու նախատինք ու բռնադատութիւն ըրին, անոնք աւելի ծանրացան հին Թուրքերու վրայ. մինչեւ անգամ Անտիոք մզկիթ մը մտան եւ հոն աղօթող բարեպաշտ Թուրքերու Ռամազը (?) խանգարեցին, անոնց փէսերը պատռելով եւ պահանջելով որ իրենց հետեւին ու գլխարկ դնեն։ Ցետոյ, տեղական պաշտօնէութեան մէջ կատարուած փոփոխութեանց կարգին Հայերէն ալ— ոչ բոլորը— ոմանք պաշտօնէն կորսնցուցին։ Այս կամ այն գիւղին մէջ կամ փողոցը սպառնալիքներ ալ նոյն հասարակ ու անպատասխանատու մարդոց կողմէ եւ մէկ երկու հոգի խուժանդուողներ ալ գտնուեցան։ Այսպիսի պարագաներու մէջ սակայն, իշխանութիւնը՝ ֆրանսական ու տեղական, աւելի կամ նուազ խստութեամբ վարուեցան եւ կանխուած անպատեհութիւնները չեզոքացան նոյնիսկ փոքր չափով։

Պէտք է նկատել որ անհանդստացնող պատահարներու կից, բարեգուշակ երեւոյթներ ալ պակաս չեն։ Այսպէս, Երեսփ. Ժողովոյ ընտրութեանց մէջ, Թուրքերը շահեցան 40 աթոռ. Ներէն Ֆրանսայի յանձնառութեամբ իրենց խոստացուած 22ը, նոյն ատեն սակայն, Սանճաքի 200,000 բնակչութեան մէջ 25,000ի համեմատութեամբ, Հայոց յատկացուած ներկայացուցչական հինգ աթոռը անփոփոխ մնաց, եւ այդ աթոռներուն Հայաբնակ շրջաններու միջեւ բաժանման մասին Հայոց ըրած դիտողութիւններուն ալ գոհացում տրուեցաւ։ Պնդողներ կային, թէ երբ Երեսփ. Ժողով գումարուի, անոր առաջին գործը պիտի ըլլայ Սանճաքին Թուրքիոյ կցումը հռչակել։ Հեռագիրները հաղորդեցին որ Երեսփ. Ժողովը գումարուած է եւ առաջին առթիւ որոշած է Ինքնավար Սանճաքը կոչել «Հաթայի Հանրապետութիւն», ինչ որ կը նշանակէ թէ այդ շրջանակին ինքնուրոյնութիւնը անգամ մըն ալ ճանչցուած ու շեշտուած է։ Արդէն, Թուրք երեսփոխաններ, եթէ ամէնքը միաբան ու միակամ ալ մնան, իրենց 18ի դէմ 22 մեծամասնութիւն (?) չէ կցումի նման հիմնական որոշում մը տալու։ Ուրիշ խնդիր մը.— Երբ Թուրք զօրքը Սանճաք մտաւ, միջազգային պաշտօնէութեանց համաձայն, պաշտօնական շէնքերու վրայ Ֆրանսականին քով Թրքական դրօշակներ ալ պարզուեցան։ Ցետոյ գտնուեցան եռանդուն Թուրքեր, որ տեղ տեղ փորձեցին Ֆրանսականը վար առնել ու պահել Թրքականը։ Ֆրանսական իշխանութիւնը, ոչ միայն կտրուկ կերպով արգիլեցին այս փորձերը, այլ վերցնել տուին Թրքականը, եւ հիմա, բացի Թուրք զինուորներու որոշ կայաններէն, ամէն տեղ պարզուած կը մնայ միայն Ֆրանսականը։ Հալէպի «Եփրատ» թերթը տեղեկութիւն ստացած է որ ընտրութիւններէն վերջ, Թուրք զինուորներէն արդէն իսկ առաջին գումարտակ մը վերադարձած է Թուրքիա.

Կ'առարկուի որ պէտք չէ Ֆրանսացի պետական մարդոց հաւաստիքներուն վստահիլ, եւ օրինակներ ու փաստեր ալ կը յիշուին, բայց եթէ անոնց տուած ապահովութիւնները բոլորովին անարժէք են, որո՞ւ պէտք է ապաւինիլ։ Եւ երբ Թուրքեր իսկ, իրենց քաղաքական ապրելի դիրքով ու զինուորական զօրութեամբ, հարկ կը սեպեն այնքան ողջախոհ լեզու գործածել ամէնուն ու մեզի հանդէպ, մենք մեր գրչով ու զայրոյթի խօսքերէն ու արտայայտութիւններէն զատ ինչ կրնանք սպասել մեր անզօրութիւնն ու քաղաքական տհասութիւնը ցուցադրելէ տարբեր ի՞նչ ըրած կ'ըլլանք»։

ԲՐՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԵՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Բ.

— Ըհը՜... Բեկցի Նէնէն կու գայ կու... փախի՛ք, աղաք.

Դեղին անծերեւութանալէ ետք, կամվարները եզները ձգեցին ու առաջ անցան իրենցմէ մին— Կլկլին Գերօն պահակ դրին ածուին վերեւ, Բեկցի Նէնէին գալուստը հաղորդելու համար մէկ սուլիչով։ Եւ լեռներէն դաշտեր իջած անօթի գայլերու նման յարձակեցան Բեկցի Նէնէին ածուին վրայ.

Ոմանք սողալով դուռը բացին։ Իսկ ոմանք ալ փուշերով հիւսուած պարիսպէն ներս սողացին, արինոտելով իրենց մարմնի զանազան մասերը, ու նաեւ շապիկներէն ծուէններ փուշերուն յանձնելով։

Լոլիկի, բանջարի, սլիկի (կանանչ պղպեղ) եւ զանազան անուններ իրենց ոտքերուն տակ տրորելով հասան որթատունկերուն, որոնց համար մեր Բեկցի Նէնէն իր հարսնութենէն ի վեր խնամած ու գուրգուրացած էր անոնց վրայ,

Սակայն, մինչեւ իր ծերութեանը չեմքին, տակաւին հասունցած ողկոյզ մը խաղող կերած չէր։

Որթատունկերը արդէն չորս հինգ հատ ընդամէնը։

Կամվարներէն իւրաքանչիւրը մէկ-մէկ հատ գրաւելով, խոյացան անոր վրայ։ Եւ աղի հասած այծերուն պէս սկսան լզել, հազիւ սրսկոէն քիչ մը խոշոր կանանչ պտուղները։

Անոնք մէկ կողմէ կը չուէին (անյագաբար ուտել) իրենց կզակները միշտ շարժման մէջ պահելով, ու աջոխին թթու ջուրերը իրենց կզակներէն վար վազցնելով, ու միւս կողմէ, անդադար կը լեցնէին ու կը տեղաւորէին մեքէ ծոցերնին։

Ծոցերու մէկ բերնէն մինչեւ միւս բերանը— ամբողջ իրենց կանակին շուրջը ընելով— լեցուցած էին ու մերկացուցած որթատունկերը, երբ Կլկլին Գերօն սուլիչի ազդանշանը տուաւ.

— Ըհը՜չշը... Բեկցի Նէնէն կու գայ կու... փախի՛ք աղաք։

Ինչպէս անտառներուն մէջէն գայլերու աղջէկէն խոյս տուող ոչխարներ, կամվարներն ալ առնուր բռնած իրենց ծոցերուն բերանները, ու ամէնը մէկ-մէկ կողմերէն փշապարիսպները ճեղքելով դուրս թռան։ Քանի մը վայրկեան վերջ, անոնք իրարու միացան որոշուած ժամադրավայրը— Ջնրաձորեւ վերին «Թաչկոնց քարայրը»։

Մինչեւ անոնց քարայր հասնիլը, արդէն Բեկցի Նէնէն ալ հասած էր իր ածուին սողնակով փոքրիկ դրանը։ Ու երբ տեսաւ անոր բաց ձգուիլը, քանի մը երկվայրկեան քարացած մնաց։ Սակայն, շուտով ինքզինքը հաւաքեց։ Եւ, «շմնե՛կ»ն մը բերնէն արձակելով գլուխը ծռեց, ու ցաւելի դոնակէն ներս մտաւ արտորանքով։

Բեկցի Նէնէն արտը քալելով յառաջ անցաւ դէպի որթատունկերը։ Ան քաջ գիտէր թէ, կամվարները հոն մտած էին խաղողի համար։ Այդ տարին, մինչեւ այդ օրը ան շատ լաւ հսկած էր, ու կը յուսար թէ, անպայման հասուն խաղող պիտի ըլլէր բերանը։

Երբ մօտեցաւ տունկերուն, քայլերը քիչ մը դանդաղեցուց։ Գաղտագողի ու զգուշութեամբ սկսաւ յառաջանալ։ Կը մտածէր թէ կամվարները տակաւին հոն կ'ըլլան, ու զանոնք կրնայ ձերբակալել— գէթ մէկն ու մէկը— ու լաւ դաս մը տալ։

Որթատունկերուն շուրջը— վերի թէ վարի կողմերը— բանջարի, լոլիկի, ու սլիկի ածուներ չկնած էր։

Առաջին անգամ հանդիպեցաւ սլիկի ածուին։ Կեցած անոր թումբին, խոյլպարի մը կերպարանքն առաւ Բեկցի Նէնէն։ Տեսնելով անոր տրորումը, իր հասակին մէկուկէս բարձրութեամբ նեցուկներովը միասին, կանանչ սլիկները բոլորը թոռնուած ու գետնին հաւասար եղած էին։ Այս սրտաճմլիկ տեսարանին առջեւ անոր աչքերուն ճերմակուցները այնքան յայնցան, որ այլեւս բան չէր կրնար տեսնել...։ Հոգին ալեկոծուեցաւ։ Ծունկերը թուլցան, ու կամացուկ մը գետին ձգեց ինքզինքը, քիչ մը հանգստանալու, ու քիչ մըն ալ հոգին խաղաղեցնելու համար։ Ցետոյ յառաջացաւ դէպի լոլիկի ու բանջարի ածուները։ Տեսաւ որ անոնք ալ նոյն վիճակին էին ենթարկուած։ Զարհուրած այս աւերումէն, ան մինչեւ անգամ կասկածեցաւ թէ, կամվարներն իրենց եզներն ալ ածուէն ներս անցուցած էին։ Տնքեց, եւ ուշադրութեամբ քննեց ոտքերուն հետքերը։ Սակայն, հաստատեց որ միայն մարդկային հետքեր էին անոնք։

— «Այո, բայց ի՛նչպէս այսքան կը կոխկրտուի ու տակն ու վրայ կ'ըլլայ քանի մը «չէ» մանուկներու ոտքերովը...։

Կարծէք մասնաւոր կոխկրտուած էին բծնամութեամբ։ Քանի քանի անգամ անոնք «ածուներուն» շուրջը դարձած, մէկ կողմէն միւսը անցնելով, ու անխնայ թնդելով ածուները։

Բեկցի Նէնէին հոգին խորապէս ցնցուեցաւ այս միտքէն չանցած ծանր վնասին համար, ու լալը եկաւ...։ Անիկա նկատի ունեցած էր միայն որթատունկերը։ Ու հիմայ, տակաւին անոնց քով չհասած, կը տեսնէր աւելի մեծ վնաս մը— տունին առօրեայ բանջարեղէններուն փճացումը։

Ան հիմա մոռցած էր թէ, ինք ածուէ փութացած էր կամվարներուն ետեւէն «ածուներ»ը պաշտպանելու։ Եւ աւելի աճաւորին առջեւ գտաւ ինքզինքը։ Ու այսպէս, քարացած կեցած էր լոլիկի ածուին թումբին։

Կը մտածէր ու սիրտը կ'արիւնէր։ Աչքերը կը խոնաւնային, ու կը մղձնար, կը ցաւէր ինքն իր վրայ։ Օրերով ու շաբաթներով, առանց դուլ ու դադարի աշխատած, ու այդ գեղեցիկ վիճակին էր հասցուցած։ Ամէն օր, ժամերով ծնկչոք եկած, քաղհանած էր զանոնք։ Փորփրած էր մատուրներովը, ամէնէն փոքր խոտի մը արմատն անգամ հանելով։ Հաւաքած էր քարերը մէկիկ մէկիկ, ու ամէն մը մաքրած, որ միայն ռոսիկ (փխրուն) հողն էր մնացած։ Ու երբ զուլպան (փոքր բրիչ) կը նետէր անոնց արմատները փորփրելու, լեցնելու, նմոյշի համար անգամ քար մը, խիճ մը չէր հանդիպեր զուլպայի բերնին։

Ջնրաձորէն բարձրացած առուին համա՛ր հալպա— օրերո՜վ, արդէն քիչ մը կար— ծերացած մէջքը ծռած, սաքրած էր ամբողջ երկայնքին։ Երբեմն թիով, ու երբեմն ալ ափերն իրեւ թի գործածելով։

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԵԱՆ

(6)

(Շար.)

գրութիւնները փոխանակելու գլուխեան վրայ։ Նախարարը ըսաւ նաեւ թէ Թուրքիոյ յատկացուած վարկը վճարելի է տասը տարիէն եւ աւելի նպաստաւոր պայմաններ կ'ընծայէ Թուրքիոյ, քան անգլիական 10 միլիոն սթերլինի վարկը։

Գերման նախարարը Պուլկարիոյ մէջ ալ մասնաւոր ուշադրութիւն պիտի դարձնէ հանքային հարստութեանց օգտագործումին վրայ։

Պուլկար թերթերը ընդարձակ հրատարակութիւններ կ'ընեն Հէր Ֆունքի այցելութեան առթիւ։ Կառավարութիւնը կը բաղձայ, որ գերման նախարարը յատկապէս ուսումնասիրէ գերման ճարտարարուեստին հետ կապուած կազմակերպութիւնները, որոնք արդէն ուսումնասիրուած են Տոքթ. Լէյի պատուիրակութեան 30 մասնագէտներու կողմէ։ (Այս մասնագէտները շաբաթ մը առաջ Սոֆիա գացին օդանաւերով)։

Գերմանիոյ առեւտուրը Պուլկարիոյ հետ կը զարգանայ ոչ թէ քայլ առ քայլ, այլ ոստումներով, մինչ անդին Անգլիա ու անգլիական ընկերութիւններ անտարբեր կը մնան։

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԿԸ ԼՈՒԾՈՒԻ՞

Արմատական կուսակցութեան ծանրակշիռ մեղադրանքները

Արմատական կուսակցութեան վարիչ մարմինը (Բիւրօ) առջի օր բացառիկ նիստ մը գումարելով, զբաղեցաւ քաղաքական խնդիրներով։ Այս առթիւ ժողովականները խստօրէն դատապարտեցին համայնավարներուն ընթացքը։

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ, ներկայ քսան անդամները, բացի երեքէն, միաձայնութեամբ քուէարկեցին բանաձեւ մը որ կ'ըսէ.

— «Արմատական ընկերվարական կուսակցութիւնը միշտ ուզած է խուսափիլ բանավէճերէ որոնք կը տկարացնեն երկիրը։ Վերջին տագնապին առեն, նախագահ Տալատիէ վայելեց երկրին բանիմաց աջակցութիւնը։ Ժողովուրդին հանդարտութիւնը եւ զօրաշարժի ենթարկուած զինուորներուն վճռականութիւնը առոր փայլուն ապացոյցը կը կազմեն, իսկ խորհրդարանին քուէն ալ՝ անոր անժխտելի նուիրագործումը։

Կուսակցութիւնը միութեան կոչ կը կրկնէ օրուան այս ժամուն ալ երբ երկիրը, որ հաստատեց իր խաղաղասիրութիւնը, պարտի ապացուցանել իր նիւթական եւ բարոյական ուժը, ապահովելու համար այդ խաղաղութեան պահպանումը։ Բայց այդ միութիւնը չի կրնար իրականանալ երկդիմութեամբ։ Միութիւնը կարելի չէ այն անպատասխանատու մարդոց հետ, որոնք, ինչպէս նախկին վարչապետ մը, ուղղակի հաղորդակցութիւն հաստատած են օտար կառավարութեանց հետ եւ ջանացին, քարոզչական բոլոր ձեւերով, խափանել ազգային պաշտպանութեան միջոցները, ճիշդ այն պահուն երբ դժուարին բանակցութիւններ կը կատարուէին կառավարութեան կողմէ, բուն իսկ Ֆրանսական շահերուն պաշտպանութեան համար։

Բանագնացներուն աշխատանքը նոյնքան ջլատուեցաւ եւ կը ջլատուի այն մարդոց կողմէ որոնք կը փորձեն ընկերային խլրտումներ յարուցանել եւ խեղաթիւրել կառավարութեան գործունէութեան իմաստը, որոնք այդ իսկ նպատակով կը բազմապատկեն ամէնէն կոշտ վիրաւորանքները, նախատինքները եւ սուտերը։ Այդ յարձակումները կը հասնին ոչ միայն կառավարութեան պետին եւ այն քաղաքական կուսակցութեան զոր կը ներկայացնէ եւ որ միաձայնութեամբ կանգնած է իր կողքին, այլեւ այն կուսակցութեանց որոնք իրենց քուէներով նուիրագործեցին կառավարութեան քաղաքականութիւնը եւ գրեթէ ամբողջութիւնը ազգին որ ուզեց աշխարհի առջեւ արտայայտել Ֆրանսայի վճռականութիւնը, ինչպէս եւ խորունկ խաղաղասիրութիւնը։

Խորհրդարանին մէջ իսկ, համայնավար խմբակցութիւնը այդ ընդդիմութիւնը արտայայտեց երկու թշնամական քուէարկութիւններով։ Այսպէս միաժամանակ, հանրային կարծիքին եւ խորհրդարանին առջեւ, այդ խմբակցութիւնը գիտակցօրէն բաժնուեցաւ այն բազմաթիւ խմբաւորումէն որուն միշտ ալ կուսակից կը հռչակէ ինքզինքը։ Արմատական - ընկերվարական կուսակցութիւնը կ'արձանագրէ այս կացութիւնը, որուն մէջ որ եւ է պատասխանատուութիւն չունի, եւ չի վախնար երկրին դատաստանէն։ Այդպիսի լուծում մը գործածելով, կուսակցութիւնը համոզուած է թէ թարգմանը կը հանդիսանայ ժողովրդական զանգուածներուն, թէ կը պաշտպանէ բանուորներուն եւ գիւղացիներուն հիմնական շահերը։ Խորապէս փարած՝ հանրապետական հաստատութեանց, ազատութեան եւ խաղաղութեան իտէալին, արմատական - ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի շարունակէ ամուր հաւատքով ծառայել հայրենիքի եւ ժողովրդապետութեան նուիրական շահերուն»։

Նախկին ռազմիկները կը գործեն

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, նախկին ռազմիկները գործի ձեռնարկած են, յաջողցնելու համար ազգ. փրկութեան դաշինքի մը կազմութիւնը։

Շարժումը երթալով կը ծաւալի։ Նախկին ռազմիկներու Դաշնակցային Միութեան ծրագրին հաւանութիւն յայտնեց նաեւ Վեթերաններու Ազգ. Միութիւնը, որ աջակողմեան կազմակերպութիւն մըն է եւ մեծ մասով կը բաղկանայ նախկին սպաներէ եւ ենթասպաներէ, աւելի քան 900,000 անդամներով։ Ուրիշ երկու խմբակցութիւններ ալ միացան շարժման, որ այժմ կը ներկայացնէ 6,000,000 ընտրողներ, 11 միլիոնի վրայ։ Ուրեմն, ամէն միջոց պիտի փորձուի, որպէսզի Ֆրանսա զօրաւոր կառավարութիւն մը ունենայ մինչեւ 1940ի ընտրութիւնները, կամ աւելի առաջ։

Իտալիա կը ջանայ ինքնաբաւ դառնալ

Իտալիոյ ինքնաբաւութեան Գերագոյն Խորհուրդը ժողով գումարեց, նախագահութեամբ Մուսոլինիի, քննելու համար մինչեւ հիմա ձեռք բերուած արդիւնքները։

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ կարելի պիտի ըլլայ 80 միլիոն կենդինարի հասցնել ցորենի տարեկան արտադրութիւնը, չորս տարուան մէջ, եւ յետոյ 90 միլիոնի, բաւելու համար բոլոր պէտքերուն, միշտ նկատի առնելով բնակչութեան աճումը։ Այս առաջադրութեամբ, պիտի ընդարձակեն մշակելի հողերը, անոնց տարածութիւնը հասցնելով 5ուկէս միլիոն հեկթարի։ Անկէ զատ, պիտի գործածուին հատընտիր հունտեր, որոնց շնորհիւ կարելի եղած է 1921ի 11-5 կենդինարը 16ի բարձրացնել 1938ին (իւրաքանչիւր հեկթարի վրայ)։

Եգիպտացորենի արտադրութիւնն ալ պիտի աւելնայ, ընդարձակելով մշակելի գետինները։

Գալով միսին, կը նախատեսուի ամէն տարի ներածել 800,000 կենդինար, լեցնելու համար երկրին արտադրութեան եւ պէտքերուն անհաւասարակշռութիւնը. միեւնոյն ատեն զարկ պիտի տրուի խոզի արտադրութեան։ Կարեւոր արդիւնքներ ձեռք բերուած են հողագործական արտադրութեանց արտածման մէջ։ Գերմանիա ամէնէն կարեւոր յաճախորդն է այս ճակատին վրայ եւ կը գնէ 39 առ հարիւրը։

Կը յուսացուի նաեւ աւելցնել ձէթը, մղում տալով արտադրութեան որ կայուն վիճակ ունի 1885էն իվեր, — տարեկան երեք միլիոն կենդինար։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՍԷՆ ՄՈՐԻՍԻ «Յառաջ» խումբի ընդհ. ժողովը 15 Հոկտ., Շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.- 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ։

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

Հ. Յ. Դ. Վիէնի Կոմիտէն կազմակերպած է ընկերահամակրական խնջոյք մը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Խամակ» ակումբին մէջ։ Պիտի ըլլան արտասանութիւններ, խմբերգներ եւն.։ Կը հրաւիրուին ընկերներ եւ համակիրներ։ Ճոխ պիւֆէ։

ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

«ՍԻՐՈՒՇ» ԹԱՏԵՐԱԽՈՒՄԲԸ ՂԵԿԱՎԱՐՈՒԹԵԱՄԲ Յ. ՂԱԶԱՐԵԱՆԻ
ԵՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԿԱՐՈՂ ՈՒԺԵՐՈՒ
ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ 15 ՀՈԿՏ., ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 9ԻՆ
ՍԱԼ ՄԱԶԸՆՈՅԻ մէջ, 88 Ռիւ Տօպանըլ Մարսէյլ
16 ՀՈԿՏ., ԿԻՐԱԿԻ ԿԷՍՕՐԷ ՎԵՐՋ ԺԱՄԸ 3ԻՆ
ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ սրահին մէջ, 10 ՊՈՒԼՎ. ՏԷ ՄԱՐԿՐԻԹ. Գօմն

ԱՆՄԱՀ ԲԺԻՇԿԸ

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն ՏԻԿԻՆ Մ. ԹԷՐԶԻԲԱՇԵԱՆ եւ ՕՐ. ԱՆԺԷԼ ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ։

Հունգարիա կը պնդէ...

Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները ելքի մը չեն յանգած տակաւին։ Հունգարիա կը պահանջէ իրեն յանձնել երկրամաս մը ուր կը գտնուին 840,000 Հունգարներ, 175,000 Սլովաքներ եւ 57,000 Գերմաններ։ Իսկ Չեխերը կ'առաջարկեն ինքնավարութիւն շնորհել այդ շրջանին, կամ յանձնել միայն այն երկրամասը ուր 700,000 Հունգարներ կը գտնուին։ Վերջին պահուն բանակցութեանց խառնուեցան նաեւ Ռութէնները, որոնցմէ եւս հող կը պահանջէ Հունգարիա, հիմնուելով Միւնիխի համաձայնութեան վրայ։ Հունգարները առաջարկեցին հանրաքուէ կատարել ամբողջ Ռութէնիոյ մէջ, բայց այդ ինքնավար շրջանին կառավարութիւնը վճռապէս մերժեց։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

30,000 ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ցամաք ելան Հոնկ Քոնկի մօտերը, կտրելու համար Չինացիներու պարենաւորման միջոցները։ Կը կարծուի թէ մինչեւ 200,000ի պիտի բարձրանայ այս բանակին թիւը։ Անգլիա օգնական զինուոր ղրկեց, Հոն Քոնկի պաշտպանութեան համար։ Չինացիները մէկ միլիոն զինուոր կեդրոնացուցած են գլխաւոր ճակատին վրայ եւ կռիւները կը շարունակուին մոլեգնօրէն։

ԿԻՐԻԼ ՄԵԾ - ԴՈՒՔՍԸ, որ Ռուսաստանի ցարական գահուն ժառանգորդը կը համարուէր, մեռաւ Փարիզի մէկ դարմանատան մէջ։ 62 տարեկան էր։ Ռուս միապետականները ժողով պիտի գումարեն, նոր գահաժառանգը ընտրելու համար։ Կան երկու թեկնածուներ.— Հանգուցեալին զաւակը, Վլատիմիր մեծ դուքսը, 21 տարեկան, եւ Դմիտրի մեծ - դուքսը, որ ներկայ եղած է Ռասփութինի սպանութեան։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Լոնտոնի դեսպանը բողոքեց Անգլիոյ նախարարներէն լորտ Ուինթըրթընի դէմ, որ ճառի մը մէջ ըսած էր թէ Խ. Միութիւնը որոշ խոստումներ չէր տուած Չեխոսլովաքիոյ օգնելու համար, իր զինուորական տկարութեան պատճառաւ։ Անգլիացի նախարարը նոր ճառ մը խօսելով, պնդեց թէ իր յայտարարութիւնը բացարձակապէս ճիշդ է եւ այս առթիւ նոր մանրամասնութիւններ հաղորդեց։

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ազգ. խորհուրդը երկար վիճաբանութիւններէ վերջ քուէարկեց իր բանաձեւը, որ կը թելադրէ համաշխարհային խորհրդաժողով մը գումարել հրաւիրելով բոլոր պետութիւնները, առանց նկատի առնելու անոնց վարդապետութիւնները կամ քաղաքական կարգուսարքը։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԳԱՂԹԱՎԱՅՐԵՐՈՒՆ մէջ մտահոգութիւն կը տիրէ, թէ Գերմանիա կրնայ իր նախկին գաղթավայրերը ետ պահանջել։ Տրնպարի մէջ հանրաքուէ կը ժողվեն, պահանջելով որ ափրիկեան ո եւ է հողամաս չվերադարձուի նախկին տիրոջը։ Այս շարժումը օրէ օր կը զօրանայ Հարաւ - արեւմտեան Ափրիկէի եւ Թանկանիքայի մէջ։

ԳԵՐՄԱՆ ԲԱՆԱԿՆԵՐՈՒ զօրացրումը պիտի սկսի Հոկտեմբեր 19ին եւ պիտի աւարտի մէկ ամիսէն։ Կը կարծուի, թէ բանակի բարձր հրամանատարութեան մէջ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին։

Թէյասեղան

Հ. ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ
16 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3ին, Հայ Ակումբին մէջ
ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՅԱՆՈՒՆ Շ. ՎԱՐԺՈՒԹԵԱՆ ՏԻԿ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
Օանէրու Միութիւնը կը բեմադրէ «ՄԱՌԱՑ ԹՈՐՈՍ» (զաւեշտ)
Գեղարուեստական բաժնին կը նուագէ Թախտա ԳԱՐԱԳԻՆ։
Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերու 2 ֆրանք

ԽԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է ԵՒ ՇՈՒՏՈՎ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ 1939 ՏԱՐՈՒԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑԸ

ՃՈԽ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՄԲ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

Տեղեկութիւններ Հայոց պատմութենէն, աշխարհագրութենէն եւ վիճակագրութիւն արտասահմանի Հայոց, եւ Հայաստանի, հայ եւ Միջազգային Կ. Խաչերու մասին։ Պատմական ամփոփ ակնարկներ, գրական, հանրապետական եւայլն բաժիններով։ Երեսունէ աւելի նկարներ՝ Կ. Խաչի դպրոցները, դամանատունները եւայլն, տեսարաններ Հայաստանէն։ Խորէն Ա. Կաթողիկոս, Մ. Վարանդեան, Վարուժան, Սիամանթօ, Դուրեան, Մեծարենց, Բակունց, Մահարի, Յ. Զարդարեան եւայլն։ Գեղարուեստական կողքով, 112 էջ։ Օրացոյցը գործածելէ վերջ կարելի է պահել իբրեւ գիրք, տպագրութիւնը յարմարցուած ըլլալով այդ նպատակին։

ՎԵՐԱՄՈՒՏԻ ՀԱՆԴԷՍ

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԵՒ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՀԱՅՈՒՀԵԱՑ
ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ԿՈՂՄԷ
ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Պ. ԱՐՇԱԿ ՉՈՊԱՆԵԱՆԻ

16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ 7ը [illegible] 8 Ռիւ Պօսիւէ։ Փարիզի կը խօսին զոյգ Միութեանց ներկայացուցիչները։ Գեղարուեստական բաժին եւ պար։ Խնամուած պիւֆէ եւ [illegible]։ Մուտք 3 եւ 5 ֆրանք։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան Ընդհ. ժողովը, 15 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին «Արմէնիա» սրահին մէջ։ Կը հրաւիրուին բոլոր մարտիկները։

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Գ. Թրավէնեանի ճաշարանին մէջ, 13 Rue Charles [illegible]mus, Paris (13)։ Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ։

Հ. Թրավէնեան, Ն, Գաճիկեան [illegible] Պապիկեան։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameсme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	180 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 15 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 15 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3861

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԸ

Ուրեմն, Ֆրանսա կը գտնուի նոր ալեկոծութեան մը առջեւ, որուն հետեւանք ներքին խմորումներու եւ խլրտումներու :

Կը թուի թէ բոլորն ալ համակերպած են երեւոյթ. Ժողովրդին ... ամէն: Ե՛ւ աջը ե՛ւ ձախը:

Լէոն Պլում իր մէկ խմբագրականին մէջ յուզելով այս հարցը, կը խօսի նաեւ անոր հետեւանքներու մասին:

Իր կարծիքով, ալդ պարագային ընկերվարականներն ու համայնավարները մէկ ճակատ պիտի կազմեն, աւելի ջախջախիչ ... մը չահելու համար :

Անոնք փոխադարձ զիջումներ պիտի կատարեն, որպէսզի կարենան յաղթել, հետեւաբար եւ աթոռ շահին: Եւ այժմէն տրամադրութիւն կը յայտնեն ուրիշ ձախակողմեան հոսանքներու թեկնածուներն ալ յաջողցնելու, ուր որ կարելի է:

Երեւոյթ. ժողովրդին լուծ մը անհրաժեշտ կը գտնեն, անշուշտ, աջակողմեան հոսանքները, գլուխն ըլլալով «Թան»ը, որ ուրիշ ելք չի գտներ երկրին վերականգնումին համար: Իսկ թունդ աջ... ... տարրերը կը պահանջեն ոչ միայն լուծում, այլ եւ «...» մը, այն ալ զինուորական (մարաջախտ Փէթէն):

Այս պայմաններուն մէջ, ո՞ւր կրնայ յանգիլ ժողովրդական ճակատին տագնապը :

Երէկ հրատարակեր էինք արմատական կուսակցութեան վարիչ մարմնին բանաձեւը, որ հրապարակային ամբաստանութիւն մը կը կազմէ համայնավար կուսակցութեան դէմ:

Ընկերվարականները առ այժմ վերապահ դիրք բռնած են այս մասին: Իրենց օրկանը երէկ հրատարակած էր համայնավար կուսակցութեան Բ. քարտուղարին՝ Ժագ Տիւքլոյի մէկ յայտարարութիւնը, որ կ՚ըսէ թէ իրենք հաւատարիմ կը մնան ժողովրդական ճակատի ուխտին եւ կը սպասեն համագումարի մը: Իսկ «Իւմանիթէ» երկրորդական աշխատակցի մը ստորագրութեամբ նորէն կռիւ կը մղէ Պ. Տալատիէի դէմ, զայն կոչելով «չարաշուք» մարդ եւ ամբողջ ամբաստանագիր մը կազմելով:

Անշուշտ կացութիւնը չի կրնար պարզուիլ ոչ լրագրական փոխադրութիւններով, ոչ ալ ճառերով: Արմատականները ընդհ. ժողովի կը սպասեն: Նոյնպէս Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը: Միւսներն ալ իրենց կարգին: Եւ այն ատեն է որ կարելի պիտի ըլլայ եզրակացութեան մը յանգիլ :

Շ.

ՆԱՆՍԷՆԵԱՆ ՕՖԻՍԻՆ ՁԵՒԱՓՈԽՈՒՄԸ

Ժընեւի կեդրոնը կը փոխադրուի Լոնտոն

ԽՄԲ.— Ազգերու Դաշնակցութեան որոշումով, այս տարի դեկտեմբերին պիտի լուծուի Ժընեւի Նանսէնեան օֆիսը, եւ անոր տեղ պիտի գործէ ուրիշ կազմակերպութիւն մը, Լոնտոնի մէջ: Այս առթիւ, ընկեր Ա. Խատիսեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ մեզի.—

Յայտնի է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը շատ սուղ կը գտնէր Նանսէնեան օֆիսը: Միւս կողմէ կարգ մը պետութիւններ կ՚ուզէին ջնջել զայն, քաղաքական նկատումներով: Երկու տարի շարունակ զանազան յանձնախումբեր ելք մը կը փնտռէին այս անորոշ կացութեան: Վերջապէս այս աշնան Ազգերու Դաշնակցութիւնը մշակեց նոր ծրագիր մը, որուն գլխաւոր կէտերն են.—

1. Փոխանակ Օֆիսի նշանակել գլխաւոր վերատեսուչ մը, սահմանափակ պաշտօնէութեամբ: Այդ վարիչը նշանակուած է արդէն, Անգլիացի մը, Սըր Հըրպըրթ Էմըրսըն: Կեդրոնը պիտի ըլլայ Լոնտոն: Վարիչին օգնականը՝ տարբեր ազգէ:

2. Ելմտացոյցը կրճատել: (Նախապէս մօտ 1ուկէս միլիոն Զւ. Ֆր.ի փոխարէն 100,000 զուիցերիական ֆրանք (մօտ 800,000 ֆրանսական ֆրանք):

3. Նոր տեսչութեան (քոմիսարիա) ներկայացուցիչները զանազան երկիրներու մէջ եւ պաշտօնեաները չեն կրնար գաղթականներ ըլլալ: (Առաջ օրինակ Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ մէջ ռուս գաղթականներ էին):

4. Նոր տեսչութեան իրաւասութիւնը նոյնն է ինչ որ էր Օֆիսինը:

Այս նոր կազմակերպութիւնը գործադրելի է 1939 յունուար 1էն: Տեղական կազմակերպութիւնները կը մնան անփոփոխ (Ֆրանսայի մէջ՝ Գ. Փանի օֆիսը, հայ եւ ռուս գաղթականներու գրասենեակները եւն.):

Ի՞նչ է առհասարակ այս փոփոխութեան իմաստը: Ինչպէս ըսի, կարգ մը պետութիւններ կ՚ուզէին ջնջել Օֆիսները, բայց չյաջողեցան: Իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կ՚ուզէր կրճատել ծախքերը, որոնք շատ ծանր կուգային: Արդ, նոր դրութեամբ ծախքերը կրճատուած են գրեթէ կէս առ կէս: Եւ վերջապէս, շատեր կ՚ուզէին որ գաղթականները ներկայացուցիչներ չունենան կեդրոնական վարչութեան մէջ: Այդ ալ կատարուած է: Գալով զանազան երկիրներու մէջ հաստատուած Օֆիսներուն (Փարիզի մէջ 71 ավըն. Քլէպէր և 15 ռ. Ժան Կուժոն) և անոնց իրաւասութեան, կը մնան անփոփոխ: Փարիզի մէջ անոնց գոյութիւնը եւ կարգուսարքը հիմնուած են ֆրանսական կառավարութեան որոշումներուն վրայ, վաւերացուած՝ նախագահական հրովարտակով: Անփոփոխ կը մնան նաեւ Նանսէնեան դրոշմաթուղթերը եւ անոնց եկամուտին բաշխման եղանակները :

Նոր վերատեսուչին պաշտօնավարութեան շրջանն է հինգ տարի, տարեթոշակը՝ 2200 անգլ. ոսկի: Նոր կազմակերպութիւնը պիտի կոչուի «Գաղթականներու տեսչութիւն», առանց Նանսէնի անուանն :

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ ՊԻՏԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՐՈՒԱԾ 150 ՄԻԼԻՈՆ ՄԱՐՔԸ

Գերմանիոյ տնտեսական արշաւը պիտի հասնի մինչեւ Իրաք եւ Աֆղանիստան

Պերլինի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիոյ կողմէ Թուրքիոյ տրուած 150 միլիոն մարքը (12,500,000 անգլ. ոսկի) պիտի գործածուի հետեւեալ նպատակներուն.—

Վոսփորի վրայ նաւակայաններ շինել, կառուցանել 28 առեւտրական նոր նաւեր, ինչպէս եւ կզմինտրի, շաղախի, ջրածինի, շաքարի եւ ապակիի գործարաններ, բամպակի մանարան մը փոքր Ասիոյ մէջ եւ արհեստական բարիւղի գործարան մը :

Հէր Ֆունք Թուրքիոյ հետ կնքած է նաեւ ապրանքի փոխանակութեան պայմանագիր մը, որուն համաձայն Գերմանիա պիտի ստանայ Թուրքիայէն ծխախոտ, ասազ, չամիչ, բամպակ, եւ փոխարէն պիտի տայ մեքենաներ ու ճարտարարուեստական ապրանքներ: Գերմանեւթուրք առեւտուրը անցեալ տարի հասած էր քսան միլիոն սթերլինի :

Ռումանիա, իր քարիւղով ու ցորենի դաշտերով, ամէնէն կարեւոր մէկ օղակն է այն շղթային, զոր Գերմանիա կը հիւսէ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ: Կը հաւատան թէ Գերմանիա կրնայ ապահովցնել Ռումանիան, թէ ինք պիտի գնէ միշտ անոր քարիւղը եւ փոխարէն պիտի օգնէ, որ նոր նաւթահորեր բացուին:

Այստեղ ալ, դարձեալ, Գերմանիա կրնայ ջլատել անգլիական առեւտրական ցանցերը: Ռումանիոյ քարիւղին տիրանալը Գերմանիոյ համար պիտի նշանակէ զերծ ըլլալ, պատերազմի մը պարագային, պաշարումի վտանգէն :

Հէր Ֆունքի շրջագայութեան եւեւ կը տեսնուի Գերմանիոյ նախապատերազմեան ծրագիրը՝ յառա՜ջ դէպի Մերձաւոր ու Միջին Արեւելք: Գերմանիոյ ազդումը չի սահմանափակուիր միայն Թուրքիայով, այլ կ՚երկարի մինչեւ Իրաք, Իրան, Սուրիա եւ Աֆղանիստան:

Այսպէս Գերմանիա դէմ դիմաց կուգայ բրիտանական կայսրութեան կենսական շահերուն :

*** Լոնտոնի «Նացիոնալ Ցայթունկ» թերթը (մարաջախտ Կէօրինկի օրկանը) կը գրէ Անգլիոյ կողմէ Թուրքիոյ բացուած վարկին առթիւ.

— «Արդարացում չունի այս վարկը անգլեւթրքական առեւտրական յարաբերութեանց մէջ, որովհետեւ Թուրքիոյ արտածումներու միայն 44 առ հարիւրը գացած է Անգլիա 1937ին: Երբ երկիր մը վարկ կ՚ընդունի, զայն վճարելու համար պարտաւոր է աճեցնել իր արտածումը դէպի փոխատու երկիրը: Այս պայմանը կը պակսի անգլեւթրքական առեւտրական յարաբերութեանց մէջ:

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՄԷՆ ԿՈՂՄ

Տէյլի Թէլէկրաֆի Պերլինի թղթակիցը կը գրէ (հոկտ. 13).—

Հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ գերման տնտեսական «պատերազմ»ի պատրաստութիւնը առաջ կը տարուի արտակարգ եռանդով: Պայքարը յաջող ելքի մը հասցնելու համար շարժման մէջ սկսած են դնել գերման տնտեսական ու ճարտարարուեստական մտքի լաւագոյն ներկայացուցիչները :

Բազմաթիւ պատուիրակութիւններ կը ղրկուին այժմ դէպի Պալքանեան ու Մերձաւոր Արեւելքի երկիրները: Գերման ճարտարարուեստի մէջ ծառայող երիտասարդ տարրերուն սկսած են սորվեցնել ռումաներէն, թուրքերէն, յունարէն եւ ուրիշ լեզուներ: Եւ այժմ որոշ է որ «յարձակողականը» պիտի հասնի մինչեւ Իրան, Աֆղանիստան եւ Ալպանիա :

Այս երկիրներու մէջ Գերմանները կը հաստատեն մեծ պահեստներ, ուր կը ցուցադրեն մրցակցութեան յարմար ամէն տեսակ ապրանքներ :

Սեպտեմբերին Գերմանիա դուրսէն գնած է 50 առհարիւր աւելի ցորեն քան գնած էր օգոստոսին եւ 25 առ հարիւր աւելի քան գնած էր տարուան անցեալ սեպտեմբերին: Այս գնումները կատարած է միայն հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի երկիրներէն :

Նացիներու պաշտօնական օրկանը, «Ֆէօլքիշէր Պէօպախթէր» կը հերքէ թէ Հէր Ֆունքի կատարած այցելութիւնները որ եւ է կապ ունին Զուտէթեան հողամասերու գրաւման հետ, բայց կը խոստովանի թէ Գերմանիա մեծ յարձակողականի մը անցած է արեւելեան երկիրներու մէջ, տնտեսական գետնի վրայ :

ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ ՊԻՏԻ ՉԿԱՏԱՐՈՒԻ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Հունգարները խզեցին բանակցութիւնները

Պերլինի դեսպանախորհուրդը հոկտեմբեր 13ին նիստ գումարելով, որոշեց հանրաքուէ չկատարել Չեխոսլովաքիոյ այն շրջաններուն մէջ որ վիճելի կը համարուէին: Այս մասին զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, իսկ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Տոքթ. Շվալովսկի, Միւնիխ գնաց, Հիթլէրի ներկայանալու համար: Պերլինի չեխական դեսպանն ալ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին այցելելով, երկու ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ անոր հետ :

Պաշտօնական զեկոյցը հաստատելով գերմանեւչեխական նոր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆ ՉԿԱՅ

Անցեալ յուլիսին, Քլինկ, որ թոյներու մասնագէտ մըն է եւ Փարիզի քաղաքապետութեան թունաբանական աշխատանոցին տնօրէնը, Բժշկ. Ակադեմիային առջեւ կարդաց գիտական զեկոյց մը, որ մեծ յուզում պատճառեց, — ծանօթ թունաբանը կ՚ըսէ թէ խայծաղով (գաթրան - goudron) պատրաստուած փողոցները եւ խճուղիները պատճառ կը դառնան թոքային խլիրդի (քանսէր): Ապացուցուած է որ խայծաղը գտուին կը պատրաստէ խըլիրդի, բայց ոչ ոք միտքէ կ՚անցընէր թէ ճամբաներու շինութեան համար գործածուած խայծաղը կրնայ վտանգ նոյն շուինչի ճամբաներուն: Տոքթ. Քլինկ փորձեր կատարելով մուկերու վրայ, տեսած է որ ճամբաներու շինութեան յատուկ խայծաղին հետ շփման մէջ դրուած մուկերը 66 առ հարիւր թոքային խլիրդ կ՚ունենան :

Սարսափը բանեց ամէն մարդ : Ալ ի՞նչպէս անցնիլ խճուղիներէն, որոնք սեւամորթի պէս կը փռուին դաշտերու կանանչին մէջ,— արեւին շողը կը տաքցնէ, կը շոգիացնէ եւ ճամբէն անցնողը, ծծելով այդ խայծաղի հոտը, ի վերջոյ կ՚ենթարկուի խլիրդի :

Առէք ձեզի նոր փորձանք մըն ալ : Ալ ո՞վ կը համարձակի ճամբորդել բեռները փարտելով, կամ անցնիլ սեւապատ փողոցներէն՝ ձեռքերը կռնակին :

Խլի՛րդը, քանսէր, խեչխփառի ճանկերը կը մխրճէ մարմինիդ մէջ, կը ճանկռտէ, կ՚արիւնէ, արիւն փսխել կուտայ կամ ցաւէն պառկ:

Սովորական մարդոց հետ, ինծնաշարժի ճարտարարուեստական... ալ յուզման մատնուեցան:

Վերջապէս հրապարակ իջաւ Փրոֆ. Ռուսի, որ մասնագէտ մըն է խլիրդի: Փրոֆէսէօրը չուրանար Տոքթ. Քլինկի կատարած փորձերուն արժէքը, բայց կ՚աւելցնէ որ եթէ խլիրդի դէպքերը շատցած են, պատճառը միայն խայծաղը չէ,— խլիրդի դէպքերուն աւելնալը նշմարուած էր՝ երբ դեռ սովորութիւն չէր խայծաղով պատել ճամբաները: Ետքոյ Տոքթ. Քլինկի փորձերը կատարուած են քիչ թիւով մուկերու վրայ: Եւ վերջապէս մուկերը աւելի շատ ենթակայ են խլիրդի, քան մարդը: Հանքերու մէջ աշխատող, կամ խայծաղ գործածող բանուորները խլիրդ կ՚ունենան երկար եւ երկար տարիներ այդ աշխատանքին մէջ մնալէ վերջ: Պէտք է խոստովանիլ որ ամէն մարդ խլիրդի ենթակայ չէ, նոյնիսկ եթէ խայծաղի հետ է գործը: Եթէ Տոքթ. Քլինկի մուկերը խլիրդով վարակուեցան, պատճառն այն էր որ խայծաղով ծեփուած էր անոնց մորթը: Մինչդեռ ճամբորդներու, կամ ինքնաշարժ քշողներու կլլած խայծաղի շոգին կամ փոշին այնքան քիչ է, որ չի կրնար խլիրդ պատճառել :

Փրոֆ. Ռուսիի տեսակէտը պաշտպանեց Օպէրլին: Իսկ Տոքթ. Քլինկի տեսակէտը պաշտպանեց Տոքթ. Սամսոնով :

Կարելի չեղաւ եզրակացութեան մը յանգիլ : Ակադեմիան կազմեց յանձնախումբ մը, որ պիտի ուսումնասիրէ թէ իրապէս ճամբաներու խայծաղը խլիրդ կը շինէ՞ :

Ինչ որ ալ ըլլայ, մեծ յուզում պատճառած է գիտական այս վիճաբանութիւնը :

Ալ հանգչեցաւ, խաղաղութիւն չկայ: Պատերազմի սարսափէն գիւղերն ու դաշտերը կը փախչին մարդիկ,— ի՞նչ օգուտ, նոյնքան սպառնալի չէ՞ խլիրդով վարակուիլ ճամբաներուն վրայ: Փորձանք փորձանքի վրայ, օր մը Ստալին, ուրիշ օր մը Հիթլէր, հիմակ ալ քանսէր:

Ո՛վ խաղաղութիւն, քեզ կարելի է գտնել միայն հայրենի գիւղին մէջ, ափսո՜ս որ հիմա հոն ալ թուրք կայ, — աւելի մեծ քանսէր:

Ո.ՐԱՁ

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՇԷՆՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

«Հայրենիք»ի մէջ կը կարդանք (30 սեպտ., միայն երկու էջ).—

Հինգշաբթի, սեպտեմբեր 29ի գիշերը, լոյս ուրբաթ, ժամը մէկուկէսին, «Հայրենիք»ի շէնքին վերի՝ երկրորդ յարկէն հրդեհ ծագած է: Ժամը երկուքին, երբ հրշէջ խումբը արդէն հասած էր եւ ձեռնարկած կրակը մարելու գործին, շէնքին վերնայարկը բոցերու մէջ էր: Հրշէջներու ջանքերով հազիւ կարելի է եղած առաւօտեան ժամը հինգուկէսին զսպել կրակը :

«Հայրենիք»ի շէնքին ներսը մասամբ այրած եւ մասամբ տակն ու վրայ եղած է կրակը մարելու աշխատանքներէն :

Վնասը տասնեակ հազարաւոր տոլարներու կը հասնի: Շէնքը ներկայիս բացարձակապէս անգործածելի դարձած է:

Միջոցներ ձեռք առնուած են ապահովելու «Հայրենիք»ներու կանոնաւոր հրատարակութիւնը :

«Հայրենիք»ի շէնքը եւ գոյքերը ապահովագրուած են :

Ստեղծուած պայմաններու տակ «Հայրենիք»ներու տպագրութեան եւ առաքման գործի մէջ հաւանական անկանոնութիւններու համար կանխաւ մեր ընթերցողներուն ներողամտութիւնը կը խնդրենք :

Հրդեհի պատճառը առայժմ ստուգել հնարաւոր եղած չէ :

«Սանճաքին մէկնողը ալ չի կրնար վերադառնալ»

«Ենի Կիւն» (4 հոկտեմբեր) կը գրէ թէ Սանճաքի նախագահ Թայֆուր Սէօքմէն Գըրըք Խան այցելած է հոկտեմբեր 2ին եւ գիւղաքաղաքին ամէնէն տարիքոտ մարդոցը հետ տեսակցելով ըսած է.

— «Հաթայի մէջ չկան Թուրք, Հայ, Յոյն եւ Արաբ անունով առանձին տարրեր, այլ կայ միայն «Հաթայցի»: Ամէն մարդ հաւասարապէս պիտի օգտուի այն մեծ բարիքէն ու երջանկութենէն որուն արժանացաւ Հաթայը»:

Նախագահը հարցուցած է քաղաքապետութեան տարեկան հասոյթը, եւ երբ իմացած է որ 10,000 ոսկի է, դիտել տուած է թէ շատ քիչ է եւ յանձնարարած է աւելցնել մասնաւորաբար անուղղակի տուրքերը :

Ամէնէն վերջը, նախագահը հարցուցած է թէ գիւղաքաղաքին տակաւին գաղթողներ կա՞ն, եւ աւելցուցած է.

— «Անոնք որ, չհաւատալով կառավարութեան հաւաստիքներուն, ասկէ վերջ կը մեկնին, բացարձակապէս չպիտի արտօնուին վերադառնալու: Առանց կրօնքի եւ ազգի խտրութեան, Հաթայցիները եղբայր են: Մասնաւորաբար Թուրքերը եւ Հայերը նոյն արմատէն (քէօք) եւ նոյն ցեղէն սերած են, ինչ որ այսօր այլեւս աներեւ պէս պայծառ դարձած է: Թուրքիոյ մէջ եղածին պէս, հոս ալ ամէն մարդ եղբօր նման պիտի ապրի: Իսկ օրէնքին չհնազանդողները, որոնք ալ ըլլան, ամենածանր պատիժներու պիտի ենթարկուին: Ասոնք հաղորդեցէք ժողովուրդին »:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

«ԳՐՕՀ ԴԷՊԻ ԱՐԵՒԵԼՔ»

1938ը եղաւ յաղթանակի եւ շարունակական յաջողութեանց տարի մը Գերմանիոյ համար: Հիթլէր ոչ միայն պատռեց ընդմիշտ Վերսայլի դաշնագրին կապանքները, այլ իրապէս եւս կցեց մայր երկրին Աւստրիան եւ Չեխոսլովաքիոյ գերմանաբնակ շրջանները, ընդամէնը 10 միլիոն մարդ եւ 110.000 քառ. քիլոմէթր հողամաս:

Այժմ Գերմանիա 80 միլիոննոց պետութիւն մըն է, ամբողջովին սպառազէն ոտքէն մինչեւ գլուխը, արեւմտեան կողմին վրայ կառուցած է անթափանցելի պաշտպանողական ամրութիւններ. ցամաքային բանակը վերակազմած է աւելի ուժեղ քան երբեւիցէ, ծովային մարտական ուժը հասուցած բրիտանական նաւատորմի 35 առ հարիւրին, իսկ օդային ուժի տեսակէտով թերեւս բոլորէն աւելի հզօր է ու գերակշիռ:

Ի զուր չէ, որ այսպիսի Գերմանիայի մը գլուխը կանգնած Հիթլէր բարձրը կը բարբառի եւ ոչ ոքէ չվախնալու յանկերգը կը կրկնէ. ի զուր չէ որ Զաարպրուքէնի մէջ խօսած ճառին մէջ կը շեշտէ, թէ յարութիւն առած է գերման կայսրութիւնը:

Անուրանալի է որ, ինչպէս ալ մեկնեն գլխաւոր մայրաքաղաքներու մէջ քարոզչական մտքով եղած զանազան յայտարարութիւնները, Գերմանիա Միւնիխի համաձայնագրով պարտադրեց իր կամքը ժողովրդավար Եւրոպային: Ոչ միայն Հիթլէր յաջողեցաւ Չեխոսլովաքիոյ նուաճումով ճամբայ բանալ գերման թափանցումին դէպի Արեւելք, այլ եւ առանց արիւնահեղութեան, իր ուզածն ըրաւ, իր խօսքը տեղը բերաւ, իր ծրագրին նախօրօքը առաւ:

Հիթլէր յաղթեց Մեծն Բրիտանիոյ համբերութիւնը եւ, տեսնելով որ ան պատրաստ չէ ռազմաճակատ իջնելու, խաղաղութեամբ գրաւեց ինչ որ արիւնով ու կրակով պիտի ձախողէր թերեւս: Ան երկրորդ մակարդակի վրայ ըրաւ Ֆրանսան, ապացուցանելով թէ Պերլին-Հռոմ առանցքը աւելի ներգոր, կենսունակ ու ուժական [illegible] է քան Փարիզ-Մոսկուա առանցքը: Ան առաջ քաշեց Հռոմը աւելի համարձակ քան ինքը Մուսոլինի չէր յաջողած ընել նոյնիսկ Եթովպիոյ նուաճումէն ետքն ալ:

Եւ այժմ, Եւրոպայի փոթորկայոյզ հորիզոնին վրայ ամէնէն տժգոյն աստղը Ֆրանսայինն է: Խորհրդային Միութեան յիշատակութիւնն իսկ ընել աւելորդ է, որովհետեւ եթէ իրապէս ալ ան ռազմական կարողութիւններ բան մը արժէր կամ իրապէս ծանր առարկութիւն ունենար, Լոնտոն ու Փարիզ պիտի չվարանէին [illegible] Պերլինին ու Հռոմին եւ կամ պատերազմի դաշտի վրայ զէնքով վճռելու յաւիտենական վէճը:

Բայց պատերազմ տեղի չունեցաւ, եւ այս իրողութիւնը ինքնին մեծագոյն ապացոյցն է, որ Խորհրդային Միութեան հանդէպ — իբրեւ ռազմական արժէք — վստահութիւն չկայ: Յայտնի է բոլորին, որ բրիտանական զինուորումը տակաւին աւարտած չէ, իսկ Ֆրանսա ինքը, ինչպէս կը շնչուէր ամենուրեք, տակաւին տկար է օդային սպառազինման տեսակէտէն:

Այս պայմանները, որոնց ի հարկէ Պերլինի մէջ քաջածանօթ էին, վճռական դեր կատարեցին, որ Եւրոպայի ժողովրդավար պետութիւնները գլուխ ծռեն միահեծան պետութեանց սպառնալիքներուն առջեւ եւ Չեխոսլովաքիոյ նման պետութիւն մը, իբր ժամանակաւոր ոսկր, նետեն վագրին երախը...

Գերմանիա, Իտալիա, թերեւս նաեւ Ճափոն պիտի շարունակեն նորանոր յաղթանակներ արձանագրել իրենց ժամանակներու շահին կողմը նախ այն գլխաւոր պատճառով, որ Ֆրանսայի ու Անգլիոյ կայսրութեանց ժողովուրդները խաղաղասէր են, եւ խորշանք ունին պատերազմէն հանդէպ:

Այս խաղաղասիրութիւնը այժմ արդէն հասած է կէտի մը, ուրկէ անդին ստրկութիւն նշան է, եւ այդպէս կը մեկնուի արդէն ժամանակ Պերլինի մէջ: Ոեւէ կառավարութիւն Փարիզի ու Լոնտոնի մէջ դիւրաւ պիտի չհամարձակէր ֆրանսական ու անգլիական ժողովուրդները քշել ռազմադաշտ: Այս ներքին թուլութիւնը օգտագործուեցաւ Հռոմի կողմէ Եթովպիոյ նուաճումով, Ճափոնի կողմէ Չինաստանի նուաճումով և Գերմանիոյ կողմէ՝ Աւստրիոյ ու Չեխոսլովաքիոյ նուաճումով, եթէ կ'ուզէք:

Այս պատճառով է, որ Անգլիա արդէն որոշած է ու տենդագին ճիգ գործ կը դնէ արագացնելու իր սպառազինումը, որու մասին ոչ մէկ տարակարծութիւն կայ բովանդակ երկրին մէջ: Աշխատաւորական Էթլիէն մինչեւ Չէմպըրլէն, Իտընէն մինչեւ Չըրչիլ զօրացման, պաշտպանողական զէնքերու կատարելագործման ու ուժեղացման քարոզը կը կարդան միաբերան:

Նոյնն է պատկերը Ֆրանսայի մէջ: Մարդիկ արթնցած են ու սկսած են սրտատրոփ թափ գնել զինուորման [illegible] մէջ, կը զարմանան նշմարուած թերութիւններէն: Անգլիական օդային սպառազինումը կը բերէ Փարիզ ֆրանսական օդատորմի [illegible] հարցին լուծումը փնտռելու:

Եւ վրդովումի, դժգոհութեան, ժողովրդավարական երկիրներու մէջ օր աւուր հասունցող վտանգի գիտակցութեան ի տես է, որ Հիթլէր Զաարպրուքէնի մէջ խօսած ճառ կ'արտասանէ, Անգլիոյ երեսին անախորժ խօսքեր կը նետէ, ըսել ուզելով թէ ինք դէպի Արեւելք առաջխաղացման է եղած, կայսրութիւն ստեղծելու մեծ աշխատանքին է սկսած եւ չուզեր, որ Լոնտոն ու Փարիզ խանգարեն զինք: Միւնիխի առիթով կը յայտարարէ թէ որոշած է ամրացնել ֆրանսական սահմանի — Սաարի — երկու կարեւոր կեդրոնները՝ Ախէնը (Էքս-լա-Շափէլ) եւ Զաարպրուքէնը, հասկցնելով թէ ֆրանսական ճակատին վրայ պաշտպանողականի վրայ կ'ուզէ մնալ, դէպի Արեւելք արշաւանքի եղած ատեն:

Այս բոլորին զուգընթաց՝ գերման պետական ղեկավարութիւնը տնտեսական յարձակողականի ճակատներ կը յարդարէ նախ հարաւ-արեւելեան Եւրոպայի մէջ եւ դէպի Մերձաւոր Արեւելք, մինչեւ Հնդկաստան՝ եթէ կ'ուզէք: Չեխիա-Հունգարիա-Ռումանիա-Թուրքիա-Իրան ճամբով կը փորձէ շրջել Արեւմուտքի առեւտրական մեծ պողոտան — Միջերկրականի ու Կարմիր ծովի գիծը — ու Դանուբ-Սեւ ծով-անդրիրանեան երկաթուղիի գիծով ստեղծել կայսերական հաղորդակցութեան ճամբայ մը:

Այս մտքով է որ գերման նախարար Ֆունք կ'այցելէ Էնկիւրի եւ 150 միլիոնի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ: Այս մտքով է որ առեւտրական նոր դաշինքներ կը կնքէ Պուլկարիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ եւ թերեւս վաղն ալ Ռումանիոյ հետ:

Եթէ ուշադրութեամբ հետեւինք Պերլինի քաղաքական ու տնտեսական նախաձեռնութիւններուն, չենք կրնար չտեսնել որ ոչ թէ երազ ու թղթածանք է այսօր, այլ մարմին առած ու շօշափելի հունի մէջ մտած գործ է «Դրօհ դէպի Արեւելք» նշանաբանը, որուն համար 1914ին տեւտոնեան զէնքը չվարանեցաւ չափուիլ ամբողջ աշխարհի հետ:

Նոյն ոգին է, նոյն ձգտումը, նոյն քաղաքական սեւեռումը, նոյն ծրագիրը:

Եւ եթէ բաղդատենք 1914ի եւ 1938ի կացութիւնները, պիտի չվարանինք ըսելու, թէ այսօր Պերլին թերեւս չափով մը աւելի նպաստաւոր դիրքի մէջ է, որովհետեւ մինչ 1914ին աշխարհի բոլոր մեծ ու պզտիկ պետութիւնները նետուեցան Պերլինի վրայ, 1938ին արդէն Ճափոն ու Իտալիա լքած են նախկին ճակատը կամ փոխած են դոյն ու անցած են երէկուան հակառակորդին կողմը: Լեհաստան կը վարանի եւ թերեւս ի վերջոյ պարտաւորուի Գերմանիոյ կողքին կանգնիլ, Պուլկարիա, Հունգարիա չեն կրնար լքել իրենց նախկին զինակիցը եւ թերեւս նոյնիսկ Եուկոսլաւիա, սեղմուած Իտալիոյ ու Գերմանիոյ միջեւ, կամայ ակամայ մտնէ յարձակողական այս խմբակցութեան մէջ:

Անդին կը մնան Անգլիա ու Ֆրանսա, գրեթէ մինակ, հեռաւոր յոյս մը տածելով Մ. Նահանգներու հանդէպ: [illegible] ալ, սակայն, նոյնիսկ միացեալ [illegible] ութեան մէջ անհաւասար ոյժ են, եւ կրնան նժարը հակել իրենց կողմը, եթէ խաղաղասիրութեան քաղաքականութեան նաեւ կազմակերպեն բիրտ ուժն ալ:

Իսկ Ռուսաստա՞նը: Ան արդէն, մարգարէ պէտք չէ ըլլալ գուշակելու, դուրս է ամէն դասաւորումէ: Նոյնիսկ ինքն է հաւանաբար ամէն դասաւորումի առարկան, բուն նշանակէտը:

«Դրօհ դէպի Արեւելք»ը առաջին ոստումով խորտակեց Աւստրիան, երկրորդ ոստումով Չեխոսլովաքիան, — կենսական պատուարները Վերսայլի հաստատած գոյավիճակին Եւրոպայի մէջ:

Յաջորդ ոստումը ցոյց պիտի տայ, թէ ժողովրդավար Եւրոպան պիտի հանդուրժէ՞, թէ թոյլ պիտի տայ որ Խորհրդային Միութեան ժողովուրդները ի վերջոյ լսեն իրենց հողերուն վրայ Հիթլէրի լեգէոններուն գոփիւնները...

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Համագումարին մէջ

Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան վերջին նիստին մէջ վիճաբանութիւնները կը մատնէին այն քաղաքական մտահոգութիւնը, որ կը պաշարէ միտքերը:

Պաշտօնեաներու սենտիքային փոխ-քարտուղարը, Ասպէն Լաքոմբ, խօսք առնելով ըսաւ.

— Սենտիքաներու միջեւ միութիւնը պահպանելու համար, անհրաժեշտ է որ արտաքին քաղաքականութեան հարցերը քննենք առանց կուսակցական նեղմտութեան: Ներկայիս երկրին մէջ սկսած է հակապատերազմեան հոսանք մը, որ պայքար կը տանի իր գիտցած ձեւով, այնպէս որ բանուորական զանգուածը երկու մասի կը բաժնուի: Ես չեմ հաւատար թէ պատերազմասէր կուսակցութիւններ կան, կը մերժեմ ոռնալ գայլերուն հետ, ու կը ցաւիմ տեսնելով որ [illegible] եւս իրեն պաշտօնական ընտրած է հակահամայնավարական պայքարը:

Կ'ըսեն թէ Մոսկուա պատերազմ կ'ուզէ: Ոչ ոք կրցաւ հաստատել զայն: Գիտեմ որ [illegible] Միութիւնը ոչ մէկ շահ ունի Զօրաւոր Դաշինքէն, ու կը մտնէ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, երբ ուրիշներ դուրս կ'ելլեն Ազգերու Դաշնակցութենէն:

Կ'ըսեն թէ պատերազմը համայնավարութիւն կը բերէ, — առիկա վախցողներուն կարծիքն է: Կը մոռնան թէ ի՛նչ վտանգներ կը սպառնան Ռուսիոյ, երբ նոյնպէս պատերազմի մտնէ: Կը մոռնան Ճափոնը:

Ցաւով զարմանալի է, որ անոնք որ, 1914էն առաջ կը դատապարտէին ֆրանսացի բանուորները որոնք դէմ կ'արտայայտուէին ցարին հետ դաշինք կնքելու, այսօր կը ջատագովեն դաշնակցութիւն մը Ռուսիոյ հետ, — պատճառն այն է որ կը նախընտրեն Սթալինը քան թէ Հիթլէրը:

Պատերազմի սպառնալիքը գոյութիւն ունի միայն մէկ տեղ, — Հիթլէրականութեան գաղափարաբանութեան մէջ: [illegible] պաշտօնութիւնը հրձիգի դեր չի կատարեր: Կրնա՞ք ըսել թէ նացիականութիւնը, տեսակ մը գաղափարաբանական խաչակրութիւն, չի ձգտիր տապալել ժողովրդավար կարգերը:

Գերմանիա մասնաւորաբար կ'ուզէ տիրանալ Կեդր. եւ Հարաւ. Եւրոպայի նախանիւթերուն: Իրեն տուէք Ամերիկայի ամբողջ քարիւղը, պիտի չգոհանայ: Ան կը նախընտրէ [illegible] քարիւղը կամ ռումանական քարիւղը: Եթէ ան գրաւեց Չեխոսլովաքիոյ հողերը, պատճառն այն էր որ այդ երկրին ծայրամասը 300 քիլոմեթր միայն հեռու է ռումանական քարիւղի հորերէն:

Գերմանիոյ ցոյց տուած գործունէութիւնը ուրիշ տպաւորութիւն չի թողուր, բայց եթէ կա՛մ ամբողջական պատերազմի մը ծնունդ տալ, կամ գերիշխանութիւն մը հաստատել Եւրոպայի վրայ:

Ինչպէս Էմիլ Թոչ ցոյց կուտար 9 Օգոստոսին, Գերմանիոյ ազդեցութիւնը հետզհետէ կը զօրանայ Դանուբի երկայնքին ի վար: 1917-1918ի փորձառութեամբ, գիտէ որ անհրաժեշտ է կատարելութեան հասցնել դանուբեան սիստեմը, որ աւելի ռազմագիտական արժէք ունի քան տնտեսական:

Իրերու այս կացութեան մէջ, Լոնտոնի դրամատէրներն ու ֆրանսական պուրժուազին համակրեցան հիթլէրական շարժումի վերելքին, վախնալով որ ընկերային յեղափոխութիւն մը կը պայթի, թերեւս վախցան նաեւ որ Եւրոպայի եւ ամբողջ աշխարհի մէջ չափազանց կը զօրանայ ժողովրդապետութիւնը:

Ֆրանսայի մէջ ներկայիս կը շարունակուի պայքարը պատերազմի դէմ, մինչ ուրիշներ կը հրահրեն վախը պատերազմի դէմ, — անհրաժեշտ է սակայն կազմակերպել պայքար մըն ալ սուտ լուրերու դէմ: Անցեալ շաբաթ սուտ լուրերու [illegible] յաջորդած է ներկայիս մեղսակցութիւն մը ծածկելու Միւնիխի համաձայնութեան ողբալի հետեւանքները:

Վերջապէս մամուլը չի ծառայեր իր բուն առաքելութեան, — կուտայ այն լուրերը, որոնք կը նպաստեն թերթին ուղղութեան, եւ լուռ կ'անցնի դէպքերու վրայ, երբ աննպաստ է թերթին քարոզչութեան: Ահա այսպէս մամուլի որոշ բաժին մը պայքար կը մղէ անձնատուութեան համար, հրահրելով պատերազմի սարսափը:

Մենք ոչ կուսակից ենք պատերազմի, ոչ ալ անձնատուութեան: Մենք համոզուած ենք որ կարելի էր խուսափիլ այն մութ ապագայէն որ կը սպասէ մեզի, եթէ շարժած ըլլայինք աւելի կանուխ»:

Յետոյ խօսեցաւ Ռէյմոն Պուլեէ, վարիչը Աշխատանքի Դաշնակցութեան պաշտօնաթերթին (Le Peuple). յայտարարեց թէ ուրիշ մտահոգութիւն ունեցած չէ, բայց եթէ խափանել պատերազմը՝ խորհրդակցութեան մը նստելով, թէ այդ միտքով ալ դիմում կատարուած է նախագահ Ռուզվելթին, յանուն թերթին:

Յետոյ խօսեցաւ Ժիւլիէն Ռաքամոն, փոխ-քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան Կեդր. Կոմիտէին: Նախ քննադատեց ճառը զոր Տալատիէ արտասանեց 21 Օգոստոսին, իբրեւ «կիրք անձնատուութեան քաղաքականութեան»: Քննադատեց նաեւ այն խաղերը որոնք կատարուեցան, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը չըմբռներ երկիրը պաշտպանելու անհրաժեշտութիւնը: Զարկեց նաեւ անոնք որ խաղաղասէր երեւնալու կեղծաւորութեամբ կը վարկաբեկեն վարիչները, անոնք որ պատերազմի սարսափը երգելով՝ կ'աշխատին քանդել հանրային կարծիքին միութիւնը: Եւ կոչ ըրաւ միանալ, մնալ կարգապահ, ինչքան ալ տարբեր ըլլան տեսակէտները:

Ռընէ Պէլէն յայտարարեց թէ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մէջ միութիւնը պահպանելու ճիգը դժուարացաւ այն ատեն միայն, երբ զգացինք թէ քանի մը ժամ միայն մեզ կը բաժնէ պատերազմի աղէտէն: Պատերազմը յետաձգուած է հիմա, անհրաժեշտ է աշխատիլ որ 20 — 25 տարիներու խաղաղութիւն մը նպաստէ մեզի վերահաստատելու ընկերային հաւասարակշռութիւնը: Այդ խաղաղութիւնը անշուշտ չենք ուզեր հաստատել ընդդէմ Գերմանիոյ, խաղաղութիւնը կ'ուզենք հաստատել նոյնիսկ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ մէկտեղ, միջազգային արտադրութեան ճիգ մը կատարելով:

Ընդհ. պատկերը ամբողջացնելու համար, առանձին կուտանք Ժուհոյի ճառն ալ եւ կը փակենք

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՅ

Սիրելի Արազ. — «Հոյակապ» բառը խնդրանիւթ եղած է: Մեր լեզուին մէջ յոյժ գործածական բառ մըն է: Ծագումով ճարտարապետական եւ փոխաբերութեամբ ընդարձակուած: Սիւներու, անդրիներու, գմբէթի, կամարի համար կարծես ստեղծուած, հետզհետէ անով որակուեցան մինչեւ իսկ մատենագիրը, այր, բազմութիւնը: Զէ՞ որ կ'ըսուի [illegible] կայ անձնաւորութիւն մըն է, ի՛նչ հոյակապ տեսարան, եւն.. Այս բառին երկրորդ անդամը — կապ — յայտնի է իբրեւ արմատը «կապել» բային: Կը մնայ առաջին անդամը հոյ: Զարմանալի կը գտնեմ որ մինչեւ իսկ Երեւանէն եկած բանասիրական [illegible] այս բառին համար բան մը ծագումը անծանօթ.. Մենք շատ կանուխէն սորված էինք, թէ այս հոյ նախ խոյն է, ծանօթ արու ոչխարը, որուն պատկերը դրուագուած կը գտնուի ճարտարապետութեան [illegible] սիւներուն, կոթողներուն գլուխը: Մեր եկեղեցիին բարձր կամարը [illegible] սիւները ՀՈՅԱԿԱՊ էին, այսինքն՝ խոյ դրուագուած, նկարուած կը տեսնենք վերի գլուխներուն վրայ կամ շուրջ: Գիտէ՞ք արդեօք որ սիւներու այդ գլուխներն ալ կը կոչուէին եւ կը կոչուին «սախուէնդակ», [illegible] սիւնեայ խոյին: [illegible] սիւներն ալ «հոյակապ» էին, [illegible] կը նկարագրուի Ս. Գիրքին մէջ: Արդէն շատ կանուխէն «հոյակապ» բառին այս ճշգրիտ բացատրութիւնը տրուած է: Եւ հիմա ուրկէ ու՞ր ծագումը անծանօթ կ'ըլլայ այս «հոյ»ին: Բայց սա չվերջացաւ: Աւելի պարզ կայ: Դարձեալ, շատ կանուխէն կրթարան ընթերցարաններուն մէջ երբ կարդացինք զահի եւ զհոյն բառերը ընտանեաբար հետաքրքրուեցանք, եւ «ծագումը անծանօթ» եա. բոլոր առաջ Վենետիկի Աւձեան բառարանին [illegible] Ահա կը [illegible] զանազան [illegible], ահեղ, ահաւոր: Բայց [illegible] ինչ պիտի ըլլայ եւ բառարանը իսկոյն լուսաւորեց, թէ հոյ [illegible] համանիշ է ահին, եւ ցոյց կու տայ նաեւ շուք, գեղեցկութիւն, բայց գեղեցկութիւն մը՝ որ սարսուռ կ'ազդէ միանգամայն: Ըսինք — եթէ հոյակապին հոյը խոյով չմեկնուի իսկ, ստանձին հոյին այս վերջին նշանակութիւնը կը բացատրէ դիւրաւ հոյակապը [illegible] շքեղ, ահաւոր: Մեր բառը բանասիրութիւն չէ, այլ լեզուի գործադրութիւն: Ծանօթէն դէպի անծանօթը երթալու դրութիւնը յաջողագոյն բառարանական է: Երբ աչքի առջեւ ունինք հոյը — խոյ, հոյը — շուք, ահաւորութիւն, ի հարկէ դիւրին է մակաբերել հոյակապին, հոյաշէնին, հոյանունին ոչ միայն իմաստը, այլ ծագումը, իսկութիւնը: Ի՞նչ հարկ այսքան պարզ բանի մը համար անծանօթ [illegible] Երեւանի Հայ եւ Եւրոպայի [illegible] բանասէրները, անծանօթին ծածկոյթին իջնելու գլխու պայքար [illegible] իրենց: Բանասէրդ զու, փոխանակ օդին մէջ տատանելու, [illegible]

[illegible] (45)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԷԼԵԱՆ

Յարխափելով ու թափառելով նըսաւայ գլխակին պատէն վար ինկած քարերուն վրայ, ուր եկաւ գտաւ զիս մեր Ձէյթունցիներէն մին եւ զիս խռովարար մէկը կարծելով յանկարծ վրաս խոյացաւ: Անոր երկաթէ մարմնի ծանրութեան տակ կքած, կատաղի լուտանքներ տեղացուցի եւ վերջապէս յաջողեցայ ինքզինքս ծանօթացնել: Ան ինծի ծխախոտ հրամցուց, որ առանց հարցնելու գողցած էր մեր կառքին մէջէն եւ մօտս ժայռի մը վրայ նստաւ, մինչեւ շնչառութեանս կանոնաւորուիլը:

Համոզուելէս վերջ երբ զինքը հարցափորձեցի, զիս վստահեցուց որ մեր ձիերը բաւական լաւ էին թէեւ, բայց իր երկու ընկերները անօթի են: Աւելին ըլլալով աւելցուց որ, կենդանիները լուրջ հսկողութեան տակ կը գտնուին, այն ատենէն որ միւս երկու ընկերները, Սմբատ եւ Նուրհան, հսկողներուն վրայ պահակ կը կենան:

— Բայց վստահ եմ որ յիմարներ են անոնք, աւելցուց:

Այս կառապանը պատուական ծառայ մըն էր եւ միւսներուն հանդէպ հպարտութիւն մը ունէր, բան մը զոր նշմարած էի Տարսոնի խանին մէջ առաջին իսկ տեսնելուս: Ինքզինքը ուշիմ մէկու մը տեղը դրած էր, իրօք ալ այդպէս էր, բայց կարծէք այդ առաւելութիւնը չէր ուզեր իր ընկերներուն յայտնել:

— Ճիշդ անոր համար էր որ քեզ կը փնտռէի, երբ մթութեան մէջ վրաս խոյացար բռունցքի հարուածներ տեղացնելով, պատասխանեցի, եւ կ'ուզէի առանձին խօսիլ քեզի հետ, որովհետեւ գիտեմ թէ դուն յիմար չես:

Այս բառերուն վրայ այնպէս փքացաւ որ ծխամորճը մէկ կողմ նետեց:

— Քանի որ Սմբատ եւ Նուրհան ձիերուն վրայ կը հսկեն, կը փափաքիմ որ դուն ալ վերը խռովութիւն մը տեղի ունեցած պարագային աչալուրջ ըլլաս, ըսի: Այստեղի ժողովուրդը երբ մեզ գերի բռնելու փորձ մը ընէ, կ'ուզեմ այն ատեն, որ ձիուդ վրայ նստած ըլլաս — եթէ կարողանաս զայն գտնել — [illegible]...

Զիս ընդմիջելով միայն մէկ բառ արտասանեց.

— Գազիկ:

— Ի՞նչ, հարցուցի:

— Եթէ այստեղ Թուրք բերելու ըլլան, Գազիկ հանգիստ պիտի չըլլայ մինչեւ որ մասնիկ մէկիկ մէկիկ չփրցնէ:

— Եթէ Թուրքերը հոս բերեն, Գազիկ քեզի բնաւ պիտի չզգայ:

— Ի՞նչպէս թէ պիտի չզգայ:

— Եթէ ես եւ բարեկամներս կարենանք մեր գործը կարգադրել, այդ պարագային Գազիկ քու դիակդ միայն պիտի գտնէ:

— Ուրեմն ի՞նչ պէտք է ընել:

Կրկին վառեց իր ծխամորճը:

— Իրարանցումի պարագային եթէ մեզ գերի բռնելու ըլլան, կ'երթաս կը գտնես միւս Հայերը եւ Գազիկին ալ [illegible] կը հրամայես անոնց որ գան մեզի ազատեն:

— Անոնք որ Գազիկին կը պատկանին, անոր հետ կը գտնուին:

— Անշուշտ ոչ ամէնը:

— Բոլոր անոնք որ Գազիկ կարողացաւ իր շուրջը համախմբել առանց մէկ տարուան ընթացքին:

— Այդ պարագային Գազիկին մօտ գնա եւ եղելութիւնը իմացուր:

— Գազիկը չի կրնար գալ: Զէյթունը կը պաշտպանէ ան:

— Յիմար ես դուն:

— Ես չեմ: Միւս երկուքը յիմար են:

— Կը հասկնաս ուրեմն որ եթէ այս ժողովուրդը մեզ գերի բռնելու ըլլայ...

— Կրնայ ըլլալ: Կրնայ ըլլալ որ առաջարկեն մեզ Թուրքերուն ծախել թերեւս, որպէս փոխարինութիւն իրենց կալանուած կիներուն:

— Չե՞ս կրնար ուրեմն որ երթալ յետոյ, եթէ անոնց ըսեմ թէ Գազիկը բերելու գացած ես, կը նախընտրեն մեզ ազատ ձգել, քան թէ Գազիկի բարկութեան ենթարկուիլ:

— Բայց Գազիկ պիտի չուզէ գալ:

— Այդպէս ըլլալը գիտեմ. բայց անոնք ինչպէ՞ս պիտի գիտնան:

Գլխով մտածական շարժում մը ըրաւ: Յետոյ յանկարծ պայծառացաւ դէմքը. նոր միտք մը յղացած էր:

— Գազիկ այլեւս զիս ձեր մօտ պիտի չվերադարձնէ, ըսաւ, Զէյթունի մէջ մարդու սակաւութիւն ունի ան:

— Հոգ չէ: Այդ պարագային, բայց ոչ ուրիշ ատեն, երբ վերը խլրտում մը պատահի, պիտի ընե՞ս այդ բանը:

— Ուրախութեամբ: Բայց այդ մասին գրութիւն մը յանձնեցէք ինծի, այլապէս Գազիկ պիտի սպաննէ զիս, առանց ձեր արտօնութեան փախած ըլլալուս համար:

Առարկելու կարգը ինծի եկած էր: Երագրութեան տետրակէս թերթ մը պատռելով մթութեան մէջ բաներ մը մրոտեցի, վստահ ըլլալով որ գրածս պիտի չկրնար կարդալ:

— Ասոր մէջ ըսած եմ որ մեր դժուարութեանց մէջ զինուոր ունենալու մասին կատարեալ համոզում գոյացնելէ վերջը միայն ճամբայ ելլես: Բայց եթէ շատ շուտ ճամբայ ելլես ու եթէ բնաւ դժուարութիւն չկրենք, այդ բանը ուշ կամ կանուխ Գազիկ պիտի իմանայ: Այն ատեն ի՞նչ պիտի ընէ:

Եթէ զիս կարենայ բռնել, Զէյթունի կամուրջէն վար կը գլորէ զիս, խաղի չեմ գար:

— Լաւ, այն ատեն գնա եւ [illegible] այս [illegible]: Մէկ կամ երկու [illegible] մէկն կացութիւնը յայտնի կ'ըլլայ [illegible] բան մը լաւ ընթանալու պարագային՝ քեզի ուրիշ գրութիւն մը կու տամ ու քեզ Գազիկին մօտ կը ղրկեմ: Հիմա այլեւս ոչ մէկ խօսք — գնա [illegible].

Ծխամորճը բերնէն վար առնելով ու [illegible] քանի մը քայլ յառաջացաւ ու կորսուեցաւ մթութեան մէջ: Ես ալ [illegible] պատին բացուածքէն ետ դարձայ եւ սանդուղներէն վեր բարձրացայ: Այսպէսով իմ բացակայութիւնս [illegible] մնացած էին [illegible] մտնելու համար [illegible]: Գլուխս ծածկէն ներս [illegible] անոնց դէմքերուն վրայ [illegible] մտահոգութիւն մը նշմարեցի [illegible] հասկցան որ մեր մարդոցը [illegible] բարեկամութեան մէջ մտած էր: [illegible] որ Ֆրէտ [illegible] թէ պատասխանատուութիւնս [illegible] եմ, որովհետեւ Ֆրէտ [illegible] հոգերին [illegible] կար ու կը մնար:

(Շար.)

Շարժանկար եւ բարոյական

…ով կը խօսինք «Հոլիվուտի» մասին, …ն մեր աչքին առջեւ կը պատկե… …ազար ու մէկ նկարներ.

…Հոլիվուտ, շարժանկարի մայրա… …, բոլոր նորաձեւին գերասանա… …ասանուհիներու երազը, Հոլիվուտ …ն յապաւէնը կը վարձատրուի …, Հոլիվուտ, Ամերիկայի … …կեդրոն բոլոր արկա… …թեանց եւ այլանդակու… …մայրը, Հոլիվուտ, ուր …թեամբ նոյն անձը 12 ան… …մուսնանայ, կամ դեռ հազիւ …ցած կը բաժնուի որ եւ է չն… …

…այս պարագան կը վերա… …շարժանկարի ազդեցութեան : …այս կարծիքը մեծ մասով սխալ … …հետեւ հոն կայ դրականութիւ… …բարոյականի, ժապա… …մէջ կ'երկարէ պղեսներ, …յաճախանց գեղուն արտա…

ՏԱՐԱԶ

…թափծուն, եւ կպչուր ախտ… …սէնի գլուխին, եւ ա… …սեւ մը եղաւ, եւ փո… …թեամբ եւ փոխաբերու… …պէս եւ չափ գործա… …ական ածականը :

…թով կ'արժէ անդրադառնալ …ոչուած յոյժ կարեւ… … – Տառերը, այնպէս …, թէ այս կամ այն լեզուին … …լեզուն մը փոխ առնուած է …այն տարբեր լեզուէ մը, երբ … բառերը ինքնին գոյութիւնու… …չըլլան ուրիշ լեզուի մը մէջ՝ … փոխառու, եւ միւսը … Տարակոյս չկայ թէ մա… …է այդ ենթադրութիւնը, … որ իրարու շատ մօտ կամ …մէջ ապրող անջատ ծագումով …իրենց բնիկ բառարանէն … կ'առնեն կուսան : Արտաօրէն …, Երրայեցիք, Սպիտացիք ի… …բառարանին պատկանող …եւ ասութիւններ փոխա… …չնորհիւ բնակակցութեան եւ … հաղորդակցութիւններու :

…որ Հայը եւ իրմէ … Չեյթնը, Ասորին, միաժամա… …կամ փերբերաբար առաջ կամ … ուրիշներ Ս. Գիրքին թարգմա… …պատճառով երրայական բա… …ասութիւններ իւրացուցին ի… …ազգային լեզուին մէջ : Եւ արդէն … Հայերէն Թարգմանու… … մէջ տեսնուած ինչ ինչ անճշ… …թիւններ կամ սխալ հասկացողու… …արդիւնք չե՞ն միթէ այս …, այսինքն՝ Թարգմանութեան … Բայց այս տեսակ մը բանադ… …փոխառութիւններէն զատ, հին … բոլոր լեզուներուն մէջ կը գտ… … բնդհանրապէս բառեր՝ որոնք …նց են իրենց, նոյն պէտքե… … նոյն բնազդական թելադրու… …երուն բերումով, եւ դժուար է … թէ ով փոխ առաւ եւ … առաջ : Ժամանակներու … մէջ յաւէտ թաղնուած է … ցեղին պատմութեան այն … հարցը՝ թէ ե՞րբ, ո՞ւր բնա… եղած են ժողովուրդներ, ե՞րբ … են իրարմէ :

… հոգ :

ՏԱՐԱԶ

յայտութիւնները եւ կը կարճեցնէ երկար համբոյրները :

Պարոն Գրին մեծ վարպետն է Հոլիվուտի շարժանկարի բարոյականին : Ան յաջողած է իր աշխատանքով եւ առանց իմացականութեամբ գրաւել Գ. Ուիլ Հէյզի վստահութիւնը, որ կը տիրապետէ Շարժանկարի ճարտարուեստին վրայ :

Գ. Գրին քննած է ժողովուրդի կարծիքը եւ տեսած է թէ որքան մեծ ազդեցութիւն կը գործէ Շարժանկարը անհատին եւ մինչեւ իսկ ազգերուն վրայ : Միլիոնաւոր անձեր վստահութիւն ունին բեմադիրներուն հանդէպ : Հետեւաբար այս վերջինները պէտք է ամէն ջանք թափեն որ բարձրացնեն ժողովուրդը, անոր օգնեն որ աւելի լաւ մտածէ եւ մաքուր ապրի :

Գ. Գրին առեղծեց օրէնագիրք մը խօսուն շարժանկարներու համար : Ահաւասիկ անոր բովանդակութիւնը, համառօտակի.

Պէտք չէ պատրաստուի, որ եւ է ժապաւէն, որ չի յարգեր սերոյ բարոյական օրէնքները : Ընտանեկան եւ ամուսնական հիմնարկութիւնները բարձր մակարդակի վրայ պահել :

Զատորոշել սիրաբանութեան նիւթ սեւամորթի եւ Ամերիկուհիի միջեւ, քանի որ ազատ Ամերիկան չընդունիր ցեղերու միացումը :

Պէտք չէ ներկայացուին բացարձակ մերկութիւններ, ինչպէս նաեւ անվայել ձեւերն ու պարերը :

Արգիլուած է ծաղրել դարձնել որ եւ է կրօնք եւ եկեղեցական :

Ազգութեան աւանդութիւնները ամենամեծ յարգանքով բեմադրել :

Արգիլել ժապաւէնի մը մէջ բանութեան ծոյլության տեսարանները .

Ոճիրը կ'ընդունուի եթէ պատժուի եւ չներկայացուի այնպիսի մանրամասնութիւններով որ դիտողները օրինակ առնեն :

Ջներկայացնել մահավճիռներ իրենց ամբողջութեամբ (կախաղան, կիրթին, ելեկտրական աթոռ եւն.) :

Մաքսանենգութեան մանրամասնութիւնները չտալ : Ջցուցադրել ալքոլի սպառումը ամերիկեան կեանքին մէջ :

Այս խիստ գրաքննութեան կողքին կայ նոյնպէս ուրիշ հիմնարկութիւն մը : Ցանուն բարոյականի պայքարը յացուած է գայթակղեցուցիչ դերասաններուն եւ կնոջական ակումբներու միջեւ :

Ամերիկայի մէջ կը գտնուին կինեւու ընկերութիւններ, որ քանի մը հարիւր հազար անդամէ կը բաղկանան, ունին սեփական թերթ եւ յաճախ ժողովներով կապակցութեան մէջ են իրենց անդամներուն հետ :

Եթէ անոնք որոշեն պոյքոթի ենթարկել թատրոն մը կամ դերասան մը՝ զոհին համար բարոյական մահուան վճիռ մըն է :

Շատ են զոհուածները եւ միլիոն շահող դերասաններ անօթութեան դատապարտուած : Անոնք ամէն միջոց ձեռք կ'առնեն յայտնի դերասանի մը արժէքը պակսեցնելու համար եւ ուզելակի ժողովուրդին կ'արգիլեն երթալ այն սրահը ուր կը խաղայ դերասանը : Անոնք նոյնիսկ կը ստիպեն բեմադիրը, մերժել իրենց լաւագոյն դերակատարը :

Այդ ընկերութիւններու դատավճիռները անվերաքննելի են :

Բոլոր ամերիկեան աստղերը կը գտան այս հոկտոյական կազմակերպութիւններէն : Անոնք աստղին համար ամենախիստ եւ ամէնէն վտանգաւոր հանրային թշնամին են :

Շարժանկարի մը նպատակն է զբաղեցնել : Մարդկային սերունդը միշտ ընդունած է գրօսանքին բարեբար ազդեցութիւնը : Շարժանկարի արտադրիչը պէտք է ընդունի անոր բարոյական կարեւորութիւնը : Մարդ մը կը դատուի որքան իր գործով, նոյնքան իր բարձր գրօսանքներով :

Արդ, չնորհքով գրօսանքը չափանիշն է ազգութեան մը բարձրութեան :

Ջմոռնանք որ շարժանկարը արուեստի շատ կարեւոր է, արովհետեւ նոր արուեստն է որ կը թոյլատրէ արուեստներու բաղդակցութիւնը :

Անիկա միւս արուեստներուն չափուածանի, կրնայ արտայայտել մարդկային միտքը, յուզումները եւ միաժամանակ մտնել հոգւոյն : Գ. Գրին կը վերջացնէ այս խօսքով.— Գիտէ՞ք որ մարդկային սիրտը մաքուր է :

ՀՐԱՆՈՅՇ ԳԱԶԱԶԵԱՆ

Մահ Փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի

Պոլսոյ թերթերէն ցաւով կ'իմանանք մահը փրոֆ. Աբրահամ Տէր Յակոբեանի, որ ծանօթ է իբրեւ բազմամեայ ուսուցիչ եւ հանրային գործիչ :

Հանգուցեալը ծնած էր 1855ին, Գարտիզակ, ուր ստացած է իր նախնական կրթութիւնը : 14-15 տարեկանին եղած է հայերէնի եւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ գիւղին դպրոցին մէջ :

72—73ին՝ Մր. Փարսընսի յանձնարարականով կը ներկայանար Րոպըրթ Քոլէճի հիմնադիր Տոքթ. Համլինի եւ հոն ընդունուելով կը կարգուի օգնական փրոֆ. Ճէճիզեանի : Պատանին Աբրահամ մէկ կողմէն կը դասախօսէ, եւ միւս կողմէ կ'ուսանի այդ հաստատութեան մէջ, աշխատելով նաեւ կազմակերպելու ուսանողներու միութիւնը : 77ին՝ շրջանաւարտ Քոլէճէն՝ նոյն տարին կը սկսի ուսուցչութեան, միեւնոյն ատեն ուսուցանելով հայերէնը Ակիւտարի Ամերիկեան վարժարանին մէջ :

1895ի արձակուրդին՝ կը մեկնի Ամերիկա ուր կը գտնուէր Տոքթ. Ուօշպօրն եւ կը մնայ ատեն մը խնամակալ իր եղբօր՝ Արմենակ Տէր Յակոբեանի քով, հետեւելով խնամակալի համալսարանին եւ յետոյ Օքսֆորտի փիլիսոփայութեան եւ հոգեբանութեան ճիւղերուն զոր յետոյ ձեռնհասօրէն կ'աւանդէ դարձին Րոպէրթ Քոլէճին մէջ : Նոյն ճիւղերը կը դասախօսէ նաեւ Կեդրոնականի մէջ եւ վերջին տարիները Փարիզի մէջ իր ենթարկուած գործողութենէն վերջ, կը գրէ երկար շարք մը այդ ճիւղերուն վրայ ամերիկեան թերթերուն մէջ :

Հանգուցեալը 50 տարի անընդհատ դասախօսած է Քոլէճ, սիրուած եւ յարգուած իր աշակերտներէն : 1927ին կատարուեցաւ իր յոբելեանը :

Եղած է նաեւ երեսփոխան, Ուսում. Խորհուրդի ատենապետ, վարչութեան անդամ եւ թէ ատենապետ Ազգ. Ընդհանուր Ժողովի : Եւ անդամ Փարիզի համագումարին :

Բացի հանրային կեանքէն, զնահատելի ծառայութիւն մատուցած է նաեւ հայ աշակերտներու Րոպէրթ Քոլէճի մէջ, մանաւանդ չքաւորներու ընդունելութեան առթիւ իբրեւ անդամ վարժարանի վարիչ մարմնին :

** Թերթերու տեղեկութեանց համաձայն, հանգուցեալը իր խնայած գումարը յանձնած է Տոքթ. Կէյթսի, նաւակելով որ անոր տոկոսով իր մահէն վերջ հայ ուշիմ տղաքներ կրթուին Րոպէրթ Քոլէճի մէջ :

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐԱՐԱՏԻ 20ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

ԼԻՈՆ, 11 հոկտ.— Հոկտ. 10 կիրակի կէս օրէ վերջ Գ. Թազապետարանի սրահին մէջ տօնուեցաւ «Արարատ» ձակատամարտի 20րդ տարեդարձը : Հայ լեգէոնականներու աշխատանքը պսակուեցաւ կատարեալ յաջողութեամբ : Տօնակատարութիւն մը որ քիչ անգամ տեսած է լիոնահայ գաղութը :

Ժամը 2ին խումբ խումբ հասարակութիւնը կը դիմէ դէպի հանդիսավայր, պահիկ մը տարբերել համար անցեալի դառն բայց հայրենակարօտ յիշատակները : Կէս ժամէն սրահին բոլոր աթոռները գրաւուած էին եւ շատեր արդէն ոտքի վրայ մնացին : Այս պատկերը մտածել կուտայ թէ այս ժողովուրդը որքան պէտք ունի միութեան եւ որքան ուրախ է, երբ առանց նեղմտութեան բոլորն ալ հրաւիրուած են, եւ բոլորն ալ սիրով պատասխանած : Պատիւ Հայ լեգէոնականներուն որ յաջողեցան իրարու քով բերել ամէնը :

Ժամը 3ին Գ. Տ. Թէքէեանի ընկերակցութեամբ ներս կը մտնէ նահանգապետին փոխանորդը, M. Marchiani ծափերու տեղատարափին տակ : Հետզհետէ կը հասնին քաղաքապետին փոխանորդը, M. Burillon եւ բաւական կոկիկ թիւ մըն ալ տեղացի հրաւիրեալներ, մամուլի եւ նախկին պատերազմիկներու ներկայացուցիչները : Բեմին վրայ են բոլոր զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները, որոնց կարգին կ'արժէ յիշատակել Տէսինի Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը իրենց եռագոյնով, Մարսէյլի հայ լեգէոնականներու միութիւնը իրենց դրօշով եւն. : Գ. Թէքէեան դրօշի յանձնումը կատարեց բուռն ծափերու մէջ : U. M. A. C. նուագախումբը նուագեց «Marseillaise» : Առաջին անգամ խօսք առաւ Գ. Marchiani եւ իր շնորհաւորութիւնները յայտնելով լեգէոնական միութեան, յաջողութիւն մաղթեց : Երկրորդ խօսքը առաւ քաղաքապետին փոխանորդը, որ նմանապէս իր շնորհակալութիւնները յայտնեց եւ բարեմաղթութիւններ ըրաւ : Յետոյ բեմ բարձրացաւ լեգէոնական Միութեան պատուոյ նախագահ Գ. Տիրան Թէքէեան, որ պարզեց թէ ինչպէս կազմուեցաւ լեգէոնական միութիւնը, թէ ինչպէս ծէյթէյ Մուսայի բուռ մը քաջեր 40 օր անընդհատ կռուեցան Թուրք բանակին դէմ, եւ թէ ինչպէս Ֆրանսական զրահաւոր մը միջոցաւ ազատուեցան ծէյթէյ Մուսայի ծերերն ու մանուկները : Յետոյ իր չէշտը բարձրացնելով եւ իր խօսքը ուղղելով ներկայ հիւրերուն, ըսաւ.— Ըլլալով զինուորական մը եւ անկախ որ եւ է կուսակցութենէ, առանց այլեւ այլի եւ ցաւի սիրտ կը յայտարարեմ որ հայ ժողովուրդին երազները չիրականացան, հակառակ իր սրտագին բարեկամութեան՝ Ֆրանսայի հանդէպ : Յետոյ խօսեցաւ օրուան բանախօսը, Գ. Կիւբեղ Արայեան որ մասնաւորապէս շեշտեց.— «Հայրենակիցներ, եթէ կ'ուզենք որ ապրինք, սորվինք զոհողութիւն ընել այնպէս ինչպէս ըրին այսօրուան հանդէսի հերոսները քսան տարի առաջ : Որպէսզի մենք մեզ կարենանք ճանչցնել հիւրընկալ երկրին, պէտք է թէ եւ թէկուզ հանդիսանանք մեր նախկին ռազմիկներուն» :

Հանդէսին առաջին մասը վերջացած ըլլալով, 10 վայրկեան դադարէ վերջ սկսաւ երկրորդ մասը գեղարուեստական ճոխ բաժինով որուն իրենց մասնակցութիւնը բերած էին Օր. Սովինար Տէր Գէորգեան, Լիոնի այնքան փնտռուած երգչուհին իր «Հայաստան» եւ երկու կտոր Ֆրանսերէնով, Օր. Լիւլէճեան (Տէսինէն) եւ Օր. Սահակեան (Վիլնէն) : Բոլորն ալ ծափահարուեցան հասարակութեան կողմէ : Արտասանեցին օրիորդներ Վարդուհի Տօպալեան «Արարատ» եւ Սօնա Տօնապետեան Ֆրանսերէն կտոր մը Վիքթոր Հիւկոյէն :

Տէսինի Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէն Գ. Վահան Հիւսեան գրաւոր ուղերձ մը կարդաց նուիրուած հայ ռազմիկին : Տէսինի ազգային միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց Գ. Անդրանիկ Գասպարեան :

Հանդէսի վերջաւորութեան միութեան պատուոյ նախագահը մօղական լապտերով հասարակութեան ցոյց տուաւ անցքեր Մուսա Լեռան հերոսամարտէն,— թէ ինչպէս ծէյթէյ Մուսայի ծերով ու պզտիկով զէնք վերցուց յանուն իր պատուին, ինչքին եւ մշակոյթին : Անդամակցութիւնը զապթնակէտին հասած էր եւ ժողովուրդը չէր ուզեր բաժնուիլ : Երբ վերջ գտաւ պատկերներու ցուցադրութիւնը, Գ. Թէքէեան իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնեց հասարակութեան եւ Լիոնի լեգէոնեան վարչութեան (Գ. Գ. Տօնապետ Տօնապետեան, Սուրէն Սիրունեան եւ Մնիկ Գէորգեան) :

Հանդէսը վերջացաւ իրիկուան ժամը 6.30ին եւ հասարակութիւնը մեկնեցաւ գոհ սրտով :

Կ. Յովակիմեան

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՋԵԿՈՅՑ «ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ

Կարգ մը անձեր, առնէ մը ի վեր մասնաւոր հրաւէրներ կ'ուղղեն երիտասարդութեան, եւ, վերջերս ալ, մամուլի միջոցաւ յայտարարութիւն կուտան « Կոմիտաս » անուն ինքնակոչ երգչախումբի մը կազմութեան մասին :

«Սիփան Կոմիտաս» երգչախումբի վարչութիւնը եւ անդամները միահամուռ կը բողոքեն եւ կրփութեան յայտնել հրապարակաւ թէ երգչախումբը իբրեւ միանուն եւ միատարր կազմակերպութիւն՝ աւելի քան երեք տարւոյ հիմերու վրայ կը գտնուի, արձանագրելով նոր ուժեր :

Կարծեցեալ նոր երգչախումբի հրաւէրը գործն է Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբէն հեռացուած շարք մը անդամներու իբր անբաղձալի տարր, որոնք դժբախտաբար իրենց ....ղներով չեն ներկայացներ նոյ... ... տարր հոգի : Անոնք ուզած են «Կոմիտաս» անուանել իրենց խմբակը, պարզապէս շահագործելով այդ անունը եւ չփոթութեանց կամ անհիմն ենթադրութեանց մղելու համար հասարակութիւնը :

Մեր անդամները կը … թէ, համաձայն 1936 հոկտ… մաձայնագրին, որ վաւերացուե… միաձայնութեամբ նոյն օրուան ընդ… ժողովէն, «Սիփան-Կոմիտաս» … ագեալ անունը վերջնական եւ անբաժանելի է հիմնադիր ժողովի որոշումով եւ կանոնագրով, եւ իբրեւ այդ ալ վաւերացուած է կառավարութեան կողմէ (թիւ 174.538) :

Աւելի զատ՝ ներկայ կազմին մէջ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն նախկին կոմիտասեան անդամներ, որոնք ամէնէն աւելի կը բողոքեն յիշեալ ապօրէն ընթացքին դէմ

Վարչութիւն

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

Հ. Մ. Ը. Մ. ԿԸ ՅԱՂԹԷ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽՈՒՄԲԻ ՄԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Կիրակի կէսօրէն վերջ … Մ. Ը. Մ.-ի Ա. խումբը, այս եղանակին առաջին բարեկամական մեծ մրցումն էր որ կատարեց, այժմ քաղաքս գտնուող անգլիական մարտանաւի մը նաւաստիներու խումբին դէմ : Մրցումը առնուեցաւ բոլորովին անակնկալ պայմաններու մէջ : Հ. Մ. Ը. Մ.-ը այդ օրը պիտի խաղար սխալական իր երկրորդ մրցումը Իսթրի մէջ, J. S. Istres խումբին դէմ, բայց վերջին պահուն մրցումը յետաձգուած ըլլալով, վերջին օրը դիմում կատարեց մարտանաւին հրամանատարութեան, որ սիրով հաւանութիւն յայտնեց : Եւ Մարսէյլի մարզասէր երիտասարդութիւնը կիրակի օրով հաճոյքն ունեցաւ ընդարձակ … … Ան… … ներուն գեղեցիկ խաղարկութիւն :

Մրցումը անցաւ բարեկամական ջերմ մթնոլորտի մը մէջ, ինչ որ մեծ գոհունակութիւն պատճառեց բոլորին : … … … բոլորովին տարբեր էր : Մերինները կը խաղային սկզբ, արագ եւ … եւ պզտիկ փասերով եւ դաշտին պզտիկութիւնը չափազանց նպաստեց մեր խումբին, իսկ Անգլիացիներուն խաղարկութիւնն էր հանդարտ, ամփոփ եւ երկար հարուածներով յառաջացումներ, յաճախ վտանգաւոր : Սակայն անկերեւ էր որ դաշտին պզտիկութիւնը զիրենք չափազանց կը նեղէր ու անկարող էր իրենց խաղարկութեան մեթոտին : Առաջին կէսը իրենք նշանակած ըլլալով, Անգլիացիները պահ մը զուարճացան հանդիսականներուն ցուցադրելով իրենց խաղալու արուեստը, բայց երկար չտեւեց այդ : Մերինները գեղեցիկ փոխանցումով մը հաւասարեցուցին անոնց, քիչ վերջ երկրորդ մը, եւ քանի վայրկեան վերջը նշանակեցին երրորդ ու վերջին կէտը, բոլորովին անակնկալի բերելով անգլիացի յաղթանակ նաւաստիները, ու յաղթելով անոնց 3—1 : Այս յաղթութեան վրայ, անգլիացի խմբապետը … … ուրիշ առթիւ այցելութեան մը պաշտօնական մրցում մը կատարեն Հ. Մ. Ը. Մ.-ին դէմ : Յետոյ հրապարակաւ շնորհաւորեց մեր խաղացողները եւ դաշտը շրջապատող բազմութիւնը որ իրենց անկողմնակալ ծափերով քաջալերեցին երկու խումբերն ալ : Մեր խումբի անթերի խաղարկութեան … … : … ծանի են Մնացականեան, Մրճոյեան, Խէչէեան եւ Թոփմաձեան : Մասնաւոր շնորհաւորութեան արժանի է Հ. Մ. Ը. Մ.-ի անխոնջ ատենապետ, Գ. Տաճատ Խաչիկեան, որ այս մրցումը … … համար ջանք չխնայեց :

** Նոյն օրը ուրախութեամբ իմացանք որ Նիսի Հայ մարզական միութեան Ա. խումբը Ֆրանսայի ազգային բաժակի մրցումին առաջին … մրցումին յաղթած են իրենց հակառակ St Raphael Sport-ի խումբին 7 — 0 : Ուրախութեամբ իմացանք նաեւ որ միութեան նախկին բերդապահ Երեւանեանի պատկանած … … 2—0 յաղթած է … … խումբին : Ֆրանսական թերթերը այդ անակնկալ յաղթութեան … … բաժինը կը վերագրեն Երեւանեանին :

Վ. Փիլիպեան

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Ու այս բոլոր աշխատանքն ու զուարթութիւնքը մոռցնելով կը մեղքնար, …թար ինքն իր վրայ : Ու միւս կողմէ կ'անիծէր ու կ'անիծէր «չի ժամ» … կամփորներն ու իրենց ծնողքներ … Ու տակաւին կը մտածէր Բեկցի …— Ամէն տարի ալ այս էր եւ … …մանիւրուն վիճակը : Ու հա… …ցած կոյտ մը խաղող չէր հասած … Ու ամէն տարի ալ, այսպէս, …նց շուրջ ցանուած բանջարեղէն… …եր կոխկրտուած ու փճացած էին … …մր, ճիշդ ուտելու ժամանակը : Ու ամէն տարի ալ, իր ներերն ու տա… …ր մանաւանդ սա խոստացէմ տաղ… …րդին՝ Լեւոնը, բողոքած ու խնդ… …ած էին, որ այդ սամմանները քանդէ … դուրս նետէ ածուէքէն, որպէսզի ա… …նց պատճառաւ, իրենց ընտանիքի …նութի կենսական մէկ մասը,— բանջարեղէնները այդպէս « չիժմնե… …ոց ոտքերուն տակ չի տրորուէին … չփճանային :

Բեկցի Նէնէին ներերն ու տաղրորդին համոզուած էին— ինքն ալ թերեւս— թէ,— «քանի որ գեղին մէջ խաղողի այգիներ չկան, մենք բացառութիւն չենք կրնար կազմել գեղին մէջ :

Բանջարանոցներուն մէջ որթատունկ պահել ու խաղող հասցնելը մեր գեղին համար շատ խորթ էր…. :

Խաղողի եղանակին դուրսէն՝ խաղող ծախողներէն, մաղ մը ցորենով մաղ մը խաղող առնելը աւելի դիւրին էր ու շահաւէտ :

Մեր գեղին արտադրութիւնն էր ընդհանրապէս, առատ ցորեն : Կը ցանէին նաեւ բանջարեղէն իրենց օգտածին չափ : Շատ քիչ կային պտղատու ծառեր, որոնք նոյնպէս կողոպտուէին կ'ենթարկուէին մանուկներու կողմէ, տակաւին չհասունցած : Գիւղացիները այժ կուսային ոչխարաբուծութեան, լեռնային ընդարձակ արօտավայրերուն շնորհիւ : Եւ, բաղմաթիւ տուներ արդէն մինչեւ հինգ-վեց հարիւր հասցուցած էին անոնց թիւը : Ժամանակին կարեւոր տեղ մը գրաւած է եղեր նաեւ մեղուաբուծութիւնը : Սակայն, հետզհետէ անհետացած էր գրեթէ այս ճիւղը : Որով գիւղացիները աւելի շահաւէտ գտած էին ու դիւրին, ոչխարաբուծութիւնը՝ հողագործութեան կողքին :

Ու մեր Բեկցի Նէնէն, իր հարսնութենէն քանի մը տարի ետք, Բենկայէն - մարանգէն, քանի մը արմատ որթատունկ բերելով, ածուէքին մէջ անկած ու հասցուցած էր, հակառակ ունեցիներու դիտողութեան, թէ, «սա մեր գեղը չյանիր» :

Սկիզբի տարիներուն երբ դեռ որթատունկերը խաղող չէին տար, անոնք կը մեկացուէին մինչեւ անգամ իրենց ներեւներէն.— Ամառուան ամիսներուն, անոնք լաւ զովացուցիչ էին մանաւորապէս՝ երախաներուն համար : Թթուըշաղ էին, ու մենք կը լափէինք զանոնք, մեր ատամը պաղցնելով :

Սակայն, մեր սիրելի Բեկցի Նէնէն այնքան ալ հոգ չէր ըներ, քանի որ անոնք, իրենց տերեւներէն ալ մերկացուելով, դարձեալ կ'աճէին ու կը մեծնային, օր մը ամմա զանոնք ու խաղող տալու համար :

Ան կը մտածէր թէ, երբ անոնք բուրէին խաղող տալ, պիտի կրնար պաշտպանել զանոնք : Խաղող կերցնել ունեցիներուն, հակառակ անոնց յուսահատութեան— «այդ մեր գեղը չյանիր» :

Ափսո՜ս որ սխալած էր : Ու կամաց կամաց ինքն ալ այն համոզման եկաւ թէ կարելի պիտի չըլլար խաղողին մէջ, իրենց սեփական որթատունկերէն խաղող ուտել, քանի որ գիւղացիները ամբողջութեամբ անտեսած էին այդ ճիւղը, շահաւէտ չգտնելով զայն :

Բէկցի Նէնէն, այս երկար խորհրդածութեան թելը մտքին մէջ բռնած, յառաջացաւ դէպի ամմաները : Արդարեւ, ան արդէն անոնց համար դիմած էր ածուէք, այնքան արտորանքով, ու երբեմն ալ ծերութեան տարիքի համար ծիծաղելի վազքով մը :

Ու ան հիմակ, որթատունկերուն առջեւը կեցած ու քիչ մը կորացած մէջքին ալ չոքած, կը դիտէր ու կը մտածէր որթատունկերուն վիճակին վրայ : Բան չէին ձգած կամփորները : Սրբած, լզած ու տարած էին բոլոր ողկոյզները :

— Ա՜խ, չի ժմնէ՛ք, ճա՜ղը վերնա՛ք….

Անիծել սկսաւ ճարահատ : Անէծքի զանազան տեսակներ կը տեղար կամփորներուն գլխուն : Ալ յուսահատած էր Բեկցի Նէնէն : Շատ դղջաց, որ մտիկ չէր տուած ժամանակին ներ… Ու տարիներէ ի վեր, այնքան, չարչարուած էր խաղող հասցնելու համար տուն :

Այդ օրը վերջապէս համոզուեցաւ, թէ գլուխ ելլելիք բան չէր իր ըրածը : Եւ, եթէ այդ միջոցին ածուէքին մէջ կացին մը ըլլար, այս կսկիծին ու նեղութեանը վրայ, անմիջապէս կը գործադրէր տաղրորդուն առաջարկը,— կտրէ՛ զանոնք, ու ածուէքէն դուրս նետէ :

Բեկցի Նէնէն, հիմակ, կը մտածէր նաեւ թէ, ի՞նչպէս պիտի ներկայանար ներերուն…. : Ա՜խ, անոնց լեզուն : Որքան պիտի տրտմային զարմանալ : Ի՞նչ պատասխան պիտի տար կծու տաղրորդուն՝ Լեւոնին, որուն խօսքը մտիկ չէր ըրած ժամանակին :

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԵԱՆ

(7)

(Շար.)

սահմանագիծը, կ՚ըսէ թէ ի հարկին փոփոխութիւններ կրնան կատարել, հիմնուելով Միւնիխի համաձայնութեան 6րդ յօդուածին վրայ։ Այս պայմաններուն մէջ, յանձնաժողովը որոշեց թէ անհրաժեշտ չէ հանրաքուէ կատարել, քանի որ գերմանական եւ չեխական կառավարութիւնները համաձայնած են անմիջական սահմանագծման մասին։ Միեւնոյն ատեն որոշուեցաւ գերմանեւչեխ յանձնաժողով մը կազմել, ժողովուրդներու փոխանակութեան համար, իւրաքանչիւրին կամքին ձգելով մնալ այս կամ այն պետութեան։

Նոր սահմանագծին համաձայն, գերմանական զօրքին գրաւած հինգ անջատ գօտիները մաս պիտի կազմեն Գերմանիոյ։ Այսպէս Չեխոսլովաքիոյ գերմանական խնդիրը կարգադրուած կ՚ըլլայ այնպիսի եղանակով մը որ կը գերազանցէ գերմանական ակնկալութիւնները։

*** Մինչ այսպէս խաղաղօրէն կը լուծուէր գերմանական խնդիրը, նոյն օրն իսկ բանակցութիւնները խզուեցան Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ։ Հունգարները մերժեցին ընդունիլ սլովաքեան եւ ռութէնեան պատուիրակներուն նոր առաջարկները, եւ որոշեցին դիմել չորս մեծ պետութեանց։

Ինչպէս կը յիշուի, Միւնիխի համաձայնութեամբ, Գերմանիա, Ֆրանսա, Անգլիա եւ Իտալիա որոշած էին նոր ժողով մը գումարել, եթէ մինչեւ երեք ամիս կարգադրուած չըլլային Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հողային պահանջները, ուղղակի բանակցութիւններով։ Արդ, Լեհաստան գոհացում ստացաւ անմիջապէս գրաւելով Թէշէնի շրջանը։ Հունգարիա եւս խաղաղօրէն բանակցութեան ձեռնարկեց անցեալ կիրակի, Գոմարնօ քաղաքին մէջ, որ կը գտնուի Հունգարիոյ եւ Սլովաքիոյ սահմաններուն վրայ։ Առաջին օրերը բարեկամական էին բանակցութիւնները, բայց անկէ մը յանգելով խզուեցան։ Հունգարները կ՚առարկեն թէ Սլովաքիոյ եւ Ռութէնիոյ պատուիրակները բոլորովին կ՚անտեսեն ազգագրական ազդակը, եւ կ՚ուզեն իրենց պահել մեծամասնաբար հունգարաբնակ շրջաններ, տնտեսական եւ ռազմագիտական նկատումներով։ Անոնք մասնաւորապէս կը մերժեն բաժնուիլ իրենց մեծ քաղաքներէն, որոնք հունգարական եղած են թէ ազգագրական եւ թէ պատմական տեսակէտով։

Բանակցութիւնները խզուեցան հունգարական պատուիրակութեան կողմէ, կառավարութեան հրահանգով։

Չեխական աղբիւրներու համաձայն, Սլովաքները եւ Ռութէնները համաձայն են Հունգարիոյ ձգել 55,000 քառ. քիլոմեթր տարածութիւն, 318,000 Հունգարներով։ Այս ծրագրով 300,000 Սլովաքներ եւ Ռութէններ կ՚անցնին Հունգարիոյ տիրապետութեան տակ, իսկ նոյնքան Հունգարներ կը մնան Չեխոսլովաքիոյ մէջ։ Սլովաքները առաջարկած են ինքնավարութիւն շնորհել մնացեալ Հունգարներուն, բայց հունգարական կառավարութիւնը գոհ չէ մնացած։

Պաշարման վիճակ Ռութէնիոյ մէջ

Հոկտեմբեր 13ին պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ Ռութէնիոյ կարգ մը շրջաններուն մէջ, ուր հարիւրաւոր հունգար ահաբեկիչներ երեւցած են, խռովութիւններ յարուցանելու համար։ Պաշարման յայտարարութիւնը հրատարակեց Ռութէնիոյ ինքնավար իշխանութիւնը, չեխական կառավարութեան վաւերացումով։ Տրուած որոշման համաձայն, զինուորական ատեանները կրնան մահավճիռ արձակել ըմբոստութեան, սպանութեան, զինեալ յարձակման, աւարառութեան կամ հաղորդակցութեանց խանգարման յանցանքներու համար։ Կ՚ըսուի թէ ըմբոստները, որոնք զինուած են գերմանական հրացաններով, արդէն սպաննած են կարգ մը ոստիկաններ, զինուորներ եւ շոգեկառքի պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ կամուրջներ օդը հանած, հեռագրի եւ հեռաձայնի թելեր խզած են։ Ընդհարումներու ընթացքին սպաննուած են շատ մը ահաբեկիչներ։

Կ՚ըսուի թէ Իտալիա կը պահանջէ որ Կարպաթեան շրջանը Հունգարիոյ կցուի ամբողջութեամբ, նկատի առնելով թէ հունգար բնակչութեան մեծամասնութիւնը եւ թէ այդ երկրամասին տնտեսական հանգամանքները։

— — —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՖԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ Հոկտեմբեր 13ին բոլոր քաղաքացիները հրաման ստացան իրենց տուներէն դուրս չելլելու ամբողջ օրը, որպէսզի խուզարկութիւններ կատարուին բոլոր տուներուն մէջ, իբրեւ հետեւանք զօր. Փէյեւի սպանութեան։ Այս առթիւ հեռագրի եւ հեռաձայնի հաղորդակցութիւններն ալ խզուեցան։ Կ՚ըսուի թէ դաւադրութիւն մը սարքուած էր, կառավարութիւնը տապալելու համար։ Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մարզպանը, որ Լոնտոն կը գտնուէր մէկ շաբաթէ ի վեր, Երուսաղէմ վերադարձաւ ջրօդանաւով մը։ Խռովութիւնները կը շարունակուին ամբողջ երկրին մէջ։ Երուսաղէմի մէջ գիշերանց առեւանգուեցաւ արաբ ղեկավարներէն Սըլաֆը Ճայանի, ազգայնականներուն ներկայացուցիչը։ Յաջորդ առտու իր դիակը գտնուեցաւ քաղաքէն քանի մը քիլոմեթր հեռու։ Սպաննուած էր ատրճանակով։ Գրեթէ նոյն ժամուն անգլիական դատարանը մահուան կը դատապարտէր երեք Արաբներ, որոնց պաշտպան փաստաբանն եղած էր սպաննեալը։ Ապստամբները կրակի տուին ծխախոտի մեծ մթերանոց մը, որ կը պատկանէր անգլիական ընկերութեան մը եւ կը գտնուէր Երուսաղէմի եւ Եաֆայի ճամբուն վրայ։ Վնասը 95,000 ոսկին կ՚անցնի։ Ապստամբները աւերեցին նաեւ շատ մը Արաբներու վարիչին Նաշաշիպիի նարնջենիները, ոչնչացնելով 2000 ծառեր։ Եւ այսպէս բազմաթիւ դէպքեր։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ արքեպիսկոպոսը, կարտինալ Իննիցէր, միշտ հսկողութեան տակ է եւ պաշտօնատունէն դուրս չելլեր։ Առջի օր հարիւրաւոր Նացիներ նորէն թշնամական ցոյցեր կատարեցին, իսկ նախանդապետը բուռն ճառ մը խօսեցաւ կղերին եւ մասնաւորապէս եպիսկոպոսներուն դէմ, ըսելով թէ անոնք «դիւահար» մը նկատեն Ատոլֆ Հիթլերը։

ՌՈՒՍ ՄԻԱՊԵՏԱԿԱՆՆԵՐԸ Հոկտ. 13ին ժողով գումարելով, գահաժառանգ ընտրեցին Վլատիմիր մեծ դուքսը, որդին հանգուցեալ Կիրիլի։

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ տեսչութիւնը ձերբակալեց ինը օտարականներ եւ Ֆրանսացի մը, որոնք անձնագիրներ կը ծախէին խարդախութեամբ, մինչեւ չորս հազար ֆրանք վճարելով։ Ֆրանսացին, Մարշնօ, հաշտակաւոր Սթավիցքիի արբանեակներէն է, 33 տարեկան։

ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ ԵՂԱՒ Փրակայի «Թակպլաթ» թերթին խմբագրապետը, Ռուտոլֆ Թոմաս, թոյն առնելով իր կնոջը հետ։ 43 տարեկան էր, գերման ընկերվարական։ 18 տարեկանէն կ՚աշխատէր նոյն թերթին խմբագրութեան մէջ։

ՍՊԱՆԻՈՅ քաղաքացիական պատերազմին սկիզբէն մինչեւ 1938 Հոկտեմբեր 10 իտալական կորուստներու թիւը եղած է 12137, որոնցմէ սպաննուած են 227 սպաներ եւ 2,430 զինուորներ, իսկ վիրաւորուած են 687 սպայ եւ 8161 զինուոր։ Գերի ինկած են 3 սպայ եւ 351 զինուոր։ Վիրաւորներէն մօտ 2000ը մշտնջենական հաշմանդամներ են։ Հիւանդութենէ մեռած են 278 հոգի։

ՍՈՒՐԻՈՅ հանրապետութեան նախագահը հեռագիր մը ուղղելով Պ. Չէյմպըրլէնի, ջերմապէս շնորհաւորեց անոր խաղաղասիրական ջանքերը եւ խնդրեց միջամտել, վերջ տալու համար Պաղեստինի ժողովուրդին տառապանքներուն։ Անգլիոյ վարչապետը պատասխանեց թէ կառավարութիւնը ուշադրութեամբ կը հետեւի կացութեան եւ ջանք պիտի չխնայէ, արդար լուծում մը գտնելու համար։

ՏԱՐԱԳԻՐ ՋԷՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ հանգանակութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ։ Լոնտոնի մէջ հաւաքուած է 50,000 ոսկի, որուն կէսը լորտ-քաղաքապետը անձամբ տարաւ Փրակա։ Փարիզի մէջ «Թան»ի հանգանակութիւնը հասած է մօտ կէս միլիոն ֆրանքի։ Ուրիշ թերթեր ալ ցուցակներ բացած են։ Արմատական օրկանը 25,000 ֆրանք տրամադրեց։ — Չեխերը կը վտարուին Լեհաստանի կցուած հողերէն։ Պայմանաժամ սահմանուած է մինչեւ Նոյեմբեր մէկ։ Գերմանիան ալ կը պահանջէ ետ դրկել անոնք որ հեռացած են Գերմանիոյ կցուած շրջաններէն։

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17 Rue Damrémont — PARIS (18)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ .... 150 ֆրանք 75 ֆրանք 40 ֆր.
Բելճիքա եւ Իտալիա .... 265 ֆրանք 140 ֆրանք
Ուրիշ երկիրներ .... 215 ֆրանք 110 ֆրանք

ԿԻՐԱԿԻ
16
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
[redacted]
16 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. [redacted]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐԿԱՆ ԽՕՍՔ

ԱՅՍ ՆՈՐ ՃԱՄԲԱՆ...

Լուսաւոր երեւոյթ մը,— երիտասարդ սերունդէն անոնք որ այսպէս կամ այնպէս կապուած են հանրային կազմակերպութեան մը, հասկցած կ'երեւին թէ հասած է ժամը, բաղձանքները իրականութեան վերածելու : Խօսքէն գործի անցնելու :

Մեծ թիւ մը չեն կազմեր այդ «շրջանաւարտները», եթէ չհաշուենք անոնք որ անդամագրուած ըլլալով քաղաքական հոսանքներու, արդէն գործի ձեռնարկած են, համաձայն իրենց կարողութեան :

Կուսակցական կեանքը դպրոց մըն է, ուր մարդիկ աւելի շուտ կը բոլորեն, քան եթէ հանրային գործունէութեան հետեւելու բոլոր իբրեւ «ամաթէօր» :

Անշուշտ ամէն մարդ կուսակցական չի կրնար ըլլալ, ինչպէս ամէնուն տրուած չէ լրացուցիչ դասընթացք մը բոլորել, նախակրթարանէն մինչեւ բարձրագոյն ուսումնարան :

Շատեր կուսակցական կեանքէն կը խորշին իրենց խառնուածքով : Ուրիշներ նախապաշարուած են, մակերեսէն դատելով իրերը, կան ալ որ դուրսէն աւելի օգտակար կ'ըլլան, քան թէ ներսէն :

Այս բոլորը սարքական գիտելիքներ են :

Բայց կա՛յ ուրիշ տարրական գիտելիք մը եւս, — ո եւ է երիտասարդ չի կրնար «ամերիկեան գիտող»ի դիրք բռնել իր ժողովուրդի հանրային կեանքին մէջ, անտեսել անոր չարն ու բարին :

Երիտասարդութիւն՝ կը նշանակէ խանդավառութիւն, հաւատք եւ աշխատանք : Ուրեմն, երիտասարդութեան կոչումն իսկ ամէն բանէ առաջ հանրօգուտ գործունէութիւնն է, բոլոր ասպարէզներուն մէջ : Գրականէ - գեղարուեստականէն մինչեւ քաղաքականը :

Այլապէս գործունէութեան մը շնորհիւ է որ կը շարժի, կը նորոգուի, երբեմն ալ կ'ալեկոծի ժողովուրդներու կեանքը, միշտ յանուն գերագոյն բարիքի մը :

Եթէ քննէինք միայն մեր ժամանակակից պատմութիւնը, սկսելով ազատագրութեան սկզբնական շարժումներէն կամ 1860ի սահմանադրական պայքարներէն, մեր առջեւ պիտի պարզուէր կենդանի շարժանկար մը՝ անընդհատ ճիգերու, դէպի վերածնութիւն եւ բարօրութիւն :

Ժամանակէն առաջ ծերանալու, հետեւաբար եւ լճանալու, բորբոսելու դատապարտուած են այն ժողովուրդները ուր երիտասարդութիւնը հեռու կը մնայ կրակէն, կամ անոր շուրջը կը յածի, կը մայրի ինչպէս թիթեռնիկը

Մասնաւորապէս ներկայ պարագաներուն մէջ, ուր այնքան սահմանափակ են մեր ինքնապաշտպանութեան աղբիւրները, ո՞վ կրնար յանդգիլ այս տարագիր բազմութեանց ճակատագիրը, եթէ երիտասարդութիւնն ալ բռնէր նահանջի կամ անշարժութեան անփառունակ ճամբան :

Այս մտահոգութիւնն է որ կը մղէ մեզ ուշադրութեամբ հետեւիլ երիտասարդական գործունէութեան զանազան երեւոյթներուն, որքան ալ համեստ երեւան անոնք :

Այսպէս, ամիսներ առաջ 8 — 10 երիտասարդական միութիւններ կամ խումբեր քով քովի գալով, համագործակցութեան գետին մը պատրաստեցին իրենք իրենց համար :

Ամբողջական տեղեկութիւններ չունինք այդ ձեռնարկին արդիւնքներու մասին :

Գիտենք, որ անոնց առաջին հոգը եղած է միջանաբար սարքել դասախօսութիւններ, եղբայրական կապ մը հաստատել զանազան հոսանքներու միջեւ, զարկ տալ իրենց զարգացման եւ աստիճանաբար վարժուիլ հանրային կեանքի պահանջներուն :

Գիտենք, նաեւ, որ այդ «Համագործակցական»ը վերջերս կոչ մը ուղղած էր քաղաքական կուսակցութեանց, որպէսզի ելք մը գտնեն, համերաշխութիւն եւ գործակցութիւն հաստատելու համար, նկատի առնելով օրուան պահանջները :

Եթէ չենք սխալիր, «Համագործակցական»ը աւելի առաջ գացած է այս ճամբուն վրայ, ծրագիր մը յօրինելով եւ խորհրդակցութիւն մը սարքելով, թէ տեղական եւ թէ ընդհանուր կազմակերպութեան մը համար :

Ինչ որ ալ ըլլայ այս նախաձեռնութեան արդիւնքը, գնահատելի է նոյնիսկ իբրեւ երեւոյթ : Իբրեւ մտածում եւ ծրագիր :

Ուրեմն, կուսակցութիւններէն դուրս ալ, կամ անոնց հետ խառն, կան տարրեր որոնք այլեւս գիտակցութեան հասած, չեն գոհանար պարզ բաղձանքներով եւ կ'ուզեն գործնապէս նուիրուիլ հանրային ծառայութեան :

Այս երեւոյթը շնորհաւորելի է մասնաւորապէս անոր համար որ, նախ կը նպաստէ սերտ յարաբերութիւններ հաստատելու երիտասարդական միութեանց միջեւ, մէկդի դնելով կանխակալ կարծիքները :

Երկրորդ, մեր յիշած նախաձեռնութիւնը կ'ապացուցանէ թէ երիտասարդութեան գործօն տարրերը այլեւս չեն խանդավառուիր ապաքաղաքական մարդանքներով, որոնք կրակէն փախչելու պատրուակներ են :

Եւ—երրորդ, անգամ մը եւս կը հաստատուի թէ մթնոլորտը բաւական պատրաստուած է, ընդհանուր համախմբութեան մը գալու համար :

Միայն տարէ՞ցներն էին որ իրար չէին հասկնար մինչեւ հիմա, հանրային ասպարէզին մէջ...

Ամէն պարագայի մէջ, յուսատու է բացուած ճամբան :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄԱՆԱԿԻ ԶՕՐԱՇԱՐԺ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ՄԷՋ

ՉԵԽՈՅԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ԴԷՊԻ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽ

Ի՞նչպէս պիտի լուծուի այս նոր վէճը

Ինչպէս գրած էինք, Հունգարական կառավարութիւնը խզեց Չեխոսլովաքիոյ հետ կատարուած բանակցութիւնները, վճռապէս պահանջելով կարգ մը հողեր : Բանակցութեանց խզումէն անմիջապէս վերջը, Հունգարիա մասնակի զօրաշարժի մը ձեռնարկեց, դրօշի տակ առնելով հինգ դասեր (1908 — 1912) : Պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ այս տնօրինութիւնը անհրաժեշտ էր, իբրեւ հետեւանք բանակցութեանց խզման եւ Չեխոսլովաքիոյ ձեռք առած միջոցներուն, ինչպէս եւ ձայնասփիւռ սպառնալիքներու :

Հունգարները կը մեղադրեն թէ չեխական կառավարութիւնը դրօշի տակ կը պահէ 18 դաս պահեստիներ, իսկ իրենց կատարած զօրաշարժը կը նկատեն զգուշական միջոց :

Այս մասնակի զօրաշարժին հետ միաժամանակ, Հունգարիա երկու դիւանագիտական ձեռնարկներ կատարեց, արժեցնելու համար իր հողային պահանջները : Երկու դիւանագէտներ, որոնք Հիթլէրի եւ Մուսոլինիի վստահութիւնը կը վայելեն,— նախկին վարչապետ Տարանիի եւ արտաքին նախարարին դիւանապետը Միւնիխ եւ Հռոմ գացին օդանաւով, աջակցութիւն խնդրելու համար : Մեծ կարեւորութիւն կը տրուի մասնաւորապէս Գերմանիա կատարուած այցելութեան, որովհետեւ առնէ մը ի վեր գրոյց կը շրջի թէ Հիթլէր համաձայն չէ որ Հունգարիա եւ Լեհաստան սահմանակից դառնան :

Երեք միջոցներ կը նախատեսուին Հունգարական վէճին լուծման համար,— 1. Վերսկսիլ ուղղակի բանակցութիւնները : 2. Վէճը յանձնել Պերլինի դեսպանախորհուրդին : 3. Նորէն ժողովի հրաւիրել չորս մեծ պետութեանց վարչապետները, ինչպէս եղաւ Միւնիխի մէջ :

Չեխոսլովաքիա տրամադիր կ'երեւայ ուղղակի բանակցութեան, որքան ալ ապարդիւն համարուի ներկայ պարագաներուն մէջ : Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Գերմանիա կը նախընտրէ վէճը լուծել Պերլինի դեսպանախորհուրդին միջոցաւ, իսկ Հունգարիա կը նախընտրէ չորս վարչապետներուն միջամտութեան դիմել : Արդէն հաղորդուած է այդ պետութեանց, ինչպէս եւ Լեհաստանի թէ խզուած է բանակցութիւնները եւ իրեն կը վերապահէ ձեռք առնել անհրաժեշտ միջոցները, սպասելով չուտափոյթ կարգադրութեան մը : Փէշթայի մէջ կը կարծեն թէ Մուսոլինի կրնայ համոզել Ֆրանսան եւ Անգլիան որ Գերմանիոյ միանան, հաւաքական ծանուցագիր մը ուղղելու համար Փրակայի : Հունգարական մամուլը ծանր մեղադրանքներ կ'ընէ չեխական կառավարութեան դէմ, անուղղամտութիւն վերագրելով անոր :

Փարիզի մէջ ալ խորհրդակցութիւններ կը կատարուին, այս նոր տագնապին լուծման համար : Արտաքին նախարարը առջի օր ունկնդրութեան ընդունեց Հունգարիոյ, Իտալիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուցիչները :

*** Հունգարիոյ ներկայացուցիչը Հռոմ հասնելով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Իտալիոյ արտաքին նախարարին հետ : Հունգարիա կը պահանջէ իրեն յանձնել Չեխոսլովաքիոյ այն շրջանները ուր Հունգարները պարզ մեծամասնութիւն կը կազմեն, առանց նկատի առնելու տնտեսական եւ ռազմագիտական հետեւանքները : Այս պահանջը արժեցնելու համար կը յիշեցնեն Միւնիխի համաձայնութիւնը, որ լիակատար գոհացում տուաւ Գերմանիոյ : Մուսոլինիի նախապէս քաջալերած ըլլալով հունգարական պահանջները, կը կարծուի թէ այս անգամ ալ պիտի պաշտպանէ զանոնք :

Չեխերը յեզու կը գտնեն Գերմանիոյ հետ

Չեխոսլովաքիոյ արտաքին նախարարը, Շվալքովսկի, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հիթլէրի հետ, Միւնիխի այն հիւրանոցին մէջ ուր ժողով գումարած էին չորս վարչապետները : Նախարարը տեսակցեցաւ նաեւ իր գերման պաշտօնակիցին հետ :

Այս առթիւ հրատարակուած պաշտօնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ Պ. Շվալքովսկի «իր երկրին հաւատարմութիւնը յայտնեց Գերմանիոյ եւ թէ Առաջնորդը ցաւ յայտնեց որ չէ լուծուած հունգարական փոքրամասնութեանց խնդիրը» : Այս տեսակցութենէն վերջը Հիթլէր ունկնդրութեան ընդունեց Հունգարիոյ նախորդ վարչապետը, ինչ որ կը նշանակէ թէ Գերմանիա կ'ուզէ համոզել Հունգարներն ու Չեխերը որ խաղաղութեամբ լուծեն վէճը : Գերմանիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը կ'ազդարարէ որ Չեխոսլովաքիոյ արտաքին քաղաքականութիւնը վնասակար կացութիւն մը չստեղծէ Գերմանիոյ համար : Ուրիշ թերթեր ալ նոյնիմաստ ազդարարութիւններ կ'ուղղեն, բարեկամաբար :

Յառաջիկայ շաբթու Պերլին պիտի երթան խումբ մը չեխ գործարանատէրներ եւ առեւտրականներ, լայն բանակցութիւններ կատարելու համար :

ՄԵԾ ՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆՆԵՐԸ այսուհետեւ բաց պիտի մնան երկուշաբթի օրերը, հոկտեմբեր 24էն սկսեալ, համաձայն հաւաքական նոր պայմանագրին եւ հետեւողութեամբ «անգլիական շաբաթ»ի :

ԼԻՈՆԻ շինութեանց աշխատաւորներէն վարպետ մը սպաննուած ըլլալով, սարիկանութիւնը ձերբակալեց արհեստակցական միութեան ընդհ. քարտուղարը եւ երեք ամբաստանեալներ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

... ԹՈՒՂԹՍ ՄՈՒԽԻՐ

«Հայրենիք»ի չէնքին հրդեհը ամէնէն առաջ վառեց իր աշխատակիցներուն հոգին :

Համնոզը լուր կը հարցնէ.

— Ինկապէս ամէն բան մոխի՞ր դարձած է : Հապա գիրքերն ու ձեռագիրնե՞րը...

Դժբախտաբար նոր լուր չունինք մեր թղթակցէն : «Հայրենիք»ն ալ աւելի բան մը չէ գրած, որպէսզի կարենայինք լուսաբանել :

Ուրեմն, արդար մտահոգութիւն մը համակած է բոլորը :

— Կարեւոր աշխատութիւն մը ղրկած եմ մօտաւորապէս մէկ տարի առաջ, կ'ուզէի գրքի վերածել, սեւագրութիւնն անգամ չունիմ, կ'ողբայ ընկեր Աբրահամ Գիւլխանդանեան :

— Դէզերով ձեռագիր ունիմ խմբագրութեան քով, «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» եւ ուրիշ նիւթեր, կ'աւելցնէ ընկեր Վրացեան :

— Թուրքիոյ մասին ուսումնասիրութիւն մը պատրաստեր էի, ամիսներէ ի վեր կարգի կը սպասէր, կը տրտնջայ Վ. Իշխանեան :

Անդիէն՝ Նշանը, ի խորոց սրտի.

— Երկու ամիս եղնեցայ ձեռագիր հասցնելու համար թէ օրաթերթին եւ թէ ամսագրին. ա՜խ, լուր մը, լո՛ւր մը, ո՞ղջ են թէ վառած ...

Այս ընդհանուր անձկութեան մէջ, Ըստոյն է որ մխիթարանքի խօսքեր կը գտնէ, իբրեւ նախկին խմբագիր «Հայրենիք»ի եւ ծանօթ խմբագրատան կարգուսարքին.

— Ես վստահ եմ որ ձեռագիրները անվթար մնացած են, որովհետեւ «Հայրենիք» երկաթեայ սնտուկներ եւ դարաններ ունի, անոնց մէջ կը պահեն ձեռագիրները :

— Ձեռագիրը կը դիմանա՞յ երկաթին տաքութեան :

— Քանի որ հրդեհը երկրորդ յարկէն ծագած է, վախնալու բան չկայ :

— Երանի՛ թէ...

×

Ահա այսպէս հայ հեղինակին արտադրութիւնը ապահովագրուած չէ որ եւ է արկածի դէմ :

Քանի՞ հոգի կրցած են պատճէններ պահել, մեքենագիր կամ ձեռագիր :

Եւ քանի՞ խմբագրատուն եւ տպարան երկաթեայ դարան կամ սնտուկ ունին :

Ձեռագիրը կը ղրկես խմբագրութեան, մնացեալը յանձնելով Ամենակալին ողորմութեան ...

Ցանախ մուկերը աւելի շուտ կը հասնին քան Տէրոջը կամ խմբագրին ողորմութիւնը :

Ի՞նչ թանկագին գանձեր կորսուեցան հայագիտաց սարսափներու ընթացքին, առ ի չգոյէ պատճէնի : Ոչ մի այն վանքերու, այլ եւ սեփական տուներու մէջ : Ցանախ ալ սպասող արկածով մը :

«Գլուխս ողջ, թուղթս մոխի՜ր», կ'աղաղակէր Յ. Մրմրեան, յուսահատութեան պահու մը կրակի տալով իր ձեռագիրները :

Սրտանց կը ցանկայի որ այս աղաղակը խնայուած ըլլար «Հայրենիք»ի, մանաւանդ ամսագրին անհամար աշխատակիցներուն :

Վ.Ա.Հ.

ԱՌԵՒՏՈՒՐԻ ՀԱՄԱՐ ԱԼ 10 ԱՌ ՀԱՐԻՒՐ

Փարիզի քաղաքապետական խորհուրդէն երկու անդամներ որոշեցին օրինագիծ մը առաջարկել յառաջիկայ ընդհ. ժողովին, պահանջելով որ տասը առ հարիւրի սահմանափակուի օտարականներու ճարտարագործական եւ առեւտրական ձեռնարկներու համեմատութիւնը : Օրինագիծը կը տրամադրէ նաեւ նոր արտօնագիրներ չտալ օտարականներուն, մինչեւ որ համեմատութիւնը 10 առ հարիւրէն պակաս չըլլայ :

Այս ծրագրին հեղինակներէն մէկը, Թորշոսէ, այն է որ վերջերս կ'առաջարկէր արեան տուրք մը հաստատել զինուորութենէ ազատ համարուած օտարականներուն վրայ :

Ի՞նչ եղած է մարաջախտ Պլուխեր

Հավասի թղթակիցը հեռագիր մը ուղղելով Մոսկուայէն, կ'ըսէ թէ կարելի չէ եղած ստուգել Ծայր. Արեւելքի երբեմնի ամենազօր հրամանատարին՝ մարաջախտ Պլուխէրի ճակատագիրը : Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մարաջախտը Ծայր. Արեւելք չի գտնուիր եւ իր բանակը երկու մասի բաժնուած է : Առաջին մասին հրամանատարն է Պլուխէրի սպայակոյտին պետը, զօր. Շթէրն, երկրորդին՝ Զօր. Կոնիյեւ : Կը թուի թէ երկու բանակները անջատ կը գործեն, առանց վերին հրամանատարութեան : Զօր. Լուշքովի փախուստէն ի վեր, ազգ. պաշտպանութեան փոխ — գործավարը Ծայր. Արեւելք կը գտնուի, կարեւոր մաքրագործումներ կատարելու համար : Կարծողներ կան թէ այս մաքրագործումը կրնայ հաւասարիլ անցեալ տարուան գործողութեան, երբ հրացանի բռնուեցան մարաջախտ Թուխաչեւսկի եւ եօթը զօրավարներ :

Պլուխէր անդամ էր այն զինուորական ատեանին որ մահուան դատապարտեց Թուխաչեւսկին եւ եօթը ընկերները : Սերած է բանուոր ընտանիքէ մը, եւ զտարիւն յեղափոխական կը համարուէր : Բանակին մէջ հասարակ զինուոր էր 1914ին, եւ բոլշեւիկ դարձաւ 1918ին : Գործօն դեր կատարած է Վրանկէլի եւ Քոլչաքի ջախջախման մէջ :

Հռենոս—Դանուբ—Սեւ Ծով

Տոքթ. Ֆունք, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Սոֆիայի մէջ.

— «Իմ ճամբորդութեանս նպատակը չէ Գերմանիոյ տնտեսական խնամակալութեան տակ դնել արեւելեան Եւրոպայի երկիրները : Իմ առաջարկներս հիմնուած են սա իրողութեան վրայ թէ այդ երկիրները բազմաթիւ հնարաւորութիւններ ունին որոնցմէ պէտք է օգտուիլ : Գերմանիա պիտի նպաստէ անոնց ճարտարագործական արտադրութեանց, ինչպէս եւ բնական հարստութիւններու օգտագործումին : Մենք անոնց պիտի տրամադրենք առեւտրական վարկեր, երկար պայմանաժամով : Այդ երկիրները Գերմանիոյ միացած են բնական կապով մը,— Դանուբ : Շատ չանցած Հռենոս - Դանուբ ջրանցքը պիտի միացնէ Հիւսիսային ծովը եւ Սեւ ծովը» :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

6.— Երկրին պատմութիւնը (Շար.)

ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.—

Արաբներու թափանցումին ընդդիմացան գլխաւորաբար Պէրպէրները։ Բիւզանդական բերդերը հետզհետէ ինկան կամ կզզիացան արաբ ասպատակներու հեղեղին մէջ։

Այսպէս արաբ զօրավար մը, Օքպա, յաջողեցաւ արշաւել մինչեւ Ատլանտեան ովկիանոս, առանց սակայն զինաթափ ընելու ամրոցները։ Դէպի արեւելք վերադարձին, ըմբոստները յանկարծակիի բերին զինք Պիսքրայի առջեւ եւ բնաջինջ ըրին իր բանակը։

Օքպայի յաջորդեց Ապու–էլ–Մուհաճիր, որ արագօրէն քալեց մինչեւ Թլէմսէն, ուր իր դէմ կը ճակատէր Քոսայլա, քրիստոնեայ բնիկ ցեղապետ մը, որ իսլամացած էր Օքպայի յառաջխաղացութեան ժամանակ, դարձեալ քրիստոնէութեան վերադարձած՝ Օքպայի հեռացումէն վերջ։ Ճակատամարտին մէջ յաղթուեցաւ, դարձեալ իսլամացաւ՝ փրկելու համար իր իշխանութիւնը, բայց Դամասկոսի խալիֆան այս անգամ նորէն Հիւս. Ափրիկէ կը ղրկէր Օքպան։ Վրէժխնդիր ծերունի զօրավարը նկաւ-նղթայի զարկաւ Ապու–էլ–Մուհաճիրն ու Քոսայլան, արշաւեց մինչեւ Թլէմսէն, պահ մը կանգ առաւ Զէուֆայի առջեւ, որուն յոյն բերդապահը անձնատուր եղաւ, յետոյ քալեց դարձեալ արեւմուտք եւ ձին քշեց, իբրեւ խորհրդանշան, Ատլանտեանի ջուրերուն մէջ, ափսոսալով որ կարելի չէ աւելի յառաջանալ եւ տարածել խալիֆային աշխարհակալութիւնը։

Շուտով եւ դարձաւ իրբեւ դիւցազն,— արաբ մատենագիրները հէքեաթներ կը հիւսեն իր մասին ու կը պատմեն թէ Օքպայի ձին կը դոփէր ժայռերուն վրայ եւ ժայռերէն ջուր կը ժայթքէր՝ ի մեծ խնդութիւն ծարաւահիւծ բանակին։

Եւ սակայն շղթայակիր զօրավարները յաջողած էին ոտքի հանել Պէրպէրները, որոնք դիրք բռնեցին Պիսքրայի առջեւ։ Օքպա անխոհեմութիւնը ունեցաւ կիսելու բանակը՝ մէկ թեւը ղրկելով հիւսիսէն։ Երբ կը լսէ թէ Քոսայլա փախած է, Պէրպէրներէ եւ Բիւզանդացիներէ խառն բանակով կը սպառնայ հարաւէն, կը քալէ դէպի անապատ, բայց կը պարտուի չարաչար։ Քոսայլա կը ջարդէ Օքպայի ամբողջ բանակը, կը սպաննէ Օքպան ալ, Ապու–էլ–Մուհաճիրն ալ։ Եւ ահա ամբողջ Հիւս. Ափրիկէն կ'իյնայ Քոսայլայի ձեռքը։ Բայց խալիֆան նորէն բանակ ղրկեց, Հասան պին Նոմանի առաջնորդութեամբ եւ Քոսայլա սպաննուեցաւ նահանջի ժամանակ։

Այն ատեն Հասան պին Նոման յայտարարութիւն հանեց թէ ով է ամէնէն զօրաւոր իշխանը Պէրպէրներու երկրին մէջ, որ պիտի չհնազանդի իրեն։ Ըսին թէ հրեայ կին մը կ'իշխէ Աւրէսի լեռներուն մէջ, եւ մարգարէուհիի դեր կը կատարէ, ինչպէս կը մատնէ իր անունն ալ, Քահինա (գուշակ)։ Առասպելական բաներ կը պատմէին այս կնոջ քաջութեան մասին։ Հասան պին Նոման քալեց դէպի Աւրէսի լեռները, բայց բնաջինջ եղաւ իր բանակը։ Ութսուն արաբ ազնուականներ, Հասանի բանակէն, գերի ինկան Քահինայի ձեռքը։ Հրեայ հերոսուհին ազատ արձակեց բոլորն ալ, բացի մէկէն, որ Խալիտ պին Եազիտ կը կոչուէր եւ գեղեցիկ ու քաջ էր։ Քահինա կ'որդեգրէր քաջերը, , արդէն ունէր երկու զաւակ, մին պէրպէր, միւսը բիւզանդացի, — որդեգրեց նաեւ Խալիտ պին Եազիտը, աւանդութեամբ մը որ կ'ըսէ. Առաւ գարիի ալիւր, շաղուեց իւղով, թխեց ու խմոր շինեց, յետոյ դրաւ ծիծերուն վրայ կաղապարելով զանոնք, ու կանչեց որդեգիրները, հրամայելով ուտել խմորը կուրծքին վրայէն եւ ըսաւ. «Ահաւասիկ եղբայր եղաք»։

Քահինա լսեց որ Արաբները կը համախմբուին արեւելեան սահմաններուն վրայ։ Հրամայեց պարպել եւ ամայացնել երկար հողամաս մը, որ պէտք էր անապատ մը ստեղծուի իր եւ անոնց բանակներուն միջեւ։ Արդարեւ, իր զինուորները ոչ միայն քանդեցին բերդերը, բնակավայրերը, այլ եւ ծառ իսկ չձգեցին, իսկական անապատ։ Այսուհանդերձ Քահինա մարգարէացաւ որ պիտի մեռնի ճակատամարտին մէջ։ Արաբներուն արգելք չեղաւ Քահինայի ստեղծած անապատը, Հասան պին Նոման բնաջինջ ըրաւ հրեայ հերոսուհիին բանակը եւ Քահինա ինկաւ իր հաւատարիմ ընկերներուն հետ պատերազմի դաշտին վրայ։

Այնուհետեւ Հիւս. Ափրիկէ դարձաւ արաբական գաւառ։ Ճիշդ է, Պէրպէրները ըմբոստացան յաճախ, իսլամութեան ներքին վէճերը արիւնհեղութեան վերածուեցան եւ տարածուեցան մինչեւ Հիւս. Ափրիկէ, բայց եւ այնպէս երկիրը տէր չփոխեց երկար ժամանակ։ Իսլամական բոլոր ժողովուրդները, թէեւ աւանդութիւն դարձաւ իսլամանալէ վերջ քրիստոնէութեան վերադառնալը ամէն անգամ որ կը ներէին քաղաքական պայմանները։ Ցեղախումբեր կան որ 12 անգամ կրօնք փոխած են քրիստոնէութենէ իսլամութիւն, իսլամութենէ քրիստոնէութիւն։ Եւ այսօր իսկ, Քապիլներուն մէջ գիւղացիներ կան, որոնք կը պնդեն թէ կը սերին հին Հռովմայեցիներէն։

Արաբերէնը տարածուեցաւ երկրին մէջ, իսլամական մշակոյթի վառարան մը դարձաւ Հիւս. Ափրիկէ,— ճիշդ է, երբեք հռովմէական ոսկեդարի բարձրութեան չհասաւ, բայց պէտք է խոստովանիլ որ արաբ Ափրիկէն ալ մեծ դէմքեր տուաւ պատմութեան։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.— ԺԶ. դարուն սկիզբը սպանիափորթուկալեան զէնքը ծանր հարուածներ տըւաւ Արաբներուն։ Սպանիացիները առան Օրան, Շէրշէլ, Մոսթականէմ եւ Փէնոն, որ փոքրիկ կղզի մըն էր Ալժէ քաղաքին առջեւ. (նաեւ Խայրէտտին Շէկահեր միացուց ցամաքին)։ Այս յաջողութիւնը նախ այն տպաւորութիւնը թողուց թէ Արաբները վերջնապէս պիտի վռնտուին Հիւս. Ափրիկէէն։ Իսլամական աշխարհը փրփրեցաւ, ամէն կողմէ սկըսան օգնութիւն խնդրել վտարելու համար «անհաւատները»։ Մասնաւորաբար եղերական էր կացութիւնը Ալժէ քաղաքին առջեւ։ Իսլամները չէին կրնար խմել ծով որ իրենց միակ միջոցն էր ազատութեան։ Իսկ Սպանիացիներն ալ չէին կրնար դուրս ելլել Փէնոն կղզիէն։ Բախտը վճռեցին Օրուճ եւ Խայրէտտին Շէկահեր եղբայրները,— ծագումով յոյն (Լեսպոսի բըլուրի մը զաւակները) յետոյ իսլամացած, Եգէականի կղզիներուն հռչակաւոր այս ծովահէնները օգնութեան հասան Ալժէի Իսլամներուն։ Օրուճ նախ փորձեց վերագրաւել Պուժի քաղաքը, բայց պաշարման ժամանակ սպանիական ռումբ մը փրցուց նետեց իր մէկ բազուկը։ Հասկնալով որ անկարելի է գրաւել Պուժին, մտաւ Քապիլներու երկրին մէջ, ուր երկու ցեղապետներ կը կռուէին իրարու հետ՝ սուլթանութեան տիտղոսի մը համար։ Օրուճի օգնութեամբ յաղթեց ցեղապետներէն մին, որ 5000 զինուոր տուաւ ծովահէնին եւ Օրուճ քալեց դէպի Ալժէ։ Իբրեւ հերոս՝ Ալժէ մտնելէ վերջ, Օրուճ աշխատեցաւ գրաւել Փէնոն կղզին, որ անդամալուծութեան դատապարտած էր Ալժէ քաղաքը։ Լաւ ամրացուած էր կղզին, ուստի չկրցաւ գրաւել, եւ երբ քաղաքին վարիչները սկսան տրտնջալ՝ սպաննեց Ալժէի շէյխը եւ ինքզինք յայտարարեց սուլթան Ալժէի։ Յուզումի մատնուեցաւ Սպանիա, քրիստոնեայ թագաւորներուն միջեւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան, փրկելու համար Հիւս. Ափրիկէի քրիստոնեայ վերջին պաշտպանները։ Չհամաձայնեցան իրարու հետ, մինչ Օրուճ կը շարունակէր գրաւել ու միացնել իսլամ քաղաքները։ Յաղթական մտաւ Մէտէա, Միլիանա եւ Թէնէս, երբ Թլէմսէնէն պատուիրակութիւն մը եկաւ հաղորդել իրեն թէ քաղաքին սուլթանը դաշնակցած է Սպանիացիներուն հետ։ Օրուճ քալեց Թլէմսէնի վրայ, յաղթեց եւ մտաւ քաղաք։ Ու փոխանակ իսլամական դատին հաւատարիմ ժառանգորդ մը հաստատելու Թլէմսէնի սուլթանութեան գահին վրայ, ինքզինք յայտարարեց սուլթան Թլէմսէնի, եւ Մէշուար քաղաքին պարիսպներուն տակ փոս մը փորելով՝ աւազանի վերածեց եւ մէջը խեղդեց, մէկ օրուան մէջ, եօթանասուն հոգի իրեն հակառակորդ իսլամ դերդաստանի անդամներէն։ Քիչ վերջ հասան Սպանիացիները՝ օգնական ուժ ստացած, եւ պաշարեցին Թլէմսէն քաղաքը։ Օրուճ սպաննուեցաւ այդ կռիւներուն մէջ։

Իր եղբայրը, Խայրէտտին, ամրացուց Ալժէն, ի վերջոյ գրաւեց Փէնոն կղզին եւ միացուց ցամաքին, այսպէս ստեղծելով զօրաւոր խարիսխ մը ծովահէնութեան։ Յետոյ խնդրեց Կ. Պոլսոյ սուլթանէն՝ իր հովանաւորութեան տակ առնել Ալժէն, որ այսպէս կը դառնար Բարձր. Դրան հարկատու թագաւորութիւն մը։ Սուլթանը, ընդունելով այս խնդրանքը, ղրկեց 2000 ենիչէրի եւ 4000 թուրք կամաւորներ։

1546ին, Խայրէտտին Շէկահեր, զոր Եւրոպացիք կ'անուանեն Խայրէտտին փաշա Պարպարոս, կը մեռնէր Պոլսոյ մէջ, մինչ Ալճերիա հետզհետէ կը դառնար թրքական հող։

Յաջորդով պիտի ներկայացնենք Ալճերիոյ կազմակերպութիւնը թրքական տիրապետութեան տակ եւ գրաւումը Ֆրանսացիներու կողմէ. անկէ վերջ նոր գլուխ մը՝ «Հայերը Հիւս. Ափրիկէի մէջ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը»։

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

Ո՛վ ծիծեռնակ, վարանոց բլուչնիկ,
Ի՛նչ տըրտմագին
Ձայնիւ, ձայնի՛ւ կ'եղանակես մօտ իմ
պատուհան :
Մի՞թէ վարուժանդ սիրուն
Հոս միայնա՞կ թողուց քեզ ·
Ու դուն անմըխիթար կը խեծեծես·
Ո՛հ, լա՛ց ուրեմն ինծի հետ, ինծի
հե՛տ ....

1880ին, այս թշուառ եղերերգը անբաժան էր մեր միտքէն ու շրթունքէն։ Ընդհանուր իմաստով, երկիրը այլեւս բանտ կը նկատէինք, հակառակ անոր առերեւոյթ ազատութիւններուն։ Այդ ազատութիւններուն ապացոյց մը չէ՞ր միթէ որ, ի ժամու եւ ի տարաժամու, այս եղերերգը կը գոռացնէինք դպրոցին մէջ, դպրոցէն դուրս, տուներուն մէջ եւ դուրսը բաց արեւուն տակ կամ գիշերային ստուերներուն մէջ։ Շէն էին մեր բնակարանները, , ճոխ էին մեր ամէն տեսակ կազմածները։ Դուք ամէնքդ, ով ջարդուած սերունդներու վերապրող մնացորդներ, փորձով կամ պատմութեամբ գիտէք թէ, շէն էին ձեր ամէնուն բնակարանները, ճոխ էր ձեր ապրած միջավայրը, ուր ձեր, մեր մայրերը իրենց երկունքը կը լուծէին, հայրենի տուներուն երդիքին տակ, հզօր այրերու, հայրերու արթուն աչքերուն տակ։ Ապահով էր անունը, ոչ միայն այսօրուան, այլ վաղորդայններու համար։ Սակաւապէս այլ անպատ առատութեան հարկը ոչ մէկ ատեն ամօթով կը ձգէր տանուտէրը։ Անկարօտ այդ կացութեան ծոցին մէջ սակայն բանտ էին մեր տուները մեր ըմբռնումով, մեր երեւակայութեամբ, քանի հեռի էինք բնիկ հայեցի կեդրոնէն, տպաւորիչ անունով՝ Հայրենիքէն, երազային՝ որով զօգեսս աւելի իրական սրբավայրէն։ Ու մեր տուներուն ապահով եարկին մէջ մենք մեզ կը տեսնէինք բանտարկուած, բանի տեղաւորուած։ Այս ահա տեսակ մը հոգեկան գերութիւն մը մեր միտքը կը ձգէր թախանձական ծիծեռնակը, վարանքի թռչունը, որ մէկ-երկու ամսուան համար հայրենի կուգար կառչէր խարխուլ բարակ տնակ մը հիւսել իր ծիտերուն, եւ օրն ի բուն ու գիշերախառն, իր ողբն ու կսկիծը թափել արդէն իսկ միեւնոյն ցաւով ծանրացած ներսի բախտակիցներուն ականջին :

Ու դուն անմըխիթար կը խեծեծես
Ո՛հ, լա՛ց ուրեմն ինծի հետ, ինծի
հե՛տ :

Անխօս, անբարբառ, իր իմաստուն եւ ամենաբուժիչ երգին ձայնանիշերը բառերու թէեւ տխուր բառերով կը թարգմանէինք ներսը… լաց, լաց ինծի հետ, մեզի հետ, եւ ծիծեռնակը ստուարագոյն յանգերով կը գեղգեղէր, կը սրբագրէր մեր լացին ու կոծին անարուեստ շեշտը. Եզակի բանաստեղծներէն ո՞վ երբեք կրցած է տալ թռչունին խինդն ու ողբը։ Համաշխարհային բանաստեղծութիւնը, նոյն իսկ իր հեղինակաւոր ձայներուն ու. ռոմն ու շնորհովը, չէ հասած այն նրբաթել աւէջին, ուր թռչունին ձայնը կը հատկի, անմիջօրէն կը կէտկիտուի, անոր բնազդական զգացումին իբրեւ հարազատ թարգմանը — զգացում բերկրութեան, ցաւի, կարօտի եւ սիրոյ։ Զարկ դուն, քերթող, որքան կ'ուզես, քու բառերուդ ձոյլքը, փայփայելով անոնց գիրերն ու գիծերը, հնարաւոր բոլորշին ու հնարաւոր պայծառ երանգը տալու համար թափէ, կախարդ գոյն, երաժիշտ, այդ բաներուն բնութիւնը, մանէ, որքան կ'ուզես եւ կրնաս հաղագիդ թելերը, բայց երկուքդ ալ անկարող էք ծիծեռնակին կամ սոխակին խօսքը տալ մեզի։ Մարդիկ իրարու հետ միայն կրնան մրցիլ։ Անբան ու անբառ, բնութիւնը անմրցելի է։ Ոչ մէկ արուեստ, ըլլայ ներկային, ըլլայ ամէնէն հեռաւոր ապագային, որքան բարձրանայ մեքենայով, չի կրնար թռչուն ըլլալ։ Մարդկային արուեստը ինք իրմով միայն բան մը կ'արժէ եւ, առ առաւելն, կը մնայ իրեն կամ ուրիշին։ Չի կրնար նոյնիսկ ողբալ եւ հայրենի կարօտը տալ ճչղիւ։

***

ՆԿԱՐՉԱԿԱՆ

Թուրքերը յառաջդիմութեան մէջ են։ Եւ կամ Յառաջդիմութիւնը Թուրքերուն մէջ է սա միջոցիս։ Ու ամէն ասպարէզի մէջ։ Մինչեւ անգամ նըկարչութեան։ Ահաւասիկ նոր օրէնք մը որ կը վերաբերի նկարիչներուն. Թուրք գեղարուեստից նախարարութիւնը կ'ըսէ նկարիչներուն.

— Հերիք որքան նկարեցիք մանտա տրապասիներ, տընկըլ արապասներ, խարխուլ տուներ, կովեր, էշեր, ջորիներ, սոկաքլըքներ, հին գլուխներ, նամներ, մինարէներ, գերեզմանատուներ, սեղաններ՝ վրան փիլաւ, խօշաֆ, աշուրէ, սիմիթ, լէպլէպի, թափլաճա եւ իշկէմպէ չորպասիներ։ Այլ բաւական է։ Փոխեցէք տեսարան, անձ, նիւթ, իր, գոյն ու գլուխ։

Ու նոր տնօրինութիւն մը։

Ամէն տարի տասը նկարիչներ, տասը նահանգներ պիտի ղրկուին որպէսզի ամէն մէկը իր պատած գաւառին կեանքը, տիպարները, աշխատանքները, բնութիւնը, տարազները եւ սովորութիւնները նկարէ։ Այսպէսով պիտի առաջանայ նիւթերու պէսպիսութիւն մը, նկարչական արուեստին մէջ։

Օրինակի համար, նկարիչ մը պիտի ղրկուի Ղաստամպոլու կամ Զաֆրանպոլու, ուրիշ մը Զոնգըրը, երրորդ մը Սանճագ, չորրորդ մը Ղայսէրի կամ Երճիաս, հինգերորդ մը Ղարաման, վեցերորդ մը Ապր-Եոզգատ, եօթներորդ մը Զոնկուլտաք, ութերորդ մը Գաֆրա, իններորդ մը Իգտիր եւ տասներորդ մը Փափազ Քէօփրիւ կամ Վլանկա։

Ու հայտա՛, գործի։

Նոր կտաւներու վրայ պիտի երեւին նոր նիւթեր ու տանձեր, վարունգներ, հազարներ, սպուխտներ, երջիկներ, չամաններ, ակերակներ, ամայութիւններ, անօթիներ, անվարտիքներ, բարոններ, Ֆրանկախօսներ, տուրքի գանձումի տեսարաններ, կաշառակերութեան պահեր, օձեր, խլուրդներ, խոզեր, շուներ, աքաղաղներ, կմախքներ, գանկեր, լքեալ գոյքեր, խարխուլ տուներ, հրդեհուած քաղաքներ, չցանուած արտեր, անապատացած անտառներ, ախոռի վերածուած եկեղեցիներ, մզկիթի վերածուած ախոռներ, դարչնահոտ ու շէն բանտեր, արիւնի լճակներ, թափառաշրջիկի գլխարկներ, Գնչուներ, բիւրոտ ապստամբներ, գողութեան, դիմեմայութեան տեսիլներ, աղջիկ խաղցնողներ, դաշոյններ, քնարողներ, կիկլակներ, հաշիշներ, օղիներ, կա[illegible] խաղաններ Էսկի համամներ, [illegible] քասէր, պիթ փազարներ, եաղմա [illegible] սանըն պէօրէքլիներ, [illegible] ներ, նոր տէրէպէյիներ, նոր էֆէ[illegible] բիներ, միշտ հին ու միշտ նոր տեսա[illegible] րաններ, յաւիտենական նիւթեր.

Շիտակն ըսելով գէշ մտածուած [illegible] ունեցած է գեղարուեստից նախարարութիւնը.

Եթէ քիչ մըն ալ պատմական նկարչութեան մղում տրուի՝ աւելի հետա[քրքրական] տեսարաններ կարելի է վերարտադրել…

Կոչ կ'ընեմ, այս առթիւ, որ [illegible] արտասահմանեան հայ նկարիչներ[ն] ալ հետեւին մեր «[illegible]» [illegible] նկարիչներուն եւ նկարեն հայ [illegible] գիրին կեանքին զանազան [illegible] տեսարաններ։

Մինչեւ հիմա ի՞նչ նկարեցին [illegible] արտասահմանեան հայ նկարիչները.
— Լիւքսէմպուրկի պարտէզ [illegible] Նէօֆ, երեսունը ուղի [illegible] բերդ մը կամ Հարիւր քիլօ [illegible] թեամբ տիկին մը, սեղան մը՝ վրան ծխամորճ, ձուկ եւ սոխ, [illegible] զարդանկ՝ բնորդի ակումբին մը, [illegible] սալլի պալատին մէկ մասը, [illegible] ման մը մէջը վարդեր, պարտէզ [illegible] մէջը խաղողներ, [illegible] մեծ մայրիկ մը, Ջերմանոց, [illegible] թափ ծառեր, հով, դեղնած [illegible] ներ, ակոսայի ցաւ ունեցող [illegible] մը··

Այ՛ բաւական է, կը կարծեմ.

Անհա տասնըհինգ տարի է որ [illegible] բինք զանազան երկիրներու եւ [քա]ղաքներու մէջ տարօրինակ կեանք, լի ողբերգական եւ կատակերգական տեսարաններով, լի բազմազան պատ[կ]երներով, լի նոր կենցաղով, նոր տարազով, լի նոր պարագաներով. Ժամանակ է որ հայ նկարիչներ դադրին Ֆրանսացի նկարիչներու կապիկները ըլլալէ եւ հայ անձ, հայ երանգով, հայ տիպարներ ու հայ կեանքի տեսարաններ ներկայացնեն.

Անցեալները, այդ [illegible] խոստովանութիւն մը ունեցայ հայ [illegible] խանդավառի մը հետ որ ըսաւ.

— Եղբայր, դուն ալ կեցեր բան կը պահանջես։ Հայ նիւթ ո՞րն է։ Մենք կը նկարենք յաւիտենական նիւթեր.
— Օրինակի համար սոխը։
— Այո՛, սոխը եւ ձուկը, քովն ալ շիշ մը գինի։ Սոխը կը ներկայացնէ ցամաքը, ձուկը ծովը ու գինին [illegible]։ Սոխով, ձուկով ու գինիով կը ներկայացնենք անհուն տիեզերքը իր համով, հոտով եւ խորհուրդով. [illegible] գիրքին մէջ Հայը ի՞նչ կը ներկայացնէ։
— Անշուշտ ոչինչ քիչ մը պէս [illegible]։
— Եղբայր, մեզի նիւթ պէտք է, նի՛ւթ։ Հայ կեանքը այնքան փոքր է, այնքան սահմանափակ, այնքան [illegible] յինակ որ նիւթ չունի։

Սոխանկարիչը առանց պատասխանի սպասելու՝ բարձրացուց իր գլխարկը եւ հեռացաւ։

Այդ սոխանկարիչին, ինչպէս նաեւ ուրիշ հայ սխտորանկարիչներու, տանձանկարիչներու եւ կովանկարիչներու եւ բդանկարիչներու դիւրութեան համար կը ներկայացնեմ կարգ մը շահեկան նիւթեր, արտասահմանեան հայ կեանքէ.

Ա.— Նկարել Հրանտ Սամուէլի գրավաճառատունը ուր մէկ յաճախորդ [illegible]

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ՓԻԼԻՊԹԸ ՄԸՆՏԻ — Անգլ.- թարգմ. Ա. ՀԱՐԲԼԵԱՆ

Միւս կողմէ պարզ էր որ բացակայութեանս միջոցին օրիորդ Վանտէրմէնը պարապ կեցած չէր։ Ձիս նոր-առնող երկու մարտիկներէն զատ ամէն ոք նստած էր,— Կլօրիան կիներուն միջեւ՝ տախտակամածին վրայ կռնակը պատին տուած, իսկ մնացածները անոնց դէմ կիսաշրջանակ մը կազմած էին։ Երկու կիներ իրենց բազուկներով օրիորդը գրկած էին զօրավիգ կերպով, բայց նաեւ պատրաստ կացութեան դիմագրաւելու։

—Ի՞նչ կ'ընէիր, հարցուց Ֆրէտ եւ Կլօրիա Վանտէրմէնին նայելով յաղթական կերպով խնդաց։

— Պատրաստութիւններ կը տեսնէի օրիորդ Վանտէրմէնը Տարօն տանելու համար, պատասխանեցի։

Ինծի թուեցաւ թէ օրիորդ Վանտէրմէնը այս խօսքերուս վրայ շատ յուզուեցաւ։ Ինքզինքը երկընտրանքի մը առջեւ կը զգար,— Հայերո՞ւն ենթարկուիլ թէ մեզի։ Մէկ կողմէն Հայ կիներուն վիճակը կը ճնշէր իր վրայ, միւս կողմէն Մըրթիին տառապանքը։

— Հարկաւ թոյլ պիտի չտանք որ երթաս, ըսաւ Հայերէն մէկը լաւ անգլերէնով մը, խօսքը Կլօրիային ուղղելով եւ վստահացուցիչ շեշտով մը։

Ձեռքս գրպանիս ատրճանակին տարի, որովհետեւ եթէ Արապաճին դէպի Զէյթուն ճամբայ պիտի ելլէ, ուրեմն որքան շուտ այնքան լաւ։

— Դուք հիւանդներուն կրնաք հոգ տանիլ։ Կրնաք մեզ ամէնուս համար նուագել, անտարակոյս այս երկուքն ալ որոշ յատկութիւններ ունին, ըսաւ Կլօրիա։

Այդ վայրկեանին այնքան զբաղուած էի որ Կլօրիայով չէի հրապուրուեր, եւ ոչ ալ կ'ուզէի հասկնալ թէ անոր այդ յայտարարութիւնը Ֆրէտին ու Ուիլլին վրայ ի՛նչ ազդեցութիւն էր գործած։ Ան ինքզինքը կիներէն ձերբազատելով ոտքի ելաւ, առկայծող դեղին լոյսին տակ հրաշալի էր ան։ Ամէնքը թեթեւ շարժում մը ունեցան, պատրաստ ոեւէ պատահականութեան առջեւ։ Ուիլը եկաւ համբերելով եւ ես իսկ առանց քայլս դարմացած ղուրսի զէնքս երկարելով.

— Այս ատրճանակս կրակած վայրկեանիս մարդ մը անմիջապէս դէպի Զէյթուն պիտի սուրայ Գաբիկին իմաց տալու։ Այդ մարդը իր գրպանին մէջ Գաբիկին յանձնելիք գրութիւն մը ունի։ Դուք գիտէք թէ Գաբիկն ու իր մարդիկը որչափ ժամանակէն հոս կրնան հասնիլ։

Անմիջական մօտը գտնուող մէկը յանկարծ վրաս յարձակելով արմուկներս ետեւէս բռնեց, մինչ ուրիշ մարդ մը ատրճանակը ձեռքէս խլեց։ Կիները դարձեալ Կլօրիան բռնեցին։ Բայց Ֆրէտ աւելի արագ շարժեցաւ,— իր ատրճանակը քաշելով դէպի առաստաղը կրակեց։

— Երկու անգամ Ֆրէ՛տ, պոռացի ես. ու ան դարձեալ կրակեց։

— Այսպէս։ Հիմա ի՞նչ կ'ուզէք ընել։ Լռութիւնը գնաց, ըսի ես։

Այն ատեն Կլօրիան վերջին անգամ ըլլալով եւ կիներուն ձեռքէն խոյս տալով յարեց.

— Ճի՞շդ է։

Գլխով հաստատական շարժում մը ընելով ըսի.

— Մեր երեք Զէյթունցիներէն լաւագոյնը հրացանին երկրորդ պայթիւնը լսելուն պէս ճամբայ պիտի ելլէր։

— Ձեզ ուզեր որ քաջարի մարդ մը լոկ իմ պատճառով հոս գայ։ Գաբիկ հայրենասէր մը ըլլալու է եւ բոլոր իր մարդոցը պէտք ունի։ Լորտ Մօնթիթէն որպէս պատանդ վար դրած ըլլալուն համար բնաւ զէնքը չեմ դատապարտեր։ Եթէ անոր տեղը ըլլայի ես ալ նոյն բանը պիտի ընէի, ըսաւ Կլօրիան։ Յետոյ առանց ձայնը բարձրացնելու շարունակեց,— Այս հեռաւոր գիւղակը նպատակայարմար չէ։ Թուրքերը կրնան հոս գալ եւ մէկ օրուան մէջ այրել զայն եթէ ուզեն։

— Թուրքերն այդ ճանճրոյթը յանձն պիտի չառնեն, այլ իրենց տեղը իրենց բարեկամ Քիւրտերը պիտի ղրկեն, վստահեցուց Ֆրէտ։

— Ա՛խ, տրտնջացին Հայերը։

Կլօրան անոնց լռութիւն յանձնարարեց։

— Որքա՞ն ուտեստեղէն ունինք։ Դրեթէ ո՞չ մէկ։ Եւ ո՞րքան զինամթերք։

— Ա՛հհ, պոռացին, իւրաքանչիւրը տարբեր շեշտով մը։

— Ըսել կ'ուզէք թէ հոս փամփո՞ւշտ ունինք, հարցուց Ֆրէտ։

— Կառավարական Մաւզէր հրացանի յատուկ յիսուն հատուկ փամփուշտ ունինք, ըսաւ Ուիլլին ճիշդ մօտը գտնուող մարդը հպարտութեամբ։

— Ի՞նչ ուրախութիւն։ Ատոնք ունենալու համար Գաբիկ իր աչքերը պիտի տար։

— Այրերը, կիներն ու մանուկները, ամէնը մէկ հաշուելով քանի՞ հոգի կ'ըլլաք հոս։

— Ո՛վ գիտէ։ Ոչ ոք չէ հաշուած ։ Տակաւին կուգան։

— Քանի հոգի ըլլալնին չեն գիտեր։ Ես գիտեմ սակայն որ ուտելիք ունինք. բայց սպառումէն կը վախնամ։ Քանի հոգի ըլլալնիդ գիտնալը այնքան ալ անհրաժեշտ չէ։ Կ'առաջարկեմ որ ամէնքս ալ Զէյթուն երթանք ու Գաբիկին օգնենք։

— Կեցցե՛ս, գոչեց Ֆրէտ։

— Կ'երկրորդեմ, ըսաւ Կլօրիան։

Անոնց լըռութիւնը բացատրող քանի մը բառեր եւս ըսի, որոնք աւելի ազդեցին քան Կլօրիային համոզկեր խօսքերը։

— Եթէ Գաբիկ հոս գալու ըլլայ շատ պիտի բարկանայ. անգութ մարդ մըն է ան, շարունակեցի ես։

Հայերը, այր թէ կին, իրարու [ա]չքերուն կը նայէին։

— Գաբիկ մեր կարծածէն աւ[ելի] անգութ պիտի ըլլայ, մրմնջեց Ֆրէ[տ]։

Սենեակին բազմութիւնը համր[ե]լով տեսանք որ հոն քանի մը տասն[եակ] խուճաններ կային՝ մեծ մասով կին[եր] ուստի եթէ կարենայինք անոնք [illegible] ղել, գործին մեծ մասը կատարած կ'ըլլայինք։ Վարը, ծառերուն մէջ [illegible] սպասող պահակները [illegible] տի համակերպէին անոնց։ Բայց [illegible] այն վայրկեանին որ մեր պատ[illegible] հան կը նկատէինք, յանկարծ [illegible] դուռներէն դէպի սանդուխը [illegible] ոտքերու ձայներ առինք եւ մարդ [illegible] որուն բոլոր Հայերը Եփրեմ [illegible] բարեւեցին, ներս մտաւ, [illegible] զանազան տեսակ զէնքերով։

Բայց Եփրեմ առանձին չէր [illegible] ետեւէն անծայր շղթայի պէս մէկ [illegible] ներս մտան ուրիշ մարդիկներ եւ [illegible] եակը ծայրէ ի ծայր լեցուեցաւ։ [illegible] մարդիկներէն ոմանք [illegible] հագուած էին, մեծ մասը [illegible] ցնցոտիներու մէջ էին։

(Շար.)

ՃԱՄՍԵՐ

Ցառին համար

Ժան Ռիշբէն, Ֆրանսական գրակա–
…ժան անմահներէն մին, իր Chan-
…des Gueux քերթուածներուն մէջ
…մղանչած է իր ընկերային պատ–
…ութեանց դէմ, սիրոյ լարը քիչ մը
…ամբաւ, քիչ մը վրան-բաց նուա–
…ծ ըլլալուն համար ։
19րդ դարու երկրորդ կէսին՝ կը
…կը օրէնքի յախուռ հարուածը ,
…դէս իմէ առաջ օրէնքի սեղմում –
…ին դէրծ մնացած չէին միւս մեծե–
Գոթիէ, Ֆլոպէր, Կոնքուր եղ –
…ները եւն ։
…ին Ռիշբէն դատապարտուած էր
…մի բանտարկութեան, յետա–
…ալ Ֆրանսական Ակադեմիի ան–
…ընտրուելով եւ անմահներու դա–
…նցնելով ։
…փառքով ալ մեռաւ ան եւ իր
…միշտ յաւիտենական ։ Ժան
…ին երգեց սրտով, տաղանդով ու
…երգը չմոռցուեցաւ ։
…մոյնեցաւ նաեւ իր մեղանչումը
…ազգապատութեան նախարարին
…ամանաթուղթերուն մէջ ։
Ռիշբէն յատանց մեռած է, բայց իր
…ն՝ Ժան Ռիշբէն, որ նոյնպէս բա–
…կած է, վերջերս դիմում է կա–
…ռավարութեան, որ իր հօր
…անունին վրայէն սրբուի դատա–
…ու այդ հին արատը ։
Ոչ, կ'ըսէ դատական նախարա –
…ին գիտեններ գրդունել եռք, օ –
րէնքը օրէնք է ։ Նոր փաստեր ու
տուեալներ չկան վերաքննութեան ։
Վճիռը պէտք է պահէ իր ույժը ։
Օրէնքը օրէնք է, պէտք է յարգուի
ատապայէս ։
Բայց օրէնքի ոգի՞ն ։
Ի՞նչ արժէք ունի ոգին. տառն է կա–
րեւորը ։ Նոր տուեալներ չկա՞ն . .
Հոգ չէ թէ Ֆրանսական հայրենիքը
փառքի բարձունքին վրայ կը պահէ
իր մէկ աստուածահանոյ պսակը ,
հոգ չէ թէ քառասուն Անմահներու
Կաճառը շուքով ներս առած է զայն,
հոգ չէ թէ Պատւոյ Լեգէոնի շքանը –
շան կախուած է անոր կուրծքին ։
Կառավարութիւնները, երբ նեղը
մնան, չեն վարանիր օրէնք օրէնքի ե–
տեւէ ոտնակոխ ընելու ։ Պետու –
թիւնները երբ հարկ տեսնեն, տանց
վարանումի դաշնագիր դաշնագրի ե–
տեւէ կը պատռեն ։ Բայց երբ կարգը
հայ ազգին ու հայրենիքին փառք կեր–
տող բանաստեղծի մը յիշատակին վը–
րայէն սրբելու օրինական վճիռ մը
ամօթը, ծիւրիսփրիւտանի բոլոր
յօդուածները վկայութեան կը կոչեն,
— թէ նոր տուեալներ չկան, արատը
աննջնջելի է ։
Օրէնքին ոգին մէկդի կը թողուն եւ
տառը առաջ կը քշեն, տէքիդ կը կո–
խեն .
Ռիշպէն Chanson des Gueuxներ ալ –
եալ իր հայրենիքին, փոխարէնը օրէն–
քին տառանալով այսպիսի վճիռ ։
Առաջինը կը մնայ անկորնչելի ։
Երկրորդը կը մնայ թաղուած ար –
դարութեան նախարարին թղթածրար–
ներու փոշիներուն տակ ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

…դէմ տանըմէկ հեղինակ կը գըտ–
…ի
Բ. Նկարել հայ հայրենակից մը
… Ռապիկոնական Տիեզերութեան մէջ
…պարափ կը ալայեւ իր բնջնութեան
…ադիին ։
Գ. Նկարել քոնփէքսիոնի կարող
…այ կինը որ իր կեանքը քոնփէքսիո–
…փերմած է ։ Քոնփէքսիոն կը ճա–
…, քոնփէքսիոն կը հագուի, քոնփէքս–
…ոն կը քնանայ ։ Եւ շատ անգամ ու–
…ի քոնփէքսիոն ամուսին մը ։
Դ. Նկարել մարսիլիահայ մանուկ
…ր որ ուրիշ հայ մանուկի մը եռեւէն
… պոռայ. «Ծալ Արմէնիէն» ։
Ե. Նկարել բանաստեղծ Ահարօ –
…ն որ «Մազազաթներ» կը ձօնէ գրա–
…ր բարեկամներու ։
Զ — Նկարել հայ թերթին վարիչը
… մեծ անձնուիրութեամբ կը ալայէ
…թերթը հրեշտակին ։
Է — Նկարել հայ խմբագիրը որ իր
…ստացած նամակներուն մէջ կը գտնէ
…միայն… բանաստեղծութիւն .
Ը — Նկարել Լիոն քաղաքի հայ գը–
…րծիքները յողնախումն բաղմու –
թինը որ յաւիտեան կը ալայէ հայ
…րքի մը հրատարակութեան, սպա –
…ելու համար հեղինակին… համբե–
…րութիւնը ։
Թ — Նկարել պլոթի հայ շամ –
…իոնները ։
Ժ — Նկարել հանդէսներու մէջ
…տարուած աղջիկները
ԺԱ — Նկարել հայ հարուստ օ –
…րիորդին ամուսնութիւնը անքսակ Ֆը–
…րանսայիին հետ, ինչպէս նաեւ հայ
…արիկիցին աղուոն ամուսնութիւնը
…մէկ Ֆրանսուհիի մը հետ ։
ԺԲ — Նկարել Անկէն – Լէ - Պէնի
…ալ-լայֆ հայ տիկինները, որոնք ի –
…րենց աշխատանքները անմիջապէս կը
պահէին, հիւր եկած տանն, տպացու –
ցանելու համար որ աշխատողներ չեն
այլ ազնուականներ, ԺԱ դարէն (Ն.
Մ) .
ԺԳ.— Նկարել հայ ընթերցասէրնե–
րը որոնք կը կարդան Երազահան ,
Հազիւրս Ջայլանութիւն, ինչպէս
նաեւ Արմէն Շիտանեանի եւ Սմբատ
Բիւրատի վէպերը միայն ։
ԺԴ.— Նկարել նանակեան տուրքի
յուշագիր ,
ԺԵ.— Նկարել վերջապէս հայկա –
կան ժողով մը ուր ամէն մարդ կը նա–
յի ժամացոյցին, վայրկեան մը առաջ
դուրս ելլելու եւ ժողովին որոշումնե–
րը գործադրելու համար ։
Եւայլն, եւայլն, եւայլն ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՀԱՅ ՎՕՏԱՆ

ԺԶ. դարու երկրորդ կիսուն Մոլ –
տովայի գահուն վրայ բազմած է Եօն
Վօտա, Հայ մականուանուած մօր
կողմէ հայկական ծագում ունենալով,
կոչուած նաեւ Անդութ, (Եօն-չէլ-
Քումփլիթ Արմեանուլ) ։
Վերջերս հրապարակ ելած է ռումէն
երիտասարդ պատմաբան Գ. Թէօտոր
Հօլպանի մէկ ուսումնասիրութիւնը
Յովհաննէս հայ իշխանին մասին , որ
կ'ամփոփէ նոր փաստանիւթեր ։
1.— Եօն իշխանին ճիգերը Մոլտո –
վայի իշխան դառնալու համար ։
2.— Եօն իշխանին քաղաքական
պատրաստութիւնը ։
3.— Եօն իշխանին արտաքին քաղա –
քականութիւնը եւ Հանրի — տը —
Վալուայի անուանումը Լեհաստանի
գահուն վրայ ։
4.— Եօն իշխանը հանդէպ լեհ թա –
գաւորին եւ անոր արտաքսման ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ՄԱՅՐԵՆԻ ԲԱՐԲԱՌ

Երբ կ'ողողես դուն հոգիս համերգութեա'ն մը նման ,
Կամ կը ծուլաիս իմ յախուռն յուզումներուս, որոնք զիս
Կը խարսխեն ներշնչմանս ալիքներուն կատարին'
Ինչպէս ալկիոնն ժայռերուն. ու այն ատեն խորամուխ
Ես կը թաղուիմ ծոցիդ մէջ, ուր կը լսուին հայրենի
Գետերուն հեւքն ու շառաչն ամպրոպածին լեռներուն ,
Որոնց վրայ ձիւնախառն հովն կը վազէ' մոլեգնօտ
Ինչպէս ռումբերն օդին մէջ, ինչպէս տէգերն ու զըրահ
Արշակունեաց բանակին եւ վահաններն հաստամետ
Բագրատունեաց վաշտերուն, երբ աստուածներն Ոլիմպի
Կ'օրհնէին մեր զէնքերուն յաղթութիւնն ու պըսակումն ։

Այժմ չքնաղ քու ճակտին դէմ ալիներ կան, եւ մըրի'կ
Քու խորհմաց սրտին մէջ. բայց կը կապես դուն դեռ մեզ
Մեր անցեալի փառքերուն եւ ներկայի վեհօգի
Տիւայտանքին անսկիզբ, զոր կը կըրենք մեր հոկայ
Հայու ժայռոտ ուսերուն. զի քու խորքին չեն լըռած
Մուրտոններու մարտնչումն եւ գըրոհներն, զորս երկինքն
Անդրանիկի նըժոյգին թամբին վըրայ երազեց
Անծայրածիր հաւատքով. եւ տըւաւ շունչ ու կորով
Հըրայեներու մոլուցքին եւ փրթորկումն տեսայի'
Հայ Անծանօթ Զինուորին. որոնց առջեւ կը ծըռի'
Տեսիլներով ծանրացած երիտասարդ իմ հոգիս ։

Ո՞վ տըւաւ քեզ այդքան ոյժ, որպէս զի դուն բարձրանաս
Մինչեւ արփին, եւ թաքնես առաքեալի քու կենցաղն
Անմահութեան արեան մէջ. որպէսզի դուն բարբառիս
Քաղցր ու թովիչ' ինչպէս հեզ եղնիկներու հառաչներն
Թաւուտներու ընդմէջէն, ինչպէս արծաթ մըրմունջներն
Երեկոյեան ժամերուն անդորրութեան մէջ բաղուած
Լըճին հիւանդ ջուրերուն. կամ որոտաս մոլեգնօտ
Ինչպէս զայրոյթն հողմերուն մայրիներուն թանձրախիտ
Հիւսուածքներէն տարուբեր. ո՞վ տըւաւ քեզ այդքան կեանք,
Մայրենի' գիր, որ փշրես քու կուսական ափիդ մէջ
Ոսոխներուդ արշաւանքն, անեզրակա'ն եւ վայրի ։

Չես խօսիր ինծ. բայց կը զգամ որ կը շրջի'ն քու խորքին
Մեր պատմիչներն, իրենց լայն քըղամիդներն շարժելով
Արտաշատեան դաշտին մէջ. ես կը տեսնեմ որ Կորիւնն ,
Եւ փարպեցին, Եղիշէն, Խորենացին եւ բոլոր
Մեր Աստուծոյ տաճարին երկնաբնացող հսկաներն
Կը խօսակցի'ն իրար հետ. կը քարոզեն Ցիսուսի
Խօ'սքն հիասքանչ. կը մըգե'ն ռազմադաշտի վեհութեանց
Մեր ասպետներն. առնադէմ սպարապետն եւ բոլոր
Զօրագունդներն ադուամազ, որոնց նամբուն կը ցանեն
Գեղեցկադէմ հայ մայրերն իրենց անհուն քաղցրութիւնն ,
Եւ մեր անայշ աղջիկներն հայրենասէր ծաղիկներ ։

Ինչպէս անծայր ծովերուն վըրայ պայթող որոտումն ,
Քու պատառուն նուրբ քին տակ ամփոփուած կը գոռայ
Դեռ Ակնունին, եւ վարդգէսն եւ Զօհրապներն, մինչ անդին
Իրենց հզօր քընարներն կը փորձեն խօ'լ ներշնչմամբ
Սիամանթօն, Վարուժանն եւ ամբողջ հո'յլը չքնաղ
Դըշի հարուստ կեանքերուն. կարծես կ'ուռի անջրպետն,
Ու ժողովուրդ մը բոլոր կարծես կ'ելլէ' այժմ ոտքի,
Խառնելով իր զգացման շատրուաններն ու մրմունքն
Անոնց անզուսպ յոյզերուն. կարծես դարձեալ մեր երգարտ
Լեռնակոյտի լանջերուն ռոնակայներն կը լսուին
Ազատութեան եւ կեանքի տառուածներուն լուսադէմ ։

Չես խօսիր ինծ. լըռակեաց մաղձոտութիւն մը հիմա
Կը պատէ քեզ. սոլացիկ քու դիմաստուերդ կը շրջի'
Առանձնութեան մէջ միայն. բայց չե՞ս զգար դուն, մայր իմ ,
Որ մեր հոգին կը շնչէ լոկ քաղցրաբոյր քու կեանքով ,
Թէ ամէն մէկ մեր շարժումն եւ մըտածումն անքրնին
Արտացոլումն են եղիդ. զի դուն հաստ'տքն ես, զոր մենք
Քաղած ենք քոյր աստղերէն. դուն գոյացած ես մեր մէջ
Ինչպէս մարգրիտը ծովուն, ինչպէս արեւն երկնի մէջ,
Ինչպէս փոշոտ եռուցեան պայտերուն տակ բարկաձայն'
Այրուձիին հեւասպառ, որուն առջեւ կը բացուին
Հորիզոններն ու դաշտերն ինչպէս ովկեանն երկնի դէմ ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՀԱՅ ԱՇԽԱՐՀԻԿ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի համալսարանի կողմէ վեր–
ջերս հրատարակութեան տրուեցաւ
երիտասարդ դասախօս Մ. Մկրեանի
գրական ժողովածուն, որու խորա –
գիրն է «13—18 դարերի հայ աշխար –
հիկ գրականութիւն» ։ տեսակ մը ցո –
լարան, ուր կ'երեւին հայ աշխարհիկ
գրականութեան ներկայացուցիչները
իրենց ստեղծագործութեան նմոյշնե –
րովը,— Ֆրիկ, Կոստանդին Երզնկա–
ցի, Յովհաննէս Թլկուրանցի, Մկր –
տիչ Նաղաշ, Գրիգոր Աղթամարցի ,
Նահապետ Քուչակ, Նաղաշ Յովնա –
թան, Սայաթ – Նովա եւ ուրիշներ ։
Մասնաւորաբար ուշադրութիւն կը
գրաւեն Դաւիթ Սալաձորեցիի «Գո –
վասանք ծաղկանց»ը, որու մէջ հեղի–
նակը հարիւրաւոր տարբեր գոյնի ու
տեսակի ծաղիկներու գովքը կը հիւ –
սէ, Յովհաննէսի «Վասն Թռչնոց»ը ,
ինչպէս նաեւ սիրոյ եւ «վասն զարի –
րութեան» երգերը ։
Ժողովածու չափածոյ բանաստեղ –
ծութեանց հետ կուտայ նաեւ արձակ
էջեր՝ առակներ, եւայլն ։
Այս հատորին թերութիւնն այն է
որ նմոյշները առնուած չեն յաջող
ընտրութեամբ, դուրս ձգուած են
կարգ մը հեղինակներու լաւագոյն է–
ջերը, օրինակ՝ Թլկուրանցիի «Յաղ
գարնան»ը,«Վասն սուրբ սիրեցեալ»ը ։
Շատ քիչ են նաեւ ծանօթագրութիւն–
ները հեղինակներուն եւ անոնց գոր –
ծերուն մասին, աղօտ է ընդարձակ
ներածականը, թերի է բառարանը
(Խորհ. Հայաստան, Սեպտ. 29) ։

«ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ»Ը ՅԱՒԵՐԺԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Սեպտեմբեր 27ին Երեւանի մէջ
նիստ գումարեց այն յանձնախումբը ,
որուն պաշտօն տրուած է յաւերժա –
ցնել «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներ–
գութիւնը ։ Ներկայ էին նաեւ գրող –
ներ, արուեստագէտներ, «Պրավդա»–
յի «Իզվեստիա»յի թղթակիցները ։
Վարչապետ Ա. Փիրուզեան ներկա –
յացուց «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազ–
ներգութեան արժէքը եւ յոբելեանին
իմաստը ։ Գ. Աբով յայտնեց թէ լեզ –
ուի եւ գրականութեան ուսումնարանը
կը պատրաստէ «Սասունցի Դաւիթ»ի
ամբողջական բնագիրը եւ գիտական
քննութիւնը ։ Ս. Կարապետեան եւ Հ.
Օնլիքեան թելադրանքներ ըրին «Սա–
սունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան
շրջանը ուսումնասիրելու մասին ։ Խօ–
սեցան նաեւ Սիմակ Սահակեան, Մ.
Արեղեան, Մանանդեան, Դ. Դեմիր –
ճեան, Արազի, Յովհ. Շիրազ, Յարօ
Ստեփանեան, Գր. Յարութիւնեան ։

«ՍՏԱԼԻՆԸ ՀԱՅ ԱՇՈՒՂՆԵՐԻ ԵՐԳԵՐՈՒՄ»

Տպագրութեան յանձնուած է այս
խորագրով ստուար հատոր մը, հա –
յերէն եւ ռուսերէն լեզուներով ։ Այս
ժողովածուին մէջ հաւաքուած են ա–
շուղ Գրիգորի, աշուղ Շերամի (վեր–
ջերս մեռաւ), աշուղ Աշխոյժի, Նոր
Շաւիղի, Գարկէշտի, Աթայի եւ այլ
աշուղներու գործերը ։
Հատորը գեղազարդելու պաշտօն
տրուած է Մարտիրոս Սարեանի, Մի–
քայէլ Գիւրջեանի եւ Գարեգին Լե –
ւոնեանի ։ Հայկական ոճով մանրա –
նկարչական աշխատանքը կատարած
են Ս. Ալթունեան, Տարագրոս եւ Ս.
Ալեքսանեան ։

ԹԱՆԳԱՐԱՆ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ

Ձմեռնային պալատին մէջ, Լէնին –
կրատ, բացուեցաւ հայրենասիրու –
թեան ցուցահանդէս մը, որու ճակա–
տը գրուած է. «Ռուս ժողովուրդին
փառաւոր անցեալը» ։ Ասիկա տեսակ
մը պատասխան է գերմանական ցու –
ցահանդէսին, որ բացուեցաւ անցեալ–
ները Նիւրըմպէրկի մէջ, ուր ցուցա –
հանդէսին տնօրէնը ճառով մը կը յար–
ձակէր բոլշեւիզմին վրայ, իբրեւ ար–
տադրութիւն անմշակ ժողովուրդնե –
րու բնազդին ։
Ռուսական ցուցահանդէսը կ'աշխա–
տի հաստատել թէ, ինչպէս միշտ ,
բուռն է հայրենասիրութիւնը ռուս
ժողովուրդին, որ գիտէ իր արիւնով
պաշտպանել հայրենի հողը ։ Ռազմու–
նակ տրամադրութեանց այս ոգեկա –
չումին մէջ առաջին տեղը կը գրաւէ
Ալեքսանդր Նեւսկի, որ, 1242ին ,
ծանր պարտութեան մը մատնեց տեւ–
տոնեան բանակը ։ Այս շրջանէն՝ ցու–
ցահանդէսը կուտայ պատկերներ ,
զէնքի նմոյշներ, գլխանոցներ. Այնդէն–
ճայն շարժանկարի վերածուած է այս
յաղթանակը, որու մասին խօսելով ,
«Իզվեստիա»յի մէջ, կ'ըսէ թէ ռուս
ժողովուրդը գիտէ միանալ եւ իր ծո–
ցէն հանել հանճարեղ առաջնորդ մը,
արդէնք հանդիսանալու համար որ
իշխանին չպղծէ իր բնաշխարհը ։
Ճարպիկ մարքսագէտ մը կրցած է վը–
կայութեան կանչել Կարլ Մարքսն ալ,
«շունն» եւ «աւազակ» կոչելու համար
տեւտոնեան ասպետները ։
Ցուցահանդէսին մէջ կարեւոր տեղ
մը կը գրաւէ նաեւ Եօթնամեայ պա –
տերազմին ոգեկոչումը ։ 1760ին Ռուս–
սերը, փայլուն արշաւանքէ մը վերջ,
կը գրաւեն Պերլինը եւ Խազախներու
ձիերը կը լոգնան Շպրէ գետին մէջ ։
Ցուցահանդէսը չէ մոռցած նաեւ
Լեհաստանը ոգեկոչելու համար ռու –
սական զէնքերուն յաջողութիւնը ի
պատասխան Լեհաստանի հակառուս –
տական քաղաքականութեան ։ Եւ վեր–
ջապէս Նափոլէոնի նահանջը, պան –
ծացնելու համար ռուս դիւցազնու –
թեան ազգային ռազմունակ կամքը ։

ԶՕՐԱԿՈՉԻԿԻ ԵՐԳԸ

ԽՄԲ.— Նմոյշ մը կու տանք «Խ. Հայաս–
տան»ի մէջ տպուած տաղերէն, հոկ–
տեմբերեան դասի զօրակոչին առթիւ ։

Գնում եմ բանակ, գնում եմ սիրով,
Ես զէնք բռնելու պատրաստ իմ ար –
դէն,
Գնում եմ հաստատ, միշտ վառ յոյ –
սերով ,
Իմ նամբին պայծառ փռուած են վար–
դեր ։

Ցանկն եմ ես իմ յոյս հայրենիքի,
Մեծ պարտքեր ունեմ դեռ կատարելու.
Վառ արիւնն անգամ իմ մատաղ կեան–
քի
Հայրենի հողին չեմ խնայելու ։

Գնում եմ սիրով, չեմ դառնայ մինչեւ
Կրծքիս չշողայ մի պայծառ նշան ,
Ու ընկերներս ինձ հերոս կանչեն'
Դէպ մեր հողը մեծ՝ սէրս լինի շառ ։

Ինձ հետ միասին հազարներ անա
Երկրի սրբազան սահմանն է կանչում.
Գնում եմ խրոխտ սուիններ պահած
Եւ մեր մարտակոչ երգն է շառաչում ։

Մեր ոգին ամուր, մեր սրտերն անահ,
Առաջնորդը Մեծ մեզ թեւ է տալիս .
Նա յաւէտ մեր վառ սրտում կը մնայ ,
Մեր հաղթանակների սերունդն է գա –
լիս ։

ՀԷՆՐԻԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԾՈՒՆ

Վերջապէս, երբ տեսաւ եզները ,
որոնց անտէր ձգուած էին եւ Ձնըա –
հորու վեր ջրուելով կ'առաջանային
հեղի Խաչկոնց Քարայրին դին, վար
էջաւ անմիջապէս ։ Մէկիկ մէկիկ նա –
յեցաւ անոնց ։ Ուշադրութեամբ քըն–
նեց ամէն մէկը, բայց չկրցաւ որոշ
ընել, թէ՝ որո՞նց եզներն էին ։
Չոնց դանդաղ, բարձրացաւ ածուքին
վերեւ, ու նստաւ ճիշդ ճամբուն վը –
րայ ։
Զուխտ մը եզներով աղջնակ մը
կուգար վերի Ձնըաձորէն ։ Տամա –
րենց կամկար Հայկուշն էր որ ջուրը
տարած էր իրենց եզներն ու այժմ կը
վերադառնար ։ Ան պիտի անցնէր Բեկ–
ցի Նենէին քովէն ։ Դիմեց Հայկուշին,
եզներն որու ըլլալը հասկնալու հա –
մար.
— Աղջի Հայկո'ւշ …
— …
Հայկուշ չպատասխանեց ։ Ուզեց ե–
րեան առնել ու հեղէլ շուտով ։ Սա –
կայն, Բեկցի Նենէն թըմթըմ առջեւը
կարեց, ու խառագէմ, ձեռքին բըռ –
նած ենցուկովը սպառնաց,
— Աղջի ինչո՞ւ չես խօսիր… Քած
չո՞ւն… ։ Գիտես թը իշ պիտ հար –
ցնիմ, ընոր համար… ։
Ի՞նչ ընէր Հայկուշ ։ Որբ մըն էր եւ
վախէն կը դողար Բեկցի Նենէին առ –
ջեւ ։
Անիկա վախնալու երկու պատճառ –
ներ ունէր ։ Գիտէր թէ Բեկցի Նենէն
ինչո՞ւ այդտեղ, ցուպ մը ձեռքն ,
յարկացած ու այլայլած դէմքով կե–
ցած էր ։ Գիտէր նաեւ թէ՝ ի՞նչ պի –
տի հարցնէր իրեն ։ Ինքն արդէն ամէն
բան տեսած էր, քանի որ հօն կը գըտ–
նուէր եզները ջրելու ։ Մանաւանդ ին–
քը վերէն կուգար, ու կամվարներն
ալ իր քովէն անցնելով, դէպի վեր
Խաչկոնց-Քարայրը մտած էին ։
— Աղջի ըս եզնի որո՞ւ ըն… ին –
չո՞ւ չես խօսիր, քած չո'ւն ..
— Ի՞չ կ'ըսեմ կու… Բեկցի Նենէ.
— Իրր թէ չհասկցաւ Հայկուշ, ու դը–
ղալով երկրորդ անգամ մըն ալ կրկնել
տուաւ անոր .
— Ըս եզնին որո՞ւ ըն կ'ըսեմ ,
խո՞ւլ ըս, ինչ ըս… ։
— Տուրկենց, Գա…լենց…— կըմ–
կմալով պատասխանեց ։
Ըսինք թէ, Հայկուշ վախնալու եր–
կու պատճառներ ունէր ։ Առաջինը
Բեկցի Նենէն էր, որ եթէ չըսէր ,
անպայման քանի մը ցուպի հարուած–
ներ պիտի ուտէր ։
Երկրորդը՝ Գալենց խլլոտ ու չար
Վահէն էր — վայ թէ իմանար, որ
Հայկուշը լուր տուած է… ։
Ըսաւ ու ազատեցաւ Բեկցի Նենէին
ցուպի հարուածներէն ։ Առաջին ան–
գամ երբ «Տուրկենց»ը արտասանեց ,
այնքան ալ հոգը չէր այդ մականունի
հնչումէն ։ Սակայն, երբ Գալենցին ե–
կաւ կարգը, սկսաւ կակազել… ։
Սիրտը թփրտաց կուրծքին տակ,միտ–
քը բերելով Գալենց չար Վահէին կա–
կուղ ճպոտի հարուածները… ։ Վա՜յ
թէ ան իմանար, որ, Բեկցի Նենէին
լրատուն Հայկուշն է եղած ։ Վահէին
հօգն անգամ չէր թէ, ան ըսած էր ա–
կամայ, վախին ու սարսափին տակ ։
— «Ա՜խ,— կը մտածէր այժմ որբ
Հայկուշ— ո՞վ գիտէ, եթէ իմանայ
խլլոտ շունը, կակուղ ճպոտի քանի՝
հարուածներ պիտի տայ անգթօրէն ,
սերկ սրունքներուս, առանց մտիկ ը–
նելու ճիչերուս ու պաղատանքնե –
րուս ։ Պիտի կապուտցնէ ամէն դիս ։
Ա՜խ, Աստուած տար չիմանար, թէ
ես լուր տուած եմ ։
Բեկցի Նենէին երկրորդ հարցումը
եղաւ .
— Աղջի ըսոնց կամվարներն ո՞ւր
փախան, չի տեսա՞ր ։
— Ընդին… Խաչկոնց…
Հայկուշ հազիւ այդքանն արտասա–
նեց, եւ մատովը Խաչկոնց-Քարայրին
դին ցոյց տալէ ետք, շտապեց իր եզ–
ներուն ետեւէն, որոնք արդէն հող –
վըրտուն վերեւ հասած էին ։ Խեղճ
աղջիկ, չմոռցաւ նաեւ խնդրել Բեկ –
ցի Նենէէն, որ զինքը չմատնէ իբրեւ
իր լրատուն ։
Ու Բեկցի Նենէն ալ ուսերը թօթ –
ուըուելով Քարայրին ճամբան ձեռք
առաւ, բռնած՝ սլիկ ենցուկը ձեռ –
քին ։

×

— Գուրգէն աբա'ր…
— Սո'ւս ծօ, ձանդ…
Կամվարները բոլորն ալ, իրենց եզ–
ները Ձնըաձոր թողած, հեւասպառ ,
դիմած էին Քարայրը, ու վերի յար –
կէն մութ անկիւն մը մտնելով, երկն–
ցած էին բերանքիվար ։
Իրենց կուրծքերուն զարկերը տա –
կաւին չէին դադրած, երբ Վահէն փո–
րին վրայ քէշկրտելով իրենց Գուրգէ–
նին մօտեցաւ, ու, առանց զգուշու –
թեան բարձր ձայնով ըսաւ.
— Գուրգէն աբա'ր…
— Սո'ւս ծօ, ձանդ կըլէ խլլո'տ
շուն… ։ Բեկցի Նենէն հիմա կուգայ,
ձանդ կու լսէ,— խիստ կերպով սաս–
տեց Գուրգէն ։
Սակայն, մեր չար Վահէն վախի
մասին գաղափար չունէր ։ Հնազանդիլ
ալ չէր գիտեր ։ Բայց ստիպուած էր
փախչիլ Բեկցի Նենէին առջեւէն ։ Ի՞նչ
ընէր, քանի որ միւսները այդ ճամ –
բան բռնած էին ։ Ու ինքն ալ ակամայ
հետեւած անոնց ։
Հազիւ վայրկեան մը անցած, դար–
ձեալ մօտեցաւ Վահէն.
— Գուրգէն աբար, այս անգամ քիչ
մը ցած ձայնով, ինծի քիչ մը խավող
տուր… ։
— Հայտի' ծօ, խլլոտ, դուն չու –
նի՞ս որ… ։
— Չէ, Գուրգէն աբար, ես չու –
նիմ… ։
— Ինչո՞ւ, ի՞նչ ըրիր դուն քու ժող–
վածդ ։
— Թափեցաւ ծոցէս… ։
— Ո՞ւր, սուտ ըս ծօ ։
— Խաչ որ Գուրգէն աբար ։ Վարը,
Ձնըաձորի վեր փախած ատեններս ։
— Է', ի՞նչ ընեմ ես, թող աղուոր
նէյէիր որ չթափէր ։
— Գոտիս կըլեցաւ, ու էմմէնն ալ
ջուրին մէջ թափեցաւ շառափին (Զըր–
վէժ) էշքին ։
— Ջեմ հաւատար… դուն ի՞նչ ըս,
խլլո'տ ։
— Խաչ, մաս, պատարագ սուտ չեմ
ըսեր Գուրգէն աբար ։
Վահէն իր խարամանկութեամբ ու
սուտերով կ'ուզէր համոզել Գուրգէ –
նը ։
Մէկ յարկի տակ մեծցած տղաք
(հօրեղբօրորդիք), շատ լաւ գիտէին
իրարու բնաւորութիւնը ։ Անոնք իրար
շատ լաւ կը ճանչնային… ։ Վահէն
գիտէր, որ Գուրգէնը շատ կակուղ
սիրտ մը ունի ։ Եւ կարելի էր զայն
խղճի բերել ու բան մը փրցնել, աղա–
չելով ու քանի մը սուտեր գլորելով ։
Ու Վահէն յաջողեցաւ ։ Քանի մը պըզ–
տիկ ճուէթ փրցուց Գուրգէնէն, ու լա –
փելով մօտեցաւ այս անգամ ալ Յա –
րեթին ։

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԵԱՆ

(8)

(Շար.)

Ի՛նչպէս տուժեց Չեխոսլովաքիան

Միւնիխի համաձայնութեան հետեւանքով Գերմանիա ամբողջապէս առաւ այն, ինչ որ պահանջած էր Կոտըսպէրկի վերջնագրով, նոյնիսկ քիչ մըն ալ աւելի :

Պերլինի դեսպանախորհուրդը արդէն որոշած է չեխ-գերմանական սահմանները, որմէ կ'երեւայ որ Պերլին յաջողած է երկու կէտերու մէջ աւելի հող ձեռք ձգել քան պահանջած էր Կոտըսպէրկի մէջ :

Հողի ու բնակչութեան կորուստներէն զատ՝ Չեխոսլովաքիա ենթարկուած է ճարտարարուեստական ու տնտեսական ծանր վնասներու։ Եւ եթէ ապագային այն հողամասերն ալ, ուր հանրաքուէ պիտի կատարուէր, անցնին Գերմանիոյ, այն ատեն կասկածելի կը դառնայ թէ մնացեալ Չեխոսլովաքիան պիտի կրնա՞յ ապրիլ իբրեւ անկախ միութիւն եւ տնտեսապէս իր գոյութիւնը պահել, մանաւանդ որ Լեհաստան եւ Հունգարիա եւս հողամասեր կցած են իրենց :

Այս անդամահատումով Չեխոսլովաքիա կորսնցուցած է 90 առ հարիւրը իր ածխահանքերուն, գրեթէ ամբողջը իր անտառներուն եւ փայտածուխի պահեստներուն, կէսը իր մետաղի հանքերուն, երկու երրորդը իր հիւսուածեղէնի ճարտարարուեստին, կէսը իր հագուստի գործարաններուն, ամբողջը յախճապակիի գործարաններուն եւ կէսը իր օծանելիքներու եւ խեցեգործական արտադրութեանց :

Իր ճամբաները եւ երկաթուղիի հաղորդակցութիւնը կտրուած են գերման սահմանագլուխներով։ Փիլզէնի ազգային պաշտպանութեան գործարանները թէեւ կը մնան Չեխերու ձեռք, բայց երեք կողմէ շրջապատուած են Գերմանիայով։ Նոյնիսկ Փրակայի լոյսի եւ Փիլզէնի ելեկտրականութեան կեդրոնական կայանները մնացած են գերման հողամասերու մէջ :

Պերլինի դեսպանական խորհուրդին մէջ Գերմանիա իր ուզածը առաւ, որովհետեւ ամէն բողոքման պատասխանեց, թէ ի հարկին զինու զօրութեամբ կը գրաւէ, եւ միւս դեսպանները տեղի տուին :

Ամբողջ Սոֆիան խուզարկուեցաւ մէկ օրուան մէջ

Հոկտեմբեր 13ին, զինուորական ուժերու պաշտպանութեան տակ՝ ոստիկանութիւնը տուն առ տուն խուզարկութիւն կատարեց Սոֆիայի մէջ, փնտռելով ինքնութեան թուղթ չունեցող եւ անբաղձալի անձերը :

Այս խստութիւնը հետեւանքն էր սպայակոյտի պետ զօր. Փէյեւի սպանութեան :

Փողոցներու վրայ հսկող զինուորները ունէին ձեռնառումբեր եւ սուինները անցուցած էին հրացաններուն։ Ամբողջ քաղաքը կը ներկայացնէր պատերազմական վիճակի պատկեր մը :

Ամբողջ 19 ժամ ոչ ոքի թոյլ տրուեցաւ դուրս ելլել տուներէն, բացի զինուորներէ, ոստիկաններէ եւ դիւանագիտական մարմնի անդամներէ : Աւելի քան 350,000 հոգի բանտարկուած մնացին իրենց տուներուն մէջ։

Հաղորդակցութեան բոլոր միջոցները՝ հանրակառք, երկաթուղի, հեռախօս, հեռագիր եւն. կանգ առին։ Միայն կը գործէր ձայնասփիւռը, որ ատեն ատեն կը տեղեկացնէր, թէ խուզարկութիւնը կը շարունակուի։ Քաղաքին մէջ կեանքը դադրած էր :

Ձերբակալուեցան քանի մը հարիւր հոգի, իսկ բանտ առաջնորդուեցան ձախակողմեան կուսակցութեանց, Գիւղացիական ու Մակեդոնական աւելի քան հարիւր ղեկավարներ :

Կաթոլիկ եկեղեցին Աւստրիոյ մէջ

Աւստրիոյ գերման լրագրը, Հէր Պիւրքէլ յայտարարեց նացիական մեծ ժողովի մը առջեւ, թէ կառավարութեան եւ Աւստրիոյ կաթոլիկ եկեղեցիի միջեւ բանակցութիւնները խզուած են։

Ցարձակելէ ետք Վիէննայի արքեպիսկոպոս կարտինալ Ինիցէրի վրայ, ան բսաւ թէ տեղի ունեցող ցոյցը Չեխերու եւ Հրեաներու գործն էր։ Եւ աւելցուց.

— Ես հրամայեցի, որ 1. Վիէննայէն հեռանան անյապաղ այն բոլոր Հրեաները, որոնք Չեխոսլովաքիոյ հպատակ են, եւ այն բոլոր Չեխերը, որոնք անբաղձալի են :

2.— Այսօրուընէ սկսեալ փակուին բոլոր կաթոլիկ եկեղեցապատկան դպրոցները :

3.— Կաթոլիկ կղերականները դուրս մնան Զուտէթեան հողամասերու կցումին հետեւանքով տրուելիք ընդհանուր ներումէն:

4.— Մերժել կաթոլիկ կղերականներու այն բոլոր ջանքերը, որոնց նպատակն է ներում ստանալ առ. Շուշնիկի համար, որ շուտով պիտի դատուի :

5.— Խզել եկեղեցիի եւ կառավարութեան միջեւ բանակցութիւնները :

Ժողովականները, որոնք լսեցին այս ճառը, աղաղակեցին թէ «պէտք է կեդրոնացման կայան ղրկել Ինիցէրը» կամ «կ'ուզենք որ Ինիցէր կախաղան հանուի այստեղ»։

Ազգ. վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 10րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ ուրբաթ գիշեր, Ռէնսի մէջ։ Հինգ միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 313,061 թիւը:

Հետեւեալ չորս թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն փր.— 752,752, 212,934, 184,606, 360,940 :

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 փր.— 063,292, 1,233,568, 594,865, 081,967, 978,165, 841,769:

01,718 վերջացող թիւերը շահեցան 100,000 փրանք:

82,573 եւ 53,653 վերջացող թիւերը շահեցան 80,000 փրանք:

21,611 եւ 15,655 վերջացող թիւերը շահեցան 50,000 փրանք:

9892, 0586, 2158 եւ 7907 վերջացող թիւերը շահեցան 20,000 փրանք :

146 վերջացող թիւերը շահեցան 10,000 փրանք:

084 վերջացող թիւերը շահեցան 5000 փրանք :

80 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 փրանք :

42 եւ 71 վերջացող թիւերը շահեցան 220 փրանք :

5 վերջացող թիւերը շահեցան 110 փրանք :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Թիւֆէնկճեան եւ զաւակունք եւ իրենց փեսան Պ. Հայկ Սիմոնեան իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն Կրընոպլի Հ. Յ. Դ. «Եօթնեղբայրեան» Կոմիտէին, Հ. Կ. Խաչի Մասնաճիւղին, Տիկին Մուրատեանի, գաղութիս հայրենակիցներուն եւ ամէն անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր եւ ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին Տիկին Արշալոյս Սիմոնեանի (ծնեալ Թիւֆէնկճեան) դառնագէտ մահուան առթիւ։ Յուղարկաւորութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 4ին եւ մարմինը ամփոփուեցաւ Կրընոպլի Սէն Ռօք գերեզմանատունը:

ՅԱՅՏԱՐԱՐ

ՓԱՐԻԶԻ Թոքատի Հայրենակցական Միութեան ժողովը տեղի պիտի ունենայ 16 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2—4, Պ. Թրավլեանի ճաշարանին մէջ, 13 Rue Charles Calmus, Paris (13)։ Բոլոր հայրենակիցներէն կը խնդրուի ներկայ գտնուիլ,

Հ. Թրավլեան, Ե, Դանիէլեան Ս. Պապիկեան :

La Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Duroc — PARIS (13)

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ Պօրիս Թագաւորը ունկնդրութեան ընդունելով Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքը, անոր շնորհեց Ս. Ալեքսանդրի շքանշանը :

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, հոկտեմբեր 8ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 350,229, որոնց 241,555ը այր, 18,674ը կին։ Նախորդ շաբթուան թիւն էր 339,816։ Ուրեմն աւելցած են 10,413 հոգի։ Այս յաւելումը մեծ մասով հետեւանք է աշխատանքի հրապարակին խանգարման, որ յառաջ եկաւ պահեստիներու մասնակի զօրաշարժով :

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ պատերազմական նախարարը եւ օգնականը հրաժարեցան, վէճ մը ծագած ըլլալով նոր սպառազինութեանց մասին։ Նախարարը, Զօր. Արկէսէանու, պաշտօնի կոչուած էր պատրիարք – վարչապետին դահլիճին մէջ, իսկ օգնականը՝ Զօր. Կլաց, Ռումանիոյ վերազինման գործը յառաջ կը տանէր երեք տարիէ ի վեր :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ վերազինումը փութացնելու համար, նոր ծրագիր մը առաջարկեց նախագահ Ռուզվէլթ, որպէսզի Ամերիկան ետ չմնայ միւս պետութիւններէն։ 1,250,000,000 տոլարի ծախք մը կը նախատեսուի այս նոր ծրագրին համար։ Մասնաւորապէս մղում պիտի տրուի ամէն տեսակ սպառազինութեանց արտադրութեան :

ՔԱՆԹՈՆԻ ԱՆՁՆԱՏՈՒՈՒԹԻՒՆԸ պահանջեց ճափոն, Թռուցիկներ ցրուելով օդանաւերու միջոցաւ։ Հակառակ պարագային ընդհանուր յարձակողականի մը պիտի ձեռնարկէ ցամաքէն, ծովէն եւ օդէն, քարուքանդ ընելու համար քաղաքը, որ ունի 861,000 բնակիչ։ Քաղաքին իշխանութիւնները այլուր փոխադրուեցան։ Միջոցներ ձեռք առնուած են, 400,000 քաղաքացիներու տեղափոխութեան համար :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ Պաղեստինի ապստամբները որոշած են քանդել բոլոր ճամբաները, որպէսզի անգլիական նոր ուժերը չկարենան շարժիլ։ Վերջին 24 ժամուան միջոցին քանդուած են բազմաթիւ ճամբաներ։ Ապստամբները խրամներ կը փորեն ճամբաներուն վրայ եւ կ'ողողեն զանոնք, պայթեցնելով ջրանցքները :

ՍՊԱՆԻՈՅ հանրապետական վարչապետը, Պ. Նէկրին, ճառ մը խօսելով, յայտարարեց թէ խաղաղութիւնը կարելի է ապահովել վերահաստատելով միջազգային օրէնքը՝ ի նպաստ հանրապետական կառավարութեան եւ հանրաքուէ կատարելով երկրին մէջ։ Այս առթիւ պահանջեց նաեւ ետ կանչել օտար կամաւորները :

« ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԱՍՏՂԸ », աշխարհի ամենամեծ օդապարիկը, որ կը պատրաստուէր ամենաբարձր թռիչքը կատարել դէպի երկինք, բռնկեցաւ եւ ոչնչացաւ փորձի մը պահուն։ Շինութիւնը արժած էր 400,000 տոլար:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ, ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ, ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	335 ֆրանք	170 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 18 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ MARDI 18 Octobre 1938

Ժ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3863 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Օրուան խօսք

ԿԸ ԹՈՒԻ ԹԷ ՊԱՏՐԱՍՏ ԶԷՆՔ

Ամբողջ աշխարհ ուրախացաւ, երբ չորս վարչապետները Միւնիխ փութալով, գլուխ գլխի տուին եւ խափանեցին պատերազմը :

Հրաշք մը կը համարուէր այս բարեյաջող ելքը, այնքան որ ...ի պահու մը, երբ միլիոնաւոր բանակներ շարժման մէջ դրուած, հրամանի մը կը սպասէին, յառաջ խաղալու համար:

Անշուշտ մեծական դեր կատարեց չորս ջոջերուն խոհեմութիւնը ... ժամուն: Որ եւ է յախուռն շարժուձեւ կրնար ... վառօդը. Մանաւանդ որ, գերմանական զօրաշարժը ... էր արդէն, իսկ Ֆրանսա դրօշի տակ առած էր առնուազն ... միլիոն զինուոր :

Այդ առթիւ կատարուած ստիպողական ծախքերն անգամ դըլ ... պայթը կը պատճառեն:

Այսպէս, Ֆրանսայի ելմտական նախարարը 225,000,000 տոլար կը հաշուէր սեպտեմբերի բացառիկ ծախքերը: Ուրիշ աղբիւրներու համաձայն, Պելճիա ծախսած է 6,180,000 տոլար, թէեւ ... մը որ հազիւ տեւեց զօրաշարժը, այն ալ մասնակի, ինչպէս ...: Հոլանտա ալ ստիպուեցաւ 56,220,000 տոլար ..., նախնական զօրաշարժի մը համար: Անգլիոյ բացառիկ ծախքերը կը հաշուեն մինչեւ 140,000,000 տոլար (60,000,000 տոլար՝ նաւատորմին, 75 միլիոն հակօդային պաշտպանութեան, եւ ... միլիոն ալ կազմրգել դիմակներու համար):

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին Գերմանիոյ զինուորական պատրաստութեանց համար: Մասնագէտներ դիտել ... թէ Թղթադրամի շրջաբերութիւնը աւելցած է մօտ 750 միլիոն տոլար: Արդ, այս գումարին 560 միլիոն տոլարը շրջաբերութեան հանուած էր սեպտեմբեր 23էն 30,— Միւնիխի համաձայնութիւն նախօրեակին: Ուրեմն կարելի է գտնել մօտաւոր հաշիւը:

Չեխոսլովաքիոյ ծախքն ալ խոշոր գումար մը կը կազմէ : Միայն 28,110,000 տոլար ծախսուած է ամէնէն տագնապալի պահուն, մէկ շաբթուան ընթացքին, իսկ պատրաստութիւնները կը շարունակուին ամիսներէ ի վեր :

Բոլոր բացառիկ ծախքերը միասին հաշուելով, իրագէտներ կը հաստատեն թէ 1,400,000,000 տոլարի նստած են վերջին զօրաշարժները:

Եւ այս՝ առանց որ եւ է ճակատամարտ մղուած ըլլալու :

Հիմա որ մղձաւանջը փարատած է, իրագէտներ կամ պաշտօնեաներ սկսած են յայտնութիւններ կատարել, գաղտնիքներ մէջտեղ հանել :

Կիրակի օր անգլիական թերթ մը կ'ըսէր թէ երկիրը անպատրաստ էր պատերազմի համար: Այս առթիւ կը պատմէր թէ հակօդային թնդանօթները պակաս կուգային, ուրիշներ ալ անգործածելի էին եղեր :

Անգլիացի նախարար մը, լորտ Ուինթըրթըն, պարզ սեպեց հրապարակաւ յայտնել թէ Խ. Միութիւնը ոչ միայն բացորոշ հաստատեց իր ... առած չէր գործնապէս օգնելու Չեխոսլովաքիոյ, ... ի վիճակի չէր, բազմաթիւ հրամանատարներ հրացանի բռնուած ըլլալով :

Մոսկուա իր դեսպանին միջոցաւ բողոքեց այս յայտարարութեան դէմ, բայց անգլիացի նախարարը պնդեց, ուրիշ յայտնութիւններ ալ կատարելով :

Փարիզի մէջ շատ աւելի խրախ անցած են :

Անգլիոյ երբեմնի ծովային նախարարը, Ուինսթըն Չըրչիլ, «...» կոչած ըլլալով Ֆրանսայի օդանաւային ուժերուն վիճակը, կարգ մը թերթեր եւ երեսփոխաններ խեղ կը լեցնեն կրակին վրայ :

«Փարի Սուար» քննութեան մը ձեռնարկած է: Նախկին նախարար եւ ընկերվարական Ֆրոսար «օդանաւ, օդանաւ, օդանաւ» կ'աղաղակէ, վարչապետէն պահանջելով 5000ի բարձրացնել թիւը: Նախկին վարչապետ Լէոն Պլում իր երէկուան խմբագրականը ... էր այս հարցին, ժխտելով չափազանցութիւնները, բայց իր կարգին խոստովանելով թէ ֆրանսական օդատորմիղը ... վիճակի մը մէջ կը գտնուի :

Բնականաբար աւելի յառաջ կ'երթան աջակողմեան տարրերը, իբրեւ ընդդիմադիր :

Երեսփոխան մը, Պ. Ֆէրնան Լօրան, անդամ բանակի յանձնաժողովին, դառնօրէն կը գանգատի թէ՝ բացի դրօշի տակ առնուած զինուորներէն եւ կարգ մը պաշտօնատարներէ, կազմըրգել դիմակ ... չէր Փարիզի ժողովուրդին, մինչեւ սեպտեմբեր 30: Եւ կը պատրաստուի աւելի ծանրակշիռ յայտնութիւններ ընել, հարցապնդում կատարելով :

Ուրիշ երեսփոխան մը, Պ. Ֆրէտէրիք Տիւփօն, նոյնպէս երեսփոխան կը հանէ քաղաքացիներու պաշտպանութեան թերութիւններ, ... փաստեր յիշելով: Այս ալ իր կարգին հարցապնդում պիտի կատարէ :

Եւ այսպէս բազմաթիւ հրապարակութիւններ ու ձայներ, ... համար թէ պետութիւնը պատրաստ չէր իր ժողովուրդն իսկ պաշտպանելու, ալ ո՛ւր կը մնար օգնութեան հասնիլ Չեխերուն :

Ուրեմն, պատերազմը եթէ խափանուեցաւ, գլխաւոր պատճառ այն է որ մեծերը պատրաստ չէին, վայրկեանը նպաստաւոր չէին սեպեր, պատանալիքին պատանալիքով պատասխանելու համար :

Եզրակացութիւնը,— զինուինք անյապաղ, որպէսզի չստիպուինք նոր նահանջներ կատարել, աւելի գերազանց ուժերու առջեւ....

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Գործելու ազատութիւն Արեւելեան Եւրոպայի մէջ

Լոնտոնի «Սընտէյ Տիսփէչ» թերթը, որ կը հրատարակուի կիրակի օրերը, իր առաջին էջին վրայ շնդալից խորագիրներով կը ծանուցանէ թէ Հիթլէր Պերլինի բրիտանական դեսպանին պարզած է եւ մօտերս Մեծն Բրիտանիոյ եւ Ֆրանսայի պիտի ներկայացնէ ծրագիր մը՝ եւրոպական համաձայնութեան մասին: Թերթը այսպէս կ'ամփոփէ այդ ծրագրին հիմնական կէտերը.—

1. Հիթլէր պատրաստ է երաշխաւորելու Ֆրանսայի բոլոր սահմանները :

2. Հիթլէր պատրաստ է յայտարարելու թէ բրիտանական կայսրութիւնը այնպէս ինչպէս կազմուած է եւ իր ներկայ հողային հիման վրայ, կը համապատասխանէ Գերմանիոյ շահերուն :

3. Հիթլէր պիտի առաջարկէ եւրոպական ապահովութեանց դաշինք մը մէկ կողմէ Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ, միւս կողմէ Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի միջեւ :

4. Գերմանիա, Ֆրանսա, Իտալիա եւ Մեծն Բրիտանիա բացորոշապէս յանձն պիտի առնեն դաշինք չկնքել Խ. Միութեան հետ:

5. Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա Գերմանիան կատարելապէս ազատ պիտի ձգեն արեւելեան Եւրոպայի մէջ:

6. Գերմանիոյ պէտք է վերադարձուին իր նախկին գաղթավայրերը որոնք Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի հոգատարութեան տակ դրուած են Ազգերու Դաշնակցութեան կողմէ :

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ԵՓԷ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԷՋ

Նոր համաձայնութի՞ւն Իտալիոյ հետ

Արմատական պաշտօնաթերթին քաղաքական խմբագիրը, Տիէրի Ժրնըվիէվ Թապուի, որ կ'աշխատակցի նաեւ Լոնտոնի թերթերուն, ընդհանրապէս օգտուելով Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան շրջանակներէն, կիրակի օրուան քրոնիկին մէջ կը գրէ թէ Մուսոլինի նորէն տեղի տուած է Հիթլէրի պահանջներուն առջեւ: Եւ կը շարունակէ .

— «Երէկ իրիկուն Հռոմէն կ'իմանայինք թէ երկու դիկտատորներուն միջեւ գոյացած նոր համաձայնութեան հիմնական սկզբունքներն են.—

1. Գերմանաիտալական գերակայութիւն Կեդր. Եւրոպայի եւ Պալքաններու մէջ, դուրս ձգելով ժողովրդապետական ազգերը:

2. Խորհրդային Ռուսաստանը պէտք է հեռու պահուի Եւրոպայէն: Ոչ մէկ արդիւնաւոր համաձայնութիւն կարելի է երկու դիկտատուրաններու եւ ժողովրդապետութեանց միջեւ, ցորչափ այս վերջինները թոյլ կուտան որ Խ. Միութիւնը որ եւ է դեր կատարէ Եւրոպայի գործերուն մէջ:

3. Հռոմ - Պերլին առանցքը պէտք է գործէ տիրաբար, որպէսզի Իտալիա կարենայ իր քաղաքական, տնտեսական եւ բարոյական գերակշռութիւնը հաստատել Միջերկրականի աւազանին մէջ:

4. Վերջնապէս եւ կատարելապէս կարգադրել գաղթային խնդիրը .

Միջերկրականի հարցին առթիւ, երէկ մեզի կը հաւաստէին թէ Իտալիա կ'ուզէ ամէն գնով պահել Մայորքա կղզին եւ անոր գերիշխանութիւնը պիտի ստանայ Սպանիոյ ազգայնական կառավարութեան կողմէ, երբ վերջնապէս հաստատուի ան: Ուրիշ խօսքով Սպանիան գաղթավայրի մը պիտի վերածուի Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ կողմէ: Այս վերջինը պիտի ստանայ նաւային կայան մը եւ տնտեսական շահատաններ սպանիական Մարոքի մէջ :

Արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Փանթէլէրիայի եւ Երկոտասան կղզիներու ամրութիւններէն վերջը, կ'ըսուի թէ Իտալիա պիտի պահանջէ նաւային կայաններ յունական կղզիներուն եւ Թուրքիոյ մէջ, ի պաշտպանութիւն այն քաղաքական, տնտեսական եւ զինուորական դրութեան որ առաջին տեղը պիտի տայ Իտալիոյ՝ Դանուբի հարաւային մասին մէջ: Հիւսիսային Ափրիկէի Ֆրանսական գաղթավայրերու խնդիրն ալ օրակարգի վրայ է:

Հռոմի վարիչ շրջանակներուն մէջ դիտել կուտան որ եթէ Հռոմի Ֆրանսական նոր դեսպանը, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէ ուզէ արտայայտուիլ տարտամ բառերով եւ հին դիւանագիտութեան յատուկ բացատրութիւններով, պարզապէս քաղաքավարի պատասխան մը պիտի ստանայ եւ նորէն ամէն բան առկախ պիտի մնայ: Եթէ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը կ'ուզէ Մուսոլինիի վստահութիւնը շահիլ եւ գիւրացնել յետագայ բանակցութիւնները, պէտք է նըպաստաւոր առաջարկներ ներկայացնէ, առանց փոխարինութիւն պահանջելու: Ֆաշական պաշտօնատարները կը բացատրեն թէ Իտալիա Միւնիխի մէջ մատուցած ծառայութենէն վերջը պահանջող է եւ Ֆրանսա պէտք է արագօրէն ընդունի իր պահանջները, առանց դիւանագիտական ձգձգումներու :

Միւս կողմէ, Իտալիա ապահոված է իր տեղը Գերմանիոյ տնտեսական ծաւալման ծրագիրներուն մէջ, ի սփիւռս աշխարհի : Այսպէս, համաձայնած է Գերմանիոյ հետ, ազդեցութեան շրջան մը ստանալու համար Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ:

Յայտնի է որ Քրուփ, Գերմանիոյ թնդանօթի թագաւորը, Տէմոկ եւ Տուիգտուրկ ընկերութեան հետ առաջարկ ըրած է ձուլարան մը հաստատելու Իրանի մէջ: Այս ապսպրանքը կ'արժէ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՖՈՒԹՊՈԼ»Ը ԵՒ ԹՐՔՈՒՀԻՆ

Պոլսոյ թուրք թերթերը կը գրէին անցեալ սեպտեմբերին.—

Կրթական գործավարութիւնը որոշեց որ 17 տարեկան աղջիկները, աշակերտ միջնակարգ եւ բարձրագոյն վարժարաններու, հեռեւին մարզական խաղերու, մէջն ըլլալով ֆութպոլը :

Նոյն թերթերը կը հաղորդեն վերջին բըթարերով.—

Մարմնակրթութեան մասնագէտ ուսուցչուհի Պայան Միւպէճճէլ Արիւն, որ պետութեան կողմէ Շուէտ ղրկուած էր մարզական մասնագիտութիւն ձեռք բերելու համար, այս առթիւ գրած իր մէկ յօդուածին մէջ կ'ըսէ .

« Այս կերպով մեր երեւակայութեան մէջ կենդանացուցած նուրբ, քաղցրաձեւ, ուժեղ երիտասարդ աղջիկներու սերունդի մը փոխարէն, ծնընդաբերութիւնը կասկածելի, կոշտ ու կոպիտ կիներու հօտ մը հասցուցած պիտի ըլլանք...: Ահա թէ ինչու կարելի չէ ու ճիշդ ալ չէ աղջիկներուն ֆութպոլ խաղցնել »:

Կը կարծեմ թէ պայան Միւպէճճէլ շատ խոր մնացած է: Առ նուազն նախապաշարուած է :

Անշուշտ կրթական գործավարութիւնը բան մը գիտէ որ ֆութպոլն ալ կը յանձնարարէ թուրք աղջիկներուն, իբրեւ մարզական եւ մանաւանդ մարտական կրթութիւն :

Թուրքերը Շուէտ՞ն պիտի սորվէին քաղաքակրթութեան, քաղծեւութեան, նրբութեան գիտելիքները,— իրենք՝ անսպառ աղբիւր լոյսի եւ գիտութեան :

Երբ Թուրքիան ոչ քէմալական էր, ոչ ալ արդիական եւ Թրքուհիները տակաւին փէրամէ կը հագնէին, ծածկելով իրենց դէմքը, քանի՛ քանիներ թրքական գիւղախաղ — ֆութպոլ — խաղացին կէօմլէք մանուկներուն եւ կիներու, մինչեւ անգամ այրերու գլխուն :

Եթէ Հալիտէ Էտիպ իր յուշերը գըրած ըլլայ այս մասին, մանաւանդ իր քաջագործութեանց մասին...

Արդ. Թուրքիոյ կրթական գործավարութիւնը պարզապէս հին աւանդութիւն մը կատարելագործել կ'ուզէ, յանձնարարելով ֆութպոլ ալ սորվեցնել 17 տարեկան աղջիկներու:

Այդպէս մարզուելով, անոնք ամէն բանէ առաջ վարժուած կ'ըլլան բաց դաշտի մէջ ալ փայլեցնելու իրենց յարձակողական բարեմասնութիւնները: Մանաւանդ որ, հարէմը շատոնց ջնջուած է, եւ չկան ոչ - թուրք ուրիշ կամ որբուհիներ, զանոնք զոհաքին մէջ զգետնելու համար :

Այո՛, այո՛, իրաւունք ունի կրթական գործավարութիւնը: Թուրք աղջիկները պէտք է սորվին ոչ միայն ֆութպոլ, այլեւ պոքս եւ կիւրէշ:

Նրբութիւնը եւ քաղծեւութիւնը յետամնաց ժողովուրդներու յատուկ նախապաշարումներ են եւ կը հակասեն արդիացման սկզբունքներուն:

Կը թուի թէ պայան Միւպէճճէլ տակաւին սերտած չէ թուրք քրքական պատմութիւնը :

ՎԱՀԷ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱՑԱԾ

Փարիզի ռուսական օրաթերթը, «Պոսլետնիա Նովոստի», կ'իմանայ թէ Աթաթիւրքի հիւանդութիւնը ծանրացած ըլլալով, իրեն պիտի յաջորդէ Լոնտոնի դեսպանը, Ֆէթհի պէյ :

Մ. Նահանգներու աննախընթաց պատրաստութիւնները

Վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Մ. Նահանգներու նախագահին վերազինման ծրագիրը աննախընթաց համեմատութիւններ կը ներկայացնէ Այսպէս, մասնագէտներու կարծիքին առնելով, նախագահը անհրաժեշտ կը գտնէ 500,000ի յաւելուածական բանակ մը կազմել, ինչպէս եւ 2300 ռազմական օդանաւեր, մեծաքանակ հակօդային թնդանօթներ, ծովեզերեայ եւ դաշտային հրետանի, գնդացիրներ եւն. ապահովել: Պատերազմական նախարարութիւնը գործի ձեռնարկած է արդէն, 2,000,000 տոլարի ապսպրանք մը տալով շարք մը գործարանատէրներու, որպէսզի անհրաժեշտ պիտոյքները եւ մեքենաները ճարեն եւ իրենց պաշտօնեաները մարզեն ռազմական արտադրութեանց համար :

Նախագահը իր ծրագիրը պարզած ատեն չծածկեց թէ վճռած յաւելուածական միլիոններ ծախսել անմիջապէս, իբրեւ հետեւանք արտասահմանի դէպքերու: Այս մտահոգութեամբ, անմիջապէս միջոցներ ձեռք առնուեցան, վերջացնելու համար բանուորական վէճերը, ինչպէս եւ կառավարութեան եւ ելեկտրական ընկերութեանց միջեւ տիրող անհամաձայնութիւնը:

Նախագահը եւ նաւային ու զինուորական իշխանութիւնները ծրագիր մը կը մշակեն, Մ. Նահանգները օժտելու աշխարհի ամէնէն շարժուն ապահովութեամբ, առանց նկատի առնելու հսկայական ծախքերը: Այս առթիւ նախատեսուած վարկերը 25 առ հարիւր աւելի են, բաղդատելով անցեալ տարուան հետ: Ամերիկեան թերթերը կը գրեն թէ ազգը մեծ մասով համաձայն է նախագահ Րուզվէլթի ծրագրին եւ յանձն պիտի առնէ ամէն զոհողութիւն, զայն իրականացնելու համար :

Տասը միլիոն ոսկի վարկ Չեխոսլովաքիոյ

Անգլիական կառավարութիւնը յանձնարարեց Անգլիոյ դրամատան անմիջապէս Չեխոսլովաքիոյ տրամադրութեան տակ դնել տասը միլիոն ոսկի, իբրեւ կանխավճար, գործածուելու համար ստիպողական պէտքերու եւ մասնաւորապէս գաղթականներու օգնութեան: Այս առթիւ հրատարակուած զեկոյցը կ'ըսէ թէ անգլիական կառավարութիւնը պիտի ուսումնասիրէ չեխական կառավարութեան յուշագիրը, Ֆրանսայի հետ եւ պատասխան մը պիտի ղրկէ կարելի եղածին չափ շուտ: Մինչ այդ, անյապաղ չեխական կառավարութեան տրամադրութեան տակ պիտի դրուի տասը միլիոն ոսկիի վարկ մը :

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ընկերվարական կուսակցութիւնը որոշեց քաշուիլ Բ. Միջազգայինէն: — Ձախակողմեան թերթերը կը գրեն թէ գերմանական կառավարութիւնը պահանջած է իրեն յանձնել փախստական ընկերվարականները, համայնավարները եւն. :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Ա.

Ի՞նչ է Թուրքիոյ տնտեսական վիճակը, դէպի բարելաւո՞ւմ կը դիմէ, թէ ընդհակառակն դէպի քայքայում:

Ահա հարցումներ, որոնց իրական պատասխանը կոչուած է պարզելու շատ մը այլ կէտեր ալ, եւ ամէնէն առաջ Թուրքիոյ ապագան, եթէ ճիշդ է որ տնտեսութիւնն է երկրի մը գլխաւոր հիմը եւ անկախութեան երաշխիքը.

Անտարակոյս, մասնագիտական վերլուծում մը չէ որ պիտի ընեմ: Նախ՝ անիկա դուրս է օրաթերթի նեղ սահմանէն, Երկրորդ՝ «պետական վիճակագրութիւն» ըսուածը այնպիսի փաստ մըն է, որուն երբեք կարելի չէ վստահիլ: Ուզածնուն պէս կը դարձնեն, կը կլորցնեն, կ'ուռեցնեն, եւ ահա դիմացդ կը դնեն առողջ ու դիւրուկ պատկեր մը, երբ մօտէն գիտես թէ մարմինը հիւծախտաւոր է պարզապէս:

Ընդհանուր ակնարկ մըն է որ պիտի նետեմ, խոշոր գիծերու մէջ ներկայացնելու համար տնտեսութեան պատկերը:

Ամէնէն առաջ յայտնեմ որ, այս ընդարձակ երկիրն պիւտճէն ոչ միայն բաւ չունի, այլ եւ խառնաշփոթ ու անորոշութիւն կը տիրէ, հակառակ անոր որ տարուէ տարի կ'աւելնան ծախսերը: Այսպէս, քանի մը տարի առաջուան 180 միլիոն ոսկինոց պիւտճէն՝ արդէն իսկ մօտ 250 միլիոնի բարձրացաւ այս տարի:

Ուրիշ կէտ մը: Պետական պաշտօնեաներու ամսականները կանխիկ կը վճարուին: Այսպէս, Օգոստոս 1ին կամ 2ին, Օգոստոսի թոշակը կը վճարուի: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Երեւոյթ մըն է այս որ աննախընթաց է թրքական պատմութեան մէջ: Աբտիւլ Համիտի շրջանին՝ կը պատահէր որ 10—12 ամսական գիզուէր: Սահմանադրութեան շրջանին ալ նոյնը կը կրկնուէր եւ միայն արտաքին փոխառութիւններով կը յաջողէին բնել վճարումները:

Միւս կողմէ, միլիոններ արժող շինութիւններ: Մեծ մեծ շէնքեր կը շինեն, գործարաններ կը հիմնեն, քաղաքներ կը վերակազմեն, երկաթուղի կ'երկարեն:

Ուրկէ՞ կը հայթայթեն այս բոլոր դրամները: Անշուշտ ժողովուրդէն, քանի որ նոր Թուրքիան մինչեւ հիմա արտաքին փոխառութիւն չկնքեց:

×

Մանաւանդ տնտեսութեան մէջ, եւ հոն ալ աչքի պիտի զարնեն բազմաթիւ նպաստաւոր կէտեր: Ասպարէզներ, ուր Թուրքին հոտը չկար, հիմա լեցուն են Թուրք արհեստաւորներով: Երբեմն ալ՝ բոլորովին անոնց վերապահուած: Թուրքը այսօր կրնայ իրեն հաղցնել ամէն արհեստ և մասնագիտութեան, սկսեալ որմնադրութենէն, երկաթագործութենէն մինչեւ ռակերչութիւն եւ ճարտարագիտութիւն (երկրաչափ, ճարտարապետ, ելեկտրագէտ, եւն.):

Նոյն երեւոյթը առուտուրին մէջ: Հայուն, Յոյնին, Հրեային յաջորդած է Թուրքը եւ ձեռք առած առեւտուրի բոլոր ճիւղերը: Ամէն տեղ եւ ամէն ճիւղի մէջ՝ թրքական տուներ եւ ընկերութիւններ:

Մէկ խօսքով՝ Թուրքը սկսած է առեւտրական դառնալ, երբ նախապէս միայն պաշտօնեայ կամ զինուոր կ'ըլլար:

Ուրանալ այս փոփոխութիւնը՝ կը նշանակէ աչք գոցել իրականութեան առջեւ, միայն զգացումէ տարուիլ: Ըսել թէ Թուրքիոյ մէջ բան չի կատարուիր, կը նշանակէ անտեսել չափելի փաստեր: Որովհետեւ այսօր կան շինութիւններ, որոնք պարզապէս հիացում կը պատճառեն:

Արդարեւ, շատ սխալ է ազգերը բաժնել ընդունակներու եւ անընդունակներու եւ Թուրքերը անպայման խօթել վերջին դասին մէջ: Այս դասաւորումը շինծու է բացարձակապէս: Ամէնէն յետամնաց ու ապուշ ժողովուրդն ալ կրնայ առաջդիմել ու զարգացած ըլլալ, եթէ ունենայ գործնական պատեհութիւններ: Մէկ պէտք կ'ըլլայ, երկու պէտք կ'ըլլայ, բայց երրորդին լաւ կ'ընէ: Այլ խօսքով, կ'իյնայ կ'ելլայ եւ կը վարժուի, ճիշդ քալելու ըսկսած երախայի մը նման:

×

Մինչեւ 1927, այս վիճակը կը պարզէր Թուրք ժողովուրդը: Ոչ-իսլամներու մէկ մասով քշուած ըլլալով, ասպարէզը ամբողջովին անոր մնացած էր: Եւ ահա եռուն գործունէութիւն մը ամէն ճիւղի մէջ: Ավուխդուբ Զառէ եղբայրները կը հաստատուէին ճիշդ Իբրահիմի գործատեղին եւ խրոխտաբար կը յայտարարէին թէ յիմոն պիտի քամեն մանիֆաթուրայի հայ իշխանին վրայ:

Նեմլի Զադէները կը փայլէին իրենց կարգին, առեւտուրէն յետոյ ձեռք զարնելով երկաթուղիի շինութեան եւ տիրելով հրապարակին:

Եւ դեռ շատ մը ուրիշներ, նորաբոյս կամ հին անչքութենէն նշանաւոր դարձած յանկարծ:

Անդին՝ մանաւոր մեծ ընկերութիւններ եւ գործարաններ, ինչպէս նաեւ Իշ դրամատունը՝ գլխաւորութեամբ ներկայ վարչապետ Ճէլալ Պայարի:

20—30 տարի ալ այսպէս, եւ երկիրը կը ծաղկէր, ունենալով ժողովուրդ մը որ վարժութիւն ձեռք բերած է բոլոր ճիւղերու մէջ: Վերջ ի վերջոյ, ո՞վ ըսաւ թէ առուտուրը բնատուր է միայն Յոյնին, Հայուն եւ Հրէային: Աստիճանական փորձառութեամբ, մեր չհաւնած Թուրքն ալ փառաւորապէս կրնայ տիրանալ այդ ճիւղին:

Բայց ասոր համար անհրաժեշտ էր որ պետութիւնը կարենար մէկ կողմէ տիրանալ, միւս կողմէ՝ օգնել նորահաստատ վաճառականութեան և ճարտարարուեստին, դիւրութիւններ եւ փարկեր տալով:

Թուրքիոյ դժբախտութիւնը այն եղաւ որ, հազիւ չորս տարի կրցաւ դիմանալ: Այն ալ՝ շնորհիւ լքեալ գոյքերու եւ այլ աւարներուն, որոնք պատկառելի հարստութիւն մը կը կազմէին:

Չորս տարի յետոյ, պետական սնտուկը արդէն իսկ պարապ էր եւ հարկ էր կամ փոխառութիւն կնքել արտասահմանէն, կամ ժողովուրդը քամել:

Փոխառութիւնը անկարելի էր երկու պատճառով: Առաջին՝ դրամ աւելող չկար: Արեւմտեան շուկաները այնքան չահաւէտ էին որ, տասը տարի սպառումը կարեւորութիւն չէր տար Թրքական աշխարհին: Դեռ կը կատարէին նաեւ քաղաքական նկատումներ: Երկրորդ՝ Իսմէթ փաշայի նման գոռոզ մը չէր որ պիտի դիմէր այդ միջոցին, երբ դեռ ականջին մէջ կը մնար արձագանգը Լորտ Քըրզընի պատմական ազդարարութեան, ուղղուած Լօզանի խորհրդաժողովին, 1923ին.

— Քաղաքական անկախութիւնը ստացաք, բայց ոչ տնտեսականը: Վաղը ճոքէն պիտի ստիպուիք ձեռք բանալու մեզի…

Այս ծանր խօսքերը ականջովը լսելէ յետոյ, վարչապետ Իսմէթ փաշա կրնա՞յ միթէ ձեռք բանալ օտարին: Մանաւանդ որ իր նախարարներուն մեծ մասը Ոսկեպէս զինուորականներ էին, այսինքն իրեն նման գոռոզ ու ինքնավստահ:

Եւ ահա սկսաւ տուրքի շարժ մը, աստիճանաբար երկարելով ու հաստատելով: Քանի դրամ կը պակսէր, նոր տուրք մը կը հաստատէին: Երբ տնտակը լրացաւ սկսան բացառիկ անուններ առնելով ու օր մը՝ տագնապի տուրք (պուհրան), ուրիշ օր մը՝ խաղաղապահութեան (միւվազէնէ), երրորդ օր մը՝ օդային (հավա), եւ այսպէս անվերջ.

Եւ որովհետեւ կառավարութիւնը զինուորական էր եւ պահանջը առիթողական, տուրքերու գանձումը կատարուեցաւ զինուորական խստութեամբ:

×

Ժողովուրդը յամառեցաւ ուղղակի տուրքերու այդ այլազան ու ծանր բեռներու տակ: Բայց նորէն չփրկուեցաւ տաղնապը, քանի որ ջուրի պէս կը հոսէր կարիքը: Մէկ կողմէ զինուորական պատրաստութիւններ անդադար կ'աւելնային, միւս կողմէ հիմը կը դրուէր երկաթուղիի մեծ եւ ծախքոտ ծրագրի մը: Հարկ էր երկաթէ ցանցով մը պատել հսկայական երկիրը, որպէսզի պատերազմի պարագային կարելի ըլլայ մէկ սահմանէն միւսը զինուոր զրկել արագօրէն: Կրուիներու մէջ թրծուած Իսմէթ փաշա գիտէր թէ ինչ ըսել է երկաթուղիի չգոյութիւնը: Երբեմն զինուորը հարկադրուած էր 20 — 30 օր քալել, ծանր բեռը շալակին:

Անհրաժեշտ էր նաեւ ինքնաբաւ դառնալ ամէն տեսակէտով, ունենալ գործարաններ որ պատրաստեն ամէն տեսակ զէնք ու ռազմանիւթ, ինչպէս եւ նախանիւթ: Ինչո՞ւ դուրսէն բերուին ռումբը, փամփուշտը, սաւառնակը, վառօդը, շաքարը, եւն. եւն.: Բոլորը պէտք է շինել տեղին վրայ, պատերազմի պարագայինօտարին կարօտ չմնալու համար:

Միայն տուրքով կարելի չէր դիմագրաւել այսքան հսկայական ծախքեր: Հարկ էր ձեռք առնել ճարտարարուեստական կարգ մը ճիւղեր եւ շահագործել:

Եւ ահա պետականացումի քաղաքականութիւնը, որ կացինի երկրորդ հարուածը տուաւ տնտեսութեան, առաջին ըլլալով տուրքերու հարուածը: Որպէս թէ ճարտարարուեստը հովանաւորելու համար, կառավարութիւնը մէկիկ մէկիկ ձեռք անցուց տնտեսութեան գլխաւոր ճիւղերը եւ բնականաբար ուղածին պէս ծախեց անոնց արտադրութիւնները: Այլ խօսքով՝ մենաշնորհ դարձուց տնտեսութիւնն ու առուտուրը, եւ այս ձեւով անուղղակի տուրքերու ենթարկեց ժողովուրդը:

Հետեւանքը եղաւ կատարեալ քայքայում, ինչպէս պիտի տեսնենք:

ԴԻՏ

«ԼՈՒՍՏՐԱՃԻ»Ն ՕՏԱՐ ՊՈՂՈՏԱՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

Միլանոյի աշնանային օր մը, ճարտարապետ Պ. Ա. Պասմաճեան ինծի ներկայացուց չաղանակագոյն երիտասարդ մը. եւ անոր ըսաւ.

— Վահէ, խնդրեմ յայտնէ. ահա այն անձը որ քեզ կրնայ գոհացնել:

Ես կծատապով անհանգիստ էի, ու հետաքրքիր այդ անծանօթ Սկիւտարցի հայ երիտասարդը, Միլանոյի Տօմայի շուրջը ման եկայ: Միշուշը փոլիացած ապակիի նման Թաքերուս մէջ մտնելով՝ կուրծքս կը խարտոցէր: Ես դժուարաւ կը շնչէի, ու առանց յուսահատելու՝ անծանօթ Իտալացիներու դիմելով՝ Փիացցա Ֆոնթանայի կողմերը անկիւն մը կը խնդրէի Պ. Վահէի համար, եւ գործը կը կարգադրուէր: Քանի մը օր վերջը մեր Հայը իր «լուստրաճի»ի արկղիկը հոն դրած, աշխատանքի ձեռք կը զարնէր: Ես ապահով էի անոր յաջողելուն:

Տասը տարի վերջը, ես զինքը գտայ Փիացա Մէրգանթիլի մէկ անկիւնը, բայց չճանչցայ: Ան ինքզինքը ծանօթացուց. յիշեցուց անցեալը, ինծի ցոյց տուաւ իր տիկինը որ բազմած՝ անդադար կը շարժէր դրամընկալ արկղի անիւը:

Ես կը գտնուէի այդ «Սալոնէ Օրիէնթալէ»ի մէջ. եւ իմ աչքերուս չէի հաւատար. Իտալացի երիտասարդներ եւ հաստացած՝ աթոռակներու վրայ նստած՝ կը մաքրէին յաճախորդներու կօշիկները: Այդ կրպակէն ներս կիներու ու այրերու հոսանքը կը շարունակուէր՝ առաւօտեան ժամը ութէն մինչեւ իրիկուն ութը:

Հոն մեր հայ «լուստրաճին» փայլօրէն հագուած՝ մեծահարուստ կալուածատէրի մը նման՝ իր վեհաշուք հեղինակութիւնը ցոյց կուտար:

Այդ օրէն մինչեւ այսօր անցած են վեց տարիներ: «Սալոն Օրիէնթալէն» այնքան մեծ յաջողութիւններ ունեցաւ որ Միլանոյի ամէնէն պատկառելի օրագիրը, «Corriere della Sera»ն (8 Նոյեմբեր 1938 կէսօրուան հրատ.) ընդարձակ յօդուած մը ընծայեց անոր:

Տիկին Վահէ Ըրմէքճեանի եղբայրը՝ Պ. Լեւոն Փանոսեան այդ «լուստրաճի»ի արուեստով կը պարապի աւելի շքեղ կրպակի մը մէջ, Տօմայի հրապարակի Մէնկոնի անուն ամէնէն բանուկ փողոցը:

Ան երէկ կը հարցնէր թէ կարդացի՞ր էի «Corriere» լրագիրը, ու ինծ կը յանձնէր թերթը: Ես ուրախութեամբ կարդացի մեր հայ «լուստրաճի»ներու գովեստը: Եւ տեսայ որ օրագիրը կը խոստովանի թէ այս ամենակարեւոր համեստ արհեստ՝ հոս Միլանոյի մէջ դրական ըսատական յեղաշրջում կրած է Հայերու նախաձեռնութեամբ: Մերոնք ցոյց են տուած «իրենց ընդունակութեան գերազանց արդիւնքը»— I frutti di loro abilita superlativa».

Լրագիրը կը յիշէ թէ ամէնէն առաջ «լուստրաճի»ութիւնը հոս սկսած է Թուրք մը, «որքէս դրած ըլլալով, ժողովուրդը զայն Թուրք կ'անուանէր, բայց Թուրք չէր», կ'ըսէ:

Հոս այդ հեղինակաւոր «Corriere» օրագիրը կը սխալի, ինչպէս այդ անձը Թուրք էր, եւ այնքան անզգամ որ, հասարակութիւնը ձայն բարձրացնելով՝ ոստիկանութիւնը կը ստիպ ուի զայն արտաքսել:

Ես Պ. Լեւոն Փանոսեանի կրպակին մէջ հազիւ կրցայ աւարտել «Corriere»ի գրած յօդուածը: Յաճախորդներու խուժումը արգելք կ'ըլլար:

Նորաձեւ «նովէլլէ ենթէէսքօ» բազկաթոռներու վրայ շարունակ հիւրերը կը փոխուէին, նորեր կը յաջորդէին հիներուն՝ որոնք ցինց մաքուր շողշողուն կօշիկներով դուրս կ'ելլէին:

Ու վրձինները, խոզանակները կը շարժէին, մետաքսէ չոր քուրջերը պիրկ՝ կը քսուէին, կը փայլեցնէին աժգոյն կօշիկները:

Սրսկիչ մեքենաներու ճեռ ու ճիռ ճռճռումներուն կը միանան ճոխճեմ տիկիններու սակարկող զիլ ու չչող ճամարտակութիւնը: Իսկ աթոռներու վրայ բազմած այր մարդիկ գլանիկի մուխը թօթուելով մոխրակալ պնակներու մէջ, կը շարունակեն օրուան լրագրի եւ պատկերազարդ հանդէսներու ընթերցումը:

Մեր հայ «լուստրաճի»ներու յառաջդիմութենէն՝ ամէնէն շատ օգտուողներն են Իտալացի տիկինները: Հարկ է ըսել, որ այդ մեր ներկարար վարպետները այնքան հմայիչ կատարելութեան կը հասցնեն իրենց համեստ արհեստը, որ տիկինները եւ օրիորդները իրենց առօրեայ անդորրներուն մէջ կը փոխեն նաեւ իրենց կօշիկներուն և ձեռքի պայուսակներուն գոյնը: Անշուշտ ամէնէն դժուարն է գոհացնել այդ քմահաճ կիները: Այդ պարագային մեր ներկարար վարպետները իրենք անձամբ կ'աշխատին, կը պանդեն ներկերը, եւ սրսկիչները կը շարժեն պայուսակներուն վրայ:

Երիտասարդ Փանոսեան առանձինն յատուկ եւ եզակի յարատեւութեամբ «Սալոն Օրիէնթալի»ի կատարելութեան մեծ խնամք կը տանի: «Գամօշ» գգեստներ տեսայ ես անոր ուրիշ մէկ նոր կրպակին մէջ, այնքան սիրուն ու բնական ներկած էր որ ինծի երեւցաւ մետաքսի պէս շողշողուն: Իր այդ նոր կրպակը՝ Վիա Տօկանայի մէջ կը բանի, ուրկից կ'անցնին հանրակառքեր, դարմանալի եռուզեռ մը կը տեսնեմ Փանոսեանի այս երկու «Սալոն Օրիէնթալի»ի մէջ: Հարցուցի այդ ներկարարներու իշխանին, թէ ի՞նչ կը վճարէ աշխատաւոր խմբը «լուստրաճի»ներուն: Յարաթական երկու կրպակներուն կը վճարէ 2300 լիրէտ, իսկ իրրեւ վարձք տարեկան 62,000 լ.: Արդ, ընթերցողին կը մնայ դուշակել, թէ որքան մուտք ունի:

Հարցուցի ու տեղեկացայ՝ որ նոյնինքն այդ երիտասարդ Փանոսեանն է եղած որ իր միջոցներով Պ. Ըրմէքճեանին հետ ձեռք ձեռքի տուած կրցեր է հիմը դնել այդ «Սալոն»ին: Ես շատ խանդավառութեամբ կ'ողջունեմ անոնց յաջողութիւնը, մանաւանդ որ կը տեսնեմ յատուկ համակրանք, որ «Corriere»ն ցոյց կուտայ մեր հայ նահանգներուն, ու կերպով մը կը թելադրէ որ իտալ. կառավարութիւնը վարձատրէ մեր ներկարար վարպետները՝ որոնք իրենց արհեստը արուեստի հասցուցած են:

Համբաւը թեւեր ունի, եւ ես տեսայ որ նոյն իսկ հեռաւոր քաղաքներէ ու գիւղերէ՝ դղեակներու տէր հարուստներ՝ մեր ներկարար վարպետները կը հրաւիրեն, եւ անոնք ներկաշփիւն մեքենաներով միջնադարէն մնացած գէ… նկարուեստական հնութիւնները կը … բոգեն, կը ջնարակեն, անոնց … պերճ ու նոր փայլ տալով.

Հարկ է ըսել որ հայը դժ… պայմաններու մէջ ալ աւելի կը … դի ցուցադրել իր բնատուր … կարողութիւնը:

Դառնալով մեր ներկարարներու … կրնանք պարծիլ որ անոնք … կ'լյան արուեստագէտ խոստ… եւրոպացի գրողներու գնահատ… Մանաւանդ երբ կը մտածենք … գնահատանքը լոյս կը տեսնէ … նման հեղինակաւոր աշխարհ… օրագրի մը մէջ: Այդ օրագիրը … դիւրաւ Հայերուս վրայ լաւ խօսե… յօժարութիւն ցոյց չի տար … խարհային պատերազմէն վերջ … այդ օրագիրը կը գնահատէ … մենք հպարտ դգալու ենք Ասոր… գամ որ Թուրքն Մամուլեանի … շարժանկարի վարպետներուն … տալիս ժամուլին մէջ շնորհ… դանելութիւն դտաւ, նոյն Մամու… նը խառնւ քննադատուեցաւ … արուեստագէտ քննադատէն Ա… ան խմբագրութեան ներկայացն… Բադարատ ուսանողը՝ եւ անոր … սին դարկաւ այդ անիրաւ քննադատութիւն… ակնոր: Արուեստագէտ յօդուածը՝ հասկնալով իր սխալը … յօդուածով մը սրբագրեց իր սխալը … անտարակոյս ոչ թէ ուսանողին … վերէն ազդուելով, այլ ըմբռնելով … իրուոյնէ ան, ուրիշին կը հայ… կեյ իր ունեցած արժանիքներէն

Արուեստի ասպարէզին մէջ … չէ փնտռել ներքին մարդը:

Օսկար Ուայլտ թէեւ ամէնէն … արուեստագէտ, պերճ վարպետ … համարուի, սակայն անոր դրականութեան քննադատները երբեք … չունեցան հարցադրել եւ խմել … ինչո՞ւ ան բանտարկուեցաւ:

Նոյն ինքն Օսկար Ուայլտ … որ երբ վարպետ ջութակահար … նուագած մէկ գեղեցիկ կտոր … սենք՝ երբեք չենք ուզեր մտածել … ջութակին լարերը աղիքներու … ներով պատրաստուած են:

Մենք այս տողերուն մէջ … ատենք հայ ներկարարներու արուեստի յաջողութիւնը: Ո եւ է հայու յաջողութիւնը մեր ազգին պարծանքն … համարուի Մաղթենք որ այդ … ուեստի համեստ վարպետները յառաջացնեն իրենց յաջողութեան մէջ … անով ոչ միայն պարծանք, այլ … տակար ըլլան հայ ժողովուրդին:

ԱՏՐՈՒՇԱՆ

Թաւրիզի հայեր՝ Թուրքի մը ակնոցով

Թուրք գիրասան Վաֆի Բիզա Զօ… ղուլ, որ Իրան այցելած էր վերջերս, կը պատմէ իր մէկ թղթակցութեան մէջ (Սօն Փոստա):

Մեր ծերացուն Բուհրքը յա… նարարութեամբ զացի տեսնել Թաւրիզի ամենամեծ զարդը աշխարհագրութ… Երկու մեթր լայնութեամբ, մէջէն … աղտոտ ջուրեր վազող նեղ փողոց մը գլուխը կառապանը զիս վար իջուց:

Քարէ քար ցատկռտելով ամենաաշխատանոցին փոքր դռնէն … չդարնելու համար ծռելով ներս մտայ….: Այս վերջինը «Հաճի Իպրահիմ աղա» անունով Թաւրիզցի Թուրքի մը կը պատկանի:

Մեզի համար խիստ ամօթալի …

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Սանդուղը անոնց ծանրութեան տակ կոտրեցաւ, որուն վրայ Եփրեմին հրահանգով վերջին եկողները նստան վերի սանդղամատներուն վրայ:

Նորեկներէն շատերը ջահեր ունէին, որոնց կծու ծուխը շունչով լեցուած այդ վայրը տեսանելի մառախուղով մը պատեց:

Երեք մարդ Եփրեմին քովը երթալով տեղի ունեցած դէպքերու մասին սկսան լուսաբանութիւն տալ: Կարծեմ զինքը կը ճանչնային իբրեւ տեսակ մը խմբապետ եւ հրամայական երեւոյթ մը ունէր, բայց ամէնքն ալ մէկ անգամէն կը խօսէին եւ հայերէն լեզուով, այնպէս որ մէկ երկու բառ հազիւ կրնայինք հասկնալ: Մինչեւ իսկ Ֆրէտ, հակառակ լեզուներու մէջ ունեցած իր ձիրքին, անոր պոչն ու գլուխը հազիւ կրնար զանազանել:

Մենք երեքս ամբոխը ճեղքելով եւ կիները մէկ կողմ հրելով, գացինք Կլօրիային քովը կեցանք: Անոնց մարդոցը ուշադրութիւնը ուղեցին մեր վրայ հրաւիրել, բայց վիճաբանութիւնը այնքան տաք էր որ չէին ուզեր անկից հրաժարիլ եւ կիները ի զուր կը ճչային:

— Կարծեմ դուրս կրնանք ելլել, պոռացի Ուիլլին ականջն ի վար: Բայց ան գլուխը թօթվեց: Ան նուազն վեց հոգի կեցած էին ծուղակին վրայ եւ չէինք կրնար զանոնք մէկ կողմ հրել, որովհետեւ տախտակամածին վրայ շարժելիք ուրիշ տեղ չկար:

Ուստի Ֆրէտին դառնալով դարձեալ պոռացի.

— Ձե՞նք կրնար այս աւազակները սանդուղներէն վար գլորել եւ վրանին կոխկրտելով խոյս տալ:

Ֆրէտ կզկին գլուխը շարժեց եւ շարունակեց անոնց խօսակցութեան հետեւիլ, աշխատելով վիճաբանութեան բնոյթը իմանալ:

Վերջապէս մէկը Թոքերուն բոլոր ուժովը պոռալով հասկցուց Եփրեմին որ լրատարին Ջէյթուն զրկողը ես եղած եմ: Ուրեմն պէտք է որ կախուիմ: Ու սկսաւ ձեռքի շարժումներ ընել: Մարդիկ սկսան սանդուղներէն վար դէպի բազմամբոխ տախտակամածը վազել եւ Ուիլլը ինծի հետ չփոթելով քանի մը հոգի զայն առաջ քշեցին: Տանիքին ծակէն գլուխ մը երեւցաւ որուն հրահանգուեցաւ որ վար կելով չուան մը բերէ: Առաջնակարգ չէի, հրացանս ալ կոնակէս կախուած էր, զոր ամբոխին պատճառաւ չէի կրնար շարժել: Բայց Ֆրէտ պատրաստ Կոլտ ատրճանակ մը ունէր իր եռեւի գրպանին մէջ, որուն փողը անմիջապէս Եփրեմի ականջին ուղղեց: Զեմ գիտեր թէ Ֆրէտ ինչ ըսաւ անոր, միայն գիտեմ թէ անոր համոզումները փոխուեցան, եւ լռութիւն պատեց: Եւ այն մարդը որ Ուիլլը կոչկանդած կը պահէր՝ զայն առատ ձգեց ճիշդ այն վայրկեանին, երբ զգուելի չուանը, ծայրը խեղդակապով մը, տանիքէն վեր կ'երկարէր:

Տակին բերանը նոր մարդ մը երեւցաւ, որուն դէմքը չէի տեսներ — մարդու ձեւով մէկը որ իր արիւնաթաթաւ բազուկին մնացորդը դէպի մեզ կ'երկարէր եւ անըմբռնելի բառեր կ'արձակէր: Իմ վերջ ամենահեռաւոր անկիւնի մարդիկն անգամ խնդրին տեղեկացան եւ քար լռութիւն տիրեց: Մարդը տասնեակ անգամներ կրկնեց իր պատմութիւնը, կարծէք զայն գոց սորված ըլլար, մինչեւ որ փրփուր կը հոսէր եւ ջարդուած բազուկը կը շարժէր շարունակ: Տասներկուերորդ անգամին նուաղեցաւ եւ սանդուղներէն գլխիվայր գլորեցաւ, եւ մարդիկ իրենց ուսերուն վրայ առնելով, զայն դարձեալ վեր բարձրացուցին:

— Ի՞նչ կ'ըսէ այս մարդը, փափսացի Ֆրէտի ականջն ի վար: Բայց ան Կլօրիային քով կ'աճապարէր, եղելութիւնը պատմելու:

— Քիւրտերը կուգան կ'ըսէ: Կ'ըսէ նաեւ թէ Թուրքերը երկու գունդ քըրտական հեծելազօրք զրկած են Հայերը «պաշտպանելու» համար: Այդ Քիւրտերը գէշերը ճամբայ ելած են, որոնց մարդուն երկու ձեռքերն ալ կտրեր են, բայց ինքզինքը մեռած կեղծելով յաջողեր է փախչիլ: Կը պատմէ որ ժողովուրդին աչքը կոտրելով՝ կը բանադատեն այդ վիճակի մէջ մինչեւ Տարսոն քալել, իսկ կիներն ու աղջիկները կը հաւաքեն, ծախու հանելու համար: Տարէց կիներն ու փոքրիկ երախաներն ալ որպէս տեսակ մը մարզանք կը գործածեն: Քիւրտերու մասին ըսուածները իմացա՞ծ էք: Անոնք այդ մարզանքը բէյամէններէն (կարմիր մարդ) աւելի ահարկու է:

Սենեակին մէջ եղողներուն լեզուները բանուեցան կարծես: Ամէն ոք անշարժ կեցած, Եփրեմին կը նայէր: Ան որ այնքան դիւրութեամբ մէկու մը կախուիլը հրամայած էր, հիմա ստիպուած էր իր ուսերուն վրայ նոր պատասխանատուութիւններ առանձնել:

Բայց Եփրեմ նոր ծրագիր մը պատրաստած չէր դեռ ու անգլերէն չէր գիտեր: Աչքերը խոշոր բացած՝ դողդղացող մատներով վերարկուն բռնեց եւ խեղդուկ ձայնով մը եւ հայերէն լեզուով հարցում մը ուղղեց: Համայնակցուն աւելի լաւ պիտի հասկնայի այդ պահուն, քան այն ինչ որ կ'ըսէր:

— Ֆրէ՛տ, ի՞նչ կ'ըսէ:

— Կ'ուզէ գիտնալ թէ Գազիկը որքա՛ն ատենէն հոս կրնայ ըլլալ:

— Գազի՛կ, կրկնեց Եփրեմ, … բռնելով: Այո՛, այո, այո. Գազիկ ե՞րբ պիտի գայ:

— Շատ աղէկ պիտի ըլլայ … գիկ շուտով հոս կ'ըլլայ: Գազիկ … լոր Քիւրտերը պիտի մորթէ. … վրէկ ան, ըսաւ մէկը անկիւնէն … լերէն լեզուով:

— Գազի՛կ, պնդեց Եփրեմ. … պիտի գայ:

Բայց ես գիտէի որ Գազիկ … չգար, ոչ այդ գիշերը, ոչ … ատեն: Ու Եփրեմ մտլեղին … րութեամբ ինծմէ պատասխան կը … պասէր:

ԳԼՈՒԽ 11

Վայրկեանի մը համար այրերու … կիներու այդ մառախլապատ … սրտազգայի փոթորիկը դադրեցաւ … որ Գազիկը ճանչնալու խոստում … ցայ, ես որ անոր լրաբեր մը զրկեր … ես որ հինգ վայրկեան առաջ … քին ծակէն վար ինկած խեղդ… նէն պիտի կախուէի, ես … ստիպուած պէտք է հնազանդէի … պահանջներուն:

(Շար.)

ՏԵՍԱԿԷՏ

Անխիղճ դրամը

Թուրքերու աստղը կը փայլի նորէն։ ...ւմանիա 150 միլիոն մարքի (310.000 սթերլին) վարկ բացած է, ...ոպական ինկիրի կարենայ նաւ ու ...ողջ չինել, գործարաններ ...հաստատել, իր քառամեայ տնտեսա... ...ծրագիրը իրագործել։

...ռաջին անգամը չէ, որ Աթաթիւր... ...Թուրքիան կը յաջողի օտար հրա... ...րակի վրայ դրամ գտնել։ Անկէ ա... ...ան 6 միլիոն սթերլինի վարկ ...ացաւ Անգլիայէն։

...ւ այժմ Թուրքերը ծափ ու ծնծ... ...աւելի ճիշդը՝ տալով զուրնա ...զարնեն, այս յաջողութիւններն ալ ...ելով քէմալական Թուրքիոյ մե... ...ւոյնից յաղթանակներու կարգին։

...Թուրքիա, պիտի ըսեն անոնք, կ'ար... ...ուրանայ, կ'արեւմտականանայ, ...ւիլիզեալ արեւմուտի դրամով, ...րոպի դրամով։

...յց փոխ դրամ առնելը այնքան ալ ...իւ գործ է։

...ենք կարծեր, որովհետեւ.

— Փոխ առնելուն վերադարձնելն ...կայ։ Այս մասին մեզմէ աւելի լաւ ...ւոք է գիտնայ Թուրքիոյ վարչա... ...ա Պայարը, որ ամբողջ կեանքը սե... ...ութիւն է ըրած եւ հետեւա... ...ւոր դրամական գործառնութիւններէ ...կրնար չհասկնալ։

2.— Անգլիա եւ Գերմանիա Թուրքե... ...ն գեղեցիկ աչքերու՞ն սիրոյն դրամ ...փոխ կուտան։ Անշուշտ ոչ։ Անոնք ...ան մը գիտեն, երբ տնտեսական ու ...ենսական սա համաշխարհային տագ... ...ապի օրերուն, իրենց քսակները կը ...մանան Անգարայի ծնանկ մարդոց առջեւ։

3.— Քէմալական Թուրքիան, սկիզբէն իսկ, յոխորտացած է թէ ինք իր միջոցներով պիտի վերականգնէ, վերաշինէ Թուրքիան, առանց Եւրոպայի մեծ պետութիւններէն կախում ունենալու։ Ան պիտի չհետեւի օսմ. կայսրութեան օրինակին, որ դրամ փոխ առնելով մեռաւ։

Այս հիմնական քաղաքականութեամբ ալ Իսմէթ չդիմեց արեւմտեան պետութեանց նիւթական աջակցութեան եւ փորձեց Թուրքիան իր [illegible] ապրեցնել։

Բայց չեղաւ.

Եւ ահա արդիական Թուրքիան, որ այնքան կը պարծենայ իր մեծամեծ յաղթանակներովը, սկսած է բռնել նախկին օսմ. կայսրութեան ճամբան։ Հին Թուրքը նորէն արթնցած է գըլխարկաւոր Թուրքին մէջ։ Ան նորէն կը թափառի եւրոպական մեծ մայրաքաղաքներու սեղանաւորական տուներու դռներուն առջեւ։

Եւ ինչպէս որ Օսմ. կայսրութիւնը փոխ առած դրամները ի վերջոյ հաշւերով վճարեց, քէմալական Թուրքիան ալ չի կրնար այս ճակատագրէն խուսափիլ, եւ ապագային պիտի վճարէ..

Որովհետեւ այս աշխարհի մէջ մարդ մարդու իր ցաւէն անգամ ձրի չի տար։

Թուրքիան փոխ դրամ կ'առնէ։ Օր մը պիտի հատուցանէ։ Փոխ տուողները Հայեր չեն, որ ազատ համարձակ կոտորէ ընաջնջէ։ Ոչ ալ Յոյներ են, որ ծովը թափէ ու հաշիւը փակէ։

Փոխատուները Անգլիացիներ ու Գերմաններ են։ Անոնք կուտան բան մը առնելու համար։ Անոնց դրամը Թուրքին քսակին մէջ Թուրքինը չէ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

Գերմանիա եւ պիտի պահանջէ իր գաղթավայրերը

Պերլինի լաւատեղեակ շրջանակներէն կը հաղորդեն թէ Հիթլէր վերջնապէս որոշած է ետ պահանջել իր նախկին գաղթավայրերը։ Այս մասին ուրիշ նոր դիմում ընելու պէտք չի տեսնուիր։ Կոտըսպէրկի տեսակցութեան ատեն Հիթլէր ըսած է Չէմպըրլէնի.

— «Կը մնայ մէկ դժուար խնդիր — գաղթավայրերու խնդիրը. բայց ասիկա պատերազմի հարց չէ. ասոր համար պէտք պիտի ըլլայ զօրաշարժ կատարել։

Այս խօսքերը ուրիշ բան չեն նշանակեր, եթէ ոչ այն, որ Գերմանիա պարզապէս ետ կը պահանջէ իր նախկին գաղթավայրերը, ոչ աւելի, ոչ պակաս։

Այն ակնկալութեամբ որ գաղթավայրի հարցը շուտով պիտի ճշդուի ի նպաստ Գերմանիոյ, ազգային դրամատան տնօրէն տոք. Շախթ ստեղծած է նոր պաշտօնատուն մը, որուն գործը պիտի ըլլայ զբաղիլ գաղթավայրերու դրամական միութեան խնդրով։ Զանազան պատճառներով նոր գաղթավայրերու մէջ մարք դրամ պիտի չներմուծուի։

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՄԷՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ինչպէս գրած էինք, Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի Կաճառին նախաձեռնութեամբ, այս տարուընէ սկսեալ պիտի հաստատուի, առաջին անգամ ըլլալով, հայ լեզուի եւ մշակոյթի պատմութեան դասընթացք մը, որ տեղի պիտի ունենայ Ռումէն Համալսարանի գրականութեան եւ պատմութեան համալսարանին մէջ, արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող լեհ, ռուս, պուլկար, չեխ եւ թուրք լեզուներու դասընթացքին հետ։

Դասախօս հրաւիրուած է Պ. Յ. Ճ. Սիրունի.

Դասախօսութիւնները տեղի պիտի ունենան երեքշաբթի եւ ուրբաթ երեկոները, ժամը 7 — 8։

Դուրսէն փափաքողներ ալ կրնան հետեւիլ Հայ լեզուի սոյն դասընթացքին։

Ամէն մէկ դասէ առաջ տեղի պիտի ունենայ համառօտ ընկուցում մը հայկական մշակոյթի պատմութեան հետ կապուած նիւթերու շուրջ, որոնք հետեւեալ գլուխները պիտի շօշափեն առաջին կամսեակի ընթացքին. —

1. Հայ ժողովուրդի տեղը ազգերու պատմութեան մէջ։
2. Ակնարկ մը հայկական ուսմանց վրայ։
3. Հայ մշակոյթը իրր համադրութիւն։
4. Հայաստան իրր ճամբայ։
5. Հայաստանի առաջին բնակիչները։
6. Հայ ժողովուրդի նախնիքը։
7. Հայ ցեղին վերջնական համադրութիւնը։
8. Հայ ժողովուրդի թրակեան գիծը։
9. Հայ ժողովուրդի պատմական շրջանը
10. Հայ հարստութիւնները։
11. Հայաստանի դրացիները։
12. Հայ հեթանոսութիւնը։
13. Քրիստոնեայ Հայաստան։
14. Հայ լեզուն։
15. Հայ այբուբէնը։
16. Հայ գրականութիւնը ըստ շրջաններու։
17. Ոսկեդար Հայ մշակոյթի։

ԱՐԺԱՆԹԻՆ ԳԱՂԹԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Օտար գաղթականներ ընդունելու համար, Արժանթինի Հանրապետութիւնը վերջերս հրատարակած է հետեւեալ պայմանները. —

1. Որ եւ է օտարական, որ կ'ուզէ Արժանթինեան հողամաս մտնել, պարտի Գաղթականաց վրասենեակէն ստանալ արտօնագիր մը, Արժանթինեան հիւպատոսներու խողովակով։

2. Օտարահպատակներու ընտանիքներուն մուտքը արտօնուած է ծնողներու (հայր եւ մայր), ամուսիններու, զաւակներու, թոռներու եւ քեռորդիներու, պայմանաւ որ ունենան գաղթականութեան վրասենեակին արտօնագիրը եւ լրացնեն հետեւեալ կէտերը. —

Ա. Իրենց ծնողները բերել փափաքող օտարականներ երկու տարի մնացած ըլլալու են Արժանթինի մէջ։

Բ. Անոնք պէտք է յանձն առնեն նըպաստել իրենց ծնողներու պէտքերուն, երաշխաւորելով անոնց լաւ բարոյականն ու աշխատելով ապրուստ շահելու կարողութիւնը։

Գ. Արժանթինի հպատակներուն հետ ամուսնանալու համար գալ փափաքող օտարականներն ալ կրնան մտնել, եթէ լրացնեն վերոյիշեալ պայմանները։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԹՄՐԵՑՈՒՑԻՉ ԹՈՅՆԸ

«Ապարէզ» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (30 Սեպտ.).

— «Հայրենասիրութիւն չէ մեր մնացորդը դրացիներու կամ թշնամիներու մօտ, այլ մեր մարդկային իրաւանց ճանաչումը։

Այս խօսքերը ուղղուած չեն օտարներուն կամ թշնամիներուն, որոնք իրենց ըրածին յատուկ գիտակցութիւն մը ունին, այլ մեզի, որ կ'իյնանք յաճախ մոլորութիւններու թակարդը, երբ մեր հասցէին շռայլուած քանի մը գովեստ խօսքեր կը լսենք։

Ամէն բանէ առաջ պէտք է ճշդել,— մենք ո՞վ ենք. թէ տարրալուծուած խումբ մը, կամքէ եւ իրաւունքէ զուրկ։ Եթէ ազգ ենք իր լրիւ իմաստով, պէտք է բարձր պահենք այդ կոչումին պարտադրած արժանապատուութիւնը։ Իսկ եթէ ցրիւ եկած ստրուկներու զանգուած մը, այդ պարագային բոլորովին աւելորդ է խօսիլ «հայասիրութեան» մասին, որ այս կամ այն օրինակը հրթիռի նման կ'արձակէ օդին մէջ, անկէ անձնական կամ քաղաքական որոշ արդիւնք քաղելու նպատակաւ։

Արդարեւ, ի՞նչ արժէք կրնան ունենալ նոյնիսկ անկեղծ հայասիրական արտայայտութիւններ, եթէ մենք կազմակերպուած ազգ չենք։

Անցեալ դարու կէսերուն, մեր թշնամիներու կամ տիրապետողներու բռնութիւններէն հարկադրօրէն ծագում առած հայ ազատագրական շարժումը, արդէն փաստաւոր ապացոյցն է, թէ Հայ ժողովուրդը ստրուկներու անպատիւ հօտ մը չէ, այլ իր հաւաքական արժանապատուութիւնը թանկ գնահատող ԱԶԳ մը։

Այդ շարժման բուն նպատակն էր յեղափոխութեան ճանապարհով վերանուաճել հայ ազգի պատմական իրաւունքները։ Այլ խօսքով՝ դարձնել իր ճակատագրին տէրը։ Որպէսզի ան ապրելու եւ տեւականանալու համար կռթնի ինքն իր վրայ եւ ոչ թէ ապաւինի հայասէրներու գթութեան եւ ողորմութեան, երբ պատմութիւնն ալ վճռած է թէ անոնք օտար պղպջակներէն աւելի կեանք չեն կրնար ունենալ նոյնիսկ անկեղծութեան պարագային։

Անկէ ի վեր անցած է մօտ մէկ դար։ Այդ տաժանելի վերելքին մենք տուած ենք աննախընթացօրէն մեծ զոհեր։ Ճաշակած ենք զարհուրելի դառնութիւններ։ Ունեցած ենք թանկարժէք փորձառութիւն։ Աւելի ունեցած ենք գնահատելու հայասիրութիւններու արժէքը եւ ունեցած սարսափելի յուսախաբութիւններ։ .

Այս բոլորէն յետոյ մեզի համար մէկ կէտ պարզ եւ յստակ պէտք է ըլլայ, որ մեր ժողովուրդը կամ ազգը, ֆիզիքապէս եւ բարոյապէս հնարաւորութիւն չունի վերադառնալու հարիւր տարի ետ, եւ ապաւինելու այս կամ այն տիրապետողի ողորմածութեան, գթասրտութեան կամ հայասիրութեան, կերպով մը իր բարեկայի կեանքը քարշ տալու համար։ Ան հարկադրուած է քալելու պատմութեան դժած արիւնոտ շաւիղէն՝ դէպի իր վերջնական նպատակը— անկախութիւն եւ ինքնակառավարութիւն.

Ինքն ըստ ինքեան հասկնալի է թէ մեր այս ձգտումին թշնամի են մեր զօրաւոր հարեւանները։

Երբ անոնք պարբերաբար, կրակէն իրենց համար շագանակներ դուրս հանելու նենգամտութեամբ՝ ցոյց կուտան «հայասիրութիւն», ասիկա կը ծառայէ միմիայն մեր հաւաքական կորովը ջլատելու եւ մեզ մեր նախկին բարեկայի վիճակին վերածելու։

Այսպէս մօտեցան մեզի Ռուսաստան, եւ մասնաւորաբար բոլշեւիկ Ռուսաստանը։ Ան եկաւ դէպի հարաւ հայասիրաբար, մեր ժողովուրդը ազատելու իր սեփական իշխանութենէն, այսինքն՝ ինքնիրմէ։ Ան հալածեց ըմբոստացող բազուկը եւ սորվեցուց իր գութին ապաւինող հառաչել։ Ան արիւնի մէջ խեղդեց նոյնիսկ գինքը հրաւիրողները, երբ անոնք փորձեր մը ըրին իրենց ժողովուրդին հաւաքական դիմագիծ մը տնեղծելու։

Այսօր Թուրքիա կոչուող անօրակելի ճիւաղը որ տարիներով լափած է հայ ժողովուրդի արիւնը, Սանճաքի հարցին առթիւ հայասիրական կեղծ դիմակ մը հագած է, նենգաւոր դիտաւորութեան մը ի խնդիր։

Մեղսարանքի խօսք չունինք եւ իրաւունք ալ չունինք ունենալու, քանի որ գիտենք անոնց նենգ դիտաւորութիւնը։ Մեղադրանքի խօսքը մեզի է, որ այդ քաղցր խօսքերէն տարուած՝ կը փորձենք դիմաւորել զայն կէս ճանապարհին, մոռցած անոր ճիւաղային էութիւնը։

Բնաւ չենք անդրադառնար թէ՝ Թուրքը կը սիրէ Հայը իր աչքի լոյսին պէս, բայց կատաղի թշնամութիւն ցոյց կուտայ անոր շարժող ըղձերուն, հայու իրաւունքը նուաճելու համար արիւն թափողին։

Վերջին ամիսները ակարամիտ կամ ակարակամ կարգ մը հայ թերթեր սկսած են Թուրքի հայասիրութենէն հառնել եւ հրաւիրել Հայերը որ դառնան բարեկամ անոր, դանէ Թուրքիա վերադառնալու թոյլտուութիւն մը ձեռք բերելու եւ կամ Սանճաքի մէջ անոր ողորմածութիւնը ապաւինելու համար։

Այս թերթերը բնաւ չեն մտածեր թէ՝ հայ ժողովուրդը կուսի դաշտ դուրս եկած է ոչ թէ օր մը Թուրքին շնորհին արժանանալու համար, այլ իր քաղաքական իրաւունքները ձեռք բերելու։ Չեն մտածեր թէ Թուրքը ոեւէ բարի բան չի կամենար Հայերու համար, այլ կը հետապնդէ միայն անոր տարրալուծումը իբրեւ ազգ եւ հաւաքականութիւն։

Այս թերթերը պէտք է գիտնան վերջապէս, որ հայ մարտնչող ժողովուրդը ո՛չ Ռուսին եւ ոչ ալ Թուրքին հայասիրական խարդախ արտայայտութիւններուն կը կարօտի, այլ կը կարօտի միայն իր հաւաքական իրաւանց ճանաչումին, իբրեւ հաւասար կողմ»։

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅՑՐԵՆ ԵՐԳԻ, մանկագրեալ պատկերազարդ երգարան։ Բ. հատոր։ Կոմիտաս մատենաշար թիւ 3։ Խմբագրեց եւ հրատարակեց Գէորգ Աճէմեան, 1938։ Տպարան դպրեվանքի, Անթիլիաս։ Գին 7 ֆրանք։ Հասցէ — Kévork Adjemian, Catholicossat Arménien, Antélias (Liban).

...ոյրնոյ անուն մը Իրանի մէջ մեծ աշխատանոցներուն անունն է։

Զիս հոս բերած էր Ապահեան անունով մը որ Թուրքիացի հայրենակից մըն էր։

Պայ Ապահեան որ Վիէննայի եւ Լոնտոնի մէջ վաճառատուններու տէր է այս աշխատանոցին կը յանձնարարէ այն գորգերը զորս շատ սուղ գինով պիտի ծախէ։

Գործարանը պտտելէ վերջ այն հասցման յանկեցայ թէ «թէզկեահ»ներուն կէսը այս անձին համար կը բանի։

Հակառակ Թուրքիացի ըլլալուն, Թաւրիզեան բարբառով կը խօսէր։ Իրենն ըսի.

— Ձեր խօսած պահուն բառերուն տուած ներդաշնակութիւնը այն աղաւաղութիւնը կը թողու որ Թաւրիզցի էք։

— Մի հարցնէք, «էֆէնտիմ», քանի տարի է ասոնց մէջ եմ... Հիմա ես ալ Իրանցիի նման կը խօսիմ։ Այն դէպքէն լեզուս խաթարուեցաւ։

Նախապէս զնդեցի՞կ Թուրքերէն կը խօսէիք։

— Հարկաւ։

— Սթամպուլցի՞ էք։

— Ոչ, Կեսարացի եմ։

Յիսուն չինուած այս երկար շէնքին մէջ մօտ 50 — 60 բէզկեահ կ'աշխատէր Մէկուն առջեւ կանգ առինք։

Ահա այս գորգը ճիշդ երեք տարի է կը շինուի։ Դեռ երկու ամսուան գործ մնաց... Այս գորգին եօթը քառակուսի սանթիմ մէկ քառակուսիին մէջ ճիշդ վեց հազար չորս հարիւր հանգոյց կը գտնուի։

— Վայ, վայ, վայ...

— Սակայն տեսէք ինչ նուրբ եւ փափուկ են ձեւերը։

— Ճիշդ է։ Կերպասի նման բան մը։

— Ասիկա եթէ մետաքս ըլլայ, այնքան կարեւոր չէ։ Սակայն մեծ արուեստ մը պէտք է բուրդը այս ձեւին վերածելով գործելու համար։

— Լաւ, ասիկա քանի՞ի կը ծախէք։

— Այսպիսի գորգերուն գին չի նշանակուիր։ Ասոնց վաճառքի գինը պարագային բախտին կապուած է։ Հիմա ես ասկէ 3 — 4000 թումէն կը սպասեմ։ Սակայն եթէ փնտռողը ներկայանայ աւելի կը վճարէ, կամ թէ չի ներկայանար եւ ենթադրածէս վեր կ'իյնայ

— Կամ թէ «թէզկեահ»ին վրայ մընացածին նման քանի մը տարի ալ մըթերանոց կը մնայ։

— Զըլլալիք բան չէ։

Ցետոյ աւելցուց.

— Եկէք ձեզի Լոնտոնի պալատին համար պատրաստուած գորգը ցոյց տամ։

Կարծես թէ ծաղկեստանի մը մէջ շրջապատէի. կախուած հրաշալի զոր գերուն տակէն սկսանք յառաջանալ։

*** Նոյն յօդուածագիրը կը պատմէ ուրիշ թղթակցութեան մը մէջ.

— «Կ'ըսուի թէ Թաւրիզ քաղաքին մէջ 12 հազար Հայ կայ... Ասոնց մեծ մասը մեր Արեւելեան Նահանգներու նախկին հայրենակիցները կը կազմեն. մէկ մասն ալ Ռուսիայէն փախչելով եկողներ են... ոմանք արհեստի մարզին մէջ, ոմանք ալ առեւտրական կեանքի մէջ կարեւոր դիրքեր գրաւած են... օրինակ, Թաւրիզի ամէնէն մեծ ոսկերիչը եւ արծաթի վրայ զարդեր շինող արուեստագէտը Վանեցի Հայ մըն է։ Զբօսատեղիներու, փարէին ամէնէն արժէքաւոր նուագածուները ռուսիացի Հայեր են։

Անոնցմէ մէկ մասը հին դառն օրերը մոռնալով, զգջացած են իրենց զաւակներուն համար, քինախնդրութենէ հրաժարած եւ յեղափոխութենէն կտրած են իրենց յոյսը։ Անոնք իրենց գործերով զբաղած եւ ծերացած առեւտրականներ են... բայց այնպիսիներու ալ հանդիպեցայ որ, ինծի հետ ծանօթանալու եւ ձեռքս չսեղմելու համար, խոժոռ ակնարկներ նետելով վրաս, մեր գտնուած դրօշմադիէն կամ խանութէն դուրս ելան... Մարդուս բնաւորութիւնը իր հողին տակն է, կ'ըսեն, այսպիսիներն ալ իրենց գլխուն մէջ գտնուած աղաղակ կ'երեւի, մեռնալի զղջումին մէջ պիտի մաքրեն...

ԲԵԿՑԻ ՆԵՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱՇՈՒՆ

— Ափսո՛ս պրա՛ր...

— Ի՞նչ կ'ըսես կոր, խոյո՛տ...։

— Տըլղաը դո՛ւն ըս ծօ, չան...։

Արդարեւ, Տուրքենց Ցաքէթը նուազ քլոտ չէր Վահէէն, ու անոր «փիթքինիքներ» ալ միշտ լեցուն ու խծկուած գնահի մէջ կը գտնուէին տարին տասներկու ամիս։ Սակայն, Վահէի անունն էր ելած։ «Մարդուս աչքը ելլէ, անունը չելլէ»։

Վահէն Ցաքէթէն ալ փրցուց ողկոյզ մը։

Այսուհետ պառանոց փորին վրայ պառկած տեղը։ Բռունցքը սեղմելով ու վէպի Ցաքէթին քիթին երկարելով։

Ու ան կարգով զարձաւ.

— Սաշուկ պրար ..

— Պէրօ պրար...

— Զիմօ (Շմաւոն) պրար...

Իրականութեան մէջ ո՛չ թէ ծոցէն թափուած էին խաղողները, զօտին կտրելով, այլ փախուստի պահուն ճամբան կերած էր ամբողջ ունեցածը, մինչեւ Քարայր հասնիլը։ Ու այս զաղտնիքը գիտէին բոլորն ալ։ Անոնք վստահ էին, թէ, Վահէն հոգի՛ն կը թափէր... ու խաղողները չէր թափեր։ Բայց ի՞նչ կրնային ընել։ Բեկցի Նենէն դիրենք կը հետապնդէր, եւ հաւանաբար, անդին, Քարայրին առջեւի զարվերը կ'ելլէր։ Մօտ էր իրենց թաքստոցին։ Եթէ մէկ - մէկ քիչ տալով Վահէի սիրտը չշինէին, ապահովաբար պիտի պառապարտ -պառապարդ ու իրենց տեղը պիտի մատնուէր։ Հետեւաբար, բոլորն ալ համակերպեցան, ու իրենց գօտիներէն բաժին հանեցին Վահէին։

Սակայն, ան չգոհացաւ այդքանով։ Որոշեց շրջան մը եւս ընել, երբ տեսաւ որ անոնք հանդարտացած ու իրենց կզակները շարժման մէջ դրած էին։ Ինքը ի՞նչպէս պիտի համբերէր, երբ անոնք կ'որոճային։ Ու ան դարձեալ մօտեցաւ Գուրգէնին.

— Գուրգէն պրա՛ր, ի՞նչ կ'ըլլայ, մի՛չ մըն ալ տուր։

— Ծօ խլլո՛տ, հերիք է, քինթէս յերիր։ Թող որ քիչ մըն ալ ես ուտեմ։

— Է՛, ի՞նչ կ'ըլլայ, ես ալ ուտեմ...։

— Շան ք... կեր, հասկցա՞ր։ Մարդ մը երդ ըլլայ, մէկ օրուան մէջ կու հատցնես։ Պըճոյին մօզին ըս...։

— Դուն ըլ Պըճոյին եզն ըս։

— Պըճոն եզ չունէր որ...։

— Հըպը ի՞նչ ունէր։

— Մինակ մօզի։

Մէ՞կ հատ մօզի։

— Հա։

— Հըպը ըս մօզին ո՞ւրկէ կ'ըլլար...

— Չեմ գիտեր։ Ընդին գնա, ծօ քինթէս բերիր։

— Կ'ուտա՞ս թը չես տար։

— Չեմ տար, ի՞չ պիտ ընես։

— Խենթեցա՞ր ծօ, գզում գլօխ։

— Բեկցի Նենէին պիտ պտռամ թը...

— Հարկաւ կու խենթենամ... դուք ուտէք, ես նէյլի՞մ։

— Դուն մեզմէ շատ չի կերա՞ր, խլլո՛տ։

— Պիտի պտռամ... Տեհա կուգայ Բեկցի Նենէն։ Ձանը կ'ելլէ։ Բեկցի Նէ...

Վահէին համար կատակն ու լուրջը տարբերութիւն չունէին։ Ցանդուգն ու վճռական տղայ էր։ Սակայն, երբ յոյսը կորեց, որ ալ բան մը պիտի չկրնայ փրցնել, խօսքէն գործի անցաւ, ձայնը բանալով Քարայրին մութ խորքէն։

Բայց Գուրգէն շուտով անոր բերնին սեղմելով, ձայնը խեղդեց կոկորդին մէջ։

Մինչ այդ, արդէն Բեկցի Նենէին ձայնը հասած էր իրենց ականջներուն։

Ան այժմ Քարայրին առջեւի զարվերը բարձրացաւ ու ճիշդ իրենց առջեւը կը գտնուէր։

Մտաւ Քարայրին վարի յարկը։ Մէկիկ մէկիկ զննեց բոլոր կողմերը, մեր գիւղի սովորական անէծքները շփթունքին,

— Ձի ժմնէ՛ք, ճաղը վերնա՛ք...

Զանոնք չգտաւ վարի յարկերուն մէջ։ Վստահ էր անոնց հոն ըլլալուն։ Գիտցաւ որ վերի յարկը բարձրացած էին։ Բայց ի՞նչ կրնար ընել։ Ծերուկ Բեկցի Նենէն անկարող էր վերերը բարձրանալու։ Հետեւաբար, դուրս ելաւ։ Քարայրին առջին կեցած, մէջքը շտկեց անգամ մը, նայեցաւ դէպի վեր՝ Քարայրին։ Ցոյսը կտրած, ամբողջ տուն դառնալ, անոնց եղներն առջեւը խառնելով։

Գուրգէն սոսկացած, իր ամբողջ ունեցածը կիսեց Վահէին հետ։ Քիչ քիչ ուտեւ անոր, զբաղեցուց զայն, մինչեւ Բեկցի Նենէին հեռանալը։

Բեկցի Նենէն միշտ անէծքը շըրթունքին, երբ ծռեցաւ դէպի գարվար, Վահէն սողալով Քարայրին բերանը եկաւ, զայն դիտելու համար անգամ մը։ Ու իբրեւ կատակ թէ լուրջ, պոռաց Բեկցի Նենէին ետեւէն.

— Հո՛ս ընք, հո՛ս ընք, Բեկցի Նենէ՜...

Տղաքը ամբողջը մէկէն սողալով վրան յարձակեցան։ Ու ոտքերէն քաշելով ներս քաշեցին.

— Ծօ դուն «Խենթ Ակո՞ն» ըս...

— Կիրեղենց՝ «Խենթ Հըոսփ'կ»...

— Օվկոնց՝ «Մը'ժմ եա՛»...

— Օպեյենց՝ «Խենթ Օսկիա՛ն»...

Ընկերներն իր շուրջ հաւաքուած, ու պառկած իրենց փորին վրայ, բոլորն ալ կը ծաղրէին զինք։ Սակայն, անոր հոգն անգամ չէր։ Ան արկածախնդրութիւններ սիրող տղայ մըն էր։ Ու կը կարծէր թէ, այդպէս ընելով ամէն անգամ, կրնայ զանոնք իր իշխանութեան տակ պահել...։

— Խավող տուէք, որ չպոռամ...։

Տղաք՝ բոլորն ալ ծիծաղեցան Վահէի այս խօսքին վրայ։ Ու, անոր ձեռքը մէկիկ - մէկիկ իրենց մերկ ծոցերը խոթեցին Բայց աւա՜ղ, որ մերկ ծոցերը պարպուած էին արդէն։

Գ.

— Ձի ժմնէ՛ք, ճա՛ղը վերնա՜ք...

Բեկցի Նենէն, երբ եղներն առջեւը խառնած Պէտլէնենց տան վերեւէն կը մտաւ, արեւն ալ իր մայրամուտի դրան առջեւ կը գտնուէր։

Ան կարծես իր նարնջագոյն թելանիքներով թեւերէն մին նետած էր Բերդին-Քարին վրայ, ու միւսն ալ «Էգին»էն վեր՝ «Մոյտանծու գագաթը։ Իսկ մարմնի ամէնէն բարձր մասերը—գլուխն ու ուսերը— կիսուած ու նետուած էին Ախդըխու բարձունքը, ու անոր դէպի վար՝ սարալանջերուն։

Ցողնած կ'երեւէր։ Այնքա՜ն դանդաղօրէն կը հեռանար Գայլողուբէն անդին, իր շողշողուն դէմքովը։

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(9)

(Շար.)

30 միլիոն մարք եւ նախապէս պիտի տրուէր անգլիական հաստատութեան մը :

Հազիւ քանի մը օր առաջ, Հիթլէր, իբրեւ բանակին վերին հրամանատարը, գնդապետութեան բարձրացուց գերման սպայ մը որ մեծ պատերազմին ատեն Իրան եւ Աֆղանիստան ղրկուած էր Գերմանիոյ ընդհ. սպայակոյտին կողմէ եւ որ իր կատարած գործերուն շնորհիւ յորջորջուած էր «Գերման Լորընսը»:

Այսօր գերմանական կառավարութիւնը այդ սպային յանձնած է զանազան պաշտօններ այն բոլոր երկիրներուն մէջ որ կապեր ունին բրիտանական կայսրութեան հետ, մէջն ըլլալով Թուրքիան եւ Հնդկաստանը: Ինչպէս կը տեսնէք, երկու դիկտատորներուն նոր համաձայնութիւնը շատ ընդարձակ է եւ միայն Եւրոպայի մէջ կանգ չառներ :

Ինչպէ՞ս պիտի գծագծուին Հունգարիոյ սահմանները

Փրակայէն կը հեռագրեն թէ Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին, շնորհիւ դիւանագիտական միջամտութեանց: Գերմանիա եւ Իտալիա մասնաւորապէս պնդած են որ նոր փորձ մը կատարուի, ուղղակի բանակցութիւններով լուծելու համար խնդիրը: Առ այժմ մէկդի դրուած է չորս մեծ պետութեանց վարչապետներուն դիմելու ծրագիրը, քանի որ Ֆրանսա եւ Անգլիա տրամադիր չեն նոր ժողով գումարելու, իսկ Գերմանիա կը նախընտրէ որ վէճը լուծուի ուղղակի բանակցութիւններով: Իտալիա նախապէս համաձայն էր չորս վարչապետներու խորհրդակցութեան, բայց այժմ ընդունած է գերմանական տեսակէտը, եւ կ'ուզէ որ բանակցութիւնները կատարուին Հռոմի եւ Պերլինի հովանաւորութեամբ: Թէ Գերմանիա եւ թէ Իտալիա ընդհանրապէս նպաստաւոր են Հունգարիոյ պահանջներուն հանդէպ, սակայն Պերլին չուզեր որ Ռումէնիան ալ անգամատուի :

*** Հռոմէն կը հեռագրեն թէ Փաշական մեծ խորհուրդը ժողով պիտի գումարէ այս դիչեր, քննելու համար Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ վէճը Եթէ խաղաղութիւնը վտանգուի, Իտալիոյ մէջ նպաստակայարմար կը գտնեն որ չորս մեծ պետութիւնները միջամտեն:

Ուրիշ հեռագրի մը համաձայն, Ռումանիա եւ Եուկոսլավիա բողոքագիր մը ուղղած են Հունգարիոյ, բանաւոր եւ ընդունելի չգտնելով անոր պահանջները :

*** Հունգարական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Չեխերը մեծ ուժեր համախմբած են սահմանագլուխին վրայ, գնդացիրներով եւ հրասայլերով: Հունգարիոյ հիթլէրականները թռուցիկներ բաժնեցին, պահանջելով հրաժարեցնել օրուան կառավարութիւնը եւ անմիջապէս զինուորական գործողութեան ձեռնարկել Չեխոսլովաքիոյ դէմ :

Երուսաղէմ պաշարուած

Հոկտեմբեր 16 Թուակիր հեռագրի մը համաձայն, Երուսաղէմ ամրացեալ քաղաքի մը վերածուած է, եւ ամէն օր ծանր դէպքեր կը պատահին: Ռումբ մը պայթեցաւ Յոմէրի մզկիթին (Սողոմոնի տաճար) շուրջը: Չորս Արաբներ, որոնք պահակի դեր կը կատարէին, վիրաւորուեցան: Նոյն օրը երկրորդ ռումբ մը նետուեցաւ, մեծ խուճապ ստեղծելով: Ոմբաձիգը զոհ գնաց իր իսկ նետած ռումբին: Ապահովութիւնը այն աստիճան խանգարուած է որ զինուորական իշխանութիւնը հրամանագրով մը յանձնարարեց հին քաղաքամասի բնակիչներուն իրենց տուներէն դուրս չելլել 24 ժամ: Երուսաղէմի անմիջական շրջականերուն մէջ ընդհարում մը տեղի ունեցաւ արաբ ըմբոստներու եւ անգլիական զօրքին միջեւ: Երեք Արաբներ սպաննուեցան, եւ անգլիացի տասնապետ մը վիրաւորուեցաւ: Կախ մըն ալ Կազայի շրջականները պատահեցաւ: Ապստամբները ական մը դրին միջազգային գծին վրայ եւ փախան, բայց անգլիական զինուորները յաջողեցան պաշարել խումբը: Երեք ապստամբներ սպաննուեցան, երկու հոգի ալ գերի բռնուեցան :

Ռամլէի մէջ, որ երկաթուղիներու կարեւոր կեդրոն մըն է, զինուորական իշխանութիւնը հարցաքննութեան ենթարկեց 300 բնակիչներ, անգլիացի զինուորի մը դէմ կատարուած յարձակումին առթիւ: Եաֆայի բնակիչները որոշեցին ընդհ. գործադուլ հռչակել, բողոքելու համար զաղղական անօրէնութեանց դէմ: Հայֆայի մէջ ալ խռովութիւններ ծագեցան եւ նաւթագիծը կրակի տրուեցաւ: Զինուորական ատեանը մահուան դատապարտեց չորս Արաբներ :

Ոչ-պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, 358 հոգի սպաննուած են Պաղեստինի մէջ, հոկտ. 1էն 15 :

Առաջարկ զինելու աշխարհի բոլոր Հրեաները

Վարշաւայի Սիոնական կազմակերպութեան վերաքննական խմբակցութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց որով կ'առաջարկէ զինուորական կրթութիւն տալ աշխարհի բոլոր երիտասարդ Հրեաներուն, պաշտպանելու համար «Պաղեստինի հրէական սեփականութիւնը»:

Յայտարարութիւնը այս առթիւ խստօրէն կը քննադատէ Մեծն Բրիտանիան, որուն քաղաքականութեամբ «Հրեաները միշտ փոքրամասնութիւն մը պիտի մնան Պաղեստինի մէջ»: Յետոյ կը թելադրէ զինեալ ընդդիմութիւն ցոյց տալ այդ ծրագրին դէմ, «որ պիտի փճացնէ Սիոնականութիւնը»: Եւ կը հրաւիրէ աշխարհի բոլոր Հրեաները որ անմիջապէս ձեռնարկեն զինուորական կրթութեան, որպէսզի «եթէ արաբական կառավարութիւն մը հաստատուի Պաղեստինի մէջ, կարենան զինու զօրութեամբ նուաճել ամէն հրէական գաղութ, ամէն քաղաք եւ գիւղ»:

Յայտարարութիւնը կը ծանուցանէ նաեւ թէ արեւելեան Եւրոպայի Հրեաները մօտերս «խորհրդարան մը» պիտի գումարեն Վարշաւայի մէջ, միջոցներ գտնելու եւ ամբողջ Պաղեստինը հրէական հայրենիքի վերածելու համար :

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Խ. Միութեան մէջ

Մոսկուայէն Վարշաւա հասած լուրերու համաձայն, ազգ. պաշտպանութեան քաղաքական-կուսակցական վարիչը, Մեխլիս, ծրագիր մը յօրինած է բանակին վերին հրամանատարութեան վերակազմութեան համար: Այս ծրագիրը կը տրամադրէ ընդլայնել կարմիր բանակի քաղաքական վարիչներուն իրաւասութիւնները ,

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մոնթանիէլի Նոր մասնաճիւղի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Գոտիէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ռուսինին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 ֆր.:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Ռիւ Գոտիէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ,ն նիւթ՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 "ԴՈՅԱՄԱՐՏ ՕՐԱՑՈՅՑ„

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 Ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 Ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ, ԵՐՈՒՍԱՂԷ՛Մ...

(ՎԻՊԵՐԳՈՒԹԻՒՆ)

ԳՐԵՑ՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Հրատարակութիւն Մարսէյլի Հայ Մշակութային Միութեան Գեղատիպ հատոր մը, 200 օրինակ ապուած՝ վարդագոյն ազնիւ թուղթի վրայ

Գին.— սպիտակ թուղթի վրայ տպուածներ պիտի ծախուին 5 ֆրանք մինչեւ 30 Հոկտեմբեր, անկէ վերջ 7.50 ֆրանք: Վարդագոյն թուղթի վրայ տպուածներ՝ 7,50 Ֆրանք: Ամէն մէկ հատորի առաքման համար դրկել փոստի ծախք 0,65 դրոշմաթուղթ: Արտասահման 10 եւ 15 ֆրանք (թաւ երկ րի): Դիմել՝ Հայ Մշակութային Միութեան դանձապահին

S. Diradourian 2 Rue Philippede Girard, Մարսէյլ:

սահմանափակելով սպաներու իրաւունքը: Ծրագրին համաձայն, Սթալին պիտի ստանձնէ զինուորական գերագոյն խորհուրդին նախագահութիւնը, որ մինչեւ հիմա յանձնուած էր մարաջախտ Վորոշիլովի:

Զինուորական խորհուրդի նախագահին իրաւասութիւնները զգալապէս պիտի ընդարձակուին, ինչ որ մեքենաբար պիտի սահմանափակէ մարաջախտ Վորոշիլովի դերը:

*** Իտալական թերթերը երկտրօրէն կը բացատրեն թէ կարմիր բանակին վերին հրամանատարութիւնը բոլորովին կազմալուծուած է, իբրեւ հետեւանք բազմաթիւ դնդակահարութեանց Մարաջախտ Պլուխէրի համար կ'ըսեն թէ բանտարկուած է իր կարգ մը գործակիցներուն հետ :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ տնտեսական նախարարը, Տոքթ. Ֆունք, որ այնքան աղմուկ հանեց Թուրքիոյ եւ Պալքաններու մէջ կատարած պտոյտներով, Պերլին վերադարձաւ հոկտեմբեր 16ին: Նախարարը Պելկրատ ալ հանդիպելով, խորհրդակցեցաւ Եուկոսլավիոյ վարչապետին հետ, առեւտրական դաշնագիր մը կնքելու համար :

ԱՆԳԼԻՈՅ գաղթապետութեանց նախարարը, Լորտ Սթէնլի, որ թեկնածու կը համարուէր ծովային նախարարութեան, մեռաւ երկար հիւանդութենէ մը վերջ: 44 տարեկան էր: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Պ. Չէմպրլէն կարեւոր փոփոխութիւններ պիտի կատարէ դահլիճին մէջ: Այս առթիւ երկու նոր նախարարութիւններ ալ պիտի ստեղծուին, մէկը՝ ազգային ծառայութեան (զինուորութիւն), միւսը՝ պարենաւորման համար :

ՅՕՇՈՏՈՒԱԾ ԴԻԱԿ ՄԸ գտնուեցաւ Շուազի-լը-Ռուայի մէջ: Ոստիկանութիւնը հաստատեց որ Փոնթուազի շրջանին արհեստակցական միութեան ընդհ. քարտուղարն է, համայնավար Ալէլ Քասիլ, որ անհետացած էր հոկտեմբեր 7էն ի վեր: Կը կարծուի թէ սպաննուած եւ շոգեկառքի գծին վրայ նետուած է, որպէսզի անճանաչելի եղած համարուի:

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ աստղերէն Օր. Սիմոն Սիմոն 60,000 ֆրանք հատուցում կը պահանջէ ընկերութենէ մը, որ 1935ին վարձած էր զինքը Հարրի Պօրի հետ: Օրիորդը պայման դրած էր որ ժապաւէնին վրայ իր անունն ալ արձանագրուի ճիշդ այն տառերով ինչպէս Պօրի անունը: Արդ, երբ շարժանկարը ներկայացուեցաւ, Պօրի անունը խոշոր տառերով տպուած էր, իսկ Սիմոն Սիմոնի անունը՝ մանր: Դատարանը նախապէս 4000 ֆրանք հատուցում սահմանած էր, բայց Սիմոն Սիմոն գոհ չմնալով, այժմ դատ բացած է եւ 60 հազար կը պահանջէ :

ՄԱՐՍԷԼ ՔԱՇԷՆ, «Իւմանիթէ»ի խմբագրապետը, բաց նամակ մը ուղղելով վարչապետ Պ. Տալատիէի, կը հարցնէ.— «Ո՞ւր կ'երթաք, ո՞ւր կը տանիք մեզ, ո՞ւր կը տանիք Ֆրանսան»: Բոլշեւիկ ղեկավարը մասնաւորապէս կը ծանրանայ սպանիական հարցին վրայ :

ՋԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ երեք «երեւելիներ», երկուքը՝ Փարիզի ռումանական նախկին հիւպատոս Զիօլան եւ իր կինը, երրորդը՝ հարուստ յոյն սեղանաւոր մը, Եուաքիմ Տիամանտօղլու, որուն համար կ'ըսեն թէ 80,000,000 ֆրանքի հարստութիւն մը ունի եւ կը բնակի Շան զ'Էլիզէի շրջանին մէջ: Երեքը միասին մեծ քանակութեամբ էրօին փոխադրած էին Շէրպուր, մօտ մէկ միլիոն ֆր. արժողութեամբ: Ռումանական նախկին հիւպատոսը պահած ըլլալով իր դիւանագիտական անցագիրը, օգտուած էր մաքսանենգութեան համար :

ԹՐԻԷՍԹԷԻ մէջ երեւան հանուեցաւ հակաֆաշական կազմակերպութիւն մը, որուն վարիչն էր Հրեայ մը, փրոֆ. Քոլորոնի : Կալանաւորներուն մէջ կը գտնուի նաեւ նախկին երեսփոխան մը :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, խզեց Քանթոնի եւ Հոնկ Քոնկի հաղորդակցութիւնները: Քոլէրա ծագած է Քանթոնի շրջանի մէջ, վարակելով 20,000 հոգի: Արդէն մեռած են 8000 քաղաքացիներ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ
30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ԿԻՐԱԿԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի Գրականութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7.50 Ֆր. ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 Ֆր. ԱԳՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 Ֆր.: Արդի ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂ ՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 Ֆր.: ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Խէրգիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 Ֆր.: ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր 10 Ֆր.: ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 Ֆր.: ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 Ֆր. ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 Ֆր.: ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 2 Ֆր.: ԽԱԶԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 Ֆր. ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 Ֆր.: ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. միասին, 50 Ֆր.: ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915-1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, Ֆր.: ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԷ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Ա. Ա. եան, Ա. հատոր 7 Ֆր.: Բ. 7 Ֆր.: ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ 10 Ֆր.: ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Ց. Պալեան Ֆր.: ՄԱՅԻՍ 28 (1918-38, քանամեակ) 5 Ֆր.: ՄԿՐՏԻՉ ԽՐԻՄԵԱՆ ՆԵՂՔԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 Ֆր.: ՄՈՒՍԱ ԼԵՌԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ Ֆ. ՎԵՐՖԵԼ, 2 հատոր, 70 Ֆր.: ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 Ֆր.: ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 Ֆր.: ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի Աթէնք, 50 Ֆր.: ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզի 1937, 10 Ֆր.: ՕՄԱՐ ԽԱՅԵԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Զարբգ, 15 Ֆր.:

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 illustrations Prof. V. Totomiantz, Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE, A. Sumanian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHÈQUE POSTAL· PARIS 1278. Tél. DANton 88-65, Métro Odéon :

Գաւառէն հարիւրին տասը, արտասահմանէն հարիւրին առաքման ծախք աւելցնել ապսպրանքներու գումարին վրայ, որ կանխիկ պէտք է ղրկել :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

«Մատենաշար Ռազմիկի» թիւ 2

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Գրեց՝ ՀՐԱՆՏ ՓԱՍՏՐՄԱՃԵԱՆ

Հրատարակութիւն Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութեան

Գինը՝ Ֆրանսա, Սուրիա եւ Պալքաններ 10 ֆրանք, միւս երկիրներ 15 ֆրանք:

Ստանալու համար դիմել — Փարիզեան շրջանի համար՝ 9 Rue Thénard, Paris: Գաւառի համար՝ մեր տեղական վարչութիւններուն

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damrémont, PARIS (18) A. DER AGOPIAN

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ.

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	170 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MERCREDI 19 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3864

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ:

Ի ԳԻՏՍ ԲԱՐԵԿԱՄԱՑ ԻՆՑ

Անցեալ ամառ «Խ. Հայաստան» դադրեցաւ իր փոխանակութիւնը «Յառաջ»ի հետ:

Մասնաւոր նամակ մը ուղղելէ եւ երկար սպասելէ վերջ, հրաժարեցանք մենք ալ դադրեցնել:

Անշուշտ միջոցներ չեն պակսիր, թերթը նորէն ստանալու համար, ինչպէս իրենք ալ գտած են տարբեր ճամբու մը:

Արդ, մինչեւ մեր նոր կարգադրութիւնը, անցաւ միջանկեալ շրջան մը եւ «Խ. Հայաստան»ի կարգ մը թիւերը չհասան մեր ձեռքը:

Այդ համարներէն մէկը, 1938 օգոստոս 3 (թիւ 177), կը պարունակէ յայտարարութիւն մը, որուն վերլուծումը հրատարակուած է «Հայրենիք»ի մէջ (7 հոկտ.):

Յայտարարութեան պատճէնը չունինք աչքի առջեւ, բայց, ինչպէս կը բացատրէ «Հայրենիք»ի աշխատակիցը, խնդիրը կը վերաբերի «ժողովուրդի թշնամիներու» եւ կղերին գործակցութեան: Այս առթիւ, յայտարարութիւնը կը սահեցնէ հետեւեալ տողերը.

— «Այս հանգամանքն արդէն ապացուցուած է Գորկու մարզում մերկացուած կղերականների շայկայի դատավարութեամբ, Կիրովի եւ Արեւելեան Սիբիրի մարզերում յայտնաբերուած բազմաթիւ վանքերի, ինչպէս եւ Վրաստանի ու ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՆՁԻՆ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒՄ (ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏ, ԿԱԼԻՆԻՆՕ, ԵՐԵՒԱՆ) ԼԻԿՎԻԴԱՑԻԱՅԻ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱԿԱՀԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿՆԵՐԻ ԹՇՆԱՄԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԻ ԱՄԲՈՂՋ ՇԱՐՔ ՓԱՍՏԵՐՈՎ.»:

Իբրեւ լրացուցիչ տեղեկութիւն, ըսենք որ Լոնտոնի թերթերը ամիսներ առաջ հաղորդած էին բարձրաստիճան կղերականներու «մաքրագործումը» կամ «հաշուեյարդար»ը (լիկվիդացիա), յիշելով Ազրբէջանն ու Վրաստանը եւ ուրիշ երկիրներ, բայց անտեսելով Հայաստանը: Եւ Տէյլի Թէլէկրաֆի թղթակիցը այս առթիւ կը յիշեցնէր թէ խորհրդային բարբառով «հաշուեյարդար» ընդհանրապէս կը նշանակէ գնդակահարութիւն:

Արդ, հիմա որ Երեւանի պաշտօնաթերթը ինք յատկապէս կը յիշէ Հայաստանի անունը, մանաւանդ Վաղարշապատը (Էջմիածին), ինքնին կը ծագի հետեւեալ հարցը.

— Այս հրատարակութիւնը պաշտօնական հաստատումը չէ՞ Էջմիածնի ողբերգութեան:

Կարդացողներ միայն պիտի կրնային «ոչ» պատասխանել այս հարցումին:

Անորոշ ծանօթ են խորհրդային բարքերուն, գիտեն թէ ի՛նչ ոճրային միջոցներ կը գործադրուին, խեղաթիւրելու կամ ծածկելու համար քամահելի բարբարոսութիւններ:

Եթէ երբեմն հրապարակային դատեր կը սարքուին, այդ չի նշանակեր թէ բոլոր գնդակահարութիւնները, աքսորներն ու բանտարկութիւնները կը սահմանափակուին այդ խեղկատակութիւններով:

Այս մասին հազարաւոր փաստեր կարելի էր յիշել միայն վերջին երկու տարիներու պատմութենէն: Բայց մենք պիտի ամփոփուինք միայն Հայաստանի վրայ, պատահաբար յիշելով կարգ մը պարագաներ:

Այսպէս, աւելի քան երկու տարի վերջն ալ, կարելի չեղաւ լուսաբանել Աղասի Խանջեանի «անձնասպանութեան» պարագան:

Ո՞ր եւ է դատավարութիւն տեղի ունեցա՞ւ, նախապէս որ եւ է լո՞ւր ունէ՞նք, երբ «Խ. Հայաստան» դատավարութեան մը առթիւ, միջանկեալ կը սահեցնէր հետեւեալ խօսքը.— «Ներկայումս գնդակահարուած Ն. Ստեփանեան» (նախկին գործավար):

Պաշտօնապէս հաղորդուեցա՞ւ նախկին վարչապետ Սահակ Տէր Գաբրիէլեանի, Ամատունիի, Ակոփովի, Մուղդուսիի, Գ. Շահվերդեանի, Ալաղանի, Բակունցի, Թոթովենցի, Գ. Մահարիի, Գր. Վարդանեանի, Մանուչարեանի, Ա. Եսայեանի (երեքն ալ հօկի վարիչներ) եւ դեռ ուրիշ ծանօթ եւ անծանօթ վարիչներու, գործիչներու եւ գրագէտներու սպանութեան մասին: Ամիսներ վերջը չէ՞ր որ իմացանք այդ քստմնելի լուրերը, երբեմն բերնէ բերան, յետոյ ճամբորդներու միջոցաւ, բայց ամէնէն առաջ Դաշնակցութեան ճարած աղբիւրներէն:

Եւ այսպէս բազմաթիւ պարագաներ, որոնց մէկ մասը եթէ վիճելի կը համարուի, չի նշանակեր թէ բոլորովին սուտ են, այլ պարզապէս աղբիւրներ կը պակսին:

Այսպէս նաեւ Էջմիածնի ողբերգութիւնը:

Առտու մը հեռագիրը կը հաղորդէր թէ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը յանկարծամահ եղած է: Ուրիշ տեղեկութիւն չկար, եւ մարդիկ հաւատացին:

Շատ չանցած, իրարու ետեւէ հասան չարաշուք լուրեր, բազմաթիւ ճամբորդներէ քաղուած տեղեկութիւններ, որոնք ահաւոր բաներ կը պատմէին,— Էջմիածինը թալանուած, կաթողիկոսը խեղդուած, երկու եպիսկոպոսներ եւ վարդապետ մը գնդակահարուած կամ բանտին մէջ սպաննուած եւն. եւն.:

Եւ ահա գտնուեցան փաստաբան մը,— Սո՛ւտ է...

Երկու կասկածելի եւ չափազանց ուշացած նամակներ ալ բաշխեցին եղան թէեւ տալու «Հայաստանասէր»ներուն, որոնք, ամէն այլանդակութիւն փորձեցին, մոռնալով բուն հարցը:

Արդ, «Խ. Հայաստան»ի օգոստոս 3 թուակիր յայտարարութիւնը բան մը կը խօսի՞ այդ մարդոց խելքին, չենք ըսեր խղճին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՊԱՇՏՕՆԱՊԷՍ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԻՃԱԿԻՆ ԾԱՆՐԱՑՈՒՄԸ

Էնգիւրիէն կը հեռագրեն հոկտ. 17 թուականով (Ռիւթէր).— Կառավարութեան կողմէ հրատարակուած զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ Աթաթիւրք ծանրապէս հիւանդ է:

*** Առաջին անգամ է որ Թրքական կառավարութիւնը պաշտօնապէս կը հաստատէ Աթաթիւրքի հիւանդութեան ծանրացումը: Մինչեւ հիմա կը գոհանար հերքումներով, եւ նոյնիսկ երեք ամիս դադարման դատապարտեց Թուրքերէն թերթ մը, «Թան», որ խմբագրական մը գրած էր այդ մասին: (Պոլսոյ հայերէն թերթերն ալ թարգմանած ըլլալով այդ խմբագրականը, տասնական օր դադարման դատապարտուեցան):

*** Էնկիւրիի մէջ հրատարակուած առաջին պաշտօնական տեղեկագիրը կ'ըսէ (17 հոկտեմբեր).

— «Լեարդի հիւանդութիւնը, որմէ կը տառապի հանրապետութեան նախագահը, իր բնական ընթացքին կը հետեւէր, երբ անցեալ գիշեր պատահած սաստիկ տագնապը երթալով ծանրացաւ, յառաջ բերելով մեծ տկարութիւն մը, բազկայարկի արագացում, մարսողական եւ ջղային խանգարումներ: Այս խանգարումները մասամբ նուազեցան գիշերը, մասնագէտ եւ մնայուն բժիշկներու պատուիրած դարմաններուն շնորհիւ: Հիւանդին վիճակը ծանր է միշտ, հակառակ այս առտու հաստատուած բարւոքման մը»:

Պոլսէն կը հեռագրեն թէ կառավարութեան պաշտօնական զեկոյցը ընդհանուր յուզում եւ սրբարեկութիւն պատճառեց ժողովուրդին եւ քաղաքական շրջանակներուն մէջ, ուր կը յուսային թէ Աթաթիւրք պիտի կրնայ նախագահել հանրապետութեան հաստատման 15րդ տարեդարձին տօնակատարութեան, հոկտեմբեր 29ին: Աննախընթաց պատրաստութիւններ տեսնուած են այս տօնակատարութեան համար: Նոյեմբեր 1ին ալ նախագահը պիտի բանար խորհրդարանին նստաշրջանը:

Աթաթիւրք 58 տարեկան է: Իր ամէնէն հաւանական յաջորդները կը համարուին Լոնտոնի դեսպանը՝ Գ. Ֆէթհի եւ մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք:

*** Պոլսոյ Թուրք թերթերը գոհունակութեամբ կը գանգատին թէ Սըր Րօնըլտ Սթօրս, Կիպրոսի նախկին մարզպանը, դասախօսութիւններ կը կատարէ պալքանեան մայրաքաղաքներուն մէջ, հռչակաւոր Լորընսի մասին: Այս առթիւ զարմանք կը յայտնեն, յիշեցնելով անգլիւթրքական բարեկամութիւնը եւ Լորընսի կոչելով «ամենամեծ չարագործը եւ ոճրագործը»:

Իտալիա ու կուտայ Հունգարիոյ

« Ինֆորմացիոնէ Տիփլոմաթիքա», Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը, խմբագրականով մը կը թելադրէ Հունգարիոյ յանձնել Սլովաքիոյ եւ Ռութէնիոյ այն շրջանները ուր մեծամասնութիւն կը կազմեն Հունգարները: Միեւնոյն ատեն կը յանձնարարէ հանրաքուէ կատարել այն շրջաններուն մէջ ուր մեծամասնութիւնը վիճելի կը համարուի: Թէեւ թերթը որոշ բան չըսեր Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան մասին, բայց իր առաջարկած կարգադրութիւնը եւ մանաւանդ հանրաքուէն իրականին մէջ պիտի յանգին այդ ելքին:

Այս առթիւ, թերթը կը հերքէ այն լուրերը թէ անհամաձայնութիւն կը տիրէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ, չեխօ-հունգարական վէճին կարգադրութեան մասին: «Պարզապէս տղայական են այդ մասին հրատարակուած զրոյցները: Փրակայի շահը կը պահանջէ անյապաղ փակել փոքրամասնութեանց խնդիրը... Անգամ մը որ Չեխոսլովաքիա ճշդէ իր նոր սահմանները եւ կարգադրէ բոլոր խնդիրները, Գոհեմիա կրնայ ապաւինիլ Իտալիոյ բարեկամութեան»:

Հռոմի մէջ կը կարծեն թէ մօտերս պիտի վերսկսին Հունգարիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ բանակցութիւնները որոնք ընդհատուեցան անցեալ շաբթու: Բանակցութիւններ պէտք է կատարուին Միւնիխի համաձայնութեան սկզբունքներուն վրայ, Հունգարիոյ վերադարձնելով հունգարաբնակ շրջանները:

Իտալիա միեւնոյն ատեն հաւանութիւն կը յայտնէ Հունգարիոյ զինուորական տնօրինութեանց մասին, «իբրեւ զգուշական միջոց, քանի որ Չեխոսլովաքիա տակաւին չէ ցրուած իր զօրքը, սորբազաս վիճակի մը մէջ դնելով Հունգարիան»:

*** Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Հիթլէր ալ կ'ուզէ որ հունգարական խնդիրը կարգադրուի հաշտարար միջոցներով: Պերլինի հունգարական դեսպանը այս առթիւ կը բացատրէ թէ Հունգարիոյ պահանջները աշխարհագրականութեան հանգամանք չունին, այլ կը բխին ազգագրական սկզբունքներէ եւ կը համապատասխանեն Միւնիխի համաձայնութեան:

« Այս խնդիրը պէտք է կարգադրուի 1910ի մարդահամարի հիման վրայ, — վերջինը որ կատարուեցաւ 1919էն առաջ, երբ Չեխերը սկսան ապազգայնացնել այդ շրջանները »:

Դեսպանին այս յայտարարութիւնները հրատարակուեցան հիթլէրական գլխաւոր օրկանին մէջ, բայց իրազեկներու կարծիքով, այդ չի նշանակեր թէ Գերմանիա ետ կ'առնէ իր առարկութիւնները՝ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան մասին:

ԼՕՅՏ ՃՕՐՃ, Անգլիոյ նախկին վարչապետը, հրատարակեց իր պատերազմական յուշերուն առաջին գիրքը, որ չնդալից յայտնութիւններ կը պարունակէ: Պիտի խօսինք յաջորդով:

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»Ի ՇԷՆՔԻՆ ՀՐԴԵՀԸ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 30,000 ՏՈԼԱՐ ՎՆԱՍ

(Մասնաւոր թղթակցութիւն «Յառաջ»ի)

ՊՈՍԹԸՆ, 4 հոկտեմբեր.— Սեպտեմբեր 30ի առտուն ժամը 1.30—2ի ատենները, անծանօթ պատճառով մը մեծ հրդեհ մը կը ծագի «Հայրենիք»ի շէնքին մէջ: Հրշէջները հազիւ կը յաջողին շէնքը փրկել հիմնայատակ կործանումէ:

Առտուն, երբ աշխատաւորները հասանք՝ «Հայրենիք»ի շէնքը աւերակներու մէջ գտանք: Վերնայարկը բոլորովին հրոյ ճարակ, առաջին յարկի ձեղունը քանդուած, սենեակները, ինչպէս նաեւ ներքնայարկը, ուր տպագրական մեքենաները զետեղուած են, հրշէջներու կողմէ ողողուած էին, իսկ գոյքերը խոնաւ լաթերով ծածկուած՝ զանոնք ջուրէն պաշտպանելու համար:

Այսքան միայն յայտնի է որ հրդեհը ծագած է վերնայարկէն, ուր ամբարուած էին «Հայրենիք» օրաթերթի եւ ամսագրի հաւաքածոները, ինչպէս նաեւ «Հայրենիք» տպարանի ուրիշ բազմաթիւ հրատարակութիւններ: Ցաւալի է ըսել որ անոնք մեծ մասով փճացած են եւ կարելի չէ անոնց վերարտադրութիւնը — մանաւանդ օրաթերթի հաւաքածոները, որոնցմէ միայն մէկական օրինակ կը մնայ:

Այս կորուստները «Հայրենիք» հաստատութեան համար շատ աւելի ծանր կը կշռեն քան նիւթականը որ աւելի քան 30.000 տոլարի կը հասնի:

Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի, «Հայրենիք»ի խմբագրութեան եւ վարչութեան գրասենեակները գտնուելով առաջին յարկին վրայ՝ փրկուած են կրակին անմիջական ազդեցութենէն, բայց ողողուած ըլլալով և ձեղուններու անապահովութեան պատճառով անգործածելի դարձած են: Նմանապէս գրաշարանոցը, որ նոյն յարկին վրայ կը գտնուի:

Ներքնայարկը, ուր զետեղուած են տպագրական մեքենաները, նմանապէս ջուրով ողողուած ըլլալով եւ շէնքին ընդհանուր անապահովութեան պատճառով առժամապէս անգործածելի է դարձած:

Այսպէս՝ «Հայրենիք» հաստատութիւնը որ ամբողջ 40 տարի անընդհատ ու կանոնաւորապէս գործած էր, այս մեծ հրդեհին պատճառով ենթարկուած է ժամանակաւոր անկանոնութեան մը:

Օրաթերթը մէկ-երկու օր լոյս չտեսաւ: Ամերիկեան մեծ հաստատութեան մը ազնուական աջակցութեամբ «Հայրենիք» օրաթերթը սկսաւ կանոնաւորապէս լոյս տեսնել:

Ամսագրի հոկտեմբերի թիւը, որ մէկ-երկու օրէն լոյս պիտի տեսնէր, հրդեհին պատճառով քիչ մը ուշ պիտի հրատարակուի: Վստահ ենք թէ «Հայրենիք»ներու արտասահմանի ընթերցողներն ու բաժանորդները ներողամիտ կը գտնուին այս յապաղումներուն համար, որոնք անկախ են խմբագրութեան ու վարչութեան կամքէն: Հաւանաբար մէկ-երկու շաբաթ յետաձգուի «Հայրենիք» անգլիերէն շաբաթաթերթին հրատարակութիւնը:

Ըստ խ բարեբախտութիւն մըն է այն իրողութիւնը, որ Հ. Յ. Դ. Պատգամաւորական Ժողովը բանաւոր պատճառով մը այս տարի երեք ամիս յետաձգուած ըլլալով, կը բացուի հրդեհէն ճիշդ մէկ շաբաթ վերջ: Յուսով ենք թէ մեր շրջանի այս բարձրագոյն մարմինը անհրաժեշտ կարգադրութիւնը պիտի ընէ «Հայրենիք»ի շէնքը, հետեւաբար «Հայրենիք» հաստատութիւնը աւելի լաւ պայմաններու մէջ դնելու համար:

Շէնքը եւ գոյքերը ապահովագրուած էին.— Ա. Գ.

Ծերակուտականի մը հարցապնդումը Ալեքսանտրէթի հարցի մասին արտաքին նախարարին Էնկիւրի երթալէն առաջ

Լուաը Էնֆէռիէօրի ծերակուտականը, Կիւսթավ Կոթըռօ, նամակ մը ուղղելով արտաքին նախարարին, հարցապնդում կը պահանջէ Ալէքսանտրէթի հարցին առթիւ, քանի որ նախարարը կը պատրաստուի Էնկիւրի երթալու (հաւանաբար հոկտ. 28ին):

Ահաւասիկ նամակին ամփոփումը.—

«Ով որ գիտէ Ալէքսանտրէթի նաւահանգիստին կարեւորութիւնը, Սանճաքին պատմութիւնը եւ մեր Սուրիա-Լիբանանեան հովանաւորութիւնը, ինչպէս եւ անոր տրամադրած պարտաւորութիւնները, Մօտաւոր Արեւելքի եւ ամբողջ արաբական աշխարհին մէջ յառաջ ծագած յուզումը՝ երբ հետեւանք Փրանքեւթուրք սակարկութեանց, անհրաժեշտ եւ առողջական կը համարի ուղղել լքումի քաղաքականութիւնը որ 18 ամսէ առաջ բացուեցաւ Էնկիւրիի մէջ:

Անշուշտ գիտէք թէ ինչ կ'անցնի կը դառնայ Սանճաքին մէջ, ամիսներէ ի վեր: Մեր լաւագոյն բարեկամները կը զոհուին հակառակորդներու որոնցմէ վախնալու ամէն պատճառ ունին, ինչպէս կը հաստատեն Կիլիկիոյ վայրագութիւնները եւ ամենավերջին շահատակութիւնները: «Ժողովուրդներու ազատ ինքնորոշման սկզբունքը» այժմէն իսկ յանգած է բնաջնջման խաղերու որոնց դէմ բողոքեցին Ազգերու Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները իրենք: Սուրիական դրօշը, խորհրդանշանը օրինաւոր դերիշխանութեան, տեղի տուած է օտար ազգի մը դրօշին առջեւ, ազգ մը որ կ'ուզէ «անշլուս» մը (կցում) կատարել հոն,. Հակառակ բնակիչներու ստոյգ մեծամասնութեան, դաշնագիրներու տրամադրութեանց,

(Լուծիչու շարունակութիւնը կարդա Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բ.

Ամէն տեղ մենաշնորհ կայ: Հանքային իրաւունքները պաշտպանելու համար, ինքը պետութիւնը ձեռք կ'առնէ կարգ մը ճիւղեր:

Այսպէս չէ Թուրքիոյ պարագան: Կառավարութիւնը պարզապէս առեւտուրի, շահու համար գործի ձեռնարկեց, մենաշնորհ դարձնելով ամէն ինչ, սկսեալ ծխախոտէն եւ ալքոլէն մինչեւ շաքարը, ցորենը, կաղինը, թուղթը, եւայլն:

Կարգ մը նիւթերու վրայ ուղղակի մենաշնորհ դրին: Օրինակ, օղի պատրաստելու համար, մասնաւոր գործարանները ամփոփուած են կառավարութեան ձեռքին, նախանիւթերը եւ բնականաբար վճարել ուզուած գինը: Այդ պատճառաւ, օղիին գինը կրկնապատկուեցաւ: Եւ որովհետեւ վերջին հաշուով ժողովուրդին քսակէն կ'ելլէ դրամը, կը հետեւի թէ այս ձեւով հարիւրին հարիւր համեմատութեամբ նոր տուրք մը դրուած եղաւ:

Նոյն բանը շաքարին համար: Հետ. Ֆաւլէն Պոլիս բերուած շաքարին քիլօն կ'արժէ 6 դրուշ, մէջն ըլլալով խոշոր ծախքերը — փոխադրական, մաքսային եւայլն: Մինչդեռ տարիներ շարունակ ժողովուրդը շաքարը գնեց քիլօն 50—55 դրուշի, այսինքն ինը անգամ աւելի սուղ: Երկու տարի առաջ, կառավարութիւնը ստիպուեցաւ կէս առ կէս զեղչել գինը, տեսնելով որ սպառում չկայ, բայց ինչպէս «Սօն Փօսթա» թերթը (25 Մայիս 1938) կը գրէր, Արեւելեան նահանգներուն մէջ ներկայիս ալ շաքարին քիլօն 40 դրուշի կը ծախուի:

Այս ահագին տարբերութիւնը ո՞ւր կ'երթայ: Բնականաբար պետական սնտուկը, իբրեւ անուղղակի տուրք:

Ուրիշ օրինակ մը: Մինչեւ մէկ ու կէս տարի առաջ, հացին քիլօն կը ծախուէր 5 դրշ.ի, ցորենին քիլօն 3—4 դրշ. ըլլալով: Կուսակալութիւնը անմիջապէս միջամտեց եւ Երկրագործական Դրամատան միջոցաւ գիւղացիէն գնելով ցորենը ամբարեց եւ իւրը բնական ծախով վաճառականին, ի հարկէ բարձր գիներով: Հետեւանքն այն եղաւ որ հացին գինը կրկնապատկուեցաւ, այսինքն ժողովուրդը ստիպուեցաւ քիլօ գլուխ յաւելուածական տուրք մը տալ:

Այսպէս բազմաթիւ այլ նիւթերու համար:

×

Կառավարութիւնը հնարեց նաեւ մենաշնորհի այլ ձեւ մը — սթէնտըրտիզէյշըն:

Արեւմտեան այս բացատրութիւնը որ նոյնութեամբ ընդունուած է Թուրքիոյ մէջ, յայտնապէս կը ծառայէ խաբելու միամիտները, ժողովուրդէն ծածկելու հանգամանքը արարքի մը, որուն բուն անունը զրաւում է:

Արդարեւ, համաձայն այդ դրութեան, կառավարութիւնը մէկ մէկ կեդրոնական պաշտօնատուն հաստատած է արտադրելի գլխաւոր բերքերուն համար: Օրինակ՝ կաղինի եւ թուզի վաճառականները ստիպուած են պատկանիլ պաշտօնատան ներկայացնել իրենց ապրանքները, անոր զատուիլ տալ ըստ տեսակի եւ անկէ արտօնագիր առնելէ յետոյ միայն արտածել: Անելորդ է ըսել թէ այս բոլորին համար ալ կը վճարեն:

Միւս կողմէ, կայ արտածման ընդհանուր դիւան մը՝ թուրք օֆիս, որմէ եւս պէտք է անցնին ապրանքները, անշուշտ նոր սակերու ենթարկուելու պայմանաւ:

Անդին կան կառավարական մասնաւոր հիմնարկութիւններ՝ ներքին եւ սովորական վաճառականութեան, նաւահանգիստներու պարպումի եւ բեռնաւորման աշխատութեան եւ միւս գործերուն համար: Օրինակ, դեռ վերջերս կազմուեցաւ Տէնիզ Պանք կոչուած դրամատուն մը, ծովային առեւտրական գործերով զբաղելու համար:

Փակագծի մէջ յիշենք թէ այս առթիւ զոհուեցաւ Թուրք յայտնի պատմագիր եւ երեսփոխան Սատրի Մագսուտի (ծնունդով Թաթար), պարզապէս անոր համար որ համարձակեցաւ ըսել թէ Տէնիզ Պանք թուրքերէն չէ, Տէնիզ Պանքասը ըլլալու է,— Տըկէա, սալուշ, յետադիմական կոչեցին ամէն կողմէ եւ մարդը նետեցին համալսարանի դասախօսի աթոռէն: Աքացի մըն ալ տուաւ մեր մարդը՝ Եակոբ Մարթայեանը, նոր անունով Ակոփ Տիլաչար...

×

Կացութիւնը պարզ է:

Կառավարութիւնը երեք հանգամանքով կը կթէ ժողովուրդը:

1. Իբրեւ սովորական կառավարութիւն հարիւրէն 30—33ը կը գանձէ «ուղղակի տուրք» անունին տակ:

2. Իբրեւ մենաշնորհեալ ընկերութիւն՝ անհրաժեշտ նիւթերը անհամեմատօրէն սուղ գիներով կը ծախէ հանրութեան: Օրինակ՝ 6 դրշ.նոց շաքարը 50—55ի, 100 դրշ.նոց օղին՝ 200ի եւն.: Այդ ձեւով, խոշոր համեմատութեամբ տուրք մը կը գանձէ, «անուղղակի տուրք» անուան տակ:

3. Իբրեւ խոշոր ընկերութիւն մը՝ կը կատարէ ամէն տեսակ առուտուր, ի հարկէ ուզած շահը դրպանելով:

4. Իբրեւ պետական դրամատուն՝ միջնորդչէք (քոմիսիոն) կ'առնէ բոլոր ներածումներէն եւ արտածումներէն:

Սխալ չհասկնանք: Ասիկա բոլորովին տարբեր է սովորական մաքսէն: Իբրեւ հետեւանք միջազգային տնտեսական պատերազմին, երկրէ երկիր առուտուրը կը կատարուի ոչ թէ դրամով, այլ ապրանքներու փոխանակութեամբ, կամ հաշուակցութեամբ (քլիրինկ):

Օրինակ, երբ Պոլսէն վաճառական մը 5000 ոսկիի մեքենայ բերէ Գերմանիայէն, դրամը չի ղրկեր գերման գործարանատէրին, այլ կը յանձնէ Թուրքիոյ Պետական Դրամատան:

Դարձեալ, երբ թուզ կամ կաղին ղրկէ Գերմանիա, փոխարժէքը չի կրնար ուղղակի ստանալ: Թուրք Պետական Դրամատունն է որ պիտի վճարէ իրեն, ո՞վ գիտէ քանի՞ ատենէն: Որովհետեւ, դրամատունը տարին անգամ մը — երբեմն աւելի ուշ — հաշուակցութիւն կ'ընէ գերմանական կառավարութեան հետ, եւ տարբերութիւնը կուտայ անոր կամ կը ստանայ: Այդ հաշուակցութենէն յետոյ է որ Թուրք արտածողը կ'առնէ իր դրամը, ի նաքկէ կարեւոր զեղչով մը:

Հաշուի եղած է որ այս ձեւով Պետական Դրամատունը միշտ քովը կ'ունենայ 10-20 միլիոն ոսկի պատկառելի գումար մը, զոր կրնայ ուզածին պէս շահագործել:

Հաշուեցէք այս այլազան ու բարդ ձեւերով ժողովուրդէն գանձուած գումարները, եւ արդէն կ'ունենաք հարիւրին 70ի նման անհաւատալի համեմատութիւն մը: Այսինքն ժողովրդական վաստակին հարիւրին 70ը կ'երթայ պետական սնտուկը, իբրեւ ուղղակի եւ անուղղակի տուրք:

Հիմա այլեւս պարզ է թէ կառավարութիւնը ի՞նչպէս կը գոցէ պիւտճէն եւ կանխիկ թոշակ կուտայ պաշտօնեաներուն: Երբ երկրի արտադրութեան մօտ երեք քառորդը — թերեւս ալ աւելին — կ'առնես, բնականաբար պիւտճէի բացն ալ կը գոցես, երկաթուղի ալ կը շինես: Մանաւանդ երբ այս բոլորին վրայ կուգայ աւելնալու օտար ընկերութեանց գրաւման խոշոր հասոյթը, որուն պիտի անդրադառնամ ուրիշ անգամ:

×

Հետեւանքը չէր կրնար ծանր չըլլալ:

Զրկուելով գործելու հնարաւորութենէն, բազմաթիւ ընկերութիւններ եւ վաճառատուններ փակուեցան, եւ սնանկութիւնը դարձաւ սովորական երեւոյթ: Օրինակ՝ Ավունտուքի Զատէները որոնք աւապարէզ կը կարգային հանգուցեալ Իզզանուսեանին, սնանկացան չարաչար եւ շատ ամօթալի պայմաններու մէջ: Բայց կառավարութիւնը միջամտեց եւ չթողուց որ պաշտօնապէս սնանկ հռչակուի այդ մեծ հաստատութիւնը «Վճարե՞ց» պարտքը պիտի ըսէք: Գտաք վճարողը: Պարզապէս ստիպեց պարտատէրերը որ ձայն չհանեն, դատարանի չդիմեն, հրաժարին իրենց առնելիքէն:

Եւ գոռոզ Ավունտուք Զատէները հարկադրուեցան լաչակ անցընել իրենց գլխուն, վաճառատունը փոխանցել իրենց կիներու անուան, իսկ իրենք հոն մնալով իբրեւ «պաշտօնեայ»...

Ցիշեցնեմ որ համաճարակ դարձած է այս «իգականութիւնը»: Ով որ չկարենայ կամ չուզէ վճարել պարտքը, կամացուկ մը կնոջը անուան կը փոխանցէ գործը եւ կ'ազատէ օձիքը:

×

Նոյն վախճանին ենթարկուեցաւ Ճեմիլ Զատէն, Պոլսոյ Առեւտրական սենեակի նախագահը, մարդը որ երբեմն հազարներ կը հալեցնէր իր ռուսուհիին — աղաղայ կնոջը — համար: Երկաթուղի շինեց Զոնկուլտաքի կողմերը, բայց մէջը մնաց: Եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ գնել գիծը ու կառաքնել կորուստ փրկել Ճեմիլ Զատէն, որ քայքայուած է այլապէս, սովորական առուտուրին մէջ ալ:

×

Հապա շաքարի ու գորգ անուշ պատմութիւննե՞րը:

Երկրին պէտքը ապահովելու համար, շաքարի երկու գործարաններ հաստատուեցան Ուշաքի եւ Ալփուլլուի մէջ, ազգերիկ երեսփոխաններու միջոցաւ եւ կառավարութեան դրամական մասնակցութեամբ:

Ուշաքի գործարանը կը շինուի ահագին ծախքով: Բայց ահա, ինչպէս երեք տարի առաջ կը գանգատէր «Վակրթնի» խմբագրապետ Մէհմէտ Ասըմ, երեւան կուգայ որ ջուր չկայ այդ շրջանին մէջ: Եւ հարկ կ'ըլլայ ճիշդ 75.000 ոսկիի յաւելուածական ծախք մը ընել, հեռուէն ջուր բերելու համար...

Ալփուլլուի գործարանն ալ ուրիշ փորձանքի մը հանդիպեցաւ: Երկու տարի առաջ, կառավարութիւնը դատ բացաւ ընկերութեան դէմ, ճիշդ 900 հազար ոսկի պահանջելով իբրեւ գործառնութեան տուրք:

Դատը դեռ կը շարունակուի:

Ի՞նչ եղաւ վախճանը այս հաստատութեանց եւ երրորդ շաքարի գործարանի մը: Երեքն ալ սնանկացան, եւ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ շաքար բերել տալ արտասահմանէն: Եւ որովհետեւ սկզբունք է ծածկել զայթակղութիւնը եւ պաշտպանել սնանկութիւնը, կառավարութիւնը ամբողջովին ձեռք առաւ գործը եւ հիմնեց շաքարի գործարաններու ընդհ. ընկերութիւն մը:

Բայց կ'արժէ բուն իսկ վարչապետ Ճէլալ Պայարի բերնէն լսել այս «քաղցր» պատմութեան դառն ծալքերը:

ԴԻՏ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— Ի՞նչ ունիք նորէն, մտահոգ կ'երեւաք:

— Ինչպէս մտահոգ չըլլամ՝ ամէնէն վրդովիչ բանը անստուգութիւնն է. ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը.

— Ամէնքը ինչ որ ըլլան մենք ալ ան. դուք տեղը միտք մի յոգնեցնէք:

— Միտք յոգնեցնելու խնդիր չկայ. չէ՞ք կարծեր որ ամէն հաւանականութեան առջեւ պատրաստ գտնուիլը խոհեմութիւն է, թէ համայն ազգակիցներու ճակատագիրը միացնող, վարող մէկ ճակատով ներկայացնող մարմին մը ունենալ անհրաժեշտութիւն մըն է. միթէ այսպէս լուծ ու անդեկ տատանիլը աւելի՞ լաւ է:

— Քաղաքականութի՞ւն ընել կ'ուզէք:

— Ձէք հասկնար ...

— Հապա ի՞նչ է ուզածնիդ. ազատ երկիր, տուն տեղ, գործ ունիք. անձնական կառք կրնաք ունենալ, ալ ի՞նչ կը փնտռէք:

— Միւսներն ալ ունին այդ բոլորը. բայց ատիկա պատճառ մը չըլլար որ իրենց ազգային գիտակցութիւնը կորսնցնեն, ներքին կազմակերպութեամբ չզբաղին, ընկերային պարտականութիւններէ խուսափին.

— Զուր բաներ են անոնք:

— Բայց Հայ ենք վերջապէս, ազգութիւն մը կը ներկայացնենք, մեր շուրջիններէն տարբեր համայնքի կը պատկանինք. եւ սակայն ուղղութիւն չունինք, զէկ չունինք, վերջապէս չէ՞ք զգայանար.

— Ձեմ զգայանար. ընդհակառակն կը զուարճանամ.

— Իրա՞ւ կ'ըսէք:

— Կը զուարճանամ, կ'ըսեմ ձեզի. մանաւանդ երբ ձեզի պէս խորհողներու հանդիպիմ, պատմական սխալմունքներս կը փայփայուին:

— Ձեմ հասկնար:

— Այո. ազգիս հանդէպ ունեցած հին կարեկցութիւնս կ'ամրանայ ու միտքս չի տար որ անոր երջանկութեան ասպետն եղայ, յոյսս տեսնելով, ապացուցանելով ես ինծի բոլոր ջանքերուն ամլութիւնը:

— Ձեմ կարծեր որ ատիկա հրաշալի արգիլենք մըն է.

— Ընդհակառակն:

— Հրաշալի՞ է վհատումը:

— Կը հանգստացնէ:

— Քուն կը բերէ. պէտք է պայքարինք դիմադրենք.

— Բաւ է որ միտքս հանգարտ մնայ. մնացեալը հոգս չէ:

— Ձեմ կարծեր որ լուրջ կը խօսիք:

— Ոչ. շատ ալ լուրջ չեմ խօսիր. բայց յոգնած եմ այսօր ու պատրաստ չեմ յարձակումի:

— Հանգչելու ատեն չէ, բարեկամ, վտանգը դուռը հասած է.

— Ուշադրութիւն. զամերուն մէջէն քալենք, նայեցէք, հոս sens unique է եղեր. կառքով անցած ատենս ուշադրութիւն պէտք է ընեմ. միտքը պէտք չէ դուք տեղը յոգնիլ, կը հասկնա՞ք. sens uniqueը լաւ բան է. կարգի կը մտնես. ամէն մարդ իր sens uniqueը ունի.

— Իրա՞ւ կ'ըսէք, ո՞րն է ձերինը. հետաքրքիր եմ.

— Պիֆթէկս:

×

— Էհ, աչքդ լոյս. պատերազմի վախը անհետացաւ. չունինք ատիկա:

— Որքա՞ն ատենուան համար:

— Այդ չենք գիտեր. բայց առ այժմ վտանգ չկայ:

— Եթէ այդպէս է, օգտագործել կիտանք ժամանակը, կազմակերպուինք:

— Ի՞նչ ընել կ'ուզես:

— Ի՞նչ պիտի ըլլայ մեր վիճակը. այսպէս անգլուխ, անծրագիր. ամէն անգամ տուժած ենք ատկէ եւ տակաւին կը քալենք հին ճամբաներէն, կառչած կը մնանք հինցած սկզբունքներու, փոխանակ միաձոյլ եւ միակերպ ուղղութեան մը հետեւելու: Այսօր, կա՞յ Հայ մը որ չանդրադառնայ իր վիճակին, մանաւանդ ան որ հեռուէն կամ մօտէն տեսած է արհաւիրքը, հազիւ ազատած կեղեքումներու շրջանակէն, ան որ ազատական ըմբռնումներ ունի, տառապած է ատոր համար իսկ, չկրնալով տոկալ.

— Ինչ, դո՞ւն ալ Դաշնակցական եղար.

Ա՛յ քեզի Դաշնակցութեան խօսք կ'ընէ: Միթէ ամէն Հայ անձկութեամբ չհետեւեցա՞ւ անկախութեան պատերազմին, չապրեցաւ այդ տենդոտ վիճակը, ուրանա՞նք աւանդութիւնը, քայքայե՞նք սովորութիւնները, ի՞նչ ունիս անոնց տեղը դնելու. կ'ուզես որ ամէն ինչ սրբուի՞, մաքրուի ու նորէն ծայրէ՞ն սկսուի: Հին բեկորներով պէտք է նորը շինենք:

— Ես չեմ կրնար խաղալիկ ըլլալ անոր որոշումներուն, կը հասկնա՞ս: Ո եւ է ընկերութեան մասին որոշում տալու համար պէտք է անհատը նկատի ունենալ.

— Եթէ ունիս ծրագիր մը, ապացուցէ.

— Ընկերութիւնը անհատին համար, ոչ թէ անհատը ընկերութեան, անհատն է որ կը տառապի ոչ թէ հաւաքականութիւնը, անհատն է կարեւորը, ոչ թէ ամբողջութիւնը:

— Ո՜վ քեզի ...

— Զոհել անհատը ընդհանուրին բարիքին այնքան անհեթեթ է, որքան հրդեհի պահուն զոհել վարժականները՝ ազատելու համար տունը: Բայց այս չէ խօսքը այս օրուան տաք գլուխներուն որոնք միաւորելու կը ձգտին, միջին ատարման վրայ, բոլոր մխաքիրը եւ բոլոր ուժերը

...

— Համմէ՞:

— Ոչինչ, բան մը չըսի. շատ լաւ կը խօսիս.

— Կը նայիմ որ դուն ալ համախմբ հակումներ ունիս:

— Ինչո՞ւ, ի՞նչ բան այդպէս խորհիլ կուտայ քեզի:

— Ամէնուն ուզածը ուզելով զոհ տալ, անոնց կողմը դարձած կ'ըլլաս առանց անդրադառնալու հակաֆաշիստ կը լաս: Վաղ եկուր կուսակցականութենէ — ընկերականութենէ: Ձե՞ս նկատեր որ ընկերութիւն բառին մէջ ... բիշ մը դէմ կը կազմուի.

— Իրաւունք ունիս. հիմա կաց բացատրեմ ատոր. երբ կենդանիներու պաշտպան ընկերութիւն կ'ըսեմ, երբեք մտքէս չեմ անցըներ որ մարդոց իրաւունքները պիտի պաշտպանուին:

— Ենթադրենք որ, վաղը, քու վարչական բան մարդիկդ քովէ քով գան համաձայնութիւն գոյացնեն, ... արժանի, բանաձեւեր խմբագրեն. կը կարծե՞ս որ այդ լուծին ալ ... ուղեն ենթարկուիլ. ոչ միայն ... չուզեն, այլեւ պիտի ուզեն ... բեկխանութիւնը այդ մարմինին ... ասքինը ես, ի՞նչպէս կ'ուզես որ ... գանեմ միջին ճաշակներու, համադրական գաղափարներու եւ քմահաճոյքներու ծնունդ որոշումներ, որոնք չեն կրնար պաշտպանիլ ամէնուն:

— Հասկցայ. կը բաւէ. զուն ... ծնունդ ես:

ԱՐԱՄ ԱՋՆԱՒՈՐ

ՀՐԵԱՆԵՐԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ ՄԷԿ ԴԱՐ ԱՌԱՋ

Շարլ Թասուլ Տիւվալ, 9 հոկտեմբեր 1836 Թուականով, ուրեմն մէկ դար առաջ, հետեւեալ թղթակցութիւնը կը ղրկէր Փարիզեան թերթի մը, նկարագրելով Հրեաներուն վիճակը

Հռոմի մէջ թաղ մը կայ, ուր ... օտարական կը մտնէ: Հսկայ քաղաքին մէջ կղզիացած, այս թաղը պատուարուած է մայրաքաղաքին թաղերով՝ առանց մաս կազմելու անոր: Իր շրջափակը այնպէս է շինուած ... ամրոցի կամ բանտի կը նմանի ... նելու համար թաղին մուտ ու ելքին ... փողոցներուն մէջ, հարկ է ... հսկայ կամարի մը տակէն, ուր ... ժամ կը սպասէ պաշտպան ... մը ռուբինը տեկած հրացանին ...

Հրեաներու կեթթօն կայ ... գտնուի Տեբերիոս գետին եզերքը ... Մեկուսի աշխարհ մը, որ ... ունի միայն հոս: Անոր բնակիչները հակառակ ժամանակին եւ քաղաքակրթութեան սահմանքին՝ որ կը ... ցնէ բարքերը, երբեք վայելած չեն ... մը մեղմութիւն, որովհետեւ ... ատելութեամբ իրենց երկաթէ ... բազմաբ, որու հարուածներուն ... ԺԶ. դարու կրօնական մոլեռանդութիւնը քամակը դարձուց գիրենք.

Դիւր է որ իտալական այլ քաղաքներու մէջ վերցուցին շղթաները ... րանք կը փակէին կեթթօներու ... րը, որովհետեւ ... հանները, բայց Հռոմ կը մերժէ ... այդ իրաւունքը: Աստուածէ անիծեալ,— այսպէս կ'որակուին Հրեաները Հռոմի մէջ,— անոնց արգիլուած է մտնել մարդոց մէջ եւ ... սպառօրէն: Ամէն երեկոյ՝ կը փակուին կեթթօյին դուռները, եւ անգամ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (48)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԸԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Այդ վայրը Կալկաթայի Սեւ Ծակին չափ զարշահոտ էր դարձած: Ամէն մարդ քրտինքներու մէջ մնացած էր եւ չարագործներու պէս իրար կը հրմշտկէին, աշխատելով քովս գալ եւ իրենց աչքերովը շրթունքներէս իմանալ թէ Գաղիկ երբ պիտի կրնայ հասնիլ: Նիրեմ իրենց հաւանական առաջնորդը եւ չորս պատին մէջ գտնուող միակ լաւ կեցող մարդը, որ նոր պատեհութիւն մը կը փնտռէր, մէկ կողմ քշուեցաւ ամբոխէն:

Հագուստները մեծ մասով պատռուած էին եւ ականջները միեւնոյն հարցումը լսելէն կը պայթէին: Միակ դարմանն էր պոռալ Ֆրէտին որպէսզի իր երգեհոնիկով եղանակ մը նուագէ: Յաճախ այդ կերպով անոր բազմութեան մը տրամադրութիւնը փոխելը տեսած եմ: Սակայն ենթադրելով որ նոյնիսկ մտածումս լաւ եղած ըլլար, ձեռքերը շարժելու ազատ պիտի չըլլար ան: Այդ օրուան փրկիչը Կլօրիա Վանտէրմէնը պիտի հանդիսանար:

Կլօրիան ամբոխը հրմշտկելով եւ մեծ դժուարութեամբ այդ քրտնաթոր յամառութեան մէջ բարձր կեցաւ եւ սկսաւ խօսիլ.

— Անշուշտ երկչոտներ չէք դուք:

Ամբոխը լռեց. որովհետեւ նկատի առնելիք գաղափարներ կը յայտնէր ան, եւ Կլօրիա շարունակեց.

— Գաղիկ հայրենասէր մըն է: Անիկա կը կռուի ամբողջ Հայաստանին համար: Անշուշտ պիտի չուզէիք որ չաշխատի Գաղիկը Ձէյթունի իր վտանգաւոր դիրքէն դուրս ելլէր ձեզ ազատելու համար: Պէտք է որ դուք կիներ ու այր մարդիկ, ձեր երախաներովը, զէնքերն ու ռումբերովը հետերնիդ առնելով փութաք Գաղիկին հանդիպիլ: Պէտք է աճապարէք, աճապարէք, աճապարէք անոր հանդիպիլ, կարելի եղածին չափ մօտ Ձէյթունի, որպէսզի իր պարտականութեան դիրքէն շատ չհեռացած՝ կրկին հոն դառնայ

Այս բառերուն վրայ Նիրեմ որոշեց իր ընելիքը, որովհետեւ մէկը անոր թարգմանեց խօսուածներուն իմաստը: Կլօրիան լոյսը ներմուծած էր, իրեն կը մնար շահագործել, ինչ որ կը ճանչնար իր ժողովուրդը: Ու սկսաւ բացատրել հայերէն լեզուով:

Հինգ վայրկեան վերջը ծուղակին չարերը մէկ կողմ դրուելով ժողովուրդը սանդուղներէն վար կը խուժէր, որ կը կէր ամբոխին ծանրութեան ներքեւ:

Սենեակին պարպուելէն վերջ երբ մեր երեսներուն քրտինքը կը սրբէինք, Ուիլին ձայնը առի որ Կլօրիային հետ կը խօսէր:

— Ուէլ պաշտօնի համար ձեզի ի նպաստ պիտի քուէարկեն անոնք.

— Անշուշտ. բայց ինչո՞ւ հոս կը սպասենք:

— Թալենք ուրեմն: Եթէ ձեր ձին կերած ըլլան, մեր ջորիին բեռը հոս կը ձգենք, ըսի ես: Մեզի հետ տեղաւ եկէք եւ...

— Ըսել կ'ուզէք վար իջնել ու ձիերը առնել: Ըրէք ինչ որ կրնաք ընել ամբոխին հետ: Ես կիները քիչ մը կարգի դնեմ, եթէ կարենամ. յետոյ բլուրին վրայ բաց տեղ մը լուսնի լոյսին տակ իրար կը գտնենք:

— Ձեզ հետ պիտի գամ, առաջարկեց Ուիլ: Կրնաք պէտք ունենալ...

— Ոչ, ոչ, պէտք չկայ: Կիները համեստ են: Անոնց պատուիրած է հրամաններուն հնազանդիլ: Ուրեմն գործի սկսինք, ըսաւ Կլօրիան ու խառնուեցաւ կիներու բազմութեան, որոնք բարի գալստեան աղաղակներով ողջունեցին զինքը:

— Մենք ալ երթանք ըսաւ Ուիլ:

— Անիծուի այդ աղջիկը, մրմռաց Ֆրէտ, պատին բացուածքին մէջ շփելով ծունկին ոսկորը, որ ցաւցուցած էր Կլօրիան, ամբոխին մէջ անոր վրայ կոխած ատեն: Ուէլ կին մինչեւ այժմ ինծի բախտ չէ բերած:

— Ի՞նչ կը սպասէք, գանգատաւորներ, հայտէ շարժեցէք. պոչեց ձայն մը, դուրսը մթութեան մէջ:

Ֆրէտ դժգոհ էր Ուիլէն ու Կլօրիայէն, որոնց համար կ'ըսէր, նոյնութիւնները պիտի ենթարկուին ճամբան:

— Տղաք, քա՞ր կտրած էք, ինչ է, հարցուց նոյն ծանօթ ձայնը:

— Ո՛չ, Ամերիկա, բայց ստիպուած եմ նստիլ երբ ծունկս կը ցաւի, մանաւանդ երբ մարզարքեանալու շնորհը ունիմ:

— Հը՛, օրիորդ Վանտէրմէնը կիներուն հետ մեզ սպասելէն ձանձրանայ պիտի: Ծունկի ցաւի մը պատճառով երախայ դարձեր ես:

— Ոսօ հասկցիր Ուիլ, պոռաց Ֆրէտ, կ'ուզանք բանեք:

Անսպասելի կերպով Ուիլ՝ քաշելով քաշքշելով մեզ ճամբայ հանեց: Հոն գտնուած միակ բաց տարածութեան վրայ խռնուած էին մթութեան մէջ, մարդիկ, ձիեր, կովեր, այծեր, արմտիքի պարկեր ինչպէս նաեւ յիսուն ոչխարի փոփփուշտ:

Կեցանք սպասելով օրիորդ Վանտէրմէնի եւ իր կիներուն հասնելուն, սրբազան եւ տարտամ երեւակայութեամբ համակուած: Կը լսէինք հառաչ հրացանաձգութեան ձայներ՝ որոնք երթալով կը մօտենային եւ այրող տանիքներուն բոցերը հորիզոնը կիսով կը լուսաւորէին: Ժամ մը կեցանք այսպէս: Ուիլ հարց տուաւ թէ պէտք չէ՞ արդեօք որ մեզմէ մէկը երթայ Վանտէրմէնը փնտռելու

— Ի՞նչ օգուտ կ'ելլէ ասկէ. ... տե՞ր որ իրեն կը սպասենք:

Ի վերջոյ Ֆրէտ առաջարկեց ... իլ երթայ եւ հետախուզութիւն կատարէ:

Ուիլ իր ջորիին սանձը ... յանձնելով, անտառային ... մէջէն բլուրն ի վեր ճամբայ ... Իր մեկնելէն հինգ վայրկեան ... Կլօրիան մեզ մօտ եկաւ, ... յով կիները տարբեր ... Սուդրին մէջ շփոթութիւն ... ծելու եւ շատ աղմուկ ... համար, դանդաղ առանձին ... մը մէջ առած էր եւ ... սահական ձչացին եւ ... տակցութենէն դատ ուրիշ ... մուկ չէր լսուեր: Անոնց ... զային ամենաառողջ կիները ... կը կրէին հիւանդներն ու ... րը, զրուած տեսակ մը ... ներու վրայ, որոնք ... եւ աճապարանքով շինուած ...

— Ձեր ջորին պատրաստ է օրիորդ ... բաղ եմ:

Բայց ան գլուխը շարժեց. (Շար.)

ՅՈՒՇԵՐ

Հակադրութիւն մը

Վերջերս նախագահ Ռուզվէլթ յանդուգն փորձ մը ըրաւ միջամտելու զանազան նահանգներու մէջ ծերակուտական նախնական ընտրութեանց : Ան ... յանուանէ թելադրանք ըրաւ, ... քաղաքացիները ո՛ր թեկնածուին ... պէտք է տան իրենց ձայները :

Հետեւանքը այն եղաւ, որ նախնական ընտրութեանց գրեթէ բոլորին մէջ ալ իրարու ետեւէ պարտուեցան Ռուզվէլթին նախընտրած թեկնածուները :

Բայց չի նշանակեր, ի հարկէ, որ նախագահը կորսնցուցած է իր անսահման ժողովրդականութիւնը եւ կամ իր ... չափով պակսած է Ամերիկացիներու աչքին : Ոչ : Ամերիկան ... կը յարգէ ու կը սիրէ Ռուզվէլթը ... 1932ին կամ 1936ին, երբ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ Սպիտակ տուն ղրկեց զայն :

Ռուզվէլթի թեկնածուները պարտուեցան, որովհետեւ ամերիկեան ժողովուրդը չի սիրեր, որ վերէն հրամայեն իրեն թէ որու պէտք է տայ իր քուէն, հոգ չէ թէ այդ հրամանը կամ թելադրանքը ո՛րմէ գայ.

Ժողովրդապետական կարգը եւ ... իրաւունքի կիրարկումը պարզ ... պայմանաւորութիւններ կամ առօրեայ ... գործածութիւններ չեն Ամերիկացիին համար, այլ ջիղ ու միս, ... ու արիւն : Ան ռամկավար (դեմոկրատ) է բառին ամէնէն ընդարձակ ու խորունկ առումով :

Այս դիտաւոր պատճառով ալ ան չի հանդուրժեր, որ մարդիկ վերէն պատուիրեն իրեն : Ամերիկացին կը խորշի ... ճնշումէ ու թելադրանքէ : ... բան է յարգել օրէնքը, զոր կը ... իր ընտրած ներկայացուցիչներուն ձեռամբ, ուրիշ բան է ըլլալ կարգապահ ու իշխանութեան հանդէպ յարգալից, բայց ուրիշ բան է ամէն անգամ պատրաստ ըլլալ, թէ ո՛րու պէտք է քուէ տան եւ որո՛ւն չտան :

Կը յիշեմ, որ այսպիսի համարձակ քայլ մը առաւ նաեւ նոյնքան մեծ ուրիշ նախագահ մը՝ Ուիլսըն, 1918ին ընտրական պայքարի առթին, կոչ ուղղելով երկրին որ իր քաղաքականութեան համակիր ծերակուտականներ ընտրէ .

Եւ արդիւնքը նոյնպէս եղաւ այն, ...ր Ուիլսըն կատարեալ, ջախջախիչ պարտութիւն կրեց :

Կը յիշեմ նոյնպէս, որ նախագահ Գուլիճ եւս փորձուեցաւ, Միչիգըն նահանգէն ծերակուտականի մը ընտրութեան առթիւ, իր մէկ բարեկամին վրայ կեդրոնացնել քուէարկողներու ուշադրութիւնը, եւ այս մասով ալ կոչ ուղղեց : Արդիւնքը նոյնպէս՝ ծանր պարտութիւն :

Եւ թերեւս այս է ճշմարիտ ժողովրդապետութիւնը, Ամերիկացիին ըմբռնածը : Ան կը դնէ իր ուզած, յարմար դատած անձերը յարմար պաշտօններու գլուխ, առանց ազդուելու ... կամ նախնական կամ նախախնամութենէն : Ռուզվէլթին կը քուէարկէ ու նախագահական աթոռ կը բարձրացնէ, անոր կողքին ընտրելով այնպիսի ծերակուտականներ, որոնք պիտի ընդդիմանան անոր քայլերուն :

Այս գծով կ'ընթանայ Մ. Նահանգներու մէջ քաղաքական կեանքը :

X

Այժմ՝ թեթեւ ակնարկ մը Գերմանիոյ վրայ. Ինչ կը տեսնենք այնտեղ : Ամբողջապէս հակառակ պատկեր վերինին :

Գերման ժողովուրդը կը սպասէ որ վերէն ըսեն իրեն, թէ ինչ պէտք է ընէ, վերէն հրամայեն, թէ ինչ պէտք է ուզէ ինք, վերէն թելադրեն թէ ով պէտք է վարէ իր ճակատագիրը :

Ասոր համար է, որ Ամերիկան ունի նախագահ մը — Ռուզվէլթ. Գերմանիան ունի Առաջնորդ մը— Հիթլէր :

ԱՍԱՏՈՒՐ

...որ նիկերը գրուեցան, այլեւս չեն ... մինչեւ առաւօտ, եթէ նոյնիսկ իրար ... կիթթոյին մէջ ... հրդեհ ծագի : Ոստիկանութիւնը ... առեն միայն կը միջամտէ, եթէ ... սպառնայ տարածուիլ հռովմէական թաղերը : Թող մոխիր դառնայ կիթթոն եւ ողջ-ողջ այրին Հրեաները, որո՞ւ հոգ : Հրէական ցեղին ... այս արգելափակումը առաջին անգամ սկսաւ 1556ին, Պօղոս ... ի հրամանով : Հռոմ այդ թուականէն ի վեր անխնայ կը գործադրէ այդ հրամանը, եւ Մովսէսի զաւակներէն ... իրաւունք չունի իր գլխարկին վրայէն հանելու այն դեղին քուրջը, զոր կը կրէ իբրեւ խարան, իբրեւ նշան իր հրէութեան : Նուաստացում, ... ամէն ինչ պարտաւոր է ... կարելի է ըսել թէ ոչինչ ... է իրենց, բայց միայն ողջ ... Ոչ մէկ Հրեայ կրնայ գիշերը ... կիթթոյի շրջափակէն դուրս, ոչ մէկ Հրեայ կրնայ տէր դառնալ ... Իբրեւ ապրուստի միջոց՝ ... են միայն զբաղիլ հին ... հարկատելով : Ուրիշ ոչ մէկ գործ :

Չկայ աւելի ահաւոր թշուառութիւն ... կեանքը որ կը բաբախէ հրէական ... շրջափակէն ներս : Թանի կը ... այդ բանտ-թաղին մէջ, այնքան աւելի կը սաստկանայ իրենց թշուառութիւնը : Վերջին մարդահամարը ցոյց տուաւ որ այնտեղ կ'ապրին 5600 հոգի, — իրենց գրաւած տեղին համեմատութեամբ՝ կացութիւնը 3 անգամ աւելի է հռովմէական թաղերու խտութենէն : Կը բնակին բորբոսած, փտած, աղտոտ տախտակներով շինուած ցածլիկ ու խարխուլ խրճիթներու մէջ, որոնք կը կախուին փողոցներուն վրայ, արդէն իսկ նեղ, եւ անկիւնէ անկիւն աղբիւ մը որ կը գիտնեն տարիներէ իվեր : Խրճիթներուն բակը խոնաւ է եւ մութ, տեսակ մը որջ, որու բերանը կուգան հաւաքուիլ ու նստիլ հոգի գոյն աղջիկներ՝ քիչ մը լոյս տեսնելու համար իրենց սանդուխին ծայրը, մինչ դուրսը, փողոցը, հոտած ջուրերուն մէջ, որոնք կը թարմանան միայն՝ երբ անձրեւ կուգայ, իրարու հետ կը գզուըտին յաճերը, ցնցոտիներով հազիւ ծածկած իրենց մերկութիւնը :

Հակառակ այն խոր թշուառութեան, որու մատնուած են Հրեաները, կառավարութիւնը չի մոռնար երբեք սախ պէս կեղեքել ու կեղեքել զանոնք՝ ժամանակ առ ժամանակ, — տուրք կամ տուգանք կը սահմանէ ու կը յաջողի կորզել կարեւոր գումարներ որոնց վճարման համար բաւական պիտի չգար իրենց աշխատանքի ամբողջ հասոյթը, եթէ նիւթական օգնութիւն չհասցուէր դուրսէն, որ ... տառապանքէն : Հրեաները ստիպուած են վճարել ինչ որ կը պահանջուի, նոյնիսկ օրավարձը զինուորին որ ամէն երեկոյ կը փակէ կիթթոյին դուռները՝ բանտարկելով զիրենք :

Անոնք կը հանդուրժեն այս չար կեանքին՝ առասպելական համբերութիւն մը ցոյց տալով, բայց ինչ որ զիրենք կ'ըմբոստացնէ, բուն իրենց՝ այն անգութ եւ բարբարոս ընթացքն է որ ցոյց կը տրուի հանդէպ իրենց կրօնական պաշտամունքին : Իրենց մեծագոյն մարտիրոսութիւնը կը համարին տեսնել, ամէն օր եւ ամէն ժամ, իրենց խրճիթներուն առջեւ, հսկա՛յ խաչափայտ մը, որու վրայ խաչեցեալը սպառնալից աչքերովը դիտէ զիրենք : Խաչափայտին ոտքին վրայ գրուած է լատիներէն եւ եբրայեցերէն :

« Ժողովուրդ որ դէմս կանգնած՝ անդադար կը գրգռէ կատաղութիւնս, որ զոհ կը մատուցանէ պարտէզներու մէջ եւ պաշտամունք կը կատարէ տանիքներու վրայ » :

Հրեաները ըմբոստացնող ուրիշ միջոց մը եւս,— ամէն տարի, Մեծ պահքին, շաբաթ առաւօտները, իրենց կը պարտադրուի մտիկ ընել կաթոլիկ քահանայի մը արտասանած քարոզը : Երեք հարիւր հոգի, կին, երեխայ, ծեր, պարտաւոր են երթալ եկեղեցի, մտիկ ընելու համար հրէութեան դէմ արտասանուած անէծքները : Ֆրանսական յեղափոխութեան շրջանին, վերջ դրուեցաւ այս սովորութեան, բայց 1823ին կարդինալ մը վերահաստատեց : Հրեաները նախ չուզեցին հնազանդիլ. սակայն իշխանութիւնը գրաւեց իրենց ընդդիմութիւնը ծանր տուգանքներ սահմանելով եւ բանտարկելով մեծերը : Այն առեն Հրեաները եկեղեցի կ'երթային, կը խփէին իրենց ականջները կամ կը քնանային : Օգնութեան հասաւ օրհնեալ զաւազանը, ու տակաւին այսօր եկեղեցիին դրան առջեւ կը սպասեն զաւազաններով զինուած մարդիկ, որոնք կը յարձակին Հրեաներուն վրայ եւ կ'արթնցնեն զանոնք՝ զաւազանը իջեցնելով, որպէսզի մտիկ ընեն կաթոլիկ քահանային քարոզը :

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

** Փարիզի Օփերա Քոմիքի մէջ հոկտ. 10ին տեղի ունեցաւ « Վէրթէր » օփերայի 1000րդ ներկայացումը : Ներկայ էր նաեւ Հանրապետութեան նախագահը :

** Մ. Նահանգներու բամպակի արտադրութիւնը այս տարի եղած է 12,212,000 հակ, 387,000 հակ աւելի քան անցեալ տարուան բերքը : Նոյնպէս աւելի արտադրուած են ցորենը՝ 940,229,000, դարման հացահատիկը՝ 251,771,000, եգիպտացորենը՝ 2,459,316,000, գարին՝ 1,041,577000 եւ բրինձը՝ 252,578,000 սակառ :

ՁԵՌ ՓԱՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԹՇՈՒԱՌ ՎԻՃԱԿԸ

Փրակայէն կը հեռագրեն.—

Ջօր. Նիլ Մալքոմ՝ քաղաքական փախստականներու վերատեսուչը, Ազգաժողովի կողմէ դժուարութեանց կը հանդիպի իր պաշտօնը կիրարկելու առեն :

Ան կը զբաղի երեք զանազան փախստականներով, առաջին՝ Չեխոսլովաքիոյ չեխ ու գերման փախստականները, որոնք փախած են սահմանային շրջաններէ, գերման բանակին ներս մտնելէն առաջ. երկրորդ՝ Չեխոսլովաքիոյ գերման ու աւստրիացի նախկին փախստականները, որոնք նացիներէն փախած էին եւ ապաստանած Չեխոսլովաքիա եւ այժմ չեխ կառավարութենէն հրաման ստացած են հեռանալու երկրէն. երրորդ՝ Հրեայ փախստականներ :

Այս վերջինները, որոնց թիւը 20,000ի կը հասնի, ողբալի վիճակ ունին : Շատերը բռնի քշուած են ... սպառնալիքի տակ եւ բեռնատար ինքնաշարժերու մէջ թխմուած : Ճշմարիտ չէ այն մեղադրանքը, թէ անոնք քշուած են այն շրջաններէն, ուր հանրաքուէ պիտի կատարուի, որպէսզի քուէարկեն ի նպաստ Չեխոսլովաքիոյ : Անոնք բերուած են, որովհետեւ եթէ մնային գերմանական մասերուն մէջ, պիտի արգելափակուէին կեդրոնացման կայաններու մէջ :

ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ ՍՈՒՐԻՈՅ, ԻՐԱՔԻ ԻՐԱՆԻ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄԻՋԵՒ

Էնկիւրիի «Ուլուս» թերթը կը գրէ թէ համաձայնութիւն գոյացած է Թուրքիոյ, Իրաքի, Իրանի եւ Սուրիոյ միջեւ, երկաթուղի մը շինելու համար չորս երկիրներու միջեւ :

Այս երկաթուղին պիտի սկսի Տիգրանակերտէն 9 քիլոմեթր հեռու Տիգրիս գետի ձախ եզերքէն եւ պիտի երկարի Միւսէյիբի գիւղը : Հոն երկուքի պիտի բաժնուի, մէկը դէպի հիւսիս երկարելով պիտի միանայ իրանեան գծին, իսկ երկրորդը դէպի հարաւ երկարելով պիտի միանայ Ճէզիրէի գծին :

Տիգրանակերտ - Իրան գիծը պիտի ունենայ 520 քիլոմեթր երկարութիւն, իսկ Տիգրանակերտ - Իրաք գիծը 264 քիլոմեթր :

51 միլիոն թրքական ոսկի ծախք կը նախատեսուի այս ծրագրի գործադրութեան համար :

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով :

ՄԱՄՈՒԼ

«ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ»

«Ցուսարեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (1 Հոկտ.)

— «Ունեցանք, ստեղծեցինք՝ երբեմն մեծ աղմուկով ու խոշոր ծրագիրներով՝ բազմազան ու բազմաթիւ Միութիւններ, բայց անոնցմէ շատ քիչերը ապրեցան, ու մանաւանդ շատ քիչերը գործեցին :

Այս քիչերու կարգին՝ ահա առաջին գծի վրայ կուգայ «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ» Հրատարակչականը, որ ապրեցաւ անո՛ր համար որ գործեց. եւ գործեց ամենադժուարին պայմաններու մէջ. ամենասպերախտ գետիններու վրայ : Ու այսօր, ան, այս խոնարհանուն կազմակերպութիւնը, որ հազիւ թէ կազմակերպութիւն է, կրնայ հպարտութեամբ խօսիլ իր գործի մասին : Տասը տարի գործած է ու տասը հատոր տուած է հայ ժողովուրդին. իր լաւագոյն ու տաղանդաւոր զաւակներուն գրուած ու մոռցուած գործերէն. պրպտած, գտած ու ընտրած է մեր մեծ ու արիւնոտ ճակատագրով գրագէտներու գործերէն կտորներ ու ամփոփած զանոնք շքեղ ու արդիական ճաշակով կազմուած հատորներու մէջ :

Կա՞յ աւելի դժուարին գործ քան մեր մեծ գրողներու գործերուն փրկութիւնը լքողական էջերէն. կա՞յ աւելի օգտակար գործ քան մեր երէկի կեանքը յուզող, երէկի հայ միտքը զարթնող ու հայ ոգին կազմող գրողներուն ծանօթացումը մեր նոր սերունդին. եւ վերջապէս ի՞նչ աւելի երախտագին յարգանք մեռնողներու յիշատակին, քան անոնց գործերուն ամփոփումը եւ մեր բոլորին գուրգուրանքին յանձնումը :

Հայ գրական նոր սերունդը, հետեւաբար նաեւ գրականութիւնը, խզուած էին, պատերազմին ու կոտորածներուն արիւնովը, երէկուան գրականութենէն ու գրողներէն :

Հայ մտքի զարգացման ալիքը կանգ առած էր արեան լիճերու առջեւ, ու մոռցուելու վրայ էին մեր մօտիկ անցեալը կերտող դէմքերը, մեծ մասով : Այսօր, կամուրջը նետուած կարելի է համարել, արիւնին վրայէն իսկ, շնորհիւ խումբ մը «բարեկամներու», որոնք խանդ ու հաւատք ունեցան հայ գրականութեան հանդէպ եւ նախաձեռնութեան ոգի : Ու այսօր, տասը տարի ետք, մեզ հետ են, մեր ուսումնասիրութեան առջեւ, մեր մտքի պայքարներուն եւ հոգեկան տագնապներուն ու երազանքներուն խառնուած, մեր նահատակ ու տաղանդաւոր գրագէտները, իրենց գործերովը.— Ռ. Զարդարեանը, Կիւրճեանը, Մշոյ Գեղամը, Գ. Բարսեղեանը, Արփիարը, Զոհրապը, Չէօկիւրեանը, Ա. Յարութիւնեանը, այլեւ Ե. Օտեանն ու Օհան Կարօն, որոնց ուրիշներ պիտի հետեւին :

Կատարուածը ինքնին մեծ ու գնահատելի գործ է, անմոռանալի նըպաստ՝ հայ մտքին ու ազգային ոգիին, տարագրութեան այս դժուարին տարիներուն :

Ու այսօր, «Նահատակ Գրագէտներու Բարեկամներ»ը կուգան յայտարարել մեզ, թէ որոշած են իրենց գործունէութեան շրջանակը լայնցնել :

Այսուհետեւ այս Մարմինը ոչ միայն պիտի շարունակէ իր «հիմնական նպատակը», այլեւ պիտի ջանայ «հրատարակել երիտասարդ կամ տարեց ԿԵՆԴԱՆԻ հեղինակներու գործերն եւս, պահանջին եւ իր կարելիութիւններու սահմանին մէջ» :

Ու, ոչ թէ բառերով, այլ գործով խօսելով, այս Հրատարակչականը 11 րդ հատոր մը լոյս կ'ընծայէ արտասահմանի հայ գրողներու գործերէն, «Արդի Հայ Գրականութիւն» անունով, (ժողովածու, Ա. հատոր) :

Իր անունը, այս գործէն սկսած, կը փոխէ Հրատարակչականը, դառնալով այսուհետեւ «Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ» :

Շատ տարբերութիւն չկայ այս փոփոխութեան մէջ, կրնար պահել մինչեւ իսկ «նահատակ» բառը, որովհետեւ հայ գրողը, ողջ թէ մեռած, նահատակ, կրնանք նոյն վերնագրին տակ զետեղել, հանգիստ խղճով...

Բայց, եթէ անունին մէջ տարբերութիւնը շատ չէ, գործունէութեան մէջ շատ է : Այսուհետեւ, ուրեմն, « Հայ Գրագէտներու Բարեկամներ » Հրատարակչականը պիտի ընդգրկէ ամբողջ հայ գրականութիւնը եւ բոլոր հայ գրողները, ողջ թէ մեռած ; Սրտապնդիչ, մինչեւ իսկ ոգեւորող պարագայ, որովհետեւ հայ գրականութիւնը, յանձին այս Հրատարակչականին, կրնայ տեսնել վերջապէս իր հոգածու Մարմինը, Կազմակերպութիւնը, Հայ գրականութիւնը, որ ամէնէն անտէրը եւ ամէնէն լքուածն է հայ կեանքի բոլոր միւս կալուածներէն :

Կազմակերպութիւն մը՝ այս Հրատարակչականը, որ ունի տասնամեայ արդիւնաշատ գործ, ոգեւորութիւն, հաւատք եւ փորձառութիւն, եւ որ կրնայ դառնալ համազգային, եթէ աջակցութիւն գտնէ :

Աջ ու ձախ կ'ըլլանք գործօն կազմակերպութիւն մը ճարելու կամ ստեղծելու համար, ինչ հարկ աւելորդ ճիգերու եւ նոր փորձերու, երբ կայ արդէն

Ինչո՞ւ չտալ անվերապահ աջակցութիւն. նիւթական հնարաւորութիւն— նախ նուէրներով եւ ֆոնտի մը կազմութեամբ. յետոյ՝ իր հրատարակութեանց սպառումով :

Որեւէ Հայ, որ ոգի ունի եւ սէր հայ մշակոյթին հանդէպ. որեւէ անհատ, որ կ'ուզէ Հայ մնալ եւ Հայ պահել, որքան ալ համեստ ըլլան իրենց կեանքի պայմանները, կրնան աջակցիլ, եթէ ոչ այլ կերպով, գոնէ հատոր մը գնելով :

Կրցա՞նք այսքան աննշան աջակցութիւն մը ցոյց տալ, կրցա՞նք տէր կենալ մեր նահատակներուն ու անոնց յիշատակին. մեր գրողներուն ու գործիչներուն եւ անոնց գործին, այն ատեն կրնանք հաւատքով սպասել մեր ապագային եւ լաւագոյն ճակատագրի մը» :

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈՐԱԳԻՐ, գրեց՝ Լոյս (Վահան Շահպազ) Կիլիկեան պատմուածք. Աղեքսանդրիա, 1938 : Գին 10 եգ. դահեկան : Հասցէ — 75 Rue Abdel Monein, Alexandrie (Egypte) :

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԿՕՆ

Մեր շրջանի գեղերուն մանուկները, ...օրն ալ... եթէ հոն ըլլային, արդեօք դարձեա՞լ պիտի պնդէին թէ... ... քանի մը տողով.

Դեռ քանի մը օր առաջ էր, երբ տօնի մը առթիւ շրջանի բոլոր գեղերը հաւաքուած էին Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի վանքը, իբրեւ ուխտաւորներ :

Այդ օրը, մենք՝ բոլոր գիւղերու մանուկներս հաւաքուած վանքի մեծ թթենիին մէջ, կը վիճաբանէինք Արեւի մասին :

Մեր գեղի մանուկներս կը պնդէին.

... Ձէ՛, արեւը Ախդախէն կու ... Ծակ-Քարէն ու Գայնըգուրէն ... մտնէ :

Չիմառացիները թէ.

— Ձէ՛, ան կը ծագի Նոր-Տունէն, ... կը կորսի Լեհ-Լեռնէն :

Կամնգիները թէ.

— Շիտակ է, թէ՝ արեւը Նոր-Տունէն կու գայ, բայց Ախդխու գլխէն մարը կը մտնէ :

Իսկ Բեկցիք ալ կը պնդէին.

— Արեւը Կուլուլին Քարէն կը ծնի : Եւ չիտակ ըն Կամնգցիները, թէ Ախդխին մարը կու մտնէ :

Սակայն, մեր գեղի մանուկներս այնքան յամառօրէն պնդած էինք մեր տեսակէտին վրայ, այդ օրն ալ (ուխտի օրը) իբրեւ վկայ՝ ցոյց տալով :

Ու մենք միամիտ մանուկներս, որ դուրս չէինք ելած մեր գեղէն, ամէն մէկ գիւղացիններս կ'ուզէինք անպայման համոզել միւսները, թէ արեւի ծնունդն ու մայրամուտը մինակ մեր գեղէն կը տեսնուէր չիտակ... :

Ու այդ օրը, մինչեւ ուշ ատեն, տապերուն բուռ բուռ երեւումը, մենք վիճաբանած էինք արեւի շուրջ :

Սակայն, եթէ օր մը, մեզ բոլոր գիւղերու մանուկներս բնակեցնէին Ախդըխու ամենաբարձր գագաթին վրայ, թերեւս, համոզուէինք ու ա՛լ չպնդէինք մեր տեսակէտներուն վրայ, ու տեսնէինք որ,— Արեւը Մնձուր լեռնէն կը ծնի... ու Թէճէքէն ալ մարը կը մտնէ... :

Եւ, երբ Բեկցի Նէնէին ալ հարցնէին,— որ այնքան ալ նեղուած էր ոծուքին համար ու սիրտը դանդաղած— իրենց պիտի պատասխանէր.

— Ծուռնմուլցիք դըրստ կ'ըսեն կու...

— Զի ժմնի՛ն, ճա՛մը վերնա՛ն...

Բեկցի Նէնէն, տակաւին ալիկի ցաւը ձեռքին ու եզներն ալ առջեւը, ուսերը վեր-վար նետելով ու անիծելով կամվարները, հասած էր Քոչենց տան վերեւ :

Քոչենց կալին վրայ թեղը այնքան սղտիկցած էր մէկ ժամուան մէջ, որ հազիւ մեքենայի բարձրութեամբ կ'երեւար այժմ.

Անոնց հարսները— Մայամն ու Աղաւնին— չարունակ միասին էին լեցուցած ճակտա-ճակտի : Եւ, բլրանման թեղը մէկ ժամուան մէջ անհետացուցած էին : Ցարդը մարալ լեցուած էր տանիքին վրայի իր մսանատը ծակէն, ու կրակի գոյն ցորենն ալ չեղչուած մեքենային առջեւ— փոքրիկ բլրակ մըն ալ ան :

Օղերնց Ակոն քրտնած էր ու յոգնած ալ կ'երեւար : Նստած էր քիչ անդին, տանիքը շրջապատող ցանկապատին վրայ :

Այդ միջոցին Ուսոյենց Գարեգինը կը դարձնէր մեքենան, քիչ մը հանգիստ տալու համար Ակոյին :

Երբ Բեկցի Նէնէն անցաւ իրենց քովէն պռպռալով ու անիծելով գեղին «չի ժմնողները», Ակոն կամացուկ մը տեղէն ելաւ ու Բեկցի Նէնէին առջեւը անցնելով հարցուց.

— Աս ի՞նչ է, Բեկցի Նէնէ...

— Զի ժմնի՛ն... ճա՛մը վերնա՛ն... Մարերնին բթներնին կայպէ՛, հա՛մը գնէ...

Ասիկա պատասխան մը չէր անշուշտ Ակոյի տուած հարցումին : Ան արդէն չարունակ անիծելով կը քալէր եզներուն ետեւէն : Բայց երբ Ակոն ալ այդ հարցումը տուաւ երբ թէ չգիտցողի մը նման, այս անգամ ա՛լ աւելի ինքզինքէն ելլելով անէծքի թելը երկարեց... :

Քոչենց հարսներն ալ վայրկեան մը Բեկցի Նէնէին ձեւը դիտելու համար իրենց մէջքը շտկեցին, ու թիերը կուրծքերնուն կռթնցնելով՝ շունչ մը առին :

Բեկցի Նէնէն հասած էր այժմ Գալ-Աղբիւրին վերեւ : Ու այդ տեղ դէմն ելաւ խառաչէմ տագրորդին՝ Լեւոնը :

— Հայտի տուն... ալ հերիք է հարցայ...

— Ընդի՛ն գնայ ծօ, հի՛մա կանչը (նեցուկը) գլխուդ կ'ուտես, չան նա թողած...

— Է՛, ի՞չ պիտ ըլլայ պռռալով ու անիծելով... Նա քեզի չէի՞ ըսած թը...

— Զդէ՛ խա : Ինչոք (մինչեւ) իրենց որխուլին պիտ երթամ...

— Անցի տուն գնա, հարսա : Ես ընոնք կու չինիմ առտուն (վաղը) :

Մտիկ չըրաւ տագրորդուն ու ճամբան չարունակեց անիծելով, ու տուները գտնուող գիւղացիները ցուիքները թափելով :

— Մարերնին բթներնին կայպէ՛ հա՛մը գնէ... Հօրերնուն սեւ թուղթը գայ... Աստու խըմին ռասա գան : Շանը միսը ուտին : Սեւ հողը մտնին :

X

. . Ըս աշնան... Աչքդ լուս...

Գալենց Չիմառցին— Գուրգէնին մայրը— այդ պահուն իրենց ածուքէն կուգար : Իրիկուան գովուն քիչ մը ջուր տուած էր տաքդեղի, կոտեմի, ու ուրիշ քանի մը փոքր ածուներու :

Եւ տասը վայրկեանէ ի վեր կանգ առած էր Գամամենց տան առջեւ, դողնոցին մէջ կանանչ ալիկի բնաւորը :

Անոնք,— Գալենց Չիմառցին ու Գամամենց հարսը— կեցած այնտեղ, ճամբուն վրայ, ուրկէ պիտի անցնէր Բեկցի Նէնէն, դրացի մը կծիկը կը քակէին, որ կարծես երթալով կը հասնէր փոխանակ պզտիկնալու, կարճնալու ու հատնելու... :

— ... Ըս աշնան— ըսաւ ի միջի այլոց Գալենց Չիմառցին— քու զըլխաւորդ ալ պիտ գայ, կ'ըսին, Ըստամպոլէն, է՛, ալ հերիք է, օխտը տարի է... :

Այդ միջոցին Բեկցի Նէնէն հասած էր արդէն դրացին եւ Գամամենց տան անկիւնը :

Քիչ անդին էր որ կը խօսակցէին Գալենց Չիմառցին ու Գամամենց հարս՝ Հաճիենց աղջիկը :

Բեկցի Նէնէն ձայն տուաւ.

— Աղջի Չիմա՛ռցի...

— ... :

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(10)

(Շար.)

մեր կողմէ Սուրիոյ հանդէպ եղած պարտաւորութեանց եւ մեր պատիւին: Ինչպէս եւ հակառակ մեր եւ մեր դաշնակիցներու ազգային շահերուն, որովհետեւ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ ամէնէն իրաւասու ներկայացուցիչները ընդունած եւ հաստատած են թէ Ալէքսանտրէթի երկրամասին ճակատագիրը կապուած է մեր եւ երեք ցամաքամասերու ապահովութեան :

Պարոն նախարար, թերթերը հաղորդեցին թէ Էնկիւրի պիտի երթաք, նոր դաշինքը կնքելու համար: Այս լուրը ապշեցուցիչ է մանաւանդ անոր համար որ միջազգային տագնապը կը պահանջէ պահպանել մեր դիրքերը, մեր ուժերը եւ մեր վարկը արեւելեան Միջերկրականի մէջ, Ասիոյ եւ Ափրիկէի դուռներուն առջեւ: Գիտէք որ մեր նուաստացումը՝ Սանճաքին մէջ, մաս կը կազմէ այն բոլոր նուաստացումներուն որ յառաջ եկան մեր մարզպաններու յաճախ անպաշտպանելի դիրքէն՝ հովանաւորեալ երկիրներու մէջ: Փոխանակ վերջապէս դարման տանելու այս կացութեան, ուրեմն մեր արտաքին նախարարը անձամբ դանոնք վաւերացնելու կ'երթայ... Անշուշտ պիտի հաճիք հերքել այս լուրը :

Մինչ այս մինչ այն, Ֆրանսայի ժողովուրդը եւ խորհրդարանը իրաւունք ունին լուսաբանուելու Ալէքսանտրէթի դէպքերուն մասին, գերիշխանութեան արդէն կիսովին կատարուած փոխանցումի մը հետեւանքներու մասին, քանի որ թրքական զօրամասեր գրաւած են Սանճաքը: Խնդիրը պէտք է ներկայացնել խորհրդարանին. ան միայն կրնայ, Ազգերու Դաշնակցութենէն վերջը, վաւերացնել կամ մերժել այսպիսի գործողութիւններ:

Իբրեւ նախկին ռազմիկ Սուրիոյ եւ Կիլիկիոյ Ֆրանսական զօրամասերուն, նախագահը՝ Սուրիոյ Բարեկամներու ծերակուտական խմբակցութեան, ներկայացուցիչը նահանգի մը որուն զաւակներէն շատերը մեռած են այնտեղ, մեր սահմաններուն պաշտպանութեան եւ մեր հովանաւորեալներուն ապահովութեան համար, պատիւ ունիմ կանխաւ խնդրելու ձեզմէ որ հաճիք ընդունիլ հարցապնդումի առաջարկը, զոր կ'ուղղեմ ծերակոյտի Պ. Նախագահին եւ որուն նիւթն է Ալէքսանտրէթի համաձայնութիւնը եւ մեր ընդհանուր քաղաքականութիւնը Թուրքիոյ հետ »:

4.000 ՕԴԱՆԱՒ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՄԱՐ

Իտալիա եւ Գերմանիա կը սուրան..

Օդանաւային մասնագէտ մը, Պ. Փէյռօնէ տը Թորէս, որ յառաջ Ֆրանսայի օդանաւային նախարարութեան տեսակէտներուն արտայայտիչը կը համարուի, առիթողաբար կոչ կ'ուղղէ 4000ի բարձրացնելու ռազմական օդանաւերու թիւը :

« Էնթրանսիժան »ի մէջ հրատարակուած գրութեամբ մը, Պ. տը Թորէս կը յորդորէ մոռնալ ներքին վէճերն ու փոխադարձ մեղադրանքները եւ ամբողջովին նուիրուիլ այս գործին: Իր հաշիւներուն համաձայն, Ֆրանսա 4000 ռազմական օդանաւ չինելով, պիտի կրնայ 2600ի պահեստի օդատորմիղ մը ունենալ : Եւ կը շեշտէ

.. « Որպէսզի մեր վարչապետը կարենայ հաւասարէ հաւասար խօսիլ ուրիշ կառավարութեանց պետերուն հետ, Ֆրանսան պէտք է զօրաւոր ըլլայ: Եթէ տկար մնայ, որ եւ է պարագայի մէջ պիտի չկրնայ իր ամբողջ ծանրութիւնը արժեցնել իր կնքած զինակցութեանց մէջ : 40,000,000 բնակիչներ ունեցող Ֆրանսա մը ի՞նչ կրնայ ընել 120.000,000նոց Հռոմ - Պերլին առանցքին դէմ: Պէտք է բաց աչքով նայիլ իրականութեան: Աւելորդ է պրպտել թէ ինչ թերութիւններ գործուած են անցեալին մէջ եւ ով է անոնց պատասխանատուն: Ընդհակառակն, բոլոր ջանքերը պէտք է կեդրոնանան, քաղաքականութիւնը պէտք է ճշդուի, ծրագիրները պէտք է մշակուին եւ գործադրուին »:

Յօդուածագիրը պարզելէ վերջ թէ չխտական տագնապին առթիւ երեւան եկաւ որ Ֆրանսական օդատորմիղին վիճակը նուազ գոհացուցիչ է քան շատեր կը կարծէին, կը յիշեցնէ թէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ կարգը զոհուած էոպատագինութեանց, մինչդեռ Ֆրանսայի օդային հրապարակատար ծանրաբեռնուած ըլլալով վարչական արգելիչ դրութեամբ մը, մասնաւոր ճիգ մը չէ կատարուած :

Յօդուածագիրը 7000 (եօթը հազար) կը հաշուէ Հռոմ - Պերլին առանցքին առաջնակարգ ռազմական օդանաւերը: Երկու երկիրներն ալ անհրաժեշտ վարկերը եւ հեղինակութիւնը յանձնած են իրենց գիտնականներուն, ճարտարագէտներուն եւ գործարանատէրերուն: Այս կարգադրութեան շնորհիւ, անոնց արտադրութիւնը այնքան ծաւալած է որ կը վտանգէ Ֆրանսայի ապահովութիւնը :

Պ. տը Թորէս 50.000,000 անգլ. ոսկի կը հաշուէ 4000 ռազմական օդանաւերուն շինութեան ծախքը: Աւելի զատ, անհրաժեշտ է 30,000,000 ոսկի, հօդակայան համար յաւելուածական պաշտօնեաներու կրթութիւնը եւ աշխատավարձքը, ինչպէս եւ ուրիշ ծախքեր:

Ուրիշ մասնագէտ մը, Պ. Ֆլէօրի, աշխատակից «Փարի - Սուառ»ի, կը գրէ թէ Գերմանիա 500 օդանաւ կը շինէ ամէն ամիս, կամ աւելի՝ քան Մ. Նահանգներու, Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի միացեալ արտադրութիւնը: Ցետոյ դիտել կուտայ թէ Ֆրանսական օդանաւերը շատ ետ կը մնան ոչ միայն թիւով, այլեւ արագութեան տեսակէտով, մասնաւորապէս գերմանական հետապնդիչ սաւառնակներէն որոնք ժամը 375 մղոն կը կտրեն, իսկ Ֆրանսականները՝ միայն 190 մղոն: Գերմանական ռմբաձիգ օդանաւերն ալ 250 մղոն արագութիւն ունին, իսկ Ֆրանսական ամէնէն արընթաց ռմբաձիգը՝ միայն 187 մղոն:

Երկու մասնագէտներն ալ կը պահանջեն ամբողջովին վերափոխել Ֆրանսայի օդանաւային արտադրութեան պայմանները եւ փութացնել արտադրութիւնը, զատ առնելով Գերմանիայէն եւ Իտալիայէն :

Մեկնաբանութիւնները կը շարունակուին ուրիշ թերթերու մէջ ալ : Աւելի կարեւոր յայտնութեանց կը սպասուի խորհրդարանին մէջ, երբ հարցապնդումներ կատարուին :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբը ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Հայրիկեան» սրահին մէջ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մոնմարթրի նոր մասնաճիւղի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Առողջին կրթութիւնը»

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 Ֆր.:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, նիւթ՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ԹԵՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար:

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրները: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

ԾԱԽՈՒ Է առիպողական մեկնումի պատճառով, կօշկակարի խանութ մը լաւ վիճակի մէջ: Banc finissage եւ կարի մեքենայ, 8 տարի պայմ: Գին՝ 4000 ֆրանք:

Դիմել՝ Rue Moutcalm. Paris (18e), մեթրօ Jules Joffrin:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ բացուած դատին առթիւ, ընդհ. դատախազը բացէ ի բաց ամբաստանեց Գերմանիան, իբրեւ յղացողը եւ ղեկավարը Մ. Նահանգներու մէջ սարքուած լրտեսութեան, որուն գործիքներն են չորս ամբաստանեալներ: Դատախազը յայտարարեց թէ Քարլ Շլութէրն, «Պրէմէն» շոգենաւին քաղաքական գործակալը եւ 14 ամբաստանեալներէն մէկը, որ բացակայ է, խոստովանած է ձերբակալուած լրտեսի մը թէ կրնար քրքրել գերմանական նաւերու թղթատարական պայուսակները եւ լուսանկարներ առնել խորհրդային ռազմական պատուիրակութեան պայմանագիրներու, հետեւապար եւ Խ. Միութեան սպառազինութեանց մասին : Կ'ըսուի թէ ընդհ. դատախազը ուրիշ պետութեան մը անունն ալ պիտի յիշէ, դատավարութեան ընթացքին: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, լրտեսներէն մէկը, Ռումրիխ, չարաթական յիսուն տոլար կը ստանար, իր լրտեսական գործունէութեան համար եւ ձերբակալուեցաւ երբ կը փորձէր յիսուն ամերիկեան անցագրի խնդրագիր ճարել: Այդ անցագիրները պիտի տրուէին գերման գործակալներու, որպէսզի Ռուսաստան մտնեն իբրեւ ամերիկեան հպատակ: Այս առթիւ կեղծուած է նոյնիսկ նախագահ Րուզվէլթի ստորագրութիւնը: Լրտես մը խոստովանած է թէ Գերմանիա գործակալներ ունէր Ամերիկայի օդանաւային գործարաններուն մէջ: Համպուրկի հետախուզական վարիչը գերմանածին քաղաքացիներ կը վարձէր Մ. Նահանգներուն մէջ, լրտեսութիւն կատարելու համար: «Շատեր դրամ կը ստանային, ուրիշներ կը ծառայէին իբրեւ հայրենասիրական պարտականութիւն »:

Աւելի չանդալից յայտնութեանց կը սպասուի

ԻՏԱԼԱԿԱՆ կառավարութիւնը հաւանութիւն յայտնեց Ֆրանսական նոր դեսպանին, Պ. Ֆրանսուա Փոնսէի անուանման: Դեսպանը Հռոմ կը սպասուի նոյեմբերի սկիզբը, եւ յանձնարարագիրը պիտի ներկայացնէ Վիթթօրիօ Էմմանուէլէ Գ.ի, թագաւոր Իտալիոյ եւ կայսր Եթովպիոյ: Ուրիշ խօսքով, Ֆրանսա պաշտօնապէս պիտի ճանչնայ Եթովպիոյ գրաւումը :

ԿԱՐԼ ԿԱՈՒՑԿԻ, ընկերվարական մեծ տեսաբանը եւ Կարլ Մարքսի սակաւաթիւ բարեկամներէն մէկը, մեռաւ Ամսթէրտամի մէջ: Ծնած էր Փրակա եւ 84 տարեկան էր: Պատերազմէն առաջ Գերմանիոյ ընկերվարական կուսակցութեան գլխաւոր վարիչներէն մէկն էր: Երբ հիթլէրական իշխանութիւնը հաստատուեցաւ, Կաուցկի Վիէննա գաղթեց, բայց ստիպուեցաւ հեռանալ, Աւստրիոյ կցումէն վերջը: 1919ին գիրք մը գրեց, ապացուցանելու համար թէ մեծ պատերազմին ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ Վիլհէլմ Բ.ի վրայ: Մինչեւ վերջը պայքարեցաւ համայնավարական բռնութեանց դէմ: Ցառաջիկային աւելի երկար կը խօսինք իր կեանքի եւ գործի մասին :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԷՆ կը հեռագրեն թէ քաղաքը պատերազմական վիճակ մը կը ներկայացնէ : Հոկտեմբեր 11ին փակուեցան բոլոր դուռները, բացի Եաֆայի դուռնէն: Բնակիչները իրենց տուներէն դուրս չելան եւ միայն անգլիացի պահակներ կը տեսնուէին փողոցներուն մէջ: Տանիքներու մէջ ապաստանած ըմբոստներ հրացան պարպեցին պահակներուն վրայ եւ ամբողջ գիշերը ընդհարումներ պատահեցան: 12 արաբական քաղաքներ պատիժի ենթարկուեցան, գաւառիրներ պահած ըլլալով: Խռովութիւնները կը շարունակուին ամէն կողմ :

ՉԱՆԱՋԱՆ ՉՐՈՅՑՆԵՐ կը շրջին կառավարութեան եմտական ծրագիրներու, դահլիճի քանի մը անդամներու փոփոխման եւ երեսփ. ժողովի լուծման մասին, բայց պաշտօնական լուրեր կը պակսին: — Պ. Էռիօ ճառ մը խօսելով Լիոնի մէջ, մեղադրեց համայնավար կուսակցութեան խռովայոյզ պայքարը :

Le Gérant : [illegible]

17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C Seine 276.206

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Զուիցերիա եւ Բելճիքա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 20 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ JEUDI 20 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. [redacted]

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԱՌՕՐԵԱՅ ԽՕՍՔ

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ ՍՏԻՊՈՂԱԿԱՆ

Այս հատուածը զոր երէկ արտատպեր էինք «Խ. Հայաստան»էն (3 օգոստոս 1938), տուն կուտայ այսպէս վրդովիչ խորհրդածութեանց :

Այսպէս, կը հաստատէ թէ ծանրակշիռ գործողութիւններ կատարուած են «Հայաստանի առանձին շրջաններում — Վաղարշապատ, Կալինինօ, Երեւան»: Բուն իսկ Երեւանի պաշտօնաթերթին խօսքերը գործածելով, «լիկվիդացիայի ենթարկուած են հակասովետական հակայեղափոխական Դաշնակցական խմբակներ»:

Երէկ բացատրեցինք թէ ինչ կը նշանակէ «լիկվիդացիա» (ջախջախում), բոլշեւիկեան բառարանին մէջ:

Եթէ որ եւ է լուր հասած չըլլար Էջմիածնի ողբերգութեան մասին, կարելի էր այս հրատարակութիւնը կարդալ եւ անցնիլ, իբրեւ ձուլածոյ բացատրութիւն մը :

Բայց, Խորէն կաթողիկոսի եւ ուրիշ կղերականներու սպանութեան մանրամասնութիւնները եւ ուրիշ պարագաներ այդ մխիթարութիւնէն ալ կը զրկեն մեզ: Եւ նմանօրինակ անհամար դէպքերու վրայ հիմնուելով, տրամաբանօրէն կը հետեւի թէ իսկապէս արիւնոտ «լիկվիդացիա» մը կատարուած է, անցեալ ապրիլին, Էջմիածնի մէջ: Նոյնքան խորհրդաւոր եւ քստմնելի պարագաներու տակ, ինչպէս 1936ին եւ 1937ին, բազմաթիւ զոհերով, որոնց բոլոր անունները չեն ճշդուած տակաւին :

Կը կարծենք թէ այս պարագան, գոնէ «Խ. Հայաստան»ի վկայութիւնը բաւական են սթափեցնելու քնացողներն ու քնամոլները, ո՛ւր որ ալ գտնուին եւ ի՛նչ հոսանքի ալ պատկանին :

Ի՞նչ օգուտ օրօրներէն, երբ կոպիտ իրականութիւնը ուրիշ բան կ՛ըսէ, մէկը միւսէն վրդովիչ փաստերով:

Ըսած ենք եւ նորէն կը յիշեցնենք,— ժամանակն է որ հաւաքական եւ վճռական փորձ մը կատարուի, վերջնապէս յուսաբանելու, ստուգելու համար Հայաստանի անցուդարձը, մանաւանդ վերջին երկու տարիներու ահաւոր ողբերգութիւնը :

Գիտենք որ գրեթէ անյաղթելի դժուարութիւններ կը ցցուին այս ճամբուն վրայ, իբրեւ հետեւանք խորհրդային իշխանութեան հաստատած կարգուսարքին: Եւ սակայն, «տեսանք եւ լուսանք»ը բացարձակութիւն չէ, եթէ իսկապէս ունինք այդպիսի բան մը մեր միակ Հայաստանին հանդէպ:

Սպասելը եւ յուսալն ալ ունին սահմաններ, մանաւանդ երբ հարցը կը վերաբերի հայրենիքի մը ճակատագրին: Իսկ սպասելու եւ յուսալու այն «իմաստութիւնը» որ կը տիրէ Արտասահմանի կարգ մը շրջանակներուն մէջ, պարզապէս ծնրացած, պղծելու անընդունակ եւ անխիղճ հոգեբանութիւն մը կը մատնէ: Պիրք մը, որ երբեք չի համապատասխաներ ոչ հայրենասիրութեան, ոչ ալ տարրական պարտաճանաչութեան :

Այս հարցին հետ կապուած է, նաեւ, աւելի հիմնական խնդիր մը,— յարաբերութեանց վերահաստատումը Երեւանի հետ :

Հայաստանի ամէնէն յատուկ բարեկամներն ալ սկսած են ողբալ, դրաւորապէս, թէ ոչ նամակ, ոչ թերթ, ոչ ալ գիրքեր կը ստանան, մէկուկէս տարիէ ի վեր: Նոյնիսկ Հրաչ մոլորակի ալ իր մօտ կը գտնեն քան Երեւանը :

Արդ, բաւակա՞ն է ողբը, իբրեւ արտայայտիչ գիտակցութեան եւ հայրենասիրութեան: Քանի մը հարիւր հոգի չենք արտասահմանի մէջ, այլ հարիւր հազարներ, — 7-800.000, որ կը տապլկին անորոշութեան մէջ:

Որո՞ւ կ՛իյնայ կարելին փորձել, այս մթութիւնը պարզելու եւ կապերը վերահաստատելու համար: Տարի մըն ալ այսպէս, եւ այն ատեն միայն անուններ մնացած պիտի ըլլան միտքերու մէջ, Հայաստանի «լուսապայծառ իրականութենէն »:

Այս մտահոգութիւնը մեքենաբար կը յանգի նոյն չարաբաստիկ հարցումին,— ունի՞նք ընդհանուր ղեկավարութիւն մը, որ իրաւասու ըլլար այդպիսի փորձի մը ձեռնարկելու :

Պարզ է-որ չունինք: Արդ, ներելի՞ է որ այսպէս ալ մնանք, անդէկ եւ անգլուխ :

Եթէ նոյնիսկ ճակատագրուած ըլլար որ Մոսկուան կամ Երեւանը շարունակեն արհամարհել Հայկական Արտասահմանը, եւ բարեպաշտներ Էջմիածնի օրհնութենէն անգամ զրկուին, աւելի ստիպողական չէ՞ գտնա՞լ ընդհանուր ղեկավարութեան իրականացումը :

Չենք ուզեր տագնապը գտնալ, յիշելով այն բազմազան հոգերը որ կը ծանրանան Արտասահմանի վրայ, իր իսկ ինքնապաշտպանութեան համար :

Չենք խօսիր նաեւ քաղաքական գործունէութեան մասին, այն վստահութեամբ թէ գոնէ քաղաքական կուսակցութիւնները ի վերջոյ ելք մը պիտի գտնեն, դիւրացնելով գործակցութիւնը:

Հարցը այն է որ, միայն քաղաքական կուսակցութեանց հաւանական գործակցութիւնը բաւական չէ, դիմաւորելու համար անհուն բարդ հոգեր :

Այսպէս կոչուած անկախներն ու չէզոքներն ալ, եւ մանաւանդ շրջանաւարտները պարտաւոր են որոճալ իրենց կարգին, եւ ամբողջ հարթել, բոլոր տրամադրելի ուժերը համախմբելու եւ բաղձանքները իրականութեան վերածելու համար :

Իսկ այս հոգը ամէնէն առաջ կ՛իյնայ Փարիզի վրայ:

Մենք պատրանքներ չենք սնուցաներ Լոյս - Քաղաքին հայկական բովանդակութեան մասին: Բայց, Փարիզի անունը անուշ կը հնչէ միշտ, նոյնիսկ արեւելեան գաղութներուն մէջ: Ուրեմն որ եւ է յուսատու ազդանշան՝ այս քաղաքէն, կրնայ կազդուրիչ ազդեցութիւն գործել, ներկայ պարագաներուն մէջ :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ԱՌՈՂՋԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

Բժիշկները եւ նախարարները կը հսկեն գիշեր ցերեկ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտ. 18 թուականով.—

Այսօր հրատարակուած բժշկական տեղեկագիրը կ՛ըսէ թէ Աթաթիւրք աւելի լաւ անցուց գիշերը: Նշանակելի փոփոխութիւն չկայ ընդհանուր վիճակին մէջ:

Վարչապետ Ճէլալ Պայար եւ ուրիշ նախարարներ Պոլիս եկան, հիւանդին մօտ գտնուելու համար: Ութ բժիշկներ, երեք մասնագէտներ եւ հինգ օգնականներ շարունակ կը հսկեն անոր վրայ: Նախագահը կը տառապի լեարդի պնդացումէ, որ հետեւանք է ալքոլամոլութեան :

*** Արաբական թերթերը կը գրեն թէ առենէ մը ի վեր բժիշկները մասնաւոր գործողութեամբ ջուր կը հանեն Աթաթիւրքի կողերէն: Շատոնց պատուիրած էին դուրս չելլել, Պոլսէն ենկիւրի չերթալ եւ ոգելից ըմպելի չգործածել բացարձակապէս :

*** Իրիկուան դէմ հրատարակուած բժշկական տեղեկագիր մը կ՛ըսէ թէ հիւանդին վիճակը ծանրացած է :

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՊԱՇԱՐԵՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Զինուորական գործողութիւններ ամբողջ Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ անգլիական զօրքը վճռական գործողութեան մը ձեռնարկած է, վերահաստատելու համար հօգատար իշխանութեան տիրապետութիւնը: Գործողութեանց գլխաւոր կեդրոնը կը կազմէ Երուսաղէմը, ուր ծանր ընդհարումներ կը սպասուին անգլիական զօրքին եւ Արաբներուն միջեւ: Հոկտ. 18ին Երուսաղէմի հին քաղաքամասը, որ տակաւին Արաբներուն ձեռքն է, պաշարուեցաւ 2000 անգլիացի զինուորներու կողմէ, մինչ զրահապատ կառքեր հսկողութիւն կը կատարէին քաղաքին շրջակաները: Օդանաւեր սաւառնեցան գործողութեանց կեդրոնին վերեւ, եւ գնդացիրներ տեղաւորուեցան ռազմագիտական կէտերուն վրայ: Սահմանագլուխները փակուեցան եւ զինուորական վարչութիւն հռչակուեցաւ Երուսաղէմի, ինչպէս եւ ուրիշ գլխաւոր քաղաքներու մէջ: Զինուորները հրաման ստացած են առանց ազդարարութեան սպաննել ով որ տունէն դուրս կ՛ելլէ ժամը 11էն 5:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԹԱՂԵՐՆ ԱԼ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԻՆ

Կը կարծուի թէ Երուսաղէմի պաշարումը պիտի տեւէ քանի մը օր, որովհետեւ Արաբները մեծաքանակ զէնք եւ ռազմանիւթ ամբարած են քաղաքին մէջ: Քաղաքէն դուրս եղած ապստամբները անդադար կը գործեն, հրացաններ եւ ռմբաձիգներ փոխադրելով պատերն ի վար, պարաններու միջոցաւ :

Երեքշաբթի օրն ի բուն հրացանները եւ գնդացիրները կրակ կը տեղային հին քաղաքամասին մէջ, ինչ որ կը նշանակէ թէ ընդհարումներն սկսած են: Նոր քաղաքին մէջ միջոցներ ձեռք առնուած են, պաշտպանելու համար Հրէական եւ հայկական թաղերը: Փողոցները խճողուած են զրահապատ կառքերով եւ սաղաւարտակիր զինուորներով, որոնք սուիններ անցուցած են իրենց հրացաններուն :

Հակառակ զինուորական իշխանութեան ձեռք առած միջոցներուն, Հրեաներուն դէմ յարձակումները կը շարունակուին Երուսաղէմի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ: Ապստամբները կրակ բացին պահակախումբի մը վրայ, կառավարական շէնքի մը տանիքէն:

Արաբները յաջողեցան ճեղքեր բանալ Երուսաղէմի մեծ մզկիթի թաղին պարիսպներուն վրայ, բայց Անգլիացիները անմիջապէս փակեցին զանոնք, քարերով եւ շաղախով: Ապստամբները ծանօթ են հին քաղաքամասին ստորերկրեայ անցքերուն, եւ միշտ կ՛երթան կուգան, հակառակ անգլիացի զինուորներու հսկողութեան: Զէնք ալ կը փոխադրեն այդ անցքերուն միջոցաւ :

Ապստամբ հրամանատարութիւնը յանձնարարած է Արաբներուն՝ միայն մոմ եւ քարիւղի լամբարներ գործածել լուսաւորութեան համար, դիտել տալով թէ ելեկտրականութեան համար ծախսուած ամբողջ դրամը Հրեաներուն գրպանը կը մտնէ: Ելեկտրականութեան դէմ պոյքոթ հրատարակած են հետեւեալ քաղաքները.— Հայֆա, Եաֆա, Ակրա, Նազարէթ, Նաբլուս, Թուլքարէմ, Տիբերիա եւն. :

*** Մեծ մուֆթիին երկու պատուիրակները Պաղեստինէն ճամբայ ելան դէպի Մ. Նահանգները, քարոզութիւններ կատարելու համար ի նպաստ արաբական շարժման :

Պաղեստինի պաշտպանութեան իրաւական կոմիտէն հեռագիր մը ուղղեց նախագահ Րուզվէլթի, բողոքելով ամերիկեան միջամտութեան դէմ: Նոյն կազմակերպութեան Սուրիոյ կոմիտէն ալ բողոքագիր մը ուղղեց, Դամասկոսի ամերիկեան հիւպատոսին միջոցաւ: Բողոքագիրը կ՛ըսէ.— «Ամերիկա մինչեւ հիմա հետեւած է քաղաքականութեան մը որ կը պաշտպանէ ազգային իրաւունքները: Կը յուսանք թէ պիտի չլքէ Արաբները, աջակցելով որ եւ է փորձի որ կրնայ զանոնք զրկել իրենց իրաւունքներէն, ի նպաստ օտարականներու »:

Ամբողջ արաբական մամուլը բարձրաձայն կը բողոքէ որ Մ.

(Շարունակութիւնը երկրորդ էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՐ, ԱՐԲ ԵՒ ՃԱՌԷ

— Ինչո՞վ զբաղած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Աշխարհի սպառնացու, ձայն - ծպտուն չհանեց:

Այս հարցումը կը շրջի բերնէ բերան, եւ երկիրէ երկիր:

Անոնք որ տակաւին կը հաւատան Ազգաժողովին, բնականաբար առիթ չեն փախցներ, ջուրին երեսը հանելու համար զայն :

Իսկ ուրիշներ շատոնց յուսահատած ըլլալով, անընդհատ պրպտումներ կը կատարեն, նոր փաստեր կը ցարեն, ապացուցանելու համար թէ այդ «Երեւելեաց ժողով»ն ալ տեսակ մը հարստահարիչ մեքենայ է: Անշուշտ արդիական եւ ազնուական :

Այստեղ, Փարիզի մէջ, եւրոպական կը ծաւալի եւ կը զօրանայ պայքարը՝ Ազգերու Դաշնակցութեան դէմ :

Անգլիոյ մէջ, որ այդ հաստատութեան մայր - ստնտուն կը համարուէր, վարչապետը ինք հրապարակաւ պատռեց վարագոյրը, փարելով զէն ու զրահին եւ զաղտնի դիւանագիտութեան :

Իսկապէս, Ազգաժողովը ո՞ր տագնապալի խնդիրը կրցաւ լուծել, վերջին տարիներու ընթացքին :

Իրականութիւն չէ՞ որ ան իր պատիւն իսկ չկրցաւ պաշտպանել Ալէքսանտրէթի հարցին մէջ, եւ կանչելով իր ներկայացուցիչները :

Ա՛լ չյիշենք Եթովպիան, Չեխոսլովաքիան, Չինաստանը կամ Սպանիան:

Բայց արդարութիւնը կը պահանջէ Ազգաժողովին այժմ անիծողներն ալ յիշել :

Առաջին արժանիք՝ ան փառաւորապէս կը վայելցնէ իր չէզոքութիւնը, անանման պալատ մը մինչեւ ազնուականական պաշտօնէութիւնը :

Երկրորդ, հաստատուած ըլլալով Ժընեւի գեղածիծաղ ափերուն վրայ, լայն պատեհութիւն կ՛ընծայէ բազմաթիւ նախարարներու, դեսպաններու, խորհրդականներու, մասնագէտներու, մինչեւ անգամ վարչապետներու՝ հաճոյալի արձակուրդ վայելելու տարին քանի մը անգամ .

Երրորդ՝ իր պաշտօնեաներուն կը վճարէ այնպիսի թոշակներ որոնք երազ կը թուին շատ մը պետութեանց նախարարներուն :

Այսպէս, պաշտօնական տեղեկագրի մը համաձայն, Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին տարեկան թոշակն է 765,000 ֆր. ֆրանք, 425 հազար ֆրանք ալ՝ ներկայացուցչական ծախք :

Օգնական քարտուղարները կը ստանան 510,000 ֆրանք թոշակ եւ 212,000 ֆրանք ներկայացուցչական ծախք :

Բաժնի մը վարիչը կը ստանայ 450 հազար կամ 209,000 ֆրանք :

Դատական խորհրդական մը՝ 510000 ֆրանք;

Բարապանապետը՝ 76,000:

Հեռաձայնի պաշտօնեայ մը՝ (կին) 50,000. Մեքենագրուհի մը՝ 83,000 : Անգլիացի թարգման մը՝ 218,000, խմբագիր մը՝ 213,000, դիւանապահ մը՝ 110,000, գծագրիչ մը՝ 76,000 ֆրանք [illegible]

Ուրեմն, կեր, արբ եւ ուրախ լեր: Ճառէ եւ թող ազգը վճարէ, մնացեալը ձգելով Աստուծոյ կամ սատանային :

Վ.ԱՀԷ

ՀԱՅ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Շրջանը լրացուցած զինուոր մը, Ց. Ա. ձեռնհաս իշխանութեան դիմելով, հետեւեալ տեղեկութիւնները քաղած է.

— Ներկայիս սեղանի վրայ ունինք 2000 հպատակութեան խնդրագիրներ հայ երիտասարդներէ որ կը ծառայեն զօրանոցներու մէջ: Միայն 500ին թղթածրարները պատրաստ են: Կը յուսանք մինչեւ մէկ ամիս լրացնել բոլոր գործողութիւնները : Անհրաժեշտ է տեղեկութիւններ ստանալ երկու պաշտօնատուներէ՝ պատերազմական նախարարութենէն եւ ոստիկանական վերատեսչութենէն: Ասոր համար է որ յապաղումներ կը պատահին: Հպատակութեան կրաքաշխիր թուղթի համար 150 ֆրանքի ծախք մը կը նախատեսուի: Անոնք որ իրենց հասցէն փոխած են, պէտք է դատական նախարարութեան հաղորդեն պարզ նամակով մը :

Օրուան զրոյցները եւ ճշմարիտը

Թերթերը կը շարունակեն զանազան զրոյցներ արձանագրել, կառավարութեան դիտաւորութեանց մասին: Ձախակողմեան հրատարակութիւնները այն տպաւորութիւնը կը ձգեն թէ Պ. Տալատիէ որոշած է լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել: Պաշտօնական շրջանակներու հերքումները ձեւական կը համարուին :

Միւս կողմէ, կ՛ըսուի թէ կառավարութիւնը կը խորհի երկու նոր նախարարութիւններ հաստատել, մէկը՝ տնտեսագիտութեանց, միւսը՝ գանձային, որ պիտի յանձնուին մասնագէտներու :

Ամէն պարագայի մէջ, կացութիւնը անորոշ է տակաւին, եւ կառավարութիւնը զբաղած է նոր հրամանագիր - օրէնքներու խմբագրութեամբ: Կարգ մը աջակողմեան թերթեր ալ վճռուած կը նկատեն երեսփ. ժողովին լուծումը :

Ֆրանսայի մտահոգութիւնները չեխական ամրութեանց զրաւման առթիւ

Ծերակուտական Պ. Սէլիէ նամակ մը ուղղելով վարչապետ Պ. Տալատիէի, հետեւեալ հարցերը կուտայ -

1. Չեխոսլովաքիոյ ամրութիւնները յանձնուեցան Գերմանիոյ: Ասոնք Մաժինոյի գծին հիման վրայ շինուած էին: Ասոնց յանձնումով Գերմանիա ծանօթացաւ մեր ամրութեանց զինուորական գաղտնիքին: Ասիկա ծանր վտանգ մը չէ՞ կազմեր Ֆրանսայի ապահովութեան համար :

2. Ի՞նչքան քանակութեամբ ռազմանիւթ յանձնուեցաւ անցած վիճակի մէջ:

3. Յանձնուած ամրութիւններէն ու ռազմանիւթէն ո՞րքանը շինուած էր Ֆրանսայի կողմէ չեխոսլովաք կառավարութեան տրամադրուած վարկերով :

4. Ֆրանսական քաղաքացիները ի՞նչքան դրամ զոհած եղան, այսպէս միջոցներ հայթայթելով իրենց իսկ դէմ յարձակումի մը համար :

5. Ի՞նչու համար Միւնիխի համաձայնութիւնը պայման չդրաւ, որ Գերմանիա վճարում ընէ այս ամրութեանց ու ռազմամթերքին համար, որոնք իր պատերազմական պատրաստութեանց պիտի ծառայեն :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ

(Գ. եւ վերջին մաս)

Անցեալ Մայիս 28ին, պիւտճէի քըն-նութեան առթիւ, վարչապետ Ճէլալ Պայար խորհրդարանին պարզեց շա-քարի ճարտարարուեստին վիճակը, իբրեւ պատասխան եղած քննադատու-թեանց:

Դժբախտաբար՝ Թուրք թերթերը չեն հաղորդեր այդ քննադատութիւ-նը, այլ միայն կ'ըսեն թէ վարչապե-տը պատասխանեց «առաջ քշուած կարգ մը խորհրդածութեանց»: Այն-պէս որ մեզի կը մնայ պատասխանէն հետեւցնել հարցումին բնոյթը:

Իր պատասխանին մէջ, Ճէլալ Պա-յար կ'ըսէ ի մէջ այլոց.

Նախապէս, ճակնդեղի գինը շատ ձեռնտու էր, բաղդատմամբ միւս բեր-քերուն, օրինակ ցորենին: Նոյնիսկ կարելի է ըսել թէ ամէնէն լաւ գինով ծախուած բերքերէն մէկն էր: Բայց վերջերս բարձրացան մեր երկրագոր-ծական բերքերուն գինները եւ ճակն-դեղի մշակութիւնը առաջուան պէս գրաւիչ չմնաց: Ասոր վրայ, շաքարի ընկերութիւնը կանգ առաւ եւ քննու-թեան ձեռնարկեց (Ճումհուրիէթ, 19 Մայիս 1938):

Շեշտելէ յետոյ թէ դուրսէն շաքա-րի ներածումը գետ պիտի շարունակ-ուի, որքան ալ «անբաղձալի» ըլլայ ասիկա, վարչապետը կ'աւելցնէ.

Հարկ է նոր մեծ գործարաններ հիմ-նել երկրին զանազան կողմերը, ԵՐԲ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐ ԴՐԱՄԱ-ԳԼՈՒԽ ԳՏՆԷ ԵՒ ՏԵՍՆԷ ԹԷ ԱՊԱ-ՀՈՎ Է ԴՐԱԾ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ: Կա-ռավարութիւնը օգնութիւն խոստա-ցած է ընկերութեան:

Թարգմանեցէք վարչապետին խօս-քերը եւ արդէն կ'ունենաք շաքարի ճարտարարուեստին պատմութիւնը:

Զկարենալով համգուրժել ծանր տուրքերուն, միւս կողմէ տեսնելով որ ընկերութիւնը (հասկցէք կառավա-րութիւնը) շատ քիչ գին կուտայ բեր-քին, գիւղացիները տեսակ մը պոյքոթ ըրին եւ դադրեցուցին ճակնդեղի մը-շակութիւնը:

Անկէ զատ, ընկերութիւնն ալ չկր-ցաւ դարձել, դարձեալ ծանր տուրքե-րուն պատճառով: Եւ արդիւնքն այն եղաւ որ ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ ՓԱԿՈՒԵ-ՑԱՆ, այսինքն ՍՆԱՆԿԱՑԱՆ, եւ հարկ եղաւ Ճավայէն կամ ուրիշ տեղերէ շաքար բերել:

Զենք գիտեր քանակը, բայց վար-չապետին ճառէն կ'իմանանք թէ ԱՄ-ԲՈՂՋ ԴՐԱՄԱԳԼՈՒԽԸ ՀԱԼԱԾ է, եւ հարկ է ոչ միայն նոր դրամագլուխ գտնել, այլեւ համոզուիլ որ ՆՈՐՆ ԱԼ ԶՊԻՏԻ ՀԱԼԻ: Տարբեր իմաստ չունի «ապահովութեան մէջ է դրուած դրա-մագլուխը» խօսքը:

Ուրեմն, ընկերութիւնը նոր դրամա-գլուխ պիտի գտնէ, կառավարութիւ-նը պիտի օգնէ եւ նոր մեծ գործարան-ներ պիտի բացուին:

Բոլորը պայմանի, ինչպէս կը տես-նէք: Իսկ ներկան այն է որ, երկու տարիէ ի վեր փակուած են գործա-րանները, Աստուած գիտէ թէ ե՛րբ պիտի բացուին, շաքարն ալ երկու տարիէ ի վեր արտասահմանէն կու-գայ...

∴

Երբ ամէնէն «բաղդորոգործին պատ-մութիւնը այնքան դառն է, կրնաք ե-րեւակայել մնացեալ ձեռնարկներուն վիճակը: Բոլո՛րը, բոլորը բաց ու-նին, որովհետեւ պետական են, պաշ-տօնէի հոգատարութեամբ կը կառա-վարուին, ահագին աւելորդ ծախքեր կ'ընեն: Օրինակ՝ ամէն հաստատու-թեան մէջ պէտք է գտնուին անպայ-ման ընդհ. տնօրէն, ընդհ. տնօրէ-նի փոխանորդ, ճիւղերու տնօրէններ, ասոնց փոխանորդներ, քննիչներ եւ փոխանորդներ, ընդհ. հաշուակալ եւ փոխանորդներ, եւն., եւն.: Ամբողջ բանակ մը՝ պարարտ թոշակներով, երբ մէկ քառորդովը կարելի էր վա-րել գործը:

Այս պայմաններուն տակ, բնակա-նաբար չահաւէտ չըլլար ձեռնարկը եւ վնաս կ'ընէ, ի վերջոյ սնանկութեան հասնելու համար:

×

Տեսնելով որ տնտեսութիւնը հի-ւանդ է, Իսմէթ փաշա Եւրոպայէն բերաւ միջազգային համբաւի տէր մասնագէտներ,— Գերման, Ֆրանսա-ցի, Իտալացի եւն.: Բոլորն ալ այն եզրակացութեան եկան թէ կացու-թիւնը տագնապալի է եւ արմատական բարենորոգութեան կը կարօտի: Իսկ ամէնէն յատկանշական ախտաճանա-չումը ըրաւ Ֆրանսացի Ռիսթ, Պանք տը Ֆրանսի հաշտակաւոր փորձագէտը:

Երկար ու բարակ քննելէ յետոյ հաշուեկշիռները եւ նիւթական գոր-ծերը, Ռիսթ ըսած է.

— «Mais vous etes en faillite depuis longtemps et vous n'en apercevez pas» (բայց դուք սնանկացած էք երկար ա-տենէ ի վեր եւ չէք նշմարեր ասի-կա...):

Ֆրանսացի մասնագէտը ճամբու դրուեցաւ հեգնանքով, բայց յետա-գայ տարիները եկան կատարելապէս իրաւունք տալու անոր: Բոլոր տուր-քերը որ դրուեցան անկէ յետոյ, օ-գուտ չունեցան եւ տնտեսութիւնը տարուէ տարի քայքայուեցաւ, ստի-պելով կառավարութիւնը որ գործա-նութեան տուրքին ենթարկէ նոյնիսկ թաչունի վաճառք չինողները...

Եւ եթէ տագնապը չի պայթիր, պատճառը վերագրելու է կառավա-րական ամուր սեղմումներուն: Օրի-նակ, հռչակաւոր Իշ Պանքասը շա-տոնց հայհոյուած է դրամագլուխը եւ «պարզապէս կ'ապրի վարկով, պետա-կան աջակցութեամբ: Եթէ վաղը ժո-ղովուրդը հոն պահանջէ իր յանձնած աւանդ գումարները, դրամատունը կը գոցէ դուռները:

×

Գաղափար կազմելու համար տի-րող զարհուրելի թշուառութեան մա-սին, հարկ չկայ երթալու մինչեւ հե-ռաւոր գիւղերը եւ տեսնելու թէ ինչ-պէս գիւղացին գրեթէ ձրի կը ծախէ իր ընկուզ ու սերմնցուն, տուրքը տա-լու համար: Կը բաւէ անգամ մը այ-ցելել Պեզէսթէնը, Պոլսոյ քաղաքա-պետական շուկան, ուր աճուրդով վաճառում կը կատարուի:

Մէկ կողմէ ծախու կը հանուին Ել-մտական ճիւղերու կողմէ տուրքի փո-խարէն արգելքի տակ առնուած ապ-րանքները, աւելորդ է ըսել յանախ մէկ տասնորդ գնով:

Միւս կողմէ, անհատներ ծախու կը հանեն իրենց ունեցած վերջին ինչքե-րը,— կօշտի, գոհարեղէն, ապակ, եւն., օրուան հացի դրամը հանելու համար:

Աւելին՝ թերթերու մէջ ամէն օր կը կարդաք ծանուցումներ.— ծախու են այսինչ տունը, խանութը կամ գետի-նը: Բոլորն ալ «սիպողական» (անէ-լէ) մակագրութեամբ, ինչ որ կը ցուցնէ կարօտութեան աստիճանը:

Ծանօթ Իթթիհատական դրող Հիւ-սէյին Ճահիտ, տարիներ առաջ Թա-նինի մէջ ակնարկեց այս երեւոյթին, չշտելով թէ կը բաւէ ակնարկ մը նե-տել այս կարգի ծանուցումներուն վրայ՝ հասկնալու համար երկրին տնտեսական վիճակը:

Մենք ալ ակնարկ մը նետենք Ապա-հովութեան Սնտուկի ծանուցումնե-րուն վրայ:

Ինչպէս անունէն կը հասկցուի, այս կառավարական հաստատութիւնը փոխառութիւն կ'ընէ, փոխարէնը առնելով կամ աւանդ գոհարեղէն-ներ, կամ շէնք ու կալուած:

Տոկոսը համեմատաբար քիչ է, բայց փոխ տրուած գումարն ալ քիչ է.— աւանդի արժէքին մէկ երրորդը, երբեմն մէկ չորրորդը: Եթէ դրամը ժամանակին չվերադարձուի, Սնտու-կը ծանուցում կուտայ թերթերուն և որոշ պայմանաժամէ մը յետոյ կը ծա-խէ աւանդը:

Արդ, գրեթէ ամէն շաբաթ քանի մը անգամ կը հանդիպինք այս կարգի ծանուցումներու: Եւ որչա՜փ երկար ու այլազան: Եւ այս՝ տարիներէ ի վեր:

Ահա վերջին ծանուցումը, հրատա-րակուած Թուրք թերթերու 12 Օգոս-տոս, 1938ի թիւով:

Հոն կը տեսնենք անունները 29 հո-գիի (գրեթէ բոլորն ալ Թուրք) որոնք 5—6 տարիէ ի վեր փոխ դրամ առած են, բայց դեռ չեն վերադարձուցած: Ինչե՞ր, ինչեր կան հոն:

Ահա Սայիտ փաշայի աղջիկը՝ Ն-կանէ: 2950 Թրքական թղթադրամ (մօտ 3000 տոլար) առած է, փոխա-րէն գրաւ դնելով մօտ 50 կտոր ադա-մանդեայ եւ ոսկեղէն, որոնց երկուքն իսկ աւելին կ'արժեն: Արդարեւ, կան չողակնեայ (պրիյյան) գլխանոց մը, չողակնեայ մանեակ մը, չորս զոյգ չողակն, ադամանդեայ ժամացոյց մը, ոսկի ժամացոյց, ոսկիէ ապա-րանջաններ, թանկագին քարեր, եւն., եւն.:

Ահա Ալիէ Հանըմ: 10 ոսկի (մօտ 750 տոլար) փոխ առած է եւ իբրեւ աւանդ յանձնած՝ ադամանդէ փամ-բակով մը, ադամանդէ մատանի մը...

Ուրիշ կին մը՝ Սայիտ փաշայի աղ-ջիկ Սալիհա, առած է 54 ոսկի (միջա-թուղթ) եւ փոխարէնը յանձնած 1800 կրամ արծաթ:

Տօքթ. Թէֆիքի կինը առած է 27 ոսկի, եւ փոխարէնը յանձնած՝ երկու չողակնեայ մատանի, մէկ չողակնեայ առեղ, զոյգ մը չողակնեայ օղ, մէկ ոսկիէ ապարանջան:

Հապա տա խեղճ Զէհրան (Մուս-թաֆայի աղջիկը): Առած է 5 ոսկի (մօտ 3.50 տոլար), եւ փոխարէնը գը-րաւ դրած ադամանդէ ասեղ մը, ա-դամանդէ մատանի մը, ոսկիէ մա-տանի մը...

Կը տեսնէ՞ք ողբերգութիւնը: Տաս-նապատիկ, երբեմն յիսնապատիկ ա-ւելի արժէքով գոհարեղէններ յանձ-նած են, բայց դրամ չունին որ տան եւ ետ առնեն: Եւ ահա Ապահովու-թեան Սնտուկը կ'ազդարարէ թէ մէկ ամիսէն պիտի ծախէ աճուրդով, եթէ չներկայանան եւ չվճարեն պարտքը: Բայց ո՞վ է ներկայացողը, երբ տա-րիներէ ի վեր չեն ներկայացած...

Ուշագրաւ է որ գրեթէ բոլորը նա-խուան ընտանիքի զաւակներ են, փա-շայի աղջիկ կամ թոռ: Եւ այնքան անճար մնացեր են, որ իրենց բոլոր զարդեղէնները ձեռքէ կը հանեն քա-նի մը ոսկիի համար:

Ալ կրնաք երեւակայել տիրող թըշ-ուառութեան աստիճանը, որովհետեւ տասնեակ հազարներ են ասոնք, եւ ոչ թէ տասը կամ հարիւր հոգի: Ամ-բողջ ժողովուրդ մըն է որ կը փճանայ զարհուրելի պայմաններու տակ:

Այնպէս որ, կատարելապէս իրա-ւունք ունէր Ֆրանսացի Ռիսթ, երբ տարիներ առաջ կը յայտարարէր թէ երկիրը սնանկացած է, բայց լուր չու-նի այս վիճակէն...

ԴԻՏ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

Եգիպտոս

Թան կը շարունակէ իր պրպտում-ները, եւ այս անգամ Նեղոսի ափերու խղճակիցն է որ կը ներկայացնէ ե-գիպտական մամուլը.—

Եգիպտական մամուլը ծնաւ շնոր-հիւ Ֆրանսական զինուորական ար-շաւախումբին, երբ Նափոլէոնի հետ 120 գիտնականներ ցամաք ելան Նե-ղոսի ափերուն վրայ՝ միասին բերե-լով մամուլ եւ լատինական, յունական, արաբական տառեր: Համէն միաժա-մանակ կը հասնէին երկու Սուրիացի-ներ, որոնց օժանդակութեամբ լոյս տեսան «Ալ-Թանպիհ» թերթը, երկու Ֆրանսերէն թերթեր, արաբերէն բա-ռարան մը եւ արաբերէն բժշկական հատոր մը: Սակայն քաղաքական դէպքերը աննպաստ ընթացք մը ա-ռին, Ֆրանսացի գիտնականներն ալ մեկնեցան, այնպէս որ կանխահաս վախճան մը ունեցաւ Ֆրանսացինե-րուն նախաձեռնութիւնը:

Այդ գործին վերստին ձեռք զար-նուեցաւ, յետագային, Մուհամմէտ Ալիի իշխանութեան օրով: Փոխ-ար-քան, ուզելով փութացնել երկրին տն-տեսական եւ մտաւորական վերածը-նունդը, զարկ տուաւ տպագրութեան եւ Գահիրէի մէջ հրատարակուեցան բազմաթիւ գիտական եւ կրօնական աշխատութիւններ: Բայց Եգիպտոսի մամուլնու արաբական գրականութիւ-նը իրենց խոյանքն ստացան մասնա-ւորաբար Իսմայիլ փաշայի օրով, որ ծանօթ է իբրեւ «բարեխնամ եւ հա-մայնագէտ միապետ»: Մղումը դուր-սէն կուգար, քրիստոնեայ միսիոնա-րական դպրոցներն են, որոնք հալած-ուելով Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ օսմ. կառավարութեան կողմէ, կու-գային հաստատուիլ Եգիպտոսի մէջ:

Այս միսիոնարներուն հետ միաժա-մանակ, Ֆրանսացի՝ ծագումով եւ մշակոյթով, Եգիպտոս եկան նաեւ Սուրիացի մտաւորական ընտանիք-ներ, մտածման ազատութիւն գտնելու համար օտար երկրին մէջ, որու նուի-րեցին այնուհետեւ իրենց տաղանդը: Մեծ եղաւ իրենց դերը, եւ, աւելի քան վաթսուն տարիներու գործու-նէութենէ մը վերջ, թափը, զոր տուին եգիպտական հրատարակչութեան եւ արաբական գրականութեան, տա-կաւին մինչեւ այսօր կը մնայ գերա-կշիռ աստիճանի մը վրայ: Այդ մտա-ւորականներէն կ'արժէ յիշատակել Սէլիմ եւ Պիշարա Թաքլան, հիմնա-դիրները «Էլ-Ահրամ»ի (1876), որ ներկայիս ամէնէն մեծ թերթն է արա-բական լեզուով, Եաքուպ Սարուֆ, հիմնադիրը «Էլ-Մուքաթթաֆ»ի (1878), Ֆարիս Նիմր, Սարուֆ եւ Մաքարիոս, հիմնադիրները «Էլ-Մոքաթթամ»ի (1889), Ժորժ Զէյ-տան, հիմնադիրը «Էլ-Հիլալ»ի (1892): Իրենց ձգտումներով թէեւ ի-րարմէ տարբեր, ոմանք սնած Ֆրան-սական մշակոյթով, ոմանք, ինչպէս «Մոքաթթամ»ի վարիչները, սնած անգլիասէր զգացումներով, Սուրիացիները յառաջ անցան եգիպ-տացի Իսլամներէն եւ մեծ ազդեցու-թիւն գործեցին ազգային շարժումնե-րու զարգացման վրայ Արապի փաշա-յի ըմբոստութենէն եւ բրիտանական գրաւումէն սկսեալ մինչեւ եգիպտա-կան անկախութեան նուիրագործու-մը:

Այսուհանդերձ, Սուրիայէն եկած Քրիստոնեաներու ճամբուն հետեւե-ցան նաեւ բազմաթիւ տեղացի գրող-ներ, զպտի կամ իսլամ. Այն բազմա-թիւ դէպքերը, որոնք տեղի ունեցան Իսմայիլ փաշայի իշխանութենէն վերջ, այն ցնցումները, որոնք սար-սեցին օսմ. կայսրութեան շէնքը եւ ձիգերը զորս կատարեցին «պատա-նեկականները» եւ «յառաջդիմականները», համիսլամական կամ համարաբական շարժման կուսակից թէ երկրին առանձին քաղաքականութեան ջատագովներ, եգիպտական մամուլին տուին, քանի մը տարուան ընթացքին, գործունէութեան անասնման կարելիութիւններ: Եւ եգիպտական մամուլը շուտով տեսաւ որ իր ազդեցութիւնը կը յորդի կը տարածուի Նեղոսի հովտին սահմաններէն դուրս, արաբախօս երկիրներու, նոյնիսկ ամբողջ իսլամութեան վրայ:

Արդարեւ, եգիպտ. հրապարակագրութեան պատմութիւնը խառնուած է եգիպտական ազգային շարժման պատմութեան: Այն բազմաթիւ դէպքերը, որոնք Գահիրէի եւ Աղեքսանդրիոյ մէջ յանգեցան արաբական աշխարհի վերածնունդին եւ եգիպտական ժողովուրդներու ազգային զարթօնքին նուիրագործումին, քաղաքական մամուլին զարգացման ճամբուն վրայ, շատ յատկանշական փաստեր են: Երբեմն տարուան քաղաքական հոսանքները ձեւ ու մարմին առին վերջին քանի տարիներու ընթացքին,— իշխանութիւնը ձեռք ձգելու նպատակով՝ իւրաքանչիւր ինքնակալ ամէն պահողութիւն տալու հիմնելու համար կուսակցական մամուլ: Այսպէս, քանի մը տարուան ընթացքին, պատերազմէն վերջ Գահիրէի մէջ ծնան բազմաթիւ պարբերաթերթեր, որոնցմէ ոմանք շուտ գոցուեցան, բայց ոմանք տեւեցին ու տարածուեցան՝ հետապնդելով քաղաքական որոշ ծրագիր մը:

Իբրեւ հետեւանք ծանր դէպքերու յաճախակի խռովութիւններու, եր-բին անվերջ տագնապներու, պատերազմէն ասդին եգիպտական մամուլը չափազանց մեծ կարեւորութիւն ստացաւ: Կարելի չէ ըսել թէ մամուլը կը ներկայացնէ հանրային կարծիքը Նեղոսի հովիտին մէջ, ուր ժողովուրդին 85 առ հարիւրը տակաւին գրել-կարդալ չի գիտեր: Ընդհակառակն թերթերն են որ կ'աշխատին առաջնորդել ազգային զգացումը:

Կարգ մը պարագաներու բերումով, որոնք երկար ատեն խառնեցին երկրին քաղաքական կեանքը, մամուլը սկսաւ կարեւոր դեր մը խաղալ ներքին խնդիրներու մէջ: Անգլիական ազդեցութեան սկզբնական շրջանին շատ սահմանափակ մամուլը: Բայց երբեմն շիզումներ կը տարուեցան այդ սկզբունքէն, երբ քաղաքական կիրքերը բորբոքուած էին, յիշեալ կուսակցութեան համար՝ կառավարութիւնը ստիպուեցաւ խիստ միջոցներ ձեռք առնել, արգիլելով դէպ բազմաթիւ օրաթերթերու, օրինակ, անցեալ տարի, երբ խիստ ըն-դիմադիր ազդեցութեան ենթարկուեցաւ վափտ կուսակցութիւնը որ կառավարութեան պաշտօնը կը գրաւէր, մամուլի ազատութիւնը սեղմում մը կրեց ընդհանուր կերպով:

Եգիպտոսի 15 միլիոն բնակչութենէն հազիւ կէս առ հարիւրը կրնայ կարդալ: Անհատական արժէքաւոր մտաւորականները անտնկան թիւ մը կը կազմեն: Այս իրողութիւնը անխուսափելի արդիւնք է զանգուածներու ծայրայեղ թշուառութեան, գրել-կարդալ չգիտնալուն, օրաթերթերու հազիւ նշմարուած յօդուածներէն աւելին չեն ընդհանրապէս դէպ ցոյց տրուած անտարբերութեան: Այնպէս որ արաբական մեծագոյն թերթերը, որոնք կը հրատարակուին 14 — 16 էջ, լաւ պատկերազարդուած, կը կազմեն երկրին ամբողջ մտաւորական կեանքը:

Արաբ հեղինակները, որոնց ազդեցութիւնը կը տարածուի բոլոր Մերձ. Արեւելքի եւ իսլամական աշխարհի վրայ, փոխանակ պարզելու իրենց գաղափարները թանձր գիրքերու մէջ որոնք պիտի չծախուէին, նախընտրեն աշխատակցիլ օրաթերթերուն եւ պարբերականներուն երբ տեսի կրօնական, քաղաքական, գրական աշխարհի մեծագոյն դէմքերու աշխատակցութիւնը ապահովելով է որ Գահիրէի արաբական մամուլը մեծ նշանակալի նախապատուութիւն մը վայելէ ներկայիս իսլամական երկիրներու մէջ:

Կրօնական կալուածին մէջ դերը զոր կը խաղայ էլ Ահզարի համալսարանը, եւ յօդուածները զորս կը գրեն այդ համալսարանին վարիչները, երբեմն գրական մամուլին կուտան հեղինակութիւն մը:

Այն բոլոր դէպքերը, որոնք վերջին քանի տարուան ընթացքին խռովեցին Եգիպտոսի կեանքը, մեծ հակազդ...

ԹՈՒՂԹԷ ԲԵՐԴԵՐԸ

Հազիւ Միւնիխէնի չորսերու ժողովը վերջացած, հազիւ Չեխոսլովաքիան բզիկ բզիկ եղած, Պալքանեան փոքրիկ երկիրներու դիւանագէտները անքնու-թեան մատնուեցան:

Հեռախօսը, հեռագիրը, օդանաւա-յին կայանները, անդադար գործի վը-րայ են:

Գերմանիան Զուտէթներու կցումով այժմ կ'երկնայ դէպի Պալքանեան երկիրները:

Ամէն օր նոր բանագնացներ կը հաս-նին Պուքրէշ, Պելկրատ, Սոֆիա եւ նոյն իսկ Աթէնք, Էնկիւրի.

Գերմանիոյ տնտեսական նախարա-րը վազեց մինչեւ Էնկիւրի, Պելկրատի վրայով: Թրքական բոլոր շրջանակնե-րը Տօքթ. Ֆունքին արտակարգ ընդու-նելութիւն ցոյց տուին: Անգլիական ոսկիներու ազդեցութիւնը այսօր գրե-թէ չէզոքացուած է Թուրքիոյ մէջ: Պալքանեան երկիրները անդուլ սպա-սողինման հարկին տակ կը գտնուին: Անգլիան ինչո՞ւ իրենց ալ դրամ չի տար կը հարցնեն, եւ իբրեւ փոքրիկ դաշնակիցներ, դրամ կը պահանջեն: Ի՞նչ պիտի ընէ Անգլիան, ի՞նչ պիտի ընէ Ֆրանսան: Հարցեր են՝ որոնց տակաւին կ'ուշանան դրական եւ կամ բացասական պատասխան տալ, Անգ-լիան ու Ֆրանսան, նկատի ունենալով կարգ մը հանգամանքներ, զոր առեղ-ծեց չեխական խնդիրը:

Ի՞նչ ըրաւ հզօրապէս զինուած Չե-խոսլովաքիան: Չէ՞ որ ոչ մի գնդակ չկրցաւ արձակել, չէ՞ որ ամուր դա-շինքներով կապուած պետութիւնները մէկ օրէն միւսը պարտադրեցին ըն-դունիլ Հիթլէրի պայմանները: Չէ՞ որ այսօր Չեխոսլովաքիան կը նետուի Գերմանիոյ գիրկը: Չէ՞ որ կրնայ նոյնիսկ յառաջապահը դառնալ Գեր-մանիոյ տնտեսութեան թափանցու-մին դէպի Պալքանները: Չէ՞ որ անգ-լիական փոխառութիւնը պիտի չկըր-նայ Վարշավա — Պուքրէշ — Հռոմ գիծը կարել: Չէ՞ որ Հռոմ-Պերլին ճամբան մօտ է այսօր Վար-շաւային: Փաստ մը չէ՞ որ Մոսկուա-յի հետ կնքուած զինակցութիւնը այլ-եւս կոտոր մը չկրնար ըլլալ Ֆրան-սայի եւ Անգլիոյ համար:

Ահա թէ ինչու Պալքանները անհան-գիստ են եւ նոր ուղղութիւններ կը փորձեն, նոր գիծեր կը փնտռեն, եւ կը ձգտին դաշնագրերու — քաղաքա-կան եւ դրական ուժը կշռել, քանի դեռ ուշ չէ:

Զարմանալի թող չթուի երբ ըսեմ թէ միեւնոյն օրը Անգլիոյ բանագնա-ցը՝ Լոյտ եւ Գերմանիոյ բանագնացը դոկ. Ռիթթէր Պուքրէշի մէջ ընդուն-ուեցան մէկը տեղ մը՝ ուրիշը տեղ մը եւ պետական շրջանակները երկուքին ալ բազկերակը շօշափեցին:

Պալքանեան ազգերը չեն մոռցած որ ընդհ. պատերազմի ատեն Գերմանիան մէկ կողմէ, Անգլիան միւս կողմէ սա-կարկութեան նստած էին, իրենց կող-մը շահելու համար: Գիտեն որ Անգ-լիան Ռումանիոյ արմտիքը կը գնէր եւ Դանուբ կը թափէր, պարզապէս Գերմանիոյ արգելք ըլլալու եւ գեր-ման զինուորը անօթի ձգելու համար:

Սպանիական խնդիրը իր լուծման կը մօտենայ: Սպանիան երկար տա-րիներու համար դիւանագիտական աչ-խարհին առջեւ վճռական ձայն ունե-նալէ զրկուած է: Չեխոսլովաք հարցը զիջումներու վրայ է:

Ծանրութեան կեդրոնը փոխադր-ուած է Պալքանները: Իրարանցում կայ, ներքին ցնցումներ: Սակարկու-թեան տարի, դրամ քաշելու միջոց. մրցակցութենէն օգտուելու բաղձն է:

Ֆրանսա եւ Անգլիա դաշնագրեր ու-նին Եուկոսլավիոյ հետ, Ռումանիոյ հետ, Յունաստանի հետ: Այդ դաշնա-գիրը կնքուած են Լոնտոն — Փարիզ, Փրակա — Պուքրէշ - Պելկրատ - Պոլիս գիծը պահելու համար:

Այսօր այդ գիծը կտրուած է, վը-տանգի ենթարկուած: Ուրեմն պէտք է վերականգնել: Գերմանիան այդ լաւ գիտէ, գիտակցօրէն կը հետեւի եւ չե-խական խնդրով նախատեսուած էր:

Զուր չէ որ գերման մամուլը եւ գերման բանագնացները կը յայտարա-րեն թէ Ֆրանսա եւ Անգլիա կը քալեն դէպի Պալքանները թուղթէ բերդեր շինելով, թուղթէ պարիսպներու պաշտպանութեան տեսչով, իսկ մենք կ'երթանք երկաթէ գիծերու վրայէն:

Թուղթէ բերդերու դարը անցած է:

Պալքանները այս յայտարարու-թիւնները լսելով, ահ ու դողի մատ-նուած են եւ իրաւունք ալ ունին:

Փաստերը կուգան հաստատել թէ մարդկութիւնը այլեւս արժէք չի տար թուղթէ դաշինքներուն.

Երկաթէ գիծերով կը յառաջանայ Պերլին - Հռոմ առանցքը:

Իրաւունք չունի՞ն Պալքանները մինչեւ Պաղտատ բոլոր ժողովուրդնե-րը խլրտելու:

Տեսնենք, հետեւինք:

ԼԵՒՈՆ ԼԱՆԻՍ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹՕՐԹՕՆԸ (49)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

— Պարոններ, մեր ջորիները հի-ւանդներուն եւ վիրաւորներուն պէտք է տրամադրէք: Մենք ոտքերնիս կըր-նանք քալել:

Ինչ պատասխանելս չէի գիտեր. հակառակ անոր որ իր ըրած կարգա-դրութեան սխալ ըլլալը գիտէի: Յա-ռաջացող խումբի մը կազմութեան հոգը ամենատկար արարածի մը հըմ-տութեան չէր կարելի յանձնել. թէեւ ամենատկարին քայլը կրնայ արագու-թեան չափանիշը համարուիլ: Մենք որ խումբը առաջնորդելու եւ ի հար-կին զայն պաշտպանելու պաշտօնն ու-նէինք, կրնայինք մեր կենդանիներուն պէտք ունենալ: Առանց անոնց սեւէ նշմարի գթութեանը պիտի ենթար-կուէինք: Բայց ձայնս չհանեցի. գի-տէի որ Կլօրիան պիտի հակաճառէր:

Սակայն Ֆրէտ ինծմէ աւելի կարծր նիւթով մը շինուած է: Ըսաւ ան:

— Ուիլը մեր մէջէն ամէնէն երի-տասարդն է: Բացի ատկէ, մեզ ա-մէնքս իր սիրահարական գործերուն համար կը սպասցնէ: Պէտք է որ ան քալէ:

— Իր սիրահարական գործե՞րը:

— Մացառներուն մէջ կին մը տես-նելու գնաց: Թող իր ջորիէն զրկուի:

Ահա կ'ուզայ: Զինքը դատէ՛, Անե-րիկա՛:

Ուիլը մթութեան մէջ երեւցաւ, տխուր ծիծաղ մը դէմքին:

— Իմ բախտս է եղեր, ըսաւ կըր-ռուկ կերպով: Ի՞նչ բանի կը սպա-սենք: Քիւրտերուն ձայնը կ'առնեմ ճամբայ ելլենք:

Կլօրիան ցցայնացած՝

— Ուրեմն կ'ուզէք կին մը մեր եռեւ ռնտառներուն մէջ ատանձի՞ն թողուլ:

Ֆրէտ կոշիկ դարկաւ.

— Թողէ՛. իրենց առաջին կուռին պատրուակը ստեղծեցինք: Շաբաթ մըն ալ սպասելու եթէ ըլլանք, դարձ-եալ չնորհակալ պիտի չըլլան: Հե-ծի՛ր. քալէ՛, շարժէ՛:

Մեր երկու Զէյթունցիները աղջե-ւէն գրկեցինք, որպէսզի ճամբան ցոյց տան մեզ: Իր խօսքին համաձայն՝ մեր արշալոյսին թողելով մեզ, ջորին եւ ամէն ինչ՝ կորսուած էր: Այդ գիշե-րը Ուիլն ու Կլօրիան ալ չտեսանք. բացառութիւն ըլլալով անոնք տեսանք միայն այն ատեն, երբ մեր մէջէնեղէն անցան հետիոտն. մենք նստած մեր ջորիներուն վրայ ճամբուն երկու կող-մը: Յետոյ խումբը իրարու քով հա-ւաքելով կուռողները զատեցինք, հե-տապնդումի ձեռնարկելու համար:

— Թէեւ չեմ գիտեր թէ երբ Քիւր-տերը մեր վրայ յարձակելու ըլլան, ի՞նչ պիտի կրնանք ընել, ըսաւ Ֆրէտ:

— Ցուցանք որ այս գիշեր դղեակը երթան եւ աւարառութեամբ ժամա-վաճառ ըլլան հոն:

— Տեսա՞ր:

— Ինչո՞ւ:

(Շար.)

Կարպաթեան Ռուսիա

...չէքերու շատ խօսուեցաւ Փոքր-կարպաթեան Ռուսիոյ մասին, զոր Չեխոսլովաքիա եւ Հունգարիա կուզեն առնել. Չեխոսլովաքիա, անջատելով զայն Հունգարիոյ, Չեխոսլովաքիայէն լեհեւ-ռումէն ընդհանուր սահման մը ունենալ եւ պոլշեւիկեան արշաւի դէմ... կասեցնելու համար» ։

Չեխոսլովաքիան բաղկացած է չորս նահանգներէ — Չեխիա, Մորավիա, Սլովաքիա եւ Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիա ։

Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան Կարպաթեան լեռնաշղթային մօտ է եւ մասամբ տարածուած է Հունգարիոյ ...վայրին վրայ։ Ունի 12655 քառակուսի քիլոմեթր տարածութիւն՝ 683 հազար բնակչութեամբ։ Բնակչութեան 63 առ հարիւրը Ուկրայնացիներ են, 17 առ հարիւրը Հունգար, 13 առ հարիւրը Հրեաներ եւ մնացեալ 5 առ հարիւրը զանազան ազգութիւններ, Լեհեր, Ռումէններ եւն.։ Բնակչութեան գլխաւոր զբաղումը երկրագործութիւնն է, խաշնարածութիւն եւ անտառամշակութիւն (Կարպաթի մակերեւոյթը 51 առ հարիւր ծածկուած է անտառով)։

Երկրագործական գլխաւոր արտադրութիւնը ցորենն է եւ ճակնդեղ, նարաւային մասին մէջ՝ խաղող։ Ճարտարարուեստը կապուած է գիւղատնտեսութեան (ջրաղացներ, պարեջուրի, ալքոլի, փայտագործութեան գործարաններ)։ Հանքային հարստութիւններէն կարեւոր են աղը եւ քիչ մը քարիւղ։ Գլխաւոր քաղաքն է Ունկվար, 21 հազար բնակչութեամբ։

1919ի Սէն Ժէրմէնի հաշտութեան դաշնագրին եւ 1920ի սահմանադրութեան համաձայն, Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան պէտք էր դառնար ինքնավար շրջան, սակայն ան սահմանափակ ինքնավարութիւն ստացաւ 1927ին։

Օրէնքով Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան 1929ին իրաւունք ստացաւ ունենալու իր տեղական խորհրդարանը, որու պատգամաւորներէն երկու երրորդը կ'ընտրուէր բնակչութենէն, իսկ մէկ երրորդը կը նշանակէր Փրակայի կառավարութիւնը։

Աւստրիա Հունգարիոյ բաժանումէն վերջ (1918) Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան կը գտնուէր Հունգարիոյ սահմաններուն մէջ։ Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան Չեխոսլովաքիոյ սահմաններուն մէջ մտաւ Ամերիկայի մէջ (Ֆիլատելֆիա) Մասարիկի եւ Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիոյ տարագրութեան ներկայացուցիչ Ժաթքովիչի միջեւ կայացած համաձայնութեամբ։

Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան իր տնտեսական զարգացման ընթացքին մէջ կը գտնուի։ Տիրապետող տնտեսութեան ձեւը մանր առեւտուրն է եւ փոխանակութիւնը. ճարտարարուեստին կը մասնակցի բնակչութեան 10 առ հարիւրը, իսկ երկու երրորդը զբաղած է գիւղատնտեսութեամբ։ Ամերիկայի մէջ կան մեծ թիւով փոքր-կարպաթեան ռուս տարագիրներ։

Բնակչութեան 60 առ հարիւրը անգրագէտ է։ Այս ուղղութեամբ երկաստարբ մտաւորականութիւնը լծուած է մշակութային աշխատանքներու։ Երախաները դպրոցներու մէջ կը սորվին ռուսերէնով՝ համաձայն ծնողներու միջեւ կատարուած հանրաքուէին։ Իբրեւ լրացուցիչ լեզու կը սորվին ուկրայներէն եւ չեխերէն։

Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիոյ մէջ որոշ հոսանքներ կը ձգտին անկախութեան, բայց դժուար թէ փոքրիկ այդ երկիրը կարենայ պահել իր անկախութիւնը։ Հիմա հարցը դրուած է շատ որոշ. — Փոքր-Կարպաթեան Ռուսիան կամ պիտի միացուի Հունգարիոյ, ինչպէս կը պահանջեն Լեհաստան եւ Հունգարիա, եւ կամ պիտի դառնայ ինքնավար շրջան մը, Սլովաքիոյ նման դաշնակցային կապերով կապուած Չեխոսլովաքիոյ հետ։

...ին գործեցին արտաքին բոլոր աշխարհին մէջ, եւ խոյամ... մեծ չահագրգռութեամբ հետեւ... այն պայքարին, զոր Գահիրէի ...մամուլը տարաւ, յանուն երկրին ...ութեան, ընդհ. պատերազմէն ...Եգիպտոսն էր որ իր մամուլով, իր վրաց-խօսներով, իր բանաստեղծներով ճամբայ գծեց դէպի անկախութիւն եւ ազատագրութիւն։ ...չ սխալ պիտի ըլլար այդ մամուլին մէջ հրատարակուած բոլոր ...թերթերուն տալ նոյն արժէքը։ ...է որ մեծաղոյն թերթերը, «Էլ-...» (թիրաժ 100.000էն 120.000), «Մուքաթթամ» մեծ հեղինակութիւն կը վայելեն, իսկ նոր թերթերը «Էլ Պոլազ» (ներկայիս կառավարութեան), «Միսրի» եւ «Վաֆտ - Էլ ...» (պաշտօնաթերթ Նահաս փաշայի կուսակցութեան՝ երկուքն ալ), «...» (պաշտօնաթերթ ...ական կուսակցութեան, որու ...ն է Տոքթ. Աճմէտ Մահէր), «Մինպար - Էլ - Շարք» բաւական զօրաւոր ազդեցութիւն մը ունին ...ային կարծիքին վրայ։

Գահիրէի մէջ լոյս կը տեսնեն 250 ...թերթեր ու պարբերականներ, արաբերէն լեզուով, բայց քիչերը կը վայելեն հեղինակութիւն մը։ Պարբերականներէն շատերը անկանոն կը հրատարակուին, ուղղութիւն կը փոխեն ...ժամանակաշրջանները եւ իշխանութեան գլուխ եկող կուսակցութեան։ Պատճառն այն է որ տնտեսական պայմանները ծանր են եւ թերթերը ստիպուած են նիւթական աջակցութիւն փնտռել կառավարութեան մօտ ...ալ կը պարմանայ որ թերթ մը ...ուղղութիւն է փոխեր։

Ցիշատակենք նաեւ թռուցիկները, որոնք կ'ապրին քանի մը օր կամ քանի մը շաբաթ։ Ասոնց պայքարը, ...փորփրած, չափազանց բուռն է — անոնք կը յարձակին անձերու, տալով ընկերութեանց, քաղաքական գործիչներու վրայ, հանրային ...թեան մէջ ստեղծելով ցաւալի ...տպաւորութիւններ, հակառակ այն ...քաղաքական վարկին զոր կը ...վայելեն անոնց հեղինակները։

ԺՈՐԺ ՄԻՑԵՐ

Հունգարիա 500,000 զինուոր հաւաքած է

— . —

*** Չեխական կառավարութիւնը զինուորական միջոցներ ձեռք առած է սահմանագլուխին վրայ, նկատի առնելով Հունգարիոյ բռնած դիրքը։ Այս առթիւ Փրակայի մէջ կը դանգատին թէ Հունգարիոյ պահանջները կ'անցնին 1910ի մարդահամարը։ Այն 30 քաղաքներն ու գիւղերը զոր կը պահանջէ Հունգարիա, Քոշիցէի շրջանին մէջ, Սլովաք բնակիչներ ունին ջախջախիչ մեծամասնութեամբ, նոյնիսկ 1910ի մարդահամարով։

Կ'ըսուի թէ Փէշթայի, Պերլինի, Հռոմի, Փարիզի եւ Լոնտոնի ռումանական եւ եուկոսլաւ դեսպաններուն յանձնարարուած է բողոքել Հունգարիոյ տարապայման պահանջներուն դէմ։ Ռումանիա եւ Եուկոսլավիա վտանգաւոր նախընթաց մը կը նկատեն Չեխոսլովաքիոյ գերմանական շրջաններուն փոխանցումը։

Փէշթայէն կը հեռագրեն թէ Հունգարիա հաշտարար կարգադրութեան մը սպասելով հանդերձ, կը շարունակէ զինուոր հաւաքել եւ սահմանագլուխ փոխադրել։ Դրօշի տակ առնուած են հինգ նոր դասեր։ Մօտաւորապէս 500,000 կը հաշուեն դրօշի տակ առնուած զինուորներուն թիւը, մեծ մասը կեդրոնացած՝ սահմանագլուխին վրայ։ Կը կարծուի թէ ուրիշ դասեր ալ պիտի կանչուին։ Կոմս Էսթէրհազի, Չեխոսլովաքիոյ Հունգարներուն վարիչը, կատարեալ վստահութիւն յայտնելով Հունգարիոյ վրայ, կ'ըսէ թէ իր հայրենակիցները պատրաստ են «ի հարկին զինու զօրութեամբ թօթափելու քսան տարուան լուծը։ Մենք տրամադիր չենք պրաւի դեր կատարելու միջազգային դիւանագիտութեան մէջ եւ թոյլ պիտի չտանք որ սակարկութեան առարկայ դառնանք մեզ»։

— . —

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ յառաջխաղացութիւնը սաստկացած ըլլալով, ամերիկեան կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, Քանթոնի հպատակները հեռացնելու համար։ Երեք բանակներ կը քալեն քաղաքին վրայ, եւ շարունակ նոր զինուորներ կը հասնին։ Ճափոնցիները կը սպառնան կործանել քաղաքը, եթէ անձնատուր չըլլայ։ Ճափոնցիները արդէն գրաւած են 500 գիւղեր, 4,000,000 բնակիչներով։

ՄԵՐԱԿՈՑԷՆ 96 անդամներ իրենց եռամեայ շրջանը լրացուցած ըլլալով, նոր ընտրութեանց պիտի ձեռնարկուի այս կիրակի։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆԸ ՉԵՆ ԿՐՆԱՐ ԲԱԺՆԵԼ

— . —

Ինչպէս կը յիշուի տարիներ առաջ դատավարութենէ մը վերջ, Պոլսոյ քաղաքապետութիւնը յափշտակեց Սանասարեան խանը, պատրուակելով թէ «լքեալ գոյք» է։

Նկատելով որ այդ խանը աւելի քան կէս միլիոն ոսկի կ'արժէ, Էվգաֆի անօրէնութիւնը պնդեց թէ ըստ օրէնքի իրեն կ'իյնայ այդ աւարը եւ դատ բացաւ քաղաքապետութեան դէմ։

Այս ձեւով, հայկական կալուածի մը յափշտակութեան շուրջ կռիւի ելած կ'ըլլային կառավարական երկու հաստատութիւններ, ինչ որ տխած տպաւորութիւն կը գործէր ժողովուրդին վրայ

Պոլսոյ «Եէնի Սապահ» թերթէն (18 սեպտեմբեր) կ'իմանանք թէ քաղաքապետութիւնը եւ Էվգաֆի տնօրէնութիւնը համաձայնած են որ վէճը լուծուի պետական խորհուրդին կողմէ։

Աւելցնենք թէ, խանէն զատ, գիզուած կը մնայ խանին տարիներու վարձքը, մօտ 100,000 ոսկի։ Այնպէս որ, գատը շահողը պիտի տիրանայ նաեւ այս կարեւոր գումարին։

ՆՈՐ ՕՂԱԿ

Թուրք թերթերը կը գրեն.— Փոքրամասնութեանց վարժարաններու երաժշտութեան դասերուն ալ մօտէն հետեւիլ որոշած ըլլալով կրթ. գործավարութիւնը, այս տարեշրջանին քննութիւն պիտի կատարուի երաժշտութեան ուսուցիչներուն մասնագիտութեանց եւ իրաւասութեանց շուրջ։ Անոնք որ զուրկ են այս պայմաններէն, իրենց տեղ Թուրք երաժշտագէտ ուսուցիչներ պաշտօնի պիտի կոչուին։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

— . —

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍ, 16 Հոկտեմբեր.— Զ. Ռ. Մ. Մարզականը Հոկտեմբեր 16 կիրակի օրուան համար հրաւիրած էր R. C. Péageի խառն խումբը որ կը բաղկանայ ամբողջ երիտասարդներէ, մրցումը տեղի կ'ունենար Զոմի դաշտին վրայ։ Ներկայ էին աւելի քան 300 մարզասէր հայրենակիցներ, քաջալերելու համար հայ մարզիկները։

Մրցումը սկսաւ ճիշդ ժամը 2.45ին, կատարեալ պաղարիւնութեամբ երկու խումբերու կողմէ, բայց հետզհետէ Զոմուններ սկսան նեղել հակառակորդը։ Այդքան տիրապետութեամբ մեր յառաջապահները չկրցան որոշ արդիւնքներ բերել, եւ առաջին կիսախաղը անցաւ 0 — 0։

Երկրորդ կիսախաղին մեր տղաքը կատարեալ տիրապետեցին խաղին եւ ձախ յառաջապահին վայրէջքով շահեցան առաջին նշանակէտը։ Հակառակորդը տեսնելով որ Զոմերը շատ արագ եւ փասերով կը խաղան, ուղեց ինքն ալ առիթէն օգտուիլ եւ կէտ շահիլ, բայց ապարդիւն անցան։ Խաղը չվերջացած երկրորդ կէտ մը եւս շահեցան, եւ այսպէսով Զոմերու մարզականը յաղթեց 2 — 0։ Կը թելադրեմ մեր յառաջապահներուն որ քիչ մը անձնական խաղերը կարճ կապեն եւ իրենց տեղերը պահեն, որպէսզի աւելի լաւ արդիւնք յառաջ գայ։

** Մարզականը կորանցուց առաջին

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՒԵՏԵԱՑ ԵՐԿԻՐ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (13 Հոկտեմբեր).

— «Ատեն մը Հիւսիսային Ամերիկան մեր գաղթականութեան համար Աւետեաց երկիր մը դարձած էր։ Բոլորին աչքերը սեւեռած էին հոն. բոլոր երազներուն իրականացումը Ովկիանոսին ճամբան կտրելէն կախում ունէր։

Մուտքի արտօնութեան թուղթ ունեցողները կը նկատուէին երջանիկ ու բախտաւոր ու մնացողները մեկնողներուն երանի կուտային, դժոխքէն ազատելուն համար։

Օտարութեան դառնութիւնները չէին սարսափեցներ մեզ, որովհետեւ չափազանցուած տեղեկութիւններ ունէինք Միացեալ Նահանգներու յարգաւանութեան եւ գործի կարելիութիւններու մասին։

Ժողովուրդը համոզուած էր թէ քանի մը տարուան աշխատութիւնով, կարելի կը դառնար փոքրիկ հարստութիւն դիզել եւ հանգիստ ապրիլ։ Այս համոզումը գոյացնել տուած էին սանտեաւ տարիներէ ի վեր Ամերիկա հաստատուած Հայերուն ըրած դրամական օժանդակութիւնը իրենց ազգականներուն։

Քանի որ տարին հարիւր տոլար կրնայ ղրկել, կը նշանակէ թէ շատ լաւ գործ ունի եւ բաւական դրամ խնայած է։ Այսպէս կը տրամաբանէր եւ այդ տրամաբանութեամբ եզրակացութեան կը յանգէր յունահայը։

Ամերիկայի մէջ մեր հայրենակիցներուն կեանքն ու վիճակը կարծուածին չափ փայլուն ու մխիթարական չէր սակայն։ Քանի մը տասնեակ բախտաւորներ մեծ զրկանքներու եւ զոհողութիւններու գնով, յաջողած էին լաւ դիրք ստեղծել շուկային մէջ, բայց գաղթականութեան ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ապրուստը կը շահէր չարաչար աշխատութիւնով եւ գիշերները անքուն անցընելով։ Ամերիկահայ բանուորը շատ աւելի դէշ պայմաններու տակ կ'աշխատի քան յունահայ բանուորը։ Անոր խնայած քանի մը հարիւր տոլարը գոյացած է մեծ զրկանքներով ու տքնումով։ Վերջին տարիներու տնտեսական տագնապի շրջանին ցաւով իմացանք որ մեր հայրենակիցներէն շատեր յետին չքաւորութեան մատնուած եւ օրուան ապրուստը հայթայթելու միջոցներէն զրկուած են։

Միացեալ Նահանգներուն դուռները փակուելէն յետոյ, մեր գաղթականութիւնը աչքերը դարձուց դէպի Հարաւային Ամերիկա, Արժանթին, Ուրուկուայ եւ միւս երկիրները։

Պատահական աշխատակից մը Ն. Ա. որ տարիներէ ի վեր հաստատուած է Հարաւային Ամերիկա եւ հայ գաղթականութեան կեանքի ու գործի պայմաններու մօտէն ծանօթ է, յատկապէս մեր խնդրանքով, այս էջերուն մէջ կուտայ պատկերը Հարաւային Ամերիկայի երկիրներուն, կանգ առնելով գործի կարելիութիւններուն վրայ։

Այդ յօդուածներուն ընթերցումը մէկ եզրակացութեան առաջ կը դնէ ընթերցողը. Հարաւային Ամերիկան Աւետեաց Երկիր չէ. դրամ շահիլը շատ դժուար է հոն։ Տարիներ առաջ գաղթած գաղթականներէն հազիւ քանի մը հարիւր հոգի յաջողած են սեփական տնտեսութիւն ստեղծել ու բարեկեցիկ կեանք ունենալ։ Ջախջախիչ մեծամասնութիւնը օրուան ապրուստին մղձաւանջին ունի եւ մեծ զրկանքներով ու զոհողութիւններով ի վիճակի կ'ըլլայ աղէկ դէշ դիրք ապահովել իրեն համար։

Սախալուեցանք այս տողերը գրել գաղթականութեան մեծ մասին մէջ Հարաւային Ամերիկայի երկիրները գաղթելու տրամադրութիւն տեսնելով։ Մեզ կը տեղեկացնեն թէ Լիբանանի եւ Սուրիոյ մէջ անպատասխանատու մարդիկ արձանագրութիւններ կը կատարեն Արժանթին հայ ղրկելու համար։

Նախ պէտք է ըսել թէ Հարաւային Ամերիկայի երկիրները մտնելու համար, պէտք է արտօնագիր ունենալ։ Արտօնագիրը կը տրուի բացառաբար հողագործներուն, այդ ալ մեծ դժուարութեամբ։

Արմատներ ի՞նչ տուեալներու վրայ արձանագրութիւն կը կատարեն. պետական կառավարութիւններէն արտօնութիւն ստացա՞ծ են գաղթականներ ճամբայ հանելու համար։ Ու եթէ ստացած են ինչո՞ւ համար հրապարակաւ ու յայտնի կերպով չեն կատարեր գաղթելու տրամադիր եղողներուն։

Գաղտնի արձանագրութիւն կատարելը բաւական է հասկնալու համար թէ շահագիտական նպատակ մը կայ եւ եղածը միամիտներէն դրամ կորզելու ձեւ մըն է։

Մեր պարտականութիւնն է զգուշացնել մեր ազգակիցները, որպէսզի խաբէութիւններուն զոհ չերթան։ Արժանթին, Պրազիլ եւ Ուրուկուայ հիւպատոսարաններ ունին հոս։ Թող դիմեն եւ բացատրութիւններ ուզեն։ Իրենց պիտի ըսուի թէ դրախտ մտնելը աւելի դիւրին է, քան Հարաւային Ամերիկայի երկիրները»։

...ախոյեանական մրցումը որ տեղի ունեցաւ Հոկտեմբեր 9ին Cheylardի մէջ քաղաքէս 70 քիլոմեթր հեռու։ Տեղը հեռու ըլլալով, մեր մարզիկները յոգնած հասան դաշտ։

Գ. Խաչիկեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ԳԱՒԱՌԱԿԱՆ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԲԵԿՑԻ ՆԷՆԷՆ ԵՒ ԻՐ ԱԹՈՌԸ

Ի՞նչ պատասխանէր Զիմառցին։ Արդէն կռահած էր պատահածը։ Տեսած էր Բեկցի Նէնէն, որ եղները առած խառնած կուգար պոռպռալով ու անիծելով։

— Աղջի Փալինց Զիմառցի, երկրորդ անգամ մըն ալ կանչեց Բեկցի Նէնէն

— Ատ ղ՞ըն ըս... Բեկցի հարսայ, ի՞նչ կայ նորէն... կրակ կըլեր ըս...

Տրհա կ'ըսես թը էչ կա՞յ... Աթոռս տանէուվրայ ըրեր ըն ձեր չի ճմեղները։ Ամանները... սլիկի, խուֆուրի մաշարանե՜րս... Էմմէ՛նը, էզէնը տաշնուվրայ ըն ըրեր. Ու մէյ մը ալ կ'ըսես թը, ի՞նչ կրակ կըլեր. Իմ տեղս ո՞վ ըլլար խելօք կու կենե՞ր. Զի ժմնի՛ն, ջարդուի՛ն, հատահուն. Մեղի համա՞ր կու մեծցնէք. Քու չի ժմնողը ալ հոն եղեր է...

— Ո՜ւ. Ջորնա՛ բերանդ, ինծո՛ր ալ կանչէլ. երկու գոգ սլիկի համար։

— Իմ տեղս ո՞վ ըլլայ չանչեր։ Աթոռս կու մրմռա՛յ, կու մրմռա՛։ Ես ինչ՞ր իմ քաշեր, ինչոք ըտ օրուան ըմ բերեր աթուռը։

Փալինց Զիմառցին երբ տեսաւ որ շատ դէշ տաքցած ու բորբոքած էր Բեկցի Նէնէն, կամացուկ մը գլուխն առաւ ու շեղեցաւ դէպի տուն։ Զրոյցին կծիկը կիսատ մնաց, որ բռնած կը քակէին Գամաժենց հարսին հետ։

Եղները հեռացած ու իրենց տունէնուն առջեւ կը գտնուէին հիմակ։

Բեկցի Նէնէն կեցած այդտեղ, մինչ սլիկի նեցուկը ձեռքին, կը մտածէր թէ՝ ե՞րս դառնար թէ անգամ մըն ալ մինչեւ Տուրքենց տան առջեւ երթենար։

Մտածեց քանի մը վայրկեան։ Պառակերը լաւ չտեսաւ ժաքին մէջէն... ու պատահելիք հաւանական անախորժութիւնները նկատի ունենալով այն եզրակացութեան եկաւ, որ, տուն դառնալը աւելի խոհեմութիւն էր երեւ ...րիս ջուրով։

— Մարերնին բթներնին կապէ հո՜գը դնէ՛...

Կէս ժամ անցած էր արեւը մեր աշխարհէն հեռանալէն ի վեր։

Գեղին բոլոր աշխատաւորները իրիկուան ճաշերէն վերջ կը հանգստանային, ոմանք երդիքներուն վրայ, ուրիշներ չարդախներուն տակ, իսկ շատեր ալ դաշտերուն մէջ ու լեռներուն գոգը։

Մինակ մեր Բեկցի Նէնէն էր, որ տակաւին առանց պատառ մը հաց կամ դգալ մը թանապուր բերանը դնելու, դպրոցին առջեւէն դէպի վար իրենց երդիկը կ'երթար դանդաղօրէն։

Ուսերուն հաւասարակշռութիւնը ա՛լ աւելի կորսնցուցած էր, ու տակաւին անէծքները շրթունքէն կախ կը մնային.

— Մարերնին բթներնին կապէ՛, ...ո՛ղը դնէ՛...

Անոր ձայնը ամբողջ գեղը լեցուցած էր. Դեռ աւելին.— Օպեյենց Ակոյին այնպէս կը թուէր թէ, Բեկցի Նէնէին ձայնը գետակն ի վար, ջուրին երկու կողմի ապառաժներուն զարնուելով մինչեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վանք՝ Հաճիին ականջը կը հասնէր...։

Ամբողջ գեղը խաղաղութեան ու լռութեան պահը կ'ապրէր։ Մինակ, Ուստոյենց մեքենային ձայնը — Քոչենց կալին վրայ, ու մէկ ալ, Բեկցի Նէնէին անէծքներու թելը կ'երկարէր ու կ'երկարէր տակաւին։

Քոչենց կալին վրայէն թեղը անհետացած էր արդէն ու անոնք այժմ ցորենը կը սաւռէին (երկրորդ անգամ անցընել մեքենայէն)։

Ծեր ու մանուկ թափած էին չեղջին վրայ ու անդադար մաղերը կը լեցնէին։ Անոնց ջուխտ հարսներն ալ, արագ - արագ կը դառնային, մաղերով ցորենը մեքենային բերանը թափելով։

Օպեյենց Ակոն վայրկեանը անգամ մը կը փոխէր ձեռքերը։ Որովհետեւ, տատանելու առեն շատ դժուար կը դառնայ մեքենան։ Ու երբեմն ալ երկու ձեռքերովը բռնած կը դարձնէր։ Եւ անոնք, Քոչենց կալին աշխատաւորները, ամբան գիշերը գիմաւորեցին ամէն աշխատանք վերջացնելէ ու ռակեհատիկ չեղջն ալ դաշտ տալէ եւք (կնքել պետութեան կողմէ)։

Բեկցի Նէնէն կալէն վար՝ չարդախ իջաւ։ Այլեւս ձայն ծպտուն չէր հաներ։ Կը մտածէր թէ՝ ներսուրանքը յոլորը մէկիկէն վրան պիտի յարձակէին, իրենց խօսքը մտիկ չըրած, ու այս տարի ալ աթուռը այդ վիճակին հասցնել տուած ըլլալուն համար։

Բայց պատահեցաւ հակառակը։ — Ո՛չ մէկ դիտողութիւն։ Ո՛չ մէկ գանգատ սեւէ մէկու մը կողմէ։ Ամէն մարդ քաշուած էր իր անկողնին վրայ իրեններով միասին։ Ու անոնք, ներսուրանքը, իր կողմն անգամ չնայեցան, երբ կալէն վար՝ գափանքէն իջաւ չարդախը։

Այս լռութիւնն ու անտարբերութիւնը ա՛լ աւելի ծանր ճնշեցին անոր վրայ։ Կը զգար թէ, անոնք զինքը կ'արհամարհէին իրենց անտարբերութեամբն ու լռութեամբը։ Բայց ի՞նչ ընէր։ Ի՞նչպէս հասկցնէր անոնց, թէ, ինքը անկեղծօրէն կը տենչար, կը փափաքէր, կը ճգնէր խաղող կերցնել իրենց աթուքի սեփական որթատունկէն, սակայն, գեղինը չի ժմնողները չէին ձգեր։

Իր հոգիին այնքան ալեկոծումէն ու սրտին դանկտումէն եաք, ներսուրանքն այս անտարբերանքն ալ այդ օրուան իր զգացած ցաւին կրկնապատիկը համարեցաւ։ Ու բոլորովին ընկճուած, ինքզինքը քաշքշելով անկողնին վրայ նետեց, առանց պզտիկ պատառ մը անգամ մտածելու ու դգալ մը բերանը դնելու...։

Ան կ'ուզէր որ ներսերէն մէկն ու մէկը գէթ պարզ դիտողութիւն մը ընէր այդ պահուն, երբ ինքը ուշ ատեն գափանքէն վար իրենց քով իջաւ։

Հազիւ հասած անկողնին քով, փըլաւ ու ինկաւ այնպէս, ինչպէս արմատէն փտած ծառ մը թեթեւ հովէ մը կը տապալի գետին։

Գիշեր էր այլեւս։ Գեղի պայծառ երկինքը ճիշդ պատկերն էր Ծննդեան մեր գեղի ժամուն։ Առաջինը իր բիւր բիւր ու փայլուն աստղերովը, իսկ երկրորդն ալ իր անհամար վառ մոմերովը։ Լուսինը Կապոււտ - Ջարի ետեւէն կ'առաջանար դէպի վեր։ Ան ...րդէն արծթած էր գիմացի սարերը։ Կամվարները մինչեւ այդ ատեն տակաւին տուն չէին եկած իրենց վախուն։ Եւ, եկած ու Կապոււտ - Ջաթ Ցամարենց փչատեղին մէջ մտած էին՝ հեւ ի հեւ։

Փալինց Զիմառցին երբ տեսաւ որ տղաքը չէին եկած մինչեւ այդ ատեն, Ջարմանենց կալն եկաւ մինչեւ, ու ձայնը վերի ձորուն դին դարձնելով կանչեց.

— Մո՛նչ Գուրգէ՜ն... Մո՛նչ Վահէ՜...

Երբ Փալինց Զիմառցին տղաքը կը կանչէր ձայնը երկարելով զով գիշերուան մէջ, Բեկցի Նէնէն ալ իր անկողնին մէջ երազ կը խաչակնքէր, աչքերը յառած չարդախին գուռը՝ դէպի Աթոռաթը...։

ԶԱՐՄԷՆ ՇԻՆԱԿԱՆ

(Վերջ)

Նահանգները ուժ կուտան հրէական տունի ծրագրին: Թերթ մը կը գրէ.— «Մ. Նահանգները պէտք չէ իյնան սիոնական լուծին տակ, ինչպէս ինկած է Անգլիա»:

Մէվլուտ փաշա, Իրաքի խորհրդարանին նախագահը, որ Գահիրէ գացած էր արաբական համագումարին մասնակցելու համար, յայտարարեց թէ ամբողջ արաբական աշխարհը համակիր է Պաղեստինի Արաբներուն եւ թէ «Անգլիա պէտք է հասկնայ որ Պալֆուրի յայտարարութիւնը այլ եւս չի կրնար գիմանալ»:

Գերմանական թափանցումը դէպի Պալքանները եւ Թուրքիա

Տոքթ. Ֆունք, Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, որ պտոյտ մը կատարած էր մինչեւ Թուրքիա, իր վերադարձէն վերջ հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ մամուլին.

— «Եուկոսլավիա, Պուլկարիա եւ Թուրքիա, որոնք բարեկամներ են քաղաքականօրէն, կը կազմեն տեսակ մը տրանզք, գերմանական սահմանագլուխէն մինչեւ Սեւ ծով: Այս իրողութեան շնորհիւ կարելի եղաւ բանակցիլ տնտեսական կազմակերպութեան փառաւոր ծրագիրներու վրայ, երեք երկիրներուն համար: Օրինակ, մեծ ճամբաներ շինել, հեռաձայնի ուղղակի հաղորդակցութիւններ հաստատել: Դանուբի մեծ կարեւորութիւնը հարաւայինարեւելեան Եւրոպայի համար թոյլ կուտայ տեսակ մը տնտեսական տարածութիւն հաստատել Հիւսիսային ծովէն մինչեւ Սեւ ծով, որոնք իրար կը լրացնեն: Հարաւային արեւելեան Եւրոպան ու փոքր Ասիան ունին գրեթէ ամէն ինչ որ պէտք է Գերմանիոյ»:

Խօսելով Թուրքիոյ տրամադրուած 150 միլիոն մարքի վարկին գործածութեան վրայ, նախարարը ըսաւ թէ այդ գումարը պիտի գործածուի մասնաւորապէս հոգալու զինուորական նաւահանգստի մը շինութեան եւ ճարտարարուեստական մեծ կառուցումներու ծախքերը: Թուրքիա Գերմանիոյ պիտի ապսպրէ երկաթուղիներու եւ կամուրջներու վերաբերեալ պիտոյքներ, ինչպէս եւ զանազան մեքենաներ:

Տոքթ. Ֆունք բացատրեց թէ բանակցութիններ կատարուեցան մասնաւորապէս իմանալու համար թէ ինչպէս կարելի է զարգացնել երեք երկիրներուն արտադրական ուժերը, Գերմանիոյ աջակցութեամբ: Գերմանիա Պալքաններուն մէջ պիտի գնէ մեծաքանակ բամպակ եւ իւղոտ հունտեր, աճեցնելու համար իր հիւսուածեղէնի արտադրութիւնը, ինչպէս եւ իւղի եւ ճարպի պաշարը: Փոխադարձաբար, Գերմանիա պիտի օգնէ պալքանեան երկիրներուն, որպէսզի աւելի արդիւնաւորապէս շահագործեն իրենց հանքային հարստութիւնները:

Գերմանական մամուլը մեծ կարեւորութիւն կուտայ նախարարին յայտարարութեան եւ կատարուած բանակցութիւններուն: Այս առթիւ նորէն կը գրէ թէ Թուրքիոյ տրուած վարկին պէս գումարներ պիտի տրամադրուին պալքանեան երկիրներուն ալ: Այդ վարկերը դրամով պիտի չվերադարձուին: Թուրքիա իր առած գումարը պիտի հատուցանէ իր արտադրութիւններով:

*** Տոքթ. Ֆունք իր յայտարարութեանց մէջ ըսաւ թէ մօտերս Պերլին պիտի այցելեն Եուկոսլավիոյ, Պուլկարիոյ եւ Թուրքիոյ տնտեսական նախարարները, ընդունած ըլլալով իր հրաւէրը: Այս այցելութիւնը անշուշտ պիտի նպաստէ աւելի զարգացնելու առեւտրական յարաբերութիւնները:

Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ պահանջները Չեխոսլովաքիայէն եւ Ռումանիայէն

Պնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, Կալաց գնաց, տեսակցելու համար Ռումանիոյ թագաւորին հետ, որ կը վարէ ռումանական ամենամեծ ռազմափորձերը: Լեհ նախարարը մասնաւորապէս պիտի խորհրդակցի Հունգարիոյ, Լեհաստանի, Ռումանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ յարաբերութեանց մասին, իբրեւ հետեւանք վերջին փոփոխութեանց: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ ռումանական կառավարութիւնը բոլորովին հակառակ է այն դիրքին զոր Լեհաստան վերջերս բռնեց Չեխոսլովաքիոյ հանդէպ, մանաւանդ լեհեւհունգարական սահմանակցութեան ծրագրին, որ կը ձգտի Ռումանիան բաժնել Չեխոսլովաքիայէն:

*** Սլովաքիոյ վարչապետը Միւնիխ գնաց, Հիթլէրի օգնութիւնը խնդրելու համար Հունգարիոյ պահանջներուն դէմ: Հունգարիա կը պնդէ իր պահանջներուն վրայ, անմիջական գոհացում պահանջելով: Չեխական կառավարութիւնը նոր զիջումներ կատարեց, բայց բաւական չեն համարուիր:

*** 500,000 գերման պահեստիներ, որոնք դրօշի տակ առնուած էին օգոստոսին եւ սեպտեմբերին, հետզհետէ կ'արձակուին հոկտեմբեր 18էն սկսեալ: Արձակումը պիտի վերջանայ 3–4 շաբաթէն, եւ զինուորները անմիջապէս աշխատանքի պիտի ձեռնարկեն:

Իտալիոյ նաւային սպառազինութիւնները

Իտալիա այս տարի կը շինէ 12 փոքր յածանաւեր, որոնք իրենց տեսակին մէջ ամէնէն արընթացները պիտի ըլլան: Ասոնց իւրաքանչիւրը պիտի ունենայ 3000 թոնէն քիչ մը աւելի տարողութիւն, զինուած պիտի ըլլայ 5,3 մատնաչափ արագահարուած թնդանօթներով եւ պիտի կրնայ ժամը 44 հանգոյց արագութեամբ ընթանալ:

Իտալիոյ այս տարուան ընթացքին շինած ռազմանաւերու ամբողջ տարողութիւնը պիտի հասնի 260,000 թոնի: 12 փոքր յածանաւերէն զատ, ան կը շինէ 35,000 թոննոց չորս մեծ զրահաւոր, բազմաթիւ թորփիլահալածներ եւ թորփիլանաւեր եւ առնուազն երեսուն սուզանաւեր:

Սուզանաւերու իսկական թիւը գաղտնիք է, բայց կը կարծուի թէ ամբողջը 150էն պակաս չէ:

Մուսոլինի, որ միաժամանակ ծովային նախարար է, վերջերս հրովարտակով մը լիազօրուած է սկսիլ նաւերու շինութեանց, առանց պաշտօնապէս ազդարարելու որ վարկեր յատկացուին:

Կը հաղորդուի, որ շինութիւնները առաջ կը տարուին իտալական նաւաշինարաններու մէջ, արտակարգ արագութեամբ:

Ալեքսանտրէթը ուտելով կը բացուի...

Դամասկոսի «Քրոնիկ» թերթը կը գրէ.— Սահմանագծման յանձնաժողովի ֆրանսական եւ թուրք պատուիրակութիւնները ժողով գումարած են Անտիոքի մէջ: Ինչպէս գրած էինք, Թուրքերը կը պահանջեն Սանճաքին կցել Լաթաքիոյ ենթակայ աւելի հիւսիսային մասեր, մինչեւ Ռաս եւ Գասէպ, քանի մը քիլոմեթր հեռու Լաթաքիայէն: Թուրքերը կը պատճառաբանեն թէ Սանճաքի սահմանները բնական չեն եւ թէ հետեւաբար անհրաժեշտ է դարմանել այս վիճակը:

Կարելի չէ եղած համաձայնութեան գալ, որովհետեւ ֆրանսական պատուիրակութիւնը դիտել տուած է թէ Սանճաքի սահմանները ճշդուած են դաշնագրերով, որոնց վրայ հիմնուած է սահմանադրութիւնը:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Եաճըրկեան» սրահին մէջ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) «Հրայր» խումբի Պատանեկան Միութեան դասախօսութիւնը՝ 20 Հոկտ. Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 5ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն-Ժէռոմի, Սարդանի, Նոտր Տամի եւ Լէ-Զօլիվի ընկերները, 22 Հոկտ. Շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի:

ԽՆՋՈՅՔ—ՊԻՆԵՄԷՂԱՆ

Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 Հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 րիւ տը լա Տէֆանս:

Մուտքը ազատ է:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Նոր տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Րիւ Գօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Կանանց կեանքը...»

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 Ֆր.:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՐ. ՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՆԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Րիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար:

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամները իրենց ընտանիքով, եւ համակիրները: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԻՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Վերամուտի առաջին դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 20 Հոկտ., Հինգշաբթի ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին՝ 8 Րիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ՝ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ, նիւթ՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»:

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀԱՅ — ԲԺԻՇԿ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Ն. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դ. տարի, թիւ 48 (Սեպտեմբեր)

Բովանդակութիւն.— Սիրահարութիւնը հիւանդութիւն չէ՞ միթէ (Ն. Նարդունի): Ակռաներուն պաշտօնը (Տոքթ. Գեղամ Այվազեան): Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Չիլինկիրեան): «Մայր եւ զաւակ» (Տոքթ. Յ. Մահտեսեան): Մարդանքը 50էն վերջ (Տոքթ. Բ. Նազարեան): Դաշտան եւ վարսայարդարութիւն (Արամ Ազնաւոր): Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հարցումներուն:

Այս թիւով կը լրանայ չորրորդ տարին: Բաժանորդագրուեցէք հինգերորդ տարուան համար:

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS:

ՀԱՅ ԲԺԻՇԿի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի):

ՔԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԴԱՏԻՆ առթիւ, ամբաստանեալներէն մէկը պատմեց թէ դաւ մը սարքուած էր, սպայ մը թմրեցնելու եւ Նիւ Եորքի Թոթըն բերդին գաղտնիքները եւ զօրաշարժի ծրագիրները գողնալու համար: Այդ սպան բերդին հրամանատարն էր եւ պիտի քնացնէին մասնաւոր դեղով մը: Դաւը սարքած էր Գերմանիոյ հետախուզական պաշտօնատան մէկ սպան, Շմիտ:

ՃԱՓՈՆ որոշեց իր բոլոր կապերը խզել Ազգերու Դաշնակցութեան հետ, այս շաբթուան ընթացքին:— Չինական բանակը յաջողեցաւ ետ մղել ճափոնական գրոհը, հարաւային Չինաստանի մէջ, մեծ կորուստներ պատճառելով:

ՕԴԱՆԱՒԱՅԻՆ հաստատութեանց բանուորները կը մերժեն 40 ժամէն աւելի աշխատիլ, հակառակ վերջերս գոյացած համաձայնութեան: Շարժումը հետզհետէ կը ծաւալի:

ԱՆԳԼԻՈՅ նախարարական խորհուրդը կարեւոր նիստ մը գումարեց երէկ, չորեքշաբթի, խորհրդակցելու համար եւրոպական ընդհանուր համաձայնութեան մը եւ սպառազինութեանց կրճատման մասին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ապահովութեան փոխ-տեսուչը պաշտօնանկ եղաւ: Ներքին նախարարութիւնը երեք ընդհանուր քննիչներ ղրկեց Մարսէյլ, քննելու համար կարգ մը ոստիկաններու կասկածելի գործունէութիւնը:

ՊԵՐԼԻՆԷՆ կը հաղորդեն Լոնտոնի թերթերուն, թէ Գերմանիոյ դանիացի փոքրամասնութիւնը բողոքած է Հիթլէրին, թէ գերմանական Շլէզվիկի մէջ կ'ենթարկուին նացի պաշտօնատարներու բռնութեանց ու անիրաւութեանց: Բողոքագիրը մասնաւորապէս կը յիշէ, թէ դանիացի փոքրամասնութեան հանդէպ խտրական ոգի ցոյց կուտան եւ Գերմաններուն տրուած նպաստէն կը զրկեն զիրենք, ինչպէս նաեւ կը բռնադատեն, որ իրենց զաւակները դուրս հանեն դանիական դպրոցներէն:

La Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameme — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	275 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ
21
ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI
21 Octobre
1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3866

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Անցեալ մայիսին հրատարակուած օրէնքներէն ի վեր, երկրին իշխանութիւնը լարած է ոստիկանական մեքենան, հետապնդելու համար «անկանոն» օտարականները :

Կառավարութեան ծրագիրը շատ աւելի լայն է, ինչպէս կը ստուգուի օրուան լուրերը եւ Ներքին նախարարութեան զեկոյցը:

Այսպէս, ոչ միայն բարեկարգութեան եւ ընդհանուր ապահովութեան խնդիրն է որ դրուած է սեղանի վրայ, այլեւ տնտեսական տեսակէտը :

Մեկնութեան չեն կարօտիր պաշտօնական զեկոյցին արտայայտութիւնները, որքան ալ դիւանագիտական նրբութեամբ խմբագրուած ըլլան:

Կառավարութիւնը կ'ուզէ նօսրացնել Փարիզի եւ արուարձաններու խճողումը, հետապնդելով այն օտարականները որ անբաւարար են կամ կրնան մրցիլ Ֆրանսացի առեւտրականներու եւ արհեստաւորներու հետ :

Այս մտահոգութեամբ, այլեւս նորեկներ պիտի չկրնան հաստատուիլ փարիզեան շրջանին մէջ, առանց մասնաւոր արտօնութեան: Արդէն խստացած է սահմանագլուխներու հսկողութիւնը, իսկ երկրին մէջ ալ հետապնդումները կ'աճին եւ կը սաստկանան օրէ օր, բոլոր ճակատներուն վրայ :

Անկարգ է ծանրանալ բնակութեան օրէնքներուն վրայ, որոնք թարգմանուած են ժամանակին, բուն իսկ պաշտօնաթերթէն :

Այդ օրէնքներուն հիման վրայ, Ներքին նախարարութիւնը շարունակ նոր հրահանգներ կը խմբագրէ, հետզհետէ պրկելով օղակները: Եւ, ապահովութեան հարցին հետ, զուգընթաց կ'երթայ տնտեսական մտահոգութիւնը: Ահաւասիկ նոյն պաշտօնական զեկոյցն է որ կ'ըսէ թէ նոր տնօրինութիւններ պիտի որոշուին, «մասնաւորապէս պաշտպանելու համար ազգային տնտեսութիւնը»:

Որ եւ է տնօրինութիւն վճռած ատեն, կառավարութիւնը նկատի կ'առնէ նախ հանրային կարծիքը, մասնաւորապէս քաղաքական, առեւտրական եւ գործատիրական տարրերն ու տեսակէտները

Արդ, ժամանակէ մը ի վեր աւելի բարձր կը խօսին տեղացի առեւտրականներն ու արհեստաւորները, գանգատելով օտար մրցակցութեան դէմ :

Այս տեսակէտէն, խիստ ուշագրաւ է միջին դասերու դաշնակցութեան բացած քննութիւնը, հինգ տարիէ ի վեր հաստատուած օտար առեւտրականներու, գործատէրերու, արհեստաւորներու եւ միջնորդներու մասին: Միութիւնը իր կոչին մէջ հրաւէր մըն ալ կ'ուղղէ, որպէսզի նոր անդամներ — միայն Ֆրանսացիներ — արձանագրուին, ինչպէս եւ աջակցութիւն ընծայուի այս ձեռնարկին :

Միւս կողմէ, թերթերը կը շարունակեն միշտ աղմկել, ամէն անգամ որ օտարական մը կը բռնուի յանցանքի վրայ, — ոճիր, գողութիւն, սպանութիւն եւն. :

Կարգ մը թերթեր բան-գործ ըրած են ամէն օր արծարծել այս խնդիրը, չնդալից խորագիրներով եւ պատկերալից բացատրութիւններով, — «օտար խաժամուժ», «մէթէք» եւն. :

Կը նշանակէ թէ մամուլ եւ կառավարութիւն, ինչպէս եւ զանազան կազմակերպութիւններ վճռած են տաք – տաք ծեծել երկաթը, կարելի եղածին չափ մաղելու համար օտարազգի բազմութիւնները :

Քաղաքական նկատումներն ալ դեր կը կատարեն այս պայքարին եւ հետապնդումներուն մէջ:

Տեղացիները կը գանգատին թէ այլազան օտարականներ կու գան ֆրանսական հողին վրայ կարգադրել իրենց քաղաքական, կուսակցական կամ հաւատածական վէճերը: Թունդ ազգայնական մամուլն ալ իւղ կը լեցնէ կրակին վրայ, տեղի - անտեղի յիշելով Մոսկուայի մատը :

Ցեղային հարցեր քրքրողներ ալ կան, հիմա որ կը խօսուի երեսփ. ժողովի լուծման, դիկտատուրայի, կամ աւելի զօրաւոր կառավարութեան մը մասին :

Հարեւան երկիրներու յարաճուն զօրացումը կրնա՞յ բոլորովին անտարբեր ձգել այս երկրին ազգայնական հոսանքները :

Չենք ուզեր յառաջ երթալ ենթադրութեանց յանգիլ, գրի առնելով այս ցիրուցան փաստերը :

Բայց, կարելի չէ ժխտել թէ, կառավարութեան հրամանագրած կամ ծրագրած տնօրինութիւնները պիտի ազդեն նաեւ հայկական կեանքին վրայ, ուղղակի թէ անուղղակի: Հետեւաբար, մեր տարրական պարտականութիւնն է մնալ միշտ զգոյշ եւ արթուն: Տեղի չտալ որ եւ է դէպքի, որ կրնայ վարկաբեկիչ հետեւանքներ ունենալ :

Այո, արդարութիւն չէ նեղել այս կամ այն համայնքը, պատասխանատու բռնելով անհատի մը արարքը: Բայց, ամբոխը շատ բարակ չի նայիր, մանաւանդ որ ամբոխավարներն ալ պակաս չեն, մամուլի մէջ թէ բեմերու վրայ :

Մենք մինչեւ հիմա ունէինք «անկանոններ» եւ 10 առ հարիւրի հողեր: Այժմ առեւտրական ճակատին վրայ եւս մութ ամպեր կ'երեւան: Ցաւոք կայ փարիզեան շրջանին բնակութեան համար հաստատուած արգելքը, որ կրնայ նեղութիւններ պատճառել:

Կրկնենք.— Այս բոլորը մեզի կը պարտադրեն լարուած ուշադրութիւն, անակնկալի չգալու համար: Երբ գործը վարչական իշխանութեան հետ է, գիտենք թէ ինչ անախորժութիւններ կրնան ծագիլ, ամենաթեթեւ թերութենէ մը, զանցառութենէ մը կամ ձգձգումէ մը :

Այս հողէն կը ծնի պարտականութիւն մը եւս :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՊԻՏԻ ԼՈՒԾՈՒԻ ԵԹԷ...

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՁԱՆԱՁԱՆ ԵԼՔԵՐ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Թերթերը կը շարունակեն չնդալից լուրեր հրատարակել կառավարութեան մտադրութեանց մասին:

Ձախակողմեան մամուլին կարծիքով, Պ. Տալատիէ լրջօրէն կը մտածէ երեսփ. ժողովի լուծման մասին, իրեն հետ ունենալով արտաքին եւ ելմտական նախարարները, ինչպէս եւ փոխ - վարչապետը՝ Պ. Շոթան: Այս ծրագրին կ'ընդդիմանան հանրապետութեան, երեսփ. ժողովին եւ ծերակոյտին նախագահները, ինչպէս եւ Ներքին նախարարը: Միւս կողմէ, վարչապետը վստահ չէ թէ նոր ընտրութիւններէն վերջ պիտի փոխուի երեսփ. ժողովին պատկերը :

Չափաւոր թերթ մը, «Մաթէն», շօշափելով այս հարցը, կ'եզրակացնէ թէ երեսփ. ժողովին լուծումը անհրաժեշտ է, եթէ կարելի չըլլայ հաստատուն կառավարութիւն մը պահել, գլուխ հանելու համար ելմտական եւ տնտեսական վերակազմութիւնը : Կառավարութիւնը պատրաստած է իր ծրագիրները, համաձայն տրուած լիազօրութեանց : Բայց կացութիւնը շատ աւելի բարդ է քան կ'ենթադրուի: Այսպէս, կառավարութիւնը հարկադրուած է եթէ ոչ ամբողջովին, գէթ կէս առ կէս կրճատել ելմտացոյցին բացը, որ յիսուն միլիառ ֆրանքի կը հասնի ամէն տարի: Ուրեմն անհրաժեշտ է շատ ծանր զոհողութիւններ պարտադրել երկրին, իսկ այդ կը պահանջէ հաստատուն մեծամասնութիւն մը, որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ յաջողութեամբ գործել :

Արդ, ներկայ երեսփ. ժողովը տրամադի՞ր է ընծայելու այդ մեծամասնութիւնը, եւ եթէ ոչ, աւելի լաւ չըլլա՞ր լուծել երեսփ. ժողովը եւ նոր ընտրութիւններ կատարել: Այս փափուկ խնդիրը սեղանի վրայ դրուած է արդէն, տեղի տալով զարմանազան ենթադրութեանց: Վարչապետը զատ – զատ խորհրդակցած է իր պաշտօնակիցներուն հետ, եւ պիտի տեսնէ նաեւ զանազան խմբակցութեանց վարիչները, Լէօն Պլումէն մինչեւ Լուի Մառէն: Անոնք որ կուսակից են լուծման, կ'ըսեն թէ ժողովրդական ճակատը մեռած է եւ զանազան ձգտումներ կը տիրեն խմբակցութեանց մէջ, հետեւաբար կարելի չէ յոյս դնել անոնց վրայ, գլուխ հանելու համար ծրագրուած վերակազմութիւնը: Ցաւոք, արտաքին դէպքերը խորապէս ազդած են Ֆրանսայի քաղաքականութեան վրայ :

Իսկ լուծման հակառակորդները դիտել կու տան թէ երեսփ. ժողովը երբեք նեղութիւն պատճառած չէ կառավարութեան, քանի որ հինգ ամսուան ընթացքին միայն մէկ անգամ նիստ գումարեց եւ երկու անգամ լիազօրութեան իրաւունքներ քուէարկեց : Ցաւոք, անոնք դիտել կու տան թէ ընտրական պայքար մը պիտի ծառայէ արծարծելու կիրքերը, աւելի ծանրացնելով կացութիւնը:

Այսպէս կամ այնպէս, վարչապետը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, վերջնական եզրակացութեան մը յանգելու համար: Շատ բան կախում ունի արմատական կուսակցութեան համագումարէն : Ժողովրդական ճակատին կուսակիցները կը պահանջեն ժողովի հրաւիրել վարիչ մարմինը, բայց արմատականները առաջարկեցին նոյեմբերին յետաձգել այդ նիստը :

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ԳՐԱՒԵՑ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԸ

Բոլոր տուները խուզարկուեցան

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, 2000 անգլիական զօրքեր պաշարեցին Երուսաղէմի հին քաղաքամասը, զսպելու համար Արաբներու գործունէութիւնը :

Հոկտեմբեր 19ին անգլիական զօրքը զինուորական գրաւման ենթարկեց ամբողջ քաղաքը: Այս առթիւ ընդհարումներ ծագած ըլլալով, սպաննուեցան ինը Արաբներ (մէկը կին) եւ վիրաւորուեցան 18 հոգի: Քառասուն հոգի ալ ձերբակալուեցան: Անգլիացիները ունեցան երեք վիրաւոր :

Անգլիական զինուորները մտնելով հին քաղաքամասին վտանգաւոր փողոցները, սկսան խուզարկել բոլոր տուները, երեւան հանելու համար արաբ ըմբոստներ, ինչպէս եւ զէնքի պահեստներ: Խուզարկութիւնները կատարուեցան մեծ զգուշութեամբ եւ յամրաբար: Կէս օրէն վերջը քանի մը ռումբեր նետուեցան զինուորներուն վրայ եւ հրացաններ արձակուեցան տանիքներու մէջ պահուած ապստամբներու կողմէ: Զօրքը քանի կը յառաջանար արաբական թաղերուն մէջ, զինուորական շղթաներ կը հաստատուէին ճամբուն վրայ, որպէսզի մարդ չկարենայ փախչիլ: Այս առթիւ հարցաքննուեցան հարիւրաւոր քաղաքացիներ :

Քանի մը ժամուան հանդարտութենէ վերջ, հրացանաձգութիւնը վերսկսաւ, իրիկուան դէմ :

Այսպիսի գործողութիւն մըն ալ կատարուեցաւ Ակրայի մէջ եւ Հայֆայի մօտ: Այս վերջին քաղաքին մօտերը անգլ. զօրքը յանկարծակիի բերաւ խումբ մը ապստամբներ, որոնք կը փորձէին քանդել նաւթագիծը: Երկու Արաբներ սպաննուեցան եւ բազմաթիւ հրացաններ գրաւուեցան :

**** Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ մարզպանը գիր մը ուղղելով Սուրիոյ եւ Լիբանանի կառավարութեանց, յանձնարարեց միջոց-*

(Լուրերու շարունակութիւնը չորրորդ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՍԱՐԻԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ահա կը թղթատեմ Արշակ Ալպոյաճեանի *Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ* գործը, երկու հատոր, մեծադիր, մօտ **2500** էջ:

Առաջին տպաւորութիւն.— Արշակ Ալպոյաճեան, իր այս գործով, կը յիշեցնէ Լէօն: Թերեւս ուրիշ գայթակղիչ երկու հեղինակներ իրարու հետ համեմատելու այս փութկոտութեան. Թերեւս Լէօ բողոքէ իր գերեզմանէն Ալպոյաճեանի, եւ Ալպոյաճեան բողոքէ Եգիպտոսէն ինծի,— բայց, խնդրեմ, ի՞նչպէս Լէօն չյիշել՝ կարդալով Ալպոյաճեանը, որ, Կեսարիոյ Հայոց պատմութիւնը գրելու համար, իբար կ'անցընէ Հաթերը, Գամիրքան ժողովուրդը, Հայերը, բովանդակ Կապադովկիան, [illegible] շրջաններէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը.

Թէ շատ աղբիւր ուսումնասիրած է (գիրք ու թերթ, հայերէն եւ օտար լեզուներով), ամէն կեսարացի Հայու յիշատակարան պիտանի է, այդ մասին կը վկայէ իր խղճմտութիւնը, երբ հատուած մը կ'արտագրէ ժորժ Սիւարէզի գիրքէն,— **La vie Orgueilleuse de Clemenceau.** Պիտի ըսէք թէ ի՞նչ - մանո՞ւ Սիւարէզն ալ կեսարացի էր, չեմ գիտեր, միայն այսչափ հասկցայ որ Ալպոյաճեան այդ պարբերութիւնը կ'արտագրէր Սիւարէզի գիրքէն՝ տալու համար Ռուսինեանի նկարագիրը : Լէօն ալ սանկ կ'ընէր: Անկէ՝ խառնուրդ մը ճիւղերու, որոնք օգէ զրկուած՝ կը խեղդուին, կը փաթթին անկենդան: Կարելի չէ՞ր նօսրացնել՝ կենդանացնելու համար այդ ճիւղերը,— անտիկա զարդն է այն [illegible], որ վաղը պիտի մտնէ քննական ոգիով, մաղելու համար հոս ամբարուած ճիւղերը :

Երկրորդ տպաւորութիւն.— Ի՜նչ տառապանքներ, ի՞նչ ծանր դէմքեր, թէեւ կ'իմանամ որ կեսարացի են եղեր՝ ծագումով: Հայ Կեսարիան անընդհատ յորդեր է, պատմական եւ արժէքաւոր անձնաւորութիւններ է ժայթքեր: Այնքան որ կը հիանամ այս հայկական գաւառին վրայ, եւ իրաւունք կու տամ մեր վաստակաւոր պատմագէտին՝ Պ. Կ. Բասմաջեանի, որ հաշտութեան խորհրդաժողովին ներկայացնելու համար՝ կը պատրաստէր Հայաստանի քարտէսը, Կեսարիան ալ առնելով հայկական սահմաններէն ներս. Ի՞նչ հայկ քարտէսի, այնքան կենդանութիւն հայկական, աշխատանք ու քրտինք, բաւական չէ՞ր մինչեւ ըսելու թէ հայկական է Կեսարիան:

Առաջին առթիւ՝ այսքան տպաւորութիւն: Թերեւս միջոց կ'ունենամ ներկայացնելու Ալպոյաճեանի աշխատանքը լայն գիծերով ու քննական ակնոցով: Ինչ որ կ'ուզեմ հիմա արձանագրել հոս, իմ գնահատութիւնս է Լանգեր այն համբերատար աշխատանքին, զոր կատարեր է Ալպոյաճեան՝ հաւաքելով, քաղելով, ամբարելով, յաճախ խճողելով:

Եւ ի տես այն գեղեցիկ պատկերին զոր կու տան շինարար ու ձեռներէց Կեսարացիները, իրական Հայաստանի մը վերածելով իրենց բնաշխարհը, միտքս կ'իյնայ Կեսարացիներուն մէկ յատկութիւնը —

Կեսարացիի մը տունէն գողերը կը վերցնեն կը տանին ամէն ինչ: Կեսարացին կ'ափսոսայ ըսելով — Գողցուած ապրանքին համար չէ որ կը ցաւիմ, այլ որովհետեւ ապուխտը չորցնել չեն գիտեր :

Ափսո՜ս, կ'ըսեմ ես ալ, եթէ նոյնիսկ չցաւէի որ Թուրքերը մեր ձեռքէն յափշտակեցին այս գեղեցիկ երկիրը, ի՞նչպէս կարելի է չցաւիլ, երբ ամէն մարդ գիտէ թէ Թուրքերը մշակել չեն գիտեր յափշտակուած հողերը,— էր երբեմն «երկիր դրախտավայր» :

ԱՐԱՁ

ՆՈՐ ԵՒ ԱՒԵԼԻ ԽԻՍՏ ՏՆՕՐԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Նորեկներ չեն կրնար Փարիզ հաստատուիլ

Ներքին նախարարութիւնը զեկոյց մը հրատարակեց, որուն համաձայն ոստիկանական վարչութիւնները կը շարունակեն մաքրագործել զանազան օտար շրջանակներ, միեւնոյն ատեն ջանալով նօսրացնել փարիզեան շրջանին բնակչութիւնը: Այսուհետեւ Փարիզը փակուած է նորեկ օտարականներու առջեւ, բացի *թրանզիթէ* եւ մասնաւորապէս արտօնուած բնակութենէ:

Քանի մը շաբաթէ ի վեր լրջօրէն զօրացած է սահմանային հսկողութիւնը :

Ուրիշ տնօրինութիւններ ալ որոշուած են, վերջնապէս ապահովելու համար բացարձակապէս խիստ հսկողութիւն մը Ֆրանսա մտնողներու վրայ: Ուրիշ կարգ մը տնօրինութիւններ ալ պիտի որոշուին, արդիւնաւորապէս պաշտպանելու համար Ֆրանսայի ազգային տնտեսութիւնը :

**** Միջին դասերու ընդհ. դաշնակցութիւնը որոշեց քննութիւն մը բանալ, նկատելով որ հետզհետէ աւելի մեծ թիւով օտարականներ կու գան կը հաստատուին Ֆրանսայի մէջ, ամէն տեսակ առեւտրական, ճարտարարուեստական եւ արհեստական գործեր հիմնելու, կամ միջնորդական զանազան գործեր կատարելու համար: Քննութիւնը պիտի կատարուի հետեւեալ կէտերուն վրայ,—*

1. Ճշդել թիւը այն օտարականներուն որոնք հինգ տարիէ ի վեր որ եւ է առեւտրական գործ կը կատարեն կամ հաստատուած են իբրեւ առեւտրական, գործարանատէր կամ արհեստաւոր:

2. Ճշդել այդ առեւտրական գործին եւ գործարանին տեսակը եւ կարեւորութիւնը :

3. Ճշդել այդ կարգի օտարականներուն թիւը :

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՎԻՃԱԿԸ ՄԻՇՏ ԾԱՆՐ

Իսմէթ Ինէօնիւ կ'այցելէ նախագահին

Պոլսէն «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ բժշկական վերջին տեղեկագրին համաձայն, Թուրքիոյ նախագահին ջղայնութիւնը մեղմացած է եւ ընդհանուր վիճակը աւելի լաւ է:

Նախկին վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ, որ ամբողջ ամառը անցուց Էնկիւրիի մէջ, Պոլիս հասաւ եւ այցելեց Տոլմա Պաղչէի պալատը, ուր պառկած է հիւանդը :

Այս այցելութիւնը զանազան ենթադրութիւններու տեղի տուած է: Շատեր կը կարծեն, թէ Աթաթիւրքին յաջորդ պիտի նշանակուի Իսմէթ Ինէօնին :

ԿՐԿՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պատերազմը անխուսափելի կը նկատեն բոլոր ժողովուրդները եւ մէկ կողմէ կը պատրաստուին իրենց առաւելագոյն միջոցներով եւ ոյժերով դիմագրաւելու համար զայն, միւս կողմէ կը մտածեն իրենց վերջնական դիրքը ճշդել, եթէ արդէն չեն ճշդած մինչեւ հիմա։

Նոյն հարկադրանքը մենք ալ ունինք իբրեւ ժողովուրդ, եթէ չենք ուզեր ճակատագրին վստահիլ մեր վաղը։

Առաջին խնդիրը մեր առջեւ դրըւած սա է.— Ի՞նչ դիրք բռնել. որո՞ւ հետ կամ որո՞ւ դէմ ըլլալ պայքարող կողմերէն։ Այս հարցումը կ'ենթադրէ ճշդել թէ ո՞ր կողմն է մեզի առաւելագոյն շահ ապահովողը։

Այս նախադասութեան երկու հիմնական բառերը— շահ եւ կողմ— եթէ յստակ ու պարզ ըլլան բոլորին համար, դժուար պիտի չըլլայ հարցումին պատասխան մը գտնել։

«Մեր շահը» հասկացողութիւնը իր ժանրամասնուած ըմբռնումին մէջ ինչքան ալ տարակարծութիւններ ըստեղծէ, իր հիմնական գլխաւոր իմաստին մէջ նոյնն է բոլոր Հայերուն համար, կը կարծեմ։ «Մեր շահը» այժմու մեր ունեցած վիճակէն աւելի գէշ կացութեան մէջ չիյնալն է եւ յետոյ մեր քաղաքական պահանջները ամբողջապէս կամ մասամբ իրականացնելու կարելիութիւնը։

Այս սահմանումէն կը հետեւի որ պատերազմի մը հաւանականութեան առթիւ մենք կրնանք աւելի վատթար կացութեան ենթարկուիլ, եթէ խելացի եւ իրատես չգտնուինք։ Եւ կամ հակառակը, կրնանք ոչ միայն եղած վիճակը պահել, այլ եւ բարւոքել զայն, մեր ժողովուրդին ներկային համար աւելի տանելի պայմաններ ըստեղծել եւ ապագային համար աւելի յուսատու հեռանկարներու դուռը բանալ։

Ինչպէ՞ս կը ստեղծուի աւելի ծանր կացութիւն։ Ոչ մէկ Հայ ի հարկէ գիտակցաբար կը մտածէ ու կը գործէ այդ ուղղութեամբ. բայց շատեր կրնան վտանգել, պատասխանատու պաշտօն վարողներ, որ կրնան սխալ կանխահաշիւով ու լաւ արդիւնք ձեռք բերելու ցանկութեամբ կատարել գործեր, ճշդել դիրքեր, որոնք սպասուածին ճիշդ հակառակ արդիւնքը տան։

Անոնց գործին արդիւնքը տեսնելէ վերջ, անշուշտ կարելի է այդ անձերը կանչել պատասխանատուութեան, հաշիւ պահանջել, բայց կարեւորը եւ կռահուած տուողը գաղտ տեսնելը չէ, սխալ գործողները պատժելը չէ. այլ սխալին սխալի տեղի չտալն է. կանխել՝ վնաս չկրելն է։

Սխալներուն մեծագոյնը կը գործուի, եթէ ցանկութիւնները իրողութիւններու հետ շփոթուին։ Այս վերջերս մանաւանդ քիչ չեն մեր մէջ անոնք որ քաղաքական տեսութիւններ կ'ընեն, վաղուան հաւանական վիճակները կը թուեն, ըստ երեւոյթին շատ տրամաբանական ու խելացի վերլուծումներով, եւ սակայն կը նկատես որ այդ անձերը բաւարար կարեւորութիւն եւ արժէք չեն տուած իրենց տրամաբանութեան մեկնակէտին ճիշդ, անվիճելի եւ հաստատուն ըլլալու անհրաժեշտութեան. քիչ շատ մտածելու վարժ մէկու մը համար պարզ է որ անթերի տրամաբանութեան հիմնական պայմանը՝ տուեալները լաւ որոշելը, մեկնակէտները ամուր եւ անվիճելի ձեւով սահմանելն է։ Քաղաքական խնդիրներու մէջ տեսակէտ մը հիմնաւորելու համար ինչքան ալ կենսական ըլլայ այս պայմանին նկատառումը, նոյնքան ալ դժուար է։ Երեւութականը ճականէն զատորոշել գիտնալը, երկրորդականը՝ հիմնականէն տարբերել գիտնալը դէպքերու հակասական հոլովումին եւ յարաճուն փոփոխականութեան մէջ ամէն մարդու տրուած գործ չէ։ Վաղանցուկ դէպք մը, քաղաքական պատահար մը շատերու մտածման թելերը կը բանայ, փայլուն հեռանկարներ կը պատկերացնէ կամ ծայրայեղ յուսահատութեան կը մատնէ։ Թեթեւ միտքերու յատուկ այս հոգեկան վիճակները չեն կրնար քաղաքական լուրջ մտածողութիւններու առաջնորդել։ Բոլորին համար պարզ պէտք է ըլլայ որ քաղաքական դէպքերը դիտողի ցանկութենէն բացարձակապէս անկախ տեղի կ'ունենան, դէպքին հետ կապ ունեցողներն են միայն անոր դարձուածքը որոշողները։

Մեր մէջ շատեր կան վարժուած աշխարհի ոեւէ մէկ անկիւնը պատահած դէպքը իրենց ցանկութիւններու ակնոցով տեսնելու. Չեխոսլովաքիան կ'անդամահատուի, կը սպասեն Միջնաւոր Արեւելքի խնդիրները հրապարակ դրուելուն։ Սպանիոյ մէջ եղբայրասպան կռիւներ տեղի կ'ունենան, անոր արդիւնքէն Միջերկրականի միւս եզերքին տակնուվրայութիւններ կ'ակնկալեն կամ չինեւճափոնական պատերազմէն մեզի համար նպաստաւոր արդիւնքներ.

Այս ձեւի մտածողութեան մէջ կը անտեսուի թէ երեւակայութիւն եւ ցանկութիւնը ի՛նչ աստիճան կը մթագնեն մարդոց պայծառատեսութիւնը եւ ո՞ր չափով կը խաթարեն իրատեսութիւնը։ Ճիշդ է որ արդի մարդկային ընկերութեան մէջ աշխարհի որեւէ մէկ անկիւնը պատահած դէպք անխուսափելիօրէն իր անդրադարձումը կ'ունենայ միւս մասերուն մէջ. բայց այս իրաւունք չի տար այդ դէպքէն հանելու անմիջական հետեւանքներ, մեր ըղձութեան հետ կապուած։

Օրինակ մը կրնայ աւելի յստակ դարձնել այս բառածները։ Չեխոսլովաքիոյ հարցին մէջ չորս պետութիւններու համաձայնութիւնը շատերը առաջնորդած է սա տրամաբանութեան:— Ֆրանսա եւ Անգլիա տեղի տուին, Գերմանիա իր պահանջները առանց պատերազմի իրականացնելով թէ ֆիզիքական ոյժի եւ թէ բարոյական հեղինակութեան տեսակէտէն նշանակելի մեծութիւն մը առաջացաւ, եւ որովհետեւ առացած յաջողութիւնները չի կրնար գոհացնել զինքը, անհրաժեշտաբար պիտի մղուի դէպի Արեւելք նոր առաջումներ կատարելու։ Անոր կողքին Իտալիան զուգահեռաբար դէպի Արեւելք իր ձգտումները պիտի հետապնդէ։ Երկու ժենատիրական պետութիւններու այս արշաւին մէջ հարկադրաբար Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ խնդիրները հրապարակ պիտի գրուին, հետեւաբար եւ մեր հարցը։

Վստահաբար այդ արշաւը կազմակերպողներու միտքին մեր խնդիրը չէ ներկայացած, բայց որովհետեւ մեր ցանկութիւնն է ամէն դէպքի կապել մեր հարցը, այդ ցանկութիւնը մէկ սանդուղ կը դարձնենք դէպքին եւ կը զուգաւորենք զայն մեր տրամադրութիւններով եւ պահանջներով։ Այս ընելու տեղ աշխարհագրութիւնն ալ կ'անտեսենք, ինչպէս նաեւ մեր պահանջներու անհաստատ ոյժերու դերը։ Ամէն բան դիւրին կը տեսնենք եւ մօտաւոր ապագայի մէջ կատարուելիք կ'ործ։

Եթէ կարենայինք մեր ցանկութիւններուն որեւէ դեր չտալ, ուրիշ խօսքով աւելի իրատես մնալ ուզէինք, տարբեր եզրակացութիւններ պիտի վերծէինք հանել. Չեխոսլովաքիոյ դէպքը եկաւ հաստատելու որ բոլոր ժողովուրդները— մէջն ըլլալով նաեւ սկանտինաւեան երկիրներու ժողովուրդները— ամէն բանէ առաջ խաղաղութիւն կը պահանջեն ի գին նոյնիսկ իրաւունքի եւ արժանապատուութեան ոտնահարման։ բ) Մարդկութիւնը կ'ընթանայ դէպի մեծերու տիրապետութիւնը հաստատելու ուղղութեամբ։ գ) Մեծերու միջեւ եղած տարակարծութիւնները կրնան լուծուիլ փոխադարձ զիջողութեամբ եւ հաշտեցողութեամբ։ դ) Ոյժերու հաւասարակշռութեան խախտում մը բաւեղծուեցաւ որուն խաղաղութեամբ վերահաստատման փորձը չի կրնար տեղի ունենալ այդ խախտումը աւելի չեշտող նոր տարածումներու ճամբով։ ե) Մեր նկատի առած խնդիրներու հրապարակ դրուելէն առաջ տակաւին Եւրոպայի մէջ կարգադրուելիք շատ մը խնդիրներ կան, ուրեմն առնուազն կանխահաս է մօտաւոր օրերու մէջ գնել անոնց լուծումը։

Եթէ մեր երեւակայութիւնը բոցավառելու պէտք չունինք, պարտաւոր ենք սակայն գործելու եւ աշխատելու, մանաւանդ արթուն մնալու։

Զօրաւոր Միւնիխի մէջ հաւաքուած օրը մարդկութիւնը կրնար խաղաղութեան տեղ պատերազմի արհաւիրքին մէջ գտնել ինքզինքը։ Եթէ այդպէս ըլլար, ի՞նչ պիտի ընէինք մենք, ի՞նչ չափով պատրաստուած էինք դիմագրաւելու զայն, ի՞նչ դիրք բռնել որոշած էինք։ Շատ քիչեր պիտի կրնային այս հարցերուն պատասխան մը տալ։ Իրողութիւնը այն է որ ոչ մէկ բան որոշուած էր, ոչխարի հօտ մըն էինք եւ ենք առանց հովիւի եւ ղեկավարի։ Պատերազմի բոլոր չարիքները եւ ողբալի հետեւանքներ պիտի կրէինք. առանց անոր արդիւնքէն որեւէ չափով օգուտ մը ապահովելու։ Մեր երիտասարդութիւնը պիտի զինուորագրուէր իր բնակած երկրին, ի գին այդ երկրին օգտակար ըլլալու իրողութեան եւ սակայն առանց իր ժողովուրդին եւ հայրենիքին համար օգտակար զոհողութիւն մը բրած ըլլալու գիտակցութեան եւ գոհունակութեան։

ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԶԳԱՅԱՑՈՒՆՑ ԼՈՒՐԵՐ ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԵՆԷՆ

Մի քանի զգայացունց նորութիւններ, պատմուած «ընկերվարական» դրախտից աքսորուածների բերնով։ Հարկաւ հաղորդում եմ վերապահութեամբ։

X

Ամենից առաջ Մոսկուայի եւ Էնկիւրիի յարաբերութիւնների մասին։

Սանճաքի խնդրի ամենաթէժ օրերին՝ Մոսկուայի մի քանի գործարաններում խորհրդակցութիւններ տեղի ունեցան բանուորական, մասնաւորապէս կուսակցական շրջանակներում, ուր քննութեան ենթարկուեցին Թուրքիայի վերաբերմամբ սրանից յետոյ Խորհրդային կառավարութեան հետեւելիք քաղաքականութիւնը։ Գլխաւորապէս հարցը դրուած էր հետեւեալ ձեւով։

Մենք, որ մեր կեանքի ամենածանր օրերում մեզ զրկեցինք, մեր երախաների բերնից խլեցինք հացը եւ չինեցինք Թուրքիան, պարենաւորեցինք ամէն ինչով, օգնեցինք նրա տնտեսական - քաղաքական եւ ռազմական վերելքին, արդեօ՞ք անտարբեր պիտի նայենք, թէ նա ինչպէ՞ս է հեռանում մեզանից եւ դրամատիրական պետութիւնների ազդեցութեան տակ ինկած՝ ծուղակներ է ցոյց տալիս մեզ, այլ եւ այլ ուխտեր եւ դաշնակցութիւններ կնքելով, թէ՞ պիտի յետ պահանջենք մեր մինչեւ հիմա նրան տուածները եւ պիտի պատժենք նրան իր ապերախտութեան եւ դաւաճանութեան համար։

Ի հարկէ, ըստ սովորականին՝ դրըւած հարցի շուրջը բուռն վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան։ Ի վերջոյ, ընդունուեց կուսակցական (համայնավար) ղեկավարների առաջարկը միաձայնութեամբ.

Ահա այդ առաջարկը.—

Յեղափոխական Թուրքիայի ղեկավարները, մասնաւորապէս նրանց գլխաւոր առաջնորդ Մուսթաֆա Աթաթիւրքը, խաբեբաներ, երդմնադրուժներ եւ յեղափոխական Թուրքիայի դատը եւ աւանդութիւնները ոտքի տակ առողներ եւ արեւմտեան դրամատիրութեան գործակալներ են եւ արժանի են թուրք ժողովուրդի եւ ամբողջ երկրի աշխատաւորութեան արհամարհանքին ու ատելութեան, եւ Թուրքիայի յեղափոխական ժողովուրդներին ազատելու համար պէտք է, որ միջազգային աշխատաւորութիւնը, նրա յառաջապահ գունդը— Երրորդ Միջազգայինը եւ Խորհրդային կառավարութիւնը անհրաժեշտ միջոցները գործադրեն։

X

Երկրորդ զգայացունց լուրը։

Միկոյեանը երեւութապէս եւ պաշտօնապէս Հայաստան էր ուղարկուած մաքրագործումներ կատարելու համար, բայց էապէս նա շատ աւելի կարեւոր պաշտօնով էր Կովկաս ուղարկուել։

Նրա վրայ պարտականութիւն էր դրուած քննելու, ստուգելու եւ տեղեկագրելու համաթուրանական շարժման ազդեցութիւնը, նրա չափը, կարեւորութիւնը, մասնակցողները, նրա վտանգաւորութեան աստիճանը։ Միկոյեանը լիազօրուած է եղել տեղնուտեղը անհրաժեշտ փոփոխութիւններ կատարելու պատասխանատու պաշտօնեաների մէջ, պատժելու յանցաւորներին, դատարկել տալու ընդարձակ հողամասեր։ Նա պաշտօնապէս ու երեւութապէս իր դերը կատարում է Հայաստանում հայ պաշտօնեաների վերաբերմամբ, որոնց մէջ իբր թէ Թուրքիայի հետ կապ ունեցողներ են եղել, վերջացնում է իր աշխատանքները պանթուրանիզմի եւ պանիսլամիզմի մասին, վերադառնում է Մոսկուա եւ ներկայացնում իր տեղեկագիրը, որի հիման վրայ էլ Անդրկովկասում կեդրոնացած ռուս զինուորների թիւը աւելացրել են, Թիւրքիայի, Պարսկաստանի եւ Աֆղանիստանի սահմաններից մահմեդական ազգաբնակչութիւնը հեռացրել են ամբողջ յիսուն քիլոմեթր տարածութեան վրայ։

Այս բոլորն ինձ պատմողը յայտնում է, որ Մոսկուայում Միկոյեանի ճարած փաստերը անժխտելի են համարում։ Այդ փաստերը ցոյց են տալիս, որ Աթաթիւրքի կառավարութիւնը ահագին թուով գործակալներ է ունեցել Անդրկովկասի բոլոր մասերում։ Թուրքիստանում (ռուսական) եւ Ռուսաստանի բոլոր մահմեդականաբնակ գաւառներում նա հսկայական գումարներ է ծախսելիս եղել, որ թրքական ողջաս անուէից վճարուել չէին կարող, այլ վճարուել են մի երրորդ պետութեան կողմից, որի անունը պարզ չեն ասում, այլ ակնարկում են։

Խորհրդային կառավարութիւնը, ըստ խօսակցիս, մասնաւորապէս շատ վշտացած է նրա համար, որ ինքը մուսուլման աշխարհը ազատագրել է միջազգային գիշատիչների ձեռքից, բայց, այդ աշխարհը ապերախտութեամբ է պատասխանում Խորհրդային երկիրների բազմաթիւ զոհողութեանց, եւ այդ՝ միայն թրքական պանթուրանիզմի շնորհիւ։ Այդ պատճառով էլ Մոսկուան իր քաղաքականութեան մէջ մեծ փոփոխութիւն է մտցրել Թուրքիայի վերաբերմամբ։

X

Երրորդ զգայացունց լուրը.

Խորհրդային կառավարութիւնը լըրջօրէն պատերազմի է սպասում։ Դրա համար էլ գիշեր ցերեկ պատերազմի է պատրաստւում։ Այնքան մեծ է նրա համար գալիք պատերազմի վախը, որ կարող է պատահել, որ նա, Խորհրդային կառավարութիւնը, նախաձեռնարկ լինի։

Թուրքիայի վերաբերմամբ Մոսկուայում այն կարծիքն է տիրում, թէ կարող է պատահել, որ ուրիշ պետութիւններ Անդրկովկասի վրայ յարձակւին Թուրքիայի վրայով՝ ի հարկէ Թուրքիան էլ լծելով իրենց կառքին։

Ահա այս հաւանականութիւնն է, որ ստիպել է Մոսկուայի կառավարիչներին Թուրքիան թուլացնելու, անվնաս դարձնելու փորձեր անել։ Խօսակիցս պնդում էր, որ քրդական վերջին շարժումները Թուրքիայում լայն աջակցութիւն են ստանում Ռուսաստանից Հայաստանի միջոցով եւ իբր թէ շատ պատասխանատու պաշտօնեաներ առանց թաքցնելու այդ մասին խօսում են։

Բացի քրդական ապստամբութիւնը, որ հրահրւում եւ քաջալերւում է Խորհուրդների կողմից, ուժեղ պրոպագանդա է սկսուած նաեւ թուրք գիւղացիների եւ բանուորների մէջ եւ իբր թէ Ռուսաստանից Թուրքիա ուղարկուած բազմաթիւ թրքահպատակների մէջ բազմաթիւ համայնավար քարոզիչներ կան, որոնց մի քանիսը արդէն ձերբակալուած ու բանտարկուած են Տրապիզոնում ու Կարսում։

Թուրքիան, ըստ իմ խօսակցի Մոսկուայում լսածների, ո՛չ միայն նոր ճանապարհներ է շինում Անդրկովկասի ուղղութեամբ, նոր ուժեր է կեդրոնացնում, այլ իր գործակալներին անց է կացնում ռուսական սահմանապահների թիկունքը՝ դարձեալ նոյն երկրորդ պետութեան օժանդակութեամբ եւ դրամական միջոցներով։ Մոսկուայում այն կարծիքը կայ, թէ ռուսական մի յարձակման դէպքում Թուրքիան Կարսը չի պաշտպանելու, այլ պիտի քաշուի իր պաշտպանողական երկրորդ, նոյնիսկ երրորդ գծի վրայ, որովհետեւ քրդական ապստամբութիւնը օրից օր տարածւում է եւ ուժեղանում, արաբական վտանգը մեծանում է եւ ամբողջ Տաճկահայաստանը դատարկ է։ Բնական է, որ թրքական բանակները չկարողանան պաշտպանուել իրենց առաջին դիրքերի վրայ։ Մոսկուայում կարծում են, որ Թուրքիան զոհէ փորձ կ'անի Իրան մտնելու՝ Կասպից ծովի ափը դուրս գալու եւ սպառնալու համար Բագուին։

X

Չորրորդ զգայացունց տեղեկութիւնը։

Մոսկուայում չեն հաւատում Ֆրանսայի բարեկամութեան երկարատեւութեան եւ հաւատացած են, որ մի նախարարական փոփոխութիւն դէպի աջ պատճառ պիտի դառնայ ռուսօ-ֆրանսիական բարեկամութեան վերջաւորութեան, մանաւանդ որ Ֆրանսայի դաշնակից Անգլիայում հասարակական կարծիքը գրեթէ ամբողջութեամբ դէմ է Ռուսաստանին, որին համարում են միակ մեղաւորը Սպանիայի խնդրում, որ այնքա՜ն նեղութիւն, նիւթական կորուստներ եւ եռանդ արժեց Անգլիային։

Մոսկուայում համոզուած են, որ Անգլիային պիտի յաջողուի Ֆրանսան բաժնել Խորհրդային երկիրներից եւ Ռուսաստանը մենակ թողնել դէմ առ դէմ իր բոլոր թշնամիների։

Ահա այդ հաւանականութիւնն է, որ ստիպում է Խորհրդային կառավարութեանը բանակցել Գերմանիայի եւ Իտալիայի հետ, որպէսզի ո՛չ միայն վերականգնի այդ երկու երկիրների հետ իր հին բարեկամութիւնը, այլ այդ բարեկամութիւնը աւելի ամրապնդի։ Որպէս գերմանական գործակալ գնդակահարուած Տուխաչեւսկին իր զինուորական կցորդի միջոցով կապ է հաստատած եղել գերմանական [illegible] պետերի հետ եւ գրեթէ համաձայնութեան է եկած եղել։ Տուխաչեւսկին այդ բանակցութիւնները կատարել է գրեթէ Խորհրդային կառավարութեան եւ համայնավար կուսակցութեան թոյլտուութեամբ. Նրան եւ իր ընկերներին ոչնչացրին ո՛չ թէ նրա համար, որ նա Գերմանիայի հետ է բանակցել, այլ ներքին խնդիրների պատճառով.

Խօսակիցս յայտնում է, որ եթէ թէ Տուխաչեւսկիի կիսատ թողած բանակցութիւնները շարունակւում են եւ եթէ այդ բանակցութիւնների յաջող ելքի ուշանալուն պատճառն այն է, որ ժողովրդապետական երկիրները գիտեն այս մասին եւ իրենց ձեռքի տակ եղած զանազան միջոցներով խանգարում են։

Չնայած որ մամուլը ժողովուրդի մէջ հակաֆաշիստական խիստ եւ ուժեղին քարոզչութիւն է անում, ժողովուրդի լայն խաւերի տրամադրութիւնը ի նպաստ Ֆաշիզմի է եւ ընդդէմ ժողովրդապետական երկիրների եւ կարգերի։

Այս հանգամանքը ենթադրել է տալիս իմ խօսակցին, որ հաւանօրէն համայնավար կուսակցական խողովակով Ռուսաստանի ժողովուրդների մէջ գաղտնի քարոզչութիւն է կատարւում ի նպաստ ֆաշական պետութիւնների եւ ընդդէմ դեմոկրատ պետութիւնների։

Խօսակիցս հաւանական է գտնում, որ մի օր Խորհրդային կառավարութեան կը յաջողուի համաձայնուել ֆաշիստական Գերմանիայի եւ ֆաշիստական Իտալիայի հետ։ Ահա այդ օրն էլ կը լինի պատերազմի յայտարարութեան առաջին օրը. նախ՝ Թուրքիայի դէմ, ապա բոլոր նրանց դէմ, որոնք կը գան Թուրքիայի պաշտպանութեան.

Խորհրդային կառավարութեան ղեկավարների մէջ ատելութիւնը դէպի Անգլիան օրից օր աւելանում է եւ կուսակցական խողովակով ուժեղ հակաանգլիական քարոզչութիւն է կատարւում։ Նրանք հաւատացած են, որ Անգլիան իր բոլոր ջանքերը գործադրում է ոչ թէ Գերմանիան մենակ թողնելու, այլ պաշարելու համար խորհրդային Միութիւնը։ Ռեկովի կառավարութեան ընթացքին Վիչինսկին, խորհրդային գերագոյն դատախազը, Անգլիայի անունն էլ առաւ՝ Ճափոնի, Գերմանիայի եւ Իտալիայի անուններին կարգին։ Վերջերս էլ Խորհրդային մամուլի մէջ արդէն սկսեցին երեւալ հակաանգլիական յօդուածներ։

X

Հինգերորդ զգայացունց տեղեկութիւնը

Բագուի կառավարութեան եւ Նարիմանովի սեփական արխիւներում ճարել են փաստաթղթեր, որոնք հաստատում են, որ իբր թէ Նարիմանովը, Ադրբէջանի խորհրդային հանրապետութեան նախկին նախարարապետը եւ Անդրկովկասեան Դաշնակցական հանրապետութեան նախկին նախագահներից մէկը, ծրագիր է մշակած եղել Անդրկովկասը եւ Թուրքիստանը ապստամբեցնելու Մոսկուայի դէմ եւ նրա այդ ծրագիրը ընդունուած է եղել Հայաստանի, Վրաստանի եւ Թուրքիստանի ու Դաղստանի շատ կուսակցական եւ պետական պատասխանատու գործիչների կողմից։

Ըստ այդ ծրագրի՝ Անդրկովկասի չորս հանրապետութիւնները եւ Թուրքիստանը միացած մի Դաշնակցական հանրապետութիւն պիտի կազմէին՝ Թուրքիայի բարեկամութեամբ եւ աջակցութեամբ։ Ադրբէջանի եւ Հայաստանի սահմանների վրայ շինուած են եղել բազմաթիւ գիւղական դըպրոցներ, որոնք, ինչպէս քննութիւնը ցոյց է տալիս, շատ մեծ եւ ամուր են եղել որպէս գիւղական դպրոցների շէնքեր եւ աւելի նման են զօրանոցների։ Այս զօրանոցները շինուած են եղել նրանց մէջ թրքական զինուորներ ընդունելու համար, երբ ապստամբութիւնը խորհուրդների դէմ կը բռնկուէր։

Նարիմանովը՝ թէեւ ունեցել է մի քանի պատասխանատու հայ գործիչների (համայնավար) համաձայնութիւնը, բայց վախենալով, որ հայ ժողովուրդը կարող է իր կառավարութեան յետեւից չգնալ, շինել է տուել [illegible] դպրոցական շէնքերը նրանց մէջ տեղաւորելու համար [illegible] թէ Հայերի եւ թէ Մոսկուայի դէմ գնելու համար։

Բացւում ձերբակալուած հին համայնավարների վրայ բարդւում է նաեւ այն յանցանքը, թէ նրանք Նարիմանովի հետ համակարծիք են եղել։

Զօրանոցների նմանող ամուր եւ ընդարձակ շէնքեր՝ որպէս գիւղական դպրոցական շէնքեր՝ կառուցուած են Հայաստանի եւ Խորհր. Ադրբէջանի սահմանի վրայ։ Այո, ճիշդ է նաեւ, որ այդ շէնքերը կառուցուած են Նարիմանովի իշխանութեան օրով։ Այդ մասին ինձ յայտնել է հայ հոգեւորականներից մէկը, որ զուգակից [illegible] որ այդ շէնքերը դպրոցների համար չեն, այլ խակական զօրանոցներ [illegible] Հոգեւորականի անունը առայժմ [illegible] տալիս։ Նա գտնւում է Ռուսաստանում, եւ, թէեւ լսել եմ, որ [illegible] է, բայց դեռ չեմ ստուգել [illegible] մահը։ Իմ կարծիքս էլ այն է, որ այդ շէնքերը շինուած են զօրք տեղաւորելու համար, բայց դրանք շինուած [illegible] կարմիր բանակի գլխաւոր [illegible] կարգադրութեամբ, Նարիմանովի օրով։ Այդ գիծը պիտի լինէր պաշտպանողական գիծը Կովկասեան ճակատում, քանի որ սպայակոյտը նախատեսել էր կռուի ժամանակ Հայաստանը թողնել։ Ինձ թւում է, որ Նարիմանովի որպէս դաւաճան ներկայացնելու մի փորձ է սա— մի փորձ որ սկսել է գործադրել Խորհրդային կառավարութիւնը հին, արդէն մեռած կամ թունաւորուած [illegible] մէջ մեռած յայտնի համայնավար ղեկավարների վերաբերմամբ։

Գ. ԵՂԻՇԵԱՆ

Համագործակցական փոքր քաղաք մը Սպանիոյ մէջ

Փուէրթօ տը լա Սէլվա ձկնորսական փոքր նաւահանգիստ մըն է Միջերկրական ծովու եզերքը։ Կը պատմուի թէ հին սովորութիւն մը կանգուն պահած է քաթալոնական ծովեզրը [illegible] աւանդութեան ու համագործակցութեան [illegible]։ Աւանդութեան համաձայն [illegible] քաղաքին համայնքը եկեղեցւոյ [illegible] կը պահէր հսկայական ուռկան մը [illegible] ձուկ որսալու։ Ամէն [illegible] լեռներէն [illegible] կ'անցնէին այս [illegible] չոր ձուկերը ու դէպի մը [illegible] դիտարանը կը կենար [illegible] ցնելու համար ձուկերու [illegible] Երբ որ ձուկերու մերձեցումին [illegible] կուտար, բոլոր բնակիչները կը [illegible] թային ձկնորսներուն օգնելու, [illegible] կը բաժնուէր ամէնուն միջեւ [illegible] սրուած ուռկանը համայնական [illegible]։ Հօս կը վերջանայ աւանդութիւնը։

Տեսնենք ինչ է այսօրուան վիճակը։ Փուէրթօ տը լա Սէլվա [illegible] բարքը կը զարմանայ տեսնելով թէ [illegible] քան տեղւոյն բնակիչները կը [illegible] բերին միւս նաւահանգիստներու [illegible] կիչներէն։ Մասնաւոր բան մը [illegible] կը զարնէ անոնց մօտ։ Ժողովուրդը լաւ հագուած է ու բարեկեցութեան եւ առողջութեան ապաւորութիւնը կը թողու։ Մարդիկ լաւատես կ'երեւան, զուարթ են։ Փողոցի [illegible] տնտեսութիւն, տուները պարզ են բայց ճաշակով յարդարուած։ [illegible] է միթէ հօս աղքատ մարդ չկայ [illegible] թշուառութիւնը անծանօթ ըլլայ։ Եւ սակայն այդպէս է։ Այստեղի բնակիչները ճիշդ է պարզունակ մարդիկ են եւ սակայն առանձնաշնորհեալ կ'երեւան, որովհետեւ երջանիկ են [illegible] ռական ու ընկերային տեսակէտով։ Անոնց մէջ հարուստ չկայ, բայց աղքատ ալ չկայ, ոչ ալ աշխատաւորներ [illegible] րոնք նախանձ յարժեն եւ ուրիշներ [illegible] րոնք նախանձեն։

Այս տարեղծումը հետեւեալ բացատրութիւնը ունի. 1919ին [illegible] այս քաղաքին մէջ համագործակցական մը հիմնեց։ Աքֆրէ Սօթանէլի, ձկնորսական համագործակցականներու մէկ մեծ կազմակերպիչը, օգնեց իրեն, ու բնական է, [illegible] հին աւանդութեան, հօս ալ մանաւորաբար նպաստաւոր [illegible] մը։ Սոթանէլի [illegible] մէկ գործակից մը գտաւ յանձին [illegible]։

Համագործակցականը 472այր [illegible] կը հաշուէ եւ քանի կին, դրամագլուխն ալ 220,000 փէզէթա է։ Վերջին տարուան ընթացքին համագործակցականը 35,000 փէզէթայի կանխավճարներ տուաւ, որը երաշխաւորուած է ձկնորսական համագործակցականներու միութեան կողմէ։

ՅԱՄՍՄԻ

[illegible]

[illegible] Նահանգներու արեւելեան ծո[illegible] Նահանգները, սեպտեմբերի [illegible], ենթարկուեցան բնական մեծ [illegible] մը Անօրինակ ուրական մը, [illegible] ծովէն ու ցամաքէն ժամը [illegible] 175 մղոն արագութեամբ, [illegible] աւերած է ինչ որ հանդի[illegible] իր ճամբուն վրայ, առնե[illegible], հեռախօսի ու հեռա[illegible] ու թել, ինքնաշարժ եւն.: [illegible] Ջուրերը ափերէն դուրս [illegible] ողողած են ընդարձակ [illegible]ութիւններ: Գետեր յորդած են [illegible] տներ, բազմաթիւ ղեւղեր ու [illegible] փոթորկուած լճերու են [illegible].

[illegible] աղէտին ի տես, ամերիկեան [illegible] ժողովուրդն ու կառավա[illegible], առանց վայրկեան մը զը[illegible] կորանցնելու կամ շփոթի մատ[illegible] ու անմիջական, անյապաղ օգ[illegible] են կազմակերպած աղէտեալ[illegible] Հայոց հազարաւոր անտուն [illegible] բնակիչներու պատսպարան [illegible], քանդուած ճամբաներ կը [illegible], փլած խարխլած շէնքեր [illegible] վերականգնեցուին, ուերը կը դար[illegible]:

[illegible] է վստահ ըսել, որ արդէն [illegible] ժողովուրդը մինչեւ այժմ [illegible] է աղէտը: Ոչ կ'անիծէ, ոչ [illegible] ողբեր կը հիւսէ, այլ [illegible], կը վերականգնէ:

X

[illegible]մբերի 29ին աղէտ մըն ալ [illegible] է Ամերիկայի մեր կայմա [illegible] իերութեան: Հրդեհի ճարակ է դար[illegible] «Հայրենիքի» շէնքը, ուր հաստատուած էին շրջանի Հ. Յ. Դ. Կ. Կոմիտէութեան գրասենեակը, թեր[illegible] թերթու խմբագրութիւնները եւ վար[illegible] չութիւնները. Այրած են «Հայրենիքի» գրենական հաւաքածոներն ու գոյքե[illegible] րը, շէնքին առատաղը եւ վերնա[illegible] յարկը, որ կուտակցական ակումբի ու պահեստատեղիի էր յատկացուած: Եւ ինչպէս կը գրեն Պոսթընէն, նիւթական վնասը կը հասնի մօտ 30,000 տոլարի: Օրաթերթի հրատարակութիւնը խանգարուած էր քանի մը օրով, բայց այժմ վերսկսած է եւ կը կանոնաւորուի:

Եւ ինչպէս որ ամերիկեան ժողովուրդը աղէտի առջեւ խոնարհիլ ու յնկճուիլ չգիտէր, Ամերիկայի մեր ընկերներն ու համակիրներն ալ, վստահ եմ, չեն ընկրկիր այս աղէտին առջեւ եւ կը վերաշինեն մեր տունը առաջուանէն աւելի փառաւոր:

«Հայրենիքի» հաստատութեան հաւ[illegible], շէնք, օրաթերթ, ամսագիր, շաբաթաթերթ եւն. — Մ. Նահանգներու մեր կազմակերպութիւնը ան[illegible]հաջիւ զոհողութիւններ է կատարած, եւ իր կարգին «Հայրենիք» հաստատութիւնն ալ մեծամեծ ծառայութիւններ է մատուցած հայ գաղութին ու հայութեան, թէ՛ մշակութային ու թէ՛ ժամանակ ազգային - յեղափոխական պայքարի մարզերուն մէջ:

Պատահական հրդեհ մը կամ նման [illegible] եւ է աղէտ չի կրնար կանգնեցնել այս ծառայութեան ընթացքը:

Ուրախանք կը զարնէ — ամերիկա[illegible] կը շինէ:

Հրդեհը կ'այրէ — մենք կը վերա[illegible]շինենք:

ԱՄՍՏՈՒՐ

[illegible] Ալեքսանդրէթ յատկացուց հիւանդ[illegible] [illegible]ութեան:

Փուլեթա տը լա Սէլվա սպառազ[illegible] միութիւն մը ունի, ուր բոլոր [illegible] անձերը ածան ցինով կը սատան [illegible] չինութեան եւ նորոգութեան [illegible] բոլոր նիւթերը:

Այս ձեռնարկը հիմնուեցաւ իբրեւ [illegible] ձեռնարկը վաշխառուներէ եւ [illegible] փրկելու: Այսօր համա[illegible]յրծակցականը այնքան առաջ գացած [illegible] կը սիրէ քաղաքին ամբողջ կեան[illegible] Աստիճանաբար սպառողական [illegible]ութիւնը սկսաւ ապրուստի անհրա[illegible] բոլոր առարկաները հայթայթել [illegible] թողուց ուրիշ ամէն վաճա[illegible] Համայնքի սրճարանը այցե[illegible] ու եւ է գիւղացի կ'իմանայ որ որբ [illegible] ալ, որ համագործակցական [illegible] մէջ կը գտնուի, նոյն համա[illegible]գործակցականին է, այսինքն, քա[illegible] բնակիչներուն սեփականութիւ[illegible] նոյն բանը կարելի է ըսել փոքրիկ [illegible], նաեւ դրամարանի մասին: [illegible], հաղուստ, ինչպէս նաեւ օ[illegible] կը ստացուի սպառողական մի[illegible]թենէն, որ օրական վեց հարիւր [illegible] առեւտուր կ'ընէ եւ ձեռքի [illegible] սեփական պահեստի հիմնա[illegible] մը:

[illegible] է քաղաքին մօտերը [illegible] մը վրայ պահածոյ ձուկի գոր[illegible] մը հիմնել: Այս ձեռքով պիտի [illegible] նաեւ աւելորդի գործածու[illegible] հարցը: Կը քննուի նաեւ ձէթ եւ [illegible] արտադրելու հարցը:

Փուլեթա տը լա Սէլվայի համա[illegible]գործակցականը մարդածնութեան եւ [illegible] հարցերը լուծած է: Սոյն գաւառին բնակիչները ազատուած են զոյութեան տառապանքին հոգերէն, որոնք տակաւին այնքան կը ճնշեն միւս մահկանացուներու վրայ: Ամբողջ կեանքի տեւողութեան, օրօրոցէն մինչեւ գերեզման, անոնք ցերծ են նիւթական բոլոր հոգերէ: Զինուորական միութեան բաժինը վերջերս նորմուծեց գործաւորներու ապահովագրութիւնը: Բայց Փուլեթա տը լա Սէլվայի համար ուշացած գործ[illegible]նամիջոց մըն էր:

Շահագրգռութենէ զուրկ չէ ըսել թէ, այս քաղաքին մէջ համագործակցականը փոքր գումար հրիտակներ շրջաբերութեան հանած է, որոնք նոյն վստահութիւնը կը վայելեն ինչ որ պետական թղթադրամները:

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

Խաղաղութեան դաշնագիրները

Լոյտ Ճորճ սկսաւ հրատարակել իր յուշերը, — իրականին մէջ յուշագրութիւն մը չէ այս, այլ պատմութիւնը խաղաղութեան դաշնագիրներուն, ինչպէս կը մատնէ խորագիրն ալ այս ընդարձակ գործին, որու առաջին հատորը լոյս տեսաւ արդէն Լոնտոնի մէջ.— La Vérité sur les Traités de Paix, Լոյտ Ճորճ, խմբագրելու ժամանակ այս գործը, կ'օգտագործէ, առաջին անգամ ըլլալով, գաղտնի վաւերաթուղթեր խաղաղութեան համաժողովին մասին:

Ամէնէն շահեկան գլուխներէն մին այն է, ուր կ'արտագրէ արտաքին նախարարութեան յուշագրին պատճէնը, որ պատրաստուած էր պատերազմի շրջանին, իբրեւ ամփոփ ծրագիր Անգլիոյ խաղաղութեան քաղաքականութեան.

Ըստ այդ յուշագրին արտաքին նախարարութեան փորձագէտները ծրագրած էին կազմել լեհական պետութիւն մը, որուն գլուխը պիտի գրուէր աւստ մեծ դուքս մը: Գալով Գերմանիոյ, քննութեան առնուած էին երեք տեսակէտներ, ա) անկախ պետութեան մը ստեղծումը, բ) Գերմանիոյ միացումը սլաւական հարաւային պետութեան մը հետ, գ) Գերմանիոյ միացումը լեհական պետութեան հետ:

Փորձագէտները, միւս կողմէ, կը թելադրէին ա) որ Աւստրիոյ սլաւական նահանգներէն կազմուի հարաւային սլաւական պետութիւն մը, բ) որ Աւստրիոյ գերմանական նահանգները միացուին Գերմանիոյ, գ) որ Գերմանիան միացուի Լեհաստանի, դ) որ Հունգարիան, Մաճառական շըրջաններէ կազմուած, դառնայ անկախ պետութիւն մը, Աւստրիայէն անջատ:

Այս առաջին հատորը մեծ մասամբ կը ներկայացնէ պատմականը այն պայքարին, որ կը մղուէր ընդմէջ անգլիական քաղաքականութեան (Լոյտ Ճորճ եւ Պէլֆուր) եւ ֆրանսական քաղաքականութեան (Քլէմանսօ եւ Փուանքարէ, որոնք կ'աշխատէին միանգամընդմիշտ պտրիւեցնել Գերմանիան):

Անգլիոյ նախկին վարչապետը կը պատմէ նոյնպէս որ մարաջախտ Ֆոշ, 1919 Յունուարին, յուշագիր մը ներկայացուցած էր «խաղաղարարներուն», բացատրելով այն պատճառները, որոնց կոթնելով՝ անհրաժեշտ կը դառնէր Հռենոսը դարձնել ամրոց մը ամէն հարձակման յարձակումներու դէմ Գերմանիոյ կողմէ:

Մարաջախտ Ֆոշի թելադրանքներուն պատասխանելով, բրիտանական պատուիրակութեան հետ համախորհուրդ Լոյտ Ճորճ հրատարակեց յուշագիր մը, ուր կ'ըսէր. — «Դուք կրնաք Գերմանիոյ ձեռքէն առնել իր գաղութները, իր բանակը կրճատելով ոստիկանական ուժի մը վերածել, նաւատորմը՝ հինգերորդ կարգի իջեցնել. բայց երբ Գերմանիա տեսնէ որ անարդար վերաբերմունք մը ցոյց կը տրուի հանդէպ իրեն՝ 1919ի դաշնագիրով, միջոց պիտի գտնէ անշուշտ պահանջելու համար որ արդարութիւնը հաստատուի: Ձեմ կրնար պատերազմի աւելի մեծ պատճառ մը տեսնել, քան այն իրողութիւնը որ գերման պետութիւնը, աշխարհի ամէնէն զօրաւոր ցեղը դառնալէ վերջ, պաշարուի փոքրիկ պետութիւններով, որոնք չկարենալով հանդերձ կայուն կառավարութիւն մը կազմել երբեւիցէ՝ իրենց իշխանութեան տակ պիտի առնէին գերման զանգուած մը, որ միշտ պիտի ուզէր միանալ մայր հայրենիքին»:

Եւ Լոյտ Ճորճ կ'եզրակացնէ.

— «Ֆինանսականին դաշնագիրները չեն, այլ անոնք որոնք կը գծեն իրենց հանդիսաւորապէս ընդունած յանձնառութիւնները՝ օգտուելով իրենց ժամանակաւոր գերիշխանութենէն. որովհետեւ արդարութենէ զրկուածն անոնք որ ի վիճակի չէին պահանջելու այդ արդարութիւնը»:

ԿԱՐԳԱՑԻՐ ՏԱՐԱԾԵՑԻՐ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԹՈՒՐՔԻԱ

ՄԵՐ ՀՐԵԱՆԵՐԸ …

Պոլսոյ Պոլ Նիւն թերթը կը գրէ՝ այս խորագրին տակ.

Ժամանակէ մը ի վեր, մտահոգութիւն մը կը նշմարենք մեր կարգ մը հրեայ հայրենակիցներուն մօտ:

Ինչո՞ւ:

Ինչպէս յայտնի է, աշխարհի վրայ ցրուած բոլոր Հրեաները աշխարհաքաղաքացի են: Պատմութեան ընթացքին չարունակող իրենց գաղթերը եւ այս գաղթերուն առաջ բերած տառապանքներն ու ցաւերը, բոլորն ալ, ամբողջ այս աշխարհաքաղաքացիութեան արդիւնքն են: Միմիայն մեր Հրեաներն են որ իրենց ցեղակիցներուն միջեւ բացառութիւն կը կազմեն, որովհետեւ անոնք Թուրք են եւ մենք ալ զիրենք իբրեւ Թուրք կ'ընդունինք: Եւ ասոր համար ալ, իրենց ցեղակիցներուն ենթարկուած փորձանքներուն փոխարէն, անոնք, այս հայրենիքին մէջ, կատարեալ ապահովութեամբ եւ հանգստութեամբ կը շահին, կը պտրին, կ'ապրին:

Բսել կ'ուզենք որ, մեր Հրեաներուն համար, որքան ատեն որ անոնք աշխարհաքաղաքացի չեն ըլլար, այսինքն Գերմանիայէն փախող, Իտալիայէն դուրս նետուող, Լեհաստանէն վտարուող միւս Հրեաներուն տառապանքները իրենց համար ցաւի ու ըղբաղումի խնդիր չեն ըներ, երբեք տեղին չէ իրենց համար մտահոգութեան պարագայ մը ենթադրել: Այս պարագային, ինչպէս ամէն հայրենակից, անոնք ալ կատարելապէս կ'օգտուին այն բոլոր իրաւունքներէն, զորս Թուրք հայրենիքն ու օրէնքը կը պարգեւեն Թուրքին: Միայն թէ, երբ Թրքութիւնը մոռնալով, երբ թէ իրենց եւ իրենց միւս ցեղակիցներուն միջեւ ճակատագրի կապակցութիւն մը եղած ըլլայ, ուզեն բաժնել անոնց զգացումները եւ այսպէսով ուրիշ Հրեաներու ցաւերը իբր իրենց ցաւը նկատեն, ահա այդ պարագային է որ իսկապէս անոնք կրնան ըլլալ մտահոգութիւնը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ

Վիէն, (17 Հոկտեմբեր) — Հ. Յ. Դ. կոմիտէի կազմակերպած երեկոյթը տեղի ունեցաւ 15 Հոկտեմբեր, շաբաթ երեկոյեան, ժամը 8.30ին: Ճիշդ ժամանակին «Յառաջ» ակումբը լեցուած էր երկսեռ հայրենակիցներով: Խօսք առաւ ընկեր Յ. Մաթոսեան, եւ բացատրեց, երեկոյթը նուիրուած է Յառաջի արշաւանքի 41րդ տարեդարձին: Այս օրը տօնելու համար կոմիտէն կազմակերպած էր դաշտահանդէս մը: Բայց դժբախտ երեւոյթ Ճ. Լուսարարեանի դառնացէտ մահուան պատճառաւ յետաձգուեցաւ: Անկէ վերջ օդերը աննպաստ դարձան Դաշտահանդէսին համար: Եւ կոմիտէն ուզեց Յառաջի տարեդարձը տօնել երեկոյթ - խնճոյքով մը: Մեր երեկոյթը տեղի պիտի ունենար Հոկտեմբեր մէկին: Բայց յետաձգուեցաւ պատերազմի վտանգին պատճառաւ:

Յետոյ խօսք տուաւ ընկեր Յ. Ա[illegible]բախճեանին, որ կարդաց գրաւոր ճառ մը, զոր խնամքով պատրաստած էր: Ջերմ ծափերով ընկերը վերջացուց իր ճառը, որմէ վերջ սեղանապետ ընտրուեցաւ նոյն ինքը: Սկսաւ կեր ու խումը մօտ երկու ժամ: «Յառաջ» ակումբը կը թնդար խմբերգներով: Ընկեր սեղանապետը խօսք տուաւ ներկաներուն, տիկին Տիգրանուհիին, Օր. Հայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղի ատենապետուհին, Տիկ. Հ. Զարգարեանին: Մեներգներ ըրին Տիկին Ա. Մաղաքեան, Տիկ. Օ. Օքսիւզեան, Մ. Ալոյեան, Տիկ. Ա. Բլթոյեան, Ա. Նաճարեան, Օր. Մ. Նաճարեան: Արտասանեցին ընկեր Մ. Կարապետեան, ընկեր Յ. Մաթոսեան, Օր. Ս. Մաթոսեան: Փոքրիկ Աստուր Մաղաքեան արտասանեց գեղեցիկ կտոր մը Ֆրանսերէն: Խօսեցաւ ընկեր Գ. Մանուկեան, երիտասարդներուն ուղղելով իր խօսքը:

Ժամանակը հասած էր բաժնուելու, ոչ ոք չէր ուզեր մեկնիլ, բայց ժամանակը շատ ուշ ըլլալուն ստիպուեցան բաժանուիլ այս տաքուկ մթնոլորտէն:

** Այս շրջանին եւս գաղութս ունի իր դպրոցները՝ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի, «Խարբերդին», «Սահակ Մեսրոպ» եւ Թոմկեանին [illegible] երեք դպրոցները, ուր հայերէն լեզու եւ պատմութիւն կը սորվին մօտ 150 երկսեռ աշակերտներ: Կ'իմանամ, որ այս տարի Կ. Խաչի դպրոցը, փոխանակ շաբաթուան մէջ երեք օրուան, պիտի ըլլայ 5 օր, Հայր Կ. Տէրմոյեանի անմիջական խնամքին տակ: Ունի 72 երկսեռ փոքրիկներ:

Ռ.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՇԱԿՈՅԹ ԵՒ ԴՐԱՄ

Եգիպտոսի Արեւը (ռամկավար) հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (1 Հոկտ.).

— «Ձկայ բառ մը որմէ այնքան խրտչի հայ դրամը, որքան մշակոյթ բառը: Ամէն անգամ որ ան կ'արտասանուի, հայ դրամը շուտ երեսը կ'անցնէ իր դիմակը՝ թէ չճանչցուելու եւ թէ թունաւորումէ պաշտպանուելու համար: Հայ դրամին համար՝ հայ մշակոյթը անձնական թշնամի մըն է, որուն դէմ պէտք չկայ սակայն յարձակողականի, կը բաւեն պաշտպանողական միջոցները՝ որոնք սուտ խուլ եւ սուտ - կոյր ըլլալը, դիմակաւորուիլն եւ անզգայանալն են:

Հայ դրամը — հասկցուեցաւ որ խօսքը Հայու քով հաւաքուած դրամին վրայ է, եգիպտական եւ անգլիական ոսկի, ամերիկեան տոլար, ֆրանսական կամ սուրիական ֆրանք եւայլն, եւ ոչ թէ հայ ազգային դրամին վրայ՝ որ գոյութիւն չունի — հայ դրամը, կ'ըսենք, զգայուն դրամ մըն է սակայն, որ կը սիրէ յարգուիլ, խոհուն դրամ մըն է, որ ամէն բանի մասին իր հեղինակաւոր կարծիքները ունի, ազգասէր դրամ մըն է, որ կը դառնէ իր չեղած տեղը երեւան եկող կամ երեւան գալ յաւակնող ազգասիրութիւնը: Անոնք կ'ըսէ, բայց երբ պէտք կ'ըլլայ այս ամէնը այլապէս ալ, այսինքն գործնականապէս, ինքնանուիրումով ալ պաշտպանել, ետ կը քաշուի խոհուն՝ կարծես չպակսելու եւ պահելով՝ իր խելքին, իր զգացումին ու իր հեղինակութեան ուժը չիտկարացնելու համար …:

Հայ դրամը սա տարօրինակ մասնայատկութիւնն ալ ունի: Երբ կ'աշխատի ու կ'արտադրէ, աւելի յօժարակամ կուտայ իր շահածին մէկ մասը հանրային պահանջներու՝ ինքնաբերաբար կամ իրեն եղած դիմումներուն անսալով: Երբ, սակայն, իր շահածին մընացեալ մասը օր օրի կը դիզուի եւ կ'աւելնայ իր վրայ, երբ անով հետզհետէ կը մեծնայ ու կը զօրանայ ինք, երբ շահը կը փոխէ անունը ու դրամագլուխ կ'ըլլայ, այն ատեն, — ո՛հ, այն ատեն… պիտի ըսէր բանաստեղծին պէս՝ եթէ մոռցած չըլլար իր զառամբքին առանուորը զոր գոց սորված էր դպրոցին մէջ — հայ դրամը կը կորսնցնէ իր շարժելու ու քալելու կարողութիւնը, իր կենդանութիւնը կ'ըսէ, ուրիշ բան չի տար բայց եթէ կարծիք, բայց եթէ՝ լաւագոյն պարագային՝ մէկ քանի փշրանք որպէսզի իր յիշատակը չթառամի …, առանց ասոր համար նոյն բանաստեղծին նոյն առանուորը յիշելու, զոր ըսինք թէ չի յիշեր. չի յիշեր..: Եկամուտը շահ չէ իրեն համար. եկամուտը կը նայ երբեմն շահերէն շատ աւելի մեծ ըլլալ. ան իրենն է, ինքն է, ու պիտի չուզէինք հարկաւ որ ան ինքզինքը տայ ո եւ է բանի, եւ, ամէնէն քիչ, սա մշակոյթ կոչուած անտեսանելի եւ անշօշափելի բանին, ժամաւորականներու բերնին ծամոց եղած սա բառին, անոնցմէ նկելիք եւ անոնց վերադարձնալիք — բայց ինչ՝ դրամը հետը առած վերադառնալիք — սա անմեղ երեւոյթով յափշտակիչին…:

Այս է, այսօր, Հայ Դրամին դիրքը հանդէպ ստ հասարակ Հայ Կարիքին եւ ի մասնաւորի Հայ Մշակոյթին, որ ինքնիրմէն վախցածի պէս՝ Կարիքին մէջ կծկուր, իրապէս չտեսնուելու չափ պզտիկ տեղ մը կը գրաւէ հոն:

Ժամը հասած չէ՞ սակա՞յն որ ան թօթուուի, ոտքի կանգնի եւ իր անկախ գոյութեան իրաւունքը հաստատելով՝ խօսի եւ ըսէ մեծապատիւ պարոն հայ դրամին.

— Ես հայ մշակոյթն եմ ու դուն հայ դրամը: Ես կը մնամ ու դուն կ'անցնիս: Ես կամ արդէն առանց քեզի, դուն առանց ինծի ոչինչ ես: Մեծագոյն արժէքը զոր կրնաս ունենալ, բարձրագոյն պատիւը զոր կրնաս վայելել՝ պիտի ըլլայ, միշտ, ինծի ծառայելը: Որովհետեւ ուրիշ ամէն բան կ'անցնի քեզի հետ ու ես՝ կը մնամ: Ես այն եմ որ հազար ժողովուրդ, ժողովուրդը աղդ չինած է ու կը պահէ զայն: Ես, Աստուծմէ ետք, քու ստեղծիչդ ալ եմ քու ստեղծողիդ ստեղծիչը: Ես այն եմ որ աշխատանքը բազմնուրել ու քեզ ծնաւ քեզմէ անդին բանի մը՝ սիրունին եւ ազնին համար, ոչ միայն անոնց պահպանութեան, այլ անոնց աւելի զօրաւոր, աւելի մաքրօրէն ու բարձրօրէն զօրաւոր ըլլալուն համար՝ որ դարձեալ պայմանն է ազգին պահպանութեան»:

Ազգերը երբ Տէրութիւն են՝ բանի կ'առնեն դրամէն ու կուտան մշակոյթին: Պէ՞տք է որ մեռնի Հայ մշակոյթը արտասահմանի հայութեան մէջ, որովհետեւ չկայ այդ բանի ուժը հայ դրամին վրայ: Հայ ազգը վերջ ի վերջոյ միջոցը պիտի չգտնէ՞ Հայ Դրամէն իր պահանջքը գանձելու:

Կը կարծենք թէ պիտի գտնէ»:

ՀԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ԶԻՒՆԱՄՐՐԻԿ

Ձմեռ էր, Հայաստանի ձմեռը: Ով [illegible] Հայաստանի մէջ, գաղա[illegible] չունի սաստկաշունչ ձմեռուան [illegible] մասին: Մասնաւորա[illegible] լեռնային մասերը ձմրան տիրա[illegible]պետութիւնը վեց-եօթն ամիս էր: [illegible] դիզուած ձիւնը ծանր[illegible] մը կը նստէր մեր դաշտերուն վը[illegible] եւ սպիտակ հիւսի մը նման չէր [illegible] իր կամքով, մինչեւ որ դըլ[illegible] մոխիր ցանելով չանդատուէին [illegible] Գիւղեր, նոյնիսկ քաղաքներու [illegible] շրջապատուած ձիւնակոյտե[illegible] մինչեւ կտուրները կը բարձրանա[illegible], եւ տունէ տուն անցնելու համար, [illegible] հարկ էր փապուղի բանալ: [illegible] օրերը, մանաւանդ գիշեր[illegible] ցուրտը պակուցիչ էր, երբեմն [illegible] քամի մը կը փչէր, որ մար[illegible] ոսկորներու ծուծն անգամ կը [illegible]ցնէր:

— Հայր Նեռ, Տաճիկը դուրս, — [illegible] հայրս առաւօտները ենեղե[illegible] տուն վերադառնալով ու իր եր[illegible] կար պեխերէն կախուած սառոյցի մասերը պոկելով:

— Այնպէս սաստիկ ցուրտ է որ, կ'ուելցնէ մարդս, կը կտրէ ու կը ծակէ մարդուս քիթն ու բերանը, ձեռն ու ոտք: Շունչը դեռ բերնէն դուրս չեկած՝ սառոյցի կը փոխուի:

Հայաստանի սարսափելի ձմեռն էր, որ կը քաղցրացնէր տաքուկ թոնիրը, հաճելի կը դարձնէր սենեակի ճարճատող կրակը, թիթեղեայ վառարաններու մէջ:

Շիկակարմիր, սիրուն կրակի ստեղծած ջերմութեան մէջ, հայրս ձեռնածած ջերմութեան մէջ, հայրս ձեռնեծոր դոհունակութեամբ կը շփէր ու երբ [illegible]անամանիքը դուրսէն մեր պատուհանները կը ծեծէր եւ կը ճարճատէր [illegible]տանիքը մեր գլխին, կ'ըսէր, «Աստուած օգնութեան հասնի սարի եւ դաշտի ուշացած ճամբորդին»:

Այն գիշերը, երբ ես տունէն բացակայ էի, հայրս նոյն մաղթանքը քանի մը հեղ կրկներ էր անհանգիստ, թէ անկողին մտնելէն առաջ, հօրս հանելով, հարցուցեր էր քոյրերուս. «Գիտէ՞ք թէ Մանուկը ուր է գացեր այս գիշեր»:

— Մանուկի գիշերային գործերէն ո՞վ գլուխ կը հանէ, պատասխանած էին անոնք տխուր:

Հայրս այն գիշերը կող կողի վրայ չէր դրեր: Իրաւունք ալ ունէր, նախազգացումը չէր խաբեր զինքը: Այն գիշերը ես մահաբոյր տաղնապի մէջ էի սարի ճանապարհին: Հօրս անծանօթ ուշացած ճամբորդը ես էի:

Երիտասարդ էինք:

Գիտէ՞ք ինչ կը նշանակէ երիտասարդ ըլլալ, այն ալ մե՛ր օրերու, չարթօնքի շրջանի երիտասարդ: Այդ կը նշանակէ ըլլալ ամենակարող, Աստուծու նման, մարդու եւ բնութեան արհաւիրքներէն բնաւ չվախնալ, ունենալ պողպատ մկաններ, ապառաժ սիրտ ու սիրել միայն երկու բան — հայրենիք ու զէնք: Ցուրտ է, — ո՞վ կարեւորութիւն կուտայ: Թուրք պահակախումբերը ամենուրեք են, — աւելի լաւ, սիրուն հարուածներ կ'ունենանք: Գայլերու վոհմակները կը շրջին սովալլուկ ու կատաղի եւ ճամբորդ կը փնտռեն, — երանի՜ թէ հանդիպէինք:

Երիտասարդ էինք, այդ տեսակ երկրորդական բաներու մասին երկար բարակ չէինք մտածեր: Կարեւորը այն էր, որ մէկ-մէկ փթանոց սա արկղերը, փամփուշտով լիք, շալկած՝ վանքը հասցնէինք այս գիշեր, որպէսզի վոխադրուին միւս շրջանները:

— Ո՞ր շրջան, ո՞վ է եկեր փոխադրելու:

— Այդ մեր գիտնալիքը չէ: Մենք մինչեւ վանքը պիտի տանինք, այնուհետ, սարի լանջին է վանքը. Այսքան է մեր պարտականութիւնը:

Երբ մութն ինկաւ, ծանրաբեռն դուրս ինկանք գիւղէն խումբով: Մեզմէ ոչ մէկը չհետաքրքրուեցաւ, թէ ինչ եղանակ է: Երբ այգիներէն դաշտը ելանք, տուն ու կեանք քամին չէյեց մեր տաքցած երեսները: Կոթոյի Մարտիրոսն էր մեր խմբապետն ու միանգամայն ուղեցոյցը: Այն ցերեկը սեղած ձիւնը Քրիշայի երեսին վըրայ, կը ճռճռար մեր ոտներուն տակ, հակառակ մեր դզոյշ քալուածքին:

— Տղե՛րք, իմ ետեւէս եկէք շիտակ, աշխատեցէք ճամբէն չշեղիլ, թէ չէ, վատ կը խրուիք, ըսաւ Մարտիրոսը:

— Տունը քանդուի էշափի ճանապարհին, էս Բամբակ երկրի մէջ, ամա՛ռը շիտակ քալելու ճամբայ չկայ, մնաց ձմե՞ռը: Անօրէն կառավարութեան ամէն տարի ճամբու տուրք վճարելով հողինիս դուրս եկաւ, բայց շիտակ ճամբու մը երեսը չտեսանք:

Խօսողը Մկոն էր, որ վառած սըրտով անէծք կը թափէր, ամէն անգամ, երբ ոտքը թեթեւ անզգուշութեամբ խրէր ու տնքալով վեր բարձրանար:

Եւ յիրաւի, ճանապարհ կոչուածը, ցանցառ երթեւեկէն կոխկռտուելով ընդլացած ու քիչ խորացած, բարակ երիզ մըն էր ուղղաձիգ, որուն վրայ ուղտերու նման միալար շարուած՝ կ'երթայինք անձայն: Թէեւ, ձմրան վերջին շրջանն ըլլալով, ձիւնը Քրիշա էր կապեր, այսինքն, ցերեկուան արեւի ճառագայթներուն տակ հալելով, ապա գիշերուան սաստիկ ցուրտէն սառելով ամրացեր էր, բայց մեր բեռներու ծանրութեան տակ չէր դիմանար եւ ամէն քայլի տակ կը կոտրուէր ու ոտքը փուխր ձիւնին մէջ կը խրէր:

Մկոն իրաւունք ունէր: Թուրքերու օրով հինգ հարիւր անգամ ձմեռ եկած էր, բայց այդ երկրին մէջ, ճանապարհը մաքրելու նպատակով հինգ թիակ ձիւն չէր նետուեր: Անկէ զատ, ո՛չ թէյատուն գոյութիւն ունէր, եւ ոչ խան: Բարեբախտաբար մեր նախնիքը, ամէն մէկ սարի լանջին, վանք մը կամ ուխտատեղի մը կառուցած էին, ուր բաւքի բռնուած ամէն ճամբորդ կրնար ապաստան գտնել: Փութկի Ս. Գէորգը, Հոգւոց վանքը, Առաքելոց վանքը, Վարագը, Ս. Գրիգորը եւն., եւն.: Այդ վանքերէն մէկը պիտի հասցնէինք մեր բեռները, դեռ [illegible] շրջապատուած:

Սովորական քայլերով, երեք ժամուան ճանապարհ կար մեր առջեւը, բայց ձիւնի, մթութեան ու մեր բեռներու պատճառով, ու այսպէս դանդաղ՝ վեց ժամէն հազիւ հասնէինք:

Դաշտի տափարակ մասը կտրեցինք, մինչ գլխի արեւելք դիմելով, լեռոյ սկսաւ վերելքը դէպի սարալանջ, բարակ եւ օձապտոյտ կածանով, որ անվերջ կ'իջնէր ու կը բարձրանար, մերթ աջ կը թեքուէր եւ մերթ ձախ կը ծռէր: Ամէնքիս ծանօթ, բնական ճամբան էր այդ, հաւլեր անգամ կոխտուած մեր ոտներուն տակ, տարուան երեք եղանակներուն, բայց ձմեռը, ձիւնն ու գիշերը բոլորովին փոխած էին անոր ձեւն ու ուղղութիւնը, եւ մեզի այնպէս կը թուէր, թէ կը քալէինք անծանօթ աշխարհի մը մէջէն:

ԱՐՄ. ՓՈԽԱՐԵԱՆ

(1) (Շար.)

ներ ձեռք առնել սահմանամերձ շրջաններուն մէջ, որպէսզի զէն - քեր եւ հրոսախումբեր չկարենան Պաղեստին մտնել :

*** Թէլ – Ավիվի ամերիկեան Հրեաները բանաձեւ մը քուէարկեցին, որով Մ. Նահանգներու կառավարութեան կը յիշեցնեն թէ իրենք 80,000,000 տոլար յատկացուցած են գործի համար եւ իրաւունք ունին պաշտպանութեան: 80,000ի կը հասնի Պաղեստինի ամերիկահպատակ Հրեաներուն թիւը :

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ՄԷԿԴԻ ԿԸ ԴՐՈՒԻ

Անկախ պետութիւն, անգլիական հոգատարութեամբ

Անգլիական դահլիճը չորեքշաբթի օր ժողով գումարելով, Չուէյս ժամ խորհրդակցեցաւ Պաղեստինի կացութեան մասին: Տրուած որոշումները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ կառավարութիւնը փոխած է իր քաղաքականութիւնը, հանդարտեցնելու համար Արաբները: Իբրեւ առաջին հաշտարար միջոց, կառավարութիւնը կը խորհի մէկդի դնել բաժանման ծրագիրը: Երկրորդ միջոցն է 20,000 անգլիական զինուորներու ներկայութիւնը Պաղեստինի մէջ: Կառավարութիւնը ամէն բանէ առաջ կ'ուզէ դադրել խռովութիւնները, զօրացնել բրիտանական իշխանութիւնը, ապահովելով Հրեաներուն եւ Արաբներուն գործակցութիւնը: Այս առաջադրութեամբ, հոգատար իշխանութիւնը կը խոստանայ Պաղեստինը վերածել միացեալ անկախ պետութեան մը, բրիտանական հսկողութեան տակ, պաշտպանելով Արաբներուն, Հրեաներուն եւ քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց իրաւունքները: Մինչդեռ Պալֆըրի ծրագրով (1917) Պաղեստինը պիտի դառնար ազգային տուն Հրեաներուն համար, իսկ 1937ին գրկուած քննիչ յանձնաժողովը կ'առաջարկէր երեք մասի բաժնել զայն, — արաբական, հրէական եւ անգլիական: Միեւնոյն ատեն կը խորհուի գադրեցնել հրէական ներգաղթը, չխանգարելու համար երկու ժողովուրդներու ներկայ համեմատութիւնը, — 900,000 Արաբ, 400,000 Հրեայ :

Նոր ծրագրին համաձայն, խառն խորհրդարան մը պիտի կազմուի Պաղեստինի մէջ, եւ բրիտանական խնամակալութիւնը պիտի երկարաձգուի :

Գերմանները կ'օգնեն Պաղեստինի ապստամբներուն

Պէյրութէն կը գրեն Լոնտոնի թերթերուն.—

Գերման գործակալներ սերտ յարաբերութիւն կը պահեն Երուսաղէմի մեծ միւֆթիին հետ, որ այստեղ կը գտնուի հսկողութեան տակ, մէկ տարի առաջ փախած ըլլալով Պաղեստինէն:

Այս գործակալներուն պետը այն մարդն է, որ մեծ պատերազմի ժամանակ բազմաթիւ դրդումութիւններ սերմանած էր Իրաքի, Իրանի եւ Աֆղանիստանի մէջ: Այս գործակալին ձեռքով է, որ արաբ ապստամբներուն կը ճարուին դրամ ու զէնք:

Կը հաւաստուի, թէ վերջերս մեծաքանակ զէնք ու ռազմամթերք փոխանցուած է Արաբներուն Սուրիոյ Լաթաքիա եւ Սայտա նաւահանգիստներէն :

Օդանաւային ուժերու ցկարութիւնը լրջօրէն կը զբաղեցնէ երկիրը

Ֆրանսական մամուլը կը շարունակէ ահազանգ հնչեցնել, օդանաւային ուժերու տկարութեան մասին, շեշտելով թէ անհրաժեշտ է ոչ միայն աւելցնել, այլեւ փութացնել արտադրութիւնը:

Անցեալ օր յիշեր էինք շարք մը փաստեր, քաղելով երկու մասնագէտներու յօդուածաշարքէն: Ծանօթ օդաչու մը, էմիլ Տէյրի – լիս, վրդովում կը յայտնէ փարիզեան շրջանի օդանաւային հաստատութեանց բանուորներուն դէմ որոնք կը մերժեն շաբաթը 40ի փոխարէն 45 ժամ աշխատիլ, մինչ Գերմանիոյ օդանաւային բանուորները կ'աշխատին 52, երբեմն ալ մինչեւ 58 եւ 60 ժամ :

Արմատական հրապարակագիր մը, էմիլ Ռօշ, խմբագիր «Ռէփիւպլիք»ի, արտադրութեանց յապաղումը կը վերագրէ օդանաւային նախարարութեան պաշտօնեաներուն սովորամոլութեան, որ կը տիրէ վեց տարիէ իվեր: Կը մեղադրէ նաեւ օդանաւային շատ մը հաստատութեանց վարիչները, ըսելով թէ վերջին տարիներու ընթացքին անոնց ամբողջ բրածն է դրամ քաշել պետութենէն, առանց արդիացնելու իրենց գործարանները: Եւ կ'առաջարկէ մասնագէտներու յանձնել օդանաւային շինութեանց հսկողութիւնը :

Ինչպէս հաղորդած էինք, ծանօթ մասնագէտ մը անհրաժեշտ կը գտնէ 4000 օդանաւ, անոնց շինութեան ծախքը հաշուելով 50 միլիոն անգլ. ոսկի: Իր կարծիքով կարելի է այս գործը գլուխ հանել երկու տարիէն :

Նոր ծրագրի մը համաձայն, օդանաւի մը շինութիւնը պիտի տեւէ 6500 բանուորական ժամ, փոխանակ նախկին 12,500ին: 1936 1937ին օդանաւային նախարարութեան ապսպրանքները կը յանձնուէին 19 ամիսէն: Նոր ծրագրով 9ուկէս ամիս ժամանակ պիտի տրուի գործարանատէրներուն, ապսպրանքը հասցնելու համար :

*** Համայնավար երեսփոխան մը, որ անդամ է օդանաւային յանձնաժողովին, ճառ մը խօսելով փարիզեան շրջանի օդանաւային բանուորներուն առջեւ, թելադրեց մէկդի դնել 45 ժամուան կանոնը եւ 40 ժամէն աւելի չաշխատիլ: Մետաղագործական բանուորներու միութիւնը լսելով այս ազդանշանը, հրահանգեց իր անդամներուն 40 ժամէն աւելի չաշխատիլ :

Ազգայնական թերթ մը անհրաժեշտ գտնելով 3000 օդանաւերու շինութիւնը, կ'առաջարկէ անոնց հազարը ապսպրել Ամերիկա, որպէսզի ժամանակ չկորսուի :

Լեհաստանի նախարարին տեսակցութիւնը Ռումանիոյ թագաւորին հետ

Գնդ. Պէք, Լեհաստանի արտաքին նախարարը, երեք ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցաւ Ռումանիոյ թագաւորին հետ, անոր զբօսանաւուն մէջ, եւ յետոյ վերադարձաւ Վարշաւա: Այս առթիւ զեկոյց մը հրատարակուեցաւ, որ կ'ըսէ թէ տեսակցութիւնը տեղի ունեցաւ բարեկամական տրամադրութեամբ, դառնալով միջազգային հարցերու շուրջ :

Աւելորդ է ըսել թէ խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն էր Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հողային պահանջը՝ Չեխոսլովաքիայէն: Երեք սլովաք նախարարներ Գերմանիա գացին, արտաքին նախարարին հետ տեսակցելու համար: Տակաւին ելք մը չէ գըտնուած Հունգարիոյ պահանջներու մասին: Կ'ըսուի թէ Կարպաթեան Ռուսիան չուզեր բաժնուիլ Չեխոսլովաքիայէն: Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Ռութէնները մասնաւոր հրահանգներ ստացած են Մոսկուայէն, միացեալ ճակատ կազմելու եւ Հունգարիոյ պահանջները մերժելու համար :

Հ. Յ. Դ.

Գիւղաս

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարօ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Շահրիկեան» սրահին մէջ:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն - Ժէռոմի, Սարդանի, Նօտր Տամի եւ Լէ – գօլիվի ընկերները, 22 հոկտ. շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի :

ԽՆՃՈՅՔ—ԳԻՆԵՄԵՂԱՆ Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ

Իսի - լէ – Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 բիւ տը լա Տէփաննս :

Մուտքը ազատ է :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մոնմաթրի Նոր սարկշրջանի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ:

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ռուսին կրթութիւնը»:

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 Փր.:

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., երեկոյեան ժամը 8.30ին ժանոնէյի սրահին մէջ (Գուրս տը Թրավայի կինացը):

Պարող զոյգերը պիտի գտնեն ընտիր ժազ: Սրահին կարգապահութիւնը ապահովուած է: Մուտք՝ այրերու 5, կիներու 3 Ֆրանք:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՅ ՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր, 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար նուագախումբով: Կը խօսին Գ. Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ ՀՐԱՉ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ:

Կը հրաւիրուին երգչախումբի անդամներն իրենց ընտանիքով, եւ համակիրներ: Մուտք 5 Ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Սպասարկութիւն ժամը 5ին:

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՒՍՏՐԻՈՅ Սալցպուրկ քաղաքի եպիսկոպոս Վայցի դէմ աւելի քան հազար հոգինոց ամբոխ մը ցոյց կատարեց աղաղակելով. —«Մենք չենք ուզեր այդ սեւ շունը»: Հակակաթոլիկ տրամադրութիւնները կը զօրանան այս շրջանին մէջ, մասնաւորաբար ֆրանչիսկեան կրօնաւորներու դէմ: Սալցպուրկի մէջ բանտարկուած դատաւոր Տոքթ. Եոհան Լանկէր, որ պիտի դատուէր շուտով, ինքնասպան եղաւ :

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ սակարանին մէջ արժեթուղթերու գիները բարձրացան հոկտեմբեր 18ին: Ծախուեցան աւելի քան 2,500,000 արժեթուղթեր: Այս բարձրացումը կը վերագրուի այն լուրին, որ Ճէնէրըլ Մոթըրս մեծ ընկերութիւնը որոշած է անմիջապէս գործի կանչել 30,000 նոր գործաւորներ: Քրայսլէր ընկերութիւնը, որ ինքնաշարժ կ'արտադրէ, արդէն անցեալ շաբաթ գործի կանչած էր 20,000 նոր բանուորներ :

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ բանակը անընդհատ կը շարունակէ իր յառաջխաղացութիւնը: Ցիսուն քիլոմեթր մնացած է, Քանթօն հասնելու համար: Չինացիները ուժգնօրէն կը դիմադրեն: 30 ճափոնական օդանաւեր վար առնուեցան: Քաղաքը սկսած է արդէն եւ հարիւր հազարաւոր քաղաքացիներ փախած են :

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԽԱՉԻ պատուանշանը տրուեցաւ գնդ. Լինտպէրկի, ի գնահատութիւն իր օդանաւային ծառայութեանց :

ՖԱՇԱԿԱՆ գերագոյն խորհուրդը ժողով գումարելով, բանաձեւ մը քուէարկեց, որուն համաձայն Իտալիոյ ամբողջական երիտասարդութիւնը պէտք է համախմբուի կուսակցութեան դրօշին տակ :

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Հրեաներու դաշնակցութիւնը որոշեց նոր կազմակերպութիւն մը ստեղծել, մասնակցութեամբ մէկ միլիոն այրերու եւ կիներու, պայքարելու համար Փաշականութեան դէմ: Իտալական թերթերը արձանագրելով այս մարտակոչը, կ'ազդարարեն թէ ան կրնայ շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ Իտալիոյ Հրեաներուն համար :

ԱՐԳԻԼՈՒԵՑԱՒ արհեստակցական Միութեանց հրապարակային ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար շաբաթ օր : Կազմակերպիչները բողոքելով այս արգելքին դէմ, որոշեցին ժողով մը գումարել Պըֆալոյի մարզարանին մէջ: Միութիւնը պատուիրակութիւն մը ղրկեց վարչապետին, գործադրութեան նպաստի յաւելում պահանջելու համար: Գ. Տալատիէ չընդունեց պատուիրակութիւնը: Աշխատանքի նախարարը տրամադիր է յաւելման, պայմանաւ որ ելմտական նախարարը հաւանի :

ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ մեծ նաւը, որ 81,235 թոն տարողութիւն ունի, հոկտեմբեր 18ին Նիւ Եորքի նաւահանգիստը հասնելուն, գտաւ որ նաւահանգիստի աշխատաւորները եւ նաւաձիգները, որոնք կ'աջակցին մեծ նաւերը նաւակայան մտցնելու գործին, գործադուլի մէջ են: Նաւապետը միս մինակ, առանց նաւաձիգներու աջակցութեան, յաջողեցաւ հսկայ նաւը նաւակայան մտցնել ճիշդ ժամանակին:

ՎԱՐՇԱՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ կառավարութիւնը պիտի բանտարկէ ընդդիմադիր կուսակցութեանց պետերը, նոյեմբեր 6ի ընտրութիւններէն առաջ, ինչպէս տեղի ունեցաւ 1930ին, երբ շատեր ղրկուեցան Պրէսթ Լիթովսկի ամրոցը եւ բանտարկուեցան : Դատական նախարարը հրահանգ տուաւ, որ ձերբակալուին բոլոր այն քաղաքացիները որ ընտրութեանց դէմ պայքար կ'ընեն կամ կը թելադրեն ընտրութեանց չմասնակցիլ :

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

ՀԱՅ – ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ — ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

Դ. տարի, թիւ 48 (Սեպտեմբեր)

Բովանդակութիւն — Սիրահարութիւնը հիւանդութիւն մըն է (Շ. Նարդունի): Ակռաներուն պաշտօնը (Տոքթ. Գ. Եզեկեան): Քիմիական պատերազմ (Տոքթ. Վ. Զիլինկիրեան): «Մալա եւ գանա» (Տոքթ. Ց. Մահտեսեան): Մարզանքը ճաշէն վերջ (Տոքթ. Բ. Նազարեան): Դաշտան եւ վարսայարդարութիւն (Արամ Ազնաւոր): Պատասխան բաժանորդներու բժշկական հարցումներուն :

Այս թիւով կը լրանայ չորրորդ տարին: Բաժանորդագրուեցէք հինգերորդ տարուան համար :

Դիմել՝ 17, Rue Damesme, PARIS.

ՀԱՅ - ԲՈՅԺի տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30, արտասահմանի համար 35 եւ 40 ֆրանք (ըստ երկրի) :

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Գ. Մկրտիչ եւ Տոքթ. Արամայիս Շամլեան եղբայրք իրենց հանգուցեալ մօր, այրի Տիկին ԱՄԳԷՐ ՇԱՄԼԵԱՆԻ (մեռած Նիւ Եորք), մահուան առաջին տարելիցին առթիւ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարեն 23 Հոկտ., Կիրակի օր, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, յետ պատարագի:

Կը հրաւիրուին հանգուցեալին յիշատակը յարգող բարեկամներ:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Տէր եւ Տիկին Հրաչ Սարգիսեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Զըրաշեան եւ Խարայէլեան ընտանիքներուն սիրեցեալ ԹՈՎՄԱՍ ՉԸՐԱՇԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dameame — PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) — R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameame, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 30
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Եգիպտոս	285 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	235 ֆրանք	120 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 22 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
SAMEDI 22 Octobre 1938

ԺԳ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3867

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Պարտականութեան մը ակնարկած էինք երէկ, վերլուծելով օտարականներու մասին հրամանագրուած օրէնքները եւ զանազան երեւոյթները։

Նոր չէ որ պիտի յիշեցնենք այդ պարտականութիւնը։ Բայց, որ կուի թէ աւելի քան երբեք անհրաժեշտ է անգամ մը եւս թարմացնել յիշողութիւնները։

Այսպէս, չի բաւեր միայն արթուն մնալ, ուշադրութեամբ հետեւիլ դէպքերու ընթացքին եւ դղուշանալ ներքին կամ արտաքին վնասէ։

Կացութիւնը կը պահանջէ նաեւ փոխադարձ ծանօթացում։

Ներքին նախապատրաստութեան քարոզութի՞ւն, «հայասէր»ներ արելու համար։

Ոչ։ Աւելի պարզ բան մը,— կարելին փորձել, գլխաւոր կեդրոններէն մինչեւ յետին գիւղը, ուր որ հայկական համրանք մը թողած է,— տարրական գիտելիքներ հաղորդելու համար մեր մասին։

Շատեր կը ճանչնան մեզ, այս երկրին մէջ, բայց այդ շատերը ընդհանրապէս մտաւորականներ են, գրագէտ, բանասէրծ, ակադեմական, գիտնական, պաշտօնատար, զօրական եւն.։ Միւս կողմէ, այդ շարքն իսկ նօսրացած է, նոր սերունդ մը հասած ըլլալով Մեծ Պատերազմէն ի վեր։ Եւ կրնաք վստահ ըլլալ թէ բազմաթիւ գրագէտներ կամ պաշտօնատարներ մեր անունն անգամ լսած չեն։

Անդին, բուն զանգուածին մէջ, քանի՞ հազար հոգի կրնաք համրել որ լսած ըլլայ մեր անունը եւ պատմութիւնը, կամ տարրական ծանօթութիւններ ունենայ մեր ներկայ կացութեան մասին։

Ընդհակառակն, հարիւր հազարաւորներ կան որ մեր գոյութենէն իսկ լուր չունին, կամ «Արմէնիէն»ը կը շփոթեն «Ռումէնիէն» հետ։

Արձարանը, ուր կը յաճախես ամէն օր, նպարավաճառը, որ ժպտադէն ուտեստ կը ծախէ քեզի, գինեպանը, խանութպանը, դրամատնակի պաշտօնեան, սափրիչը, նոյնիսկ բանուորը — ամենօրեայ ընկերդ — ընդհանրապէս մէկ բան գիտեն, գիտեն որ օտարական մըն ես, ինչպէս ուրիշ հազարաւորներ։ Մնացեալը մանրամասնութիւն մըն է, որուն կրնայ ծանօթանալ պատահական համեմատ։

Շատ ալ չզարմանանք որ այսպէս է։

Այդ զանգուածին «ընթերցող հասարակութիւնը» մեծ մասով իր մտաւոր սնունդը կը ստանայ առօրեայ թերթերէ, որոնց նիւթերը, նոյնիսկ տեղեկութիւնները հեռաւոր կապ անգամ չունին մեզի հետ։

Այո, երբեմն կը յիշեն մեր անունը, երբ ոճիր-արկած մը կը պատահի։ Այդ պարագային ալ, անշուշտ բարենշան բաներ չէ որ կը հրատարակուին, մանաւանդ երբ թերթը թունդ ազգայնական է, կամ խմբագրին հոգիզոնը «պուլվառ»ներէն անդին չանցնիր։

Անշուշտ չեն պակսիր աւելի լուրջ թերթեր, որոնք ի հարկին համակրանքի խօսքեր ալ կ'ուղղեն։

Բայց այդ կարգի թերթերը ընդհանրապէս մատչելի չեն զանգուածին։ Անոնց քանի մը հարիւր հազար ընթերցողներուն դիմաց, կան միւս միլիոնաւորները, որոնք «Փառի-Սուար», «Փըթի-Փարիզիէն», «Ժուռնալ» կամ «Փըթի Ժուռնալ» կը կարդան, ամէն բանէ առաջ փնտռելով «զգայացունց» բաներ,— ոստիկանական դէպքեր, չարժանիկար, մարզական մրցում, բնտանեկան դայթակղութիւն, վերջապէս շանդալից հրատարակութիւններ։

Արդ, այսպիսի հասարակութիւն մը միշտ ալ կրնայ մոլորիլ, եթէ թիւրիմացութիւններ ծագին օտարականներու մասին, կամ ամբոխավար գործիչներ եւ գրիչներ թոյն սրսկեն, չահագործելով այս եւ այն օրէնքը։

Ահա այստեղ է որ պարտականութիւն մը կը ծանրանայ ամէնուս վրայ։

Ամէն տեղ, իւրաքանչիւրը իր կարողութեան համաձայն, պարտաւոր է տարրական գիտելիքներ հաղորդել իր շրջանակին մէջ, ի հարկին մամուլի եւ բեմի միջոցաւ, եթէ ոչ նոր բան մը սորվեցնելու, գոնէ թիւրիմացութիւններ, կանխակալ կարծիքներ փարատելու համար։

Մեծ յոգնութիւն մը չի պահանջեր այս պարտականութիւնը, մանաւանդ 15 տարուան բնակութենէն եւ փորձառութենէն վերջը։

Բանուո՞ր ես,— կրնաս մտերմանալ խումբ մը տեղացի բանուորներու հետ, եւ լուսաբանել զանոնք։

Արհեստաւոր կամ առեւտրակա՞ն,— ընդունէ որ դեր մը կրնաս կատարել, աւելի լայն շրջանակի մը մէջ։

Ուսանո՞ղ, մտաւորակա՞ն,— ապարէզ չի պակսիր։

Այն բոլոր ծառայութեանց հետ զոր կատարեցինք այս երկրին մէջ, օգնելով անոր տնտեսական զարգացման, մինչեւ անգամ ամբողջ գիւղեր շինելով, այսօր ունինք առաւելութիւն մը եւս,— զինուորութիւն։ Մեր երիտասարդները կը կատարեն ծառայութիւն մը որ օրէնքէ դուրս էր, եւ կը կատարեն քաջութեամբ։

Առաջին անթիւ զինուորագրուեցան հարիւրաւորներ։ Վաղը անոնց թիւը պիտի հասնի քանի մը հազարի։ Եւ այսպէս շարունակ, տարուէ տարի։

Արդ, տեղացիներէն շատ քիչերը բան գիտեն այդ մասին, եւ երբ կ'իմանան, տպաւորութիւնը կ'ըլլայ շատ ջերմ, ինչպէս հաստատեցաւ վերջին տաղնապին առեն։

Մե՞ծ յոգնութիւն է տարածել այս պարագան, նոյնիսկ իբրեւ պարզ տեղեկութիւն, ժողովրդական խաւերու մէջ։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ ՄԱՍԻՆ

Արտակարգ ժողով Պոլսոյ մէջ

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 20 թուականով.— Աթաթիւրքի առողջական վիճակը զգալապէս բարւոքած է այսօր, համաձայն բժշկական տեղեկագրին որ հրատարակուեցաւ գիշերը։ Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ բոլորովին անհետացած են հիւանդին ջղային տագնապները։

*** «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ չորեքշաբթի օրուան թուականով.— Մեծ վախեր կը տիրեն Աթաթիւրքի մասին։ Բժշկական տեղեկագիրը բարւոքում կը ցուցնէ, բայց ուրիշ յայտարարութիւն մը կ'ըսէր թէ «վախճանէն կը վախցուի որ եւ է ատեն»։

Նախարարական խորհուրդը շարունակ նիստ կը գումարէ։ Պոլիս կը գտնուի նաեւ նախորդ վարչապետը, Իսմէթ Ինէօնիւ։ Ոստիկանութիւնը արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, ի նախատեսութիւն հաւանական ցոյցերու։

Աթաթիւրքի ամէնէն հաւանական յաջորդը կը համարուի Իսմէթ Ինէօնիւ, որ թէեւ վարչապետութենէ քաշուեցաւ անցեալ հոկտեմբերին, բայց Աթաթիւրքի գործակցած է ամբողջ 13 տարի եւ իրագործած անոր ծրագիրը։ Կան ուրիշ երկու հաւանական թեկնածուներ ալ, մարաջախտ Ֆէվզի Չաքմաք, ընդհ. սպայակոյտին պետը եւ Ֆէթհի Օքեար, Լոնտոնի դեսպանը։ Բայց կ'ըսուի թէ ընդդիմութիւն կը տիրէ երկուքին դէմ ալ։

Աթաթիւրք պառկած է Տոլմապաղչէի պալատին մէջ։ Մասնաւոր աղօթքներ կը կատարուին բոլոր մզկիթներուն եւ եկեղեցիներուն մէջ, իր առողջութեան համար։

*** Պոլսէն կը հեռագրեն թէ ընդհանուր յուզում կը տիրէ ամբողջ հասարակութեան եւ մասնաւորապէս ուսանողութեան մէջ։ Գիշերային հաստատութիւնները կրճատած են իրենց երաժշտական բաժինը, միեւնոյն ատեն պակսեցնելով լոյսերը։ Հայք կուսակցութիւնը ժողով մը գումարեց նախագահութեամբ վարչապետին որ իրական նախագահն է կազմակերպութեան։ Ներկայ էին քանի մը նախարարներ եւ Պոլսոյ կուսակալը, որոնք խորհրդակցեցան «պետական ընդհանուր հարցերու մասին»։ Միեւնոյն ատեն ներքին նախարարը քանի մը անգամ իր քով հրաւիրեց թուրք մամուլի ամէնէն ականաւոր ներկայացուցիչները։ Կատարեալ գաղտնապահութիւն կը տիրէ այս տեսակցութեանց մասին։

*** Հեռագիր մը եւս Պոլսէն, հոկտեմբեր 20 թուականով.— Այն բոլոր նախարարները որ Էնկիւրի կը գտնուէին տակաւին, Պոլիս եկան մասնաւոր կառախումբով, Ազգ. ժողովի նախագահին հետ եւ անմիջապէս արտակարգ ժողով մը գումարեցին։ Նկատի առնելով Աթաթիւրքի առողջական վիճակը, ժողովը համապատասխան որոշումները պիտի տայ։ Սահմանադրութեան տրամադրութեամբ, երբ հանրապետութեան նախագահը երկար ատեն հիւանդ ըլլայ, հրաժարի կամ մեռնի, Ազգ. ժողովին նախագահը կը համարուի փոխանորդ։

ԱՒԵԼԻ ԼԱՅՆ ԴԱՀԼԻՃ ՄԸ, ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ԲՈԼՈՐ ՀՈՍԱՆՔՆԵՐՈՒ

Ի ձախլին լուծում Երեսփոխանական Ժողովի

Վարշապետը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, զօրացնելու համար կառավարութեան դիրքը։

Բոլոր նախարարներուն հետ առանձին առանձին խօսակցելէ վերջ, Պ. Տալատիէ առջի օր իր մօտ հրաւիրեց նախկին վարչապետը, Պ. Լէոն Պլում, ինչպէս եւ թունդ աջակողմեան խմբակցութեան վարիչը, Պ. Լուի Մառէն։ Բոլոր խօսակցութիւնները գաղտնի կը պահուին։ Բայց տարակոյս չկայ թէ գլխաւոր խնդիրներէն մէկն է երեսփ. ժողովին լուծումը, եթէ պարագաները հարկադրեն։ Առ այժմ սուր հակամարտութիւն մը չի տիրեր կառավարութեան եւ երեսփ. ժողովին միջեւ, ուստի լուծումը կրնայ կատարուիլ միայն զանազան հոսանքներու հաւանութեամբ։ Անշուշտ այս հարցին հետ կապ ունի ժողովրդական ճակատին խախտումը, քանի որ համայնավարները թշնամական դիրք բռնած են կառավարութեան դէմ, իսկ ընկերվարականները ձեռնպահ մնացին, երբ Պ. Տալատիէ լիազօրութիւն կը պահանջէր։

Ժողովրդական ճակատին վրայ ճեղք մը եւս բացուեցաւ հինգշաբթի օր, երբ արմատականները մերժեցին մասնակցիլ հերթական ժողովին, յետաձգում առաջարկելով։ Անկախ ընկերվարականներն ալ չմասնակցեցան, եւ նոր ժողով մը պիտի գումարուի յառաջիկայ շաբթու։

Նախարարներուն մէջ ալ անհամաձայնութիւններ կը տիրեն երեսփ. ժողովի լուծման մասին։ Ոչ միայն անոր համար որ ո եւ է լուծում կատարուած չէ Գ. Հանրապետութեան հաստատումէն ի վեր — 60 տարի առաջ — այլեւ շատեր կը վախնան որ ընտրութիւնները յանգին աւելի անսանձելի ժողովի մը։

Կացութիւնը աւելի պիտի պարզուի արմատական համագումարէն ետք, որ պիտի գումարուի Մարսէյլի մէջ, այս ամսու վերջը։ Միւս կողմէ, նախկին ռազմիկներու կազմակերպութիւնները կը պնդեն որ հանրային փրկութեան դահլիճ մը կազմուի, վեր՝ բոլոր կուսակցութիւններէն, երկիրը կառավարելու համար մին-

(Լուրերու շարունակութիւնը երկրորդ էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԺՈՂՈՎԻ ՆՍՏԱԾ ԱՏԵՆ

Անոնք որ ներկայ չեն եղած մեր պարբերական ժողովներուն, դժուար կ'ըմբռնեն Հ. Ց. Դաշնակցութեան յարանուն ծառայման գաղտնիքը։

Միայն դուրսէն դիտել՝ կը նշանակէ ևարնուանցի դառնել։

Մտիր ներս, որպէսզի կարենաս վերլուծել ինչն ու ինչը։

Քանի մը օր առաջ նորէն ժողովի նստեր էին մեր վառվռուն տղաքն ու աղեւորները։

Ի՜նչքան խօսուն էր պատկերը։

Երեւոյթներ եւ իրողութիւններ՝ մէկը միւսէն կարդուիչ։

Այս տարի մասնաւորապէս բարձր կը խօսէր Մարսէյլի շրջանը, դրկած ըլլալով բազմանդամ պատուիրակութիւն մը,— ենը հոգի, համաձայն իր ներկայացուցած համրանքին, որ առած էր աւելի քան մէկ երրորդ։

Օրակարգը առաւելապէս կը շօշափէր գործնական հարցեր, ծնած՝ միջավայրի պահանջներէն։

Արկնապատկուած էր զինուորութեան գին. թէ բարոյապէս եւ թէ նիւթապէս։

Իսկ աւանդական կարգապահութիւնը. որուն ամենաբեռեւ, պատմական խախտումն իսկ երազներ հիւսել կուտայ չարակամ «դրսեցի»ներու, միս-ոսկոր դարձած էր ամէնէն երիտասարդին մէջ։ Նոյնիսկ ամէնէն տաք վիճաբանութեանց ընթացքին։

— Ի՞նչ կ'ուզես, տղա՛ս։

— Ես այսպէս կը մտածեմ։

— Շատ լաւ, հիմնաւորէ մտածումներդ եւ բանաձեւ մը ներկայացուր։

— Ընկեր նախագահ, ես ալ բանաձեւ ունիմ։

— Ես մէկ տարի մտածեր եմ, այս հզրակացութեան յանգելու համար։

— Մեր շրջանը գերագանցապէս ՛ն. քաղաքացիներէ կազմուած է, եւ կը պահանջէ աւելի գործօն քաղաքականութիւն։

— Մենք պէտք հարցած ենք Մինացեալ Ծակատի համրան, եւ մարդիկ ազդանշանի մը կը սպասեն, գլուխ ցնելու համար։

— «Յառաջ»ը ինչո՞ւ փրանսերէն բաժին մըն ալ չի հրատարակեր, գոնէ օրական երկու սիւնակ, իբրեւ միջոց մը նոր սերունդին փրկութեան։

— Փարիզը պէտք չունի մասնաւոր գործիչի, դէպի գաւառ, «դէպի երկիր»։

— Ես տանն մը մոլորեցայ, այսօր ի՜նչքան ուրախ եմ որ դարձայ ի լոյս նշմարտութեան։ Վա՜յ դուրսը մնացողին...

— Ընկեր նախագահ, թոյլ մի տաք որ երկար խօսին, մենք բանուորներ ենք, վաղ առտու կանուխ գործի պիտի երթանք։

Հասա երդայրական կա՞պը շրջանէ շրջան։

— Համակրանքի նամակ մը ուղղենք Ամերիկայի Կեդր. Կոմիտէին, «Հայրենիք»ի շէնքին մէջ պատահած դժբախտութեան առթիւ։

Չեմ գիտեր ի՛նչպէս ժողով կը գումարեն «քանց մեզ աղէկները»։ Բայց, գրոս կը դնեմ որ Դաշնակցական ժողովներէ ուրիշ համ ու հոտ ունին։

Վ.Ա.Հ.

ԿԱՍԿԱԾԵԼԻ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ՍԱՆՃԱՔԻՆ ՄԷՋ

«Ազդակ» հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հրատարակէ Սանճաքի կացութեան մասին (15 հոկտ.).—

Մի խաբուիք Սանճաքի երեւութական հանդարտութենէն։ Կացութիւնը օրէ օր կը դառնայ անտանելի։ Կը բաւէ յիշել որ արտագաղթը կը շարունակուի։ Միջոց ունեցողը հաշուեյարդարի կ'են— թարկէ գործը եւ կը մեկնի։ Իսկ վերադարձողներ դրեթէ չկան, եթէ չհաշուենք մէկ երկու հոգի որոնք մասնաւոր հրաւէրով եւ մասնաւոր գործերու համար եկած են։

Մեր երանելի երեսփոխանները շարունակ կը թելադրեն առաջնորդ Խադ արքեպս. ին լաւ տեղեկագիրներ ղրկել Անթիլիաս, փայլուն ցուցնել կացութիւնը։ Եւ առաջնորդն ալ, Ալեքսանտրէթ նստած, տեղեկագիր կը պատրաստէ հեռաւոր գիւղերու մասին։ Մինչդեռ եթէ ականջ տայ՝ ինչեր չպիտի լսէ։

Առաջնորդը չի գիտեր օրինակ, թէ ի՞նչ կ'երգեն թուրք գինուորները Փինար Պաշըի ճամբուն վրայ, Ալեքսանտրէթի ծայրը, հայ գաղթական կիներու եւ աղջիկներու ականջին տակ։ Եթէ չէ լսած, արտագրեմ եւ թող լսէ։

Հայ աղջիկներ մեր գիրկն են
Հայ տղամարդոց գլուխը մեր սուինին ծայրը։

Այս երգը այնքան երգուեցաւ եւ զայրոյթ պատճառեց, որ հայ երեսփոխան մը ստիպուեցաւ «եղբայրաբար» դիտողութիւն ընել Հալք էվիին։ Գիտէ՞ք պատասխանը.

— Պիրատէր (եղբայր), ի՞նչ կրնանք ընել, լսելու մի գաք...
Բայց Հայերը կը պատրաստուին Անգարա բողոքելու։
— Թող բողոքեն։

Այսպէս, շաբաթ մը առաջ թուրք զինուոր մը կ'երթայ Զայթաղը (Ալեքսանտրէթ) եւ հայ խանութպանէ մը... կնիկ կ'ուզէ։ Եւ երբ կ'առնէ հարկ եղած պատասխանը, կը մայռայ.— Հոգ չէ, մօտ ատենէն կը տեսնուինք։

Անդին, Սուէյ-Օլուքի մէջ, թուրք լաճերը շարունակ կ'ըսեն հայ աղջիկներուն.— Դեռ պիտի՞ չմոռնաք սա աղտոտ լեզուն...

Միւս կողմէ, տնտեսական խուլ պոյքոթ մը կը մղուի Հայերուն դէմ։ Օրինակ, քանի մը օր առաջ թուրք սպաներ կ'երթան Հայու մը խանութը ապրանք կ'ընեն, կը համաձայնին, բայց կը հրաժարին անմիջապէս, երբ կը հասկնան թէ գիմացինը Հայ է։

Զրոյցի մը համաձայն, թրքական իշխանութիւնը ձէպէլ Մուսայի շրջանին համար կը կազմակերպէ մասնաւոր ոստիկան-զինուորութիւն մը՝ թրքական բանակի ենթասպաներուն հրամանատարութեան տակ։

Արսուզի շրջանին հակաթուրք ճանչցուած չէ յիսուր բանտ կ'առաջնորդուին մէկիկ մէկիկ, առանց ո եւ է օրինական պատճառի։

Մէկ խօսքով մթնոլորտը օրէ օր աւելի անշնչելի կը դառնայ։

Գըրդ-Խանի մէջ հազիւ հարիւր տուն Հայ մնացած է, իսկ Սուէյ-Սուի մէջ միայն երեք տուն։ Ալեքսանտրէթէն գաղթած են մօտ հարիւր ընտանիք։ Շատեր ալ պատրաստութիւններ կը տեսնեն մեկնելու։

ՎԻԷՆՆԱՅԻ մէջ Հրեաներու դէմ հալածանքները խստացած են։ Սինակոկ մը յարձակում կրեց խումբ մը խռովարարներէ, որոնք փորձեցին կրակ ձգել եւ այրել շէնքը։

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՌՈՒԼԻՍ

ՆՈՐ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ

Այժմ արդէն որոշ է, որ Միւնիխի Համաձայնագրի նախօրեակին Եւրոպան կրցաւ խուսափիլ պատերազմէն գլխաւորաբար այն պատճառով, որ ժողովրդապետական երկու մեծ երկիրները՝ Անգլիա եւ Ֆրանսա պատրաստ չէին զինուորական տեսակէտէ կամ լրացուցած չէին իրենց ազգային պաշտպանութեան միջոցները, մինչ միւս ճակատի ուժերը՝ Գերմանիա ու Իտալիա կազմ ու պատրաստ էին ու են։

Այս գիտակցութիւնը արդէն հանրային սեփականութիւն է, Միւնիխէն քանի մը շաբաթ ետք, ոչ միայն ֆրանսական ու անգլիական, այլ բոլոր ժողովուրդներուն, եւ ոչ միայն պետական բարձր ու երադեկ խաւերուն, այլ ժողովրդական լայն զանգուածներուն։

Այս գիտակցութեան արտայայտութիւնը, երբեմն նոյնիսկ բուռն թափով, յստակօրէն երեւան կուգայ ամէն օր թէ՛ անգլիական եւ թէ՛ ֆրանսական մամուլին մէջ։ Այս իրողութեան շուրջ բաց ու համարձակ կը խօսին պետական պատասխանատու անձնաւորութիւններ կամ նախարարական դահլիճներու մօտ կանգնած մարդիկ։ Այս մասին ահազանգ կը հնչեցնեն հանրային գործիչներ ու լրագրողներ։

Ասոր ամէնէն պերճախօս օրինակն է, Հազարաւորներու կարգին, նախկին նախարար Ուինսթըն Չըրչիլի ճառը։ 16ի ձայնասփիւռ ճառը ուղղուած ամերիկեան ժողովուրդին, ուր առանց կաշկանդումի ու վերապահութեան կ՚ըսուի, թէ ժողովրդապետական երկիրները պատրաստ չէին, որմէ օգտուեցաւ առաւելապէս Հիթլէր, եւ պէտք է որ պատրաստուին։

Այս ընդհանուր գիտակցութիւնը եւ ասոր հետեւանքով ահազանգը, որ հնչած է, բայց մանաւանդ ինքը՝ Միւնիխի համաձայնագրի փաստը, ուր Հիթլէր, ինչ որ ալ ըսեն, իր կամքը պարտադրեց, բաւական էին, որ Լոնտոնի ու Փարիզի վարիչ ու պատասխանատու շրջանակները փութային ընել զինուորման ու ռազմական պատրաստութեան արտակարգ միջոցները։

Եւ ահա, Եւրոպական ցամաքամասի ամէնէն խաղաղասէր ու անխոցելի ժողովուրդը եւ աշխարհի ամէնէն մեծ ու անսպառ կայսրութիւնը՝ Մեծն Բրիտանիա կը մշակէ ազգային ծառայութեան ծրագիր մը, որ պիտի փոխարինէ պարտաւորիչ զինուորական ծառայութեան այն սիսթէմը, որ գոյութիւն ունի ալլուր։ Անգլիա ու Ամերիկա այն բացառիկ երջանիկ երկիրներէն եղած են, ուր զինուորական ... ծառայութեան սիսթէմ խաղաղութեան ժամանակ երբեք գոյութիւն ունեցած չէ։ Անգլիացին ու Ամերիկացին բնազդական խորշում ունին այս դրութեան հանդէպ եւ միշտ խուսափած են անկէ։

Այս հոգեբանական դժուար յաղթահարելի խոչընդոտը գոյութիւն ունենալով հանդերձ՝ Լոնտոն պարտաւորուած կը զգայ որդեգրել բացառիկ արտակարգ ձեւեր, ըմբռնելով որ ուժեղ ըլլալը, պատրաստ ըլլալը ճակատագիր է կայսրութեան պաշտպանութեան համար, որ, առանց այդ ազդակին, բրիտանական առաջնորդութիւնը համաշխարհային քաղաքականութեան մէջ անհնարին է պահպանել։

Արդէն դահլիճը որոշած է կազմել առանձին նախարարութիւն մը՝ այս գործը ղեկավարելու համար։ Երկրին մարդկային ուժը, կամաւորական սիսթէմի եւ պարտաւորիչ ծառայութեան միջինը հանդիսացող ձեւով մը պիտի կոչուի զինուորութեան, նպատակ ունենալով ստեղծելու պահեստի ցամաքային բանակի պատկառելի ուժ մը։

Աւելի մեծ է մտահոգութիւնը Ֆրանսայի մէջ։ Քաղաք. խմբաւորումները փոթորկուած են ու, բազմապիսի պայքարներու մէջէն, յստակ կ՚երեւայ ընդհանուր պահանջը, թէ անհրաժեշտ է ազգային պաշտպանութեան կառավարութիւն կազմել, եւ որ գլխաւորն է, լրացնել սպառազինման թերիները՝ յատկապէս օդանաւային զինուորումի մարզին մէջ։

Այս երկու երկիրներուն մէջ չէ, որ կ՚ամփոփուի զինուորման տենդը։ Այս թափը կայ ամէնուրեք, ամէնէն փոքրէն մինչեւ ամէնէն մեծը։ Զէխոսլովաքիոյ անդամատումը, անախորժ, ժողովրդապետական երկիրներու համար չափով մը նուաստացուցիչ պայմաններու տակ, աչքը բացած է բոլորին։ Փոքրերը չեն վստահիր մեծերուն ոչ խօսքին, ոչ դաշինքին, իրական յենարաններ կը փնտռեն ու միաժամանակ կը զինուին։ Մեծերը չեն վստահիր իրարու, կը վախնան իրարմէ ու կը զինուին։

Եւ այս ճարակող հրդեհի վարակիչ թափը հասած է մինչեւ Միացեալ Նահանգները, որ երկրագունդի ամէնէն մեծ երկու ովկիանոսներով բաժնուած ըլլալով Եւրոպայէն ու Ասիայէն, ցարդ կը կարծուէր թէ ամէնէն անխոցելին ու ապահովն է։ Ամերիկան եւս կը զինուի։ Արդէն Նախագահը ծրագիր է մշակած աւելցնելու ծովային, ցամաքային ու մանաւանդ օդային ուժերու դրամական յատկացումները, եւ նախահաշիւ է կազմած 1939-ին սկսեալ ծախսելու միանուագ ու մէկ թափով 1,500,000,000 տոլար։ Բովլէյթ սաոյգ լուր է ստացած, ըստ «Հէրըլտ Թրիպիւնի» թղթակցին, թէ Գերմանիա կրնայ տարեկան շինել 12 հազար ռազմական օդանաւ, ահաւոր արտադրական կարողութիւն մը, որ չի կրնար սարսափ ու անհանգստութիւն չպատճառել Լոնտոնի, Փարիզի ու Ուաշինկթընի, մանաւանդ երբ նկատի առնենք, որ արդիական պատերազմի մէջ ամէնէն ահաւոր եւ բախտորոշ դեր կատարող զէնքը օդանաւն է։

Իտալիա, Գերմանիոյ նման իր օդային սպառազինումը առաջին մակարդակի վրայ բարձրացնելէ ետք, այժմ մասնաւոր ուշադրութիւն դարձուցած է նաւային զինուորման եւ արագ արագ կը շինէ ամէն կարգի մարտանաւեր, սուզանաւէն մինչեւ ամէնէն մեծ զրահաւորը, մէկ տարուան մէջ իր նաւատորմիղի տարողութիւնը հասցնելու համար 260,000 թոնի։

Եւ այսպէս ամէնուրեք։

Սպառազինումը, պատերազմի համար կազմ ու պատրաստ, անթերի զինուորական ուժի կուտակումը առաջնակարգ, եթէ կ՚ուզէք միակ ազդակն է դարձած այժմ ոչ թէ պատերազմի դաշտ իջնելու անմիջապէս, այլ նոյն ինքն խաղաղութիւնը պահպանել, խաղաղութեան գոյավիճակ հաստատել, հարցեր կարգադրել, վէճեր լուծել կարենալու համար։

Այս երեւոյթի սուրը, այս նորահերոյ, paradoxal իրողութիւնը,— այ-ինքն՝ պետութիւնները կը զինուին ստանդադմելու համար, պետութիւնները կը զինուին պատերազմէն խուսափելու համար— կը հարկադրէ, կը մղէ Եւրոպայի մեծերը, որ քայլ առ քայլ իրարու զիջումներ կատարեն, տակարգութիւններու հող մշակեն կամ նոր կացութիւններ ստեղծեն։

Ֆրանսան արդէն ճանչցաւ իտալական կայսրութիւնը եւ Եթովպիոյ նուաճման փաստը, դեսպան նշանակելով Հռոմի մէջ «Թագաւորին ու Եթովպիոյ կայսեր մօտ»։ Անգլիա եւս պիտի չուշանայ, Իտալիոյ 10,000 կամաւորներ ետ քաշելէն յետոյ Սպանիայէն, անգլօ-իտալական ապրիլեան համաձայնութիւնը գործադրութեան դնելու եւ այսպէսով ճանչնալու իտալական կայսրութիւնը Ափրիկէի մէջ։

Միւնիխի համաձայնութեան ընթացքին եւ այնուհետեւ շատ մը հարցեր, մասնաւորաբար միահեծան պետութեանց ընդհանուր ձգտումները եւ Պերլին-Հռոմ առանցքին քաղաքական դիտաւորումներն ու կենսունակութիւնը պարզ դարձան։ Անվիճելի է այսօր, որ Գերմանիա «դէպի Արեւելք» գրոհը գործնական քաղաքականութեան հունին մէջ է դրած թէ՛ տնտեսական եւ թէ՛ քաղաքական գետնի վրայ. արեւմուտքի մէջ ապահովութեան դաշինքներ կ՚առաջարկէ Նորհրդային Ռուսաստանի ճամբան իր առջեւ բաց գտնելու առաջադրութեամբ, նուաճուած Չեխիոյ հետ լեզու կը մշակէ հունգար-լեհական սահմանակցութիւնը արգիլելու, գաղթավայրերը ետ կը պահանջէ եւայլն։

Բայց մէկ կէտ մութ է եւ ցարդ մութ մնաց։ Ինչ շահեցաւ Իտալիան այս իրադարձութեանց մէջ։ Մուսոլինին էր որ, ամէնէն ճակատագրական ու յուսահատ վայրկեանին, կըրցաւ գլուխ հանել Միւնիխի խորհրդաժողովը կիրառելով իր բովանդակ ազդեցութիւնը Հիթլէրի մօտ։ Չէյմպըրլէն անոր դիմեց ու անոր միջամտութեամբ միայն յաջողեցաւ պատերազմի շղթայազերծման առաջքը առնել։ Հիթլէր տակաւին կը չարունակէ երախտապարտութեան, անմոռաց բարեկամութեան հաւաստիքներ շռայլել անոր։ Ինչ խոստացան Իտալիոյ։

Անհնարին է պատկերացնել, որ Հռոմ միմիայն մարդասիրական մղումներով ըրէր այն ինչ որ ըրաւ։ Բան մը խոստացան Իտալիոյ։ Մուսոլինին բան մը շահեցաւ։ Առանց այս շահին, առանց որոշ հասկացողութեան Մուսոլինի երբեք ալ ետ պիտի չքաշէր 10 հազար կռուողներ Սպանիայէն, Ֆրանսա դեսպան պիտի չնշանակէր, Գերմանիա միջին Եւրոպայի մէջ պիտի չյաջողէր այսքան նուաճումներ ընել։

Արդեօ՞ք Թուրքիոյ հաշուոյն գին մը... Արդէն այս մասին խօսքեր կան եւրոպական մամուլին մէջ։ Փոքր Ասիոյ մէջ Իտալիոյ նաւային կայան տալու շշուկներ շրջան կ՚ընեն։ Եւ եթէ յիշենք, որ իտալական նուաճողականութեան միակ սրամարտական նշանակէտը Փոքր Ասիան կրնայ ըլլալ, եթէ միտք բերենք որ, Թերեւս Մուսոլինի ժամանակին Եթովպիա չարշաւէր, այլ դէպի Եգէական ծովի թրքական ափունքը, եթէ անգլօ-ֆրանսական ընդդիմութեան չյանդէր, եթէ յիշենք որ նախկին վարչապետ Լավալն էր Իտալիոյ գրոհին ճամբան փոխողը, եթէ յիշենք Մուսոլինիի յաւակնութիւնները Միջերկրականը իտալական ծով դարձնելու, չենք կըրնար մոռնել, որ Միւնիխէն Իտալիա ձեռնունայն վերադարձաւ։

Կարեւոր դէպքերու նախօրեակին ենք։ Քանի ժողովրդավար պետութիւնները անպատրաստ են ու խաղաղասէր, իսկ Գերմանիա եւ Իտալիա կազմ ու պատրաստ, սպառնական, աշխարհի քարտէսին վրայ փոփոխութիւններ պիտի կատարուին անխուսափելիօրէն։

Եւ կը թուի թէ, Չեխոսլովաքիայէն յետոյ, այսպիսի փոփոխութեանց գետին կայ միմիայն Մերձ. Միութեան եւ Փոքր Ասիոյ մէջ, առաջինը՝ գերմանական եւ երկրորդը իտալական գրոհներու առջեւ։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ԿՐԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս.

Այս երկրի ժողովուրդը նկատուած է իրապէս տրամաբանութեան աղէտախոնարհող ժողովուրդ։ Ինչո՞ւ կարելի չըլլար ընդունիլ տալ որ Հայերը ուանց տրտունջի տեղացիներուն պէս երբ կը կատարեն երկրին հանդէպ ամէն տեսակ պարտականութիւնները, իրաւունք ունին օտարի պէս չհամարուելու։ Այդ իրաւունքը եթէ պետական եւ վարչական բարձր շրջանակներու մէջ վիճելի չէ, պէտք է որ վիճելի չըլլայ նաեւ ժողովուրդի եւ ստորադաս պաշտօնեաներու կողմէ, իսկ պարզ հրամանագիր մը բաւական է արմատապէս լուծելու մեր այս երկրի մէջ բնակութեան պայմանները։

Ինչքան ալ կարեւոր, խնդրին այս մասը համեմատաբար շատ մեծ նշանակութիւն չունի բաղդատմամբ այն մեծ հարցին որ կը հետաքրքրէ հաւաքականութիւնը ամբողջապէս։

Ո՞րն է մեր քաղաքական ուղեգիծը, ո՞վ պիտի ըլլայ գայն ճշդողը եւ հետապնդողը։

«Յառաջ»ի մէջ տեւականապէս արծարծուած այս հարցին մինչեւ այսօր գործնական պատասխան չէ տրուած։ Անհատական եւ կուսակցական առաջարկներ կան հրապարակով դրուած, որոնք մինչեւ հիմա ծառայած են միայն միտքեր լուսաբանելու եւ մտածման նիւթեր տալու։ Անոնք իրականութեան չեն վերածուած, ոչ թէ անոր համար որ իրագործելի չեն, այլ որովհետեւ զանոնք գործադրող մարմինները կը պակսին։ Հարցը կուսակցութեան մը կամ հատուածի մը յատուկ չէ միայն, որպէսզի այդ շրջանակին մէջ իր լուծումը ստանայ, այլ ժողովուրդի ամբողջին գոյութեան եւ ապագային հետ կապուած է, հետեւաբար իր լուծումը կրնայ ստանալ միայն այդ ամբողջով կամ այդ ամբողջը ներկայացնող զանազան արտայայտիչ հոսանքներով։ Դժուարութիւնն ալ ճիշդ այդ իրողութենէն կը բխի։ Անհրաժեշտ է հետեւաբար ամէնէն առաջ այս դժուարութեան դարման մը գտնել։ Տեսականօրէն երկու դարման միայն կայ,— կամ հաստատել միահեծան տիրապետութիւնը մէկ հոսանքի, մէկ կուսակցութեան, եւ կամ իրաւախոհութեան ձեւ մը գտնել գոյութիւն ունեցող հոսանքներու միջեւ։

Զափազանց միամիտ ըլլալու է կամ անկախ պետականութիւն ունեցող կարգ մը ժողովուրդներու տուած օրինակէն շլացած եւ կուրացած միտք մը ունենալու է, հաւատալու համար որ մեր պայմաններու մէջ կարելի է բռնութեամբ կամ համոզիչ դարձնելու ձեւով, հաստատել մէկ հոսանքի տիրապետութիւնը։ Պէտք է ուշադրութիւն ընել որ հարցը մենատիրական ձեւին լաւ կամ գէշ, օգտակար կամ վնասակար ըլլալու համոզման վրայ երբեք հաստատուած չէ, այլ մեր կացութեան նիւթական տուեալներուն։

Մէկ կողմ ձգելէ վերջ, իբրեւ անգործադրելի ձեւ, այս առաջին միջոցը, մեզ կը մնայ ստիպողաբար լուծումը փնտռել ու գտնել երկրորդ ձեւին մէջ, այսինքն աշխատիլ հասկացողութեան մը բերել զանազան հոսանքները կարգ մը հիմնական սկզբունքներու մասին եւ անոնց գործակցութիւնը ապահովել այդ սկզբունքներու իրագործման աշխատանքին շուրջ։ Այն սկզբունքները, որոնց շուրջ մտածման նուազագոյն նոյնութիւն մը անհրաժեշտ կը թուի, հետեւեալները պէտք է ըլլան.—

1.— Դիրք Հայաստանի, հետեւաբար Խորհրդային իշխանութեան հանդէպ

2.— Դիրք Թուրքիոյ հանդէպ։

3.— Գաղութներու կազմակերպութեան ընդհանուր ըմբռնում։

Երբ կարելի ըլլայ այս երեք հիմնական հարցերու շուրջ կարծիքներու համադրութիւն մը ստեղծել, մեծապէս կը դիւրանան միւս աշխատանքները։

Այս հարցերէն վերջինը կ՚ընդգրկէ մեր ժողովուրդի ներկան ապահովող եւ հաւանական վտանգէ մը առնե հեռակուցանէ դայն պատրաստ վիճակի մը մէջ դնող աշխատանքները։ Ոչ մէկ լուրջ արգելք կը տեսնուի տրամաբանօրէն դոհացուցիչ լուծում մը գտնելու։ Ժողովուրդի պահպանման սկզբունքը, անոր դիմադրական ոյժին զարգացումը որեւէ մերժումի չեն կրնար հանդիպիլ։ Հայութեան հաւաքականութենէն դուրս նետած է կամ նետել կ՚ուզէ ինքզինքը այն մարդը որ կը համարձակի այդ սկզբունքը մերժել կամ նոյնիսկ վիճելի դարձնել։

Միւս երկու սկզբունքները առաւելապէս քաղաքական բովանդակութիւն ունին եւ այդ հանգամանքով տարակարծութիւններու տեղի կ՚ուտան անխուսափելիօրէն։ Գաղտնիք չէ որ մեր մէջ Հայաստանի Խորհրդայնացումէն վերջ անոր հանդէպ բռնուելիք դիրքին շուրջը անհաշտելի երկու մտածողութիւններ գոյութիւն ունին։

Եթէ հարցը դրուի մինչեւ հիմա եղած տուեալներով, եթէ պահանջուի որ «Խորհրդային կարգուսարքը Հայաստանին բարի՞ք բերած է թէ չարիք» հարցումին բոլորը նոյն տեսակէ պատասխան տան, եթէ պահանջուի որ«Խորհրդային կարգուսարքը պէ՞տք է պահել թէ ոչ» հարցումին բոլորը այո ըսեն կամ ոչ, ի հարկէ առաջին օրէն մինչեւ հիմա ճշդուած դիրքերը նոյնութեամբ կը մնան եւ որեւէ տեսակէտի մերձեցում կարելի չի դառնար։ Հայաստանի կարգուսարքի հարցը պէտք է վէճէ եւ քննութենէ ամբողջովին դուրս ձգել եւ առնել միայն Հայաստանը վտանգէ ազատ պահելու, Հայաստանը զօրացնելու, Հայաստանի եւ գաղութներու կապը ամրացնելու խնդիրը։ Այս ձեւով եւ այս տուեալներով, դժուարութիւն չեմ տեսներ բոլորին համար ընդունելի բանաձեւ մը գտնելու։

Նոյն հոգեբանութեամբ եւ եղանակով եթէ քննուի նաեւ երկրորդ խնդիրը, Թուրքիոյ հանդէպ դիրք ճշդելու խնդիրը, յուսալի է որ նման ընդունելի լուծում մը հոն եւս գտնուի։

Ընթերցողին կողմէ չկարծուի որ այս քանի մը ընդհանուր նախադասութիւններով, «ընդունելի լուծում» եւ նման լուսաւոր բառեր գործածելով դիւրութեամբ կարելի կ՚ըլլայ հետապնդուած նպատակը իրականացնել։ Հարցերը ինչքան խորացուին եւ մանրամասնուին, այնքան տարակարծութիւնները աւելի շատ կ՚երեւին։ Բայց մանրամասնութիւններու եւ երկրորդական հարցերու շուրջ սեւնուելիք կարծիքներու տարբերութիւնները չեն որ կրնան ու պէտք է արգիլեն այն մեծ գործը որուն իրականացումէն կախում ունի մեր ժողովուրդի կեանքը։ Այս գործը գլուխ հանելու հիմնական պայմանը վտանգին դէմ պաշտպանուելու ամէնէն ազդու եւ միակ միջոցը՝ գործակցութեան գաղափարը ընդունիլն է։ Այդ գործակցութենէն ստեղծուելիք մարմինն է միակ հեղինակաւոր եւ իրաւասու իշխանութիւնը, մեր ժողովուրդի քաղաքական ուղեգիծը ճշդելու համար։ Անհատներ եւ կուսակցութիւններ կրնան առաջարկներ ընել, բայց իրենց բարոյական իրաւասութենէն դուրս կը մնայ վերջնական դիրքի ճշդումը։ Այսպէս ըլլալով հանդերձ, իրողութիւն է որ եթէ Հըներաւոր չըլլայ ազգային գերագոյն մարմին մը ստեղծել,այս ժողովուրդը պիտի կրէ հետեւանքները պատահական որոշումներու։

Պէտք է տեղ չձգել նման հաւանականութեան, որ կրնայ աղիտաբեր հետեւանքներ ունենալ։

ԼԵՒՈՆ ԶՕՄՄԻՍԵԱՆ

Ի ՊԵՏՍ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ

Սիբիլ Արազ.— Ժողովուրդներու բնակակցութեան եւ, յետոյ, իրարմէ բաժանումին նկատմամբ գրաւոր կամ անգիր պատմութիւնը ինչ ալ բսած է մեզի, լեզուներու, բարքերու, սովորութիւններու համեմատական ուսումնասիրութիւնը որքան խորքեր ալ յուզած եւ պեղումներ կատարած ըլլայ, մութին մէջ մնացածը աւելի շատ է իբրեւ որակ եւ քանակ, քան ինչ որ մէջտեղ հանուած է իբրեւ փաստակ եւ մօտիւ։ Այդ ուսումնասիրութիւնները հաստատող եւ հերքող անակնկալներ եւ բացառութիւններ սակաւ չեն. Նոյնիսկ մէկ մի ցեղ իր ինքնուրոյն գրաւոր կամ անգիր պատմութեան եւ աւանդական, առասպելական ըսի-ըսաւներուն համար ապահով կռուան մը չունի յաճախ, ուր մնաց որ մարդկային նախնական ցեղերուն բնակակցութեան եւ փոխադարձ յարաբերութիւններուն հետեւանքով լեզուական, բարացուցական խարիսխներ կարելի ըլլայ հաւաքել։

Այս տեսութեամբ, անտեղի կը գտնենք այս կամ այն լեզուն այս կամ այն միւս լեզուին պարտական արձանագրել այսչափ կամ այնչափ բառերու քանակի մը համար։ Այո, թարգմանութիւններու առնեն, բացատրութեան ձեւեր եւ թարգմանուած լեզուներուն ընտանի եղող ինչ ինչ ասութիւններ մուտ գործած են թարգմանող լեզուին մէջ։ Այո, Թուսերու, Թուրքերու, Պարսիկներու մէջեւ հայկական գերութեան բաժանումի շրջանը՝ Հայկական լեզուին մէջ գերեվար ցեղերուն բառերն ու ասութիւնները թափանցելու ծառայած է, բայց թափանցուող լեզուն իր ինքնութիւնը, ինքնավարութիւնը կարծուածէն աւելի ուժգնութեամբ եւ հաւատարմութեամբ պահպանած է, անկախ նաեւ սա պարագայէն, որ հայկականութիւնն ալ շատ հաւանաբար, գոնէ տեղականօրէն, ազդած ըլլայ տիրող ցեղերուն լեզուին վրայ։ Դարաւոր բնակակցութիւնը ոչ միայն բառերու, այլ զանազան բնիկ սովորութիւններու ներթափանց կամ շուկայ մը բացած է մարդկային պատմութեան մէջ։

Երբ անցողակի մասնանիշ կ՚ընենք բառ մը որ հայերէնի եւ գերմաներէնի անհշութիւնը ցոյց կուտայ, աւելի հետաքրքրութեան համար է, ոչ թէ այն միտքով՝ թէ Հայը գերմանէն, կամ այս վերջինը առաջինէն փոխ առած են։ Միեւնոյն առնչութիւնը— մասնանշուած բառերուն տեսակէտով — ուրիշ լեզուներու մէջ ալ կրնայ գտնուիլ, առանց սակայն փաստ ըլլալու, թէ ... իրարու հաւանութեամբ իրարու առեր տուեր են։ Այդ սահմանը գոց է մեզի համար։ Մասնագէտները անդամ դժուարաւ կը պրծին այդ խրուտէն։ Այնքան շատ նոյնօրինակ կամ նման բառերու կը հանդիպինք երկու լեզուներուն — գերմաներէնին եւ հայերէնին — մէջ, որ երբեմն մեր միտքին առջեւ կը ցցուի սա հետաքրքիր հարցը, թէ այս երկու ժողովուրդները ե՞րբ բնակակից եղած են, կամ ո՞ւր ունեցած են հասարակացծագում։ Այս տեսակ հարցեր ընդհանրապէս խանդավառութեան արդիւնք են կամ վայրկենական տպաւորութեան վրդիւներ, որոնց վրայ կարելի եւ պէտք չէ դղեակ կանգնել։

Հասարակաց արմատի մը բողբոջները ըլլան թերեւս այդ տեսակ առնչութիւններ, եւ չարժեր, սովորական հետաքրքրութենէ աւելի, թաղել մեր խորհրդածութիւնները անկրկի եւ սահրջ հողերու մէջ, երբ, միւս կողմէ, մեր բոլոր ծանօթ ժամանակներուն մէջ գիտենք թէ ոչ քաղաքական, ոչ գրական, ոչ իսկ քաղաքակրթական կամ մշակութային գործունէութիւն մը այս երկու ցեղերը չէ ընդելուզած իրարու։Գոնէ որքան որ յայտնի է գարեէ ի վեր։

Այս առիթով, անոր հայարներէն հատ մըն ալ — eng, որ նեղ է մեզի համար, գիրերու աննշան տեղական փոփոխութեամբ. կայ Ո, (ո), Ն, (e), Դ, (g), որով eng — նեղ։ Մեր բրածը ուրիշ նպատակ չունի եթէ ոչ՝ բանասիրական ըսելով, «թափուած մը, գրոտախող մը պատճառել մեր դասարաներին, ոչ թէ անշուշտ իբրեւ հեղինակութիւն կամ բոլորովին անհիմն նկատել

ՆԱՐՕՏԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

ՀԱՅԵՐԷՆ, ՀՕՑԵՐԷՆ ՍՈՐՎԻՆՔ

Հայուն ուժն ու խօսքը ծափահարել կը վերադառնամ։ Ուրախ եմ եւ հպարտ։ Ասեն առեն երգի մը առոյգ բառերը թեւ կը չինեն չրթնքներուս վրայ։ Կ՚երգեմ մեղմ եւ կամաց ի՛նչ այն որ լսեցի հանդէսին մէջ։ Ու սակայն վերջն ալ, կարծես մեղքի մը պէս քսուած բերնիս չորս բոլորը դեռ կը զգամ համը այնքան քաղցր եւ ... թեզ։

Սոորերկիւնոյ կառաչարին մէջ կոնակս պատին, երազուն Ասպազաս սիրտս կ՚երգէ ու կ՚իջնէ վահանի, այդ օրը նոր բաներ լսեր էի ... բաներ։ Կամքը, աշխատանքը, յաղթանակը ցեղին։

— Ո՜ բարեկամ, յանկարծ ձայն տուաւ ընկերս, ի՞նչ աչքերդ ... կամեր կեցեր ես։ Ուշադրութիւն ... որ կայարանը չփախցնենք։

— Դո՞ւն ինչ կը բանիս, պատասխանեցի ընկերոջս քիչ մը սրտնեղած ուշադրութիւն չընե՞ս։

— Ձե՞ս տեսներ որ կը կարդամ ձեռքին «Յառաջ»ը ցոյց տալով խօսեցաւ բարեկամս։ Վահէն ապուր «Տէր Ողորմեա» մըն է գրեր, կ՚արժէ չի տակը։

Կառաչարը կը վազէ ու ես անոր մէջ չորս կողմս կը դիտեմ։ Քիչ մը աղէն տեղ, նստարաններու վրայ ճամբորդներ։ Ոմանք կը շաղակրատեն ոմանք լուրջ կը խօսին եւ, ուրիշներ ալ ազանիններու պէս բերան բերնի։

Այս խլացուցիչ աղմուկին մէջէն, յանկարծ՝ Թուրքերէն խօսակցութիւն մը ականջիս հասաւ։ Ուշադրութիւնս այն կողմը դարձուցի։ Չորս նստարաններու վրայ, քով քովի, խումբ մը երիտասարդներ եւ պարմններ կը նստին կը նայիմ բայց չեմ ճանչնար։ Արդեօք Թուրքե՞ր են։ Սակայն ոչ, Թուրքերու երեւոյթ չունին։ Անուշութիւն մը կայ իրենց դէմքերուն վրայ։ Գարգութիւն մը, որ մարդ անպայմանօրէն պիտի ըսէր թէ Հայեր են ասոնք.

Նիւթը օրուան տնտեսական տագնապին, գործերու յաջողութեան եւ ձախողութեան մասին է։ Անոնք անգամ մը երբ կառաչարը կանգ կ՚առնէ խօսակցութիւնները աւելի որոշ եւ հասկնալի կը դառնան։ Բայց ես հաստատ գաղափար մը կազմելու համար կ՚ուզեմ աւելին լսել։ Եւ չուշացաւ երիտասարդը, որ օրիորդին ճիշդ դիմացը նստած էր, լաւ մը չոկուեցաւ, Թուրքերէն նախադասութիւն մը չինեց չրթներուն վրայ եւ, իբրեւ պարդ հայերէն բառ մը հագցուց անոր.

— Պու կէօլլէրտէ իշիմիզ յօգ յաջող կիթմիօր։

Օրիորդին նախադասութիւնը աւելի պատկերազարդ եւ, չինուած երեք գոյներով։

— Սա սէ վառ, պիզիմքի տէ յօգ սան պէրի կամաչ կիտիօր։

Մնացածը չուզեցի լսել։ Միթէ որ մինչեւ այդ րոպէին հպարտութեան թեւեր կը չինէր, հիմա կարուած նուռի մը պէս սեւեր էր արիւնիլ։ Կար-

տալու առաջադրութեամբ։ Առնչութիւնը եւ ծագումի նոյնութիւնը յաճախ ո եւ է կասկածէ զերծ է, գիտենք, եւ մեր տղաքն ալ կը կոգտեն զայն, բայց հեռի ենք իբրեւ մասնագիտական եւ յատկապէս գիտական — բանասիրական վաճառք ընծայելէ այսպիսի ծանօթութիւններ։

Այլ վասն որ զհոյակապ(ն) ասացաւ՝ այսչափ բաւէ։

*** Գրիչը, պղերգութիւն (Թուլամորթ, Թուլամորթութիւն) գործածուած են գործածութենէ։ Ի՞նչ պատճառաւ։ Չեմ գիտեր։ Սովորական գրուածներու մէջ այս բառերուն անմիջական հարկ չկայ անշուշտ, բայց երկարաշունչ թարգմանութիւններու կարգին անոնք զգալի կ՚ըլլան։ Մեզ որ մեր քաղաքական չոյութիւնը կը սպառնայ— եթէ սա սասնկ երթայ— փճացնել մեր լեզուական գանձը։ Ահա գրականութիս առջեւ բաց փռուած է ... բնաչինին պատմութիւնը, որմէ կը փախչիմ զղուածաբար բառեր առ... որպէսզի գոնէ անոնցմէ դոհունակութիւն մը ունենամ, եւ հաղորդեմ զայն դասարանիս, ի մասին բառական պէտ... պիտոյութիւններու, որոնք ... ուած են յաւիտենական զարդը ըլլալու հայկական հին ու նոր դրականութեան, մեր արդի արտասահմանեան դժբախտ այլ կորովի սերունդէն սերով սիրուած եւ սերտուած ըմբոշխնելի դրականութեան։

ՏԱՐԱՑ

Կարլ Կաուցկիի կեանքն ու գործը

…Կաուցկի ծնած է Փրակայի … Հոկտեմբեր 1854ին։ Կը պատ… …ատուորականներու եւ արուես… …ներու ընտանիքի մը,— մայ… …պես կաուցկի, մեծ յաջողու… …ունեցած է թատերագիր վը… …ոսոյ գրած՝ ընկերվարական … վէպեր, մեռած՝ 1912ին։

…Կաուցկի կանոնաւոր կրթու… …ստացած, եւ աւարտելէ վերջ … …սարանը՝ ինքզինք նուիրած է … …վարական շարժումին։ Կ'աշխա… …ընկերվարական թերթերու, ո… …ս կը տեւէին արտասահմանի … …երբեւ Հետեւանք Պիզմարքի … …օրէնքներուն։ Շուտով ինք եւս … …ոյ հայրենիքը, եւ կ'ապրի … …իւ, Լոնտոնի (1885 — 1890), … …կարտի (1890 —1897) մէջ։ … …ւոյնի Պերլին, ուր կը մնայ … Ցինտոգրապար (ընդհ. պատե… …վերջ։

…ն կը հիմնէ «Նէօէ Ցայթ» …որ կը դառնայ գերման կու… …ւթեան տեսաբանական դպրո… …ն թերթը կ'ապրի մինչեւ 1916։ …թերթին խմբագրական աշխա… …ը ըստ, կը կատարէ բազմաթիւ …աշխատութիւններ, որոնց պատ… …ն իսկ է իր կեանքը, ինչպէս եւ … գերման ընկերվարական կուսակցու… թեան կեանքը։

Մինչեւ 1918, չուզեց մտնել Թայ… խաթակ։ Չէր երեւար, զինք կարելի էր տեսնել ընդհանրապէս կուսակցու… թեան համագումարներուն ժամանակ, երբ կը նախագահէր նիստերուն։ Ըս… խալ չէ ըսել թէ Կաուցկի կուսակցու… թեան մտածող գլուխն էր, իսկ բուն պարիչները կը մնային Լիբքնեխտ, Պէպէլ, Սինկէր, - իր ազդեցութիւնը, ընդհ. գործունէութիւնը կը սահ… մանափակուէր մտաւորական պայքա… րի մէջ։

Իբրեւ մտաւորական ժառանգ՝ կը թողու բազմաթիւ գիրքեր, գրքոյկ… ներ, ուսումնասիրութիւններ, յօդ… ուածներ, որոնք եթէ քովքովի բեր… ուէին՝ պիտի լեցնէին ամբողջ մատե… նադարան մը։ Ճիշդ է թէ իր գործին մեծ մասը կը բաղկանայ «աւուր պատ… շաճի նիւթերէ» կամ «պարագայից յարմար ոտանաւորներէ», բայց եւ այնպէս անոնց մէջ կը ցոլան ընկերվարական տեսաբանին սկզբունքները։ Դժուար է յիշատակել բոլոր այդ աշխատու… թիւնները, տանք գլխաւորները.— Մարքսի տնտեսական դասերը, Թ. Մորուսի ցնորքը, Դասակարգային կը… ռիւները Ֆրանսայի մէջ 1879ին, Աշ… խատանքի պաշտպանութիւն եւ ութ… ժամ աշխատանքի օր, Էրֆուրթի ծրա… գիրը, Խորհրդարանականութիւն եւ ընկերվարութիւն, Ընկերվարութեան նախակարապետները, Հողային հար… ցը, Մարքսիզմը (պատասխան Պէռնշ… թայնի), Սոցիալ - Դեմոկրատիա եւ առեւտրական քաղաքականութիւն, Սոցիալ - Դեմոկրատիա եւ կաթոլի… կութիւն, Սոցիալ - Դեմոկրատիա եւ գաղութային քաղաքականութիւն, Դէ… պի իշխանութիւն, Ընկերային յեղա… փոխութիւն։

1917ին ճգնաժամ մը կ'անցընէր գերման ընկերվարական կազմակեր… պութիւնը։ Մեծամասնութիւնը յարե… ցաւ համաձայնականներուն, մինչ Կարլ Կաուցկի, միանալով Հիւկօ Հաասէի եւ Պէռնշթայնի, որ իր գլխաւոր ընդ… դիմադիրն էր, կազմեց անկախ ըն… կերվարական կուսակցութիւն մը։ Կարլ Կաուցկի միաժամանակ կը բաժ… նուէր Ռոզա Լիւքսեմպուրկէն, Կարլ Լիպքնեխտէն, Մէհրինկէն, որոնք կ'անցնէին համայնավարներուն կող… մը։

Զինադադարէն վերջ, Կաուցկի պահ մը կը մտնէ կառավարութեան մէջ, իբրեւ խորհրդական արտաքին նախա… րարութեան։ Այս ձեւով, իր տրա… մադրութեան տակ կը դրուէին պետա… կան դիւանաթուղթերը։ Այդ շրջա… նին է որ կը սկսի հրատարակել այն բոլոր վաւերաթուղթերը, որոնք կը վերաբերին ընդհ. պատերազմի ծագ… ման։

1918ին լոյս կ'ընծայէ նաեւ Պրոլետարիատի դիկտատուրան, որ խիստ յարձակողական մըն է ընդդէմ պոլշե…ւիկ վարչաձեւին։ Կը հրատարակէ նոյնպէս Դիկտատուրա եւ Դեմոկրա… տիա, Անարխիզմ եւ համայնա… վարութիւն, Պրոլետարական յեղափո… խութիւն եւ մանաւանդ Պատմական մատերիալիզմը։

Կարելի չէ ներկայացնել իր վարդա… պետութիւնը քանի մը տողով։ Իբրեւ Կարլ Մարքսի, Էնկէլսի մահուընէն վերջ՝ Կաուցկի կը ներկայանար լաւա… գոյն եւ ամէնէն հեղինակաւոր տեսա… բանը մարքսեան փիլիսոփայութեան, …իրականին մէջ Կաուցկի չի կրկներ Մարքսի տեսակէտները, այլ կ'ընդ… լայնէ ու կը զարգացնէ, կը թարմացնէ ու կ'արդիականացնէ։ Վերջապէս Կաուց… կի կը մնայ դաշնավարական առաջ… նորդը Բ. Միջազգայինի։ Պոլշեւիկնե… րը չներեցին իր անկախութեան, ամէն անգամ որ իր խօսքը կ'ըլլար, զայն կ'անուանէին «ուրացող»։ Իր կարգին, Կաուցկի խստիւ կը քննադատէր Լէ… նինի վարդապետութիւնը եւ անոր հե… տեւորդները։

Քաղաքական գետնի վրայ, Կաուց… կի անտեղեակ էր, որոնք կը հաւատային թէ Վեյմարյի դաշնագիրը չէր կրնար աւելի երկար դիմանալ։ Նախատեսած էր այն սեւ օրերը, զորս պիտի ապրէր Ցեխոսլովաքիան՝ զամ մը պէս միուած ըլլալով Գերմանիոյ որովայն մէջ։

Մինչեւ իր կեանքին վերջին օրերը, կ'աշխատակցէր ընկերվարական թեր… թերու, (իր Թերթը, «Նէօէ Ցայթը», ձեռքէն առած էին իր այն ընկերները, որոնք միացան համայնավարներուն)։ Աւստրիոյ մայրաքաղաքը ապաստա… նած՝ կ'աշխատէր հրատարակել նոր գիրք մը, Ընկերվարականները եւ պա… տերազմը։ Արդէն լոյս տեսած էին ա… ռաջին պրակները, երբ գերման բանա… կը մտաւ աւստրիական սահմանէն ներս եւ ողողեց երկիրը։ Կաուցկի հա… զիւ ժամանակ ունեցաւ օդանաւ մը նստիլ եւ փախչիլ Փրակա։ Վերջին դէպքերուն վրայ, լքեց նաեւ Փրա… կան, գնաց հաստատուիլ Ամսթերտա… մի մէջ, ուր աչքերը կը խփէ 84 տա… րեկան, բայց գրիչը ձեռքը։

ՓԱՐՄԱՆԻ

Գիրքը

Ոչինչ աւելի հաճելի եւ օգտակար է, քան ընտիր գիրքերու ընթերցանու… թիւնը։ Գիրքը մեզ կը ծանօթացնէ բո… լոր դարերու մեծագոյն գրագէտնե… րուն հետ, ան մեր իմաստուն առաջ… նորդն է, մեր ամենահաւատարիմ բա… րեկամը եւ երբեք չենք յուսախաբուիր անկէ։ Լաւ գիրքը կը խանդավառէ մարդս։ Շատ մը մեծագոյն արարք… ներ կատարուած են մեծ մարդոց կեն… սագրութեանց ազդեցութեան տակ։ Լուրջ գիրքը կը ճոխացնէ միտքը մը… տածումներով եւ ձգտումներով, գը… լուխը կը լեցնայ առանց ծանրաբեռ… նուելու, ինչպէս պիտի ըլլար գինիէն։ Գիրքը յաճախ կը գինովցնէ մարդը, բայց առանց վնասելու առողջու… թեան։

Տնային գրադարանը, գիրքերու անձնական սեփականութիւնը գեղեց… կագոյն զարդն է սենեակին կամ տան։ Գիրքերով հարուստ մարդը, զանոնք կարդացողը, նուազ կը ձանձրանայ քան դրամով հարուստը։

Հանրածանօթ էտմոնտօ Ամիչիս ը… սած է — «Առանց գրքի տունը, տուն մըն է առանց հոգիի»։

Ուրիշ գրագէտ մը, Նոյնպէս ծա… նօթ, կը գրէ.— Գիրքեր կան, որոնք լոյս կուտան, ջերմութիւն, միտքը եւ զգացումները կ'ընդլայնեն։ Անոնք մարդուն առջեւ կը բանան նոր, ան… ծանօթ, սէր կը սերմեն դէպի գրա… գէտին կողմէ պատկերացուած մար… դիկը, ապագայ ծրագիրներ կը յօրի… նեն, կը կապեն ձեզ այն բաներուն, զորս նախապէս անուշադիր ձգած էք… իք։ Լաւ գիրքը ձեզ ցոյց պիտի տայ թէ հեռաւոր անցեալը եւ ներկան ու ապագան կապուած են իրարու մարդ… կութեան ընդհանուր աշխատանքով. Գիրքը կը ցոլացնէ բազմաթիւ ժո… ղովուրդներու կեանքը, անոնց պատ… մութիւնները, ուրախութիւնները, վիշ… տերը, յաջողութիւնները եւ մոլորու… թիւնները։

Գիրքը աւելի սրատես կ'ընէ մար… դը, աւելի սրատես կ'ընէ մար… թեւաւորէ զայն, կը մաքրագործէ, կ'ազնուացնէ…։

Աւելի յստակ ու լակոնական կեր… պով արտայայտած է գիրքին դաս… տիարակչական նշանակութիւնը ան… ուանի անգլիացի գրագէտ Թոմըս Քարլայլի «Հերոսներ եւ Հերոսապաշ… տութիւնը» պատմութեան իր գիրքին մէջ. մեր ժամանակաշրջանին նշմարիտ համալսարանը գիրքերու հաւաքածոն է, ըսած է ան։

Եթէ օտարներ այսքան բարձր կը գնահատեն գիրքը, այդ գնահատանքը պէտք է առաւելագոյն չափով կատա… րենք մենք Հայերս, որովհետեւ, ան… նական հաւաքական կեանքի մէջ, գի… տութեան ու մարդկային փորձառու… թեան մեր այնքան զգալի եւ աղէ… տաւոր պակասը պիտի կարենանք դարմանել կամ լրացնել մանաւանդ մեր ներկայ պայմաններուն մէջ, ըը… խաւորաբար լաւ գիրքերու ընթերցա… նութեամբ։

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՏՈՄԵԱՆՑ

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հոկտեմբեր 16ին կի… րակի կէսօրէն վերջ, Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղի նորընտիր վարչութիւ… նը ի պատիւ իր նախորդին, թէյա… սեղան մը սարքած էր, «Հայ Ակում… բ»ին մէջ, իբրեւ «Վերամուտ»ի առա… ջին ձեռնարկն էր։

Ժամանակէն առաջ հասարակութիւ… նը փութացած էր լեցնել սրահը։ Ճիշդ ժամը 3.30ին հանդէսը բացուե… ցաւ Սանուց Միութեան երգչախում… բի կողմէ, «Մեր հայրենիք» ով, ղե… կավարութեամբ Գ. Ս. Յովհաննէս… եանի։

Յաջորդաբար սաներէն արտասա… նեցին Գ. Գ. Ս. Նիկողոսեան Հայրենի… եաց (Զարմուհի), Յ. Թէնէքէճեան «Հայ դրօշին» (Արուէն Երկաթ), Ս. Գարունեան «Էլի կը տեսնես» (Եղիշէ Չարենց), Զ. Մուրատեան «Երկիր իմ, քեզ» (Լեւոն Գուլեան) եւ Օր. Վ. Տէր Վարդանեան «Հայ կնոջ»։ Երգե… ցին Օր. Սահակեան Անուշ գարուն եւ Կ. Գայիլեան «Հայաստան» եւ «Մի… յանի ծառ»։

Երգչախումբը երգեց քանի մը ժո… ղովրդական երգեր որոնք ծափերու արժանացան.

Ապա, բեմ հրաւիրուեցաւ օրուան բանախօսը, Շրջ. Վարչութեան ներ… կայացուցիչը Տիկին Շ. Միսաքեան, որ գովելով մասնաճիւղին կատարած աշխատանքը եւ յառաջդիմութիւնը, շեշտեց թէ շրջանի մասնաճիւղերէն Ալֆորվիլը առաջին տեղը կը գրաւէ իր անդամուհիներու, գպրոցի աշա… կերտներու եւ սան - սանուհիներու թիւով, մանաւանդ վերջինը 50ի հա… սած է (16էն 18 տարեկան)։

Տիկինը խօսքը վերջացուց յաջողու… թիւն մաղթելով նոր վարչութեան։

Սաները բեմադրեցին «Մաշայ Թո… րոս» ներկաները ծիծաղեցնելով։

Գեղարուեստական բաժինէն վերջ, … ակառ Թէյասեղանը։ Սեղանապետ ընտրուեցաւ Տիկին Էլլէն Բիւզանդ, եւ մինչեւ ժամը 6.30, ներկաներէն եր… գեցին, արտասանեցին եւ պարեցին։ Կը նուագէր Թաւիտ Գարեգին։

Մթնոլորտը տաք էր եւ շատ գոհ բաժնուեցանք։

Զ. Մուրատ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւննե… րը գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով։

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԻՊԻ ԱՆԳԱՐԱ…

1 Պէյրութի «Ազդակ»ը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խո… րագրով խմբագրականի մը մէջ (9 Հոկտ.)։

— «Մեզի կը հաղորդեն թէ երեսփո… խանական պատուիրակութիւն մը կը պատրաստուի երթալ Անգարա, Հոկ… տեմբեր 29ի տօնին առթիւ Աթաթիւր… քին ներկայացնելու համար ժողո… վուրդին յարգանքը։

Միաժամանակ կը պատմեն թէ պատուիրակութիւնը պիտի խնդրէ Ալեքսանտրէթի կցումը Թուրքիոյ։ Բայց մէկ կողմ դնենք այս դրոյթը իբրեւ անհաւատալի, եւ զբաղինք միայն ա… ռաջին պարագայով որ անվիճելի իրո… ղութիւն է։ Որովհետեւ, բուն իսկ «Էնի Կիւն» ակէտառաջ գրեց թէ կարգ մը երեսփոխաններ յայտնած են այդ … փափաք մը, բայց նախագահ Թայֆուր յարմար դատած է Հանրա… պետութեան տարեդարձին առթիւ կա… տարել այդ առաջարկութիւնը, անշուշտ աւելի չնդդալից դարձնելու համար։

Անտարակոյս, բուն դէպքը չէ որ մեզ կը շահագրգռէ։ Երբ մարդիկ հրապարակաւ ու պաշտօնապէս կը յայտարարեն թէ «Հաթայը Թուրքիոյ ծագումն է», բնականաբար պարտք պիտի նկատեն ձեռք պաղի երթալու «մօրը», այնքան տօնական օրուան մը առթիւ.— հանրապետութեան հռչակ… ման 15րդ տարեդարձը։

Մեզ շահագրգռողը այն կէտն է որ, այդ պատուիրակութեան մէջ պիտի գտնուին նաեւ Հայ երեսփոխաններ։ Աւելին դեռ։ Մտնաւոր հոգ կը տար… ուի որ Հայերուն մասնակցութիւնը կարելի եղածին չափ աչքառու դառ… նայ, պատուիրակներու թիւին եւ մա… նաւանդ խօսելիք ճառերուն տեսակէ… տով։

Մէկ կողմ դնենք հաւատաւորական ա… մէն նկատում, կանգնինք զուտ ազ… գային գետնի վրայ եւ հարց տանք թէ Սանճաքի հայութիւնը պէ՞տք է բերէ իր մասնակցութիւնը այս տեսակ ձեռնարկի մը։

Զինք կարծեր որ պատասխանին մէջ վարանի ո եւ է մարդ, որ աչք ունի դիտելու իրերը, եւ խելք՝ կշռելու ա… նոնց տարողութիւնը։

Նախ նկատի ունենալու է որ եղա… ծը յարգանքի պարզ արտայայտու… թիւն մը չէ, այլ տեսակ մը ուխտա… գնացութիւն։ Աւելի ճիշդ՝ քաղաքա… կան ցոյց։ Անգարա տանելով խումբ մը երեսփոխաններ, Թուրքիա կ'ուզէ աշխարհի ցուցնել թէ Սանճաքի բոլոր տարրերը սրտանց կապուած են իրեն։ Միաժամանակ գետին պատրաստել ա… ռագայ կցման համար։ Որովհետեւ— տարակոյս չունենանք — այս իմաս… տով խօսքեր պիտի ընէ անոնց բերա… նը, «իւթէքրուզ» պտտալ պիտի տայ շատերու, մանաւանդ ոչ - Թուրքերու եւ ամէնէն առաջ Հայերուն։

Կասկած չկայ նաեւ թէ Թուրք կա… ռավարութիւնը հիմակուընէ պատ… րաստել եւ զոց ընել տուած է այն ճա… ռերը, զոր պիտի կարդան «Հաթայի» երեսփոխանները եւ մանաւանդ Հայե… րը։ Եւ այդ ճառերը լայնօրէն պիտի շահագործուին թրքական մամուլին կողմէ, իբրեւ ոչ - թուրք տարրերուն «ինքնաբուխ» արտայայտութիւնը, իբրեւ նոր փաստ մը թէ «Հաթայ»ը երէկ դժոխք էր, իսկ այսօր դարձած է կատարեալ դրախտ, ուր գայլն ու գառնուկը միասին կը ճարակեն, եղբա… յրաբար համերաշխութեամբ։

Մէջտեղն է պատմութիւնը այն հա… ւերուն որ խօսեցան խորհրդարանի բացման նիստին։ Իսա Գազանճեաննե… րուն ըսել տուին թէ հայը «Թրքա… ծնունդ» է, թէ Մուսթաֆա Քէմալ հայրն է ոչ միայն Թուրքերուն, այլ եւ հանուր Հայերուն…։ Տօքթ. Գա… զիլներու՝ թէ Աթաթիւրքը Արեւելքի ջահն է, մոլորեալ մարդկութեան մա… զը, եւն.։

Շատ չանցած՝ արդէն ծայր կուտար արձագանգը։ «Շատ գեղեցիկ ճառեր» են, գիտել տուաւ «Ճումհուրիէթ»։ Հայկական զատը լուծուած է, հաս… կցուց «Սօն Փօսթա»։ Իսկ աւելի ե… փուն, Նախագահ Թայֆուր այդ թու… ղթակցութիւնները ներկայացուց իր… րեւ ջախջախիչ հերքում մը «արտա… սահմանի» այն պնդումին՝ թէ ան… կարելի է որ զանազան տարրերը կա… րենան հաշտ ապրիլ Սանճաքի մէջ — «Երբ իրենք լինեն միան՝ եղբօր նման կ'ապրին անա…»։

Նոյն պատմութիւնը՝ այս անգամ, անշուշտ աւելի ճոխացեալ տպագրու… թեամբ։

Արդ, ասիկա պարզապէս ցոյց մըն է Իրանայի եւ Սուրիոյ դէմ, երկու եր… կիրներու՝ որոնք նախախնամական դեր կատարած են եւ դեռ կը կատա… րեն մեր կեանքին մէջ։ Մէկը իբրեւ պաշտպան, միւսը՝ իբրեւ հիւրընկալ։

Եւ երկուքն ալ արթուն կը հսկեն մեր ամենափոքր շարժման վրայ։ Դեռ անցի՞ օր էր որ Դամասկոսի «Քրոնիկ» … Սանճաքի Հայերը, … շեշտելով թէ « Հայերը իրենք չուզե… ցին ընդ առաջ երթալ Թուրքերու կամ… խումբերուն »։ Եւ ըսելէ յետոյ թէ Թուրքերը քանի մը Հայեր տեղաւո… րած են բարձր պաշտօններու մէջ՝ «շոյելու համար» Հայերը, կը յիշե… ցնէր թրքական ջարդերուն զոհ գա… ցած անոնց եղբայրները եւ այսպէս կ'եզրակացնէր.

« Հետեւաբար գիտեն թէ ի՞նչ ըն… թացք բռնելու է։ Արդէն կը տեսնեն թէ ի՞նչ վերաբերում ցոյց կը տրուի Արաբներուն։ Ուրիշ պատճառներով ալ, Հայերը իրենք չեն ուզեր մօտե… նալ Թուրքերուն »։

Այս տողերը եթէ արդար գնահա… տանք մըն են «Ճէպէլ Մուսա»յի լեռ… ները քաշուած Հայերուն, միաժա… մանակ շատ լուրջ ազդարարութիւն մը կը կազմեն։ Անոնք որ շարունակ «շր… ջահայկցութենէ», «խոհեմութենէ» կը ճառեն, թող նկատի ունենան թէ ինչ ողբալի կրնայ դառնալ հետեւանքը, եթէ նոյն «Քրոնիկ»ները վաղը ստիպ… ուէին այլ բան ըսել, Հայերը ներկա… յացնել իբրեւ ապերախտ, կեղծաւոր, իրենց եղբայրներու սպանիչին սողը պաշտող »։

…ՐՕՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՁԻՒՆԱՄՐՐԻԿ

…նթադրեմ, որ մեր դուրս գալու …, օդը պարզ պէտք էր ըլլար, … երկնակամարին վրայ …ներ տեսած ըլլալս կը յիշեմ. Կար … պաղ քամի մը, ոչ այնքան ան… …, Բայց սարալանջին կէսէն ա… …բարձրացած էինք, երբ այդ քա… …անկարծ դժուեցաւ, ժայռերուն …ողներուն քսուելով մեզ անձա… …ոլումներ արձակեց եւ շրջա… …ի փափուկ ձիւնը վերցնելով, … մեր շուրջը խելագարի նման … Վեր նայեցանք, ոչ … կար, ոչ իսկ երկինք, հեւեւսր. …ը չքացեր էր, ու մեր աչքերը … պինդ փաթիլներէն կծուած՝ …ղխակութենէն բացի ոչինչ … տեսներ։

Տղե՛րք, մի քիչ արագ շարժե… …. Թերեւս կարողանանք մեզ վանքը … քանի դեռ պօրան չի սկսեր,— …պարեց մեր խմբապետը։

— Ճիշդ է, եթէ ոտք վերցնենք, կէս ժամէն կը հասնինք, յարեց Թու… րէն, զի՛հ տղերք, ձեզ մեռնեմ։

Քալելու մէջ վարժ էի ես, բայց պէտք է խոստովանիմ որ բաւական յոգնած էի, եւ քայլերս արագացնե… լու փոխարէն, քիչ մը հանգստանալու կարիք կը զգայի, եւ կարծեմ որ, մեր ընկերներէն ամէն մէկը նոյն վիճակին մէջ էր, բայց չէր ախտանար քովինին հաղորդել։ Ատով մէկտեղ սախպուե… ցանք մեծ ճիգով արագ քալել։

Համատարած մշուշին մէջէն, առ… ջեւէս գացող Մկլօէն զատ բան չէի տեսներ։ Գլուխս կախ, Մկլոյի բարձր իրանով պատսպար՝ կ'աշխատէի մի… այն ոտքս դնել անոր ոտքի թողած փոսիկին մէջ ու մեքենաբար առաջ եր… թալ։

Փոթորիկն աւելի սաստկացաւ. այն… պէս ուժգին կը խփէր մեր երեսին, որ կարծես մեզ ետ դարձնելու միտում ունենար. այնուամենայնիւ կը յառա… ջանայինք միշտ, թէեւ մեծ ճիգով։

Մէկ բան ինծի զարմանք կը պատ… ճառէր, — Մեր ուղեցոյցի հմուտ ու անվարան առաջնորդութիւնը։ Փոթո… րիկը արեւելքն արեւմուտքին կը խառնէր, ոչ ժայռ թողած էր ոչ ա… պառաժ, ո՛չ ծառ կար, ոչ մացառ։ Եթէ ինծի մնար, երկրորդ քայլափո… խիս պիտի խրէի այդ կորած կածանի քովնտի խորոշներու կամ ձիւնամբար… ներու մէջ ու կորէի։ Հապա սա Մար… ու խրուսը ի՞նչպէս կը ջոկէր մեր ճամ… բան, որ հինգ մեթր միօրինակ, չի… տակ չէր երկարեր, այլ միշտ պիկզակ կը պտտուէր ոլոր, մոլոր, քարքրա… ռոտելով ու խոնարհելով անվերջ։ Ես կը փորձուէի հաւատալ թէ Մարտիրոսը, ճամբան որոշելու համար, ունէր աւե… լորդ զգայարանք մը եւս, որմէ զուրկ էինք մենք, այնքա՛ն ուժեղ էր անոր մէջ բնազդը, դիտելու կարողութիւնը կամ տեսողութեան պայծառութիւնը, որ նա, այս րոպէին մեր նախախնա… մութիւնը լինէր կարծես։ Ի՞նչ գեղե… ցիկ յատկութիւն։

Յանկարծ չարագուշակ ստուեր մը իջաւ, մթնեց մեր շուրջը եւ ձիւնի սարսափելի տեղատարափ մը, խոլ վազքով, վերեւէն մեր գլխուն թափե… ցաւ մաղերով, ուղիղօրէն ու անդուլ շամիէն մորթուած՝ եկաւ փակելու մեր ճամբան, ապա մի զաւարիր թըշ… նամութեամբ, յառկապէս մեր քիթն ու բերանը փնտռեց խցելու եւ մեր աչ… քերը ծեծեց կուրացնելու համար։ Ա՛լ անկարելի էր առաջանալ։ Մարտիրոսն անգամ կանգ առաւ ու երեսը շրջեց, մենք էլ շուռ եկանք. բայց տարտարա… սարար, ո՛ր կողմ դառնայինք, ձիւ… նամրրիկը, իր խոլ պտոյտին մէջ, յառկապէս մեր շնչառութիւնը կ'ար… գիլէր, ու կարկուտի փոխուած ձիւնի կաթիլներով մեր աչքերը կը հարուա… ծէր։ Ո՛չ միայն յառաջանալու, այլ պաշտպանուելու անգամ հնար չու… նէինք, ու եթէ այս դիրքով մնայինք, անկասկած ամէնքս էլ շնչասպառ կը լինէինք։

Բնազդէն մղուած՝ խմբուեցանք, բոլորշի կանգնած, գլուխներս իրար տուինք եւ ջանացինք մեր մարմիննե… րով ձեւացուցած շրջանակի մէջ, մեր քիթն ու բերանը պաշտպանել ձիւնա… մրրիկի տարերային հարուածներէն։

— Տղերք, լաւ պարի ժամանակ է, Բոֆի - պօրանը թող պարէ, մենք էլ պարենք, թէ չէ կը սառինք տեղն ու տեղը, եթէ երկար տեւէ։— Մկլօն էր խօսողը, միշտ զուարթ ու կատակասէր Մկլօն։

Ռէս-Մելիքի Նշանը, որ Մկլոյի ըն… կերն էր պատասխանեց.

— Օրհնի՛ քեզ Մկլօ, քեզ համար ամէն ծայր զուռնա է, կարծես հար… սանիքի մէջ լինես. բնաւ չես մտա… ծում թէ ի՞նչ կը լինի մեր վիճակը, եթէ այսպէս երկար շարունակուի։

Մեր երիտասարդական ամենազօր Բաշին առջեւ նկատի ունեցած էինք գայլն ու մարդագայլը, ցուրտն ու բուքը, բայց լռութեան այս մէկ դայ… բոյթը, որ կը սպառնար կորել մեր ամենազօրութեան թափը, նկատի ա… ռած չէինք, այս մէկը շատ ուժեղ էր։ Անարատութիւն ալ չէր տար, որ մեր գլխարկի ու հագուստներու վրայ դիզուած ձիւնը թափ տայինք մի քիչ, այնքան կատաղօրէն կը փչէր անասնձ քամին, եւ մեղմանալու փոխարէն ա… ւելի եւս կը սաստկանար չլսուած սու… լոցներով

— Դո՛ւ հասնես, Փութկի Ս. Գէորգ.

— կը մրթմրթար Թուրէն քթին տա… կէն, քամիին աՀռելի ձայներուն որ… պաւորութեան տակ։

— Զարմանալի աղայ ես, Թուրէն, ըսաւ կրկին Մկլօն կատակելով.— զա… ւաճաններուն վզին խեղդկամը պրկե… լու ժամանակ, հա՛ Փութկի, կը կանչես. Թալոքի կոզքը սուրն խրելու ա… տեն, էլի Փութկուն կը դիմես. հիմա կրկին Փութկու փէշը բռներ, իսկ միւս ժամանակներ ո՛չ սուրբ կը ճանչ… նաս, ոչ սրբատէրը, ո՛չ աղօթք ու ո՛չ աղօթատէրը, խեղճ Փութկին ալ զար… է կորեր քու ձեռքը, ջղիտեր չա՞ր գործերուդ հասնի, թէ բարի։

— Ի նեղութեան ժամուն եօ առ տէր կարդացի— չէ՞ս գիտեր, Սողոմոն Ի… մաստունն է ըսեր։ Յաջողութեան մէջ Տիրոջ անուն տալը ո՞վ է։

Ժամակծիկ (եկեղեցասէր) Միհ… րանն էր, իր գիտութիւնը ցոյց տը… ւող։

Քրտինքէս բարձրացած գոլորշին սառեցաւ այժմ վերարկուիս վրայ ու վերեւէն թափած ձիւնին տակը սա… ռայց կապեց, շապիկս ալ, որ ջուր էր կտրեր, սառած կպաւ մարմնիս ու ա… տամներս կափկափել սկսան գողոյին տակը։

ԱՐՄ. ՓՈԽԱՐԵԱՆ

(Շար.)

(2)

չեւ 1940ի ընտրութիւնները: Եթէ երեսփ. ժողովի լուծում եւ ընտրութիւններ կատարուին մօտաւոր ապագայի մը մէջ, նախկին ռադիկիները գործօն պայքար մը պիտի մղեն ընտրութեանց մէջ, որպէսզի զօրաւոր կառավարութիւն մը կազմուի :

Երէկ արմատական օրկանը կը գրէր թէ այլեւս ոչ ոք կը հաւատայ երեսփ. ժողովին լուծման եւ թէ միակ ելքն է ընդլայնել դաշինքին կազմը, միեւնոյն ատեն ստեղծելով ազատագինութեանց նախարարութիւն մը: Լուի Մառէնի խմբակցութիւնն ալ հակառակ է լուծման :

Օդանաւային ապառազինութեանց ճիգը

Ամերիկը կը շարունակէ բուռն պայքար մղել օդանաւային ապառազինութեանց զօրացման համար: Բոլոր մասնագէտները հրապարակ իջած են, պահանջելով 3000, 4000, մինչեւ անգամ 5000 օդանաւերու շինութիւնը, կարելի արագութեամբ: Աջակողմեան թերթ մը, «Լը Ժուռ», կ'առաջարկէ ամսէ ամիս աւելցնել ռազմական օդանաւերու արտադրութիւնը,— յառաջիկայ յունուարին՝ ամիսը հարիւր հատ, իսկ ապրիլէն սկսեալ՝ 200 - 250 : Ուրիշ թերթ մը կը թելադրէ անյապաղ գործի ձեռնարկել 3000 օդանաւ հասցնելու համար, անոնց 2000ը ապսպրելով Ամերիկայի: Լէոն Պլում անգամ կը յանձնարարէ աճապարել :

Սպառազինութեանց նախարարութեան մը ծրագիրն ալ կայ ունի այս հարցին հետ: Նոյն իսկ կը յիշուի թեկնածուին անունը, Ժաքոմէ, պատերազմական նախարարութեան այն բարձր պաշտօնատարը որ շաբաթական 45 ժամուան վճիռը արձակեց օդանաւային հաստատութեանց համար: Պ. Ժաքոմէ անուն հանած է իբրեւ լաւ կազմակերպիչ :

*** Կառավարութիւնը տակաւին չէ վերջացուցած նոր հրամանագիր - օրէնքներու խմբագրութիւնը. բայց իրազեկներ կը հաւատան թէ նոր զոհողութիւններ պիտի պահանջուին բոլորէն, հաւասարակշռելու համար ելմացոյցը որ աւելի քան 5,500,000 անգլ. ոսկիի բաց մը կը ցուցնէ ամէն շաբաթ: «Թան» կ'առաջարկէ որ կառավարութիւնը անյապաղ պարզէ իր քաղաքականութիւնը — ազգային փրկութիւն եւ բաւ.— «Ով որ կը սիրէ զիս թող ինծի հետեւի»: Այն ատեն բոլոր հայրենասէրները պիտի համախմբուին կառավարութեան շուրջը :

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԻՆ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄԸ

Ապստամբներուն տուները պիտի քանդուին

Գաղեստինի բրիտանական մարզպանը բացառիկ լիազօրութիւններ ստացաւ, խորտակելու համար ապստամբական շարժումը: Այդ հրամանագրին համաձայն, բոլոր ըմբոստներուն եւ քաղաքական աքսորականներուն գոյքերը պիտի գրաւուին եւ տուները պիտի քանդուին: Այս տնօրինութեան ենթակայ է նաեւ մեծ միւֆթին, որ Սուրիա փախած է :

Մաքրագործումի գործողութիւնները կը շարունակուին Երուսաղէմի հին քաղաքամասին մէջ, որ ամբողջովին զինուորական գրաւման տակ կը գտնուի: Անցեալ գիշեր ալ ընդհարումներ պատահեցան անգլիական զօրքին եւ ապստամբներուն միջեւ: Այս առթիւ ձերբակալուեցան աւելի քան երեք հարիւր կասկածելի Արաբներ: Հրամայուած է անխնայ զարկել ապստամբութիւնը: Բաղաքէն դուրս ալ 3000 զինուորներ դիրք բռնած են, ինչպէս եւ Ձիթենեաց լերան վրայ եւ Բեթղեհէմի մէջ: Նոյն գործողութիւնները պիտի կատարուին նաեւ ուրիշ քաղաքներու մէջ :

*** Հեռագրի մը համաձայն, Երուսաղէմի Հրեաները պաշարած են անգլիական գրասենեակները եւ անցագիր կը պահանջեն, հեռանալու համար: Արտագաղթը կը շարունակուի, հակառակ իշխանութեանց յորդորներուն :

Անգլիական զինուորները հինգշաբթի օր գրաւեցին այն ստորերկրեայ անցքերը որ եօթէրի մզկիթէն կ'առաջնորդեն քանի մը մզոն անդին: Մինչեւ հիմա հին քաղաքամասին ապստամբները դուրսի Արաբներուն հետ կը հաղորդակցէին այդ անցքերուն միջոցաւ: Կ'ըսուի թէ տակաւին 800 ապստամբներ պահուած են հին քաղաքամասին մէջ:

Ռումանիա կը մերժէ բաժին առնելու

Ռումանիոյ թագաւորին եւ Լեհաստանի արտաքին նախարարին տեսակցութեան առթիւ, իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Լեհաստանի ներկայացուցիչը առաջարկած է որ Ռումանիա եւս բաժին մը առնէ Ռութենիայէն, որպէսզի սահմանակից դառնայ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ հետ. բայց Կարոլ թագաւորը մերժած է: Ռումանիա չուզեր բաժին առնել, հետեւեալ պատճառաւ:— 1. Կ'ուզէ հաւատարիմ մնալ Չեխոսլովաքիոյ: 2. Կ'ուզէ ուղղակի հաղորդակցութիւններ պահել Չեխոսլովաքիոյ հետ, ապահովելու համար երկու երկիրներուն անտեսական եւ քաղաքական գործակցութիւնը. 3. Չուզեր որ Հունգարիա աւելի զօրանայ: 4. Կը կասկածի թէ Հունգարիա ծրագիրներ կը նիւթէ Թրանսիլվանիոյ Հունգարներու մասին. 5. Ռումանիա չուզեր մտնել որ եւ է քաղաքական կապակցութեան մէջ որ կրնայ թշնամական համարուիլ Գերմանիոյ հանդէպ :

Պուքրէշի մէջ այն համոզումն ունին թէ եթէ Ռութէնիան առնուի, Հունգարիա պիտի ունենայ ռազմագիտական դիրք մը որ կրնայ ուղղակի սպառնալիք դառնալ Թրանսիլվանիոյ եւ Պուքովինայի ռումանական դիրքերուն համար: Կ'ըսուի թէ Կարոլ թագաւորը հակառակ չէ Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ սահմանակցութեան, բայց չէ ուզած քաջալերել այդ ծրագիրը :

ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՊԱՏԻՒ ՄԸ ՏՂՈՒՆ

ՄՈՒՐԻՈՑ ՎԱՐԶԱՊԵՏԸ, ձէմիլ Մարտամ պէյ, որ Փարիզ կը գտնուի շաբաթներէ ի վեր, առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ արտաքին նախարարութեան հետ, ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրի կարգ մը կէտերու փոփոխութեան մասին: Կը կարծուի թէ շուտով համաձայնութիւն պիտի գոյանայ բանակցութեան գլխաւոր կէտե-

Հ. Յ. Դ.

Կ...

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Մարտ» խումբի ժողովը 23 Հոկտ., կիրակի կէսօրէ ետք ժամը 3ին, «Հենրիկեան» սրահին մէջ:

ՍԷՆ ԺԷՐՈՄԻ (Մարսէյլ) «Հայաստան» ենթակոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ Սէն - Ժէռոմի, Սարդանի, Նոտր Տամի եւ Լէ - գոլիվի ընկերները, 22 Հոկտ. շաբաթ երեկոյ, ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ զեկոյց պատգամաւորի :

ԳՈՒՌԼՈՒԶԻԻ (Մարսէյլ) «Վարանդեան» խումբի ընդհ. ժողովը՝ այսօր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկեր ... բնակարանը ...

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.— 29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ:

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ՒՇԽԱՆԵԱՆ** ԵՒ **Վ. ՒՇԽԱՆԵԱՆ**

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ» ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ԲՕԼԻԶԵԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻՒՌՈՒՄ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ՆՈՒԱՍՏ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Տ. Տ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ**, **Մ. ԿԻՒՄՈՒՇԵԱՆ**

ԵՒ **ՓՕՅԼՈՒՆ ԱՆՆԻԱՅ**

ԽՆՋՈՅՔ—ԳԻՆԵՒԵՆՏՈՒ Ց. Ա. Խ. ԻՆ

Իսի - լէ - Մուլինոյի մասնաճիւղի կողմէ իր կազմութեան եօթնամեակին առթիւ, 23 հոկտեմբեր, Կիրակի կէսօրէ վերջ, ժամը 3ին, իր դպրոցին մէջ, 2 բիւ տը լա Տէֆանս :

Մուտքը ազատ է :

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Նոր սերունդի առաջին դասախօսութիւնը 22 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշդ 9ին. 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ԽՕՍԻ ՏԻՐԱՆ ՎՐԴ ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ազատին կրթութիւնը»

Կը հրաւիրուի հասարակութիւնը: Հիւրասիրութիւն թէյով կարկանդակ: Ծախսերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 3 Ֆր.:

րու մասին :

ՄԱՐՍԷՅԼԻ 400 ոստիկանական պաշտօնեաներէն 150ը հարցաքննութեան պիտի ենթարկուին, իբրեւ հետեւանք զանազան ամբաստանութեանց: Երկու շաբաթէ իվեր ներքին նախարարութենէն երեք բարձր պաշտօնատարներ քննութիւն կը կատարեն տեղւոյն վրայ :

10,000 ԻՏԱԼԱՑԻ ԿԱՄԱՒՈՐՆԵՐ վերադարձած ըլլալով Սպանիայէն, դիմաւորուեցան Նափոլիի մէջ, 200,000 հոգինոց բազմութեան մը կողմէ: Ներկայ էր նաեւ թագաւորը :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ձերբակալուած են կրթական գործավարութեան կարգ մը բարձր պաշտօնատարները, գեղծումներ գործած ըլլալով վկայականներու բաշխման մէջ.— բանակցութեան մասին ալ անհաւատ լուրեր կը շրջին :

1,300,000 ՖՐԱՆՔ խլրացուցած ըլլալով Սթատ - Ֆրանսէի եւ Ռաւինի Քլիւպի փոխ -գանձապահը, առանձնարոյժ Քիւթնէր, ձերբակալուեցաւ առջի օր: Ամբաստանեալը խոստովանեցաւ իր գեղծումը եւ միայն 200,000 ֆրանք կրցաւ վերադարձնել, մնացեալը ծախսած ըլլալով :

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը արգիլուեցաւ Չեխոսլովաքիոյ մէջ: Բոլշեւիկեան թերթերն ալ գադարման դատապարտուեցան :

ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԵՑԱՆ Մութիէի իտալական հիւպատոսին քարտուղարը, Կրօսօ եւ ուրիշ գործակալ մը, Վիթթօրիօ տի Ռէսթա, որոնք հսկողութեան տակ էին առնէ ի վեր :

ԱԶԳ. ԳԱՐԴԵՒԻԱԽԱՂԻ 11րդ վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի Օրլէանի մէջ, Նոյեմբեր 4ին :

ԹԷՅ ԱՍԵՂԱՆ — ՀԱՒԱՔՈՅԹ

«ՍԻՓԱՆ-ԿՈՍԻՏԱՍ» ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ԿՈՂՄԷ

23 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 4էն մինչեւ կէս գիշեր 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Գեղարուեստական բաժին եւ պար նուագախումբով. կը խօսին Պ. Գ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ եւ ՀՐԱՉ ԶԱՐԻԽԱՐԵԱՆ ...

... համակիրներ: Մուտք՝ 5 ֆրանք (թէյ եւ խմորեղէն միասին): Ներկայութիւն ժամը 5ին:

ԺՈՂՈՎՆԵՐ

ԼԻՈՆԻ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամներն ու համակիրները Կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, 181 Քուռ Լաֆայէթ, դրամատան սրահը: Օրակարգ.— Հաշուետուութիւն նախորդ վարչութեան: Ընտրութիւն նոր վարչութեան: Ընթերցում շրջաբերականներու. Ընթացիկ խնդիրներ:

Ներկայանալ անդամատոմսով:

Ց. Կ. ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները Կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, ժամը 2ին ազգային վարժարանին մէջ: Կիրառ կարեւոր օրակարգ:

ՀԱՅ ԿԱՄ. ԵՒ ՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ Միութեան Իսի լէ Մուլինոյի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր շրջանի ռազմիկ ընկերները այսօր, Շաբաթ, ժամը 8.30ին «Թրիմփան» սրահին մէջ: Ներկայ կ'ըլլայ Գնդ. Տ. Բաղդասարեան:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ - ՊԱՏԱՐԱԳ

Գամոնի եւ շրջակայից Թաղ. Խորհուրդ ի գիտութիւն Մարսէյլի հասարակութեան կը ծանուցանէ թէ Կիրակի, 23 Հոկտեմբեր, Գիւտ ... տօնին առթիւ հանգուցեալ ... Եպիսկ. Պալաքեանի մահուան ... յուղարկաւորութեան համար ... կոչեան պաշտօն եւ պատարագ պիտի մատուցուի Գամոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ: Կը հրաւիրուի Մարսէյլի բարեպաշտ ժողովուրդը :

ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս Կիրակի, 23 Հոկտ., Գիւտ ... Խաչի տօնին առթիւ հանգիստեան ... պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզ ... Փարիզի Առաջն. փոխանորդ Տիրան վրդ. Ներսոյեան, ... Փոզոս - Գեսրոս եկեղեցւոյ մէջ: ... կը հրաւիրուի ... հաւատացեալ հասարակութիւնը:

Հոգաբարձութիւն Ալֆորվիլ
Փոզոս - Պետրոս եկեղեցւոյ

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Dumeuse PARIS (13) — A. DER (AGOPIAN)

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: ԼԻՈՆ — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline: à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	120 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 23 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

DIMANCHE 23 Octobre 1938

ԺԴ. ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3868

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

— oo

Մենք չափազանց տարրական բաներ յիշած եղանք երէկ, արծարծելով փոխադարձ ճանաչման խնդիրը։

Կ'ուզէինք ըսել թէ ամէնէն անճարն ալ կրնայ օգտակար ըլլալ իր ապրած շրջանակին մէջ։ Կրնայ ծանօթացնել մեզ։ Ոչ թէ անպատճառ ջարդի պատմութիւններ պատմելով, որոնցմէ շատ բան կ'անգիտանայ տեղացին, այլ բացատրելով մեր ձիգն ու աշխատանքը այս երկրին բարօրութեան համար։ Եւ մանաւանդ յիշեցնելով նոր ծառայութիւն մը, զինուորութիւնը, ուր ամէնէն առաջ վազեցինք, առանց արդար փոխարինութեան։ Մնալով միշտ ստորական ...

Այս առօրեայ պարտականութիւնը պէտք չէ շփոթել այն միւսին հետ, որ մանաւանդ կ'իյնայ ուսումնական կոչուած դասին եւ երիտասարդութեան վրայ։

Բազմաթիւ առիթներով բացատրած ենք թէ շատ բան փոխուած է մեծ պատերազմէն ի վեր։ Փոխուած է միջավայրը։ Փոխուած են մարդիկն ու իրենց գիտելիքները։ Եւ ամէն օր ալ կեանքի թափը այնքան արբեցաց կ'ըլլայ, որ ուշ կամ կանուխ մնացողը պարզապէս արգահատելի կը դառնայ։

Ժամանակները կը պահանջեն արթնութիւն եւ ուշադրութիւն։ Եւ մանաւանդ տաք սիրտ եւ աշխատանք, վերանորոգելու համար կորսուած գիրքերը։

Փարիզը միջազգային հնոց մըն է, որուն շուրջը եթէ խօլ քիթենիկի պէս յածինք, ոչ միայն մեր թեւերը, այլեւ մարմինն ալ վրայ կու տանք։

Այս միջազգային հնոցին, անոր ուսումնական եւ ուսանողական շրջանակներուն մէջ իրար կը հրմշտկեն ամէն տեսակ ժողովուրդներ, սկսելով բուն Ֆրանսացիէն։ Զգալի թիւ մը կը կազմեն, մանաւանդ, Արեւելքցիները,— մեր մօտաւոր կամ հեռաւոր հարեւանները։

Ի՛նչ թանկագին պատեհութիւններ կը ներկայանան այդ հնոցին մէջ, մեր նոր սերունդին առջեւ։ Պատեհութիւններ՝ փոխադարձ ճանաչման եւ սերտ յարաբերութեանց, որոնք արժէք ունին ոչ միայն այսօրուան, այլեւ վաղուան համար։

Անշուշտ պայման է որ նոր սերունդի ներկայացուցիչները նախ իրենք ճանչնան, սերտեն հայկական իրականութիւնը, որպէսզի կարենան յուսաբանել դիմացինը։

Ասոր համար ալ միջոցներ չեն պակսիր։ Կան բազմաթիւ օտարալեզու հրատարակութիւններ, Մօտաւոր Արեւելքի եւ Հայ-ժողովուրդի մասին։ Կան գիրքեր եւ թերթեր, հին թէ նոր։

Եթէ ամէն երիտասարդ ի վիճակի չէ գնելու, կրնայ դիմել հանրային մատենադարանները, որոնք ամէն դիւրութիւն կ'ընծայեն։ Կրնայ նաեւ պայքար ամբարել, յաճախելով հայկական շրջանակներ, իբրեւ անդամ քաղաքական կուսակցութեան մը, երիտասարդական կամ յարանուանական միութեան մը։ (Մեր այսօրուան կացութեան մէջ պերճանք են «ամաթէօրները»)։

Այս պարտականութիւնը կը պահանջէ, նաեւ, ուսումնասիրել տարրեր ժողովուրդներու երիտասարդական շարժումները։ Ոչ թէ զանոնք թութակաբար ընդօրինակելու, այլ պիտանի գիտելիքներ քաղելու համար։

Մէկ տարիէ ի վեր, «Հայրենիք»ի անգլիերէն հրատարակութիւնը, «Հայրենիք Ուիքլի», պրպտումներ կը կատարէ Մ. Նահանգներու օտար գաղութներուն մէջ, ծանօթացնելու համար անոնց ինքնապաշտպանութեան միջոցները եւ առհասարակ ազգային գործունէութիւնը։

Մինչեւ հիմա հրատարակուած գրութեանց մէջ, կը գտնուին բազմակողմանի նիւթեր, մանաւանդ վասնզի՝ երիտասարդական գործունէութեան։

Կը կարծենք թէ դժուար չէ այսպիսի ձեռնարկ մըն ալ կատարել Ֆրանսայի մէջ, աշխատանքի կապելով նորագոյն սերունդին գործօն տարրերը,— անոնք որ կը մասնակցին մեր հանրային գործունէութեան, իրենց յատուկ միութիւններով կամ ուրիշ եղանակներով։

Այդպիսի աշխատանք մը նախ պիտի ծառայէր ընդլայնելու յարաբերութեանց շրջանակը, օտար երիտասարդութեան հետ, սկսելով Ֆրանսականէն։

Յետոյ, կատարուած պրպտումներուն շնորհիւ, պիտի բացուէին գրեթէ դոց գրքի մը զանազան էջերը։ Ամէն պարագայի մէջ, մեր առջեւ պիտի պարզուէր թելադրիչ պատկեր մը, որ կըրնար բանալ նաեւ տարէցներու միտքը։

Ու վերջապէս, մեր տղաքը պիտի վարժուէին աւելի ջերմութեամբ կապուելու հանրային գործունէութեան։

Մենք պատահաբար յիշեցինք Ամերիկայի օրինակը։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Եւրոպայի Երիտասարդ շրջանակներն ալ շատոնց կը զբաղին այս հարցով, որ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան մէկ երեսն է միայն։

Փոխադարձ ճանաչումը, ծանօթութեանց փոխանակութիւնը եւ զարգացումը միայն առօրեայ հոգերու հետ կապուած չեն, այլ կը ներկայացնեն շատ աւելի լայն տարողութիւն։

Եթէ ճակատագրուած է որ տակաւին երկար պիտի թափառինք այս ափերուն վրայ, պարտաւոր ենք առաւելագոյն պայքարը ամբարել օրուան շարժումէն։ Անընդհատ նորոգել ինչպէս մեր գիտելիքները, նոյնպէս յարաբերութիւնները։

Արդիւնք հաղորդակցութեանց այս դարուն մէջ, եղան սայլի ավարամոլութիւնը չէ որ պիտի լուսաւորէ մեր ճամբան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

— oo —

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց երէկ, շաբաթ, Էլիզէի պալատին մէջ, մանաւանդ վաւերացնելու համար նոր դեսպաններու անուանումը։ Այս առթիւ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան նաեւ ընդհանուր կացութեան մասին։ Վարչապետը տակաւին չէ լրացուցած իր խորհրդակցութիւնները՝ զանազան հոսանքներու վարիչներուն հետ, բայց կը թուի թէ մէկդի պիտի դրուի երեսփ. ժողովին լուծման ծրագիրը, եթէ կառավարութիւնը վստահ ըլլայ որ կրնայ հաստատուն մեծամասնութիւն մը ապահովել ներկայ խորհրդարանով։

Ամէն պարագայի մէջ, կը կարծուի թէ կառավարութիւնը որեւէ վերջնական որոշում պիտի չտայ արմատական համագումարէն առաջ, որ տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ շաբթուան վերջը, Մարսէյլի մէջ։ Այս առթիւ երկու կարեւոր ճառեր պիտի խօսի Պ. Տալատիէ, պարզելով ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւնը։

Ամբողջովին իր աշխատանքին նուիրուելու համար, վարչապետը յայտարարեց թէ ո եւ է այցելու պիտի չընդունի մինչեւ ամսուն վերջը, բացի իր անմիջական աշխատակիցներէն։

*** Համայնավարները կը շարունակեն ուժգին պայքար մղել կառավարութեան, մանաւանդ Պ. Պ. Տալատիէի եւ Ժօռժ Պոնէի դէմ։ «Իւմանիթէ» երէկ պարծանքով կ'աւետէր թէ 563,261 օրինակ սպառած է կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին՝ Թորէզի ճառը (7 հոկտեմբեր), որ կը պահանջէր վարչապետին եւ արտաքին նախարարին հրաժարումը։

*** Լաւատեղեակ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ կառավարութեան ելմտական ծրագիրները կը ձգտին կէս առ կէս կրճատել ելմտացոյցին բացը, որ 280,000,000 անգլ. ոսկիի կը հասնի։

Արաբիստանի առողջական վիճակը

oo

Պոլսէն կը հեռագրեն հոկտեմբեր 21 թուականով.—

Առտուն հրատարակուած բժշկական տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ Աթաթիւրք հանգիստ անցուց գիշերը։ Ընդհանուր բարւոքումը կը շարունակուի։ Այս լուրը մեծ ուրախութիւն պատճառեց ժողովուրդին, որ կը շարունակէ մեծ պատրաստութիւններ տեսնել, աննախընթաց հանդիսաւորութեամբ տօնելու համար հանրապետութեան հաստատման 15ամեակը։

Նախարարական խորհուրդը ժողով գումարեց Տոլմա Պաղչէի պալատին մէջ, բայց նկատի առնելով հիւանդին կացութեան բարւոքումը, չհամաձայնեցաւ արտակարգ միջոցներ ... որեւէ ... միջոցներ։

Ճափոնական բանակը Քանթոն մտաւ

oo —

Ճափոնական բանակը ուժգնօրէն շարունակելով իր յառաջխաղացութիւնը, Քանթոն մտաւ հոկտեմբեր 21ին, տասը օրուան յարձակողականէ մը վերջը։ Չինացիները քաշուելէ առաջ կրակի տուած կամ քանդած էին բոլոր կարեւոր շէնքերը եւ դիրքերը։ Քաղաքին 800,000 բնակիչներէն մնացած էին միայն 100,000 հոգի։ Քանդուած էր նաեւ նշանաւոր կամուրջ մը, որ 2,125,000 տոլար արժած է։ Ճափոնական զեկոյցը կ'ըսէ թէ Հանքէուի չինական դիրքերն ալ վտանգուած են եւ մէկ միլիոն չինացի զինուոր կը փախչին խուճապահար։ Ճափոնական օդանաւերն ու մարտանաւերը անընդհատ կրակ կը տեղան։ Հանքէուի գրաւումն ալ քանի մը շաբթուան խնդիր կը համարուի։

Զրոյց կը շրջի թէ Ճափոնցիները կաշառած են Քանթոնի չինական բանակին վարիչները, դիւրացնելով քաղաքին անկումը։

Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Թոքիոյի անգլիական եւ գերմանական դեսպանները միջնորդութիւն առաջարկած են։ Ճափոնական կառավարութիւնը խուսափողական պատասխաններ տուած է, բայց կը կարծուի թէ կ'ուզէ հաշտութիւն կնքել նոր տարիէն առաջ։

Ֆրանսայի զանազանցին կոչը

— oo —

«Փարիզի կոմսը», որդին Կիզի դուքսին, որ Ֆրանսայի գահաժառանգը կը համարուի եւ որ Պելժիա կը բնակի, առջի օր զաղանապէս Ֆրանսա եկաւ օդանաւով եւ յայտարարութիւն մը կարդաց մամուլի ներկայացուցիչներուն։ Կոմսը իջած էր Փարիզի շրջակաները, եւ կոմսուհին էր որ իր իջած վայրը հաղորդեց թղթակիցներուն։

Յայտարարութիւնը պարզելով քաղաքական կացութիւնը, ինչպէս եւ Միւնիխի համաձայնութեան հետեւանքները, կ'ազդարարէ թէ Ֆրանսա երկրորդական պետութիւն մը պիտի դառնայ, եթէ չվերահաստատուի միապետութիւնը։ Եւ կ'աւելցնէ.

« Կ'ըսեն թէ Միւնիխի անձնատուութիւնը մեզ փրկեց մեծ աղէտէ մը։ Միւնիխի վճիռը ոչ միայն նուաստացում մըն է որ իր նախընթացը չունի մեր պատմութեան մէջ, այլ եւ նոր ակարացում մը կը կազմէ մեր ռազմագիտական դիրքերուն համար։ Սակայն եւ այնպէս, կշռելով բառերս, կ'ուզէի ըսել թէ մեր կառավարութիւնը աւելի լաւ չէր կրնար ընել։ Դիմադրելու անմէջ սպառնալիքը նոյնքան ահռելի պիտի ըլլար որքան պատերազմը։ Իրողութիւններ կան զորս չեմ կրնար մէջտեղ հանել։ Մենք մեր 15

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՍԽՏՈՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Հեռաւոր Թէհրանէն ընթերցող մը, Վահրամ, պարբերաբար իրանեան առածներ եւ պատմութիւններ կը ղրկէ Յառաջի, զանոնք յարմարցնելով օրուան անցուդարձերուն։

Այսպէս, վերջերս կարդալով հակադաշնակցական թերթի մը մէկ խմբագրականը, որ ջերմապէս կը թեղադրէր միանալ եւ «ուժեղ գործակցութիւն մը» հաստատել, կը պատմէ հետեւեալ պատմութիւնը.

— « Սողբա խաթուն իր տղուն հետ Օմար խալիֆային կ'երթայ և կ'ըսէ.— «Ով դու մարգարէի փոխանորդ, ծառայ, իմ այս տղան, հիւանդ է, բժիշկները արգիլած են սխտոր ուտելը, իմ թախանձանքներն էլ անօգուտ եղան, անընդհատ սխտոր կ'ուտէ։ Խալամի խալիֆայի խօսքը միայն կրնայ փրկարար ըլլալ »։

Շատ աղէկ, կը պատասխանէ Օմար, վաղը բեր տղադ։

Միւս առաւօտ երբ կինը տղուն հետ եկած էր Օմարին, խալիֆան կ'ըսէ.

— « Տղաս, սխտորը վնասակար է, այլեւս պէտք չէ որ ուտես »։

Կինը զարմացած կը հարցնէ խալիֆային.— Ինչո՞ւ նոյն բաները չըսիք երէկ։

Օմար կը պատասխանէ.

— « Երէկ առաւօտ ես ալ խաչի հետ սխտոր կերած էի։ Ուրեմն չէր կրնար այս տղուն բերանէն ... »։

« Մաղթենք որ Դաշնակցութեան հակառակորդները խալիֆային պէս գոնէ ժամանակաւորապէս ընդունած սխտոր ուտելը, որպէսզի բերանները պէտք չհոտին, եւ որ զլխաւորն է՝ խորհուրդը աղդեցիկ ըլլան »։

Այս պատմութիւնը ձեզի չի՞ յիշեցներ ուրիշ բաներ ալ, « հայկական իրականութենէն »։

Օրինակ, վաստակաւորներ ունինք, 60 — 70նոց երիտասարդներ, որոնք վերջին պահուն այնքան կարմրեցան որ, գիշեր - ցերեկ հառ կը խօսին իրենց պակաս «իմպերիալիզմ»ի մասին, եւ կ'ախտանան որ հայ յեղափոխականները գործիք եղան անոնց խաղերուն, դեռ ութսունական թուականներէն։

— Երէկ լինչո՞ւ չըսիք այդ բաները։

Երբ պատասխան չստանաք այս հարցումին, կը նշանակէ թէ անոնք ալ սխտոր կերած են, է՞ր երբեմն, — այսինքն բռնած են ճիշդ այն ճամբան որուն դէմ խրատներ կու տան այսօր։

Սխտորի պատմութեան այլապէս ակնթախօս պատկեր մը կը ներկայացնեն անոնք որ ճամբայ են ապարեգ կը փնտռեն 15 տարիէ ի վեր։

Բայց այդ մասը զանց կ'առնեմ առայժմ, այն վստահութեամբ թէ Թէհրանի նամակագիրը շատ աւելի պատկերալից դրուագ մը կրնայ ղրկել։

ՎԱՀԷ

Օդանաւային արտադրութեան ճիգը

oo

Բազմաթիւ ծրագիրներ մէջտեղ դրուած են, Ֆրանսայի օդանաւային արտադրութիւնը աւելցնելու համար։ Բոլոր հոսանքներէն մասնագէտներ ամէն օր գրիչ կը շարժեն, զանազան դարմաններ առաջարկելով։ Ամէնէն տագնապալի խնդիրը 45 ժամուան աշխատանքի պարագան է, որուն կ'ընդդիմանան համայնավարները։ Աշխատանքի նախարարը յայտարարեց թէ այդ որոշումը տրուեցաւ մասնաւոր օրէնքի մը համաձայն եւ պէտք է գործադրուի անխափան։

Օդանաւային մասնագէտ մը կը գրէ թէ վերջին 2ուկէս տարուան ընթացքին օդանաւային բանուորի մը ժամական արտադրութիւնը նուազած է 20 առ հարիւր համեմատութեամբ։ Եթէ կ'ուզեն դարմանել Ֆրանսայի տնտեսական տկարութիւնը, անհրաժեշտ է որ այդ բանուորները աշխատին շաբաթը 45 ժամ, այն աշխատավարձով զոր կը ստանան 40 ժամուան դրութեամբ։

«Փըթի Ժուռնալ» կը քննադատէ երեսփ. ժողովի օդանաւային յանձնաժողովի նախագահին այն յայտարարութիւնը թէ Ֆրանսա առ առաւելն 200 օդանաւ կրնայ հանել ամէն ամիս։ Թերթին կարծիքով, ամերիկեան գործարան մը, ուր 3000 բանուորներ կ'աշխատին, ամէն ամիս 60 ռազմական օդանաւ կ'արտադրէ. ուրիշ խօսքով 50 բանուոր կը շինեն մէկ օդանաւ։ Արդ, Ֆրանսայի օդանաւային հաստատութեանց 35,000 բանուորները կրնան շատ աւելին արտադրել, եթէ ճարտարագործութիւնը լաւ կազմակերպուի։

Նոր մեղադրանքներ Մարսէյլի ոստիկանութեան դէմ

Ներքին գործերու երեք բարձր պաշտօնատարները կը շարունակեն իրենց քննութիւնները՝ Մարսէյլի ոստիկանութեան դէմ եղած ամբաստանութեանց մասին։ Գլխաւոր մեղադրանքներն են.—

1. Աղջիկներու գերեվաճառութիւն եւ կաշառակերութիւն ոստիկանութեան այն բաժնին մէջ որ կը զբաղի հանրային բարոյականով։

2. Ապօրէն բախտախաղ, զաղտնի միջոցներով, ինչպէս եւ սրճարաններու մէջ դրուած մեքենաներով, հակառակ հաստատուած արգելքին։

3. Բժշկական կեղծ վկայագիրներ մարդիկներու, զինուորութենէ ազատ մնալու համար։

Գնդախաղի (ֆութպոլ) կազմակերպութիւն մը վերջերս Մարսէյլէն Փարիզ փոխադրած էր իր առաջնակարգ խաղացողներէն մէկը, 178,000 ֆրանքի փոխարէն, զինուորութենէ ազատելով զայն։

Ամբաստանութեանց մաս կը կազմեն նաեւ կառախումբերու մէջ եղած գողութիւնները, որոնց մէկը տեղի ունեցաւ վերջերս, երբ գողցուեցան ձոյլ ոսկիներ եւ ուրիշ արժէքաւոր առարկաներ, 6–7,000,000 ֆրանք արժողութեամբ։

Մարսէյլի 400 գաղտնի ոստիկաններէն 150ին կենցաղը ուշադրութիւն գրաւած ըլլալով, բոլորն ալ հարցաքննութեան ենթարկուեցան։ Ասոնց մէջ կան բարձրաստիճան պաշտօնեաներ, ինչպէս եւ նորեկներ։ Քանի մը հոգի պաշտօնանկ եղած են. արդէն, գլուխն ըլլալով ապահովութեան փոխ - տեսուչը։

— oo —

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ եւ Չեխոսլովաքիոյ միջեւ շուտով պիտի հաստատուի մաքսային միութիւն։ Չեխոսլովաք կառավարութիւնը նոր ճամբաներու շինութեան յատկացուց մեծագոյն մասը այն 10 միլիոն սթերլին գումարին, զոր փոխ առաւ Անգլիայէն։

ԱՓՐԻԿԵԱՆ ԱՐԵՒԻՆ ՏԱԿ

7.— Երկրին պատմութիւնը

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱԼՃԵՐԻՈՅ ՄԷՋ.—Երբ Թուրքերը եկան, Ալճերիոյ ժողովրդականը կ'ապրէր ծովահէններու կողոպուտին առատութեամբ: Ենիչէրիները անշուշտ պիտի ուզէին տիրանալ աւարի բաժինը,— եւ առաջին օրէն սկսաւ պայքարը ենիչէրիներուն եւ ծովահէններուն միջեւ:

Խայրէտտին Պարպարոսի (*) մահուընէն վերջ, երկիրը կը կառավարուէր պէյլէր պէյիով մը: Բայց երկրին բուն տէրերն էր ենիչէրիներու օճաքը:

Ենիչէրիներու կազմակերպութիւնը կը կոչուէր օճաք, որու իւրաքանչիւր անդամը, եօլտաշ, հիննալով՝ աստիճան առ աստիճան կը հասնէր աւագութեան եւ կ'ընտրուէր աղա, պետ ենիչէրիներու բանակին: Բայց աղա մը չէր կրնար պաշտօնի վրայ մնալ աւելի քան երկու ամիս, ու կը դառնար մաննուլ - աղա, պաշտօնաթող: Պարբերաբար, ենիչէրիները կը հրաւիրուէին խորհուրդի որ կը կոչուէր տիվան, ուր խօսք չունէին աղաները: Բայց տիվանը չբաւականացաւ օճախին ներքին խնդիրներուն քննութեամբ եւ աղաներու ընտրութեամբ, այլեւ ձեռնամուխ եղաւ կառավարութեան գործերուն մէջ: Այնքան որ կառավարութիւնը պահ մը խորհեցաւ նոր ատրիկանութիւն մը կազմել ան-կայինելով Կատալեան ենիչէրիները, կասկածելով նոյնիսկ Բարձր Դուռը, որ որոշեց փաշա մը ղրկել Պոլսէն, իբրեւ երկրին ղեկավարը պետը:

Թուրքիոյ մէջ, սկիզբները, նահանգապետի պաշտօնները կը տրուէին մեծ գումարի մը փոխարէն: Ու փաշան, իր տուած դրամը վանելու համար անշուշտ նախ պիտի խորհէր կեղեքել ժողովուրդը: Բայց այդ կեղեքումը պէտք է կատարուէր անշուշտ ենիչէրիներուն արտօնութեամբ, այնպէս որ փաշան դարձաւ խաղալիկ մը ենիչէրիներուն ձեռքը: Երեւակայեցէք որ կառավարական յայտարարութիւնները կը կատարուէին այս տարազով.— «Մենք, փաշան եւ Ալճերիոյ անյաղթելի ենիչէրիներուն տիվանը, կը հրամայենք...»:

Փաշային եւ տիվանին այս գործակցութիւնը հաշտ աչքով չէին դիտեր ծովուն ենիչէրիները,— ծովահէնները: Մանաւանդ որ ի վերջոյ տիվանը մէկ կողմ հրեց փաշան եւ կառավարութիւնը յանձնեց ենիչէրիներու աղային: Ըմբոստացան ծովահէնները, քանիցս բախումներ ունեցան, բայց արեան մէջ խեղդուեցան:

Ծովահէնները խիզախ նաւաղներ էին, րէյիս կը կոչուէր իրենց պետը: 1671ին, վերջապէս, խորտակեցին ենիչէրիներու ուժը, եւ կառավարութիւնը յանձնեցին րէյիսի մը, որ տէյ պիտի կոչուէր այնուհետեւ: Տէյին պաշտօնը կը տեւէր ցկեանս:

Այսուհանդերձ պակաս չեղան արիւնալի բախումները, տիրանալու համար իշխանութեան: 11 Դեկտ. 1754-ին, երբ տէյ Մոհամմէտ ամսական կը բաժնէր իր պալատին մէջ, արախողխող սպաննուեցաւ ենիչէրիի մը ձեռքով, ու մինչ իր ընկերները կը սպաննէին գանձակալը ու պալատին մեծաւորները, ոճրագործը ցատկեց գահին վրայ եւ յայտարարեց. «Հիմա ես եմ տէյը, եւ կը խոստանամ կրկնակի աւելի ամսական տալ ձեզի»: Բայց պալատին պահակազօրքը ներս մտաւ յանկարծ, ինքնակոչ տէյը փորձեց փախչիլ, եւ երբ տեսաւ որ փակ են դուռները, դարձաւ ետ, նստաւ գահին վրայ, ուր ինկաւ արիւնաշաղախ: Նո՛յն օրուան մէջ բազմաթիւ տէյեր յայտարարուեցան եւ սպաննուեցան բոլորն ալ իրարու ետեւէ: Ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ տէյ յայտարարելու տեղացի աղա մը, Ալի Մէլմուլի, նախկին իշտապան մը, ագէտ բայց բարբարոս, որ մորթել տըւաւ օրուան բոլոր ոճրագործները եւ սարսափ տարածեց՝ ինք եւս զոհ չերթալու համար ապահովաբար:

Մինչ այսպէս կը տկարանային ենիչէրիները, կը զօրանային ծովահէնները:

Ծովարշաւին նախընթաց օրը խըրախճանք կը սարքէր Ալժէ քաղաքը, եւ զուարճանալու համար՝ կը չարչարէին Հրեաները: Յաջորդ առաւօտ, ծովահէնները դուրս կ'ելլէին քաղաքին Պապ-էլ Ծիհատ դուռէն (յատկանշական է դրան անունը), նաւ կը մտնէին, առագաստները կը բանային, թնդանօթ կ'արձակէին ի պատիւ տէյին եւ ծովուն բացերը կ'ելլէին: Երբ հեռուէն երեւնար անծանօթ նաւ մը, կ'իջեցնէին առագաստները եւ նաւակ մը, խարազանը ձեռքին, կը հրամայէր գերիներուն որ թիավարեն արագ: Որոշ հեռաւորութենէ մը՝ ազդարարութիւն անձնատուութեան: Այլապէս թնդանօթը կը գոռար: Անձնատուր նաւը կը բերէին Ալժէ,— նոր խրախճանք քաղաքին մէջ:

Նաւին մէջ գտնուողները գերի կը յայտարարուէին, իսկ նաւին բեռը կը ծախէին աճուրդով՝ հասոյթը բաժնելով տէյին, րէյիսներուն, քաղաքին սուրբերուն, նաւը պարպողներուն միջեւ:

Պատմութեան համար պէտք է արձանագրել, որ ծովահէններուն մէջ փայլած են նաեւ քրիստոնեայ րէյիսներ, (ծագումով՝ իտալացի, անգլիացի, ֆրանսացի եւն.), որոնք կրօնափոխ դառնալէ վերջ՝ կը յարձակէին քրիստոնեայ պետութեանց նաւերուն վրայ: Նշանաւոր է, օրինակ, վենետիկցի Փիչինինօն, որ Ալի Պիչինին կոչուեցաւ եւ աւելի քան 3 000 գերի կը գործածէր իր նաւերուն վրայ, եւ Ալժէի մէջ կը պըտտէր յիսնեակ մը թիկնապահներով՝ մետաքս ու թաւիշ հագած:

Այսպէս սարսափ էր տարածուած ամբողջ Միջերկրականի վրայ: Քրիստոնեայ պետութիւնները սկսան թանկագին նուէրներով սիրաշահիլ Ալժէի ծովահէնները,— ամէնէն առաջ՝ Ֆրանսացիները համաձայնութիւն մը կնքեցին Թուրքերուն հետ, խոստում առնելով որ յարձակում պիտի չգործուի Ֆրանսական նաւերուն վրայ: Նոյնիսկ նաւային ցոյցեր եղան, Ալժէ քանիցս ռմբակոծուեցաւ, Սպանիացիները զինուոր ցամաք հանեցին,— անօգուտ: Թուրքերը անպարտելի կը մնային եւ կը շարունակէին սարսափ տարածել:

Ասկէ կ'օգտուէին մանաւանդ Հրեաները: Խայրէտտին Պարպարոսն էր որ արտօնութիւն տուեր էր անոնց՝ բնակելու համար Ալժէի մէջ, առանց իրաւունք տալու որ որոշուած թիւէ մը աւելի խանութ բանան: Բայց Հըրեաները հետզհետէ իրենց ձեռքն առին երկրին առեւտուրը: Ամբողջ ցորենը կը գնէին եւ յետոյ կը ծախէին Անգլիոյ կամ Ֆրանսայի, դրամ փոխ կու տային Ալժէի կառավարութեան ամէնէն ազդեցիկ անդամներուն՝ այսպէս իրենց ուզածն ընել տալով անոնց: Մանաւանդ երկու Հրեաներ, Պուզնախ եւ Պաքրի, այնքան հարստացած էին, որ երբ այլեւս ծովահէնութիւնն ալ դարձաւ նուազ արդիւնաւէտ, (որովհետեւ քրիստոնեայ պետութեանց նաւերը սպառազինուեցան եւ սկսան հետապնդել թուրք ծովահէնները), ժողովուրդը կատղեցաւ եւ 1805ին յարձակեցաւ Նէֆթալի Պուզնախի տան վրայ,— այդ օրը ջարդուեցան ոչ միայն տէյն ու Պուզնախը, այլ եւ քաղաքին գրեթէ ամբողջ հրէութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆ.— ԺԹ. դարուն սկիզբը անկումի մէջ էր արդէն Ալճերիոյ թրքական իշխանութիւնը: Միջադէպ մը վերջ դրաւ այդ իշխանութեան

Հրէական երկու ծանօթ տուները հսկայական քանակութեամբ ցորեն հայթայթած էին Ֆրանսայի, մեծ յեղափոխութեան ժամանակ: Ալժէի տէյը, Հիւսէյին, պահանջեց Ֆրանսական կառավարութենէն, որ վճարէ: 1819ին, համաձայնութիւն մը գոյացաւ,— Ֆրանսա, որու պարտքը կը հասնէր հօթը միլիոնի, յանձն կ'առնէր վճարել մաս առ մաս: Հայթայթիչները, որոնք միացած էին Ալժէի տէյին եւ անոր պաշտպանութեանը տակ հարստութիւն դիզած՝ ծովու եւ ցամաքի կողոպուտները գնելով, այս անգամ կը միանան Ֆրանսացի բանադնացներուն՝ զրկելով տէյը իր բաժինէն, որու յոյժ տուեր էին նախապէս: Տէյը կը պայրանայ Ֆրանսական կառավարութեան դէմ, մեղադրելով որ չուզեր վճարել իր պարտքը: Ու կը սպառնայ, կը նեղէ Պոնի ֆրանսական հիւպատոսը եւ Միջերկրականի ֆրանսական նաւերը: 30 Ապրիլ 1827ին, պայրամի օրը, երբ Ալժէի դիւանագիտական մարմինը պալատ էր եկած, անոնց հետ նաեւ ֆրանսական հիւպատոսը, տէյ Հիւսէյին իր ճանճորսին կոթով կը զարնէ ֆրանսական հիւպատոսին երեսին եւ դուրս կը վռնտէ:

Ծանր էր անարգանքը եւ ֆրանսական կառավարութիւնը նաւատորմիղ մը ղրկելով Ալժէի առջեւ, պահանջեց որ դարմանուի անարգանքը: Տէյ Հիւսէյին մերժեց: Ֆրանսացի հրամանատարը պաշարման տակ առաւ Ալժէի նաւահանգիստը: Տէյ Հիւսէյին փոխադարձեց գրաւելով ֆրանսական գաղութին կալուածները: Ֆրանսական կառավարութիւնը կը վարանէր գործել աւելի խստութեամբ, որովհետեւ կը վախնար թէ անգլիական կառավարութիւնը կ'ընդդիմանայ՝ չխախտելու համար Միջերկրականի հաւասարակշռութիւնը: Բանագնաց մը ղրկեց դարձեալ տէյ Հիւսէյինի մօտ, որ ռմբակոծել տուաւ ֆրանսացի բանագնացին նաւը: Ֆրանսա այս անարգանքն ալ կուլ տուաւ,— որովհետեւ վարչապետը, Փոլինեաք, որ կը պայքարէր Օսմ. կայսրութիւնը բաժնելու եւ Եւրոպայի քարտէսը վերականգնելու ծրագիր մը, չէր ուզեր իր բանակը տկարացնել Ալժէի վրայ յարձակումով մը: Երկար խորհրդակցութիւններէ, եւրոպական կառավարութեանց տրամադրութիւնները շօշափելէ վերջ, Ֆրանսա որոշեց գործել: 3 Մարտ 1830ին, Ֆրանսայի Թագաւորը յայտարարեց խորհրդարանին առջեւ թէ որոշած է դարմանել կատարուած անարգանքը: 25 Մայիս 1830ին, ֆրանսական նաւատորմը ճամբայ ելաւ Թուլոնէն փոխադրելով 30,000նոց բանակ մը:

Ալժէ լաւ ամրացուած էր, կարելի չէր յարձակիլ ծովէն: Այնպէս որ ֆրանսական զօրքը ցամաք ելաւ (14 Յունիս) Սիտի-Ֆէրրուչի թերակղզիին վրայ, Ալժէէն 25 քիլոմեթր դէպի արեւմուտք: Բաւական տագնապալի կռիւէ մը վերջ ֆրանսական բանակը գրաւեց Սթաուէլիի բլուրը: 29 Յունիսին՝ Ֆրանսացիները արդէն հասած էին Ալժէի պարիսպներուն տակ: Կատաղի կռիւէ մը վերջ, Թուրքերը լքեցին գլխաւոր դիրքերը: 5 Յուլիսին, Զօր. Պուրմոն կը խմբագրէր Թուրքերու անձնատուութեան պայմանները: Տասը օր վերջ տէյ Հիւսէյին, պարտուած, նաւ կը նստէր ու կը մեկնէր Նափոլի:

Ֆրանսա անարգանք մը դարմանելու համար միայն Ալժէ մտաւ, բայց այլեւս դուրս չելաւ: Երկար կռիւներէ վերջ, ամբողջովին տիրեց Ալճերիոյ եւ այսօր Հիւս. Ափրիկէի այս մասը կը համարուի ֆրանսական նահանգ մը:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

(*) Խայրէտտին Շիկամօր (Պարպարոս) թարգմանել էինք՝ հետեւելով հայ հեղինակի մը, փոխանակ թարգմանելու Շիկամօրուս,— այս ուղղումը կ'ընենք որ, վերջերս, բըռնակալ թերթ մը կ'ուզէր բըռնացնել այս անունը, Խըրըր-Րէյիս:

ԱՆՑԻՑ ԱՆՑԵԼՈՑ...

Հայկական հալածանքի նոր բանտերուն ծերպերէն հայ վտարանդին կը շարունակէ հին փոխասացութիւնը վարանքի թռչունին հետ.—

Բայց նռանի՜ քեզ, բիւր նռանի՛,
կըրճոս բըռչնի ,
Թեթեւ, թեթեւ՛ թեւոցդ ի թափ
ընդ սար, ընդ ձոր :
Իսկ հոս արեւուն երշոյն աղօտ
Մութ բանտիս է անթափանց :
Եւ ոչ մեղմ հովմիկ մի շունչ փովացին
Կը տանի ձայներս սիրելեաց ···:

Արտասուք երգի ցաւահիւծ եղանակով մը արտասանուած այս տողերը ճարակ կը գտնեն, կը գտնէին այրած արցունքներով:

1880ին տպուած այլաբանական այս ողբերգութիւնը կէս դար վերջ, եւ անհա տարիներով ալ, եւ հիմա ջլատացնցող պողոտաներուն վրայ, նոյնքան անխուսափելի պիտի ըլլայ եկեր Հայորդին համար: Արտասահմանի ոչ-իւրական մթնոլորտին մէջ ծուարող եւ հետզհետէ իր զաւակներուն եւ թոռներուն մէջ տարրացող սերունդի մը ծերունիներուն համար ինչ նուիրական ծէս, ի՜նչ տարերային հեծեծանք քան այն՝ թէ.—

Իսկ հոս արեւուն երշոյն աղօտ
Մութ բանտիս է անթափանց ···

Ո՛հ, ինչ ճակատագրական աղէտք արդարեւ.— Այդ հին թռչնանի սերունդը իր նորաթողորջ ծիլերով ու ճիւղերով երջանիկ էր յաւէտ: Ցեղին մտաւոր ազգային վերամարտիկ ախոյեանները — փոքրիկ, աշխոյժ մանուկներ, պատանիներ — կը կայտառ-ոչէն իրենց հայրերուն եւ պապերուն ծունկին վրայ: Հայ բառը իրենց լեզուին ծայրը կը թըվար, հայրենի օճախի զգացումը անոնց սիրտը կ'այրէր արդէն, «պանդուխտ» ծնողներուն եւ ծննդականին միջեւ անցած դարձած մտերմութեան դիտակ: Սուրբ, հուրի մկրտութեան աւազանին մէջ ջրլեղուած մնացորդներուն զաւակները, թոռներն այլեւս միեւնոյն առհաւական ջերմութեամբ եւ բնածին փայփայանքով չեն մօտիր հանդիսալու գիրկը անոնց, որոնց բարբառը ահա մեծագոյն մասամբ անծանօթ է իրենց եւ հազիւ փախստեայ կենդանութեան մը, առօրեայ հաղորդակցութեան թել մը կը թրթռայ ամէնուն միջեւ: Հայկ-Բէլ առասպելական շրջանէն մինչեւ 1880 յաւիտենականութիւն մը ահա որքան շուտ եւ դիւրաւ կը խամրի աշխարհի օտարութեան եղէկի մշուշներուն մէջ: Ինչ հոսանք հայոցի, որուն իրաւցնէ չիդիմանար ամէնէն հնդարաւոր թռչուն մտասողը, որ անփոյթ ու ամբոխ հեզութ մը կը դառնայ:

Ուրեմն, սա միւս երգն ալ ի դո՞ւր, զօգանիդ լակ.—

Տո՛ւր ինծ քու ձեռքդ, եղբա՛յր ինձ
մնաց ,
Որ մրրրկաց էինք զատուած · ·
Բաժնունին ամէն ոխ, չար ու ոնեց
Ի մի համբոյր ցըրուին ի բաց ···

Եհէ՛, նոր սերունդ վտարանդի, ինչ բաղձանքներ կ'ապրէինք մենք, երբ ծերեւնականին հետ մտերմութեան հազիւ մթաթակ, ընկերական միայնութեան ձեռք կը կարկառէինք եւ կը յեղյեղէինք սրբասացութեամբ.—

Ընդ աստեղօբ զի՞նչ կայ սիրուն
Քան զանձկալի եղբայր անուն ·

Եւ օղակը կը քակուէր՝ պրկուելու համար վաղը աւելի ուժով, աւելի սիրտ: Ու պրկուեցաւ անհամար վարդապետներ, մինչեւ վատախտարակ թուականը եւրոպամերիկեան 1914 — 1920 զզուելի կառակախաղին, երբ վերջին դրկախառնումով մը ոլորուած օղակներ քակուեցան բարբարոս եաթաղաններու տակ, կամ լուծուեցան Եփրատի տարտարոս ջուրերուն մէջ.

***

ՈՏԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

Պ. Ցովնաթան Սամուէլեանը ունէր համբաւ օդերեւութաբանի: Գէշ համբաւ սակայն: Ցաճախ կը յայտարարէր, առանց կանուխ.

— Աւետի՛ս ···: Այսօր հրաշալի օդ մը պիտի ունենանք, մանաւանդ կէսօրէն վերջը:

Այդ օրը, ցերեկէն վերջ, կը սկսէր երկինքը լալ Արշուկենց որբուհիներուն պէս ու անձրեւը կը տեւէր քառասուն ութ ժամ: Ու բնականաբար ամէն մարդ կը հեգնէր մեր օդերեւութաբան Ցովնաթանը՝ ըսելով.

Շնորհակալութիւն, գուշակութեանդ համար, տիար Ցովնաթան, հրաշալի օր մը ունեցանք, հրաշալի անձրեւով մը:

Պ. Ցովնաթանին կարճ կերպով կ'ըսէին «օդաբան», ուրիշներ կ'ըսէին «ատաբան»: Ցովնաթան խայտառակութեան փունջ մը խաղցութեան միջոցներուն մէջ կը թալւէր:

Օգոստոսի առաւօտ մը, ան կանուխ արթննալով պատռուած էր.

— Պիտի ունենանք այսօր, փառաւոր օդ մը, քիչ մը տաք անշուշտ, սակայն, լաղուարթ երկինք մը, պայծառ արեւ, երեկոյեան ալ ծաղկածաւ տիւ մը:

Օրը կարծես ուխտած էր անդադար խայտառակել մեր հէ՜ք Ցովնաթանը եւ Օգոստոսի օրով կ'ընէր ցուրտ, կ'ըլլար հով, երկինքը ծածկուած կ'ըլլար աշխարհակալ ամպերով.

Անգամ մը եւս պախարակուած էր մեր օդաբանը.

Բնաւ չեմ մոռնար, Մհունդի առաւօտ մը գիւ տեսնելով [illegible]

— Այսօր յանձնարարել ծանօթներուն որ շատ դուրս չելլեն, այցելութիւններու պատճառով, [illegible] պիտի ունենանք, նոյնիսկ շատ [illegible] Շատեր կրնան հիւանդանալ [illegible] բոլ սկսող տեղերուն տկարութեամբ ինչպէս ակռայ, ականջ, աչք, [illegible]

Օդին մէջ կ'երեւի տաքանալ մը կայ, Պ. Ցովնաթանին յայտարարութեան հակառակ տասը վայրկեան վերջը [illegible] ունեցաւ երկինքը, նաեւ արեւ մը [illegible] կասւ շողալ ու ամբողջ օրը անցաւ [illegible] պայծառ մնալով.

Հետեւեալ առաւօտ գացի տեսայ Ցովնաթանը ու ըսի.

— Տիար Ցովնաթան, մ'եր [illegible] շնորհակալութիւնը: Երէկ ամբողջ օրը դուրսն էի, աղուոր օդ մը բըռն[illegible] եւ ամէն ժամանակէ աւելի առողջ [illegible] ակռայով, ականջով, աչքով, [illegible] բիւնով, աղիքով եւ [illegible] կաւ ալ տեղերով:

Ցովնաթան, որ պատասխանն [illegible]

— Դուն մարդ չես, [illegible] նիւս ու նոյն [illegible] կինս ծանրացուած [illegible] դուրս ելլելով: [illegible] գացան: Մանաւանդ կինս, ներս [illegible] ու տես.

Ժամայ: Իրապէս տիկին Սամուէլեան ծանր հիւանդ [illegible] անկողնին մէջ կը [illegible] ժամ վերջը երբ դուրս կ'ելլէ [illegible] կը, կամաց մը ըսաւ ինծի.

— Լաւ չանայ: Շատ յոյս չունիմ [illegible] չի գիտցուիր,

Տիկին Սամուէլեանին վիճակը ծանրացաւ օր քան օր:

Ամիսուկէս վերջը մեռաւ խեղճը:

Պ. Ցովնաթան մտաւ սուգի մէջ ու [illegible] չըրգեցաւ օդով, ամպով, արեւով, անձրեւով:

Իրեն համար օրերը յեցուն էին [illegible] թարկով, մռայլութեամբ, կարծես [illegible] ներով: Գլուխը կախած կը քալէր, [illegible] սերուն վրայ կրկլով մրրիկներ, [illegible] ամպակոյտեր: Կը քալէր չանթահար [illegible] մարդու մը [illegible] քայլուածքով: Օրերը տխուր էին [illegible] կամ մը մայթի մը վրայ տեսայ զինք, կը քալէր գլխիկոր, խօսելով իրեն հետ: Անձայն հետեւեցայ: Լսեցի քանի մը բառեր.

— Ուրուակա՞ն, ուրուական, [illegible] ծակ ու ծակ··· մրրիկ ու հիրկ

Կարծեցի որ խենթեցած է Ցովնաթան [illegible]

— Ի՞նչ լուր···

— Օրերը սեւ են, օրերս տխուր, [illegible] ամպոտ · ·

Իր կնոջ մահէն ճիշդ տարի մը [illegible] երկու ամիս վերջ օրերը պայծառացան, հակառակ մարդ ըլլալուն [illegible] ցինք որ Պ. Ցովնաթան կ'ամուսնանայ այրի կնոջ մը հետ: Քանի մը [illegible] միւսէն համեստ հարսանիք մը ու քանի մը ամիսէն ալ յանկարծ կրկին մէջտեղ [illegible]

«ՅՈՒՍԱԲԵՐ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (50)

ՁԷՅԹՈ՛ՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՑԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Որովհետեւ տխմար, երբ դըղակը երթալով հոն մարդ չգտնեն, պիտի հետեւցնեն թէ շատ հեռուն չենք գացած եւ հետեւաբար բաց տարածութեան մէջ իրենց պթուկեանը պիտի ապաւինինք: Յուսանք Աստուծմէ որպէսզի մթութեան մէջ մեր վրայ յարձակում գործելէ խուսափին եւ մինչեւ արշալոյս այս տեղերը սպասեն: Այդ պարագային կրնանք պատեհութենէն օգտուիլ: Այլապէս··· ես սակաւին զէնքի վեց հատ փամփուշտ ունիմ, չորս հատ ալ ատրճանակիս համար: Դո՞ւն քանի հատ ունիս:

— Իւրաքանչիւրէն վեցական հատ:

— Այն ատեն ինծի մէկ ատրճանակի փամփուշտ կը պարտիս:

Իրեն տուի ուզած մէկ փամփուշտը:

— Այսպէս, հիմակ մենք երկուքս ճիշդ քսանըերկու քիւրտի կրնանք դիմադրել

— Հրացէնի ձայներ լսելով կրնան...

— Բայց պէտք չէ որ շատ հոսեւ մընանք:

— Հրացէնի ձայներ պիտի առնեն եւ Ուիլը ամէն պարագայի հոն պիտի վազէ:

— Ձգնէտ կարենայ: Ան սարսափուած պիտի ըլլայ աղջկան եւ խումբին նաւել:

— Միեւնոյնն է: Ուիլը···

— Գիտեմ որ այդպէս է: Շատ լաւ: Խնդիրը տարբեր ձեւով պիտի կարգադրեմ: Դուն հոս եռեւը սպասէ:

Ուսոյ մեղմիւ մէկ կողմ քաշուեցայ: Ֆրէտ որընթաց քշեց ձին. բայց այդ արագ վազքը երկար չտեւեց: Կը լսէի իր ձայնը որ կը կշտամբէր, կ'աղօթէր, կը քաջալերէր եւ կը բացատրէր, ու կիները սուր ճիչերով կը պատասխանէին իրեն, ամէն անգամ որ աճապարելու տեսոր հարկէն տակ կը գտնուէին խեղճերը: Ճուռով ես ալ լուն չափ զբաղում ունեցայ, սպառնալով պատգարակակիրներուն եւ ճըչացող երախաներով ծանրաբեռնուած մայրերուն: Զարդի կամ պատերազմի ատեն, կեանքի քաղցրութիւնը վայելողները միշտ ալ վերապրողները չեն ըլլար: Հօդ գտնուող քըսանի չափ վերապրող կիները այդ գիշեր պիտի նախընտրէին մեռնիլ, քան թէ քալել խաւարին մէջէն: Ես չհամարձակեցայ երախաները ձիուս վրայ առնել, նկատելով որ մինչեւ առաւօտ ան ուրիշ շատ աւելի կարեւոր պէտքի կրնար գալ:

Ժամ մը վերջը հազիւ կրկին երեւցաւ Ֆրէտ, որ ձիուն մօտ կեցած ինծի կը սպասէր: Ան ալ ինծի պէս մայրերուն ձեռքէն երախաները առնելու փորձութեան դիմադրած էր, թէեւ անոնք տասը բնաւ չէին սպասեր:

— Ինչպէ՞ս կարգադրեցիր, հարցուցի. որովհետեւ դէմքէն գուշակեցի որ իր թափառումը արդիւնաւէտ եղած էր:

— Սուտ խօսեցայ անոր:

— Անշուշտ. ի՞նչ ըսիր:

— Ըսի որ եթէ ճամբէն շատ շեղելու ըլլան, դուն եւ ես կրնանք շատ հեռու մնալ եւ որպէսզի այն տպաւորութիւնը թողունք որ Քիւրտերը մեզ կը հետապնդեն, կրակել մեր ատրճանակները: Այս կերպով եւեւ մնացողները պիտի ստիպուին աճապարել ու վազել:

— Ու Ուիլ տարր հաւատա՞ց:

— Ամէն բանի կը հաւատայ ան, այնքան սիրահարած է աղջկան, իսկ աղջիկը անկէց աւելի: Երբ քովերնին հասայ քաղաքական մտահոգութեան մասին կը խօսէին. յետոյ սա եզրակացութեան եկան թէ Միացեալ Նահանգները կարող են աշխարհը փրկել: Կ'արժէր զանոնք դիտել: Ո՛չ, սակաւին չէ համբուրած. առիկա մըթութեան մէջ իսկ կարելի է հասկնալ: Ամէն հարցի մասին կը խօսակցէին: Զիս տեսած ատեննին, այնպէս եղան որ ինծմէ խալախելու համար ամէն բանի պիտի համակերպէին կարծես: Այդքան դիւրին էր:

— Աղէկ:

— Ո՛չ, աղէկ չէ: Ուիլ իմ բարեկամս է եւ այդքան գէշ կերպով կնոջմով մը տարուիլը կ'ատեմ:

— Ինչո՞ւ այդպէս:

Մինչ այս խօսքերը կ'ըսէր մեր առջեւը խաւարին մէջ ցցուեցան ութ մարդիկ որ արահետին վրայ բան մը շրջապատած էին, իրենց զէնքերը ուսերնուն դրած:

— Ութը մարդիկ գտայ որոնց զէնքերը սնտուկներուն մէջ գտնուած ռազմանիւթին կը համապատասխանէ ճշդիւ: Թուրք կառավարութենէն գողցուած ռազմամթերք է. զէնքերն ալ նոյն աղբիւրէն կուգան: Խնդիրն այն է որ մէկը որ իր մօտ ունի կառավարութենէն գողցուած զէնք ու ռազմանիւթ, բռնուելու պարագային չարչարանքի կ'ենթարկուի: Ինչպէս կ'երեւի մարդիկը գիտեն այդ բանը: Հետեւաբար կռուի մը պարագային կրնանք անոնց վստահիլ: «Հայտէ՛», կանչեց ան ութ մարդոցը եւ անոնք փամփուշտին մնացուկը վերցնելով սկսան մեր առջեւէն քալել:

Ֆրէտ գոհունակ սրտով մը վառեց իր ծխամորճը:

Ժողովուրդը յաջորդ քանի մը ժամուան ընթացքին նուազ նեղութիւն պատճառեց. անոր համա՞ր արդեօք որ իր իսկ մարդոցմէ ընտրուած զինուած պահակախումբ ունէր, թէ այդ զէնքերը կը սարսափեցնէին զինքը: Ամէն պարագայի սկսաւ նոր եռանդով մը քալել: Թերեւս քալելու աւելի մեծ վարժութիւն ստացած էին, թէ եւ անձկութեամբ համակուած, բայց ոչ ծայրայեղօրէն յոգնաբեկ:

Բազմութեան առջեւէն մէկը [illegible] բարձր ձայնով մը սկսաւ ժողովրդական երգ մը երգել. բան մը որ յատուկ է այն բոլոր երկիրներուն, որոնց միակ ժառանգութիւնը անցեալի յոյսն է: Անոր հետեւելով միւսներն ալ, [illegible] եւ նուազ ծրարած իրենց արի սրտերուն մէջ, երգեցին այն աղօտ յոյսով որ դժոխքն անգամ կրնայ վերջ մը ունենալ: Արշալոյսը ծագեցաւ [illegible] Որովհետեւ խնդիր չէ թէ ժողովուրդ մը [illegible] տառապանքներով կը [illegible], կամ մարդիկ կ'առնեն զէնք [illegible] սրտեն ու երկինքը սակաւին կը մըթնէն ու կը ժպտին, եւ վայրի [illegible] մարդիկներուն բուրմունքը յոգնած [illegible] կուեթեան գարշահոտութենէն [illegible] գուիր:

Ֆրէտ ծխամորճը ձգելով [illegible] գերբին [illegible] ժայռի մը վրայ [illegible] քշեց ձին, ինծի ալ հրամայեց [illegible] եւ իրեն: Անկէ կը տեսնէինք [illegible] մարդասիրութիւնը զարմանալի կերպով [illegible] կար, մըջիւններու խումբի մը նման ներս ու դուրս ելած, որ առաջնորդներուն կը հետեւէր, կարծես երազի մէջ ըլլար:

(Շար.)

... օգարան ծը, աւելի քան երբեք ... ընկալեալ ու վճռական։ Հանդի - ... երպէս կը յայտարարէր ·

... Այսօր գիտցեցիկ օր մը պիտի ու- ... անէ ·

... Բրապէս օրը կ'ը-ւար գինցեցիկ ... մը, աքեւոա առաւօտ մը, ... Հովանոցով · գործի ... Ըսի ·

... Այց օգարան բարեկամս, այս ա- ... օրով ի նչու անձրեւանոց առեր

... ... քանի մը ժամէն կը տես-

... խօսեցաւ · այդ օրը մին - ... վիճեր անձրեւ եկաւ ։

... Յովնաթանի մէջ կրկնակ ուրա - ... կար ։ Առաջին ուրախութիւն, ... հաստատուած էր ։ Երկրորդ ու- ... - ինչ կը գուշակէր ·

... յաւուր յաւիտեան ։ Ամէն կող ... կը հարցնէին ու կը յար- ... Ա՛լ երբեք չէր սխալեր ։ ... ու հիանալի անձնաւորու- ... եղած էր ։ Իր կարկառը ... էր, անձրեւը անձրեւ, արե- ... տաքը տաք ու ցուրտը ...

... ժպիտ մը կար իր այտե - ... Իր երկարող կինն ալ մըշ- ... ժպիտ մը մը ունէր իր շրթ- ... ներ ·

... Հասաւ Ջեխոսլովաքիոյ եւ ... խնդիրը, յանդելով քա - ... ուսաւոր ճգնաժամի մը։ ... ստորաաստհաբար իրարու կար - ... հարցնէր ։ Ա՛լ ոչ ոք չէր հետա- ... Պ · Ցովնաթանով ։ Պատե - ... սրճարաններու մէջ ժողովուրդը ... ու տաղանդներով չէ ... ։ Ժողովուրդը խաղա - ... սրճարու մէջ կը դրպէ իր ... անօթի ձգելու խնդ- ... մը տակ, մոռացութեան ... մը տակ ծածկուած էր Պ · Ցով- ... տաղանդաւոր օդերեւութա - ... նիկար չտեսեց սակայն Ցով - ... անպարտնակութիւնը ։ Սար - ... օր մը, ան ցրուեց ամպերը ու ... մէջէն, յայտարարելով ·

... Քաղաքականութեան մասին տե- ... կ'ուզէք ։ Նայեցէք օդին ։ ... Քաղաքականութիւն եւ օդ անբաժանե- ... են ·

Ամէնը աչուըլ կորած նայեցան Պ · Յովնաթանի երեսին, որուն վրայ լոյս ... կը փայլէր, մաջառներու մէջ ։ Պ · ... բառ, կիսաստուածի մը ...

- Քաղաքականիծհինք տարիէ ի վեր ... օդը եւ քաղաքա - ... թիւնը ։

... Հոգիս. չհասէ տարիկան) ։ Ց. Դեպքերի տաճարին իբրեւ ակա- ... քրմապետ սկսաւ պատգամել ·

Ամէն բան կախում ունի օդէն ։ ... քաղաքականութիւնը ։ Եւ ... մասին պարարէ ինծի դիմել, ին- ... հարցնել · Օդը երբ լաւ է, քաղա - ... քականութիւնն ալ կ'ըլլայ լաւ ու դուք ... կ'ըլլայ լաւատես ։

Մէկը հարցուց ·

Վաղուան օդը ի՞նչպէս է ..

Կ'րսեմ վաղը առաւօտ ...

... առաւօտ ըսաւ ·

Օդը լաւ է ։ (Այդ օր Ջէյմպըրլէն ... անգամ կ'երթայ տեսակցե - ... Հիթլէրին հետ) ։

... մը օր վերջ ըսաւ ·

Օդը գէշ է ։ (Այդ երեկոյ Հիթլէր ... մը խօսեցաւ, մարելով յոյսի ... ներ) ։

Օր մըն ալ ըսաւ ·

— Այսօր կէսօրէն վերջ օդը պիտի պայծառանայ ։ (Մուսոլինի հետա - ձայնած էր Հիթլէրի, խաղաղու - թեամբ կարգադրելու համար սուդ - ները) ։

Ապահովուած էր, վերջապէս, խա - ղաղութիւնը ։ Հիթլէրի չափ յաղթա - կան էր մեր Յովնաթանը ։ Ամէն կող - մէ շնորհաւորութիւններ եւ շնորհա - կալութիւններ ։

Օր մը գացի տեսնել Ցովնաթանը ։ Տունը չէր ։ Կինը մինակ էր ու դրա - ցած տոլմա պատրաստելով ։ Ըսի ·

— Մեր պարոն Ցովնաթանը առաւ - ջակեց օդերեւութաբանութեան մէջ ։

Կինը ըսաւ ·

— Թալողը ան չէ, ոտքս է ։

— Ի՞նչպէս, տիկին Եպրաքսէ ։

— Ցօղացաւ ունիմ եւ ամէն ան - ատ ցաւերէս կամ հանգստութենէս կը զգամ օդին ինչպէս ըլլալը ։ Ան ինծի կը հարցնէ ու վերջը կ'երթայ կը ծա - խէ ։

— Ես ալ կը կարծէի որ տաղանդա- ւոր օդերեւութաբան մըն է ։

— Տաղանդաւորը ճիվերս են ։

Օր մը վերջը, Պ · Ցովնաթանը ա - ռանձին տեսնելով ըսի ·

— Բարեկամ, դուն օդաբան չես ե - ղեր · ·

— Հապա ի՞նչ եմ ...

Ոտաբան ...

— Ի՞նչպէս ..

— Կնկանդ ոտքերը յօդացաւ ունին եղեր ու դուն անկէ կը հասկնաս եղեր օդին վիճակը ...

Ցովնաթան խեղճացաւ ու ըսաւ ·

— Ոտքդ պագնեմ, մարդու բան մի՛ ըսեր ...

— Իմ ոտքս պագնելուդ, գնա կնոջդ ոտքը պագ ։

Եթէ խաղաղութեան համար ամէն ևւրոպացիանի Ջէյմպըրլէնի, Տալատիէի և Մուսոլինիի ոտքերը համբուրեց, Պ · Ցովնաթանն ալ համբուրեց իր կը- նոջ՝ տիկին Եպրաքսէին ոտքերը ։

Ու խաղաղութիւնը ապահովուեցաւ ոտք համբուրելով ։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՕՐՀԱՆ ԳԻՐՔԵՐԸ

Երուսաղէ՜մ Երուսաղէ՜մ

Շարժանկարի համար գրուած այս գրքոյկը, ինչպէս կը վկայէ հեղինա - կը յառաջաբանին մէջ՝ վիպերգու - թիւն մըն է ։ Արժակ ստեղծագործու - թիւն մը՝ առանց արժակ տրամադրու- թեան մը, եթէ արժակ տխղոսը պէտք է որուի այն դրական աշխա - տանքին՝ որ կը ձերբազատուի քեր - թողական մթնոլորտին զգալու, ճաա- ծելու, արտայայտուելու եւ հոգե - մտային ճամբով պարզուելու բոլորո- վին առանձնայատուկ եղանակէն ։ Այս առանձնայատուկ եղանակը կը կայա- նայ սրտով մտածելուն եւ մտքով ըղ - գալուն մէջ ։ Նարդունիի խառնուած- քը աաւելապէս սրկուած, անհան - դարտ, չհասնող բանաստեղծութիւնն է ։ Նարդունի կը մտածէ իբրեւ բա - նաստեղծ, կը գրէ իբրեւ բանաստեղծ եւ կը բարկանայ իբրեւ բանաստեղծ ։ Ես խոր համակրանք կը զգամ անոնց հանդէպ՝ որոնք բարկանալ գիտեն ։

Այս գրքոյկը հունձքն է հեղինակին երիտասարդութեան շրջանին ։ Որոշ է- ջեր՝ հեղինակին անձնական ըմբռ - նումներն իսկ են ։ Ու այս ըմբռնում - ները արտում են, որովհետեւ սկեպ - տիկ են, մեղամաղձոտ են՝ որովհետեւ խոր են եւ մարդկային են ։ Նարդունի կը մտածէ պատկերով, ինչպէս վիպա- կան դպրոցին գրիչները, մանաւանդ- ւ էս Հիւկօն եւ Պայրընը ։ Ան այս դա- րուն զաւակն է՝ երբ չի գրեր ։ Ան այս դարուն զաւակն է՝ երբ կը գործէ, բայց երբ կը շարժէ իր գրիչը՝ կը պատկանի վիպական մեծ ընտանիքին իր խորքով, դասականին՝ իր գրելու կանոնաւորութեամբ եւ ձեւով, իր լե- զուին մաքրութեամբ եւ ճշգրտու - թեամբ, իր խանդոտ դղալարանքնե - րուն շարժումները ժամանակին սահ - ձել գիտնալուն արամաբանական աշ - խատանքով ։ Անոր Արեւելքցի տաք ուղեին տակ բնութիւնը ներկայ է միշտ, երկինքէն մինչեւ հողը ։ Իւրա - քանչիւր էջի վրայ պատկեր մը, նմա- նութիւն մը, յիշողութիւն մը, որ կու գայ աստղէն, որ կը ծորի ամպէն, որ կը հասնի սրտէն ։ Պատկերները կը յաջորդեն իրարու, առանց հատնելու, միշտ տաք, միշտ կարկառուն եւ հա- ճելի ։ Այս ճամբուն վրայ Նարդունին ինծ կը յիշեցնէ արդի Ֆրանսական գրականութեան երիտասարդ բանա - ստեղծներէն Փիէռ Փասքալը, եւ թե- րեւս, այս ճամբուն վրայ Նարդունին կը չափազանցէ, բայց այս արբազան չափազանցութիւնը տուրքն է երիտա- սարդութեան, երբ գեղձերը կ'եփին, երբ կեանքի իրականութեան ազնիւ տապլտկող իմացականութիւնը եր - ջանկութիւն կը փնտռէ իր անձէն դուրս, աշխարհի մը մէջ՝ որ չի հաշ- ւառելիր մեր քսան եւ չորս ժամերուն, որ կը մերժէ մեր առօրեայ կենցաղին դատութիւնը ։

Գրականութեան մէջ, պատկերնե - րու դուարթ ճոխութիւնը թերեւս հա- կազդելու տրիպողականութիւնն է, գրեթէ կենսաբանական պահանջն է կեանքի խորթութեան դէմ ։ Ու աս - կա, հասկնալի պատճառներով աւելի չէշտուած է հայ գրողին մօտ ։

Էջ 71ի «Աբրահար իր սիրած անձին մէջ միշտ ինքզինքն է որ կը սիրէ » նշանակալից մտածումը Օթթօ Վայ - նինկէրի «Սեռ եւ Նկարագիր » հոյա - կապ գործին 11երորդ գլխուն մէջ գտնուող հետեւեալ մտածումը կը յի - շեցնէ — «Սիրահարը իր սիրած ան - ձին մէջ կը փնտռէ իր հոգին ։ Հոգին՝ որ ի վերջոյ մեր անձն իսկ է ։ Նար - դունի կարդացած է անպայման Օ · Վայնինկէրը ։ Աշխատութիւն մը՝ որ խորապէս շահեկան է իմաստասիրա - կան, ցեղաբանական, քաղաքական, բարոյագիտական, գրական եւ հոււ. եւ մանաւանդ բժշկական տեսա - կէտէն ։ Նիւթեր՝ որոնց բնտանի է Նարդունիի հոգին ։ Մեր հեղինակը չէ կարդացած սակայն Վայնինկէրը անկէ մտածում մը առնելու համար ։ Այսպիսի աշխատանք՝ կը մերժէ եւ կը վանէ Նարդունիի խրոխտ նկարագի- րը եւ դեղեցիկ տաղանդը ։

« Երուսաղէ՜մ, Երուսաղէ՜մ»ը կը կարդացուի մէկ շունչով ։ Գիրք մը՝ որ բանաստեղծական կնիք ունենալով հանդերձ՝ լեցուն է զարգացումով, ուսումով ։ Բանաստեղծութիւն եւ գի- տութիւն ։ Հեղինակը այս երկու հա - կոտնեայ եզրերը կրցած է շնորհալի կերպով իրարու հետ հաշտեցնել · ու ս սիկա գնահատելի յաջողութիւն մըն է · Նարդունի, սակայն, մեր գրակա- նութեան պիտի չտայ երբեք վէպ մը, ինչ որ կը տպաւէ Ց · Օշականը այն օ - րէն ի վեր՝ երբ լոյս տեսաւ «Մեղե - դինե՜ր, Մեղեդինե՜րը» ։ Նարդունիի խառնուածքը ազատական է եւ չափա- զանց անհանգստ, միշտ պատրաստ՝ փախչելու իր անձէն, ձերբազատուե - լու իր մօտ կապանքներէն · հակառա - կորդ՝ իր անձին եւ իր առօրեայ հո - գեվիճակին Այսպիսի խառնուածք մը շինուած չէ վէպ գրելու, իսկական վէպ գրելու ։ Եթէ փորձէ իսկ՝ իր հե- րոսները պիտի նմանին իրեն, որով - հետեւ վէպին նիւթն իսկ պիտի հաղ- նի հեղինակին չեզոքուած անհատակա- նութիւնը ։

Հատորը տպուած է մաքուր թուղթի վրայ, ու թեթեւ է՝ ինչպէս աղաւնիի թեւ մը ։

Հիմա կը սպասենք երկու բանի ։ Ա- ռաջին՝ հեղինակին «Բանե՛ր, բանե՛ր, ի՛նչ բաներ» հրատարակելի գործին եւ « Երուսաղէ՜մ, Երուսաղէ՜մ»ի շարժանկարի վերածուելուն ։

ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ԱՍՏՂԻԱԾ ԲԱՌԻՆ ՍՏՈՒԳԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Այս էջերուն մէջ, անգամ մը տը - ւինք ստուգաբանական փորձ մը հա - յերէն այս բառին մասին, քաղելով ստուգաբանական բառարանէ մը, որ կը տպուի Լէյտընի մէջ ։

Այս անգամ ուրիշ փորձ մը, քաղե - լով Պ · Ա · Գարակէօզեանի յօդուա - ծէն ·

Անձեւացիէն, Ներսէս Լամբրոնա - ցիէն սկսելով՝ մինչեւ Ալիշան, Գարա- գաշ եւ ուրիշներ, «կանթեղ՝ կայ - անդ - եղծ դպրոցէն, հնչումին պատ- րանքէն տարուած, ջանացած են «աստուած» բառը ստուգաբանել«աստ կած, հաստեաց ձեւերով ։

Երբ գիտենք պատմական ու գիտա- կան անցքով՝ կը թուի թէ «Աստ - ուած» կը սերի Սավազիոս բառէն, որ անունն է հին Թրակեան-փռիւգիա - կան աստուածի մը ։ Սավազիոսը գի- րին եւ առօրական տառադարձու - թեամբ՝ եղած է «սավաղիոս» կամ «սավադ» ։

Բայց ի՞նչ ճամբով «Սավազիոս »ը մտած է Հայաստան եւ հայ գրակա - նութեան մէջ, Թրակիայէն մեկնած եւ Հայաստանի մէջ հաստատուած Ար - մէնն՞րն էին որ ժառանգ ձգեցին մե- զի ։

Հին Հայերուն ծանօթ չէր Սավազ կամ «Աստված» անունով աստուած մը, կամ ղէթ Վահագնի, Աստղիկի եւ այլ աստուածութեանց անուններէն զատ սերի աւանդուած չէ նման անուն մը, որ տար միաստուածութեան գաղա - փարը ։ Արդէն մինչեւ քրիստոնէու - թիւն, Հայերը (եւ ուրիշ ազգեր) ան- ծանօթ էին միաստուածութեան գա - ղափարին ։ Թէեւ ետքէն, քրիստոնեայ դառնալէ վերջ, հեթանոսական չրջա- նի իրենց աստուածներուն ստորոգե - լիները տուին նաեւ անոր որ Եհովա կոչուած է եբրայական գրականու - թեան մէջ եւ կը յանկրժացնէ միաստ- ուածութեան գաղափարը ։ Այսպէս, Արամազդին տրուած «Հայր լուսոյ» (pater lumen) ստորոգելին տրուած է նաեւ քրիստոնէական Աստուծոյ, (մեր պատարագիչը կ'ըսէ · «Որ ես Հայր լուսոյ եւ Քեզ վայել են փառք ») ։

Երբ Սահակ եւ Մեսրոպ ձեռնարկե- ցին Աստուածաշունչի թարգմանու - թեան, իրենց առջեւ ունէին Եօթա - նասնից թարգմանութիւնը, որուն մէջ՝ եբրայեցերէն Եհովա, յունարէն « Թէոս » (Աստուած) բառին կցուած է սավաօթ բառը ։ Այս բառը տառա - դարձութիւնն է եբրայեցերէն բառի մը, որ կը նշանակէ «Բանակներու Տէ- րը» ,— հրէական Բերովբէներու բա - նակին մասին է խօսքը ։

Քրիստոսէ առաջ կամ վերջ, յունա- րէն կրողներ դանց առնելով «Թէոս»ը, գործածած են միայն «սավաօթ» բա- ռը, իբրեւ հոմանիշ Աստուծոյ ։ (Եօ - թանասնից Աստուածաշունչին մէջ այս անունը կ'երեւի գլխաւորաբար մարգարէներու գրքին, Սաղմոսին եւ առաքելական Թուղթերու մէջ) ։ Ահա այս բառը այնքան ընդհանրացած է քրիստոնեայ եկեղեցիին երդերուն մէջ, որ Լուտերն իսկ կը գործածէ իր- բեւ Աստուծոյ անունը իր հոգեւոր եր- գին մէջ ։ Ցունական եկեղեցին, պա - տարագի միջոցին, կ'երգէ · « Այիոս , այիոս, այիոս Սավաօթ » ։ Իսկ հայ ե- կեղեցին, այդ երեք անգամ «սուրբ» երգած պահուն, փոխանակ Սավաօթ անունը տալու, կը թարգմանէ եւ կ'ը- սէ · «Սուրբ, սուրբ, սուրբ Տէր զօ - րութեանց (կամ բանակաց), լի են երկինք եւ երկիր» ։ Կամ, սկիհը ան - դամ բերուած պահուն, քահանան եւ սարկաւագը փոխասացութիւն կ'ընեն ըսելով · «Ո՞վ է աս Թագաւոր փա - ռացն» — « Սա ինքն է Թագաւոր փա - ռաց, Տէր զօրութեանց » (Սավաօթ) ։

Եւ-ոպացի կարգ մը բանասէրներ կը նոյնացնեն Թրակեան - փռիւղիական «Սավազիոսը» հրէական «Սավաօթ»ին հետ ։ Ի՞նչպէս ։

Հրեաները ցրուած էին հռովմէա - կան աշխարհի բոլոր անկիւններուն մէջ, նոյնիսկ պատմիչ մը կը վկայէ թէ Քրիստոսէ առաջ, 139 թուակա - նին, «բազմաթիւ Հրեաներ որ Սավա- զիոսը կը պաշտէին, վռնտուեցան Հռոմէն՝ իբրեւ բարքերու ապակա - նիչ» ։ Դեռ աւելին,— Հռոմի հին գե - րեզմանատուներէն մէկուն մէջ գտ - նուած է դամբարան մը, որուն պատե- րը զարդարուած են որմանկարներով, որոնք կը ներկայացնեն մեռնողը, հա- մաձայն հրէական կրօնքին աւանդու - թիւններուն՝ քերովբէներով շրջա - պատուած, որոնց կը յայտարարէ թէ ինք «ծառայ է Սավազի» ։ Ապահովա- բար հրէական - - յունական խառ - նուրդ կրօնքի մը հետեւորդ մըն է մեռնողը, որ կը պաշտէ Սավազը ։ Այսպէս ուրեմն գոյութիւն ունի խնա- մութիւն մը «սավաօթ» եւ «սավազ» աստուածութեանց միջեւ ։ Այդ խնա - մութիւնը կը տեսնուի նաեւ Կապա- դովկիոյ մէջ, ուր սավազապաշտներ կային հրէական միաստուածութեան գաղափարով ։ Արդ, Կապադովկիա Հայաստանի մշակոյթային գաւիթն էր, անկէ Հայաստան անցաւ արեւմտ- եան մշակոյթը, քրիստոնէութեան ա- մէնէն զօրաւոր հոսանքը ։

Այնպէս որ պէտք է ենթադրել թէ Հայերը «Աստուած» բառը առած են «Սավազ» բառէն, երբ այլեւս «Սա - վազ» եթէ ոչ նոյնացած, գէթ փոխ առած էր «Սավաօթ»ին գաղափարը, ուրիշ խօսքով՝ «Սավազ» դադրած էր հեթանոսական աստուած ըլլալէ, եւ հրէականացած էր, ինչպէս հրէական արտադրութիւն էր քրիստոնէութիւ - նը ։ Ահա թէ ինչու հայ եկեղեցւոյ եր- գերուն մէջ գոյութիւն չունի «Սա - վաօթ» բառը, զոր յաւերժացուցին ուրիշ եկեղեցիներ ։

Աւելցնենք որ Աճառեան կ'ըսէ թէ ա- ժանք հայերէն «Աստուած» բառը կը ստուգաբանեն «Սավաօթ» բառով ։

ԽԵՆԹՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Վիրժիլս Ֆրանսացի հեղինակ մը քննութեան կ'առնէր Ժէրար տը Նէր- վալի կեանքը, — շատ է գրուած այս խենթ արուեստագէտին մասին ։ Ա - նոնք որ կ'ուսումնասիրեն խենթու - թեան եւ բանաստեղծութեան յարա - բերութիւնը, անպայման կանգ պիտի առնեն այս տարօրինակ գրողին վրայ, որուն արուեստը այնքան պայծառ է որքան մշուշոտ է, իր միտքը, երեւա - կայութիւնը ։ Ժէրար տը Նէրվալ, բուն անունով Ժէրար Լապրինի, կ'ապրէր երազներու մէջ եւ իրակա - նութեան զգայութիւնը կ'ունենար այն ատեն միայն, երբ կը ստեղծագործէր ։ Երեսուն տարեկան էր, երբ նշմարուե- ցան անհաւասարակշռութեան նախա- նշանները ... Իրեն չէր հետա - ... , մանաւանդ գիշերները, — ան - ընդհատ կը թափառէր, գինետունէ գինետուն, ղըօսատունէ ղըօսատուն, յաճախ գայթակղութիւն մը պատճա - ռելով եւ ոստիկանատուն իյնալով ։ Սիրուած էր օրուան բոլոր գրողնե - րէն, որոնք ամէն ճիգ կը թափէին զինք տեղաւորելու համար առնական մը մէջ ։ Ու թերթերը ձեռքէ ձեռք կը յափշտակէին իր յօդուածները, մինչ ինք կապելաներու մէջ կը զուարճա - նար՝ պարելով աղջիկներու հետ ։ Ան- գամ մը, սրճարանի մը մէջ օդը կը նետէ բուռ մը դրամ, Ներվալ կայսեր պատկերը վրան (այդպէս կայսր կը կարծէր ինքզինք) ։ Ուրիշ օր մը Լիւք- սէմպուրկի պարտէզին մէջ կը գտնեն զինք, որ անընդհատ կը փորէ գետի - նը,— Մէտոխներու թաղած գանձը կը փնտռէ, ինչպէս կը յայտարարէր ։ Օր մըն ալ հսկայ խեցգետին մը, չուանով մը կապած, կը քաշկրտէր ետեւէն, փողոցներու մէջ հանդարտօ- րէն, — ճիշդ ինչպէս մէկը շուն մը կը պարտցնէ իր հետ ։ Բանաստեղծ Հերեսիա դուն կը տեսնէ ողջ աքաղաղ մը վերարկուին տակ ։

Այսպէս բոլորովին կորսնցուցած ինքզինք, կ'ապրէր իր անուշ երազնե - րուն մէջ ։ Բայց ինչ որ կը գրէր, պայ- ծառ էր եւ ներդաշնակ ։ Միայն Au - rélia է որ կը մատնէ թէ իր միտքի լոյսը կը պլպլայ՝ մարելու մօտ, ճիշդ ինչպէս Մօփասան կը մատնէ իր դա - հավէժ անկումը Horlaով ։

Ժէրար տը Նէրվալ հիացող մըն էր Հիւկոյի, մանաւանդ Կէօթէի,— Ֆը - նոնդ. ռոմանթիզմի, ոմանք իր Chimèresներուն մէջ (հնչեակ) կը տես- նեն Գօալէրի եւ Մալարմէի նախա - կարապետը, (թէեւ Գօալէր ուրիշ աղ- բիւրէ կը խմէր իր ջուրը) ։ Ճամբոր- դած է Գերմանիա, Իտալիա, Գերմա - նիա, Սուրիա, Եգիպտոս, Թուրքիա, չանիցս յիմարանոց մտած ու ելած, բայց իր սիրած տարբը Փարիզի փո - ղոցներն էին,— տարբեր ձեւով մը՝ կը յիշեցնէ Վիյոնը (ուրիշ առթիւ մը պիտի ներկայացնենք այս արտակարգ եւ օժտուած նկարագիրը), եթէ իր հիւանդութիւնը չըլլար բուն պատճա- ռը, որ զինք կը նետէր մարդկային խղճալիներուն մէջ ։

Գիշեր մը, 1855ին է, ձմրան սարսա- փելի գիշեր մը, Ժէրար տը Նէրվալ կը բարձրանայ Կօթիէի սենեակը ։ Վե- յարկու չունի եւ ցուրտէն կը դողայ ։ Գրպանէն կը հանէ չուան մը · «Տիկին Մէնթընոնի գօտին է» կ'ըսէ եւ դուրս կը փախչի ։

Իր բարեկամները կը զգային այլ - եւս որ մօտ է աղէտը ։ Ժէրար տը Նէր- վալ գիշերները կը լուացնէ փողոցնե - րու մէջ թափառելով ։ «Այլեւս չեմ սիրեր կեանքի զինին» կը յայտարա - րէ ։ Անգամ մը, իր մէկ գրողէտ բա - րեկամին հետ պատոյտի մը ընթացքին, Շաթըլէի փողոցներուն մէջ կը հան - դիպի երկաթեայ վանդակորմի մը · « Եթէ քաջութիւնը չպակսէր, կ'ըսէ, պիտի ուզէի գիշեր մը գալ կախուիլ հոս, ոչ ոք պիտի գար գիս վար առնել ... » ։

Ու ձմեռ գիշերով, երբ Հալլը կը հե- ծէ ձիւնի թանձր խաւի մը տակ, կը մտնէ այս փողոցը ։ Մարդ - մարդա - սանք չկայ ։ Լամբար մը կը պլպլայ վանդակորմին եղերքը ։ Կը հանէ գր - պանէն «Տիկին Մէնթընոնի չուանը », կը նետէ երկաթին եւ կը կախէ ինք - զինք ։

Ինչպէս գուշակած էր, առտու'ն մի- ...ն վար առին զինք իր կախաղանէն ։

Կարմիր մանգաղը

(Ե · Չարենցի յիշատակին)

Մաւր ճնտած, մշուշ, մղձաւանջ մըտ- քի դ ,
Դու. գործիճ արճոտ զգւեցիր կրծքիդ,
— Իմ քնա՜րճ, տաիր,— արժանի Մարքսին,
Կրեմլում զտայ, Հակտեմբերի տմսին...

— Եւ պիտի Նրա չարերով կարմիր
Նւագեմ ես բոբբ Մոսկուից Պամիր՝
Պիրճ հասկով պճճած քրտճածոր ցաճքեր,
Քաճց բոլաւ կոյսի շիկաշող վարսեր...

Եւ ծաղրի տալով մեր սուէ ու շիւաճ՝
Մասիսի բալարճ՝ մինչ Կարսին, մինչ Վա՛ճ ,
Նւագում էիր՝ ինչ խեղճիդ փշում ,
Հիվանդ դամաճ խեճ- հողմճ էր շըճ- չում · ·

Նւագում էիր զառաճցա՛ճք, դաւե՛ր—
Մոսկովի քո ժանտ խալիֆի պատւէր,
Որ հիւսում կարմիր լմամը ստից,
Որ խոսում էր ճոր Ջաճգիզի սրտից ···

Մռայլ ճտտած, մշուշ, մղձաւանջ մըտ- քիդ ,
Զը տեսար, Չարենց, որ աա՛ղ, կրծ- քիդ
Այճ մահւաճ անեղ մի գործիք շողում,
Այճ արիւճճ է մեր քո շուրջը ցօղում....

Եւ երբ որ կարգով քո հերթճ էլ հա - սաւ ,
Քըֆշաց դահիճճ— Էլ եերի՛ք, սաւ,
Վզովդ քաշեց իր կարմիր մանգաղ,
Քաճց հասկը դիւրաւ քեզ ճետեց դա - գաղ ···

X

Ա · ԲԱԿՈՒՆՑԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Քո կրծքի ճերքոյ Սիւճիքի ոգիճ,
Որ շճչում է սէգ ժայռերի ծերպից ,
Հաքրելու էր դեռ ամէճքիս հոգիճ
գ այրեճի, դիւթիչ քո չքճաղ վէպից,
Որ ճոր էր ծիլ մտճումդ յատակ,
Որ աւրեց, ափսո՛ս, Մոսկովի գճդակ..

Եւ ինչքա՛ճ ծաղկից Ուժգափի քամիճ
Բոյր պիտի տաճի Սիւճիքից այլուր,
Փայլ մարի, ժպիտ վաղորդեաճ ժա - միճ,
Հայրեճի ծուխ, մուխ, եառաչա՛ճք աճյուր ··
Որ պիտի ծուլէր քո զօրեղ շճչով,
Նիարէր քո պարզ ու պայծա՛ռ գրը - չով ···

Թէհրան

ԵՂ · ՀԱՅԳԵՏ

... ԳՅՐԻՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՁԻՒՆԱՄՐՐԻԿ

Ձիւնամրրիկին ատեր թաղուիլ եւ ... յաճախադէպ էր Հայաստանի ... մէջ · արդեօք մե՞ղ ալ նոյն ... բախտն էր վիճակուած ։ Բայց ... մեր նաւ-իրական բեռները, զորս ... կէինք, դեռ լոյսը չբաց - ... փանքը հասցնել .. Ո՛չ, անկա- ... էր այդ ։ Մենք սովորական ճամ- ... չէինք · մեր անհատական ... համար, ոճիր ալ փոքին , ... չէինք, այս ձիւն ձմե - ... Մենք սուրբ գործին սպասա - ... էինք ։

— Մի վախնաք, տղաք ջան, էս - ... սաստիկ ու յանկարծակի բը- ... երկար չի տեւեր, շուտով կը ... — Մեր խմբապետն էր մեզ ... սրտապնդողը ։

... մրրիկ, հազիւ կէս ժամ տեւեց , ... Թափը թուլցաւ, քամին մեղ- ... ու կարկուտի գահավէժ ... զարնեցաւ խելոյն ։ Ո՞վ ... գայն, ու յետոյ ո՞վ հրա - մայեց որ դադար առնէ ։— Ձեռ դի - ... Միայն քիչ վերջը ամպերը պատ- ռուեցան ու երկնակամարը պայծառ աչուըներով նայեցաւ ու տեսաւ մեր չ՝ մրախտութիւնը ։ Մեզ կը ծաղրէր ···

Ուրիշնէր չարժի , բայց բոլորովին յոգնաբեկուած մեր անդամները կը մերժէին հնազանդիլ ։

— Ամէնէն դժուարը հիմա ճամբան գտնելն է, ըսաւ Մարտիրոսը ։

Ես այդ մասին բնաւ չէի անդրա - դարձեր ։ Արդարեւ մրրիկը փակեր էր մեր ճամբան · ոչ միայն փակեր , այլ նաեւ աւրեր ու անհետ ըրած էր զայն ։ Կէս ժամուան աշխատանքը բա- ւական էր եղած մրրիկին համար լե- ռան բոլոր դար ու փոսերը հարթելու եւ հաւասարցնելու ։ Սեպ ապառաժ - ներն ու սարի կարկառներ միայն վեր կը ցցէին իրենց ձիւնամերկ գլուխնե- րը՝ իսկ մեր ոտքերուն տակն ու մեր բոլորտիքը ձեռնաւորեալ ձիւն էր դիզուեր ։ Բնութեան խաղերէն մէկն էր այս ։

Կը քալէինք, բայց յայտնի էր որ մեր առաջնորդը ուղղութիւնը կորսու- ցած էր ու կը յառաջանար հնարաւոր ուղղութեամբ եւ մեղադրել ալ կարե- լի չէր ։ Մեզմէ ոչ մէկը ծիտուն չհա- նեց, երբ ժամերով այսպէս քալ փո - խելէ վերջ չհասանք վանք ։ Կարելի էր մտածել, որ դուցէ առաջանալու փո- խարէն ետ կ'երթանք, քանի որ մրրի- կէն առաջ արդէն մօտիկցած էինք , այսքան ալ քալելէն վերջ, պէտք էր որ հասած ըլլայինք ։

Մեր յոգնութիւնը անասելի էր ։ Մարտիրոսի թեթեւ չուարումը կամ ուրիշ պատրուակ մը բաւական էր , որ ամէնքս ալ կանգ առնէինք, մեր հրացաններուն կռթնած՝ քիչ մը շունչ քաշելու համար ։ Մենք ալ մե - ղադրելի չէինք ։ Ութ—ինը ժամէն ա - ւելի էր որ ոտքի վրայ էինք ծանրա - ծանր բեռներու տակ, թրջուած, ապա- ստառ հագուստներով ։ Եւ ցաւալին այն էր, որ այսքան երկար ու դըժ - ուար թափառումներէ վերջ, ոչ վան - քի լոյսերը կը նշմարէինք, ոչ շուներու հաչոցը կ'առնէինք ։

ԱՐՄ · ՓՈԽԱՐԵԱՆ

(Շար ·)

(3)

(Մնացեալը յաջորդով)

դարու համբաւը կորսնցուցինք մէկ ամսուան մէջ»։

Ցայտարարութիւնը կը վերջանայ միութեան կոչ մը ուղղե-լով, յանուն հանրային փրկութեան ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

— oo —

Հոկտեմբեր 25ին Պերլինի մամուլին մէջ հրատարակուեցաւ կարճ ղեկոյց մը, որուն համաձայն մարաջախտ Կէօրինկ ժամանակի մը համար որ եւ է այցելութիւն պիտի չընդունի, ինչ որ ալ ըլլայ նպատակը ։

Այս ազդարարութեան իմաստը պարզ էր։ Մարաջախտը պիտի առանձնանայ Քարինհալի մէջ եւ պիտի աշխատի գերման տնտեսութեան նոր ծրագրի մը վրայ։ Իրազեկներ կը հաստատեն թէ նոր որոշումի մը համաձայն քառամեայ տնտեսութեան ծրագիրը մէկդի պիտի դրուի եւ պիտի ընդունուի ութամեայ ծրագիր մը։ Գետական աւելի խիստ հակակշիռի պիտի ենթարկուին ճարտարարուեստն ու առեւտուրը, նոյնիսկ արհեստները։ Շատ մը գործարաններ, օրինակ Քրուփը, որ վերջերս 30 միլիոն մարքի ապրանքի առաջ է կամուրջներու եւ ելեկտրակայաններու եւն. շինութեան համար, հիմնովին պիտի կերպարանափոխուին ։

Առիկա՝ Գերմանիոյ ներքին կեանքին համար։ Նոյնքան յարձակողական է ծրագիրը արտաքին կեանքին համար։ Ոչ միայն գէպի հարաւ – արեւելք թափանցումը յառաջ պիտի մղուի, այլեւ Կէօրինկի տնտեսական նոր ծրագիրը պիտի ընդգրկէ ուրիշ երկիրներու մէջ կատարուելիք ձեռնարկներ ալ, այնպէս որ նոր ծրագիրը կարելի պիտի ըլլայ կոչուիլ ոչ թէ գերման տնտեսական ծրագիր, այլ եւրոպական տնտեսական ծրագիր։ Գործի վրայ է նաեւ Տոքթ. Ֆունք, տնտեսական նախարարը։ Հազիւ վերադարձած իր ճամբորդութիւնէն, ան նամակ մը գրեց Գերմանիոյ առեւտրական Գրասենեակին, յանձնարարելով որ գերման առեւտրական տուները մասնաւոր խնամք տանին եւ ժամանակին կատարեն օտար յաճախորդներու ապսպրանքները, մանաւանդ չուշացնեն ապրանքներու յանձնումը։ Այս գործին մէջ թերացող տուները հաւանաբար տուգանքի պիտի ենթարկուին կամ պիտի պատժուին ։

Կացութիւնը Երուսաղէմի մէջ

— oo —

Վերջին լուրերու համաձայն, մաքրագործումը կը շարունակուի Երուսաղէմի հին քաղաքամասին մէջ (արաբական շրջան)։ Եաֆայի մէջ ալ զինուորական գործողութիւններ կատարուեցան։

**** Բրիտանական հրամանատարութիւնը արաբերէն յայտարարութիւն մը ուղղեց ժողովուրդին, հետեւեալ բովանդակութեամբ ․*

— «Մի կարծէք թէ մեր օդանաւերը եկած են իբրեւ թշնամիներ, ձեզ պատժելու կամ վնաս պատճառելու համար։ Այդ օդանաւերը խաղաղութեան պատգամաբերներ են, եւ անոնց ներկայութիւնը ձեզի կը յիշեցնէ թէ կառավարութիւնը կը պաշտպանէ ձեզ։ Անոնք ձեր բարեկամներն են։ Օդանաւերն ու հրասայլերը կը հալածեն միայն աւազակները եւ ապստամբները որոնք չեն հնազանդիր օրէնքին։ Հետեւաբար որ եւ է պատճառ չունիք փախչելու, երբ կը տեսնէք մեր օդանաւերը։ Եթէ փախչիք, ապացուցած կ'ըլլաք թէ ձեր խիղճը հանգիստ չէ, իսկ այդ պարագան կրնայ վնաս պատճառել ձեզի »։

**** Պաշտօնական տեղեկագիր մը կը ծանուցանէ թէ 19 Արաբներ սպաննուած, 25 հոգի ալ վիրաւորուած են, Երուսաղէմի հին քաղաքին մէջ կատարուած գործողութեանց հետեւանքով ։ Տակաւին շատ մը տուներ պիտի խուզարկուին, դաւադիրներ եւ զէնքեր գտնելու համար։ Զինուորները հրաման ստացած են զարնել միայն այն ատեն երբ իրենց դիմացը կը գտնեն անվիճելի ապստամբներ ։*

— oo —

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՔՐԱԳՈՐԾՈՒՄՆԵՐԸ անվերջ կը շարունակուին Խ. Միութեան մէջ, համաձայն վերջին լուրերու։ Կ'ըսուի թէ աչքէ ինկած է նոյնիսկ Եժով, Զեկայի ամենազօր վարիչը։ Ոչ եւ է լուր չկայ մարաջախտ Պլուխէրի մասին։ Կարմիր բանակին օրկանը կը հաստատէ թէ զանգուածային մաքրագործումներ կատարուած են Ծայր. Արեւելքի զինուորական իշխանութեան մէջ ։ « Փրավտա » ուժգնօրէն կը քննադատէ կրթական գործավարը, իբրեւ անփոյթ եւ զեղծարար։ Վտանգուած կը համարուի նաեւ Օթթօ Շմիտ, որ կազմակերպեց Հիւսիսային Բեւեռի փառաւոր արշաւանքը ։

ՃԱՓՈՆ ալ միահեծան պետութեան մը պիտի վերածուի, քաղաքականութեամբ, համաձայն վերջին լուրերու։ Պետութիւնը պիտի վերակազմուի ազգային միութեան հիման վրայ։ Կայսրը պիտի պահուի, բայց հիթլէրական կամ ֆաշական ձեւով ։

ՊԱՊԸ ճառ մը խօսելով քրիստոնէական հնագիտութեան համագումարի 300 անդամներուն առջեւ, խստօրէն քննադատեց հիթլէրական եւ ֆաշական «հալածանքները եւ . դաւաճանութիւնը» ։ Այս առթիւ իբրեւ օրինակ յիշեց Ներոնը, Ցուլիոսը, Նափոլէոն Գ.ը եւ Վիլհէլմ Բ.ը որոնք թաւալգլոր ինկան, իրենց զօրութեան գագաթնակէտին հասնելէ վերջը ։

30,000 ՀՈԳԻ ցոյց մը կատարեցին Փէշթայի մէջ, պահանջելով սերտ գործակցութիւն հաստատել Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի միջեւ, արժեցնելու համար Զեխոսլովաքիայէն եղած հողային պահանջները։ Այս առթիւ խանդավառութեամբ ծափահարուեցան Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ Առաջնորդները ։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ արար ուսանողները հեռագիր մը ուղղելով Հիթլէրի, խնդրեցին միջամտել, Պաղեստինի խնդիրը լուծելու համար։ Պաշտօնական շրջանակներու մէջ հաւանական չեն գտներ որ Հիթլէր որ եւ է պատասխան տայ այս դիմումին ։

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ հաւանութիւնը յայտնեց ծրագրի մը, որուն համաձայն Միլանի Մայր Եկեղեցիին կողքին պիտի շինուի 540 ոտք բարձրութեամբ զանգակատուն մը։ Այս զանգակատունը պիտի ունենայ 18 մեծ զանգակներ եւ խոշոր լուսարձակ մը, որ ամէն ժամը անգամ մը լոյս պիտի արձակէ, նաեւ իբրեւ ժամացոյց ծառայելով քաղաքին վրայ։ Զանգակատան մօտ պիտի շինեն նաեւ պատերազմական յուշարձան մը ։

Հրապարակային բանախօսութիւններ

Կազմակերպուած Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան տեղական յանձնաժողովներու կողմէ, նախագահութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի փոխ ատենապետ Պ. ՄԱՏԹԷՈՍ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆի։

ՄԱՐՍԷՅԼ.— 25 հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին *Քօլիզէի* սրահին մէջ։

ՎԱԼԱՆՍ.— 26 հոկտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին հայկական սրահին մէջ։

ԼԻՈՆ.— 27 հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ։

Այս վայրերուն մէջ կը բանախօսէ գրագէտ - հրապարակագիր եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհ. ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՐՔՃԵԱՆ։

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ վաղը, 24 հոկտ., Երկուշաբ. երեկոյեան ժամը 9ին «Բառէլ» սրճարանին վերնայարկը, Մէթրօ Բառէլ ։

ՊԱՏԱՐԱԳ

Այս Կիրակի, 23 Հոկտ., Գիւտ Խաչի տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ քարոզէ Փարիզի Առաջն. փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան, տեղւոյս Ս. Փօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ մէջ։ Կը հրաւիրուի զաղութիս հայ հասարակութիւնը։

Հոգեհանգստեան Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս եկեղեցւոյ ։

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

1939

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ ։

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes, (Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17 Rue Damesme — PARIS (13)

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐ կուսակցութիւնը հրահանգ մը ուղղելով իր ընկերներուն, կը թելադրէ այլեւս գործարան չգրաւել, այլ պտոյտիլ տերապետող դիրքերուն վրայ, երբ գործադուլ հռչակուի ։

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐԸ օդանաւային շինութեանց մէջ բանեցնելու համար ծրագիր մը կը մշակուի կառավարութեան կողմէ։ Կը յուսան տասնեակ հազարաւոր մասնագէտ բանուորներ գործի կապել այս կերպով ։

ԱՅՐ ԵՒ ԿԻՆ ՄԸ առջի օր Էլմտական պաշտօնատունը երթալով, նամակ մը ձգեցին դռնապանին, որպէսզի նախարարին յանձնէ։ Այս վերջինը պահարանը բանալով գտաւ 8 հատ 5000նոց թղթադրամներ, համագումար 40,000 ֆրանք, «իբրեւ նուէր պետութեան »։

ՀԻՆԳ ՉԵԽԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ եւ քանի մը Գերմանացիներ ալ վիրաւորուեցան Պոհեմիոյ մէկ գիւղին մէջ, որ գերմ. զօրքին կողմէ պարպուած էր։ Չեխական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրեց այս ընդհարման առթիւ, եւ անմիջապէս քննութեան ձեռնարկեց ։

ՆՈՐ ԽՄԲԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՄԸ կազմուեցաւ Փարիզի մէջ, նախագահութեամբ նախկին նախարար եւ ծերակուտական Անրի Լէմէրիի։ Անունն է «Հանրային փրկութիւն եւ ազգ. վերանորոգում»։ Վարչական խորհուրդին մէջ կը գտնուին ականաւոր դէմքեր, բոլորն ալ աջակողմեան ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276 286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՆՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ՕՐԱԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ —	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ՆՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ Բալկաններ	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Այլ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 25 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
MARDI 25 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3869 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

—— oo ——

Ընկերներ եւ Հայրենակիցներ ,

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի 16րդ Շրջ. Ժողովը քանի մը օր առաջ աւարտեց իր աշխատանքները , լաւագոյն եւ յուսադրիչ մթնոլորտի մէջ :

Ինչպէս ամէն տարի, մեր շրջանի կուսակցական այս Գերագոյն Ժողովին իրենց անմիջական մասնակցութիւնը բերած էին բոլոր կազմակերպուած շրջանները, այս անգամ աւելի բազմաթիւ պատգամաւորութիւններով :

Կազմակերպական տեսակէտով , համեմատաբար երիտասարդ մեր այս շրջանը ներկայիս կը հանդիսանայ աւելի հասուն եւ կորովի: Զուտ տեղական հարցերու չափ եւ աւելին, մեր ընկերներու առանձին մտահոգութիւնը ընդհանուր խնդիրներու հանդէպ՝ արտայայտիչ երեւոյթ մըն է, որ կ'արդարացնէ մեր արդար խանդավառութիւնը՝ Դաշնակցութեան կենսունակութեան, զօրութեան եւ կենդանի ուժերու պատրաստութեան մասին: Միջազգային կեանքի ներկայ ընդհանուր շփոթին մէջ, քննելով մեր կուսակցութեան հետապնդած նպատակներն ու անոնց հասանելի լաւագոյն միջոցները, մեր ընկերները աւելի քան երբեք գնահատեցին այն իրական պատասխանատուութիւնը զոր ունի մեր կուսակցութիւնը, այսօր, ինչպէս նաեւ վաղը :

Պատասխանատուութեան այս բիւրեղացած գիտակցութեամբ, ճշդուած են իւրաքանչիւրին դերն ու պարտականութիւնը, չարքիլէն մինչեւ ամենապատասխանատու մարմինները

Միւսկողմ, գիտակից եւ միշտ պատրաստ՝ զոհողութեան , աւելի հասուն եւ իրապաշտ ընդհանուր կուսակցական աշխատանքներու գնահատութեան մէջ, 16րդ Շրջ. Ժողովը նոյն ոգիով ալ մօտեցաւ զուտ տեղական խնդիրներուն :

Այս ընդհանուր շրջագծին մէջ, 16րդ Շրջ. Ժողովը գոհունակութեամբ արձանագրելով հաշուետու տարուան ընթացքին ձեռք բերուած յաջողութիւնները, քուէարկեց համապատասխան բանաձեւեր :

Անցեալին նման, այսօր ալ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ԼԾԵԼՈՒ մեր հիմնական մտահոգութիւնը կը պահէ իր ուժը: Մեր շրջանի կազմակերպութիւնը ոչ մէկ ճիգ պիտի խնայէ այս ուղղութեամբ, ստեղծելով նոր սերունդի գործունէութեան յատուկ ասպարէզ, ապահովելով մասնաւորապէս ձեռնարկչութեան միջոցներ :

ԱԶԳԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԻՆ ՄԷՋ, ՄԻԱՑԵԱԼ ՃԱԿԱՏԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ, բոլոր կենսունակ տարրերը համախմբելու անցեալ շրջանի մեր ճիգերը նպաստած ըլլալով անհրաժեշտ հոգեբանական մթնոլորտի նախապատրաստութեան, 16րդ շրջ. Ժողովը լիազօրեց իր շրջանի գործադիր մարմինը՝ վերջնականապէս գործնականացնել իր ցանկութիւնը՝ ազգային միացեալ կազմակերպութեան, գործակցութեամբ հայ գաղութի տոգորուած տարրերուն :

Ֆրանսայի մեր գաղութին պարտաճանաչութիւնը երկրի իշխանութեանց կողմէ որոշուած մեր ծառայութեանց հանդէպ, ինչպէս նաեւ աշխատաւորական եւ արհեստակցական կազմակերպութիւններու հանդէպ, ստեղծած ըլլալով նպաստաւոր մթնոլորտ մը հայ գաղութին համար, պէտք է շարունակել միեւնոյն ընթացքը առանց շեղելու մեր հիմնական սկզբունքէն, չմիջամտել ներքին քաղաքական գործերուն: Այս սահմաններու մէջ մեր պաշտօնական եւ օրինաւոր մարմինները պէտք է շարունակեն հետապնդել օրինաւոր իշխանութիւններու եւ կազմակերպութիւններու մօտ, ապահովելու երկրի օրէնսդրութեամբ մեզի տրուած դիւրութիւնները, զանազան մարզերուն մէջ:

Ներկայ վտանգաւոր եւ անստոյգ ժամանակաշրջանին, իւրաքանչիւր հայու համար կրկնակի պարտականութիւն մըն է ցոյց տալ համագործակցութեան եւ կարգապահութեան լայն ոգի ամէն քայլափոխի :

Այս ապահովութեամբ, մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք աւելի դիւրութեամբ իրականացնել մեր ազգային միութիւնը , առանց որուն, անհնարին է ապահովել ազգային Դատի պաշտպանութիւնը :

Հ. Յ. Դ. Արեւմտ. Եւրոպայի Շրջ. Ժողովը վստահ է թէ իր գնահատութիւնները կը նոյնանան մեր գաղութի բացարձակ մեծամասնութեան մտահոգութիւններուն: Այս համոզումով ալ, ան կասկած չունի թէ ամէնքը պիտի նպաստեն մեր կազմակերպութեան ձեռնարկներուն եւ քայլերուն: Այս տեսակէտէն մենք այս տարուան համար առանձին ակնկալիքներ ունինք մանաւանդ մեր համակիր հոծ զանգուածէն:

Հաւատարմօրէն եւ ամուր կառչած Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնական նպատակին, հաւատաւոր՝ Հայ Դատի բարեյաջող լուծման, ու միշտ պատրաստ՝ բոլորանուէր ծառայելու անոր , մեր շրջանը, իբրեւ հարազատ մէկ մասը հայ ժողովուրդի ամէնէն ծառայողին ու ամէնէն ուժեղ կազմակերպութեան, յառաջիկայ տարին եւս կը նկատէ նոր նուաճումներու ու անվհատ գործունէութեան տարի մը, տոգորուած՝ մեր կուսակցութեան յատուկ խանդավառութեամբ ու վճռականութեամբ:

Կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը,
Կեցցէ՛ Հայկական Դատը,
Կեցցէ՛ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը :

16ՐԴ ՇՐՋ. ԺՈՂՈՎ
Հ. Յ. Դ. ԱՐԵՒՄՏ. ԵՒՐՈՊԱՅԻ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

4800 ՕԴԱՆԱՒ ՄԻՆՉԵՒ 1940 ԱՊՐԻԼ

—— oo ——

Պիտի պատժուին անոնք որ կը մերժեն աւելի ժամեր աշխատիլ

—— oo ——

Օդանաւային ճարտարարուեստի բանուորները, երկար բանակցութիւններէ ետք, հաւանեցան սովորականէն աւելի երկար ժամեր աշխատիլ, որպէսզի արագանայ օդանաւային արտադրութիւնը :

Թէեւ շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքի սկզբունքը կը պահպանուի, բայց բանուորները յաւելուածական աշխատանք պիտի կատարեն, յաւելուածական վճարում ստանալով :

Օդանաւային նախարար Պ. Լա Շամպր յայտարարեց մամուլին, թէ մինչեւ 1940 ապրիլ Ֆրանսա պիտի շինէ 4800 օդանաւ : Այս շինութիւնը պիտի արժէ մօտաւորապէս 90 միլիոն սթերլին: Անցեալ փետրուարին որոշուած էր Օդանաւային Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ, որ Ֆրանսա ունենայ մշտապէս կերպով 2617 օդանաւ: Ապրիլ մէկէն մինչեւ սեպտ. մէկ միայն 240 օդանաւ արտադրուած էր, որովհետեւ օդանաւային ճարտարարուեստը լաւ կազմակերպուած չէր :

Նախարարը բսաւ.

— « 1938ի սկիզբը իր առջեւ դրուած էին երեք խրդութիւններ, առաջին՝ նախորդ տարին օդանաւային արտադրութիւնն էր ամիսը 38 հատ, երկրորդ՝ արտադրուած մեքենաները հին դրութեամբ եւ անպէտ էին, երրորդ՝ Ֆրանսա գրեթէ օդանաւային ճարտարարուեստ չունէր, որովհետեւ իր մեքենաները հնցած էին եւ չէին համապատասխաներ մեծաքանակ արտադրութեան պահանջներուն:»

Այս խրդութեանց ծանօթանալէ ետքն էր, որ Գերագոյն Խորհուրդը որոշեց երկու տարուան մէջ շինել 4800 կազմած եւ 12,000 մեքենայ: Այս հսկայ արտադրութիւնն ալ տակաւին անբաւական է, եթէ հաշուի առնենք թէ ինչքան կ'արտադրեն ուրիշ երկիրներ: Անհրաժեշտ են նորանոր ճիգեր :

*** Նախարարական խորհուրդին շաբաթ օրուան նիստին մէջ, աշխատանքի նախարարին առաջարկութեան վրայ, որոշուեցաւ պատիժներ տնօրինել այն բանուորներուն որ չեն գործադրեր յաւելուածական աշխատանքի պարտականութիւնը, յանուն ազգային պաշտպանութեան: Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ նախատեսուած պատիժն է անմիջապէս արձակել թերացող բանուորը, առանց փոխարինութեան եւ զրկելով վճարովի արձակուրդէն :

*** Քոտրան - Բրնօ հաստատութիւնը (Իսի լէ Մուլինօ եւ Գիյանքուռ) նկատելով որ շատ մը բանուորներ կը մերժեն հինգ ժամ աւելի աշխատիլ օդանաւային հաստատութեանց մէջ, որոշեց վճռական միջոցներ ձեռք առնել: Այս շաբթուան ընթացքին արհեստանոցներուն մէջ փակցուած յայտարարութիւն մը կ'ազդարարէր թէ այն բանուորները որ չեն կատարեր յաւելուածական աշխատանքը, պիտի զրկուին ժամական 0 Ֆր. 75ի յաւելուածական վճարէն: Այս որոշումը արդիւնք տուած չըլլալով, աւելի խիստ միջոց մը ձեռք առնուեցաւ: Իսի լէ Մուլինոյի գործարաններուն մէջ բանուորներուն 25 առ հարիւրը, Գիյանքուռի մէջ 50 առ հարիւրը ուրբաթ իրիկուն աշխատանքը դադրեցուցեր էին իրիկուան ժամը 5ին, փոխանակ շարունակելու մինչեւ 6: Այս բոլոր բանուորները արձակուեցան 24 ժամուան համար եւ աշխատանքը վերսկսելու համար մասնաւոր վկայական տրուեցաւ միայն անոնց որ աւելի ժամեր աշխատած էին :

*** Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը բացառիկ ժողով մը գումարելով, հաւանութիւն յայտնեց որ հոկտեմբեր 24էն սկսեալ բանուորները բացառաբար շաբաթը հինգ ժամ աւելի աշխատին , ամէն ուր որ անհրաժեշտ կը համարուի: Այս առթիւ կազմուած բանաձեւը կը պարունակէ որոշ վերապահումներ, եւ կը պահանջէ ջնջել վերջին երկու շաբաթներու ընթացքին տրուած բոլոր պատիժները: Միեւնոյն ատեն կը մեղադրէ վարչապետին «դիկտատորական մեթոտները »:

Կառավարութեան մտադրութիւնները

oo ——

Շաբաթ օրուան նախարարական խորհուրդին մէջ, վարչապետը պարզեց կառավարութեան տնտեսական եւ ելմտական ծրագիրները որոնց մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին: Ամէն պարագայի մէջ, երեսփ. Ժողովին լուծման ծրագիրը մէկդի դրուած է, եւ կառավարութիւնը կը յուսայ հաստատուն մեծամասնութիւն մը ապահովել , դուրս ձգելով համայնավարները : Այս ձգտումը աւելի պիտի պարզուի, արմատական կուսակցութեան համագումարին առթիւ, որ տեղի պիտի ունենայ Մարսէյլի մէջ, հոկտեմբեր 26 - 30ին: Այդ առթիւ խօսելիք ճառերուն մէջ , Պ. Տալատիէ դուռները բաց պիտի ձգէ ամէն տեսակ գործակցութեան համար, առանց երբեք դարձնելու բանուորական հոսանքներուն, կը բաւէ որ ազատ ըլլան արտաքին ճնշումներէ :

Մարսէյլի համագումարին մէջ, Պ. Տալատիէ առաջին եւ ամէնէն կարեւոր ճառը պիտի խօսի հինգշաբթի օր :

—— oo ——

ՍԹԱԼԻՆԻ սպանութեան կամ անհետացման մասին լուրեր կը շրջին քանի մը օրէ ի վեր: Մոսկուայէն կը հերքեն այդ զրոյցները:

ԼԻԼԼԻ շինութեանց բանուորները, որոնք գործադուլ հռչակած էին երկուքուկէս ամիսէ ի վեր, ընդհանուր քուէարկութիւն կատարելով որոշեցին աշխատանքը վերսկսիլ երկուշաբթի օր (երէկ):

Ծերակուտական ընտրութիւնները

—— oo

Կիրակի օր տեղի ունեցան շրջանը լրացած 97 ծերակուտականներու նոր ընտրութիւնները: Ժողովրդական ճակատի ջախջախիչ ընտրութիւններէն (1936 մայիս) եւ Միւնիխի համաձայնութենէն ի վեր առաջին անգամ էր որ ընդհանուր ընտրութեան փորձ մը կը կատարուէր: Ընտրութեանց ընդհ. արդիւնքը նպաստաւոր է չափաւոր եւ աջակողմեան տարրերուն համար: Արմատական կուսակցութիւնը կորսնցուց չորս աթոռ, իսկ անկախ արմատականները՝ 7 աթոռ: Ամէնէն աւելի շահեցան հանրապետական կուսակցութիւնները, որոնք ծայրագոյն աջակողմը կը կազմեն: Այս տարրերը շահեցան 10 աթոռ, համագումար 34, արմատականներու 55ին դէմ: Ընկերվարականներն ալ մէկ աթոռ շահեցան, (3ի տեղ 4), երկու անդամներ վերընտրուած , երկուք ալ նոր ընտրուած ըլլալով: Նոր անդամներն են Պ. Մարքս Տորմուա, նախկին ներքին նախարարը, եւ Պ. Թասօ Մարսէյլի քաղաքապետը, նոյնպէս նախկին նախարար :

Ընտրուած 97 ծերակուտականները կարելի է բաժնել այսպէս.— աջակողմեան խմբակցութիւններ՝ 34, չափաւորներ՝ 55 , ձախեր՝ 8:

Ընտրուածներուն մէջ կը գտնուին երկու անդամներ ներկայ դահլիճէն,— ներքին նախարար Սառօ եւ հողագործական նախարարը, Քէօյլ: Մեծամասնութիւնը փոխուած չըլլար, քանի որ արմատականները կը պահեն 150 աթոռներ, իսկ հանրապետականները եւ իրենց կուսակիցները՝ մօտ հարիւր :

*** Ֆրանսայի ծերակոյտին անդամները կ'ընտրուին անուղղակի, քաղաքապետական եւ շրջանային խորհրդականներու կողմէ, ինը տարուան համար: Ընկերվարական կուսակցութիւնը, որ ատենէ մը ի վեր բուռն պայքար կը մղէ ծերակոյտին դէմ, երեք թեկնածու ներկայացուցած էր, ունենալով միայն երեք թափուր աթոռ: Երկու բոլշեւիկ ծերակուտականներուն շրջանը լրացած չէ տակաւին: Թափուր մնացած 97 աթոռները մեծ մասով կը պատկանէին ձախակողմեան եւ կեդրոնի կուսակցութեանց :

Ֆրանսա պիտի համաձայնի՞ Գերմանիոյ հետ

—— oo

Ֆրանսական մամուլը կը շարունակէ ըսել թէ վարչապետ Տալատիէ կը խորհի համաձայնութեան գալ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ հետ :

Բայց հաւանական չէ, որ վարչապետը որ եւ է վերջնական եզրակացութեան յանգի, մինչեւ Պերլինէն վերադարձը դեսպան Ֆրանսուա Փոնսէի, որ քանի մը օր Փարիզ պիտի հանգչի, իր նոր պաշտօնատեղին՝ Հռոմ մեկնելէ առաջ :

Կը հաւաստեն թէ Հիթլէրի եւ դեսպան Փոնսէի միջեւ խօսակցութիւնը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ շաբաթ, ո եւ է ձեւով չօշափած չէ մասնաւոր համաձայնութեան մը ծրագիրը, այլ ընդհանուր հանգամանք ունեցած է: Ո եւ է խօսք եղած չէ Քամէրունը Գերմանիոյ ձգելու մասին: Եւ առհասարակ Ֆրանսական կառավարութիւնը այս մասին ո եւ է առաջարկ ներկայացնելու տրամադրութիւն չէ ունեցած:

Դեսպան Փոնսէի խօսակցութեան ամփոփումը արտաքին նախարար Պոնէին այն տպաւորութիւնը ներշնչած է, թէ Բերեւս Գերմանիա շուտով առաջարկ ներկայացնէ, օրինակ՝ Ֆրանսայի հետ 25 տարուան խաղաղութեան դաշինք կնքելու :

Փարիզէն կը գրեն Տէյլի Թէլէկրաֆի.—

Ֆրանսայի արտաքին քաղաքականութեան մէջ հիմնական եւ յանկարծական փոփոխութիւններ պիտի չկատարուին: Եթէ փոփոխութիւն ալ մտցուի, ատիկա տեղի պիտի ունենայ աստիճանաբար եւ զգուշութեամբ :

Եթէ արտաքին նախարար Պոնէ իր կամքին չզուի , ան տրամադիր է այնքան հեռու երթալու, որքան նախկին նախարար Ֆլանտէն՝ Գերմանիոյ հետ համաձայնելու հարցին մէջ. բայց Տալատիէ կը զսպէ զայն, ինչպէս նաեւ զգուշաւորութեան կը մղեն զինք դահլիճի միւս անդամները եւ արտաքին պաշտօնատունը :

Կը կարծուի թէ Հէր Հիթլէր եւ արտաքին նախարար Ֆոն Ռիպպէնթրոփ բան մը պիտի ընեն, որ զօրացնէ Պոնէի դիրքը:

Նոր խռովութիւններ Պաղեստինի մէջ

—— oo

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ Կիրակի օր դէպքեր պատահեցան Պաղեստինի մէջ, ուր զանազան կէտերու վրայ: Կացութիւնը միշտ ծանր է, իբրեւ հետեւանք ապստամբներու ռազմավարութեան: Երբ զօրքը հետապնդէ, անոնք նահանջելով ամէն տեսակ վնաս կը հասցնեն հրէական ձեռնարկներու, կ'այրեն, կը քանդեն, աւար կու տան: Բերսեբայի մէջ զինեալ հրոսախումբ մը աւարի տուաւ տուրքերու վարչութիւնը: Ուրիշ տեղ մը ական դրուեցաւ շոգեկառքին մէջ: Վերջապէս մեծ հրդեհներ ծագեցան Քեփրոնի մէջ , որ ամբողջովին լքուած է Հրեաներուն կողմէ, 1936էն ի վեր: Ապստամբները հրէական դպրոցը եւ հին սինակոկ մը մտնելով, կրակի տուին երկու շէնքերը:

*** Նիւ Եորքէն կը հեռագրեն թէ նախագահ Ռուզվէլթ կուսակից է Պաղեստինի հրէական Տան ծրագրին եւ իր կարելին պիտի փորձէ, իրականացնելու համար զայն :

Հունգարիա նորէն կը մերժէ

—— oo ——

Հունգարական կառավարութիւնը քննելով Չեխոսլովաքիոյ նոր առաջարկները, անբաւական գտաւ զանոնք :

Բանակցութիւնները վերսկսան Հունգարիոյ եւ Սլովաքիոյ միջեւ: Կը թուի թէ իտալական կառավարութիւնը համաձայն է որ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ԱՆՁԿՈՒԹԵԱՆ ԺԱՄԵՐ

—— oo ——

Միայն անհատները չեն, որ կ'ունենան այս ժամերը, այլ հաւաքականութիւնները։

Պատմութիւնը, անհատներու թէ ազգերու, արձանագրած է այս ժամերը, տալով անոնց բացատիկ բովանդակութիւն. արտայայտած է զանոնք, դրական թէ քաղաքական կեանքի մէջ, յուզումնալից ջանդակներով, որոնք կը դառնան ներշնչարան յետագայ ժամանակներուն ու սերունդներուն համար։

Ինչո՞ւ համար բացատիկ կարեւորութիւն այս պահերուն, որովհետեւ տագնապի ու անձկութեան այս ժամերուն է՝ որ անձերը, ինչպէս ազգերը իրենց մեծութիւնը երեւան կը բերեն։ Կուտան իրենց կորովին, իրենց անհատական կամ հաւաքական նկարագրին, ուժին ու դիմադրականութեան սահմանը։ Մարդկային բացառիկ առաքինութիւններ տագնապի այս ժամերուն է, որ տեղի կ'ունենան եւ, հետեւաբար, ա՛յս ժամերուն է որ կը գրուի պատմութիւնը։

Յաջորդ սերունդները այս պատմութիւնը դիտելով, զայն սերտելով է որ կը կազմեն իրենց դատողութիւնը. կուտան վճիռը՝ ժողովուրդի մը արժէքի մասին, զայն տանելով մեծութեան կամ պզտիկութեան՝ յաղթանակի կամ պարտութեան։

Նման վայրկեաններ ու օրեր ապրեցաւ փոքրիկ ժողովուրդ մը՝ Եւրոպայի արտին վրայ։

Ընդունակ, քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը, ինչպէս չեխ ժողովուրդն է, որ նոր էր ազատագրուած եւ հայրենիք կազմած, իր քսանամեայ անկախութեան պատմութեան մէջ մեծագոյն ողբերգութիւնը ապրեցաւ։

Գիտենք պատմութիւնը

Այլատարր եղաւ իր կազմած պետութիւնը, բայց երբեք բռնամոլ, ոչ բռնութեամբ հողեր յափշտակեց, ոչ ալ ժողովուրդներ սորկացուց։ Այսպէս ուղեցին աշխարհի հզօրները, դրացի կամ բարեկամ, եւ ինք համակերպեցաւ, արտակարգ իմաստութեամբ լեզու գտնելով բոլորին հետ, իր տունէն ներս։

Եւ 20 տարի ճիգ ու աշխատանք. քաղաքակրթական վերելք, ու քաղաքական ու անտեսական բարգաւաճում, հովանաւորութեամբ ու երաշխաւորութեամբ հզօր դաշնակիցներու, յանկարծ, օր մը, դաւաճանուելու ու լքուելու համար բոլորէն…

Ձեռք մանր ժամերամանութիւններու մէջ. անշուշտ հզօր, մեթոտներով ռիրտ դրացի մը, որ իր իրաւունքները կը պարտադրէ սպառնալիքով և թանքերու թաւալումով. բայց, թերեւս ոչ մեծագոյն յանցաւորը Չեխոսլովաքիոյ ճակատագրին խորտակման մէջ։ Եւ անդին, քաղաքակիրթ, հզօրագոյն պետութիւններ ու կայսրութիւններ, որոնք կազմած են զայն, տուն տեղ դարձուցած, աջակցած ամէն կերպ, ոգեւորած ապագայ հեռանկարներով, երաշխաւորած զաշինքով, դրամով ու բանակներով։

Եւ յանկարծ լքում բոլոր ճակատներուն վրայ, այս բոլորին, այս մեծերուն կողմէ։

Ռմնակոխելով ամէն խոստում, պարտադրելով երէկի «դաշնակցին» ճակատագիր մը՝ որ խայտառակ պարտութեան հետեւանք կրնար ըլլալ միայն։ Եւ այսօր բոլորը ոտքի, մեծերն ու փոքրերը, ջլատելու, քայքայելու համար նորակազմ պետութիւնը, եւ անդամատելու համար զայն, երէկի մեծ դաշնակիցներու եւ զինակիցներու յուզուա՛ծ աչքերուն, ջե՛րմ գովասանքներուն առջեւ, եւ, ինչ որ աւելի անմարդկային է, անոնց մեղսակցութեամբն ու դաւակցութեամբը։

Մէկ միլիոննոց սպառազէն բանակ, առաջնակարգ բերդեր ու ամրութիւններ. նորագոյն զէնք ու պատերազմիկ զինուոր, եւ այս բոլորին դէմ մեծերու անողոք հրահանգը։

Ու Չեխոսլովաքիա, պարտուած առանց պատերազմի, տեղի տալու, պահելով այս ծանր տագնապին մէջ իր ոյժն ու կորովը. մնալով առողջ ոգիով, պաղարիւն ու կարգապահ, իր վարիչներովն ու ժողովուրդովը։

Զուսպ՝ իր վշտին մէջ, հաւատքով ամուր՝ իր ճակատագրին հանդէպ, չեխ ժողովուրդը, կը վերակազմէ ինքզինք, համախմբուած իր առաջնորդներուն եւ իր մեծ հայրենասէրներու յիշատակին շուրջ։

Որքա՜ն նման մեր ճակատագրին։

Նոյն դաւաճանութիւնը չունեցա՞նք մենք, մեր տագնապի եւ անձկութեան պահերուն։

Ունեցանք բոլորին երաշխաւորութիւնն ու առաքադրութիւնը, բայց դաւաճանուեցանք բոլորէն, դեռ մեր…ին չհասած

Պատուեցան բոլոր դաշինքները եւ առինք մեր հողերը, թէեւ մենք ոչ մէկ միլիոն սուին ունէինք, ոչ ալ Մաժինոյի գիծ։

Տուինք՝ առանձին մնացած, արօրուած ու լքուած, դարաւոր մեր Հայրենիքը, դարերու մեր ստեղծագործութիւններովը միասին։

Կոտորուեցանք ու կողոպտուեցանք։

Բայց կ'ապրինք ու կ'աշխատինք։

Ի՞նչ դասեր վերջին դէպքերէն, փոքրիկ երկրի մը կեանքէն, որ անշուշտ շատ մեծ է դարձեալ, բաղդատելով մեր երկրին հետ։

Այն կեցուածքը՝ զոր չեխ ժողովուրդը ունեցաւ իր տագնապի օրերուն, հետեւանք չէր միայն արտաքին պայմաններու, այլ հոգեկան միակուռթի եւ ցեղային ոգիի. առողջ, արի ու հաւատաւոր։

Չեխ ժողովուրդը, իր ոգիովը դիմացաւ եւ չընաց քայքայումի։

Ի՞նչ պիտի ըլլար, եթէ ան պատրաստ չըլլար կռուելու. եթէ ամուր չըլլար իր բաղուկովն ու բանակովը. կարգապահ՝ իր ներքին կեանքովն ու միաբան՝ իր ոգիովը։ Պիտի ենթարկուէր յօշոտումի, բարոյապէս ալ յուսաբեկ ու քայքայուած։

Հողեր տուաւ, բայց պահեց իր բուն հայրենիքը, անպատուուեցաւ, բայց աշխարհի պատիւն ու յարգանքին արժանացաւ. դաւաճանուեցաւ, բայց մնաց դիցազն՝ իր վիշտին մէջ եւ աւելի մեծ, քան իր մե՛ծ պաշտպաններ։

Ու այսօր անշուշտ, պիտի մտածէ իր մասին. պիտի ամփոփուի իր ուժերուն, հոգեկան իր հարստութիւններուն եւ ֆիզիքական իր ուժերուն զանձարանին մէջ, պահելու համար իր գոյութիւնը. վերակազմելու եւ միակելու համար իր ոգին ու միակութիւնը եւ պատրաստելու համար իր հայրենիքը՝ ապագայ բաղօրութեան։

Եթէ մտածէ՛նք այս ողբերգութեան վրայ, որ չեղաւ քայքայիչ։

Քանի՛ նման տագնապի պահեր ապրած ենք մեր պատմութեան մէջ։ Ու դեռ քանի՛ն կը սպասեն մեզի, մեր այս անստոյգ օրերուն։

Այդպէս կ'ապրին, եթէ դիմեն տագնապի օրերուն դիմանալ, կը բարդաւաճին՝ եթէ ողբերգութիւնները կարենան դիւցազներգութեան վերածել։

Գիտե՞նք երբայ բացենք այս ճըշմարտութիւնները եւ պիտի գիտնա՞նք կիրարկել մեր կեանքին մէջ։

Այս հարցումներէն կախում ունի վաղուան մեր ճակատագիրը։

(Խմբագրական «ՅՈՒՍԱԲԵՐ»ի)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԿԱՊԵՐԸ

(ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՏՆՏ. ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻՒ)

Տէյլի Թէլէկրաֆի մէջ Թէրէզա Քապոլտ գրած է հետեւեալ տեսութիւնը, Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ հետ Թուրքիոյ մշակած առեւտրական նոր յարաբերութեանց մասին (Հոկտ. 19)—

Գերմանիոյ տնտեսութեան նախարար Հէր Ֆունքի Եուկոսլաւիա, Թուրքիա եւ Պուլկարիա համբորդութեանց ընթացքին՝ ձեռք ձգած մեծագոյն յաջողութիւնը եղաւ այն համաձայնութիւնը զոր կնքեց Էնկիւրիի մէջ եւ որով Գերմանիան 12,500,000 սթերլինի վարկ կը բանայ Թուրքիոյ՝ ալետական եւ զինուորական նպատակներու համար։

Այս յաջողութիւնը առաւել եւս անակնկալ կը դառնայ, երբ յիշենք որ անցեալ Մայիսին էր որ Թուրք կառավարութիւնը Մեծն Բրիտանիայէն 16 միլիոն սթերլինի վարկ էր ստացած՝ նոյն նպատակներուն համար։

«ԹՈՒՐՔԻԱՆ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ»

Գերմանիոյ եւ Անգլիոյ այս պատրաստակամութիւնը այսպիսի կարեւոր նիւթական աջակցութիւն ընելու Թուրքիոյ, եւ Թուրքիոյ ալ կարողութիւնը, իր կարգին, ընդունելու մեծաքանակ մեքենաներ ու ռազմական պիտոյքներ բմբռնելի կը դառնան, երբ միտք բերենք թէ Աթաթիւրքի այսօրուան Թուրքիան ի՛նչքան տարբեր է նախապատերազմեան հին Թուրքիայէն

1923ին, տասը տարուան դրեթէ չարունակական կռիւներէն ետք Թուրքիա, ձերբազատուած նախկին Օսմ. կայսրութեան բոլոր կապանքներէն, վերածնաւ իբր անկախ միաւոր մը Մուսթաֆա Քէմալի ղեկավարութեան տակ, որ այժմ կը կոչուի Քէմալ Աթաթիւրք— «Թուրքերու Հայրը»։

Տոգորուած այն գաղափարով, որ մեծ պատերազմի ընթացքին Թուրքիոյ պարտութիւնն ու անդամատումը արդիւնք էին արեւմտեան պետութեանց հետ բախումներ ու կնճիռներ ստեղծելուն եւ Սուլթանի ներքին քաղաքականութեան, որ տկարացուցած էր կայսրութիւնը ջանալով զապել բազմաթիւ ոչ-թուրք ցեղերը, Քէմալ Աթաթիւրք վճռեց Թուրքիան անկախ դարձնել արեւմտեան պետութիւններէն, նիւթապէս ու բարոյապէս։ Իր նշանաբանն էր «Թուրքիան Թուրքերուն»

Նախապատերազմեան շրջանին Սուլթաններու քաղաքականութիւնը հիմնուած էր երկու նկատումներու վրայ։ Ներքին գործերու մէջ, ըլլալով թէ՛ բացարձակ տէրը Թուրքիոյ եւ թէ՛ իսլամի գերագոյն պետը, Սուլթանը անսահմանական իշխանութիւն մը կը կիրարկէր աւելի քան 300,000,000 մահմետական հպատակներու վրայ, որոնց հաւատարմութիւնը չահեցաւ չինելով Հիճազի երկաթուղին, որ կը դիւրացնէր սրբազան ուխտագնացութիւնը դէպի Մէքքէ եւ Մէտինէ։ Արտաքին գործերու մէջ՝ ան կը պահէր ամէնէն բարեկամական յարաբերութիւնները գերման Քայզէր հետ, եւ այս բարեկամութեան իբր ապացոյց՝ գերման տուները գրեթէ մենաշնորհը ստացած էին Թրքական ռազմանիւթային պիտոյքներուն։

ՆԱԽԱՊԱՏԵՐԱԶՄԵԱՆ ԵՒՄՏԱԿԱՆ ՔԱՈՍԸ

Բայց Թուրքիա մխրճուած էր եւմտական քաոսի մէջ։ Ան կը հարկադրուէր միշտ նոր փոխառութիւններ կնքել հին պարտքերու տոկոսները կարենալ վճարելու համար։ Փոխ առնուած դրամին շատ չնչին մասը միայն կը գործածուէր արտադրական ձեւով,— կառուցուեցան քանի մը նաւահանգիստներ, բացուեցան քանի մը քարածուխի հանքեր եւ, գոհացնելու համար Սուլթանի երեւակայութիւնը մարտանաւերու մասին, չինուեցան քանի մը նաւեր, որոնք երբեք ծով չելան, այլ մնացին Ոսկեղջիւրի եւ Տարանէլի մէջ։

Քէմալ Աթաթիւրք վճռեց, որ այս վիճակը վերջ պէտք է գտնէ։ Մահմէտական եկեղեցին բաժնուեցաւ պետութենէն, Թուրքիոյ հողին մշակումին ու զարգացումը որոշուեցաւ կատարել թրքական դրամագլուխով ու թրքական նախաձեռնութեամբ։ Այս նպատակով հիմնուեցան վեց պետական դրամատուներ, որպէսզի եւմտական մատակարարէին ազգային կեանքի զանազան պէտքերը, առանցմէ գլխաւորները եղան Կեդրոնական Դրամատունը, Սումէր Դրամատունը, որ ճարտարարուեստական ձեռնարկներուն կաչակցի, եւ Իշ Դրամատունը, որ հանքային զարգացման եւ հանքային նիւթերու շուկայ հանելու գործերուն կը նայի։

Թուրքիա ունի հանքային հսկայական հարստութեան աղբիւրներ, զորս կը ջանայ շահագործման մէջ դնել եւ որոնց համար պէտք ունի ներածելու օտար մեքենաներ։ Ան աշխարհի ամէնէն մեծ քրոմ արտադրողն է, իսկ սրգինձի եւ ածուխի արտադրութեանց քանակը հետզհետէ կը մեծցնէ։ Բայց այժմ անոր գլխաւոր արտածումները երկրագործական արտադրութիւններն են — ծխախոտ, հացահատիկ, թուզ եւ չամիչ, արտադրութիւններ, զորս բոլորն ալ Մեծն Բրիտանիա կրնայ ստանալ իր գաղթավայր երկիրներէն։ Ասիկա կը նշանակէ որ թրքական արտածումները դէպի Մեծն Բրիտանիա կը կրեն ծանրութիւնը այն բարձր մաքսերուն, որոնց կ'ենթարկուին օտար երկիրներէ մտած ապրանքները։

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐ ՈՒ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐ

1934ին սկիզբը դրուեցաւ ճարտարարուեստական զարգացման հնգամեայ ծրագրի մը, որու մէջ առաջին տեղը կը բռնէին կառուցումը հիւսուածեղէնի (բամպակ) գործարաններու եւ շինութիւնը 3,000,000 սթերլին արժող երկաթի ու պողպատի գործարանի մը Քարապիւքի մէջ։ Ճամբաներ շինուեցան եւ հաստատուեցաւ երկաթուղային ընդարձակ ցանց մը, ինչպէս նաեւ շաքարի գործարան մը։ Օտար մասնագէտներ եւ վարպետ գործաւորներ ներածուեցան դուրսէն, բայց կառավարութիւնը աչալուրջ է պահպանելու իր անկախութիւնը՝ պայմանագիրներ կնքելով զանազան օտար երկիրներու ընկերութիւններու հետ եւ իր ձեռքին մէջ կեդրոնացնելով եւմտական հակակշիռը։

Հէր Ֆունքին, իր վերջին Էնկիւրի այցելութեան առթիւ, կ'ընկերանար գերման ճարտարարուեստական խումբակ մը, որուն նպատակն էր տեղւոյն վրայ ուսումնասիրել Թուրքիոյ պէտքերը՝ իր զարգացման նոր ծրագրի լոյսին տակ։ Այս ծրագիրը կը պարունակէ կառուցումը համադրական շարիւղի եւ քիմիական ճարտարարուեստի գործարանի մը, ինչպէս նաեւ հաստատումը ելեքտրական սխտէմի կեդրոնական Անատոլուի մէջ։ Հանքածուխի, քրոմի եւ պղինձի արտադրութեան թափ պիտի տրուի։

1930ի տնտեսական տագնապէն ի վեր Թուրքիա, ինչպէս ուրիշ երկիրներ, շատ նեղուեցաւ օտար դրամի չգոյութենէն։ Ասոր հետեւանքով որդեգրուեցաւ իր օտար առեւտուրին համար հաշուակցութեան (clearing system) սիսթէմը, ըստ որու օտար երկիրներ եղած արտածումները կը վճարուին օտար երկիրներէ եղած ներածումներով։ Թրքական արտադրութեանց համար ուրիշ երկիրներէ աւելի բարձր գին վճարելով՝ Գերմանիա յաջողեցաւ Թուրքիոյ հետ ունեցած առեւտուրը 1933ի 20 առ հարիւր տոկոսէն բարձրացնել 1936ին 50 առ հարիւրի, մինչ Անգլիոյ առեւտուրը Թուրքիոյ հետ այդ ժամանակամիջոցին կիսովին պակսեցաւ։

ԳԵՐՄԱՆ ՏԻՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Ժամանակ մը Թուրքերը այս կացութեան վրայ կը նայէին հանգիստ սրտով, մինչեւ որ խելքի իյնան որ այս դրութիւնը երկու թերութիւն ունէր։ Այն իրողութիւնը, թէ Գերմանիայէն կը ստանային բարձր գիներ իրենց արտադրութեանց համար, անարժէք կը դառնար այն փաստով, որ իրենք ալ իրենց կարգին շատ սուղ կը վճարէին գերման ապրանքներուն։ Ասկէ զատ, գերման տիրակալութիւնը իրենց արտածումներուն վրայ կը ըսպառնար փակել ուրիշ շուկաները իրենց առջեւ, մանաւանդ որ Գերմանիա ուրիշ երկիրներու կը ծախէր Թուրքիայէն իր գնածներուն մէկ մասը։

1937ի սկիզբը, Թուրքիա ներզարտած ինկիւրէրի գերման փոքրամասնութեան դիրքէն, ինչպէս նաեւ անկէ որ Գերմանիա հաշուակցութենէ մնացած 3,000,000 սթերլինը չէր վճարած, ընդհատեց Գերմանիոյ հետ հաշուակցութեան համաձայնութիւնը եւ սկսաւ ուրիշ շուկաներ որոնել։ Բանակցութիւններ սկսան Մեծն Բրիտանիոյ հետ նոր վարկեր ստանալու եւ այս բանակցութիւնները յանգեցան անցեալ Մայիսին Անգլիոյ կողմէ 16,000,000 սթերլին վարկ յատկացուելուն Թուրքիոյ։

Այս գումարէն 6 միլիոն սթերլինը, որ պիտի ծախսուէր մարտանաւերու եւ այլ սպառազինումներու վրայ, …յաշխաւորուած էր անգլիական կառա…վարութեան կողմէ։ Մնացեալ 10 միլիոնը, որ ճարտարարուեստական ապ…րանքներու եւ մեքենաներու համար էր, պիտի ստացուէր Առեւտուրի եւ… խարարութեան Արտածումներու Վարկի բաժանմունքէն։ Թէեւ Անգլ… ի վիճակի է Թուրքիոյ ուզած… ճարտարարուեստական մեքենաներ… հայթայթելու, բայց երկու երկիր… րու միջեւ առեւտուրը ընդարձակ… դէմ արգելքներ կան։ Անգլիակա… գաղթավայրերն են որ առաւելին կ… տան մեզ այն նախանիւթերը եւ ու… ս Եւրոպային վերարտածել պիտի… րը, զորս Թուրքիա կ'արտադրէ ար… տածումի համար, ասկէ զատ, Թրքա… կան ծխախոտը, որ կարեւոր արտա… ծման նիւթ է, երբեք ժողովրդական չ… եղած Անգլիոյ մէջ։

ՄԵԾՆԻՍ ՌՁ ՄԷԿ ՆՈՐ ՊԱՐՏՔ ԱՆԳԼԻՈՅ

Այս դժուարութիւնները պատճառ… դարձան, որ անգլիեթրքական … ուակցութեան մէջ Թուրքիա 1,500… սթերլինի պարտք դիզէ Անգլիոյ… դէպ։ Վարկերու փոխարէն Թուրք կա… ռավարութիւնը խոստացաւ այլ… նոր պարտքեր չդիզել հաշուակցու… թեան առթիւ, որու հետեւանքով անգ… լիական արտածումը իջաւ 500,000 սթերլինի, որ 1937ին բարձրացած էր 1,635,000 սթերլինի։

Թուրքիոյ բարեկամութիւնը երբեք չէր մնացած Գերմանիոյ հետ …ունեցած … լիթրական յարաբերութիւններ … բարելաւումով։ Ասոր ապացոյց … այս տարի դարձան մեծ սուղանաւեր … շինութեան ապսպրանքը, Թուրքիա… կողմէ Քրուփի գործարանին եւ … իրողութիւնը, թէ այսօր կան … քան 100 գերման սպաներ, որոնք … Թուրքիոյ մէջ զինուորական կրթու… թիւն կը սորվեցնեն։

Արտաքին քաղաքականութեան մէջ Թուրքիա ջանաց անկախ ըլլալ եւ … յեկամութեան քաղաքականութիւն … վարել բոլոր երկիրներու հետ։ Քեմալ … Աթաթիւրքի գլխաւոր նպատակն է … կիւզդանական յետամնաց Թուրքիան … վերածել ճարտարարուեստական ար… դիական պետութեան մը, ուսափ … փափաքի խաղաղութեան, … այս նպատակը իրագործէ։ Ան կր… իր անմիջական սահմաններուն … խաղաղութիւնը ապահովել թէ … ւելի եւ թէ՛ արեւմուտքի մէջ … չորս … պետութեանց դաշինքներ կն… քելով։ Պալքաններու մէջ, որ առանց … խաղաղութեան հնոց մըն էր, … բեկամական սերտ յարաբերութիւններ … րը կը պահպանուին պալքանեան դաշ… նակցութեամբ Թուրքիոյ, Յունաստանի, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ մի… ջեւ։ Արեւելքի մէջ, Թուրքիա, Աֆ… ղանիստան, Իրաք եւ Իրան միացած են ոչ-յարձակման դաշինքով … կնքուած Սաատապատի մէջ … յուլիսին։

ՄՈՆԹՐԷՕՅԻ ՑԱՋՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

1936 յունիսի Մոնթրէօյի խորհրդաժողովը մեծապէս զօրացուց Թուրքիոյ քաղաքական ուժը եւ բարւոքեց անոր … միջազգային յարաբերութիւնները։ Մոնթրէօյի մէջ Թուրքիոյ իրաւունք տրուեցաւ՝ մեծ պետութիւններու համաձայնութեամբ, ամրացնել Տարտանէլը, այսպէսով նեղուցէն անցնող նաւերու երթեւեկութեան վրայ իր հակակշիռը…

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊԻՈԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

Անգամ մը ինծի թուեցաւ որ Ուիլը տեսայ, իր ձիին վրայ հեծած ծառերուն մէջէն կ'անցնէր. սակայն վստահ չէի։ Ֆրէտ ձին շուրջը դարձուց եւ մեր եկած ուղղութեամբը նայեցաւ։ Ետոյ ինծի դառնալով ըսաւ.

— Այդ ծուխը երէկ գիշեր մեր գտնուած գիւղակէն ըլլալու է։ Տե՛ս, յատակը կարմիր է։ Ի՞նչ գրաւի կուզաս, եթէ ըսեմ որ Քիւրտերը մէկ ժամէն մեզ հետապնդելու պիտի ելլեն։

Գրաւի գալու պատճառ չունէի. ոչ ալ յուսատես ըլլալու։

— Եթէ գան, անշուշտ ես ալ կ'ենթարուն պատահելիք տեսարանները դիտելու համար չեմ ապրիր։

Ֆրէտ ինծի նայելով ժպտեցաւ։

· Շատ լաւ։ Դուն ձիդ քշէ։ Այս սայլը կը տիրապետէ ճամբուն։ Ես ալ կուզեմ վերջը, երբ հետապնդուի մի ելլեն Քիւրտերը։

— Դո՛ւն քշէ ձիդ, պատասխանեցի ես։

Ինդալով ծխամորճը դարձեալ վառեց։

Մարդուն մէկը անձնական զանազան իրեղէններով լեցուն քարիւղի թիթեղ մը ունէր։ Ան եւ քանի մը ուրիշներ ժայռի մը խոռոչը վրկեցի, զայն խմելու ջուրով լեցնելու համար։ Ետոյ Ֆրէտն ու ես կայք մը ընտրեցինք։ Ֆրէտ սկսաւ իւրաքանչիւրին տեղերն ընտրել եւ պաշտպանուելու մասին խորհուրդներ տալ։ Ուտելիք բա՛ն մը չունէինք. Միակ ընելիքնիս կարճ կռիւ մը պիտի ըլլար։ Լաւագոյն միջոցը յանկարծակիի բերելն էր, կազմակերպուած դիմադրութիւն մը որ կրնար ազդել կողոպտող Քիւրտերուն վրայ։

Մեր գտնուած վայրը բաւական հաստ էր։ Հայերը այդ վայրի կեանքին ուշադրութիւն իսկ չէին ընծայեր. հալածական ժողովուրդները այդպէս են, իրենց միտքերը այնքան զբաղած կ'ըլլան սեփական մտածումներով։

Ֆրէտ սակայն տեղւո՛յն վրայ գտնուող գրեթէ բոլոր թռչուններուն ու կենդանիներուն անունները գիտէր. իր հետաքրքրութիւնը այնքան անճած էր որ ծխամորճն անգամ ձգեց։

— Տղայութեանդ ձուկ որսալու գացա՞ծ ես, հարցուց։

— Ո՛չ։

— Առտուն կանուխ անկողինէդ ելած եւ առանց եւեւէ զանէն դուրս փախա՞ծ ես։ Հաց ու պանիր գողցա՞ծ ես, եւայլն։

Այսպէս նստած վայրի տեսարանը կը դիտէինք ու քաղցր յիշատակներ կը քրքրէինք։ Անդորր լռութիւնը կը խանգարուէր երբեմն մեր ձիերու խոտի ճարակումի աղմուկէն, որովհետեւ Հայերը գոհ էին որ իրենց խոտակալու միջոց կը տրուէր։ Ետոյ այս տանջուած թշուառները սկսան քնանալ։

Ես ալ քնանալու վրայ էի, վասնզի երկու գիշեր շարունակ առնուած էի ձիերուն հսկել, միտքս զբաղուած միանկիւն մէջ պահելու համար եւ ուսափ ընաւ քնացած չէի, երբ իմ ձիոս ականջներուն շարժումները տարօրինակ թուեցան ինծի։ Ետոյ ճարակելը դադրեցնելով գլուխը բարձրացուց։ Զարհուրելով որ պիտի վրնջէ, դարձայ Ֆրէտին կողմը եւ տեսայ որ ան զէնքովը նշան կ'առնէր բանի մը՝ զոր ես չէի տեսներ։

— Կուզան կոր, փսփսաց։

Այս բառերը հազիւ արտաբերած՝ ծառերուն մէջէն քիւրտ մը դուրս ցատկեց. կը տեսնէինք որ իր ձին կիսատուներին մէջ ծառի մը ճիւղին էր կապած։ Երկայն թեզանիքներ ունէր ան, յատուկ իր ցեղին, որոնք գրեթէ մինչեւ գետինը կը հասնէին, երկար ըիթ եւ անդուլ չըթներ։ Ձիաւորի նման ուսին վրայ դրուած զէնքէն վար կը կախուէր կնոջ մը ներքնաշապիկը, վրան սեւ բիծեր որ կասկածելի կերտով արիւնի կը նմանէին։ Այն առեն ձիս վրնջեց, որուն պատասխանեց իր կենդանին։ Որուն վրայ քիւրտը իր զէնքը «պատրաստ» վիճակի մը մէջ դնելով յառաջ խոյացաւ։

— Ես հիմա զատաւոր եմ, երդուեալ, վկայ, զատավարութիւն պահանջող, ինչպէս եւ գործադրող։

— Այդ մարդը պէտք է մեռնի, ան ալ առանց դատավարութեան, մրմնջեց Ֆրէտ։

Ու կրակեց։ Քիւրտը ձեռքը կոկորդին տանելով կռնակի վրայ ինկաւ։ Մեր Հայերէն մին առանց այլեւայլի վազելով գնաց եւ եռ բերաւ անոր կապուած ձին եւ զանազան աւար։ Ձիէն, զէնքէն եւ փամփուշտներէն զատ անիկա բերաւ նաեւ կնոջ մը մազը, որուն վրայ մատանին դեռ կը մընար։ Ըսաւ թէ այդ մատը փամփուշտի տոպրակին մէջէն գտած էր։

Քիւրտերը կազմակերպուած պաշտպանութեան մասին գաղափար չունին. որուն ապացոյց ուրիշ ին Քիւրտեր որսորդ եւ խառն ի խուռն սկսան գալ այն վայրը, ուրկէ միակ զէնքին ձայնը առած էին, անշուշտ ենթադրելով որ իրենց մարդը կռուի էր բըռնուած։ Մենք աւելի արագ կրակեցինք, որովհետեւ Հայերը լաւ մարզուած չէին, եւ գետին փռեցինք երկու ձի ու հինգ Քիւրտեր. իսկ մընացեալ չորսը փախան։

— Վերջը ի՞նչ պիտի ըլլայ, հարցուցի ես, մինչ Ֆրէտ իր զէնքը կը մաքրէր։

— Աւելի մեծ բազմութիւնով մը կրկին պիտի գան։ Լաւ կ'ըլլայ որ զիրքերնիս փոխենք։ Սա գիմացի կողմի բարձր ժայռը բռնենք։ Թող որ անոնք մեր նախկին դիրքը գան ու մենք վնտռեն։ Երթանք։

Թիթեղին ջուրը մէջէն ջուրը թափած էր ու ես առիպուած էի միշտ ջուր… գրկել զէնքը։ Մեր նոր դիրքը պատրաստեցինք. ձիերը չէին երեւար, այնքան լաւ պահուած էին եւ որ… տեւելու չափ ջուր ունէինք. կէս… սպասեցինք, դեռ սեւէ Քիւրտ չէր… րեւեր։

Երկրորդ անգամ ըլլալով անոնց… կան. բայց այս անգամ ծայրայեղ… զգուշութեամբ եւ մեր նախկին դի… ուղղութեամբ կրակելով, յուսալո… մեր զէնքերուն ծուխը տեսնել… ջոյ անտառէն դուրս նետուեցան… սուն հոգիէ մարդիկ եւ արշա… դէպի մեր կարծեցեալ թաքստոց…

Ֆրէտ այս անգամ գործածեց… ուած Քիւրտէն առնուած Մաւզեր… բացանը ու յետոյ երկուքս մեր… ճանակները պարպեցինք այս յի… ներուն վրայ։ Հայերն ալ միաժամա… նակ կատաղի եւ անկախ կրակ մը… ցին, այնքան վայրագ ու արագ… կարծես Ուաթէրլոյի ճակատամարտը… ըլլար։

(Շար.)

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵՌՆ ԲԿԸ

Ֆր. Կ. Խաչի կայաններու չորրորդը ... կայմուեցաւ Ատլանտեան ... St. Georges de Didonne, ... կարգ մը առաւելութիւններ կը ... նախորդներուն վրայ ... մատուցութեամբ եւ ... աւելի յարմար ... էր վարչութեանս կողմէ։

... այնքան շատ էին որ ... վարչութիւնը ... 92 մանուկներ, ... 72ը Փարիզէն եւ շրջակայ ար- ... 90ը Լիոնի շրջանէն եւ ... Մարսէյլէն։ Այս տղոց 20ը միայն ... 400 ֆրանքով, իսկ միւս ... 300-200 կամ 150 ...

ձուկ աղցանով կամ բանջարեղէնով ինչպէս եւ պտուղ կէս օրուան համար, անուշով կամ շօքօլայով հաց նախընթրիքի համար. պուրէ, երկ- րորդ կերակուր մը եւ պտուղ գիշեր- ուան համար։

Այս առթիւ Շրջ. Վարչութիւնս պարտք կը զգայ հրապարակով իր շը- նորհակալութիւնները յայտնելու Գորտոյի Կ. Խաչի մասնաճիւղին եւ անհատ համակիր ընկերներու որոնք այնքան պատրաստակամութեամբ ի- րենց կարելին ըրին կայանին ճարելու առատ բանջարեղէն եւ պտուղ ամէնէն նպաստաւոր գիներով։

Կայանին առողջական վիճակը նոյն- պէս եղած է լաւ, չենք ունեցած ա- մենաթեթեւ արկած մը 92 տղոց մէջ, ոչ ալ ծանր հիւանդութիւն մը, բոլոր տղաքը մեծապէս օգտուած են ծովէ, արեւէ լոգանքներէն մերձակայ ան- տառներու առատ եւ մաքուր օդէն եւ աւելցած են գրեթէ բոլորն ալ 2—3 քիլօ։

Վարչութիւնս ստացած է բազմա- թիւ շնորհակալութեան նամակներ, ո- րոնցմով ծնողները իրենց երախտա- գիտութիւնը կը յայտնեն Ֆր. Կ. Խա- չին շրջ. վարչութեան, կայանի պաշ- տօնէութեան իրենց զաւակներուն վա- յելած խնամքին համար, ...

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՐՏԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

... լքեցէք —

Այս նախկին անգլիացի կուսակալը, որ Պալքանեան մայրաքաղաքները գանէ դաւ ժան գալով Լօրտնար պիտի ծանօթացնէ մեր պալքանցի բարե- կամներուն, չենք գիտեր թէ, արդեօք կը խորհի՞ Թուրքիա ալ գալ եւ Լօրտն- ... մեզի ալ գովաբանել ...

Լօրտնա, որ ընդհ. պատերազմէն ա- ռաջ, երբ հնապետութեան մտանայէ ... մեր երկիրը մուտ գործած էր, ...

... Թուրքիա այսօր տեսակ մը կը քաշ- ... երկու քաղձանքներու միջեւ, ... Թուրքիա անյօժար չէ դարձեալ մտնելու գերման ազդեցութեան տակ։

Նշմարներ

Լոյսի կարօտ են

Մարսէյլի Փրատօ աղնուական թա- ղէն քիչ մը հեռու նորաշէն թաղ մը, աւելի ճիշդ եւրոպական գիւղ մը հիմ- նուած է, որուն բնակիչները մեծ մա- սով Հայերէ կը բաղկանան, իսկ մնա- ցածը Թուսեր են։

Նախկին «ռուսական քէմբ» անուան- եալ թաղին հիւղակները քանդուելէ ետք, հայ եւ ռուս տարագիրներ ան- ...

ԲԱՑ ԽՕՍՔ

ՁԳՈՅՇ ԱՐՏԱԳԱՂԹԷՆ

Աթէնքի «Նոր Օր»ը հետեւեալ խոր- հրդածութիւնները կ'ընէ այս խորա- գրով խմբագրականի մը մէջ (15 Հոկ- տեմբեր).

— «Արժանթինեան պետութիւնը, ինչպէս աշխարհի բոլոր պետութիւն- ները առհասարակ, տնտեսական բար- գաւաճութեան շրջան մը չեն բոլորեր։

Բոլոր երկիրները տնտեսապէս, ա- ռաւել կամ նուազ, կախում ունին ի- րարմէ։ Եթէ անոնցմէ մին հիւանդ է, բոլորովին առողջ չի կրնար ըլլալ միւ- սը։ Եթէ կը կաղայ մէկը, միւսը չի կրնար արագ վազել։

...

Օր. ԱԼԻՍ ԳԸԼՃԵԱՆ

Եւ

ԸՆԿ. ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԴԱՒԻԹԵԱՆ

Ամուսնացած

Մարսէյլ, 16 Հոկտ., 1938

գործելու եւ աշխատելու շատ աւելի մեծ դժուարութիւններ կան։ Մեր ժո- ղովուրդին կարեւոր մէկ մասը, որ քանուորութեամբ եւ արհեստաւորու- թեամբ կ'ապրի, միջակէն բաւական վար ապրելակերպ ունի։

...

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ՆՇԱՆՔ

...

ՑՈՐԵԼԵԱՆԻ ՄԸ ՄՐՑՈՒՄ (?)

...

…ԱՅՐԵՆԻ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ

ՁԻԻՆԱՄՐՐԻԿ

...

ԱՐՄ. ՔՈՒՊԱՐԵԱՆ

(Վերջ)

Ռումինիան ձգուի Հունգարիոյ: Լեհաստանի կիսապաշտօնական գործակալութիւնը գիտել կուտայ գեկոյցի մը մէջ.— «Փրակայի կառավարութիւնը չկամութիւն կը մատնէ, դիմելով ծգձգումի դատական դրութեան: Բացորոշ էոր Ստորկարպաթեան Ռուսիան կարուելով Հունգարական դաշտերէն, պիտի զրկուի գոյութեան միջոցներէ, պիտի դատապարտուի անօթութեան, եւ ուրիշ դեր պիտի չկրնայ կատարել եթէ ոչ դառնալ կամուրջ մը դէպի Ռ. Միութիւն»:

Իտալիոյ մէջ բացորոշապէս ուժ կուտան Հունգարիոյ պահանջներուն, ինչպէս կ'ապացուցանեն կիսապաշտօնական մամուլին հրատարակութիւնները: Հռոմի մէջ ալ անկախ Ռութէնիա մը կը համարեն բոյն բոլշեւիկեան խաղերու: Հունգարիա իր յոյսը դրած է Հռոմի, Պերլինի եւ Վարշաւայի վրայ, ամբողջական գոհացում ստանալու համար:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Հունգարիոյ դաշինքը լիազօրութիւն պիտի ստանայ երկու-երեք ամսուան համար, լուծելու համար այս խնդիրը:

Ճափոնն կը պահանջէ, Անգլիա կը մերժէ

— oo —

Քանթոնի գրաւումէն վերջը, ճափոնական կառավարութիւնը ծանուցագիր մը ուղղելով անգլիական կառավարութեան, պահանջեց նա կանչել իր մարտանաւերը Հանքէուի ջուրերէն: Անգլիական իշխանութիւնը անտեսեց այս ազդարարութիւնը: Ասոր վրայ Ճափոնի ազգայնականները յայտարարութիւն մը հրատարակեցին, որ կ'ըսէ.

— «Ճափոնի ժողովուրդը պէտք է վճռական ըլլայ, պատժելու համար Անգլիան, եթէ անհանդուրժելի դիրք մը բռնէ մեզի հանդէպ: Մինչ այդ, թող առաջին գիծէն քաշուին անոնք որ կը խօսին Անգլիայէն, որպէսզի իրենց յաջորդեն անվախներ»:

*** Ճափոնցիները ուժգնօրէն կը շարունակեն իրենց յառաջխաղացութիւնը, խորտակելով չինական դիմադրութիւնը: Քանթոնէն անդին ալ ահագին տարածութիւններ ինկած են Ճափոնի ձեռքը, մինչեւ 130 քիլոմեթր դէպի հիւսիս-արեւելք: Քանթոն գրեթէ աւերակներու փոխուած է: Չինացիները քաշուելէ առաջ, կրակի տուած են բազմաթիւ գիրքեր, որպէսզի միայն փլատակներ մնան իրենց ետին: Այսպէս երկու օրուան մէջ Չինացիները յաջողած են շատ աւելի մեծ վնասներ պատճառել քան ճափոնական օդարշաւը՝ երկու շաբթուան մէջ: Մինչեւ այսօր ալ պայթումներ կը պատահին հրդեհներու հետեւանքով: Գործարաններ, խանութներ, պանդոկներ եւն. փլած են իրարու ետեւէ: Բոցերու ճարակ եղած են մանաւանդ գարաւոր մեհեաններ, որոնց մէկուն մէջ կը գտնուի Մարքօ Փոլոյի արձանը:

— oo —

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԹԱԹԻՒՐՔԻ առողջական վիճակը բարւոքած եւ ջղային ախտանշանները անհետացած ըլլալով, այլեւս բժշկական տեղեկագիր պիտի չհրատարակուի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ կառավարութիւնը 53,000,000 տոլարի փոխ մը պահանջեց խորհրդարանէն, երկրին վերազինման համար: Ամենամեծ փոխն է այս, մեծ պատերազմէն ի վեր:

ԵԳԻՊՏՈՍ որոշեց զօրացնել իր բանակը եւ օդատորմիղը, ինչպէս եւ նաւատորմի կորիզ մը կազմել: Ձեռք առնուած միջոցներու շնորհիւ կը յուսան 100,000նոց բանակ մը ունենալ 1941ին, ինչպէս եւ հազար օդանաւ:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ ընդհ. ատյակոյտի նախագահին՝ զօր. Փէյեւի եւ օգնականին սպանութեան առթիւ, մինչեւ հիմա քաղուած տեղեկութիւնները կ'ըսեն թէ ոճիրը՝ գործն է միայն եւ միայն Վասիլ Քիրովի, որ անհաւասարակշիռ մարդ մըն է եւ ոճրագործական հակումներ կը ցուցնէր մանկութենէն իսկ: Քանի մը տարի առաջ գիւղացիներ սպաննած եւ դատապարտուած էր: Մարդասպանը նամակ մը ձգած է որմէ կը հետեւի թէ տեսակ մը խենդ էօրկ'ուզէր նշանաւոր հանդիսանալ երեւելի մը սպաննելով եւ յետոյ անձնասպան ըլլալով:

50,000 ՔԱՂԱՔԱՑԻՆ օդանաւ եւ հարիւր հազար օդանաւորդ պատրաստելու ծրագիր մը առաջարկեցին կարգ մը օդանաւային ընկերութիւններ, Ուաշինկթընի մէջ: Այդ ընկերութիւնները կ'ըսեն թէ ազգային պաշտպանութեան ամէնէն ուժեղ ձեւն է այս, քանի որ արտադրութիւնը պիտի աւելնայ, իսկ նոր մեթոտներով կարելի է քաղաքային օդանաւերը անմիջապէս փոխածել ռազմականի:

ՀԱԶԱՐ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ քննութեան ենթարկուելով Ռուզի եւ Սէն–է-Մառնի նահանգներուն մէջ, սեպտեմբեր 1էն հոկտ. 15, հաստատուեցաւ որ 89 հոգի անկանոն են: Բոլորն ալ պատիժ պիտի յանձնուին: Ուրիշ քանի հոգի ալ բանտարկուեցան, իբրեւ փաղեմի չարագործ կամ արտաքսեալ: Միայն այդ երկու շրջաններուն մէջ կասկածելիներու թիւը մօտ տասը առ հարիւր հաշուելով, «Մաթէն» կ'եզրակացնէ թէ անշուշտ 300,000 անբաղձալիներ կան Ֆրանսայի մէջ, մօտ 3,000,000 օտարականներու վրայ.

ՍՈՒՐԻՈՅ ՄԱՐԶՊԱՆ նշանակուեցաւ Վիէննայի վերջին դեսպանը, Կապրիէլ Փիւօ, յաջորդելով Կոմս տը Մարթէլի:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ դեսպան նշանակուեցաւ Զինուորանի նախորդ դեսպանը, Պ. Նաժիար, Պարսելոնայի՝ Պ. Ժիւլ Անրի:

17,074 ՄԵԹՐ ԲԱՐՁՐԱՑԱՒ խոյացի օդաչու մը, հոկտեմբեր 22ին, կոտրելով նախորդ մրցանիշը որ 16,440 մեթր էր եւ զոր շահած էր Անգլիացի մը:

35,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ եւս պիտի փարձէ հոչակաւոր Ֆորտը, (Տիթրոյթ), ժեծապէս աւելցած ըլլալով ինքնաշարժի ապսպրանքները: Ուրիշ ամերիկեան հաստատութիւն մը, Քրայզլէր, որոշեց վերահաստատել աշխատավարձքի կրճատումները: Ճէներէլ Մոթըրս ընկերութիւնն ալ վերահաստատած է կրճատումները, կըրկին վարձելով 35,000 բանուորներ, ինչպէս գրած էինք:

ՏՈՔԹ. ՊԵՆԻՇ, Չեխոսլովաքիոյ նախորդ նախագահը, շաբաթ օր դաղտնապէս օդանաւ նստելով, Լոնտոն իջաւ, ուրկէ Ամերիկա պիտի անցնի: Կ'ըսուի թէ նախագահը կը փախնէր սպանութենէ կամ բանտարկութենէ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ քաղաքապետական խորհրդի անդամներէն Տավիտ Լէյոն, համայնավար, ձերբակալուեցաւ իտալական ոստիկանութեան կողմէ, սահմանագլուխէն ներս մտած ըլլալով առանց անցագրի:

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՆ բացումը կատարուեցաւ կիրակի օր, Պուլվառ Քէլլէրմոնի մէջ, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԴԷՄ դաւ մը երեւան հանուած է Թորինոյի մէջ, կը գրէ անգլիական թերթ մը: Ուրիշ մանրամասնութիւններ կը պակսին:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.–

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

Petit Journalի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ՎԻՇԱՊԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կնեազեան (երգ), Օր. Գազազեան (Կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարրեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ:

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին:

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարրեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ.

Մուտք 6 ֆրանք:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆՃԱՐ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գրմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Ջէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք:

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարաններ: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Փարիզի Մասնաճիւղի երկրորդ գրական դասը՝ 3 Նոյեմբեր, Զորեքշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին: Նկատի ունենալ այս թուականը: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

Ֆր. Կ. Խաչի Մարսէյլի Մասնաճիւղին Տարեկան Մեծ Պարահանդէսը

ԴԵԿՏ. 18ԻՆ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Rue Gossec. Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ՝ «Դաշնակցական երիտասարդական շարժումը»:

Հրապարակային բանախօսութիւններ

Կազմակերպուած Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան տեղական յանձնաժողովներու կողմէ, նախագահութեամբ Հ. Բ. Ը. Միութեան Եւրոպայի Կեդր. Յանձնաժողովի փոխ ատենապետ Պ. ՄԱՏԹԷՈՍ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆի:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— 25 հոկտ. երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին Քօլիզէի սրահին մէջ:

ՎԱԼԱՆՍ.— 26 հոկտ. չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին հայկական սրահին մէջ:

ԼԻՈՆ.— 27 հոկտ. հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Բարեգործականի սրահին մէջ:

Այս վայրերուն մէջ կը բանախօսէ գրագէտ-հրապարակագիր եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան ընդհ. ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ:

Ֆր. Կ. Խաչի 1939ի Օրացոյցը

Հրատարակ եղաւ արդէն խնամուած եւ ճոխ բովանդակութեամբ

ԼԶՄԻԱԾՆԱՅ ՄԵԾԱԴԻՐ ԵՒ ԳԵՂԵՑԻԿ ՆԿԱՐՈՎ

ինչպէս եւ 50է աւելի գունաւոր նկարներ ծանօթ դէմքերու, վայրերու եւ Կ. Խաչի դպրոցներուն, վերջին կայաններուն, եւայլն:

Օրացոյցը որ գիրքի ձեւով կազմուած է եւ կրնայ նոյնութեամբ պահուիլ ունի առանձին բաժիններ ժամանակագրական, ազգագրական, պատմական ու աշխարհագրական ծանօթութիւններու: Ամէն հայ կնոջ անհրաժեշտ առտնին նիւթերու բաժին մը եւս դասաւորուած է հոն, ինչպէս եւ գրական կտորներ, Հ. Կ. Խաչի համառօտ պատմութիւնը եւ զանազան ուրիշ պիտանի գիտելիքներ.

ԳԻՆԸ 6 ՖՐԱՆՔ

Փնտռել բոլոր Մասնաճիւղերու մօտ, ինչպէս եւ Շրջանային Վարչութենէն, 6 Rue d'Alsace, Asnières (Seine)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

1939 «ԴԻՒՑԱԶՆԵՐՈՒ ՕՐԱՑՈՅՑ»

Ժ. ՏԱՐԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԱՆԵԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ, ՄԱՐՍԷՅԼ

Դիմել՝ ընդհանուր գործակալ՝ Կայծակ Ճարայեանի,

Monsieur Gaïzak Djarayan, 5, Rue de l'Eclipse, Marseille, France:

Գինն է՝ Մարսէյլ 5 ֆրանք Ֆրանսա, Սուրիա եւ գաղութներ 5.50 Ֆր., արտասահման՝ 6 ֆրանք:

Le Gérant : H. STEPHAN

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Redaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԻՐԻԿՈՒԱՆ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ [illegible]	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Եւրոպա եւ Արեւելք	260 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	2[illegible]5 ֆրանք	1[illegible]0 ֆրանք	

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ MERCREDI 26 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3870 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

[illegible]

ԵՐԲ ՇՐՋԱՆԸ ԿԸ ՀԱՍՆԻ...

Ամէն ժողովուրդ զօրանոց կ'առաջնորդէ իր արու զաւակները, երբ անոնք դարձած կ'ըլլան 18 - 20 - 21 – 22 տարեկան, համաձայն երկրին պայմաններուն :

Կան ժողովուրդներ ալ որ սեփական պետութիւն չունին, բայց նոյնքան զինուոր կու տան օտարներու բանակներուն :

Այս պարտականութիւնը չի վերջանար միայն զօրծօն ծառայութեամբ : Կան պահեստիները, քաղաքապահները, երկրապահները : Սովորական ժամանակներու մէջ, զինուորութեան շրջանը կը տեւէ համագումար 10 – 12 տարի, տեղ - տեղ ալ աւելի :

Այս ծանօթութիւնները քիչ մը նախապատերազմեան են :

Այսօր բոլորովին փոխուած է զինուորագրութեան եղանակը շատ մը երկիրներու մէջ : Հաստատուած է «զինուորեալ ազգ»ի գրութիւն մը, որ կ'ընդգրկէ 18էն մինչեւ 55 տարեկանը (Իտալիա) : Մարտական կրթութիւնը կը տրուի մինչեւ անգամ տարրական դպրոցներու մէջ, սկսելով 6–8 տարեկանէն, եւ տրամադրելով փայտէ հրացաններ :

Երկու տեսակ գիկտատուրաները, պոլշեւիկեանն ու ֆաշական, իրարու հետ մրցումի ելած են այս ճակատին վրայ, եւ դժուար է ըսել թէ ո՛ր կրցաւ հասնիլ կամ պիտի հասնի մրցանիշը :

Ընդհանուր վերիվայրումէն ազդուեցան ուրիշ երկիրներ ալ, մեծ թէ փոքր, առանց կարգուսարքի խտրութեան :

Այն երկիրն անգամ, ուր ազատութեան գաղափարը աւանդութիւն մը դարձած է, օրուան վարիչները հարկադրուեցան հաստատել զինուորեալ ազգի օրէնք :

Ուրեմն, բոլոր ժողովուրդներու երիտասարդ, կենսունակ, պիտանի տարրերը պարտաւորիչ ծառայութեան շրջան մը կը բոլորեն, յանուն հայրենիքի պաշտպանութեան :

Երբ շրջանը հասնի եւ զօրակոչը հնչէ, օրուան իշխանութիւնը չի հարցներ.— Հաւատքով ի՞նչ ես, ո՞ր հոսանքին կամ գաղափարին կը պատկանիս : Համազգեստ մը կ'անցընէ կռնակդ եւ կը յանձնէ տասնապետի մը : Մնացեալը մեքենաբար կը սորվիս, համաձայն մասնաւոր կամ ֆիզիքական ընդունակութեանդ :

Մենք ալ ժողովուրդ մըն ենք, բազմաթիւ մասերու բաժանուած : Գլխաւոր մասը ամփոփուած է սահմանափակ հայրենիքի մը մէջ, մնացեալը կը յածի աշխարհի բոլոր ափերուն վրայ :

Այնտեղ, հայրենիքին մէջ, երիտասարդները կը կատարեն իրենց զինուորութիւնը, ինչպէս ամբողջ Խ. Միութեան մէջ : Ասկէ զատ, Հայկական Արտասահմանի մէջ, զանազան երկիրներ զեն նոր սկսան զինուոր առնել հայրենազուրկները. ամէնէն վերջը՝ այս երկիրը : Եւ ընդհանրապէս կ'առնեն բուն զինուորցուները,— 20 - 22 տարեկան : Մեծամասնութիւնը ազատ է բոլոր երկիրներուն մէջ, իր անձնական գործերով զբաղելու համար, ինչպէս ամէն քաղաքացի :

Ինչո՞ւ գրի առինք այս տարրական գիտելիքները :

Պարզապէս նոր հարց մը ուղղելու համար տարագիր երիտասարդութեան այն մասին որ ոչ կուսակցութեան մը կ'անդամակցի, ոչ այս կամ այն միութեան, ոչ ալ կը խանդավառուի հանրային ծառայութեան որ եւ է երեւոյթէ :

Եթէ այս երիտասարդութիւնը — եւ պատկառելի զանգուած մը կը կազմէ այս դասը – տարիքը անցուցած չըլլար, զինուորութեան պիտի կանչուէր առ նուազն երկու տարի, իր հայրենիքին մէջ կամ այլուր :

Անշուշտ բոլորն ալ ընդունակ չեն զինուորութեան, բայց օրէնքը այդ պարագան ալ նախատեսած ըլլալով, իւրաքանչիւրին կը սահմանէ յարմար գործը :

Եւ ահաւասիկ հարցումը.— պետական պաշտպանութեան խնդիր չունինք, բայց ունինք ինքնապաշտպանութեան հոգ մը, մանաւանդ հեռու ըլլալով մեր հայրենիքէն :

Ամէն ուր որ ինկած ենք, միջավայրը, պարագաները, օրէնքները, քաղաքական եւ ընկերային ճնշումները կը սպառնան կաղմալուծել, փոշիացնել մեզ : Ստիպուած ենք հարիւր ճիգ թափել, 20 – 25, նոյնիսկ աւելի պակաս արդիւնք ստանալու համար : Ոչ միայն մեր ճակատագրին բարելաւումը, այլ մեր գոյութիւնն իսկ ամէն մէկէս կը պահանջէ ինքնաբերաբար, գիտակցօրէն ստանձնել որ եւ է ծառայութիւն :

Այդ ծառայութիւնը պիտի կատարե՞նք, եթէ արտաքին ուժ մը պարտադրէր մեզի :

Պատասխանը երկու տեսակ չի կրնար ըլլալ :

Հիմա դուք տրամաբանեցէք.— երբ օտարէն բռնադատուելով կը կատարես ծառայութիւն մը որ շատ հեռաւոր կամ անուղղակի կապեր միայն ունի քու ճակատագրիդ հետ, ինչո՞ւ կը մերժես միւսը,— այն որ կը բխի սա ցիրուցան բազմութեանց կացութենէն :

Դէպի զօրանոց քալած ատեն, կը զգաս թէ մորակ մը կախուած է գլխուդ վերեւ, տեսանելի կամ անտեսանելի :

Իսկ երբ ազատ ես, եւ «հայկական իրականութեան» ամբողջ դրկրդութիւնը կը տեսնես աչօք բացօք, ինչո՞ւ պարտաճանաչութեան եւ պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն ալ մորակի մը դերը պիտի չկրնայ կատարել քեզի համար, խարազանելով քու երիտասարդական յաւակնութիւններդ :

Հաւատքդ չեն հարցներ, զօրանոց գացած ատեն : Այս պարտականութեան առթիւ ալ, հաւատա ինչ բանի որ կ'ուզես : Բայց, բարեհաճէ յօժանքին խառնուիլ եւ գործել : Ծառայել :

Առանց այս տարրական պարտաճանաչութեան, ամէն բանէ առաջ դատապարտուած կ'ըլլաս երիտասարդի կոչումիդ, ուր որ ալ ըլլաս :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆԵՐՔԻՆ ՀՈԳԵՐԸ

— oo —

Օդային պատրաստութիւնը եւ ուրիշ խնդիրներ

Այսօր, չորեքշաբթի, կը բացուի արմատական կուսակցութեան համագումարը՝ Մարսէյլի մէջ : Ժողովին պիտի մասնակցի նաեւ վարչապետը, իբրեւ նախագահ կուսակցութեան : Այս առթիւ պիտի պարզուի ոչ միայն դահլիճին նոր ծրագիրը, այլեւ վերակազմութեան եղանակը :

Ինչպէս բացատրած ենք, նոր ծրագրին գլխաւոր կէտերէն մէկը պիտի ըլլայ հաւասարակշռել ելեւմուտքը եւ զարկ տալ օդանաւային արտադրութեան : Օդանաւային հաստատութեանց բանուորներն ու մասնագէտները արդէն ընդունած են չարաթական 45 ժամուան կանոնը :

Իրազեկներ կը պնդեն թէ Պ. Տալատիէ սպառազինութեանց նախարարութիւն մը պիտի հաստատէ, զայն յանձնելով Պ. Ռաուլ Տօթրիի, երկաթուղիներու նախորդ վերատեսուչը որ իսկ եւ իսկ մասնագէտ մըն է եւ անկուսակցական : Ուրիշ լուրի մը համաձայն, Պ. Տալատիէ կը խորհի ազգ. պաշտպանութեան նախարարութիւնը յանձնել զօրավարի մը, ինչ որ յանդգնութիւն մը կը համարուի, որովհետեւ այս երկրին մէջ յարմար չեն դատեր զինուորականի մը յանձնել բանակը : Եթէ այս փոփոխութիւնը կատարուի, այն ատեն Պ. Տալատիէ լայն ժամանակ պիտի ունենայ ամբողջովին քաղաքական գործերու նուիրուելու եւ զօրաւոր կառավարութիւն մը կազմելու մինչեւ 1940 :

*** Նախկին նախարար Պ. Քայյօ, անդամ ծերակոյտի, ճառ մը խօսելով յորդորեց վերջ տալ դասակարգային պայքարներուն, փրկելու համար երկիրը : «Հասած է ժամը որ Ֆրանսա ոտքի կանգնի միացեալ ճակատով, բոլոր դասակարգերու գործակցութեամբ, — բանուոր դասակարգը՝ առաջնորդուած Ֆրանսացիներէ, ոչ թէ իր հրամանները ստանալով արտասահմանէն. գիւղացիները՝ միշտ պատրաստ զոհողութեան, միջին դասը՝ որ ողնայարն է ժողովրդապետութեան, եւ գործատէրերը : Կառավարութեան կը մնայ բռնել ճամբան :

Վարչապետին նոր տեսակցութիւնները

— oo

Պ. Տալատիէ աղջի օր մէկուկէս ժամ տեսակցեցաւ Թունդ աջակողմեան կուսակցութեան վարիչին՝ Պ. Լուի Մառէնի հետ, որուն խմբակցութիւնը ինը աթոռ կորսնցուցած էր արմատականներէն, կիրակի օր, ծերակուտական ընտրութեանց առթիւ : Նոյն օրը տեսնուած էր նաեւ կեդրոնի խմբակցութեան վարիչին՝ Պ. Փօլ Ռէյնոյի հետ (դատական նախարար), պարզելով իր տնտեսական եւ ելմտական ծրագրին գլխաւոր գիծերը, ինչպէս եւ միահեծան պետութեանց հետ մերձեցում հաստատելու տրամադրութիւնը : Անցեալ շաբթու ալ վարչապետ խորհրդակցած էր Պ. Լէոն Պլումի եւ ուրիշներու հետ :

Վարչապետ Մարսէյլ կ'երթայ այս գիշեր, արմատական համագումարին բացման առթիւ : Ինք եւ արտաքին նախարարը՝ Պ. Ժօրժ Պօնէ, որ նոյնպէս արմատական է, պիտի պաշտպանեն Միւնիխի համաձայնութիւնը, ինչպէս եւ Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Թերեւս ազգայնական Սպանիոյ հետ մերձեցում հաստատելու տեսակէտը :

Արմատական համագումարին ընթացքէն կախում ունի նաեւ ժողովրդական ճակատին բախտը : Շատ մը դաւառական մասնաճիւղեր հակառակ են համայնավարներուն գործակցութեան :

Հունգարիա նոր պայմաններ կ'առաջարկէ Չեխոսլովաքիոյ

— oo —

Հունգարական կառավարութիւնը հետեւեալ պայմանները առաջարկեց Չեխոսլովաքիոյ, իբրեւ պատասխան անոր վերջին ծանուցագրին .—

1. Հունգարական զօրքը կը գրաւէ անվիճելի հողամասերը, որոշ պայմանաժամի մը մէջ :

2. Հանրաքուէ կը կատարուի վիճելի շրջաններուն մէջ, բացի Պրաթիսլավայէն որու մասին առանձին բանակցութիւններ պիտի կատարուին : Հանրաքուէն պէտք է վերջանայ 1938 Նոյեմբեր 30-ին : Չեխական զօրքը պէտք է այդ շրջաններէն քաշուի Նոյեմբեր 1էն առաջ, միջազգային զօրամասի մը յանձնելով զայն :

3. Հունգարիա նոր Չեխոսլովաքիոյ սահմանները կրնայ երաշխաւորել միայն այն ատեն երբ անոր բաղկացուցիչ ազգերը, մանաւանդ Ռութէնները իրենց ճակատագիրը որոշեն ժողովրդական քուէարկութեամբ :

4. Եթէ Չեխոսլովաքիա չընդունի այս պայմանները, Հունգարիա կ'առաջարկէ իրաւարարութիւն կատարել բոլոր վիճելի շրջաններուն մէջ, Իտալիոյ եւ Գերմանիոյ միջոցաւ՝ արեւմտեան մասին համար, եւ Գերմանիոյ եւ Լեհաստանի միջոցաւ՝ արեւելեան մասին համար :

— oo

700 ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐ մնացած ըլլալով անտէր հողի մը վրայ, Գերմանիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմաններուն միջեւ, անօթութենէն մեռնելու դատապարտուած են : Մէկը թենդեցած է տառապանքէն : Երկու երկիրներն ալ չեն ուզեր ներս առնել զանոնք :

ՀԱԿԱԲՈԼՇԵՒԻԿԵԱՆ պայքարը կը սաստկանայ Զուիցերիոյ մէջ : Այժմ ալ սկսած են շարժանկարներ ներկայացնել, պարզելով պոլշեւիկեան յեղափոխութեան չարիքները զանազան երկիրներու մէջ :

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱՒՈՐ ԱՆՑՔԵՐ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԵՐԿՐԻՆ ՄԷՋ

Խորհրդաւոր անցքեր տեղի կ'ունենան խորհրդային երկրին մէջ :

«Զտում»ը կը շարունակուի նախկին թափով : Մարդիկ կը ճչուին աքսորավայրերը՝ տաժանքի, տմայլի ճամբով մահանալու, կը թխմուին բանտերու մէջ՝ այլեւս դուրս չգալու, կը գնդակահարուին առանց դատի դատաստանի :

Եւ երկրին բովանդակ մտաւոր դեկավարութիւնը կը բնաջնջուի յառաջդիմական, կանխամտածուած ծրագրով մը :

Դժգոհութեան փոքր արտայայտութիւն մը, աննշան ծամածռում մը, շինծու կասկած մը բաւական են, որ Լուբեանկայի բռնակալ ... կը ... ջոկուի ... կամ գնդակի բաժին ...

— Մի՛ մտածեր, կը հրամայէ «Արեւ - Առաջնորդը» :— Մի՛ խօսիր : Ես է որ պիտի խօսիմ, խօսքդ պէտք է ըլլայ իմ փառաբանութիւնը միայն :

Եւ աշխարհի մէկ վեցերորդը, կարմիր մանուկներէն մինչեւ մէկ ոտքը գերեզման հասած ծերուկը, ամէնքը, ամէնքը կը փառաբանեն մե՜ծ Ստալինը խլացուցիչ, կեղծաւոր, ստրկացած ու սպառուած օրհներգով մը, որ զարշելի է նոյնիսկ իր ողբերգականութեան մէջ :

Ահա՛ ամիսներէ ի վեր կը լսուի, որ Ծայր - Արեւելքի կարմիր բանակներու միահեծան տէրը՝ Պլուխէր շնորհազրկուած է կամ բանտարկուած, կամ գնդակահարուած : Ահա՛ նոր խորհրդակցութիւն մը բեմադրելու պատրաստութիւնները կը տեսնեն Մոսկուայի մէջ՝ իբր թէ դատելու անոնք, որ փրանքէ-խորհրդային դաշինքին ջատագովներն են : Եւ որովհետեւ «Ֆրանսա դաւաճանած է Միւնիխի մէջ» կամ որովհետեւ թերեւս Ստալին կ'որոշէ ճակատ փոխել եւ հիթլէրական Գերմանիոյ մերձենալու փորձ մը կատարել, ահա՛ բեմը կը յարդարեն նոր սպանդի համար. Նոյնիսկ զրոյցներ կան թէ հազարաւորներու արիւնը խմող անկուշտ անյագուրդ Եժովը, իր կարգին, շնորհազրկուած կամ բանտարկուած է եւ կամ թոյն առած է անձնասպան ըլլալու համար :

Եւ նոր սպանդին զոհերը նշդուած են արդէն : Շուտով պիտի լսենք, որ Զինովիէվ - Թրոցքիստներու դառն ճակատագրին ենթարկուած են հանրային կրթութեան նախկին գործավար Պուպնով, գործավարներու խորհուրդի նախկին փոխ - նախագահ Վլասիչեն, 1937ի Փարիզի ցուցահանդէսի խորհրդային տաղաւարի վարիչ Իվանեանց : Մարաջախտ Պլուխէրի բախտակից են արտաքին գործերու դիւանապետ Բոդկով, Ծայր-Արեւելքի գործերու վարիչ Վայնշէրկ, Լէնինկրատի շրջանի ընդհանուր դատախազ Չեկիստ Փոզէրն, ներքին գործերու օգնականներէն Եուրովսկի, կրթական գործավար Տուրզին եւ ուրիշներ : Խնայուած չեն մինչեւ անգամ նշանաւոր Օթօ Շմիտին, որ կազմակերպեց հռչակաւոր ուղեւորութիւնը դէպի հիւսիսային բեւեռ :

Խորհրդաւոր ու մութ դէպքերու դատական երկրին մէջ, որ Ռուսաստան կը կոչուի, ողբային անցքեր տեղի կ'ունենան : Մահացողներու, տառապողներու, բանտերու նկուղներու մէջ կեղեքուողներու աղաղակներուն ամէնէն հեռաւոր, նուազ մէկ արձագանգն է որ կը հասնի մեր ականջին : Գնդակներու որոտին մէկ նուաղուն շշուկն է միայն, որ կը լսուի արտաքին աշխարհին մէջ :

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ մե՛ր հայրենիքին մէջ, որ այս խորհրդային երկրի խորհրդաւոր «դրախտ»ին մէկ մասնիկն է :

Երնե՜ն պատասխանել անոնք, որ այս «խորհրդաւոր» դրախտին փառքը կը յանկերգեն ամէն օր...

Ի՞նչ կը բանին Հայաստանի մէջ...

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԿԸ ՀԱՍՏԱՏՈՒԻ ՄԱՐԱՋԱԽՏ ՊԼՈՒԽԷՐԻ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԸ

— oo —

Մոսկուայէն Վարշաւայի թերթերուն հաղորդուած հեռագիր մը, որ խորհրդային գրաքննութեան ենթարկուած էր, կը հաստատէ թէ մարաջախտ Պլուխէր բանտարկուած է եւ ընդհ. դատախազ Վիշինսկի այժմ զբաղած է դատավարութեան պատրաստումով : Նոյն աղբիւրին համաձայն, ձերբակալուած են նաեւ երեք բարձրաստիճան պաշտօնատարներ.— Բարկով, ներքին գործավարութեան արարողապետը, Վայնպէրկ, ներքին գործավարութեան արեւմտեան Եւրոպայի պաշտօնատուն վարիչը եւ Փոզէրն, պետական փաստաբան եւ ազգական Պլուխէրի :

Մարաջախտ Պլուխէր, բուն անունով Կալէն, որուն անհետացման մասին զրոյցներ կը շրջէին չեխական տագնապին սկիզբէն ի վեր, նշանաւոր հանդիսացաւ 1924ին, երբ Չինաստան ղրկուած էր, վերակազմելու համար բանակը : Այնտեղ մնաց երեք տարի եւ հերոսացաւ իր ներկայ անունով : Յետոյ աւելի փայլեցաւ զինուորական ասպարէզին մէջ, զօրացնելով Ծայր. Արեւելքի խորհրդային բանակը եւ ամրութիւնները : Իր արեւը խաւարեցաւ երեք ամիս առաջ, Ճափոնի հետ ծագած սահմանավէճին առթիւ, երբ դէպքերը կը հաստատէին թէ խորհրդային բանակը պիտի չկրնայ եւ մղել Ճափոնցիները : Այնուհետեւ բարձր պաշտօնատարներ ղրկուեցան Ծայր. Արեւելք, քննութիւններ կատարելու համար :

*** Զրոյցի մը համաձայն, Չեկային ամենազօր վարիչը՝ Եժով եւս բանտարկուած է. բայց վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին այս մասին : Նոյն աղբիւրին համաձայն, իր հաւանական յաջորդներն են Մալենքով, Ստալինի դիւանապետը, Միկոյեան, Եժովի երդուեալ թշնամին, Բերիա, Կովկասի երբեմնի փոխարքան, եւ կամ Եուկովսքի :

Ամէն պարագայի մէջ, ստոյգ է որ մաքրագործումները կը շարունակուին եւ նոր դատավարութիւններ պիտի սարքուին մօտերս :

Կռիւներ Երուսաղէմի մէջ

— oo —

Կիրակի օր զինուորական իշխանութիւնը չորս ժամուան համար վերցուց Երուսաղէմի հին քաղաքամասին պաշարումը, եւ բնակիչները նոր քաղաքը թափեցան Դամասկոսի եւ Եաֆայի դուռներէն : Այս առթիւ սրտառուչ տեսարաններ պարզուեցան, երբ իրարու հանդիպեցան ազգականներ որոնք չէին տեսնուած մէկ շաբաթէ ի վեր : Կառավարութիւնը 10000 հաց բաժնեց Կ. Խաչի միջոցաւ : Քրիստոնեայ - իսլամ արաբական կոմիտէն ալ ուտելիք

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. Էջ)

ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ԵՒՍ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

Խօսելով Խլղաթի օրէնքի քայքայիչ հանգամանքի մասին, անկէ առաջ դիտել կուտայի թէ «այդ օրէնքը այնքան ալ գէշ չէ իբրեւ օրէնք», քանի որ ի մէջ այլոց կը տրամադրէ թէ ոչ-իսլամ համայնական մատակարարները պէտք է ընտրուին «համաձայն համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց»:

Կ'աւելցնէ, սակայն, թէ այդ օրէնքին գործադրութեան ձեւը ճշգող հրահանգը (թալիմաթնամէ) բոլորովին տարբեր բան կ'ըսէ, տրամադրելով որ իւրաքանչիւր թաղի կամ եկեղեցիի մատակարարութիւնը յանձնուի մէկ հոգիի

Հակասութիւնը շատ մեծ էր: Օրէնքը կը ճանչնար համայնքին կազմակերպութեան սկզբունքը, իսկ կանոնագիրը կամ հրահանգը ընդհակառակը, կը ջնջէ այդ սկզբունքը, համայնքը փոխարինելով անհատներով, այսինքն՝ քայքայելով թաղային մարմինները:

Իրաւական տեսակէտով, կասկած չկայ թէ օրէնքը աւելի գերակշիռ է, քանի որ հիմն է, իսկ կանոնագիրը պարզապէս անոր գործադրութեան ձեւը կ'որոշէ:

Այս տեսակէտով առաջնորդուած, Ցոյները դիմեցին Պետական Խորհուրդին եւ բողոքեցին անիրաւ մատակարարի դրութեան դէմ, իբրեւ օրէնքին հակառակ:

Դիմումը կատարուեցաւ երկու տարի առաջ ու բնականօրէն լրջօրէն նկատի առնուեցաւ: «Բնականաբար» կ'ըսեմ, որովհետեւ հարկ է չմոռնալ թէ օրէնքի նախանձախնդրութիւնը ծայրայեղ չափի մը հասած է Նոր Թուրքիոյ մէջ: Օրէնք, օրէնք,— ահա օրուան նշանաբանը: Օրէնքով կ'ընեն ամէն բան, սկսեալ կալուածներու գրաւումէն մինչեւ թերթի մը փակումը

Օրինակ՝ Սանասարեան խանը գրաւելու համար մասնաւոր օրէնք մը մշակեցին:

Բանկալթիի ահագին գերեզմանատունը ձեռք անցնելու համար ալ՝ դարձեալ օրէնք մը:

Եւ որովհետեւ ամէն օր հարկ կը զգանան ոճիր մը գործել, ամէն օր ալ նոր օրէնք մը կը շինուի: Այսպէս է որ քէմալական օրէնքներուն թիւը արդէն իսկ մօտեցած է— 3520... Եւ այս՝ միայն 15 տարուան ընթացքին:

X

Պետական Խորհուրդը, որ պէտք է ըսել թէ շատ բծախնդիր է, չէր կրնար իրաւունք չտալ Ցոյներուն, քանի որ հակասութիւնը մերկապարանոց էր: Բայց այս համոզումը որոշումի փոխել՝ պիտի նշանակէր դէմ երթալ կառավարութեան քաղաքականութեան, որ է ջնջել ոչ-իսլամներու համայնական դրութիւնը:

Միւս կողմէ, շատ վրան բաց բան պիտի ըլլար իբրեւ ապօրինի մերժել տարակուսութիւն մը, որ աւելի քան օրինական էր:

Ազատուելու համար այս նեղ դրութենէն, Պետական Խորհուրդը մէկ կողմէ կը ձգձգէ Ցոյներու դիմումին նկատառումը, միւս կողմէ անպաշտօն կերպով կը դիմէ կառավարութեան եւ կը թելադրէ փոխել հակասութիւնը:

Կառավարութիւնը չէր որ նկատի պիտի չառնէր թելադրանքը: Ընդհակառակը, չէ՞, մարդիկը չա՛տ, շատ նախանձախնդիր են օրինականութեան: Մեծ դուռ մը փակելու համար իսկ օրէնք կը պահեն...

Եւ ահա թիւ 35-3 օրէնքը, որով կը «բարեփոխուին» Խլղաթի թիւ 2762 օրէնքին առաջին յօդուած Գ. հատուածը, 18րդ յօդուածին Բ. հատուածը, որոնք կը տրամադրեն թէ մատակարար մարմինները պէտք է ընտրուին «ըստ համայնքներու ընկալեալ սովորութեանց»:

Աւելորդ է ըսել թէ Ցոյներու եւ Հայերու համայնքներուն իրաւունքը անտեսելու համար պէտք է փոխէին հրահանգը, որ երկրորդական է, եւ ոչ թէ օրէնքը, որ հիմնական է: Մինչեւ հիմա խանգարելը, օրէնքը յարմարցնելով հրահանգին: Ուրիշ կերպով ալ չէր կրնար ըլլալ, քանի որ նպատակն էր քար քարի վրայ չթողուլ, իսկ հրահանգն է որ կը կատարէ այս քանդումը...

Ահա ամբողջ երկու տարի քաշքշելէ յետոյ գործը, Պետական Խորհուրդը այլեւս կրնայ ճակատաբաց պատասխանել Ցոյներուն, յայտնելով թէ անէլ հակասութիւն չկայ եւ թէ հետեւաբար կը մերժուի իրենց դիմումը իբրեւ ապօրինի...

X

Տեսնեմ թէ Ցոյներուն դիմումը աւելի շատ պղատոնական բնոյթ ունէր, քանի որ առանց հակասութեան բարձումին ալ, Խլղաթի օրէնքը կը գործադրուէր անշեղ: Այսպէս է որ վերջացուցին բոլոր քննութիւնները— ոստիկանական եւ օրէնսգիտական— եւ չուտով պիտի յայտարարուին անհատները, որ առանձինն պիտի մատակարարեն ազգային հաստատութիւնները, ինչպէս վերջերս կը ծանուցանէր Թուրք մամուլը: Ուրեմն՝ օրերու կամ շաբաթներու խնդիր է նոր դրութեան կիրարկումը:

Ազգային վարչութիւնը, որ մեծ մասով կազմալուծուած է եւ հազիւ ոտքի վրայ կը կենայ, իրար անցած է փրկութեան միջոց մը գտնելու համար: Ի՞նչպէս ընել որ կառավարութեան կողմէ նշանակուած անհատ մատակարարները անուանական ըլլան, իսկ բուն մատակարարութիւնը յանձնին հայ մարմնի մը ձեռքը, — որովհետեւ, ինչպէս բացատրած էի մանրամասնօրէն, զրեթէ բոլոր հաստատութիւնները պիտի փակուին, եթէ մնան այդ արիկաններու ձեռքը: Ժողովուրդը տասնոց չպիտի տայ, մնացեալ հասոյթն ալ անոնք պիտի յափշտակեն եւ փակումը ինքնին պիտի հետեւի:

Ձեւ մը գտնելու համար, վարչութիւնը կազմած է իրաւագէտներէ բաղկացեալ յանձնախումբ մը: Թէեւ դեռ վերջնական բան մը չկայ, բայց միակ հնարաւոր լուծումը սա կը նկատուի.— իւրաքանչիւր հաստատութեան համար կազմել օժանդակ մարմին մը եւ արձանագրել տալ կառավարութեան համաձայն ընկերակցութեանց նոր օրէնքին: Այս մարմինը կ'ապահովէ ժողովուրդին նուէրները եւ կը յանձնէ անհատ մատակարարին, միանգամայն կոչ ընելով անոր «ազգասիրական զգացումներուն», որ պէտք չհակադրէ իր օրինական իրաւասութիւնը, գոհանայ միայն անուանակոչով, մէկ խօսքով՝ չխանգարէ եկածը...

Ձո՞ւր յոյս սակայն:

Նախ՝ Ընկերակցութեանց օրէնքը, որուն մասին պիտի գրեմ առանձնապէս, թոյլատու չէն նման մարմիններու կազմութեան, քանի որ կ'արգիլէ համայնական սկզբունքի վրայ կազմուած ընկերակցութիւնները:

Երկրորդ— ինչ որ ամէնէն կարեւորն է— մատակարար նշանակուելիք անձերը վկայեալ լրտեսներ են եւ հետեւաբար միամտութիւն է սպասել որ «ազգասիրական զգացում» երեւան բերեն: Մարդ ի՞նչպէս կրնայ երեւան բերել չունեցած բան մը...:

Յետոյ կը տարբերէր, եթէ պարկեշտ մարդիկ ըլլային անոնք: Այս պարագային շատ դիւրին էր անպաշտօն համաձայնութեան գալ: Օրէնքի աչքին՝ իրենք կ'ըլլային վարիչը, ժողովուրդի աչքին՝ օժանդակ մարմինները:

Մինչդեռ, նախատեսնելով այս պարագան, ոստիկանութիւնը մատակարար ընտրած է իր ամէնէն վստահելի գործակալները, որոնք բնականաբար ամէն միջոցով պիտի արգիլեն օժանդակ մարմիններու գործակցութիւնը, օր առաջ կատարեալ դարձնելու համար քայքայումը:

Ցոռնեաս ենթադրութիւ՞ն: Բայց ան իրականութիւն է, դառնօրէն մերկ ու շօշափելի

Ցավհաննէս Շահին Գայա (Թէչիչ-եան) կոչուած աւազակը, որ ամբողջ երկու տարի կողոպտեց Ղալաթիոյ մեծ եկեղեցին, պաշտօնանկ եղաւ բուն իսկ կառավարութեան որոշումով եւ դատի յանձնուեցաւ իբրեւ գեղծարար: Զեղծումը քննող եւ հաստատող ալ կառավարական օրկան մըն է՝ Խլղաթի տնօրինութիւնը:

Եւ սակայն, հակառակ անոր որ թաղականութիւնը բուռ օրէնի իրաւունք ունի փոխելու իր վարժարանին «հիմնադիրը», անկարելի եղաւ Շահին Գայան հեռացնել հեդր. Վարժարանէն, որ Պոլսոյ միակ ազգային երկրորդական դպրոցն է: Հակառակ Խլղաթի հրահանգին, կրթական տնօրէնութիւնը պնդեց եւ այդ փորձանքը փաթթուած պահեց Կեդրոնականին վզին:

Ի՞նչ կ'ընէ այս մարդը պաշտօնի մը մէջ, որ բացարձակապէս անուանական է, ոչ դրամի հետ գործ ունի, ոչ ալ կրթութեան: Արդարեւ, կալուածին մատակարարութիւնը կը կատարուի թաղականութեան կողմէ, դպրոցն ալ կը կառավարուի պատասխանատու տնօրէնէ մը:

«Հիմնադիր» բառանը, որ ամսական ալ չունի, միայն օրինական կապ մըն է, եւ կը ստորագրէ կրթական տնօրէնութեան ուղղուած նամակները եւ կ'ընդունի եկած պաշտօնեաները: Պարզ մեքենայ մը ուրեմն:

Հակառակ ասոր, Շահին Գայա առ-սպարէզ կը կարդայ թաղականութեան եւ անդադար ծուռնալ կուտայ կառավարութեան թէ այդ «ապօրինի» մարմինը դիտմամբ դրամ չի տար դպրոցին, որպէսզի ինքը հիմնադիրը բաւիպուի կրկին գործերուն խառնել զայն:

Եւ ահա կուսակալութեան մէկ պաշտօնեան կ'ազդարարէ թէ բաղակայ-նուբիւնը դատարանի պիտի յանձնուի, եթէ շարունակէ դրամական դժուարութիւններ յարուցանել:

Միւս կողմէ, կը հրամայէ դպրոցին յատկացուած գումարը ԴՐԱՄԱՏԵԱՆ ՄԸ ՑԱՆՑՆԵԼ ՀԻՄՆԱԴՐԻՆ ԱՆՈՒՆՈՎ:

Կը տեսնէ՞ք ողբերգութիւնը: Կուսակալութիւնը չի թոյլատրեր, որ թաղականութեան գործակատարը նոյն իսկ դրամ տալու համար դպրոց երթայ կամ հոն կանչէ հիմնադիրը կամ տնօրէնը:

Ո՛չ, ո՛չ, դրամն իսկ ուղղակի տալու չէ, այլ յանձնելու է դրամատան մը, այսինքն՝ Ոսր ծալսերու եղ-յարկուելու է, որպէսզի «հիմնադիրը» երթայ եւ առնէ, առանց թաղականութեան երեսը տեսնելու..

Եւ աւելորդ ըսել տալու է պարզ հիմնադիր մը, մէկը որ իրականին մէջ ոեւէ գործօն դեր չունի: Կրնաք երեւակայել թէ ինչե՞ր պիտի ընեն անհատ մատակարարները, որոնք հաստատութեանց «ամենայն ինչը» պիտի ըլլան, եւ միաժամանակ Շահին Գայայի խմորէն են:

Այնպէս որ վարչութեան փորձը ի զուր է: Քայքայումը անխուսափելի է.... :

Դ.Է.Տ

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԱՐԻԱԿԱՆ...

«Լը Փըթիթ Ժիրոնտին մէջ (17 Հոկտ.) Ժէրոմ եւ Ժան Թարօ եղբայրներու ստորագրութեան տակ կը կարդանք յօդուած մը, որ ծիծաղելի դարձուցած է Թուրքերու այն պնդումը թէ իրենք արիական են եւ կը սերին Հիթիթներէն:

— Ի՞նչու կը զարմանաք, Ալեքսանտրէթն ալ օրբան էր Հիթիթեան Թուրքերուն: Հիմա կը պահանջեն որ իրենց տրուի Ալեքսանտրէթի Սանճաքը, ի՞նչ կայ անբնական այստեղ, մարդիկը իրենց նախահայրերուն հայրենիքն է որ հօտ կը պահանջեն:

Բայց երբ կը վերադառնանք իրողութեանց, կը տեսնենք որ Սանճաքին մէջ կ'ապրին Թուրքերը իբրեւ փոքրամասնութիւն մը, հազիւ 38 առ հարիւր համեմատութեամբ: Մնացեալը կը բաղկանայ Արաբներէ, Ալեւիներէ, Հայերէ: Հակառակ իրենց փոքրամասնութեան, Ֆրանսական կառավարութիւնը համաձայնեցաւ որ 40էն վրայ 22 երեսփոխան ունենան Թուրքերը, իսկ մնացեալ բոլոր ժողովուրդները՝ 18 երեսփոխան, թէեւ ի՞նչ կարեւորութիւն ունի՝ եթէ նոյնիսկ շատ ըլլային ոչ-Թուրք երեսփոխանները: Այն օրէն ի վեր, երբ թոյլ տուինք որ Թրքական բանակը մտնէ Ալեքսանտրէթի սանճաքը, ո՞ր երեսփոխանը կրնար բանալ այլեւս իր բերանը:

Քսաներկու երեսփոխաններուն առաջին հոգն եղաւ նոր անունով մը մկրտել Ալեքսանտրէթի շրջանը,— Հաթայ: Եւ Ալեքսանտրէթն ալ կոչեցին Իսքէնտէրուն: Մեր նոր Հիթիթները, ափսո՜ս, չդոհացան լեզուաբանական յամայններով, այլ եւ սարսափ տարածեցին Ամանոսէն մինչեւ Ճէպել-Մուսա, Միջերկրականեան եզերքներէն մինչեւ Հալէպ: Եւ Հայերն ու Ալեւիները ուրիշ մտածում չունին, բայց եթէ օր առաջ փախչիլ այս անհիւրընկալ շրջանէն, որովհետեւ անխնայ պիտի ջարդուի ով որ Թուրք չէ:

Դիտել պէտք տրուի թէ Էնկլիզի հետ կնքած մեր համաձայնութեամբ՝ Սանճաքին մէջ հանրային ապահովութեան հսկելու համար ընդունուած էր հաւասար թիւով Թրքական եւ Ֆրանսական զինուոր պահել,— իւրաքանչիւր կողմէ 1500 սուին: Ճիշդ է, բայց գիտե՞նք որ մենք յարգեցինք համաձայնութիւնը, իսկ Թուրքերը չյարգեցին: Ոչ թէ 1500 զինուոր, այլ 6000 զինուոր մտցուցին Սանճաքէն ներս: Եւ չեմ գիտեր ինչո՛ւ, ինչ կատակերգութիւն խաղալու համար, տակաւին զինուոր կը պահենք Սանճաքին մէջ, բնակչութեան արհամարհանքին եւ անարգանքին ենթակայ:

Մեզի հասած տեղեկութեանց համաձայն, կողոպուտը, բռնաբարումները եւ առեւանգումները սովորական դէպքեր դարձած են Հաթային մէջ: Եւ զանգուածովի փախուստ կուտան ոչ-Թուրքերը: Հայերը հինէն գիտեն թէ ինչ կը սպասէ այնտեղ իրենց: Արաբները, թէեւ խոլամ, նոյնպէս գիտեն որ տարբեր վերաբերմունքի պիտի չարժանանան: Թէ ատաջինները եւ թէ երկրորդները զոհ պիտի երթան պաշտ-պողուքներուն:

Շաբաթներէ ի վեր, Թրքական «Ենի Կիւն» թերթին մէջ ուրիշ բան չենք կարդար, բայց եթէ անհատնում նշանակումներ կառավարական պաշտօնէութեան,— Արաբներն են որ իրենց տեղը կուտան Թուրքերուն: Ճիշդ է որ երկրին տէրն են երեսփոխանները եւ կառավարական պաշտօնեաները, բայց միայն ըստ երեւոյթին: Իրականին մէջ հրամանները կուգան Էնգիւրիէն: Ամէն քաղաքական ու վարչական որոշում կը տրուի՝ առանց վերջ կարծիքը Թուրք հիւպատոսին կամ Հալէ կուսակցութեան ակումբի նախագահին:

Բայց բոլոր Թուրքերն ալ գո՞հ են այս նոր վիճակէն: Ո՛չ, որովհետեւ հին հաւատացեալներ կան, փաթթոցաւորներ, որոնք կապուած կը մնան հին կրօնքին, որու կը սպառնան Աթաթիւրքի անպատուած գործակալները:

Ալեքսանտրէթի եւ Անտիոքի մէջ Էնկիւրիի Թուրքերուն համար սիրական զբօսանք մը դարձած է հալածել փաթթոցաւորները: Այդ յեղափոխական Թուրքերը, որոնք գլուխ մինչեւ երբեք, իրենք ալ, իրենց գլխուն վրայ կը կրէին այդ զարգարուն փաթթոցը, հիմա քաշքշել դրած՝ քաղաքակիրթ լաւ ելեր են իրենց եղբայրները: Ծերունի հաւատացեալները ստիպուած են գլխարկ կամ ռուսական գդակ մը դնել իրենց գլխուն, եթէ չեն ուզեր հալածանքի ենթարկուիլ: Միւֆթինե թն ու տէրվիշներն ալ ենթակայ են նոյն հալածանքին, մինչեւ իրենց մզկիթներուն ու ճգնարաններուն մէջ:

Եւ այս վիճակը տեւեց շաբաթներ: Ի վերջոյ, կառավարիչը, յուր առնելով այս ցաւալի դէպքերուն մասին, հրաման տուաւ վերջ դնել այդ խղճահարութեանց: Իրապէս ժամանակն էր այլեւս, որովհետեւ շատեր չէին համարձակեր փողոց ելլել:

Թուրքերու քաղաքական մտայնութեան մէջ կը նշմարուի փոփոխութիւն մը (թերեւս իրենց Հիթիթ նախահայրերէն ժառանգ մնացած): Հիմա շատ բծախնդրութիւն ցոյց կուտան իրաւունքի մասին: Մինչեւ այժմ, իրենց պատմութեան սկզբնական օրերէն ի վեր, սովոր էին հարստահարել ինչ ձեւով որ իրենց հաճելի թուէր: Ահա փոխուած է իրենց մեթոտը: Ցոյց տալու համար Եւրոպայի, թէ իրենք այլեւս դարձած են կատարելապէս քաղաքակրթուած ազգ մը, կ'աշխատին ամէն բռնութիւն ծածկել օրէնքի մը տրամադրութեամբ: Այսպէս, ընդհ. պատերազմին, Թրքական կառավարութիւնը, երբ հրամայեց զանգուածային տեղահանել Հայերը, խորհեցաւ կազմակերպուած կողոպուտը «կլկնել գողերու» փարթութեան մը համաձայնութեան տակ նոյն ձեւով կը շարժի հիմա, Ալեքսանտրէթի մէջ:

Թուրքերը շատ լաւ գիտեն, որ փոքրամասնութիւն մը կը կազմեն Սանճաքին մէջ: Հիմա որ հաստատուած են հոն, կաշխատին խարդախել մարդահամարը, մեծամասնութիւն ցոյց տալու համար Թրքական տարրը: Տեսնել պիտի տեսնենք որ Սանճաքին բնակչութիւնը կը բաղկանայ միայն Աթաթիւրքին հայրենակիցներէն: Այլ ազգութեանց պատկանողները պիտի անհետանան հրաշքով: Եւ ինչ որ ցաւալի է, թերեւս իրապէս ալ այդպէս ըլլայ վաղը: Որովհետեւ ոչ-Թուրք տարրը պիտի հեռանայ երկրէն, չարժանանալու համար Հայոց ճակատագրին: Եւ խորհիլ որ Ֆրանսա յանձնառութիւն ունէր պաշտպանելու զանոնք: Այդ նպատակով էր որ զանոնք իրեն յանձնած էին Սուրիոյ հոգատարութիւնը:

Գիտեմ որ քանի տարիէ ի վեր Սուրիացիները յուսահատութիւն պատճառեցին մեզի իրենց վարմունքով: Բայց եւ այնպէս ատիկա պատճառ մը չէ որ զանոնք յանձնենք նոյն մղձաւանջին,— արիակա՛ն Թուրքերու ոճրագործութեան:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՂԱԶՈՒԻՆԻ ՄԷՋ

«Ալիք»ի թղթակիցը կը գրէ Ղազուինէն (Իրան).— Աւելորդ է ըսել թէ խօսքը կը վերաբերի ... Միութենէն ժամանած գաղթականներու: —

Օրէց օր բազմանում է թիւը այստեղ ժամանած գաղթականների, որոնք դառնում են ոչ նախանձելի վիճակում Փէհլէվիից եւ Ռէշտից անընդհատ այստեղ են հասնում գաղթականների ընդհանուր խմբեր, որոնք անյարմար ճանապարհում են կառավարութեան որոշած վայրերը: Եթէ չլինէր Իրանի բարձր իշխանութեան արտաքոյ հոգածու վերաբերմունքը, ապա ... բեկ գաղթականները իրենց գլխին պիտի համարէին անտարակոյս

Այս առթիւ հարկը պահանջում գրել այն են որ իրականութիւն ... չէ թիւը այն դժբախտ կանանց, որ ... պատուելով իրենց ամուսինների ... միտներով լացով ու արտասուքով ... քերով սպասում են իրենց երեխաներ ... դալուն: Անչուշտ պակաս չէ թիւը ... ոյնղիսիների, որոնք ընդմիշտ ... ժարւն են կրկին իրենց ամուսինների ... տեսնելու մաքից՝ իրենց կամքից ... կախ: Ամիսներից ի վեր սելք բնակող Պ. Մատթէոս Պապեան, կիրթ եւ խիստ եռուն անձն, ընկած մտամոլ անկողնում՝ տառապում էր ... ամիսներ առաջ ցաւալի վիճակից վախճանեց հանդուցեալը, անակնկալ անպաշտպան թողնելով իր անօգնական կինը եւ իր փառաւոր աղջիկան.. ... քան տխուր է տեսնել ... 7ամեայ ծերունի մօրը ամէն կիրակի ... նամուն ծնրադիր իր անխախտ ... հառիկ սիրասուն զաւակի չիրմի վրայ, որի չոր հողը թրջում է իր ... ցամաքած աչքերի արտասուքով «Ախ, իմ աղիկ բալա, խանու բանալ ... իբր ժառանգութիւն քեզ ...

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ԹԻԼՊՕԹ ՄԸՆՏԻ — Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԷԼԵԱՆ

Քիւրտերը երբեք չկրցան հասկնալ որ մենք նոր խո՞ւմբ մըն էինք թէ նախկինը: Բնաւ չհասկցան թէ մեր նախկին գիւղը լքա՞ծ էինք թէ ոչ: Քանի հողի դաշտեր բնաւ չփնտռեցինք, որովհետեւ անոնցմէ երկվեցեակի մը չափ գետին զլացել վերջ մնացեալները արագընթաց են փախան, իրենց կեանքերը փրկելու համար: Բաւական ժամանակ վերջ հեռուէն լսեցինք անոնց ձայները որ իրենց բարեկամները կը փնտռէին:

Մեր աւարը կը բաղկանար երկու վիրաւոր գերիներէ եւ չորս լաւ ձիերէ, աւանել զէնքեր ու փամփուշտներ: Սպանուածները իրենց եղած տեղը թողուցինք, որպէս ազդարարութիւն միւս թալանող օրինակներուն եւ գիտեցինք մեր Հայերը, որոնք անո՞ց ... կը խուզարկէին եւ ոեւէ օգտակար առարկայ կը գրաւէին: Քրտական սեփականութիւն եղող գրեթէ ոչինչ գտան անոնք անոնց վրայէն, այլ հայկական իրեղէններ, ինչպէս նաեւ մանեակներ եւ ականջի օղեր:

Ֆրէտ երկու գերիները մէկ կողմ առնելով սկսաւ անոնց հետ պարսկերէն խօսիլ,— այս լեզուն իւրաքանչիւր քիւրտ կը հասկնայ եւ քիչ մը վարժութենէ վերջ կրնայ խօսիլ—բացատրեց անոնց որ կամ բացարձակ իրականութիւնը պէտք է պատմեն ամբողջութեամբ եւ կամ գիրենք Հայերուն ձեռքը կը յանձնէ: Ասոր վրայ անոնց լեզուները քակուեցան եւ սկսան իրականութենէ աւելի բաներ պատմել, աւելցնելով բաներ որոնք, ըստ իրենց, Ֆրէտին հաճելի պիտի թուէին:

— Կ'ըսեն թէ մեր վրայ յարձակող խումբը յիսուն անձէ կը բաղկանար: Կը թուի որ հոս հոն պահուըտած Հայեր կան որ ինքզինքնին զգալի կ'ընեն: Տասն-տասներկու մարդիկ ընտրուած են կենալու համար երէկ գիշերուան մեր գտնուած դիրքին մօտ: Դղեակը այրեր են, բայց իրենց մօտ կը պահէին քանի մը ձերբակալուած կիներ, անոնցմով հաճոյանալու համար: Ետ երթալով այդ խումբին վրայ յարձակի՞նք:

Ֆրէտ տրամադիր էր խօսքէն գործի անցնելու. բայց ատիկա խնդրէն դուրս էր առայժմ:

— Խումբը որուն վրայ յարձակեցանք հասար պիտի փրցնէ. Այդ կերպով դէպի ծուղակը դիմած պիտի ըլլանք: Ասկէ ցատ չես կրնար հաստատել թէ այդ գերիները չեն ստեր, պատասխանեցի ես:

— Ասոնք կ'ըսեն թէ երեսուն մղոն վրայ մինակ այս աւազակաբնակ խումբը կը գործէ: Զօրադունդերէն առաջ չարժած ենք դիրքերնիս, առաջին կողոպուտին տիրանալու համար:

— Միակ բանը որ մենք կրնանք ընել, ան ալ ուտել ու քնանալն է, ըսի ես, որուն Ֆրէտ համաձայնեցաւ:

Բարեբախտաբար ուտելիքի հարցը առժամաբար կարգադրուեցաւ շնորհիւ Քիւրտերուն, որ իրենց հետ տեսակ մը պանիր ունէին եւ որուն դարչելի համը ուտելու ախորժակը կը գոցէր: Սակայն կերանք եւ երկու վիրաւոր գերիները կապեցինք ձիին վրայ: Եւ որովհետեւ անոնց վէրքերը խնամելու համար ջուրէն զատ ուրիշ ոչինչ ունէինք, անոնք ճամբորդութիւնը չարունակեցին շատ անհանգիստ կերպով: Նոյնիսկ զարմացան երբ կ'ուզէինք իրենց վէրքերը դարմանել:

Աղաչելով պաղատելով կը հարցնէին.

— Ի՞նչ պիտի ընէք մեզի: Գիտի ըսենք ինչ որ գիտենք: Անուններ պիտի տանք: Ձեր գերիներն ըլլանք: Ասքեարնիդ կը համբուրենք: Հարցուցէք ու պիտի պատասխանենք:

Կը խորհէին թէ ողջ կը պահէինք զիրենք, յետոյ չարչարելու համար: Բողոքեցինք որ այդպէս մտածեն: Ֆրէտ անոնց ձին իր ձիին թամբին կապելով դայն ետեւէն կը քաշէր ու մեզ արթուն պահելու համար՝ Թոքերուն բոլոր ուժովը կ'երգէր: Ես իր երգած առեղը քնացած էի. երգչօնիկին ձայնը առնելով արթնցայ երբ սկսաւ նըւագել իր իսկ յօրինած եղանակներէն մին, եւ գերիներէն զատ ամէնքս ալ ըմբռնեցինք սա ճշմարտութիւնը թէ կեանքը պէտք չէ լուրջ բանի տեղ առնել, նոյնիսկ Հայաստանի մէջ:

Ֆրէտ իր երգերով, որուն իւրաքանչիւրը վաթսուն, եօթանասուն տունէ կը բաղկանար, մեզ ամէնքս արթուն պահեց:

ԳԼՈՒԽ 12

Եթէ Հայաստանի մէջ Թուրքը գոյութիւն չունենար, այդ երկիրը դարձեան եղանակին կարելի էր դրախտ համարել: Առանց Ֆրէտի նուագին ալ ես այդ առաւօտ կրնայի արթուն մնալ, լռել տեսարանը դիտելու համար, եթէ իր թարմութիւնը ապականուած չըլլար: Արդարեւ երկրին վրայ կը կախուէր հիւանդացնող եւ նուաղկոտ ծուխ մը, որ կանանչ դաշտավայրին ներուն սիրունութիւնը կը խաթարէր:

Մեր ճամբան կորսնցուցած չենք կրնար ըլլալ, որովհետեւ մեզմէ առաջ անցնող մարդասպանը կոխկրտած էր խոտերուն վրայ եւ ոտքերու հետքեր յայտնի էին: Հակառակ ասոր, որովհետեւ մարդ մնացած չէր ճամբուն վրայ՝ չուարեցանք գրեթէ:

Առաւօտեան ժամը տասնի ատենները էր եւ տասնեակ անդամներ քնացած էին ձիին վրայ, երբ վերջապէս Ռուբէն ձայնը առնելով աչքերս բացի: Դէպի ճամբան առաջնորդող աւազակ ծայրը կեցած էր առանձին:

— Մնացեալներդ ո՞ւր էք, հարցուցի: Ու ան խնդաց:

— Կիներ, երախաներ ու վիրաւորներ, բոլորն ալ երդում կ'ընէին թէ իրենց եռեւը կատաղի կախ մը կը մղուի: Անոնցմէ շատերը ուզեցին նոյնիսկ ետ դառնալ ու ողնութեան հասնիլ: Խորհեցայ որ դուք բաւական անգութ էք այդ ամբոխը այնպիսի ճակի մը հասցնելու... բայց, ու՛, կը հասկնամ...

— Հիւրեր ունինք, Ամերիկա ... երկիրս Թուրքիոյ հետ հաշտութեան եկած է: Ո՞ւր պիտ առաջնորդենք մեր հիւրերը:

— Հոս վարը գիւղ մը կայ

Եւ մասամբ ուղղութիւնը ցոյց տուաւ: Մեր աջ կողմը ամբողջ նպատակը մառախուղի մէջ կը ... էր: Մեր Զէյթունցիները ժամ առաջ իրենց ղեկավարին մօտ վերադարձած անտառաքանքին մէջ, ապահովաբար կտրուկ ճամբաներ ընտրած էին. Եթէ աջ կողմի ծուխը Մարաշի վրայ էր, կը նշանակէր թէ Զէյթունի աւելի մօտեցած էինք:

(Շար.

...ւթիւնդութիւնը», աւաւմ է ...ցեալի Թշուառ մայրը ։ ...ներս Թէչարից այսանդ Հասնող ...րթականների փոքրիկները վախ-...ճառում են ճանապարհին, մեքենայի ... Անյապաղ օգնութեան է հաս... Եկ. Կանանց Միութիւնը ... Թայման ամբողջ ծախքը։ ... ժամանած գաղթականութիւ-... գարիքի մէջ է։ Նորեկների հան-... Եկեղեցական Կանանց Միու-... տուած օգնութիւնը արժա-... գնահատանքի։ Սակայն ցաւով ... որ այժմ դատարկ է մի-... գանձարկղը»։

...ժամանող գաղթականների ... աճում է։ Նրանք կարօտ ... օգնութեան։ Բազմա-... Եկ. Կանանց Միութեան դուռը ..., որոնք օգնութիւն են ա-...։

... բնակող նորեկներից աշխա-... անձեր բաւական ... տեղաւորուած են Եգ-... Թէքլոպլեանների ընդարձակ ...։

... Թղթակցութեանս մէջ գը-... այստեղ Հասած գաղթական ... եւ անձերի Թիւը։ Այժմ ... Թուի վրայ աւելացել է 10 ..., 44 անձով, որոնց մէջ կան ...ներ՝ սափրիչ, կօշկա-... դերձակ, տակառագործ եւ... Մայրաքաղաքում ազգական եւ ... բարեկամ ունեցողները կա-... այնտեղ են փոխադրւում, ... արտօնագրով, աւելի նը-... գործ գտնելու համար, որ-... բարեկամն իրենց անմխիթար ... վիճակը ։

... եւ կիրակի Հանդիսաւոր օրհ-... Հոյակապ եկեղեցին լիքն է ... գաղթականներով, որոնք խիստ ... ունին լսելու իրենց մայրենի ... սուրբ չարականները։ ... որ խորապէս ..., նորեկ գաղթականների ... կրօնամոլին փու-... կանգնած լսում ... տառապանքների ձա-... եկեղեցու ... (երկրորդ) դանդի գո-..., գոռմանք եւ յուզմունք պա-..., անմնելով բարեպաշտ կա-... յայց ։

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ՆՍԱՐԵԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԻՆ ՄԷՋ

... Հոգեւոր Հովիւ Հայկազուն ... կը գրէ Պոլսոյ Թերթերուն Թէ, ... որբանոցը, որ կը պարունա-... երկու սեռէ բազմաթիւ Թշուառ ... եւ կոյր ու անկար գաղթական-..., նիւթական խիստ անձուկ վիճա-... մը ենթարկուած է ներկայիս։ Ան-... գնումները ապառիկ եւ կամ ... ողորմութեամբ կը կատարուին, ո-... բաւական կարեւոր պարտք մը ... է եւ անկարելի կ'ըլլայ վճա-... մասյուն եւ նոյնիսկ պատահական ... պայմաններու չգոյութեան հետեւան-...։

... հող եւ աշխատութիւն մնա-... է ... վրայ, որ գոնէ ... թօթափելու համար զինքը ... այս ծանր բեռը, որոշած է ... կատարել ..., որ ... միայն պատասխանատու կը ճանչ-... Թաղ. Խորհուրդ մը ... մատակարար մարմին մը կազ-... իրեն օգնելու համար, քանի որ սիւթէզէսիի խնդիրը չէ կարգադրուած տակաւին ։

Հոգեւոր Հովիւը Թերթերու միջոցաւ կոչ կ'ուղղէ աստուածաշնչական ու Պոլսոյ բարեսէր եւ բարեկեցիկ հայրենակիցներուն որ իրենց ուրախ կամ տխուր առիթներուն մէջ Կեսարիոյ որբանոցին ու գաղթականներուն ալ հասնին իրենց նիւթական աջակցութիւնը ։

ՐԱՖՖԻ ԼՍԱՐԱՆ

Անցեալ Հինգշաբթի տեղի ունեցաւ Րաֆֆի լսարանի ներկայ տարեշրջանի առաջին դասախօսութիւնը ։

Դասախօսութենէն առաջ, օրուան ատենապետը, Պ. Պետրոս Եղիազարեան, քանի մը խօսքով բացատրեց Րաֆֆի լսարանի նպատակը,— Նոր սերունդին ներշնչել ազգային զգացում, անկախ հայրենիքի հաւատքն ու կամքը, եւ, հետեւաբար, ջանալ հանրային եւ քաղաքական ասպարէզի մէջ կործոն դեր խաղալու համար զայն դարձնել իր պարտականութեան գիտակից ։

Մեր գլխաւոր նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ քաղաքական նիւթերու վերաբերեալ վիճաբանական դասախօսութիւններ՝ պատրաստուած երիտասարդ անդամներու կողմէ ։ Մեր հեղինակաւոր երէց դասախօսներէն պիտի խնդրենք որ, ինչպէս մինչեւ այժմ, այս տարի եւս շարունակեն իրենց դաստիարակչական դժուարին պարտականութիւնը նոր սերունդի հանդէպ։

Յետոյ խօսք տրուեցաւ օրուան բանախօսին, Պ. Վ. Իշխանեանին։ Նիւթն էր.— «Ինչ է Հայրենիքը »։

Դասախօսը իր նիւթը բաժնեց քանի մը մասերու ։

Նախ բնորոշեց «Հայրենիք» բառին իմաստը։ Հայրենիքի զգացումը միայն մարդկային չէ, այլ՝ յատուկ է նաեւ կենդանիներու եւ թռչուններու ։

Երբ կը խօսինք հայրենիքի մասին ամէնէն առաջ մեզ կը պատկերանայ պատմական Հայրենիքը, որ, աշխարհագրութեան տեսակէտով, մինչեւ որոշ մաս մը չի կազմեր եւ որոշ սահման չունի, պատմութիւնն է որ մեզի հասցուցեր է ։ Պ. Իշխանեան յետոյ անցաւ աշխարհագրական հայրենիքին, որ անկախ է նիւթէն եւ կամ համեմատաբար ենթակայ տնտեսական տեսակէտով, բայց երրորդը՝ ունի որոշ տեղ՝ քարտէզին վրայ, Բարոյական հայրենիքն է ։ Օրինակ, Հայաստանը Թէեւ Ռուսիոյ եւ Թուրքիոյ իշխանութեան տակ է եղած երկար ժամանակ, բայց մեզի համար եղած է միշտ ազատ Հայրենիք՝ իբրեւ բարոյական ըմբռնում ։

Այսօր երբ ամէն ինչ աւերակ է, դարձեալ մենք հոն ունինք մեր յիշատակները, մեր գերեզմանները որոնք մեզի համար անփոխարինելի կարեւոր ազդակ մը կը կազմեն։ Վերջապէս նիւթական հայրենիքը իր հարստութիւններով, ճիշերով եւ հաստատութիւններով ու կամակերպութիւններով ։

Ի՞նչ է հայրենասիրութիւնը։

Սէր մը որուն մասին չենք կրնար վիճաբանիլ եւ որ գերիվեր կը մնայ բոլոր սէրերէն։ Չկայ անձ մը, որ ունենայ հոգեկան եւ մտաւորական ապրում ու չսիրէ իր հայրենիքը։

Բայց զայն պէտք չէ շփոթել ծննդավայրի յատուկ սիրոյն հետ, որմէ ծագում առած են հայրենակցական միութիւնները, առեղծելով շփոթ մեր հայրենիքի գաղափարի մասին, որ կը կարօտի արմատական սրբագրութեան մը։ Կայ նաեւ հայրենիքի Փիզիքական սէրը, այն է՝ ապրելու տենչը, անոր հողին վրայ։ Եղիշէ Չարենցին տողերը կը ցոլացնեն հայրենիքի բարոյական սէրը։

— «Ուր որ լինեմ չեմ մոռանար ողբաձայն երգերը մեր»։ Կամ՝ «Աշխարհ անցիր Արարատի նման ճերմակ գագաթ չկայ...»։

Հայրենիքի քաղաքական սէրը այն է որ, մարդ օտարութեան մէջ ինչքան ալ բարձր դիրք ունենայ, իր հայրենիքին յատուկ յաջողութիւն մը իրեն աւելի մեծ հոգեկան գոհացում մը կը պարգեւէ ։

Հայրենիքի սէրը կարելի է նկատել կրօնք մը, որ մարդուն հետ է ծնած եւ որ ամէնէն տեւական ու անփոփոխն է։

Օտարութեան մէջ, ինչ որ մեզի հետ բերած ենք հայրենիքէն, մեծագոյն ազդակն է ազգապահպանման։

Աւելի զօրացնելու համար հայրենիքի սէրը պէտք է այն նախադասել ծննդավայրի սէրէն որպէսզի արտասահմանին մէջ ձգտինք ամբողջական հայրենիքի գաղափարին ։

Երկու սերունդ վերջ, Թերեւս մաս մը օտարանայ, բայց հայրենիքի վերականգնման պարագային, ինչպէս որ 1918ին, նոյնիսկ անոնք որ մոռցած են իրենց լեզուն, դաւանանքը պիտի գիմեն իրենց Հայրենիքը։

Քանի կայ բարոյական Հայրենիքը մեզի հետ, պէտք է կառչինք անոր, Հայրենիքի զգացումը միշտ վառ ու Հայրենիքի մը իրականացումը միշտ կարելի նկատելով ։

Հրանոյշ Գազազեան

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻՆ»

Փարիզի Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը Հոկտեմբեր 20ին կատարեց իր վերամուտը, սկսելով շարքը իր դասախօսութիւններուն որոնք տեղի կ'ունենան ամէն հինգշաբթի, Բարեգործականի Տան մէջ, բիւ Գուժէ ։

Դասախօսելու հրաւիրուած էր Տիրան վրդ. Ներսոյեան, նիւթ ունենալով՝ «Երիտասարդութիւնը եւ եկեղեցին»։ Հակիրճ բացատրականով մը միութեան դեր նախագահը՝ Պ. Գազանճեան, անդրադառնալէ վերջ նիւթին այժմէականութեան, ունկնդիրներուն ներկայացուց դասախօսը, որ վերջերս Երուսաղէմէն քաղաքս հասած է իբրեւ հոգեւոր հովիւ ։

Վարդապետը իր դասախօսութիւնը բաժնեց երկու մասերու։ Առաջինին մէջ ներկայացուց ներկայ միջազգային երիտասարդութիւնը, եւ մերը, որոնք անխտրաբար կը տապլտկին մտաւորական, մարմնակրթական եւայլ մարզերու մէջ անվերջ ուժ սպառելով, առանց համոզումի եւ հաւատքի ։ Նորահաս սերունդը նմանեցուց կենդանաբանական պարտէզի մը մէջ բանտուած այն առիւծին, որ իր վանդակին չորս կողմը անդադար կը դառնայ ։

Պատկերալից մէջբերումներէ վերջ, Երիտասարդ Հոգեւորականը « Նախընտրելով կարճ խօսիլ, զգուշանալով որ իր խօսքը երկարի եւ չի հասկցուիր», անցաւ իր դասախօսութեան երկրորդ մասին եւ միայն եկեղեցին նկատեց այն մղիչ ուժը որ կը պակսի երիտասարդութեան գիտակից գործունէութեան համար ։

— « Հայ եկեղեցին անցեալին եւ ներկային կամուրջն է, որ մեր անցեալին կենսունակութենէն բխող ջերմութիւնը կը ներմուծէ մեզի, առանց որուն չորնալու դատապարտուած մարմին մը անդամներուն կը նմանինք. Մեր եկեղեցին մեր ազգին քարակոփն է որպէսզի մարդկութեան շէնքին այդ քարերը տայ»։ Եւ Թելադրեց լաւ մը ճանչնալ զայն, եւ միայն հնագարեան փայփայուած առարկայի մը դուրգուրանքով չնայիլ անոր

Վարդապետը համոզուած շեշտով մը կատարեց իր դասախօսութիւնը, որմէ վերջ ներկաներուն կողմէ եղան զանազան հարցումներ ։

Ե. Ծ.

ՀԱՅ ԱՍՏԵՂԱԳԷՏԻՆ ՎԻՃԱԿԸ

Լսելով որ վերջերս հանրակառքի արկած մը անցուցած է մեր ծերունի աստեղագէտ Պ. Լեւոն Աստուրեան, կը փափաքիմ այցելել իրեն, եւ տեղեկանալ իր վիճակին ։

Մոնմարթրի մութ մէկ պանդոկին նեղ սանդուղներէն կը բարձրանամ եւ կը մտնեմ իր փոքրիկ խուցը, ուր մահճակալին քով, փոքր սեղանի մը ... աշխատելու վրայ կը գտնեմ զինքը Վերջերս նոր ծախսեր ընելով գնած է գործիքներ եւ ուրիշ առարկաներ, որոնք պիտի ծառայեն կազմելու իր նոր տեսութիւնը տիեզերական շարժման մասին

Հազիւ գլուխը կրնայ դարձնել տեսնելու համար եկողը եւ կ'ապշի Թէ ինչպէս գտնուեր է մէկը՝ զինքը յիշելու համար երբ բոլորէն լքուած կը կարծէր ինքզինքը։ Սենեակը Թշուառութիւն կը բուրէր, հակառակ գիտական կենսունակ իր առարկաներուն։ Հանրակառքի մէջ բախումի մը հետեւանքով կուրծքէն զարնուած ըլլալով շնչառութիւնը աւելի տկարացած էր։ Իսկ այդ վիճակին մէջ հարկադրուած էր դարձեալ Թափառիլ հոս հոն, քանի մը Ֆրանք շահելու համար ։

Հակառակ այսքան կոչերու, որ եւ է իրական դարման չէ եղած իր կացութեան եւ դեռ կը պարծինք Թէ Արեւելքի քաղաքակրթութեան ջահակիրներն ենք...։ Աւելի՝ ճիշդ է ըսել ճագաիկիրներն ենք մենք մեր մտաւորականներուն ։

Իրաւ է որ քանի մը բարեսէրներ ամսական փոքր նպաստներ յատկացուցած են, բայց ընդհ. գումարը 300 Ֆրանքը չանցնիր, ինչ որ իր սենեակին վարձքն է գրեթէ. Եթէ դեռ քանի մը հայրենակիցներ նոյն ազնիւ շարժումը կատարէին փոքրիկ Թոշակներ յատկացնելով, Պ. Աստուրեան աւելի շուտ պիտի կրնար իր աշխատանքը լրացնել եւ տանիլ այն կարեւոր պարգեւը զոր խոստացած է Ֆրանսայի Աստղագիտական ընկերութիւնը, եւ որ զինքը վերջնապէս պիտի ազատէ նիւթական հոգերէ ։

Մեկնած պահուս՝ իր պանդոկապետը, բարի Ֆրանսացի մը կ'ըսէ ․

— Կ'ըսեն Թէ հարուստ Հայեր կան Փարիզի մէջ եւ Թէ Հայերը զարգացած ժողովուրդ մըն են։ Ինչո՞ւ այս Թշուառ վիճակին մէջ կը Թողուն ուրեմն այնքան պատկառելի գիտուն մը՝ որուն մենք մեր չափովը կ'աշխատինք մեղմել ցաւերը ։

Ամօթահար՝ չկրցայ պատասխանել։ Պատասխանը կը մնայ տալ քանի մը վեհանձն հայրենակիցներու։ Տ.

ՄԱՄՈՒԼ

Հ. Յ. Դ. ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ ԱՌԹԻՒ

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (12 Հոկտ.)։

— «Թէեւ ազգային եւ կուսակցական տեսակէտով անցած տարին բացառիկ ոչինչ կը ներկայացնէր, սակայն, միջազգային քաղաքական տեսակէտով ան ամէնէն տագնապալից, օրհասական տարին էր մեծ պատերազմէն ասդին. Ամիսներ շարունակ մարդկութիւնը ապրեցաւ ընդհանուր նոր պատերազմի մը մահասարսուռ մղձաւանջին տակ։ Շաբաթներ շարունակ Եւրոպա սրտատրոփ սպասեց ահաւոր պատերազմի բռնկման։ Եւ եղան օրեր, երբ պատերազմը գրեթէ անխուսափելի էր դարձած եւ կրնար պայթիլ ամէն վայրկեան։ Իսկ Սեպտեմբեր 28ին եղաւ ժամ մը, երբ գերման բանակները արդէն հրաման ստացած էին առաջ շարժելու, որով, անկասկած, սկսած պիտի ըլլար համաշխարհային նոր պատերազմ մը։

Եւ, սակայն, պատահեցաւ հրաշքը, եւ վերջին պահուն միանգամայն անակնկալ կերպով պատերազմի առաջքն առնուեցաւ։ Այսօր գերման բանակները «խաղաղ կերպով» կը գրաւեն այն, ինչ որ դեռ երէկ կը Թուէր Թէ պիտի կրնային գրաւել միայն պատերազմի միջոցով։

Չեխոսլովաքիոյ հետ պատահած դժբախտութիւնը հիմնապէս խախտած է Եւրոպայի ու Թերեւս ամբողջ աշխարհի քաղաքական հաւասարակշռութիւնը։ Մեծ պատերազմի հետեւանքով կայացած հաշտութիւնը բաւական է ենթարկուիլ եւ պիտի ենթարկուի հիմնական վերաքննութեան։ Եւ այդ վերաքննութեան մէջ վճռական դերը կը կատարէ ու պիտի կատարէ Գերմանիա, որ քանի տարի առաջ պարտուած ըլլալով հարկադրուած եղաւ կատարել իրմէ աւելի զօրաւոր եւ յաղթական պետութեանց կամքը

Թէ ի՞նչ ձեւ պիտի առնայ ի վերջոյ Գերմանիոյ մասնակցութեամբ եւ առաջնորդութեամբ վերակառուցուող հաշտութեան նոր շէնքը, ոչ ոք կրնայ ըսել որոշապէս։ Բայց մէկ էք աւելի հիմեր կան ենթադրելու, Թէ առիկա իր ընդհանուր գիծերով շատ տարբեր պիտի չըլլայ հաշտութեան այն կառուցուածքէն, զոր աւելի քան տարի առաջ Գերմանիա ուրուագծեց Պրեստ-Լիտովսքի մէջ, բայց ի վիճակի չեղաւ պահելու զայն։

Առիկա կը նշանակէ Թէ՝ իրերը կրնան վերադառնալ 1918ի միջազգային քաղաքական վիճակին ինչպէս ամբողջ Ռուսաստանի, այնպէս ալ մեր մայր հայրենիքին համար։ Եւ եթէ արեւմտեան չորս մեծ պետութիւնները շարունակեն քալել այն ճամբան, զոր բռնեցին Միւնխէնի մէջ, պէտք է սպասել, որ Թերեւս շատ երկար ժամանակ չանցած՝ ոչ միայն Կեդրոնական Եւրոպայի, այլ եւ բովանդակ Ռուսաստանի քաղաքական քարտէզը հիմնական փոփոխութեանց պիտի ենԹարկուի այս կամ այն կերպով։

Կացութիւնը, ըստ էութեան, այնպէս է, ինչպէս պիտի ըլլար, եթէ Գերմանիա նոր պատերազմէ յաղթական դուրս եկած ըլլար։ Եւ այն, ինչ որ առաջ կարող էր միայն պատերազմի միջոցով ձեռք բերուիլ, այսօր կարելի կը դառնայ Թերեւս առանց պատերազմի։

Այս արտասովոր, աննախընթաց պայմանները չեն կրնար չանդրադառնալ նաեւ Կովկասի քաղաքական բախտին վրայ։ Եւ հայ ժողովուրդը Ռուսաստանի միւս ժողովուրդներու հետ միասին, կրկին ինքզինքը կը գտնէ ամէն անակնկալներով եւ հնարաւորուԹիւններով յղի ապագայի մը առջեւ, ինչպէս 1918 Թուին։

Որքան աւելի ազգովին ներդաշնակ, ռազմականօրէն զօրաւոր եւ քաղաքականօրէն շրջահայեաց ու գործնական ըլլայ հայութիւնը փոխանցման այս բախտորոշ շրջանին մէջ, այնքան աւելի Հայաստան պիտի կարենայ շահիլ այն «խաղաղ» Թէ ոչ-խաղաղ փոփոխութիւններէն, որ մօտիկ ապագան կրնայ բերել անոր։

Ինչպէս որ Միւնխէնի համաձայնուԹենէն յետոյ բոլոր ազգերն ալ, մեծ Թէ փոքր անխտիր, տենդային Թափով մը վերագնահատութեան կ'ենԹարկեն իրենց մինչայժմեան քաղաքականութիւնը՝ յարմարելու համար այժմու նոր փոխյարաբերութեան եւ նոր պայմաններուն, այնպէս ալ հայ ժողովուրդը պարտաւոր է նոր քննուԹեան մը ենթարկել իր մինչայժմեան ընթացքը՝ քաղաքական նոր պայմաններու լոյսին տակ ըլլալ կարենալու համար պէտք եղած սրբագրութիւնները ։

Հայկական բոլոր քաղաքական կազմակերպութիւնները, ազգային Թէ կուսակցական պատասխանատու մարմինները ու անձերը պարտաւոր են այժօրէն անդրադառնալ իրենց մինչ այժմ վարած քաղաքականութեան եւ շարժիլ նոր պայմաններու համաձայն, որպէսզի հայ ժողովուրդը ի վիճակի ըլլայ լաւագոյն կերպով օգտուիլ ներկայանալիք պատեհութիւններէն, աւելի հաստատուն ու ապահով հիմերու վրայ դնել իր գոյութիւնը, ինչպէս եւ աւելի լայն հնարաւորութիւններ ձեռք բերել՝ զարգանալու համար իբրեւ ազատ եւ անկախ ազգ մը»։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

Փոնթայի նաւամատոյցին (Գարշը-...) ներսը եւ դուրսը լեցուած էր ... խուռն բազմութեամբ, կին, ..., մանուկ։ Մեծերը Թաղուած էին ... խոր մտահոգութեանց մէջ, անչափահասները մայրեան հոր-... նման կը ցատկատէին, մանուկ-... իրենց կոկորդը պատռելու ... կը գոռային։

Երեք ժամէ ի վեր բազմութիւնը ... սրահին ներսը եւ դուրսը ... կը սպասէր նաւին, որ ... չանդր։ Հարիւրաւոր խռնաւ աչ-... անձկութեամբ կը դիտէին Պալ-... բլուրները, Քոչարեալի եւ ... Թաղերուն ծայրամասե-... երթեւեկի այսպիսի խանգարում ... չէր պատահած։ Ոչ միայն պա-..., այլ յունական ներխուժ-... օրերուն անգամ ծովային հաղոր-...Թիւնը հազիւ մէկ երկու ժամ ...։ Պատճառը ոչ ոք չէր ...։

Ժամը տասնին ծովուն վրայ ընդհանուր խլրտանքում մը տեղի ունեցաւ։ Դաշնակից մարտանաւերը կարչով իրենց խարիսխները վեր առին, մաս մը գնաց խարսխեց նեղուցին երկու կողմերը, ... շարքը, իրարմէ մէկ երկու հարիւր մեթր հեռաւորութեամբ խարսխելով, շարժման մէջ դրուեցան բոլոր մեքենաները ։

Հեյլէն Քիրիքսի ռազմանաւը որ խարսխած էր քարափին մօտ եւ կառավարչատան ճիշդ դէմը, յանկարծ ջերմէ բռնուածի նման սկսաւ սուլել եւ ամբողջութեամբ Թաղուեցաւ ծուխի եւ ծուխի մէջ։ Յետոյ մեծ ու փոքր Թնդանօթները սկսան շարժիլ, ռազմանաւը քանի մը ցնցումներ ըրաւ եւ օձի պէս Փչալով հեռացաւ ։

Նաւահանգիստին գլխաւոր քարափէն (Գորտէլիօ) նիզակաւոր հեծելազօրքի շարք մը երեւաց։ Երբ «Քիրիքս» քարափէն բաւական բացուած էր, նիզակաւորներուն շարքերը աւելի կը բազմանային։ Իզմիր մտնող առաջին քէմալական վաշտն էր այդ։

Հեյլէն ռազմանաւը երբ ամբողջովին կ'անհետանայր Իզմիրի ծոցէն, նիզակաւորները այնքան յառաջացեր էին որ կարծես փոշի գոյն մը պատած ըլլար ամբողջ Կորտոնը։ Վաշտին գլխաւորը սեւ ձիու վրայ նստած էր արեւելեան բազկապանի մօրուքով, ..., մինչեւ ականջներուն արմատը կախ ինկած, սեւ սպակէտ ակնոցները աչքին։ Անգլիական հնդիկ զինուորի բաճկոնակ մը կը լրացնէր դէմքին եւ իրանին ներդաշնակութիւնը, կուրծքին կը կրէր բռնափարթեան երկար դիտակ մը։ Իսկ Թամբին քովէն կախուած էր հեծելազօրաց յատուկ Փիլինթէ մը ։

Ձախ ձեռքով ամուր բռնած էր սանձը, իսկ աջը վեր բարձրացուցած երկան կուտար, «զօրքմային» (մի վախնաք) բառը կ'արտասանէր գրեթէ պոռալով։ Ահա այս մարդը քէմալական ածականով ճանչցուած «Իզմիրի հերոս » Նուրէտտին փաշան էր։ Եթէ հրաշքով մը քրիստոնէութեան հաւատաքննութեանց շրջանի վարդապետ մը տեսնէր այդ մարդը, սուրբ Մանուէլի բերդին դրան մօտեցող սադայէլական փողահար մը պիտի կարծէր։

Ձին բաւական երիտասարդ ըլլալուն, ծանր քալուածքը տանջանք մըն էր, որով չէր կրնար ուղիղ քալել երբեմն, երբեմն կը Թեքէր ետ ու առաջ, երբեմն ալ ձախ աջ։ Այդ անհանգիստ շարժումներուն ընԹացքին կենդանիին ոտքերը մուրճի նման կ'իջնային կարծր սալայատակներուն եւ կը փայլատակէին կայծքարի նման։ Ետեւէն յառաջացող ձիերը խրտչելով իրար կը հրմշտկէին։ Այդ վաշտը իր երեւոյթով ոչ Թէ զօրամաս մըն էր, այլ Թափառաշրջիկներու կարաւան մը այս տարբերութեամբ, որ առաջինները որ եւ է գիւղ կամ քաղաք մտնելու ժամանակ ընդհանուր ծիծաղ ու խնդութ առաջ կը բերեն ։

Իսկ վերջինները կը յառաջանային դաժանութեամբ, զինուած կտրող ու այրող գործիքներով։ Անոնց նիզակներուն ծայրէն տատանուող կանանչ եւ կարմիր պաստառները կարծես մահուան օրօրը կ'երգէին։ Այդ պատճառով այդ չնաշխարհիկ կարաւանը ժողովուրդը դիմաւորեց սուգ ու լռունով։ Եւ հրամանատարը տեսնելով այդ սահմռկեցուցիչ տեսարանը, «մի վախնաք» կը պոռար ։

Այն տեղէն ուր հեռացած էր Քիրիքսը, միեւնոյն տեղը խարսխեց սպանիական յածանաւ մը։ Տեղափոխութիւնը հազիւ լրացած՝ քէմալական յառաջամասերը արդէն հասած էին նաւահանգստապետական շէնքին առջեւ։

Այս ամբողջ գործողութիւնը անցաւ խիստ զարմանալի, լուռ ու անձայն, եւ ոչ մէկ դիմադրական փորձ։ Կարծես Թէ քէմալականները Իզմիրը գրաւած ատեն ոչ մէկ կենդանի էակ գտնուէր, հարիւր հազարի հասնող ժողովուրդը, որ առնուազն մէկ երկու տասնեակ հազար երիտասարդ կրնար ունէր, ամենատարրական ինքնապաշտպանութեան փորձ չըրաւ։

Կէս ժամ վերջ, եւրոպական ժամը 11ին, Թրքական դրօշը սկսաւ ծածանիլ երեք տարուայ բացակայութենէ վերջ։ Դրօշազարդուեցան ոչ միայն պետական հաստատութիւնները, այլ ամբողջ քաղաքը, պէտքարաններուն պատուհանները անգամ ։

Ողջ քաղաքը ամայացաւ, կարծես գիշեր եղած ըլլար, փողոցները, հրապարակները ոչ մէկ մարդկային ստուեր կը նշմարուէր, կենդանական աշխարհն իսկ չքացեր էր, շուն, կատու, ձի, աքաղաղ եւայլն ։

Այս յանկարծական ամայութիւնը չվրիպեցաւ Ճենկիզի Թոռներուն տեսողութենէն։ Հրամանատար փաշան յայտարարեց. «Եթէ անոնք (խօսքը քրիստոնեաներուն մասին էր) իմ յաղԹած բանակս նոր դժուարութեանց պիտի մղեն, կրակէ պատանքը կը սպասէ իրենց»։ Այս խօսքերը խելառօրէն ծափահարուեցան ամբոխին կողմէ, որ հաւաքուած էր կառավարչատան մեծ հրապարակի վրայ, զինուած կացինով, բիրերով եւ ցիցերով։ Ամէն կողմէ Իզմիր կը խուժէին նոր բազմութիւններ ։ Կեդրոնացումը կատարեալ էր, կը մնար ազդանշանը ։

Երկու ժամուայ մէջ հելլէնական երեք - չորս տարուայ գրաւման հետքըն իսկ չի մնաց, ինչ որ յունական էր կործանեցաւ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(1)

բաժնեց երեք տարբեր կեդրոններէ։ Բոլոր խանութները բացուեցան, եւ անգլիացի զինուորները նորոգեցին հեռագրական եւ ելեկտրական գիծերը։

Քաղաքին պաշարման առեն, անգլիացի զինուորները խուզարկած են բոլոր տուները, զատ զատ զարնելով իւրաքանչիւրը։ Եթէ պատասխան չտրուէր քանի մը վայրկեանէն, դուռը խորտակելով ներս կը մտնէին եւ կը խուզարկէին։ Գործողութենէն վերջը, նշան մը կը դրուէր կաւիճով։ Շատ մը ապստամբներ յաջողած են փախչիլ ստորերկրեայ անցքերէն։ Ամբողջ հին քաղաքամասը խուզարկուած է բացի սրբազան վայրէն, Հարամ էշ Շէրիֆ։ Զինուորական իշխանութիւնը խորհրդակցելով իսլամ եկեղեցականներու հետ, առայժմ նպատակայարմար չի գտներ այդ մասն ալ խուզարկել։ Եթէ սակայն որ եւ է առեն հաստատուի թէ զէնք եւ ռազմամթերք պահուած է այդ վայրին մէջ եւ պատասխանատուները մերժեն յանձնել զանոնք, կամ թշնամական արարք մը կատարուի ներսէն, սրբազան մզկիթներն ալ պիտի խուզարկուին անյապաղ։

Քանթոն կը վառի, Հանքեու վտանգուած

Վերջին լուրերու համաձայն, Քանթոն, որ Ճափոնի ձեռքն անցաւ, հսկայական խարոյկի մը վերածուած է եւ շատ կը յիշեցնէ Մոսկուայի հրկիզումը՝ Նափոլէոնի արշաւանքին առեն, 125 տարի առաջ։ Հրկիզման պատճառած ահռասարսափը աւելի եղերական հանդամանք ստացաւ, երբ ազատ արձակուեցան յիմարանոցի մը 800 պատսպարեալները, պաշտօնեաները փախած ըլլալով։ Օտար գաղութները ահ ու դողի մատնուած էին ամբողջ 24 ժամ։ Ամբողջ տարածութիւններ մոխիրի վերածուած են, մէջն ըլլալով պանդոկներ, ճաշարաններ, գլխաւոր նամակատունը, մաքսատունը եւն.։

Ճափոնական բանակը այժմ իր ուժը թափած է Հանքեուի վրայ, որուն անկումը անխուսափելի կը համարուի։ Ճափոնական օդանաւեր կրակ տեղացին քաղաքին եւ շրջականերուն վրայ, ընկղմելով երեք չինական նաւեր։ Խեղդուեցան 8000 Զինացիներ, երբ կը փախչէին պաշարուած քաղաքէն։ Զինուորական վարչութիւն հրատարակուեցաւ Հանքեուի մէջ, որ պաշարուած է չորս կողմէն։ Անգլիական եւ ամերիկեան նաւերը համակերպած չըլլալով ճափոնի ազդարարութեանց, կարգ մը դէպքեր պատահեցան երկուշաբթի օր։ Անգլիական թնդանօթակիր մը յարձակման ենթարկուեցաւ վեց օդանաւերու կողմէ։ Եղած բողոքին վրայ, ճափոնական կառավարութիւնը ներողութիւն խնդրելով, քննութիւն բացաւ։ Ճափոնի մաքսային իշխանութիւնները վար դրին ամերիկեան նաւ մը, որ 4,500,000 տոլար արծաթ դրամ կը փոխադրէր։ Կ'առարկեն թէ այս գումարը չինական կառավարութեան կը պատկանի։

Կ'ըսուի թէ Ճափոն անուղղակի բանակցութիւններ կը վարէ, հաշտութիւն առաջարկելու համար Զինաստանի, Հանքեուի գրաւումէն վերջը։

Գերմանիա գաղթավայր կը պահանջէ

Առենէ մը ի վեր զանազան ցոյցեր կը կատարուին Գերմանիոյ մէջ, գաղթային հարցին առթիւ։ Գաղթային Դաշնակցութիւնը որ եւ է առիթ չի փախցներ, արծարծելու համար այս հարցը։ Երկուշաբթի օր ալ ցոյց մը կատարուեցաւ, ուր խօսեցաւ զօրավար մը, փառաբանելով արեւելեան Ափրիկէի ռազմիկները։

Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան օրկանը խօսելով այս ցոյցերուն վրայ, գիտել կուտայ թէ Անգլիոյ բողոքները եւ չեն կրնար կեցնել Գերմանիան։ Ընդհակառակն, այդ իրարանցումը կ'ապացուցանէ թէ Անգլիոյ մէջ ալ կը զգան որ կարելի չէ անփոփոխ պահել այս վիճակը եւ անհրաժեշտ է զոհողութիւններ կատարել։ «Գերմանիա եւս կը պահանջէ իր գաղթավայրերը որոնք իր ձեռքէն առնուեցան զրպարտիչ յայտարարութեանց հիման վրայ։ Անոր համար կարեւորութիւն չունի թէ որո՛ւ հոգատարութեան յանձնուած են այդ գաղթավայրերը։ Արդարութեան առողջ զգացումը կը պահանջէ որ խնամակալները բուն տիրոջը վերադարձնեն կորզուած սեփականութիւնը։ Այս հարցին կարգադրութեան նախաձեռնութիւնը Գերմանիոյ չէ'նար, այլ անոնց որ պարտաւոր են վերադարձնել»։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ԱՄԷՆ ՏԵՂԷ

ՕԴԱՆԱՒ ՄԸ վար ինկաւ Թուլէնոսի մէջ, խորտակելով ելեկտրական հաղորդակցութեան թել մը եւ վնասելով վիլլայի մը։ Ամբողջ մէկ թեւը չէնքի մը առաջին յարկի սենեակը մտաւ։ Երկու օդաչուներ վիրաւորուեցան։ — Իտալիոյ մէջ երկու զինուորական օդանաւեր վար իյնալով, վեց ուղեւորները մեռան։ Կալացի մէջ (Ռումանիա) ռազմափայծի մը առեն ջրօդանաւ մը վար ինկաւ, իսկ երկրորդ մը խրեցաւ Քոնսթանցայի մօտ։ Երրորդ մը օդնութեան հասած առեն, իր կարգին խորտակուեցաւ։ Հրամանատար, սեղանակալ մը եւ ջլանապետ մը մեռան։ Երեք օդանաւերն ալ իտալական էին։

ԱՆԳԼԻՈՅ վարչապետը կը խորհի հաստատել «պարենաւորման նախարարութիւն» մը, որուն իրաւասութիւնները պիտի ըլլան,— 1. Պահանջել գործարաններէն, որ իրենց ամբողջ արտադրական կարողութիւնը յատկացնեն կատարելու ռազմամթերքի [illegible]։

2. Պահանջել գործատէրերէն, որ իրենց վարժ գործաւորները տրամադրեն ռազմամթերքի արտադրութեան։

3. Հսկողութեան տակ առնել զէնքի, պողպատի, պղինձի, թիթեղի, քիմիական եւայլ նախանիւթերու արտադրութիւնները։

[illegible], թէ մ'ը ապարանքները նախապատուութիւն [illegible], եւ հսկել որ գործադրուին այդ որոշումները։

[illegible]ՆՑԻ արքեպիսկոպոսը, Կարտինալ Իննիցէր, որուն դէմ այնքան բուռն ցոյցեր կատարուեցան վերջերս, հովուական թուղթ մը ուղղելով հաւատացեալներուն, կը յայտարարէ թէ ինք երբեք դաւադրած չէ հիթլէրական իշխանութեան դէմ, ոչ ալ վար կարկած անոր վարիչները, թէ անհիմն են իրեն վերագրուած խօսքերը եւ ուխտած է հաւատարմօրէն ծառայել պետութեան, ինչպէս եկեղեցւոյ։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԹՈՒԼՎԱՐ ԱՏԵՆԱՅԻ Հ. Յ. Դ. Վառ. Զիւանեան ընդհ. ժողով՝ 29 Հոկտեմբեր. Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական ճաշարանին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վառանանց» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական ճաշարանին։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.—

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

*Petit Journal*ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ *Cadet*

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կենազեան (երգ), Օր. Գազազեան (Կովկասեան պար), Օր. Օսմանեան (արտասանութիւն), Պ. Սարըեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Քանոն Գարեգին եւ ուրիշներ։

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին։

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ընկերակցութեամբ Պ. Սարըեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ։

Մուտք 6 փրանք։

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.— 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԱՐԴԵԱՆ**

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԱՐԴԵԱՆ**

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Ռ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆՈՒՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գրմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Ջէօրէքճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ։ Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ)։ Փոքրերու մուտքը արգիլուած է։

Սախսերու մասնակցութիւն 6 Փրանք։

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին։ Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարանները։ Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ։

[illegible]

[illegible] Հ. Յ. Դ. [illegible] եւ Կ. [illegible] Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Յ. [illegible] ի [illegible], ի պատիւ Թուրքիոյ հայ գինուորներուն։

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՄԵԾ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԴԵԿՏ. 18ԻՆ, ԿԻՐԱԿԻ ԵՐԵԿՈՅ ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

Կը խնդրուի չխաչաձեւել

[illegible]

[illegible] 27 Հոկտեմբ. [illegible] ժամը 21ին, Միութեան կեդրոնատեղի 8 Rue [illegible], Փարիզ։ Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ «[illegible] շարժումը»։

[illegible]

4?, [illegible] Petits Carreaux, Փարիզ Mr. Pierre Marchal [illegible]։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոն եւ Շրջանի Հայ Լեգէոնական Միութեան վարչութիւնը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Լիոնի եւ Տէսինի կուսակցական կազմակերպութիւններուն, նախկին կամաւորական, ազգային եւ հայրենակցական միութիւններուն որ ներկայ գտնուեցան Սարդարապատի հերոսամարտի 20րդ տարեդարձի տօնակատարութեան։ Շնորհակալութիւններ նաեւ այն հայ ընտանիքներուն որոնք նիւթական աջակցութիւն ցոյց տուին իրենց ղրկուած պատուոյ տոմսերու փոխարէն։

Պատուոյ տոմսերու փոխան նուիրատուութիւնները շնորհակալութեամբ կ'ընդունուին հետեւեալ հասցէներուն՝ Տ. Տօնապետեան, 155 Grand'rue de la Guillotière, Լիոն, Ա. Վարդանեան, 134 Rue Pierre Corneille, Լիոն, Ս. Սիրունեան 8 Ave. Marechal Foch., Տէսին։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ, ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐ («Հայաստանի կանութիւն», հին ուղղագրութեամբ), Փարիզ, 1938, 7.50 Ֆր. ԱՇԽԱՐՀԻ ԼՈՅՍՆ Ի ՀԱՅՍ, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, 25 Ֆր. ԱԳՏԻՒԼ ՀԱՄԻՍ ԵՒ ՇԷՐԼՕՔ ՀՈԼՄՍ, Եր. Օտեան 40 Ֆր. ԱՐԻՒՆ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ (Հ. Գ. Բ.), Ա. ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԳՐՈՂՆԵՐ, Փարիզ 1939, 25 Ֆր.։ ԱՐԾԻՒԸ ԻՐ ԲՈՅՆԻՆ ՄԷՋ, Ա. Թէրզիպաշեան, Փարիզ 1938, 15 Ֆր.։ ԱՐՇԱԿ ՉՕՊԱՆԵԱՆ կենսագր. 10 Ֆր.։ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԱԶԳ. ԵԿԵՂԵՑԻԻ, Մ. Սերոբեան, 1938, 15 Ֆր.։ ԵՐԳԻԾԱԿԱՆ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 15 Ֆր. ԵՐԿՈՒՆՔ, Ծերենց, 20 Ֆր.։ ԹԷՈՏՈՐՈՍ ՌՇՏՈՒՆԻ, Ծերենց, 20 Ֆր.։ ԽԱՉԱԳՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԸ, Րաֆֆի, Գահիրէ, 25 Ֆր. ԾԱՂՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Ն. Պէշիկթաշլեան, 20 Ֆր.։ ԿԱՅԾԵՐ, Րաֆֆի, Ա. եւ Բ. միասին, 50 Ֆր.։ ԿԱՐՄԻՐ ԴՐՈՒԱԳՆԵՐ ՀԵՐՈՍՆԵՐՈՒ ԿԵԱՆՔԷՆ՝ 1915 - 1918, Ա. Մ. Քէչեան, Պուքրէշ 1938, 2[illegible] Ֆր.։ ՀԱՅԵՐԷՆ ԵՐԳԷ, ձայնագրեալ պատկ. երգարան, Գ. Ա. [illegible]եան, Ա. հատոր 7 Ֆր.։ Բ. 7 Ֆր.։ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐԸ, պատկ. 10 Ֆր.։ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Յ. Պալեան, 1[illegible] Ֆր.։ ՄԱՅԻՍ 28 (1918 - 38, քանդակեալ) 5 Ֆր.։ ՄԿՐՏԻՉ ՆԵՐՍԷՍ ՆԵՂԲԱՅՐԵԱՆ, Յ. Հիսայեան, 8 Ֆր.։ ՄՈՒՍԱ ԼԵՐԱՆ 40 ՕՐԵՐԸ, Ֆ. ՎԵՐՖԷԼ, 2 հատոր, 70 Ֆր.։ ՆԱՐԵԿ, աշխարհաբար, Գարեգին եպս. Տրապիզոնի, լաթակազմ, 30 Ֆր.։ ՆՈՐ ՔՆԱՐ, ձայնագրեալ եւ պատկ. ընդհ. երգարան, 50 Ֆր.։ ՍԱՄՈՒԷԼ, Րաֆֆի, Աթէնք, 50 Ֆր.։ ՐԱՖՖԻ, կեանքը, Փարիզի 1937, 10 Ֆր.։ ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԽԱՅԵՍԱՄԻ ՔԱՌԵԱԿՆԵՐԸ, Ա. Չարըգ, 15 Ֆր.։

LE ROLE DES ARMÉNIENS DANS LA CIVILISATION MONDIALE, avec 17 [illegible]tions Prof. V. Totomiantz. Belgrade 1938, 40 fr., LA BELLE ANAHITTE A. Sumonian, Toulon, 1938, 15 fr.:

ԴԻՄԵԼ՝ ԳՐԱՏՈՒՆ ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

51 Rue Monsieur le Prince, Paris (6): CHEQUE POSTAL: PARIS 1278[illegible]

Tél. DANton 88-65, Métro Odéon :

Գաւառէն հարիւրին տասը, արտասահմանէն հարիւրին 1[illegible] առաքման ծախք աւելցնել ապրանքներու գումարին վրայ, որ կանխիկ պէտք է ղրկել։

Le Gérant : H. STEPHAN

17 Rue [illegible]. PARIS (13) [illegible]

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON : M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE : M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63
(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Բելճիքա	205 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	[illegible] ֆրանք	136 ֆրանք	

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 27 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
JEUDI 27 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3871

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԱՍՏՈՍՏՈՒՆ ՈՒ ՑԱՐԱՓՈՓՈԽ

— oo —

Զարմացուցիչ ոստումներ կ'ընէ քեմալական Թուրքիան։ Աւելի քան տարի մը առաջ, անկիւնադարձ մը փորձեց,— հեռացաւ Գերմանիայէն ու հակեցաւ դէպի Անգլիան։ Անկէ վերջ, դէպքերը այնպէս մը դասաւորուեցան, որ Աթաթիւրքի երկիրը օր օրի խրեցաւ Մեծն Բրիտանիոյ գիրկը։ Գործարանի շինութիւն, ծովային կայան, վարկ։ Նոյնիսկ, անգլօ-իտալական բախումի մը հաւանականութեան օրերուն, «Միջերկրականեան դաշինք» ու պատրաստակամութի՛ւնը Ինկիլթէրի... «Անգլիան պաշտպանելու՝ ընդդէմ Իտալիոյ» («Ճիւմհուրիյէթ»)։ Զմոռնանք նաեւ Մոնթրէօն, որ սիրտը կազմեց անգլօ-թուրք սիրաբանութեան։

Այս մեղրալուսինը երկար չտեւեց, սակայն։ Ընդհակառակն։ Զարմացուցիչ արագութեամբ մը, Թուրքիա իր թեւերը բացաւ Գերմանիոյ։ Եւ, Անգլիոյ նման, հիմա «Մեծագոյն Գերմանիան»է որ գործարան, զէնք, նաւահանգիստ կամ վարկ կ'ապահովէ Թուրքիոյ։

Ի՞նչ է այս իրարայաջորդ «բարեկամութիւններուն» իմաստը. Եւ ինչո՛ւ Թուրքիան այս աստիճան պատրաստակամ է դարձած, մէկ օրէն միւսը, դէպի երկարող բազուկները։

Անհիմն ու, հետեւապէս, սխալ կ'ըլլար, անշուշտ, ըսել թէ բացառապէս տնտեսական համաձայնութիւններ են այդ բոլորը։ Մանաւանդ հիմա՝ եր «մեծերու» պայքարը այնքան սուր ու նոյնքան վճռական բնոյթ է առած։ Ու մանաւանդ աշխարհի այն մասին վրայ, ուր Թուրքիա իր խարիսխն է հաստատած, եւ ուր անխուսափելի կերպով իրարու կը բախին նոյն այդ պայքարին երկու կամ աւելի կողմերը։

Խորհրդային Ռուսաստան աւելի քան տասնըհինգ տարի «տնտեսապէս» օգնեց Թուրքիոյ։ Տուաւ զէնք, դրամ, ռազմանիւթ ու գործիքներ։ Շինեց գործարաններ, ու տրամադրեց ինչ որ անհրաժեշտ էր՝ երկաթուղիի ցանցը լրացնելու համար։ Բայց, քանի այդ օժանդակութիւնը շարունակուեցաւ, այնքան տիրական եղաւ, քաղաքական հարցերու մասին, խորհրդային դեսպանին ձայնը՝ Էնկիւրիի մէջ։

Անգլիական օժանդակութիւնը, միշտ տնտեսական գետնի վըրայ, խորհրդային դեսպանին հեղինակութիւնը փոխանցեց անգլիական դեսպանին։

Աերպերը նոյնն էին,— դրամ, մասնագէտ ու զէնք կամ կազմած։ Նոյնն էր դիրքը կամ աթոռը՝ օտար խորհրդականին՝ Թուրքիոյ վարչապետին քով։ Բայց նոյնն էր նաեւ նպատակը,— փոխան այդ օժանդակութեան՝ քաղաքական գետնի վրայ ենթարկումը Թուրքիոյ։ Ու փոխուած էր միայն այդ խորհրդականին ազգապատկանելիութիւնը — Ռուսին տեղ անգլիացին — հիմնովին փոխելով Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան ուղղութիւնը։ Թերեւս ճիշդ չըլլայ ըսել թէ այդ փոփոխութիւնը վերադարձ մըն էր Արեւելքէն դէպի Արեւմուտք։ Վասն զի, նախ, Թուրքիա, իր աշխարհագրական դիրքին բերումով, ոչ բացառապէս «արեւելեան քաղաքականութիւն» կրնայ տանիլ, ոչ ալ բացառապէս «արեւմտեան քաղաքականութիւն»։

Իթթիհատ-Թէրաքքիի օրով, ու նոյնիսկ «Ժէօն Թուրքերու» նախաշրջանին, Թուրքիա իր գլուխը ի զուր զարկաւ «արեւելեան» ու «արեւմտեան» կոչուած պատերուն, նոյնքան զուր կերպով փորձելով նախընտրութիւն մը այդ երկուքին միջեւ։ Դէպքերը եկան հաստատելու թէ, ան ստիպուած էր ճակատիլ թէ՛ մէկին եւ թէ՛ միւսին դէմ։ Նախընտրութեան նոյն փորձը խոռվեց, սկիզբի օրերուն «միլլի» շարժման պետերը, երբ Մուսթաֆա Քեմալ դեռ նախագահն էր Ազգ. Մեծ Ժողովին, յունական բանակը կը սպառնար Էնկիւրիի, եւ Պէքիր Սամի ու Եոնուս Նատի Լոնտոնէն կը վերադառնային հաշտութեան համար իրենց կատարած դիմումին անյաջող ելքէն յուսահատ։ Այդ օրերուն եւս, Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ ձայներ ու բռունցքներ կը բարձրանային իրարու դէմ։ Ու Եոնուս Նատի «Եէնի Կիւն»ի իր մէկ խմբագրականը կը խորագրէր հետեւեալ ձեւով,— «Արեւելքի հետ եւ Արեւմուտքի դէմ»...։ Ուրիշներ ճիշդ հակառակը կ'ըսէին։

Երկու ճակատներու այս հարկադրանքէն անջատ, որ, ինչպէս բսինք, առանձնապէս Թուրքիոյ յատուկ է, «բարեկամական օժանդակութիւնները» իրենց տուրքը կը պայմանաւորէին — Թուրքիոյ մէջ, Թուրքիոյ շուրջ ու Թուրքիոյ միջոցաւ տարուող պայքարին համար — նոյն Թուրքիոյ կողմէ ընդգրկուելիք քաղաքական որոշ ուղղութեամբ մը։

Ռ. Միութիւնը պարտադրեց ճակատիլ Արեւմուտքի դէմ։ Անգլիա, ընդհակառակն, Էնկիւրին ուզեց ապահովել Արեւմուտքին, ու անոր դէմքը փորձեց դարձնել Արեւելք՝ ռուսական ճգնաժամին դէմ։

Հիմա՞։ Ահա գերմանական «տնտեսական օժանդակութիւնը»։ Ի՞նչ բանի կը ձգտի ան։ Քսանամեակ մը առաջ միեւնոյն Գերմանիան տուած է այս հարցումին պատասխանը,— յստակ ու որոշ։

Բայց, ինչ որ մեզ կը շահագրգռէր, այսօր, պատասխանն էր այն հարցումին թէ իրապէս ինչո՛ւ Թուրքիան այսքան շատ ու այսքան շուտ «բարեկամներ» կը փոխէ...

Ուրեմն, նախ փնտռենք պատասխանը այս հարցումին։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՃԱՌԸ

— oo —

Սպառազինութիւն եւ Չին.պարտադիր ծառայութիւն

— oo —

Մեծն Բրիտանիա կը բանայ ճամբան, առաջարկի անձեւ չեղայ..

— oo —

Եւրոպական վերջին տագնապէն ի վեր՝ առաջին անգամն էր, որ լորտ Հըլիֆէքս, արտաքին նախարար Անգլիոյ, ճառ մը խօսեցաւ Երկուշաբթի երեկոյ, Խարմպուրկի մէջ, սկովտական ընկերակցութեան մը անդամներուն առջեւ, եւ երկրորդ ճառ մը՝ երէկ գիշեր, ձայնասփիւռին առջեւ, յատկապէս ամերիկեան ժողովուրդին ուղղեալ, ճիշդ ինչպէս Չըրչիլ իր խօսքը կ'ուղղէր Ամերիկայի, 16 Հոկտեմբերին։

Իր առաջին ճառով, լորտ Հըլիֆէքս կը մատնէր կառավարութեան մտահոգութիւնը հանդէպ միջազգային ներկայ կացութեան, որ երկրին կը պարտադրէ կատարել նոր եւ աւելի մեծ զոհողութիւններ, մասնաւորաբար ուժգին թափ մը տալ սպառազինութեան եւ պարտադիր հռչակել զինուորական ծառայութիւնը, բան մը որ աննախընթաց է Անգլիոյ պատմութեան մէջ.բայց եանհրաժեշտ՝ որպէսզի բրիտանական զէնքը համապատասխանէ իր միջազգային դիրքին կարեւորութեան։

Եւրոպական վերջին տագնապին ծագումը, ըսաւ, պէտք է փնտռել այն հարցին մէջ որ հին է քանի մը դար, բայց երէկ կը ստանար սուր հանգամանք մը իբրեւ հետեւանք ցեղային ազգակներուն, որոնց ուժ կուտայ փիլիսոփայութիւն մը, որ ներշնչարանն է գերմանական կառավարութեան։ Այդ հարցը կը ներկայանար երկու երեսներով,— նախ միատարր ժողովուրդ մը կը պահանջէր իր քաղաքական ճակատագիրը տնօրինել այնպէս ինչպէս ինք կ'ուզէր։ Բրիտանական կառավարութեան համար, որ այդ սկզբունքը պաշտպանած է ամէն երկրի մէջ, դժուար էր մերժել արտայայտուած այդ պահանջը։ Երկրորդ, հարցին լուծումը կը փորձուէր կատարել ուժերու արտակարգ պոռթկումով մը, որ չէր համապատասխաներ անգլիական հաշտարար ոգիին, զոր մենք կը համարինք խարիսխը միջազգային յարաբերութեանց։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ ՓՐԿՈՒԵՑԱՒ ԲՆԱՋՆՋՈՒՄԷ

Ուստի հարցը կը դրուի այսպէս,— խղճի դէմ չէ՞ր թոյլ տալ որ Եւրոպան, եւ իր ետեւէն ամբողջ աշխարհը, նետուի պատերազմի մը մէջ, ուժը ուժին դէմ ճակատեցնելով, փոխանակ արգելք հանդիսանալու, ամէն զոհողութիւն եւ ազդեցութիւն ի գործ դնելով, որ վէճերը կարգադրուին խաղաղութեան սեղանի մը վրայ։ Աւելորդ է քննել հոս թէ Չեխոսլովաքիոյ կրած անարդարութիւնը կարելի չէ՞ր խնայել իրեն՝ եթէ իր վարիչները նախապէս հետապնդէին աւելի հեռատես քաղաքականութիւն մը։ Հարցը այն է որ Չեխոսլովաքիան փրկուեցաւ մեծ աղէտէ մը,— բնաջնջումէն։ Բայց կը հարցնեմ անոնց որ մեզ կը քննադատեն մեր դիրքին համար, իրենց համակրանքը արտայայտելով հանդէպ Չեխոսլովաքիոյ.— Ի՞նչ ուրիշ լուծում կար։ Ոչ ոք կրնայ ուրանալ թէ ի՛նչ պատերազմ ալ ըլլար, ի՛նչքան ալ իրենց ճիգերը միացնէին Անգլիա, Ֆրանսա եւ Ռուսիա՝ իրենց ետեւէն քաշելով ուրիշ ազգեր, կարելի չէր Չեխոսլովաքիան փրկել այն սարսափելի կործանումէն, որմէ ազատեցաւ մեծ զոհողութիւններ կատարելով։ Աւելորդ է ըսել թէ Չեխոսլովաքիոյ հետ՝ աշխարհի կէսն ալ ազատեցաւ պատերազմի մը արհաւիրքէն։

ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐԸ ԴԷՄ ԵՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ

Չկայ ժողովուրդ մը որ պատերազմ ուզէ։ Ոչ Անգլիա, ոչ ալ Ֆրանսա, նոյնպէս ոչ Գերմանիա, ոչ ալ Իտալիա, ինչպէս ցոյց տուին ժողովրդային պոռթկումները՝ երբ իմացուեցաւ թէ վէճը լուծուեցաւ խաղաղ զոհողութիւններով։ Չէյմպրլէնի հանդէպ համակրանքի ցոյցերու պահուն, կին մը կուլար բազմութեան մէջ։ Հարցուցին պատճառը։ — «Ես չեմ մայր մըն եմ, շնորհակալ եմ Անգլիոյ վարչապետին որ ինծի վերադարձուց երեք զաւակներս, պատերազմը պիտի զրկէր զիս զաւակներէս»։

Լորտ Հըլիֆէքս յետոյ անդրադարձաւ անգլօ-գերմանական այն յայտարարութեան, զոր ստորագրած են Հիթլէր եւ Չէյմպրլէն, եւ ըսաւ թէ ոմանք կը թերագնահատեն անոր արժէքը, բայց այդ յայտարարութիւնը կը կենդանացնէ ոգի մը իրար մօտեցնելու երկու ազգեր։ Կ'ուզեմ աւելցնել որ, երբ անգլիական եւ գերմանական ազգերը յանգին իրական համաձայնութեան մը, համոզուած եմ որ ատիկա պիտի ըլլայ ամէնէն զօրաւոր ապահովութիւնը ընդդէմ այն սարսափելի վտանգներուն, որոնց օրինակը տեսաւ աշխարհ։

ՎԵՐՍԱՅԼԻ ԴԱՇՆԱԳԻՐԸ ՄԷԿ ԿՈՂՄ ՆԵՏՈՒԱԾ

Այս միջոցիս Եւրոպայի սրտին վրայ կը կատարուին սահմանային սրբագրութիւններ ըստ ցեղային բաշխումի,— կը յուսամ որ գործելու այս ընթացքը նպաստէ խաղաղութեան ամրապնդումին։ Այսօր ականատես կ'ըլլանք Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութեան։ Ազգաժողովի դաշինքին մէջ գոյութիւն ունի յօդուած մը որ կ'ընդունէր ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը, բայց ոչ ոք կը համարձակէր գործադրել զայն։ Այսօրուան գործադրուածը, սակայն, չի կրնար կատարեալ ըլլալ, չկայ կատարեալ լուծում նման հարցերու մէջ, միշտ ժողովուրդի մասնիկ մը պիտի մնայ ուրիշ

(Ուրիշ շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԱՍ ՄԸ ՄԵԾԵՐՈՒՆ

Փոքր ազգ մը աշխարհը հիացուց իր կեցուածքով։

Չեխը։ Հազիւ քսան տարուան պետական անկախ կեանք մը։ Եւ երբ աղէտը հասաւ, ան չկորսնցուց իր գլուխը, տէր եղաւ իր ջիղերուն, պահեց իր ոգեկան հաւասարակշռութիւնը՝ անսպասելի, անհաւատալի, գիտակցուած բարձր կարգապահութեամբ մը, որ չի կրնար յարգանք չներշնչել բոլորին։

Արդէն չէր երկիրը անդամահատուած է երեք կողմերէ։ Հզօրները, սպառնական բռունցք շարժողները առած են իրենց բաժինները։ Եւ ինքը մնացած է դարձեալ իր գլխուն տէր, իր ճակատագրին տէր, արժանի իր դրացիին յարգանքին։

Աւելի քան երեքուկէս միլիոն ժողովուրդ փրցուած է իր մարմնէն աւելի քան 110.000 քառ. քիլոմեթր հողամասով միասին։

Չեխը գիտցաւ պահպանել օրը օրին, վայրկեանը վայրկեանին այդ շրջաններու յանձնել իրենց նոր տէրերուն, ապշեցուցիչ կարգապահութեամբ մը։ Հարիւր հազարաւոր փախստականներ տեղաւորուած են նոր վայրերու մէջ, առանց ցնցումի ու թշուառութեան, անօրութեան, սովի կամ քաղաքացիական կռիւի տեսարաններու։ Պետական դեկավարութիւնը եւ մանաւանդ բանակը, խորունկ փոփոխութիւններէ անցնելով հանդերձ, մնացած են անեղծ ու կարգապահ։ Ո՛չ նիւթական ոչ բարոյական խուճապ։

Եւ փոքր չէր ժողովուրդը, այսքան [illegible] այսօրէն լքուելէ, այսքան վրան բաց կերպով յօշոտուելէ ետք, գիտցաւ տագնապէն դուրս գալ հպարտ, քաղաքակիրթ մարդու ոգեկան կորովը բարձր բռնած, ազգին ու հայրենիքին պատիւին բարձրօրէն արժանի։

Ազգերը երբեք մեծ չեն միմիայն իրենց թիւով, ուժով կամ նիւթական անսահման կարողութիւններով։ Ազգերը մեծ են իրենց ոգիով եւ աղէտին առջեւ երեւան բերած ներքին, ցեղային այն ներզօր կենսունակութեամբ, որ կը յանդգնեցնէ, անմեռ ու անմահ կը դարձնէ զիրենք։

Չեխը հաստատեց որ արժանի է աւելի մեծ փառաւոր անցեալի մը, այլեւ աւելի փառահեղ ապագայի մը։ Ոչ ճիչ, ոչ լաց, ոչ կոծ, այլ հպարտ տխրութիւն, ինքնագիտակից ցաւ, զուսպ ու ամփոփուած տառապանք։ Ցաւին մէջ ինքզինք չկորսնցուց, ազգային առոգին մէջ անպատիւ չեղաւ. գիտցաւ ըլլալ արի ու համբերատար։ Չեխը հոգիով մեծ եղաւ։

Եւ այս հոգեկան անսուրանալի կորովը, երբ անդին մեծերը, հզօրները, դաշնակիցները ամէն քար դարձուցին, ամէն թուք պարպեցին, ամէն ծուղակ աչքէ անցուցին, որ կերպ մը գտնեն խուսափելու ստորագրուած յանձնառութիւններէն։

Չեխական տագնապին առթիւ աշխարհի հոգեկան փոքրութիւն միայն ցուցադրեց։ Մեծերը փոքր եղան։ Խաղաղութի՛ւն աղաղակելով Պեղատոսի նման իրենց ձեռքերը լուացին յաչխային առջեւ։ Միակ մեծը, անմահը, արժանաւորը եղաւ ինքը՝ խաչեալ Չեխը։

Ան ցոյց տուաւ, թէ ինչպէ՛ս ժողովուրդ մը կրնայ իր սուգին, իր ազգային տառապանքին մէջ ըլլալ վսեմ, արի ու պատուաւոր։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ Հ ՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆ
ԶԻՆԱԴԱԴԱՐԻ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԵԱՆՑ ԱՌԹԻՒ

— oo —

Նախկին Ռազմիկներու եւ Թոշակներու նախարարութիւնը մասնաւոր յանձնաժողով մը կազմած է, զինադադարի 20րդ տարեդարձի տօնակատարութեան համար (11 Նոյեմբեր)։ Այս առթիւ «Յառաջ»ի հաղորդուած պաշտօնական զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ ազգային հանգանակութիւն մը բացուած է, հովանաւորութեամբ Հանրապետութեան նախագահին։ Տօնակատարութեան պիտի մասնակցին կարեւոր պատուիրակութիւններ՝ գաղթավայրերէն եւ հովանաւորեալ երկիրներէն։ Ցիշատակարաններ պիտի շինուին ռազմաճակատի գերեզմանատուններուն մէջ, յիշատակի բոց մը ընդունելու համար։ Նոյեմբեր 12ին երիտասարդներ ջահեր բռնած՝ պիտի մեկնին յաղթական կամարէն, գերեզմաններ երթալու եւ այդ բոցը վառելու համար։

Մեր ընթերցողներուն լուրջ ուշադրութեան յանձնելով կառավարութեան այս նախաձեռնութիւնը, հանգանակութեան ցանկ մըն ալ «Յառաջ»ի մէջ կը բանանք, իբրեւ բարոյական պարտականութիւն։

Ղրկուած գումարները արձանագրելով թերթին մէջ, պիտի փոխադրենք Նախկին Ռազմիկներու եւ Պատերազմի Զոհերու ազգ. Համադաշնակցութեան։

«Յառաջ»ի խմբագրութիւնը կը տրամադրէ 100 Ֆրանք։

Թրակիան նորէն կը դատարկուի

— oo —

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ ու Թրք. կառավարութեան միջեւ, գաղթականներու վերաբերեալ հարցերու մանրամասնութեանց շուրջ կարգ մը տարակարծութիւններ ծագած ըլլալով, առայժմ վերջ տրուած է այս երկիրներէն կատարուող ներգաղթին։ Միայն թէ, «Վաթան» շոգենաւը անգամ մը եւս Գոնսթանցա երթալով, իրենց գիւղերէն ճամբայ ելած մօտ 1700 գաղթականները պիտի բերէ եւ այսպէս այս տարի ուրիշ նոր գաղթական պիտի չփոխադրուի մայր երկիր։

Ըստ ծրագրի, այս տարի յիշեալ երկու երկիրներէն մօտ 25 հազար գաղթական պիտի գար։ Մինչեւ հիմա Ռումանիայէն 6000, իսկ Պուլկարիայէն ալ 5500 գաղթական բերուեցաւ որոնք Մարմարայի էրէյլին ցամաք հանուելով, Թրակիոյ մէջ իրենց համար ճշդուած վայրերը տեղաւորուեցան։ Այս կերպով, յառաջիկայ գարնան կը մնայ մնացեալ 13.000է աւելի գաղթականներու փոխադրութիւնը։

Միւս կողմէ, Եուկոսլավիոյ հետ ալ գաղթականական գործի մասին համաձայնութիւն գոյացած է եւ յառաջիկայ գարնան մօտ 4000 գաղթականներ պիտի գան մայր երկիր։

— oo —

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵՆԷ զրկուեցան 57 քաղաքացիներ, մեծ մասով Հրեայ։ Իրենց գոյքերն ալ գրաւուեցան։

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՆԲԱՂՁԱԼԻ ՕՏԱՐԱԿԱՆՆԵՐ ՇԱՏ ԿԱՆ

Օտարականներու դէմ խոկողութիւնը դարձեալ խառնուեցաւ եւ թերթերը ամէն օր նոր բան մը ունին ըսելիք, յաճախ ոչ հաճելի: Այս առթիւ թարգմանաբար կուտանք հետեւեալ յօդուածը, հրատարակուած Les Annales-ի մէջ (10 Հոկտ. 1937), ուր կը խօսուի նաեւ Հայերու մասին.—

Մինչ ինչպէս նախագահներ Սառօ Փլանտէնի եւ Տումէրի սպանութեան ժամանակ, այսօր, երբ ահաբեկչական դէպքեր տեղի կ'ունենան Ֆրանսայի մէջ, դարձեալ հրապարակ կը դրուի օտարականներու հարցը:

Հարցը, իրականին մէջ, բարդ է կարծուածէն աւելի: Անխտրական ասոնքականութիւն մը վտանգաւոր է այնքան որքան կասկածելի եւ անընդունելի համարիլ ամէն օտարական, ցանկուածովի.

1576ին, Պլուայի ազգ. խորհուրդը հրապարակաւ կը քննադատէր այն քաղաքականութիւնը, որով Ֆրանսա կը կորսնցնէր իր ազգայնութիւնը եւ կը բողոքէր որ ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողներուն թիւը կ'աճի հետզհետէ: Այսուհանդերձ, Քոլպէր դարձեալ ֆրանսական քաղաքացիութիւն շնորհեց բազմաթիւ օտարականներու, որոնք կը բնակէին ֆրանսական նաւահանգիստներու մէջ: Իսկ Լուդովիկոս ԺԴ. քաղաքացիութեան իրաւունք տուաւ այն Հոլանտացիներուն, որոնք եկած էին չորցնելու ճահիճները, ինչպէս Լուդովիկոս ԺԵ. քաղաքացիութեան իրաւունք շնորհեց Լեհերուն, որոնք հաստատուած էին Լորէնի մէջ:

Իբրեւ հետեւանք Ֆրանսայի բնակչութեան դանդաղ աճումին եւ ճարտարարուեստական վերելքին, օտարականներու թիւը, որ 380.000 էր 1851ին (1 առ հարիւր), բարձրացաւ 1.159,839ի 1911ին (2,8 առ հարիւր): Իսկ ընդհանուր պատերազմը պատճառ դարձաւ որ օտարականներու թիւը բարձրանայ անգամ մըն ալ: Այսպէս, գաղութներէն եւ Հիւս. Ափրիկէէն Ֆրանսա բերուեցան 222,000 օտար աշխատաւորներ, զարծի լծելու համար պատերազմական գործարաններու մէջ:

Վերաշինելու համար այն շրջանները, որոնք աւերուած էին պատերազմին հետեւանքով, եւ հասնելու համար աշխատանքին, որ առատ էր յետպատերազմեան բարգաւաճումի տարիներուն, Ֆրանսա որդեգրեց ներգաղթի քաղաքականութիւն մը առանց բարակ նայելու, առանց գործաւորները երկիր վերադարձնելու մասին պայմանադրութիւն մը կնքելու: 1922ին, Ֆրանսա բերուեցան 195,000 գործաւորներ ճարտարարուեստի մէջ աշխատելու համար: 1930ին, ճարտարարուեստի եւ հողագործութեան մէջ ս փոխադրելու համար բերուեցան 221,619 բանուոր, թիւ մը որ մրցանիշը կը կազմէ. Ետքը այդ թիւը նուազելով՝ 1933ին իջաւ միայն 74,635, 1936ին՝ 62,707, որուն 52,645ը հողագործութեան համար: Ճիշդ է նմանապէս որ 1935ին, տագնապի տարին, Ֆրանսայէն հեռացան 67,215 օտար բանուորներ (մեծ մասամբ ճամբու ծախքը կառավարութեան կողմէ տրուած), 1936ին՝ 46,426 բանուոր:

ԵՒՐՈՊԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Օտարականները ցրուած են Ֆրանսայի մէջ ամէն կողմ: Ներկայիս, Ֆրանսայի մէջ կան 2,719,000 օտարականներ, (1931ին՝ 2,400,000էր): Օտար այս բնակչութենէն 500,000ը 25-35 տարեկան են, 390,000ը՝ 36—45 տարեկան, ծերուններու թիւը (80էն վեր) կը հասնի 5,578ի:

Օտարականներուն մէջ իրենց թուական գերակշռութեամբ առաջին կուգան Իտալացիները, 808,000 հոգի (35 առ հարիւր), յետոյ կարգով՝ 322 հազար Սպանիացիներ, 320,000 Պելճիքացիներ, 309,00 Լեհեր, 123,000 Զուիցերիացիներ, 70,000 Գերմանացիներ, Ազգ. Դաշնակցութեան հովանաւորութեան տակ՝ 120,00 Ռուսեր, 30,000 Հայեր, որոնք ցրուած են մասնաւորաբար հարաւային նահանգներու մէջ, եւ 7,000 գերմանացի տարագիրներ.

Եթէ քանի նահանգներու մէջ (Պրըթանիը եւ Կեդր. Ֆրանսա) օտարականները 1 առ հարիւր համեմատութիւն մը կը կազմեն, Սէնի մէջ անոնց թիւը կը հասնի 420,000ի, որոնց 239 հազարը բանուոր, Ալփ-Մարիթիմի մէջ՝ 140,000 (30 առ հարիւր), Պուշ-տիւ-Ռոնի մէջ՝ 248,000 (22 առ հարիւր), Փա-տը-Քալէի մէջ՝ 173.000 (14 առ հարիւր), Նորի մէջ 22.000 (11 առ հարիւր), Մէօրթ-է-Մոզէլի մէջ՝ 95,000 (16 առ հարիւր):

Օտարականները ընդհանրապէս համախմբուած են շրջաններու մէջ ազգային կորիզներ կազմելով: Այսպէս Միջերկրականեան շրջանին մէջ օտարականներու թիւն է 620,000, որուն մէջ կը մտնէ իտալական ամբողջ գաղութը մէկ երրորդով (միայն Պուշ-տիւ-Ռոնի մէջ 110.000) եւ սպանիական գաղութը՝ երեք չորրորդով (43 հազար հոգի Էրոյի եւ 28.000 Փիրէնէ Օրիանթալի մէջ): Հիւսիսային շրջանին մէջ՝ 500,000 օտարականներ, որոնց 270,000ը Պելճիքացի (ամբողջ գաղութին 85 առ հարիւրը) եւ 110.000 Լեհ: Իսկ 85.000 Իտալացիներ, 56,000 Գերմանացիներ, 32.000 Լեհեր խոշոր կորիզ մը կազմած են արեւելեան շրջանին մէջ, որ կ'երկարի Մէօրթ-է-Մոզէլէն մինչեւ Ալզաս, մինչդեռ Ժուրայէն մինչեւ Ալփ հաստատուած են 190,000 օտարականներ, 120,000ը՝ Իտալացի: Հարաւ-արեւմտեան շրջանին մէջ, Ժիրոնտէն մինչեւ Օթ-Փիրէնէ հաստատուած են 180,000 օտարականներ, որոնց 65,000ը Սպանիացի եւ 25,000ը Իտալացի: Լիոնի շրջանին մէջ կ'ապրին 130,000 օտարականներ, իսկ Փարիզի շրջանին մէջ 600,000 օտարականներ:

Այս օտարականներուն 80 առ հարիւրը բանուորներ են: Լեհերը կ'աշխատին հանքերու եւ հողագործութեան մէջ, Իտալացիները՝ շինութեանց, մետաղագործութեան եւ երկաթի հանքերու մէջ, Պելճերը՝ մետաղագործութեան, շաքարի արդիւնաբերութեան, կղմինտրի շինութեան եւ հողամշակութեան մէջ, Սպանիացիները ճարտարարուեստի բանուոր են կամ այգիներու աշխատաւոր, իսկ զուիցերիական գաղութին 10 առ հարիւրը՝ ագարակատէր:

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՄԷՋ

Օտարականները, համաձայն տարածուելով ֆրանսական հողին վրայ, ստեղծեցին այնպիսի իրաւական վիճակներ, զորս ոչ մէկ օրէնսդիր կըրցեր է նախատեսել: Օրինակ, Հոմէկուր ճարտարարուեստական փոքր քաղաքին մէջ (Մէօրթ-է-Մոզէլ), 8,400 հոգինոց բնակչութեան վրայ 4,292ը կը բաղկանայ օտարականներէ, 1,882ը՝ Լեհ: Մութիէի մէջ (նոյն նահանգէն), 4,100 հոգինոց բնակչութեան 2,342ը կը բաղկանայ օտարականներէ, որոնք կը պատկանին տասնեւչորս ազգութեանց: Հազուադէպ չէ տեսնել, Լորէնի եւ Նորի հանքային կեդրոններուն մէջ, այնքան լեհերէն եւ իտալերէն ցուցանախտակներ, որքան ֆրանսերէն:

Օտար գաղութները կ'ապրին մեկուսի՝ իրենց բարքերով եւ... կրօնքով, զորս փոխադրած են մեր երկրին մէջ: Հիւպատոսները կը հսկեն իրենց վրայ, ունին ցեղակից ուսուցիչներ իրենց զաւակներուն համար, եկեղեցական պաշտամունքը կը կատարուի կրօնակից քահանաներու կողմէ, իրենց հանրային կարծիքը կը պատրաստուի ազգային լեզուով հրատարակուած թերթերու միջոցաւ: Այսպէս, Ֆրանսայի մէջ կը գործեն 150 լեհ ուսուցիչներ, որոնք կրթութիւն կուտան 20,000 երեխաներու: Նորի մէջ, կիրակի օրերը, հազուադէպ չէ տեսնել լեհական կիսազինուորական միութիւններ, որոնք տողանցք կը կատարեն իրենց պայծառ դրօշներով: Իտալացիները, բաժնուած ֆաշական եւ հակաֆաշական հակառներու, կազմած են զանազան ընկերակցութիւններ, Ֆաշիօ եւ Մարդու Իրաւունքներու Լիգ: Անդին, Ռուսերը կ'ապրին անցեալի յիշատակները՝ իրենց զօրանոցներով, զինակիցներու ակումբներով, զինուորական կրթութեան կեդրոններով, քաղաքական կուսակցութիւններով, մինչեւ իսկ իրենց վանքերով:

Իսկ Հայերը հրապարակ դրին նոյնիսկ տարօրինակ (կամ եզական) գաղափարը՝ հայ խորհրդարանական հաստատութիւն մը հիմնել Ֆրանսայի մէջ, բան մը որ վաղանցուկ գոյութիւն մը միայն ունեցաւ:

ԻՆՉՊԷՍ ՖՐԱՆՍԱ ԿԸ ՄՏՆԵՆ

Եթէ կատարեալ չէ օրէնսդրութիւնը որ մշակուած է օտարականներու մասին, գէթ կուտայ որոշ ապահովութիւն, բայց եւ այնպէս հարկ է զօրացնել զայն՝ որոշ ճկունութիւն մը տալով միաժամանակ: Օտար բանուոր մը չի կրնար Ֆրանսա մտնել առանց նախապէս արտօնութիւն առնելու աշխատանքի նախարարութենէն: Պէտք է անցնի բժշկական քննութենէ (թէեւ շատ մակերեսային, ինչպէս կը հաստատուի ֆրանսական հիւանդանոցները խճողող օտարականներու մեծ թիւէն), բայց ոչ ոք կը պահանջէ իրմէ որ ցոյց տայ մաքուր անցեալի վկայականը: Ֆրանսայի մէջ բնակութեան իրաւունք ստանալու համար, օտարական մը պարտաւոր է նահանգապետութենէն խնդրել որ ինքնութեան թուղթ մը շնորհուի իրեն: Գերմանիոյ սահմանակից շրջաններու մէջ զետեղուելու համար, հարկ է ներկայել մասնաւոր արտօնութիւններ: Ներքին նախարարը իրաւունք ունի արտաքսելու կամ բնակութեան արտօնութենէն զրկելու օտարական մը որ անբաղձալի է, բայց գոյութիւն չունենալով դատաքննիչ ատեան՝ քիչ մը լայն չափով յառաջ եկած պատիժները կը դատապարտուին այն օտարականները, որոնք չեն կրնար հեռանալ Ֆրանսայէն:

10 Օգոստոս 1932ի օրէնքը սահմանափակեց թիւը այն օտար բանուորներուն, որոնք արտօնուած են աշխատելու ճարտարարուեստի մէջ: Նոյն օրէնքով օտար տնային արհեստաւոր մը չի կրնար ի գործ դնել իր արհեստը՝ առանց արհեստից սենեակէն արտօնութիւն ստանալու: Դարձեալ, օտարական մը չի կրնար շրջուն վաճառորդի անձնագիր ստանալ, Ֆրանսայի մէջ հինգ տարուան շրջան մը չբոլորած: Վերջապէս, օտար հօրմէ եւ ֆրանսացի մօրմէ ծնած երախաները ինքնաբերաբար կը նկատուին Ֆրանսացի, բայց հայրենազուրկ երիտասարդները պարտաւոր են լրացնել իրենց զինուորական ծառայութեան շրջանը ֆրանսական բանակին մէջ՝ քաղաքացիութիւն ստանալէ առաջ:

ՊԷՇԵՐՆ ՈՒ ԼԱՒԵՐԸ

Նոյն տրամադրութիւնները նաեւ ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացած օտարականներու հանդէպ: Եթէ, 1872—1911, ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողները մէկ միլիոն կը կազմեն, 48,000ի կը հասնէր թիւը անոնց որ ֆրանսական քաղաքացիութեան իրաւունք ստացան 1930ին, իսկ 1935ին ֆրանսական քաղաքացիութիւն ստացողներուն թիւը՝ 30,000: Սխալ չէր, ուրեմն, երբ դատական նախարարը, անցեալ տարի, կը յայտարարէր թէ ֆրանսական բանակին բազմաթիւ վաշտեր կը հայթայթեն այն օտար երիտասարդները, որոնք ֆրանսական քաղաքացիութիւն են ստացած: Ճիշդ է որ անոնց մասին ձեռք առնուած են զգուշական միջոցներ,— արգելք պետական պաշտօնեայ կամ փաստաբան դառնալու տասը տարուան շրջան մը չբոլորած, արգելք երեսփոխան ընտրուելու իրաւունքի՝ տասը տարուան նոյն շրջանէն առաջ, արգելք բժշկական արհեստը ի գործ դնելու՝ առանց պետական վկայականի եւ կարգ մը խիստ պարտադրութիւններու:

Այսուհանդերձ անխոհեմութիւն է հալածել օտարականները, մանաւանդ այնպիսի երկրի մը մէջ, որ իւրացուցած է բազմաթիւ օտարականներ՝ զանոնք բարձրացնելով մեծանուն Ֆրանսացիներու կարգը, ինչպէս մարաջախտ Մաք-Մահոնը՝ ծագումով Իրլանտացիի մը թոռ, Զօր. Գուրպաքի՝ ծագումով Յոյն, երկրախոյզ Սավորնեան տը Պրազզա՝ ծագումով Իտալացի, որ Ֆրանսայի տուաւ Քոնկօն, եւ շատ ուրիշներ: Յիշեցնե՞նք 50,000 օտար կամաւորները, որոնք կռուեցան ֆրանսական բանակին մէջ ընդհ. պատերազմին:

Միւս կողմէ, ի տես այն անկարգութիւններուն զորս կը պատճառեն անբաղձալի հիւրերը մեր երկրին մէջ՝ ֆրանսական օրէնքներուն անտարբեր, անհրաժեշտ է գործադրել ընտրապաշտ եւ ձուլարար քաղաքականութիւն մը, որու իբրեւ ծրագիր կարելի է ընդունիլ Զօր. տ'Էսփէնասի հետեւեալ խօսքը. «Թող լաւերը ապրին խաղաղ եւ գէշերը դողան»:

«ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ»

«Մտիկ ըրէ՛ք երիտասարդներ, մտիկ ըրէ՛ք ինչ որ մենք մեծերս պատերազմի վրայ կը պատմենք ձեզի»...

(Ռուս զինուորին երգը)

Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութիւնը հրատարակեց «Մատենաշար Ռազմիկ»ի երկրորդ հատորը, «Լեռնային պատերազմ»ը: Գրախօսական գրելու յաւակնութիւնը չունիմ: Գրքին պարունակած տեսութիւնները մտքիս առջեւ նոր հորիզոններ կը բանան. նոր մտքեր կը պարզեն: Հեղինակը՝ Հրանտ Փաստրմաճեան իր այս չքնաղ աշխատութիւնը անցուցած է բազմակողմանի ուսումնասիրութեան մը քուրայէն: Ինծ կը մնայ ըսել քանի մը խօսք, երիտասարդ հեղինակին այս արտադրութեան վրայ որ հազուագիւտ է իբրեւ զինուորական հրատարակութիւն:

Կարդացէք այս գիրքը ուշի ուշով եւ պիտի համոզուիք թէ՝ պատերազմը լարդ, բազմակողմանի ճիւղաւորումներով իրարու ագուցուած գիտութիւն մըն է, որուն մէկ փոքր մասը կը կազմէ լեռնային պատերազմը:

Բան ըսելէ առաջ, ես ալ կը միանամ հեղինակին եւ յառաջաբանին վերջին պատգամին.— «Տգիտութենէն, թեթեւամտութենէն եւ յաւակնութենէն չի ծնիր յաղթանակը»: Չի բաւեր միայն մեր ռազմական - հերոսական խիզախ դրուագները, անցեալի այդ փառքերը յիշել: Այդ պատմական փառքերու ներշնչումին հետ մեր նոր սերունդին սորվեցնելու է այդ հերոսամարտերը ստեղծելու միջոցները: Մեր բոլոր հերոսամարտերը աւելի հզօր, աւելի ծաւալուն կրնային ըլլալ, եթէ այդ հերոսներու խիզախութեան միանային կռուի արուեստին գիտելիքները: Տգիտութենէն յաղթանակ չի ծնիր:

Գերազանցապէս մշակութային եւ նոյնքան առեւտրական ազգ եղած ենք: Այո, խակապէս այս պարագան կրցած է մեր ազգը դնել քաղաքակրթուած ազգերու շարքը, որուն համար ամէն մի Հայու հոգին ու սիրտը հպարտօրէն կը հրճուի: Բոլոր վերակազմուող ազգերը իրենց գոյութիւնը միայն մշակոյթի ճամբով չեն երաշխաւորած: Մենք ունեցած ենք հսկայ գրականութիւն — վէպեր, բանաստեղծութիւններ, փիլիսոփայական եւ գիտական գիրքեր, բայց չէինք ունեցած ռազմական գրքոյկ մը: Մենք ունեցած ենք մարմնակրթական միութիւններ, Հ.Մ.Ը.Մ.ներ, մշակութային, գեղարուեստական, ուսումնասիրական, բարեգործական, քաղաքական տասնեակ միութիւններ, բայց չէինք ունեցած Չեխերու «Սոկոլ»ները եւ նոյնիսկ Հրեաներու «Մակաբայ»ի միութիւնները, որոնք իրենց խորքին մէջ եղած են գրեթէ զինուորական եւ ռազմական:

Ամենագլխաւորը՝ հայ մարդը, հայ երիտասարդութիւնը շարունակ զբաղեցուցած ենք երգով. քաղաքականութիւնով. պարով, արտասանութիւններով եւ վարդապետական մարզանքներով: Զէնքի, կռուի, մարտական խոյանքներու, հերոսական մաքառումներու խօսքը անոր ըսել քաշուած ենք: Գնահատելի են այդ բոլորը, երգ. խաղը, մշակոյթ, ճառ, քաղաքականութիւն: Բայց, անոնց կողքին ինչո՞ւ հայ մարդը, հայ երիտասարդը չգիտնայ, չսորվի ու չխօսի ուրիշ գիտութիւն մը, որուն համար ազգերը դեռ իրենց ելեւմուտքին առիւծի բաժինը անխնայ կը տրամադրեն: Ազգերը դեռ իրենց երիտասարդ սերունդը տարիներով զօրանոցներու մէջ կը պահեն: Ռազմապաշտութիւնը ջատագովել չէ նպատակս, բայց մինչ կար ժէն զարկերու մշակոյթը, թատրոն... նոյնիսկ հայրենիքները, երբ պաշտպանուած չեն հրաշունչ գործիքներով, երբ այդ ամէնուն պաշտպանութեան կոչուած մարդիկը նոյն գործիքներու գործածութեան եղանակը, ձեւը... պայմանները չեն ուսումնասիրած... 1915ի ապրիլեան եղեռնը մեր դարերու մշակոյթը, մեր դարերու ստեղծագործութիւնը գրեթէ 3 ամսուան մէջ ոչնչացաւ, եւ մեր հայրենիքի աւերակներուն վրայ բուերը կը վայեն....

«Լեռնային պատերազմ» գիրքը ռազմական գրականութեան առաջինն է, բայց՝ ոչ վերջինը: Հեղինակը՝ Փաստրմաճեանը՝ իր այս գրքովը եւ «Ռազմիկ» թերթի մէջ տուած զինուորական եւ ռազմական շատ մը շահեկան եւ հմտալից յօդուածներովը կուզայ ապացուցանել թէ՝ կրցած է ըմբռնել որ զինուորական գրականութիւնն ալ անհրաժեշտ է: Երիտասարդ հեղինակը նուէթին մտնելու է կարծես ծերունի զինուորականի մը բոլոր փորձառութեամբ եւ հմտութեամբը:

Այսպիսի հրատարակութիւններով պէտք է փոխել հայ մարդուն եւ մանաւորապէս երիտասարդութեան հոգեբանութիւնը: Պէտք է զօտեպնդել զայն հերոսապաշտութեան, պատմ. բազմի դրուագներու, պատերազմի գիտութեան տուեալներով: Ձիւնի փոքրիկ գնդակը լերան ձիւնոտ կողերէն վար սահած պահուն, բռունցքի մը մեծութիւնը կ'ունենայ գրեթէ, բայց իր խոլական թաւալումին հետ կը մեծնայ, ու կը մեծնայ կը դառնայ հսկայ դանգուած մը:

Անխիղճ մեր գլուխն է: Կարի մտածել հոտը սկսած է բուրել մեր թին տակ: Արեւը դեռ չծագած ... պէպքեր կը ծագին: Այս ճամբուն վրայ, մեծ դեր կատարելու կոչուած են «Լեռնային պատերազմ»ը եւ իր նմանները: Այդ գիտակցութեամբ կը կրկնեմ ռուս զինուորին երգը:

— «Մտիկ ըրէ՛ք երիտասարդներ մտիկ ըրէ՛ք ինչ որ մենք մեծերս (տարեց) պատերազմի վրայ կը պատմենք ձեզի»...

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ կառավարութիւնը երբ հինգ տարի առաջ ճանչցաւ խորհրդային իշխանութիւնը, մեծ յոյս կար թէ Ռուսաստան սովետական գնումներ պիտի կատարէ Ամերիկայէն: Բայց այս յոյսերը չիրականացան, որովհետեւ առաջին տարին 30 միլիոն եւ յաջորդական տարիներուն 40 միլիոն տոլարի գնում միայն կատարեցին Խորհուրդները, մինչ կը հաւաստէին թէ տարեկան ... մանէն պիտի գնեն մէկ միլիառ տոլարի ապրանք, որմէ 500.000.000 տոլարը՝ Մ. Նահանգներէն: Այս խոստումը յարգած չըլլալով, Մ. Նահանգները ալ մերժեց վարկ բանալ եւ պահանջեց հին ռուսական 400.000.000 տոլարի պարտքը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (53)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՉՔԸ

Հեղինակ՝ ՖԻԼԻՊՕ ՖԱՆԵՐ — ... թարգմ. Ա. ՀԱՐԵԼԵԱՆ

— Եկէք ու աչքերնիդ տեսէք, ըսաւ Ուէլ:

Ֆրէտ դերինները իրարու կապած չուանը Հայու մը յանձնելով, ոտքով մագլցեցանք Ուէլին կեցած վայրէն քիչ մը առջեւ անդին, ներս մտած մասին անկիւնը՝ ուղիղ զառիվեր մը կար, որուն վերջաւորութեան մօտէն հազար ոտք վար, չորս կողմը ժայռի պատնէշներով շրջապատուած, ծմակոտ հովիտ մը, տեսակ մը գիւղակ մը, փայլփլուն լեռներուն կուրծքին:

— Մնացեալները այստեղ են, ըսաւ Ուէլ: Հոդ հաւաքուած ու տուն տեղ եղած են: Գիւղը ամայացած էր, հաւանաբար անոր համար որ, վար գըլուխով ժայռերու յարձակումին դիւրին կ'ենթարկուի:

Բայց խօսքս չեմ կրնար պարտադրել անոնց. մանաւանդ մեր խումբին մաս կազմել իրենց քաջութիւնը զօրացուցած է: Կ'ըսեն թէ այս առնէտի բոյնը պիտի պաշտպանեն Փոքր Ասիոյ բոլոր Թուրքերուն եւ Քիւրտերուն դէմ:

— Օրիորդ Վանտէրմէնը ո՞ւր է:

— Վարը գիւղին մէջ կը քնանայ: Անոնք ամէնքն ալ քնացած են: Դուք ալ, տղա՛ք, գացէք ու քնեցէք: Այս քովիս մարդիկը որպէս հսկող դիրքերու վրայ տեղաւորելէ վերջ, ես ալ ձեզ մօտ պիտի գամ: Մէջտեղի այդ խոշոր տունին քովի միւս փոքր քառակուսի հիւղակը մերն է: Օրիորդ Կ.որիան մեծին մէջն է, ուր կիներու բազմութիւն մը կայ: Յիմարութեան չընէք ու զէնքը չարթնցնէք: Ձիերնիդ միւս ձիերուն քով շուքին մէջ կապեցէք. անոնց համար քիչ մը եգիպտացորեն կայ եւ բաւականաչափ չոր խոտ, որուն տէրը թողած գացած է:

Ուստի որոշեցինք օրիորդը չարթնցնել եւ ձգեցինք որ Ուէլը մարդոցը տեղերը ուշադրութեամբ ընտրէ, բայց Ուէլը հազիւ կռնակը դարձուցած՝ մարդիկը խոր քունի մէջ ինկան: Քունը այդ տաքուկ օդին մէջ սարսռուած էր, ոչ թէ վտանգաւորութիւն մը լոկ մտքի եւ մարմնի, որուն մարդ կարենայ յաղթահարել, այլ անդառնալի մահաքուն մը (coma): Ամբողջ բանակներ երբեմն այդ վիճակին կ'ենթարկուին:

— Քնախտաւորներու բոյն, ըսաւ Ֆրէտ եւ ձին առջեւը ձգեց ու քամակին զարկաւ: Բայց կենդանին այնքան քնաթաթախ էր որ չէր կրնար քալել վայրէջքին ի վար:

Այդտեղ ոչ կայծ հոտ ոչ ալ թունաւոր ծուխ կար: Օդը մաքուր էր, բացառութիւն ըլլալով անձկանց մուխը, եւ թռչունները կը գեղգեղէին: Մէնքապուած եղանք ամէնքս ալ մեր կենդանիներէն վար իջնել եւ առիթել մինչեւ իսկ դերինները որպէսզի քալեն. վասնզի ձիերը այնքան քնատ էին որ չէր կարելի վստահիլ անոնց: Ճամբան որ վար, դէպի գիւղը կը զիկզակէր, բաւական վտանգաւոր էր եւ արկածալից. որուն համար ուրեմն հրացանակիր Հայեր բացարձակապէս մերժեցին առաջնորդել ճամբան, առանց ձիերը առջեւէն քշելու:

Նոյնիսկ այդ պարագային, ոչ մենք եւ ոչ անոնք կատարելապէս արթուն վիճակի մէջ չէինք, երբ գիւղ հասանք: Տնակ մը երազային վիճակի մէջ մեր ձիերը կապեցինք, ընդդէմ էն կերակրեցինք զանոնք եւ ուղղուեցանք Ուէլին ցոյց տուած հիւղակը քնաշրջիկներու նման քալելով:

Պահակութիւն ընող ոեւէ մէկը չէր կար: Մեր ժամանումին ոչ ոք ուշադրութիւն դարձուց: Այրեր ու կիներ կը քնանային փողոցներուն մէջ եւ փոքր տուներուն սանդուխներուն տակ: Բացի շուներէն ոչինչ արթուն կը թըւէր այստեղ:

Ուէլին մեզի համար յարմարցուցած փոքրիկ տունին մէջ խարոյն ըլլալով նստարան մը միայն կար, ինչպէս նաեւ կախանկողին մը: Նստարանին վըրայ ուտելիք դրուած էր,— պանիր եւ շատ չոր հաց: Եւ որովհետեւ նոյնիսկ այդ քնաթաթախ վիճակին մէջ անօթութիւն կը զգայինք՝ անկէց քիչ մը կերանք: Ետքը ախոռակամածին վըրայ փռուելով խոր քնացանք,— մենք, ձիերնիս ու ուրիշ հրացանակիր Հայերը: Քառորդ ժամ վերջը Ուէլ տուն եկաւ, բայց անոր գալը չիմացանք: Ան ալ քնացեր է եւ Ֆրէտին երկու երեք ժամ վերջ արթնցաւ, մենք մեռած գիւղի մը մէջ կը գտնուէինք:

Այդ օրուան բացատրութիւն մը չենք կրնար տալ: Անտարակոյս պատահականութեան չէին որ փրկեցին մեզ ... ձեռքն իյնալու փորձանքէն: Վերջապէս քոցավառ լոյսի մը փայլէն արթնցայ, մեր երկու բանտարկեալներն ալ, որոնք տակաւին իրարու կապուած էին, վրաս կը վաթթուէին: Զանոնք մէկիկի հրելով ելայ նստայ. աչքերս շփեցի, ուր դըտնուելս հասկնալու համար:

Դուռին մէջ կեցած էր Գաղիկ, ալ ձեռքին մէջ բռնած լապտերը սենեակին մէջ շարժելով: Անոր աչքերը ջղայնութենէն կը փայլէին եւ ... շրթունքին ու պեխերուն միջեւ ակռաները կ'երեւէին, ծաղրող եւ զրօսնող արտայայտութեամբ մը:

Յետոյ Ուէլին ձայնը առի. ան ալ նստաւ:

Այն ատեն Ֆրէտ յարեց.

— Գաղի՛կ, դո՞ւն ես: Մըթին ո՞ւր է: Ո՞ւր է լորտ Մոնտիւթէն:

Գաղիկ սենեակէն ներս մտաւ, ձեռքի լապտերը ախոռակամածին վրայ դրաւ եւ նստարանին վրայ գտնուած ուտելիքի կտորները վար առնելով անոր վրայ նստաւ: Այն ատեն նկատեցինք որ ան մահացու կերպով յոգնած էր:

— Անիկա Զէյթուն կը գտնուի պատանդաբար:

Դուրսէն աղմուկի ձայներ կը լսուէին, հաստատող թէ գիւղը վերջապէս արթնցած էր: Շատ մը ձիերու անհամբեր շարժումներու ձայներն ալ կը լսէի:

Գաղիկ սկսաւ խնդալ.— չոր ... քահ մը որ զարմանք կ'արտայայտէր եւ վրդովում: Եւ ձեռքերը երկարելով...

— Զօրս բոլորը բարձր բլուրներէ Զէյթուն կողմէ ձեր վրայ ժայռեր կրնային գլորել: Եւ դուք այսպէս կը քնանաք:

— Պահակներ զետեղեցի, գանգատեցաւ Ֆրէտ:

— Մինչեւ իսկ պահակները խոր քունի մէջ գտայ, իրարու քով կծկուած:

Յնդաց, ցոյց տալով իր ...ները: Առաջին անգամ ըլլալով իր ... ծի մօրթէ վերարկուին վրայ ...րեւն տեսայ: (Շար.

Օտարուն հետ

Վերադարձ. Շոգեկառքը լեցուած է արձակուող զինուորներով։ Ազատութիւն ու բացականչութիւններ կը խառնուին շոգեկառքին չչոցին հետ ու կը կորսուին մեծցին Հայերս ալ կան։

Կը գտնեմ մէկ քանիները ու կը հարցնեմ իրենց վիճակի մասին։

— Ինչպէս անցուցիք ձեր օրերը։

— Շատ լաւ, թէեւ քիչ մը յոգնեցանք։

— Գաղթներ ունեցա՞ք զօրանոցին մէջ.

— Շատ թեթեւ։

— Ո՞ւր էին ձեր մեծաւորները։

— Հարկաւ։

— Բաւական բան սորվեցա՞ք զինուորական կեանքէն։

— Ես եթէ մնալու ըլլայի՝ զպտիւ պիտի ըլլայի մինչեւ տարին։

Ես թնդանօթի վրայ էի։

Ինծմէն լաւ ընդացիր քաշող չկար, մեր գումարտակին մէջ։

— Շատ բան սորվեցանք, եղբայր, բայց կրնայ երթալ ալ — բայց չեմք կար մեր այս սորվածները ուրիշ տեղ գործածելինք։

— Այսինքն։

— Մեր երկիրը։

Զինուոր մը կը յայտնէ թէ՝ մարմինն ձեռքէն վար ինկած է եւ կռունկը չէն կը ցաւի։

— Հոգ չէ, կըսեմ իրեն խնդալով։

— Մեր զօրանոցին մէջ մէկը կար Ալէքսեթի (մատնողի ազգանուան) ժամանակ սկսաւ լալ։

— Ինչո՞ւ։

— Իր նշանածին համար, որովհետեւ կը կարծէր թէ այլեւս պիտի չտեսնէ։

Եւ խոստովանութիւններ՝ մեր անցուցած կեանքի, մեր ապրած օրերուն ու զինուորական մարզանքներու շուրջ։ Լաւ է, լաւ է որ մեր տղաքը կը զինուորագրուին, որովհետեւ նոր է որ կը հասկնան ամէն բան, կը վարժուին կեանքին ու գիտեն թէ Հայրենիք մը ունենալու համար ինչ միջոցներ պէտք են ծառայել եւ սուտ խոկերը այլեւս արժէք չունին այս տղոց քով։ Փոխուած են, յաճախ չսիրելու աստիճան, երբ մտիկ ընենք անոնց զանգատները։

Արդար են իրենց ըսածները եւ տեղին Անկեղծ բոլոր սուտ Հայրենասէրներ …

✕

Լիոն. Կը փնտռեմ ընկեր մը ու կը գտնեմ Կ'Երթանք սրճարան, կը նստինք ու կը սկսինք խօսիլ կարօտով։ Կասանի ընկերներ եղած ենք այս քաղաքին մէջ ու պայքարած մէկ դրօշի համար՝ ամուր ու խանդավառ։ Իր միտքը երբեմն կը թափէ «Թատրոնին» մէջ կը ճանչնամ իր հոգին ու գիտեմ իր ամբողջ յոյզերը։ Կը նայի ինծի ու կուզէ խօսիլ միշտ պինուորութեան մասին։

Կարօտ ունի այդ կեանքին, գիտեմ, բայց ինչ կրնայ ընել, հոս մնաց, հիւանդ գալ, ու հիմա կ'ափսոսայ …

— Կ'ուզէի սորվիլ, գոնէ Հայաստանի համար …

— Մի մտածեր այդ մասին, սիրելի Եկաւ այդ օրն ալ կուգայ, վաղը Հայրենիքի սէրը երակներուդ մէջ ու ապագան պիտի ծաղկի մեր աչքէւ.

Կը բաժնուիմ, ուրիշ օր մը տեսնելու յոյսերը վարձելով։

✕

Մեր մամիկ մը կը հանդիպի ճամբուս վրայ։ Կը ճանչնամ, կանգ կ'առնեմ ու կը բարեւեմ։

— Վայ տղաս, գո՞ւն ես, բարով… բարով… Աստուած պահէց ձեզ բոլորդ, իմ տղաս ալ եկաւ։

— Աչքերդ լոյս բարի մայր։

— Քու աչքերդ ալ լոյս, տղաս, ձեր սրտեր ողջ մնայ։ Ետքը՝ կը հարցնէ ինծի.

— Շատ վախցա՞ք

— Ոչ մէկ վախ, մայրիկ։

Մենք հոս ահ ու դողի մատնուած էինք։

— Ինչո՞ւ։

— Գիտես նա՞…

— Վնաս չունի, դուք մինակ չէիք, Ֆրանսացի մայրեր ալ կային։

Մեր մամիկը գլուխը կը շարժէ եւ աչքերը կը լեցուին արցունքի ամպերով։

— Դուք կրակին մէջէն ազատուած էք, տղաս, տարբերութիւն մը կայ ձեր եւ ուրիշին միջեւ։

— Այո, խօսքդ Հայ երիտասարդութեան կը վերաբերի։ Այնպէս չէ՞։

— Հարկաւ։

Կը զատուիմ։ Բայց դեռ կը լսեմ հայ մամիկին ձայնը որ կը պոռայ ետեւէս.

— Մայրիկիդ քով պիտի երթաս

✕

Տէսին։ Առաջին հանդէսի՝ անցեալ տարուան դպրոցի աշակերտներն են որ կը դիմաւորեն զիս։ Կը հաւաքուին, զիս կ'առնեն իրենց շրջանակին մէջ ու կը հարցնեն։

Լրացա՞ւ.

— Այո, կ'ըսեմ իրենց խնդալով։

— Ո՞ւր պիտի կենաս հիմա։

— Հոս, Տէսին, մի վախնաք, ձեզի հետ եմ միշտ։

Կ'ուրախանան ու կը բաժնուին։ Կը մտածեմ հիմա որ այս տղոց ճակատագիրը կապուած է օտարին, անոնք պիտի մեծնան մեռնելու համար հոս, յաւերժացնելու համար մեր պատմութեան անկման աղէտութիւնը։

Ո՞վ է ասոնց պատասխանատուն…։

Ձայն հանող չկայ։

ՀՐԱԿ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀՊԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ ԴԻՄՈՒՄ ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Ռումանահայ Միութիւնը կը ծանուցանէ.—

Ռումանահայ Միութեան կողմէ զատական նախարարութեան մօտ եղած դիմումներու հետեւանքով ՝ մասին Ռումանիոյ հայ գաղթականներուն քաղաքացիութեան, դիմումներ, որոնք ընդունուեցան կատարեալ բարեացակամութեամբ, եւ համաձայն բացատրուած թելադրութեանց, կը հրաւիրենք Ռումանիոյ բոլոր գաղթական Հայերը, թէ անոնք որ քաղաքացիութեան խնդրագիր ներկայացուցած են եւ թէ անոնք որ կը փափաքին ռումէն քաղաքացի դառնալ, ներկայանալ Ռումանահայ Միութեան լրացնելու համար այդ մասին նախնական գործողութիւնները, որպէսզի անոնք յետագային հետապնդուին պատկանեալ իշխանութեանց մօտ, որ պիտի տնօրինէ համաձայն օրէնական տրամադրութեանց, պարագայէ պարագայ »։

« Արազ » դիտել կուտայ այս առթիւ.—

Հրատարակել յետոյ սոյն գրութիւնը պարտք կը զգանք անգամ մըն ալ շեշտելու թէ բարեացակամութիւնը զոր ցոյց կուտայ այսպէս կառավարութիւնը նոր ապացոյց մըն է այն սիրալիր վերաբերումին զոր վայլած է սկիզբէն ի վեր հայ տարրը այս երկրին մէջ եւ ժամանակ այն համակրական զգացումներուն զորս մեր հանդէպ կը տածեն երկրին ղեկավար տարրերը, անոնց գլուխը ըլլալով մեր անդուգական բարեկամը փրոֆ. Ն. Իորկան։

Քիչ դեր չունին նաեւ այն ձեռնարկները որոնք առնէ մը ի վեր կ'ըլլան համակրանքի մթնոլորտը ստեղծելու համար հայ անուան շուրջ։

Պարտք կը զգանք յիշեցնելու միեւնոյն առթին թէ բարեացակամութիւնը որ ապահովուած է սկզբունքով, իր լման հասնելու համար կը կարօտի դեռ լուրջ աշխատանքի։

Եւ ճիշդ հոս է որ մեր վարիչները պէտք է աչալուրջ ըլլան ցոյց տրուած բարեացակամութիւնը տարածելու համար բովանդակ հայ տարրին վրայ, ու թէ որոշ դասերու համար թոյլատու վերաբերմունք ապահովելով։ Օտարականներու ուժին մէջն տուժողները ամէնէն աւելի խոնարհ խաւերն են, եւ անոնց դրութիւնը ապահովելու է որ պէտք է ձգտինք բոլորս, որովհետեւ ունեւոր դասին միջոցներ չեն պակսիր դժուարութիւնները հարթելու։

Հիթլէր առաւ խնդրած ու ուզեց

Գերման - չեխոսլովաք նոր սահմանագլուխը, որ գծուեցաւ Պերլինի դեսպանախորհուրդին կողմէ Միւնիխի խորհրդաժողովին որոշումով, քննադատութեան առարկայ դարձած է այն պատճառով որ Գերմանիոյ կցուած են նաեւ զուտ չեխական մէկէ աւելի շրջաններ։

Այս տեսակէտէն ամէնէն մեծ անարդարութիւնը գործուած է Մորավիոյ մէջ։

Ըստ 1930ի վիճակագրութեան՝ Մորավիայէն կտրուած ու Գերմանիոյ միացուած շրջանին մէջ կ'ապրէին 989.000 հոգի, որոնցմէ 348.000 Չեխեր եւ 641.000 Գերմաններ։ Կ'րսուի թէ Մորավիոյ Հուլթչինի շրջանին մէջ կան յաւմաթիւ Գերմաններ, որոնք Չեխերէն կը խօսին։ Ենթադրելով որ այդ 40.000 չեխախօս անձերը Գերմաններ են, դարձեալ Գերմանիոյ միացուած կ'ըլլան 299.000 Չեխեր, այսինքն իւրաքանչիւր 7 գերմանացիի հետ 3 չեխ։

Մորավիոյ մէջ Գերմանիոյ փոխանցուած հողամասերը երկու որոշ շրջաններու կարելի է բաժնել- առաջին՝ հիւսիսային եւ երկրորդ՝ հարաւային մասերուն մէջ։ Հիւսիսային շրջանին մէջ 1930ին կ'ապրէին 786.000 հոգի, որոնցմէ 224.000 Չեխեր եւ 562.000 Գերմաններ։ Այս հողամասի փոխանցումը կարելի էր այնպէս կարգադրել, որ Մաէրիշի, Շոնպէրկի եւ Սթէրնպէրկի մէջ ապրող 20.397 Չեխերը զուրսը մնային, մինչ այժմ, առանց հիմնաւորումի, 55.819 աւելի Չեխեր միացուած են Գերմանիոյ։

Իսկ հիւսիսային շրջանի վեց գօտիներուն մէջ (Օրավա, Պիլովէց, Նովի, Իիչէն, Հրամիս, Օլոմուց, Մաէր Թրուպաու, Զաբրէհ) Հիթլէր յաջողած է կցել 167.685 Չեխեր 128.947 Գերմաններու դիմաց։ Անվիճելի է, որ կարելի էր սահմանագլուխը այնտեղ այնպէս գծել, որ այս բոլոր Չեխերը դուրսը մնային եւ միայն Գերմանները միացուէին մայր երկրին։

Եթէ Չեխոսլովաքիոյ անդամատման ընթացքին ազգային փոքրամասնութիւններու հարցին արժանի ուշադրութիւնը ընծայուէր, հիւսիսային Մորավիայէն պէտք է անջատուէին ընդամէնը ոչ թէ 223.504 Չեխեր, այլ 117.343 պակաս։

Այս հաշիւները հիմնուած են 1930ի վիճակագրական տուեալներու վրայ։ Բայց Հէր Հիթլէր առարկեց, թէ Չեխոսլովաք Հանրապետութեան հաստատումէն ասդին այս հողամասերու մէջ չեխական գաղութներ հաստատուած են, ինչ որ խանգարած է շրջանին գերմանական կերպարանքը։ Եւ այս անիրաւութիւնը դարմանելու պատրուակով ան կցեց ինչքան ինք կ'ուզէր, երբ թէ 1910ի վիճակագրութեան հիման վրայ, մինչ փաստը այն է որ Գերմանիա ուշադրութիւն չընծայեց կցման ենթարկուած շրջաններու ազգագրական պատկերին։

Մորավիոյ հարաւային շրջանէն փրցուած հողամասին մէջ Գերմանիոյ միացուեցան 53.287 Չեխեր։

Ամբողջը միասին հաշուուած՝ Գերմանիա Մորավիայէն փրցուցած ու իրեն միացուցած է ընդամէնը 299.083 Չեխեր եւ 690.610 Գերմաններ, մինչ կարելի էր ու արդար պիտի ըլլար այնպէս կարգադրել, որ Գերմանիոյ միացուէին ընդամէնը 128.453 Չեխեր եւ 664.942 Գերմաններ։

Մէկ խօսքով՝ ինքնորոշման պատրուակով Հիթլէր Մորավիայէն անջատեց 170.630 Չեխեր աւելի քան իրաւունք ունէր։ Տակաւին Մորավիոյ մէջ կը մնան 141.000 Գերմաններ, բայց ասոնք ցրուած են զանազան վայրերու մէջ եւ ոչ մէկ տեղ կեդրոնացած համայնք չեն կազմեր, այնպէս որ ո եւ է միորագայէ տակ զանոնք հաշուի առնել հնարաւոր չէ։

Աշխատանքի պայքար Մ. Նահանգներու մէջ

Մ. Նահանգներու մէջ Հոկտեմբեր 24էն սկսեալ գործադրութեան դրուիլ սկսաւ աշխատաւորական մեծ օրինագիծը, զոր Րուզվելթի վարչութիւնը յաջողեցաւ անցընել խորհրդարանէն, երկարատեւ պայքարներէ ետք։

Այս օրինագիծը պիտի ազդէ անմիջականօրէն 11 միլիոն բանուորներու վրայ, որոնք կ'աշխատին մեծ ճարտարարուեստական հաստատութիւններու մէջ. բայց միւս գործարաններն ալ դերծ պիտի չըլլան նոր օրէնքին տրամադրութիւններէն։

Ըստ այս դաշնակցային օրէնքին՝ ոչ մէկ աշխատաւոր ժամը 25 սէնթէն աւելի վճարում պիտի չստանայ։ Տարուէ տարի ժամական վճարումի քանակը պիտի բարձրացուի եւ պիտի հասնի 40 սէնթի, իսկ աշխատանքի ժամերը առաջին տարին՝ շաբաթական 44 ժամ, յետոյ աստիճանաբար պակսելով պիտի իջնէ 40 ժամի։

Նախագահ Րուզվելթ նոր օրէնքին անթերի գործադրման հակիչ նշանակեց էլմըր Էնտրիւն, որ յայտարարեց, թէ «այս օրէնսդրութեան նպատակն է ազգին գնողական կարողութիւնը բարձրացնել ու տեւականացնել »։

Օրէնքը խիստ պատիժներ կը սահմանէ անսաստողներուն հանդէպ։ Աշխատավարձի կամ աշխատաժամի նըւազագոյն սահմաններուն դէմ մեղանչողները ոչ միայն կրկնակի պիտի վճարեն գործաւորներուն, այլ պիտի դատապարտուին 10.000 տոլար տուգանքի կամ 6 ամիս բանտարկութեան։

Եթէ ո եւ է գործատէր մերժէ օրինագծի կանխորոշած աշխատավարձի եւ աշխատաժամի պայմանները, բանուորը իրաւունք պիտի ունենայ դատ բանալու գործատիրոջ դէմ եւ պահանջելու աշխատավարձի կրկնակի վճարում, ինչպէս նաեւ դատարանի ծախքերը։

Նոր օրէնքը կը սահմանէ նաեւ մանուկներու աշխատանքի ժամերը եւ վճարումի պայմանները։

Եթէ այս օրէնքը անխափան պահուի եւ գործադրուի, եօթը տարիէն Մ. Նահանգներու մէջ ամէն աշխատաւոր պիտի ստանայ ժամը նուազագոյն 40 սէնթ եւ ոչ ոք շաբաթը 40 ժամէն աւելի պիտի չաշխատի։

*** Մ. Նահանգները այս տարի 250 միլիոն գիրէ աւելի ցորեն արտադրած է, քան հնարաւոր է սպառել։ Այս գերարտադրութեան առաջքը առնելու եւ միջազգային շուկան հաւասարակշռուած պահելու նպատակով՝ Նախագահ Րուզվելթ կը խորհի պետութիւններուն առաջարկել, որ միջազգային ծրագիր մը մշակուի ամենուրեք ցորենի արտադրութիւնը սահմանափակելու։

ՍԱՄ.ԽԼ

ԽՈՆՋ ԿԸ ԲԱՆԻՆՔ ՄԵՆՔ

Պէյրութի «Ազդակ»ը ետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (14 Հոկտեմբեր).

— «Այլեւս ոչ մէկ կասկած թէ նոր աշխարհ մը պիտի կերտուի, որովհետեւ հինը այլեւս չի կրնար ոտքի վըրայ մնալ, արուեստական ինչ յենակներ ալ գործածուին։

Միւնիխի ժողովին գլխաւոր արժանիքը այն եղաւ որ, մէկ կողմէ բոլորին ներշնչեց այս համոզումը, միւս կողմէ ապահովեց որ կերտումը տեղի ունենայ խաղաղօրէն, առանց արիւնահեղութեան։

Աւելի պարզ խօսինք։ Տեսնելով որ միլիոնաւոր անձեր չոգիի վրայ են եւ կրնան մէկ վայրկեանէն միւսը իրարու վիզին փաթթուիլ, չորս մեծերը գինադուլ մը կնքեցին, որպէսզի կարենան այդ ընթացքին խորհրդակցիլ եւ որոշել Եւրոպայի տրուելիք նոր ձեւը եւ իբրեւ սկզբնաւորութիւն՝ կարգադրեցին չեխական հարցը։

Ուրեմն՝ եթէ Միւնիխով փարատեցաւ ընդհանուր պատերազմի անմիջական սպառնալիքը, կայ ու կը մնայ եւրոպական տագնապը, միշտ յղի ծանր անակնկալներով։

Արդ, ի՞նչ կը բանինք մենք՝ Հայերս, ի տես այս աշխարհասասան աշխատանքներուն։

Խօսելով Սանճաքի վերջին փոփոխութեան մասին, Ամերիկայի «Պայքար»ը ամէն առաջ դիտել կուտար թէ մենք ի վիճակի չէինք նախատեսելու զայն եւ հետեւաբար առոր համաձայն պատրաստուելու։ Ըսել կ'ուզէր թէ բոլոր կազմակերպութիւնները— իր յատկութեամբ «ազգապահպանման ուժերը»— պէտք է միանային ժամանակին եւ ճար մը խորհէին։

Զենք գիտեր թէ որքա՞ն տեղին է դիտողութիւնը, քանի որ ամէն ինչ պատրաստուեցաւ մութին եւ միայն նպաստեցին յետոյ տեսանելի եղաւ, անակնկալի բերելով նաեւ օտար պատասխանատու անձեր։ Բայց գիտենք թէ՝ եթէ այն ատեն հնարաւոր չէր— կամ գոնէ շատ դժուար էր— գուշակել գալիքը, հիմա արդէն շատ դիւրին է, այնքան խօսուն նշաններէ յետոյ Հետեւաբար, եթէ չենք ուզեր զոհուիլ անակնկալներու առջեւ որոնք միայն նոր չպիտի ըլլան, այլ եւ անդարմանելի, անհրաժեշտ է որ հիմակուընէ չորս բանանք աչքեր եւ չարժաշարժ ենթարկենք բոլոր տրամադրելի միջոցները

Անտարակոյս, դեր կատարելու մասին չէ մեր խօսքը։ Այնպիսի ատեն մը երբ հսկայ Թուրքիան անգամ կ'անտեսուի իբրեւ «անկարող», բեկորներու կոյտ մը չէ որ պիտի կշռէր քաղաքական նժարին մէջ։ Մեր դերը պիտի ըլլայ՝ հետաքրքրուիլ, տեղեակ մնալ դէպքերու զարգացումին, սատարելու հաւաքել եւ անոնց ուժով շահագրգռութիւն առաջ բերել հարկ եղած շրջանակներուն մօտ։ Կարճ՝ լսելի ընել նաեւ մեր ձայնը, հասկցնել թէ մենք ալ ունինք դատ մը, շատ աւելի պաշտօնական ու նուիրագործուած, քան դատը սա Թուրքեններուն կամ Հունգարներուն որոնց խոստացուած էին փոքրամասնութեան իրաւունքներ, բայց ոչ անկախ պետութիւն կամ ազգային օճախ։ Բացատրել որ եթէ այդ տարրերը ունէին միայն ընդհանուր դաշնագրի մը քանի մը յօդուածները, մենք արդէն ունէինք ամբողջ ու գրեթէ սեփական դաշնագիր մը— Սեւրը…։

Այս աշխատանքը գլուխ հանելու համար ալ՝ անհրաժեշտ է բարեբար ցնցումի մը ենթարկուիլ, վերջ տալ կուսակցական սա փուճ կռիւներուն, որոնք այնքան եղերականօրէն կը յիշեցնեն բիւզանդական հին վէճերը, մէջտեղ դնել համազգային նպատակը եւ անոր լծել բոլոր կենսունակ ուժերը, առանց հրէի ու հեթանոսի խտրութեան։

Եւ որպէսզի նորէն գլուխ չցցեն կաղապարատիպ զանգատները «մենատիրական»ենթարկել վախերու դէմ, կարելի է հետեւիլ նախընթացին՝ նախաձեռնութիւնը տալով կրօնական իշխանութեան, անոր հովանիին տակ կազմելով ազգային պատուիրակութիւն մը, մասնակցութեամբ բոլոր հոսանքներուն եւ դասերուն։

Միամտութիւն է, անշուշտ, հրաշքներ սպասել այս տեսակ մարմինէ մը։ Բայց փորձ մըն է որ եթէ մեծ շահ չպիտի ապահովէ, գոնէ վնաս ալ չպիտի բերէ։ Միաժամանակ մեծ պիտի ազատէ մեռասանեկորդ ժամու խուճապէ կամ ապաշաւ խղճահարութիւններէ։ Գէշ աղէկ, նախորդ սերունդը բանի մը ըրաւ, միտքերու եւ թուղթերու մէջ դրոշմեց «հայկական դատ» մը։ Ներկայ սերունդը, որ յաճախ այնքան սուր սլաքներ ունի անցեալ գործերու մասին, գոնէ այդքանը թող ընէ, գոնէ յիշեցնէ թէ մենք ալ դատ մը ունինք, իրաւապէս շատ աւելի ամուր ու արդար՝ քան շատ մը դատեր որոնք այսօր կը գտնեն իրենց լուծումը։

Այն պահուն երբ բոլորը— մեծ թէ պզտիկ — ոտքի վրայ են, մենք չէ որ ձեռնածալ պիտի նստէինք»։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱԶԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱ՝ ՔԸ

Միակ հելլենեան դիմագիծը յիշեցնող Թրքական թաղամասն էր, ուր տուներուն ութսուն առ հարիւրը ներկուած էին կապոյտ եւ ճերմակ գոյներով տեղ տեղ նոյնիսկ փայլուն բոցաներկով պետական զինանշանը, Կոստանդինի թագը, եւայլն։Ասոնք վայրենական սրբեր դիւրին չէր, հակառակ այն իրողութեան, որ հազարաւոր «Հայ եղբայրք» դրօշներուն կողքին ցցուած կը մնար հելլէն դրօշը։ Ասիլ միամիտ օտարական մը անցնէր փողոցին այդ թաղամասէն, Թուրք եւ հելլէն տնակատարութիւն մըն է որ սարքուած է՝ պիտի ըսէր։

Նորեկ քէմալականներուն, սպայ, Իթթիհատ եւայլն, տեսքը սարսեցուց։ Կը Անոնց ուղեցին այդ թաղամասին բնակիչները, որոնց մէջ կային իմամներ, մուֆթիներ, Օսմ Կայսրութեան ժամանակուան պետական բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ եւայլն։

Սակայն ինչ որ ալ ըլլար, արդարութիւնը պիտի չուշանար այդ «խոլոմ կեավուրներուն», որ այդ օրերու նշանաբանն էր.

Գրաւման բանակի սպաը չտեսնել ձեւացաւ, մինչեւ որ կատարելապէս սեղաւորուեցան 20 զօրաբաժին, որոնք Գոնեայի Զայ կայարանէն ճամբայ ելած էին, գիշեր եւ ցերեկ քալելով տաժանելի ճամբորդութենէ վերջ, Սեպտ. 17ին հասեւ Իզմիր հասան։ Մինչեւ այդ զօրաբաժիններուն առաջը՝ փոքրաթիւ հեծելազօրքին նեցուկ հանդիսացաւ տեղացի թրքութիւնը, որ հաստատուած էր յիշեալ թաղամասին մէջ։ Բայց քէմալական բանակը չուշացաւ իջնել, ամէն օր սատնեակներով ճոճուեցան կախաղանի սիւներէն

✕

Իզմիրի Քէմէր Ալթըրի ոստիկանական միահականացէն հաղիւ 40—50 մեթր հեռաւորութեան վրայ կը սկսին մեծ եւ փոքր Սալէպճիօղլու խաները, որոնց հսկայ կամարաձեւ դուները եւ առաջին յարկի ձուաձեւ պատուհանները, գիտողին փիւնիկեան բերդի մը տպաւորութիւնը կը թողուն։ Այդ շէնքերուն ճիշդ մէջտեղը բաւական խորունկէն արաբական ոճով աշտարակ մը կը ցցուի եղերուած զոյգ պատշգամներով։ Աշտարակին երկու կողմը հորիզոնին եւ բերդին տանիքին եզերքը քերող աչքի մը քթթոցը, մութ ու գորշ յաճորդական կոնաձեւ տանիք մը պիտի նշմարէ։ Ահա այդ տանիքին ներքեւ կը գտնուի Սալէպճիօղլու ըսուած Իզմիրի անուանի մզկիթը։

Որովհետեւ Կոնիայիսի կառավարութիւնը այդ թուականէն քանի մը ամիս առաջ կը հռչակէր Փոքր Ասիոյ ինքնավարութիւնը, որպէսզի դրաւեալ շրջանի թրքութիւնը դժգոհելու պատճառ մը չունենայ, որոնց ինչքը, պատիւը, բոլոր ստացուածքները այնքան պաշտպանուած էին որքան Հայերունը, եւ անարգել կը գործակցէր ուէքին որոնք որ համարձակութիւնը ունենային Թուրքի մը ծուռ նայելու։

Այս առթիւ տեղի ունեցող դէպքերէն յիշենք միայն բազմաթիւներէն մէկը։— Վէթերան զինուոր մը, Եսթաւայի ատրճանով, կռուած շատ մը ճակատներու վրայ, քանիցս շքանշաններ ստացած, եւայլն, կիրակի օր մը Քօքարեալիէն (արուարձան) Իզմիր մեկնող հանրակառքին մէջ համարձակեր է Թուրք կնկան մը մօտ նստիլ, թէեւ ընկերութիւնը այդ նըստարանին վերեւը գրած էր՝ « երկու ան-ձ»։ Ազատամիտ զինուորը, դեռ նոր եկած Ցունաստանէն, առանց վարանելու նստած էր թրքուհիին ճիշդ քովը։ Թրքուհին, որ ասլոնի կին մըն էր, քանիցս կը փորձէ զինուորին ուշադրութիւնը դրաւել, եւ երբ չի յաջողիր, կառավարութենէն կ'ապտակէ զինուորը։ Հանրակառքին մէջ գտնուողները կ'ապշին. Ենթասպան յանկարծակիի կուգայ։ Երբ արդէն հանրակառքը «Պէօզթէփէ»ի կայարանն էր, երկու զին. ոստիկան ներս մտան եւ ձերբակալեցին ենթասպան։

Պատերազմական ատեանը 6 ամիս բանտարկութեան դատապարտած էր խեղճ զինուորը։ Օր մըն ալ կը գընդակահարուի փախչելու փորձ մը ըրած ըլլալուն համար։ Յիշեալ դէպքին առթիւ այն օրերուն Իզմիր հրատարակուող Թուրք թերթերը (Ահէնք) եւ (Սէտայի Հաք) սեւնակներ լեցուցին։

Այսքան ընդարձակ ազատութեան վրայ կուզային աւելնալ ինքնավարական վարչական ձեռքներն ալ։

Այդ մութ ու գորշ գմբէթներուն տակ յունական գրաւումէն առջի ալ, յայտնի եւ անյայտ աշխատանքներ կատարուեցան։

1922 Սեպտ. 7ի գիշերը յիշեալ կամարներուն տակ, զաւադիրները տաժմին վերջին արարը կը փակէին գիւային հանդէսով մը, որուն ներկայ էին Երկերեանի Թուրք երեւելիները, իմամներ, վաճառականներ, լրագրող, նահանգային բարձրաստիճան պաշտօնատարներ, եւայլն, որոնք երբ տեղը գար չէին ծածկեր իրենց ինքնութիւնը հելլէններէն։ Ասոնց եօթանասուն առ հարիւրը կը խօսէր վարժ յունարէն, դուրսէն եկող մը չէր կրնար զանազանել ասոնց յոյն կամ Թուրք ըլլալը։

Այս առաւելութիւնները մեծ ծառայութիւններ մատուցին քէմալականներուն, Թուրք եւ հելլէն պատերազմին ամբողջ տեւողութեանը։ Իզմիր ապաստանած կիլիկեան հայ գաղթականները մինչ դատապարտուած էին թշուառ կեանք մը քարշ տալու, անոնք ամէնէն փարթամ ու հանգիստ կեանքը կը վայլէին ու կը զաւէին, մինչ հայ գաղթականը նեցուկն էր օրուան իշխանութեան։

Փոքր ասիական ինքնավարութեան հռչակման օրը յիշեալ Թուրք ընտրանին բազմած էր պատուոյ ամպիոնը, յունական քաղաքային եւ զին. պաշտօնատարներուն կողքին։

Դառնանք սալէպճի օղլի մզկիթը եւ տեսնենք թէ, սեպտեմբեր 7ի, այսինքն Իզմիրը իյնալէն մէկ օր առաջ դաւադրական տրամին վերջին վարագոյրը ինչպէս բացուեցաւ։

Մզկիթին մեծ խորանին ճակատը գետեղուած էր Օսմ. Կայսերական խորհրդանշանը։ Ճիշդ տակը կը հանգչէր Սուլթան Վահիտէթթինի մեծադիր նկարը զինուորական տարազով, աջին քանի մը մատնաչափ վարէն կախուած էր Մուսթաֆա Քէմալի նըկարը, ոսկ. մարաջախտի ուսնոցներով (միւշիր), իսկ ձախ կողմը գետեղուած էր չէյխիւլ - իսլամին այն նկարներէն մին, որ առնուած էր էտիրնէի Սուլթան Սէլիմ մզկիթը այցելութեան մը պահուն։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

(2)

երկրի մը մէջ, միշտ փոքրամասնութիւններ պիտի ըլլան սահմանին այս կամ այն կողմը, բայց երբ գոյութիւն ունի վէճերը խաղաղօրէն լուծելու տրամադրութիւն մը, փոքրամասնութիւնները ամէն համակրանք պիտի գտնեն որ անարդարութիւնը լուծուի մեծագոյն չափով :

ԱՆԳԼԻԱ ԳԻՏԷ ՍՊԱՌԱՋԻՆՈՒԻ

Բոլոր այս մտահոգութիւններուն մէջ, Անգլիա կը խորհի մէկ բան, — որպէսզի կարենայ խաղաղութիւնը պահպանել, պէտք է որ խօսի հաւասար ուժերով, եր սպառազինութիւնը յառաջ տանելով այնքան որքան յառաջ կը տանին ուրիշներ: Ահա թէ ինչո՛ւ շարք մը կարեւոր որոշումներ տուինք աւելցնելու համար մեր երկրին ուժը: Ոչ մէկ պատճառ ունինք յաղթակումէ մը վախնալու , բայց մենք աշխարհի վրայ ամէն կողմ պարտաւորութիւններ ունինք, զորս կ'ուզենք պաշտպանել :

Ցետոյ լորտ Հըլիֆէքս դէմ արտայայտուեցաւ «ճակատագրապաշտութեան աւետաբանին», բսաւ թէ զօրաւոր ազդեցութիւններ կը գործեն ի նպաստ խաղաղութեան,— նախ սպառազինութիւնները, համաձայն հին առածին որ կ'ըսէ. «Երբ ձեռքիդ մէջ պատրաստ կը պահես հովանոցդ, անձրեւ չի տեղար »: Եւ յետոյ այն թէ ամէն երկրի մէջ ուժեր կան, որոնք կը ստիպեն գործելէ առաջ մտածել երկու անգամ, ի՛նչքան ալ պատրաստուած ըլլայ այն որ կ'ուզէ խախտել ներկայ հաւասարակշռութիւնը :

Այժմ երեք ճամբաներ կան մեր առջեւ. Ա.— Պատերազմի ճամբան: Բ. Զինեալ խաղաղութեան ճամբան: Գ. Հաշտ ընթանալու խաղաղութեան ճամբան: Կը նախընտրենք վերջին ճամբան , բայց քանի հարկադրուած ենք, Տանթէին պէս որ Քաւարանէն անցաւ մտնելու համար Արքայութիւն, պիտի անցնինք զինեալ խաղաղութեան ճամբէն, մտնելու համար իրական խաղաղութեան մէջ :

Այդ ճամբուն մէջ չենք ուզեր լքել հին բարեկամները եւ գտնել նոր բարեկամներ, բայց որոշած ենք ամէն կարելի ճիգ փորձել բարելաւելու համար մեր յարաբերութիւնները ամէն անոնց հետ , որոնք կ'ուզեն հաստատել ընդհանուր համաձայնութիւն մը :

Ֆոն Ռիպպընթրոփ Հռոմի մէջ

— oo —

Գերմանիոյ արտաքին նախարարը , Ֆոն Ռիպպընթրոփ, Հռոմ հասաւ երէկ :

Այս այցելութիւնը զանազան ձեւով կը մեկնեն Հռոմի եւ Փարիզի թերթերը: Կ'ըսուի թէ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ երկու արտաքին նախարարները անհրաժեշտ տեսան խորհրդակցութիւն մը կատարել հունգարեւչեխական վէճին մասին, իբրեւ իրաւարար: Ուրիշներ գիտել կուտան թէ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ կ'ուզէ ամրապնդել համաձայնութիւնը որ գոյութիւն ունի Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ճափոնի միջեւ, այդ համաձայնութիւնը — որուն հեղինակն է Ֆոն Ռիպպէնթրոփ — աւելի եւս ընդլայնելով եւ հասցնելով փոխադարձ օգնութեան դաշինքի մը արժէքին, իբրեւ պատասխան այն զանգուածային սպառազինութեան, որու լծուած են Ֆրանսա, Անգլիա եւ Ամերիկա, ուղիղով գերակշռութիւն մը ապահովել Պերլին-Հռոմ-Թոքիօ առանցքինին վրայ :

Կ'ըսուի նոյնպէս որ Ֆոն Ռիպպէնթրոփ պիտի տեսակցի Մուսոլինիի հետ: Ինչ նիւթ ալ շօշափուի այս տեսակցութեանց ընթացքին, կ'ենթադրուի որ Իտալիա պիտի չուզէ Անգլիոյ անհաճոյ դիրք մը բռնել, մանաւանդ որ լորտ Հըլիֆէքսի ճառը նպաստաւոր ընդունելութիւն գտաւ Հռոմի մէջ:

Իտալական թերթերը կը հետեւցնեն խորհրդաւոր ճառէն թէ Անգլիա կ'ընդունի որ

1. Ճակատագրուած էր Վերսայլի դաշնագրին վերաքննութիւնը :

2. Ազգերու Դաշնակցութիւնը անկարող էր կատարելու այդ վերաքննութիւնը :

3. Վտանգաւոր է իրարու հակադրել միահեծան եւ ժողովրդավար պետութեանց սկզբունքները :

4. Անհրաժեշտ է գործակցութիւն մը ստեղծել եւրոպական մեծ պետութեանց միջեւ , առանց հետաքրքրուելու անոնց ներքին քաղաքականութեան մասին :

5. Մինխի գրաւ նոր Եւրոպայի մը շէնքին հիմերը:

6. Օրինական են հունգարական պահանջները:

Այսուհանդերձ, կ'ըսեն Հռոմի թերթերը՝ տեսակ մը կասկածով, խաղաղասէր Չէմպըրլէնի կատարած սպառազինութիւններէն կրնան օգտուիլ վաղը ուրիշ քաղաքագէտներ, երբ իշխանութեան գլուխ գան: Ահա թէ ինչու Իտալիա ամուր կառչած է Հիւսիսի իր հարեւանին :

Ճափոնական գործը Չինիոյ մէջ

oo

Թոքիոյէն կը հեռագրեն թէ երեքշաբթի առտու ճափոնական բանակը մտաւ Հանքէօ : Քաղաքին հիւսիսային թեւը բոցերու մէջ էր :

Այս առթիւ Ճափոնի մայրաքաղաքը խրախճանքներ կատարեց: Լուրը տրուեցաւ թնդանօթի սուլիչներով, որոնք սուլեցին մէկ վայրկեան: Դրօշներու եւ լապտերներու վաճառատուները խռնուած էին ժամերով: Վիթխարի թափօր մը կազմուեցաւ, աւելի քան մէկ միլիոնոց բազմութիւն մը, որուն 70,000ը ուսանողներէ կազմուած, հայրենասէրներու միութեան անդամները իրենց զինուորական զգեստները հագած: Մէկ օր արձակուրդ տրուեցաւ: Պատերազմական նախարարը, Զօր. Իթակաքի, յայտարարեց մամուլի ներկայացուցիչներուն որ, եթէ պէտք ըլլայ, Ճափոն պիտի գրաւէ ամբողջ Չինաստանը, բնաջնջելու համար համայնավարական ազդեցութեան եւ հակաճափոնական քարոզչութեան որ եւ է հետք :

Մարաջախտ Չանկ – Քայ - Շէկ, որ իր կնոջ հետ վերջին պահուն միայն կրցաւ օդանաւով փախչիլ քաղաքէն, յայտարարեց թէ պատերազմը պիտի շարունակէ մինչեւ վերջ:

Շանկհայէն հասած հեռագրի մը համաձայն, մարաջախտ Չանկ-Քայ-Շէկ հրաժարած է եւ նոր կառավարութիւնը կ'աշխատի հաշտութիւն կնքել Ճափոնի հետ: Այս լուրը չհաստատուեցաւ սակայն :

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ կրթական փոխ - գործավար նշանակուեցաւ ուսուցչուհի Մ. Գ. Հայկազունի :

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ կառավարութիւնը որոշեց շինել պատերազմական նաւատորմիղ մը 36 միաւորներէ բաղկացած, որոնց մէջ յածանաւեր, ականածիգներ ,սուզանաւեր :

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ Հ. Յ. Դ. Կոմ. միութեան ընդհ. ժողովը՝ 29 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական ցուցատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական ցուցատեղին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Հոկտեմբեր, Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին: Չեկոյց Ներկայացուցչական ժողովի՝ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. կոմիտէի Ներկայացուցիչը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.-

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. **ԵԳԻՊՏՈՍԻ** ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ

*Petit Journal*ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ *Cadet*

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՓԼՕՐԱ ԵՆԵԱՀԻՏ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽՐԻՄԵԱՆ** ԵՒ **ՎԻՐԾԱԳԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կենազեան (երգ), Օր. Գազազեան (Կովկասեան պար), Օր. Օսմանջեան (արտասանութիւն), Պ. Սարըեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառահար Գարեգին եւ ուրիշներ :

Ճաշերն ու գեղարուեստական բաժինը միեւնոյն լսելի պիտի ըլլայ բոլորին :

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարըեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ :

Մուտք 6 ֆրանք :

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.- 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.- 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ

ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Թէյասեղան—խնջոյք

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Կոմիտէի եւ Կ. Խաչի Մասնաճիւղերու միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Յ. Փիլոեանի սրճարանը ի պատիւ Թաղին հայ զինուորցուներուն:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ՅԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, Հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր – Լուսաւորիչ մատուռ մէջ :

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը :

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Թագուորեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30 :

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՍԻՄՈՆ ԳԱԲԱՄԱՃԵԱՆ

ԳՐՊԱՆԻ ՏԱՐԵՑՈՅՑ

Ի. տարի

Գին 5 ֆրանք (Ֆրանսա), Արտասահման 1.50 շիլին կամ 40 սէնթ :

Դիմել հեղինակին.

44 Rue du Commerce, Colombes,(Seine) France.

Le Gérant : H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme — PARIS (13)

Արմատականներու համագումարը

— oo —

Ինչպէս գրեցինք, Ֆրանսայի արմատական կուսակցութեան համագումարը բացուեցաւ Մարսէյլի մէջ, Չորեքշաբթի առաւօտ:

Օրակարգի առաջին հարցն էր երկրին հողագործական քաղաքականութիւնը: Տալատիէ մեկնելէ առաջ դէպի Մարսէյլ, նախ երկար խորհրդակցութիւններ կատարեց Փաթընոթրի, Լուի Մարէնի, Մոնզիի, Մարշանտոյի եւ Փօլ Ռէյնոյի հետ :

Արմատականներու համագումարը կ'ոգեւորեն գլխաւորաբար հետեւեալ հոսանքները կամ տեսակէտները :

Նախ, «պատուաւոր խաղաղութեան» տեսակէտը, որ կը կաթնի բանակը զօրացնելու, օդանաւային ուժերը աւելցնելու պահանջին :

Երկրորդ, հին թշնամական ոգին դարմանելու տեսակէտը, բարեկամանալ Իտալիոյ հետ,— այս տեսակէտը կը պաշտպանէ մասնաւորաբար կուսակցութեան երիտասարդ թեւը, առաջնորդութեամբ Կասթոն – Մարթէնի իր այնքան տարածուած թերթով Ufu (Առանցքներ):

Իտալիոյ հետ բարեկամութեան ջատագովներուն կողքին, կան նաեւ անոնք որ անկարելի չեն գտներ մօտենալ Գերմանիոյ, — «ոչ թշնամութիւն, ոչ ալ գերութիւն» հանգանակով :

Այս թեւին ծայրը կը գտնուին «պառմագէտները», որոնց կարծիքով՝ պէտք է հզօր բանակ մը ստեղծել եւ ընկերային անսասան կարգապահութիւն մը, ու թոյլ տալ որ Գերմանիա իր գիտցածին երթայ, կուրի կամ ճնշէ Կեդր. Եւրոպայի մէջ, հովմէական գիծէն անդին: Գերմանիոյ պայքարը, այդ գիծէն անդին, տնտեսական պայքար մըն է, որ երբեք չի վնասեր Ֆրանսական ուանդական արդիւնաբերութեան, պերճանքի առարկաներու շինութեան: Ուշ կամ կանուխ Գերմանիա պիտի պատերազմի Ռուսիոյ հետ,— թոյլ տանք որ կռուի ռուսական տափաստաններուն մէջ եւ տկարանայ :

Այս տեսակէտին դէմ, ոմանք կ'առարկեն թէ վաղը Գերմանիա կրնայ միանալ Ռուսիոյ եւ փոխանակ ռուսական տափաստաններուն մէջ մխրճուելու, իր պայքարը կը տանի Միջերկրականի մէջ:

Բոլոր այս հոսանքներուն եւ տեսակէտի զանազանութեանց մէջ՝ իբրեւ միացման գիծ եւ ղեկավար կը մնայ Տալատիէ, որուն ուժ պիտի տայ, կ'ըսեն, Էռիօ :

ՀԻԹԼԷՐ յանկարծակի այցելեց Էնկէրու քաղաքը, ալզաս-եան Պրթիզլաս քաղաքին դէմ գերմանական կամուրջին գլուխը, եւ քննեց չէխական նախկին ամրութիւնները:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8.30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԻԵՕՄԻՒ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍՍԳՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԱՍԵԱՆ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Չէօքէճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւքէլեան, Լ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ)

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք :

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութենէն յետոյ այց Մ. Նալպանդեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարաններ: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3.30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգ չախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՈՅԻ «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

30 Հոկտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

«Պար էնթէրնասիոնալի» սրահին մէջ

Հ. Յ. Դ. «Ազատեան» Թատերախումբը իր անդամներուն զինուորական ծառայութեան մեկնումին առթիւ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ՝ **ԱՐԱՐՕ**

Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք

Ներկայացումէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՕՐ ՍԷՆ ԺԷՌՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

Երգ. արտասանութիւն եւ նուագ.

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ցառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 27 Հոկտեմբեր, Հինգշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Գօթէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Պ. Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ, նիւթ «Դաղստանեան երիտասարդական շարժումը»:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : S. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

Téléphone : Glacière 15 - 78
Chèque Postal Paris 1678 - 63
Métro : TOLBIAC

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Բելճիքա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Օտար երկիրներ	245 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՈՒՐԲԱԹ 28 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
VENDREDI 28 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3872 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՏԱԳՆԱՊԻ ՄԸ ԴԱՍԵՐԸ

— ∞ —

Անախընթաց տագնապը, որուն ենթարկուեցաւ Եւրոպա վերջին ամիսներու ընթացքին, վեր ի վայր հրջեց ո՛չ միայն Կեդրոնական Եւրոպայի քարտէսը, գծուած Վերսայլի մէջ, այլ եւ կարգ մը վարդապետութիւններ եւ սկզբունքներ, որոնք քաղաքական բարոյականի հիմը կը կազմէին մինչեւ այսօր ։

Մեծ Պատերազմը, որ համաշխարհային պատմութեան մէջ անօրինակելի դարադարձ մը եղաւ, արդէն իսկ խախտած էր բազմաթիւ ըմբռնումներ ։

Զինադադարէն քանի տարի ետք, ահա նոր դարձակէտ մը — Միւնիխը, զայն կանխող եւ անոր յաջորդող դէպքերով։

Վերսայլի մէջ յաղթականները յաւակնած էին աշխարհի քարտէսը փոխել՝ ըստ իրենց հայեցողութեան, պարտեալները պատժելու եւ աշխարհին տեւական խաղաղութիւն ապահովելու միամիտ հաւատքով ։

Այդ օրերուն ազգերու ինքնորոշման սկզբունքը հրապարակ նետեցին, Ուիլսընի 14 կէտերը իբրեւ նոր «հաւատամք» քարոզեցին, հոգ չէ թէ միւս կողմէ նոյն այդ վեց սկզբունքներուն դաւաճանէին, երբ խնդիրը մեզի պէս փոքր եւ տկար ազգերու մասին էր ։

Վերսայլի մէջ նստած, անոնք աշխարհի համար նոր ճակատագիր մը կերտել կարծեցին, գրչի հարուածներով քարտէզներ գծեցին, կեղեքուած եւ օտար լուծի տակ հեծող ազգերուն ազատութիւն եւ անկախութիւն շնորհեցին։

Եւ սակայն կարկանդակը բաժնած ատեն, անհերքելի սխալներ գործեցին։ Կնքուած հաշտութեան դաշնագիրները իրենց մէջ կը պարունակէին այլապայ նոր եւ աւելի պատերազմներու սաղմերը։ Անոնց մէջ նորերուն կռիւներու եւ ազգամիջեան վէճերու սերմերը ։

Այսպէս, յօշոտուած եւ արիւնաքամ Սերպիան գրեթէ կայսրութեան մը վերածեցին Եուկոսլաւիա անուան տակ, անոր կցելով Խրուաթիան, Պոսնա-Հերսեկը եւ Աւստրօ-Հունգարիոյ զանազան մասերը — Խրուաթիա, Սլովենիա եւն.։ Նոր խճանկար պետութիւն մը, որուն բաղկացուցիչ տարրերուն միասնականութիւնը կարելի եղաւ պահպանել յարդ՝ շնորհիւ ուժեղ կառավարութեան մը, որ միահեծան կ'իշխէ երկրին։ Այսպէս ներքին դժգոհութիւնները այնքան ուժեղ էին, որ Պելկրատի խորհրդարանին մէջ երեսփոխաններ իրար սպաննեցին եւ Ալեքսանդր Թագաւորն ալ ազգայնական Խրուաթի մը գնդակին զոհ գնաց ։ Եթէ Խրուաթներն ու Սլովէնները իրենց եւս ունենային զօրաւոր օտար պետութիւն մը, շատոնց Եուկոսլաւիան ալ Չեխոսլովաքիոյ օրին հասած պիտի ըլլար ։

Նոյն ձեւով իր սահմաններն ընդարձակեց Ռումանիան, որ Մեծ Պատերազմին դաշնակիցներու կողքին կանգնած էր եւ այդ պատճառով ալ գերմանական գրաւման ենթարկուած։ Թրանսիլվանիան (Հունգարիայէն), Պեսարապիան (Ռուսիայէն) եւ Տօպրուճայի մէկ մասը (Պուլկարիայէն) ստանալով, Ռումանիա եւս դարձած է խճանկար պետութիւն մը։ Դժգոհ փոքրամասնութիւններ հոս ալ գլուխ կը ցցեն, երբեմն նոյնիսկ օտար քաջալերութեանց արժանանալով ։

Իսկ Չեխոսլովաքիոյ եւ Լեհաստանի ստեղծումը, առաջնորդուած ըլլալով հանդերձ ազգերու ինքնորոշման մարդասիրական վեհ սկզբունքներէն՝ առաւելապէս արդիւնք էր քաղաքական նկատումներու, այնքան լայն սահմաններու մէջ։

Դաշնակիցները Գերմանիոյ բոլորտիքը ստեղծելով այս պետութիւնները, նպատակ ունէին անվնաս դարձնելու զայն։ Նիւթական մեծ զոհողութիւններու գնով ոտքի վրայ դրին նորաստեղծ կամ ընդարձակուած այս երկիրները։ Դրամով, ռազմանիւթով, մասնագէտներով եւ կարելի բոլոր միջոցներով օժանդակեցին անոնց զօրացման ու զարգացման։ Լեհաստանի, Չեխոսլովաքիոյ, Ռումանիոյ եւ Եուկոսլաւիոյ ելեւմուտքի բացերը ամէն տարի փակուեցան մասնաւորաբար այս երկրին դրամական աջակցութեան շնորհիւ ։

Արդի՞ւնքը։ Լեհաստան տարիներէ ի վեր ինքնաբաւ դարձած է եւ իր վրայէն նետած հովանաւորեալի շուքը։ Այսօր իր քաղաքականութիւնը գլխովին հակառակ է այն երկիրներուն, որոնց կը պարտի իբրեւ անկախ պետութիւն իր գոյութիւնը։ Անիկա ձեռք ձեռքի կը քալէ այն պետութեան հետ, որուն դէմ իբրեւ թումբ կամ պատուար ստեղծուած էր ։

Իրաւունքը զօրաւորինն է։ Աշխարհի ստեղծագործութենէն ի վեր անփոփոխ մնացած այս ճշմարտութիւնը տարակոյս չկայ թէ այսուհետեւ եւս բնաւ պիտի չփոխուի։ Աւստրիոյ կցումէն եւ Չեխոսլովաքիոյ յօշոտումէն վերջ, Եուկոսլաւիա քայլ մը աւելի կը մօտենայ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ, իր գոյութիւնը պահպանելու եւ հաւանական ներքին խլրտումներու դէմ արտաքին զօրաւոր պաշտպաններ ունենալու համար ։

Նոյն ուղղութեան կը հետեւի նաեւ Ռումանիա, Փոքր Համաձայնութեան այս երրորդ անդամը, որ անմիջական աջակիցներու պէտք ունի, մասնաւորաբար պաշտպանուելու համար հունգարական ախորժակներու դէմ, որ չափազանց սրուած կը թուին այս օրերս ։

Ուրեմն յեղաշրջումը ակներեւ է։ Վերսայլի դաշնագիրը քսան տարի իսկ չկրցաւ դիմանալ։ Կեանքը, չոր իրականութիւնը ցոյց տուին թէ կարելի չէ թուղթի վրայ սահմանագլուխներ գծել, շինծու սկզբունքներու վրայ յենուլ՝ մասնաւոր նպատակներ հետապնդելու համար ։

Այս վերջին տագնապը դառնագին ձեւով հաստատեց նաեւ մեր ժողովուրդին շատ ծանօթ ճշմարտութիւն մը, «ո՛չ եղբարք, ո՛չ օտարներէն չկայ յոյս»։ Չեխոսլովաքիան մինչեւ վերջին վայրկեանը իր յոյսը դրաւ օտարին վրայ, ինչպէս քանի մը տարի առաջ ալ Նէկուսը իր յոյսը դրած էր Ազգերու Դաշնակցութեան վրայ։ Երկու պարագային ալ արտաքին յոյսը ի դերեւ ելաւ եւ տկար ազգերը քաւութեան նոխազ դարձան ։

Այս երկու տխուր իրականութեանց լոյսին տակ, հայ ժողովուրդը անգամ մը եւս կը զգայ դառնութիւնը այն ծանր յուսախաբութեանց, որոնց ենթարկուեցաւ ծովերով արիւն թափելէ վերջ, ո՛չ միայն յանուն իր սեփական ազատութեան, այլ եւ իբրեւ «փոքր դաշնակից», յանուն Դաշնակիցներու դատին յաջողութեան։

Ու իր քաղաքական փորձառութեան մատեանին վրայ հայութիւնը այսօր նոր էջ մը եւս կ'աւելցնէ՝ արժանի դասերը քաղելու համար անկէ ։

ՀՐԱՆՏ - ՍԱՄՈՒԷԼ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԵՒԻՏԱԼԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

— ∞ —

Ֆոն Ռիպպընթրոփի տեսակցութիւնները, Հռոմի մէջ, միջազգային մամուլին գլխաւոր նիւթը դարձած են այս պահուս ։

Հռոմի թերթերը կը գրեն թէ Գերմանիոյ արտաքին նախարարին կ'ընկերանան ընդհ. արարողապետը Տէօրնպէրկ, թարգման Շմիթ, հարիւրապետ Հէվէլ, եւ արտաքին նախարարութենէն երկու մասնագէտներ, — այս խումբին անդամներուն կարեւորութիւնը պատճառ մըն է որ խորհրդակցութեանց տրուի մեծ արժէք։ Ֆրանսական թերթ մը, ակնարկելով պատուիրակութեան կազմին, կ'ըսէ թէ իրական առաքելութիւն մըն է որ Գերմանիոյ կողմէ կը ներկայանայ Մուսոլինիի։ Հռոմի մամուլը, սակայն, կը պնդէ թէ «առանցքին անկեղծութիւնը կը պահանջէ որ յաճախակի այսպիսի խորհրդակցութիւններ տեղի ունենան երկու կառավարութիւններուն միջեւ»։

Ըստ Ֆրանսացի թղթակիցներու, Ֆոն Ռիպպընթրոփի տեսակցութիւններուն հետ զուգահեռաբար, գերման արտաքին նախարարութեան մասնագէտներն ալ իրենց կարգին խորհրդակցութիւններ կը կատարեն Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան իրենց պաշտօնակիցներուն հետ։ Այդ խօսակցութեանց նիւթ կը կազմեն .

1· Հռոմ գործադրելով անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, ի վերջոյ պիտի մղուի ուղղակի բանակցութիւն կատարել նաեւ Ֆրանսայի հետ։ Միւս կողմէ, Գերմանիա շարունակելով իր խօսակցութիւնները Անգլիոյ հետ, հաւանաբար շփման մէջ մտնէ նաեւ Ֆրանսայի հետ։ Այդ պարագային, ի՞նչ պիտի ըլլայ Գերմանիոյ դիրքը իտալական քաղաքականութեան վերաբերմամբ, եւ ի՞նչ պիտի ըլլայ Իտալիոյ դիրքը գերմանական ձգտումներուն վերաբերմամբ։ Կ'ենթադրուի թէ Հռոմ եւ Պերլին պիտի աշխատին յաջողցնել քառանդամ խորհրդակցութեանց ծրագիրը՝ իբրեւ շարունակութիւն Միւնիխի ։

2· Հռոմ ուժ կուտայ Պուտափէշթի եւ Վարշաւայի, որպէսզի Ռութենիան միացուի Հունգարիոյ եւ ստեղծուի հասարակաց սահմանագլուխ մը Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ միջեւ ։ Իսկ Պերլին ուժ կուտայ Փրակայի՝ պաշտպանելով իտալական ծրագրին ճիշդ հակառակը։ Ծանօթ առանցքին վրայ տեսակէտներու այս հակադրութիւնը անհրաժեշտ կը դարձնէր որ փորձ մը կատարուի հակառակ տեսակէտները հաշտեցնելու ։ Մանաւանդ որ Փրակա վերջին պահուն առաջարկեց դիմել Պերլինի եւ Հռոմի իրաւարարութեան ։

3· Հակահամայնավարական պայքարի համաձայնութիւնը, որ ստորագրուեցաւ Հռոմի մէջ Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի կողմէ, հարկ է թարմացնել ներկայիս, երբ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Ուաշինկթընի կառավարութիւնները, նոր թափ մը տալով սպառազինութեան, կը խախտեն ուժերու հաւասարակշռութիւնը։

4· Պերլին շուտով պիտի պահանջէ որ վերաքննութիւն մը կատարուի գաղութներու բաշխումին մէջ։ Այս մասին եւս հարկ է որ Իտալիա եւ Գերմանիա համաձայնին նախապէս ։

«Նիւզ Քրոնիքլ» կը կարծէ թէ Հռոմի խօսակցութիւնները ուրիշ նպատակ չունին, բայց եթէ համաձայնութեան մը գալ, երաշխաւորելու համար չեխական նոր պետութիւնը։ Միւս կողմէ, կ'ըսէ նոյն թերթը, Ֆոն Ռիպպընթրոփ կ'ուզէ Մուսոլինիի բերնէն իմանալ իտալեւֆրանսական յարաբերութեանց վիճակը։ Եւ ասիկա անոր համար, որ Գերմանիա կ'ուզէ շուտով առաջարկել Ֆրանսայի՝ ոչ-յարձակողական դաշինք մը կնքել 25 տարուան համար։

Չինաստան պիտի շարունակէ պատերազմը

— ∞

Ճափոնական բանակը լրացուց Հանքէուի շրջակայ արուարձաններուն ու քաղաքներուն գրաւման գործողութիւնը։ Յաղթական մուտքի զօրանցքը տեղի չէ ունեցած տակաւին, ատոր պատճառ ցոյց կը տրուի այն որ Հանքէու հնոց մը դարձած է ։ Մասնաւորաբար բոցերու մէջ են Վուչանկ եւ Հանեանկ քաղաքները, ուր ոչ ոք կը համարձակի մտնել։ Բոցերը հսկայ շատրուաններու պէս դէպի երկինք կը բարձրանան, բնակարաններու փայտէ մասերը այնքան ուժգին կը ճարճատին, որ աղմուկը կը խլացնէ ականջները ։

Հանքէուի գետին վրայով՝ քաղաք մտան ճափոնական պատե-

(Շարունակութիւնը Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԴԺԳՈՀՆԵՐԸ

Հռոմի մամուլին մէջ բուռն դժգոհութիւն կայ, թէ ժողովրդավար պետութիւնները լծուած են սպառազինման արտակարգ գործունէութեան մը ։ Ոմանք նոյնիսկ այնքան առաջ կ'երթան, որ չեն վարանիր մեղադրելու թէ Ֆրանսայի եւ Անգլիոյ զինուորման նոր ճիգերը խախտումն են Միւնիխի քառեակ համաձայնութեան ։

Այս դժգոհանքը այնքան ալ զարմանալի պէտք չէ թուի, երբ նկատի առնենք որ միահեծան պետութիւնները վարժուած են շուտով գրգռուելու, շուտով անհամբեր դառնալու, երբ իրենց անհաճոյ իրողութեան մը առջեւ կը գտնուին ։

Վերսայլի անփառունակ հաշտութենէն ի վեր անընդհատ դժգոհելով՝ Գերմանիա, Իտալիա, Ճափոն եւն. քայլ առ քայլ տիրացան բազմաթիւ առաւելութիւններու ։ Անոնք ո՛չ միայն յաջողեցան հիմնել այն միահեծան վարչաձեւերը, որոնց տակ տիրաբար կը վարեն իրենց երկիրներու կեանքը, այլեւ աստիճանաբար նուաճումներ կատարեցին արտաքին ճակատներու վրայ, զէնքի զօրութեամբ գրաւելով նոր հողեր ու երկիրներ ։

Այսպէս՝ Ճափոն նուաճեց Մանչուքուօն, ոտքի տակ առաւ Չինաստանի մեծագոյն մասը եւ դարձաւ Արեւելքի միակ տիրակալը այսօր ։

Իտալիա նուաճեց Եթովպիան եւ հիմնեց ափրիկեան կայսրութիւնը, ինք հռոմէական աշխարհակալութիւնը վերականգնելու երազակալ տեսիլքով մը ։

Գերմանիա կցեց Աւստրիան, անդամահատեց Չեխոսլովաքիան ու խլեց առիւծի պատառը անոր հողերէն, եւ այժմ կը պատրաստուի իր տեւական գրոհին դէպի Արեւելք ։

Այս յաղթանակները բնականօրէն ստեղծած են ճափոն, գերման ու իտալական ժողովուրդներու եւ ղեկավարներուն մէջ այնպիսի հոգեվիճակ մը, որ չի հանդուրժեր միւս մեծերու զօրացման, չուզեր իրենց քաղաքական աշխարհակալութեանց ճամբուն վրայ խոչընդոտներ եւ կը զանգատի, կ'անհանգստանայ՝ երբ միւս աշխարհակալներն ալ կը պատրաստուին, կը զինուին, փոթորիկի չբռնուելու նախազգուշական քայլեր կ'առնեն։

Եւ դժգոհները, դէմք ծամածռողները անոնք են, որոնք մինչեւ ակռաները զինուած են, սպառազինման մարզի մէջ ո եւ է սեղմում ու սահմանափակում չեն ճանչնար, եւ, որ աւելի յատկանշականն է՝ զինեալ դժգոհանքով, ուժի սպառնալիքով, պատերազմի պատրաստ ըլլալու կեցուածքով իրենց խօսքը կը քալեցնեն ։

Այս հոգեվիճակին ի տես՝ ժողովրդավար ազգերուն եւ պետութիւններուն ուրիշ բան չի մնար, եթէ ոչ նմանապէս սպառազինուիլ, պատրաստ ըլլալ, ուժին դէմ ուժ ցուցադրել ։

Եւ ասոր համար ալ կը զինուին անոնք՝ Անգլիա, Ֆրանսա, մինչեւ իսկ Մ. Նահանգները։ Կը զինուին, որովհետեւ քսան տարուան շարունակական պարտութիւնները քաղաքական ամէն իրադարձութեանց մէջ՝ այս դասը սորվեցուցին անոնց. կը զինուին, որպէսզի այդ պարտութիւններու շղթան այլեւս աւարտի, որպէսզի նոյնանման անակնկալներ այսուհետեւ նոր «կատարուած իրողութիւններու» առջեւ չդնեն զիրենք, որպէսզի վերջապէս նոր Չեխոսլովաքիաներ չմեռնին Եւրոպայի գլխուն ։

Միահեծան պետութիւնները զինուած են լրիւ. կը դժգոհին ու կը շահին։ Ժողովրդավար պետութիւններ, չկորսնցնելու եւ չդժգոհելու համար, կամայ ակամայ պիտի զինուին ։

Իտալական մամուլի դժգոհանքը յիրաւի անտեղի չէ, բայց ժողովրդավար պետական ազգերու մամուլը կրնայ իրաւամբ պատասխանել, որ Մուսոլինիէն ու Հիթլէրէն սորվեցան այս դասը ։

Դժգոհէ՛ որ շահիս։ Փարիզ-Լոնտոն առանցքին համար աւելի ձեռնտու է այժմ դժգոհանք լսել, քան անպատրաստ ըլլալ Հռոմ-Պերլին առանցքին գրոհին առջեւ եւ կորսնցնել ։

ԱՍԱՏՈՒՐ

ԱՆԳԼԻԱ ՊԻՏԻ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

— ∞ —

Բրիտանական դահլիճը նիստ մը գումարեց Չորեքշաբթի առաւօտ։ Լոնտոնի թերթերուն քաղած տեղեկութեանց համաձայն, անգլիական նախարարները կ'ուզեն որ շարունակուի եւ ընդլայնուի Չէյմպըրլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը, կատարելով ամէն զոհողութիւն։ Եւ առաջին առթիւ, քննութեան առնուեցաւ գաղութներու հարցը, ի նախատեսութիւն Գերմանիոյ պահանջին։ Որոշում մը չտրուեցաւ գերմանական հին գաղութներուն ճակատագրին մասին, բայց եւ այնպէս հարցին քննութիւնն իսկ նշանակութիւն մը ունի։ Հարաւ-ափրիկեան պետութեան ազգ. պաշտպանութեան նախարարը, Փիրով, արդէն ձեռնարկած է նոյն հարցին ուսումնասիրութեան։ Այս պահուս Փիրով կը գտնուի Լիզպոն։ Երբ Լոնտոն հասնի, բրիտանական կառավարութիւնը պիտի խորհրդակցի հետը, որոշում մը տալու համար գաղթային վէճերու կարգադրութեան մասին։

Այնպէս կը կարծուի որ Անգլիա, երբ բնական վիճակ ստանան անգլեւիտալական յարաբերութիւնները, ուղղակի շփումներ պիտի կատարէ Գերմանիոյ հետ, վիճելի հարցերու կարգադրութեան համար։ Հէնտէրսըն, Պերլինի անգլիական դեսպանը, որ Լոնտոն կը գտնուի այս պահուս, կառավարութեան ներկայացուցած է տեղեկագիր մը, որ կը շօշափէ Եւրոպայի խաղաղեցումը անգլեւգերմանական բարւոք յարաբերութեանց հիման վրայ ։

— ∞ —

ԱՆԳԼԻՈՅ Թագաւորը Աւստրալիոյ ընդհանուր կառավարիչ նշանակեց իր կրտսեր եղբայրը՝ Քէնթի դուքսը, որ իր պաշտօնատեղին պիտի մեկնի 1939 նոյեմբերին եւ պիտի մնայ նոր պաշտօնին վրայ 2 - 3 տարի։

ՆԻՒ ԵՈՐՔԻ մէջ լրտեսական մեծ դատի ընթացքին, ամբաստանեալ Ռումրիխ խոստովանեցաւ թէ գերման լրտեսութիւնը փորձ կատարած է կարեւոր տեղեկութիւններ քաղել ամերիկեան օդատորմիղի մասին ։

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ մեծ գործարանատէր Հէնրի Ֆորտ յայտարարեց, որ իր ընկերութիւնը կը յուսայ 1939ին 50 առ հարիւր աւելի առեւտուր ընել եւ 50 առ հարիւր աւելի ինքնաշարժ ծախել քան 1938ին։

ՊԵԼԿՐԱՏԻ մէջ ստորագրուեցաւ գերման-եուկոսլաւ առեւտրական նոր դաշնագիրը, որու համաձայն՝ Գերմանիա պիտի գնէ Եուկոսլաւ երկրագործական արտադրութիւններու 50 առ հարիւրը։

ՕՐՈՒԱՆ ԾԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԻԹԼԵՐԱԿԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ԿՐՕՆՔԸ

Հիթլէրականութիւնը պէտք չէ նկատել միայն քաղաքական շարժում մը Գերմանիոյ մէջ. զուգընթաց իր քաղաքական, ընկերային նուաճումներուն, Հիթլէրի կուսակցութիւնը, ապա ուրեմն գերման արդի կառավարութիւնը կը ձգտի նաեւ հոգեկան մըտային յեղափոխութեան մը ենթարկել գերման ժողովուրդը:

Եւ որովհետեւ կրօնն է որ ժողովուրդի մը հոգեբանութիւնը գունաւորող ամէնէն ազդու գործօնը կը ներկայացնէ, ազգային ընկերվարութիւնը իրեն նպատակ ընտրած է ուրեմն համաձայն իր սկզբունքներուն, հիմնովին յեղաշրջել, բարեփոխել տիրող քրիստոնէական ըմբռնումները:

Անիկա կը նշանակէ իրապէս պայքարի ճակատ յարդարել քրիստոնէական կրօնքին դէմ, առանց զանազանութիւն դնելու կաթոլիկ կամ բողոքական համայնքներուն միջեւ:

Այդ պայքարը յառաջ կը տարուի թաքուն, անուղղակի մեթոտներով, բայց յարատեւօրէն: Կը բաւէ հետեւիլ հինգ տարիէ ի վեր գերման ականաւոր մատենագիրներուն, կամ պատասխանատու ղեկավարներուն արտայայտութեանց, ըմբռնելու համար յստակօրէն որ քրիստոնէական կրօնի ոչ թէ բարեփոխութիւնը, այլ ուղղակի ոչնչացումը կը կազմէ Հիթլէրականութեան ծածուկ նպատակներէն մին:

Բայց օրուան վարիչները խոհեմութիւնը ունին այդ նպատակը հրապարակաւ չխոստովանելու: Այդ ճամբուն վրայ շատ կը նմանին այն ճարտարապետներուն, որոնք հին կամուրջ մը կ'ուզեն ամբողջութեամբ վերանորոգել, առանց անցուդարձը ընդհատելու վայրկեան մը: Ինչպէս գիտենք, այդ փափուկ ձեռնարկը գլուխ հանելու համար, ճարտարապետները ամբաչէն յատակներուն վրայ քանդել վերջ կամուրջին վերնամասը, քակոր առ քակոր, քար առ քար, կը փոխանակեն հինը նորով, եւ անցորդները, առանց բողոք մը անդրադառնալու, օր մը արդէն կը սկսին երթեւեկել բոլորովին նոր կամուրջի մը վրայ:

Հիթլէրականութիւնն ալ անդրդուելաբար, առանց ուշադրութիւն հրաւիրելու, առանց կրօնական զինադադարութիւնները վրդովելու, մեղմօրէն, կը ջանայ գերման ժողովուրդի հոգիին մէջ, քրիստոնէական հին հաւատալիքները փոխարինել բոլորովին նոր հաւատալիքներով, այնպէս որ, օր մը, այդ փոխանակութիւնը ամբողջական պիտի ըլլայ, գերմանացին կրօնական այլափոխութեան մը պիտի ենթարկուի, առանց իր գիտակցութեան, գրեթէ ինքնաբերաբար:

Երեւոյթները ծածկելու համար սակայն հիթլէրական կուսակցութիւնը իր ծրագրին 24րդ յօդուածով կրօնի հանդէպ իր դիրքը կը ճշդէ հետեւեալ [illegible] բանաձեւով.

— «Մենք կ'ուզենք պետութեան սահմաններուն մէջ ապահովել բոլոր կրօնական դաւանանքներու ազատութիւնը, ցորչափ անոնք չեն վնասեր պետութեան գոյութեան եւ չեն հակասեր ոեւէ կերպով գերմանական ցեղի բարոյական, բարոյագիտական ըմբռնումին: Կուսակցութիւնը, իբրեւ այդպիսին, կը պաշտպանէ դրական քրիստոնէութեան մը տեսակէտը, առանց սակայն կապուելու ոեւէ որոշ յարանուանութեան»:

Արդ, երեւութապէս անմեղ, ու խըղճի ազատութեան սկզբունքին համապատասխան այս յօդուածը իր խորքին մէջ իսկ կը հակասէ ինքզինքը եւ հազիւ կը սքօղէ յետին նպատակը. որովհետեւ «գերման ցեղի բարոյագիտական, բարոյական զգացում» բացատրութիւնը, որուն ենթարկուած է որեւէ դաւանանքի գոյութիւնը, հիթլէրականի մը աչքին չափազանց բացորոշ նշանակութիւն մը ունի, ու կ'ամբողջանայ նաեւ այն իմաստով, զոր նացիները կու տան «դրական քրիստոնէութեան» գաղափարին:

Ինչպէս ամէն մարզի, կրօնական կալուածի մէջ ալ հիթլէրական քաղաքականութիւնը կը ներշնչուի իրենց վարդապետութեան երկու հիմնական մայր գաղափարներէն.—

ա. Համայնքողջականութեան գաղափարը ([illegible]): Ազգային - ընկերվարութիւնը ինքզինքը կը նկատէ ոչ թէ պարզ քաղաքական կուսակցութիւն, այլ աշխարհահայեացք, որ կ'ընդգրկէ կեանքի բոլոր երեւոյթները: Անիկա չի շահագրգռուիր պարզ ընտրողներով, այլ մարդկային էակով, անհատը իր հոգեկան - զգացական - մտային ամբողջ ներաշխարհով, զոր նացիզմը իրաւունք ունենալ կը կարծէ ձեռնարկելու եւ գունաւորելու յանուն բարձրագոյն շահու մը. իսկ այդ շա՞հը:

բ. Ցեղի գաղափարը (Ռասսենկէտանքէ): Այդ ցեղի հայեցողութիւնը մարդաբանական զօս բառ մը ըլլալէ շատ հեռու, Հիթլէրականի մը աչքին չափազանց բարդ, կենդանի ու խորհրդանշական իմաստ մը ունի: Անոր մէջ կան երկու միթեք տարրեր.— Արիւնը եւ հողը, նախնիք եւ դարաւոր օճախը, որոնցմէ բխած է արդի գերման մարդը: Մարդկային ենթագիտակցականին մէջ խորասուզուած երկու նախնական, խորհրդաւոր հին զգայնութիւններ, որոնք արդի Գերմանացիներուն մօտ նոր զարթօնք մը կ'ունենան, հոգեկան գործօններու կը վերածուին: Ժողովուրդ մը ամբողջ կը հակի իր նախապատմութեան վրայ, ու կը կարծէ իմանալ դամբաններու խորէն գերման նախահայրերուն ձայնը, կամ զիրենք օրօրող անտառներու կոյս անտառներուն մրմունջը, որոնք ուժեղ, խիզախ կեանքի հրաւէրը կ'ուղղեն իրենց:

Ոչ մէկ բան այնքան քըքրուած, ընդլայնուած չէ վերջին տարիներս Գերմանիոյ մէջ, որքան Պլութ (արիւն) եւ Պօտըն (հող) բառերը:

Ցեղի նախատարրերն են անոնք, եւ անոնց առաջին վանկերուն միացումով ծնած է նոր բառ մը ու անոր համապատասխան ոգին, Պլուպօ եւ հետեւաբար, պլուպօիզմը (արիւնի եւ հողի ոգի) որ նոյնն է ինչ որ է ցեղի [illegible]:

Ու անհաւատալի ցեղի այդ լայն ու սրբազան գաղափարականը հասած է այլեւս ցեղապաշտ, մեր բառով ցեղակրօն խօսքի մը, որուն կը սորվեցուին այլեւս ուրիշ ամէն տեսակ ըմբռնումներ, ի միջի այլոց եւ քրիստոնէական կրօնը...

Բայց անհաւատալի հոս կը ցայտէ գերման ցեղապաշտ խօսքին ու քրիստոնէութեան հակադրութիւնը: Երկու վարդապետութիւնները կը մընան իրարու անհաշտ, մէկէ աւելի պատճառներով:

Նախ. Քրիստոս Հրեայ մըն էր. առաջին առաքեալները սեմական ծագում ունէին. Պօղոս, մեծագոյն տարածիչը, [illegible] մըն էր: Քրիստոնէութիւնը ինքնին օտար, հրէածին վարդապետութիւն մըն է ուրեմն, որ գերման ցեղապաշտման, ցեղային մաքրութեան ճիգերուն, ու հակահրէական ձգտումին հետ խոտոր կը համեմատի:

Ոչ միայն այդ: Աստուածաշունչը, Հին եւ Նոր Կտակարանները, իրենց բարոյական սկզբունքներով, իրենց կեանքի եւ աշխարհի հասկացողութեամբ բոլորովին հակոտնեայ կը մընան ցեղակրօն նացիներու բարոյական աշխարհահայեացքին հետ:

Հին կտակարանը, Թալմուտը, բառ իրենց, ուրիշ բան չեն եթէ ոչ պանծացումը մարդուն ստորին բնազդներուն: Նոր կտակարանը, սիրիական, սեմական թոյնի այդ ներարկումը արիական հոգիին, միթէ խոնարհութեան, թուլամորթ կենցաղի, տկարութեան ու ստրկամտութեան բարոյականը չէ՞ որ կը քարոզէ: Ետոյ սկզբնական մեղքի անէծքը, մարդու անկումի տեսութիւնը, զղջումի, քաւութեան, հաղորդութեան խորհուրդները ամբողջութեամբ չե՞ն կազմեր միթէ «ստորնութեան բարդոյթի մը» (քոմփլէքս տ'էնֆէրիորիթէ) որ չի կրնար առնական բարոյականի մը, հուժկու մշակոյթի մը, խիզախ կենցաղի հիմք ծառայել:

Արդ, գերման արիականը,— «[illegible]», ինչպէս կը ներկայացնեն իրենք զիրենք,— (ո՛վ իմաստունն Մօրենացի...) հպարտութեան ու ուժի, վըստահութեան ու պայքարի կեանք մը կ'ուզէ ապրիլ: Անիկա իր մարդկային ճակատագիրը կը ջանայ տանիլ իր լիութեան, ու բարձրացնել կենսական ու հերոսական արժէքի մը: Անիկա կարելի է հրահրելով անհատի մէջ ֆիզիքական բոլոր զօրութիւններն ու հոգիի անգիտակից բայց առողջ բնազդները: Ցեղը անտառ մըն է որ կը կառչի հայրենիքի հողին ու անոր խորքերէն կը ծծէ իր աւիշը եւ արիւնը:

Այս լայն աշխարհահայեացքը, այս տարու գաղափարականը կարելի չէ նուիրագործել ոչ քրիստոնէական պատուիրաններով, ոչ ալ աստուածաբանական մանուածապատ դաւանանքներով:

Ահա ուրեմն անհրաժեշտ է մեթոտիկ աշխատանքով գերման յօրինուածքէն ու հոգիէն դուրս քամել ու վանել քրիստոնէականութիւնը, որ աւելի քան հազար տարի խեղդած կամ խեղաթիւրած է զայն:

Ինչո՞վ փոխարինել սակայն զայն:

Հիթլէր ըսած է— «Ժողովուրդի հոգիին մէջ ոեւէ թոյն կը չէզոքացուի իր հակաթոյնով: Մոլեռանդութեան մը դէմ անհրաժեշտ է յարուցանել նոր խանդավառութիւն մը»:

Այդ նոր մոլեռանդութի՞ւնը, քըրիստոնէութիւնը փոխարինելու կոչուած նոր կրօ՞նքը,— ասիկա անհաւատալի Ցեղի պաշտամունքն է զոր հիթլէրականութիւնը կը ձգտի նուիրականացնել, սրբացնել կարելի կամ անկարելի բոլոր միջոցներով:

Գերմանականութիւն, գերմանացեղ. կրնա՞ք երեւակայել թէ ինչ կը նշանակէ այդ նացիի մը ուղեղին մէջ...

Գետական նշանաբա՞ն մը.— Այո՛. բայց աւելին, ներքին եւ արտաքին քաղաքականութիւն մը:

— Այո՛, բայց աւելին:

Ընկերային առողջապահական կարգախօս մը.— Այո՛, բայց շատ աւելին:

Գերմանականութիւն.— Անիկա խորհուրդ մը, կրօնք մըն է, ի վերայ այդր ամենայնի, որ կը լեցնէ լիովին Գերմանին հոգին, ու ուրիշ ոչ մէկ հաւատամքի տեղ չի թողուր:

Ու այսպէս անզգալաբար [illegible] ամէն մարզի մէջ նախ սկսած է անդառնալի քրիստոնէական խաչին մօտ ու ապա զայն դուրս շպրտած է: Հաւատք գերմանականութեան վրայ նշանախօսքը փոխարինած է հաւատքը կրօնին վրայ: Գետութիւնը գերագոյն եկեղեցին է:

«Մեր Սուրբ Երկիրը հեռուն փնտռելու պէտք չունինք: Անիկա Պաղեստինը չէ: Մեր Աւետեաց Երկիրը, մեր շուրջն է, մեր ոտքին տակ, մեր Գերմանիան է միայն»: (Ալֆրէտ Ռոզէնպէրկ):

ՍԱՐԱԵԱՆ

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ ՄԵՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Քանի մը ընկերներով այցելեցինք Հ. Յ. Դ. Թանգարան - դիւանատունը:

Խորին երկիւղածութեամբ եւ առանձնայատուկ յոյզերով մտանք սըրբավայրը ու հիւրասիրուեցանք ընկեր Գերասիմի կողմէ: Քիչ մը հանգստանալէ ետք, առաջնորդուեցանք թանգարանը, մտանք «Քրիստափոր»ի, «Զաւարեան»ի եւ «Ռոստոմ»ի սենեակները:

Սրտի կսկիծով, ցաւատանջ վերյիշումներով, բայց հպարտանքով դիտեցինք մասունքները, յիշատակի առարկաները մեր նոր ու հրաշագործ սուրբերու, նկարները մեր անզուգական հերոսներու եւ նահատակներու:

Լսեցինք բացատրութիւններ ու տեղեկութիւնները ընկեր Գերասիմի, որ արդէն իւրացուցած է նման հաստատութեանց առաջնորդներու յատկութիւնները:

Հիացանք, վասնզի գաղթաշխարհի մէջ միակն ու առաջինն է այդ հաստատութիւնը, որ մեր ազատագրական շարժումի վերջին յիսնամեակի խօսուն ու հմայիչ, դաստիարակիչ ու ներշնչող յիշատակարանը կը հանդիսանայ:

Ան՝ կը սորվեցնէ փոքրիկ պետութեան մը անցեալ, յեղափոխական յանդուգն ու օրհասական, անհաւասար եւ յաճախ յաղթական կռիւներու, մարտնչումներու պատմութիւնները:

Ցեղի մը աննկարագրելի տառապանքներու եւ մէկ միլիոն նահատակներու զարհուրելի չարչարանքներու մատեանները կան «Քրիստափոր»ի սենեակի մէկ անկիւնը զետեղուած, սեւ շղարշներով ծածկուած «Տէր-Զօրեան» դանիկին, աչքի խռոշներուն մէջ:

Բայց եւ յաղթահարող բազուկներ կը ցցուին, երբ Անդրանիկի սուրն ու իէթչալը կը տեսնենք:

Ու դեռ ինչե՛ր, ինչե՛ր...

Թանգարանը նկարագրած են շատեր ու դեռ պիտի նկարագրեն շատեր:

Ես կ'ուզեմ, որ պատկան մարմինները, հայ քաղաքական կուսակցութիւններ, հայրենասէր կուսակցականները, համակիրներն ու բարեկամները, լրջօրէն նկատի առնեն՝ իմ առաջարկները:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Թանգարանը հայ ժողովուրդի Թանգարանն է:

Ու եթէ բարեբախտ պայմաններու տակ, անոր նախաձեռնութիւնն ու նիւթական զոհողութիւնները բաժին ինկած են մեր կուսակցութեան, այդ ըսել պատճառ մը, արգելք մը չէ որ ուրիշ հայ կուսակցութիւններ, անկուսակցականներ իրենց տեղը չունենան այդ Թանգարանին մէջ ու չյայտնաբերուին մասունքները, յիշատակները նաեւ այն բոլոր հերոսներու եւ նահատակներու, որոնք նոյնքան անձնուէր ու հայրենասէր, ազատատենչ ու վրիժառու, ինկան մեր հայրենիքի փրկագործութեան արիւնաթաթաւ ճամբուն վրայ:

Ու Դաշնակցութիւնը, որ իր ընտանիքներու փաղանգները զոհաբերեց, ի վիճակի է նաեւ այսօր նիւթական նոր զոհողութեանց ալ ընդառաջ երթալու եւ իր տունը, իր թանգարանը դարձնելու համահայկական տուն, համազգային թանգարան մը:

Մեր թանգարանին մէջ սենեակներ պէտք է յատկացնել Արմենական հընչակեան կուսակցութեանց, ինչպէս նաեւ ուրիշ հայրենասէր միութեանց ու խմբակցութեանց եւ այդ սենեակներու մէջ պէտք է ամփոփուին, պատշաճ վիճակով զետեղուին նաեւ անոնց հերոսներու նկարները, գրութիւններ, յիշատակի նուէրներ ու մասունքները:

Ի՞նչ շահ, եթէ կորուստի մատնուին այդ բոլորը:

Պատուաբե՞ր է արդեօք այսպիսի նուիրական գործի մը շուրջն ալ տարակարծութիւններ ու չկամութիւններ երեւան բերել:

Մեր թանգարանի մէկ սենեակն ալ պէտք է դարձնել «Հերոսամարտերու» բաժին: Հոն պէտք է երեւան գան Վասպուրականի, Արարատի, Ուրֆայի, Շապին Գարահիսարի, Այնթապի եւ այլ հերոսամարտերու մասին հրատարակուած գիրքեր, յիշագիրներ, նկարներ, քարտէսներ եւ որ գլխաւորն է հերոսամարտերու տեսարաններ, խումբերու, դիրքերու եւայլն իւղաներկ, խոշոր նկարներ:

Հայ նկարիչներ, աշխարհի որ անկիւնն ալ որ գտնուին, խղճի պարտք պէտք է համարեն մէկ մէկ նկար գոնէ նուիրել այդ հաստատութեան այս նոր բաժնին:

Կան՝ որ գիրքեր չեն կրնար կարդալ:

Կան վայրեր որոնց մասին անհրաժեշտ գիրքեր, գրութիւններ կը պակսին:

Նկարը ապաւորիչ է, խօսուն եւ անմոռանալի:

Վաղուան սերունդին աւանդ մըտածողութիւն մը ձգելու տեսակէտէն ալ նկարները դաստիարակիչ են ու խիստ օգտակար:

Տարիներ վերջ, երբ նոր սերունդէն շատեր հարկադրուած պիտի ըլլան հայերէն կարդալ չգիտնալու, այդ նըկարները պիտի լրացնեն հայերէն գրի ու գրքին թողած պակասը:

Նկարները կը խօսին, կը բացատրեն շատ մը բաներ նաեւ օտարներուն, երբ մեր թանգարանը կարենայ ըլլալ հետզհետէ հանրածանօթ դարձնել:

ԶԱՐԶԱՆԴ

ԳԵՐՄԱՆ ԱՄՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԱՆԹԱՓԱՆՑԵԼԻ ԵՆ

Գերման քարոզչութեան նախարար Տօքթ. Կէօպէլսի օրկան «Անկրիֆ»ի թղթակիցը, որ այցելած է արեւմտեան ճակատի գերման ամրութիւններուն, կը գրէ թէ անոնք բացարձակապէս անառիկ ու անթափանցելի են:

Անցեալ մեծ պատերազմի ամրութիւնները այսօրուանին հետ բաղդատմամբ պարզապէս ստուերի մէջ կը մնան:

Գերման գիծերը կրնան դիմանալ ամէնէն հզօր հրասայլերու յարձակումներուն, իրարու մօտիկ, որոնք ամէն յարմարութիւններով օժտուած ապահովութիւն կ'ընծայեն պաշտպան զինուորներուն:

Ամրութեանց գօտի կազմող շրջանի մէջ այժմ տեղի կ'ունենայ տենդագին աշխատանք: Լեռնակուտակ դիզուած են զօրուզման նախանիւթեր եւ հազարաւոր աշխատաւորներ բերուած են Գերմանիոյ ամէն կողմերէն աշխատելու ամրութեանց վրայ:

«Ամրութեանց այս հսկայական շարքը ունի երկրորդ գիծ մը, ամբողջովին երկաթէ ու շաղախէ շինուած, մեծ մասամբ գետնին մէջ թաղուած, որ հասարակ աչքին անտեսանելի է»: Այս գիծին եւս զետեղուած են ամբարները, իրարու մօտիկ, որոնք ամէն յարմարութիւններ ունին ամէն տեսակի զէնքերով կրակ տեղալու:

Ամրութիւնները բոլորն ալ այնպէս շինուած են, որ ունին պաշտպան զինուորներու համար հիւրանոցային ամէն յարմարութիւններ, ինչպէս առողջապահական, խոհանոցային եւն.:

ՃՇՄԱՐԻՏ ԽՕՍՔԵՐ

Ս. Պապը աշխարհի բոլոր իրաւունքները իր կողմը ունի, երբ այնքան ճշգրիտ եւ ցաւումով կը ծառանայ, կաթոլիկութեան դէմ հանուած հալածանքը ձաղկելով ձաղկելով, գիտութեան հնարած ամենավերջին հաղորդակցութեան՝ Ռատիոյի թելը խօսավակ ծառայեցնելով արդարութեան դատին: Ն. Սրբութիւնը ամէնէն ընտիր եւ գերազդեցիկ բառերը կը գործածէ անոնց դէմ, որոնք հալածանք կը սարքեն, եւ կը յիշատակէ յանուանէ բոլոր այն բռնապետները, որոնք ի հուր եւ ի սուր մատնած են աշխարհը, ամեղներն ու տկարները:

Անոնց վախճանն ալ եղկելի եղած է եւ վատ անուն ժառանգած են այս աշխարհիս մէջ: Ս. Պապը հայրապետական ներողամտութեամբ մը զանց ըրած է [illegible] աւելցնել, թէ այնպիսիներուն հոգիները կը չարչարուին, պիտի չարչարուին դժոխքին մէջ, կամ կըսարկելով կրօնաշունչ այնպիսի նախադասութիւններ, որոնք նուիրագործուած են Զօրս Աւետարաններով եւ Առաքելական Թուղթերով:

Ինչո՞ւ տառապեցնել հէք մարդկութեան տկարագոյն մասերը, ամէն տեսակ նեղութիւններու եւ հարստահարութիւններու ենթարկելով զանոնք, որ չեն սայթաքիր իրենց ուղիէն, իրենց վարդապետութիւններէն, իրենց ցանկութիւններէն, որոնք օրինաւոր են, եւ հաստատուած ուղիղ ու բանաւոր կարգի մը դէմ չեն ընդվզիր: Քրիստոնէական Եւրոպականութեան կարեւոր մասին, գրեթէ կէսին խոստովանած կրօնքն է կաթոլիկութիւնը, եւ բնականաբար կը զայրանայ անոր Գետը, իր հօտին տառապանքը տեսնելով, լսելով: Իր հոգեւոր ու [illegible] սահմանին մէջ, գոնէ իր պայմաններէն օգտուելով, Հոգեւոր Գետը իր առաքելական պաշտօնը կը կատարէ, զգաստութեան յորդոր կարդալով, խեւարկելով իր հալածեալ հօտը: Այդ պայմանները, որոնց մէջ կը շարժի Ս. Պապը, տակաւին Եւրոպայի մէկ մասին մէջ թոյլատրուած պայմաններն են: Անոնցմէ զուրկ էին Ռուսաստանեայց քրիստոնէական եկեղեցիներուն պետերը, որոնք, լուռ եւ անբարբառ, կանխաւ եղան եկեղեցիներու կործանումին, պաշտամունքի խափանումներուն եւ ուրիշ ամէն կարգի ապատական շարժումներու մարդախողող պայթումին: Ազատութեան այդ համայնակուլ հեղեղին մէջ, հազիւ հեռուէն հեռու, տկար ձայն մը կը բարձրացնէր մերթ Ս. Պապը, տկար ձայն, որովհետեւ կատաղութիւնը տարբեր արարքներու ալ մղէ նոր քաղաքակրթութեան հերոսները: Դուռն ան նաեւ որ Ս. Պապին նման հայրագորով մեծ Գետ մը անգամ հազիւ ներքնապէս գոռացող ձայնի մը տկար թառանչը միայն լսեցուց մերթ ընդ մերթ,

Դարձեալ, հալածանքի նոյն անեւրա, նոյն անպատեհ դերը չէ՞ միթէ, որ այսօր իսկ, տարբեր քաղաքակրթութեան մը անտարբեր եւ անամօթ ընթացքէն օգտուելով, իր երկրին մէջ ապրող հնադարեան փառաւոր ցեղի մը մնացորդներուն կ'արգիլէ խօսիլ իրենց մայրենի լեզուն, խնկարկել իրենց պաշտամունքը, ինչպէս որ կ'արտօնէ եւ կը պատուիրէ իրենց կրօնքը, որ առ «անտարբերներուն» ալ կրօնքն է: Ու ասիկա ընել փոքրամասնութեան դէմ այն հզօր զանգուածին, որ Փ. Ասիոյ թրքական խուժադուժ [illegible] մէջ տանելի կեանք մը ապահովեց սկիզբները կաթոլիկ Եղբայրներուն եւ Քոյրերուն, Բողոքական Երէցներուն եւ կրօնական միջնորդներուն, ի փառս եւ ի պատիւ այդ զանգուածին աւանդական մշակութային քաղաքակրթութեան:

Եթէ Ս. Պապը գիտցած ըլլար, թէ այդ «փոքրամասնութեան» մեծ զանգուածը,— որուն մէջ նաեւ կարեւոր թիւով կաթոլիկ դաւանողներ եւ կրօնաւորներ,— հուրէ, սուրէ անցան 1914—1918 շրջանի պատմական [illegible] ընթացքին, ապահովաբար ոչ միայն [illegible], այլ երկինքի աստղերուն եթերային ներդաշնակութեան աստուածաշունչ ալիքներուն պիտի դիմէր, իր ձայնին անկ եղած հոյակապ վեհութիւնը տալու համար, «Եւրոպամերիկեան Քրիստոնէական Լրայրակցութեան եւ Համերաշխութեան» անունով մերթ ճառատող նախադահներու եւ պատկանեալներու արթնութիւն եւ տարրական զգաստութիւն քարոզելով, որպէսզի գոնէ կրճատուած դաշնագիրներուն բարոյական մէկ տկար կողմը անվթար մնայ, որպէսզի պահպանուի գոնէ փոքրամասնութիւններուն լեզուական, կրթական, կրօնական ինքնութիւնը:

Եթէ Ս. Պապը գիտնար, մօտէն ինչ կ'անցնի կը դառնայ, փոքրամասնութիւններուն հալածանքն ալ պիտի չմոռնար յիշել մը իր հոյակապ ճառին մէջ:

ՓԱՐԻԶ ԵՒ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐ

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍԻ ՎԵՐԱՄՈՒՏԸ

Կիրակի օր, 23 Հոկտեմբեր տեղի ունեցաւ «Սիփան - Կոմիտաս»ի ընկերական հաւաքոյթը, «Հայ - երիտասարդաց» միութեան կեդրոնատեղին: Այս տարի աւելի մեծ էր կարծես խանդավառութիւնը: Խուռն բազմութիւն մը եկած էր ցոյց տալու իր համակրութիւնը երգչախումբին եւ իր անխոնջ ղեկավարին:

Հանդէսին բացումը կատարեց միութեան ատենապետ Պ. Ս. Յովհաննէսեան, շեշտելով որ երգչախումբը Ստոպանէն սկսեալ մինչեւ ամենափոքր արուարձանը տարած է «Հայ երգը»: Ետոյ միութեան անդամներու կողմէ արտասանութիւններ եւ մեներգներ եղան: Մեզի համար հաճելի անակնկալ մըն էր միութեան նոր անդամուհիներէն օրիորդ Թէլեանի մեներգները, զորս այնքան հաճելի եւ գեղեցիկ կերպով կ'երգէ, օժտուած ըլլալով գեղեցիկ ձայնով մը:

«Սիփան - Կոմիտաս» հրաւիրած էր Պ. Իշխանեանը եւ Հ. Զարդարեան, որոնք բերին իրենց համակրանքի եւ քաջալերութեան խօսքերը:

Պ. Իշխանեան շատ ոգեւորիչ խօսքերով վեր հանեց հայ երգին իմաստը եւ դերը, երբ մեր աւանդութիւններու ամենամեծ յատկանիշը: Երգն է որ միայն տարակարծութիւն չունի եւ ամէն դաւանանքի կամ հոսանքի հայը կրնայ միացնել: Իսկ Պ. Հ. Զարդարեան շատ ճիշդ կերպով գնահատեց երգչախումբին երկար եւ դժուար պայմաններու մէջ կատարած աշխատանքը եւ պանծացնելով հայ երգը, ըսաւ թէ ան Հայը որ չի սիրեր Հայ երգը, բարեկամ չէ իր ազգին:

Գեղարուեստական բաժինը փակեց երգչախումբին համակրելի ղեկավարը Պ. Պարթեւեան, յայտնելով իր գոհունակութիւնը եւ շնորհակալութիւնը ներկաներուն:

Անմիջապէս վերջը սկսաւ պարերգ, լաւ նուագախումբով մը եւ ոգեւորութիւնը անսահման էր մինչեւ կէս գիշեր:

*** Երգչախումբը յառաջ կը տանի իր պատրաստութիւնները՝ «Անուշ»ի ներկայացման համար, որ անշուշտ պիտի պսակուի փայլուն յաջողութեամբ:

Ներկայ մը

ԿԵԱՆՔԸ ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱՌՆՈՒՎԻԼ.— Մեր գաղութը որ հաստատուած է 1925ին, կը հաշուէ 160 ընտանիք հայ առաքելական եւ 20 ընտանիք հայ հռոմէական: Մեծ մասով ունին սեփական բնակարաններ. կան աշխատողներ եւ անգործներ. ունինք 2 եկեղեցիներ: 2 յարանուանութեանց յարաբերութիւնները բարեկամական են:

Բաւական թիւով երիտասարդներ ունինք զինուորական ծառայութեան մէջ: Գիւղին մէջ կը գործեն Հ. Յ. Դ.ը, Ֆ. Կ. Խաչը եւ Տիկնանց միութիւն մը: Վերջերս կազմուեցաւ Հ. Ե. Ե. Միութիւնը, որ կը հաշուէ 40—50 անդամ անդամուհիներ 15էն 22 տարեկան: Այս գործին յաջողութեան մեծապէս օգնեցին Պ. Պ. Ս. Նէկ[illegible], Մ. Շիշմանեան, Յ. [illegible]եան, Ս. Սանդուրեան եւ X.:

Քանի մը ժողովներէ վերջ կազմուեցաւ ծրագիր կանոնագիրը եւ ընտրուեցաւ վարչութիւն մը, որուն անդամներն են Ս. Սանդուրեան, Մ. [illegible]եան, Տ. Թորոսեան, Օրիորդ [illegible]եան, Աղ. Թիւթիւնճեան եւ Ա. Փափազեան:

Միութեան նպատակն է Հայը պահել իր բոլոր ազնիւ յատկութիւններով, նոյնպէս զարկ տալ ֆիզիքական եւ մտային զարգացման:

Վարչութիւնը Հոկտեմբեր 22ին կազմակերպած էր [illegible] սրահին մէջ թէյասեղան մը: Ներկայ էին [illegible] բոլորը, կը խօսէին եւ կ'երգէին [illegible]յերէն.

Վարչութեան ատենապետը Պ. Ս. Սանդուրեան կարդաց գրաւոր զեկուցում մը Միութեան յառաջիկայ գործունէութեան մասին եւ խնդրեց վարչականներէն զօրավիգ ըլլալ միութեան: Պ. Ս. Նիկողոսեան ընտրուեցաւ սեղանապետ եւ յաջողութեամբ կատարեց իր պաշտօնը մինչեւ վերջը: Արտասանեցին, Պ. [illegible]

Հայութիւնը Սանճագին մէջ

...Նորոգէն կը գրեն Պէյրութի ա...ղական թերթերուն. — Զրոյց կը ...ն թէ չասւազրգռուող իշխանու ...ները կը քննեն պայմանագրու...ն մը, որ կը տրամադրէ Սանճագի ...ն մը, որ կը տրամադրէ Սանճագի ...ռազմական պարպումը. Վերջին ...ներու ընթացքին, Ֆրանսայի ...կան պետք եւ դատաւորներ լը-...ն իրենց պաշտօնները եւ դործի ...ւնեցին Թուրք պաշտօնեաներու ։

... Ջնջուեցաւ Այն - էլ - Պասթա. ...ֆրանսական սահմանային պահա...ը, որ կը գտնուէր Սանճագի եւ ...ներու լրջանին միջեւ ։ Կը հա...ն թէ պահականոցը պիտի դը-...ւի Թուրք սպորական — զինուոր-...ն ջոկատի մը կողմէ ։

... «Հայաստան» եւ «Ձենի Կիւն» գրած ... թէ Ալեքսանտրէթի սուրիական ...ները մեկնած են եւ տեղւոյն ...րութը յանձնուած է Թրքական ...ի մը. Այս մասին հետեւեալ ...մասնութիւնները կը հաղորդեն ...արքէն. —

...րրորդ օր տեղի ունեցաւ Ալեք-...րէթի վօրանոցին պաշտօնական ...ձնումը ։ Հակառակ այդ օրը Փի-...Գայլի մէջ պատահած արկածին ...ն զոհ գնաց Թուրք զինուոր մը՝ ...դամու բլոյլով ասապանի մը մէջ, ...րքեր մեծ խրախճանքներ կատա-...ն եւ ցոյցեր ըրին ամբողջ օրը ։ ...երն զինուորները մեկնումի պա-...ն զօրանոցին պատանները ջարդ ...փշրեցին ։ Մեկնողները արցունք ...ն իրենց աչքին մէջ, իսկ ախոյե-...ն մէջ՝ Թուրքերուն հեղնական ...ղայանութիւնները ։

Զօրանոցին յանձնումը խոր յուզման ...թառաւութեան մատնեց Ալեքսանտրէթի հայութիւնը ։

... Սանճաքի Թուրք թերթերը կը ...ն թէ Իտալիոյ Պէյրութի, Հալէ-...ի եւ Սանճաքի հիւպատոսները երկու ...ներս ժողով գումարած են, մէկը ...ղիոքի, միւսը՝ Ալեքսանտրէթի ...մէջ Արաբական Դիւանը այս սաթիւ ...նակայը կը հաղորդէ Հալէպէն. — ...Պեկիրի զանազան քաղաքներուն ...տալական հիւպատոսները ժողով գու-...մարեցին Հալէպի մէջ ։ Մասնակցեցաւ ...նաեւ Սանճաքի իտալական հիւպա...ը։ Ցայտնի չէ գումարման նպատա-...։

...ն Երկաթեան (Սիամանթոյէն), Մ. Նը...մանեան, Յ. Թոսղալեան, Ա. Տի-...րանեան եւ Մ. Ճիհանեան ։ Երգեցին ...ներգողներ Հ. Փափազեան, Ա. Փա-...պազեան եւ Մարտիրոսեան ։ Նուագե-...ցին Պ. Պ. Մ. Եսաեան եւ Ինճէճեան ։ ...խօսեցաւ Պ. Վ. Էլմաճեան, վերջին ...խօսքը արտասանեց Յ. Ճիհանեանի, որ ...ըսաւ թէ ինչ առաւելութիւններ ...կրնան ունենալ այսպիսի Միութիւնները ...իրենց անդամներուն եւ թէ հայրենիքին ...համար ։ Ցեսոյ յորդորեց միութեան ...անդամները մէկ դրօշակի եւ մէկ նշանաբանի ...տակ. — Հայ մնալ եւ պատրաստուիլ ...իբրեւ քաղաքացիներ ըլլալու հայրենի-...քին եւ յաջողութիւն մաղթեց նորա-...կազմ միութեան ։

Գնահատելի են Պ. Ս. Նիկողոսեա-...նի աշխատանքն ու կատարած զոհո-...ղութիւնները թէ նիւթական եւ թէ ...բարոյական, երիտասարդաց միու-...թեան հանդէպ ։

Թղթակից

կը։ Կ՚ըսուի թէ իտալական հիւպատոսները շահագրգռող ներքին հարցեր նկատի առնուած են ։

*** Ալեքսանտրէթէն եկող արժանահաւատ անձնաւորութիւն մը հաւաստեւ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ. — Անտանելի դարձաւ կեանքը Սանճաքի մէջ։ Բեռնակիրի տարազ կրող լրտեսներ կը վխտան ամէն կողմ, լոլորն ալ եկած Թուրքիայէն։ Փողոցներու մէջ, հրապարակներու վրայ եւ սրճարաններու մէջ կարելի չէ վրիպիլ անոնց հետապնդումներէն։ Մանաւանդ Հայերը եւ օտարները ամէնէն խիստ հետապնդումներու կ՚ենթարկուին. Երկու երեք Հայեր քով քովի գալով հայերէն չեն կրնար խօսիլ ։

Ֆրանս. պատուիրակութեան շէնքին եւ լրատուութեան գրասենին առջեւ շարունակ կը սպասէ Թուրք լրտես եւ կ՚արձանագրէ մտնող ելլողներու անունները ։

Ալեքսանտրէթի հիւանդանոցին հիւանդապահուհիները մայրապետներ են։ Թուրք իշխանութիւնը ձեռք առնելէ վերջ հիւանդանոցի վարչութիւնը, հրահանգած է հիւանդապահուհիներուն՝ փոխել իրենց տարազները եւ գործածել աշխարհական հագուստներ։ Բացի այդ, արգիլուած է անոնց սատանց արտօնութեան դուրս ելլելն ու պտոյտները։ Այդ խստութեանց վրայ մայրապետները ստիպուած ներկայացուցած են իրենց հրաժարականները։

ԻՏԱԼԻՈՅ ԴԺԳՈՀՈՒԹԻՒՆԸ

— —

Իտալական մամուլը դժգոհութիւն կը յայտնէ, որ ժողովրդավար պետութիւնները՝ Անգլիա ու Ֆրանսա կը սպառազինուին ։ Կայտա այս մասին պայքար կ՚արտայայտէ «Ճիօռնալէ տ՚Իթալիա»ի մէջ եւ կը յարէ.

— « Իտալիա չի վախնար պատերազմէն կամ սպառազինումէ ։ Ասկէ զատ՝ սպառազինումներու արժէքը պէտք է չափել ոչ միայն քանակով, այլ որակով

Իտալիա կրնայ վստահիլ իր օդատորմիղին, սուզանաւերուն, հրետանիին եւ «կարգ մը մահացու ու աչքեցուցիչ մասնաւոր զէնքերու, որոնք գաղտնի կը պահուին բնականօրէն »։

Իտալիան վստահ է իր ժողովրդի զինուորական կարողութեան եւ կարգապահական ոգիին վրայ, ինչպէս նաեւ իր աշխարհագրական առանձնայատուկ նպաստաւոր դիրքին վրայ։ Ասոնցմէ զատ՝ պատերազմի պարագային ան մինակ պիտի չմնայ ։ Ինքը եւ իր զինակիցները միշտ ի վիճակի են ընդարձակելու իրենց զինուորումը ։

Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ այժմ տիրող պատերազմական տենդը ուղղուած է, անտարակոյս Իտալիոյ, Գերմանիոյ եւ Ճափոնի դէմ, եւ չի կրնար անշմար անցնիլ այս վերջիններուն կողմէ ։ Նոյնիսկ կարելի է ըսել, որ այս տենդը Միւնիխի համաձայնագրին ոգիին դէմ է ։

Ուստի, Իտալիա, Ճափոն ու Գերմանիա իրաւունք ունին հանելու իրենց սեփական եզրակացութիւնները եւ ըստ այնմ քաղաքականութիւն վարելու, քանի որ տակաւին կենդանի է ու կը տիրապետէ Վերսայլի եասերական ոգին եւ Եւրոպայի խաղաղեցման յոյսը չքացած է »։

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՊՈՅՔՈՒ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Ըստ Վարշաւայէն ստացուած տեղեկութիւններու՝ Լեհերը պայքարի պիտի ենթարկեն նոյեմբեր 6ի Սէյմի ընտրութիւնները։

Կարտինալ Հլոնտ, Լեհաստանի արքեպիսկոպոսը, կոչ մը ուղղեց ժողովուրդին, յորդորելով որ բոլոր չափահաս եւ իրաւասու Լեհերը մասնակցին ընտրութեանց ։

Հոկտեմբեր 24ի նախնական ընտրութիւններու արդիւնքը ցոյց կու տայ, որ կառավարական կուսակցութիւնը՝ «Ազգային Միութեան Ճակատը» ամբողջովին պիտի շահի նոյ. 13ին ծերակոյտի ընտրութիւնները ։

Ծերակոյտի 3034 երկրորդ կարգի ընտրողներու 1812ը կը պատկանին Ազգային Միութեան Ճակատին, իսկ մնացեալ 1108ը համակիր են անոր ։

Կառավարութեան համակիր երկրորդ կարգի ընտրողներէն 22ը Ուքրանացիներ եւ 11ը Հրեաներ են ։

Ծերակուտական ընտրութիւններուն քուէարկելու իրաւունք ունին միայն բանակի սպաները, համալսարանաւարտները, կառավարական զեկավարներ եւ նման տիտղոսաւոր մարդիկ ։

Լեհաստան բաժնուած է 17 ընտրական շրջաններու, որոնք պիտի ընտրեն նոյեմբեր 13ին 64 ծերակուտական-ներ։ Իսկ նախագահ Մոսիցքի պիտի նշանակէ մնացեալ 32 ծերակուտականները, ընդհանուր թիւը հասցնելով 96ի ։

Վարչապետ եւ ներքին գործերու նախարար Զօր. Սքլատքովսքի ճառ մը խօսեցաւ հոկտեմբեր 24ին եւ պատժոց պատժի ենթարկել ընտրութեանց դէմ պայքար ընողները, յայտարարելով որ պայքարը քրէական յանցանք է։

ԵՐԵՒԱՆԻ մէջ հոկտեմբեր 24ին սկսաւ հայկական պարերու ոլիմպիականը, որու կը մասնակցէին 600 հոգի պարողներէն ։ Ոլիմպիականի կեդր. յանձնախումբին անդամներն են Առուշանեան (նախագահ), Ալբալեան, Ա. Շահինեան, Հր. Մարգարեան, Փիլոյեան, Ա. Գուլակեան, Արբատով, Շարայ Տալեան, Ս. Սարգսեան, Ե. Խաչատրեան, Մ Ազայեան, Ե. Ցակոբեան եւ Քալանթարեան։ Պարերը սինէմայի պիտի առնուին ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ նաւի մը մէջ, «Տէօյչլանտ», որ կը գտնուէր Ատլանտեան Ովկիանոսին վրայ, հրդեհ ծագեցաւ։ Օգնութեան կոչերուն պատասխանեցին բազմաթիւ նաւեր։ Գերմանական նաւին վրայ կը գտնուին 591 ճամբորդ եւ 400 նաւաստի. Վերջին պահուն կը հեռագրուէր որ կարելի եղած է մարել հրդեհը ։

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Թագաւորը չորեքշաբթի ճամբայ ելաւ դէպի Լոնտոն, — պիտի անցնի Փարիզէն ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ ստացած պետական ձեւին անուն մը տալու համար, կ՚առաջարկուի կոչել Սթրետոսլավիա (որ կը նշանակէ Կեդրոնական Սլաւներու պետութիւն) կամ Զախատոսլավիա (որ կը նշանակէ Արեւմտեան Սլաւներու պետութիւն), ինչպէս է Եուկոսլավիան որ կը նշանակէ Հարաւային Սլաւներու պետութիւն։

ՀՈՒՆԳԱՐԱԿԱՆ երկու օդանաւեր յարձակեցան եւ վար ձգեցին չեխական զինուորական օդանաւ մը Գոսայի մէջ, չեխոհունգարական սահմանագլուխէն 12 քիլոմեթր ներս։

ԹԱՆՁՐ ՄԱՌԱԽՈՒՂ մը դիշերուան մէջ թաղեց Լոնտոնը երեքշաբթի ամբողջ օրը ։

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ կառավարութիւնը լիթուանական կառավարութեան առաջարկեց 15 ամսուան ոչ յարձակողական դաշինք մը կնքել, պայմանով որ 1) Լիթուանիա լքէ սովետլիթուանական դաշինքը, 2) ընդերէնի իր արտածումները դրկէ Գերմանիա եւ 3) Մէմէլը վերածէ ազատ նաւահանգիստի ։

Պ. ՏՐՈՅԱՆՈՎՍՔԻ, Մ. Նահանգներու խորհրդային դեսպանը, այլեւս պիտի չվերադառնայ իր պաշտօնատեղին։ Կ՚ըսուի թէ յարաբերութիւնները տկարացած են երկու երկիրներուն միջեւ, իսկ առեւտրական փոխանակութիւններն ալ սպասուած արդիւնքը չեն տուած ։

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ Սոքոլներու Դաշնակցութեան գործադիր մարմինը, որ մեծ ազդեցութիւն կը վայելէ երկրին մէջ, նիստ գումարեց եւ որոշեց այն սկզբունքները, որոնց վրայ պէտք է կառուցուի նոր պետութիւնը։ Սոքոլները կը պահանջեն, որ քաղաքական կուսակցութիւնները միանան եւ երկրին ժողովրդապետական կարգը պահպանուի ։ Անոնք կը պահանջեն նաեւ որ Չեխոսլովաքիոյ նոր սահմանները ճշդուին բաղկացուցիչ ցեղերու ինքնորոշման սկզբունքին վրայ ։

ԳՆԴ. ԼԻՆՏՊԵՐԿ Գերմանիա գնաց նորէն եւ Փարիզ հանգիստելով, պիտի երթայ Իտալիա։ Ցետոյ իր մասնաւոր օդանաւով պիտի այցելէ նաեւ Մօտաւոր եւ Հեռաւոր Արեւելք։ Իր նպատակն է օդանաւային փոխադրութեան միջազգային ընկերութիւն մը կազմել աջակցութեամբ Անգլիոյ եւ Մ. Նահանգներուն ։

ԼԱՄ...ԻԼ

«ԱՒԵԼՈՐԴ ԻՐԱՐԱՆՑՈՒՄ ՀԱՐՑԻ ՄԸ ՇՈՒՐՋ»

—

Եօնոլս Նաաի, քուրէ ծանօթ հրապարակագիրը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (Ճիւմհուրիէթ).

— «Այս հարցը կը կազմէ այն վախը, զոր ցոյց կու տան եւրոպական երկիրներու մէկ մասին կարգ մը շրջանակները, թէ մասին Գերմանիոյ այն յաղթանքին թէ ան պիտի ջանայ ուրիշ դառնալ այս երկարիլ արեւելեան եւ Հարաւ արեւելեան Եւրոպայի ուղղութեամբ։ Պիտի ըսենք թէ, փոքրիկներու վախցնող «պապուլան»ի վիճակին հասցուած այս վախը, գրեթէ ամբողջովին անտեղի եւ ամէն պարագայի չափազանցուած է։ Ի՞նչ կ՚ըլլայ կոր։

Գերմանիա իրեն միացնելէ յետոյ Աւստրիոյ Գերմանները ու Չեխոսլովաքիոյ Զուտէթները, 80 միլիոնի հասնող իր բնակչութեամբը տնտեսական արշաւանքով մը տնեղերական կայսրութի՞ւն մը պիտի ջանայ հիմնել։ Այսինքն իր ցեղէն եւ ազգութենէն դուրս կարգ մը երկիրներ գըրաւելով իր զինուորական ազդեցութեանը տակ պիտի առնէ։ Այս դարուս այսպիսի բան մը ոչ միայն անկարելի է, այլ իմաստ իսկ չունի։ Ընդհ. պատերազմին վերջաւորութեանը, համաձայնական բանակները եթէ ուզէին, ամբողջ Գերմանիան կրնային զինուորական գրաւման տակ առնել։ Ինչպէս որ, Հռենոսի երկու կողմերը, բաւական ատեն մը, գերման հողամասեր այսպիսի գրաւումի մը ենթարկուեցան։ Ազգային գիտակցութեան տէր երկիր մը, օտար վարչութիւն մը շատ կարճատեւ շրջանի մը համար միայն կրնայ գրաւել։

Գիտակից երկիրներու մէջ տակէ աւելի դժուարին գործ երբեք կարելի չէ ենթադրել։ Տեսէք այն դժուարութիւնները զորս կը յարուցանեն երկուքուկէս պաղեստինեան Արաբները անգլիական ուժերուն դէմ։ Կրաւորական դիմադրութիւնն իսկ կը բաւէ քայքայելու ամէնէն յաղթապանծ կարծուած ուժերը։

Սխալ պիտի չըլլար բացայայտ եւ վճռական կերպով ըսել թէ, քսաներորդ քաղաքակրթութեան դարուն ոչ մէկ իմաստ մնացած է ազգէ ազգ զինուորական գրաւումին եւ զինուորական տիրապետութեան։ Այս դարուս, եթէ երբեք ոեւէ ձեւով գրաւումի տակ մնացած ժողովուրդներ կան, անոնց— իրենց ազգային գիտակցութեան զարթումին համեմատութեամբ — ազատագրման չարժումին կարելի է սպասել։ Այն Գերմանիան, որ Չեխոսլովաքիայէն Զուտէթեան Գերմանները առաւ, Հունգարիոյ կը յանձնարարէ որ բաւականանայ միայն ցեղային սահմաններով եւ աւելի առաջ չերթայ ։ Նոյնպէս դիւրին դիւրին մարդուս խելքը չի հասնիր Գերմա-

նիոյ եղած եւ միշտ յեղյեղուած այն վերագրումին, որով կը մտադրէ պատերազմիլ Ռուսիոյ դէմ, իր մնացած բաղձանքները ձեռք բերելու համար. որովհետեւ ինչ որ ալ ըլլայ վարչաձեւը, մէջտեղը կայ ռուս ազգ մը, որ չի կրնար իր վիզը ծռած մնալ օտար գրաւումի մը դէմ ։

Իսկապէս անհեթեթ է իրենց ազգային գիտակցութիւնը արթնցած երկիրներու համար զինուորական գրաւման մասին խօսիլ։ Մեծ ու պզտիկ ամէն ազգի սպառազինման ընծայած կարեւորութիւնը նկատի առնելով պէտք է լաւ ըմբռնել այս վիճակին խոր իմաստը։ Արթնցած ազգերու ամենավերջին եւ ամենազօրաւոր զէնքը՝ իրենց ազգային գիտակցութիւնն է։ Այժմու աշխարհին մէջ այլեւս չկայ ոյժ մը որ կարենայ յաղթել այս զէնքին եւ չկայ տիրապետութիւն մը որ չքայքայուի այս զէնքին դէմ ։

Այդ պարագային ի՞նչ կը մնայ։— Գերմանիոյ տնտեսական ծաւալումը։ Արդէն մարդկութեան ամէնէն բնական գործերէն մէկը չէ՞ տնտեսական ազատ փոխանակութիւնը՝ իրենց քաղաքական անկախութեան կատարելապէս տէր ազգերու միջեւ։ Վերջապէս ամենալայն մրցակցութեան մը նիւթ կազմող տնտեսական փոխանակութեան բնական զարգացումէն ինչո՞ւ վախնալ։ Այս մարզի մէջ լաւ աշխատողը, աժան ծախողը եւ շատ գնողը յաջողութեամբ պիտի ընթանայ։ Օրինակ, եթէ կարելի ու ճակատագրական է որ Դանուբ գետը Եւրոպայի մէջ Հիւսիսային ծովը Սեւ ծովուն միացնող մայր երակ մը դառնայ, եւ ասիկա ալ հիմնական փոփոխութիւններ առաջ պիտի բերէ տնտեսական փոխանակութեան այժմու ձեւերուն մէջ, ի՞նչ կարելի է ըսել առոր։ Գերմանիայէն առաջ, մենք, Թուրքերս մտածեցինք որ մեր արտածումներուն մէկ մասը Դանուբի ճամբէն օգտուելով կատարենք։ Այս պարագան քննեցինք եւ նոյնիսկ գործնականի անցանք ։

Արդեօք որո՞ւ մտքէն կ՚անցնի բողոք բարձրացնել Սուէզի ջրանցքին դէմ, ըսելով թէ տակնուվրայ ըրաւ Հնդկաստանի սովորական առեւտրական ճամբաները։

Գերմանիա զօրաւոր ճարտարարուեստ ունեցող երկիր մըն է։ Ճիշդ է ասիկա։ Արեւելեան եւ հարաւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներն ալ իրենց արտադրական միջոցները նորոգելու եւ աւելցնելու կարօտ երկիրներ են։ Նախ, աշխարհի վրայ ճարտարարուեստը յառաջացած երկիրը միայն Գերմանիան չէ։ Երկրորդ, կարելի չէ արեւելեան եւ հարաւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն ըսել.— Դուք կանգ առէք, մի յառաջանաք ։ Որքան ատեն որ փոխանակութեան մրցակցութեամբ ընթացող ազատութիւնը չի վտանգուիր, ամէն բան բնականոն ճամբով պիտի ընթանայ, որով, իրապէս անտեղի կ՚ըլլայ երեւակայական մտահոգութիւններ ցոյց տալ Գերմանիոյ հաւանական ծաւալման դէմ»։

ՉՈՐՍ ՀՈՎԵՐԷՆ

*** 26 տարի ովկիանոսին վրայ երթեւեկելէ վերջ, անգլիական «Պէրէնկարիա» մեծ նաւը, որ հինցած ու անգործածելի դարձած է, պիտի քանդուի եւ մաս առ մաս աճուրդով պիտի ծախուի ։

ԱՏԱՑԱՆՔ

ՋՈՒԱՐԹՆՈՑ, ամսօրեայ դրաթերթ։ Ա. տարի, Թիւ 6 (25 Հոկտ. 1938)։ Տարեկան բաժնեգին 30 Ֆր., արտասահման՝ 40 ֆրանք։ Հատը 3 ֆրանք։ Հասցէ — H. Palouyan, 1 Rue de l'Aqueduc, Paris (10)։ (Յաջորդ թիւէն սկսեալ պիտի հրատարակուի 10 էջ)։

ԷՋԵՐ ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱ՝ ՔԸ

Խորանին ճիշդ առջեւը գրուած էր ...կար սեղան մը, վրան կանանչ ծածկոցով մը, որ եզերուած էր Թրքական ...նի դրօշներով, սեղանին վրայ դըրուած էին երկու հսկայ մոմկալներ, ...կամիր եւ ճերմակ մոմերով։ Ճիշդ ...ջեւը խոշոր սեւ կողքով գիրք մը, ...վերջապէս քովիկը պզտիկ մուրճ մը։ ...Ձոյց ճերմակ կազմածներուն մէջ — ...ոց լեցուն եղեալ գրիչներ

Իր նախագահէր Իզմիրի ռազմական ընդհանուր պահականոցներու ...Պէյ Գապան, աջին նստած էր քաղաքին միւֆթին, իսկ ձախին տեղ ...բռնած էր նահանգային ատենակալը ...(Ֆրքրաար)։ Ասոնց ճիշդ դիմացը ...սեղանէն մէկ ոտք հեռաւորութեամբ ...նստած էին գետնէն քիչ բարձր դիւանի մը վրայ երկու երիտասարդ հոճաներ, որոնք արմունկնին կթնցուցած ...ծունկերուն, ձախ ձեռքի բթամատի եւ ցուցամատի մէջտեղ պինդ սեղմած ...թուղթեր, կորաքամակ եռ ու առաջ

շարժելով կը գրէին։ Ոչ դիմացնին կը նայէին եւ ոչ իսկ շուրջերնին։ Գրասեղանի վրայ գրելը եւրոպական համարելով այդ օրը ամէն ինչ Թրքականի վերածեր էին, եւ ատոր համար փոխան քարտուղարներու, նստած էին սոլլիկներ։

Սեղանին երկու ծայրը կանգնած էին մէյ մէկ ռազմիկան, հագուած Օսմանեան կայսերական հին ձեւի համազգեստներ։ Մզկիթին փոքր դուռէն մինչեւ ձախակողմեան երկրորդ խորանը բռնած էին Իզմիր քաղաքի նախկին ռազմիկանները, ամբողջ կազմով հագուած ու զինուած նախկին ձեւով։ Այս ալ հեղէն ներդաշնակութեան ու պատշաճութեան կը պարտէին, քանի որ դրաւման օրերուն նոյն ձեւով հետացուցեր էին պահականոցներէն, ատոնց զինաթափելու ։ Աջ կողմը շարք շարք բազմած էին շաղաքին անուանի երեւելիները, մըտ...

...ռազմականները, պահեստի սպաներ եւ նախկին հոչակաւոր աւազակապետներ։ Մզկիթին մուտքին առջեւ եւ անկիւնները կը վառէին պզտիկ ձիթականթեղներ, որոնց աղօտ լոյսին ներքեւ կը տեսնուէին պատերէն կախուած հրացաններուն եւ փամփշտակալներուն շարքերը։ Մզկիթը ընդհանրապէս մը աւելի լուռ էր, հակառակ որ 3—400 հոգիի կը հասնէր ներկաներուն թիւը։ Ամէնքը լուռ՝ իւրաքանչիւրը իր տեղը արձանացած էր։ Կատակ չէր այսպիսի ոչ-քօղարկուած դատաւորութիւն մը։

Թուրք տարրը թէեւ հաւատար իրաւունքներ կը վայելէր համանման քրիստոնեաներուն, բայց նման դատական եւ պաշտօնական փորձեր Իզմիրէն դուրս փակուած էին, քանի որ Այտընի աւերակները վախ կ՚ազդէին։ Թէպէտ քէմալականները յաջողած էին ծուղակը ձգել Ուշաքի մէջ զօրավար Թրիքուփիսի ամբողջ զօրագունդն ու սպայակոյտին մէկ մասը, սակայն կրկին կը մտահոգուէին։

Կային ուրիշ նկատումներ ալ,— ընդհանուր Փլասթիրասին մեքենաշարժ զօրաբաժինը, որ խիստ կանոնաւոր կը նահանջէր, Իզմիրի ծոցը

խարսխած հեղէն նաւատորմը եւ երրորդ Պալշովայի հայկական զօրամասը։ Այդ ժողովականները մէկ մարդու պէս կը զգային վտանգները։ Բոլորն ալ արձանացած էին, չենք գիտեր վախէ՞ թէ քաջութենէ։

×

Վերջապէս տիրող լռութիւնը խզելով նախագահը հազիւ լսելի ձայնով, ժողովը բացուած յայտարարեց. խիստ կարճ նախադասութիւններով ան փառաբանեց Իսլամի եւ Սաքարիոյ մէջ ինկած շէհիտները։ Ապա դեղին կաշիէ պայուսակը բացաւ եւ սեղանին վրայ դրաւ տրցակ մը, եւ կարգով դասաւորեց՝ նամակ, հեռագիր եւայլն։ Աչնոցները քթին եւ ականջներուն ապահով տեղաւորելէ ետք շարունակեց.

— Անգարայի Ազգ. Մեծ Ժողովէն եւ ճակատի հրամանատար Բեաղիմ փաշայէն շրջաբերական նամակներ, որոնցմով կը հրահանգուի մեզ խիստ շտապով աշխատիլ բանակը տեղեակ պահելու օրը օրին անցքերուն։ Այս ծառայութեան փոխարէն հրահանգուած է մեզ Թրքական զօրամասերը Իզմիր մտնելու նախօրեակին, գլխաւոր

ռազմիկանական պահականոցները, պետական հաստատութիւնները եւայլն, եւ քրիստոնեայ աղգաբնակչութիւնը չզթայել, նոր անակնկալ մը չպատահելու համար։

Այստեղ կանգ առաւ ան, կարծես թէ զօրավար մըն էր։ Իսկ ժողովին ատենապետը, ակնոցը սեղանին վրայ դրաւ, առջեւը գտնուած դաւաթը վերցուց, քանի մը ումպ կուլ տալէ վերջ գաւաթը խնամքով տեղը դրաւ եւ մակերեսին գուրգուրալից աչք մը նետեց, չենք գիտեր թէ մէջինը օղի՞ էր թէ ջուր։ Զօրավարը խոշոր ձեռքերը մէջքի գօտիին սեղմելով չորս կողմը դիտելէ վերջ շարունակեց.

— Մեր լրտեսական ցանցէն պզտիկ խումբ մը ծպտուած քաղաքին զինուորական կէտերը անցաւ անվտանգ։ Անոնց պաշտօն յանձնուած էր դիմաւորել մեր բանակին յառաջապահները եւ յանձնել մեր դաղտնի ծրարը։

Նախագահին սառած շրթներուն վըրայէն թեթեւ ժպիտ մը անցաւ, յուզումէն կը դողար եւ առանձնաբար կը կծկուէր։ Ծիգ մը ըրաւ, խոշոր ձեռքը դրպանը տարաւ, ու կիսովին ժամացոյցը դուրս քաշեց։ Զայնը սովո-

րականէն աւելի ցածցնելով, որ արդէն շատ կամաց կը խօսէր, ձեռքով հրամայեց որ քիչ մը առաջ գան, եւ որպէսզի տիրող լռութիւնը չխանգարուի, բոլորը միասին, սագի նման իրենց վիզերը երկարեցին դէպի առաջ։ Սպասման անձկութենէն բոլորին կուրծքերը փուքսի նման կ՚ելլային ու կ՚իջնային։

Վերջապէս նախագահը արտասանեց հետեւեալը.

— Հելլէն պահականոցները 9.30ին սոսկալի իրարանցումէ մը ետք, ժամը 11.30ին Իզմիր քաղաքի ամբողջ ռազմիկանները, զինուորական ջոկատի նման, կարգաւ անցան դարաններէն եւ հեռացան անծանօթ ուղղութեամբ ։

Երբ վերջին բառը արտասանեց, չունչ առաւ. ժողովականները իրենց կարգին՝ կարծես աղօթքի մէջ ըլլային, սկսան բարեւել աջ ու ձախ։

Հակառակ այդ անակնկալ լուրին, ոչ ոք տեղէն շարժիլ փորձեց։ Երկաթէ կարգապահութիւնը կապարի նման կը ճնշէր բոլորին վրայ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար.)

բազմական նաւերը։ Նաւային սպաները ապահովութիւն տուին որ պիտի պաշտպանուի չէզոք գօտին ։

*** Ճինաստանի անգլիական դեսպանը Ճունան գնաց, տեսակցելու մարաջախտ Չանկ - Քայ - Շէկի հետ։ Կ'ըսուի թէ անգլիական դեսպանը կ'աշխատի գտնել յարմար պահը, հաշտեցնելու համար Ճինացիներն ու Ճափոնացիները ։

*** Փարիզի չինական դեսպանը կը հաղորդէ զեկոյցով մը թէ Ճինաստանի հիմնական քաղաքականութիւնն է երկարաձգել պատերազմը՝ ստանձնելով ամէն զոհողութիւն, թէ նշանակութիւն չունի քաղաքի մը կորուստը ։

Մոսկուա կ'ամրացնէ արեւմտեան սահմանները

—— oo ——

Անգլիական թերթերու քաղած տեղեկութեանց համաձայն, Խորհ. Միութիւնը կ'աշխատի անապարանքով ամրացնել իր արեւմտեան սահմանները, հիմնելով պաշտպանողական զօրաւոր գիծ մը, իբրեւ զգուշական միջոց գերմանական սպառնալիքին դէմ ։

Մոսկուա հրամայեց առժամաբար դադրեցնել ուրիշ զինուորական ամէն աշխատանք, բոլորովին նուիրուելու համար Ուկրանիոյ ապահովութեան, պաշտպանելու համար հանքածուխ ու ցորեն արտադրող շրջանները ։

Այդ նպատակով,

Ա.-- 150 քիլոմեթրի վրայ երկար շրջան մը պիտի մաքրուի անտառներէ ։

Բ.— Բնակչութիւնը եւս պիտի հեռացուի, կարգ մը քաղաքներու եւ ագարակներու մէջ թողլով միայն կարմիր բանակի մարզիկը, անոնք որ կը վայելեն Մոսկուայի վստահութիւնը։

Գ.--- Պիտի քանդուին կամուրջներն ու ճամբաները, որոնք կը գտնուին ապահովութեան գօտիին մէջ։

Դ.— Ամրոցներ պիտի շինուին նոյն գօտիին արեւելեան սահմանին վրայ ։

Ե.-- Պիտի երկարեն երկաթուղին՝ այդ գծին ետեւ ։

Զ.--- Օդանաւային նոր կայաններ պիտի շինեն ։

—— oo ——

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԻՈՆԱԿԱՆ շարժման ղեկավարները խնդրագիր մը տուին անգլիական կառավարութեան, որով կը պահանջեն որ անեղծ պահուի Պալֆուրի յայտարարութիւնը եւ Պաղեստինը պահպանուի իբրեւ հրէական ազգային տուն ։

ՔԱԿԱՆՈՎԻՉ, որ Խորհ. Միութեան ծանր արդիւնաբերութեան գործավարն էր, շնորհազրկուելով նշանակուեցաւ նոյն գործավարութեան ներքին գործերու տեսուչ։ Ծանր արդիւնաբերութեան գործավար նշանակուեցաւ Եմելիանով, որ Կէփէուին ազդեցիկ պաշտօնատարներէն մէկն էր ։

ԽՐԻՄԻ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍԻ հանքային ջուրերուն մէջ բուժուելու գացած են, անցեալ եղանակին, 84 գործավարներ, 8,000 պետական եւ կուսակցական մեծ պաշտօնատարներ, 1,800 ճարտարարուեստական վարիչներ ։

ՀԻԹԼԷՐ գերմանական Արծիւին մեծ - խաչը տուաւ Ֆրանսայի նախկին դեսպանին, Ֆրանսուա - Փոնսէի։ Այս շքանշանին ստեղծումէն իվեր (1936), առաջին անգամն է որ Հիթլէր այսքան մեծ պատիւ մը կ'ընէ Ֆրանսացիի մը ։

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռուզվէլթ, իր ծովային նախարարին ուղղած նամակով մը, կ'ըսէ թէ Միացեալ - Նահանգները պէտք է սպառազինուին, ի պաշտպանութիւն ամէն հաւանականութեան դէմ ։

ՇԱԼՄԷԹ, Վալօրիսի քաղաքապետը, հրաժարեցաւ Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութենէն, մամուլին տալով իր հրաժարման պատճառները։ Պատերազմի վախի օրերուն համայնավար կուսակցութիւնը գաղտնի նամակով մը կը խնդրէ իրմէ կենսագրական եւ այլ կարգի տեղեկութիւններ տալ ոչ միայն իր անձին, այլ եւ ընտանիքին անդամներուն եւ ընկերներուն մասին։ Լրտեսական այսպիսի աշխատանք մը դարչելով՝ Շալմէթ դրկեց իր հրաժարականը։

ԵՐԿՈՒ ԱՒԱԶԱԿՆԵՐ փորձեցին ինքնաշարժով մը առեւանգել մեծահարուստ օտարական մը Փարիզի մէջ, Օփերայի հրապարակին վրայ, բայց ձերբակալուեցան ։

ԼՈՅՏ ՃՈՐՃ, քննադատելով Չէմպըրլէնի խաղաղութեան քաղաքականութիւնը, Միւնիխի համաձայնութիւնը որակեց «ամօթ» մը։ Իր կարծիքով, պատերազմ մը հաւկիթի պէս պիտի ճզմէր միահեծան պետութիւնները (Գերմանիա եւ Իտալիա)։

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ Փարիզի Մասնաճիւղի երկրորդ գրական դասը՝ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին։ Նկատի ունենալ այս թուականը ։ Մանրամասնութիւնները յաջորդով։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲԻ

« Հիմնարկութեան հինգամեակի» տարեկան բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի 31 հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8·30ին, 26, Ավընիւ տը Թօքիօ:

Գեղարուեստական բաժին Մուտք (թէյ միասին) 5 Ֆր.

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.- ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԵԴԻՊՏԱՑԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ Petit Journal-ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՓԼՈՐԱ ԱՆԱՀԻՏ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽԸԺՈՒՆԵԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կեսաբեան (երգ), Օր. Գազազեան (կովկասեան պար), Օր. Օսմանճեան (արտասանութիւն), Պ. Սարրեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ ։

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միքրօով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին ։

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարրեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ ։

Մուտք 6 ֆրանք

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.-

Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՅՐԴ. ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Թ. ԵԶՎԱՃԵԱՆ** ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.— Կ'արտասանեն փոքրիկն ՄԵՍՐՈՊ ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ, Օր. ՏՕԼՊԱՃԵԱՆ եւ Յ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Կ'երգէ Օր. ՄԱՐԻՕՍ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ԾԱՆՕԹ.— Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնճոյք Յոյներու սրահը, 5 Rue Bonnefoi ԾԱԽՔԵՐՈՒ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 0.95Ֆր.

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.- 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ, ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ**

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը՝ 29 Հոկտեմբեր, Շաբաթ երեկոյ ժամը 7.30ին սովորական հաւաքատեղին։

ԱՐՍԷՅԼԻ «Վռամեան» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին սովորական հաւաքատեղին։

ՄՈՒՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 28 Հոկտեմբեր Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9ին ջեկոյց եւ կազմակերպչական ժողով։ Ներկայ կ'ըլլայ Երջ. կոմիտէի ներկայացուցիչ։

ՍԷՆԹ ԷԹԻԷՆ Ի «Նոր» ենթակոմիտէի ընդհ. ժողովը 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, «Դուրեան» գրադարանի, խիստ կարեւոր օրակարգ։

Թէյասեղան—խնջոյք

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան եւ Կ. Խաչի Մասնաճիւղերու Միութեանց կողմէ, 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Ֆ. Փիլոեանի սրճարանը ի պատիւ Թալին հայ զինուորագրեալներուն։

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Հ. Յ. Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՏՏՕՅԻ «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

30 Հոկտ., Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

«Պար էնթէրնասիոնալի» սրահին մէջ

Հ. Յ. Դ. «Ազատեան» թատերախումբը իր անդամներուն զինուորական ծառայութեան մեկնումին առթիւ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ **ԵՐԻԲՕ**

Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք

Ներկայացումէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՌԷ ՍԷՆ ԺԵՐՎԷԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՍԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

Աշխարհի երեկոյթ Մարսէյլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱԼՈՒԻ ՀԱՅՐ. ԵՒ ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ի պատիւ Բալուցի զինուորագրեալներու որոնք ծառայութեան պիտի մտնեն նոյեմբերի սկիզբը ։

Տեղի կ'ունենայ հոկտեմբեր 29, շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին, րիւ Լ'էքլիփս, Շահրիկեան սրահին մէջ ։

Գեղարուեստական բաժին Մուտք 3 ֆրանք

ԳԱՏԱՐԱԳ

Ի ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ ։

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը ·

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բագոսեանի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու։ Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30 ։

Ա Զ Դ

ՀԱՅ ԳՐԱԳԷՏՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐ ընկերակցութիւնը կը փութայ յայտնել, որ իր մասնաշարքին Ա. հատորը, Ռուբէն Զարդարեանի Արձակ էջեր եւ հէքեաթներ, պատրաստ ըլլալով, իր շարքէն որեւէ 2 հատոր պիտի արամադրէ անոր, որ իրեն կը դրկէ սպառած այդ հատորէն մէկ օրինակ ։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Կապոյտ Խաչի Խրիմեան դպրոցի վարչութիւնը դպրոցի սրահի ընդարձակման եւ բեմի շինութեան համար ստացած է հետեւեալ նուէրները։

Ա. ՑԱՆԿ

Պ. Հրաչ Հանտալեան 300 ֆրանք, Պ. Եփրեմ Նազարեան 200, Պ. Լեւոն Գույումճեան, Օր. Մարիցա Գույումճեան, Պարոններ Կարապետ Թոփալեան, Մարտիրոս Տէրտէրեան, Արշէն Պօյաճեան, Գէորգ Անկիցեան, Յովսէփ Ճապուեան, Արտաշէս Յակոբեան, Խորով Կարմիրմօրուքեան, Աղապապ Պարսամեան, Սամուէլ Գանտիլեան, Յովակիմ Պօղոսեան, Յարութիւն Գալուստեան, Քերովբէ Պօյաճեան, Ստեփան Մարգարեան, Խորով Զրադեան, Յակոբ Զօլադեան, Մարտիրոս Գարթալեան, Ստեփան Օգտեան, Ստեփան Մարկոսեան, Երուանդ Ըմրաեան, Բժիշկ Տամլամեան եւ Օրիորդ Անգինէ Ավճեան 100ական ֆրանք ։

Գումար Ա. ցանկի՝ 2,800 ֆրանք։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «Քրիստափոր» Ենթակոմիտէի դաշտահանդէսին տեղի ունեցած վիճակախաղէն արժէքաւոր գիրքեր շահած են հետեւեալ թիւերը։ 00,261. 00,249, 00,239, 00262 ,00 ,247 ։

La Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Dussoubs — PARIS (2)

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8,30ին

ՔՕԼԻԶԷՕ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Հ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Ջէօրճէճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ)

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է։

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք ։

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին։ Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նալպանդեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարաններ։ Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ ։

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3·30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ. ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ.

— HARATCH —

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

Chèque Postal Paris 1678 - 63

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Անգլիա եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ՇԱԲԱԹ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ

SAMEDI 29 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3873

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔ

ՔԻՉ ՄԸ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ...

— oo —

Ինչո՞ւ, երապէ՛ս, այսքան տատանում ու այսքան յարափոփոխ դարձաւ Թուրքիա, կը հարցնէինք մեր նախորդ խմբագրականով։

Իր քաղաքական հակումներուն հետ նաեւ իր քաղաքական սկզբունքնե՞րն են որ կը փոխուին։ Նոր ուղղութիւննե՞ր կ'ընդգրկէ Էնկիւրի։ Երէկ «իմպերիալի՞զմ»ը կ'ուզէր հարուածել՝ Ն. Միու-լեան տուած իր կոնակը։

Իսկ այսօր, նոյն այդ «իմպերիալի՞զմ»ին է յեցած՝ բոլշեւիզմին դէմ թիկնապահելու համար։ Նուազագոյն կամ առաւելագոյն ծրագիրնե՞ր ունի՝ ինչպէս, օրինակ, Իտալիան կամ Գերմանիան։ Բայց, մանաւանդ, ի՞նչ կը փնտռէր ժողովրդապետական Անգլիոյ գիրկին կանգնած ատեն, ու ի՞նչ կը փնտռէ — հազիւ տարի մը վերջ, — երբ արդէն իսկ չուկայ կը գտնայ, այնքան արագ ու այնքան պատրաստակամ կերպով, Հիթլէրեան Գերմանիոյ...

Հարցումներ, անհատաբ, որոնք ինքնաբերաբար ծնունդ կ'առնեն, երբ կը հետեւինք Էնկիւրիի քայլերուն։ Լրացնելու համար այս շարքը, դնենք եւ ուրիշ հարցում մը,— Թուրքիա այս փոփոխումները ինչպէ՞ս կերպով կ'ընէ։ Կամ, աւելի պարզօրէն դրուած, Էնկիւրի ինչպէ՞ս է որ կը գծէ իր ուղղութիւնը՝ երէկ մէկին, յաջորդ օրը երկրորդի մը, ու այսօր ուրիշի մը հետ կամ քով քալելով։ Ըսել կ'ուզենք,— այս բոլոր համաձայնութիւնները, դաշինքները, մերձեցումները կամ նոյնիսկ «բարեկամութիւնները» կը խմորուին կամ կը ծրագրուին Էնկիւրիի մէջ ու Էնկիւրիի՞ կողմէ, թէ, ընդհակառակն, Էնկիւրի հարկադրուած կ'ըլլայ օր մը մէկուն ու օր մը ուրիշին հետ կամ քով ըլլալ։

Կանխելու համար հաւանական թիւրիմացութիւն մը, ճշդենք, անմիջապէս, որ ոչ Անգլիոյ հետ զինակցութիւն մը վերագրել ուզեցինք — անկախ «Միջերկրականեան Ուխտ»էն որ մեռած էր արդէն երբ ծնաւ, — ոչ ալ նոյն ձեւի դաշինք մը նկատի ունինք՝ երբ կը խօսինք գերմանօ-թուրք մերձեցման մասին։ Ըսենք նաեւ անցողակի, որ քեմալական Թուրքիան, հակառակ իր բոլոր յաւակնութիւններուն, չկրցաւ հասնիլ որ եւ է «մեծ»ի հետ զինակցելու արժէքին։ Այս մասնանշումին մէջ, կամովին զանց կ'առնենք Խ. Միութիւնը։ Վասնզի երկու երկիրներու երբեմնի զինակցական կապը արդիւնք էր Թուրքիոյ աշխարհագրական դիրքին։ Ռուսիոյ՝ այդ շրջանին բոլորովին առանձնութենէն, երկու երկիրներու «յեղափոխական» ապրումներէն ու մանաւանդ հին թէ նոր Ռուսիաներու միօրինակ ու անխախտ ձգտումէն կը բխէր։ Ցարական Ռուսաստանը փորձեր էր, աւելի քան դար մը, բռնի ուժով իջնել Միջերկրական։ Բոլշեւիկ Ռուսաստանը, ա՛ռ՛ն օրերուն մանաւանդ, տկար ներքնապէս ու արտաքնապէս, փոխեց ձեւը միայն՝ բռնի ուժին տեղ առաջադրելով «բարեկամութիւն»ը կիրարկելով, բայց պահեց անփոփոխ նպատակը,— իրեն ենթակայ Թուրքիա մը ունենալ՝ անոր հաւանութեամբ «իջնելու» համար Տարտանէլ ու Միջերկրական...

Թողունք, սակայն, այս միջանկեալ — թէեւ բնորոշ պարագան, — ու փնտռենք պատասխանները այն հարցումներուն, զորս գրինք վերը։

Գտնելու համար ճշգրիտ պատասխանները այդ հարցումներուն, հարկ է ուշադրութեան առնել երկու կարեւոր սկզբունքներ, որոնք քեմալական Թուրքիոյ ամէնէն հիմնական առաջադրութիւնները կազմեցին, երբ, Լօզանի յաջողութենէն վերջ, իրագործուած էր «ազգային սահմաններուն մէջ ազգային անկախութիւնը»։

Այդ սկզբունքներէն առաջինը բանաձեւուած էր այսպէս,— «Խաղաղութիւն երկրէն ներս, ու խաղաղութիւն երկրէն դուրս»։ Իսկ երկրորդը վճռապէս կը ճշդէր թէ «Թուրքիա բացարձակապէս անկախ պիտի ըլլայ՝ ներքին, արտաքին ու տնտեսական տեսակէտով»։ Այս երկրորդ առաջադրութեան հասկնալի եզրակացութիւնն էր նաեւ Քեմալի երրորդ յաւակնութիւնը,— «ոչ մէկ օտար զինուոր ոտք պիտի դնէ մեր հողին վրայ»...

Հետեւելով Թուրքիոյ բոլոր քայլերուն, մենք տեւապէս մատնանշած ենք, օրը օրին, այն բոլոր շեղումները զորս արձանագրեց Թուրքիա իր արտաքին թէ ներքին կեանքին մէջ, ո՛չ միայն թելադրանքներու, այլեւ հրահանգներու ընթացք տալով։ Սուրից, ու անկէ վերջ մասամբ Գարախան՝ տասնեւհինգ տարի շարունակ, յանուն Մոսկուայի, ցուցամատ շարժեցին Էնկիւրիի մէջ։ Նուազ տիրական չեղաւ Անգլիոյ դեսպանը՝ նոյն Էնկիւրիի մէջ՝ Մոնթրէօյէն վերջ։ Ոչ մէկ տարակոյս, որ Գերմանիոյ տնտեսական նախարարը, իր ընծայած վարկին հետ քեմալական Թուրքիոյ «ընծայեց» նաեւ վարքագիծ մը՝ առաւել կամ նուազ չափով ճշդուած։

Այս բոլորը հասկնալի են, անշուշտ։ Հասկնալի՝ այն իմաստով որ, 1922ի թաւալգլոր դէպքերը ստեղծեր էին, Թուրքիոյ վարիչներուն մէջ, բարձրաթռիչ հոգեբանութիւն մը, որ, իր կարգին, տուեր էր նոյնքան բարձրաթռիչ սկզբունքներու։ Կեանքը, ու նոյն ձեւի թաւալգլոր դէպքեր՝ եկան վերիվայր շրջելու «բացարձակ անկախութեան» մեծամիտ սկզբունքը...։

Նուազ անփառունակ չեղաւ միւս առաջադրութեան վախճանը։

Քեմալական Թուրքիա, ապահովելէ վերջ իր անկախութիւնն ու սահմանները, երկու հիմնական մտահոգութիւններ ունեցեր էր, — երկրին վերականգնումը՝ ժամանակին համապատասխան ձեւով, ու խաղաղ գոյավիճակ մը՝ իբրեւ նախապայման առաջինին յաջողութեան իրականացումին։ — «Խաղաղութիւն երկրէն ներս ու խաղաղութիւն երկրէն դուրս»ը ա՛յս նպատակին բանաձեւումն էր։

Յաղթական ըլլալը բաւական չէր։ Հարկ էր ապահովել այդ յաղթանակին արդիւնքը։ Բայց մանաւանդ՝ տեւականացնել զայն։

Իսկ այդ ապահովումն ու տեւականացումը ուժեղ բայց խաղաղ գոյավիճակով մը կրնային իրականանալ։

Չխօսինք «երկրէն ներս»ի «խաղաղութեան» մասին։ Անկախութեան դատարան։ «Մահափորձեր»ու առասպելներ։ Կախաղաններ հոս ու հոն։ Քրտական կոտորածներ։ Դիտե՛լ նոյնիսկ Ազգ. Մեծ Ժողովին մէջ։ Կամ՝ արեան սպառնալիք մեղկ Ֆէթհիին անդամ...

«Երկրէն դո՞ւրս»։ Թուրքիա ինչպէ՞ս կրնար ապահովել ա՛յդ խաղաղութիւնը,— ահա հարցում մը, որուն պատասխանը պատասխանն է միաժամանակ մեր վերեւ դրած հարցումներուն։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՏԱԼԱՏԻԷԻ ՃԱՌԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— oo —

ԽԻՍՏ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԴԷՄ

— oo —

«Պէտք չունինք փրկիչի, պէտք ունինք աշխատողներու»

— oo —

Հինգշաբթի առաւօտ Մարսէյլ հասաւ վարչապետ Տալատիէ։ Կայարանին մէջ զինք դիմաւորեց խուռն բազմութիւն մը։ Կէսօրէ վերջ, ներկայանալով արմատականներու համագումարին՝ խօսեցաւ այն ճառը, որու կը սպասուէր ամէն կողմէ։ Երկիրը բացած էր ձայնասփիւռի բիւրաւոր բերանները եւ բոլորը իրենց ականջը տուած էին վարչապետին։

Տալատիէ նախ ողջոյնի խօսքեր արտասանեց, յետոյ անցաւ միջազգային քաղաքականութեան։ Եւրոպայի ներկայ կացութեան մէջ, ըսաւ, ամէն խորհուրդէ աւելի խաղաղութեան պարագան է որ կը զբաղեցնէ այսօր ամէն ազգ։ Եւ խորհիլ որ այդ խաղաղութիւնը եկաւ այն պահուն՝ երբ հասած էինք գահավէժին եզերքը։ Աւելորդ է պատմել թէ ինչ ճիգերով եւ զոհողութիւններով լուծեցինք տագնապը։ Ինչ որ կ'ուզեմ կրկնել այստեղ, այն է թէ եւրոպական քաղաքակրթութեան համար, մարդկային ազատութեան համար, մեր երկրին համար, նոյնիսկ Չեխոսլովաքիոյ համար՝ Միւնիխի համաձայնութիւնը գերադաս է այն վիճակէն, որուն պիտի մատնուէինք այսօր եթէ խուսափած չըլլայինք պատերազմէն։

Եւ սակայն կան մարդիկ որ կ'ըսեն թէ Ֆրանսա անձնատուր եղաւ։ Կը յայտարարեմ որ մենք Միւնիխի համաձայնութիւնը չստորագրեցինք սպառնալիքի մը տակ։ Եթէ վերջնագրի մը առջեւ գտնուէի Միւնիխի մէջ, եթէ չկարենայի լսելի ընել ձայնս ու վիճիլ հաւասարէ հաւասար, կը վերադառնայի Փարիզ եւ ժողովուրդը կը հրաւիրէի զինուորելու։

Ես չեմ հասկնար թէ ինչո՛ւ ոմանք պայքար կը մղեն այդ համաձայնութեան դէմ, որ արժանացաւ երկրին հաւանութեան, երբ մայրեր եւ հայրեր կ'արտայայտէին իրենց հրճուանքը, որ իրենց խնայուեցաւ արեան զոհողութիւնը եւ սուգը։

Ոչ ծափահարութիւնները եւ ոչ ալ լուտանքները կ'ազդեն վրաս, երբ ես կը խորհիմ երկրին շահերուն մասին, ու զզուանք կը զգամ, երբ կը տեսնեմ որ խումբ մը մարդիկ հրապարակագրական վէճի նիւթ դարձուցած են վերջին դէպքերը։ Իրաւունք չունի՞մ ըսելու որ կարգ մը մարդիկ, երբ տագնապը հասած էր անձկութեան մը աստիճանին եւ ժամեր կամ վայրկեաններ միայն մեզ կը բաժնէին աղէտի պայթումէն, ցոյց չտուին այն վճռականութիւնը, կորովը, քաջութիւնը, զորս ցոյց կու տան հիմա, վտանգը հեռանալէ վերջ։ Մեզ քննադատելու իրաւունք պիտի ունենային անոնք միայն, որոնք ամէնէն եղերական ժամուն իսկ պիտի չվարանէին պահանջկոտ ըլլալ՝ յանձն առնելով նոյնիսկ պատերազմի մը պատասխանատուութիւնը։ Մեզ քննադատելու իրաւունք պիտի ունենային անոնք միայն, որոնք թեթեւութիւն պիտի չզգային իմանալով դէպի Միւնիխ մեկնումս։ Ի՞նչ կեղծիք է այսվերջապէս, որ այդ մարդիկը կը մղէ քաջ մարդու ձեւեր առնելու եւ դաս տալու այն պահուն՝ երբ անցած է վտանգը, բայց լուռ կը մնան, նոյնիսկ կը դողան այն պահուն՝ երբ հարկ է քալել վտանգին դէմ։

Համայնավար կուսակցութիւնը կրնայ ինծի ըսել թէ հակառակ է սկիզբէն իսկ, բայց իր պայքարներն էին որ անդամալուծեցին աշխատանքներս։ Երբ համայնավար թերթերն ու ճառախօսները կոշտ յարձակումներ կը գործէին Չէմպըրլէնի վրայ որ հրաշալի հաւատքով մը աշխատեցաւ խաղաղութեան պահպանման համար, արդեօք միթէ չտկարացուցի՞ն Ֆրանսայի դիրքը։ Երբ ամէն օր կը յարձակէին մեր կառավարութեան վրայ, արդ միթէ չդժուարացուցի՞ն մեր աշխատանքը։ Երբ անէծքներ կը թափէին այն կառավարութիւններուն գլխուն, որոնց հետ սաժանելի խորհրդակցութիւններ կը կատարէինք մենք, արդ միթէ չվտանգեցի՞ն մեր դիրքը։ Եւ դեռ այս մարդիկն են որ այսօր կը յայտարարեն թէ Ֆրանսայի կատարած մասնակի զօրաշարժը հնարք մըն էր ծածկելու համար մեր անձնատուութիւնը,— սուտ մը որուն եթէ հաւատար զանգուածը, անկարելի պիտի դառնար օգտուիլ զօրաշարժէն, որ, կը կրկնեմ, մեծապէս նպաստեց խաղաղութեան։

Եթէ այն բոլոր Ֆրանսացիները, որոնք քաջութեամբ պատասխանեցին հայրենիքի կոչին, եւ արժանի դարձան երախտագիտութեան, միւս կողմէ՝ համայնավար կուսակցութեան վարիչները այնպիսի դիրք մը բռնեցին, որ ուրիշ իմաստ չունէր, բայց եթէ խափանել կառավարութեան գործը։ Երբ կ'ուզէք որ կառավարութիւնը պաշտպանէ աշխարհի խաղաղութիւնը եւ երկրին պատիւը, չեն ձգեր հրապարակաւ մերժել անոր գործելու ազատութիւնը, չեն ձգեր յայտարարել թէ երկիրը անկարող է դիմադրելու։

Մենք փրկեցինք խաղաղութիւնը եւ պաշտպանեցինք մեր պատիւը։ Պիտի յարատեւենք այս քաղաքականութեան մէջ, որ կը համապատասխանէ Ֆրանսայի հիմնական շահերուն։

Ֆրանսայի հիմնական շահերուն պաշտպանութիւնը կը կայանայ այն ապահովութեան մէջ, որով կը պաշտպանուին ոչ միայն մայր հայրենիքին սահմանները, այլեւ հաղորդակցութիւնը մայր հայրենիքին եւ իր գաղութներուն միջեւ։ Մարսէյլ, այդ տեսակէտով, կը գտնուի մայր-հայրենիքին սրտին վրայ, այստեղ է որ կը բաբախէ Ֆրանսայի եւ իր գաղութներուն միութեան հրակը։

Ֆրանսա ունի ընդարձակ գաղութներ ամէն կողմ։ Եւ Ֆրանսայի գոյութիւնը պէտք է որ յայտնուի ամենուրեք, առանց մերժելու միացնել իր ճիգերը ամէն անոնց, որոնք կ'աշխատին արդարութեան եւ խաղաղութեան համար։ Ֆրանսա պիտի աշխատի իր հին բարեկամներուն կողքին գտնել նոր բարեկամներ։ Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մասին խօսելով, կրնանք ըսել թէ ազգային շահերու պաշտպանութեան գետնին վրայ դժուար չէ գտնել համաձայնութեան եզրեր, որոնք պիտի ամրացնեն խաղաղութիւնը»։

Ֆրանսայի ելմտական քաղաքականութիւնը

— oo —

Տալատիէ յետոյ անցաւ Ֆրանսայի ելմտական կացութեան։ Պետութեան սովորական պիւտճէն է 64 միլիար, արտակարգ պիւտճէն՝ 30 միլիար, կան դեռ Փրանքի պաշտպանութեան սնտուկին ծախքերը, որով պետութեան ընդհ. ծախքը 1939ին կը հասնի 102 միլիարի։ Ասոր դէմ պետութիւնը ունի 66 միլիար հասոյթ միայն։ Կարելի՞ բան է որ թոյլ տրուի շարունակել այս վիճակը։

Անհրաժեշտ է առաջին առթիւ աշխատիլ որ աւելնայ երկրին արտադրութիւնը։ Գերմանիոյ մէջ 1929 – 1937 արտադրութիւնը աւելցաւ 17 առ հարիւր, Անգլիոյ մէջ՝ 24 առ հարիւր, սկանտինաւեան երկիրներու մէջ՝ 30 առ հարիւր, իսկ Ֆրանսայի մէջ պակսեցաւ 25 առ հարիւր։ Կա՞յ Ֆրանսացի մը, որ անտարբեր մնայ ի տես այս փլուզումին։ Երբ կը տկարանայ Ֆրանսա, կը ծագին ներքին կռիւներ։ Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն՝ երբ կ'աշխատինք ամուր պահել ազատութիւնը։ Երբ կը տկարանայ Ֆրանսա, կ'ենթարկուի յարձակման։ Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն՝ երբ կ'աշխատինք պաշտպանել խաղաղութիւնը։ Երբ կը տկարանայ Ֆրանսա, կը պարտուի։ Դաւաճանե՞լ է բանուորներուն, երբ կ'աշխատինք արգիլել գերութիւնը։

Երբ Ֆրանսա կը փորձէ զօրանալ տնտեսապէս, մարդիկ կան որ կ'անուանեն մեզ՝ ատոր համար՝ ազգային եւ միջազգային դրամատիրութեան գործակալ, դաւաճանող բանուոր դասակարգին, ֆաշիստ ճառախօս։

Եւ դեռ համայնավարները այնպիսի աշխատանքներ կը կատա-

(Լուրերու շարունակութիւնը նայեցէք Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԱՐԱԶԻ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՄԲԸ ...

Հակառակ մեր բոլոր ճիգերուն, թրքական դրոշմը կը շարունակէ փակչիլ մեզի հետ։

Ոչ միայն երգով, ձայնապնակով կամ խօսակցութեամբ, այլեւ մամուլով կամ նոյնիսկ գրականութեամբ։

Լեզուականը այլեւս պէտք է դադրի, անշուշտ։

Կ'ակնարկեմ այն բացատրութիւններուն, որոնք թրքական են, եւ զորս, բառ առ բառ թարգմանած ըլլալով, մինչեւ այսօր կը շարունակենք գործածել։ Յիշեցնենք մէկ քանին, Տարազի արտօնութեամբ ...։

Այսպէս, հազուադէպ չէ հանդիպիլ, լաւագոյն հայերէնով մը գրողներու քով իսկ, «միտքս ինկաւ» բացատրութեան։ Թուրքերէն աքլըմա տիւշտիւ է։ Մենք ունինք «յիշեցի»ն, այնքան գեղեցիկ ու այնքան ծանօթ, որ թերեւս աւելորդ էր... յիշեցնել իսկ։

Մարդ կը զարմանայ՝ խորհելով թէ ինչ կրնայ... ինկած ըլլալ միտքի մը մէջ։

Նուազ ծիծաղելի չէ «միտքէս անցաւ»ը։ Ոչ միայն թրքական է, այլեւ, որպէս պատկեր ալ՝ տգեղ ու անըմբռնելի։ Մասամբ, կամ թերեւս ամբողջովին հասկնալի է «խելքէ - մտքէ չանցնիր»ը, որ իմաստը կը շեշտէ, հայկական է եւ անակնկալի մը, նոյնիսկ ապշանքի մը պարագան կը բնորոշէ յաջող կերպով։

Յաճախ կը գործածենք նաեւ «ոտքերին», «գլուխներին» եւայլն։ Դարձեալ թրքաբանութիւն։ Բայց, երբ կ'անդրադառնանք, կը ծիծաղինք, անշուշտ։ Այդ ո՞ր գլուխներն են որ այդքան շատ... տէր ունին։ Կամ՝ ո՞ր ոտքերը, որոնք... հասարակաց են։ Նոյնիսկ այն պարագային, երբ էնթալկան մէկէ աւելի անձերու պատկանի, ինչո՞ւ թրքական ձեւով ըսել «գլուխնին» կամ «տունէրնին», երբ հայերէնը որոշ կերպով կը պահանջէ ըսել «իրենց գլուխը», «իրենց տունը»։ Հետեւապէս ալ՝ «իրենց գլուխները» կամ «իրենց ոտքերը»։

Կը գործածենք նաեւ «մինչեւ շալկայ երկարիլ», «տակն ու վրայ ըլլալ» (ըսէ՝ վերի վայր շրջել), «համը հանել» (համեմել), «ծեծ մը քաշել» (ծեծել, ըսէ՝ տփել, եթէ զօրս դու պատուիրեցիր էր...)։ Ու մանաւանդ «ծեծ կերայ»ն։ Աշխարհի մէջ ո՞ր յիմարն է որ այդպիսի անախորժ բան մը պիտի ուզէր... ուտել։

Կարելի է ամբողջ բառարան մը կազմել,— ա՛յնքան շատ են անոնք։

Արեւելահայերէնը նոյն ձեւով «փոխառութիւններ» ունի։ Յիշեցնենք, օրինակ, «հետոյ»։

— «Չեխոսլովաքիոյ հետ պատահածը դաս մը պիտի ըլլայ ուրիշներու համար»։

Այս նախադասութեան մէջ գտնուող «հետոյ» ռուսերէնի «սըս»ն է, (հետ)։ «Ինծի հետ պատահածը», կ'ըսեն բոլոր Ալեաները։ Իսկ մենք այդ «հետ»ին բնաւ պէտք չունինք, ու կ'ըսենք պարզ կերպով,— «ինծի պատահածը»։

Կրնանք, կը խորհիմ, խնայել՝ մեր ուսումնագիր լեզուին՝ այս օտարոտի բարբարոսութիւններու բեռը։ Բացատրութիւններու տեսակէտէն հայերէնը շատ հարուստ է։ Զմանիմ այն կինը որ իր գրուածքները զարդարելու է դրած ու դրացիին մատանին կը գործածէ...

Մասնաւի, ըսի ու յիշեցի հատ մը,— «մնաս մէջն էս»։

Կամ՝ «մազ մնաց որ...»։ Նոյնիսկ մէկ հատիկ բառով՝ լայն պատկեր մը,— պառ - ս - պարել... ի՞նչ պիտի բարբառ՛ն ես դուն, լեզուդ իմ մեծամե՛ծս ..

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՍՈՒԼԻՍ

ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Կեդրոնական Եւրոպայի քաղաքական սուր տագնապը, որ մազ մնաց պատերազմի հրդեհին մէջ նետէր բովանդակ մարդկութիւնը, վերցած է արդէն։

Չեխոսլովաքիոյ անդամատումով մասամբ գոհացում տրուած է ցեղային Գերմանիան, որ այժմ զբաղուած է մէկ կողմէ նորանուաճ հողամասերը ձուլելու, արեւմտեան ճակատի վրայ ամրութիւններու նորանոր շղթաներ կառուցանելու, և միւս կողմէ դէպի արեւելեան հորիզոնները տնտեսական ու քաղաքական նոր աշխարհակալութեան ճամբաներ բանալու մտահոգութիւններով։

Հազիւ միջին Եւրոպայի տագնապը փարատած, ահա՛ Հեռաւոր Արեւելքի մէջ դէպքերը կը ստանան գահավէժ ընթացք։ Ճափոնական բանակները արդէն գրաւած են չինական Քանթոնը, հուր ու սուրի մատնելով անպաշտպան եւ անկազմակերպ ամբոխը՝ որ չին կը կոչուի։ Եւ յաղթական բանակները անարգել, արագ ու սրընթաց վազքով յառաջացած են դէպի Հանքէու, որ մայրաքաղաքն էր չին կառավարութեան եւ կեդրոնը չինական բանակին։

Ճափոնական բանակներու այս շըռնդալից յաղթանակը կարելի չէ դասել պատերազմական գործողութեանց մէջ պարզ ու պատահական յաջողութիւն մը միայն։ Անկէ աւելին է այս յաղթանակը

Քանթոնի գրաւումով՝ այլեւս ամէն կասկած կը փարատի, թէ Ճափոն ոեւէ ձեւով սխալած կամ ձախողած ըլլայ իր վարած յարձակողական, աշխարհակալական քաղաքականութեան մէջ։

Տարիներ առաջ երբ Արեւելքի արեւելայարութեան ռազմատենչ ղեկավարները, նիւթին ամէն զգօնութիւն, զգուշաւորութիւն կամ ընդդիմութիւն յաղթահարելէ ետք, դրան տակին դէպի այժմեան Մանչուքուօն, Չին ու Նոր Աշխարհներու պետական մարիչները իրար անցան, Ազգաժողովի բեմէն ճառեր արտասանեցին, թուղթէ սպառնալիքներ տեղացին՝ սանձելու այն ուժական զօրութիւնը, որ դուրս կը ցայտէր, հեղեղի նման կը ժայթքէր Ճափոնի ափունքներէն. Ձախողեցան։

Թոքիօ հասաւ իր հետապնդած նպատակակէտին։ Ան գրաւեց հսկայական հողամաս եւ կանգնեցուց այնտեղ, Խորհրդային Միութեան ու Ճափոնի միջեւ, թումբ պետութիւն մը՝ որ Մանչուքուօ կը կոչուի այսօր։

Այս խոշոր պատառը անբաւական եղաւ Ծագողականի Թագուհիին անյագուրդ ախորժակին։

Եւ ահա, աւելի քան տարիէ մը ի վեր, Ազգաժողովէն քաշուելէ ու Եւրոպական կնճիռները անտարբեր աչքով դիտելու դիրք բռնելէ ետք, Ճափոն վճռեց ձեռնարկել հսկայական Չինաստանի «խաղաղեցման» հերակլեան աշխատանքին։ Ան ինկաւ Ձանկ Քայ Շէքի վրայ իր ահաւոր, անդիմադրելի, պողպատեայ կարգապահութեամբ ռազմիկ ուժերու ամբողջական թափով, եւ իրարու ետեւէ նուաճեց, հուր ու ծուխով, անխնայ ու անխարկելի, Փէքինը, Շանկայը, Նանքինը, եւ այժմ ալ՝ Քանթոնը, Հանքէուն։

Գրաւեալ բոլոր վայրերու մէջ Թոքիօ կազմակերպեց տեղական չինական կառավարական մեքենաներ, այն հիմնական նպատակով որ Չինաստանի անհատնում, անհամար դանդուածները վերջ տան հակաճափոն տրամադրութիւններուն, հաշտուին այն տեսակէտին հետ թէ իրենք, կամայ ակամայ, կենցաղ պէտք է սանձեն Արեւելքի հզօր կայսրութեան հետ, վերջ տան ճափոն-վաճառականութեան դէմ մղուած յամառ ու տեւական պայքարներուն եւ դառնան, փոխանակ եւրոպական պետութիւններու, Ճափոնի գաղթավայրերը կամ ազդեցութեան գօտիները։

Երբ Թոքիօ վճռեց, սկզբնական շըրջանին զգուշաւոր, յետագային յոխորտ ու ինքնավստահ քայլերով իջնել Չինաստան, եւրոպական մայրաքաղաքներու եւ մամուլի մէջ այն լաւատես մտայնութիւնը արծարծուեցաւ, թէ Ճափոն սխալ, արկածախնդրական ճամբու մէջ է, թէ պիտի խըրուի չինական ովկիանոսին մէջ, ուր ընկղմած են բոլոր աշխարհակալները հին հին դարերու ընթացքին, թէ անհնարին է նուաճել հարիւրաւոր միլիոնոց երկիր մը ու ժողովուրդ մը։

Անկէ զատ՝ կը տիրէր այն թիւր, ինքնախաբ ըմբռնումը, թէ Չինաստան արդէն վերածնունդի մէջ է, չինը սորված է դիմադրել ու մարզուած է պաշտպանողական կռիւներու մէջ, եւ թէ մանաւանդ Խորհրդային Միութեան ռազմական ու նիւթական աջակցութեամբ ի վիճակի է ուժգին, տոկուն, վճռական դիմադրութիւն կազմակերպելու ներխուժողներու դէմ։ Նոյնիսկ կային սին յոյսեր տածողներ, թէ Ճափոն ինքն իր մէջ կըրնայ փոթորկուիլ, յեղափոխութիւններու թատր հանդիսանալ եւ, աշխարհակալութեան կրակով բորբոքած ղեկավարները դուրս նետելով, վարել խաղաղ ու ինքնամփոփ, ինքնամփոփ քաղաքականութիւն մը։

Այս կարգի բոլոր անհիմն ենթադրութիւններն ու Չինաստանի հանդէպ տածուած յոյսերը ի դերեւ ելան։ Պատմութիւնը անգամ մըն ալ փաստեց, որ արեւմուտքը լաւ չի ճանչնար Ճափոնը, անոր մտածելակերպը, կազմակերպական անվիճելի շնորհքը, մանաւանդ հայրենասիրութեան այն առանձնայատուկ ոգին, որ եղական է։ Եւրոպան ու նոյնիսկ Ամերիկան թերացան ըստ արժանւոյն գնահատել այն անյաղթահարելի կորովը, որ ճափոնցիի ցեղային իւրայատուկ նկարագիրն է։

Եւ ճափոնական բանակը գրաւեց Քանթոնն ու Հանքէուն, մօտ 200 միլիոն բնակչութիւն պարունակող հսկամասեր նուաճելէ ետք։

Այս յաղթանակը ինչպէս բանէ, պատերազմական դաշտի վրայ շահուած առաւելութիւն մը չէ լոկ, այլ շատ հեռահաս կշիռ ու նշանակութիւն ունի։

Այս գրոհին ու յաջողութեան անմիջական հետեւանքը այն պիտի ըլլայ թերեւս, որ Չինաստան խոնարհի ու ձեւեր որոնէ հաշտութեան լեզու գտնելու յաղթականին հետ։ Երկու կողմերու միջեւ միջնորդութեան մը, խրախարարութեան փորձ մը թերեւս կանխահաս չնկատուի այժմ եւրոպական մեծ պետութեան մը կամ Մ. Նահանգներու կողմէ։ Այսպիսի ձեռնարկի մը համար գետինը հարթուած կարելի է նկատել այժմ։

Իսկ ինչե՞ր կը փաստէ Քանթոնի ու Հանքէուի անկումը

1.— Չինական բանակի քայքայումը։ Ձանկ Քայ Շէք ոչ մէկ ճակատի վրայ չարդարացուց իր վրայ դրուած յոյսերը։ Ոչ մէկ գծի վրայ չինական ուժերը վճռական կեցուածք չի կրցան ցուցահանել, ու նահանջէ նահանջ հալածուող, ընկրկող չինական բազմահազար բանակները ամենուրեք փախստականներու հօտերու վերածուեցան։ Այլեւս բախտորոշ, կեդրոնացեալ դիմադրութիւն մը կազմակերպելու հնարաւորութիւնն ալ չկայ, քանի որ հաղորդակցութեան բոլոր կարեւոր ճամբաները, երկաթուղի թէ գետ ու ծով, յաղթականներու հսկողութեան տակ ինկած են։ Ձանկ Քայ Շէք շատ շատ կրնայ ժամանակ մըն ալ խմբական անկարգ կռիւներ մղել, անկազմակերպ, ցիրուցան։ Բայց ասիկա չի կրնար Ճափոնի նման կայսրութեան մը համար մտահոգութիւն համարուիլ։

2.— Անգլիոյ եւ մանաւանդ Խորհրդային Ռուսաստանի պարտութիւնը անուղղակիօրէն, նաեւ Մ. Նահանգներու՝ եթէ կ'ուզէք։

Այս երեք կայսրութիւնները ամէնէն շատ շահագրգռուած են Հեռաւոր Արեւելքի անցքերով եւ ունին տնտեսական ու քաղաքական կենսական մըտահոգութիւններ Չինաստանի մէջ։ Մասնաւորաբար Ռուսաստան։ Մանչուքուօէն ետք այս երկրորդ թունաւոր նիզակն է, որ կը մխէ Թոքիօ Մոսկուայի կողին ու սակայն Մոսկուան երկիրը չի շարժիր, կը հանդուրժէ, կը կլլէ։ Ասիկա ինքնին պերճախօս փաստ է, որ կարմիր Ռուսաստանը դուրսի աշխարհը կ'ուզէ խաբել դատարկ խօսքերով, թէ ինք ուժեղ է, պատրաստ է, վերածնած է եւն.։ Ցարական Ռուսաստանը, պարտուելու գինով, չվարանեցաւ չափուիլ Հեռաւոր Արեւելքի «կարճահասակ մարդոց» հետ։ Այժմեան Մոսկուան կը վախնայ եւ խուսափօրէն.

3.— Համ-Պեռլին-Թոքիօ առանցքի կենսունակութիւնը։ Քանթոնի անկումը այս առանցքի հզօրութեան մէկ նոր ապացոյցն է։ Այստեղ ալ Լոնտոն-Փարիզ-Ուաշինկթըն-Մոսկուա առանցքը (եթէ ներելի է այսպէս բնորոշել) պարտութիւն կրեց «խաղաղութեան» սիրոյն եւ թոյլ տըւաւ որ Ճափոն իր կամքը պարտադրէ։

Չինաստան այսօր ուրիշ Չեխոսլովաքիա մըն է, այն տարբերութեամբ որ զայն անդամատողը, բզքտողը Թոքիոյի առիւծն է, մինչ միւսը, մինակ, անվախ ու անուազ։

Հեռաւոր Արեւելքի մէջ նշանակալից դէպքեր տեղի կ'ունենան։ Այս դէպքերու հետեւանքը եւ Ճափոնի արտակարգ հզօրացումը՝ Պերլին-Հռոմ առանցքի բարեհաճ հաւանութեամբ, չեն կրնար իրենց անդրադարձումները չունենալ աշխարհի միւս մասերուն, առանձնապէս Մ. Նահանգներու եւ Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութեանց վրայ։

Ա. ԿԵՍԱՐ

ՉԵԽԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Փրակայի մէջ վերջերս լոյս տեսան բանաստեղծութեան երեք հատորներ։ Երեք հատորներուն հեղինակներն ալ ծանօթ են իբրեւ ընտիր քնարասաններ։ Մեր նպատակը անոնց գործերը ներկայացնել չէ, այլ պարզապէս տալ մէյ մէկ ճաշակ իւրաքանչիւրէն։

Այդ երեք քերթողներէն մին է Անէշ Փիզէք որ արդէն կը վայելէ համբաւ, ծնած է Փրակա, 1898ին, հրատարակած է բանաստեղծութեան երեք հատորներ — «Գարմանուհի», «Հարսն» եւ «Այրի»։ Վերջին հատորէն է որ կը թարգմանենք քերթուած մը.

— Ձեխիա՛, Ձեխիա՛, մայր Ձեխիա՛, հիմա նման ես դուն կնոջ մը այրի։ Այրի ու դժբախտ մի կնոջ։ Բաժնուեցաւ քենէ ամուսինդ։ Սիրահարդ միացաւ մի ուրիշի։ Հեռացաւ եղբայրդ։ Ցափշտակուեցաւ աղջիկդ։ Եւ կեսուրդ, որ մօր մը նման կը սիրէիր՝ լքեց քեզ։ Մնացեալ ազգականներդ ալ դուռ ճամբու դրիր։ Հիմա մինակ ես ու տխուր։ Ո՛վ մայր, մինակ ու տխուր։ Կ'ըսեմ քեզի — Մխիթարուէ՛, մխիթարուէ՛...։ Ցաւերս լաւագոյն է մենութիւնը։ Ամուսին մը, շատ անգամ, փորձանք մըն է, սիրահար մը անպատուութիւն, եղբայր մը վէճ ու աղջիկ զաւակ ունենալը ահագին մտահոգութիւն է։ Կեսո՞ւրը... ան կատարեալ աղէտ է։ Հիմա ազատագրուած ես ու անկախ։ Նման Զուարթ Այրին (La Veuve Joyeuse)։ Քի ալ չափահաս ես ու ճաշակած կեանքի դառնութիւնները։ Ալ մի տար կարեւորութիւն աջին ու ձախին։ Օրդ ըրէ՛ օր։ Դեռ քսան տարեկան ես ու արդէն մնացիր այրի, իմ Ձեխիա։ Վայելէ՛...։ Գիտցիր որ աշխարհս զող ու բողի աշխարհ է։ Հագուէ, շպարուէ՛, կե՛ր, խմէ՛, երգէ՛ ու պարէ՛։ Մնացեալը ունայնութիւն է։ Բարի դարուց վկայականներդ այրէ ու մոխիրը սառնամանին յանձնէ։ Ո՛վ իմ սիրելի մայր Ձեխիա, Հոլիվուտեան շքեղասենեակի մը նման ամուսնացիր, ամէն տարի, դէմդ ելլողին հետ։ Ամուսնացած օրդ իսկ, մի' մոռնար ամուսնալուծման գործը յանձնել փաստաբանի մը։ Հասար բարակ մէկ գին է, վա՜յ բարակը մանողին։ Քէֆդ նայէ։ Որքան ճիշդ է ըսուած որ քէյֆ ընողին քէյֆ չի պակսիր։

Նոր հատոր հրատարակած երկրորդ բանաստեղծն է Քոճա Մախլայն, ծընած 1905ին, Քարլսպատ։ Տաղանդաւոր նորերէն է, արդէն պարտադրած ինքզինքը։ Ունի այլաբանական յաջող կտորներ։ Լոյս ընծայած է բանաստեղծութեան երեք հատորներ — «Գարունը», «Ամառ» եւ «Աշունը»։ Վերջին հատորէն կը հայացնենք քերթուած մը.

— Ո՛վ իմ հայրենիքս Ձեխոսլովաքիա, դուն նման ես ծառի։ Հիմա քու աշունդ է։ Ահա կ'ըլլաս ճղակոտոր ու կ'իյնան ծայրամասի ոստերդ ու տերեւներդ։ Աւա՜ղ։ Անցաւ փոթորիկը մէջէդ ու սարսուռ տուաւ բունիդ քըսան խաւերուն։ Ճնճղուկները խոյս տուին սաղարթներուդ մէջէն եւ ամփոփուեցան բունիդ վրայ։ Մըրրիկը եկաւ ու կէսդ տարաւ։ Մնացիր կէս ծառ։ Կուրծքդ ցցեցիր ուրականին դէմ ու փրկեցիր աշխարհի բուսականութիւնը, ինչպէս նաեւ կանանչութիւնը Եւրոպայի։ Հիմա խաղաղութիւն է. միջնորդարեան խաղաղութիւն։ Հիւանդ աղաւնի մը չորցած ձիթենիի ճիւղ մը սեղմած կտուցին մէջ, թառած է ճաղատ գագաթիդ վրայ։ Մրծեռնակները երբ վերադառնան պիտի չճանչնան քեզ, ո՛վ ծառ հայրենի։ Քու շուքերուդ ներքեւ մեռցուցին Պատերազմը եւ անոր բազմաթիւ դագաղները շինելու համար քու կեանքէդ առին։ Քու փայտէդ շինեցին դագաղները։ Գոնէ կարենային քու փայտերէդ շինել գահ մը՝ բազմեցնելու համար Խաղաղութիւնը։ Գոնէ կարելի ըլլար քու ճիւղերէդ կախել մեծ չարագործը որ կը կոչուի Քաղաքականութիւն։ Աստուած չէն ու կանանչ եւ ուրիշ փորձանքներէ զերծ պահէ մնացեալդ, ո՛վ ճղակոտոր հայրենի ծառս, աշնանահար, հողմավար։

Երրորդ հատորին հեղինակն է Մէյլէն Սաձա որ ծնած է 1893ին, Քոլինի մէջ։ Տաղանդաւոր քերթող ու նորավիպագիր է։ Գրած է բազմաթիւ հատորներ, որոնցմէ նշանաւոր են «Հողափունջ» վիպակներու ժողովածուն, ինչպէս նաեւ «Ես քեզի, դու ալ քեզի» բանաստեղծութեանց հաւաքածոն։ Մէյլէն Սաձա ունի արտայայտութեան ուժգնութիւն, մանաւանդ բարբառոս անկեղծութիւն մը, զմայլելի ինքնատպութեան մը հետ։

Իր վերջին գործէն «Ես քեզի, դու ալ քեզի...» կը թարգմանենք, յանգաւոր կտոր մը.

Ձեխիա՛, Ձեխիա, ո՛վ իմ հոգի,
Նրման ես դուն կարկանդակի,
Շինուած հիւթով շագանակի
Ու կարագի։

Ազգեր, ձեւով շրջանակի,
Բոլորեցին քեզ մասնակի
Ու շերտեցին հաստ բարակի՝
Մի կիրակի։

Առանց ձայնի, առանց երգի,
Քեզ առին ծայրը դանակի.
Ճաշակեցին ծայրերդ յարգի
Մրտած կարգի։

Խածատուած պէս կարկանդակի
Ունիս ցաւեր խոց ու վէրքի.
Տէրն պահէ քեզ մէջ դարակի
Դէմ նոր մուկի։

Քեզ եւ այլոց դաս ուղղակի.
Աշխարհն եղիտ մէ՛ջ վտանգի։
Մ'ունենար ա՛լ համ կարագի
Ալ կրակի։

Կ'արժէ որ Ձեխական բանաստեղծութեան այս վերջին երեք հատորներ թարգմանուին ամբողջովին, փոքր ազգերու կողմէ մասնաւորաբար։ Թարգմանուին՝ ճանչցնելու համար իրենց դրականութիւնը, այլ մանաւանդ իրենց դրականութիւնը։

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

Հ. Յ. Դ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՊԱՏԳՄ. ԺՈՂՈՎԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

Շաբաթ, Հոկտեմբեր 8ին, երեկոյեան ժամը 8ին, Պոսթընի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ ներքնասրահին մէջ, Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի կոմիտէներու պատգամաւորներու եւ համակիրականներու խուռն բազմութեան ներկայութեան տեղի ունեցաւ հրապարակային բացումը Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի 45րդ Պատգամաւորական Ժողովի։

Ժողովի բացումը՝ յանուն Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի Կեդրոնական Կոմիտէի կատարեց ընկ. Տոքթ. Ն. Ս. Տ. Թաշճեան որ եւ վարեց ժողովի ատենապետութիւնը։

Ընկ. Ն. Ս. Տ. Թաշճեան բացման իր հակիրճ ճառի մէջ բացատրեց, թէ այս տարի Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի պատգ. ժողովը ուշ գումարուեցաւ, որովհետեւ Ամերիկայի Շրջանի մեր կազմակերպութիւնը կը սպասէր լսել իր պատգամաւորները, որոնք մասնակցած են վերջերս տեղի ունեցած Հ. Յ. Դ. Ընդհանուր Ժողովին։

«Հայրենիք»ներու կողմէ ուղերձ մը բրաւ խմբագրապետ ընկ. Ռ. Դարբինեան, որ իր ամփոփ խօսքի մէջ տուաւ միջազգային քաղաքական կացութեան ընդհանուր տեսութիւնը։

«Միջազգային քաղաքական կեանքի մէջ տեղի ունեցած վերջին դէպքերու հետեւանքով ստեղծուած են բացառիկ պայմաններ,— ըսաւ ընկ. Ռ. Դարբինեան։ Մինիխի համաձայնութիւնը քանդեց Մեծ պատերազմի հետեւանքով կառուցուած քաղաքական շէնքը Եւրոպայի մէջ։ Մինիխի մէջ կատարուած մանրամասնութիւնները չգիտենք, բայց կրնանք նշմարել այն հիմնական ձգտումը, որ արդէն կերպով ձեւաւորուեցաւ «չորսի» հանդիպումի ընթացքին. Պարտուած, բայց ոտքի ելած Գերմանիոյ դէպի արեւելք ձգտումն էր այդ։

Մինիխի մէջ վերջնական կերպով ջնջուեցաւ Գերմանիան կաշկանդող Վերսայլի դաշնագիրը. ու երբ կը ջնջուի Վերսայլի դաշնագիրը, բնական է, որ Գերմանիոյ համար արժէք կը ստանայ Վերսայլի մէջ ջնջուած Պրէսթ-Լիտովսքի դաշնագիրը, իսկ այս վերջինը ճամբայ կը բանայ դէպի արեւելք գերմանական թափանցումին՝ դէպի Ուքրայնա, դէպի Սեւ Ծով եւ Կովկաս։

«Գերմանիոյ կողմէ երէկ Չեխոսլովաքիոյ ներկայացուած պահանջը վաղը կրնայ ներկայացուիլ նաեւ Խորհրդ. Միութեան։ Խորհրդ. Միութեան կը մնայ կամ կռուիլ, կամ տեղի տալ։ Աւելի հաւանական է որ Խորհրդ. Միութիւնը տեղի տայ քան կըռուի։ Քաղաքական զարհուրելի ըէժիմը, տնտեսական քայքայումը եւ պետական ու զինուորական առաջնակարգ մարդոց ջարդը Խորհրդ. Ռուսիոյ մէջ պիտի նպաստած ըլլան Խորհրդային Ռուսիոյ ոչ թէ զօրացման այլ տկարացման։

«Մեր փոքր հայրենիքի շահերը հըրամայականօրէն կը թելադրեն խուսափիլ պատերազմէ։ Այն փոփոխութիւնները, որոնք տեղի կրնան ունենալ Գերմանիոյ յառաջխաղացումով դէպի արեւելք, լաւ է որ տեղի ունենան անարիւն կերպով։

«Այսօր աշխարհի մեծ եւ հզօր պետութիւններն իսկ չեն ուզեր ոեւէ կերպով իրենց բախտը կապել խորհրդային փտած ըէժիմի հետ։ Ձենք կարող եւ պէտք չէ որ այդ քայքայուող սիստեմի հետ կապենք բախտը մեր ժողովուրդի։ Ահա թէ ինչու մենք վարած ենք եւ կը շարունակենք հակախորհրդային քաղաքականութիւն, քաղաքականութիւն մը, որ կը համապատասխանէ մեր անմիջական դըրացիներու ընդգրկած քաղաքականութեան»։

Հայ Կարմիր Խաչի կողմէ ողջոյնի խօսք ուղղեց Պատգ. Ժողովին ընկերուհի Ս. Տէտէէկեան, որ ըսաւ ի միջի այլոց

«Կան շատ կազմակերպութիւններ որոնք կ'ունենան իրենց պատգ. ժողովները։ Ձկայ սակայն ժողով մը, որ կը ստեղծէ այն հետաքրքրութիւնը, ինչ որ Հ. Յ. Դ. Պատգ. Ժողովը։ Ինչո՞ւ։ Վասնզի շիտակ կը գտնենք այն ուղղութիւնը, որուն կը հետեւի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ որ կը խօսի մեր սրտին։ Ահա թէ ինչու անհամբեր ենք լսելու Հ. Յ. Դաշնակցութեան խօսքը։ Հայ Կարմիր Խաչը կը շնորհաւորէ այս ժողովը եւ ի սրտէ կը մաղթէ յաջողութիւն անոր աշխատանքներուն»։

Յաջորդ խօսողն էր Հ. Յ. Դ. Ամերիկայի Շրջանի վարիչ ընկ. Ա. Արշակունի

«Այցելած լինելով Ամերիկայի շըրջանի մեր բոլոր կոմիտէները, եկած եմ այն եզրակացութեան, որ հայ ժողովուրդի ղեկավար ուժն է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը,— ըսաւ ընկ. Ա. Արշակունին։ Հայ ժողովուրդի կազմակերպուած եւ կարգապահ ուժն է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։ Երբ քաղաքական կեանքը բարդութիւններու կ'ենթարկուի, հակառակորդներն անգամ կը հետաքրքրուին թէ ինչ կ'ընէ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

«Զօրաւոր ենք ոչ միայն մեր կարգապահութեամբ, այլ որովհետեւ կառչած ենք ազգային անկախ պետութեան տիրանալու գաղափարին։

«Կայ հարց մըն ալ, որ մեր գերագոյն մտահոգութեան առարկան է եւ որ գերակշռող է քան նոյնիսկ անկախ պետականութիւնը։ Դա մեր ժողովուրդի ֆիզիքական գոյութիւնը պաշտպանելու հարցն է։

«Գիւմարկ նշանաւոր խօսք մը ըսած է՝ «պարտուածին պէտք է թողել միայն զոյգ մը աչք՝ լալու համար»։ Մեր աշխատանքները պիտի տանինք այնպէս, որ չպարտուինք»։

Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերու կազմակերպութեան կողմէ՝ անգլերէն լեզուով ողջոյնի խօսք առաւ Ցեղակրօն Ուխտերու Կեդր. Վարչութեան քարտուղար ընկ. Սեդրակ Մինաս, որ ըսաւ ի մէջ այլոց.

«Երուն տարի առաջ Միացեալ Նահանգներու արեւմտեան շրջաններու մէջ հսկայ անտառներ կը կտրէին եւ անոնց տեղը ոչինչ կը տնկէին։ Արդիւնքը եղաւ այն, որ այժմ անջուր եւ փոշեծածկ անապատի վերածուած են այդ հողերը։ Մենք այդպէս չենք վարուելու։

«Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ամէն մէկ խորտակուած ծառի տեղ կը տնկէ մատաղ, դալար ծառ մը։ Հինգ տարի առաջ էր, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը տնկել սկսաւ այն մատաղ ծառերը, որոնք վաղուան հուժկու անտառը պիտի կազմեն։ Հինգ տարի առաջ էր, որ կեանքի կոչուեցաւ մեր կազմակերպութիւնը՝ Հ. Յ. Դ. Ցեղակրօն Ուխտերը։

«Այդ չի բաւեր։ Մենք կ'ակնկալենք, որ ձեր աշխատանքը հնարաւոր դարձնէ վաղը, հայրենիքի հողի վրայ փոխադրելու այս Երկրի մէջ ծիլ արձակած տունկերը։

«Երիտասարդ ենք եւ անփորձ, բայց վստահ եղէք որ հա՛յ ենք, եւ լա՛ւ հայ։ Օգնեցէք մեզի ձեր բերելու ձեր փորձառութիւնը եւ ծառայելու մեր ժողովուրդին այնպէս, ինչպէս որ դուք ծառայած էք եւ կը ծառայէք»։

Վերջին խօսողը եղաւ Հ. Յ. Դ. Ընդհանուր Ժողովի Ամերիկայի Շրջանի պատգամաւորներէն ընկ. Ա. Միքայէլեան, որ նոր վերադարձած է արտասահմանէն։

«Շատ բան տեսայ այս վերջին ճամբորդութեան ընթացքին, մէկ քանի տպաւորութիւններ ունիմ, որոնք ամէնէն աւելի մնացած են յիշողութեանս մէջ,— ըսաւ ընկ. Ա. Միքայէլեան։

«Տեսայ, լսեցի, ճանչցայ արտասահմանի մեր կազմակերպութիւնը։ Տեսայ իրենց հաւատքը, ճանչցայ իրենց զոհողութիւնը եւ էլ աւելին բռնեց պատրաստակամութիւնը։ Դաշնակցական գացի եւ աւելի լաւ դաշնակցական վերադարձայ։

«Նպատակ չունին մեր կեանքի մէջ իրենց գոյութիւնը քաշքշող միւս կազմակերպութիւնները՝ Հնչակեան եւ Ռամկավար։

«Իրենց «նպատակը» Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը քննադատելն է. իսկ Դաշնակցութիւնը քննադատելը չի կրնար նպատակ ըլլալ։

«Կարեւոր ույժ մըն է մեր կեանքին մէջ հայ բոլշեւիկներու կուսակցութիւնը։ Տարիներ առաջ եղան խոր հոգներ եւ նոյնիսկ ուրախացողներ թէ եկած է վերջապէս Հ. Յ. Դաշնակցութեան վախճանը։ Եւ ամէնէն աւելի կը յուսային ու կը հաւատային հայ բոլշեւիկները։ 18—20 տարի առաջ անոնք «թաղեցին» մեզ. կեանքը ուրիշ բան ցոյց տուաւ։ Այսօր մենք կանգուն ենք, մինչ իրենք՝ հայ բոլշեւիկները գերեզման կը մտնեն լար խնդալով։

«Ուզենք թէ չուզենք մեր կեանքի ամենէն ուժեղ, ամէնէն կազմակերպ ու առաջնորդող ուժը կը մնայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որու շուրջ պիտի բոլորուի հայրենասէր հայութիւնը»։

ԹԱՏՐՈՆ

Juliette

Répétition Générale

Théatre de l'Oeuvreը իր ձմեռնային շրջանը կը բանայ Ժան Պասանի երեք արար կատակերգութեամբ։ Երիտասարդ հեղինակը կը ջանայ ապացուցանել թէ յաճախ մեր կեանքը, մեր որոշումները պայմանաւորուած են, կը ձեւակերպուին մեր կամքէն անկախ, թէ նոյնիսկ անհետացած էակի մը ստուերը կրնայ ապրողներուն ճակատագրին վրայ ներգործել բախտորոշ կերպով մը։

Քոթ-տ'Ազիւրի մէկ անկիւնը իր վիլլային մէջ կ'ապրի Ժիւլիէթ (առանձինկալ՝ օր մը իր տանը մէջ անձնասպան եղած բանաստեղծ Վիլֆրէտի սիրուհին)։

Ան ճանչցուած էր իբրեւ մուսան ներշնչողը մեծանուն եւ սիրուած բանաստեղծին, որուն նախանձելի դէմքը, փառքը եւ ազնուական նկարագիրը բացարձակապէս անհակնելի կը դարձնէին անձնասպանութեան իր որոշումը։

Երեք տարի վերջ, խաղին սկզբնաւորութեան, Ժիւլիէթ կ'ապրի իրեն ժառանգ մնացած կալուածին մէջ

Այդ միջոցին արձակուրդով իր ամարանոցը կը գտնուի բանաստեղծին հրատարակիչը, Ֆրանսուա եւ կինը որոնց ընկերացած է վիպասան Բոա..., որ կը պատրաստուի մեռած բանաստեղծին կենսագրականը գրել եւ որուն նիւթերը, մանաւանդ անոր մահուան խորհրդաւոր պարագաները կը ճգնի հաւաքել տեղւոյն վրայ։

Իր հարցաքննութիւնները սրող որ գիւղ մը չեն տար։

Ժիւլիէթ Ֆրանսուայի կասկածոտ նայուածքին տակ, կը նկարագրէ բանաստեղծին կեանքը եւ սովորութիւնները։

Ան ամէն կէսօրէ ետք կ'երթար ծովեզերք եւ կը վերադառնար երեկոյեան, ժամը 6ին, կանոնաւորաբար։ Սիրուհին երբեմն կ'ընկերանար իրեն։

Ողբերգութեան օրը՝ տունը մնացած էր ան, եւ յանկարծ— ժամը 4ին — պայթիւն մը կը լսուէր սրահին մէջ։

Սրահ վազելով՝ Ժիւլիէթ բանաստեղծը գտած էր երեսի վրայ փռուած, անշունչ, իր ատրճանակը մարմինէն քայլ մը անդին, մէկ գնդակը սպառած...։

Ժիւլիէթ չէր կրնար ուրիշ լուսաբանութիւններ տալ վիպասանին, չէր գիտեր ինչո՞ւն ու չէր կրնար բացատրել։

Ֆրանսուա, սակայն, կը մեղադրէր Ժիւլիէթը՝ իր բարեկամը ոեւէ ձեւով

[illegible]

փռուած ։

Երբ Միւլլէթ՝ աղմուկէն մտահոգ՝ սրահ կը մտնէ, իր նշանաւորակէն գալով, Թոզէս անձնապաշտ բանաստեղծին դիրքով կը մնայ գետինը տարածուած ։

Իր գուրգուրանքներուն՝ Թոզէս, գիտակցութեան գալով, քանի մը բառ ունի.

— Հեռացէք, թողէք զիս, կը սոսկամ ձեզմէ … հեռացէք ։

Ֆրանսուա, որուն կասկածները երբեք չէին անհետացած, կը մտնէ յանկարծ, կը դիտէ տեսարանը, կը վերցնէ Թոզէսը, կ՚առնէ ձեռքէն նամակը, կը կարդայ Միւլլէթին, եւ կ՚որոտայ անոր վայրահակ գլխին ․

— Ահա ճշմարտութիւնը, ահա թէ ինչպէս մեռաւ բարեկամս ։

Եւ նշաւակին դրան մէջ յայտնուող Մէկրէին ուղղելով գդուանքի քանի մը խօսք, կը տանի Թոզէսը շարժուող տունէն դուրս ։

Ակամայ մարդասպանները կը մնան դէմ դիմաց, իրենց մեղքին ծանրութեան տակ ճմլուած ։

Հեղինակը եւ դերակատարները երիտասարդ ույժեր են ։

Տիկին Լ․ Փօկարդ աւելի յաջող միւլլէթ մը պիտի ըլլար աւելի պզտիկ խաղով մը ։

Պ․ Պ․ Վիլլիամ Աղէ եւ Մօրիս Լակ-որնէ՝ վիպասանի եւ հրատարակիչի դերերուն մէջ ճշգրիտ ապրումներ գտին ։

Պ․ Ժան Սէռվէ, «Թշուառներ»ու ծառայէնին համակրելի Մարիուսը, ապաւորիչ էր իր երկու տեսարաններուն մէջ ։

Թոզէս Վինէն, չարժանկարի նոր աստղերէն, պատանի եւ միամիտ սիրահարի դերը ապրեցաւ իր պատանիի հմայքով եւ պրաւչութեամբ։

ՀՐ․ ԱԼԵԱՆԱՔ

Մարդկային ցեղեր

Միահեծան պետութեանց կողմէ Հրեաներուն դէմ մղուած ցեղային պայքարը կը կազմէ օրուան հրատապ հարցը ։ Զուիցերիացի նշանաւոր մարդաբան Խօժէն Փիթար ցեղերու մասին հետեւեալ կարծիքը կը յայտնէ ․ —

Ներկայիս ցեղ բառին իմաստը այնքան այլափոխուած է քաղաքագէտներու, սրադրողներու, գրագէտներու, աշխարհագէտներու եւ պատմաբաններու կողմէ, որ կ՚արժէ գիտականօրէն ճշդել այս կէտը ։

Յաճախ կը խօսուի լատին ցեղերու, գերման ցեղերու, սլաւ ցեղերու մասին։ Այդ յորջորջումները լեզուական արժէք ունին միայն։ Բառին կենդանաբանական իմաստով գոյութիւն չունին լատին, գերման եւ սլաւ ցեղեր ։ Ցեղը կենդանաբանական իրողութիւն մըն է, մինչդեռ լեզուն՝ ընկերային։

Չկայ երկիր մը, որ իր ամբողջութեան մէջ անխառն ցեղ մը ներկայացնէ ։ Ամէն տեղ զանազան ցեղեր աւելի կամ նուազ չափով խառնուած են իրարու ։ Մարդկային խմբաւորումի մը անխառնութիւնը վիճակագրական իրողութիւն մըն է ։

Արդարեւ, եթէ արձանագրենք միլիոնոյն նկարագիրը ունեցող 90 առ հարիւր անհատներ, աչքի առջեւ պիտի ունենանք ցեղ մը, զոր կրնանք «անխառն» կոչել։ Սակայն, ինչ որ ալ ըսեն Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ մէջ,

ազգութիւն մը հիմնելու համար երբեք պէտք չկայ անխառն ցեղի մը։ Ազնիւ մասնայատուկ գոյացութիւն մըն է, զոր կարելի է հեռացնել անհատներու արտաքին կամ նկարագրական ձեւէն։ Այդ գոյացութիւնը պիտի կազմուի հոգեկան եւ նիւթական շահերուն ներդաշնակութենէն։ Տարբեր ցեղերու պատկանող, տարբեր լեզուներ խօսող եւ տարբեր կրօնքներ դաւանող մարդիկ, որոնք միեւնոյն ցեղին չեն պատկանիր, սակայն ունենալով արդարութեան, հաւասարութեան եւ եղբայրութեան միեւնոյն ցանկութիւնը, իրենց ազատ կամքով իրարու միացուցած են իրենց ճակատագիրը։

Ահա այդպէս է Զուիցերիան։ Հոն՝ գոքրամասնութիւնները թուաբանական արտայայտութիւններ են միայն։

Հ․ ՏԵՐՈՍԿԻ

Րաֆֆի լսարան

Փարիզի «Րաֆֆի» լսարանի դասախօսութեանց վերաբացման առթիւ անհրաժեշտ կը համարեմ տալ քանի մը ամփոփ տեղեկութիւններ ։

«Րաֆֆի» լսարանը կազմուած է Փարիզի Երիտասարդաց Ակումբի քանի մը անդամներու նախաձեռնութեամբ, նպատակ ունենալով օտար վարժարաններու մէջ իրենց ուսումն ու կրթութիւնը ստացած հայ երկսեռ երիտասարդութեան տալ, գիշերային կանոնաւոր դասախօսութիւններով, հայկական կեանքի ընդհանուր ծանօթութիւններ, ազգային, քաղաքական, գրական թէ մշակութային ։

Անցեալ տարեշրջանի դասախօսութիւններուն ունեցանք երկսեռ երիտասարդութեան գգալի թիւ մը, որ միշտ ներկայ գտնուելով, գիտցաւ օգտուիլ իրենց ներկայացող այս թանկագին պատեհ առիթէն ։

Ժամանակագրական կարգով դասախօսեցին Պ․ Պ․ Ս․ Վրացեան, Շ․ Միսաքեան, Ա․ Ջամալեան, Վ․ Փափազեան, Վ․ Իշխանեան, եւ երիտասարդներէն Արմին Ջամալեան։

«Րաֆֆի» լսարանի այս տարուան դասախօսութեան բացումը տեղի ունեցաւ Պ․ Վ․ Իշխանեանի կողմէ, 13 Նոյեմբերի, Չորեքշաբթի երեկոյ, նիւթ ունենալով «Ի՞նչ է հայրենիքը»։

Դասախօսը ճշգրտօրէն տուաւ բացատրութիւնը հայրենիքի եւ անոր կապակցութեամբ՝ խորացուց հայրենիքի գաղափարը։

«Րաֆֆի»ի յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ դարձեալ Պ․ Վ․ Իշխանեանի կողմէ, նիւթ՝ «Նոր Ազգայնականութիւնը եւ Ամանուրեան երբեր փաշիզմի, հիթլերիզմի եւ Հրայլինիզմի միջեւ»։

Այս առթիւ կոչ կ՚ուղղենք Փարիզահայ երկսեռ երիտասարդութեան, որ գան համախմբուիլ «Րաֆֆի» լսարանին շուրջ, եւ, ինչպէս անցեալ տարի, այս տարի եւս կանոնաւոր հետեւին լսարանի կազմակերպած շահեկան դասախօսութեանց, որոնց օրն ու վայրը կը յայտարարուի «Յառաջ»ի մէջ իրենց կարգին ։

Սոնիա Հանըմեան

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով ։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ԽՆՃՈՅՔ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ (25 Հոկտ․ «Յառաջ») — Հոկտեմբեր 23, կիրակի օր Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի տեղւոյս մասնաճիւղը իր կազմութեան եօթնամեակի առթիւ կազմակերպած էր խնճոյք մը, իր դպրոցի սրահին մէջ։

Հակառակ անոր որ մուտքը ազատ էր, շատեր կը փայլէին իրենց բացակայութեամբ։ Ներկայ էին միայն անոնք, որ միշտ քաջալերած են Կ․ Խաչը եւ իր դպրոցը, որ ունի 130 աշակերտներ, որոնք մայրենի լեզուն կը սորվին։ Ծնողները յաճախ անտարբեր կը գտնուին Կ․ Խ․ բոլոր ձեռնարկներուն, բայց Խաչուհիները չեն յուսահատիր եւ կ՚ըսեն․ «օր մը գիտակցութեան պիտի գան եւ պիտի քաջալերեն մեզ»։

Հանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս, որմէ յետոյ սկսաւ խնճոյքը։

Սեղանապետ ընտրուեցաւ ընկեր Ն․ Դարբինեան։ Կ․ Խաչի եօթ տարուայ գործունէութեան շուրջ խօսեցան խաչուհի Սաթենիկ Տէր Դաւիթեան, Արշալոյս Կարմիրմօրուքեան, ինչպէս եւ Օր․ Մարիցա Գույումճեան, ընկեր Հրաչ Համբալեան եւ ուրիշներ ։

Բոլորն ալ վեր հանեցին Կ․ Խաչի դերը գաղութահայութեան մէջ, մանաւանդ նոր սերունդի հայեցի դաստիարակման գործին մէջ ։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին օր․ Գրմըրզեան (արտասանութիւն), օր․ Ա․ Գալուստեան, խաչուհիներ Ն․ Պարսամեան, Ա․ Թոփալեան, Խ․ Տէրտէրեան իրենց մեներգով։ Եղան նաեւ խմբերգներ։

Խնճոյքը տեւեց մինչեւ գիշերուան ժամը 10 ։

Վիճակահանութեան գրուեցան երեք կտոր առարկաներ, որոնք նուէր տրուած էին խաչուհիներու կողմէ ․ շահեցան Պ․ Լեւոն Գույումճեան, խաչուհի Ս․ Գոյաճեան եւ խաչուհի Մաքրուհի Քէչիշեան։ Առաջին երկուքը տասական եւ վերջինը 5 ֆրանք նուիրեցին Կ․ Խաչին։

Այս առթիւ Կ․ Խաչի մասնաճիւղին վրայ աւելցան 9 նոր անդամներ ։

Թղթակից

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԵՐ ՁԻՆՈՒՈՐՑՈՒՆԵՐՆ ՈՒ ԱՆԳՈՐԾՆԵՐԸ

ԱՎԻՆԵՈՆ, (19 Հոկտ․ Յառաջ) — Մանի կը մօտենայ զին․ ծառայութեան շրջանը, ամէն հայ երիտասարդ պատրաստութիւն կը տեսնէ։ Մեր փոքրիկ գաղութը պիտի տայ 10 — 15 զինուոր, քաջ եւ առողջ երիտասարդներ, ամէնքն ալ 25 — 30 տարեկան ։ Ոմանք կ՚երթան իբրեւ կամաւոր ֆրանսական բանակի ծառայելու, հպատակութեան դիւրութեան համար։ Շատեր 3 — 4 զաւակի տէր։ Ամէնքն ալ ծանրաբեռնուած ընտանեկան հոգերով։ Իսկ միւսները իրենց կարգին կը սպասեն տարին 15 օրուան զին․ շրջան մը ընելու համար։ Արդէն սկըսած են կանչել։ Այն երիտասարդները որ զինուոր պիտի երթան նոյեմբեր 3—4ին, տակից ամիս մը առաջ երեք

արհեստանոցներ փակուած ըլլալով, անգործ մնացին եւ դիմեցին քաղաքապետարան, որ նպաստ տրուի։ Կը պատասխանուի թէ ոեւէ պարտ չունի որ նպաստ տայ։ Հայ անգործները հաւաքաբար կը դիմեն Վոքլիւզի նահանգապետին, որ կը խոստանայ շուտով կարգադրել այս խնդիրը ։

Արդարեւ նահանգապետին ներկայացուցիչը կ՚երթայ Փոնթէ եւ կը լուծէ խնդիրը ի նպաստ մեր հայրենակիցներուն։ Հայ զինուորցուներուն գործ պիտի տրուի մինչեւ անոնց մեկնիլը, իսկ մնացեալ հայերուն, նպաստ պիտի տրուի մինչեւ որ վերաբացուին իրենց արհեստանոցները։ Առ այժմ ունինք բաւական թիւով անգործ հայրենակիցներ։ Գործարանները ժամերը կրճատած կ՚աշխատին 40 ժամուան փոխարէն 32 ժամ։

Մեր գաղութը ունի երեք կազմակերպութիւններ Հ․ Յ․ Դ․ «Մուրատ» խումբ, որ կը վայելէ գաղութիս համակրութիւնը։ Միայն այս կազմակերպութիւնն է որ հրապարակային ժողովներ եւ հանդէսներ կուտայ տարին վեց անգամ՝ տօնելով «Փետր․ 18»ը, «Ապրիլ 11 — 24»ը, «Մայիս 28»ը, «Յանասօրեայ Հ․ Յ․ Դ․ Օրը», եւն․։ Ազգ․ Խորհուրդ, որ հինգ հոգիէ կը բաղկանայ (2 Դաշնակցական եւ 3 չէզոք), նոյնպէս կը վայլէ գաղութիս համակրութիւնը։ Ունինք նաեւ Համազգային Միութեան մասնաճիւղ մը, 25 երկսեռ անդամներով, որ կը պահէ ծաղկոց մը 10 — 15 երկսեռ պզտիկներով, վարիչ ունենալով տիկին Միրայր Կարապետեան, որ աւելի քան 6 ամիս է կը վարէ իր վրայ կրուած ծանր պարտականութիւնը։ Տիկին Յ․ Կարապետեան թէ կ՚աշխատի գործարանը, թէ կ՚աշխատի ընտանեկան յարկին մէջ եւ թէ ուսուցչութիւն կ՚ընէ շաբաթը երկու պահ, հինգշաբթի օրերը ։

Լ․ Օվիկեան

ԱՅՆԹԱՊԻ ՄԷՋ ԽԱՂ ՄԸ ԿԸ ՎԵՐՋԱՆԱՅ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՄԲ

«Ազդակ»ի Հալէպի թղթակիցը կը գրէ․

Այնթապէն եկող թուրք առեւտրական մը պատմեց հետեւեալ դէպքը ։

Գիլէճիկի մէջ, երկու շաբաթ առաջ, ծառէ մը կախուած գտնուեցաւ 9 տարեկան տղեկի մը անշնչացած մարմինը ․ քննութիւնները երեւան հանեցին տարօրինակ մանրամասնութիւններ, որոնք կրնային զաւեշտի նիւթ ծառայել, եթէ ողբերգութեան յանգած չըլլային ։

Չորս պզտիկներ, դպրոցէն դարձին, կ՚որոշեն․․․ կառավարութիւն — կառավարութիւն խաղալ։ Իսկոյն կը բաշխուին դերերը։ Բնականաբար, ամէնէն մեծը կ՚ըլլայ Աթաթիւրք, երկրորդը՝ Իսմէթ Ինէօնիւ եւ երրորդը՝ Ճէլալ Պայար։ Վերջինին — տարաբախտ տղեկին — պաշտօն չմնալուն՝ կը վիճակուի զինուորի ապերախտ դերը։

— Պառուի կաց, կը հրամայէ պզտիկ Աթաթիւրքը ։

— Ծունկի եկուր, ձայն կուտայ «Իսմէթ»ը։

— Գօտիդ ինծի պիտի տաս, կը ճըչայ «Ճէլալ Պայար»ը ։

Եւ փոքրիկ կառավարութիւնը այն տարիքին նեղը կը դնէ միամիտ բանակը, որ ըմբոստութիւնը չուշանար ։

Զօրքը կ՚ապստամբի … «պետութիւն»ը կը դիմէ զսպողական միջոցներու․ Պատերազմական ատեանը գումարուելով, կը դատապարտէ տղեկը Թուրքիոյ մէջ գնահատուած պատիժին՝ կախաղանի ։

Չուան մը կ՚անցուի մանուկին վիզը … մէկը ուսով կը բարձրացնէ մահապարտը, ուրիշ մը կը կապէ չուանը ծառին եւ … պզտիկ մարմինը կը սկսի ճօճիլ օդին մէջ …

Ու երբ պետական այս կանխահաս գէմքերը խելքի կուգան, բանը բանէն անցած կ՚ըլլայ արդէն եւ լաւագոյն ճամբան կը նկատեն, լեղապատառ փախուստը ։

Ու՛չ տանն, մարդիկ կը գտնեն դիակը եւ կը տանին տուն։ Դէպքը տեղեկագրուած է ենկիւրի, իսկ պզտիկ ոճրագործները կը մնան բանտարկուած ։

ԹՈՒՐՔԻԱ

ԻՏԱՐԷԻ ԽՈՒՍՈՒՍԻՅԷԻՆ ՊԱՀԱՆՋԱԾ ԳՈՒՄԱՐԸ 380.000 ՈՍԿԻ Է

— ․ —

Պոլսոյ Նոր Լուրին մէջ կը կարդանք․—

Սանասարեան խանի հին վարձքերուն անունով պահանջուած գումարը 380.000 ոսկի է։ Տասը օր պայմանաժամ տրուած է պատասխանելու համար ։

Ներկայացուած ցանկին համաձայն այս գումարին մաս կը կազմեն 2200 ոսկի Սանասարեան խանի դաւթին գճռարեկի եւ դատական ծախքերը, 7000 ոսկի «հէտը էմինոյի վարձք, 25 հազար ոսկի քաղաքապետական փոխանորդ. փաստաբաններուն վարձք, իսկ մնացեալ գումարը վարձքերու համար ։

ՍԱՆԱՍԱՐԵԱՆ ԽԱՆԻ ՀԻՆ ՎԱՐՁՔԵՐԸ

— • —

Կը տեղեկանանք թէ՝ Սանասարեան խանի դատավարութենէն առաջ գանձուած վարձքերուն համար իտարէի խուսուսիէին կողմէ բացուած դատով մը 300 հազար ոսկի կը պահանջուի ազգ․ պատրիարքարանէն, իբր միւթէվէլլի Ս․ Պատրիարք Հօր՝ ուղղուած գրով մը ։

ՀԱՆՐԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ ԵՒ ԱԶԳ․ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԸ

—օ—

Յաղթական կամար մը կը շինէ ազգ․ պատրիարքարանը հանրապետութեան 15ամեակին առթիւ։

** Հայ վարժարաններն ալ պիտի մասնակցին թափօրին ։

ԱԶԳ․ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ սեփական եւ իբր յենալ գոյք գրաւուած կալուածի մը (Պէյօղլու Բիրէ Մէհմէտ փողոց) դատը յետաձգուած է։ Վահան Ազկիւլ, հիւանդանոցին փոխանորդը, յուշագրով մը պատասխանած է եղած առարկութեանց։ Կալուածը գրաւուած էր այն առարկութեամբ, որ անոր տէրը փախստական է։

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

…ՀԱՅԱՋԻՆՋ ՍԱՐՍԱՓՆԵՐԷՆ

ԿՐԱԿԷ ՊԱՏԱՆՔԸ

…նախագահը իր խօսքը փակեց անտրամ հիացումով Թուրք ազգին յաւառութեան եւ կարգապահութեան վրայ։ Յետոյ, հրաւիրեց միւֆթին …ցանելու ցերեկուան ժողովի մասին, որուն մասնակցեր էին Հայ, …Հրեայ կրօնական պետերը իրենց խորհրդականներով

…համաձայն այդ ժողովին որոշման, …իզմիրէն իւրաքանչիւր յանձն կ՚առ… քրիստոնեայ թէ իսլամ բոլոր …ութ տարբերուն ամբողջ բնակչութեան … իր գաւակը ։

Միւֆթին փորձեց ձայնը աւելի բարձրացնել, սակայն նախագահը …տեց, որմէ յետոյ շարունակեց … ինչպէս եւ ցած բայց եռանդուն կերպով ։

… գոհունակութեամբ աւելցուց, … մեծ եղաւ մեր զարմանքը, երբ … այոց առաջնորդ Ղեւոնդ էֆ․ Դուրեան, որ խիստ քննադատեց Իզմիրի … համերաշխութիւնը խանգարել փորձողները,

մեզմէ աւելի պաշտպանեց այն բանաձեւերը, որոնցմով կը պահանջուէր Փոքր Ասիոյ կոմիտէի պարագլուխներու եւ Զօր․ Թորգոմի իր զօրամասով հեռացնել Իզմիրէն։ Եզրակացնելով յայտարարեց, թէ անոնք արդէն յարգեցին իրենց յանձնառութիւնը, Յոյները ամէն կերպ սանձեցին Փոքր Ասիոյ կոմիտէն, իսկ Հայոց առաջնորդարանը ամէն կերպ երեւ դարձուց Զօր․ Թորգոմին եւ միւս խռովարարներուն, որոնք յուսահատ մեռ մը մեկնեցան, մնացեալն ալ պիտի մեկնի եւ մենք պիտի զօրծենք ազատօրէն ։

Եւ վերջացուց իր ճառը հետեւեալ խօսքերով ․

— Այսօր մեր գերութեան վերջին գիշերն է ։

✓

Իզմիրի Այա Ֆոթի եկեղեցիէն մինչեւ Հայոց Ս․ Ստեփաննոս եկեղեցին տանող ճամբաներն ու քովընթի փողոցները մըջիւնի նման կը վխտային

հայ եւ յոյն ազգաբնակչութիւնները ։ Անոնք կը նմանէին լքուած հօտերուն, որոնք գայլի սարսափէն գլուխը կորսնցուցած մերթ իրարու կը մօտենային, մերթ իրարմէ կը հեռանային ։ Ո՞ւր էին հովիւները։ Առ ի պարտականութիւն ժողով մը գումարուեր էր, ուր Թրքասիրական ճառեր խօսուեր էին, եւ խորամանկ միւֆթին, որպէս մասնագէտ դեղագործ՝ հնդկական զօրաւոր թմրեցուցիչով մը ժողովը փակած էր ։

«Պաղարիւն մնանք» ․

Չորս լեզուներով գրուած, հայերէն, թրքերէն, յունարէն եւ եփրայեցերէն, պատերուն փակցուցին ստորագրուած նոյն ազգերուն կրօնական պետերէն ։ Եւ այդ կարճ նախադասութիւնը պատրաստեց հազարաւոր մարդկանց կրակէ պատանքը։ Անշուշտ անհատական պատասխանատուութիւնը կապուած չէր։ Բայց միւֆթին էր որ յանուն Իզմիրի նահանգի թրքութեան, փոխի ցանած էր յունաց մեթրոպոլիտին եւ Ղեւոնդ եպիս․ի աչքերուն, իր հետեւեալ յայտարարութեամբ․ «Ո՛չ, եթէ կ՚ուզէք, մենք կ՚օգնենք ձեզի, ըլլայ ցամաքէն թէ ծովէն, դիւրացնելու ձեր փախուստը, սակայն կը ցաւինք որ մենք

կը կորսնցնենք մեր դրացիները, որոնց միշտ պէտք ունինք։ Իսկ դուք կը կորսնցնէք ձեր դարաւոր օճախները։ Ուստի անվրդով մնալն է միակ ելքը»։

Այսպիսի խօսքերով լեցուած էին այն օրերուն Իզմիր հրատարակուող «Սեւայի հաք» թերթի սիւնակները, զօզարկուած, երիտասարդ թիւրքճի խմբագիրներու կեղծ խօսքերով։

Ոչ ոք չէր համարձակեր արտայայտուիլ կացութեան մասին, խուսափելով պատասխանատուութենէ ։

Հազարաւորներ պաշ կապած էին հայոց առաջնորդարանէն մինչեւ եւրոպական հիւպատոսարաններու դռները։ Որքան կսկծալի էր տեսնել 20րդ դարուն կրիայի արագութեամբ շարժող շոգեկառք մը։ Ահա ճիշդ այդ ձեւով վարուեցան առաջնորդարանի ու եւրոպական հիւպատոսարաններուն գրասենեակները, հանդէպ գլուխկորսնցուցած դժբախտ երէներուն, երբ 8 սեպտ․ 1922ին զորշ դայլը դամին կը մօտենար։ Միւֆթի էֆ․ ճարպիկ որսորդը, նպատակը եղան սայլով որսաց։ Յաջողեցաւ թէ Կորդեան հանգոյցը լուծել եւ թէ ողջ Թրքութիւնը

սայլը մահէ եւ կործանումէ փրկել ։ Հեռացող քրիստոնեաներըդիւրաւ պիտի չձգէին որ իրենք քար ու քանդ ըլլալէ ետք Թրքութիւնը հանգիստ մնար։ Անապարանոց թշնամին փճացնելու միակ զէնքը հրդեհն էր ։

Եւ ահա այդ կէտին մէջ յաջողեցան Թուրքերը ։

Դուրսը ճակատին վրայ յաջողած էին Աֆիոնի նման անառիկ դիրքերը խորտակել եւ կը յառաջանային, այս կէտը կը հաստատէին ներքին գաւառներէն հասնող գաղթականներուն ողբալի վիճակը, 900 վիրաւորներուն Իզմիր մուտքը, բանակին անկանոն նահանջը, եւ խելայեղ զանգուածներու հեղեղի նման, Իզմիր եւ անկէ ալ ծով թափուիլը ։

×

Մէյխանէ Պօղազէն, եւրոպական թաղերը (Ֆրանք մահլէսի) տանող ճամբուն աջ անկիւնը, երրորդ փողոցին ծայրը, ապակեպատիեղկերով շրջանակուած կամարաձեւ դուռ մը կը հանդչէր երկփեղկանի։ Այդ դուռը գրեթէ առտու ձմեռ փակ կ՚ըլլար։ Հակառակ արտաքին աղեղ ու կոշտ երեւոյթին, ներսը կահաւորուած ամերիկեան քանի մը արժէքաւոր մեքենաներով, փայլուն ու համաչափ, պատերուն վրայ ամրացուած կեռերէն կախուած զանազան ձեւի զէնքեր, որոնց հրացաններ եւայլն ։

Անթերի մաքրութիւն եւ կոկիկութիւն կը տիրէր, կարծես զուիցերիական աշխատանոց մը ըլլար ։

Այս աշխատանոցին լաւ կ՚ըլլայ ըսենք զինագործարան, որուն տէր եւ վարիչն էր փականագործ վարպետ Աբրահամը, թաղին ամէնէն երջանիկ եւ անհոգ մարդը, որուն ծագման շուրջ շատ քիչ բան գիտէին դրացիները։ Խիստ լռակեաց ու սակաւախօս էր, ուստի ուղղակի իր բերնէն ոչինչ չէին լսած, միայն իր արտաքինէն արեւմտեան մէկը կ՚երեւէր ։

Միջահասակ էր, գոց թուխ դէմքով, յայնաթիկունք, սեւ սեւ խիտ մազերով։ Ամառ թէ ձմեռ շատ քիչ անգամ գլխարկ կը գործածէր, կուրծքը միշտ բաց կ՚ըլլար, նոյնիսկ երբ ստնական հաղուստը հագած ըլլար ։

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

(Շար․)

ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Վաղը, 30 Հոկտեմբեր, կիրակի օր, Կոմիտաս վարդապետի մահուան Գ. տարեդարձին առթիւ Փարիզի Հայոց Եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի։

Պատարագը պիտի երգուի քառաձայն։

Սկիզբ Ս. Պատարագի ժամը 10, հոգեհանգստեան պաշտօն ժամը 11.45-ին։

×

Մեզի կը տեղեկացնեն որ այս կիրակի հոգեհանգիստ պիտի կատարուի նաեւ հրաժշտապետ Գրիգոր Մէհտէրեանի յիշատակին։

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ։

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը։

Նուիրատուութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Գ. Կարապետ Բաղրոսեանի, եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու։ Սկիզբ ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30։

ԿՈՉ

ՄԵԾ - ՆՈՐ - ԳԻՒՂՑԻՆԵՐՈՒՆ

Հայրենակից Տէր Վարդան քահանայ Ժամկոչեան քանի մը ամիսէ ի վեր ձեռնարկած է «Մեծ Նոր Գիւղի պատմութիւնը» անուն գրքի մը պատրաստութեան, ուր մէջ պատկերացնելով գեղի 200 տարուան կեանքը։

Ուստի կը խնդրուի բոլոր Մեծ Նոր գիւղացիներէն եւ հոն պաշտոնավարած ուսուցիչներէն, որ բարեհաճին գիւղի մասին (դէպքերու եւ դէմքերու) տեղեկութիւններ հաղորդել եւ ղրկել հնաքրքրական տեղեկութիւններ, մինչեւ յառաջիկայ Ապրիլ ամսոյն սկիզբը, ուղղակի Տէր Հօր հասցէին, Père Vartan Jamgotchian, 27 Rue St. Michel, Lyon (Rhone) France։

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ.- ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Յ. Դ. ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

29 ՀՈԿՏ. ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ԱՌԱՒՕՏ Petit Journal-ի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՄԷԹՐՕ Cadet

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ **ՓԼՈՐԱ ԱՆԱՀԻՏ**

ԿԸ ԽՕՍԻՆ ԸՆԿԵՐՆԵՐ **Վ. ԽՃԽԱՆԵԱՆ ԵՒ ՎԻՃԱՊԵԱՆ**

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Օրիորդ Անահիտ Թէլլեան (երգ), Օր. Կռնազեան (երգ), Օր. Գազազեան (Կովկասեան պար), Օր. Օսմանեան (արտասանութիւն), Պ. Սարըեան (ջութակ), Պ. Մէհտէրեան (երգ), Թառիստ Գարեգին եւ ուրիշներ։ Պ. Ա. Պարթեւեան (դաշնակ)։

Ճառերն ու գեղարուեստական բաժինը միբոտով լսելի պիտի ըլլայ բոլորին։

Կէս գիշերէն վերջ կը սկսին եւրոպական պարերը, ղեկավարութեամբ Պ. Սարըեանի նուագախումբին, եւ կը տեւէ մինչեւ առաւօտ։

Մուտք 6 ֆրանք

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ.-

Հ. Յ. Դ. «ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ» ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ԿՈՂՄԷ 29 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ, ՇԱԲԱԹ ԵՐԵԿՈՅ ԺԱՄԸ 8.30ԻՆ ՅՐԴ. ԹԱՂԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԸՆԿ. **Թ. ԱՅՎԱԶԵԱՆ** ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԻՐԱՊԵԱՆ**

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ.— Կ'արտասանեն փոքրիկն ՄԵՍՐՈՊ ՄՈՒՐԱՏԶԵԱՆ, Օր. ՍՕԼԳԱՃԵԱՆ եւ Ա. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

Կ'երգէ Օր. ՄԱՐԻՑԱ ՊԱՍՄԱՃԵԱՆ

ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ. - Հանդէսէն վերջ ընկերահամակրական խնճոյք Ցոյներու սրահը. 5 Rue Bonnefoi ՃԱՇԿԵՐՈՅԹ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ 0.95ֆր.

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.- 30 ՀՈԿՏ. ԿԻՐԱԿԻ, ԿԸ ԽՕՍԻ ԸՆԿ. **Մ. ՎԻՐԱՊԵԱՆ**

րեն, որոնք կը վտանգեն խաղաղութիւնը՝ պատերազմի առաջնորդելով երկիրը։ Ի՞նչ տեսակ խօսք քան այն թէ ֆաշականութիւն է հրաւիրել ժողովուրդը որ աւելի աշխատի։ Գիւղերու, քաղաքներու, գործարաններու մէջ պայքար կը տարուի որ բանուորները չաշխատին 40 ժամէն աւելի, ընդդիմանան կառավարութեան ծրագիրներուն, — այսպէ՞ս կը ծառայեն հայրենիքին։

Ես ալ արհեստաւորի զաւակ եմ, ընտանիքիս սեղանին վրայ տեսած աշխատաւոր դասակարգին հոգերը։ Կը հասկնամ թէ ի՛նչ մեծ ուրախութիւն է, երբ բանուոր մը իրաւունք կ'ունենայ տարին մէկ անգամ ծով կամ լեռ երթալու, հանգչելու կամ հանգստանալու։ Բայց մի՞թէ կը դաւաճանենք բանուոր դասակարգին երբ կ'ուզենք որ աշխատի յաւելուածական ժամերով եւ աշխատավարձի համապատասխան յաւելումով։

Այնուհետեւ Տարտիէ կոչ ըրաւ միութեան, եւ ըսաւ թէ Ֆրանսական կառավարութիւնը թոյլ պիտի չտայ որ այսուհետեւ երկրին մէջ կատարուին քարոզչական այնպիսի ձեռնարկներ, որոնք չեն բխիր ժողովուրդին սրտէն, հայրենիքին շահերէն։ Եւ պահ մը կանգ առնելով օտարականներու վրայ, յայտարարեց թէ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին անոնց դէմ որոնք կը միջամտեն երկրին ներքին վէճերուն։

Ֆրանսա մարդու իրաւունքներու երկիրն է։ Եւ երկիրը՝ գիտցիներու։ Կառավարութիւնը պիտի պաշտպանէ ազատութիւնը եւ արժանապատ:

*** «Իւմանիթէ» կատղած է Տարտիէի այս ճառէն եւ վարչապետը կը մեղադրէ որ կ'աշխատի վարկաբեկել համայնավար կուսակցութիւնը, իսկ «Փոփիւլէր», նոյնպէս դժգոհ, կ'աւելցնէ թէ Տարտիէ ծրագիր չներկայացուց, այլ ամբողջովին պոռթկաց համայնավարներուն դէմ։

ՉԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՆԿԻՒԻՐԻԻ ֆրանսական դեսպան նշանակուելու համար, թրքական կառավարութիւնը իր հաւանութիւնը տուաւ Մասիլիի մասին։

ԱՆԳԼԻՈՅ ծովային նախարար նշանակուեցաւ Լորտ Սթէնհոփ։

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ կառավարութիւնը խիստ բողոքագիր մը ղրկեց Ճափոնի կառավարութեան՝ մեղադրելով որ այս վերջինը անտեսած է ամերիկեան շահերը Չինաստանի մէջ։

ՆԱԽԱԳԱՀ Ռուզվէլթ նոր ճառով մը կը դատապարտէ սարսափի քաղաքականութիւնը, աւելցնելով որ սարսափով շահուածը այնքան տեւական չէ, որքան սիրով շահուածը։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ մէջ անգլիացի զինուորները սպաննեցին արաբ ապստամբներու վարիչներէն մին, որ յեղափոխական կեանքի մէջ մտնելէ առաջ դրած է ռազմաշունչ բանաստեղծութիւններ։

ՉԵԽԻԱ, Հունգարիոյ հետ իր վէճին առթիւ, իրաւարար առաջարկած էր Գերմանիան եւ Իտալիան, — հունգարական կառավարութիւնը կը պատասխանէ թէ իրաւարարութիւնը կ'ընդունի սլովաքեան սահմանները գծելու մասին, բայց կը մերժէ Ռութենիոյ հարցին համար որ եւ է իրաւարարութիւն։

ԱՌԱՋԻՆ ՁԻՒՆԸ տեղաց Ժուրայի լեռնաշխարհին մէջ, հարաւ-արեւելեան Ֆրանսայի սահմանամերձ նահանգը։

ԻՏԱԼԱՑԻ տասը հազար կամաւորներու վերադարձին վրայ, անգլիական կառավարութիւնը իր դեսպանին միջոցաւ յայտարարեց թէ 15 նոյեմբերին պատրաստ է գործադրելու անգլեւիտալական համաձայնութիւնը, կնքուած 16 ապրիլին։

Թէյասեղան—խնճոյք

Սէն Լուի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան եւ Կ. Խաչի Սանուհիներու Միութեանց կողմէ. 29 Հոկտ., Շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Գ. Ֆ. Փիլոեանի սրճարանը. ի պատիւ Թաղին հայ զինուորցուներուն։

Թատերական ներկայացում

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

Հ Յ Դ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՕՍՍՕՅԻ «ՎՌԱՄԵԱՆ» ԵՆԹԱԿՈՄԻՏԷԻ

30 Հոկտ, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին

«Պար էնթէրնասիոնալ» սրահին մէջ

Հ. Յ. Դ. «Արամ Երզնկ» Թատերախումբը իր անդամներուն դիւ-ուորական ծառայութեան մեկնումին առթիւ

ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՆԷ **ԱՐԲՕ**

Մուտք՝ 4 ֆրանք, փոքրերուն համար 1 ֆրանք

Ներկայացումէն յետոյ թէյասեղան զինուորներու համար

Թէյասեղան—դասախօսութիւն

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ ԼԻԼԱ-ՓՌԷ ՍԷՆ ԺԵՌՎԷԻ Ս.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ՔՈՐՄԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ նուագ.

Մուտք 3 ֆրանք. փոքրերուն 2 ֆրանք

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԽՈՒՄԲԻ

«Հիմնարկութեան հինգամեակի» տարեկան բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի 31 Հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8·30ին, 26, Avenue de Tokio:

Գեղարուեստական բաժին Մուտք (թէյ միասին) 5 Ֆր.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին. Միութեան կեդրոնատեղին 8 Rue Tourtille. Փարիզ։ Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ՝

Գ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրտսերաց լիտըրսերը»։

Ողջերթի երեկոյթ Մարսէյլի մէջ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԲԱԼՈՒԻ ՀԱՅՐ. ԵՒ ՎԵՐԱՇԻՆԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆՑ

Ի պատիւ Բալուցի զինուորագրեալներու որոնք ծառայութեան պիտի մտնեն նոյեմբերի սկիզբը։

Տեղի կ'ունենայ հոկտեմբեր 29, շաբաթ երեկոյ ժամը 8·30ին, րիւ Լ'Էգլիզ, Շահրիկեան սրահին մէջ։

Գեղարուեստական բաժին Մուտք 3 ֆրանք

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, կիրակի երեկոյեան ժամը 8,30ին

ՔՕԼԻԶԷԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ. ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ԶԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. **Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՍԱՆԱՍԱՐ**

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Յ. Քիւրքճեան, Ս. Զէօրէճեան, Ն. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւթէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ)

Փոքրերու մուտքը արգիլուած է։

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 ֆրանք։

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին։ Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նալպանդեանի եւ Մ. Վարանդեանի դամբարաններու։ Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ։

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3·30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ՔԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

Le Gérant : H. STEPHAN

AGENCES: ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐ

LYON: Լիոն — M. Francis COTTON, 68 Avenue Galline, à Villeurbanne, près Lyon. Téléph. Lalande 64-10.

MARSEILLE, ՄԱՐՍԷՅԼ — M. SIMONDI, 17 Allées des Primevères, à Marseille.

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ, ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e) (ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

Téléphone : Glacière 15 - 70
Chèque Postal Paris 1678 - 63

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ — ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ Գաղութներ	150 ֆրանք	75 ֆրանք	40 ֆր.
Յունաստան եւ Իտալիա	265 ֆրանք	140 ֆրանք	
Ուրիշ երկիրներ	215 ֆրանք	110 ֆրանք	

ԿԻՐԱԿԻ 30 ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ
DIMANCHE 30 Octobre 1938

ԺԴ ՏԱՐԻ — 14e Année No. 3874

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՈՎ...

— oo —

« Դաշնակցութեան Օր »... : Այսինքն,— ոգեկոչումը խումբի մը որ տարերային կերպով յանկարծ յայտնուեցաւ մեր պատմական մեծ ժառանգութեան հորիզոնին վրայ : Սաղմնաւորուեցաւ արցունքով ու շաղախուեցաւ արիւնով : «Մարմնացաւ կատարելապէս» : Կրակէ երիզներուն վրայէն քալեց : Ու իր ոտքերը խառնեց հայրենի լեռնակատարներու սառնաշունչ քամիի սուլումին...

Կէս դարու փոթորկոտ կեանք մը, որ բազմերանգ համադրութիւնը եղաւ փառքերու եւ ողբերգութեանց :

Գրոնգէ կամք ու պողպատեայ ջիղ պէտք է՝ կարենալ մաքառելու համար զոհերու անթիւ շարանը, զոր Դաշնակցութիւնը աղճակեց Իտէալի խորանին առջեւ,— մէկ առ մէկ կամ խումբ առ խումբ, — սկսած իր հիմնադիրէն կամ ամպրոպածին հերոսներէն մինչեւ իր անանուն ֆէտայիները ...

Դժնդակ բան է հաշուեկշիռը փորձել մեր ընծայած զոհերուն ու ձեռք բերուած արդիւնքին :

Հայաստա՞ն ... : Ո՛չ : « Ծակատագիրը» դեռ կը շարունակէ հեգնել ու արօրել մեզ,— «Խորհրդային Հայաստան» ...

Պատառ՛ մը հող, որ հազիւ թէ մէկ մասնիկն է մեր պատմական ու տարածո՛ւն հայրենիքին : Ու, միանգամայն, մէկ մասնիկը՝ «ռուսական մեծ հայրենիքին» :

Գիտե՛նք, դառն է այս ճշմարտութիւնը : Արդէն կիսով բանտ թային, զանց առնելով Մոսկուայէն Երեւան՝ «գլուխ ու պոչի» իրողութիւնը,— ոչ միայն աշխարհագրականօրէն, այլեւ՝ վարչական տեսակէտէ ...

Քննադատութիւն չէ որ կ'ընենք : Ողբերգութիւնը այնքան մեծ է, որ անհնարին է այդ տրամադրութեամբ դրիչ շարժել : Բայց, թոյլ տուէք յիշեցնել նաեւ ուրիշ կէտ մը : Իբրեւ թէ ազնիւ Հայրենիք ըլլալու կոչուած այդ ափ մը հողը բաւական չէ նոյնիսկ գերեզմանն ըլլալու բոլոր անոնց, որոնք ինկան՝ նոյն այդ Հայրենիքին երազանքը հիւսելով իրենց արեան թելերով, արցունքի կաթիլներով ու բոցէ նայուածքներով...

×

Կ'ուզէինք «աւուր պատշաճի» մեր խօսքը ըսել, բայց սխալմամբ հակեցանք խռովայոյզ անցեալի մը ու անմխիթարական ներկայի մը վրայ :

Քաղաքական ու մանաւանդ յեղափոխական կեանքը զգացումներու չի հանդուրժեր, սակայն : Ոչ ալ կը ներէ վհատութեանց : Կեանքը իր պարտադրութիւնը ունի, ու կը ստիպէ որ այսօրուան փոքրիկ պրիսմակին մէջէն նայինք վաղուան :

Ինչպէ՞ս պիտի յայտնուի այդ Վաղը : Ի՞նչ անակնկալներով : Կամ ի՞նչ պայմաններու մէջ : Ե՞րբ ...

Ու ի՞նչ ունինք հակադրելիք այդ անստոյգ Գալիքին, որ կրնայ յանկարծ ցցուիլ մեր առջեւ՝ մէկ արշալոյսէն միւսը :

« Դաշնակցութեան Օր »ուան տօնակատարութիւնը՝ փնտռտուքն է այն միջոցներուն, որոնցմով կոչուած ենք դիմագրաւելու այդ Վաղը :

Պատրանքներ չենք սնուցաներ : Աւելին, — կ'ուզենք իրապաշտ ըլլալ ու կարելին նախընտրել ցանկալիէն :

Բայց, որպէսզի այդ կարելին իրականութիւն դառնայ, Դաշնակցութիւնը իր հիմնական առաջադրութիւններէն մին է ըրած ուժերու կեդրոնացում մը : «Մենք տկար ենք», պիտի առարկուի, թերեւս : Երբեք չունինք այն միամտութիւնը թէ կրնանք գերզօր ուժ մը մէջտեղ դնել : Բայց, վճռապէս կը վանենք նաեւ բոլորովին անուժ եղած ըլլալու քայքայիչ ուփսանդաւորմառածումը : Ցիսնամեակ մը առաջ աւելի տկար էինք՝ քան հիմա : Վասնզի, ուժի ըմբռնումը չունէինք : Ոչ ալ՝ գիտակցութիւնը՝ անոր դերին : Այսօր ըմբռնած ենք թէ առանց ուժի ոչինչ կարելի է ունենալ : Տիրանալ կամ խլել, եւ ոչ թէ ակնկալել : Ուրեմն, Դաշնակցութիւնը ամբողջ էն կառչած է այն սկզբունքին թէ պէտք է կեդրոնացնել ու համադրել այն ուժերը որոնք հայ ժողովուրդին մէջ կան : Հայութեա՛ն ուժը,— որ մեզ աւելի ուժեղ պիտի դարձնէ քան որ ենք հիմա ...

Ուժ մը, սակայն, որ կազմակերպուած ըլլայ : Ըլլայ տրամադիր : Միակամ ու պատրաստ : Եւ ուժ մը որ մտովին ու հոգեփն կանգնած ըլլայ մեր պատմութեան շառաւիղին վրայ :

Մեր վերածնունդը սկսաւ «սահմանադրութեամբ» : Գմբէթի տակ ու վեղարի ներքեւ : Ցետոյ ստացաւ «ազգային» բնոյթ : Նոյնիսկ այն շրջանին, երբ «Կարկուտ տեղաց Խանասորայ դաշտումը» : կամ՝ «Ձայն մը հնչեց Էրզրումի Հայոց լեռներէն»...

1918ին էր միայն որ քաղաքական պատմութեան հագաւ ան : Հանրապետական ըլլալ թէ Խորհրդային՝ Հայաստանո՛վ մը տագորուող հայ ժողովուրդը հայրենիքի զգացողութիւնը ունի այլեւս :

Դաշնակցութեան երրորդ առաջադրութիւնն է այդ զգացողութիւնը դարձնել առողջ մտածողութիւն մը, որ քալէ մեր ժողովուրդի պատմութեան տրամաբանութեան ճամբէն :

— « Զխոշին զօր կոխեան մ'ստ, դիւցազունք կոխեցին »...

Այս ոգին կը հակադրենք մենք գեղակերտո՛ղ Բագրատունիներուն, որոնցմէ ուրիշ բան չէր կրնար մնալ քան քարաշէն արձանը փաթթոցաւոր Գագիկին ...

Աւարայր, Դուին, նոյնիսկ Տարոնեան փոքրիկ փառքին կործանումը երբեք արգելք չեղան, որ դեռ դար մը առաջ եւս «Ամենայն Հայոց կաթողիկոս» մը ռուսական եւ պարսկական բանակներուն միջեւ հայկական զինեալ բազմութիւն մը շարժման մէջ դնէ՝ փայլած ըլլալու համար մեր պատմութեան տրամաբանութեան ուղիէն ...

Աշխարհակեցին՝ իր խոր յուսախաբութեամբ, ինչպէս նաեւ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ՏԱԼԱՏԻԷԻ ԵՒ ԷՌԻՈՅԻ ՄԻՋԵՒ

— oo —

Վարչապետը անդրդուելի ձախողականերու համայնավարներուն

— oo —

Տալատիէ ճառը, զոր տուինք երէկ բաւական ընդարձակ, որուն դժգոհութիւն պատճառեց նաեւ արմատականներու այն թեւին, որ կը փափաքի պահպանել համայնավարներու հետ գործակցութիւնը, ինչպէս եւ անոնց որոնք կառչած կը մնան «հաւաքական ապահովութեան» սկզբունքին ու Ժընեւի ազգամողովին, եւ մանաւանդ բարաբար Էռիոյի, որ պաշտպանն է այս վերջին տեսակէտին :

Տալատիէ բեմէն հազիւ թէ վար իջաւ, Էռիօ մօտեցաւ վարչապետին եւ մեկուսի կարճ խօսակցութիւն մը ունեցաւ հետը : Ամէնուն ուշադրութիւնը ուղղուած էր երկու խօսակիցներուն : Շատեր նկատած էին որ Էռիօ հազիւ մէկ կամ երկու անգամ ծափահարած էր Տալատիէն բեմի վրայ : Իրազեկներ կը պնդեն թէ Էռիօ, մեկուսի խօսակցութեան ընթացքին, կը հարցնէ Տալատիէի . «Մինչեւ ո՞ւր կ'ուզես տանիլ» :— « Մինչեւ հոն ուր ցոյց կուտան ժողովականները իրենց համակրական ցոյցերով» :

Քիչ վերջ կը պատրաստուին բանաձեւերը : Իմէ Պէրթօ առաջարկեց վստահութիւն յայտնել վարչապետին առանց վերապահութեան, յանձնարարելով շարունակել Միւնիխի քաղաքականութիւնը : Տէլպոս առաջարկեց որ խնայուի ռուսեւֆրանսական դաշինքին, ինչպէս եւ Ժող. Ճակատին, առանց հոգ ընելու սակայն որ համայնավարները կրնան բաժնուիլ : Տալատիէ պատասխանեց թէ համայնավարները արդէն խզած են իրենց կապը՝ մերժելով քուէարկել ի նպաստ կառավարութեան, խորհրդարանին մէջ :

Ալպէր Պայեէ յայտարարեց թէ Եթովպիան ինկաւ, Սպանիան Ֆրանքոյի յանձնուեցաւ, Չեխոսլովաքիան կտորտուեցաւ,— վերջ դնելու համար այս նահանջներուն՝ առաջարկեց վերադառնալ Ազգերու Դաշնակցութիւնը զօրացնելու քաղաքականութեան :

Տալատիէ պահանջեց քուէի դնել բանաձեւերը : Գրեթէ միաձայնութեամբ ընդունուեցաւ Իմէ Պէրթոյի բանաձեւը : Այդ պահուն Ալպէր Պայեէ առաջարկեց դէթ ընդունուած բանաձեւին մէջ անցընել փոքրիկ պարբերութիւն մը , միտքերը խաղաղեցնելու համար այն մասին թէ Ֆրանսա հաւատարիմ կը մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան : Տալատիէ ոտքի ցատկեց եւ ըսաւ թէ չի սիրեր խարդախ ձեւերը, Ալպէր Պայեէի բանաձեւը դէմ է կառավարութեան քաղաքականութեան, այնպէս որ կարելի չէ միացնել : Այս առթիւ վարչապետը դարձեալ յարձակեցաւ համայնավարներուն վրայ, որոնք զինք կ'անուանէին մանկլաւիկ Հիթլէրի եւ միջազգային դրամատիրութեան : Աւելցուց թէ դէմ է կեղծիքի, հաշտ երթալու նպատակով չի կրնար աչք գոցել որ համայնավարները արմատականներու ժողովատեղիին դրան առջեւ ցրուեն կոչեր, հրաւիրելով բանուորները, որ չաշխատին շաբաթական 40 ժամէն աւելի : Քանի մը օրէն պիտի իմանաք, ըսաւ, թէ ի՛նչ միջոցներ ձեռք առած է կառավարութիւնը, որպէսզի բարձրացուի երկրին արտադրութիւնը, հաւասարակշռուի տնտեսութիւնը : Կամ վստահութիւն կուտաք, կամ չէք տար :

Եսմ բարձրացաւ Ալպէր Սարօ, որու լռութիւնը առեղծուածային կը համարուէր մինչեւ այդ պահը : Սարօ յայտարարեց թէ պէտք է ուժ տալ կառավարութեան, վստահութիւն յայտնել անվերապահ, որպէսզի կարենայ քաջարար դիմագրաւել քաղաքական վտանգաւոր կացութեան պարտադրած դժուարութեանց :

Այդ պահուն դարձեալ ոտքի ելաւ Էռիօ : Պահանջեց որ վստահութեան բանաձեւին մէջ աւելցուի պարբերութիւն մը, ապահովութիւն տալու համար թէ Ֆրանսա հաւատարիմ պիտի մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան, քանի որ արմատական կուսակցութեան համար աւանդութիւն մը դարձած է այդ սկզբունքը : Տալատիէ պատասխանեց թէ սրտով կապուած է այդ աւանդութեան, բայց, նկատի առնելով Գերմանիոյ եւ Իտալիոյ բռնած դիրքը, ինչպէս եւ վերջին դէպքերը, կը խնդրէ Էռիոյէն որ հրաժարի իր առաջարկէն հիմա՝ երբ Եւրոպայի քաղաքական կացութիւնը կը սպառնայ : Էռիօ ոտքի ելաւ եւ ուզեց հեռանալ ժողովասրահէն : Պէռթօ եռեւէն պոռաց . «Էռիօ կը մեկնի եւ կը պզտիկնայ» :— «Ո՛չ, պա-

(Լուրերու շարունակութիւնը Դ էջ)

անէ վերջի մեր բոլոր դառնութիւններն ու «փոքրիկ դաշնակից»ի արիւնոտ հեգնանքը մեզ կը թելադրեն — առանց Աւսարիոյ, Եթովպիոյ եւ Չեխոսլովաքիոյ ողբերգութիւններուն ալ — հաւատ չընծայել ոչ մէկ օտար ուժի :

1914 – 1918, երբ արհաւիրքը մեզմէ խլեց մեր կէսը, մեր միւս կէսով վեց հարիւր տարիներու անդունդին վրայէն ոստում մը փորձեցինք դէպի անցեալ մը, «երբ մենք ալ թագաւորներ ունէինք» ... : Առիկա խոյանք մըն էր, որ յետոյ դարձաւ խռովք մը : Ապագայատենչ խռովք,— ահա առաջադրութիւններէն մէկ ուրիշը՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան :

Եւ այս բոլորը,— հողի մը, ու այդ հողին վրայ ազգային-պետական կառոյցի մը գերագոյն իտէալին համար :

Անտես չառնելով, անշուշտ, իրատես ու գործնական ըլլալու նախապայմանը : Բայց մանաւանդ՝ գերադասելով նուազագոյն զոհողութիւններով կարելիութիւն մը՝ մեծագոյն զոհողութիւններ պահանջող եւ բարձրաթռիչ պատրանք մը...

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՏԵՍԱԿԱՆ «ՆԵՐԿԱՅ»Ն

Անցեալ ամիս, Միջին Ֆրանսայի քաղաքներէն մէկուն մէջ, ընկերական ընդհ. ժողովի մըն էի : Տեղական ընկերներէն մէ ուշացաւ տասներկու վայրկեան : Հազիւ ներս մտած, ուզեց ստուգել թէ զինքը բացակա՞յ էին արձանագրած :

— Անշո՛ւշտ, պատասխանեց քարտուղարը :

— Ստիպուած էի գեղջական երթալ՝ գեղագիր մը պատրաստել տալու համար : Պէտք է ներկայ արձանագրել զիս :

Ի զո՜ւր : Ոչ միայն դիւանը, այլեւ ամբողջ ժողովը մերժեց ընթացք տալ ընկերոջ պահանջին :

— Քանի որ բացակայ էր ժողովի սկզբնաւորութեան, պէտք է բացակայ արձանագրուի,— պնդեցին բոլորը :

Այս փոխատացութիւնը շարունակուեցաւ այնքան որ նոր ... տասներկու վայրկեաններ եւս կորսնցուցին : Հուզեցի վերջ տալ վիճաբանութեան, որովհետեւ «ներկայ էր», «բացակայ էր» պնդումներուն մէջ զատյ խստապահանջութիւններ,— եթէ տկան՝ իր պարտականութեան նկատմամբ, իսկ ժողովը՝ առէն մէկ Դաշնակցականի պարտաճանաչութեան մասին : Ի վերջոյ, միջամտեցի եւ ընկերոջ անունին դէմ արձանագրուեցաւ «ուշացած» : Ժողովի վերջաւորութեան, սակայն, ընկեր մը մօտեցաւ ինծ, ու ըսաւ .

— Ուշացած ըլլալն ալ թերացում մըն է Դաշնակցականի մը համար :

Կը խորհիմ թէ այս փոքրիկ երեւոյթը չափազանց լաւ կերպով կը բնորոշէ մեր կուսակցութեան գլխաւորյատկանիշներէն մին,— իր ներկայութիւնը, կամ՝ որ նոյնն է համահայկական շարժումէ ու գործէ երբեւիցէ բացակայ չըլլալու իր յամառ հետեւողականութիւնն ու խիստ ճշդապահութիւնը :

Մեր վերջին յիսնամեայ կեանքին մէջ չկայ գործ մը, շարժում մը, որուն մասնակցած չըլլայ ան : Բայց մանաւանդ բոլոր ճակատագրական պահերուն ճշդապահ կերպով ներկայ եղած է ան : Ներկայութիւն մը, որ ոչ թէ խօսք, կամ՝ գործէ զուրկ մտածումի մասնակցութիւն մըն է եղած, այլ՝ բոլորանուէր նուիրում մը գործին կամ շարժումին հետ : Ու այդ նոյնացումէն ծնած է , եթէ կ'ուզէք, այն մեղադրանքը թէ «Դաշնակցութիւնը միշտ ուզած է տիրապետել »...

Միեւնոյն խստապահանջութիւնը, ուրեմն, ոչ միայն ժողովներէ ներս, այլեւ հանրային կեանքին մէջ :

— Դաշնակցականը պէտք է ներկայ ըլլայ :

Ու՝ ո՛չ ժամանակին : Վասնզի, իրաւ՛, «ուշացած ալ թերացում մըն է Դաշնակցականին համար » ...

Ամէն Դաշնակցական այս խստապահանջութիւնը ունի իր ամէն մէկ ընկերոջ նկատմամբ :

Ու ամէն մէկ Դաշնակցական՝ այս խստապահանջութիւնը ունի իր կուսակցութեան,— Դաշնակցութեան նկատմամբ :

Դաշնակցութիւնը՝ ինքը նո՛յնքան խստապահանջ է իր նկատմամբ :

Անոր այս «ներկայութիւնը» իր ընդդիմադիրներուն մէջ երբեմն դժգոհութիւն է ստեղծած :

Բայց, նոյն ընդդիմադիրները եւս անոր «ներկայութիւնը » փնտռած են, ու ցանկացա՛ծ են, որ ան նոյնիսկ «ուշացած» չըլլայ՝ երբ վտանգի ժամեր եկէ պայթած ...

Միթէ ասոր համար չէ արդեօք՝ որ մեր ընդդիմադիրները ա՛յսպիսի սաստկութեամբ կը դատապարտեն Դաշնակցութեան՝ իր «ուշացումը եւ թերացում մը» նկատելու զմահասելի բնորոշումները ...

ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ԱՀՌԵԼԻ ՀՐԴԵՀ ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— oo —

Հինգ մեռեալ, տասնեակներով վիրաւոր

— oo —

Ուրբաթ կէսօրէ վերջ հրդեհ ծագեցաւ, Մարսէյլի ամէնէն բանուկ պողոտային վրայ, Նուվէլ Կալըրի վաճառատան մէջ : Հարաւային հովը սաստիկ կը փչէր, այնպէս որ կրակը շուտով տարածուեցաւ վաճառատան կից փարթամ պանդոկներուն : Հրշէջ գունդը լաւ կազմակերպուած չէր, չունէր ոչ միայն անհրաժեշտ սարքաւորումը, այլ եւ կը պակսէր ջուրը : Եւ իրական աղէտ մը վերածուեցաւ հրդեհը : Նուվէլ Կալըրի վաճառատունը, Օթէլ տը Նօայլը, Կրան Օթէլը, Օթէլ Աւթորիան, դրամատուն մը եւ ուրիշ շէնքեր մոխիրի վերածուեցան : Վարչապետ Տալատիէ եւ արմատական նախարարները իջեւանած էին Օթէլ տը Նօայլ, որ այրեցաւ բոլորովին, այնպէս որ նախարարները փոխադրուեցան շոգենաւերուն մէջ : Երբ կ'այրէր Նուվէլ Կալըրին, կրակը այնքան արագութեամբ բռնեց փախուստի ճամբաները, որ վաճառորդուհիներէն շատեր ցատկեցին պատուհաններէն, մէկը ջարդուփշուր եղաւ ու մեռաւ, ուրիշներ ծանրապէս վիրաւորուեցան եւ փոխադրուեցան հիւանդանոց :

Նկատելով որ տեղական միջոցները բաւական չեն հրդեհը մարելու, հեռաձայնով օգնութիւն խնդրուեցաւ Թուլոնէն : Էռիօ պահանջեց որ Լիոնի հրշէջներն ալ կանչուին, թէեւ մասնաւոր շոգեկառքն իսկ չէր կրնար հասցնել զանոնք աւելի կանուխ :

Մինչեւ վերջին պահուն, կարելի չէր ստուգել մարդկային զոհերուն ամբողջական թիւը : Կ'ըսեն թէ վիրաւորներուն թիւը երեսունի կը հասնի, մեռեալներուն թիւը հինգի : Նիւթական վնասը կը հասնի տասնեակ միլիոններու :

Նահանգապետը պաշտօնանկ եղաւ :

— oo —

ԳՈՐԾԱԶՈՒՐԿՆԵՐՈՒ Թիւը, Ֆրանսայի մէջ, 22 Հոկտեմբերին կը հասնէր 366,490ի, 251,091ը այր, 109,399ը կին : Ուրեմն 1,141 գործազուրկ աւելի քան նախորդ շաբաթ :

ԱՆԳԼԻՈՅ դահլիճին մէջ փոփոխութիւններ կատարուելով՝ կրթ. նախարար նշանակուեցաւ երիտասարդ լորտ մը : Կ'ըսուի թէ դահլիճին մէջ պիտի առնուին լորտ Բըլոմէն եւ Սըր Ճոն Էնտէրսըն :

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ կը քալէ դէպի հոգեվարք,— ընդհ. քարտուղարութեան գրասենեակի տնօրէն Հատէ հեռացաւ : Ոմանք կ'ըսեն թէ ծախքերը պակսեցնելու համար է որ ընդհ. քարտուղարութիւնը կ'աշխատի պակսեցնել իր պաշտօնէութեան թիւը, իսկ ուրիշներ կը պնդեն թէ տարակարծութիւններ կան ընդհ. քարտուղարութեան մէջ :

ԻՏԱԼԱՑԻ 20,000 գիւղացիներ փոխադրուեցան Լիպիա, աշխատելու համար Փաշական ագարակներուն մէջ :

ՄՈ՛ՒՐՃ ԿԱՄ ԶՆԴԱՆ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը այս տարի բացառիկ պայմաններում ենք տօնում: Բացառիկ է՛ւ քաղաքական և հոգեկան տեսակէտով:

Երբեք քաղաքակիրթ աշխարհը այնքա՜ն բարդ ու լարուած չի եղել, որքան այսօր: Երբե՛ք միջազգային յարաբերութիւնները, կիրքն ու փոխադարձ անվստահութիւնն ու թշնամանքը ազգերի միջեւ այնքան չի սրուել, որքան այսօր: Աշխարհը դարձել է մի ահաւոր վառօդարան, որ ամէնօրեայ կարող է պայթել պատահական ռեւէ կայծից: Երբե՛ք մեծ պետութիւնների եսասիրութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը այնքան մերկապարանոց հրապարակ չի դուրս եկել, որքան այսօր: Եւ երբե՛ք փոքր ազգերի իրաւունքն ու արդարութիւնը այնպէս չի ոտնահարուել, ինչպէս այսօր: Կենդանական աշխարհի գազանական բնազդը երբե՛ք չի տիրապետել այն աստիճան բարձրաղաղակ, ինչպէս այսօր: Մարդը մարդուս գազան, մեծ ազգը պէտք է ուտէ փոքր ազգին՝ գիւտնայինութեան այս անբարոյական սկզբունքը երբե՛ք չի հռչակուել այնպիսի շնական՝ լրբութեամբ, ինչպէս այսօր, քաղաքակիրթ համարուող ազգերի ամէնէն քաղաքակիրթ ժողովուրդների կողմից:

Եւ, իբրեւ հետեւանք այս բոլորի, հոգեկան անկումն ու բարոյական հիասթափութիւնը ազգերի եւ անհատների մէջ հասել է ծայրայեղ չափերի: Բոլոր բարձր ու նուիրական արժէքները կորցրել են իրենց հմայքը: Մարդկայնութիւն, հաւատ, ազնուութիւն, փոխադարձ վստահութիւն, յարգանք դէպի դաշինքներն ու համաձայնութիւնները— ոչի՛նչ չի մնացել մարդկանց եւ ժողովուրդների փոխյարաբերութեանց մէջ: Քաղաքակրթութեան դիմակը հագած՝ մարդկութիւնը արագ քայլերով վերադառնում է դէպի հանրային համակեցութեան նախնական ձեւերը, երբ միակ օրէնքը ուժն էր եւ միակ արդարութիւնը՝ եսապաշտութիւնը: Բարոյական եւ գաղափարական խաչալների ահաւոր փլուզում: Սոսկալի աւեր անհատների եւ հաւաքականութեանց հոգիների մէջ:

Ա՛յս է այսօրուան աշխարհի եւ մարդկութեան պատկերը: Տիրական է հզօրը— վա՜յ տկարին: Վա՜յ նրանց ովքեր նեցուկներ են որոնում: Արտաքին նեցուկներ չկան: Ուզում ես ապրել— ո՛ւժ ունեցիր, եղի՛ր զօրաւոր, թէ չէ կը տրորուես մեծերի բիրտ պայտաւորների տակ: Եղի՛ր ինքդ քո տէրը, քո մէջ որոնիր քո փրկութիւնը:

Մուրճ կամ զնդան պիտի լինես,
Ճշմարտութիւն չկայ ուրիշ:

Այս ճշմարտութիւնը մենք գիտէինք եւ առաջ, երբ քաղաքակիրթ մարդկութեան ծանօթ էինք հեռուից, բայց այն ժամանակ դեռ մեր հոգիներում վառ էր ազատութեան ու եղբայրութեան կրակը, եւ հաւատ կար դէպի մարդկայնութեան վեհ գաղափարները: Գերմանիչ Բիսմարկների ու Դիզրայէլիների անբարոյական գործերը մեղմացւում էին Թոլստոյների ու Բէբէլների հոգիներով խօսքերով: Այսօր այլեւս այդ պատրանքն էլ չունենք: Տեսանք ու գիտենք, որ՝ այլ է խօսքը, այլ է գործը: Տեսանք ու համոզուեցանք, որ աշխարհում մենակ ենք, բոլորովին մենակ: Սուտ բան է բարեկամութիւնը քաղաքականութեան մէջ: Խարէութիւն են բոլոր խօսքերն ու խոստումները: Եւ այս գիտակցութիւնը, որքան եւ ահաւոր, նաեւ ազդիչ է մեզ համար ուժի ու նոր զօրեղծերի: Կը կործանուի նա, ով կ՚ընկճուի ու կը տկարանայ կեանքի ահարկու հարուածների տակ: Կ՚ապրի ու կը յառաջանայ՝ ով ընդունակ է նոր գիտակցութիւնից նոր զսպանակ առնելու եւ իր գոյութիւնն ու զարգացումը ապահովող նոր ազդակներ ստեղծելու,—

Մուրճ կամ զնդան պիտի լինես—
Ճշմարտութիւն չկայ ուրիշ:

Եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ասում է հայ ժողովուրդին.

— Մո՛ւրճ եղիր: Զա՛րկ, որ քեզ չզարկեն: Զա՛րկ զարնողներին:

— Գազանների մէջ գազան եղիր: Ցինուիր սուր ժանիքներով: Դո՛ւ յօշոտիր, որ քեզ չյօշոտեն:

— Հաւա՞տ—դո՛ւ ես քո հաւատը: Նեցո՞ւկ— դու ես քո նեցուկը: Բարեկա՞մ— դո՛ւ ես քո բարեկամը:

— Եղի՛ր խորագէտ ու զգաստ:

— Եղի՛ր հզօր ու միակամ: Գիտցի՛ր կամենալ ու խիզախել:

— Մո՛ւրճ եղիր— զնդան թո՛ղ ուրիշները լինեն:

Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ

ՄԵՐ ԿԱՐՄԻՐ ԳԻԾԸ

Հայոց պատմութիւնը լաւ ուսումնասիրուած չէ: Հայոց կեանքը, իբր քաղաքական, մշակութային, ընկերային, կրօնական եւ այլ հոսանքներու մէջ բաց արժանիոյն ակօսուած ու ժամանակին խուզարկութենէ անցուած չէ:

Եթէ այս կենսական, արդիւնաշատ աշխատանքը հնարաւոր ըլլար կատարել, լայն աշխարհ պիտի դրուէին այնպիսի փաստեր ու դէպքեր, որոնք Հայութիւնն ու Հայաստանը պիտի դնէին ոչ թէ այն նկուն ու խոնարհ— ինչպէս կը թուի չաւերու— այլ եզականօրէն արժէքաւոր ու ինքնայատուկ փառապանծ լոյսի մը տակ: Այդպիսի խոր քննութեան մը բովէն Հայաստան դուրս պիտի գար հիներու մէջ ամէնէն կենսունակը, փոքրերու մէջ ոգիով ամէնէն մեծը, պայքարողներուն մէջ ամէնէն տոկունն ու հերոսականը, տառապողներու մէջ ամէնէն վեհանձնը ու հպարտը ու պատմական մարտնչումներու ու ձըգտումներու մէջ ամէնէն յամառն ու տոկունը:

Եթէ տեսնելու նոր ձեւով, գիտելու նոր մեթոտով, կիրքէ եւ նախապաշարումէ հեռու նոր աչքերով նայէինք Հայութեան վրայ, պիտի գտնէինք որ մէկ խոշոր երեւոյթ, մէկ անժխտելի իրողութիւն կարմիր գիծի նման կ՚երկարի մեր պատմութեան էջերուն վրայ սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը:

Ահա Հայկը, որով կը սկզբնաւորէ մեր անմահ Խորենացին հայն ու Հայաստանը: Ո՛վ է ան: Ոգի մը, Հայութեան ստեղծագործած ազգային վէպին կեդրոնական դէմքը, Հայաստան աշխարհի երազի, ցեղային ապրումի թանձրացեալ արտայայտութիւնը: Հայկը խորհրդանիշն է արմէն հայուն, որ դարէ դար ապրած է, պիտի ապրի եւ պէտք է ապրի: Գեղագանգուր, շիկահեր, բարձրահասակ, ազատատենչ, մաքառող, մահուան յաղթող: Հայ ժողովուրդի ֆիզիքական ու բարոյական առաքինութեանց կատարելատիպն է:

Ահա՛ Վարդան զօրավարը: Մամիկոնեան տոհմի յանդուգն, անձնուէր, ազատութեան ու կրօնի համար մաքառող նկարագրի, պատերազմի դաշտը վարողի կատարելատիպը: Նոյնը Մամիկոնեան Մուշեղը: Հաւատքի մէջ անընկճելի, ազգային սրբութեանց հանդէպ երկիւղած, օտարին լուծին դէմ ըմբոստ:

Ահա՛ Սասնոյ Դաւիթը, նոյնպէս հայ ժողովուրդի կերտած անզուգական ազգային մէկ տիպարը, վեհոգի, բարի, արդար, քաջ ու արի: Առիւծի արիութիւն, աղաւնիի անմեղութիւն: Գահապան ոգին է հայ աշխարհին, հայ արտին, հայ սերմին, հայ աշխատանքին, հայ քրտինքին, հայ իրաւունքին:

Ահա՛ Դաւիթ Բէկը Սիւնեաց Աշխարհին մէջ: Նոյն տիպարին մէկ ուրիշ տարբերակը, դարերու խորքէն դարձեալ յարութիւն առած, կեղեքումի ու բռնութեան դէմ անհաշտ, արի ու մարտական:

Ահա՛ նորերը, ժամանակակիցները՝ ֆիտայիներով: Ո՞ր մէկը թուել մեր օրհնեալ տիտաններէն... Դումաններ ու Անդրանիկներ, Սերոբներ ու Գէորգներ, Եփրեմներ ու Մուրատներ: Անթիւ են անոնք, ցեղին երկունքէն ծնած, հայրենիքին ընդերքէն հասակ նետած, արմէն Հայերը մեր ժամանակից պատմութեան, այն բոլորը որոնք կազմած են իրական Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Հայկէն մինչեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն հազարաւոր տարիներու անընդհատ մը կը շղթայուի, կը շաղկապուի այս հիմնական, պայծառ, ընդհանուր կարմիր գծով: Այս գիծն է միակ կենդանին, կենսունակը, տեւմամբ կարողականութեամբ օժտուածը: Այս գիծն է միակ յենակը՝ որու վրայով կը մշտնջենաւորուի, կը յաւերժանայ մեր պատմութիւնը, կը գեղեցկանայ մեր կեանքը, բովանդակութիւն ու խորք կը ստանան մեր տառապանքն ու յաղթանակները:

Այս գծին շուրջ է որ հայը կայ, Հայաստանը իրականութիւն է ու տեսանելի: Այս գծով է որ ան հայրենիք է, անմահական, դրախտային, անմեռ ու արգաւանդ:

Այս գիծէն դուրս ամէն ինչ մութ է ու խաւար: Այս կարմիրէն դուրս մընացեալը անկերպարան է ու անբովանդակ: Ի՞նչ իմաստ պիտի ունենար ժողովուրդի մը գոյութիւնը, եթէ այս գիծը պակսէր անոր: Լացողները, գերիները, ոտքի կոխան դարձողները, ներքին երկունքի անընդունակները չեն կրնար ազգ կազմել, հայրենիք դառնալ:

Վերցուցէք Հայկերն ու Վարդանները մեր անցեալէն, ջնջեցէք Ներսէսներն ու՝ Սահակ Պարթեւները մեր երկնակամարէն, աւրեցէք յիշատակը Մեսրոպներու եւ Խրիմեաններու, արքայազրկեցէք Դաւիթներն ու Դումանները, ուրացէք Արամներն ու Անդրանիկները, Տիգրաններն ու Դումանները, ժխտեցէք Դաշնակցութիւնը: Տակը կը մնայ մոխիր ու աւերակ: Տակը կը մնայ ոչ թէ Հայաստան հայրենիքը, այլ թափառական հայը, ոչ թէ հայ ազգը, այլ պարտեալ, ցիրուցան հայամբոխը:

Այս աչքով կը նայինք մենք մեր պատմութեան եւ ցեղային առաքելութեան վրայ: Ասոր համար է որ մոլեռանդ հաւատաւորներ ենք, կոյր երկրպագուներ, կարգապահ ուխտաւորներ: Ասոր համար կը տօնենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Օրը: Կը հաւատանք անոր: Գիտենք, անկեղծ ու խանդավառ, որ հայ հայրենիքն ու հայ պատմութիւնը հայութեան կարմիր գծի շարունակողը դարձուցած են զայն: Գիտենք որ անո՛րն է այդ մեծ առաքելութիւնը: Անորն է փառքը, նաեւ փուշէ պսակը այդ առաքելութեան:

ԱՍՏՈՒՐ

ՊԱՅՔԱՐԻ ՕՐ

Պայքարի օր է այսօր: Բռնկած է աշխարհն համայն: Ազգերը կռուի մէջ են, իրարու դէմ, ահն ընդ ահան:

Նայինք մեր շուրջը, կոյր կողքի կանգնած պետութիւններ ակռայ կը կրճտեն իրարու դէմ, մէն միւսին չահը խլելու, թիզ մը հող եւս ունենալու կիրքէն մոլեգնած, խուլ արշաւի մը բռնուած եւ բիրտ ուժին ապաւինած:

Ի՞նչ ըսէ հապա հայ ժողովուրդը: Չունի՞ միթէ ինք եւս կռուելու որոշ պատճառներ իր գոյութեան պաշտպանութեան համար, իրմէ խլուած իրաւունքները կրկին ձեռք բերելու համար:

Պայքարը զոր ան մղած է դարերէ ի վեր նոյն նպատակին չէ՞ր ձգտած միթէ, պայքար բռնութեան դէմ, կեղեքումի դէմ, ի խնդիր ինքնօրինութեան եւ անկախութեան:

Այսօր կացութիւնը աւելի վատթար եւ անհաստատ է ունենալով երկու թըշնամի սահմաններ, եւ նետուած օտարութեան մէջ:

Բայց հակառակ յուսախաբութեանց եւ տխուր դէպքերու, պէտք է որ շարունակենք այն գործը զոր մեր նախնիքը իբր աւանդ յանձնեցին մեզի:

Պայքար ամէն գնով դիմադրելու համար այս դժնդակ օրերուն, մեր գոյութեան սպառնացող բոլոր վըտանգներուն, պահելու համար նախ մեր համրանքը ու մշակոյթը նուիրական, պայքար ամէն օր, ամէն ժամ մեր աւգետական ցեղին վայել կեանք մը ապրելու համար, դէպի գործ մըղելու համար բոլոր հոսանքները՝ մէկ իրենով, մէկ ճակատով:

Պայքա՛ր ընդդէմ մեր անմիաբանութեան, ներքին վէճերուն ու կիրքերուն ու նախանձոտութեան:

Նայինք կրկին մեր շուրջը,— քար է կտրած աշխարհի սիրտը, այնքան եսասէր, ազգայնամոլ, իրենց Աստուածը բրած ժամոնան եւ շահը՝ իբր բարոյական:

Ուրեմն մենք մեզի հետ մինակ ենք նորէն, առանձին եւ անպաշտպան: Պաշտպանե՛նք մենք մեզ, մեր դէնքը նախ մեր միութիւնը ըլլան ու մեր սուրը՝ մեր յոյսը եւ մեր հաւատքը՝ մեզի վահան:

Քալե՛նք յառաջ անյողդողդ, բարձր բռնած ցեղին դրօշը յաղթապանծ, մեզի առաջնորդ ու ջահակիր Հ. Յ. Դաշնակցութեան մեծ գաղափարը, յիշելով Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեանքը, որ անդուլ պայքար է եղած, երկար շրջան մը լի զոհաբերութեամբ եւ անձնուիրութեամբ, իր շարքերուն մէջ մեծ դէմքերով եւ մեծ մշակներով, մտքի, սրտի եւ բազուկի տիտաններով: Ահա, անգամ մը եւս կուգանք տօնել իր տարեդարձը, իր Օրը, մաղթելով որ իր կրակն ազգանուէր, անշէջ վառի, մինչեւ որ երթանք օր մըն ալ բոցավառել Արարատի մոխիրներուն տակը թաղուած փառքն Հայկազանց: Ու հաւաքուինք այդ սրբազան կրակին շուրջ, մենք հայորդիքս չորս ծագերէն:

ՄԷՆ - ՍԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԻՐ ԶԱՒԱԿԸ

ԻՄ ԱՍՏՈՒԱԾՍ

— oo —

Երբ ես հասայ իմ կեանքիս քըսանամեայ շրջանին,
Փափաքեցայ ունենալ Աստուած մ՚առոյգ եւ կայտառ,
Ես տենչացի որ ինծ պէս ըլլար ան խռ՛ովք արիւնով,
Որ ունենար ինծ նըման բազում վէրքեր իր ճակտին,
Բայց մարմինն իր մարմնոյս պէս համակ դնդեր եւ ոսկոր,
Թարկութիւնն իր չափէ դուրս բայց խղճմըտանքն իր մաքուր,
Ըլլար սիրտն իր երկնի պէս եւ մըտածումն անբասիր,
Իջնէր երբեմն աստղային խնճոյքներէն դէպ՚ երկիր,
Քալէր մարդոց մէջ հայու տառապանքով եւ ոտքով,
Հագնէր երբեմն ցնցոտի եւ երբեմն ալ պատմուճան,
Ճանչնար աշխարհն իր կերտած, արդարութիւն ու մարդիկ:

Ես իմ Աստուածս պատուեցի ստրատրտո՛վ եւ սուրով,
Անոր թիկնեղ ուսերուն գետեղեցի՛ նա զըրահ,
Եւ կուրծքին դէմ ոգկոյզներ արագավազ փամփուշտի,
Բայց, որպէսզի զէն ու զարդն իմ աստուծոյս պարմանի,
Ըլլար նըման հետեւակ կամ ձիաւոր սպայի՝
Ես խըռնամքով կապեցի անոր լանջքին աղածրի
Վեցհարուածեա՛ն մը աշխոյժ եւ խարազան մը վայրի
Ու իմ քրտան տարիներս, մեծցած խաչով եւ խունկով՝
Մոռցան ծօնել իմ մտքիս եւ կրքերուս գաւակին
Աւետարանն լոկ մաշած իմ մեծ մօրկան հաւատքին,
Կամ բարութիւնն անմահման հայ նահատակ մայրերուն:

Մենք միասին ապրեցանք այսպէս շուրջ եօ՛թը տարի,
Զըգայրացանք իրար հետ սեւ կամ յայրատ պատճառով.
Մեր խտտըրւածքն ու եռգին տարբեր սրտեր չըգրտա՛ն
Իրենց խռհերը բաժնող եւ իրենց ցաւն հաւլըցող.
Մենք միասին ուռնացանք կենդանեաց պէս անտառին,
Մեծցանք ժեռուտ անձաւի լերկ կողերուն, վագրի պէս.
Բայց լըքեցինք մենք ընդհուպ առանձնութիւն եւ լեռներ,
Երբ դաշտերու եւ քաղքի ճամբաներէն կ՚անցնէին՝
Կառքեր առլի զինուորով եւ վառօդով եւ ռումբով,
Երբ օրուան մէջ կը փայլէր եռկայ իրանն յամրաշարժ՝
Հերետիկոս եւ հըզօր հրրատայլի՛ն խտտաղէմ:

Ես աստուծոյս պատմեցի հոմերական դրուագնե՛րն,
Եւ քաջութիւնն անօրւած հայդուկներո՛ւն որոնք մահն
Խռնարհեցուցին իրենց խօլ տարիքին լա՜յն ըռւիրմամբ.
Ես աստուծոյս պատմեցի թէ ի՛նչպէս հայ մարտիկներն
Երկնի վըրայ գըրեցին իրենց արեան մելանով՝
Ազատութիւն կամ թէ մահ. եւ թէ ի՛նչպէս մեր բազուկն
Ներտեց լուսեղ Արարատ կամ Կուկունեան արշաւանքն,
Սարտարապատն եւ ջըղուտ Հարաքիլիսան հոյակապ.
Թէ մենք ունինք վըրամեա՛նն, Քրիստափո՛րն վիտօշի,
Գէորգ Չաւուշն եւ Ռոստոմն եւ բանակնե՛ր վեհանձնեայ,
Որոց նըմանն ո՛չ մէկ մայր դեռ չէ՛ անզմած իր ծոցին:

Իմ ըմբռնմանս եւ սիրոյս ուժեղ աստուածն ընդերկար
Ինծ կը լըսէր իր կապոյտ աչքովն անթարթ եւ լայնբաց,
Ճակատն անոր մերթ ընդ մերթ կը շողշողար աստղի պէս,
Կամ մոլեռանդ եւ անշեղ ըմբոստութիւն մը յանկարծ
Կը պարուրուէր անոր նուրբ շրթներուն շուրջ մարմարէ՝
Երբ կը ստանար իմ թաւ ձայնս ներշնչման թեւ մը եղբօր,
Երբ ջիղերէս եւ ծուծէս կը յառնէին խումբ առ խումբ
Անհաւասար պայքարի խրախանցման դրուագներ,
Երբ իմ հոգիս կուրծքիս տակ կ՚ալիքռտէ՛ր ծովու պէս,
Երբ հողմերու պէս վայրագ թաթառային ոյժ մը վէհ՝
Նոկարդիս մէջ կը սպաննէր յուզմանս տաքափն ու շանթեր:

Ու երբ, խանդով վերացեալ, ես յայտնեցի՛ թէ հոգիս
Ալ յոգնա՜ծ է քերթելէ կամ քերթութիւն կարդալէ,
Թէ իմ իտէալն է զոհուիլ գաղափարի մը համար՝
Նշմարեցի այն առեն, որ իմ աստուածն ոլիմպեան
Այլափոխում մ՚ունեցաւ, եւ հագաւ միս ու ոսկոր,
Նստաւ կողքիս, ծովափին, որուն բացէն կ՚անցնէին
Ջըրահաւոր նաւերու շարքերն առլի՛ զօրութեամբ,
Եւ մակոյկներ խուռներամ, որոնց խորքէն կ՚ելլէին
Մարտահրաւէր երգերու վագիւնն եւ տենչն ափիսեան,
Որոնց վըրայ, ցայգային արեւն իր յոյսն անդրադարձ՝
Կը տարածէր, ինչպէս հովն իր արշաւանքն ափէ ափ:

ԱՐԱՄԱՑԻՍ ՄՐԱՎԵԱՆ

(54)

ՁԷՅԹՈՒՆԻ ԱՂՋԸ

Հեղինակ՝ ԹԷԼՖՈԹ ՄԸՆՑԻ

Անգլ. թարգմ. Ա. ՀԱՐԻԼԵԱՆ

— Գաղիկ, վիրաւորուա՞ծ ես:

Անհամբեր շարժում մը ըրելով.

— Բան մը չէ. ոչինչ: Սպասաւորս դարմանեց:

Ուրեմն Գաղիկ սպասաւոր ունէր, որուն համար շատ ուրախացայ: Գաղտաւոր ծառայ մը ունենալը լաւ բան է:

Ֆրէտ Օքս յանկարծ սարսափահար հարցուց:

— Ըսել թէ Մընթին Զէյթուն կը գտնուի: Ո՞ղջ է ան թէ մեռած: Ըսէ՛ ինծի, մարդ Աստուծոյ, պատասխանէ՛:

Գաղիկ պատասխանեց.

— Իմ սերս առանց չնորհքով մէկը գնելու ի՞նչպէս կրնայի հեռանալ Զէյթունէն: Անիկա Զէյթուն է եւ կատարելապէս ողջ, առողջ: Իմ եղբայրս է ան: Ան ու ես մէկ նպատակ կը փայփայենք, այն զօրաւոր յոյսով թէ պիտի յաղթենք: Դուք ինծի կը խօսիք լորս... ինչի՞ մասին: Հա՛հ. ան ինծի համար յաւիտեան Մընթի պիտի մնայ, իմ եղբայրս... իմ...

— Օրիորդ Վանտէրմէ՞նը ուր է, ընդմիջեցի ես:

— Հո՛ս, բսաւ Կլորիան հանգստու կերպով:

Գլուխս դարձնելով տեսայ որ անիկա նստած էր Ուիլինի մօտ, Գաղիկին լապտերին շուքին մէջ: Գաղիկին ետեւէն ներս մտած ըլլալու էր անիկա:

Գաղիկ, կարծես խօսքերս իմացած ըլլար, շարունակեց.

— Կարծեմ ձեզի բսած եմ որ Զէյթունի մօտ, անտառին մէջ գիւղակ մը կայ: Իմ մարդիկս ծառերուն մէջէն դէպի գիւղակը տանող ճամբայ մը բացին, որովհետեւ մօտեցուած վիճակի մէջ ձգուած էր ան, Աստուած գիտէ որքան ատենէ ի վեր: Ցեղապետին պիտի հասնինք: Ձեր արտաքինին ջոկին ատակեցնելու աստիճան վազցնելով հոն եկաւ ու ըսաւ որ ձեր եւ այս օրիորդին կեանքերը վտանգի տակ կը գտնուին, իմ ազգակիցներուն ձեռքերուն մէջ: Ես առաջ հաւատալ չկրցայ, բայց Մընթին հաւատաց:

— Ու Թերեզա շատ բարկացաւ, խնդաց Ֆրէտ:

— Ոչ շատ: Վերջը կ՚իմանաք: Իրարու հետ սակարկեցինք:

— Ուրեմն մեր դրութիւնը օգտագործեցիք չահո՞ւ տեսակէտով, բսաւ Ուիլ, աչքի նկլելով:

Գաղիկ չոր խնդուքով մը պատասխանեց:

— Ձեր բարեկամը այդքան քի՞չ կը ճանչնաք ու իմ մասին ալ այդքան չա՞տ կը մտածէք: Ան պայմաններ առաջարկեց, ես ալ ընդունեցի: Հարիւր ձիաւոր վերցուցի ձեզ փնտռելու եւ Զէյթուն տանելու համար, ձիաւորները ամէն ուղղութեամբ ցրուեցի, երկրին ամէն կողմը ձեզ փնտռելու համար: Անոնցմէ մէկ մը կռուի բռնուեցաւ համիտիյէ զօրագունդին հետ. այդ զօրագունդը Քիւրտերու խումբ մըն է, որ թէՉէՔէլիներու հրամանին ներքեւ կը գործէ:

— Ի՞նչ են անոնք:

— ԹէՉէՔէլինե՞րը: Այս բառը կը նշանակէ «Թիթեղեայ մարդ»: Մենք անոնք այդ անունով կը կոչենք, որովհետեւ իրենց գլխանոցներուն վըրայ թիթեղի զարդանիշեր կը կրեն: Բայց ռեւէ կերպով սպայի չեն նմաներ անոնք, պարզապէս պաշտօնապէս քաջալերուած աւազակներ են, այդ չափ: Անոնց պաշտօնն է Հայերը կոտորել: Մինչ դուք հոս գիւղին մէջ կը քնանաք ու ձեր պահակներն ալ վերը կը խոկան, աւազակներու խումբ մը իրենց «թիթեղեայ» սպաներով ասկէց կէս մղոն հեռուէն անցաւ, հետեւելով ձեր եկած ճամբին:

Եթէ արթուն եղած ըլլայիք կամ լսէիք, կամ կերակուր եփելով զբաղած ըլլայիք եւ կամ ռեւէ աղմուկ հանէիք, ձեզ պիտի լսէին: Եւ որովհետեւ ռեւէ ձայն չառին անոնք, դէպի վար անցան, ուր իմ մարդոցս հանդիպեցան. հոն ընդհարում մը տեղի ունեցաւ. Ես միւս մարդիկս ալ հաւաքելով յանկարծ անոնց վրայ յարձակեցայ: Երկու թէՉէՔէլիներու հաշիւը մաքրեցինք, եւ այսպէս կոչուած զօրագունդը ցրուեցաւ փախաւ: Բայց ճանըմ, քնացողներու տիպար էք դուք:

—Դուն բնաւ չե՞ս քնանար, հարցուցի ես:

— Մէկը որ ազգի մը վրայ հսկելու պաշտօն ունի, կրնա՞յ քնանալ: Ի՛հ, քիչ մը հոս, քիչ մը հոն, կը մրափեմ երբ կրնամ: Սիրտս ներսէն կ՚այրի: Զէյթունի վերադառնալուս՝ ճամբան ձիուս վրայ պիտի քնանամ, բայց ներսի կրակս պիտի արթնցնէ զիս:

Ոտքի ելլելով քաղաքավար կերպով Նյորքա Վանտէրմէնի դիմացը կեցաւ, եւ առաջին անգամ ըլլալով խոնարհութեամբ հանեց իր գզաճի գալփաքը:

— Իմ ժողովուրդս ձեզ հանդէպ անազնիւ վերաբերմունք ցոյց պիտի չտայ: Գէշ մարդիկ չեն անոնք, սակայն շա՛տ տանջուած եւ ոմանք ալ սարսափած են: Անոնք ձեզ պահելով վիճակի մը մէջ կը պահէին: Բայց այժմ եթէ կ՚ուզէք, ձեզի քսան մարդ կը յանձնեմ, որոնք ապահով կերպով ձեզ մինչեւ Տարսոն պիտի տանին: Եթէ կը փափաքիք, այս պարոններէն մէկը իմ մարդոցս հետ ձեզի ուղեկից կուտամ. անոնք ձեզի համար օտարներ են եւ անոնցմէ վախնալու համար ձեզ ոչ ոք պիտի արգիլէ: Պարոնը պիտի չուզէ գալ, բայց ես գիտեմ դրկեմ զինքը:

Կլորիան ուրախ եղանակով մը գլուխը շարժեց:

— Շատ կը հետաքրքրուէի ձեզ տեսնել, պարոն Գաղիկ. բայց ես ուրիշ հետաքրքրութիւն մըն ալ ունիմ. այն է՝ տեսնել միւս անձնաւորութիւնը զոր դուք ամէնքդ Մընթի կը կոչէք այլապէս վայրկեանի մը հանգստութիւն պիտի չունենամ, պատասխանեց Կլորիան:

— Ըսել կ՚ուզէք որ Տարսոն երթալ չէ՞ք ուզեր:

— Անշուշտ չեմ ուզեր:

— Անշուշտ, բսաւ Ֆրէտ խնդալով. Ուէլ երիտասարդ կին...

— Անշո՞ւշտ, կրկնեց Գաղիկ, ապշած կերպարանքով մը ունքերը ցցելով:

— Ա՛հ, շատ լաւ: Դուք Ամերիկացի էք: Ձեր վիճակ. ի՞նչ օգուտ պիտի ունենայ:

Ու կռնակը մեզի դարձնելով դէպի դուռը քալեց սահուն ձեւով մը դուռը ետեւէն գոցեց:

(Շար.)

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Մեր կուսակցութեան գործունէութեան եւ ներքին կեանքին գնահատութեան սահմանուած՝ «Դաշնակցութեան օր»ը, որ կը տօնուի այս ամսուան վերջերին ամենուրեք, այս տարի կը զուգադիպի տագնապի եւ ծանր շրջանի մը։

Համաշխարհային կործանարար պատերազմէն քսան տարի ետք, «խաղաղութեան» շրջանին մարդկութիւնը ապրեցաւ նոյնքան տաղնապալի շրջան մը, յաճախ նոյնքան ծանր, որքան պատերազմի շրջանին։ Արդարութեան եւ մարդկային իրաւունքներու հիմունքներուն վրայ կառուցուած խաղաղութեան շէնքը չէր կրնար տոկալ «մեծ»ներու եւ «իրաւազրկուած»ներու արդար իրարանցումին եւ պայքարներուն։ Աշխարհը կը գիտակցէր, կ՚ըմբռնէր «խաղաղութեան վտանգը,» առանց սահմանելու անոր տարողութիւնը։

Այն ինչ որ կատարուեցաւ Եւրոպայի կեդրոնին, Միջին եւ Հեռաւոր Արեւելքի եւ Ափրիկէի մէջ վերջին տարիներու ընթացքին, մէկ մէկ օղակներն են «խաղաղութեան» աշխարհը պահող մեծերու մէջ պահուած շղթային, որ կը պիտի անհրկու ճարճատումով։

Առանց խորքերը մտնելու այս իրադարձութեանց, հանել սակայն անհրաժեշտ է, կը ներկայանայ մեզի համար տխրօրինակ եւ դաստիարակիչ։ Այդ տեսակէտէն չափազանց խօսուն է մանաւանդ գերմանական վերջի քաղաքականութիւնը։

Ինչ էր 1918—19 թուականներուն, եւ ինչ է այսօր Գերմանիան։

Պարտուած, աշխարհաւատան կայսրութիւն մը, զրկուած իր հողային, ցամաքային եւ բարոյական առաւելութիւններէն եւ ուժէն, բանտարկուած համեմատաբար նեղ եւ ապրելու անհամար սահմաններու մէջ, շրջապատուած թշնամի եւ ոչ բարեկամ դրացիներով, աշխարհի զուլթն ու մարդասիրութիւնը կը նկատուէր որպէս մէկը իր գոյութեան պահպանումին։ Ցեղութիւն եւ ոճիր կը նկատուէր եւ է յանդուգն ու խիստ արտայայտութիւն իր սահմանին մէջ գալարող այս երկրի մէջ, խաղաղութեան ախոյեաններու կողմէն։

Հակառակ այս դնահատումին, անոնք սակայն «խնճութեան եւ ոճրի» համբով, իրենց իրաւունքները ամէն վայրկեան արժեցնողներու մղելով խմբակ մը, (որուն ղեկավարութիւն) ինչպէս փոխեց ոչ միայն Գերմանիոյ 1918—1919ի, այլեւ միջին Եւրոպայի պատկերը։

Այսօր պատմութեան է անցեր ղինադադարի ստեղծած Գերմանիան, իր տեղը տալով աննախընթացօրէն զօրաւոր Գերմանիային։

Այս մէկ փաստն իսկ բաւական է խորհիլ տալու իւրաքանչիւր դաշնակցականի, մանաւանդ այս հանդիսաւոր օրուան առթիւ։

Իւրաքանչիւրին ծանօթ է պատմութիւնը, մեր երկրին, մեր ժողովուրդին, այլ խօսքով մեր արիւնոտ դատին։ Ծանօթ է մանաւանդ անցատոյք եւ վտանգներով լի իրականութիւնը թէ մեր մնացեալ հայրենիքին, եւ թէ բովանդակ սփիւռքին։

Այս բոլորի հետ յստակ է բոլորիս համար եւ պարզ մեր պահանջներն ու ցանկութիւնները, հիմնուած ապրելու իրաւունքի վրայ։

Կը հաւատանք մեր դատի արդարութեան, կը հաւատանք անոր վերջնական յաղթանակին։

Այսքանը արդէն մեծ արժէք է, անվիճելի նախադրեալը մեր պայքարի յաջողութեան։

Բայց այս բոլորի համար, անհրաժեշտ է ընդգծել կարեւորութիւնը մեր կազմակերպութեան։ Դաշնակցականը առանց համեստութեան դէմ մեղանչելու, կրնայ հաստատապէս ըսել, որ հայ դատի պաշտպանութեան համար, հայկական միակ կազմակերպուած ուժն է եւ կը մնայ մեր կուսակցութիւնը։ Լաւ է կամ ոչ այս հաստատումը, ուրիշ խնդիր է, որ չի կրնար ժխտել իրականութիւնը։

Հոս է, այս անվիճելի ճշմարտութեան մէջ, որ կը ծանրանայ Դաշնակցականի պարտականութիւնը։

Այս գիտակցութեամբ ալ, մեր կազմակերպութեան տկարացումն եւ զօրացումը կ՚անդրադառնայ հայութեան ճակատագրի վրայ։ Ոչ ոք մեզմէ պէտք չէ անտեսէ այս պարագան։

Այս ընդհանուր կապակցութիւնը՝ էթէ անհրաժեշտ է որ Դաշնակցութեան օրուան առթիւ հանդիսութիւններէն յետոյ սանիկը մեզի հետ առանձին կարդախօս, ինծի կը թուի որ այդ կարդախօսները պէտք է ըլլան մեր շրջանի համար մանաւանդ՝

Զօրացնել եւ ամրացնել Դաշնակցութիւնը բոլոր հնարաւոր միջոցներով, յանուն մեր պայքարի յաղթանակին եւ հայութեան ազատութեան ի խնդիր։

Ս. ՏԷՐ ԹՈՎՄԱՍԵԱՆ

ՄԵՐ ԴՐՕՇԱԿԻՆ

Երգո՛ւմ եմ, երդւում, քեզ մեր սէրը անշէջ,
Հաւատքն անսասան, ո՜վ հայրենիքի
Եւ ազատութեան դրօշակ բոցագոյն։
Ողջո՜յն քեզ, ողջո՜յն։

Ծածանիր յաւէրժ աշխարհն ամբողջ
Մրրիկների դէմ՝ լքումի, անկման։
Բազուկները մեր ի մի սեղմուած՝
Քեզ ժայռ պատուանդան։

Ծածանիր հպարտ, Ազատ Հայաստան
Ընծ գաղափարի դրօշակ արդարացան։
Դու՛ չահ մըշտավառ մարմնացած վըշտի,
Տենչի ու կամքի։ Հուրդ ընդվզումի
Այրեց մեր հոգին, տար մեզ պայքարի՝
Դաժան, անձնաձօն։

Գլուխ խոնարհեցէք բռնութեան։
Մահ կամ յաղթանակ,
Երդւո՛ւմ եմ, երդւո՛ւմ։

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

Ի խորոց սրտի

(Հ. Յ. Դ. ՏԱՆԸ ՄԷՋ)

Երէկ գիշեր ըսին ինծի թէ այս իրիկուն քանի մը տղաքան եւ հիւր ընկերներով պիտի հաւաքուինք Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տունը, մե՛ր տունը, ուրախացայ անպատմելի եւ խոր յուզումով, այնպէս ինչպէս կ՚ուրախանայ մարդ իրկեանքի այն շրջաններուն միայն, երբ իր մեծագոյն փափաքներուն իրականացումը կը տեսնէ. այնպէս ինչպէս երբ որոշ տարիքէ մը իվեր կը հաւատայ որ կեանքը լոյս եւ վարդ է միայն եւ այդ թափէզով կը սլանայ։

Եւ եկայ այսօր։

Կարօտցե՛ր էի մեր տունը։ Ամիսներէ ի վեր չէի եկած, բայց յաճախ անցեր եմ առջեւէն, ցերեկ ատեն, մանաւանդ իրիկունները վերջալոյսին, երբ աւելի մարդկային կ՚ըլլան զգացումները ու աւելի ինքնամփոփ։

Ճամբաս շեղելով յաճախ եկեր եւ անսահման կարօտով պահ մը կեցեր եմ դուռը դրան առջեւը, ծաղիկներուն հետ բարեւ զրկելով ներսը։

Երկիւղածութեամբ կեցեր ու անցեր եմ այս ուխտատեղիին առջեւէն, մոռնալու համար օտարութեան բոլոր ցաւերը, հաղորդուելու համար մեր մեծ խաչալին զոհուած սուրբերու հոգիներուն հետ։

Ու պիտի անցնիմ նորէն ու միշտ այս գեղեցիկ վերացման տեսիլքովը հմայուած։

Մանկան նման հրճուեցայ որ այստեղ պիտի գամ ու տեսնեմ ձեզ, ընկերնե՛ր։ Զհարցուցի թէ որո՞նք ներկայ պիտի գտնուին, բաւական է որ գիտէի թէ հաւատքի եւ պայքարի ընկերներ են, եւ եթէ այսօր նորեր կը տեսնեմ ձեր մէջ՝ միեւնոյնն է, նոր կամ հին չկայ։

Կը հաւատամ որ մենք հայութեան նուիրական գաղափարին տաճարին մէջ ենք, մկրտուեր ու մեծցեր ենք միասին, միջոցին եւ ժամանակին մէջ հեռու թէ մօտ։ Եւ միասին ալ պիտի մեռնինք, միշտ կապուած իրարու։

Դարերէ ի վեր գոյութիւն ունեցած մարդկային օրէնսդրութիւններու եւ սովորութիւններու կանոններով կապուած չենք մենք իրարու, անոնք պայմանադրական եւ առաձգական են յաճախ։ Մեր կապը ամէ՛ն բանէ, ամէն սովորական բարեկամութիւններէ եւ ուխտէ վեր է եւ հզօր։

Հայրենասիրութեան գաղափարի սրբութեան կապն է այդ։

Հայրենիքի սէ՛րը, համարժէք մայրական անշահախնդիր սիրոյն որ ամէն ինչ կուտայ, կը զոհէ, առանց երբեք փոխադարձութեան ակնկալութեան։ Բայց հայրենիքի սէրը աւելի՛ համայնական քան այս վերագոյն եւ անմահ սէրը։

Մենք Հայերս, մեզմէ իւրաքանչիւրը— խօսքս սրտագին եւ գիտակից Հայերու մասին է— հազար մարդու փորձառութիւն ունեցանք աշխարհի մեծերուն եւ կեանքի մասին, պետական, հասարակական թէ անհատական կեանքի մէջ, եւ բոլոր արժէքներու խոր գնահատումով՝ կը տեսնենք որ միայն հայրենիքի սիրոյ անհուն մեծութիւնն է, որ կրնայ այսպէս հրաշքներ գործել եւ ամէն կողմ ցրուած գիտակից եւ հայանուէր բեկորները այսպէս մէկ դրօշի տակ հաւաքել սիրով եւ վստահութեամբ։ Այո՛, միայն մեր գաղափարական սրբութը կրնայ այս հրաշքները գործել, նոր օրերու մեծ հրաշքը, ուր ամէնքս մեզ ազնուացած եւ ամբողջային տրամադրութիւններէ վեր բարձրացած կը զգանք պահ մը, մանաւանդ այս սրբավայրին մէջ։

Մեր կամքով միայն կրնայ վառ մնալ աստուածատուր արեւը մեր ազատագրական պայքարի փշոտ եւ սեպ ճամբուն վրայ, որպէսզի տանի հասցնէ մեզ մեր հարազատ երկիրը։

Փրկութեան արե՛ւը միայն կը վառի հոգիներուն մէջ։ Եւ փրկութեան ներշնչման մեր աղբիւրը այս սրբազան խորանն է, ուր պայքարի ճամբուն վրայ հերոսաբար ինկած յաւէտ պաշտելի ընկերներու նկարները, քով քովի դրուած, կենդանի աչքերով անձկալից կը հսկեն թէ՝ ինչպէ՞ս պիտի պահպանենք իրենց թողած աւանդը եւ մասունքները, եւ ի՛նչպէս պիտի շարունակենք իրենց սկսած նուիրական գործը։

Անոնց ոգին եւ գործին մեծութիւնը մեզի համար անսպառ եւ անմահական աղբիւր է, կորովի ու խանդավառիչ։

Ահա թէ ո՛ւր կը գտնենք մեր բոլոր այժերուն ակը եւ խորհուրդը հմայիչ։

Կը մաղթեմ, ընկե՛ր բարեկամներ, որ յաճախ այսպէս, եւ ա՛յստեղ, համախմբուինք իրարու, որպէսզի ամէն անգամ նոր հաւատքով զօրացած դուրս գանք եւ անխոցելի մնանք ղուրսի իրական պայքարին եւ մեր նուիրական ուխտին մէջ, մինչեւ որ հասնինք մեր տեղը։

Մեր այժմն գաղտնիքը հաղորդենք նոր սերունդին, որպէսզի եթէ մենք չունենանք այդ երազուած երջանկութեան իրականացումը, գէթ անոնք հասնին մեր հարազատ հայրենիքը, հոն տանելով բոլոր սրբազան աւանդները, եւ հոն, Արարատի թեւերուն վրայ կանգնեն Հ. Յ. Դաշնակցութեան Տունը, հայ ազատագրական պայքարի, հերոսական ճիգերուն, նորագոյն պատմութեան անմահ կոթողը, ներշնչելու համար գալիք սերունդները։

Փ. ԱՆԱՀԻՏ

Հ. Յ. Դաշնակցութեան դերը

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իր գոյութեան 48 երկար տարիների ընթացքին, թէ ինչ խոշոր դեր է կատարել մեր իրականութեան մէջ, այդ մասին շատ է գրուել եւ դեռ շատ պիտի գրըւի, ես կ՚ուզէի մի քանի խօսք ասել Հ. Յ. Դաշնակցութեան ապագայ դերի մասին։

Գաղութի հայութիւնը խոշոր զանգուածներով գլխաւորապէս կեդրոնացած է հետեւեալ երկիրների մէջ.— Իրան, Իրաք, Սուրիա, Եգիպտոս, Յունաստան, Պուլկարիա, Ռումանիա, Ֆրանսա եւ Հիւսիսային եւ Հարաւային Ամերիկա։

Այս բոլոր գաղութներում Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ունի իր կուռ կազմակերպութիւնները, համակիրների հոծ զանգուածներ, մամուլ եւ քոյր միութիւններ եւ հաստատութիւններ։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ղեկավար մարմինները, ներկայ դժուարին պայմանների մէջ, մեր տարագիր բազմութիւնների, ազգային - քաղաքական, մշակութային եւ տնտեսական շահերը պաշտպանելու նպատակով աշխատել են եւ ասկից յետոյ աւելի զօրացնելու են իրենց գործունէութիւնը այն բոլոր հայ կազմակերպութիւնների հետ, որոնք նոյնպէս տոգորուած են մեր տարագիր ժողովրդի շահերի պաշտպանութեամբ։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, որպէս հայկական ամէնէն խոշոր քաղաքական կազմակերպութիւնը, էլ աւելի խոշոր դեր կարող է կատարել, եթէ իրեն յաջողի Ազգային Ճակատի գործը յաջողցնել, թէ ներքին եւ թէ մանաւանդ արտաքին ճակատների վրայ, միացեալ ուժերով պայքարելու համար։ Անզին՝ մեր մայր - հայրենիքի մէկ մասի վրայ իշխող դաժանաւոր բռնակալ Թուրքիայի նպատակն է եղած եւ է հայ ժողովրդին ոչնչացնել։ Եւ ներկայիս իրեն իշխանութեանը ապաւինած մի քանի տասնեակ հազար հայ բեկորներին թրքացնելու նպատակով ոչ մի միջոցի առաջ կանգ չի առնում։ Քաղաքակիրթ կոչուած մեծ ու պզտիկ պետութիւնները չեն հետաքրքրւում Թուրքերի հալածանքներին ենթակայ մեր դժբախտ ցեղակիցների վիճակով։ Դժբախտաբար հայկական բարձրաւանդակներից չքացել է Դաշնակցական հայդուկի խրոխտ եւ սաստող դէմքի կեցուածքը։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան անելիքը Թուրքիոյ հանդէպ պարզ է, բայց ո՛վ կ՚իմանայ, թերեւս քաղաքական վերիվայրումների ժամանակ կարիք լինի որոշ չափով նկատառութեան ենթարկել որոշ պարագաներ։ Սահմանի միւս կողմը Թուրքը շարունակում է մեր ժողովրդին ոչնչացնելու քաղաքականութիւնը զանազան բիրտ միջոցներով։

Իրողութիւն է որ թէեւ Ի. Հայաստանում եւ հարեւան խորհրդային երկիրներում հայկական հոծ զանգուածների մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հրմայքը շատ մեծ է, բայց եւ այնպէս հնարաւորութիւն չունի խորհրդային երկիրների մէջ պայքարելու խորհրդային բռնակալութեան դէմ, որով հետեւ Ռուսիայի եւ Կովկասի ժողովուրդների մէջ երբեմնի գոյութիւն ունեցող քաղաքական կուսակցութիւնները նոյնպէս դատապարտուած են անգործունէութեան։ Սակայն ներկայ քաղաքական երեւոյթներից դատելով, կարելի է դուշակել որ խորհրդային երկիրը յուրջ վտանգի տակ է եւ ոչ մէկ դաշնակից չունի։

Եթէ արեւմուտքից Ռուսիային սպառնում են Գերմանիան եւ Իտալիան, որոնք միջին Եւրոպան կարելի է ասել առել են իրենց թեւարկութեան տակ, որով Ուկրայնիային Կովկասի վերաբերեալ իրենց որոշումները իրագործելու դժուարութիւնները խոշոր չափով հարթեցին, Արեւելքից էլ Ճափոնն է սպառնում, որ երբեմնի հզօր Չինաստանին արդէն ծունկի է բերել։

Խորհրդային Ռուսիոյ տակնուվրայութեան պարագային, բնականաբար Կովկասը պիտի անջատուի։ Կովկասի բոլշեւիկեան կազմակերպութիւնները յոդս պիտի ցնդեն։ Ահաւասիկ այս ծանր երկունքի ժամանակ է, որ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը պէտք է զօրծ դնէ իր գերագոյն ճիգերը, մեր ժողովրդի ֆիզիքական գոյութիւնը փրկելու եւ մեր քաղաքական դատը ձեռնհասօրէն պաշտպանելու բոլոր միջոցները։

Այսպիսով, ուրեմն, մօտիկ ապագայում սպասելիք խոշոր վերիվայրումների ընթացքին որպէսզի Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը ի վիճակի լինի գերագոյն դերը կատարել մեր ժողովրդի պաշտպանութեան եւ քաղաքական պահանջների իրականացման համար, պէտք է որ ամէն կերպ զօրավիգ հանդիսանանք Հ. Յ. Դաշնակցութեան բոլոր ձեռնարկներին։

ԲԵՆՕ

«Արեւելքի տենդեր»

Սուրիոյ նախկին փրանսական մարզպան եւ յայտնի գրող Ռընէ փինօն, որ 1916ին հրատարակած է «Հայերու բընաջնջումը, գերմանական մէթոտ՝ թրքական կիրարկում» անունով կարեւոր գիրքը, վերջերս հրատարակած է «Արեւելքի Տենդեր» (Fièvres d'Orient) խորագրով նոր գիրք մը, որու մէջ կը կարդանք հետեւեալը.—

« ... Օտարոտի տենդեր կը պարուրեն Արեւելքի խալամ թէ քրիստոնեայ ժողովուրդներուն ուղեղը, տենդեր՝ որոնք կը յորդեցնեն առանց յիշաշրջումի թափ։ Կարգ մը տարրեր արդէն արմատապէս բաժնփախուած են, մինչ ուրիշներ, աւելի կայուն, աւելի անշարժ կը մնան »։

... «Տենդայոյզ Արեւելքը» բանալով՝ նկատի ունինք նախ հաւաքական գաղափարաբանութեան այն զօրեղ շունչերը, որոնք մինչեւ Արեւելքի երկիրներուն խորերը կը մացնեն առաւել կամ նուազ ուժեղ յեղափոխութիւններ, եւ տեղացի տարրերուն զգալու եւ մտածելու եղանակներուն մէջ ալ ընդհանուր փոփոխութիւններ։

« Անուժի տենդեր են ասոնք, որ բարերար կրնան ըլլալ եթէ կարենան կարգապահութեան ենթարկուիլ, եւ կամ չափաւորեն իրենց զիրենք, կամ գտնելով որոշ ուղղութիւններ առանան։ Բայց կրնան շատ ալ վտանգաւոր ըլլալ ։

« Տենդեր են նաեւ այն հակառակութիւններն ու անյագուրդ ընչաքաղցութիւնները, որոնք իրարու դէմ կը հանեն եւրոպական պետութիւնները Մերձաւոր Արեւելքի մէջ ։

« Ու վերջապէս, տենդ մըն է ինքնին վայրը, արշաւը դէպի քարիւղ, այն նախանիւթը որ ներկայ կեանքին համար աւելի անհրաժեշտ է քան ոսկին ու թանկագին քարերը, որովհետեւ միշտ նաւոր թմբերով կը սպառի ինքնաշարժներու, սաւառնակներու եւ սուզանաւերու մէջ, եւ մանաւանդ, ոչ խաղաղութեան, ոչ ալ պատերազմի ատեն կարելի է առանց անոր ըլլալ »։

ԹՐՔԱԿԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԸ ԾԻՆՈՒԱԾ ՀԱՅՈՑ ՈՍԿԵՐՈՏԻՔՈՎ

— oo —

Պատմութեանէն դասեր քաղելու համար մարդկային միտքը ի զուր կը ջանայ, շատ անգամ, երբ կ՚ուզէ զայն պրագմատութեան կանոններուն ենթարկել։ Մեքենի պէս է ան, կը խուսափի ձեռքերդ տակէն, ձգելով քեզ որ յաճախ իր քմահաճ ընթացքին շուրջ։

Պատմական շրջանի վերելքով կամ նուրբ ճիգով չեն բացատրուիր այդ անհամեմատ երեւոյթները։ Ինքզինքդ կը զտնես յանկարծ կայուն, ամուլ շրջանի մը հակասական եւ առերեւոյթ տառապանքներուն հանդամանքներուն առջեւ, վարկէջի մը անհատական նկարագիրն է որ զօրն կուտայ երբեմն շրջանին՝ լեցնելով բոլորովին զանազանածները, երբեմն ալ բազմաթիւ փորձերը, իբր թէ զանգուածէն ներշնչուած, կը գունաւորեն շրջանը։

Քանի դէպքերը հետեւան, նոյնքան մանրկներ կը միանան, կը միաձուլին, եւ շրջանը կ՚երեւայ իր համապատկերով։ Այսպէս, թրքական պատմութեան այն շրջանը որ կ՚երկարի 19րդ դարու վերջին քառորդէն մինչեւ 20րդ դարու գրեթէ առաջին քառորդը, բռնապետական թէ սահմանադրական ռէժիմները, հայկական տեսակէտով, ոչ յետադիմական ոչ ալ յառաջդիմական է, այլ հոգեբանական տագնապի պահ մըն է, կարծես, Թուրքին համար ու իր վարած ներքին քաղաքականութիւնն ալ չարդի քաղաքականութիւն է։ Տեսնելով զանազան ազգութիւններու ազատագրուիլը եւ իր մէկ մէկիկ մէկիկ բաժնուիլը, Թուրք յաջորդական կառավարութիւնները կատաղի մոլուցքով կ՚իյնան հայ ժողովուրդին վրայ, որու ատտագրութիւնը ուշացներ էր դժբախտաբար եւ կը բղխեն զայն բոլորովին բնաջնջելու դիւային դիտաւորութեամբ։

Բնաջնջելու սեւեռեալ քաղաքականութիւնը անտեսել կուտայ Թուրքին իր ներքին մեքենան, թողլով որ պատասխանատուութիւնները վարեն զայն։ Եւ ինչ հեգնութիւն, կը տեսնենք որ Հայուն ոսկորներուն վրայ պատահաբար Թուրքին արդիական նաւատորմը կը կառուցուի։

Թէ ինչպէս։ Պատմութեան ծալքերուն մէջէն դուրս բերենք այս էջը եւ տեսնենք։

Կարմիր Սուլթանին անհատական նկարագիրը իր դրոշմը կը դնէր պետական մեքենային բոլոր կազմածներուն վրայ։ Այսպէս է որ անոր նաւատորմին կազմութիւնը որքան զաւեշտական, նոյնքան եւ եղերական դէպքերու հետեւանք է։

« Մեծ պատերազմի ծագման մասին բրիտանական վաւերաթուղթերը 1898-1914» խորագրով հատորները մանրամասն կուտան բոլոր տուեալները, զանազան ազգութիւններու հետ Անգլիոյ ունեցած բանակցութիւնները, փաստաթուղթերը, որոնք ուղղակի թէ անուղղակի կապ ունին ընդհանուր պատերազմին հետ։

Մօտաւոր Արեւելքին վերաբերող մեծ հատորին մէջ ամէնէն շատ տեղ կը գրաւէ անշուշտ Թրքական կայսրութիւնը, բռնապետական թէ սահմանադրական շրջաններով։

Այս էջերուն մէջ կանգ առնենք վայրկեան մը Համիտեան շրջանին « նաւային քաղաքականութեան » վրայ, որովհետեւ ինչպէս կ՚երեւայ, եթէ 95/96ի հայկական ջարդերը տեղի ունեցած չըլլային, Թուրքիան չունենար թերեւս իր արդիական նաւատորմը։

Վաւերաթուղթերու մէջ այս դէկոյցը գրուած է Imogeneի նաւապետ Բէյլըրի կողմէ, նաւային կցորդին բացակայութեան պատճառաւ, (Հատոր Ե. էջ 40)։

Ղրիմի պատերազմէն վերջ միայն Ապտիւլ Մէճիտ մտածեց նաւատորմի մը կազմութեան մասին եւ սկսաւ աշխատանքի։ Իրմէ վերջ Ապտիւլ Ազիզ աւելցուց թիւը նաւերուն, այնպէս որ 1874ին ամբողջ Եւրոպայի մէջ թրքական նաւատորմը երրորդ տեղը կը գրաւէր։ Ռուսական պատերազմին կարող էր իշխել Սեւ ծովուն եւ արգիլել ռուսական նաւատորմին գործունէութիւնը։

Բայց, կը շարունակէ նաւապետ Բէյլըր, այս հզօր նաւատորմին տեսքը,— որ խարխլ նետած էր Վոսփորի մէջ, Տոլմա Պաղչէի ճիշդ դէմը, խիստ այլայլեց Ապտիւլ Համիտը, որովհետեւ կը վախնար որ այս նաւերուն մէջ զինք պահպանկեց ընելու դաւադրութիւն մը կրնար պատրաստուիլ։ Հրամայեց, հետեւաբար, որ Ոսկեղջիւր փոխադրեն, կամուրջներու ետին, եւ բոլորովին զինաթափ ընեն։ Մեքենաներու կարեւոր մասերն իսկ հանուեցան։ Այսպէս՝ մնաց մինչեւ 1897, յունական պատերազմը, երբ թրքական քաղաքներու ռմբակոծումը յունական նաւատորմիղին կողմէ այնքան վրդովմունք եւ ցասում յառաջ բերաւ հանրութեան մէջ, որ Սուլթանին ալ անդրադարձաւ թէ բան մը պէտք էր ընել։

Հրամայեց որ նաւատորմը ճամբայ ելլէ Ոսկեղջիւրէն եւ ճիշդ 15 օրէն ճամբայ ելաւ առաջին նաւախումբը Միջերկրականեան նաւատորմին, ինչպէս հպարտօրէն կը կոչէին եւ ժողովուրդին խանդավառութեան մէջ, ողջունելէ յետոյ Սուլթանը, մեկնեցաւ Տարտանէլ։ Հոն հասաւ բաւական դժուարութիւններէ յետոյ, խեղճ վիճակի վերածուած։ Նաւերու այս ողբալի վիճակը, կ՚ըսէ նաւապետ Բէյլըր, մասամբ Սուլթանին գործն էր, մասամբ ալ հետեւանք այն ատենուան ծովային նախարարին, ծովակալ Հասան փաշային ընչաքաղցութեան, որ ամէն առիթէ կ՚օգտուէր նաւու համար վարկեր բանալու եւ իրեն համար գործածելու։ Իր չէնել տուած գլխաւոր չորս նաւերէն բան չմնաց, բացի «Մուտավէնաիկեարի» երկաթէ ժանգոտ կմախքէն։

Ահա այս էր նաւերու վիճակը, երբ 1900ին Սուլթանը արդիական նաւատորմ մը չինել մտածեց։

Այս միջոցին Ամերիկեան կառավարութիւնը, հայկական ջարդերուն (95-96) միջոցին, Ամերիկեան հպատակներու կրած վնասներուն հատուցումը կը պահանջէր շարունակ։ Բարձրագոյն դուռը երեւոյթները փրկելու համար, համաձայնեցաւ դրամ հասոր մը պարզել Ամերիկային։ Բայց պէտք է համապատասխանէր վնասներու գումարին։ Միեւնոյն համաձայնութիւնը գոյացաւ նաեւ Անգլիոյ հետ։ Մինչ Իտալիա եւ Գերմանիա չպահանջեցին հատուցումներու նորոգութիւնը սառնճնեցին, եւ Ֆրանսան Թորփիտօ նաւերու շինութիւնը։ Եւ այսպէս 1903ին Թուրքիոյ արդի նաւատորմը գոյութիւն առաւ եւ անգամ մը եւս թափ ստացաւ շնորհիւ օտար մանդակներու հրալըզութեան։

Պատմութեան էջերուն մէջ յստակօրէն կ՚երեւայ թէ Թուրքիոյ աւերակ նաւատորմը վերակազմուեր եւ արդիական տուեալներով օժտուեր է Հայերու թափած արեան մէջէն։

Ցաւալօրէն կ՚երեւայ նաեւ մեր ծանօթ գիւահար կարմիր Սուլթանը որ երկիր կը վարէր համաձայն իր հալածեալ հոգիի զգացումներուն եւ իր արիւնոտ ձեռքերուն մէջ կը ճմլէր հայ ցեղը։ Հոն կ՚երեւան նաեւ հարուստ մեծերը ամէն մէկը իր բաժինն ունէր, երբեմն բոլորովին անտեսելով արեան մէջ թաւալող ժողովուրդի մը գոյութիւնը, իսկ պարբերաբար պղատոնական համակրութեամբ վարակուած անոնց հանդէպ։

Այս բոլորին ի տես մինակ մնացած հայ ժողովուրդին նայուածքները կ՚ամփոփուէին ինք իր վրայ եւ հայկական կերպով կ՚երկարին դէպի Երբեմն Հայրենի երկաթէ շերտը, որ այնքան ուշացեր էր Հայերու մէջ կատարելու իր մեծ առաքելութիւնը։

ՄԱՆՆԻԿ ՄԵՆԱՏՈՒՐԵԱՆ

«ԱՆՈՒՇ»Ը ԿԸ ՆԵՐԿԱՅԱՑՑՈՒԻ 27 ՆՈՅ. ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, Mutualitéի ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ

«Մոխաս-Կամիսաս» նուագախումբի կողմէ, անձնական պատրաստութեամբ, կը մասնակցի սէնֆոնիք մեծ նուագախումբ
ղեկավարութեամբ ԱՐԱ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Տոմսերը կը ծախուին ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼի մօտ, 51 Rue Mr, Le Prince

տասխանեց Նուրի, ես չեմ պզտիկնար»: Եւ դուրս ելաւ սրահէն, տանելով մտիկ ընելու ընկերներու խնդրանքին :

Պահ մը զրոյց շրջեցաւ թէ Նուրի պիտի ձգէ Մարսէյլն ալ, ու պիտի չմասնակցի այլեւս: Բայց յետոյ յայտարարուեցաւ թէ կէսօրէ վերջ (ուրբաթ) ճառ մը պիտի խօսի արմատականներու համագումարին մէջ: Միւս կողմէ հաշտարար ժողովականներ կ'աշխատէին համոզել Տալատիէն որ քիչ մը կակուղցնէ իր լեզուն համայնավարներու մասին: Այդ առթիւ ընտրուեցաւ հինգ հոգինոց յանձնախումբ մը, որ պիտի պատրաստէր վերջնական բանաձեւը: Այդ հինգը բոլորն ալ համակիր են Տալատիէի քաղաքականութեան: Այս առթիւ Տալատիէ կրկին յայտարարեց թէ գալ շաբաթ հրապարակ պիտի դնէ հրովարտակ - օրէնքները համաձայն իր քաղաքական, բարոյական եւ տնտեսական ծրագիրներուն, —եթէ խորհրդարանը մերժէ վաւերացնել, պիտի դիմէ Ֆրանսայի ժողովուրդին :

Ու մինչ ամէն մարդ կը սպասէր կէսօրէ վերջ ժողովի բացումին, յանկարծ լուր տարածուեցաւ թէ հրդեհ ծագած է քաղաքին մէջ :

Կէսօրէ ետք յայտարարուած նիստը յետաձգուեցաւ :

Սուրիոյ եւ Լիբանանի հարցը Ազգաժողովին առջեւ

—— ∞ ——

Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ Ազգերու Դաշնակցութեան հոգատարութեանց յանձնաժողովը նիստ գումարելով քննութեան առաւ 1937ի տեղեկագիրը զոր պատրաստած էր Ֆրանսական կառավարութիւնը Սուրիոյ եւ Լիբանանի մասին:

Ֆրանսայի ներկայացուցիչը նախ յայտնեց, որ տեղեկագիրը պէտք է քննութեան առնուէր Յունիսին, բայց իր կառավարութիւնը յատկապէս խնդրած էր յետաձգել այդ քննութիւնը՝ նկատի առնելով որ, այդ շրջանին, վախեր կային թէ պիտի չվաւերացուին դաշնագիրները, միւս կողմէ հարկ կը տեսնուէր կարգ մը բարեփոխութիւններ կատարել դաշնագիրներուն մէջ ի նպաստ փոքրամասնութեանց, սակայն մինչեւ Յունիս տակաւին որոշ եզրակացութեան մը հասած չէին անոնք որ պաշտօն ունէին կատարել այդ բարեփոխութիւնները :

Այսօր նոյնը չէ կացութիւնը: Ներկայիս Փարիզ կը գտնուի Սուրիոյ վարչապետը, որու հետ շփման մէջ է Ֆրանսական կառավարութիւնը, այնպէս որ ապահովաբար պիտի հարթուին այն դժուարութիւնները , որոնք կը ծագին Սուրիոյ ընդդիմադիրներուն պահանջէն :

Ինչ ալ ըլլան այդ խոչընդոտները, աւելցուց Ֆրանսայի ներկայացուցիչը, կարելին պիտի փորձուի որ չուտով համաձայնութիւն գոյանայ այն քաղաքականութեան մասին, զոր կը շարունակէ Ֆրանսա աւելի քան տասը տարիէ ի վեր, հարեւան երկիրներու զարգացման եւ բարգաւաճման հետ հաշտընթաց :

Գալով Ալեքսանդրէթի հարցին, վէճը հարթուեցաւ՝ նկատի առնելով միջազգային պայմանները եւ ներկայացուած անհրաժեշտութիւնը :

Ընդհ. առումով, Սուրիոյ քաղաքական կեանքը կը գտնուի տագնապական վիճակի մէջ՝ յարաբերաբար Ֆրանքօ-սուրիական դաշնագրին վաւերացման: Գալով Սուրիոյ եւ Լիբանանի յարաբերութեանց, բանակցութեան ընթացքէն կը հետեւի որ երկու երկիրները ցոյց կուտան մեկուսի քաղաքականութեան ոգի մը, անջատաբար հետապնդելով իրենց ապատութիւնը:

Սուրիոյ եւ Լիբանանի տնտեսական կեանքին անցնելով՝ Ֆրանսայի ներկայացուցիչը գոհացուցիչ գտաւ :

ՁԱՆՁԱՑՆՈՂ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԴՐԱՄԱՆԵՆԳ մը, Լոմոն Պօժէ, քսան տարեկան, իր երկու մեղսակիցներով տասը եւ քսան ֆրանքնոց կեղծ դրամներ կը քշէր Փարիզի բանուորական մէկ թաղին մէջ, առատօրէն մսխելով եւ մանրուքի վերածելով իր «հարստութիւնը»: Ձերբակալուեցան բոլորն ալ , որոնք յայտարարեցին թէ մօտ մէկ ամիսէ իվեր Պէլվիլի թաղամասին մէջ ծախսած են աւելի քան հազար տասնոց եւ քսաննոց :

ԾԱԽՈՒԻ Է

Սոխալզակեան ժեկնումի պատճառաւ ծախու է ոսկերիչի եւ ժամագործի խանութ մը: Կեդրոն տեղ, երաշխաւորուած գործ: Դիւրամատչելի պայմաններ :

Դիմել Տիկին Սողիկեանի, 4 Rue des Dominicaines: Marseille:

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի երեկոյեան ժամը 8,30ին

ԲՈՒՐՍԻ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, ՊՈՒԼՎԱՐ ՏԻԿՕՄԻԷ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԱՌԱՋՆ. ՓՈԽԱՆՈՐԴ ՋԳՕՆ ՎՐԴ. ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻՆ Պ. Պ. Շ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ, Մ. ԿԻՒՄՇԵԱՆ ԵՒ ՓԱՅԼԱԿ ՄԱՆԵՍԵՐ

Գեղարուեստական խնամեալ բաժնին իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն Օր. Հ. Գըմպըլեան, Պ. Պ. Ց. Քիւրքճեան, Ս. Չէօրէք-ճեան, Ե. Փափազեան, Վ. Տէր Վարդանեան, Կ. Թիւրքէլեան, Կ. Փոլատեան, Տ. Թադոյեան եւ օտար արուեստագէտ նուագողներ: Օր. Պ. Վարդերեսեան (ջութակ), Պ. Հ. Համբարձումեան (երգ): Փոքրերու մուտքը արգիլուած է:

Ծախսերու մասնակցութիւն 6 Ֆրանք :

Կիրակի առաւօտ Փրատոյի Մայր եկեղեցիին մէջ հոգեհանգիստ յատուկ արարողութիւն, հայ մշակոյթի ծառայողներու յիշատակին: Եկեղեցական արարողութիւնէն յետոյ այց Մ. Նուպարեանի եւ Մ. Վարանդեանի գամբարաններ: Փափաքողներ կրնան մասնակցիլ :

«ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՕՐ»Ը ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտ., Կիրակի ժամը 3.30ին տեղւոյն դպրոցի սրահին մէջ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ Պ. Դ. ՏԷՐ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

ԿԸ ԽՕՍԻ Պ. Հ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին տեղւոյն «Րաֆֆի» երգչախումբին կողմէ

Մուտքը ազատ է

Թէյ սեղան—դասախօսութիւն

Ց. Կ. ԽԱՉԻ ԷԻՎԱ-ՓՈՒԷ ՍԷՆ ԺԷՌՎԻԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

30 Հոկտեմբեր, Կիրակի ժամը 3—7 դպրոցի սրահին մէջ

15 Rue des Bruyères, մէթրօ Porte des Lilas

ԿԸ ԴԱՍԱԽՕՍԷ Պ. ԼԵՒՈՆ ՉՈՐՄԻՍԵԱՆ

Երգ, արտասանութիւն եւ խաղ.

Մուտք 3 ֆրանք, փոքրերուն 2 ֆրանք

ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի Տարեկան պարահանդէսը 20 Նոյեմբեր, Կիրակի օր, կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը եւ չհամընկնիլ:

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

«Հիմնարկութեան հինգամեակի» տարեկան բացման հանդէսը տեղի պիտի ունենայ երկուշաբթի 31 հոկտեմբեր, երեկոյեան ժամը 8·30ին, 26, Ավընիւ տը Թօքիօ:

Գեղարուեստական բաժին Մուտք (թէյ միասին) 5 Ֆր.

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Յառաջիկայ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Նոյեմբեր, Չորեքշաբթի իրիկուն ժամը ճիշդ 21ին, Միութեան կեդրոնատեղին 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ: Կը դասախօսէ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհ. Ժողովի Ամերիկայի պատուիրակ

Պ. ՎԱՀԱՆ ՔԻՒՐՔՃԵԱՆ

Նիւթ՝ «Ամերիկահայ կրտսերաց լիտըրները»:

ՊԱՏԱՐԱԳ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ Շավիլի եւ շրջակայից հայ բարեպաշտ ժողովուրդեան կը ծանուցուի թէ՝ կիրակի, հոկտ. 30ին, Փարիզի առաջնորդական փոխանորդ Գեր. Տիրան վրդ. Ներսոյեան հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ եւ պիտի քարոզէ, տեղւոյն Ս. Գրիգոր - Լուսաւորիչ մատրան մէջ :

Կը հրաւիրուի բարեպաշտ ժողովուրդը :

Երգեցողութիւնները պիտի կատարուին ղեկավարութեամբ Պ. Կարապետ Բաղտասարի եւ մասնակցութեամբ տեղւոյն դպիրներու: Սկիզբը ժամերգութեան 8.30, պատարագ 10.30 :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Լասիոթայի Հ. Յ. Դ. «Զաւարեան» խումբի բոլոր ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընկեր Լ. ԹԱՇՃԵԱՆԻ եւ բոլոր պարագաներուն իրենց փեսին զաւնազէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ երիտասարդ հասակին մէջ: Նոյնպէս մեր խորին ցաւակցութիւնը իր ծնողքին եւ պարագաներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Հայկանուշ Ջրբաշեան, այրի Տիկին Թուրինա Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արմենուհի Ջրբաշեան եւ զաւակունք, Պ. Թուրէն Իսրայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Արամ Իսրայէլեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Հայկ Գործունեան եւ զաւակունք իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց որոնք անձամբ կամ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին

ԹՈՎՄԱՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆԻ

զառնազէտ մահուան առթիւ որ տեղի ունեցաւ Մարսէյլի մէջ Հոկտեմբեր 5ին :

ՀԱՆԴԻՍՏԵՍ

ՓԱՐԻԶԱՀԱՅ ՔՆԱՐ երգչախումբի ընդհանուր փորձերը տեղի կ'ունենան, ղեկավարութեամբ Պ. Նշան Սերգոյեանի, ամէն Ուրբաթ երեկոյ ժամը 9-ին Salle Wackerի մէջ, 67—69 Rue de Douai, մէթրօ Place de Clichy: Տեղւոյն վրայ տեղի կ'ունենան նորերու արձանագրութիւնները:

ԿՈՒԶՈՒԻ

Պատուաւոր ընտանիքի մը մէջ ծառայելու համար կ'ուզուի աղջիկ մը: Քիչ մը Ֆրանսերէն գիտնալը պայման է:

Դիմել Պ. ԾԵՐԻԿԵԱՆԻ: 13 Rue des Dominicains: Marseille,

Le Gérant : H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

7, Rue Dussoubs — PARIS (13)

ԳՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

«ՏԱՏՐԱԳՈՄԻ ՀԱՐՍ»ԻՆ ՄԷՋ

ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ՓԱՐԻԶԻ Մ.ՃԻՒՂԻՆ ԿՈՂՄԷ

Տեղի կ'ունենայ 3 Նոյեմբեր, Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին 8 Ռիւ Գօսիւէ, Փարիզ

ԿԸ ՆԱԽԱԳԱՀԷ ԻՐԱՒԱԳԷՏ Պ. Հ. ԽՈՍՐՈՎԵԱՆ

Թեր ու դէմ պաշտպանութիւնը պիտի ստանձնեն Պ. Վ. ԽՃԽԱՆԵԱՆ եւ Տօքթ. Հ. ՁԱՐԴԱՐԵԱՆ.

Դատաւոր՝ Պ. Վ. ԽԱՐՃԱՆԵԱՆ, ընդհանուր դատախազ՝ Պ. Ա. ՀԱՆԸՄԵԱՆ:

Ժիւրիի անդամներ.— Տիկին ԲՈՒԴԱՂԵԱՆ, Տօքթ. ԱՍԼԱՆ, Տօքթ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ, Պ. ԱԼԵԱՆԱՔ, Հայր ՍԱՀԱԿ ՏԷՐ ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ, Տէր ԼԵՒՈՆ քհնյ. ԱՍԼԱՆԵԱՆ, Օր. ԲԷԳՁԱԴԵԱՆ, Պ. Պ. Յ. ՁԱՎՐԻԷՖ եւ ՎԱՉԵԱՆ.